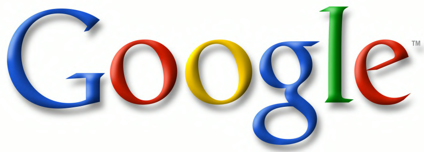
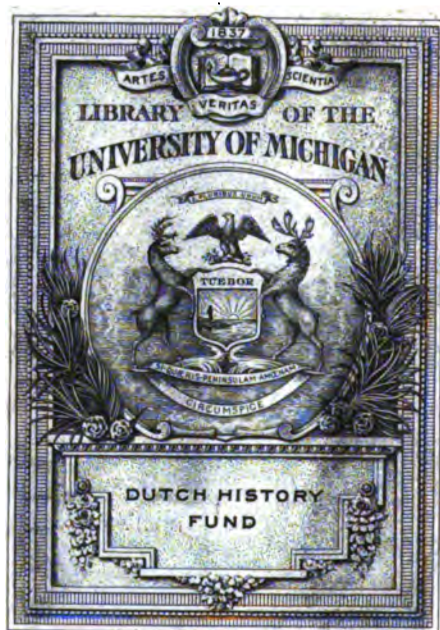

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

MENGELWERK,

VOOR

1841.

VADERLANDSCHE
LETTEROEFENINGEN,
OF
TIJDSCHRIFT
VAN
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,
WAARIN DE
BOEKEN EN SCHRIFTEN,
DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS
MENGELWERK,
tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1841.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1841.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

INHOUD.

I N H O U D.

INHOUD.

INHOUD.

I N H O U D.

I N H O U D.

I N H O U D.

MENGELWERK.

BRIEFWISSELING MET EENEN JOOD.

Met ongemeen genoegen, geëerde Vriend! denk ik telkens aan den avond terug, dien wij met de Heeren D. en B. en G. onlangs ten huize van den laatsten doorbragten. Gij weet, het gesprek liep een' geruimen tijd over de Godsdienst, en wel bijzonder over de voorkeur, aan het Catholicismus of aan het Protestantismus te geven; een gesprek, dat te belangrijker was, omdat niet alleen elk van de twee zijne voorstanders in den kring vond, maar er ook zoodanig een was, die geheel op onzijdigen grond en toch niet op dien van het ongeloof of der koude onverschilligheid stond, met ingebeelde wijsheid en spotzucht op de anderen nederziende. Ik behoef niet te zeggen, dat ik u bedoel, in wien ik, ik erken *het gaarne, in weerwil* van den familietrek, die toch niet geheel ontbreekt, geenszins aan den man kon denken, die noch het gezag der Christelijke kerk noch dat des Nieuwen Verbonds eerbiedigt. Hoewel natuurlijk niet tot de voornaamste sprekers behoorende, liet gij toch niet na, zoo wel als ik en anderen, er uwe aanmerkingen tusschen te voegen; en deze getuigden van eenen ernst en kennis der zake, zoo wel als van eene onpartijdigheid en toegevendheid, welke mijn hart innamen. Hoe is het mogelijk, dat iemand, die het Christendom zoo wèl kent, nogtans geen Christen is, geen Christen wordt? Hoe is het mogelijk? dit heb ik mij, na met uwe geloofsbelijdenis bekend te zijn geworden, *telkens* wederom en wederom gevraagd, en, verschoon de stoutheid, de onbescheidenheid, zoo het er eene is, dat ik deze vraag regtstreeks tot u rigt, u echter daarbij eenige gronden opgevende, waarom ik mijne verwondering over deze zaak niet kan betoomen.

Ik sla hierbij een aantal zaken over, op welke bij een gewonen Jood natuurlijk het eerste zou te letten zijn. Ik zal u, b. v., de verbastering van het Jodendom, zoo als het

thans bestaat, niet voor de scheenen werpen. Ik vertrouw, dat gij een leerling van Mozes en de Profeten, niet van Hillel of Schamai zijt. En ik erken met u de voortreffelijkheid dier leer; ik maak geene zwarigheid, met David van dezelve te zeggen: *de wet des Heeren is volmaakt* — voor tijd en volk, voor doel en omstandigheden volkomen berekend. In het licht beschouwd, waarin zij zichzelve plaatst, als eene bewaarster van dat kleinood, de kennis en dienst des Eenigen Waarachtigen, als de leidsvrouw en voorbereidster tot dat hoogere en betere, waarop alle hare profetiën doelen, verdient zij bijna geene mindere bewondering en dankzegging des Allerhoogsten, dan de openbaring van Gods Zoon zelven. Maar ik vraag u, heeft zij dan nu niet uitgediend? Is zij niet door eene Godsdienst vervangen, die, althans even zuiver in hare beginselen, daarenboven de geschiktheid bezit, om zich tot alle volken uit te breiden en dezelve metderdaad meer en meer omvat? Verdient deze, sedert zij mogelijk en werkelijk geworden is, niet ongetwijfeld de voorkeur boven gene, ons eenen Vader van allen verkondigende, die alleen in geest en waarheid wil gediend zijn? En is uwe kerk dan niet een *hors d'oeuvre*, eene tot niets meer dienende, doel- en zinlooze soort van onding geworden, dat slechts eenige millioenen zielen in duisternis en onbeschaafdheid terughoudt, welke gij zelf toch niet zult ontkennen meestal het lot uwer geslachts- en geloofsgenooten te zijn?

Waarom dat verouderde, vermolmde gebouw door uw voorbeeld langer ondersteund? Waarom niet met woord en daad aan den dag gelegd, dat er eene betere toevlugt voor de bekommerde ziele bestaat? Waarom inzonderheid zoo velen uwer meer aanzienlijke broeders, die, zoo als men zegt, het ijdele uwer plegtige instellingen voor dezen tijd inziende, en daarenboven in hunnen Bijbel geenen genoegzamen grond voor het geloof in de onsterfelijkheid vindende, veelal tot twijfelarij en verregaande aardsgezindheid overslaan, niet aangewezen, welke de weg, de waarheid en het leven zij?

Inderdaad, ik moet mij te meer over deze onverzettelijk-

heid van u en uws gelijken verwonderen, omdat uw uitwendige toestand als Joden mij voorkomt alles behalve zeer aangenaam te zijn. Gij bevindt u midden in eene Christenwereld; uw handel, uw verkeer, alles brengt u in gestadige aanraking met Christenen, en deze zien u, in honderd gevallen, toch als een vreemdeling, ja door God geteekende aan, voor wien men zich wachten moet, wien men naauwelijks burgerlijke beleefdheid verschuldigd is, uitgesloten van de voornaamste, niet slechts bijzondere, maar zelfs openbare gezelschappen, en in verre de meeste Staten van alle openbare betrekkingen.

Of dit regt zij, wil ik hier niet onderzoeken. Grootendeels zeker neen. Maar is het onnatuurlijk, wanneer gij u zoo geheel afzondert; door zeden en leefwijze, door honderd eigenaardigheden, meestal niet van de gunstigste soort, onderscheidt, en in deze afzondering als met den vinger op den tijd terugwijst, dat deze zelfde Onchristenen des werelds *Heer en Heiland zoo jammerlijk* vermoordden? En toch, zoo lang gij en anderen aarzelt openlijk tot de Christenen over te gaan; zoo lang er Joden blijven, en in weerwil van alles, wat te hunner verligting en verlichting (om eens regt Siegenbeeksch te onderscheiden) *ook* wordt gedaan, afgezonderde, aan allerlei kenbare, den meesten vreemde, Joden bestaan, zal ook die klove blijven, welke voor allen, maar inzonderheid voor de uwen, één bezwaar voor levensgeluk, veredeling en alwat den mensch dierbaar is moet uitmaken.

Ik wil dezen niet meer doen uitdijen. Misschien is hij reeds te uitgebreid. Misschien, ik herhaal het, is hij in zijn geheel eene onbescheidenheid. Doch ik vlei mij, van u, met een gunstiger oordeel, en zal mij althans hoogst vereerd vinden, wanneer ik er eenig antwoord op mag ontvangen. In allen gevalle noem ik mij met opregte hoogachting, enz.

Gij legt mij daar eene geheele taak op, waarde Vriend! want uwe belangstelling is te warm en te vriendschappelijk,

dan dat ik daarop zwijgen en geene reden geven zou, waarom ik, in weerwil van al het aangevoerde, Jood ben en Jood blijf.

Ja, Jood ben ik. Het is waar, de vraag, of er wonderen bestaan, en de Mozaïsche instelling in dien zin, als men dat doorgaans opvat, Goddelijk zij te noemen, is bij mij niet uitgemaakt. Zoo wel wijsgeerig als geschiedkundig, is daartegen, zoo als gij weet, niet weinig ingebragt. Is de voorstelling van de Godheid, zoo als die gewoonlijk geldt, en zoo als misschien Mozes zelf die het eerst begrepen en gebezigd heeft, — als van een persoon met verstand en wil uitgerust, het in allen opzigte onbepaalde ideaal van den mensch of wel van den menschelijken geest, — volkomen juist, en komt het verhaal van de schepping: »God zeide, daar zij licht en daar was licht!" »Laat ons menschen maken," enz. enz., zoo na mogelijk met de waarheid overeen, dan is er tegen het bestaan van wonderen geenerlei zwarigheid in te brengen; dan kan Hij, die het leven gaf, ook het leven teruggeven, en de wetten der natuur bestaan voor Hem niet; nog spreekt Hij en het is er, gebiedt en het staat er. Maar is dit te stout omtrent den Onbegrijpelijke gesproken, en is het aangehaalde enkel beeld, in den grond wel kinderlijke inbeelding; is het dwaasheid, aan eenen tijd te denken, dat er behalve God, den ledigen en in zichzelf verzonken God, niets bestond; is die scheppingsgeschiedenis in het bijzonder als een voortbrengsel van onkunde omtrent den waren toestand van het heelal duidelijk te erkennen; moeten wij ons Schepper en schepping als onafscheidelijk voorstellen, en de laatste als 't ware de openbaring, ja de verwezenlijking van den eersten noemen, — dan valt het moeijelijker, aan zoo iets, als wij wonderen heeten, te denken. En ik kan niet ontveinzen, dat, op den tegenwoordigen trap van allerlei kennis, ligt zulke denkbeelden den geest bekruipen, ja in den Bijbel zelf, die zoo veel van Gods onbegrijpelijkheid spreekt, zoo het mij toeschijnt, bevestiging vinden.

En wat de geschiedenis betreft, ik behoef u niet te zeggen, wat uwe eigene Godgeleerden gedaan hebben, om het gezag derzelve te doen wankelen. Wie heeft de boeken ge-

schreven, tot hiertoe aan Mozes toegekend? Wanneer zijn ze geschreven? Dat ze in den vorm, waarin wij ze bezitten, van hem afkomstig zouden zijn, is blijkbaar onmogelijk. De een denkt aan den tijd van David, de ander zelfs aan dien der Babylonische gevangenis of nog later. Welke zekerheid valt er aan verhalen toe te kennen, die honderde en duizende jaren als mondelinge overleveringen moeten hebben bestaan, zullen ze niet geheel voor verdicht gehouden worden?

Het is niet te ontkennen, dat de wonderteekenen uwer Christelijke geschiedenis dan nog veel vaster grond van zekerheid bezitten. De tijd, wanneer die zullen zijn voorgevallen, is niet zoo heel lang verleden, en vooral in omstandigheden der wereld geplaatst, dat men waarneming en opteekening, zoo wel als beproeving en wederlegging, indien het verhaal ongegrond ware, met reden kon verwachten. En toch hoe veel is er, zoo in als buiten de kerk, tegen *dezelve ingebragt*! hoe ongeloofelijk is het inderdaad, dat *dezelve, indien ze alzoo* hadden plaats gehad, geene meerdere uitwerking zouden hebben gedaan, ja dat ze zoo hebben kunnen plaats grijpen, enz. enz.! Ik kan mij dan ook met het mythische stelsel wel bijna vereenigen, — al geef ik ook gaarne toe, dat hetzelve, pas door Strauss in het licht gesteld, nog slechts in zijne kindschheid is. Hij geeft blijkbaar te weinig toe. De held dier geschiedenis moet buiten tegenspraak een geheel buitengewoon man, verstandelijk en zedelijk een *phenomène* geweest zijn, die ook wel verbazende dingen mag gedaan hebben, en, op welke wijze dan ook, door zijne Apostelen moet geacht wezen na zijnen dood aan hen verschenen te zijn. *Quantum est, quod nescimus!* Hoeveel raadsels leveren geschiedenis en ervaring voor ons op — schoon wij het ons met de meesten gewoon zijn gemakkelijk te maken!

Maar, in welken zin Mozes dan ook de knecht Gods moge zijn geweest, het werk, door hem tot stand gebragt, verdient den eerbied der wereld. Hij heeft, het is waar, zijne inrigting, op de kennis en dienst van den Eenige, Almagtige gegrond, tot zijn volk bepaald. Kon hij anders? En kon

het missen, dat dit volk, indien het voorspoedig was, met zijne magt en gezag, tevens zijne kennis en denkwijze staag verder uitbreidde? En ware het minder voorspoedig, wat wel bezwaarlijk anders dan uit ongetrouwheid aan zijne instellingen kon voortvloeijen, (waarom hij het ook reeds van voren als eene straf dier ongetrouwheid voorstelde, waardoor het van zelve tot een middel van herstel wierd) dan kon toch het voorbeeld niet nalaten een helder licht te verspreiden. Daarenboven zorgde hij, door de instelling van den Profetenstand, dat de trap van kennis en verlichting, naar welken hij zich had moeten schikken, niet *stationair* bleef. Zij riepen den geest, die er in heerschte, krachtig te voorschijn; zij deden niet slechts het rein zedelijke hoe langs zoo meer uitkomen, maar toonden ook de bestemming dezer heilige wet aan voor het geheele menschdom, dat dan eerst regt gelukkig kon worden, als het van alle kanten naar Jehova's heiligdom toestroomde. Inderdaad, welk een kweektuin van de verlichtste kennis, van het schoonst ontwikkeld gevoel, van de verhevenste gedachten omtrent God en zijne dienst, is dit kleine rijk en volk geworden! Waar vindt gij bij eenige natie iets, dat daarmede kan vergeleken worden? Waar vindt gij zulk een volksgeloof, zulk eene ware en reine godsvrucht? En zijn deze voorregten tot henzelven bepaald gebleven? Vindt ge niet in uwe Christelijke geschiedenis zelve de veelvuldige voorbeelden van Heidenen, tot de dienst van den Eenige bekeerd? Ja, is dat Christendom niet eene vrucht van het Jodendom? Is er een belangrijk leerstuk in het eerste aan te wijzen, dat gij hier of daar bij de Profeten of andere heilige mannen niet vindt?

Gij spreekt misschien van het toekomende leven. Het is zoo, Mozes leert dat niet; het lag niet in den aard zijner wetgeving, die zich tot deze aarde bepaalde. Hij wist misschien ook wel, dat zoo vreemde en afgelegene beelden, hetzij van ramp of van geluk, op zijne zinnelijke land- en tijdgenooten niet zeer krachtig zouden werken. Wij vinden dit daarom ook bij de Profeten, waar zij regtstreeks dreigen of beloven, niet. Voor zoo verre er sporen van dit geloof

in de boeken des Ouden Verbonds worden opgemerkt, moeten die als eigene ontwikkelingen van het menschelijk gevoel en denkvermogen worden beschouwd, die later, in de verstrooijing onder andere volken, bevestiging vonden. In Jezus tijd was het volksgeloof; schoon de aanhang der Sadduceërs het schijnt ontkend te hebben, en er, over het geheel, iets onbepaalds te dezen opzigte blijkt te hebben bestaan, — of alleen de regtvaardigen, bij de komst van den Messias, zouden opstaan, — of zij, vooraf in het Paradijs verplaatst, die komst daar zouden afwachten, — dan of er zoo wel eene opstanding ter verdoemenis als ten leven zou zijn, dadelijk of eerst later plaats hebbende. Hoe dit zij, ik moet bekennen, als duidelijke openbaring komt deze leer in de schriften onzer Vaderen niet voor; hetgeen met het Christendom daarentegen het geval is. Maar is dit zulk een groot voorregt? Is deze leer inderdaad zoo rijk in troost of verschrikking, als men elkander gaarne diets maakt? *Wat de zinnen* geheel niet treft, wat op een' onbepaalden afstand van ons ligt, wat altijd kan betwijfeld worden, waar men zich geheel geen denkbeeld van kan vormen, — zou dat den mensch zoo zeer ter harte gaan? Ik vrees, dat de ondervinding het tegendeel leert. Ondertusschen wordt daardoor de aandacht van het ware en zekere gevolg van deugd of ondeugd — bij onze heilige dichters en wijsgeeren vaak zoo welsprekend geschetst — meer en meer afgetrokken. En allerlei wanbegrippen, alsof er andere middelen dan braafheid en verstand waren, om duurzaam gelukkig te worden, krijgen maar al te ligt voedsel. Ik weet wel, men beweert, dat dit leven geene regtvaardige vergelding oplevert: doch is dit zoo zeker? Let men daarbij wel genoeg, en op de duurzaamheid van het goede of kwade, en op het wezenlijk geluk des voorspoedigen, op de rust, de kalmte van het hart, den vrede met God en alle die onzigtbare zaken, welke meestal meer dan de zigtbare plegen af te doen? Of, zoo wij al mogten meenen uitzonderingen op den regel aan te treffen, — nimmer in staat zijnde, van des wereld loop, als het werk van een' wijzen en goeden Maker, geheel rekenschap te geven, — wat

beduiden die enkele uitzonderingen, tegen den regel? En wat de vertroosting aangaat, het zou, geloof ik, nog te bezien staan, of er niet meer menschen zijn, die voor de eeuwigheid schrikken, dan die er naar verlangen. Een mijner bekenden althans verhaalde mij, dat hij in zijne jeugd, ter kaap varende, eenen kapitein had, die, zelf op dit punt ongeloovig, zijn best deed, de manschap tot hetzelfde gevoelen te bekeeren, als den regten weg om den dood niet te ontzien. En schoon men in condoleanties en dergelijke dôorgaans veel spreekt van het geluk der afgestorvenen, ja van wederzien en ik weet niet welke vrolijke tooneelen.... zijn dit niet meest complimenten, waar de koele wijsgeer bij grimlacht, en de treurende, even als Martha in het Evangelie, op antwoordt: »Ja, ik weet, dat hij zal opstaan in de opstanding ten jongsten dage," maar er niet minder treurig om blijft.

Ik voor mij ken geen schooner, menschelijker ideaal van een' waren geloofsheld, dan b. v. Abraham, die niets te lief heeft om het Gode te offeren, die Hem als zijn' besten vriend beschouwt en Hem volkomen vertrouwt — niet omdat Hij hem de eeuwige zaligheid beloofd heeft, neen, maar omdat Hij met hem zijn wil en met zijnen zade na hem, omdat Hij hem tot een groot volk wil maken, hun, om zijnentwil, dit land tot eene vaste bezitting geven, en, wat meer nog zegt, in dat geslacht alle volken wil zegenen. Hij leeft en gevoelt niet voor zichzelven slechts, maar ook voor zijne kinderen, ja voor de geheele wereld. Dat is zijn uitzigt en zijne hoop, dat zijne onsterfelijkheid! En is het zulks niet voor alle waarlijk groote en goede mannen? Gevoelen wij niet allen zoo iets in ons, dat ons naar de duurzaamheid en den zegen van onzen naam en nagedachtenis doet wenschen; of liever, dat ons in de vreugde doet deelen, die onzen arbeid eerst in de toekomst zal verwekken?

Doch, ik moet u nog op een voornaam bezwaar antwoorden. Het Jodendom heeft uitgediend, zegt gij; de afzondering dezes volks door allerlei geboden en verboden — bovendien voor onzen tijd, dit land en den te-

genwoordigen trap van beschaving niet meer berekend — is nutteloos geworden. Misschien zult gij er thans bijvoegen, dat ik dit zelf heb toegegeven. En waarom dan, zegt gij, dat vermolmde gebouw door uw voorbeeld nog langer ondersteund? Waarom u zoo zonder eenig nuttig doel aan al de onaangenaamheden onderworpen, met het Joodzijn in een Christenland verbonden? Waarom het verachte en veelzins te regt verachte volk niet verlaten en u bij de heerschende partij gevoegd?

Het is zoo; het Jodendom bestaat nog slechts op eene gebrekkige wijze, en heeft zeker ook het meeste nut, daarvan te wachten, sedert lang bewezen. Het heeft u uwen Verlosser, het heeft u onze heilige boeken, het heeft u onze taal in handen gesteld, om die te verstaan. Joden waren het, aan welke gij uwe Evangeliën en al het overige te danken hebt; Joden, die u in het stichten en regelen van godsdienstige bijeenkomsten, en, voor zoo ver de Catholijken betreft, *de geheele inrigting* uwer kerk, zijn te hulp gekomen. *Het zou kunnen schijnen*, dat er niet meer voor hen te doen was. Wie weet dit echter? In de Middeleeuwen poogde men ze te vuur en te zwaard uit te roeijen; en, zoo ze toen al niet, uit hoofde hunner verspreiding en naauwe vereeniging tevens, in alle landen, als bankiers en wisselaars, voor handel en industrie onontbeerlijk waren, na de herleving der letteren althans en de zuivering der Christenkerk waren zij het, die de kennis van Oostersche taal en oudheid aan de uwen moesten leeren. Misschien bestaat er nog eenig verder oogmerk der Goddelijke Voorzienigheid, al ware het ook maar om dit volk als een levend gedenkstuk van de voornaamste wereldgebeurtenissen, vooral op *het* veld der Godsdienst, in stand te houden.

En wat aangaat, dat ik het zou verlaten, om daardoor smaad en nadeel te ontgaan, — neen, waarde Heer, dat kome nimmer bij mij op! Ik ben trotsch op een volk, zoo oud en zoo zegenrijk voor de wereld, als het mijne. En lijdt het, ja leed het sedert eeuwen onuitsprekelijk veel, te meer gevoel ik mij aan hetzelve gehecht. Ik zou het schande *achten*, daaraan te denken. Een volk van broederen, zoo

als er nooit bestond, door geene tijden, geene afstanden, geene verscheidenheden van klimaat of leefwijze vaneengescheurd, kenbaar aan elken trek en als 't ware van den eersten mensch af zijn geslacht tellende, om ligt niet dan met den laatsten op te houden.... Hoor uwen eigen' bevalligen dichter:

»Wie smalend tot uw hutje kwam,
»Ik niet, o kind van Abraham!" enz.

Neen, ik verheug mij hartelijk in de werking van tijd en omstandigheden, die den scheidsmuur tusschen Jood en Christen gedurig meer van zijne steilte doen verliezen, — in de toenemende beschaving en verlichting van mijn volk, zoo als zich die, vooral in het geleerde Duitschland, meer en meer doen kennen; en waarom zouden wij de hoop niet mogen koesteren, dat beide eens zamensmelten, ja de geheele aarde vol wordt van de kennisse des Heeren? Waarom zouden wij deze hope en verwachting onzer Vaderen laten varen? Waarom zouden wij het uitzigt op eene gouden eeuw zelve geheel verliezen, al stellen wij ons dezelve ook onder andere beelden voor, dan de nog onwetenschappelijke en in de geschiedkunde zoo veel minder bedreven Godsman? Maar den raad Gods vooruitloopen, den vlinder van de pop uitbreken, ongetrouw aan de mijnen worden — alsof dat getrouwheid aan den Hemel ware, neen.... dat niet! Mogt ook de Godsdienst en zedeleer van het Oude Verbond (gelijk gij het noemt) niet volkomen zijn; mogt dezelve nog verdere ontwikkeling vorderen, gelijk zij die door de Profeten, door Salomo en anderen ontvangen heeft, zoo kan zij ze ligt nog altijd ontvangen. Waarom zou ons eene vooronderstelling ontzegd worden, aan welke zich de Catholijke Christen zoo vol vertrouwen overgeeft, dat de Geest immer werkzaam blijft ter volmaking en toepassing op de omstandigheden? Het is waar, onze tempel bestaat niet meer, onze offers zijn van zelve vervallen; maar wat zwarigheid? wij behoeven dezelve niet; het was tijd, dat zij ophielden; wij danken de zorg der Voorzienigheid daarvoor. En was de ondergang van

den Staat en *Jeruzalems* verwoesting eene straf, welnu, zoo was het eene vaderlijke straf, om de kinderen wijzer en beter te maken.

In het kort, Mijnheer, ik erken oneindig veel goeds in het Christendom, maar even zoo min als het Jodendom heeft het de ergste verbasteringen kunnen voorkomen. Wij hebben elkander te dien opzigte niets te verwijten. En wie, de uiterlijke omstandigheden gelijk gesteld zijnde, de beste of de gelukkigste zou zijn, de Israëliet of de volger van het Evangelie, zou ik liefst niet beslissen. Bij al den dank voor uwe goede meening, moet ik mij dus verschoonen uw bekeerling te worden, dat mij echter niet belet met de meeste achting te zijn, enz.

Ik ondervond het alweder ook te uwen aanzien, mijn Vriend! elke ketter heeft zijn letter. Van het standpunt, *dat men zich gekozen heeft*, of meestal door het lot zich heeft zien aanwijzen, beschouwt men de zaken elk op zijne wijze, en zoekt daarin zoodanige orde en regelmaat, als ons verstand, door anderen van gelijke denkwijze geholpen, daarin vinden kan. Men moest daarom billijker jegens elkander zijn, dan men veelal is, en zeker geheel anders te werk gaan, om anderen beter te onderrigten en, zoo men meent, te bekeeren, dan men gewoon is te doen. — Ik begrijp het, ja, ligt, dat de twijfelarij, welke, sedert eene halve eeuw, onder de Godgeleerden in Duitschland is ontstaan, ten opzigte van den oorsprong en den ouderdom der Heilige Boeken van het Oude Verbond, u heeft medegesleept. En schoon gij erkent, dat het wondergeloof der Christenen op vaster bodem berust, de gedachte: »deugt het onze niet, dan zal dit met dat van anderen ook wel het geval zijn," dezelfde, welke bij Lessing's fraaije verdichting (*Nathan der Weise*) ten grond ligt, zal u over het onderzoek daarnaar te ligter hebben doen heenstappen, en u om dezulken onder de Christenen, als hier selve voorgangers waren, u hebben doen aansluiten. En zoo mag ik dan uw antwoord eenigzins in denzelfden zin opvatten, als een Am-

sterdamsche Jood, naar men zegt, den Engelschman antwoordde, die hem poogde te bekeeren: »Ware ik een Jood, (een ware, openbaringsgeloovige Jood) ik zou ligt niet aarzelen een Christen te worden." Het is echter min het gewone rationalismus, dat het vooronderstelde wonderdadige natuurlijk meent te kunnen verklaren, dan wel het denkbeeld van Strauss: »dat alles, eerst na verloop veler jaren te boek gesteld zijnde, vreeselijk overdreven, ja bijna geheel verdicht zou zijn," wat u voornamelijk toelacht en, wat meer beperkt, genoegzaam zou bevallen.

Het zou mij te verre afleiden, dit geheele onderwerp met u te behandelen. In allen gevalle zult gij mij wel toegeven, dat het Jodendom dan toch een wonderbaar verschijnsel is, niet alleen omdat de kennis en dienst van den eenigen God, Schepper van hemel en aarde, onder alle zoo veel meer beschaafde, magtige, nooit veroverde volken, slechts bij dit ééne is bewaard gebleven, maar ook omdat de denkbeelden daarover, bij deszelfs Godsmannen te vinden, zoo veel schooner en verhevener zijn, dan hetgeen de wijsgeeren elders leveren. En gesteld, gij erkendet, dat het éénige waardige oogmerk van zulk eene bijzondere zorg der Godheid voor een eenig volk zijne vervulling vindt in den Man, die deze Godsdienst van alles ontkleedde, wat haar voortaan slechts zou hinderen, om die in volle zuiverheid tot de Godsdienst der wereld te maken, — en dat deze, om tot dat oogmerk te geraken, op nieuw wonderen bezigde, ja zelf, in zijne gansche verschijning, als een wonder is aan te merken, — (zoo althans, dat de schranderste bestrijder dezer waarheid u niet genoegzaam voldoet) zou het dan zoo onverstandig zijn, die waarheid te laten gelden? Immers, wat gij, wijsgeerig, als tegen de mogelijkheid der wonderen aanvoert, komt mij voor van weinig belang te zijn. God is groot, en wij begrijpen Hem niet; ik geef u dit gaarne toe. Maar, geeft ons onze kortzigtigheid te dezen eenig regt, om niet te gelooven, wat Hij zelf, langs den weg der geschiedenis, ons zou willen openbaren? En omdat wij wel inzien eene zaak niet regt te doorschouwen, mogen wij

daarom niets omtrent dezelve aannemen, noch er het gebruik op vestigen, dat er voor ons van te maken is? Wij kennen ten deele, zeker omdat eene gedeeltelijke kennis, althans vooreerst, genoegzaam voor ons is. Moge er dan aan de voorstelling van het Opperwezen in den Bijbel veel zijn, dat langzamerhand wegvalt, als schaal en kleed nutteloos wordt, daarom behoeft echter niet alles en ligt dus ook datgene niet weg te vallen, wat Hem in staat stelt wonderen te doen.

Wat mij betreft, niets is zoo wonderbaar in mijn oog, als de Heiland zelf. Zijne taal, zijn onderwijs en denkbeelden, zijn gedrag van den beginne tot het einde — hoe wilt gij het noemen? Onberispelijk, vlekkeloos, zegt veel te weinig; verheven, hemelsch, Goddelijk, komt u onwillekeurig op de lippen. En wie is deze grootste aller Profeten? Een timmermanszoon uit een klein, weinig geacht stadje, in het afgelegene, boersche Judea. Daar is hij van der jeugd aan opgevoed, dat heeft hij nooit voor eenigen tijd verlâten, en zijne stadgenooten staan het meest van allen versteld, dat deze de Schriften verstaat, die hij (zeggen ze) niet geleerd heeft.

Het is waar, Strauss ontkent ook de waarheid van dit verhaalde. »Jezus is noch zoo wijs noch zoo deugdzaam geweest; men heeft hem al dat groote langzamerhand maar toegedicht; het is een roman....". dien echter niemand gemaakt heeft! Waarlijk, hier doet de man ons aan zijn' naam, struis, struisvogel, denken, van welken men verhaalt, dat hij, vervolgd wordende, den kop in den grond steekt, en, nu niets ziende, waant, dat ook anderen niets zien!

Maar, moet ik aan die voortreffelijkheid gelooven, waarom zou ik dan ook datgene niet gelooven, wat mij dezelve eeniglijk verklaren kan? Waarlijk, het eene en het andere hangt hier zoo aaneen, dat gij wel genoodzaakt zijt óf alles te ontkennen óf alles aan te nemen. Desgelijks leert het vervolg, dat het waarheid moet geweest zijn. De Handelingen der Apostelen, de Brieven, de schriften der eerste Kerkvaders, de voortgaande geschiedenis, de kerk zelve, zoo als zij tot hiertoe aanwezig

is..... zijn gewrochten zonder oorzaak, zoo wij de geschiedenis van Jezus wegnemen of ontkennen. Die geschiedenis is de sluitsteen, die het verledene en het toekomstige aaneenhecht. Met dezelve is er verband in Gods wegen, zonder dezelve niet.

Doch gij zult mij misschien antwoorden: In allen gevalle, wat kan het schelen? Wij gelooven immers toch, wat de hoofdzaak betreft, beiden hetzelfde. God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in geest en in waarheid. De Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomenden levens. Den Heere uwen God zult gij liefhebben boven alles en uwen naasten als uzelven, enz. enz. — Ik kan hierin echter zoo gaaf niet berusten. Wij, die ons overtuigd houden, dat Jezus inderdaad zoodanig geweest is, en dat alles gedaan en geleden heeft, wat wij in de Evangeliën lezen, zien daarin eene stellige openbaring van God, die ons allen twijfel omtrent zijn bestaan, zijne almagt, zijne liefde, zijne vergevensgezindheid ontneemt, en ons tevens onze bestemming tot deugd en een eeuwig leven in een zigtbaar voorbeeld aanwijst. Dat is met u het geval niet, zoo als uit uwe redenering reeds op meer dan ééne plaats gebleken is. Het is waar, gij poogdet het te doen voorkomen, alsof de leer van een toekomend leven niet van zoo groot belang ware. Gij meent, dat het meestal niet de drijfveren, van hier ontleend, zijn, die de menschen tot een deugdzaam gedrag aansporen. Gij beroept u, als 't ware, op Abraham, — waarbij ge Jozef en anderen zoudt kunnen voegen — om de mogelijkheid der volkomenste en des te meer onbaatzuchtige, beminnelijke deugd te betoogen. Ik ontken deze mogelijkheid niet. Maar of de liefde van Hem daarbij zou in de schaduw geplaatst worden, die zichzelven overgaf tot in den dood, ja den dood des kruises, opdat Hij het menschdom zou verlossen van tijdelijke en eeuwige ellende, en zijn loon en zaligheid vinden in dat geluk te kennen en te aanschouwen, zult gij toch wel niet beweren. En Hij, hoezeer in oneindig hoogeren zin, is de éénige niet-gebleven, wiens leven hier geheel voor anderen,

in betooning der liefde was, hun loon vindende in de goedkeuring van hunnen Heer en God, met welken zij tot in eeuwigheid hoopten vereenigd te worden, als deelgenooten van geen ander geluk, dan hetwelk op het hoogste en beste in onze natuur berust. Dit is het geestelijke leven, hetwelk in godsdienstige menschen meer en meer ontwikkeld wordt en hen inderdaad boven deze aarde verheft. En is hetzelve bij velen ook zwak en onzuiver, het ontbreekt toch niet ligt ergens onder de Christenen geheel.

Welke de drijfveren onzer handelingen en vooral onzer onthoudingen en beperkingen zijn, is in vele gevallen moeijelijk aan te wijzen. De geest, die iemand bezielt, die hem van der jeugd aan ingeboezemd, als van anderen, die hij eerbiedigde en beminde, op hem overgegaan is, beslist hier voor een groot deel. Maar, kondt gij toch in de ziel van allerlei menschen, de minder beschaafde en ontwikkelde niet het minst, duidelijk lezen, gij zoudt ondervinden, dat het ontzag voor de eeuwigheid hunne begeerten niet weinig in toom houdt. »Hij gelooft aan niets," is in hun oog een man, die tot alles in staat is; en dat: »hij gelooft aan niets," is bij hen wederom hetzelfde als: »dood is," in zijn oog, »dood." En wat gij daarvan zegt, dat het geloof in onsterfelijkheid meer vrees dan vreugde zou verwekken, het is moeijelijk zulke gedachten bepaaldelijk te wederleggen; maar ik geef u mijn eigen voorbeeld als zoodanig. Een jongeling zijnde van even twintig jaren, werd ik gevaarlijk ziek, en, daar ik volkomen bij mijn verstand was, kende ik niet alleen mijn gevaar, maar had ook gelegenheid, veel over mijnen toestand na te denken. Ik was omtrent denzelven geenszins gerust. In strenge beginselen opgevoed, had ik dezelve niet altijd in het oog gehouden, en ik gevoelde, dat mij veel ontbrak; maar welken angst mij dit baren mogt, de gedachte aan vernietiging, die ook bij mij opkwam, was mij veel vreeselijker. Dit is *eene daadzaak*, zoo als men thans spreekt. — Doch, wat betreft de vertroosting bij smartelijk verlies, ik weet niet, waarom deze voor geloovigen een bloot compliment zou zijn, en waarom de

Christenwijsgeer daarom zou lagchen, al wordt de veelzins onbekende toestand ook met bekende kleuren geschilderd, die toch het wezen der zaken niet veranderen. — Zeker zou eene dadelijke teruggaaf, als van Lazarus, doorgaans nog meer vreugde baren.

(Vergeef mij, o Gij, die het leven en de onsterfelijkheid hebt aan het licht gebragt, dat ik over deze grootste uwer weldaden zoo flaauw en zoo twijfelachtig spreke! Helaas! het is de zonde, die ook dit licht tot duisternis maakt — de zonde, welker wortel uw woord niet heeft kunnen uitroeijen, welker wrange vrucht uw lijden ter verzoening niet heeft kunnen weren. Hoe toch zou het anders den mensch, met zijne gevoeligheid en weetgierigheid, onverschillig kunnen zijn, of hij het leven, het voor verhooging en veredeling immer vatbare leven, als eene vaste bezitting, dan als een leengoed voor weinige oogenblikken, zou moeten beschouwen?)

In één woord, het geloof aan stellige openbaring van die groote waarheden, welke het Christendom bevat, — een geloof, op geen' anderen grond, dan het Evangelie, vast te bouwen, — is in mijn oog noodig, om des menschen behoefte te bevredigen en hem, reeds hier, volkomen gelukkig te maken. En gelijk dat Christendom reeds nu oneindig veel bijgedragen heeft, om de kennis onder de menschen te vermeerderen, en hetzelve alwat liefelijk is en welluidt te doen betrachten, zoo verwacht ik de volmaking van dit heil meer en meer van hetzelve.

Ik kan dus in uwe verschooningen, om tot ons over te komen, niet berusten. Uwe oude geloofsgenooten voor te gaan in hetgeen hun tot heil en eere kan verstrekken, is geen laaghartig verlaten. En wat gij zegt tegen het vooruitloopen der Voorzienigheid, dat loopt maar al te ligt op trage werkeloosheid uit. Gaarne erkennen wij onze groote verpligting aan Israël; ook ontken ik niet, dat deszelfs voortdurend bestaan mij belangrijk voorkomt, zelfs voor de geschiedenis en blijkbare waarheid van onze eigene Godsdienst; doch dit mag geene reden zijn, waarom gij uw licht niet zoudt mogen volgen. Niet Gods

geheime raad, maar zijn geopenbaarde wil moet het rigtsnoer onzer daden zijn.

Ik zie intusschen, dat deze reeds te lang geworden is. Het zal mij aangenaam zijn, uw antwoord op denzelven te mogen ontvangen, en, zoo noodig en gewenscht, verder met u dit onderhoud voort te zetten, ten einde u eenmaal te kunnen noemen broeder in Jezus Christus. Vaarwel!

N. S.

MISBRUIK VAN THEE EN KOFFIJ ERGER DAN CHOLERA.

Waarschijnlijk doet dit opschrift bij eenen denkenden lezer de gedachte aan vrij algemeene overdrevenheid, zoodra men vóór of tegen eene zaak is ingenomen, of wel aan zouteloos gebruikmaken van een bekend gezegde, opkomen. Van beide echter ken ik mijzelven vrij. Ik wil de gebezigde vergelijking dan ook niet in den striktsten zin hebben opgevat, wijl zaken, zoo zeer verschillende als thee, koffij en *Cholera*, onmogelijk kunnen vergeleken worden. Het opschrift wensch ik dan ook niet anders begrepen te hebben, dan dat het genoemde misbruik zeker niet minder *lijdende* slagtoffers maakt, dan de *Cholera doodelijke.*

Als Geneesheer meen ik uit ervaring de zaak te kunnen beoordeelen, zonder mij door een partijdig *idée fixe* te laten medeslepen. Als Mensch, die verlangt aan den eersten pligt der *humaniteit*, bevordering van menschengeluk, te voldoen, zie ik een mij welkom middel daartoe in het aantoonen van het nadeelige van een misbruik, dat door smaak en gewoonte algemeen in ons Vaderland, vooral onder *vrouwen*, heerschend, en door deszelfs langzame werking des te gevaarlijker is. Ik schep mij geene *idealen* van algemeene hervorming te dezen opzigte. Kunnen de Jeneverstokers het merken, dat D°. HELDRING zoo teregt tegen hun *product* ijvert? Maar welligt zijn er toch enkelen, wie dit geschrijf eene hun minder bekende bron van onheil doet opmerken, en die den moed hebben deze te stoppen. Die hoop deed mij de pen opvatten; die hoop schenkt mij nu alreeds een streelend genoegen.

Het is eigenlijk niets nieuws, wat ik te zeggen heb. Bijna iedere leek weet, *dat* — ieder Geneesheer, *waarom* het over-

matig thee en koffij slobberen zoo nadeelig is. Op deze hoogte wilde ik mijne lezers trachten te plaatsen, opdat zij als 't ware met eigene oogen dat ligchaams- en zielswelzijn ondermijnende mogen aanschouwen, hetgeen welligt meer afdoet, dan de niet betoogde uitspraak van hunnen Doctor.

Voor iemand, die genoeg opgelet en nagedacht heeft, om te weten, dat alleen het *natuurlijke* goed en heilzaam is, zou het voldoende zijn aan te toonen, dat de Natuur niet dan kouden drank geeft: het geheel tegenovergestelde — niet dan warme dranken drinken — *kan* dus niet goed zijn. Men moge zonder groot nadeel eenigzins van de Natuur afwijken; geheel tegen haar in handelen, dat doet men nooit ongestraft, omdat hare wetten, door den Schepper geordend, volmaakt zijn.

Maar, al gelooven velen dit, omdat zij er niets tegen in weten te brengen, bij weinigen klimt dit geloof tot overtuiging en tot aanwending op hunne leefwijze; zij hebben handtastelijk bewijs noodig.

Gij hebt zeker wel eens opgemerkt, mijne vrienden, hoe week, bleek en rimpelig uw vel wordt, wanneer ge het een poosje in warm water hebt gehouden. Nu, zoo gaat het met de maag eveneens, wanneer ge daarin 3 of 4 maal daags 4, 5 of meer warme koppen thee, koffij of melk giet. (Ik spreek altijd van het *misbruik.*) In de maag zijn ook, even als in de hand, spieren, welke haar zamentrekken, om er het voedsel uit te drijven. Die spieren zijn met eenige vliezen overdekt. Natuurlijk, dat ge deze verweekt door den velen, telkens herhaalden, warmen drank. Uit die slapte ontstaat, ge begrijpt het ligt, mindere kracht en werking van de spieren der maag. Daarbij is er in deze laatste een vocht — het maagsap — hetwelk, even als het speeksel door de klieren in den mond, door de vliezen, waarvan ik u sprak, wordt voortgebragt. Dat vocht brengt, door deszelfs prikkeling op de ledige maag, het gevoel van honger voort, en is voor de vertering der spijzen, die daarin worden opgelost, onmisbaar. Zoodra ge dit vocht, door vele warme dranken, te zeer verdunt, wordt het onwerkzaam. Ge kunt nu zelf de gevolgen nagaan, waarin de ondervinding u wel helpen zal. Gemis van eetlust, een flaauw gevoel in de maagstreek of in den zoogenoemden hartkuil, het opstijgen van een waterig, zuurachtig vocht, hierdoor een branderig, pijnlijk gevoel, van de keel door de borst (de loop van den

slokdarm) tot in de maag, bezwarend gevoel na het eten, enz. zietdaar de voornaamste verschijnsels. Dat zuur, dat bijna altijd uit het misbruik van warmen drank ontstaat, is scherp, (getuige het pijnlijk schreijen uwer daarmede geplaagde kinderen) en natuurlijk voor verweekte ingewanden erger dan voor sterke. Daaruit komt veel lucht voort, hetgeen gij zeker dikwijls gemerkt hebt door een gevoel van opzetting, spanning en rommeling in den buik, vooral als ge diep inademt, ja hetgeen misschien wel zoo erg bij u werd, dat ge geene drukking op de maag kondt verdragen, en uwe kleederen daar moest losmaken. Hoofdzakelijk ontstaat vandaar de zoo veelvuldige maagkramp en maagkramphoest, welke kort achtereen, veelal na het eten of na het gebruik van thee, en des morgens bij het ontwaken zich vertoont, en meestal met drukking en spanning in de maagstreek gepaard gaat. En als ge nu weet, hoe het daar binnen door uwe warme dranken verslapt is, dan zult ge wel niet meer vragen, waarom ge vele spijzen, vooral waterachtige of ook meer zware, niet verdragen kunt. De eerste verergeren *de oorzaak, verslapping; de andere* kunnen, door de maag enz. *niet verduwd wordende*, niet kleingemaakt worden. En het is u nu zeker ook niet meer vreemd, waarom het laatste gedeelte der spijsvertering zoo traag is, en dat daarin niet zelden de in de nabijheid liggende werktuigen en derzelver verrigtingen deelen. Van zulke verslapte deelen kan men niet anders verwachten. De maag en het darmkanaal zijn inwendig met een slijmvlies bekleed, om den doorgang der stoffen gemakkelijker te maken. Door verslapping wordt er van dit slijm óf te weinig, óf (als bij de slijmtering in de borst) te veel voortgebragt. Uit beide toestanden ontstaat voor uwe gezondheid veel nadeel. En dat nu eindelijk, door al die plaatselijke gebreken, mindere voeding, zure scherpte en slijm, het gansche ligchaam lijden moet, spreekt wel van zelf. Hoofdpijn, fletse kleur, vermagering, klamheid der handen, slaperigheid of ook slapeloosheid, spoedige vermoeidheid — ge moet dat alles voor een groot gedeelte aan de warmwatercuur toeschrijven; en het gebeurt wel eens, dat uit dat aanhoudende zuur en de daardoor veroorzaakte kramp der maag in 't einde maagkanker ontstaat. Vraagt het uwen Doctor, maar nog beter, omdat ge hem, als partijdig, misschien minder gelooft, uwe eigene ondervinding en die van anderen, of ik de verschijnselen over-

drijve. Voor de oorzaak derzelven sta ik u ter goeder trouwe en met overtuiging in.

Maar wij zijn nog niet daar, waar wij wezen moeten. Misschien hoort ge vreemd op, als ik u zeg, dat ook uw zielswelzijn en geluk onder het genoemde misbruik lijden. En toch is het, zonder eenige overdrijving, zoo. Als uw anders vrolijk kind over alles knorrig en ontevreden is, tast ge dan niet naar het wormkruid, om die humeurbedervers te verjagen; en het gelukt u immers vaak op die wijze, om hunne opgeruimdheid te herstellen? Is er niet dikwijls in één once Engelsch zout eene blijmoedige levenswijsheid besloten, welke de met verstoppingen gekwelde vruchteloos bij de wijsgeeren in zijne boekenkast of in verstrooijing zoekt? Gij ziet dus, dat het welzijn onzer ziel nog al naauw verbonden is met dat van den japon, waarin zij huist. Ik wil u in 't voorbijgaan ook wel zeggen, dat ik mijne geneeskundige en ziels-menschenkennis, inzonderheid in verband met elkander, gedurig poog te verrijken. Gij zoudt niet gelooven, hoe dit het verontschuldigen van de gebreken der menschen in de hand werkt. Waarlijk, dan valt men den galachtige om zijne drift en hardheid, den bloedrijke om zijne levendigheid en wuftheid, het phlegmatisch gestel om zijne koude bedaardheid veel minder lastig.

Maar, om op het misbruik van warme dranken terug te komen, gij gevoelt, dat, als het ligchaam daaronder zoo zeer lijdt, ook de ziel er maar zelden geheel vrij van blijft. Dat zuur in de maag kan het goedhartigste, vergenoegdste mensch knorrig en ontevreden over en met zichzelven en anderen maken; en slechts zeldzaam ondervindt men niet meer of minder dit gevolg. Al hindert zulks anderen niet zoo erg, dan is het toch niet zelden de, den leek onbekende, oorzaak van zekere anders onverklaarbare lusteloosheid en ongedurigheid. Het verwonderde mijzelv' wel eens, dat er zoo veel opwekkends en vergenoegdmakends in een doosje magnesia of kreeftsoogen stak! Anders gebruikte men niet; maar — men liet thee en koffij staan, of dronk, voor de gezelligheid, één enkel kopje koud. O! 't is zoo natuurlijk, dat er op dameskransjes, vooral die van zekeren leeftijd, zoo veel kwaad gesproken wordt; want, met zoo veel zuur in de maag, hoe kan daar in de ziel iets zoets, iets vergenoegds zijn? Alles, wat in en uit beide komt, verzuurt, verscherpt, bijt!

Wanneer het misbruik van warme dranken, door verslap-

ping, veel slijm heeft voortgebragt, kenbaar aan de steeds witbeslagen tong, den flaauwen smaak, gemis van eetlust, het vooral des morgens opgeven van een taai slijm, tragen stoelgang, hoofdpijn, enz. enz. dan heeft er ook meesttijds in de ziel zekere gedruktheid plaats. Men is wel niet altijd knorrig, maar ook verre van opgeruimd. Alles weegt en drukt zwaar, zelfs kleinigheden. Bekommerd ziet men op tegen alles, wat eenig verdriet of eenige moeite kosten zal. Men durft geene ferme besluiten nemen, schuwt menschen, vooral vreemden te zien, omdat zulks eenige inspanning vereischt. Het gansche in- en uitwendige leven draagt den stempel van gebrek aan veerkracht. Het is voor den zieke, voor de hem omgevenden en voor den Geneesheer een aangenaam verschijnsel, wanneer de rustige opgewektheid wederkeert, door de warme dranken met koud of met Fachinger-water en versterkende maagmiddelen te verwisselen.

Een derde nadeelig gevolg van het genoemde misbruik is de zwakke zenuwgevoeligheid, die kwelgeest der vrouwen en Docteren! Ik bevind mij altijd in eene moeijelijke omstandigheid, wanneer de vrouw meent, dat zij niets — de man, *dát zij alles daartegen* vermag, en beiden mij vragen: „Wat zegt *gij*, Doctor?" — Beiden hebben meestal ongelijk. Dat hij een zenuwachtig mensch vlagen van opgewondenheid en neerslagtigheid elkander als zomerbuijen opvolgen, ligt in den aard der kwale, en is in zoo verre buiten zijne schuld. Ik houd gaarne vrede met de schoone sekse, en daarom zeg ik liefst niet, dat er evenwel somwijlen wel eens wat theaterspel onder loopt, hetgeen de ervaren Arts gemakkelijk van het wezenlijk ziekelijke weet te onderscheiden. Maar dit is in allen gevalle waar, dat het eene ziekte is, waartegen meer door de leefwijze, dan wel door geneesmiddelen, valt te doen. Alwat het ligchaam natuurlijk versterkt, werkt haar even zeker tegen, als het verzwakkende haar bevordert. En hier staat algeheele terzijdestelling van warme dranken bovenaan. De kwijnende toestand van het ligchaam heeft van zelve meerdere zenuwzwakte ten gevolge; maar daarenboven maken die warme dranken de zenuwen zoo gevoelig en zwak, dat zij alle veerkracht verliezen. Daardoor worden de vrouwen zoo lijdelijk en tevens prikkelbaar, dat zij door elken indruk worden aangedaan, en aan denzelven, of aan eene onwillekeurige droefgeestige stemming zonder oorzaak, geenen weêrstand kunnen bieden. Ge-

not van de zoo natuurlijke frissche lucht en water, een glas roode wijn, of enkele zenuwsterkende middelen, doen haar voor zichzelv' en anderen veel gelukkiger zijn.

Zoo ziet ge, hoe zuur, slijm en zenuwzwakte de gevolgen zijn van het misbruik van thee en koffij, en tevens den nadeeligen invloed, welken zij op uwe zielsgezondheid en geluk oefenen. Dat er enkelen zijn, die van deze treurige gevolgen bevrijd blijven, of liever tot heden nog bevrijd bleven, bewijst het tegendeel niet. De Natuur is niet zelden weldadiger voor ons, dan wij zelve. Maar dat dit de zwakkeren niet verleide, en dat vooral zij, die in de opgegevene trekken zich ook maar als in de verte herkennen, zich nog bij tijds wachten voor de stellig zeker steeds toenemende nadeelen! Neemt geene halve maatregelen, maar zet, ten minste voor eenen tijd, den warmen drank geheel ter zijde, en drinkt koud water, of dit met melk of wijn gemengd. Gaat gij er naderhand weêr toe over, laat uwe thee of koffij dan toch koud of ten minste laauw worden, en neemt niet meer dan één kop: het is immers geene behoefte, maar slechts iets tot streeling van den smaak. Waarom zoudt ge van uwe maag een' zeemlederen lap maken? Gebruikt er altijd eene beschuit of iets dergelijks bij; dat vermindert het verweekende. Drinkt ze niet te slap: het is eene dwaling, dat sterke thee of koffij voor de maag nadeeliger is; het schadelijke is voornamelijk in het *warme* van den drank gelegen, waartegen juist het sterkere aftreksel nog een zekere weldoende prikkel is. De maagkramp verdraagt meesttijds zeer goed sterke koffij, maar geen slappe, of thee. Men versta mij wèl; ik bedoel hier inzonderheid zwakke lieden, of die reeds door het misbruik leden. Ik zelf drink bij het ontbijt en des namiddags te gaarne een paar koppen goede thee, onttrek mij te ongaarne ten 12 ure aan de koffijtafel, ben te zeer van de leer der oude school, dat, gelijk den reine alles rein, den gezonde alles gezond is, (uitgenomen het te zeer onnatuurlijke) om ook hierin, buiten noodzaak, iemand eene angstige bezorgdheid of onverbreekbare orde te willen aanjagen of aanraden. Elk regele zich naar zijn bijzonder gestel, en vermijde, wat hij bij ondervinding weet, dat hem schaadt.

Het is een belangrijk gedeelte der Geneeskunst, *ziekten te voorkomen*, vooral de zoodanige, welke, ééns ontstaan, den lijder veel en lang kwellen, en niet gemakkelijk genezen

worden. Daartoe behooren die ongemakken en kwalen, welke door het misbruik van warme dranken ontstaan. En daarom schreef ik het bovenstaande, in de hope, dat het welligt eenen enkelen tot waarschuwing en baat moge verstrekken.

N. December 1840. R. — *M. D.*

DE STRUIKROOVERS IN DEN KERKELIJKEN STAAT.

Door FRÉDÉRIC MERCEY.

Den 27sten April 1557 verkondigde DESIDERIO GINBONE DE ASCOLI, Commissaris van Paus PAULUS IV, in deze bewoordingen een besluit van staatsban of buiten de wetstelling af tegen de stad *Monte Fortino:* »Het is bewezen, dat sedert eene reeks van jaren de inwoners van *Monte Fortino* een misdadig en ongeregeld leven geleid hebben, gemeene zaak makende met zijner Heiligheids vijanden, deszelfs getrouwe onderdanen gevangen nemende, deszelfs soldaten om het leven brengende, en allerlei soort van roof en moord begaande, om welke misdaden zij zich de geduchtste straffen waardig gemaakt hebben; en opdat deze straffen ten afschrik mogen strekken van allen, zoo is het, dat onze Heer PAULUS IV, door Gods genade Paus, wenschende de rust in zijne Staten te verzekeren, door dezelve aan het gezag van den Heiligen Stoel te onderwerpen, en bovenal willende, dat de stad *Monte Fortino* niet langer eene schuilen verblijfplaats van dieven en roovers zij, verklaard heeft, dat gemelde stad gesloopt en ganschelijk onderstboven gekeerd zal worden; dat haar grondgebied, als ook de eigendommen der bijzondere personen, aan de Apostolische Kamer vervallen, en alle hare inwoners voor geheel hun leven verbannen zullen zijn.''

Overeenkomstig dit edikt, werd de stad *Monte Fortino* vernield; een ploeg, door ossen getrokken, werd door PIETRO ZALARETO DE VALMONTONE over de plaats gevoerd, waar hare muren gestaan hadden; terwijl MENICO FRANASCI hem volgde, zout zaaijende in de vorens van den verlaten stadsgrond.

Op den 18den Julij 1819 kondigde de Kardinaal ERCOLA CONSALVI een decreet af, in bijna gelijke bewoordingen ver-

vat: »Zijne Heiligheid, door de geloofwaardigste verklaringen overtuigd zijnde, dat sedert lange jaren, en zelfs sedert verscheidene eeuwen, de bandieten, welke de Staten van den Heiligen Stoel onveilig maken, te *Sonnino* geboren zijn; dat nog onlangs de inwoners dier stad de roovers van het koningrijk *Napels* uitgenoodigd hebben, eenen inval in den Kerkelijken Staat te doen; dat de benden van LENOLA en van FONDI door eenen inwoner van *Sonnino* aangevoerd worden; bewust eindelijk, dat die bandieten te *Sonnino* eene schuilplaats vinden; dat zij van daar hunnen leeftogt trekken, zich daar verzamelen, om te raadplegen over hetgeen hun te doen staat; overwegende, dat de ondervinding van het verledene, gevoegd bij die van het tegenwoordig oogenblik, bewijst, dat, zoolang dit dievennest bestaat, het onmogelijk zijn zal aan hunne rooverijen een einde te maken, enz. zoo gelast zijne Heiligheid, dat de inwoners van *Sonnino* elders van woningen voorzien worden; dat hunne stad geslecht, en derzelver grondgebied onder die steden in de nabuurschap verdeeld worde, welke de roovers niet ondersteund hebben; veroorlovende aan de eigenaars, die verhuizen zullen en niet in staat mogten zijn zich bij hunne bezittingen te vestigen, hunnen grond aan de Apostolische Kamer af te staan, welke hun daarvoor een altoosdurend jaargeld betalen zal, volgens eene door deskundige schatters op te maken begrooting."

Geheel de geschiedenis der *Italiaansche* struikrooverij is, als 't ware, in die beide edikten vervat. Van 1557 tot 1819, dat is gedurende omtrent drie eeuwen, heeft dezelfde staat van zaken in de gebergten, welke zich van *Aquila* naar *Terracina*, tusschen den *Tiber* en den *Garagliano*, uitstrekken, voortgeduurd. De trap van beschaving is in die, met digte bosschen overdekte, met diepe dalkloven doorsnedene gewesten, welke van onheugelijke tijden af den bandieten tot wijkplaats gediend hebben, dezelfde gebleven. Daar was het, dat SPARTACUS en zijne muitende medeslaven zich verschanst hadden; daar hadden MARCO SCIARRA en zijne benden, die meer dan eens *Rome* in gevaar bragten, hun hoofdkwartier. Nog heden ten dage zijn de zeden dier bergbewoners dezelfde, welke zij omstreeks de helft der zestiende eeuw geweest zijn, en dezelfde misdaden hebben dezelfde wijs van bestraffing ten gevolge had. Maar kan er wel iets zonderlingers wezen dan de noodzakelijkheid, waarin een Paus, het opperhoofd der Roomsch-Catholieke Godsdienst, zich bevindt, om eene

stad van zijne Staten te doen slechten, ten einde derzelver inwoners te straffen? Zoo wel de kastijding als het vergrijp behooren tot de tijden der barbaarschheid.

Al illustrissimo signore MARCO ANTONIO, *ai bagni di Civita-Vecchia* (*), zoodanig was het opschrift der brieven, welke MARIA GRAZZIA, dochter, zuster en vrouw van een' roover, aan MARCO ANTONIO, haren man, zond, die als galeiboef in den slavenkerker van *Civita-Vecchia* opgesloten zat. MARCO ANTONIO, de roover, was *illustrissimo*, niet alleen in het oog zijner vrouw, maar ook in dat zijner vrienden, en zoo al voort, van den een tot den ander, in de meening van een groot gedeelte der bevolking.

Die soort van roem en van volksgunst, die in *Italië* aan den titel van struikroover verknocht is, brengt misschien meer dan de voordeelen van het handwerk toe, om er het rooverstelsel te doen voortduren. Doch de eenige oorzaak van dien voortduur is zij niet; nog vele andere oorzaken werken daartoe mede. Wij zullen ons vergenoegen, hier de voornaamste daarvan op te geven; zij zijn, *de geringe afschrik des volks voor moord*, *de verkeerde toepassing van zekere geloofsbegrippen*, en eindelijk *het gemis eener verstandige en krachtdadige beteugeling van den kant der regering*.

De weinige afschrik der geringere standen voor moord is te gelijker tijd erf- en eigene zonde. In de eerste plaats is het een uitwerksel dier woeste aandrift van het bloed, die hen aan hunne hartstogten doet botvieren, liever dan hunne veerkracht te gebruiken om ze te beteugelen: het valt hun gemakkelijker, een mensch dood te slaan, dan eene opwelling van toorn te bedwingen. Vervolgens ontstaat deze ondeugd uit eene verkeerdheid van geest en oordeel bij het gemeen, volgens welke bij hetzelve de vermoorde altijd ongelijk heeft. Waarom heeft hij den ander' getergd; waarom heeft hij hem beleedigd? Hij wist, waaraan hij zich blootstelde; hij had beter op zijne hoede moeten zijn. De doodslager, daarentegen, wordt steeds als een man van moed bewonderd, of althans beklaagd als iemand, dien de regering zal gaan vervolgen. *Poverino! ha ammazato un uomo!* (†) zeggen de *Trasteverijners* bij zulk eene gelegenheid. Eindelijk komen die

(*) Aan den Hoogedelen Heer MARCO ANTONIO, op de Galeijen te *Civita-Vecchia*.

(†) *Die arme man! hij heeft iemand gedood!*

goedkeuring van moord en die deernis voor den moordenaar ook nog voort uit een kwalijkbegrepen punt van eer. Door de (zeer betwistbare) leer van het punt van eer te overdrijven, door in de plaats van het tweegevecht eene soort van oorlog in te voeren, man tegen man, stamhuis tegen stamhuis, een' oorlog, die niet eindigde dan met de verdelging van een der strijdende geslachten, en in welken alle middelen, om zijnen vijand te schaden, gif en dolk zoo goed als andere wapenen, geoorloofd waren, hadden de *Spanjaarden* moord als iets natuurlijks en gewoons doen beschouwen. Die leer, welke eerst slechts onder de hoogere rangen der zamenleving in *Italië* heerschte, verspreidde zich er weldra onder alle volksklassen. Het gepeupel, buitendien door temperament daartoe overhellende, aapte weldra de groote heeren na, en moordde met even weinig bedenking als zij. De aanzienlijken zijn met den tijd tot zachtere zeden teruggekeerd; het graauw heeft die woeste gewoonten behouden.

Men heeft gezegd, dat *moorden* het *duëlléren der arme lieden* was. De vergelijking is niet volkomen juist. De man, die in een krakeel zijne tegenpartij overhoop steekt, doet dit meestal, wanneer een woord of een gebaar hem in woede brengt; hij treft, eer zijne tegenpartij den tijd heeft zich in verdediging te stellen, en zonder het minste gevaar voor zichzelven. Het is eene gewelddadige verrassing; de kansen zijn niet gelijk; derhalve behoort er weinig moed toe, een moordenaar te zijn (*). Wat hier ook van zij, in *Italië* neemt

(*) En staan dan de kansen gelijk in het duël, over de vergelijking waarvan met den moordstrijd der *Italianen*, de Heer MERCEY verontwaardigd schijnt? Kan men, zoo lang de zoogenaamde regelen van het fatsoenlijk duël bestaan, zoo lang er scherm- en schietscholen zijn, waar de rijke lediglooper eene behendigheid opdoet, welke ieder ander moet missen, ter goeder trouw beweren, dat de eene kampvechter geen voordeel heeft boven den ander'? Duël leert niet menigeen in de laaghartige hoop, of met de nog laaghartiger zekerheid, dat hij behendiger is dan zijne tegenpartij? Waarlijk, reeds lang had juist het punt van eer, dat in bijna geheel *Europa* zoo veel vermogender schijnt dan zedelijkheid of Godsdienst, deze soort van tweegevechten met schande behooren te brandmerken! Moet de misdadige

onmisbaar het gepeupel den moordenaar onder zijne bescherming. Een eerste moord maakt hem tot iemand, die belangstelling inboezemt; een tweede moord geeft hem den naam van een dapper man; een derde verheft hem tot een' held. BACO heeft geschreven: wraak is eene soort van wilde regtsoefening (*justice sauvage*). — De wraak, die op eenen eersten moord volgt, sleept onvermijdelijk eene reeks van volgende moorden na zich; want de nabestaanden van den vermoorde stellen er eene eer en eenen pligt in, te doen, wat zij als eene daad van regtvaardigheid beschouwen, en den genen te dooden, die een' der hunnen gedood heeft; de regering zou hen te lang laten wachten, en misschien zou zij hen vergeten. Het kort regt van den dolk behaagt hun beter, en hierin hebben zij de volksmeening alweder voor zich.

Eene eeuw geleden telde men te *Rome* elken dag vijf of zes moorden, en somwijlen heeft, daags na de groote kerkfeesten, het gasthuis der *Consolatione* tot honderd en vijftig gekwetsten opgenomen, hetgeen de onderstelling wettigt, *dat er ten minste een twintigtal dooden gevallen waren*. Den avond vóór die feesten werden de zalen van het gasthuis ontledigd, om plaats te maken voor de gekwetsten, welke men 's anderendaags verwachtte; dit was eene vaste gewoonte. In de eerste tijden, nadat *Rome* door de *Franschen* bemagtigd was, waren de moorden nog menigvuldiger geworden; het was voor de *Romeinen* een dubbel genoegen, eenen vijand te dooden, die nog daarenboven een vreemdeling was. Daar echter eindelijk eens honderdtwintig *Franschen* op eenen enkelen dag verdwenen waren, nam de Generaal MIOLLIS zoo strenge maatregelen van policie, dat gedurende de achttien maanden, welke deze eerste inbezithouding duurde, van Februarij 1798 tot Julij 1799,

---

dwaasheid van het duël blijven voortduren, dat men dan ten minste zuiver het *lot* beslissen late, of dat men bij dit gebruik, de woestheid van barbaarsche wilden waardig, ook de veel edeler gewoonte dier wilden volge, bij welken de beleedigde zijnen beleediger nederschiet, maar met de zekerheid, dat hij het, misschien op het oogenblik zelf, door den naasten bloedverwant van den gevelden zal gedaan worden. Zoo ten minste zet hij zijn leven voor het wreken van den onderganen hoon. — *Vert.*

geene tien moorden begaan werden. Onder de *Fransche* heerschappij, tot in 1814, zijn moorden steeds zeer zeldzaam geweest; maar toen de Pauselijke regering hersteld was, begonnen zij drukker dan ooit. Vijfentwintig jaren geleden verging er nog geen dag, waarop niet een moord gepleegd werd. Heden ten dage wordt er, dank zij de meerdere waakzaamheid der policie, misschien minder gemoord; maar de volksvooroordeelen blijven daarom dezelfde. Dit komt ongetwijfeld daaruit voort, dat de justitie zelden anders onderzoek doet, dan wanneer een aanzienlijk persoon vermoord, of de moord op den grooten weg gepleegd is; met de messteken, die het kanaille zich onderling toedient, bemoeit zij zich niet.

Onder de menigte dier moordenaars uit toorn of uit wraakzucht, uit temperament of uit ingebeelden pligt, hebben te allen tijde de rooverbenden hunne recruten gevonden. Gedwongen zich te verschuilen en levensonderhoud te zoeken zoo zij best konden, maakte deze soort van lieden er zich weinig gewetensbezwaar van, de handen aan een andermans goed te slaan. De regering plaatste hen buiten de wet, en zij, op hunne beurt, verklaarden oorlog tegen wet en maatschappij. Men doet den *Italiaanschen* struikroovers eene te groote eer, waneer men hen als eene op den duur onder de wapenen zijnde oppositiepartij beschouwt. In den beginne, na de lange oorlogen der *Italiaansche* Gemeenebesten tegen elkander, en toen een geregeld dwanggezag zich vestigde, hebben sommige groote opperhoofden zulk eene houding kunnen aannemen, en boven slaafsche onderwerping de onafhankelijkheid en het avontuurlijke leven van den bandiet kunnen verkiezen. De zwakheid van het staatsgezag en de gelegenheid van het land begunstigden zulke ontwerpen uitnemend. In het hart der *Apennijnen* vonden zij overal door de natuur gevormde sterkten. In onze dagen zijn dezelfde oorden de schuilplaatsen van nieuwe benden geweest; maar de MASTRILLO, de FRA DIAVOLO, de DE'CESARIS, de BARBONE, de DIECI NOVE en de GASPARONE kunnen in geenen deele met de groote aanvoerders van vroegere tijden vergeleken worden. Ook de bestanddeelen, waaruit de benden zich vormen, zijn niet meer dezelfde. Heldenmoed en hartstogten van edelen aard hebben over het algemeen niets te maken met de drijfveren, die hen tegen de maatschappij de wapenen doen opvatten. De hedendaagsche bandieten zijn voortvlugtige moordenaars, ont-

snapte galeiboeven, of doodarme lieden, de slagtoffers hunner eigene luiheid en hartstogten; in één woord, zij zijn het schuim en uitvaagsel der dorpen en landsteden van *Midden-Italië*, bij hetwelk zich eenige veehoeders voegen, door eenzaamheid en eene woeste levenswijs verhard en verbasterd. De daden dier edele strijders zijn hunner waardig! Enkele hoofden, het is waar, hebben moed getoond; maar derzelver benden gaven eer bewijzen van behendigheid en van volharding, dan van onversaagdheid; zij omsluiten opene vlekken, zonder daarin te durven doordringen, speculeren op de bangheid, en tasten meestal slechts vrouwen of eenzame reizigers aan. Dertig karabiniersmonteringen zijn altijd toereikend geweest, om de talrijkste rooverbenden uiteen te drijven of ten minste op de vlugt te jagen.

Die toegeeflijkheid, welke de gemeene man in *Italië* voor het moorden gevoelt, schijnt door de regering gedeeld te worden, die even gemakkelijk vergeeft, als de moordenaar moordt. Gelukt het dezen, de bloedverwanten van zijn slagtoffer te bevredigen, en betaalt hij dan eenige *scudi* boete aan de policie, dan kan hij vrijelijk weder te voorschijn komen, zonder dat hij gevaar loopt in hechtenis genomen te worden, en het duurt niet lang, of hij heeft zijne formele gratie. Onder het gouvernement der kerk is dit een natuurlijk gevolg van de leer der absolutie. Wat God vergeven heeft, behoort de mensch dat nog te straffen? Een moordenaar nu verzuimt nooit te biechten: de priester zegt hem wel, dat hij eene zware zonde gedaan heeft; maar, daar de schuldige berouw betuigt, kan de geestelijke hem de absolutie niet weigeren. Een moordenaar, die absolutie heeft, treedt, naar het begrip des volks, in de klasse der geamnestieerden; de regering, die hem nu nog vervolgde, zou aan hetzelve dwingelandisch en onverzoenlijk toeschijnen.

Overdrijving en verkeerde uitlegging van sommige punten der kerkleer kunnen dus als eene der oorzaken van het voortduren der rooverijen, ik zal meer zeggen, als eene ware aanmoediging tot moord beschouwd worden. Het bij de lagere standen kwalijkbegrepen Catholicismus heeft de zedelijkheid bedorven, door zich tot den al te gemakkelijken waarborg der Goddelijke barmhartigheid te maken. De *Italiaan* heeft in de biecht slechts een eenig ding gezien, de vrijspraak, die op de erkentenis volgt, en de vergiffenis, die het berouw verzelt; hij heeft begrepen, dat eene enkele

akte van boetvaardigheid toereikend was, om kwijtschelding voor de gedrogtelijkste gruweldaden te erlangen. Zeker van vergiffenis, is hij dus misdadig geweest zonder wroeging, en zichzelven belovende berouw te zullen hebben, heeft hij gemoord.

Die bijgeloovige begrippen hebben de zonderlingste gevolgen gehad. Dus b. v. is de doodstraf van groote misdadigers, bestemd, om, door den afschrik, dien zij verwekken moet, de misdaad te voorkomen, integendeel eene aansporing tot misdaad geworden. In *Italië* sterft een misdadiger steeds als berouwhebbend zondaar. De moordenaar, alvorens het schavot te betreden, biecht, communiceert in het openbaar, en, demoedig het crucifix kussende, biedt hij zijn hoofd aan den beul. »Het was een groote zondaar, maar hij is gestorven als een heilig!" roept de priester op het oogenblik, dat de scherpregter zijn ambt verrigt heeft. Zietdaar dus den struikroover van zoo even in een' martelaar verkeerd; men betwist elkander de lappen zijner kleederen als heilige overblijfsels; de regt godsdienstige toekijkers benijden zelfs zijn lot, en het is niet zonder voorbeeld, dat ellendige dweepers eenen moord begaan hebben, om op die wijs de eeuwige gelukzaligheid deelachtig te worden. Drijft al de groote hoop den Godsdienstijver zoo verre niet, zoo zal een goed gedeelte dergenen, waaruit hij bestaat, met meer gerustheid misdadig worden, zich voorbehoudende, op hunne beurt, als goede Christenen te sterven. Eens de misdaad begaan hebbende, pogen zij slechts aan de menschelijke geregtigheid te ontkomen, het beste vertrouwen stellende in die van God, en zij worden struikroovers, in afwachting dat zij heiligen worden zullen.

Aan soortgelijke oorzaken is het, dat men die mengeling van bijgeloof en van wreedheid moet toeschrijven, welke een eigenaardig kenmerk van den *Italiaanschen* struikroover is. — »Het is bijna gewis," zeggen zij, »dat wij eenen geweldigen dood zullen sterven; maar is eenmaal het gevaar daar, zoo hebben wij dit om ons te verdedigen (en zij wijzen op hun schietgeweer) en dit om ons troost te geven in ons sterven (en zij kussen het beeld der Moedermaagd)." — Behalve dit beeld dragen de roovers ook nog, bij wijs van scapulier, het heilige kruis en deszelfs legenden op de borst; dit is voor hen een teeken van zondenvergeving, en, daar de Zaligmaker aan den eenen der nevens hem gekruiste moordenaars vergiffenis

geschonken heeft, beschouwen zij dezen bijna als hunnen beschermheilig. Begeert men er een bewijs van, zoo hoore men slechts de vergelijking, welke zij tusschen hen en den Heiland durven maken: dit is eene der volksoverleveringen, die aan de struikroovers aller landen gemeen zijn: »De Heere JEZUS had in deze wereld veel te lijden, en ook wij moeten daarin veel ondergaan. Hij was voortvlugtig, wij zijn het ook; hij trok rond, verzeld door zijne jongeren, wij trekken in gezelschap onzer kameraden; hij ging barrevoets, ons schoeisel is niet veel beter; hij had slechts een onder- en een bovenkleed, wij hebben niets anders dan ons wambuis en onzen mantel; hij leed honger en dorst, wij kunnen hetzelfde van ons zeggen; hij vastte veertig dagen lang in de woestijn, wij doen het alle dagen in wildernissen, die niet veel beter zijn; hij werd door den Duivel verzocht, die hem op eenen hoogen berg voerde, de Booze verzoekt ons ieder uur van den dag, en voert ons op de bergen, om er de voorbijgangers te beloeren; hij werd door de wereld gehaat en verstooten, ook ons verstoot en haat de wereld; de *Joden* legden hem lagen, om hem te vangen, ons belagen de *sbirren*; JUDAS verkocht zijnen meester, onder ons is er menigeen, die zijne broeders verkoopen zal; hij werd gevangen, ons zal men vangen; hij werd voor ANNAS en CAJAPHAS gevoerd, ons zal men voor den *barighel* (*) en den regter voeren; hem sloeg men met roeden, ons zal men stokslagen geven; men hing hem op tusschen twee moordenaars, eens zullen wij in dergelijk gezelschap hangen; hij daalde ter helle, en wij zullen er ook eens komen; geve de Hemel, dat wij, in plaats van er in eeuwigheid bij de Duivelen te wonen, even als hij eenmaal mogen ten hemel stijgen, om er neder te zitten bij den Vader en den Heiligen Geest!" (†)

Wat nu gedaan, om zoodanige vooroordeelen uit te roeijen en verandering te brengen in zulk eenen gang van denkbeelden? Men heeft hiertoe vele, deels gewone, deels heroïsche geneesmiddelen voorgeslagen. Onder het getal der gewone middelen moet men in de eerste plaats opvoeding en onderwijs tellen, die wel geene roovers verbeteren, maar

(*) Het hoofd der *sbirren*.

(†) Wij hebben ons geweld aangedaan, deze schandelijke profanering ter neder te schrijven; maar — de plaats werd vereischt tot voltooijing der schilderij. — *Vert.*

die beletten, dat anderen het worden. Ongelukkiglijk zijn deze middelen, die slechts op tijd werken, naar den smaak der bestuurders noch der bestuurden. De heroïsche middelen zijn weinig in getal: de doodstraf, binnenskamers uitgeoefend, voor elken met opzet gepleegden moord; de doodstraf, met weigering van absolutie, voor elken roover en moordenaar van beroep, — ziedaar die, welke men als de krachtdadigste beschouwd heeft. Het laatste dier middelen van bedwang is verworpen geworden als afschuwelijk en strijdig met de leer, welke verbiedt den boetvaardigen zondaar absolutie te weigeren. Wat over het geheel de doodstraf betreft, de *Romeinsche* regering, die zich evenwel op hare philantropie niet veel mag laten voorstaan, past die straf slechts zelden en als 't ware met weêrzin toe; de publieke meening moet er haar als toe noodzaken, en die publieke meening verschilt zelden van de meening des *volks*, hetwelk nooit eenen moordenaar ziet ophangen of dellen (*macellare*), zonder een gevoel van afgrijzen tegen den regter en van deernis met den lijder te doen blijken.

Zonderling voorwaar! De *Romeinsche* regering, die eene soort van mededoogen voor moordenaars toont, en als van gelijke tot gelijke met de bandieten onderhandelt, daar zij eenen Minister afzendt, om, in diplomatieken vorm, met hen te confereren, aarzelt weder op eenen anderen tijd niet, eene stad te doen slechten. Dit steden-slechten is nogtans iets zeer onstaatkundigs. In plaats van een groot brandpunt, dat men gemakkelijk zou kunnen gadeslaan, doet men er eene menigte kleine ontstaan, die de strekking hebben om grooter te worden; men smoort de besmetting niet, men verspreidt ze.

Ziehier nog eene andere inconsequentie der Pauselijke regering: zij verbiedt allerstrengst de werken van VOLTAIRE, MONTESQUIEU en zelfs van DE CHÂTEAUBRIANT, en laat toe, dat er in het gebergte eene menigte blaauwboekjes rondgevent worden, alle, in rijm of onrijm, de lotgevallen van vermaarde roovers verhalende. De jonge lieden verslinden die boekskens, welker helden zij tot voorbeeld nemen. En wie zijn die helden? Het is een GIUSEPPE MASTRILLI, die begint met zijnen medevrijer om hals te brengen, daarna struikroover wordt, eene Prinses redt, vergiffenis erlangt en op zijn bed sterft. Het is een PIETRO MANCINO, die op zekeren dag een half millioen in goud bemagtigt, in *Dalmatië*

als een Prins gaat leven, vervolgens, even gelijk MASTRILLI, aan eene ziekte sterft, en, met den Priester nevens hem, zijne ziel Gode aanbeveelt. *Rese l'anima a Dio col sacerdote.* Het is een GOBERTINEO, die negenhonderd vierenzestig volwassenen benevens zes kinderen om het leven brengt, en stervende nog zijn leedwezen betuigt, dat hij er geen duizend heeft kunnen dooden, gelijk hij er de gelofte van gedaan had. Het is een ORONZO ALBEGNA, die vader en moeder vermoordt, zijne twee broeders verworgt en zijn in de wieg liggend zusje het hoofd afsnijdt; deze ten minste sterft op het schavot. Het leven dier helden, b. v. dat van STEFANO SPADOLINI, de BARTOLOMEO'S, ANGELO DEL DUCA, VENERANDA PORTA en STEFANO FANTINI, is in verzen en niet zelden in zuiver *Toskaansch* geschreven. Tallooze andere kleine boekjes, die in overvloed onder het volk verspreid worden, vertellen in proza, maar met even veel belangstelling, de lotgevallen van latere roovers, die somwijlen zelfs persoonlijk bij derzelver lezers bekend geweest zijn; de MAÏNO, PERELLA, RONDINO, FRANCATRIPA, CALABRESE, BARBONE, CORAMPONO, FRA DIAVOLO, MEZZA PINTA en vele anderen, allen meer of min befaamde struikroovers, die meestal ook op eene stichtelijke wijs gestorven zijn, het kruis kussende en met den priester aan hunne zijde.

Vol van zulk eene lectuur, zijn de jonge bergbewoners natuurlijkerwijs de bewonderaars en aanhangers der roovers, alvorens zelven roovers te worden. Zij treden in verstandhouding met hen, verschaffen hun schuilplaatsen, hooren uit hunnen eigen' mond het verhaal hunner bedrijven, verhitten zich daardoor meer en meer den geest, en bij de eerst voorkomende gelegenheid gebruiken zij hun mes en vlugten in het gebergte, waar zij zeker zijn vrienden te zullen ontmoeten. Die met meer verstand begaafde en boven den stand hunner plundergezellen verhevene lieden zijn menigmaal tot rooverkapiteins of ten minste tot onderbevelhebbers eener bende opgestegen. Bij deze toegenegenheid der bevolking, het gevolg eener verkeerde opvoeding, voegde zich de slapheid en besluiteloosheid der Pauselijke regering, de onbehendigheid en domheid van derzelver beambten, zoodat alles scheen zaam te werken om het kwaad te doen voortduren. Men behandelde als verdoolde schapen, welke men tot de kudde terug moest brengen, booswichten, wier handen dropen van bloed; men trad in mondgesprek, men handelde

door ambassadeurs met bandieten, die zich buiten het regt der volken gesteld hadden; men nam hunne wapenschorsingen aan; een Kardinaal, Minister van Staat, verleende hun vrijgeleide, hield zamenkomsten met hen, en beraadslaagde met hen, even alsof zij vijandelijke veldheeren waren, over de bedingen van den vrede. Eindelijk, men deed meer nog; men schonk aan bandieten, die zich nog niet onderworpen hadden, amnestie; men gaf hun, die de wapenen nederlegden, voordeelige ambten, en men behandelde als de getrouwste onderdanen openbaar bekende moordenaars, welken, in plaats van vergiffenis, de onverbiddelijke arm der geregtigheid had behooren te treffen. — »Wij zijn geene vestingen, welke men met geschut kan platschieten; maar, even als roofvogels, zwieren en loeren wij, onbereikbaar, rondom de hoogste rotsen," zeiden de roovers tegen de afgezondenen van den Paus. Deze bragten die woorden over, en bij wijs van verontschuldiging der voordeelen, welke zij hun toestonden, zeiden zij dat, om zulk gevogelte meester te worden, het beter was kleefstof te gebruiken, dat hen vasthield, dan buskruid, dat hen schuw maakte. Maar, wat gebeurde er meestal, na onderwerpingen van dezen aard? Die zelfde lieden, die zich soms alleen daarom met onderhandelen hadden ingelaten, wijl zij in de engte gedreven waren, verbraken het verdrag, en traden verschrikkelijker dan ooit te voren ten tooneele. — RIENZI, SIXTUS DE V en de *Franschen* bezigden, om de rooverbenden uit te roeijen, geene andere dan maatregelen van strengheid; en RIENZI, SIXTUS DE V en de *Franschen* slaagden althans voor eenen tijd. Eindelijk, indien al van 1820 tot 1827 de voornaamste benden vernietigd geworden zijn, zoo is die gelukkige uitkomst minder toe te schrijven geweest aan de vergiffenis, welke men hun, die zich onderwierpen, schonk, dan wel aan twee of drie voorbeelden van allergestrengste beteugeling.

(*Het vervolg hierna.*)

DE OUDHEIDENZOEKERS.

Steeds herdenk ik met genoegen den avond, toen wij, na eenen warmen dag, op onze voetreis, in het bekoorlijk *Beek* aankwamen. Dubbel welkom was ons, vermoeiden, de be-

ker, gevuld met Rijnwijn, die ons zoo gulhartig werd aangeboden, en waarbij wij ons den braven CLAUDIUS dankbaar herinnerden:

»*Gesegnet sey der Rhein!*
»*Da wachsen sie am Ufer hin, und geben*
Uns diesen Labewein."

Wij gevoelden ons verkwikt, en dachten niet meer om de vermoeijenissen van den dag. Aangenaam klonk ons tevens het gelui van eenige, molodieus zamenstemmende, klokken tegen, die den aanstaanden rustdag aankondigden. Zij deden wijd en zijd hooren, dat de avond der ruste (*der Feyerabend* door de *Duitschers* genoemd) gekomen was en dat de arbeid kon gerekend geworden afgedaan te zijn; het uur der rust was daar.

Ook voor ons zoude de volgende dag een rustdag wezen. Wij zouden eenen vriend het woord des levens hooren verkondigen. Om onze krachten te herstellen, begaven wij ons spoedig ter ruste, en de wandeling van den dag werkte op ons zoo weldadig, dat wij ongestoord sliepen, tot dat het herhaald klokkengelui ons in den vroegen morgen op eene aangename wijze deed ontwaken. Eerlang mengde zich daaronder het geluid der klok, die ook ons naar den tempel opriep. Liefelijke klokken, moogt gij nog lang de geloovigen tot derzelver verpligting aansporen,

»*Und rühren vieler Menschen Ohr,*
»*Und wird mit dem Betrübter klagen,*
»*Und stimmen zur der Andacht Chor!*

Hoe vaak herinner ik mij uwer nog, wanneer de wanklank eener zoogenoemde poortklok de lucht, door haren schellen klank, op eene het trommelvlies krenkende wijze, in beweging brengt! Terwijl ik u toewensch, dat gij nog lang tegen elk dreigend gevaar moogt bewaard blijven, zoude ik er niet tegen hebben, wanneer die andere klok wedervoer, hetgeen jaren geleden aan de klokken te *Logchem* door JAROMIR berokkend werd. Wij zouden alleen den Boozen beleefdelijk verzoeken, ons de klepels niet naar het hoofd te werpen, gelijk men zegt dat hij uit kwaadheid aan JAROMIR gedaan heeft. (*)

(*) JAROMIR *te Logchem. Nederl. Muzen-Almanak*, 1829. bl. 10.

Nadat wij een treffend woord van welbespraakte lippen, uit en met een warm hart, gehoord hadden, besteedden wij het overige van den dag met de fraaije omstreken te bezoeken. Die streken zijn thans te zeer bekend, om aan de reeds voorhanden beschrijvingen nog eene te willen toevoegen. Wat den indruk betreft, dien zij op ons gemaakt hebben,

Id populus curat scilicet!

Liever derhalve iets over hetgeen, waarmede wij ons den volgenden dag bezig hielden. Alvorens daartoe echter over te gaan, een enkel woord over ons reisgezelschap. Ik zal tevens een kort verhaal vooraf zenden ter verontschuldiging van het menschelijke, dat een en andere onzer togt- en reisgenooten mogen aan den dag gelegd hebben.

Wij waren met ons vieren; onder dezen een jong Heelmeester en een Oudheidzoeker, ook nog van jeugdigen leeftijd; stand en leeftijd van de twee overigen is van minder belang. Van de betrekking der beide eersten kon niet gezwegen worden, daar zij, ondanks zichzelven, het *incognito* toch niet zouden kunnen bewaren.

Wat nu het verhaal betreft, ik zou den weetgierigen kunnen verwijzen naar *The Life and Opinions of Tristram Shandy*. Dewijl welligt ieder lezer de vertaling van dit vernuftige boek niet bezit, of het Engelsch niet verstaat, en het geheele werk onder de verouderden behoort, zoo zal ik de vrijheid nemen, een der in hetzelve geschilderde tooneelen in deszelfs geheel mede te deelen.

»God zegene uwe Hoogedelheid!" riep TRIM, drie stappen voorwaarts tredende, toen hij dit zeide; »denkt een man om zijn' doopnaam, als hij naar den slag gaat?"

»Of als hij in de loopgraven staat, TRIM?" riep mijn oom TOBIAS, stout kijkende.

»Of als hij op de *bres* inbreekt?" zeide TRIM, tusschen twee stoelen indringende.

»Of als hij de liniën forceert?" riep mijn oom, opstaande, en zijne kruk als een piek vellende.

»Of als hij voor het front van een peloton staat?" zeide TRIM, zijn stok als een snaphaan presenterende.

»Of als hij de glacis opmarcheert?" riep mijn oom TOBIAS, vurig kijkende en zijn' voet boven op den stoel zettende.

»Mijn vader was van zijne wandeling naar den vijver te-

»ruggekeerd, en opende de kamerdeur in het hevigste van »de attaque, juist toen mijn oom TOBIAS de glacis opmar»cheerde, — TRIM herstelde zijn geweer — nimmer werd »mijn oom in zijn geheele leven op eene zoo desperate wijze, »op zijn stokpaardje rijdende, betrapt.

»Ach! oom TOBIAS, indien niet eene zaak van meer ge»wigt al de welsprekendheid van mijn' vader had tot zich »getrokken, wat zoudt gij dan en tevens uw stokpaardje uit»gejouwd zijn geweest!"

Zoo verre het verhaal omtrent oom TOBIAS; en wat de toepassing betreft, moge ik dit er nog bijvoegen: Zoo zet ik zelf, onder ons gezegd, mij wel eens op een stokpaardje, en ga, zonder mij te bekreunen, wie mij ziet, nu en dan daarop uitrijden, om een luchtje te scheppen, en het zal spoedig blijken, dat der stokpaardjes vele zijn, en er onder ons gezelschap waren, die er ook op nahielden. Mogt iemand, niet zoo bezet als wijlen de Heer SHANDY, daarbij lust tot uitjouwen gevoelen, dit genoegen zij hem gegund, mits hij zich wachte, niet zelf terstond op zijn stokpaardje *uit rijden te gaan.*

Zoo als het den dag te voren was afgesproken, togen wij reeds vroeg er op uit, en bereikten spoedig eene fraaije lustplaats, waar alles van ontwikkeling ten leven tot ons scheen te spreken. De voorkomendheid van den eigenaar deed ons eenen gereeden toegang verwerven, en wij hadden aldra gelegenheid, de bedrijvige weelde te bewonderen, die tevens den behoeftigen dagblooner werk en daarmede brood verschaft. Zeventig menschenhanden waren hier dagelijks werkzaam, zoo wel tot nut als tot vermaak, en verdienden op eene eerlijke wijze brood en nooddruft voor zich en de hunnen. Wij wandelden geruimen tijd te midden van den schoonen natuurlijken aanleg, door de kunst hier en daar geholpen, en merkten ook met belangstelling de pogingen der laatste op. Zoo naderden wij eindelijk ook eenen ouden toren of grot, die achter geboomte als verscholen stond. Wij werden beleefdelijk verzocht, ook hier binnen te treden, en kwamen in een' donkeren en lagen gang, zoodat wij eenige oogenblikken gebukt en als in het onzekere voortgingen. Eene kille lucht, als uit een grafgewelf, woei ons tegen. Het duurde echter niet lang, of wij stonden in een klein vertrek, in hetwelk de lichtstralen van boven vielen, door welker flaauwe verlichting wij vooreerst niets konden onderkennen.

Het duurde eenigen tijd, eer wij aan het licht zoo verre gewoon werden, om behoorlijk voorwerpen te kunnen onderscheiden. Wij bemerkten toen, dat ons voorgevoel ons niet misleid had; wij stonden voor een aantal, mag ik zoo zeggen, attributen des doods. Een nog al aanmerkelijk getal urnen, wie weet hoe vele eeuwen in den grond bedolven geweest, stonden in een' halven cirkel voor ons gerangschikt. Ook hier had de dood alle onderscheid van rang en stand nog niet uitgewischt. Ook de *Romeinen* hadden derzelver *escutcheon'd world* (met wapenschilden behangen wereld.) Eene enkele fraaije urne stond te midden van vele gewone, alsof zij wilde zeggen: De asch, die ik bevat, is edeler, dan die van mijne geburen! Dit is zeker, de stof der urne zelve scheen beter; althans de kunst had meer aan haar te koste gelegd. Dit kan echter geene bevreemding wekken bij hen, die, hoewel in den Christelijken tempel opzingende:

't Stof, door eeuwen zaamgelezen,
Houdt hetzelfde graf bewaard,

bedenken, dat onder hunne voeten dat stof in versierde en onversierde, gladde en ongeschaafde kisten, gesloten door gepolijste schroeven en eenvoudige taaije spijkers, en gedekt door gebeeldhouwde en ruwe zerken, in vakken verdeeld, rust. Het is al wel, wanneer men het niet zoo verre drijft, van den kalen schedel, die vroeger te midden van een aantal wapenschilden boven het graf geplaatst was, om aan den dood te doen gedenken, met lauweren te kroonen. Een doodshoofd, een *memento mori*, met lauwerbladeren omgeven!

Ik mag echter al aanstonds niet onopgemerkt laten, dat, ofschoon alles, wat hier bewaard werd, tot een vroeger geslacht behoorde, al de voorwerpen evenwel niet tot het doodenrijk betrekking hadden. Doch hierover straks nader.

Onze jonge Heelmeester, die, in zijne onnoozelheid omtrent oudheden, deze urnen misschien voor musschenpotten had aangezien, scheen niet weinig verwonderd, toen hij derzelver eigenlijk doel vernam; dat zij de verbrande overblijfsels van oude *Romeinen* bevatteden, en dat in de asch hier en daar wel een niet geheel verbrand beenstukje zou gevonden worden. »Zoude het ook geoorloofd wezen," begon hij met die schroomvallige zedigheid, welke den jongeling zoo

wèl *staat*, »den inhoud van eene dezer potten te onderzoe»ken." — »Wanneer u dit eenig genoegen kan doen, of »dat gij zoudt meenen voor de kunst er eenige winst mede »te kunnen doen, onderzoek den inhoud vrij en onverlet," antwoordde de beleefde eigenaar. Geheel in ijver ontstoken, begon onze jonge vriend dadelijk den inhoud van de eerste de beste der urnen te ledigen. Oom TOBY kon met geene grootere verrukking de tabakspijpen uit de handen van korporaal TRIM aannemen, dan de jonge meester elk overgebleven pijpbeentje van wie weet welken *Romein* voorzigtig uit de urne nam. Wij bewonderden 's mans schranderheid, die van beenderen, van welke bijna niets vormelijks meer over was, nogtans den vroegeren vorm scheen te herkennen en daarvan eene beschrijving trachtte te geven.

»Het is jammer," fluisterde mij de oudste van ons gezelschap in, die tot den geleerden stand eenige betrekking heeft, »dat Mr. J. Latijn noch Grieksch in den grond ver»staat; hij zoude het anders ver kunnen brengen." — »Is »het dan nu nog een vereischte, dat men Latijn en Grieksch »*versta*, om een *goed* Geneeskundige te worden? Ik dacht: »*il-y-a depuis ce temps un siècle et davantage*." — »Ja," hervatte hij, »met wat Fransch en veel buigzaamheid kan »men tegenwoordig ook nog al ver komen."

Maar, terwijl onze Esculaap bezig was uit eenige overblijfsels van wervelen eene ruggegraat te construeren, had onze Antiquarius een zwaar ijzeren gebit voor een paard en tevens eene spoor van niet gewone grootte opgevat en woog deze op de hand, terwijl hij zich overluid aan bespiegelingen overgaf over den mond en het gebit van een hedendaagsch paard en het strijdros der *Romeinen*; over de puntige hak aan de uitgeplooide laars van eenen hedendaagschen *fashionable* en den breeden hiel van eenen *Romeinschen* ruiter. »Het verwondert mij niet," zeide hij, »dat JULIUS CESAR in »den *Afrikaanschen* oorlog met zulke hulpmiddelen zijne »paarden den schrik voor de olifanten wist af te leeren. Met »ruiters, als waarvan deze spoor misschien afkomstig is, kon »de bevelhebber der ruiterij Q. ARRIUS VARUS ten uitvoer »brengen hetgeen door JULIUS CESAR beschreven is, *de bello* »*Gallico* (Lib. VIII. C. 27, 28, 29.")

Door eene koppeling van denkbeelden werd J. tot eene beschouwing van den schedel, maar van eenen geheel anderen aard, gebragt. »Een geraamte uit deze potten bijeen te

»brengen, zoude waarschijnlijk vergeefsche arbeid wezen. Ik »zou zelf," dus ging hij voort, »vreezen geen' volledigen »schedel te kunnen vormen; ofschoon ik met genoegen uit »dit slaapbeen meen te kunnen opmaken, dat ook bij de *Ro*»*meinen* het gehoorwerktuig in het zoogenoemd rotsachtig »gedeelte gevonden werd, als bij ons. Maar nu door onzen »vriend een paardengebit gevonden is, en ik van den mond »van een paard als van zelf op dien van een mensch gebragt »worde, wenschtte ik gaarne iets omtrent de kaauwwerktui»gen der *Romeinen* te weten. Dit zoude een onderwerp kun»nen worden voor eene geneeskundig-oudheidkundige ver»handeling over den mogelijken achteruitgang zoowel der »dieren als der menschen."

Het paardenbit maakte ook de zucht naar overblijfsels van een menschengebit bij den kunstoefenaar zoo wakker, dat hij met geestdrift de mouwen van zijnen rok opsloeg, of hij den een' of anderen *Romein* eene proef zoude geven van de reuzenschreden der kunst van den tegenwoordigen tijd ook in het behendig kiezentrekken en zonder pijn; maar met der daad was het om met te meer gemak onder doodenasch te kunnen wroeten; en het duurde ook niet lang, of de meester stak tusschen zijne beide voorste vingers eene kies omhoog, alsof hij met het gelukkigste gevolg de kunstbewerking verrigt had. De kies scheen echter de vuurproef, niet zonder schade te lijden, doorgestaan te hebben; zij scheen ingekrompen en had eenen wortel verloren. Beide de Heeren dachten nu te meer een vernieuwd bewijs voor den teruggang der menschelijke bewerktuiging gevonden te hebben, want de ingekrompen kies had toch nog eene behoorlijke grootte.

Daar wij bezorgd werden, te veel van de heuschheid van onzen gastheer te vergen, herinnerden wij de Heeren, dat het tijd was onzen weg te vervolgen. De Antiquarius had ook spoor en gebit reeds nedergelegd; maar de Arts scheen van de *Romeinsche* kies niet te kunnen scheiden. Het was mij, of ik den Engel APOLLION, in VONDEL's *Lucifer*, hoorde zeggen:

»Ick scheide, doch met pijn."

Wie weet, of de Arts niet gaarne deze kies tegen eene der zijne ingeruild had; althans hij had gewis er een twaalftal uit zijne verzameling voor over gehad. Zijne groote bezorgdheid voor de bewaring van dezelve mogten wij daaruit opmaken,

dat hij haar niet wederom in de asch weglag, dan na haar zeer netjes in een stukje Chineesch vloeipapier gewikkeld te hebben. Zoo kwam deze kies, over welke nooit eenige thee heengegaan was, na de vuurproef doorgestaan te hebben, nog met een Chineesch voortbrengsel in aanraking!

Wij namen nu afscheid van deze overblijfsels van een volk, zoo berucht in de geschiedenis, van welks vroeger aanwezen nog menig gedenkstuk is overgebleven; terwijl van hen, die zich deze graven bereid hebben, niets meer overig is dan een weinig asch of stof. Daar het nog vroeg in den morgen was, besloten wij, onze wandeling nog eenigen tijd voort te zetten; en eerlang stonden wij voor een huis, hetwelk zich reeds aanmerkelijk boven den grond begon te verheffen. Op eenigen afstand zagen wij een' hoop steenen, geenszins van nieuwen oorsprong, liggen, die onze aandacht bijzonder tot zich trok, als zijnde ook geen gewone steen; het was duifsteen. Gevonden toen men de grondslagen voor het huis begon te delven, in groote hoeveelheid opgegraven en later ten deele reeds vermalen, moest deze dienen, om de grondvesten van *dit nieuwe huis daardoor hechter* zaam te voegen, dan men *dit van ons tegenwoordig* cement verwachten kan, al werd dit ook van een octrooi bij uitsluiting voorzien. Te midden van deze steenen, verhaald een daarbij staand werkman, toen zij ontdekt werden, lagen, eenige geraamten, maar toen de lucht er bij kwam en de spade er toevallig tegen stiet, vervielen zij tot stof. Hier zag men dus de letterlijke verwezenlijking, dacht ik bij mijzelven, van het slot des gebeds, hetwelk bij de plegtige dienst der begrafenissen in *Engeland* in gebruik is: »Wij bevelen dit ligchaam aan den grond, aarde tot aarde, assche tot assche en stof tot stof!"

Terwijl ik naar eene legioenscherf omkeek, staarde onze Heelmeester naar de plaats, waar men hem gezegd had, dat *de* geraamten gelegen hadden, en hij tuurde zoo scherp, of *hij uit* het stof kiezen wilde doen opkomen, waarin hij echter niet zoo gelukkig slaagde als weleer KADMUS, die uit gezaaide drakenkiezen gewapende mannen zag opkomen. Al zoekende naar de eene of andere scherf, naderde ik den Antiquarius, dien ik op eenigen afstand reeds bezig bespeurd had, zonder te kunnen onderscheiden, wat hij deed. Ik ben wat bijziende uitgevallen, en, mijn' bril te voorschijn halende, zag ik hem druk bezig met iets te bekijken, of als aan *iets* te ruiken, hetwelk, in een klein papiertje bevat,

mij toescheen al heel precieus te moeten zijn. Daar ik nu eenige dagen te voren veel gehoord had van de *Homöopathische* kuren, en mij ook een' toestel had laten vertoonen, waarin de middelen gevonden worden, waarvan de meester in deze kunst en zijne volgelingen zich bedienen, dacht ik, dat de Antiquarius, *en amateur*, zich zulk een kistje had aangeschaft en reeds met de eene of andere proef bezig was. Toen ik deze geheimzinnige kistjes zag, en van tincturen hoorde, die, tot 1,000,000,000,000 verdund, nog van eene verbaasde werking zijn, en van één atome *Psora*, die den mensch met nog meer builen overladen kan, dan zelfs onder de Egyptische landplagen mogelijk was, toen zoude ik mij wel gewacht hebben, met een' boerschen Groninger Geneesheer, zulk een' gewigtigen en gevaarlijken toestel eene *lapdoos* te noemen; ofschoon ik mij met den Duitschen Apotheker, van welken men, dien ontbieden kan, nog niet ten volle kan vereenigen, en dien voor *ein wahres Schatz-Kästlein* houden, omdat men zegt, dat sommige der middelen tevens de kracht bezitten, in zeer korten tijd iemand te overdekken met de kleine produkten, waarin het stof eens in *Egypte* veranderd werd! Terwijl ik den Antiquarius met eenige besorgdheid naderde, ontwaarde ik inderdaad, hoe hij een klein zwart voorwerp, naar het aanzien op $\frac{1}{16}$ van eene korrel gewigt te schatten, op een zeer sindelijk stukje wit papier hield. Eer ik hem iets omtrent zijne gezondheid en het vermoedelijk geneesmiddel kon vragen, zeide hij tot ons (de overige reisgenooten waren er nu mede bijgekomen): »Ziet hier een »klein, maar eerwaardig overblijfsel uit den vroegeren tijd! »Gij hebt met stil ontzag dat geweldige bit, hetwelk een »*Romein* vol van moed zijn paard, vol van kracht in den mond »wist te leggen en het daarmede te bedwingen, gezien, en »wij hebben het op onze zwakke handen gewogen; toen is »er een klein stukje afgebrokkeld; aan aller oog ontsnapt, »zoude het in den grond getrapt en voor altijd verloren ge»weest zijn, had ik er geen acht op geslagen, had ik het niet »met een valkenoog nog op den grond gevolgd."

»Had ik slechts éénen tak van de drie, die nog aan de kies »zaten, tot eene gedachtenis mogen medenemen!" verzuchtte onze Esculaap, die zoo werkzaam was geweest en niets had kunnen opdoen, terwijl zijnen vriend, zonder veel moeite, zulk een kostbare schat was ten deel gevallen.

»Waartoe ons met deze nietige overblijfsels belast?" zeide

de oudste van ons gezelschap, wiens haar door den tijd al zoo wat vergrijsd was. »Zij zijn treurige gedenkteekens der »vergankelijkheid, die hier alles overheerscht. Wat is er »van hen geworden, die eens deze steenen verzameld en »verbouwd hebben? Wat is er van allen nog over? Zij »zijn stof geworden; zij zijn verdwenen, als het laatste over»blijfsel, hetwelk te midden dezer steenen lag; de togt »van den wind heeft dat stof in allerlei rigting doen ver»stuiven."

»Zacht wat," zeide onze jonge Doctor; »zoo wordt alles »in ééns weggeredeneerd."

»Dat zij verre! of ik zoude schijnen tot die uwer kunst»genooten te behooren," hervatte onze oude, van welke »men zegt, dat zij tot in de hersens toe niets meer zien dan »werktuigelijke werking en beweging, voor welke denken »en herkaauwen nagenoeg verrigtingen van eene en dezelfde »beteekenis zijn. Volgens eene wijze beschikking van den »Schepper, vervalt alles, wat hier op aarde aan zijne be»stemming voldaan heeft. Maar in dat schijnbaar te niet gaan »*is geene wezenlijke vernietiging* besloten. Daarvan strekt »*gindsche heuvel ten bewijze*. Eerst een klomp zand, zoo »als hij nu nog in zijn ingewand bevat, is hij sedert eeuwen »door eene vruchtbare aarde omkorst. Die aarde is steeds »toegenomen en groeit nog aan, en wel uit hare eigene »middelen. In den herfst sterft telkens een gedeelte van »het gewas, hetwelk die aarde in de lente deed voortsprui»ten. Uit die schijnbare vernietiging vormt zich een ver»warmend en herstellend dekkleed, waaruit met elke terug»keerende lente zich een nieuw gewas verheffen zal. En »zoo is er geen *dood*, of liever geene *vernietiging* in de »Natuur; alles is slechts verwisseling van vorm. De mensch »wordt met zijnen dood evenmin vernietigd; zelfs zijn stof, »wanneer zijn ligchaam gestorven is, blijft voortduren. Dat »*stof*, werwaarts ook gestoven, blijft voortduren in de hand »des Almagtigen. En waarvan zoo vele zorg voor de be»waring van het stoffelijke blijkt, daar zou de geest veron»achtzaamd zijn?... Hoop der onsterfelijkheid! gedachte »des herlevens! gedachte eens eeuwigen zijns! hoop des »wederziens! zoo sprak onze vriend gisteren tot ons: zalig »hij, die in dit geloof met de hoop der onsterfelijkheid ont»slaapt!"

»Amen!" zeide een van ons, en begon met zijne fraaije stem te zingen:

»Die hoop moet al ons leed verzachten."

Wij vielen allen in, en vervolgden niet zonder aandoening:

»Komt, reisgenooten! 't hoofd omhoog!
»Voor hen, die 't heil des Heeren wachten,
»Zijn bergen vlak en zeeën droog.
»O zaligheid, niet af te meten!
»O vreugd, die alle smart verbant!
»Daar is de vreemdlingschap vergeten;
»En wij, wij zijn in 't Vaderland."

DE GANG TE MIDDERNACHT NAAR HET KERKHOF.

Verhaal.

In de vrolijke, welverwarmende kamer in de herberg *het gouden Hert* te *Neisse*, in *Silesië*, zaten, op eenen kouden winteravond, verscheiden vrienden en geburen aan de groote, met vele figuren besneden, ronde tafel, in vriendelijk en onderhoudend gesprek over hun beroep of huiselijke aangelegenheden bijeen; terwijl de bruine bierkruik, met het blinkende tinnen deksel, druk en al koutend in 't ronde ging.

De voornaamste woordvoerder onder hen was de koster en doodgraver van het stadje, een kloek man, wiens donker uitzigt, zware wenkbraauwen en scherpe blik een' diepen indruk op de aanwezigen maakten. Hij had eene reeks van allerlei kerkhof- en spookgeschiedenissen verhaald. Gedurende zijne vertellingen was de ter zijde zittende waardin, van lieverlede, met haar spinnewiel, naderbij geschoven; knechts en meiden stonden met open mond te luisteren, niet zonder angst en siddering de schrikbarende voorvallen aanhoorende, die door onzen koster en doodgraver werden opgedischt. De timmermansbaas echter betwijfelde, met een veelbeteekenend hoofdschudden, de echtheid dezer verhalen, betuigende aan dergelijke sprookjes geen geloof te hechten.

Eenigen der in het rond zittende gasten stemden het toe, en meenden ook, dat de verbeelding bij den mensch, in der-

gelijke voorvallen, de grootste rol speelde, en dat al die op een kerkhof wandelende spoken en geesten slechts door den angst en de inbeelding van velen werden gezien. Naauwelijks was dit antwoord door onzen koster gehoord, of hij sprong op, voelde zich beleedigd, tastte in zijnen zak, en zeide, eenig geld op de tafel werpende: »Wel nu, ongeloovige knapen, toont dan uw moed eens! Hier zijn vijf *thalers*; zij zijn voor hem, die op staanden voet uit de afgeslotene bergplaats, naast het knekelhuis, mijn doodkistenschroevendraaijer durft halen. Hier zijn twee sleutels; met den eenen opent men de deur van den kerkhofsmuur, met den anderen doet men de aangeduide bergplaats open."

Eene diepe stilte, een verwachtingvol zwijgen volgde op zijne toespraak; allen zaten met strakke blikken en verbleekte aangezigten, en niemand liet zich een enkel woord ontvallen.

»Er is dan niemand onder u, die het waagt?" riep de doodgraver nogmaals, op trotschen en spottenden toon.

»Ik ga de weddenschap aan," zoo klonk het eensklaps uit den hoop, terwijl eene knappe, flinke, bruinoogige deern te voorschijn trad, die in huis als keldermeid diende.

»Hoe, MARTHA, gij? Gij zult het wagen, zoo laat in den avond," riepen allen, van schrik en verbazing getroffen, »er heen te gaan?"

»Ja, ja, ik neem het voorstel aan, Heer Koster," zeide MARTHA met rustigen blik; »geef mij slechts de beide sleutels, en ik zal mij dadelijk op weg begeven."

Met de sleutels in de hand ging zij in de naastbijzijnde kamer, sloeg haren dikken mantel om, bond een witten wollen doek om hoofd en kin, en zoo, tegen de koude zich een weinig gewapend hebbende, kwam zij weder binnen.

Nogmaals klonk het van alle kanten: »Waag het toch niet, waag het toch niet! Men moet onzen lieven Heer niet verzoeken." Doch, zonder een enkel woord meer te spreken, verliet de moedige MARTHA de herberg, en ging rustig, door de eenzame straten, de stadspoort uit.

Het was een schoone, door de maan verlichte winternacht; weg en veld lagen in diepen doodslaap, door het glinsterend zilverwitte kleed der sneeuw gedekt. De boomen breidden, op het naauw merkbare pad, hunne takken, als armen van

uit hunne graven opgestane geesten, in het breede uit. Onbevreesd vervolgde MARTHA, met vasten tred, haren weg, en naderde al meer en meer, moedig en kloek, het niet zeer nabijgelegen kerkhof.

Op eene kleine hoogte, bijna een half uur van de stad, was deze rustplaats der dooden gelegen. Een muur van manshoogte omgaf dezelve; terwijl de op de poort geplaatste doodshoofden en gekruiste beenderen haar aankondigden, dat zij het gebied van den dood genaderd was.

Nu stond MARTHA voor de poort; — ook de moedigsten zouden hier eenigzins gehuiverd, en welligt velen geaarzeld hebben, om het voornemen uit te voeren, en liever zijn teruggekeerd. Doch zij dacht aan de spotternij en uitjouwing, die haar ten deel zoude vallen, wanneer zij onverrigter zake wederkwam. IJlings greep zij dus den sleutel uit haar' zak, stak hem in de deur, die, toen zij de ijskoude klink slechts even opligtte, krakende op de hengsels opensprong. Daar stond zij binnen den muur, wel van de gedenkteekenen des doods, maar van geen levend schepsel omgeven.

Wie beschrijft echter hare verbazing, toen zij aan den ring van de deur van het knekelhuis een opgezadeld paard gebonden zag? Hoe komt hier in dit nachtelijk uur een paard? Wat mag dat beteekenen? — Loerend wendt zij hare blikken in het rond, om te zien, of zij ook ergens een menschelijk wezen kan gewaar worden — doch in den ganschen omtrek van dit huiveringwekkende oord is geen sterveling te ontdekken. Terwijl zij nu op de krakende sneeuw als vastgeworteld stond, klinkt er op eens in de verte een dof geruisch; en het trappelen van paarden over de vastbevrozen sneeuw haar tegen, en — bliksemsnel komt de gedachte in haar op: »Welligt zijn het roovers, die dit van de menschen verlaten oord voor hunne misdadige vereenigingsplaats hebben uitgekozen. Hemel! ik ben verloren, wanneer zij mij ontdekken,"

Steeds luider naderde het gerucht van onder elkander verwarde menschenstemmen, en dringender werd dus ook het gevaar; daar opent, met zeldzame tegenwoordigheid van geest, het onverschrokken meisje de aangeduide bergplaats bij het knekelhuis, grijpt haastig den daarin liggenden schroevendraaijer, maakt het paard los, bestijgt het met koenen moed, en, het door de poort heen sturende, jaagt

zij het aan haren wil gehoorzame dier, in snellen draf, over de witte vlakte henen.

Dan, bij het helder licht der maan, werd zij, op hetzelfde oogenblik, door de op eenige schreden van haar verwijderde roovers (want dit waren het inderdaad) ontdekt, en met den uitroep: »Voort! men ontvoert ons ons paard en onzen buit. Wij zijn verraden. Voort achterhaalt ze!'' jaagt de rooverbende de arme deern na.

Steeds werd de afstand tusschen hen en de vervolgde korter, toen de voorste zijnen gezellen toeroept: »Legtaan, schiet ze neder, geen genade voor die ellendige!'' en verscheidene bukssen branden op eenmaal los, terwijl de kogels echter, door de luchtgierende, het bedoelde offer niet bereiken: het snelle voortdraven van wederzijden had een zeker treffen onmogelijk gemaakt. En juist dat vuren werd het geluk van het bijna verlorene meisje: haar paard, van het losbranden der geweren verschrikt, werd schuw en ijlde nu in vollen galop stadwaarts heen. De doodsbleeke MARTHA klemde zich, in vertwijfeling en angst, met de handen aan de manen van het ros vast, drukte al meer en meer hetzelve, en het zijn instinkt geheel volgende dier rende, met verdubbelde snelheid, de, op het hulpgeschreeuw van het meisje, spoediger door den poortier geopende, stadspoort binnen.

Tot hiertoe hadden de roovers MARTHA vervolgd; in de stad waagden zij zich natuurlijk niet. Hun offer en met hetzelve hunne schatten was hun ontloopen — MARTHA gered.

De zoo even het uur uitroepende nachtwacht had de arme vlugtelinge ontdekt, vatte het schuwe paard met de forsche hand bij den teugel, en voerde het naar de bijgelegen herberg heen, waar, op zijn geschreeuw, al de daar verzamelde lieden naar buiten vlogen, de halfzinnelooze van het paard hielpen, en ze in de kamer geleidden.

MARTHA herstelde zich weldra, en, van de haar omringenden met onafgebrokene vragen bestormd, verhaalde zij met korte, onopgesierde woorden de geheele toedragt van zaken, en gaf, als bijzonderen waarborg voor haren afgelegden togt, den koster en doodgraver de bewuste schroevendraaijer over.

»Ziet eens hier,'' riep een ingekomen stalknecht, »wat ik aan den zadelknop van het paard hangen vind,'' en legde drie zwaargevulde tassen op de tafel. Met haastige nieuws-

gierigheid werden zij, in aller tegenwoordigheid, door den waard opengemaakt, en in dezelven werden kostbare kleedingsstukken, gouden horologiën, ringen, braceletten en andere voorwerpen van waarde gevonden.

Nu werd MARTHA met lofspraken over haren hoogst zeldzamen moed overladen en geprezen, daar zij zulk eenen kostbaren buit medebragt, die, wanneer binnen jaar en dag de eigenaars der gevondene voorwerpen niet uitgevonden werden, haar als eigendom zoude toekomen.

Middernacht was reeds lang voorbij, toen de gasten de herberg verlieten, en zich naar hunne woningen begaven, om, met ongeduld den morgen afwachtende, op alle plaatsen het op gisteren voorgevallene, met de noodige bijvoeging en opsiering, uit te bazuinen. Zoo dikwijls de brave MARTHA over de straat ging, kwamen de menschen aan het venster, en wezen op haar, als op de heldin der jongste gebeurtenis — wat haar echter in geenen deele hoogmoedig maakt.

Het geregt stelde intusschen, na ontvangene aangifte, alle mogelijke pogingen in het werk, om de roovers, alsmede de eigenaars der hun ontnomene kleinooden uit te vorschen; doch, niettegenstaande alle nasporingen, bleef het eerste vruchteloos, en meldde zich niemand voor het ontvreemde aan.

Zoo vervlogen ongeveer drie maanden; het verhaalde voorval was schier vergeten, daar andere dagelijksche gebeurtenissen weder nieuwe stof tot onderhoud en gesprek gaven, toen op een' helderen zondagmorgen de vlijtige MARTHA vroeg opstond, haar feestgewaad aantrok, en bij het eerste luiden der klok naar de kerk ging, om hare Godsdienst en de vroegmis waar te nemen. Uit den gewijden tempel teruggekeerd, vond zij haar heer en vrouw reeds aangekleed, gereed om op heden eens eenige goede vrienden en aanverwanten in het nabijgelegen dorp te bezoeken. Nadat zij MARTHA, die nu alleen te huis zoude blijven, ten overvloede, bedachtzaamheid en oplettendheid hadden aanbevolen, verwijderden zij zich, en MARTHA ging, vrolijk een liedje neuriënde, aan het huiselijke werk.

Naauwelijks was zij aan de schenktafel met het schoonmaken van flesschen en glazen bezig, toen plotseling twee mannen, in graauwe ruitermantels gewikkeld, de deur in-

kwamen, zich aan de tafel in de herberg nederzetteden en om wijn riepen.

De een der beide vreemden was een man van 30 of 40 jaren, groot van gestalte, sterk gespierd, een bruin, door de zon verbrand aangezigt, met zware bakkebaarden omgeven; de tweede, een blonde jongeling van 25 jaren, had, niettegenstaande zijne jeugd, een' veel beteekenend gelaat, met sterksprekende trekken, op welke de sporen van bittere ondervinding en van de slagen des lots te ontdekken waren.

De vreemden herhaalden met luide woorden, spoed voorwendende, het geuitte verlangen naar den bevolen drank; MARTHA had intusschen haastig eene kaars aangestoken, ging van de tafel weg, schoof den grendel van eene in den hoek der kamer zich bevindende keldervaldeur af, en, nadat zij dezelve opgeligt en vastgezet had, ging zij, met het licht en eene flesch in de hand, de trappen af.

Reeds bij het inkomen hadden de vreemden haar met strakke blikken aangestaard, en met veelbeteekenende gebaren elkander toegefluisterd; doch, toen het meisje de trappen van den kelder afging, stond de oudste op, vatte den jongeren bij den arm, en slopen beide, met bijna onhoorbaren tred, de zorgelooze MARTHA achterna.

Doch middelerwijl rees bij haar een onverklaarbaar raadselachtig voorgevoel, snel gelijk een bliksemstraal, die uit den buijigen en donkeren hemel te voorschijn schiet, uit den diepsten grond haars harten op. Hoe! sprak het in haar, wanneer deze die roovers eens waren, wier bloedgierige wraak ik zoo ter naauwernood ontkomen ben? Hemel! ik thans alleen.... Doch hoor ik achter mij geene voetstappen? — Waarachtig, ik vergis mij niet..... En eensklaps was haar besluit genomen. Geen geluid, geene beweging verraadde den innerlijken toestand harer ziel of de vermeende vervolging. Rustig klom zij al de trappen af, en trad in den diepen en donkeren kelder neder, om, tusschen eene rij van bier- en wijnfusten voortgaande, den verlangden wijn voor de gasten af te tappen.

Hol en dof klonken de voetstappen van hare vervolgers; reeds naderden zij haar, en, met het ontzettende woord: » Nu hebben wij U, ellendige! nu zult gij het loon van uwen roof en van uw verraad met bloedigen dank ontvangen!'' stormden de roovers op het weerlooze voorwerp hunner wrake aan. Maar MARTHA was gevat — loerend had zij

hare oogen, hoe beangst ook, ter zijde gerigt, het oogenblik afwachtende, dat de roovers tot in het midden van den kelder zouden genaderd zijn.

Bij het eerste geluid, dat de moordgezellen deden hooren, blies zij haastig het licht uit, kroop gelijk een aal onder de groote wijnvaten, sloop, niettegenstaande de pikzwarte duisternis, die het geheele gewelf vervulde, door een' welbekende smallen zijgang, naar den trap terug, en bereikte gelukkiglijk den uitgang. Zij sloeg de valdeur toe, dat het dreunde, schoof er den ijzeren grendel op, en maakte, de nabijstaande zwaren eikentafel op den ingang des kelders werpende, de ingekerkerde knapen de ontvlugting onmogelijk.

Met losse vlechten ijlde zij de straat op, de buren en de uit de kerk voorbijkomende lieden met het luidste gebaar binnenroepende. Met weinige, afgebroken woorden, deelde zij aan allen het voorgevallene mede, en tien of twaalf der moedigsten wapenden zich met scherp geslepene messen en het in de kamer van den afwezigen waard hangende geweer, schoven de zware tafel weg, den ijzeren grendel van de valdeur af, openden dezelve, en klommen, bij het licht van eenige lantaarns, naar beneden in den kelder.

Hier had een kort doch hardnekkig gevecht plaats. De verraste roovers zochten zich met de in hunne gordels zich bevindende wapenen te verdedigen, doch moesten weldra voor de overmagt bezwijken. Door een schot werd de oudste gewond, terwijl de andere door vier sterke armen op den grond werd geworpen. Nu vielen ook de overigen op de beide ontwapende roovers aan, en hielden ze zoo lang onder, tot dat men koorden gehaald en hen gebonden en gekneveld had. De met slagen en stooten rijkelijk bedeelden werden nu de trappen opgesleept, waar reeds een zestal geregtsdienaars op de overgave dier boeven wachtende waren. Onder het gedrang der menigte en het gejoel van een aantal straatjongens, werden zij naar de stads gevangenis gevoerd. De Hoofdschout was niet weinig verwonderd, toen hij, uit een in zijn register opgeteekend signalement, in den oudsten der rooversgezellen den beruchten hoofdman eener bende herkende, op wiens hoofd reeds sedert lang een prijs van honderd dukaten gezet was. Hij vaardigde dadelijk een berigt over het gewigtige voorval aan de hoofdregtbank af, die weldra eenige militairen afzond, om de beide boosdoeners, onder zorgvuldige bewaking, tot naauwkeurig onder-

zoek en uitvorsching der in vele streken zich verspreid hebbende medepligtigen, naar de hoofdstad te brengen.

Kort daarna bekwam MARTHA het loon voor hare moedige daad, begeleid door eenen vleijenden brief van dankbetuiging; en daar, volgens bekentenis der roovers zelven, de eigenaars der gevondene voorwerpen niet uit te vinden waren, zoo werd het een en ander haar ten eigendom gelaten, welks verkoop haar eene aanzienlijke som opbragt.

MARTHA verliet eenigen tijd daarna hare dienst. Een jonge, brave, welgezeten burger, tapper in hetzelfde stadje, had haar ten huwelijk gevraagd en haar tot vrouw gekregen.

Nog vele jaren stroomde de menigte in de door hen welingerigte tapperij, om de heldin van de zoo vermaarde wijd en zijd verbreide gebeurtenis te zien en te spreken, aan welke de op haar trotsche burgers van *Neisse* een schoon schilderwerk: zij op het zwarte paard, in het oogenblik harer vlugt, door de roovers vervolgd, voorstellende, tot uithangbord voor de herberg vereerden.

DE GOEDE OUDE TIJD.

In de Middeleeuwen, van de tiende tot de veertiende eeuw, bezaten de *Duitsche* Keizers een zonderling regt op het vrouwelijke geslacht. Wanneer de Keizer, of Koning, in eene stad vertoefde, en iemand van zijnen hofstoet eene schoone of rijke burgerdochter in het oog kreeg, sprak hij zijnen heer om dezelve aan. Deze zond alsdan terstond zijnen Maarschalk voor het huis van het meisje, dat begeerd werd, en deed uitroepen:

Höret zu, ihr Herren überall,
Was gebeut der Kaiser (König) und Marschall.
Was er gebeut, und das muss seyn:
Hier ruf ich aus NN. mit NN.
Heut zum Lehen,
Morgen zum Ehen,
Ueber ein Jahr
Zu einem Paar.

Hierop waren de ouders of voogden gehouden, de verlangde persoon uit te leveren. Men kan denken, dat dit aan de ouders en dikwijls ook aan de meisjes weinig beviel, even min

aan de steden zelve. Derhalve wisten de vier rijkssteden uit de *Wetterau*, *Frankfort*, *Wetzlar*, *Friedberg* en *Gelnhausen*, in de veertiende eeuw, van HENDRIK DEN VII eenen vrijbrief te verkrijgen, krachtens welken dit oud gebruik voortaan nimmer meer geoefend mogt worden. Over het algemeen komt ook elders zulk eene vrijstelling in de handvesten der steden menigmaal voor.

PETER DE GROOTE TE ASTRAKAN EN KOOPMAN KUROTSCHKIN.

Ontegenzeggelijk heeft PETER, door zijnen verheven geest en groote hoedanigheden, bijna ongeloofelijke dingen tot stand gebragt; maar ook schijnt het, alsof niet zelden de Voorzienigheid zelve hem lieden toevoerde, uitmuntende in ijver voor den troon en vurige liefde voor hun vaderland. Zoo, bij voorbeeld, verscheen, gedurende 's Keizers verblijf te *Astrakan*, voor hem de koopman PANKRATY KUROTSCHKIN, om hem met zijne behouden aankomst geluk te wenschen. 's Keizers paleis lag van KUROTSCHKIN's woning slechts ongeveer honderd roeden verwijderd. Nadat KUROTSCHKIN twaalf man zijner werklieden, welke men te *Astrakan Musuren* noemt, hunne zondagskleederen had doen aantrekken, stelde hij elk van hen duizend zilverroebels ter hand, en begaf zich met hen naar den Monarch op weg. Dit gebeurde 's morgens vroeg, toen de Keizer pas opgestaan was, en, volgens zijne gewoonte, op het balkon heen en weder wandelde. Toen PETER de naderende processie gewaar werd, kon hij niet begrijpen, waarom hem dit vroege bezoek gebragt werd. Inmiddels treedt KUROTSCHKIN binnen, laat zijn volk in het voorvertrek achter, en gaat stoutelijk door tot in de zaal, waar de Keizer hem reeds verbeidde. Den Monarch ziende, buigt KUROTSCHKIN eene knie, en spreekt trouwhartig: »Onze vaders en voorvaders hebben ons geleerd, hen, die tot ons komen, met zout en brood te verwelkomen: neem dus dit van ons aan, Heer! als eenen tol van opregten ijver. —" »Waar is dan uw zout en brood?" vroeg de Keizer glimlagchende. KUROTSCHKIN opende nu de deur van het naaste vertrek, en de werklieden legden het medegebragte geld aan de voeten van den verbaasden Monarch. Hem voor zijne goede gevoelens gedankt hebbende, vroeg PETER hem naar zijnen naam en woonplaats, en voegde er bij, dat hij thans wel

geen tijd had om lang met hem te spreken, maar dat hij hem met de Keizerin zou komen bezoeken. — Inderdaad kwamen, op eenen hiertoe bepaalden dag, de Keizer en de Keizerin met hunnen ganschen hofstoet naar KUROTSCHKIN, die midden op de straat, waarin zijne woning lag, zijne verhevene gasten stond op te wachten. »Welkom hier, groote Keizer!" sprak de gastheer, — »Maar, waar is dan uw huis?" vroeg de Keizer, toen hij, op het binnenplein getreden, er niets zag dan glasdeuren en eene hooge omheining (*). Tot antwoord werden de vorstelijke gasten in eene aarden hut genoodigd. In dit schijnbaar armelijk verblijf vond de Keizer, tot zijne verbazing, zindelijke, welingerigte kamers, kassen met kostbaar zilverwerk, terwijl vloer en wanden met schoone Perzische tapijten bekleed waren.

Hoogst tevreden over de opregte trouwhartigheid van zijnen gastheer, verlangde de Keizer, op zijn horologie gezien hebbende, brandewijn, en werd daarop in eene afzonderlijke kamer gebragt, waar reeds alles tot het ontbijt gereed stond. Tot een ure bleef de hooge gast bij KUROTSCHKIN, en, alstoen aanstalte makende om het huis te verlaten, werd hij verzocht er ook nog het middagmaal te willen houden. Hieraan voldoende, zette PETER zich aan tafel, deed KUROTSCHKIN naast zich plaats nemen, en onderhield zich gedurende den geheelen maaltijd met hem over *Perzië*, welk land de *Astrakansche* koopman naauwkeurig kende, daar hij het, in handelszaken, meermalen bezocht had.

Bij het afscheidnemen werd aan PETER, door KUROTSCHKIN's vrouw, eene zilveren kom vol goudstukken gebragt, als eene hulde van dankbaarheid voor dit onvergetelijk bezoek. De brave familie kreeg bevel, den volgenden dag op het paleis te verschijnen, waar zij zeer vriendelijk ontvangen en op thee onthaald werd. Op de terugreis uit *Perzië* liet PETER niet na, KUROTSCHKIN andermaal te bezoeken, en verleende hem, waarschijnlijk om dezen tijd, de 40 à 50

(*) Tot den tijd van PETER *den Grooten* toe, hadden de inwoners van *Astrakan* weinig huizen, die naar de tegenwoordige geleken. Hunne woningen waren aarden hutten, die eerst onlangs geheel buiten gebruik geraakt zijn. De hitte der zomers in die streken, en misschien ook voorzorg tegen berooving, waren de redenen eener zulke leefwijze.

wersten van *Astrakan* gelegene zoutmeren, waar nog tot op den huidigen dag het verzameld wordende zout het *Kurotschkische* genoemd wordt.

GOETHE EN DE ZANGERES CATALANI.

De vermaarde zangeres CATALANI werd eens te *Weimar* aan den Groothertoglijken disch genoodigd, en bekwam hare zitplaats naast GOETHE.

Daar zij nooit iets van GOETHE gehoord had, vroeg zij aan den geen, die ter andere zijde naast haar zat, wie hij was. Deze fluisterde haar toe: »Het is de beroemde GOETHE."

Zij, die geene andere beroemdheid kende, dan die der toonkunstenaars, vroeg mede fluisterend: »Welk instrument speelt hij dan?"

»Hij is geen muzikant," was het antwoord; »hij is een beroemd dichter."

»Wat heeft hij dan geschreven?"

»Zijn eerste werk, hetwelk veel opzien gebaard en waarmede zijn roem een' aanvang genomen heeft, was *Werther*."

»Ja, nu herinner ik het mij."

Zij had, namelijk, op een tooneel te *Parijs*, eene dier zoutelooze parodiën zien spelen, waarin met het sentimentele van den genoemden roman den spot gedreven werd. Zij keerde zich nu tot GOETHE, met de woorden: »Gij kunt u niet verbeelden, Mijnheer, hoe veel genoegen mij uw *Werther* gegeven heeft."

GOETHE dankte voor het compliment met eene ligte buiging van het hoofd.

»Nimmer in mijn geheele leven," ging zij voort, »heeft iets mij zoo doen lagchen als die *Werther*. Het is eene allerliefste *farce*."

»*Werther's lijden* eene *farce*?" vroeg GOETHE verbaasd.

»Ja, zeker! Iets zoo kluchtigs is mij in mijn gansche leven niet voorgekomen. Als ik er aan denk, moet ik nog lagchen."

Men beweert, dat dit gesprek GOETHE den geheelen dag door in eene verdrietige luim gebragt heeft. Dit, echter, is naauwelijks geloofbaar; veel waarschijnlijker is het, dat hij er over gelagchen, en, even als de zangeres, gedacht heeft, dat iets zoo kluchtigs hem in zijn gansche leven niet was voorgekomen.

GEMOEDELIJKE RAAD.

Eene ongehuwde dame, Freule S., welke niet meer in den bloei harer jaren stond, en nog veel minder door schoonheid of zachtzinnigheid uitmuntte, vroeg eenen Heer om raad, hoe zij zich van eenen haar lastigen vrijer ontslaan zou. — »Wel, trouw hem!" was het antwoord. — »Bewaar mij de Hemel! Ik zou hem liever zien ophangen." — »Trouw hem maar, zoo als ik gezegd heb; dan zal hij het binnen kort zichzelven wel doen."

ONVERWACHTE GASTEN.

Onverwacht werd iemand door gasten verrast. »Daar gijlieden," zeide hij tot hen, »goedgevonden hebt, mij van uwe komst niet vooruit te verwittigen, zoo zult gij heden met mij eten. Een andermaal, wanneer gij mij van uwen *goeden* wil *tijdig* kennis *geeft*, eet ik met u."

VOORWAARDE VAN GROOTHEID.

Toen eens zeker rijk jong man, die de schilderkunst hartstogtelijk beminde, aan den beroemden POUSSIN een schilderstuk, dat hij zelf vervaardigd had, vertoonde, antwoordde hem de schilder met de aanmerking: »Mijnheer, om een groot kunstenaar te worden, behoorden slechts uwe finantiën wat kleiner te zijn."

DE TOONEELSPELER BARNES.

De Londensche dagbladen leveren vele zeldzame trekken uit het leven van den onlangs overleden beroemden Acteur BARNES. Behalve zijne kunst op het tooneel, hield hem niets anders bezig dan de kunst, om aan zijne hem onophoudelijk vervolgende schuldeischers te ontkomen, waartoe zijn talent hem treffelijk te stade kwam. Op gage-dagen werd de ingang van den schouwburg hoopsgewijs door zijne schuldeischers als belegerd. Eens stilde hij het op hem instormende heirleger daardoor, dat hij de gezamenlijke manschap,

waaruit het bestond, bij zich in een wijnhuis te gast noodde. Een gedurig veranderen van woning was de eerste voorzorg, welke BARNES gebruikte, om aan de met arrestbevelen tegen hem voorziene geregtsdienaren te ontsnappen; maar nu had hij nog de dagelijksche angstwegen van zijn huis naar de repetitiën en naar de voorstellingen te wandelen, op welke overtogten zijne vervolgers op hem moesten passen, vermits hij gedurende de vervulling zijner ambtsverrigtingen onaantastbaar was. Hier nu wist hij steeds, door de schranderst uitgedachte verkleedingen, de oogen dergenen, die hem naspoorden, te ontduiken. Zijne bekwaamheid in het veranderen zijner stem ging zoo ver, dat zijne eigene moeder hem niet herkend zou hebben. Nu droeg hij eens de uniform van eenen officier, dan weder die van eenen soldaat. Op eenen anderen tijd koos hij de dragt van eenen nachtwachter met zijne piek en lantaren, of vloog, als snelvoetige barbier, digt voorbij zijne schuldeischers, den schouwburg binnen. Somwijlen echter waren alle ingangen van denzelven zoo zeer bezet, dat er aan geen doorsluipen te denken scheen, en de Directeur, in die overtuiging, reeds aanstalte maakte, om de rol van den vervolgde aan eenen anderen Acteur op te dragen. Daar trad dan een Neger in liverei, of eene oude matrone, of eene jonge, elegant gekleede en gesluijerde dame, door eenen heer aan den arm geleid, voor hem — en alle drie waren BARNES. De ergste plaag voor hem waren de repetitiën op klaar lichten dag. Alsdan moest de groote tooneelkunstenaar niet zelden het costuum en voorkomen van eenen Londenschen brandspuit-beambte aannemen; met de wijde trijpte broek en het korte roode wambuis aan het lijf, de groote blikken plaat op de borst, en des noods ook eenen op het aangezigt geplakten valschen neus, misleidde hij echter ook alsdan de onbarmhartige bende zijner vervolgers.

GELEERDHEID EN WIJSHEID.

Geleerdheid, kind, dat heet
Meer zeggen dan men weet;
Minder zeggen, kind, dan weten,
Dat alleen mag Wijsheid heeten.

TWEEDERLEI STAATKUNDE.

Het volk te haten en te vreezen,
Dit leert de staatkunst den tiran:
'k Noem hem goed en wijs, den Koning,
Die 't minnen en beheerschen kan.

MENGELWERK.

BEDENKINGEN OVER DE ZOOGENOEMDE VRIJHEID VAN ONDERWIJS.

Door

P. HOFSTEDE DE GROOT.

Terwijl velen juichen in het uitzigt, hetwelk hun des Konings jongste besluit over het Lager Onderwijs opent, dat er misschien vrijheid van onderwijs in *Nederland* gegeven zal worden, zien anderen daarin eene onweêrswolk opkomen, welke hun toeschijnt van zware onheilen voor *Nederland* zwanger te gaan. Daar de zaak een onderwerp der algemeene gesprekken is geworden, willen wij eenige bedenkingen over dezelve bijbrengen.

In het algemeen is het gevaarlijk, eene zaak, die eeuwen *bestaan heeft*, aan te tasten, of wel omver te halen, zonder zeker te weten, wat men voor haar in de plaats zal krijgen. Bijzonder gevaarlijk is dit, als het eene zaak is, *die*, ja wel, hare gebreken heeft (*), maar toch over het geheel voor een sieraad van het volk wordt gehouden. En dit is het geval met ons lager onderwijs. Zoo als het nu is, is het nationaal, met de natie opgewassen; elf eeuwen heeft het zich ontwikkeld; in de laatste halve eeuw is het, vooral door de Maatschappij: *tot Nut van 't Algemeen*, tot eene ongekende hoogte opgevoerd. En *wat* nu de vreemdeling in ons bespotte, voor ons lager onderwijs heeft hij eerbied. De *Fransche* Geleerden CUVIER en NOËL, die het in 1811 onderzochten, bewonderden het en prezen het aan. In de laatste jaren werd het op nieuw door velen getoetst. Toen wij nog met de *Belgen* vereenigd waren, in 1829, deed de Regering aan al de Com-

(*) Ik ben voor die gebreken geenszins blind; maar ontken, dat het middel, 't welk men er voor wil aanwenden, ze zal genezen. Dat ik dus tegen *dit* middel schrijf, neme men niet op, alsof ik *geene* middelen zou noodig achten.

missiën van Onderwijs en alle Gedeputeerde Staten van de toenmalige 17 Provinciën en Luxemburg de vraag: *Of het raadzaam, in het belang van eèn goed en geregeld onderwijs zijn kan, toe te laten, dat personen, welke eenen rang of eene akte van algemeene toelating hebben verkregen, zich naar eigen goedvinden als bijzondere Schoolonderwijzers kunnen vestigen, in zoodanige gemeente of op zoodanige plaats, hetzij stad of dorp, als zij zelven zullen verkiezen; dan wel, of het getal onderwijzers naar gelang der plaatselijke omstandigheden, en in verhouding tot de behoefte der bevolking bepaald moet worden.* Alle Commissiën van Onderwijs en bijna alle Gedeputeerde Staten, ook die der Zuidelijke Provinciën, beantwoordden het eerste gedeelte dezer vraag ontkennend, en zagen in de vermeerdering dier vrijheid niet dan den ondergang van het onderwijs, gelijk men zien kan uit de *Verzameling van Stukken, bevattende de antwoorden van de Commissiën van Onderwijs en van de Gedeputeerde Staten, op de vraag: Of het raadzaam, enz. Te 's Gravenhage, ter algemeene Landsdrukkerij*, 1830. Naderhand is ons land op nieuw bezocht, ten einde het Lager Onderwijs daarin naauwkeurig te leeren kennen, door beroemde vreemdelingen, onder anderen door den *Beijerschen* Professor THIERSCH, den *Franschen* Pair VICTOR COUSIN, den *Spanjaard*, Lid der Cortes, RAMON DE LA SAGRA, en den Ierschen Geestelijken TH. O'MEALLY, van welke de drie laatsten Roomsch-Katholijk zijn, en groot is de lof, welke zij allen aan ons lager Onderwijs toekennen. In eenige opzigten vonden zij het zelfs nog beter, dan het *Pruissische*, 't welk anders voor het beste van *Europa* wordt gehouden. Dit onderwijs nu is het, waartegen men klagten inbrengt, misschien gegronde; althans voor verbetering is het vatbaar (*). Maar indien men klagten inbrengt, wel-

(*) Eene der grootste leemten in ons schoolwezen is het gebrek aan wettelijke bepalingen over het pensioneren van oude of ongeschikt gewordene onderwijzers, en aan een pensioenfonds, waaruit dit te doen ware. Wierd in deze leemte voorzien, vele regtmatige klagten, die er nu zijn, zouden ophouden.

ker inwilliging wel eens dit geheele, voor schoon geachte gebouw konden sloopen, mogen ze, vóór hare inwilliging, toch wel naauwkeurig onderzocht worden.

Men zegt, dat men *vrijheid van onderwijs* wil hebben. *Vrijheid* is een liefelijk woord. In *Nederland* behoort het te huis. Alles is *Nederland* er aan verschuldigd. Vrijheid van drukpers is er; vrijheid van geweten en Godsdienst is er; moet er dan ook geene vrijheid van onderwijs zijn? Gewis; zij moet er zijn. Maar laat ons eerst eens zien, of zij er niet is.

Onthoudt ons de Regering de vrijheid van onderwijs? Wij antwoorden vrijmoedig, neen, de Regering heeft haar sinds lang gegeven. Er is *a) vrijheid van opleiding* voor de toekomstige onderwijzers. Ieder kan in zijn huis, in de geringste dorpschool, of waar hij maar wil, zich, onder of buiten de leiding van anderen, bekwaam maken, om dezen post te bekleeden. Er bestaat ééne Rijkskweekschool voor Onderwijzers in *Nederland*, te *Haarlem*; maar die dáár zijn gevormd, hebben geenerlei voorregt boven alle anderen, dan in zoo verre als zij betere gelegenheid kunnen gehad hebben, om bekwame Meesters te worden. Er is *b) vrijheid van mededinging.* Of men Roomsch of Onroomsch, Hervormd of Doopsgezind is, men mag vrij naar eenen Onderwijzerspost staan; behalve, waar die post gecombineerd is met dien van Roomschen of Onroomschen Koster, waar natuurlijk, omdat de Onderwijzer Koster is, hij in zoo verre tot eene bepaalde belijdenis moet behooren. In onze steden, b. v. hier te *Groningen*, hebben wij dus ook Meesters van allerlei belijdenissen. Op de hier gevestigde Departementale school is een Hervormd Meester en Roomsch Ondermeester. Er is *c) vrijheid van oprigting van nieuwe scholen.* Ieder, die meent, dat hij ten nutte der bevolking hier of daar eene school, hetzij alleen van lager, of ook van middelbaar onderwijs, kan openen, mag zich daartoe vervoegen bij het plaatselijk bestuur en zijn voornemen kenbaar maken, en, weet hij het niet voldoende redenen te bekleeden, zoodat dit bestuur het nuttige daarvan ook inziet, onder deszelfs of onder hoogere goedkeuring zulk

eene school werkelijk oprigten. Er is *d*) *vrijheid van onderrigt in de scholen.* Er wordt geene vaste leermethode, geen stelsel van Godsdienst of staatkunde, geen systeem van verduistering of verlichting aan den Meester voorgeschreven. Uit den rijken schat van schoolboekjes kan hij kiezen, wat hij het beste acht; aan welke belijdenis de schrijver is toegedaan, behoeft hij niet te vragen, slechts of zijn boekje goed is. Er is eindelijk *e*) *vrijheid van keuze voor de ouders*, om hunne kinderen te zenden naar deze of die school, zoo als hun het beste voorkomt; in eene stad is natuurlijk deze keus de ruimste; doch ook op het land kunnen zij hunne kinderen naar naburige dorpen zenden. Ook kunnen zij hunnen kinderen huisonderrigt geven of laten geven, in plaats van schoolonderwijs, naar hunne verkiezing.

Deze groote vrijheid bestaat er; slechts met de volgende beperkingen. Er wordt *a*) een *examen* afgenomen van hen, die willen onderwijzen, opdat de Regering verzekerd zij, dat zij bekwaam en geschikt zijn in het vak, waarin zij hun bestaan willen zoeken. Wierd dit nagelaten, de domste en zedeloosste menschen zouden, tot bederf der maatschappij, scholen kunnen openen. *Examina* worden ook afgenomen van toekomstige Advocaten, Notarissen, Geneeskundigen, Apothekers, enz. Er wordt *b*) een *bepaald* getal van schoolmeesters toegelaten, opdat de Regering verzekerd zij, dat zij, een toereikend bestaan uit het schoolhouden kunnende vinden, er zich geheel aan kunnen wijden en geenerlei andere bron van bestaan behoeven te zoeken, 't geen hun dan ook verboden is. Wierd dit nagelaten, zij zouden winkels, tapperijen, slagerijen en allerlei andere vreemdsoortige zaken bij het schoolhouden voegen, zoo als in *België* plaats heeft, en de jeugd ligtelijk meer verwaarloozen of bederven, dan opleiden. Om dezelfde reden bepaalt de Regering ook het aantal van Procureurs, Notarissen, Regters, Predikanten en in één woord van *alle* Ambtenaren. Er wordt *c*) *goedkeuring* of autorisatie van het plaatselijke of gewestelijke bestuur vereischt, om nieuwe scholen op te rigten, opdat de Regering verzekerd zij, dat

er geene speculaties worden ondernomen, tot voordeel misschien van de ondernemers, maar tot schade van het publiek. Wierd dit nagelaten, het publiek zou niet meer weten, hoe tusschen de vele schoonschijnende ondernemingen, welke geenerlei waarborg van deugdelijkheid aanboden, te kiezen, en dikwerf de bedrogene partij zijn. Om dezelfde reden moet er ook goedkeuring of autorisatie of speciale admissie zijn voor alle ondernemingen, waarbij roekelooze of eigenbatige aanleggers het publiek grootelijks konden benadeelen, b. v. voor ondernemingen van diligences, stoombooten, brandwaarborgmaatschappijen, zeeässurantiën en dergelijke. Er wordt *d*) *toezigt* gehouden over de scholen, opdat de Regering verzekerd zij, dat er geen Godsdiensthaat of ongodsdienstigheid, geene onzedelijkheid of ook gebrek aan zedelijke opleiding in de scholen gevonden worden; opdat zij wete en bevordere, dat er goed, doelmatig, heilzaam onderwijs worde gegeven. Wierd dit nagelaten, sommige scholen zouden broeinesten van *onzedelijkheid en Godsdiensthaat* worden, en in vele zouden de kinderen weinig leeren. Toezigt wordt dus ook over andere zaken door de Regering uitgeoefend, over de Apotheken, de akten der Notarissen, de registers der Burgemeesters, enz. (*) Er wordt *e*) althans hier en daar de *verpligting* aan de ouders opgelegd, om hunne kinderen te laten onderwijzen, hetzij te huis, hetzij in eene school, opdat de Regering regtvaardig zij jegens de kinderen, de toekomstige leden van den Staat. Want zij zorgt er voor, dat de ouders hunne kinderen niet mogen mishandelen, gevangenzetten of dooden, niet onterven, niet verhinderen, om een wettig huwelijk aan te gaan. Maar

(*) Dewijl er ook op de personen, aan welke dit toezigt wordt toevertrouwd, aanmerkingen worden gemaakt, merken wij hier op, dat dit niet alleen de Schoolopzieners zijn, maar ook de *Gemeentebesturen;* en dat de Schoolopzieners wel door den Koning worden benoemd, maar uit eene nominatie door de Commissie van Onderwijs en de *Gedeputeerde Staten der* Provincie Hem aangeboden. Er is dus in het schoolbestuur *een* veel sterker plaatselijk Provinciaal element, dan velen nu *willen* erkennen.

zal nu de Staat voor het mindere zorgen, en niet voor het meerdere? voor het ligchaam, en niet voor den geest? Wordt dit nagelaten (en het wordt het nog op de meeste plaatsen in *Nederland*), dan moet de Staat de armenhuizen en gevangenissen groot maken, om er honderden en duizenden in te ontvangen, die als welgezetene burgers en eerlijke menschen hun brood hadden kunnen verdienen, zoo de Regering haren pligt had gedaan, en hun regt op opvoeding, toen zij nog kinderen waren, ook tegen der ouderen wil had gehandhaafd. Dezelfde verpligting bestaat, om de kinderen voor de militaire dienst aan te geven, om hen (gelijk ik reeds zeide) niet te mishandelen, te onterven, in het huwelijk te belemmeren (*)

(*) »Wel mogen de kinderen, *als kinderen*, in een zeker opzigt voor het eigendom hunner ouderen verklaard worden, en deze hebben een wijduitgestrekt gezag en eene bijna onbepaalde volmagt over dezelve; maar de kinderen vormen ook te gelijk het opgroeijend geslacht, uit hetwelk de Staat zijne toekomstige burgers, de gemeente hare toekomstige medeleden trekt, en, niet in zoo verre zij kinderen hunner ouders, maar in zoo verre zij in het vervolg burgers des Staats en leden der gemeente moeten zijn, maken Staat en gemeente er aanspraak op, dat juist datgene niet wordt verwaarloosd, waardoor zij dit op eene voldoende wijze kunnen worden. Even zoo min als de gemeente zal toestaan, dat de grondstelling: *ieder is heer in zijn eigen huis*, aan den bijzonderen persoon regt geeft met vuur en licht in zijn huis alle mogelijke onbezonnenheden te begaan, en daardoor het eigendom zijner buren in gevaar te brengen; even zoo min kan de Staat of de gemeente toelaten, dat door zulke toekomstige leden, welke zonder eenig of zonder genoegzaam onderwijs zijn opgegroeid, de welvaart of het bestaan van het geheel gehinderd worde, daar de *gemeente zulke verwaarloosden naderhand niet mag verstooten, maar dezelven onder zich moet houden.* Indien de gemeente het regt had, al degenen, welke zij niet wil behouden, weg te zenden, zoo zoude zeker veel kunnen aangemerkt worden op haar regt tot schooldwang; maar zij *moet* diegenen houden of weder opnemen, welke bij haar geboren en opgevoed zijn, *moet* dezelve onderhouden, wanneer zij verarmd zijn, *moet* voor hen de kosten betalen, wanneer zij wegens overtredingen der wet in

Er bestaat dus *vrijheid van onderwijs in Nederland;* alleen met die beperkingen, welke het leven in eene maatschappij noodwendig maakt; beperkingen, die juist de be-

—

hechtenis genomen, onderzocht en gestraft worden. — En die gemeente, welke ten aanzien van hare medeleden zulke verpligtingen heeft, zoude geen regt hebben, te eischen, dat dan ook alles geschiede, opdat hare toekomstige leden haar niet op zulk eene wijze ten laste komen? Wil men geenen schooldwang, zoo kan er ook van geboorteregten, van gedwongene verzorging en van alle aanspraken, welke een bijzonder persoon tot zijn onderhoud op de gemeente geloofd te hebben, geene sprake meer zijn: het eene of het andere zoude tegen alle beginselen van regt strijden.

»De bijzondere persoon zegt tot de gemeente, en neemt hierbij de wet tot grondslag: »als ik niets meer bezit, zoo moet gij mij geven wat noodig is," en de gemeente kan zich niet terughouden of zich van deze verpligting ontslaan; maar zal dan ook wel het regt hebben te antwoorden: »Goed; *maar dan moet gij ook eerst alles doen*, wat in uw vermogen is, *opdat gij u zelven kunt helpen*, en daartoe behoort ook, dat gij u in uwe jeugd laat onderwijzen, opdat gij niet alleen die ontwikkeling van uwe geestvermogens en die kundigheden en bekwaamheden bekomt, welke u eens het verkrijgen van uw dagelijksch brood mogelijk maken, maar ook die vorming van uwen zedelijken aanleg, welke later, door den invloed der burgerlijke wetten en inrigtingen, der kerk en harer bemoeijingen, der Heilige Schrift en den geest Gods, u tot bescherming tegen misdaad en zonde kan verstrekken." Ieder bijzonder lid zoude alles van de gemeente kunnen vorderen, en de gemeente zoude het regt niet hebben, wederkeerige aanspraken op hem te doen gelden? Waar bleef dan de gelijkheid voor de wet, wanneer de eene slechts te geven en niets te zeggen had, en de andere eischen konde, wat hij wilde, zonder dat hij daarvoor iets behoefde te doen?

»Heeft echter de gemeente *regt* tot schooldwang, zoo hebben deszelfs vertegenwoordigers en bestuurders te gelijk den *pligt*, om dat in uitoefening te brengen; anders handelen zij niet zoodanig, als zij verschuldigd zijn aan hen, voor wier welzijn zij moeten zorgen." *De Vrijmoedige. Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding, tweede jaargang*, 2, bl. 97—99.

schaafde maatschappij tot een' zegen voor hare leden doen verstrekken, dewijl zij ons beveiligen voor allerlei bedriegerij en onregt; beperkingen, die wij derhalve niet mogen wegwenschen, al zijn zij een' enkelen keer belemmerend ook voor welgezinde inwoners; want meestal belemmeren zij slechts de afzetters en bedriegers. En schreeuwt men nu om *vrijheid van onderwijs*, men kon dit met even veel waarheid doen om vele andere dingen, b. v. om *vrijheid van de uitoefening der Geneeskunde*, waaronder men dan kon verstaan, dat degenen, aan welke wij ons ligchaam wilden toevertrouwen, niet behoefden geëxamineerd te zijn en de Apotheken niet onderzocht moesten worden, ten einde allerlei uitoefenaars der geneeskunde en verkoopers van artsenijen ons onbelemmerd om het leven mogten kunnen brengen; of ook om *vrijheid van regt*, waaronder men dan kon verstaan, dat men zich aan geene regtbanken behoefde te storen, dat men dus zijn eigen regter mogt zijn, gelijk in de gulden eeuwen van onze Heidensche voorouders; dus den dief, die ons bestal, zelf ophangen, den man, die ons beleedigde, zelf den dolk in 't hart stooten, enz.

Nu komen wij tot eene tweede vraag: *Mag de Regering meerdere vrijheid van onderwijs geven, dan zij reeds doet?*

Vrijheid in alles voor allen is onzin. Vrij in deze beteekenis kan hij slechts zijn, die alleen op een eiland woont; zoodra hij eenen buurman heeft, is zijne vrijheid beperkt. In elken Staat is de vrijheid dus ook beperkt. Getuige de menigte wetten, van welke niet ééne voor eenen eenzamen ROBINSON CRUSOË noodig zoude zijn. De vraag is dus niet meer, of het onderwijs in eenen Staat geheel vrij, zonder eenigen band, losbandig moete zijn; is het *in* den Staat, dan moet het in zeker opzigt *aan* den Staat onderworpen zijn. Maar de vraag is, in hoe verre de Staat het onderwijs moge regelen, in hoe verre niet?

Elf eeuwen lang heeft de Staat in *Nederland* het onderwijs geregeld: eerst, van de 8ste tot de 16de eeuw, als dienaar der Roomsch-Katholijke Kerk; toen als heer en meester, door middel van zijne dienares, de Gereformeerde

Kerk, van de 16de tot de 18de eeuw; eindelijk in onze eeuw zelfstandig, zoodat de regten aller Kerkgenootschappen wel werden ontzien, maar de Staat zelf toch het onderwijs inrigtte. Men wil nu iets geheel anders hebben, dan ooit in *Nederland* bestond; men wil, dat de Regering, op eenige weinigbeduidende vormen na, alles, wat tot het onderwijs betrekking heeft, aan de ingezetenen overlate, en men zegt, om aan dit beweerde te vaster klem te geven, dat de *vrijheid des gewetens* het eischt, en dat de Regering het geweten der onderdanen niet mag verontrusten.

Vrijheid des gewetens is zekerlijk een der kostbaarste schatten, die ons niet mag ontroofd worden. Maar het oordeel er over, wat die vrijheid eische, staat niet alleen aan de onderdanen, ook aan de Regering. Indien een Christen eens meende, gewetenshalve verpligt te zijn, alle Synagogen der *Israëlieten* in brand te moeten steken, — zulke Christenen zijn er in de Middeleeuwen vele geweest — *moest de Regering hem die vrijheid des gewetens toestaan?* Indien een mensch in ons vrije Vaderland eens toegedaan wierd aan de nog bestaande *Indische* secte der *Thugs*, welke eene Godin dienen, die groot behagen heeft in menschenoffers, zoodat zij nu allerlei menschen vergeven, wurgen, verdrinken, doorsteken, zonder de lijken te plunderen, alleen om hunner Godin eene dienst te doen, uit godsdienstigheid en naauwgezetheid van geweten, *moest de Regering hem die vrijheid van geweten toestaan?* Dit zal niemand beweren. Maar dan blijkt het *ook*, dat de Regering soms iets mag weigeren, al wordt *het* in naam van de gewetensvrijheid luide geëischt, omdat zij *ziet*, dat men van dezen schoonen naam misbruik maakt, tot *ondergang* van den Staat.

Wat nu de vrijheid van onderwijs betreft: onder dezen naam vraagt men losbandigheid en vernietiging van de Volksopvoeding (*België* leert het!): die mag de Regering niet toestaan, vooreerst, dewijl zij verpligt is de teederste belangen der kinderen althans niet minder te beschermen dan de meer stoffelijke, gelijk wij reeds zagen; en ten

tweede, dewijl zij dan zeker eenen maatregel zoude nemen tot *ondergang* van den Staat, voor welks *behoud* zij moet zorgen.

Voorheen vond onze Staat zijne zedelijke eenheid in eene heerschende Kerk, welke vóór de 16de eeuw de Roomsch-Katholijke was, in de 16de de Hervormde werd. Toen er geene heerschende Kerk meer was, sinds 1796, gevoelde de Regering, dat zij de zedelijke eenheid van het volk moest bewaren door gemeenschappelijke beschaving, die wel niet Roomsch-Katholijk of Hervormd, maar toch Christelijk behoorde te zijn. Zóó voerde de Regering een lager onderwijs in, op algemeen-Christelijke grondslagen gebouwd; terwijl aan de bij ons inwonende *Israëlieten* gelijke burgerlijke regten en dus ook een eigen stelsel van onderwijs werd verleend, zonder dat hun gering getal de nationale eenheid behoefde te breken. Op deze wijze verkregen wij een nationaal onderwijs voor alle Christenen, met eene uitzondering ten behoeve der *Israëlieten*, voor welke godsdienstige *Israëlietische* scholen werden opgerigt, overal, waar zij talrijk genoeg waren, om dit der moeite waardig te kunnen achten. Maar als nu de Regering ook het onderwijs laat varen, en er dus noch eene heerschende nationale Kerk, noch een algemeen nationaal onderwijs meer bestaat, dan is er geen zedelijke band meer, die Neêrlands volk zamenbindt. Dan wordt de *Nederlandsche* Staat eene naastelkanderzetting van verschillende kerkgenootschappen, kunstvereenigingen en wetenschappelijke maatschappijen, die, dewijl zij op éénen grond wonen, ook ééne wetgeving en ééne Regering hebben; maar eene Regering, welke al deze verschillende belangen niet zoekt te vereenigen. Elke kunstvereeniging en elke wetenschappelijke maatschappij zal dus haar bijzonder voordeel zoeken; doch hiermede kan een Staat nog bestaan; maar vooral de godsdienstige belangen, die zooveel meer de hartstogten gaande maken, zullen zich hevig doen gelden. De kerkelijke twisten zullen met in eeuwen ongekende woede herleven; de Staat zal zich zedelijk in Kerkgenootschappen oplossen.

Wat gebeurt er nu in de lagere scholen? Wat zal dan plaats hebben? Nu zijn de lagere scholen de eenige plaatsen van verbroedering voor het meerder deel der natie. Gaat men, volwassen zijnde, ieder bij voorkeur met zijne geloofsgenooten verkeeren en ieder naar zijn kerkgebouw: als kind heeft men toch met kinderen van andere belijdenissen omgegaan en hen in de school als menschen leeren kennen en liefhebben. Dáár heeft men de algemeene grondslagen des Christendoms voor allen hooren ontwikkelen, en op elk hoog feest, dat van JEZUS geboorte, lijden, dood, opstanding, hemelvaart, uitstorting des geestes, gemerkt, dat alle Christenen tot *ééne Kerk* behooren, al zijn ze, ongelukkig genoeg, in vele *Kerkgenootschappen* gescheiden. Dáár heeft men gemerkt, dat wij allen één Vaderland hebben, en door de herinnering der voorouders het gevoel van vaderlandsliefde gelijkelijk bij allen zien opwekken. De meester, die Roomsche en Onroomsche kinderen op zijne ééne school heeft, kan noch in het *godsdienstige*, noch in het geschiedkundige aanvoeren wat verdeelt, slechts wat zamenvoegt. Verhaalt hij, b. v., den opstand onzer voorouders tegen *Spanje*, hij noemt naauwelijks den naam van Roomsch en Onroomsch, en doet hij het, hij zegt er bij, dat die *toen* elkander zoo vijandig waren; hij doet dien opstand uitkomen, in zoo verre dezelve van staatkundigen aard was, en zoekt de teedere kinderharten niet te kwetsen.

Maar wat zal plaats hebben, als de scholen voor de Gezindten gescheiden zijn? Dan zal de Roomsche onderwijzer vooral voordragen, 't geen zijne Kerk van anderen afscheidt, en in de geschiedenis des vaderlands den opstand tegen *Spanje* voorstellen als een afval van het Roomsche geloof, den beeldenstorm geweldig uitmeten, de bloedbruiloft misschien prijzen, BALTHAZAR GERARDS een edelen martelaar noemen (*). De Onroomsche zal den

(*) Men zie hier den allerbelangrijksten *Brief aan den Heer* GROEN VAN PRINSTERER, door den Heer SIEGENBEEK dezer dagen uitgegeven. Wel poogt men van zekere zijde SIEGENBEEK's beweringen te ontzenuwen; doch dat de R. K.

Paus misschien den Antichrist gaan heeten, en zeker niet zwijgen van de Inquisitie, die men hier begon in te voeren, en van alle gruwelen, die vele leden der Roomsche Kerk in de 16de eeuw kenmerkten. Onze pen weigert reeds te schrijven — en dit, dit vergif wil men in de jeugdige harten inënten! De twisten, die alle edeldenkende leden der beide kerken zoo gaarne vergeten, wil men hernieuwen! Niet meer *Nederland* en *Oranje* zal de leuze van allen zijn; maar *Roomsch* en *Onroomsch* wordt weder het wachtwoord. Die partijen zullen dan hunnen strijd niet staken, al gaat het Vaderland daaronder te gronde; vreemde tusschenkomst zullen zij inroepen, zoodra zij het noodig oordeelen, om hun kerkelijk belang te handhaven. De eendragt, die magt maakte, is verbroken. En indien het dan zwakke *Nederland*, door een' gelukkigen zamenloop van omstandigheden, nog vrij blijft van in eene vreemde natie ingelijfd te worden, zal het zijne zelfstandigheid, misschien na meer dan éénen menschenleeftijd vol bitterheid en haat doorgebragt, eerst herkrijgen door terug te keeren op den weg, waarvan men het nu wil afbrengen, herkrijgen door het volk *op te voeden als één geheel*, 't welk zijne eenheid als menschen en Christenen gevoelt en waardeert.

Wat dus ook de voorstanders van deze of die *Kerkgenootschappen* mogen willen, de pligt der *Regering*, die voor het geheele Vaderland heeft te zorgen, is het gewis, zulk eene vrijheid en scheiding te voorkomen.

»Maar," zegt deze en die, »de Godsdienst eischt het, de heilige Godsdienst, dat er godsdienstige scholen ontstaan, dat de teedere jeugd niet langer onchristelijk worde opgevoed." Wij zullen daarom nu eene derde vraag voorstellen en toelichten: *Lijdt de Christelijke Volksopvoeding er onder, dat er geene afzonderlijke scholen voor de verschillende Gezindten zijn?*

---

scholen in 1825 zijn opgeheven wegens de reden, die SIEGENBEEK vermeldt, blijkt uit het officieel Rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken dd. 30 Jan. 1829.

Het antwoord zal drieledig zijn: afzonderlijke scholen voor de verschillende Gezindten zijn in *Nederland* iets *onmogelijks*, iets *onnoodigs*, iets *verderfelijks*.

1) Zulke scholen zijn in *Nederland* iets *onmogelijks*, sedert dat *Nederland* niet alleen, gelijks van ouds, de zetel van verdraagzaamheid is, maar ook alle bestaande Kerkgenootschappen er gelijke regten hebben erlangd, de Staat en Kerk gescheiden zijn, en er eene wijde deur is opengezet, om allerlei nieuwe Gezindten in den Staat te doen ingaan. Nu reeds zijn er in ons land onder de Christenen Hervormden, Remonstranten, Afgescheidenen, welke drie Gezindten uit de oude Gereformeerde Kerk der 16de eeuw zijn ontstaan; terwijl de Afgescheidenen reeds weder zich op vele plaatsen van elkander hebben afgescheiden; Evangelisch-Lutherschen en Herstelde Lutherschen; meer dan ééne afdeeling van Doopsgezinden; gewone Roomsch-Katholijken en de Roomsch-Katholijken der oude *Nederlandsche* Bisschoppelijke Kerk, of de zoogenoemde *Jansenisten*. *De Grondwet laat toe*, dat er onder goedkeuring der Regering zich nog veel meer afzonderlijke Gezindten constituéren, en de geest der eeuw eischt, dat dit zelfs zonder die goedkeuring moge geschieden. Hoe wil men nu voor al die Gezindten scholen verkrijgen? Vanwaar geld, om al die lokalen en hulpmiddelen aan te schaffen en de Onderwijzers te betalen? Klaagt nu reeds menig dorp over het onderhoud van ééne school, kan nu reeds op menig welvarend dorp geene school gebouwd en geen onderwijzer onderhouden worden, dan met subsidiën van wege het Rijk of de Provincie, hoe zullen er vijf of acht worden onderhouden? Ja, in *Duitschland* is het mogelijk voor de Gezindten scholen te hebben; want dáár is gewoonlijk slechts *éénе*, ten hoogste een drietal van Gezindten (de Roomsch-Katholijke, Luthersche en Hervormde, welke beide laatsten nu reeds weder op onderscheidene plaatsen tot *éénе* Evangelische Kerk vereenigd zijn) door den Staat erkend en beheerscht en voor de wet gelijk; daar is dus aan de vermenigvuldiging der scholen een perk gesteld, door de beperking der Gezindten. In *Nederland* zal mis-

schien een derde der bevolking dadelijk van schoolonderwijs verstoken zijn, indien men er het onmogelijke wil en voor elke Gezindte scholen eischen.

2) Het zou ook geheel *onnoodig* zijn. De lagere school is eene plaats van *onderwijs* en van *opvoeding*. Het onderwijs bestaat vooral in leeren lezen, schrijven, rekenen en zingen. Welnu, kan men ook Roomsch en Onroomsch lezen? ook Gereformeerd en Luthersch schrijven? ook Doopsgezind zingen en Jansenistisch rekenen? Indien de *lagere* school als plaats van onderwijs naar de Gezindten moet worden verdeeld, dan dienen wij ten minste *Fransche* scholen te hebben voor Roomschen en Onroomschen, *Latijnsche* scholen, waar Roomsch-Latijn en Grieksch en waar Onroomsch-Latijn en Grieksch wordt geleerd, en vooral *Universiteiten* voor Katholijken en Protestanten. En ja, een der *Noordbrabandsche* bladen heeft dan ook reeds dadelijk, bij de vermelding van het Koninklijk besluit ter benoeming der Commissie over het lagere onderwijs, gezegd, dat dit maar een begin was, dat nu ook het middelbaar onderwijs van deszelfs boeijen moest worden ontslagen, en er eene *vrije Katholijke Universiteit*, gelijk in *België*, bij ons worden opgerigt! — Maar de lagere school is ook eene plaats van *opvoeding*, en daarbij komen de Kerkgenootschappen natuurlijk zeer in aanmerking. Welke beginselen der teedere jeugd worden ingeprent, kan aan Christelijke ouders, ook aan Protestantsche en Katholijke ouders, als zoodanig, niet onverschillig zijn. Maar als zij nu onderzoeken, wat de wet wil, dat aan hunne kinderen in de scholen worde ingeprent, dan hebben zij alle redenen van zich gerust te stellen. (Houdt zich een Meester niet aan de wet, dat men *hem* verklage, maar niet de onschuldige, de heilzame wet verandere!) De wet wil, dat men de kinderen algemeen-godsdienstige en zedelijke en vooral algemeen-Christelijke beginselen in de scholen leere kennen, op prijs stellen en volgen. Die algemeen-godsdienstige en zedelijke beginselen bestaan in eerbied en liefde voor God, liefde voor alle menschen, dienstvaardigheid, ingetogenheid, nederigheid, enz. Die

algemeen-Christelijke beginselen leert men den kinderen kennen uit die zaken, waarin *alle* Christenen overeenstemmen (en deze zullen toch wel de gewigtigste zijn?), uit de *Bijbelsche Geschiedenis.* De geschiedenis der schepping, des vals, des zondvloeds, die van ABRAHAM, JOZEF, MOZES, DAVID en des geheelen *Israëlietischen* volks, die van JEZUS en de Apostelen, vooral ook de wonderen en gelijkenissen van den Heere JEZUS, worden op de scholen verhaald en uitgelegd. In het bijzonder maakt men vóór en na Kersmis, Paschen, Hemelvaart en Pinksteren, welke feesten aan alle Christenen gemeen zijn, de kinderen op de gebeurtenis, waaraan de Christelijke Kerk daarbij gedenkt, opmerkzaam en legt hun die uit. Op elken Vrijdag kan men spreken over den dood van JEZUS CHRISTUS, op elken Maandag over Zijne den vorigen dag gevierde opstanding. Uit die geschiedenis van JEZUS en uit de geheele geschiedenis des Bijbels leert men de kinderen de grondwaarheden des Christendoms kennen. Roomsche *Meesters* doen dat wel eens met behulp van boekjes, door Protestanten geschreven, en de Commissie van Onderwijs in de Provincie *Groningen* heeft er boven andere boekjes voor aanbevolen *den Bijbel voor Kinderen* van C. SCHMID, een' Roomsch-Katholijken schrijver (*).

(*) Het toont, dat de schrandere VICTOR COUSIN niet weet, dat *geschiedenis* de grondslag des Christendoms is, wanneer hij in zijn geschrift, *de l'Instruction publique en Hollande* (I. 223, Bruss. uitgave), vraagt, waarin toch bij onze schoolinrigting het godsdienstig onderwijs kan bestaan, zoo daarvan het leerstellige moet uitgesloten zijn? »Of het dan een *afgetrokken* en *wijsgeerig* onderrigt in de Christelijke zedekunde is, 't welk wel zeer *onbeteekenend* en *onbestemd* zou moeten zijn?" Wij stemmen toe: het zou onbeteekenend en onbestemd zijn, wierd zulk een afgetrokken en wijsgeerig onderrigt gegeven. Maar het onderrigt is nu zeer veel beteekenend en zeer bestemd, dewijl het rust op den eenigen waren grondslag, waarop God zelf zijne opvoeding des menschdoms bouwt, op de *geschiedenis* en vooral op de geschiedenis van JEZUS CHRISTUS. Die geschiedenis kan ook niet verhaald worden, zonder er van zelf vele gevolgen uit te doen afleiden, met

Zegt men, dat dit niet genoeg is, dat er ook leerstellig onderwijs, naar de belijdenis van de verschillende Kerkgenootschappen, moet plaats hebben; ik geloof niet, dat dit voor kinderen beneden de twaalf jaren nuttig is (*): maar het zij zoo; — worden dan de kinderen *alleen* in de

---

name die Christelijke leeringen, welke de Heer GROEN VAN PRINSTERER (*Adviezen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal*, bl. 83) eischt, dat in de scholen moeten geleerd worden, te weten, het besef van Gods heiligheid, het gevoel van zonde, de behoefte aan eenen Verlosser, de dankbaarheid aan Hem, die zich voor ons in den dood heeft overgegeven, de zucht, om Hem te belijden en te dienen, de onmisbaarheid eener verandering van het booze hart, enz.; welke leeringen, onder gemeenschappelijk gebed, ook in het kinderlijke hart moeten worden geprent. Dit alles moet wel uit die geschiedenis volgen, en kan ook in de scholen zonder eenigen aanstoot er uit afgeleid worden, want het is algemeen-Christelijk, in alle Kerkgenootschappen aangenomen, en wordt dus ook b. v. in SCHMID's *Bijbel voor Kinderen* gevonden; dit alles, eindelijk, *wordt werkelijk in alle goede scholen geleerd*. En blijkt uit dit laatste niet, dat het in *alle* scholen wordt geleerd, er blijkt toch uit, dat het in alle *kan* en *mag* en *moet* geleerd worden, en de *wet* derhalve goed is. Ook het Bijbellezen (vooral in den *Schoolbijbel* bij M. SMIT te *Groningen* uitgegeven) is zeer gewoon op goede scholen in onze Provincie; terwijl de kinderen, wier ouders zwarigheid maken hun dit toe te staan, onder hetzelve weggaan, of iets anders doen. Ik zeg, *ouders*; want een Christelijk Kerkgenootschap, 't welk het Bijbellezen verbiedt, bestaat nergens. Ook de Roomsch-Katholijke Kerk verbiedt het niet; en een der ijverigste Bijbelverbreiders, ook onder het volk, van onze dagen, is de R. K. Priester L. VAN ESS.

(*) JEAN PAUL: »Wijsbegeerte of inspanning van diep »doordenken is voor de kinderen doodelijk, of knakt voor »altijd den nog veel te dunnen stengel van hun denkvermo»gen. Deugd en Godsdienst in hare eerste *leerstellige* grond»beginselen den kinderen in te prenten, is hetzelfde, als »eenen mensch de borst te openen, en er het hart uit te »snijden, om hem te toonen, hoe het klopt." — Daarom heeft dan ook de Synode der Hervormde Kerk gewild, dat

scholen opgevoed? zijn er dan ook geene huizen en kerken? Ja, is er geene gelegenheid geopend, is het niet voorgeschreven zelfs, dat dit leerstellig onderwijs ook zal plaats hebben voor de schoolkinderen? doch niet door den Schoolonderwijzer (die er dikwijls ook zeer kwalijk geschikt voor zoude zijn, en de zaak meer zou bederven dan bevoordeelen), maar door Predikanten, Pastoors, Katechizeermeesters of andere kerkelijke personen, die er uiterlijk toe bevoegd en innerlijk voor bekwaam moeten zijn.

Al waar men nu om roept, alsof het niet bestond, bestaat derhalve reeds. Afzonderlijke scholen voor Gezindten zijn ten eenemale onnoodig.

3) Maar zij zouden eindelijk ook zeer *verderfelijk* zijn. De Christelijke Kerk is eene Gemeente, Gemeenschap, Vereeniging; hare scheuring in verschillende Kerkgenootschappen is een kwaad, waar ook wel goeds uit voortkomt, maar toch een kwaad. Elk Christen, dien het waarlijk om de eere van zijnen Meester en het heil zijner medemenschen te doen is, betreurt die scheuring en zoekt haar zoo veel mogelijk te heelen. Maar nu wil men die scheur zoo groot mogelijk maken, door reeds in de kinderharten haar te doen plaats hebben! Zou dit voor de Kinderen, voor het Vaderland, of ook voor de Christelijke Kerk, voordeelig kunnen zijn?

Voor de Kinderen ware het verderfelijk. Vele kinderen, gelijk wij reeds zagen, zouden dadelijk van alle onderwijs verstoken zijn, dewijl het eene onmogelijkheid is, voor alle onze Gezindten overal scholen te stichten. Maar verderfelijk ware het ook voor hen, die scholen konden bezoeken. Een wijs opvoeder verzwijgt voor kinderen het verhaal van ondeugden en misdaden, waar de ontaarde menschheid zich aan schuldig maakt, en houdt hen zoo lang mogelijk in eene onschuldige Paradijslucht. Moeijelijk is het hem reeds, als de kinderen vragen, waarom

---

zelfs het katechetisch onderrigt der kinderen eerst zou bestaan in het behandelen der Bijbelsche geschiedenis.

men toch niet Zondags allen naar *ééne* Kerk gaat? welk verschil er toch zij tusschen Hervormd en Doopsgezind, Roomsch en Luthersch? Hij zegt dan, dat men in *vorige* eeuwen elkander om sommige leerstellingen heeft vervolgd, en het daarom nu nog zoo blijft, dat er verschillende Kerken zijn, maar het eenmaal *ééne* kudde onder *éénen* herder worden zal; dat Christenen elkander toch hartelijk moeten liefhebben, en eigenlijk ook allen den Heere JEZUS beminnen en aanhangen als hunnen Verlosser. Maar wat zal hij zeggen, als de misdaad der volwassenen ook tot de kleinen wordt overgebragt, en ook reeds kinderen de partijnamen hooren, die weldra scheldnamen worden? Nu *moeten* de kinderen nog zien, dat alle Christenen *menschen* zijn, en alle *Christenen* zijn; want zij zitten, Roomsch en Onroomsch, naast elkander op de schoolbanken, doen één gebed tot denzelfden God, hooren van éénen CHRISTUS, en denken, ook volwassen zijnde, nog terug aan medescholieren van andere belijdenissen, die zij hebben liefgehad en blijven achten. Maar als er nu scholen kwamen voor verschillende Gezindten — ach, mijn Vaderland!

Hoe het Vaderland er onder zoude lijden, schreef ik reeds bij de beantwoording der twee vorige vragen. Hier nog eene plaats uit HUGO DE GROOT, *Apologeticus*, cap. 3: »Te allen tijde en overal heeft men in het beschouwen »van godsdienstige aangelegenheden een groot onderscheid »kunnen opmerken tusschen hen, die den Staat, en hen, »die de Kerk dienen. Vele Kerkelijken plegen *alles*, wat »de Godsdienst raakt, van hoog belang te achten; want »het is hun beroep en hunne waardigheid, zich met deze »zaken bezig te houden. Maar de Staatslieden, die de »rust van de maatschappij op het oog hebben, meenen, »dat daar veel in is, 't welk men, behoudens de waar»heid, mag in 't midden laten; vanwaar de Overheid dik»wijls door kerkelijke ijveraars wordt beschuldigd, alsof »de Goddelijke waarheid haar onverschillig ware, en de »Geestelijkheid door de Overheid onverdraagzaam en on»handelbaar wordt genoemd." Dit werd vóór twee eeu-

wen geschreven, toen de Staat, door zich te mengen in de geschillen der Hervormde Kerk, in plaats van er zich boven te stellen, zich in een' poel van verwarring en jammeren stortte. Door die ondervinding is de Staat wijzer geworden, en heeft zich sedert dien tijd *boven* de twisten der Kerkgenootschappen gehandhaafd. Gaat dezelve er zich nu *onder* stellen, dan zullen eerst de *twistzieke* Kerkgenootschappen in *Nederland* zoeken meester te worden, daarna de *anders vredelievende* zich zelve moeten verdedigen, en weldra de zestiende eeuw met hare verdeeldheid in *Nederland* weder zijn aangebroken, ten verderve van den *Staat*. Ja, nog eene ergere eeuw dan de zestiende zal aanbreken! Toen heeft men eene heerschende Kerk kunnen behouden, nu is dat onmogelijk. Een kundig Schrijver zegt teregt: *Een ernstig woord, naar aanleiding van hetgeen eene verandering in de wet op het lager onderwijs zou kunnen opleveren* (*Amst. bij* J. V. SCHLEIJER), *bl.* 7, 8: »In de groote huishouding van Staat, in het »Gewestelijk en Plaatselijk behoer, in de Raadsvergaderin»gen en de Regtbanken, in het Leger en op de Vloot zal »men geen onderscheid kennen tusschen burger en burger, »Jood en Onjood, Katholijk en Protestant; en, intusschen, »zal men, met dit aangenomen Staatsbeginsel, hetwelk, »ter bevordering van het algemeen welzijn, van eendragt, »vrede en verdraagzaamheid, zoo hoogst weldadig werkt »en werken kan, de grondstelling verbinden, dat het een »pligt is, het opkomend geslacht, in het Godsdienstige, »zoo veel mogelijk, gescheiden en verdeeld te houden, en »dat wel eeniglijk ter gunste van een of ander geliefkoosd »kerkelijk leerbegrip, waaromtrent men elkander met »goedwilligheid behoorde te verdragen. De *Staat* zal dan, »bij den volwassen burger, op *eenheid* doelen; terwijl het »*Onderwijs*, bij den toekomstigen staatsburger, met milde »handen, de zaden van *tweedragt* en *verdeeldheid* strooi»jen zal." Zelfs een voorstander van de scheiding der scholen ontveinst deze gevolgen niet. Want de Heer GROEN VAN PRINSTERER erkent, *Adviezen in de Tweede Kamer*, bl. 90: »Ik geloof met u, dat in het bestaan

»van Katholijke tegenover Protestantsche Scholen geen »middel tot eendragt en vredelievendheid ligt; ik wensch, »dat de nadeelen, hiervan onafscheidelijk, mogen ver»zacht worden; maar de oorzaak van het kwaad ligt niet »in de tegenstelling der Scholen, maar in het aanwezen »van eene gedeeltelijk Katholijke, gedeeltelijk Protestant»sche bevolking." Dragen wij deze woorden in de gewone taal over, dan willen zij zeggen, dat in het bestaan van Katholijke en Protestantsche scholen een middel tot tweedragt, verdeeldheid en haat ligt, een middel tot burgeroorlog en vernietiging van onzen kleinen Staat. Maar dan moet men ook aan geen *verzachten van nadeelen* denken; maar aan *middelen om ze voor te komen*. Een van beiden: *of* alle Roomschen moeten b. v. naar *Noord-Braband*, *Limburg* en *Staats-Vlaanderen* gaan wonen, en daar eenen Roomschen Staat uitmaken, en alle Protestanten in de overige Noordelijke streken een' zuiver Protestantschen Staat gronden; *of* wij moeten overal, bij verschil van Godsdienst, verdraagzaam en vredelievend blijven zamenwonen. Is het eerste onmogelijk, dan moet het tweede plaats hebben. En het tweede *is* mogelijk. Sedert 1795, dus vijfenveertig jaren, is het gebeurd. Willen de brave Katholijken en Protestanten de oogen er voor sluiten, en zich laten diets maken, dat het niet kan, omdat zekere stemmen, of uit edele of uit slechte beginselen, er zich tegen verheffen? Wil de Regering liever deze stemmen, dan de geschiedenis hooren? — dan: ach, mijn Vaderland!

Verderfelijk zal het ten laatste ook zijn voor de Christelijke Kerk zelve. Nu leeren de onderscheidene Gezindten van elkander, daar zij met elkander in aanraking *moeten* komen; nu wordt de eenzijdigheid der eene aangevuld door de tegenovergestelde eenzijdigheid der andere. Maar worden de Gezindten zoo veel mogelijk gescheiden, zij zullen zich ieder in hare afgetrokkenheid en eenzijdigheid meer en meer kristalliseren, hoe langer zoo onwarer worden, hoe langer zoo minder het belang der Christelijke Kerk in het oog houden, maar alleen dat der Gezindte. De in

alle opzigten zoo heilzame *oppositie* zal in het kerkelijke verkwijnen; er zal alleen *vijandschap* blijven.

Dit verderfelijke van scholen der Gezindten voor de Kinderen, voor den Staat en voor de Kerk blijkt reeds in *Duitschland*, waar gewoonlijk slechts twee of drie Gezindten door de Regering regtens erkend worden. Ieder, die het *Duitsche* Schoolwezen en de innerlijke gesteldheid van *Duitschland* kent, weet en zegt het. Reeds in het naburige *Oostvriesland* vindt men hierdoor eene spanning tusschen de zoo weinig verschillende Lutherschen en Hervormden, welke wij in ons *nu nog* verdraagzame Vaderland bespottelijk vinden. Wat zou het in ons land worden met zijne talrijke Kerkgenootschappen?

God beware het Vaderland voor eenen maatregel, die, als artsenij aangeboden, velen nuttig of ten minste onschadelijk voorkomt, en intusschen een doodelijk venijn is!

EEN BLIK OP FRANKRIJK EN EUROPA, SEDERT DE OMWENTELING VAN HET JAAR 1813. (*)

Het is voor den opmerkzamen beschouwer van de lotgevallen der volken zoo min een vreemd verschijnsel, als het is voor den geneesheer aan het leger der kranken, dat, wanneer eene kwaal ergens haar toppunt heeft bereikt, het geneesmiddel niet zelden door haarzelve wordt aangewezen.

Nimmer werd ik van de waarheid dezer opmerking inniger overtuigd, dan toen ik, door de levende spraak van zoo menig ooggetuige, mij verplaatst zag in den toestand, waarin vóór zevenentwintig jaren ons Vaderland verkeerde, toen ik, en zoo menigeen in deze vergadering met mij, in kinderlijke onnoozelheid, aan de knieën mijner ouders dartelde, onbewust, waaraan wij soms dien bangen zucht, die rimpels op het gelaat, dien traan in het oog hadden toe te schrijven. Eerst later, toen zich mijn gezigtskring een weinig verder had uitgebreid, vermoedde — neen, doorzag ik de reden hiervan; en zoo dikwijls voor de zeventiende maal in Slagtmaand, of voor de achttiende in Zomermaand, de zon aan de kimmen was opgegaan, gevoelde ook ik mij geneigd,

(*) Voorgedragen ter gelegenheid van de herinnering aan *Neêrlands* herstelling in November 1813.

mijne dankerkentenis te voegen bij die van zoo velen, welke zeggen: *het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield zijn.*

Het was een bange tijd, dien wij toen hebben doorgestaan. Gelijk op de ranke kiel, van stuurman beroofd en aan het geweld der golven ten prijs, het veege scheepsvolk met smachtend verlangen het aanbreken van een' kalmen dag te gemoet ziet; zoo was het met *Nederland* en *Europa*, nadat het reeds zoo vele jaren de schouders onder het slavenjuk eens Tirans had moeten krommen. Nog altoos bezig met aan zijnen dorst naar veroveringen te voldoen, stond daar de overwinnaar van *Austerlitz* en *Jena*, met een leger van 500,000 man voor de poorten van *Moscow*. Dáar, op zijn nachtelijk leger, als een andere ALEXANDER *de Veroveraar*, uitgestrekt, lachte hem welligt, met het bezit dier aloude hoofdstad, tegelijk de hoop aan op de verwezenlijking van het ontwerp, vroeger reeds, tijdens zijn verblijf in *Egypte* (*), door hem gevormd. Maar daar is EEN, die wenkte, en dat wenken was zijn ondergang, *Europa's* behoud. Duur, maar niet *te* duur, werd de vrede van een werelddeel gekocht, toen die zelfde Dwingeland, na vele vergeefsche worstelingen, zijne laatste krachten op de velden van *Leipzig* verzamelde. Het was gelijk aan de stuipachtige bewegingen van eenen, in de kracht zijner mannelijke jaren, den dood in de armen snellenden kranke. Als door eene ijlende koorts tot in de hartader aangegrepen, doch niet minder gewond naar den geest, achtte hij, in waanzinnigen ijver, het rustig bezit van *Frankrijks* kroon niet, dat hem, onder verdrag van vrede en vriendschap, zou zijn toegestaan. Hij had den schepter van den *Ebro* tot den *Donau* en den *Weichsel* gezwaaid, en was, als een andere CESAR, de eerste Man van *Europa* geweest: hij bleef de eerste — maar van een plekje gronds, den blik eens veroveraars onwaard. *Elba* zag hem, den diepvernederden Keizer, als Souverein, in de lente des jaars 1814, den voet

(*) De Heer DE LA MARTINE gewaagt van eene geheime zending naar het *Oosten*, door NAPOLEON BUONAPARTE, tijdens zijn verblijf in *Egypte*, aan den Heer LASCARIS opgedragen; welke zending waarschijnlijk met de toen reeds uitgebreide ontwerpen diens veroveraars, in verband stond. Men zie de *staatkundige slotsom* achter zijne *Reize naar het Oosten*, IVde Deel.

aan wal zetten, en, binnen weinige maanden, *Frankrijk* aan de spits eens legers; tot dat, in Zomermaand des jaars 1815, nabij den Viersprong en te *Waterloo*, het pleit tusschen vrede en ondergang beslist werd.

Zoo stond het met de zaken van *Europa* vóór ruim een vierde van eene Eeuw. En welke nu waren de gevolgen hiervan, inzonderheid voor *Frankrijk*? — Wij hebben het gezien, te vergeefs waren de pogingen des veroveraars geweest. Het gebouw der Wereldmonarchij lag daar onder zijne eigene zwaarte in puin gestort. Van de verbazende hoogte, waarop zich *Frankrijks* Adelaar verheven had, zonk hij op eens magteloos ter neêr. Nu schenen zijne vleugelen voor immer geknot. De schrik der Mogendheden, die de Volken aan zijne zegekar boeide, werd zelf als met ketenen beladen, en door zijnen ergsten vijand, wiens ondergang hij tot de kroon op zijne veroveringen had bestemd, als slaaf naar een afgelegen eiland gevoerd, om daar, tusschen eeuwige rotsen, zijnen val te bepeinzen. Wel leefde en werkte zijne gedachtenis onverminderd voort in het hoofd van zoo menigeen, als te vergeefs getracht had, de schande van zijne nederlaag, gelijk te *Waterloo*, in stroomen bloeds uit te wisschen. Voor immer werd die hoop verijdeld, toen, na vijf jaren, de adem des levens op de lippen des bannelings wegstierf. Rijken en Staten hadden inmiddels zich op hechte grondslagen pogen te vestigen; terwijl eene milde lucht door de vrije borst met volle teugen werd ingeademd. Het vertrouwen herleefde onder de Volken van *Europa*. *Frankrijk*, onder zijne oude Dynastie, werd op nieuw in het groote Statenverbond opgenomen (*), nadat het zich van zijnen stalen ringmuur zag bevrijd en aan *Europa* zijne schatting had opgebragt. Zou het nu ook zijnen invloed onder de Volken hernemen? Het scheen dwaas en vermetel, dit te durven denken, te meer, nadat men, eene strook lands, met gouden ketenen aan *Oud-Nederland* vastgeklonken, ten voormuur had bestemd tegen *Frankrijks* overmoed.

(*) Reeds mengde het zich met de drie Noordsche Mogendheden, op een Congres in 1820 te *Troppau* gehouden, in de binnenlandsche aangelegenheden van het toen door onlusten hevig geschokte *Napels*. Zie wijders VAN KAMPEN, achter zijne vert. van VON MÜLLER's *Algem. Gesch.* IIIde D. 2de B. bl. 631.

Het was vrede; en vrede was het al, waarvan men droomde, nadat men eenmaal was ingesluimerd.

Intusschen, M. H., en dit moet ik u vooraf doen opmerken, wij menschen kunnen den waren van den schijnbaren horizont aan den staatkundigen hemél niet onderkennen. Moeijelijker dan ooit is het, zelfs voor den schrandersten, geworden, om uit de voorhanden verschijnselen, naar waarschijnlijkheid, de toekomst te berekenen. Vreemde bestanddeelen hebben zich, met het gewijzigd verkeer der Volken, in menigte met de hoofdstoffen vermengd: houden deze zich niet vrij, of zuiveren zij zich niet op haren tijd, dan is de omkeering der maatschappelijke orde onvermijdelijk. De geschiedenis van het verledene heeft op vele punten opgehouden, een veilige gids te zijn voor de toekomst; en wil men den stand des staatkundigen barometers naar beursberigten of de verschillend gekleurde opiniën van dagbladschrijvers opmaken, men bevindt zich dan als in een' doolhof, en is aan het spel van meeningen en hartstogten ten prijs. Weinig vertrouwen is er met dat al op die openbare meening te stellen, waar de beginselen van waarheidsliefde en goede trouw aan het eigenbelang of de eerzucht worden ten offer gebragt. Het is de drukpers, die »openbaring van allen door allen," zoo als DE LA MARTINE haar noemt, die het tooneel van den strijd van het oorlogsveld tot het gebied des menschelijken verstands, heeft overgebragt. Onder hare gelederen schaart zich zoo menigen onmondigen, die tijd en krachten, dikwijls met verzuim van zijne dierbaarste belangen, voor dezelve veil heeft. Zij spant de vierschaar, voor welke zij, bevoegd of onbevoegd, Overheden en Koningen daagt, en hen verantwoordelijk stelt voor het, naar hare wijze, begrepen belang der Natiën. Konde die regtbank nu besluiten, om met evenveel onpartijdigheid de Volken te waarschuwen tegen overdrijving en de daaruit ontstane *ultra's*, als het den Vorsten slechts raden moest, om op de behoeften van hunnen tijd en volk naauwlettend acht te geven, en door heilzame hervormingen de omwentelingszucht in hunne Staten te beteugelen en te voorkomen; de geest des opstands had niet zoo spoedig reeds in *Spanje* en *Napels* gewoed. Een KAREL DE X was niet zoo ligt een werktuig van Adel-, en Priesterheerschappij geworden, en de BOURBONS waren met hem op den troon gebleven. Het zou aan anderen het voorbeeld en de aanmoediging, zoo als in *Bel-*

gië, hebben bespaard, en geene gedrogtelijke Unie zou dáár ooit, onder het vaderlijk bewind van eenen wijzen Koning, zijn tot stand gekomen. Dat vaderlijk bestuur zou ook elders den opstand, waar die anders het meest van allen scheen gewettigd, hebben vermijd, in stede van nu door de kracht der wapenen te zijn verplet. *Pruissen*, hoewel sterk door het openbaar gevoelen en slechts naijverig op zijne regten tegenover vreemde aanmatigingen, zou niettemin op zijne hoede zijn, om het uur der geboorte te berekenen eener Constitutie, in eene koninklijke belofte gegrond. Wat meer is: een kleinen Staat, gelijk ons Vaderland, in de gegevene omstandigheden *Europa* ten voorbeelde, zou de eer der Constitutionele vrijheid voor het oog der Vorsten niet hebben behoeven te regtvaardigen. Met één woord: al wat wèl denkt in *Europa* zou het oproer evenzeer geschuwd en gefnuikt hebben, als het den opstand van eene verdrukte Christennatie heeft toegejuicht, en zichzelven bij de ochtendschemering van het herrijzend *Griekenland* gelukgewenscht. Welk eene toekomst toen, M. H.! en nu, welk een verleden!

Hoedanig een strijd er in het verborgen was gevoerd, zou eerlang door daadzaken voor het oog van gansch *Europa* aanschouwelijk worden. En inderdaad, de vulkaan was naauwelijks in zijne ingewanden bekoeld, of daar verhieven zich nieuwe rookkolommen. Het schrikspook der Omwenteling vertoonde zich in al zijne afzigtigheid voor de ontstelde verbeelding. Reeds waarde het om in de straten der hoofdstad. De gemoederen, op het ergste voorbereid, verbeidden slechts het teeken. Dat teeken vertoonde zich in de willekeurige besluiten van een' onzelfstandig' Vorst; waarop zich de kreet des oproers alom deed hooren. Een Koning viel van zijnen troon, en zijne Ministers moesten het misbruikte gezag met het verlies hunner vrijheid boeten. *Frankrijk* voelde zich tot in zijne grondvesten geschokt. Die schok werd ook elders gevoeld. Volken geraakten in opstand tegen hunne Regeringen. Hier werd de opstand bedwongen, en — de bewerkers beklaagd; dáár zegevierden zij, en *Europa's* magtigste Monarchen schenen huns ondanks zich verbonden te hebben, om, onder den schijn van *niettusschenkomst*, het oproer te huldigen. Dat waren de gevolgen der Julij-revolutie! Zij werd door de Septemberdagen gevolgd; en wij, M. H., moesten het ons aangeboden bezit van hetgeen, waar-

voor wij den prijs hadden betaald, om niet ons zien ontrooven. Doch wij laten gaarne aan afvalligen den roem van zich trouweloos te hebben losgescheurd, om dien met anderen te deelen, of liever, als een droppel in een' naburigen oceaan, verzwolgen te zien. *Europa's* Mogendheden mogen inmiddels op hunne hoede zijn; want die voormuur met zijnen ring van vestingen ligt ingestort, en op deszelfs puin zal welligt de Adelaar zich eens een eigen nest bouwen!

Wie is hier vermetel genoeg, den sluijer der toekomst op te heffen? — Daar kwam van achter de rotsen van *Albion* eene vriendelijke hand, die zich naar de overzijde van het Kanaal uitstrekte. Hetgeen nooit gehoord was, het Luipaard dáár aan gindsche kusten verbond zich met den Adelaar van het Zuiden, en met dezen de zelfzucht en de overmoed, om het onregt en geweld voor het oog der Volken te wettigen. Het nam een levendig deel in de onregtvaardigste zaak, en billijkte zelfs, ten koste van wel-geslotene verdragen, de eischen onzer tegenpartij; terwijl het acht jaren lang een Volk, aan gene zijde van de *Pyreneeën*, door vloek en moord zag overstelpt, en inmiddels — eenige nietswaardige ondersteuning uitgezonderd — onverschillige aanschouwer bleef. — Ontzet u, M. H., over de Natie, waar de oproergeest tot zes malen toe den arm tot Koningsmoord wapent; maar beeft nog meer voor den Minister, die, om de gunst van zulk eene Natie, alles op het spel zet. Een slapelooze nacht welligt, en daar verrijst in de ziel diens éénen het denkbeeld, om, door het vermolmend gebeente des veroveraars, de roemzucht der Natie nog meer te ontvlammen, *Europa* tot verontwaardiging te tarten, ja de misdaad zelve, in den persoon diens vergoden Tirans, ware het mogelijk, op nieuw ten troon te verheffen. *Engeland*, dat reeds zoo veel voor een gehuicheld verbond veil had, reikte hem de sleutels van het graf; en terwijl het stof, waaraan, — mag ik zoo spreken? — de vloek van *Europa* kleeft, wordt opgedolven, zijn het weder andere belangen, die scheiden, wat kort te voren onlosmakelijk scheen. Daar verheft zich uit het Oosten de kreet des opstands, als moest het de tegenwerping ontzenuwen, dat de hier geschetste rampen slechts tot het gevolg van een Christenvolk behooren. Een Vazal staat op, in een werelddeel, waarin geene Christenmogendheid, om

zoo te spreken, een voetbreed gronds bezit, buiten de ons ontnomen parel aan deszelfs uiterste spits, en het roofnest, om welks bezit *Frankrijk* te vergeefs kampt en zijne kinderen en schatten op het spel zet; die Oproervorst dreigt het reeds wankelend gebied zijns Meesters met den ondergang. *Europa's* Mogendheden, onderling naijverig, bieden zich hem tot schutsheer en helper aan. *Frankrijk* weigert er deel aan te nemen — en nu dreigen van nieuws de kansen des oorlogs *Europa* in bloed en tranen zich te zien baden. Zal het *Frankrijks* roem of zal het zijne schande zijn? De staatkunde onzer Eeuw moge het beslissen; doch er is EEN, die de geheime bedoelingen kent en oordeelt. Daarom ook, M. H., één uitzigt blijft ons overig. Ons lot, het lot der Volken hangt aan den evenaar in de hand des Opperbestuurders. Op nieuw is het donker van rondom; maar wordt de wensch van het welgestemde hart, dat vrede en godsvrucht ademt, vervuld, dan vereenigen zich, op den wenk van eenen DE LA MARTINE (*), die zelfde Monarchen, om het beschaafde, vooral Christelijk beschaafde Westen, ten zegen te stellen van het ééns zoo bevoorregte, maar thans diepvernederd Oosten, waardoor tegelijk *Europa* van zijne overbevolking zal worden ontlast, het evenwigt onder de Volken hersteld, en het geluk der Natiën te eerder op regt en waarheid zal worden gevestigd, als de hoop op eenen eeuwigen vrede minder een droom zal zijn, maar zamensmelten met het geloof aan die ééne belofte: *de Aarde zal vol worden van de kennisse des* HEEREN, *gelijk de wateren den bodem der zee bedekken.*

En gij, mijn Vaderland! dat daar gebogen gaat onder den druk der tijden, waardoor zult gij uwe regten onder de Volken van *Europa* handhaven? Daardoor, dat gij aan den alouden roem, *vaderlandsliefde* en *vrijheidszin*, vereenigd met *deugd* en *Godsdienst*, dat plegtanker uwer behoudenis, getrouw blijft. Laat dan troonen om ons heen verzinken en oprijzen, en schepters van de eene hand in de andere overgaan; laat zelfs bezwaar op bezwaar u een gedeelte van den prijs, waaraan het zweet onzer Vaderen hecht, afvorderen: wij weten, waaraan en aan Wien wij ons te houden hebben. Zij dan ook uwe rol zoo schitterend niet als weleer, uwe bestemming is nog dezelfde, van, als het

(*) *T. a. p.* in zijne *Reise naar het Oosten.*

brandpunt van orde en ware vrijheid, aan *Europa* het voorbeeld te geven, waarin het geluk der Volken gelegen is. Dat, wat ook wankele of valle hier beneden, de Godsdienst immer de hoeksteen van den Staat blijve! Hoe men dan ook verschille omtrent den vorm, geluk zonder ware vrijheid, en deze zonder deugd, is eene hersenschim, welke, door eene onreine verbeelding geteeld, slechts bij eenen bedorvenen tijdgeest te huis behoort.

's Gravenhage, November 1840. C. J. v. H.

DE STRUIKROOVERS IN DEN KERKELIJKEN STAAT.

(*Vervolg van bl. 34.*)

Wij willen hier de geschiedenis der rooverijen niet schrijven; ons voornemen is alleen, als bewijsstukken van de hierboven in het midden gebragte bedenkingen, eenige daadzaken aan te voeren, die tevens dienen kunnen, om de stoutheid dier avonturiers, hunne wijze van leven en bestaan, de slapheid der regering, wanneer het er op aankwam hen te bestrijden en de gevoelens, welke zij den bewoners van het gebergte inboezemen, te doen kennen. Het waren, om zoo te spreken, de laatste hoofdstukken hunner geschiedenis: ditmaal was het schandaal te erg en te langdurig; het moest een eind hebben.

Inderdaad had, van 1816 tot 1819, het rooven in de Staten van den Heiligen Stoel een' ontzettenden aanwas bekomen; benden struikroovers doorkruisten de *Apennijnen* in alle rigtingen. Na een tijdlang gedraald en onderhandeld te hebben, besloot de regering, strenge maatregelen te nemen. Een vreeselijk voorbeeld willende stellen, decreteerde zij, dat de stad *Sonnino* gesloopt en derzelver bevolking verstrooid zou worden. Aan dezen kant verjaagd, verschansten de roovers zich in de bergen van *Core*, en, den *Sacco* overtrekkende, naderden zij *Frosinone* en *Alatri*.

Men was in de eerste dagen der maand Augustus 1819, toen plotseling de maar van de aankomst der roovers zich in den omtrek van *Palestrina* en *Tivoli* verspreidde. Men zeide, dat hunne talrijke benden, uit het platgeschoten *Sonnino* verjaagd, naar het middelpunt der bergen van den *Ro-*

meinschen Staat afdeinsden, onderweg ieder opligtende, van wien zij hopen konden losgeld te trekken, en aan de dorpen in het gebergte brandschatting afpersende. Die bandieten, aan de strafoefening te *Sonnino* ontkomen, ademden niets dan wraak. Velen hunner hadden tot de bende van DE CESARIS behoord, die het vorige jaar omstreeks *Terracina* gesneuveld was. Gedwongen, om voor het legertje van tweeduizend man, hetwelk de zuider-distrikten bezet hield, te wijken, hadden zij zich in onderscheidene hoopen verdeeld, en den omtrek van *Subiaco* en *Tivoli* tot hunne vereenigingsplaats bestemd. Hun oogmerk, zeide men, was, de kleine steden van dat gebergte te overrompelen; misschien zelfs, wanneer zij talrijk bijeen zouden zijn, eene stoute verrassing tegen *Rome* te wagen; zij droomden van niets dan van het plunderen en inbrandsteken der voorsteden, omdat, zoo zij moesten omkomen, zij wenschten het met luister te doen.

Den 9 Augustus zagen twee jonge landlieden, die de gereedschappen van eenen landmeter droegen, welke voor het kadaster werkzaam was, aan den zoom van een bosch, niet verre van den weg naar *Guadagnola*, eenige gewapende mannen op hen aankomen; zij wilden de vlugt nemen, maar dezen, de geweren op hen aanleggende, geboden hen te blijven staan. Half dood van schrik, waagden de jonge lieden niet, zich tegen hunnen wil te verzetten. De roovers alstoen, hen voor zich heen in het hout drijvende, voerden hen naar eene open plek in het bosch, waar tien of twaalf hunner gezellen op het gras lagen. Aldaar hield een dier lieden, die het hoofd der bende scheen, een lang verhoor over hen. Hij vroeg hun wie zij waren? vanwaar zij kwamen? of er soldaten te *Tivoli* en te *Poli* lagen? of de inwoners van *Poli*, het naaste vlek, rijk waren? wat men van derzelver gewoonten wist? op welke uren zij hun vlek verlieten? Gelijk men ziet, poogden zij van hunne gevangenen al de inlichtingen te verkrijgen, welke hun van dienst konden zijn bij de uitvoering van hun oogmerk, hetwelk was, zich van die rijke inwoners meester te maken, om hun losgeld af te persen. Daar de twee jonge landlieden niet veel wisten, viel het hun niet moeijelijk geene verraders te worden. Misnoegd, noemden de roovers hen honden, dwongen hen op het gras te gaan liggen, en, daar zij tegen het midden van den dag over honger begonnen te kla-

gen, wierpen zij hun eenige *pagnotten* (kleine broodjes) met kaas toe, en zonden hen tegen het vallen van den avond naar *Poli* terug.

Zoodra zij te huis waren, verhaalden onze twee jonge lieden wat hen overkomen was aan de inwoners van het vlek, die, op de maar daarvan, bijna allen rondom hen waren zamengestroomd. De geheele plaats was in angst en opschudding; men was bezig honderderlei gissingen omtrent de oogmerken der roovers te maken, toen twee herders, die uit de zuidelijke distrikten kwamen, berigt bragten, dat zij hen in de rigting naar *Capranica* hadden zien voorbijtrekken. Was deze bende dezelfde als die van *Guadagnola*? Dit wisten zij niet. De bandieten hadden zich van hunnen voorraad aan broodjes, kaas en melk meester gemaakt, en het avondmaal gehouden met twee hunner schapen, welke zij geslagt hadden. Die berigten leden geenen twijfel; de herders bragten aan hunne meesters de vachten terug van de schapen, welke de roovers verslonden hadden. De schrik der *Polesanen*, die zich dus van alle kanten door gewapende rooverbenden omsingeld zagen, vermeerderde nog door dit verhaal. Eenige jonge lieden behoorden tot de burger-militie. Moediger dan de overigen, spraken zij er van, om zich te wapenen; maar zij mogten zulks niet, zonder dat de opperste van het distrikt, die het bevel over de gewapende magt voerde, er verlof toe gaf. De overheden van *Poli* moesten dus eene expresse naar *Palestrina* zenden, om hem berigt te geven van het gevaar, waarin hun vlek zich blootgesteld zag, en het bedoelde verlof te verzoeken. In afwachting van zijn antwoord, moesten de inwoners ongewapend blijven. Dank zij de dwaze angstvalligheid der regering, welke de *Carbonari* nog sterker vreesde dan de roovers, hadden deze de handen ruim.

De herders, die te *Poli* teruggekomen waren, hadden in last, om, van wege de roovers, aan een' der rijkste eigenaren van het land eene dubbele boodschap te brengen. Een der bedienden van dien man, die ettelijke maanden te voren door hem mishandeld geworden was, had de wijk in de bosschen genomen en was roover geworden. — »Zegt aan mijnen meester, dat ik hem nu het beloofde bezoek kom brengen, en dat hij staat maken kan, dat ik hem al zijne beleefdheden vergelden zal!" had hij aan zijne vorige medebedienden gezegd. Maar het hoofd der bende, dat meer op

voordeel dan op wraak bedacht was, had hij de boodschap van zijnen onderhoorigen deze verzachting gevoegd: hij beloofde den *schuldige* vergetelheid van het verledene en veiligheid voor het vervolg, bijaldien hij binnen eenen voorgeschreven tijd, op eene bepaalde plaats, zeker getal van kleederen, mantels en hemden deed nederleggen. Weigerde hij zulks, alsdan zou geheel de troep zich de wraak van den herder aantrekken, zijne kudden zouden om hals gebragt worden, en, kreeg men hem persoonlijk in handen, alsdan zou hij in de ijselijkste folteringen sterven. Die bedreigingen deden den rijken inwoner van *Poli* schrikken; maar, daar het den man aan eene zekere mate van zielskracht niet ontbrak, deed hij des anderen daags aan de *Romeinsche* regering vragen, of hij, den eisch der roovers weigerende, op de bijzondere bescherming der policie en op eenige vergoeding voor het waarschijnlijke verlies van zijn vee zou kunnen rekenen. Het antwoord der regering was zoodanig, dat hij zich haastte, de kleederen, hemden en mantels op de hem aangewezene plaats neder te leggen.

Des anderen daags, den 10 Augustus, 's morgens zeer vroeg, was de bevelhebber van het distrikt te *Poli* aangekomen, en riep er de burgermagt bijeen. Laat ons hier de reizigster hooren spreken, van wien wij een deel dezer bijzonderheden ontleenen (*); het tafereel, hetwelk zij ophangt, is naar het leven geschilderd:

»De Maarschalk (want dien grootschen titel draagt deze gezagvoerder) de burgermagt bijeengeroepen hebbende, waren wij uit onze vensters van een der zonderlingste tooneelen getuigen. Hij zelf, geen ander wapen voerende dan een groot ruiterspistool in zijnen gordel, liep de straat aanhoudend op en neêr, raadplegende met de aanzienlijksten van het land, want men was reeds in den eerstkomenden nacht eenen aanslag der roovers tegen *Poli* wachtende. Ten gevolge eener onstuimige beraadslaging, besloot men, veertien

(*) *Three months passed in the mountains near Rome during the year* 1819, *by Mrs.* GRAHAM. Dit werk, door eene vrouw van uitstekende geestvermogens geschreven, is een der beste, welke over *Italië* in het licht verschenen zijn; het behelst merkwaardige bijzonderheden omtrent den landbouw en omtrent het zwervende leven der struikroovers en der herders.

à vijftien jonge lieden te verzamelen, en wapende hen met ganzenroeren en slechte soldatengeweren. Dit was het, wat men de gewapende burgermagt noemde; en de wapenen waren de eigendom der regering, welke dezelve bij gewigtige gelegenheden uitdeelde. — Omstreeks tien ure voerde men deze kleine legerbende buiten de hoofdpoort van het stedeken, op een pleintje, waar de kinders gewoonlijk gingen spelen. Daar namen de vrijwilligers de proef van hun buskruid, en schoten naar het wit onder het oog der roovers, die de naburige hoogten bezet hadden. Vervolgens, nadat hun getal door nog eenige bijgekomenen vergroot was, openden zij den veldtogt, veeleer echter met oogmerk, om de roovers te verschrikken en te verjagen, dan om hen in ernst aan te grijpen: inderdaad bezaten de meesten noch kruid noch kogels; die het best voorzien waren, hadden weinig meer dan een paar schoten. Naauwelijks was dit detachement op marsch gegaan, of tweehonderd boeren trokken de stad in, onder het aanheffen van zulk een vreugde- en zegegeroep, dat wij aanvankelijk niet anders dachten, of de roovers waren door de uitgetrokken burgermagt achterhaald en vernield. Dit echter was in geenen deele het geval: de aankomende landlieden hadden alleen het vee, hetwelk verstrooid op de heuvels in den omtrek graasde, bijeengezameld, en trokken nu stedewaarts, groote troepen ossen, koeijen en kalveren, die door al de vrouwen en kinderen der plaats verzeld werden, voor zich heen drijvende. Toen het avond werd, kwam een Luitenant van het Pauselijke leger, door ettelijke soldaten gevolgd, te *Tivoli* aan. Deze krijgslieden kwamen tot de verdediging van *Poli* medewerken. Toen zij het vlek binnentrokken, wekte hunne komst eene zonderling gemengde aandoening. De inwoners waren hoogelijk verheugd, hen in hun midden te hebben; maar evenwel zouden zij zich gaarne ontslagen hebben van den last om hen te huisvesten en te voeden. Ook staken hunne glinsterende uniformen, hun afgemeten soldatentred te zeer af bij de grove kleederen en boersche houding onzer vrienden, aan welke daarenboven hun toon van gezag niet bijzonder behaagde. Eindelijk echter verdwenen van lieverlede de lantaarnen van de straat; men dacht niet meer aan den gevreesden aanval der bandieten, en de nacht liep ongestoord voorbij."

Terwijl de nadering der roovers zoo veel opschudding in

het vlek *Poli* veroorzaakte, was de schrik niet geringer te *Tivoli* en te *Palestrina*, zoodat verscheidene steden en vlekken, slechts weinige uren van *Rome* gelegen, in vollen vredestijd, door eene handvol fielten in staat van beleg gehouden werden. Het stadsgebied van *Rome* zelf werd bedreigd; de inwoners van deszelfs voorsteden waren niet zonder vrees, en evenwel had de *Romeinsche* regering eene legermagt van twaalfduizend man te harer beschikking. Zou men niet denken, dat de tijden van PICCOLOMINI en MARCO SCIARRA teruggekeerd waren? (*)

De boeren, welke men uitgezonden had om de roovers te vervolgen, hadden niet den minsten lust, deze geduchte tegenstanders te ontmoeten. De soldaten, die hen verzelden, hadden veel moeite om hen voorwaarts te krijgen; hunne vrees verraadde zich door gedurige uitroepingen en door een aanhoudend aarzelen. Bleven een paar man van vermoeidheid achter, zoo riepen de voorsten terstond: »Ach God! zij verlaten ons." — »Daar zijn de roovers!" herhaalden zij elk oogenblik, zoo luid zij konden, even als zouden *zij* hen gaarne gewaarschuwd hebben. Toen men

(*) ALEXANDER PICCOLOMINI, Hertog van *Montemarino*, al de bandieten van *Toskanen* en van den Kerkelijken Staat vereenigd hebbende, had zich daaruit een legertje gevormd, met hetwelk hij geheel de *Campagna di Roma* verwoestte en al de Pauselijke troepen in bedwang hield. Naderhand met rijken buit naar *Frankrijk* geweken, diende hij er acht jaren lang met roem. FERDINAND, Groothertog van *Toskanen*, hem, toen hij *Pistoja* langs trok, hebbende doen gevangen nemen, deed hem den 16 Maart 1591 ophangen, ondanks de ijverige voorspraak van Paus GREGORIUS XIV, wiens Staten hij zoo zeer geteisterd had. — MARCO SCIARRA, zijn navolger, een nog geduchter bendenhoofd, zag zijn kleine leger tot verscheidene duizend man aangroeijen. Het gelukte SIXTUS DEN V hem van *Rome* te verwijderen, zonder dat hij hem echter had kunnen ten onder brengen. In 1592 ging MARCO SCIARRA in dienst van de Republiek *Venetië* over, die hem met zijne bende naar *Dalmatië* zond, om tegen de *Uscoquen* oorlog te voeren. Daar Paus CLEMENS DE VIII er zeer op aandrong, dat men hem dit bandietenhoofd zou uitleveren, deed de Senaat van *Venetië* SCIARRA, voorzigtigheidshalve, vermoorden.

eindelijk de zekerheid had, dat de bende verhuisd was, keerde de vrolijkheid onder onze vrijwilligers terug; sommigen klouterden op de boomen, om eekhoren-nesten te vinden; anderen vertelden kortswijlende, hoe zij uit de gevangenis ontsnapt waren; een jonge boer, die door zijne uitnemende vlugheid eens de *shirren*, die hem op de hielen zaten, teleurgesteld had en sedert niet meer ontrust geworden was, beklom de hoogste kastanjeboomen, en, om te toonen, dat hij nog niets van zijne behendigheid verloren had, liet hij zich aan de uiterste punten der takken naar den grond af, met al de kluchtige kuren van eenen aap. Men ziet, dat de vervolgers niet veel beter waren dan de vervolgden. De *Franschen* wisten het bij soortgelijke gelegenheden anders aan te leggen: zij omgaven de recruten met soldaten, die bevel hadden, op de onwilligen, de achterblijvers en de bangen vuur te geven. (*)

Bij de terugkomst van dezen togt vernam men, dat de heelmeester van *Castel-Madama*, een klein gehucht omstreeks *Tivoli*, EUSTACHIO CHERUBINI geheeten, als ook BARTOLOMEO MARASCA, zaakwaarnemer van den Ridder MASCHI, door de roovers opgeligt waren, die, hopende een goed rantsoen van hunne gevangenen te trekken, hen diep in het gebergte gevoerd hadden. Die tijding wierp elk der bedreigde vlekken in verslagenheid, en verdoofde geheel en al den reeds zeer twijfelachtigen ijver der inwoners. Blijde een voorwendsel gevonden te hebben, om zich aan geene nieuwe gevaren bloot te stellen, zeiden zij onder elkander, dat, zoo lang het losgeld voor den chirurgijn niet betaald en hij door de roovers niet op vrije voeten gesteld zou zijn, men zich stil moest houden en alleen op verdediging bedacht zijn, want dat anders die booswichten, wanneer men hen vertoornde, hunne gevangenen zeker om hals zouden brengen. Hiervoor was een schijn van grond. Men vergenoegde zich derhalve, de benden, die zich omstreeks *San Gregorio* en *Mentorella* schenen zaamgetrokken te hebben, gade te slaan, en bezette eenige der passen, door welke men onderstelde, dat zij zouden trachten te ontkomen. Naauwelijks was deze laatste maatregel genomen, of men kreeg berigt, dat een der twee gevangenen, BARTOLOMEO MARASCA, werkelijk gedood was, en dat zijne moordenaars

(*) Dank zij de menschlievende krijgstucht van NAPOLEON!... *Vert.*

in de rigting naar *Guadagnola* aftrokken. Deze doortogt was de eenige, die niet bezet was. De Maarschalk, die thans te *Tivoli* was, zond derhalve een expresse naar *Poli*, om de inwoners te gelasten, zonder verwijl derwaarts te trekken, opdat de roovers niet konden ontsnappen.

»Het bevel werd des avonds ontvangen. Nagenoeg al de manspersonen van *Poli* waren te *Palestrina*, werwaarts zij zich gewapend begeven hadden, om hun vee te verkoopen en er zich te verlustigen. Men koos dus de minst onweerbare manschap uit de oude lieden en de knapen, welke men op de hoofdstraat had doen bijeenkomen; de vrouwen, met brandende lantarens in de handen, hadden zich rondom hen verzameld; zij liepen ginds en herwaarts, onder groot geschreeuw vorderende, dat hunne mans en hunne kinderen niet op dien togt zouden uitgezonden worden, want dat de roovers van derzelver afwezigheid gebruik konden maken, om de stad aan te tasten. De huisgezinnen, die wapenen bezaten, weigerden ze af te geven. Om aan die tegenkanting een einde te maken, deden de overheden en de officieren de deuren van eenige huizen met geweld openen, om de aldaar aanwezige wapenen weg te nemen; maar die wapenen waren zoo goed verborgen, dat ook deze krachtdadige maatregel vruchteloos bleef. Ziende, dat het onmogelijk was, zelfs het klein getal volks, hetwelk men had kunnen bijeenbrengen, van wapenen te voorzien, besloot men tot 's anderendaags te wachten, dat is te zeggen tot op de terugkomst dergenen, die naar *Palestrina* gegaan waren. Het tooneel, hetwelk de straat, waar deze verhandelingen plaats hadden, opleverde, was voor de inwoners van *Poli* even nieuw als voor ons vreemdelingen. Gewapenden en ongewapenden, vrijwilligers en weerbarstigen, allen schreeuwden luidkeels door elkander; de vrouwen, aan de eene hand een kind, in de andere eene lantaren houdende, liepen als razenden op en neêr, nu eens de twisten stillende, dan weder ze aanvurende. Zij, die naar *Palestrina* geweest waren, keerden troepsgewijs terug, met hunne zakken vol hazelnoten, allerlei waren op den rug, en de meesten erg beschonken. Een eenige kreet, eindelijk, deed zich boven al het andere gedruisch dezer schrikkelijke verwarring hooren: »De roovers zijn in aantogt! dezen nacht nog wordt de stad aangevallen!" En niemand dacht er aan, dat middelerwijl de roovers den tijd hadden, om op hun gemak af te trekken

langs den weg, die hun het best vlijde. Op deze wijs liep de nacht van den 18 Augustus in het vlek *Poli* ten einde." (*)

Kan men zulk eene verwarring begrijpen, en dat zes dagen na de aankomst der roovers, toen de regering overvloedig tijd gehad had, om, in plaats van die bloohartige en slecht gewapende burgers, des vereischt, duizende soldaten in deze zoo nabij *Rome* gelegene oorden te verzamelen, de rooverbenden te omsingelen, en niet een eenig man derzelven te laten ontsnappen? En dan verwondert men zich nog over den voortduur der rooverijen in de *Romeinsche* Staten!

(*Het vervolg hierna.*)

(*) Mrs. GRAHAM, Hoofdst. VII.

TWEE BRIEVEN.

Brief van Tante EMERENTIA *aan haren Neef* JACOB.

Terwijl mijn man een brief van dankzegging aan uwe ouders schrijft voor het onthaal, dat wij op *Zorgvrij*, zoo regt broederlijk en zusterlijk, mogten genieten, wil ik toch ook een lettertje of wat aan u, lieve JACOB! insluiten. Dat zal u mogelijk verwonderen, en ik zelve heb er lang over gestaan, of ik het doen zou of niet; maar gisteravond, op mijn wekelijksch kransje, sprak ik er met nicht VAN WINTER over, en die vrome ziel bepaalde mij er bij, dat het mijn pligt was, vooral als uwe peettante, en daarom vat ik de pen op.

Gij moet dan weten, dat ik mij des avonds vóór den dag van ons vertrek van *Zorgvrij* bitter geërgerd heb over de discoursen van dien jongen vriend (*zoogenaamden* vriend had ik moeten zeggen) van u, dien Proponent of Candidaat, zoo als zij thans, geloof ik, heeten, waarmeê uw vader en moeder zeer ingenomen schijnen, en die, naar het mij voorkomt, bij u niet weinig in de kast staat. Neen, dan is die oude Dominé van uw dorp een ander man, en een waardig wachter op de muren van het geestelijk *Sion!* Met hoeveel zalving behandelde hij, zondag veertien dagen, den bekenden tekst: »Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren!" — Maar, om weêr op dien jongen Proponent te komen, hoe bedroevend is het, dat men tegenwoordig zoo ver van de gezonde leer afwijkt; en daarvoor wilde ik u waar-

schuwen, lieve JACOB! Wat zijn dat, *nota bene*, voor stellingen, zoo als dat jonge mensch dorst voordragen, en waarnaar uw vader nog al ooren had, dat men in den Bijbel onderscheid moest maken tusschen *Gods Woord* en *Heilige Schrift*? Om geen moeite te maken, heb ik gezwegen, want dat jonge mensch was mij al te wijsneuzig; maar staat er dan niet geschreven: *Alle* schrift is van God ingegeven? Zoo ver gaat het thans, als men de Schrift verdraait! En dan, wat hij over zijn zoogenaamd *dadelijk* Christendom opgaf, (ik ben blijde, dat ik er de helft van vergeten ben) dat liep wel lijnregt in tegen den Catechismus, de Formulieren en de Synode van *Dordrecht*, en dat wilde ik u zeggen, om u te waarschuwen, eer het te laat is, en dat Heer ook u een rad voor de oogen draait, om daardoor, tot mijne smart, van de regtzinnige leer af te wijken. Zoo als ik zeide, ik herinner mij niet meer, wat die nieuwerwetsche Proponent al gezegd heeft; maar ik weet wel, dat het kant noch wal raakte. En dan dat gesmaal op 's Heeren volk heeft mij bitter geërgerd, en ook nicht VAN WINTER, wie ik er een en ander van verhaalde. Bedenk toch, lieve Neef! *dat de mensch onbekwaam is tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad, zoo als de Catechismus zegt, ten zij hij door den Geest wedergeboren worde*. Daarom vallen dan ook zelfs de Uitverkorenen in verzoeking en in den strik; maar dat geschiedt onder 's Heeren vrijmagtige toelating, om hen bij hunne strafschuldigheid te bepalen, en om hun hunne doemwaardigheid te doen inzien. Begrijp eens, Neef! hoe veel gevaar de vromen van harte zouden loopen, als zij in alles onberispelijk waren, om hoogmoedig met hunne geregtigheid te pronken! DAVID was de man naar Gods harte en 's Heeren uitverkoren knecht, en toch verviel hij tot de gruwelijke zonden van doodslag en overspel, *opdat* de oude ADAM van den hoogmoed zich niet in hem zou verheffen. *Zoo* handelt de Heere met hen, die de zijne zijn, en opdat zij geen afgodsbeelden van eigengeregtigheid zouden oprigten; maar daaruit blijkt het dan ook, dat zij tot het volk behooren, waarvan geschreven staat: Hij geeselt elken zoon, dien Hij liefheeft. Vervalt een vrome tot ergerlijke zonden, zoo als een PETRUS, dan wordt hij naderhand weêr opgerigt; terwijl JUDAS, die zoon der verderfenisse, als een vat des toorns, tot het verderf toebereid, sterft in de zonde. En wat werd aan PAULUS gegeven, opdat hij zich niet zou

verheffen? Was het niet een Engel des Satans, die hem met vuisten zou slaan? Hij vond dan ook, dat de genade hem genoeg was, en dat is zij dan ook voor het uitverkoren volk. Ik weet wel, dat de nieuwerwetsche Heeren aan die leer niet aanwillen, en zichzelven een gebouw van eigengeregtigheid oprigten; maar waarvan bouwen zij dat? Van hout, hooi en stoppelen, die door vuur verbranden zullen. Lieve JACOB! laat dus die nieuwe leer, hoezeer de tegenwoordige Predikanten haar voor eene oude en regtzinnige willen doen doorgaan, geen ingang bij u vinden. Ja, ook de Uitverkorenen kunnen struikelen en vallen; maar dat verkeerde doen *zij* eigenlijk niet, maar de *oude mensch* der zonde, die in hen woont; die wet, die in hunne leden is en strijd voert met de wet huns gemoeds, zoo als de Schrift zegt; terwijl zij gevoelen, dat er zoo iets noodig is, om hen van hunnen zondigen aard en natuurlijke verdorvenheid, als dood in de zonde en de misdaden, te overtuigen, en opdat zij door de genade, die hun gegeven is, zouden leeren, om hunne roeping en verkiezing vast te maken, gedurig zeggende: Niet ons, o Heere! niet ons, maar uw naam alleen zij de eere!

Het verwondert mij niet, dat die nieuwe verlichters, die den mond vol hebben van een *rijk van waarheid en deugd*, maar die niet behooren tot het uitverkoren geslachte, het koninklijk priesterdom, het heilig volk, het verkregen volk, en alzoo den geest niet hebben, op de oud-regtzinnigen smalen, en lagchen, wanneer deze struikelen en vallen; maar dat lagchen zal in weenen veranderen, wanneer het met hen gaan zal als met BELSAZAR: Gij zijt gewogen en te ligt bevonden! En zij zullen uitgeworpen worden in de buitenste duisternisse; terwijl de ware vromen zullen ingaan tot de bruiloft in het nieuw *Jeruzalem*.

Ik zou er nog meer kunnen bijvoegen, lieve JACOB! om u te waarschuwen tegen de valsche Profeten, die in schaapskleederen tot u komen, maar van binnen grijpende wolven zijn, en wier deel zal zijn met EZAU, die verworpen was naar de vrijmagtige verkiezing des Heeren; maar bij onze tehuiskomst heb ik de najaarswasch gevonden, en die kan ik niet laten liggen. Zoo veel tijd moest er echter af, om u dit een en ander te schrijven, zoo als het hart mij dat ingaf. En daarom nog met een enkel woord: Scheid u af van de ongeloovigen, en zeg tot hen niet: weest gegroet! — Ge be-

hoeft juist mijn geschrijf niet aan uw vader te laten lezen; want ik weet, dat hij er vrij wat tegen zou hebben in te brengen, en dan was al mijn werk vergeefs. Mogten hem de schellen nog eens van de oogen vallen; hij is toch ook in de regtzinnige leer opgevoed; maar die zoogenaamde nieuwe verlichting heeft bij hem alles totaal bedorven.

Uw oom roept mij toe, dat hij mijn brief wil insluiten, en daarom eindig ik deezen, als

Uwe hartelijk toegenegen en liefhebbende Peettante,

Kerklust, 18 Sept. 1840. EMMERENTIA.

Brief van Neef JACOB *aan zijne Peettante* EMMERENTIA.

Ik eerbiedig, hooggeachte Tante! het hart, waaruit uwe goede bedoelingen te mijnen aanzien voortkomen, en die mij uit den uwen van 18 Sept. zijn gebleken. Bij die letteren vermaant ge mij, mij *af te scheiden* van hen, die gij ongeloovigen gelieft te noemen, en dat ik tot hen niet zou zeggen: weest gegroet! Maar, daar deze bijbelsche uitdrukking alleen slaat op hen, die, tijdens de eerste prediking van het Evangelie, dat Evangelie verwierpen, zoo kan ik dit onmogelijk op mijne broeders in CHRISTUS toepassen, die erkennen en belijden, dat Hij de Heer is tot heerlijkheid des Vaders, en die alleen met u verschillen in het begrip, dat de besluiten der Dordsche Synode *naast*, ja *boven* de uitspraken des Bijbels behooren gesteld te worden. Ik neem gaarne aan, dat er onder de leden der Synode van *Dordrecht* vele waar godvruchtige mannen mogen geteld worden; maar om hen daarom als door den Heiligen Geest bestuurd en dienvolgens als onfeilbaar te houden, dat klinkt mij, in eene Protestantsche kerk, wat al te Roomsch-katholijk! waartegen ik dus moet protesteren.

Uw brief is daarenboven rijk in schriftuurplaatsen. Ik heb die alle nagezocht; maar zij zien, of op de oude Mozaïsche huishouding en de Joodsch-godsdienstige volksbegrippen, of zij worden uit haar natuurlijk verband gerukt, tot klanken misbruikt, die niets afdoen, veel minder bewijzen. En wat uw gevoelen betreft, alsof God ons in grove overtredingen zou doen vallen, om ons te verzekeren van het deelgenootschap aan zijne genade, in zoo verre, namelijk,

dit de dusgenoemde Uitverkorenen betreft; vergun mij, waarde Tante! u te zeggen, dat ik de leer desaangaande, om de zachtste uitdrukking te bezigen, hoogstnadeelig vinde voor onze opbouwing in godzaligheid.

Gereedelijk erken ik, met u, dat de mensch, en alzoo ook ik, door zonde en zinnelijkheid, verre van God is afgeweken; gaarne geloof ik, dat God, uit grenzenlooze barmhartigheid, zijnen eeniggeboren Zoon, als Verlosser en Heiland, tot regtvaardigmaking, heiligmaking en verlossing, aan de wereld, dat is aan *alle* menschenkinderen, heeft geschonken; overtuigd ben ik van de waarheid, dat velen niet in CHRISTUS gelooven, of, zijnen naam noemende, niet afstaan van ongeregtigheid; maar dat die ongelukkigen zulks zouden wezen krachtens eene willekeurige voorbeschikking, dit is eene leer, die men ter naauwernood op een Oostersch despoot zou mogen toepassen, maar die, toegepast op Hem, die de Liefde zelve is, in mij gewaarwordingen doet ontstaan, die mij met afschuw vervullen!

Gaat de mensch verloren, wanneer hij weigert in CHRISTUS te gelooven, en overeenkomstig dat geloof te leven, dit is *zijne* schuld, en het zou eene *lastering* zijn, zulks op rekening te stellen van Hem, die zijnen Zoon, volgens de leer des Bijbels, heeft geschonken tot eene verzoening van de zonden der *geheele wereld.* En nu zou de Vader van alle barmhartigheid ons doen vallen in zware zonden, opdat wij zouden leeren, hoe bedorven wij van nature zijn?... Hoe geheel strijdig is zulk een gevoelen met het bevel van Hem, die gezegd heeft: Zijt gijlieden dan volmaakt, gelijk uw Vader, die in de Hemelen is, volmaakt is!

Schijnbaar wil men, door deze leer, der Christelijke ootmoed en nederigheid van hart voedsel geven; maar is het ootmoed en nederigheid, wanneer ik mij onder de Uitverkorenen, en, zoo als gij zulks noemt, den Heiligen Geest hebbende, rangschikke en anderen ter helle doeme? CHRISTUS leert, dat wij niet mogen oordeelen, opdat wij niet geoordeeld zullen worden, en spreekt de zachtmoedigen zalig; en nu zullen wij, zwakke, zondige schepselen, geesten wegen, harten kennen, nieren proeven, en het oordeel uitspreken over den medemensch en medezondaar!... hoe laatdunkend en hoogmoedig is dat!

Daarbij, welk eene wijde deur zet men niet open tot zondigen, wanneer men, bij het voldoen aan zinnelijke nei-

gingen, hartstogten en driften, zich kan verschuilen achter de armhartige uitvlugt: Dat doe *ik* niet, maar de *oude* ADAM, de *mensch der zonde*; die in mij is!

Ik geloof van heeler harte, lieve Tante! dat gij het verderfelijke van eene leer, die tot zoo iets leidt, en die daarenboven geene bijbelsche leer, maar een resultaat van menschelijke uitvinding is, niet hebt ingezien. Ware dit toch het geval, dan blijft uw welwillend hart mij borg, dat gij van deze leer zoudt bekennen, dat zij onmogelijk uit God zijn kan.

JEZUS zegt van de *Joden*, die Hem, als den CHRISTUS, verwierpen, niet: Gij *kunt* niet — maar gij *wilt* tot mij niet komen, opdat gij het leven hebt. PETRUS werd, na zijnen zwaren val, weder in genade aangenomen, niet omdat hij *uitverkoren* was — en daarom zondigen konde zoo veel het hem lustte — maar omdat hij, met innig berouw en leedwezen, zijne zonden betreurende, tot CHRISTUS de toevlugt nam. JUDAS ging henen naar zijne eigene plaatse, *niet* als een vat des toorns ten verderve bereid, maar omdat *hij in de wanhoop, zonder* boete en berouw, zijne toevlugt zocht. Lieve Tante! wij handelen *Godslasterlijk*, wanneer wij, door menschelijke leeringen, den vlekkeloos Heilige tot een bewerker en oorzaak der zonde maken. Immers wat baat het mij, te pogen, om, met hart en ziel en alle mijne krachten, God lief te hebben boven alles en mijnen naaste als mijzelven, indien ik, volgens eene feilbare menschelijke leer, niet behoor tot het getal der Uitverkorenen?

Ik neem mijn gunstig oordeel, hiervoren omtrent de *Dordsche* vaderen geveld, niet terug; maar wanneer ik de *meerderheid* dier Heeren andersdenkenden zie veroordeelen, en, door staatkundige magt gesteund, zie vervolgen, kerkeren en verbannen, dan moge dat honderdwerf met de leer der *Dordsche* vaderen overeenkomen, maar het is weinig overeenkomstig met de leer van den Discipel, dien de Heer liefhad: Kinderkens, laat ons elkander liefhebben!

Ik geloof niet, lieve Tante! dat, wanneer ik aan JOANNES de voorkeuze geef boven een' BOGERMAN en TRIGLAND, ik gevaar loop te dwalen; en, u biddende, dat gij, omtrent mij, zonder zorge zijt, noem ik mij

Uwen gehoorzamen Dienaar en liefhebbenden Neef,

Zorgvrij, 24 Sept. 1840. JACOB.

HUISELIJK LEVEN VAN HET PORTUGESCHE HOF.

Aan geen Hof misschien wordt een stiller en geregelder leven geleid, dan aan dat van *Portugal*. De Koningin en de Koning gaan, behalve op dagen wanneer zij de Opera bezoeken, regelmatig ten 10 ure reeds naar bed, en ten 11 of hoogstens half 12 is geheel het paleis zoo stil en donker als het graf, uitgezonderd waar hier of daar de sterkere ademgang van eenen slaper door de zonneblinden dringt, of een nachtlichtje zijnen flaauwen glans laat doorschemeren. De koninklijke echtelingen, die elkander zoo teeder beminnen als eenig paar, dat immer in rijm of onrijm geroemd geworden is, vindt deze wijs van leven volkomen gepast; maar de jonge Hofdames zuchten niet selden over de kloosterlijke eenzaamheid binnen de muren van het paleis der Noodwendigheden (*Necessidades*.) Gedurende het wintergetijde ontvangt hare Majesteit eenmaal 's weeks gezelschap; maar deze *soirées* zijn, door de stijve Hofgebruiken, die, bij overlevering uit den goeden ouden tijd, hier nog alles eng geprangd houden, zoo gedwongen en vervelend, dat men zich van ganscher harte in zijn eenzaam vertrek terugwenscht. Men zal dit ligtelijk begrijpen, wanneer ik zeg, dat al de Dames in eene en al de Heeren in eene andere kamer bijeen zijn; en dat laatstgemelden er geene stoelen krijgen, vermits de *Portugesche* etiquette hun het zitten niet veroorlooft. Aan dansen is, bij zulke omstandigheden, in het geheel niet te denken; aan kaartspelen even min, of de Heeren moesten het staande willen doen! Mannelijke galanterie en vrouwelijke coquetterie liggen hier onder een interdict *de facto*, of zijn ten minste tot een telegrafisch oogenspel beperkt. Het gelukkigste, inderdaad hartverligtende oogenblik dezer *soirées* is dat, waarop de hoogste personen van den gezelschapskring, die van dezen dwang het allermeest te lijden hebben, de gasten, met een aan allen gerigt: *goeden nacht!* hun afscheid geven. Muzijk zeker is er; maar zij behoort zelden tot de soort, van welke SHAKESPEARE zegt, dat zij, »den zephir gelijk, liefelijk over een bed van viooltjes ademt, geuren stelende en wedergevende." Rivieren van limonade en bergen van gebak moeten helpen aanvullen, wat aan het aangename van het onderhoud ontbreekt.

NAPIER.

NAPIER is een buitengewoon man. Vroeger, toen hij nog slechts over een fregat bevel voerde, beschouwde men hem steeds als eene soort van dolgewordenLord COCHRANE; maar er is *methode in zijne dolheid*, want hij is, te midden derzelve, behendig en berekenend. Dol is hij in den lust, waarmede hij zich bij elke gelegenheid den geopenden muil van het geschut te gemoet werpt; nergens is het hem zoo wèl als in het gewoel en gevaar van het hittigste vechten, man tegen man. Aan eene hoogst-excentrieke persoonlijkheid paart hij eene rustelooze, ontembare ondernemingszucht. In den jongsten *Amerikaanschen* oorlog voerden hij en Kapitein GORDON hunne fregatten, dwars door duizend hinderpalen, de rivier *Potamac* opwaarts tot aan de stad *Alexandria*, alwaar zij de magazijnen vernielden en den vijand op duizenderlei wijzen afbreuk deden. Bij hunne terugvaart moesten zij digt voorbij eene ver in den stroom uitstekende hooge landspits. Hier hadden, door kreupelbosch gedekt, vier- à vijfduizend *Amerikanen* post gevat, die door één eenig pelotonsvuur al de manschap van het dek der beide fregatten hoopten weg te blazen; maar GORDON en NAPIER gingen niet zoo gemakkelijk in den hun gelegden valstrik. Toen zij het gevaarlijke punt nabij kwamen, legden zich hunne schepen over stuurboordszij, hetwelk de uitwerking had, de monden der stukken aan bakboordszij zoo veel meer in de hoogte te heffen. Daarenboven werd de manschap, behalve door de gewone verschansing, door ondoordringbare muren van op elkander gehoopte hangmatten, zeilen enz. tegen het snaphaanvuur gedekt. De stukken kregen eene driedubbele lading van kartetsen, druiventrossen, gehakt ijzer, spijkers enz. Hiermede doorveegde men, aanhoudend vurende, al het struikwerk aan den oever, en de *Amerikanen* stoven zonder hunnen gehoopten buit uit elkander. NAPIER zelf kwam er echter niet geheel tolvrij van af. Alle angstige verschuiling versmadende, sprong hij op een verheven punt der kampanje, om des te beter met eigene oogen de grap te kunnen aanzien, en ontving daarbij een' snaphaanskogel in den nek. Een gevolg dezer gevaarlijke wond is de gebogen rigting, waarin hij sedert genoodzaakt is het hoofd te houden; iets, hetwelk het persoonlijk

voorkomen van den heldhaftigen Kapitein nog slechts des te eigenaardiger maakt. Zijne latere daden zijn bekend genoeg, en met name, hoe hij, in den tijd van twaalf minuten, geheel de vloot van Don MIGUEL genomen heeft. Met denzelfden geest bezield, heeft hij zijnen tegenwoordigen krijgstogt begonnen. Hij was een der eersten, die voet aan wal hadden, en hielp in zijne hemdsmouwen het volk aan het schansgraven en het belegeringsgeschut planten. Men vermeldt, dat hij de inneming van *Sidon* aan Admiraal STOPFORD met de volgende lakonieke woorden berigt heeft: »*Sidon* is ons. Ik ben vol stof en heb geweldigen honger. NAPIER." — Zulk eenen man, wanneer hij aan het hoofd van *Britsche* matrozen en mariniers staat, moet alles gelukken, wat voor een mensch slechts immer uitvoerbaar is.

VLIEGEND POSTKANTOOR.

Met de spoorwegdienst tusschen *Londen* en *Birmingham* is een vliegend (want het woord rijdend zou voor de pijlsnelle beweging te zwak zijn) Postkantoor vereenigd. Hetzelve is in een' afzonderlijken wagen geplaatst, die het opschrift voert van: *Brievenpost der groote Noorder Spoorbaan*. De wagen bevat twee kamertjes, waarvan het kleinere tot ontvangst en afgifte der brievenzakken, het grootere tot de briefsortering bestemd, en overal in het rond met openingen tot het inwerpen der brieven voorzien is. Gedurende den rid, en niettegenstaande het ontzettend snelle van denzelven, worden op elke plaats, door welke men komt, de brievenzakken uitgeworpen en andere opgevangen, welk laatste door middel van uitgespannen netten geschiedt. De daarin opgevangene briefzakken worden oogenblikkelijk geopend, de brieven gesorteerd, om gedeeltelijk reeds in de eerstvolgende stad of dorp, nevens andere, in een' op nieuw gesloten zak, uit den wagen te vliegen. Dit vliegende Spoorwegspostkantoor wordt door niet meer dan één' beambte met eenen medehelper bediend. Binnen den tijd van één uur kan door dit middel een brief geschreven en in handen van den twintig mijlen van daar wonenden correspondent bezorgd zijn.

DE GEVATTE PASTOOR.

Kort nadat NAPOLEON het decreet had uitgevaardigd, hetwelk beval, in al de zeehavens de *Engelsche* goederen en de koloniale waren, welke men er meester worden kon, te verbranden, kwam hij eens, terwijl hij een toertje te paard deed, omstreeks *Fontainebleau*, voorbij de pastorij van een dorpje, binnen welke hij niet alleen volkomen duidelijk het luide geraas van eenen, juist op dat oogenblik in beweging gebragten, koffijmolen hoorde, maar ook eenen sterken reuk van gebrande koffij bespeurde: »Ho! ho!" roept NAPOLEON, »hier betrap ik er een', die bezig is mijn decreet te schenden; ik wed, het is de Pastoor!" En, door nieuwsgierigheid gedreven, stijgt hij van zijn paard en treedt de priesterwoning binnen. NAPOLEON had juist gegist; de wetschender was de Pastoor zelf, die, zoodra hij den Keizer, welken hij kende, ziet naderen, zijnen koffijmolen nederzet en hem eerbiediglijk begroet. »Wat duivel doet gij daar toch, Heer Pastoor?" vroeg de Keizer, die gelukkig in eene goede luim was, lagchende. — »Wel, Sire," hernam de geestelijke, »ik doe hetgeen uwe Majesteit doet, ik verbrand en verbrijzel koloniale waren."

HUISHOUDING ZONDER UITGAAF EN TOCH TE DUUR.

»Manlief, wat wilt gij heden middag eten?" vroeg een jeugdig vrouwtje. »Een lachje van u, mijne waarde!" was het antwoord van den vrij karigen, maar zeer galanten echtgenoot; »daarvan kan ik wel een' dag leven." — »Ja, maar ik niet," hernam zij. — »Nu, neem dan dat," zeide de man, gaf haar een' kus, en ging naar zijn kantoor. Hij kwam tot het middagmaal naar huis, deed, ondanks zijne galante *ligt*verzadigdheid, ruime eer aan het diner, en zeide, terwijl hij een heerlijk stuk gebraden vleesch opsneed: »Ziedaar een uitmuntend gebraad; wat hebt gij daarvoor toch wel betaald?" — »Hetzelfde, wat gij mij heden morgen gegeven hebt, liefste!" — »Zoo!" hernam de man met een bedenkelijk gezigt, »dan wil ik u toch in 't vervolg liever huishoudgeld geven."

VERGANKELIJKHEID.

Hoheit, Ehre, Macht und Ruhm sind eitel!
Eines Weltgebieters stolze Scheitel
Und ein zitternd Haupt am Pilgerstab
Deckt mit einer Dunkelheit das Grab!

MATTHISSON.

Wat zeggen pracht en praalvertooning?
Wat ijdle tooi en aardsche glans?
Wat kroon en schepter van een' Koning?
Wat hermelijn en lauwerkrans?
Wat zegt een heir van duizendtallen?
Wat lage, kruipende vazallen?
Wat hoofsch gevlei of wapenstoet?
Wat zegt het, of geheel een wereld
Ons hoofd met roem en eer omperelt,
Ons als begraaft in overvloed?

Wat zegt het, of wij Cresus schatten,
Geschraapt met zorgen bij elkaâr,
In kist of koffer zamenvatten,
Bij buidels, digtgevuld en zwaar?
Wat zeggen hofpaleis en zalen,
Waar, bij het schuimen der bokalen,
Begoochling zwaait den toorerstaf?
Waar weelde heerscht, door niets te teuglen....
Mijn God! heeft dan de tijd geen vleuglen,
En loopt niet eenmaal 't uurglas af?

Gelijk, na 't vrolijk zonlichtpralen,
De nacht gesluijerd voorwaarts treedt;
Zoo ziet ge ook 't vreugdelicht eens dalen,
Waar gij den doodsnacht bij vergeet.
O sterveling! hoe hoog gezeten,
Geen ridderband, geen ordeketen
Boeit u voor eeuwig aan deze aard':
Geslachten vóór u kwijnden henen;
Straks heeft uw zon ook uitgeschenen,
Zoo vaak bewondrend aangestaard.

Vrij lach', bij onbewolkte dagen,
De zomer met zijn' dos ons aan;

De winter zendt zijn geeselslagen,
En tooi en bloemen zijn vergaan.
Zoo ook, wat, droomt gij, blijft er over
Van eer en magt? De vreugderoover,
Bij wiens verschijning elk verstomt,
De Dood, waart hier en ginds in 't ronde;
Welhaast beklimt hij ook uw sponde;
Hij heft de zeis.... uwe ure komt!

O neen! ze is geen bedrog of logen,
De les, door 't eeuwental gestaafd;
Of is, in ongetemd vermogen,
De tijd niet rustloos voortgedraafd?
Hoe! staan niet van zijne ijzren wielen,
Bij 't nederpletten en vernielen,
Alom de sporen ingedrukt?
Heeft niet, van 't Paradijs tot heden,
In spijt van tranen en gebeden,
De dood miljoenen weggerukt?

Nog eens, wat zeggen eer en schatten?
Niets! hoe gij ook bij 't afscheid weent.
Wat blijft de lijkkist 't laatst bevatten?
De stofklomp van 't vermolmd gebeent'!
Al dekt men u met praalgewaden,
Al tooit men 't lijf met eersieraden,
Al legt men schatten naast u neêr,
Er rest van al dat ijdel pronken
Eens, in de groeve neêrgezonken,
Geen spoor van glans of grootheid meer!

Ja, sluit vrij graf en doodkist open,
Waarin 't gebeente ligt bewaard
Van hem, die rijken wist te sloopen;
Blik neêr, wat heeft de tijd gespaard?
Verflenst zijn orde- en staatsiekleeden;
Verkleurd, misvormd gelaat en leden:
Hier, aardsche grootheid! staat uw grens;
Hier klinkt een stem uit 's grafkuils duister:
Van aanzien, eer en magt en luister,
Ziet gij hier 't overschot, o mensch!

O! bouwen we op geen goed der aarde,
Wat glans de wereld om ons spreidt:
Op alles staat, hoe hoog in waarde,
Met leesbaar schrift: *vergankelijkheid.*
O dwazen! die zich hier vergapen,
En in bedwelming vreugde rapen,
Waar alsem 's levens beker vult;
Wat zon ook op uw kruin moog' blinken,
Eens zal die zon voor eeuwig zinken,
Als eeuwge nacht die kruin omhult.

Afgodisch moog' men nederknielen
Bij 't overschot van Held of Vorst;
Wij kunnen 't stof niet weêr bezielen,
Of 't leven wekken in de borst.
Wat is uit de aard' behoort aan de aarde:
Één goed slechts geeft den stervling waarde;
'T Is deugd: heeft ze in de ziel gewoond,
Dan moog' de tijd het all' verteren,
Eene eeuwigheid zal haar vereeren,
Waar God en Vorst en beedlaar loont.

Wèl hem, 't zij vrije, of slaaf, of Koning,
Die hier aan schijnschoon 't hart niet hecht,
Maar eenmaal in zijn laatste woning
Gerust het hoofd ter nederlegt!
Dan moog vergankljjkheid vrij woeden,
Haar tand knaagt niet aan 't loon der goeden,
En, wie hier sterve op stroo of dons,
Wie inslaapt aan den mond des Heeren,
Dien wacht dat loon in hooger spheren; —
Barmhartig Vader, schenk het ons!

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

TWEE GEDICHTEN OP ILLUMINATIE-DOEK TE BERLIJN.

Bij het Krooningsfeest onderscheidde zich dit van een' pruikmaker:

Met u zij God steeds in verbond!
Geliefde FRITS, blijf lang gezond;
En hebt gij ééns een pruik van doen,
Ik maak ze naar het laatst fatsoen.

Alsmede dat van den Redacteur eens dagblads:

De Koning is een Redacteur
Als geen van zijns gelijken.
Zijn Censor is de goede God,
En — vindt niets door te strijken.

STROOMGEDICHTEN.

De eerwaardige vader RHIJN (zoo schrijft een Hoogduitsch dagblad) heeft een Adres aan de Duitsche Lyrische Dichters doen toekomen, de bede inhoudende van toch geene gedichten meer aan hem te rigten, dewijl hij in den laatsten tijd, door de aanhoudende regens, buitendien reeds *water* genoeg in zich heeft opgenomen.

No. I. *Meng.* bl. 13, reg. 17 van boven, is eene grove drukfout ingeslopen; immers daar staat *Judea* in plaats van *Galilea.*

MENGELWERK.

OVER DEN GEEST VAN CLAUDIUS.

(In een' Brief aan ***.)

Gij vraagt mij naar mijn gevoelen omtrent *den geest* van mijnen vriend ASMUS; maar bedacht gewis niet, mijn waarde, dat die vraag spoediger gedaan dan beantwoord kan worden. Het kennen van geesten is zoo gemakkelijk niet als in den tijd, toen de geesten, vooral van afgestorvenen, bij de nog levenden familiaire bezoeken aflegden, en men alzoo tamelijk goed *zien* kon, hoe een geest er wel eigenlijk uitziet! Deze geesten verschenen meesttijds bij den nacht, of in schemerdonker; maar, sedert de Hervorming, vóór driehonderd jaren, den middeleeuwschen nacht verhelderde, schijnen de geesten iets van de natuur der vledermuizen te hebben aangenomen, en men krijgt hen thans zoo niet meer te zien. Voor 't overige is de menschelijke geest, door en achter het doek van den aardschen tabernakel, zóó verborgen, dat wij er nooit iets van te zien krijgen, en de onzigtbare bewoner in ons — in u en mij — is zoo weinig spraakzaam, dat hij ons nooit eens vertrouwelijk mededeelt, hoe hij er eigenlijk uitziet; en wat wilt gij dan, dat ik u van *den geest van* CLAUDIUS zal verhalen? ik, die geen *geestenziener* ben?

En toch, alhoewel de geest een onzigtbaar iets is, kunnen wij, met een weinig oplettendheid, van de *werkingen des geestes*, zoo nu en dan, het een en ander *hooren*, *zien* en *voelen*, en het laatste welligt het allermeest. Wij *hooren*, van hoedanigen geest den mensch is, uit zijne *gesprekken*; wij *zien* dit, wanneer hij *handelt*, in zijne *gedragingen*; en wanneer *woorden* en *daden* met elkander overeenstemmen, of verschillen, iets dat ook wel eens gebeurt, dan *voelen* wij, uit wat hoek de wind waait, en met welk eene soort van geest wij te doen hebben.

Dat *voelen* brengt ons doorgaans het verste, omdat wij er door tot het *facit* der som komen, die in woorden en daden op de lei is gezet. Wèl te *spreken*, is goed — wèl te *handelen* nog beter, en beide te verbinden het best van allen. Hoor, vriend! wat wij daarbij gewaarworden, laat zich beter *gevoelen* dan *beschrijven*.

Nu kennen wij onzen ASMUS uit zijne schriften, en weten daarenboven, dat hij een regtschapen man was, zoodat het *facit* der som, te zijnen aanzien, voorzeker goed moet uitkomen. In den *handelenden* ASMUS vinden wij den *schrijvenden* ASMUS weder, en dat noemen wij *consequent*. CLAUDIUS *schreef* zoo als hij *dacht* en *deed* zoo als hij *schreef*, en daarom willen wij met hem vriendschap drinken! Hij staat, in doen en laten, voor ons, en wij kunnen getuigenis geven, van hoedanigen geest hij was, uit hetgeen hij ons schriftelijk heeft nagelaten.

Niet alle onze Landgenooten verstaan het Hoogduitsch, en daarbij heeft het *Hoogduitsch van* CLAUDIUS veel eigendommelijks en minder gewoons. Daarom verheugt het mij, dat de Heeren IMMERZEEL, WILDSCHUT en TOLLENS ons met eene zoogenaamde bloemlezing uit zijne geschriften, in *proza* en *poëzij*, in onze moedertaal, aan zich hebben verpligt. ASMUS behoeft voortaan geen vreemdeling meer te wezen op den Nederlandschen bodem.

Gij, mijn waarde, leest den *Wandsbecker Bode* in het oorspronkelijke, en dat is wel het best, als men denzelven bestuderen wil; immers bij het behoedzaamst overgieten van uit de Duitsche in de Hollandsche flesch vervliegt er altijd iets van den *spiritus*, en die is bij onzen CLAUDIUS al zeer vlug.

Het gebezigde woord brengt mij uwe vraag weêr voor de aandacht: »*mijn* gevoelen *over den geest* van onzen vriend," en tevens mijn gezegde van straks: »dat die vraag spoediger gedaan dan beantwoord kan worden." Het kost niet veel moeite of tijd, om u van een' *Amsterdamschen theetuin* eene beschrijving te geven; maar bladzijden zou ik kunnen vullen en uren lang noodig hebben, indien ik u de *schoone omstreken van Haarlem*, slechts in losse trek-

ken, zou pogen af te malen; en... gij weet het, mijn waarde, dat het er in de schriften van ASMUS nog eenigzins anders dan in een' theetuin uitziet!

Er is nog iets, dat het werk bezwaart. Als ik u rondom *Haarlem* wilde rondleiden, dan bevind ik mij overal op een' bekenden weg, dien ik, *casu quo*, bij nacht zou kunnen vinden; maar het is mij, bij het doorbladeren van den vromen *Wandsbecker*, meer dan eens gebeurd, dat ik niet kon zeggen, op wat grond ik stond, en er vrij wat tijds verliep, alvorens ik mij geheel kon *oriënteren*. Ik voel daarom dan ook zonneklaar, waarom A. en B. met ASMUS niet altijd te regt kunnen, en hem hier en daar duister vinden. Nog is mij niet *alles* helder, en (altijd in eenen bepaalden zin) hier en daar gaat het *mij* met *zijne* schriften, zoo als *hij* van zijne *Joanneslektuur* getuigt: »*In* »*ihm ist so etwas ganz wunderbares — Dämmerung und* »*Nacht, und durch sie hin der schnelle zuckende Blitz!* »*'n sanftes Abendgewölk' und hinter dem Gewölk der* »*grosse volle Mond leibhaftig!*" en verder: »*Ich ver*»*steh lang nicht alles was ich lese, aber oft ists doch als* »*schwebt' es fern vor mir was* JOHANNES *meinte, u. s. w.*" Ik leg dáárom het gulden boekskien niet ter zijde, gelijk A. en B., maar schrijf dat donkere hier of daar aan het *lokale*, of wel aan iets *individueels* toe, hetwelk ik verstaan zou, indien de groote man nog leefde en ik hem om opheldering vragen kon.

Hier en daar waag ik eene gissing, die mij, voor zoo ver ik ASMUS en *zijnen geest* meen te kennen, waarschijnlijk voorkomt. Zoó vroeg mij eens iemand naar de reden der bespottelijke voorstelling van GOLIATH en DAVID, en van den *President* LARS, geplaatst nevens de schoone gravures van CHODOWIECKI. Ik antwoordde, dit niet te weten noch stellig te kunnen bepalen; maar dat het mij toescheen, dat CLAUDIUS, door de *kinderkladderij* der eerste voorstelling, het nietige en kinderachtige van allen *eigenwaan*, *trotschheid* en *hoogmoed* in een bespottelijk *licht* had willen voorstellen; terwijl hij, bij het misteekend portret, door de belagchelijke aanwijzing van RAPH. *inv.*

en REMBR. *sc.* het onverstand had willen tentoonstellen van die zoogenaamde *kunstkenners* en *kunstregters*, die, wanneer eenig schilderstuk gezegd wordt van dezen of dien beroemden meester afkomstig te zijn, hetzelve, ondanks wezenlijke gebreken, nogtans roemen en verheffen. En inderdaad, zoo ooit, dan was *hier*, bij de bekende *Disputation*, waarbij de arme, maar zichzelven vrij wat aanmatigende sukkel LARS den voorzitterstoel bezette, overvloedige reden voor eene zoo bijtende *satire*. De verwaande man wilde over een boek oordeelen en uitspraak doen — en hij had het nimmer gelezen. Hoe vaak wordt er *alzoo* over de kunst geoordeeld, zonder dat men den geest der beroemde meesters kent, of hunne meesterstukken bestudeerd heeft! en hoe menig verzamelaar is daardoor in het bezit gekomen van een gebrekkig stuk, hetwelk onkunde of kwade trouw hem voor het werk van ik weet niet welk een' beroemden meester in handen wisten te spelen! Beide gissingen geef ik om beter; maar dat CLAUDIUS met deze figuren, gelijk men zegt, eene *arrière pensée* had, blijkt duidelijk genoeg uit zijne zoogenaamde aanteekeningen, waarbij hij schrijft: »*Das Dritte*, »*S.* 79. *ist der Präsident* LARS. *Ich weiss nicht mehr* »*davon zu sagen, und das Werk mag seinen Meister* »*loben;*" en: »*Pag.* 109 *ist der versprochene Rembrandt*»*sche Stich und stellt den Riesen* GOLIATH *vor. Er ist* »*nach einer Antique gemacht, und Kenner versichern*, »*dass er getroffen sey. Auch soll die Zeichnung nicht* »*übel seyn; doch will ich* H. CHODOWIECKI *gern für* »*meinen Meister erkennen, u. s. w.*" Dat ASMUS hier in goeden ernst spreekt, zal wel niemand op de vliezen vallen.

Er worden Schrijvers gevonden, die veel meer *schrijven* dan *denken;* CLAUDIUS *dacht* veel meer dan hij *schreef*, en dat moet de bescheiden Lezer aanvullen. Hiertoe moet hij ook denken, en, eenigermate althans, in den geest van zijnen Auteur denken; maar dat doet men zoo niet als onder het lezen van de Courant en het gezellig gebruik van een kop thee; en men moet er zich als 't ware toe

zetten. Daartoe geeft onze vriend hem, die denken *kan* en denken *wil*, nog al de gelegenheid.

Zekere Juffer, die meer Romans dan in den *Wandsbecker Bode* gelezen had, kwam eens met het *zesde Deel* bij haren grootvader, en, dezen de Voorrede voor oogen houdende, zeide zij, met een spotachtig gezigt: »Zie »eens, Grootpa! hoe ijselijk zot! daar staat: *Die Briefe* »*an* ANDRES *sind an* ANDRES. Wel, dat spreekt wel »van zelf!" — »Dat spreekt ook van zelf, meidlief!" hernam de wijze man; »maar daaruit blijkt nog niet, dat »deze vermelding den naam verdient, waarmede gij haar, »onnadenkend, bestempelt. Wanneer gij CLAUDIUS ken- »det, dan zoudt gij aan eene *fijne ironie* gedacht hebben, »waarmede hij de dwaasheid van sommige Auteuren poogt »te gispen, die van hunnen weinigbeduidenden arbeid, in »winderige Voorredenen, met grooten ophef en omhaal »gewag maken, en in den grond der zaak niet meer zeg- »gen, dan hetgeen een ieder begrijpt, *dat wel van zelf* »*spreekt.*" Hier zweeg Grootpa, de Juffer gelegenheid gevende om na te denken, in hoeverre het: *ijselijk zot!* op den goeden CLAUDIUS of wel op haarzelve van toepassing kon wezen.

Ik vermeet mij evenwel niet, *àlles* in onzen Auteur te verklaren of op te helderen. Maar zullen wij de schoonheid van eenig vergezigt wederspreken, omdat ons, hier of daar, een enkele populier of abeel hinderlijk is? Veeleer denken wij dan: wat mag dáár toch wel achter verborgen zijn? en gaan tien of twintig voetstappen verder en hooger, om te zien, of wij het ook kunnen ontdekken. Dikwerf heb ik deze *taktiek* op het overzigt van ASMUS arbeid toegepast en er mij wèl bij bevonden, en menigmaal ontdekte ik *meer* dan ik vooraf vermoedde, *meer* dan ik gezocht had. Om hierin echter naar wensch te slagen, behoort men zich den *Man* zelven en zijnen *leeftijd* duidelijk voor de aandacht te stellen. Tot het een en ander stelt ons zijn arbeid volkomen in staat.

CLAUDIUS was een edel mensch, *verstandig* menschenvriend, echt wijsgeer, en een waar Christen. Dat de

vereeniging van al dat voortreffelijke zijnen geest eene ruime mate van opgeruimdheid mededeelde, is gemakkelijk in te zien; en dat hij daardoor, over het geheel, doorgaans goed geluimd was, daarvan draagt zijn geestige, humoristische schrijftrant overvloedige blijken. *Satiricus* in zijn hart, wist hij den geesel der *satire* meesterlijk te voeren; maar hij was te *vernuftig*, om daarbij *souteloos* — te *braaf*, om *beleedigend* te worden, en de *dwaasheden* der menschen stonden bij hem hierbij veelmeer ten doel dan de *persoon*, die dezelve bedreef. En deze man leefde in eenen tijd vol onrust, alom berucht door staatkundige beroeringen en hevige aanvallen, tegen het Christendom en eene Goddelijke Openbaring gerigt. In dien tijd, waarin troonen en altaren op hunne grondvesten waggelden, en ongeloof en zedeloosheid de heiligste banden van Kerk en Staat en van het maatschappelijk en huiselijk, zoo wel als van het godsdienstig en burgerlijk leven, poogden te verscheuren, kon de edele Man geen stil aanschouwer zijn. Zijn tegenstand getuigt daarbij echter van de *ware wijsheid*, waarmede hij besloot in het strijdperk te treden. Aan de *verdelgers der troonen* stelt hij daarom het *absolutismus* niet tegenover, maar de Vorst, die, als plaatsbekleeder van den Koning der Koningen, Diens beeldtenis vertoont en regtvaardig en goed en weldadig is als hij, en die eene kroon draagt, opdat hij zich als de *beste* en *eerste* onder zijne onderdanen zou vertoonen, zoo als de regtgeaarde vader zich aan zijne kinderen kennen doet. De armhartige *bestrijders van Openbaring en Christendom* nadert hij niet met den banvloek van Kerkvergaderingen, of de leerstellingen van menschelijke waanwijsheid, hier of daar in liturgiën, geloofsbelijdenissen of formulieren vervat, maar met het veel, ja alles zeggend: »*daar staat geschreven!*" wetende dat *dit* schild in staat is, om alle vurige pijlen des boozen te kunnen uitblusschen, en dat voor het geestelijk zwaard van Gods Woord geene vijandelijke rusting bestand is. Maar, hetzij hij *omwentelingsgezinden* of *ongeloovigen* bestrijdt, nimmer verliest hij zijne kalme bezadigdheid, dat kenteeken van den echten

moed; want hij weet, dat de duisternis over het licht nimmer kan zegevieren; en, even als de wakkere soldaat, die met het geweer in den arm, tegenover den vijand, op den voorpost staat, een vaderlandsch liedje neuriet of een deuntje fluit, en, afgelost zijnde, in de *bivouacq*, met zijne kameraden schertst en altijd wel te moede is, zoo zingt onze vrome *Wandsbecker* nu en dan een vrolijk liedje, en lacht en schertst, op luimigen trant, over dingen, die met strijd en vijand niets gemeen hebben, maar die toch zijnen vrienden en makkers, meer of minder, belang inboezemen. Waarlijk, mijn vriend, als men dat zoo *van hem hoort*, dan krijgen wij hem meer en meer lief, en het begint ons te spijten, dat er geen zeven deelen van *zijnen* geest op *ons* zijn overgegaan!

Intusschen volgt uit dit een en ander, dat er in zijn geschrijf veel *tijdelijks en lokaals* moet schuilen, waarbij wij ons, thans vooral, niet altoos zoo dadelijk bij honk vinden. Dit ligt echter meestal bij *ons*, uit gebrek aan genoegzame ervaring en kennis omtrent vroegere tijden en gebeurtenissen, en minder bij den vromen en luimigen ASMUS. Dan, laat dit zijn zoo het wil, op zeer veel, dat wij in 1840 zullen kunnen vragen, zal CLAUDIUS ons nog heden rigtig antwoord geven. Immers zijn de staatkundige en godsdienstige verdeeldheden en haarkloverijen wel in *vorm*, maar weinig in het *wezen der zaak* veranderd, en het doet er niet veel toe, of de kampioenen der *regeringloosheid* en van het *ongeloof* thans andere *namen* en *leuzen* voeren dan in 1774, 1777, 1782, 1789, 1797, 1802 en 1811, en of de bedwelmende dranken ons uit *Fransch* of *Duitsch porselein*, soms ook uit *inlandsch aardewerk*, worden voorgediend: vergif zal wel altijd vergif blijven, alschoon het bij de Chemisten een' anderen naam draagt, dan toen *wij* nog schooljongens waren.

Hoort gij, mijn vriend, aldus de staatkundige tinnegieters onzer dagen, bij *groote of kleine natiën*, hunne waren aanprijzen; ziet gij hier een *Jezuit*, elders een STRAUSS, en uit eenen anderen hoek een voorstander van het *Mysticismus* in het aloud gewaad der regtzinnigheid

opmarcheren; eilieve! neem dan onzen *Vetter* eens in handen, en alras zult gij bespeuren, welke soort van kaper er op de kust is! Daarom heb ik honderdmaal gewenscht, dat de schriften van den *Wandsbecker Bode* bij ons tot *Volksboek* mogten gepromoveerd worden. Het zou tegen honderd geschriften van den dag kunnen opwegen, en de goede gemeente leeren, met de drogredenen van staatkundige en godsdienstige hervormers den spot te drijven; de meesten toch zijn eene grondige wederlegging niet waardig. — Hierbij heb ik tevens het oog op kunstenaars: Schilders, Dichters, Toonkunstenaars en alle gildebroeders van PHEBUS-APOLLO. Menige heldere diamant zullen zij in: ASMUS *omnia sua secum portans*, kunnen opsporen, en — indien zij des begeerig zijn — zich toeëigenen, zonder *plagiaat* te plegen. Ook de Staatkundigen, de Wijsgeeren en de ... maar gij noch ik behooren onder deze *confrerieën*, en daarom zal het genoeg zijn, u aan deze Heeren te *herinneren*.

Zonder dat ik het zeg, bespeurt gij, dat mijne Inleiding, door middel waarvan ik tot de beantwoording uwer vraag wilde overgaan, vrij lang, indien maar niet langwijlig is geworden. Maar, beste vriend, indien gij nu, en na al het geschrevene, zelf niet in staat zijt, om *den geest* van CLAUDIUS als 't ware te aanschouwen, dan reken ik, dat tijd en moeite verloren en mijn papier verklad is. De geest van CLAUDIUS is die zijner *geschriften*, de geest zijner *geschriften* is die van CLAUDIUS; of, met zijne eigene woorden: »*Die Briefe an* ANDRES *sind an* ANDRES," en ik weet er niets ter verklaring bij te voegen. Want gij zijt een vriend van, en kent ASMUS, en ik meen vaak aan u bespeurd te hebben, dat gij op zijnen ANDRIES gelijkt, als twee droppels water op elkander.

Ik bedenk echter, dat gij dezen brief aan den schoolmeester, den smid en den knappen *stucadoor*, op uw dorp, soms ter lezing zoudt kunnen geven; en waarom niet? ik althans mag dat wel lijden — *die* menschen nu zouden wel eens niet zoo vlug kunnen zijn om geesten te zien; want het is maar waarheid, dat SWEDENBORGH en

de goede STILLING nog niet vele navolgers hebben gevonden, die niet onder het getal der dweepers behooren gerangschikt te worden. Ten gevalle dan van dien schoolmeester, smid en *stucadoor*, en wie al verder dezen epistel mogen lezen, voeg ik er nog bij, dat *de geest van* CLAUDIUS en die zijner geschriften (iets, dat op hetzelfde nederkomt) *een goede en echt wijsgeerige geest is, die, nu eens ernstig en dan weder luimig, de zaak der menschheid en van het Christendom zoodanig voorstaat en in bescherming neemt, dat beider vijanden en bestrijders met beschaamde kaken en een deerlijk verlies van materieel en manschap moeten terugtrekken.* Met andere woorden: *hij is een vrolijke kampioen des lichts, die, met de wapenen van ernst en boert, tegen de vazallen van het rijk der duisternis te velde is getrokken.*

En hiermede noem ik mij, als altoos,

T. T.

4 October, 1840. W.

DE NOORDOOSTELIJKE KUST VAN SIBERIË.

(Vervolg en slot van No. XII des verstreken jaars.)

Behalve *Nishnei-Kolymsk* liggen er nog twee steden aan de *Kolyma;* ten minste indien men aan deze plaatsen zulk eenen trotschen naam mag geven. *Svednei-Kolymsk* heeft een eenigzins zachter klimaat, en is daarenboven de verblijfplaats van de meeste ambtenaars. Intusschen bestaat de geheele stad toch slechts uit eene kerk en uit dertien huizen. *Verknei-Kolymsk* ligt meer zuidelijk, ofschoon de lucht er, ten gevolge van de hooge ligging, niet warmer is, en telt vijftien woningen. In ieder van deze huizen wonen tien of twaalf personen.

De vreeselijke gestrengheid van het klimaat van *Nishnei-Kolymsk* is vooral ook het gevolg van de ongunstige ligging dezer plaats. Tegen het westen strekt zich eene groote, kale vlakte uit, en aan den noordkant is de *IJszee*, die

altijd met ijs is bedekt. De meest gewone winden waaijen uit het noorden en westen, en de stad heeft van die twee zijden geene de minste beschutting. De vorst begint tegen het midden van Augustus en duurt onafgebroken voort tot aan het midden van Mei. Te *Oust-Yansk*, een *Russische* volkplanting aan den mond van de *Yana*, is de koude nog drie of vier graden heviger, dan te *Nishnei-Kolymsk*. Onder de natuurverschijnselen, die zich des winters in *Siberië* vertoonen, is een der merkwaardigsten de *teplot-veter* of warme wind. Hij blaast uit het oostzuidoosten of zuidoost ten zuiden, en doet den thermometer als door tooverij van 35° onder nul (*Reaumur*) tot 1 of 2° boven het vriespunt klimmen. Deze wind duurt zelden langer dan vierentwintig uren, maar zoolang hij waait, heeft hij eene alleraangenaamste uitwerking op de bewoners. Er gaat intusschen één last mede vergezeld; hij doet al de vensterruiten smelten.

Overigens schijnt het klimaat, hoe ruw ook, geen nadeeligen invloed te hebben op de gezondheid. Wel woedt het scheurbuik in sommige streken van het land; doch men heeft reden, om te denken, dat dit meer het gevolg is der levenswijze, dan des klimaats. Aan de *Kolyma* is deze ziekte onbekend, terwijl zij jaarlijks heerscht aan de *Lena;* maar opmerkelijk is het, dat de bewoners van de oevers der *Lena* hunne spijzen door middel van zout bewaren, hetgeen men aan de *Kolyma* nooit gebruikt. Daar vergenoegt men zich met het vleesch of den visch te laten droogen of bevriezen; hetgeen gemakkelijk te doen is, daar zelfs in het midden van den zomer de grond niet dieper dan twee voet ontdooit; zoodat men het wild slechts drie voet behoeft te begraven, om het een half jaar lang versch en goed te kunnen bewaren. Intusschen het volstrekte gemis van plantaardig voedsel verzwaart natuurlijk sommige ziekten, die onder gunstiger omstandigheden veel ligter zouden geweest zijn. De meest algemeene kwaal in *Siberië*, vooral onder de vrouwen, is eene zeer groote zenuwachtigheid. Men noemt deze ziekte *mirak*, en zij schijnt met stuipachtige toevallen gepaard te gaan. Het

bijgeloof schrijft haar toe aan den invloed van eene toovenares, AGRAFENA SHIGANSKAÏA geheeten, die, schoon reeds sedert eeuwen gestorven, nog altijd de bewoners dezer streken groote vrees inboezemt. Eene enkele maal tast deze ziekte ook mannen aan, maar over het algemeen is het eene kwaal bij de vrouwen.

Sedert *Siberië* onder de *Russische* heerschappij is gekomen, is de bevolking aanhoudend verminderd. De *Omoki* zijn niet de eenigen, die geheel verdwenen zijn van de oppervlakte van dit uitgestrekte gebied. De *Shelagi*, de *Aninyili* en verscheidene andere volksstammen, naar het schijnt, talrijk ten tijde van den eersten inval der *Kozakken*, zijn tegenwoordig enkel bij naam bekend. Gedurende den zomer van 1821 bragten Dr. KYBER en de Heer MATUSHKIN, reisgenooten van VON WRANGEL, eenige weken door aan de boorden van de *Aniuy*, waar zij met gastvrijheid werden ontvangen door een rijk *Youkahirsch* opperhoofd. De berigten, die zij op hunnen togt hadden opgezameld, deelen ons de volgende bijzonderheden mede.

Op eene kleine uitgestrektheid van grond ontmoetten zij acht of tien verschillende volken, die van elkander afgescheiden waren door taal, zeden, en zelfs door ligchamelijke gesteldheid. Sommigen dezer stammen telden slechts weinige gezinnen, die eventwel het onderscheidende hunner voorouders hebben bewaard. Het zijn waarschijnlijk overblijfselen van talrijke horden, of in enkele gevallen afstammelingen van enkele personen, die door eenig toeval hier gebragt waren, en zich niet met de oorspronkelijke bewoners hebben vermengd. De zwervende stammen, die slechts hunne vrijheid en onafhankelijkheid hebben zoeken te bewaren, zijn gedurig meer oostwaarts getrokken, naarmate de overwinnaars van *Siberië* hen meer naderden. Deze landverhuizingen, binnenlandsche oorlogen, verwoestende ziekten en verbindtenissen met andere stammen hebben sommige rassen geheel doen verdwijnen of nieuwe door vermenging doen ontstaan. De *Youkahirsche* gastheer der reizigers beroemde zich, dat hij van de *Omoki*

afstamde, en dat hunne taal nog in zijn geslacht bewaard bleef. De *Omoki* leefden van de jagt en de visscherij, en in hunne dagen was het wild veel overvloediger dan nu. Hij verhaalde menige bijzonderheid aangaande zijne voorouders en de bloedige strijden, die zij gestreden hadden. Zij waren geen geheel woest volk, en kenden vóór de komst der *Russen* het gebruik van het ijzer. Maar toen de laatstgenoemden verder en verder doordrongen, overal door vreeselijke ziekten voorafgegaan, besloten de *Omoki*, hunne oude haardsteden te verlaten, en de *IJszee* over te steken, om meer noordelijk een nieuw vaderland te zoeken. Zij verlieten den mond van de *Kolyma* in twee groote afdeelingen, al hunne schatten medevoerende, die vooral uit kudden van rendieren bestonden. Maar de grijsaard wist niet te verhalen, of zij waren omgekomen; dan of zij in een ander land zich hadden gevestigd. Waarschijnlijk waren zij niet naar het noorden, maar naar het westen getrokken; want nog heden ziet men aan den mond van de *Indighirka* de overblijfselen van eene menigte hutten, wier bewoners niemand gekend heeft, ofschoon de plaats het dorp der *Yurtes Omoki* heet.

De *Youkahirs* zijn groote beminnaars der muzijk, en hunne vrouwen hebben eene aangename, welluidende stem. Hunne liederen hebben iets vreemds, ongeregelds en wilds, dat bij het eerste hooren den vreemdeling verwondert, maar waaraan het oor spoedig gewent. De woorden worden meestal voor de vuist gedicht, gelijk ook de melodijen. Het gewone onderwerp is het afzijn van het geliefde voorwerp, en eene bede aan den wind of aan eenen vogel, om hem de klagten der verlatene minnares over te brengen. De nachtegaal met bruine vederen, de blaauwe duif, het tralievenster der hut en meer andere voorwerpen, die zij nooit hebben gezien en enkel uit de poëzij der *Russen* kennen, leveren hun de sieraden hunner zangen.

De jagt op het wilde rendier, welke aan de oevers van de *Aniuy* beslist, of het jaar het huisgezin hongersnood of overvloed zal aanbrengen, het tijdstip, als de kudden van

de kusten der zee terugkeeren, om de bosschen op te zoeken, is derhalve even belangrijk in dit land, als de tijd van graan- of wijnoogst in zuidelijk *Europa*. Tegen het einde van Mei verlaten de wilde rendieren het bosch, dat hun gedurende den winter eene schuilplaats heeft opgeleverd tegen de felle koude, maar waar zij des zomers vreeselijk gekweld zouden worden door de muggen en andere insekten, terwijl ook het mos er minder fijn en minder overvloedig is, dan op de *tundra* of heide. Intusschen hunne komst is in de lente van minder belang voor den jager, dan in den herfst. In het eerstgenoemde saizoen kunnen deze dieren in de eerste plaats het ijs nog oversteken, en zijn derhalve niet genoodzaakt, om zich te bepalen tot het kleine aantal doorwaadbare plaatsen, die hun vijand kent, en ten andere zijn zij dan mager en zwak, bedekt met wonden en builen, door de muggebeten veroorzaakt. Slechts de uiterste nood dwingt een *Youkahir* om wild te eten, dat in de lente is gedood; het is dan *slechts bruikbaar, om* als voeder voor de honden bewaard te worden.

De eigenlijke tijd van de jagt is in de maand Augustus en September, als de rendieren de vlakte verlaten, om naar de bosschen weder te keeren. Dan zijn zij in goeden staat, hunne gezondheid is volkomen, en hunne huid is met een nieuw bont voor den winter bedekt. Deze laatste omstandigheid is niet onbelangrijk; want de huid van een rendier, in het voorjaar gedood, is niet meer dan een of anderhalven roebel waard; in den herfst brengt zij geregeld vijf of zes roebels op.

De togt der rendieren levert een zeer merkwaardig schouwspel op. Wanneer het een goed jaar is, beslaat de drift eene breedte van vijftig tot honderd wersten; zij bestaat uit vele duizenden van rendieren, die bij kudden van twee- of driehonderd stuks voorttrekken. Zij nemen altijd denzelfden weg, en kiezen telken jare dezelfde punten, om de *Aniuy* over te steken. Als zij aan de gewone plaats zijn gekomen, houden zij rust, en de overtogt over de rivier begint onder opzigt van een der grootste en sterkste

dieren. Deze gids, altijd een wijfje, treedt langzaam vooruit, als om de plek te verkennen, en zich te overtuigen, dat er geen gevaar bestaat. Zoodra zij zich te water begeeft, volgt de geheele troep, en binnen weinige minuten is de rivier bedekt met zwemmende rendieren. Dan verschijnen de jagers in hunne ligte booten, die zich tot dusverre schuil hebben gehouden in kleine inhammen onder den wind, en zij doen hun best, om de rendieren zoolang mogelijk in het water te doen blijven. Intusschen sturen eenigen van de behendigsten hunne bootjes in het digtste van den drom, en, gewapend met eene korte speer (*pekolinga*), dooden zij, in eenen bijna onbegrijpelijken korten tijd, eene menigte, of wonden ze althans zoo zwaar, dat zij met moeite den oever bereiken, waar zij door de vrouwen en kinderen worden afgemaakt. Deze jagt is zeer gevaarlijk. Te midden van dezen digten troep rendieren loopt de ligte boot onophoudelijk gevaar van omslaan, terwijl daarenboven de rendieren zelve de jagers met hunne horens en tanden aanvallen en de booten met hunne pooten trachten te doen kantelen. Gelukt dit, dan is de jager meestal verloren; want het is onmogelijk, om in dezen digten drom te zwemmen, en de eenige kans op behoud, die hem overblijft, is, zich vast te klemmen aan een sterk rendier, en zich door hetzelve naar den oever te doen slepen. Maar dergelijke ongelukken zijn zeldzaam; want de jagers toonen eene groote behendigheid, om hunne booten in evenwigt te houden en met iederen steek van hunne speer een dier te dooden. Een goed jager doodt er op deze wijze meer dan honderd in een half uur. Indien de kudde zeer groot is, raken de horens meermalen in elkander verward, en, daar de dieren zich niet kunnen wenden, is niets gemakkelijker, dan om hen te treffen. In dien tusschentijd zijn de overige booten bezig met het opzamelen der gedooden, en bindt men ze met lederen riemen aan elkander, terwijl ieder grijpt, wat hij vatten kan. Men zou daaruit opmaken, dat er voor den jager niets overblijft; maar verre van daar. Alleen de dieren, die op de oppervlakte des waters drijven, zijn gemeen goed; alle

de rendieren, die aan land komen en daar sterven, zijn het eigendom der jagers. En zoo groot is hunne behendigheid en tegenwoordigheid van geest, dat zij, in het heetste van den strijd, wanneer zij zelve ieder oogenblik in gevaar zijn van om te komen, en al hunne ligchaams- en zielskracht schijnbaar slechts op één punt kan bepaald zijn, nogtans met zulk eene juistheid hunne wonden weten toe te brengen, dat enkel de kleinste dieren worden gedood, terwijl de grootsten en sterksten slechts wonden ontvangen, die hun krachts genoeg overlaten, om den oever te bereiken. De openbare meening keurt zulk eene handelwijze wel af, maar zij is toch algemeen. Overigens is het onmogelijk, om deze jagt naar eisch te beschrijven, de menigte van rendieren, dikwijls verscheidene duizenden, die de rivier overzwemmen, elkander dringen en stuwen of met de horens stooten, terwijl de bootjes met de snelheid des bliksems door het digte gewoel heenschieten, en de jagers regts en links met hunne doodelijke speer treffen. Voegt daarbij het geschreeuw, de toejuiching, de raadgevingen, de waarschuwingen der toeschouwers, dat alles levert een schouwspel op, gelijk wij zeiden, dat zich niet laat beschrijven. Zoodra het wild gedood is, heeft de verdeeling plaats. Het geslagte dier wordt terstond onder water gedompeld; want als het vleesch aan de lucht bleef blootgesteld, zou het terstond bederven; maar in het water, dat ijskoud is, blijft het verscheidene dagen versch. Men moet echter geen tijd laten verloren gaan, om ze schoon te maken en te bereiden. Dit laatste geschiedt, of door het vleesch te rooken, of te laten droogen, of, zoo de weersgesteldheid dat toelaat, door het te laten bevriezen. Eenige *Russen* bewaren de beste stukken gezouten, en de tongen worden altijd zorgvuldig ter zijde gelegd, om bij plegtige gelegenheden te dienen.

Eenige weken later hadden de reizigers gelegenheid, om, in een ander gedeelte van het land, tegenwoordig te zijn bij een geheel ander schouwspel, bij eene mislukte rendierjagt. Zij waren te *Lobasnore*, een klein plaatsje aan de *Aniuy*, gekomen, waar een zeker aantal zieken was

gebragt, om door Doctor KYBER te worden behandeld; zij bleven daardoor langer in deze plaats, dan hun oogmerk was. De togt der rendieren was nog niet begonnen, maar werd met het grootste ongeduld verwacht; want sedert eenigen tijd heerschte er eene schaarschheid van levensmiddelen, die met hongersnood dreigde. Men kan zich moeijelijk een denkbeeld maken van de ellende, die deze volksstammen van tijd tot tijd moeten lijden. Dikwijls is hun voorraad midden in den zomer reeds verteerd, en met gretigheid verslinden zij de kruiden, waarop zij slapen, of die hier des winters tot kleeding moesten strekken. Een afgedwaald rendier, bij toeval gevonden, wordt een onwaardeerbare schat, het wordt oogenblikkelijk onder al de leden van den stam verdeeld, en, als het haar is weggenomen, wordt alles, beenderen, huid, ingewand, ja zelfs het gewei opgegeten. Ten laatste vertoonden zich, tot groote vreugde van de hongerige bevolking, op den 12 September, de rendieren op den regteroever der rivier, vlak tegenover *Lobasnore*. Nooit had men zulk eene menigte rendieren bijeen gezien; de bergen waren er mede bedekt, en hunne horens geleken een beweegbaar bosch. In weinige uren was *Lobasnore* vol *Yakouten*, *Tchouvantzis*, *Tunguzen* en *Lamouts*, die met hunne booten kwamen, en zich reeds in het vooruitzigt van de rijke vangst verheugden, die een einde moest maken aan hunne ellende. Het gevoel, dat hunne ziel vervulde, stond op hun gelaat te lezen, en ieder wachtte met ongeduld het oogenblik, waarop de rendieren zouden naderen en zich te water begeven. Doch, helaas, hetzij deze dieren door de menigte aan den overkant verschrikt waren, hetzij eenige andere onbekende oorzaak hen bewoog, zij bleven een oogenblik staan, namen toen, als waren zij van gedachten veranderd, eene andere rigting, en verdwenen achter het gebergte! De wanhoop van het ongelukkige volk bij zulk eene teleurstelling laat zich niet beschrijven en openbaarde zich op honderd verschillende wijzen. Sommigen weenden en zuchtten luide onder bitter handenwringen; anderen wierpen zich op den grond, als wilden zij

zich en hun verdriet onder de sneeuw begraven; nog anderen bleven onbewegelijk en stom aan den oever der rivier staan, de oogen wanhopig gevestigd op het punt, waar hunne uitzigten zoo onverwacht waren verdwenen. Het was een vreeselijk tooneel van algemeene wanhoop.

De toestand der volken, die langs de oevers van de *Kolyma* wonen, is minder hagchelijk; want deze rivier heeft overvloed van visch, en de visscherij mislukt minder, dan de rendierjagt. Wanneer het water der overstroomingen weder is weggeloopen, begint de visscherij met het net. Niemand mag dan werkeloos blijven; want om de honderd huisgezinnen te voeden, die in *Nishnei-Kolymsk* en de omstreken wonen, met mannen, vrouwen, kinderen en honden, heeft men drie millioen haringen noodig. Inderdaad vangt men er 's jaars slechts omstreeks één millioen; maar gebruikt er toch drie. In *Siberië* gebruikt men de haring, namelijk, als eene soort van maat, volgens welke men het voedsel voor menschen en dieren berekent. Eene *zalmforel*, bij voorbeeld, geldt een zeker aantal haringen naar gelang van hare grootte, en zoo gaat het met alle andere vischsoorten. De visch, die in het voorjaar de rivier afkomt, is altijd mager, en kan alleen tot voedsel voor de honden dienen. Zoodra de groote scholen voorbij zijn, begeven de visschers zich naar de meren en beken, in welke een groot aantal visschen gedurende de overstrooming zijn verdoold. Men verhindert ze, om naar de rivier terug te keeren, door gevlochtene horden, die men aan den ingang der beken plaatst.

De groote visscherij met het net neemt op nieuw in den herfst eenen aanvang, als de visch uit zee terugkomt en vet is geworden. In September zwemmen de haringen de *Kolyma* weder op, en hun aantal is zoo groot, dat men dikwijls in twee of drie dagen met één net er veertigduizend vangt. Deze visscherij wordt voortgezet, zoolang men gaten door het ijs kan boren, namelijk tot aan de maand December.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HEDENDAAGSCH GRIEKENLAND.

Den 7 Junij 1839, des morgens, verliet de *Leonidas*, een overheerlijk stoomfregat van *Franschen* bouw, maar met *Engelsche* machines, 650 tonnen groot en van 180 paardenkracht, de haven van *Alexandrië*. Geheel de *Middellandsche zee* bezit schooner noch sneller vaartuig. De overtogt van *Alexandrië* naar *Syra* kostte slechts 180 francs, voorts 6 francs daags voor den kost, en aan tijd vierenvijftig uren. Hierbij behoeft men van geene der geriefelijkheden van het elegante leven af te zien. De scheepshutten zijn ware *foudoirs*, en de reiziger vindt al de aangenaamheden, welke de beschaving heeft doen uitdenken, rondom zich verzameld. Die scheepvaart door middel van vuur hebben de *Fransche* Ingenieurs, men moet hun dat regt doen, op eene bewonderenswaardige wijs vervolkomend, en het tegenwoordige Gouvernement van *Frankrijk* veronachtzaamt geen der voordeelen, welke zij verschaft of belooft. Dank zij de *Fransche* stoompaketten, niets is thans gemakkelijker en sneller, dan de gemeenschap tusschen *Maltha*, *Alexandrië*, *Athene*, *Konstantinopel*, *Smirna* en *Marseille*. Barst er oorlog uit, zoo zal *Frankrijk*, in minder dan een etmaal tijds, eene vloot van stoomschepen, tusschen de 6 en 8 honderd tonnen groot, alle tot krijgsgebruik geschikt, voortreffelijk gebouwd en uitmuntend toegetuigd, kunnen vereenigen. De toetuiging der *Engelsche* stoomschepen (*) biedt dezelfde voordeelen niet aan; zij zijn tot niets geschikt dan tot het onderhouden der correspondentie en het overvoeren van reizigers; daarenboven is het niemand onbekend, hoe uiterst langzaam zij varen.

De *Engelsche* stoomboot *Megere* met de postmaal van *Syrië*, onder bevel van Kapitein OLIVIER GOLDSMITH, een achterneef van den beroemden Schrijver van dien naam, deed de vaart met ons. Een brandende hemel, welks gloed nogtans door eene kleine koelte getemperd werd, gloorde over eene effene zeevlakte, ter naauwernood door den adem des winds gerimpeld. Den volgenden dag, ten 6 ure des morgens, hadden wij aan onze linkerhand *Stampalië*, *Amorgo* en het kleine eiland *Anapi*, vóór ons de *Cycladen* met der-

(*) Het is een *Engelschman* zelf, die spreekt. *Vert.*

zelver wonderlijke, op de vreemdste wijze geschakeerde groepen, en aan alle kanten rondom ons dien schitterglans eens hemels, welken men moet gezien hebben, om zich er een denkbeeld van te vormen, en op welken zich, met eene moeijelijk te beschrijven scherpte, de rotsige kanten en ruggen der bergen afteekenden. Wij voeren tusschen *Paros* en *Naxos* door, en lieten ten twee ure des morgens het anker vallen in de haven van *Syra*. Het was ons verboden aan land te komen, alvorens de quarantaine ondergaan te hebben. De eilanden der *Egesche zee*, zoo vermaard in de oudheid, maar thans van plantengroei ontbloot en onvruchtbaar, voeden niettemin eene werksame, schrandere, nijvere en brave bevolking, aan welke het af- en aanvaren der stoomschepen eene door vlijt verkregene welgesteldheid verschaft, en die in tijd en wijle, wij twijfelen hieraan niet, zich tot eenen vereerenden rang onder *Griekenlands* nieuwe zonen verheffen zal. Het vermaarde *Delos* is zoo geheel en al van deszelfs vorigen staat vervallen, dat een ezel, die, aan de kust geworpen, er zijne quarantaine moest uithouden, op geheel het eiland geen voeder genoeg kon vinden om van te leven. *Syra*, welks diep inloopende, als een hoefijzer gekromde haven, den schepen eene vrijplaats tegen alle winden, die uit het noordwesten uitgezonderd, verschaft, was vóór de *Grieksche* omwenteling slechts een nest van zeeroovers en visschers. Het vereenigingspunt van al de paketbooten geworden, die de oostelijke deelen der *Middellandsche zee* bevaren, is het tegenwoordig een stadje van achttienduizend zielen, geheel uit witte huizen bestaande, die bij een helder maanlicht de zonderlingste uitwerking doen, vooral wanneer de bevolking zich nog niet ter ruste begeven heeft. Alsdan zijn alle vensters verlicht, en kan men het contrast bewonderen van dit bleekwitte vlak, doorbroken met ontelbare roode en flonkerende lichtstippen, en de den oever bezoomende lange rijen van pakhuizen, werkplaatsen, lijnbanen en kleine fabrieken, die van de werkzame bedrijvigheid der eilanders getuigen.

Aanvankelijk waren wij voornemens geweest, *Konstantinopel* te bezoeken, vóór dat wij ons naar *Griekenland* begaven; maar, verschrikt door de geweldige strengheid der quarantaine-wetten tegen schepen, die van *Stamboul* komen, veranderden wij ons reisplan, en besloten regtstreeks naar *Griekenland* te gaan, daartoe aan boord van den *Leo-*

nidas het vertrek van dat schip naar *Athene* af te wachten, en vervolgens onze quarantaine in den *Piraeus* te houden. Zoo straks heb ik gezegd, dat het ons niet geoorloofd was aan wal te gaan, en dat de *Leonidas* ons tot gevangenis diende. Dank zij de vriendelijke dienstvaardigheid van den Kapitein, deden wij in zijne sloep verscheidene togtjes rondom het eiland; en die aangename uitstapjes, welke door het schoonste weder begunstigd werden, gedoogden niet, dat de verveling ons naderde. Niets is vrolijker en levendiger dan deze kleine haven, binnen welker omvang de vlaggen van *Engeland*, *Rusland*, *Amerika* en *Turkije* wapperden; drie *Oostenrijksche* en drie *Fransche* stoomschepen verhieven hunne zwarte schoorsteenen te midden van dit mastbosch. Des avonds ten 10 ure vertrokken wij, in gezelschap met het *Oostenrijksche* stoomschip *Mahmoudieh*; of, om juister te spreken, dit laatste, als 't ware om ons tot een' wedloop uit te lokken, voer ons vooruit en verliet de haven een half uur vroeger. Wij vervolgden hem met al onze krachten, de *Middellandsche zee* met onzen dikken steenkolendamp overdekkende, en onder het staal onzer te *Soho-square* vervaardigde machines het klassieke schuim der wateren, welke VENUS APHRODITE tot wieg gediend hadden, doende opstuiven. Zulk eene *steeple-chase* van de *Cycladen* naar den *Piraeus* is wel in staat den geest te prikkelen en belangneming in te boezemen; maar zij is in zichzelve zoo weinig dichterlijk, zoo ruw en zoo geweldig, zij strookt zoo volstrekt niet met de kalme en zachte schoonheid der landstreek en der daaraan verbondene herinneringen, dat men veeleer de storing zijner elegisch-treurige stemming beklaagt, dan genegen is, aan een gevoel van bewondering toe te geven. Ik wenschte de eerste stralen der opgaande zon tegen het klassieke voorgebergte van *Sunium* te zien schitteren. Ten twee ure 's morgens stond ik op, en zag het nevelachtige schaduwbeeld van den tempel en van dien heerlijken rotsklomp, tegen welken FALCONER's schip zich verbrijzelde. (*) Twee uren later betrad ik het dek andermaal, en geheel mijne ziel verloor zich als 't ware in de beschouwing van het onafmetelijke tooneel, hetwelk eene zee van licht voor mijne verbaasde blikken ontrolde. Op het schitterend kristal des waters zweefden regts en links

(*) FALCONER, schrijver van het dichtstuk *the Shipwreck*.

duizenden van schuitjes; in den achtergrond verhieven zich, volkomen duidelijk, aan de regterhand de grootste profilen van het *Parthenon* en de *Akropolis*, ter linker zijde *Egina* met de bouwvallen van deszelfs tempel; verder achter, in de diepte van den *Saronischen* zeeboezem, de landengte van *Korinthe*; regt tegenover ons *Salamis*, de dochter der zeeën. Het dek te verlaten, was mij nu onmogelijk. De mij omringende officieren en matrozen hielden zich met een voor hun veel belangwekkender en glorierijker onderwerp bezig: gedurende den nacht hadden wij zoo snel voortgespoed, dat de *Mahmoudieh* den *Leonidas* nog slechts weinige knoopen vooruit was. Ten zes ure 's morgens voer het *Oostenrijksche* schip den *Piraeus* binnen, en ten zes ure vijf minuten had het *Fransche* zich er vertuid.

Het drukste tooneel spreidde zich voor ons oog ten toon; maar de teleurgestelde verbeelding verstoorde het genoegen, hetwelk die levendigheid en beweging ons anders verschaft zouden hebben. In plaats der *trièren* van THEMISTOCLES, kwetsten hedendaagsche jagten en sloepen allerwegen het oog der beschouwers, en het scherpe fluitje van den kommanderenden bootsman herinnerde aan *Portsmouth* of aan *Calais*. Die op zijn *Italiaansch* gebouwde huizen, die platte dakterrassen, die *villa's*, in alles aan die bij *Nice* en bij *Genua* gelijk, die westersche straten, al dat voorkomen van bijna slaafsche nabootsing deden eensklaps den gloed der verbeeldingskracht en der herinnering verstijven. In onze sloep voeren wij de haven rond, en overal trof ons hetzelfde kenmerk van halve beschaving. Het schoone *Engelsche* linieschip *Asia* lag er voor anker, en de manschap zong uit volle keel het *Rule Britannia*; dit bragt, wel is waar, ons gemoed in beweging, maar de schim van *Salamis* was uit onze gedachten verdwenen. Zie, daar staat, midden onder de bouwvallen zelfs van THEMISTOCLES grafstede, de gemeenste aller namen met roode letteren op een' houten paal geschilderd: JOHN JOHNSON *verkoopt sterken drank*. De *Amerikaansche* reiziger STEPHENS verhaalt, dat die ontheiliging, nog niet lang geleden, bij hem zulk eene opwelling van grimmige verontwaardiging deed ontstaan, dat hij zich haastte dit oord den rug toe te keeren, om (het zijn de eigene woorden van den *Amerikaan*) »het woedendste en wanhopigste aller middagmalen te gaan verslinden."

De gele vlag, die van onzen mast wapperde, verwittigde

het volk der in de haven liggende schepen, dat wij onze quarantaine nog niet uitgehouden hadden; elk hield zich dus op eenen eerbiedigen afstand van ons, en wij moesten ons met de aangenaamheden der beschouwing vergenoegen. De haven lag vol oorlogschepen, onder welke de *Jupiter*, van welks mast de *Fransche* admiraalsvlag woei, zich deed onderscheiden; voorts een fregat en eene brik van dezelfde natie; eene *Russische* korvet en kotter, een *Oostenrijksche* schooner, verscheidene stoombooten; en eindelijk twee *Grieksche* jagten en eene *Grieksche* bark. Boven de hedendaagsche gebouwen, welke den oever bezoomen, sagen wij de tinnen van het *Parthenon* uitsteken, en verder achterwaarts nog den *Hymettus* en den *Pentelicus*. Aan het strand heerschte eene onbeschrijfelijke drukte: naar volk wachtende huurkalessen; troepen kooplieden, die aan de deuren der koffijhuizen het nieuws van den dag stonden te bepraten; lossende schepen; schildwachten op hun post, in het blaauw en wit uniform der lijfwachten van Koning OTTO; sloepen der oorlogschepen, wier maathoudend riemgeklots eenpariglijk oor en golven trof, voltooiden dit geheel en al hedendaagsch tooneel, en wischten de laatste sporen uit der herinnering aan *Oud-Griekenland*.

Zoo lang de *Leonidas* op de reede vertoefden, bleven wij aan boord van dat schip; de beleefdheid der *Fransche* officieren had er ons het oponthoud zeer veraangenaamd. Den 19den vertrok het weder naar *Syra*, en wij waren, niet zonder leedwezen, verpligt, onzen vriendelijken gastheeren vaarwel te zeggen, en ons verblijf over te brengen in het nieuwe lazaret, hetwelk de *Germanico-Hellenische* regering achter het tolkantoor heeft doen oprigten. Die plaatsing ontrooft aan de ongelukkige gevangenen zelfs het gezigt der haven. Overmatige weelde heerschte geenszins in de vertrekken, waar men ons huisvestte; kale muren, ter naauwernood van huisraad voorziene kamers, vensterramen zonder glasruiten, en daarentegen bedkribben, bewoond door eene gansch niet aangename bevolking, twee stoelen en eene tafel van wit hout, getuigden van de hooge zuinigheid der genen, die ons van bestuurswege deze verblijfplaats aanboden. Wij moesten het gebruik daarvan nogtans met den naar evenredigheid van het geleverde zeer overmatigen prijs van achttien shillings betalen. De prijs van het voedsel, dat ons door eenen restaurateur uit de haven bezorgd werd,

was niet minder buitensporig, en alles deed ons het dek van het fraaije en gemakkelijke stoomschip terugwenschen, hetwelk ons zulk een kiesch, fatsoenlijk gezelschap en zulk een goedkoop levensonderhoud verschaft had. Onze koffers werden geheel en al onderstboven gehaald, en al wat er in bevat was op een boven-terras uit elkander gespreid. De directeur van het lazaret, een geboren *Griek* en overigens een eerlijk en geestig man, bood ons eenige *Italiaansche* vertalingen, van de *Corinna*, van SCHILLER's *dertigjarigen Oorlog*, enz. enz. ter lezing aan. Die werken hielpen ons, de verveling bestrijden; maar ons voornaamste tijdverdrijf bestond daarin, dat wij onze *Romaïsche* (*nieuw-Grieksche*) taalkennis op de proef stelden, ten koste van den onder ons venster geplaatsten *Griekschen* schildwacht, die, aan onze voor hem meestal onverstaanbare vragen ten doel, zelden wist, wat hij ons antwoorden zou. Eindelijk, na vijf lange dagen, opende de arts van het lazaret, onze deur, onderzocht ons van het hoofd tot de voeten, verklaarde ons, dat wij de pest niet hadden, en stelde ons op vrije voeten. Alstoen nam alles eene andere gedaante aan: onze wachters, die, met een' langen staak gewapend, ons steeds op eenen eerbiedigen afstand gehouden hadden, wierpen dit werktuig weg en liepen ons tegen het lijf, bij wijs van verzekering, dat alles in orde was; de directeur schudde ons de hand en nam met ons het ontbijt; de schildwacht, eindelijk, hief het oog naar ons op met een' vrolijken glimlach, alsof hij zeggen wilde: »God dank, zoo ben ik dan eindelijk van u verlost! Goede reis, en mag de droes u halen!"

Het eerste voorwerp, dat, bij het verlaten van het lazaret, ons gezigt trof, was een omnibus. Wie zou het ooit gedacht hebben? een omnibus in *Griekenland!* Ja, lezers, en te uwen behoeve heb ik zelfs de advertentie van deze nuttige inrigting afgeschreven: »De omnibus rijdt af van den bazaar aan den *Piraeus* en van den hoek der *Hermes-* en *Aeolus*-straten te *Athene*. Op beide die punten houdt hij vijf minuten lang stil; gedurende dien tijd blaast de conducteur op de trompet. Prijs der plaatsen: een drachma. De pakkaadje wordt boven op het rijtuig gezet." Deze kluchtig klinkende *Grieksche* advertentie geeft een vrij juist denkbeeld van geheel het tegenwoordige *Griekenland* en van deszelfs twijfelachtige stelling tusschen zijne oude herinneringen en de nabootsing der kleine hedendaagsche

industrie-bedrijven. Verontwaardigd, gelijk wij het waren, over den *Hellenischen* omnibus, huurden wij twee kalessen, armzalige rijtuigen, zelve niets anders dan de parodie der ellendigste vervoermiddelen te *Rome* en te *Napels*. Naauwelijks nog waren wij den *Cephisus* over, en hadden wij de overblijfsels der *makrateichê* (*) van THEMISTOCLES bewonderd, of wij bevonden ons voor den voorgevel van... eene kroeg; ja, eene wezenlijke kroeg, bij welke onze voerlieden niet verzuimden een slokje te nemen, en waar brandewijn, *rackie* en menigerlei gekruide en gepeperde dranken, op welke de *Grieken* verzot zijn, verkocht werden. De vruchtbaarheid en natuurpracht der vlakte van *Athene* deed ons die afschuwelijke nieuwigheden eenigzins vergeten, en wij reden de stad in, zonder ons bij den aan den weg staanden *Theseus*-tempel opgehouden te hebben.

Alle logementen waren vol, behalve de *albergo reale* van CASALI, die ons, tegen den prijs van twaalf drachmen, (acht en een' halven shilling, ongeveer vijf gulden) eene eenige kamer voor drie personen aanbood. De stoomwerktuigen, die den afstand vernietigen, hebben *Athene* als voor de poorten onzer westelijke landen geplaatst, en de zwerm van reizigers, die thans MINERVA's stad bezoekt, laat er den logementhouderen en hunnen knechts weinig rust. Van hunnen kant maken dezen hiervan gebruik, om hunne bezoekers deerlijk te villen. Bij CASALI kostte een sober maal zes drachmen en een klein kamertje even zoo veel. Bezwaarlijk kan een buitenlander, wanneer hij door eenen knecht of eenen koerier verzeld is, *Athene* bewonen, zonder daags een guinje te verteren. En welke nachten brengt men in dit hotel van CASALI, het vermaardste en duurste der hoofdstad, niet door! De eenige Goden en Godinnen, aan welke wij bij onze komst te offeren hadden, was een ontelbare zwerm vliegen, muggen en andere insekten; eene plaag, erger dan de plagen van *Egypte*, en die den geheelen nacht geen slaap in onze oogen liet komen. Terwijl wij aan onze bloedgierige vijanden eenen woedenden maar vruchteloozen krijg leverden, onder onze dekens van pijn en ongeduld in de hoogte sprongen, vernamen wij een zonderling

(*) De lange muren, door welke die groote staatsman de stad *Athene* met hare havens verbond, en den grondslag legde van hare overmagt ter zee.

geluid, dat uit het aan onze kamer grenzende vertrek scheen voort te komen; weldra onderscheidden wij een' *Ierschen* uitroep, hoorden het gedruisch van huisraad, dat met geweld onderstboven geworpen wordt, kortom alle teekens van een soortgelijk, maar nog ongeduldiger gedragen lijden dan het onze. Het waren *Iersche* reizigers, die inderdaad eene gelijke marteling ondergaan moesten, en aan welke wij des anderen daags al onze kwellingen vertrouwden, welke zij uit eigene ondervinding maar al te wel kenden.

Ik had het *Romaisch* bestudeerd, in de hoop, dat ik met de hedendaagsche *Grieken* zou kunnen spreken en hen op mijne beurt verstaan; maar weldra bemerkte ik, tot mijne verbazing, welk een tegenzin de *nieuw-Grieken* hebben, om hunne taal met buitenlanders te spreken. Het *Italiaansch* alleen is in geheel de *Levant* gangbaar. Eenige *Ciceroni* en eenige kooplieden verstaan *Fransch* en *Duitsch*, ja zelfs soms een weinig *Engelsch*, om te gemoet te komen aan den nood dier talrijke *touristen*, die van *Londen* of van *Dublin* op reis gaan, zonder een enkel woord van eenige *Europesche* of Oostersche taal te verstaan, het *Engelsch* alleen uitgezonderd. De meesten dier lieden verbeelden zich zeker, dat de eenige fatsoenlijke en bruikbare spraak in geheel de wereld het *Engelsch* is, en niets is grappiger, dan hunne naïve verbazing, wanneer zij, na zoo luid gesproken te hebben als zij kunnen, bevinden, dat een kruijer of koffijhuisknecht hen niet verstaan heeft.

Het werd tijd, de heerlijke *Atheensche* overblijfselen te bezoeken, van welker roem de wereld vol is. Onze eerste hulde bragten wij aan den *Theseus*-tempel, een geheel wit marmer opgetrokken gebouw, dat thans in eene aan ST. JONAS gewijde kerk veranderd, en vol is van oude fragmenten, welke men bij de jongste nagravingen opgedolven heeft. Het zou het heerlijkst mogelijke Museum zijn, bijaldien de voorwerpen, welke het bevat, de natie en de tijden, waaraan zij herinneren moeten, waardig waren. De vierendertig wit marmeren zuilen des tempels, tijdgenooten van MILTIADES, staan nog steeds in hare oorspronkelijke pracht en schoonheid overeinde, hoezeer de *Turksche* bommen en kanonskogels dezelve, in den jongsten oorlog, hier en daar eenigermate beschadigd hebben, en men mag rekenen, dat zij het nieuwe dak, waarmede men thans den tempel gedekt heeft, wel weder overleven zullen. Van den *Theseus*-tempel be-

gaven wij ons naar de *Akropolis*, die honderdvijftig voeten hoog boven eene der door de natuur het meest begunstigde en aan groote herinneringen rijkste vlakten der wereld oprijst. Onze paarden hadden moeite, om, te midden van het puin, dat den toegang tot de forteres belemmert, eene plaats te vinden, waar zij den voet konden zetten; en alvorens het ons geoorloofd was, in dit heiligdom der *Helleniesche* kunst- en oorlogsglorie door te dringen, moest een *Beijersch* soldaat, na de asch van zijne tabakspijp afgeschud te hebben, deftig en langzaam onzen pas ontcijferen. Bezwaarlijk kan men, zonder schijnbare overdrijving, de zee van aandoeningen beschrijven, die u overstelpt, wanneer gij deze eerwaardige wijkplaats van zooveel verdwenen roem betreedt! Met ongeduldige haast snelde ik de vervallene trappen der *propyleën* op, en stond nu te midden der neêrgestorte friezen en gebrokene zuilen van het *Parthenon*. De tegenwoordige regering verzuimt niets, om datgene, wat van deze overblijfsels nog voor herstel vatbaar is, te doen herstellen. Men bouwt den Overwinningstempel (*) weder op, onder welks gewelven de meisjes en vrouwen van *Athene* gedurende de jongste omwenteling eene wijkplaats gingen zoeken. De *cariatiden* van het *Erechtheum* zijn weder opgerigt. Ongelukkiglijk voor ons moest ook hier het kluchtige en belagchelijke zich onder de verhevenste aandoeningen en edelste herinneringen komen mengen. De Heeren JOHN en THOMAS, van *Dublin*, diensvolgens beide *Ieren*, dachten zeker, dat de muren van de *Akropolis* niet glorierijk genoeg zouden zijn, wanneer zij er hunne eerwaardige namen niet op deden lezen; zij kregen dus den inval, op zekeren dag, om een' grooten pot met zwarte verw naar boven te dragen, en met een schilderkwast gewapend droegen zij de kennis hunner doop- en geslachtsnamen aan de nakomelingschap over! JAN en THOMAS van *Dublin* hebben met deze fraaije inscriptie al de gedenkteekenen van *Athene* bedekt, en gij vindt, regts en links, MINERVA's stad in al hare hoeken er mede bezoedeld.

Die heiligschennis bragt ons, ondanks onszelven, tot de droevige wezenlijkheid, *Griekenlands* tegenwoordigen toe-

(*) Waarschijnlijk de tempel van de Νίκη ἄπτερος, de overwinning zonder vleugels, die aan den ingang der *Akropolis* stond.

stand, terug. Toen wij zagen, hoe de poëtische *Ilissus* geheel en al opgedroogd en de fontein *Callirhoë* tot een vijvertje verminderd was, hetwelk naauwelijks zóoveel waters bevatte, dat wij er onze vingers in konden bevochtigen, moesten wij wel aan onze klassische geestdrift matiging en stilzwijgen opleggen. De schimmen der oudheid ontvloden, in weerwil onzer pogingen om ze vast te houden. Terwijl wij de poort van HADRIANUS, het choragisch gedenkteeken, gemeenlijk de *Lantaren van* DIOGENES genaamd, den tempel der Winden, de poort der *Agora* en den *Areopagus* bezochten, waren wij gedwongen, ondanks de innige bewondering, waarmede die prachtige maar droefheidwekkende overblijfselen ons doordrongen, helaas! maar al te spoedig in de nieuwere stad, dat is in armzaligheid, verwarring en verachtelijkheid terug te vallen. Geene stad in *Europa* kan aan *Athene* den palm der wanorde betwisten. Geheele straten vertoonen niets anders dan puinhoopen. Bergen van puin verheffen zich rondom de *Turksche* moskeeën, de *Grieksche* kerken en de oude, half onderstboven liggende bazaars. De regering bezit noch de kracht noch de middelen, om al die stofferige bouwvallen, die den reiziger naauwelijks ruimte om voort te treden overlaten, op te ruimen. Van tijd tot tijd ontwaart men een nieuw en gepleisterd huis, dat als eene witte vlek op het donkerkleurig puin, waardoor het omringd wordt, afsteekt, en er de treurige woestheid slechts des te sterker van doet uitkomen. De straten van MERCURIUS, MINERVA en AEOLUS ('Οδὸς 'Ερμοῦ, 'Οδὸς 'Αθηνᾶς, 'Οδὸς Αἰόλου) zijn afgebakend; maar wanneer zij volbouwd zullen zijn, weet niemand. Eenige, zoo al niet sierlijke, nogtans gemakkelijke *villa's* verheffen zich in de oostelijke wijk der stad; daar bewonen de Koning en de Koningin eene stulp, in afwachting dat hun prachtig paleis, hetgeen naar de teekening van den *Beijerschen* bouwmeester VON KLENZE opgetrokken wordt, tot boven het *premier étage* gevorderd zal wezen. Voor het oogenblik is het bouwen gestaakt, tot dat hunner Majesteiten geldmiddelen hun veroorloven zullen, hun tegenwoordig nederig verblijf, hetwelk als 't ware een spottend schimpbeeld der koninklijke praal en armoede levert, met het begonnen prachtgebouw te verwisselen. Eenige millioenen guldens, aan het grootsch gesticht besteed, hebben het niet verder dan tot dien *pre-*

mier étage kunnen brengen, en de hemel weet, of het ooit verder komt.

De bevolking van twintigduizend zielen, die *Athene* bewoont, is even arm als hare stad. Elken zondagavond kan men haar de revue laten passeren. Dat uur is voor haar eene regelmatige gelegenheid om te zien en gezien te worden; twee genoegens, van welke zij niet gaarne afstand zou doen, want zij is ijdel, nieuwsgierig, driftig gezet op uitwendige vertooning, en gretig naar gedruisch en naar praal. Ik verzuimde niet, mij naar de wandelplaats van de mode te begeven; zij ligt op den grond der oude Akademie. De Koning en de Koningin reden te paard voorbij, zonder het geringste opzien te baren. De Koning droeg *Grieksche* kleeding, dat is te zeggen eene soort van wambuis van bleekblaauwe kleur; de Koningin een eenvoudig wit amazonekleed, en had eenen strooihoed zonder eenig versiersel op het hoofd. Het gelaat dezer laatste, vol verstand, vernuft en minzaamheid, scheen den indruk eener diepe teleurstelling te dragen. Toen zij nog Prinses van *Oldenburg* was, ten tijde toen de *Europesche* diplomaten in het rond, aan elk, die haar wilde aannemen, de kroon van *Griekenland* aanboden, wenschte zij vurig dien troon te deelen; haar wensch is vervuld geworden, en thans betreurt zij ongetwijfeld bitter hare zoo snel vervlogene begoocheling. Het is eene Protestantsche Vorstin, die door alle partijen bemind wordt, en die voor niet min kundig dan liefdadig doorgaat. Een jong en zeer lieftallig meisje verzelde haar, en aller blikken, die voor hunne Majesteiten zelven vrij onverschillig schenen, volgden met deelnemende genegenheid het aanminnige kind. Ik vroeg haren naam. »Het is," antwoordde men mij, »de dochter van MARCO BOZARIS; de voorspraak der Koningin heeft haar een jaargeld uit de staatskas verschaft." Wat den Koning betreft, zijn onafgebroken glimlach en zijn eenigzins onnoozel voorkomen van tevredenheid schenen te wettigen al wat de geruchten van zijn gelukkig temperament en van zijne volstrekte staatkundige onbeduidendheid verhalen.

De eenige *καταστήματα*, of openbare gestichten, die aanmerking verdienen, zijn de munt, de koninklijke boek- en steendrukkerij, en de ziekenhuizen. De munt is een gebouw van eene logge, geheel en al *Duitsche* bouwwijze; in de werktuigen, tot den muntslag dienende, zijn al de onder-

scheidene verbeteringen der nieuwere tijden aangebragt, en de stempelsneê is zeer sierlijk. De oude λέπτα en δράχμα zijn behouden geworden. De munten dragen aan de eene zijde het borstbeeld van Koning OTTO en aan de keerzijde de woorden: Βασιλεία της Ἑλλάδος (*Koningrijk van Griekenland.*) De boekdrukkerij heeft eenige opmerkingwaardige werken in het licht gegeven, wier prijs echter de middelen des volks te boven gaat; onder anderen eene verzameling van volksgezangen, die zeer net gedrukt zijn. De litografische inrigting heeft zich onderscheiden door het uitgeven eener uitmuntende kaart van het oude *Athene*. Er zijn weinig winkels in de stad, en deze weinige nog zijn vrij slecht voorzien; evenwel heb ik er een' goeden boekwinkel gevonden, als ook een entrepôt-magazijn van *Engelsche* waren, dat door zekeren Heer BROWN in uitmuntende orde gehouden wordt. Sedert de omwenteling zijn de bazaars deerlijk in verval geraakt, en men vindt er bijna niets meer, dat eenige opmerking verdient, dan pijpenstelen, die van den dorenstruik van den *Parnassus* gemaakt zijn, pijpenkoppen van eene roode aarde, en die uitmuntende overjassen van geitenhaar, die den reiziger beurtelings tot bed en tot beschutting tegen storm en regen kunnen dienen.

Weldra ons verblijf in deze eertijds zoo roemrijke, thans zoo diep vervallen stad moede, bezochten wij de marmergroeven van den *Pentelicus*, en deden een uitstapje naar de landengte van *Korinthe*, verzeld door twee bedienden, van welke de een, wèl te verstaan, Lord BYRON gediend had. De helft der *Grieksche* knechts heeft Lord BYRON gediend; het is een onmisbaar middel om eene dienst te vinden en een heerlijk voorwendsel om dubbel loon te bedingen. Ik zal niet herhalen, wat zoo vele reizigers vóór mij over de verwonderlijke schoonheid des lands, de verhevene of bevallige denkbeelden, welke het allerwegen wekt, en over de aandoeningen, welke het zelfs in den meest alledaagschen en prozaïschen geest doet ontstaan, geschreven hebben. Het is met het hedendaagsche en niet met het oude *Griekenland*, dat ik mij bezig houde; en ik vergeet het schoone *Korinthe* van eertijds, die stad met hare gouden en marmeren paleizen, op het gezigt van de twee of drie lompe en bouwvallige huizen, die tegenwoordig den naam van *Korinthe* dragen.

Wil men weten, wat in het hedendaagsche *Griekenland*

eene herberg is? Het is noch een pakhuis, noch een winkel, noch een verkoopstalletje, noch eene kroeg, maar van dat alles heeft het iets. De verdieping gelijkvloers is tot al deze bestemmingen toereikend. Aan het eind van de gelagkamer ziet gij eene toonbank, waarop een half dozijn fleschen met dien harstachtigen wijn staan, waaraan de *Grieken* de voorkeur geven, als ook eenige andere karaffen vol van *rackie*, de geliefkoosde drank der mindere volksklasse, en die door het distelleren van anijszaad verkregen wordt. Op eenige aan den muur gehechte planken ziet gij papieren zakken liggen, waarin zout, peper, koffij enz. bevat is, en die den kruidenierswinkel van den huisheer uitmaken; verder *narguilés* en pijpen, en nog iets verder brooden, rijst en meel. Een of twee ruw getimmerde tafels, benevens ettelijke stoelen van dezelfde soort, maken al het huisraad uit. Langs de wanden van het vertrek loopen houten banken, op welke men kan gaan zitten of zich te slapen leggen. In de beste herbergen geeft eene in de diepte der kamer aangebragte soort van veldbed of brits aan twee of drie reizigers gelegenheid, zich op de planken uit te strekken. Over het algemeen is de ruimte onder de slaaphelling tot eene bergplaats voor fleschen, meel, wijn- en azijnvaten, twee vochten, die in *Griekenland* veel gemeens met elkander hebben en ligtelijk het eene voor het andere genomen kunnen worden, ingerigt. De heeren herbergiers in *Griekenland* houden zich gewoonlijk in het diepste van hunne spelonk, hunne naakte beenen kruiselings over elkander gevouwen houdende, vlijtig rookende, zonder op de reizigers acht te slaan, en met een voorkomen alsof zij boos op u waren, dat gij hunne zoete rust komt storen. Een dezer wakkere lieden was in zijne jeugd een roover geweest; en aan de wijs, waarop hij de vreemdelingen, welke hij eenmaal in zijne klaauwen had, het vel over de ooren haalde, kon men zien, dat hij zijn eerste ambacht nog in geenen deele vergeten had.

Allerwegen hebben wij schoonheid en ellende, eene heerlijke natuur en verbasterde menschen gevonden. Nergens trof ons dit contrast sterker dan te *Argos*. Naar het schijnt heerscht de hedendaagsche ontaarding overal in eene juiste verhouding met de aloude grootheid en pracht. De eenige stad van min of meer gewigt, welke wij in *Griekenland* ontmoet hebben, was *Napoli di Romania*, eene geheel heden-

daagsche stad, welke men tot de tegenwoordige hoofdstad van *Griekenland* had behooren te maken, bijaldien men zich niet door schoolvosserij en dwaze herinnering van hetgeen voormaals bestaan heeft had laten wegslepen. Eene schoone haven, eene geduchte vesting, een bloeijende handel, eene ligging in het midden des lands, eene aangroeijende bevolking hadden de keus, waarvan wij spreken, ten sterkste aangeraden; maar *Athene* won het, omdat het eene beroemde stad der oudheid was, en *Griekenlands* beschaving werd daardoor, op het minst genomen, twee eeuwen vertraagd.

DE STRUIKROOVERS IN DEN KERKELIJKEN STAAT.

(*Vervolg van bl.* 92.)

Terwijl de hierboven beschrevene wanorde en gedurige aarzeling de genomene maatregelen der overheden en officieren, die in deze kleine steden het bevel voerden, vruchteloos maakten, wat deden inmiddels de roovers, die zich in het *hoogste gedeelte der bergen* boven dezelve vast genesteld hadden? Het verhaal van een' hunner gevangenen, EUSTACHIO CHERUBINI, den heelmeester van *Castel-Madama*, zal ons zulks doen zien.

»Den 17 der maand Augustus,'' zegt hij in het verhaal, hetwelk hij van zijne gevangenschap gegeven heeft, »bragt BARTOLOMEO MARASCA, de Intendant van den Ridder BISCHI, mij eenen brief van zijnen meester, welke mijne hulp inriep ten behoeve van eenen vreemdeling, zijn vriend, welke zich toen te *Tivoli* bevond. In haast legde ik mijne bezoeken bij mijne zieken te *Castel-Madama* af, en begaf mij, door den Intendant verzeld, naar *Tivoli* op weg. Wij waren nog slechts twee mijlen van gemelde stad verwijderd en zoo even door den tweeden boog der oude waterleiding gereden, toen plotseling twee mannen, van uit het kreupelhout te voorschijn tredende, hunne geweren op ons aanlegden, MARASCA bevalen, den snaphaan, waarmede hij gewapend was, op den grond te werpen en af te stijgen. De twee roovers hadden ons den weg, dien wij nemen moesten, afgesneden; op hetzelfde oogenblik verschenen er twee anderen achter ons, zoodat het onmogelijk was, of voor- of achterwaarts te vlugten. Wij stegen dus van onze paarden;

MARASCA gaf zijn geweer over, en, ons elken beganen weg doende verlaten, deden de roovers ons, midden door de struiken, de steile hellingen van den naastbij zijnden berg beklouteren. Toen wij den top bereikt hadden, liet het opperhoofd halt houden, om zijn volk te herzamelen; het bragt verscheidene inwoners van *San Gregorio* mede, die hun onderweg ontmoet waren, en ons veroorloofde men, op het gras te gaan liggen.

»Op het oogenblik toen wij stilhielden trad MASOCCO, die zeker het hoofd der bende was, nader bij mij. »Zijt gij de Gouverneur van *Castel-Madama* niet?" vroeg hij mij op een' norschen toon. — »Neen, ik ben slechts een arm chirurgijn uit dat vlek." — »Tracht ons geen logen wijs te maken," zeide hij; »want wij zouden met u handelen als met den postmeester van *Terracina*." (*) — »Ik lieg niet," hernam ik terstond; »zie zelf; hier is mijn koker met lancetten en daar mijn zak met instrumenten." Het opperhoofd scheen met mijn antwoord tevreden, en, mij mijn' lancetkoker, dien hij in handen genomen had, weder toewerpende: »Als dat zoo is," zeide hij, »zullen wij zien, of wij omtrent uw losgeld in schikking kunnen komen." — »Ach!" hernam ik, »ik ben een dood-arm man; ik was naar *Tivoli* bij eenen vreemdeling geroepen, waar ik misschien eenig geld verdiend zou hebben." — »Wel nu," hernam hij, »ik zal u pen en papier geven; schrijf dan aan dien vreemdeling, u op staanden voet tweeduizend gouden scudi te zenden; zeg hem, dat, zoo hij weigert, wij vast besloten hebben u ter dood te brengen." — Hoe zwak mijne hoop ook was, haastte ik mij, op de dringendste wijs aan den Heer CELESTINI te schrijven, hem smeekende, mij des noods al het geld te willen toezenden, waarover hij beschikken kon, onder verzekering, dat, zoodra ik in vrijheid zijn zou, ik mij haasten wilde, hem de uitgeschoten som met innigen dank terug te geven, door alles te verkoopen, wat ik op de wereld bezat. Toen mijn brief gereed was, zond de kapitein twee van zijn volk uit, om eenen man uit *Castel-Madama* op te

(*) Deze man had zich voor eenen armen dorpsdokter willen doen doorgaan; zijn bedrog aan den dag gekomen zijnde, stieten de roovers hem eene vork in elk zijner oogen, met de bijvoeging: »Wel nu, dokter, genees dan uzelven!"

ligten, dien hij des morgens in de vlakte gezien had. Dezen man, toen hij bij ons gebragt was, verzocht ik, zonder tijdverlies mijnen brief aan Signore CELESTINI te willen brengen, en gaf hem, als waarteeken, mijnen chirurgijnszak mede. De boer, die een hupsch man was, bewilligde gaarne, mij die dienst te bewijzen. Hij nam den brief, en gaf mij een stuk broods, dat hij bij zich had. De rooverkapitein deed hem een onzer paarden bestijgen, die onder aan den berg graasden, en hij ging ijlings naar *Castel-Madama* op weg, mij toeroepende, goeden moed te houden."

In den tijd, die tusschen het vertrek en de terugkomst van den bode verliep, was de ongelukkige CHERUBINI getuige van een verschrikkelijk tooneel, wel geschikt om zijnen angst nog te vermeerderen.

MARASCA, zijn lotgenoot, wiens trouw hij verdacht begon te *houden*, scheen met de roovers op een' vriendschappelijken voet te staan; hij schertste met hen, bezag en onderzocht hunne wapenen, en dan weder, wanneer zij hem den rug toekeerden, bedreigde hij hen met wenken en gebaren. — »Mijne vermoedens," zegt de chirurgijn, »waren *bijkans in* zekerheid verkeerd, toen er iets gebeurde, dat mij deed zien, hoe weinig gegrond en hoe onregtmatig zij waren. De roovers hadden begonnen zijn schertsen en vriendschapsbetoon eenigzins smadelijk op te nemen. Vreezende hen lastig te vallen, was MARASCA naast mij komen zitten. Hij zat er naauwelijks eenige oogenblikken, toen het opperhoofd, ons bedaardelijk genaderd zijnde, hem plotseling, zonder een woord te spreken, eenen geweldigen stokslag in den nek toebragt; het was alsof een slager een' os doolde. Door den slag half bedwelmd, had MARASCA nogtans de kracht om overeind te rijzen, en, met gevouwene handen, uit te roepen: »Om Gods wil, spaar mijn leven; ik heb vrouw en kinderen!" Maar, daar MASOCCO zijne slagen herhaalde, poogde hij zich te weer te stellen en hem bij de keel te grijpen. De overige roovers lieten hem hiertoe den tijd niet; zij vielen hem op het lijf, en sleepten hem naar den rand eener diepe rotskloof. MARASCA was een sterkgespierd man; maar de worsteling was te ongelijk, om van langen duur te zijn. Er was een oogenblik der grootste verwarring, gedurende hetwelk ik al die mannen, aanvallers en aangevallene, neêrstorten, opstaan, weder neêrstorten en allen met elkander in de diepte der kloof zag

rollen, aan welker rand wij zaten. Rillende van schrik, boog ik mijn hoofd op de borst en sloot de oogen; ik hoorde het uitbraken van verwenschingen, een' luiden schreeuw, een dof gekerm; daarna hoorde ik niets meer, en bleef eenige oogenblikken als van gevoel beroofd zitten. Toen ik de oogen weder opsloeg, zag ik mij midden onder de roovers; MASOCCO, hijgende van vermoeidheid, was bezig, zijnen dolk, waarlangs het bloed afdrupte, schoon te vegen en in de scheede te steken; hij zag, hoe doodsbleek ik geworden was, en, zich naar mij toe keerende, zeide hij: »Vrees niets, CHERUBINI; wij hebben uwen makker gedood, omdat wij wisten, dat hij een handlanger der policie was; gij drijft zulk een handwerk niet; de ellendeling morde, onderzocht onze wapenen, en scheen den spot met ons te drijven; daarenboven was er geen sequin van hem te halen, en, waren de soldaten gekomen, zoo zou hij hunne zijde tegen ons gekozen hebben."

»Die woorden van het opperhoofd hadden mij eenige gerustheid hergeven, en mijne ziel opende zich weder voor de hoop, toen ik de roovers elkander zag naderen en onderling raadplegen. — »Het geld van *Tivoli* schijnt niet op te dagen," zeiden sommigen. — »Ja, en in plaats van scudi zullen het wel soldaten zijn, die men ons toezenden zal," riepen anderen. — »Wat willen wij met onze gevangenen uitvoeren," hernam een der hoofden; »wij moesten ze of dooden of naar huis zenden." — De meeningen waren verdeeld. MASOCCO, zijne makkers latende twisten, kwam naast mij op het gras zitten. Ik herinnerde mij op dat oogenblik, dat ik ettelijke scudi in den zak had; ik gaf ze hem, in de hoop van hem op deze wijs gunstig voor mij te stemmen. Hij nam het geld, en, beginnende te lagchen, zeide hij: Daar kan de bode mede betaald worden."

»Tegen vier ure in den achtermiddag braken de dikke wolken, die zich boven ons hoofd verzameld en ons lang bedreigd hadden, op eenmaal los; de regen viel bij stroomen neder, en, daar ik geenen mantel had, werd ik doornat. Plotseling, te midden van het onweder, hoorde men stemmen van onderscheidene kanten. De naaste kwamen van eenen heuvel aan onze linkerhand. — »Het is onze bode," zeide ik tegen den kapitein. — »Dat zullen wij zien," — en hij riep. Maar niemand kwam, en eene wijl hoorde men niets meer. Evenwel, na ettelijke minuten meende men

nieuwe stemmen te vernemen, en weder aan de linkerzijde. De roovers deden ons eenen heuveltop beklimmen, van welken men het punt, waar de stemmen schenen op te gaan, kon overzien. Toen wij op eene kleine effene plek, die met kreupelhout omgroeid was, aangekomen waren, plaatsten de roovers ons achter hen, en, hunne wapenen gereed houdende, riepen zij de aankomenden toe, te naderen, en met het aangezigt op den grond te gaan liggen. De naar *Tivoli* gezonden bode, want hij was het, antwoordde barsch: »Waarom zou ik nog in het nat gaan liggen? Is het niet genoeg, dat ik mij dood afgewerkt heb met zoo hoog te klouteren, beladen, gelijk ik ben, met een' zak van 500 scudi. Ziedaar hebt gij hem," voegde hij er bij, den zak aan MASOCCO voorhoudende; »het is alles, wat men in de stad heeft kunnen bijeenschrapen." — »Het is wel," antwoordde deze, nam den zak en telde het geld, dat hij accoord bevond; vervolgens prees hij den boer wegens zijne eerlijkheid, en gaf hem de drie stukken gelds, die ik hem overhandigd had. Dit geschied zijnde, zond hij ettelijke boeren, welke hij, na mijne gevangenneming, onderweg had opgezameld, en die onzen marsch belemmerden, naar huis, en daarna gaf hij bevel om op te breken.

»Thans, nu gij voor mij zoo veel geld ontvangen hebt," zeide ik eenigzins ongeduldig tegen MASOCCO, »waarom zendt gij mij niet, als de anderen, naar huis?" — »Wij willen de terugkomst van den bode uit *Castel-Madama* afwachten; misschien brengt hij een' zak scudi, even als die van *Tivoli*." (*) — »Gij vergist u; *Castel-Madama* is een armzalig gehucht; men zou er geen vier scudi bijeen kunnen brengen." — »Wij zullen zien." — »Het ware beter, mij maar terstond den hals te breken; want moet ik, nat als ik ben, den nacht op de bergen doorbrengen, dan is mijne gezondheid voor altijd bedorven." — »Uwe gezondheid en uw leven raken ons niets, en ik raad u den mond te houden," hernam de kapitein norsch; »want mijne makkers zouden wel eens boos kunnen worden, als zij u zoo hoorden spreken."

»Al had ik nog meer te zeggen gehad, zulk een antwoord zou mij den mond gesnoerd hebben. Ik zweeg, en

(*) Uit het relaas blijkt niet, ten minste zoo ver het aangehaald is, dat er twee boden afgezonden waren. — *Vert.*

een roover, die mij den arm gaf, om mij te helpen den heuvel te beklouteren, zeide mij, dat ik wèl deed niet langer tegen te kakelen, want dat hij en zijne makkers om mijn leven niet meer gaven. dan om dat van een' hond.

»Wij togen den geheelen avond voort; toen een derde deel van den nacht voorbij was, hielden wij halt op eenigen afstand van een paar stulpen, bij welke wij een' ezel vonden, die aan herders uit den omtrek behoorde. Ik was uitgeput van vermoeidheid; de kapitein had medelijden met mij; hij deed een' mantel van schapenvellen over den rug van den ezel spreiden, en mij er op klimmen; vervolgens deed hij zijne bende haren tred versnellen, en weldra hadden wij eenige verlatene hutten bereikt, die bij den top des bergs stonden. Hier stak men, op eenen dorschvloer, een groot vuur aan. De aanvoerder gelastte mij, mijne natte kleederen uit te trekken, om dezelve te doen droogen, en, daar mijne leden van koude verstijfd waren, hielp hij mij eigenhandig ontkleeden. Terwijl mijne kleederen droogden, deed hij mij mijne ledematen nabij het vuur uitstrekken. Toen alles goed droog was, kleedde ik mij weder aan, en ging vervolgens op nieuw bij het vuur liggen, terwijl de roovers het vleesch van een schaap, dat zij gedood hadden, op kolen deden roosten. Mijne vermoeijenis was zoo groot, dat ik in een' diepen slaap viel. Toen ik wakker werd, vond ik de geheele bende op hare beurt slapende, behalve de schildwachten en den kapitein. Deze hield aan het eind van den laadstok zijns snaphaans eenige sneden schapenvleesch, welke hij geroosterd had, en mij nu aanbood; ik beproefde er een of twee monden vol van te eten, maar de keel was mij als toegewrongen; ik gaf dus het overschot aan den bode uit *Tivoli*, die bij mij was gaan liggen."

Des anderen daags zonden de roovers, moede van op de terugkomst des boers te wachten, dien men naar *Castel-Madama* gezonden had, om het overige losgeld voor den heelmeester te halen, eenen nieuwen boodschapper met eenen brief van den gevangen af. Op het oogenblik, dat hij vertrekken zou, stelde een der roovers voor, den dokter een oor af te snijden, en het, als een dringend postscriptum, tot meerdere klem, bij den brief te voegen. Het opperhoofd bragt te weeg, dat aan dezen fraaijen voorslag geen gevolg gegeven werd; maar bij het heengaan zeide hij den boodschapper: »Wees indachtig, dat, zoo gij mor-

gen vóór den avond niet terug zijt, gij geheel en al kunt wegblijven, want dat wij dan vriend CHERUBINI zeker in het een of ander gat gestopt hebben." — Die nacht en de volgende dag werden met heen en weder trekken op de toppen der omgelegene bergen doorgebragt. De gevangen was echter veel geruster, want oogenblikkelijk na het vertrek van den bode had de kapitein hem gezegd: »Thans, nu gij met dien man uit *Castel-Madama* niet meer spreken kunt, wil ik u de belofte wel geven, dat, hoe gering de som ook zijn moge, welke hij zal medebrengen, wij u in vrijheid zullen stellen." — »Die belofte onthief mij van zulk eenen angst," zegt de dokter, »dat de bandiet mij voorkwam als een uit den hemel gedaalde engel, en dat ik hem de handen kuste, terwijl ik hem voor zijne zoo onverhoopte goedgunstigheid vurig dank zeide." (Men moet erkennen, dat deze wijze van dankbetuiging wat al te *Italiaansch* is; en men mag er uit afleiden, dat dokter CHERUBINI uitermate bang moet geweest zijn; trouwens hij erkent dit naïf genoeg.) »Het steken der muggen," zegt hij, »die zich in menigte op mijn aangezigt en hals plaatsten, veroorzaakte mij veel pijn; maar sedert den dood van den ongelukkigen MARASCA was ik zoo bang, dat men mijne gebaren, zoo zij te haastig waren, voor teekenen van toorn of ongeduld zou opnemen, dat ik zelfs de hand niet durfde opligten, om die lastige insekten te verjagen."

Overigens kan men niet zeggen, dat de bandieten hunnen gevangen den troost der Godsdienst onthielden. Een hunner, die de keten van *la Madonna del Carmine* om den hals had hangen, zeide hem, in oogenblikken van groote afmatting en neerslagtigheid: »Waarde broeder, verdraag dit alles om den wil van God en de Madonna!" Het was zeker de aalmoezenier der bende, want geen *fratone* kon stichtelijker gesproken hebben.

De aanvoerder alleen scheen iemand van meer gewigts dan zijne gezellen; hij zeide van *Sonnino* geboortig te zijn, en verzekerde, dat hij een der vijf hoofden geweest was, welke men naar *Frosinone* afgevaardigd had, om met den Kardinaal GONSALVI te handelen. — »Geweld kan niets tegen ons uitregten," herhaalde hij meermalen: »wij zijn geene vesting, welke men met geschut kan platschieten; maar, even als de adelaar en de valk, vliegen wij rondom den top der hoogste rotsen, zonder eene vaste woonstede

te hebben, waar men ons grijpen kan." — Die man ontleende zeker zijne beelden en spreekwijs uit de heldenromans en de levensbeschrijvingen van vermaarde roovers, welke hij gedurig las. — „Vallen er zeven van ons," zeide hij ook nog, „des anderen daags staan er tien gereed om hen te vervangen; maar allen hebben wij vast besloten, ons leven duur te verkoopen en niet dan luisterrijk te sterven. Het eenige middel, om ons te ontwapenen, zou zijn, ons een onvoorwaardelijk pardon toe te staan, en dan nog zou de Paus zelf ons vergetelheid van het verledene moeten toezweren."

Eindelijk kwam de bode uit *Castel-Madama* terug en bragt het geld; de roovers hielden woord, en dokter CHERUBINI werd terstond in vrijheid gesteld. Zijne blijdschap was zoo groot, dat hij de roovers niet verliet zonder hen te danken voor de goedheid, welke zij hadden van zijn leven te sparen, als ook voor de beleefdheid en de zorgen, welke zij hem gedurende zijne gevangenschap bewezen hadden.

Die bende, welke haar hoofdkwartier nabij *Subiaco* had, bleef tot aan den herfst in dit gebergte huizen, straffeloos de Pauselijke regering braverende, en de veiligheid der inwoners van *Rome*, die meer dan eenmaal den rook harer nachtlegers zien konden, gedurende al dien tijd bedreigende.

In dit lange tijdsverloop waren *Tivoli*, *Subiaco*, *Palestrina* en al de kleine steden in het gebergte, hetwelk boven de *Campagna di Roma* oprijst, in schrik en angst. Had men een man bemerkt, die met een' snaphaan gewapend was, of zag men in het gebergte een vuur branden, dan klepte de alarmklok. Die schrik hernieuwde zich soms meer dan eenmaal op den dag. Elken avond werd, van de bisschoppelijke kerk te *Tivoli*, de taptoe geluid; op dit sein sloten de kroegen, de burgerwacht bezette de haar aangewezene posten, en schildwachten werden op elke der bruggen geplaatst, langs welke men in de stad kon doordringen. Men wist, dat de roovers het oogmerk hadden, te beproeven, of zij ook de nieuwe wijk van *Tivoli* konden verrassen en eenigen der rijke eigenaars, die er gehuisvest zijn, konden opligten, ten einde zware losgelden van hen te trekken. Was het leven van een' kleinen dorpschirurgijn voor 2000 scudi vrijgekocht, wat zou men hun dan niet betalen, om lieden van meer aanzien en gewigt te redden!

De regeringscommissarissen evenwel, de noodzakelijkheid

gevoelende om eindelijk eens met eenparigheid en veerkracht te handelen, hadden verscheidene herders, van welke men wist dat zij in verstandhouding met de bandieten geweest waren en hun levensmiddelen verschaft hadden, doen vatten en gevangen zetten. De overige veehoeders, door dit voorbeeld verschrikt, waren nader bij de steden en vlekken gekomen; maar hierdoor scheen de stoutheid der roovers nog vermeerderd. De levensbehoeften, welke zij niet meer goedschiks erlangen konden, namen zij nu met geweld, door onvoorziens en in genoegzamen getale binnen de kleine gehuchten op het gebergte en zelfs in de vlakte te dringen. Onder anderen waren *Guadognola*, *San Vetterino* en nog eenige dergelijke plaatsjes op deze wijze geplonderd geworden.

Die staat van zaken scheen nog lang te kunnen voortduren; want, het zij onbehendigheid der overheidspersonen, of wel oogluiking der bergbewoners, nergens kon men de roovers in handen krijgen, en dagelijks deden zij hunne nabijheid door nieuwe plonderingen en nieuwe gruweldaden gevoelen. Evenwel tegen het einde van September kwam het gerucht in omloop, dat de benden, die het land onveilig gemaakt hadden, naar *Anagni* en *Ferentino* afgedeinsd, en dus *Tivoli* en *Subiaco* van hen ontheven waren. Reeds wenschten de inwoners elkander geluk met hetgeen zij als hunne verlossing beschouwden, toen plotseling het opligten van den Aartspriester van *Vicovaro* en het vermoorden van zijnen neef hen uit deze bedriegelijke gerustheid wekten. De bedoelde geestelijke was met zijnen neef en eenen vriend van *Vicovaro* naar *Subiaco* op weg, toen zij zich onverwacht door gewapenden aangevallen zagen. De jongman droeg een' snaphaan. Ziende, dat een der roovers zijnen oom tegen den grond wierp en hem met een' hertsvanger bedreigde, bragt hij den aanrander eenen slag met de kolf van zijn geweer toe; maar, eer hij den slag herhalen kon, viel hij voorover op den grond, door eenen doodelijken dolksteek in den rug getroffen. De roovers lieten het lijk liggen, sleepten den oom met deszelfs vriend in het gebergte, en, daar zij bijzondere redenen hadden om op hem verbitterd te zijn, eischten zij zoo hoog een losgeld, dat het kerspel niet in staat was de gevorderde som te betalen. De roovers deden hierop den ongelukkigen priester en deszelfs lotgenoot de ongehoordste folteringen ondergaan, zonden dagelijks, volgens hunne gewoonte, afgesnedene leden hunner gevan-

genen aan derzelver bloedverwanten, om, zoo mogelijk, het losgeld aan hen te ontwringen, en, zulks vruchteloos zijnde, bragten zij hen eindelijk om hals, en wierpen hunne lijken in eene rotskloof. (*)

Ongetwijfeld denkt men, dat eene nadrukkelijke en geduchte straf op den zoo ijselijken moord van den Aartspriester van *Vicovaro* volgde, en dat de regering er ten minste nu niet meer aan dacht, om met de moordenaars in vergelijk te treden. Juist het tegendeel gebeurde. Nieuwe onderhandelingen werden tusschen de hoofden der bende en de afgevaardigden der regering geopend. Weldra zelfs begon men van eene onvoorwaardelijke amnestie te spreken; maar de roovers, die wel wisten, dat alleen hij, die straffen kan, opregt vergiffenis schenkt, begeerden die amnestie niet dan onder zekere voorwaarden. Niet alleen moest de Pauselijke regering zich verbinden hen niet te vervolgen, maar ook nog in hun levensonderhoud voorzien en hun een bestaan verzekeren, zoodat het niet meer gratie, maar belooning was, wat zij verlangden. Daar de Kardinaal-legaat deze onbeschaamde vorderingen afwees, begonnen de rooverijen op nieuw, en van *Fondi* tot aan *Subiaco* werd het geheele land, om zoo te spreken, onder brandschatting gelegd door benden, die overal tegenwoordig en overal ongrijpbaar schenen. Alstoen had de zonderlinge gebeurtenis plaats, welke wij thans verhalen zullen; eene gebeurtenis, die te gelijker tijd een staaltje leveren kan van de onbehendigheid en zwakheid der *Romeinsche* regering en van de stoutheid en list der bandieten.

De opperste van het Seminarium van *Terracina*, wiens theatrale vroomheid in geheel het land hoogelijk bewonderd werd, had zich bij de regering als middelaar tusschen den Staat en de roovers aangeboden, en de regering had dit zonderlinge aanbod aanvaard. Die man, die voor een' der welbespraaktste predikers uit geheel den omtrek doorging, en, even als alle praters, veel te veel op de magt der woorden vertrouwde, wapent zich, op zekeren dag, met een groot crucifix, en, onverzeld door het gebergte gaande zwerven, begint hij de bandieten op te zoeken. Eerst na verscheidene dagen ontmoette hij hen. Alstoen zich tot de voornaamsten

(*) De bijzonderheden dier kannibaalsche martelingen weigerde onze pen hier over te schrijven. — *Vert.*

der bende keerende, bezweert hij hen, bij het bloed en het lijden des Heilands, de wapenen af te leggen. — »Spaart uwe medeburgers!" riep hij uit; »houdt op de geesel en de schrik des lands te zijn! Wat verlangt gij? algemeene vergiffenis? ziet ik breng ze u. Wat wenscht gij daarenboven? jaargelden, ambtsbedieningen? de regering belooft ze u. Nog meer; zij verbindt zich, het tegen *Sonnino* geslagen vonnis te herroepen, uwe vernielde woningen te herbouwen, uwe gevangene medgezellen te ontslaan." — Die op stellige beloften steunende welsprekendheid was inderdaad de eenige, die zijne toehoorders bewegen kon. De priester ziet, hoe zij aarzelen, hoe zij onderling raadplegen. Van dit beslissend oogenblik maakt hij gebruik, en, de Heilige Maagd, ST. ANTONIUS, CHRISTUS zelv', van welken de minste hunner misdaden de wonden doet bloeden, *beurt om beurt* doende werken, haalt hij hen over om voorslagen aan te nemen, tot welker aanbieding de regering hem nimmer had behooren te magtigen.

Doch het was niet genoeg, die gevreesde menschen ontwapend te hebben: de nieuwe apostel wil hen nog daarenboven bekeeren, en elk dier verharde booswichten in een boetvaardig zondaar veranderen. Het voorbeeld van den bekeerden moordenaar aan het kruis moet voor hen niet verloren zijn. De struikroovers, die voor hun belang opene ooren gehad hebben, veinzen ook door den ijver en de welsprekendheid van den priester getroffen te zijn; misschien zelfs wel gevoelen zij er zich inderdaad kortstondig door bewogen; zij volgen hem in zijn Seminarium te *Terracina*. Daar leiden de nieuwbekeerden eenige dagen lang een voorbeeldig leven; zij vasten en bidden; vrome verrigtingen houden al hunnen tijd bezig. Nimmer gaven grooter zondaren sneller blijken van eene aandoenlijker godvruchtigheid. Men zou, wanneer men hen elken dag voor de altaren in het stof geknield had zien liggen, gedacht hebben, dat er slechts eene enkele schrede was tusschen den staat van roover en dien van monnik.

Dit stichtelijke kluchtspel had eene wijl geduurd; ieder wenschte den rector met het door niemand verhoopte slagen van zijn godvruchtig bekeeringswerk geluk; op het land ging hij voor een' heilige, voor een' wonderdoener, en te *Rome* voor een zeer behendig man door, toen plotseling het tooneel veranderde, en de vrome inleiding door de onver-

wachtste en treurigste ontknooping gevolgd werd. Zaken, tot de kerktucht betrekkelijk, hadden den kloostervoogd naar *Rome* geroepen, en hem gedwongen, eenen dag en nacht afwezig te zijn. Naauwelijks was hij terug, of hij snelde naar de cellen zijner geliefde bekeerlingen; hij vindt ze ledig. Hij roept de kweekelingen van het Seminarium, die in een' anderen vleugel van het gebouw hunne woning hadden; niemand antwoordt; kweekelingen en roovers zijn beide verdwenen. Eindelijk ontdekt men, diep in de kelders opgesloten, den concierge en de over de kweekelingen gestelde wachters. Van hen verneemt men, dat in het holst van den nacht, toen geheel de stad in slaap lag, de roovers de 'kweekelingen gewekt en hunne professoren opgesloten hebben, elk met oogenblikkelijken dood bedreigende, zoo hij eenen schreeuw deed hooren; dat zij vervolgens, de jonge lieden voor zich heen drijvende, den weg naar het gebergte hadden ingeslagen. Herders, die van buiten komen, verhalen, dat zij, in het bosch van *Monticello*, verscheidene mijlen van *Terracina*, de jonge lieden ontmoet hadden, twee aan twee gebonden, en door de nevens hen gaande roovers, als door hunne leermeesters, begeleid. Den volgenden nacht evenwel kwamen de meesten dier jonge lieden in de stad terug. Om geen gebrek aan levensmiddelen te krijgen, hadden hunne wegvoerders slechts diegenen bij zich gehouden, wier bloedverwanten rijk waren, en van welke zij derhalve zware losgelden konden verwachten. Want, gedurende hun verblijf in het Seminarium, hadden de bandieten hunnen tijd niet verzuimd, maar de naauwkeurigste berigten omtrent het vermogen van elk dier kinderen ingewonnen. Er waren echter, onder het getal der genen, die zij bij zich hielden, jonge lieden, wier ouders niets minder dan rijk waren; maar deze waren zoöns van regters en overheidspersonen, tegen welke de roovers wederwraak te oefenen hadden: zij behielden hen, zeiden zij, om er een voorbeeld aan te stellen. De jonge FASANI, zoon van een' gewezen Maire, was onder hen.

Gedurende de eerstvolgende dagen kwamen nu, van tijd tot tijd, herders aan de ouders der kweekelingen, welke de roovers bij zich gehouden hadden, de volgende circulaire brengen: »Waarde ouders! weest niet ongerust; ik ben gezond en wèl; ik ben bij hupsche lieden, die alle mogelijke zorg en oplettendheid voor mij hebben; maar zendt gij

mij niet op staanden voet tweeduizend scudi; zoo slaan zij mij dood." De ongelukkige ouders bragten deze brieven aan den Kardinaal, Secretaris van Staat, die hen beloofde, dat hij zich *eerstdaags* met deze zaak zou bezig houden. De best beradenen rekenden op niemand dan op henzelven, en zonden aan de roovers al het geld, hetwelk zij bijeen konden brengen. Deze, van hunnen kant, ontsloegen achtereenvolgens de gevangenen, welker losgeld zij ontvingen. Eindelijk, acht dagen nadat geheel het Seminarium van *Terracina* op de boven verhaalde wijs geschaakt was, bleven in de magt der roovers nog slechts drie kweekelingen, twee zoons van regters, elk twaalf jaren oud, en de zoon van den Maire FASANI, die veertien jaren telde. De ouders dier ongelukkigen hadden, even als de overigen, losgeld betaald. Niettemin verspreidde zich weldra te *Rome* het gerucht, dat zij alle drie meêdoogenloos om hals gebragt waren. Deze treurmaar bleek echter slechts ten deele waar te zijn. De twee zoons der regters waren het, welke men vermoord had. Als door een wonderwerk was de jonge FASANI aan hetzelfde lot ontkomen. Zie hier wat hij, na zijne terugkomst in het ouderlijke huis, verhaalde:

Zoodra de roovers buiten het Seminarium waren, keerden zij zich in haast, langs den weg van *Torre delle Mole*, naar het gebergte; dit gehucht ter linkerzijde gelaten hebbende, begonnen zij weldra, langs zeer steile hellingen, opwaarts te stijgen, en het duurde niet lang, of zij bevonden zich in het hart der bergen van *Sonnino*. Zij hadden hunne gevangenen paarsgewijs aan elkander gebonden, en dwongen hen met geweld voorwaarts te spoeden, terwijl zij hen gedurig met stokslagen en zelfs met dolksteken bedreigden. Daar evenwel de weg gedurig moeijelijker werd en de krachten der arme kinderen uitgeput schenen, namen de roovers hen op de schouders, en hielden niet eer stil, vóór dat zij zich op den top van eenen hoogen berg bevonden, die aan alle kanten met bosschen omringd was. Hier ontmoeteden zij eenen herdersknaap, die eene kudde schapen hoedde; twee van de vetsten dezer dieren werden door hen geslagt, en vervolgens bij een groot vuur, hetwelk zij terstond na hunne aankomst hadden aangelegd, gebraden. Bij het begin en na den afloop hunner maaltijden, waaraan zij de kweekelingen deel gaven, verzuimden zij niet hunne gebeden op te zeggen, volkomen gelijk zij gewoon waren zulks in het

klooster te doen. Hunne bekeering, ziet men, was hun van nut geweest! Bij deze gebeden voegden zij eene dankzegging aan hunnen beschermheilige ST. ANTONIUS. Vervolgens schildwachten uitgezet hebbende, en verzekerd niet overvallen te kunnen worden, nam een hunner een boek, waaruit hij zijnen op het gras rondom hem liggende kameraden met luider stem begon voor te lezen; dit boek vermeldde de poëtische geschiedenis van de vermaarde RICARDO en PIETRO MANCINO. (*) Op de beschrijving van elk der listige of stoute bedrijven hunner helden, schreeuwden de bandieten het uit van bewondering, en men zag duidelijk, dat zij voornamen zoo glorierijk een voorbeeld na te streven. Op deze wijs liep de dag ten einde. »Toen de nacht gekomen was," dus gaat de jonge FASANI in zijn relaas voort, »wikkelden de roovers ons in hunne mantels, en schikten ons rondom een groot vuur; vervolgens, na het beeld der Heilige Maagd, hetwelk ieder hunner om den hals droeg, gekust te hebben, strekten zij zich rondom ons neder en waren weldra in slaap; de schildwachten alleen waakten op de rotstoppen in den omtrek. Des anderen daags trokken wij wederom den geheelen dag te midden van naauwelijks toegankelijke bergen voort. Dien dag ontsloegen de roovers eenigen onzer makkers. De volgende dagen verlieten de overigens ons, de een na den ander, naar mate herders of boeren het geld voor derzelver loskooping bragten. Wij bleven slechts met ons drieën over, en de roovers, om minder moeite met onze bewaring te hebben, bonden ons de armen aan een en hetzelfde touw vast. Op zekeren dag, het was de achtste onzer gevangenschap, zag ik onze wachters geheimzinnig met elkander spreken en nu en dan van ter zijde blikken op ons werpen, die niets goeds verkondigden. Een hunner de hand aan zijnen dolk geslagen hebbende, dacht ik, dat hij ons ging dooden, en wierp mij op de knieën, om hem genade af te smeeken. MASSARONI, een van de hoofden der bende, trad met eenen grimlach nader: »FASANI," zeide hij mij; »stel u gerust; wij zijn van zins, een eind aan uwe gevangenschap te maken; maar intusschen, houd ons eens eene predikatie over den dood." Ik gehoor-

(*) Het is een dier boeken, waarvan de rondreizende marskramers zulk eenen ruimen aftrek in het gebergte vinden.

zaamde en predikte zoo goed ik kon, weinig denkende, dat het de lijkrede voor ons drieën was, en dat de gebeden, met welke wij dezelve deden verzeld gaan, die waren van stervenden! Helaas! naauwelijks had ik geëindigd, of een der roovers greep het touw, waaraan wij gebonden waren, en sleepten ons onbesuisd, dwars door de rotsen, tot op den rand eener diepe kloof. Mijne smeekende oogen vestigden zich op die van dezen man; ik zag, aan het vuur, dat uit de zijne schitterde, en aan de wijs, waarop hij zijne wenkbraauwen zamentrok, dat ons laatste uur gekomen was, en dat wij geene barmhartigheid meer te hopen hadden. Inderdaad, ik had nog den tijd niet gehad, om: »Heb medelijden!" te roepen, of reeds tweemaal had de dolk van den roover zich in de borst mijner twee ongelukkige medgezellen gedompeld; en ik vond mij geheel met hun bloed overdekt. Een dergelijke stoot was ook voor mij bestemd; ik ontdook dien, en, de oogen sluitende, viel ik op den grond, medegesleept door mijne makkers, die met een' zwaren val op het gras rolden. Ongetwijfeld zijn het hunne ligchamen, die mij behoed, en de dolksteken ontvangen hebben, welke voor mij bestemd waren. Daar zij echter in hunne doodstuipen spartelden, geraakte ik bloot, en zag op nieuw den dolk des moordenaars boven mij schitteren. Ik wierp mij op mijne knieën voor hem neder, en smeekte op eene hartroerende wijs om mijn leven, terwijl ik daarbij den bijstand van ST. ANTONIUS, zijn beschermheilig, inriep. Overdekt, gelijk ik zulks was, met het bloed mijner makkers, was mijn voorkomen zoo deerniswekkend, dat de bandieten er door bewogen werden. Ik zag, hoe de ponjaard opgeheven bleef; smeekende hief ik de handen opwaarts, en riep op nieuw ST. ANTONIUS en de Heilige Maagd te hulp. Evenwel, eenen afgrijselijken vloek uitende, drong de roover weder op mij in; maar MASSARONI hield hem tegen. »Dood hem niet!" riep hij met eene forsche stem; »hij heeft ST. ANTONIUS aangeroepen; zijn dood zou ons iets kwaads berokkenen. Het is de laatste van de drie; daar hij nog leeft, laat hem leven. *Facciamo un regalo a* SANT 'ANTONIO," (*) voegde hij er bij, terwijl hij het teeken van het kruis maakte. De roover gehoorzaamde, en, in plaats van mij los te binden, sneed hij met zijnen dolk de touwen los, die mij aan mijne arme

(*) Laten wij een prezentje aan ST. ANTONIUS doen.

makkers gehecht hielden, welker warm bloed ik nog altijd over mijne handen en beenen voelde gudsen. MASSARONI veegde mij met een' doek af, en gaf mij eenen ring, als ook eene soort van vrijgeleide-brief, welken hij op zijne knie schreef. (*) »Gij kunt heengaan," zeide hij, »gij zijt vrij; dank ST. ANTONIUS voor uwe verlossing!"

De comedie der rooverbekeering had alzoo, gelijk wij gezegd hebben, een zeer tragisch einde. De dwaze rector van het Seminarium van *Terracina* verloor zijnen post echter niet; men schreef zijn ongeluk aan zijnen al te vurigen godsdienstijver toe, en godsdienstijver doet te *Rome* zelfs het grootste onverstand verontschuldigen.

(*Het vervolg hierna.*)

(*) Ziehier een afschrift van dezen geleidebrief:

»*Si ordina a qualunque comitiva di non toccare* CASATA FASANI. *Virtu e fedelta..*

ANTONIO MATTEI *ed* ALESSANDRO MASSARONI.

(Wij gelasten, wie het ook zij onzer makkers, CASATA FASANI niet te moeijen.)

BIJ HET GRAF MIJNS VADERS.

Dierbre vader! met een bloedend harte
  Ging ik u geleiden naar het graf,
En de traan der kinderlijke smarte
  Gleed mij telkens van de wangen af;
't Viel mij bang, toen ik de kist zag zinken,
  Die uw stoflijk overschot bewaart,
En de doffe nagalm hoorde klinken
  Van de daarop neêrgeworpen aard'.

Nimmer, dacht ik, ziet mijn oog hem weder,
  Die mijn steun, mijn leven was en vreugd;
Hem, wiens liefde steeds zoo trouw en teeder
  Voor mij waakte sinds mijne eerste jeugd;
Die zoo gaarne 's levens moeite én zorgen
  Torschte, indien dit mij verligten mogt,
En steeds rustloos, van den vroegen morgen
  Tot den avond, mijn genoegen zocht;

Die me als knaapje 't kwaad reeds leerde vlieden,
  Mij als jongling op den Heiland wees,
En 't genot, dat deugd en godsvrucht bieden,
  Uit ervaring dikwerf roerend prees;
Die, de knieën in het stof gebogen,
  Daar hij de oogen biddend opwaarts sloeg,
Menigmaal den Vader in den hoogen
  Ook voor mij om zijnen zegen vroeg.

Zoo zoo dacht ik, onvergeetbre vader!
  Toen uw stof in 't donker graf verzwond;
En wanneer ik uwe rustplaats nader,
  Voel ik steeds, wat band mij aan u bond:
Naauwer nog dan door het bloed vereenigd,
  Waart ge mij de trouwste vriend op aard'!
Wat dan is er, dat mijn droefheid lenigt,
  Zoo mijn oog op uwe groeve staart?

Maar aan Hem, dien ge als Gods Zoon gehuldigd
  En zoo vurig steeds hebt lief gehad,
Is ons hart de dierbre leer verschuldigd,
  Die in 't leed den besten troost bevat:
Onze blik mag eindloos verder zweven
  Dan het graf, waarop hij is gerigt;
Jezus toch, de Heer van dood en leven,
  Bragt de blijde onsterflijkheid aan 't licht.

Moge ons hart dan om uw afzijn rouwen,
  Zitten wij in weemoed neêr en druk,
Uw geloof verwisselde in aanschouwen;
  Uwe hoop in storeloos geluk;
Nu, van allen last der aarde ontheven,
  En verlost van zonde, ziekte en pijn,
Looft gij Hem, die, door dit wisslend leven,
  Steeds zoo trouw uw Leidsman wilde zijn.

Nu hervindt gij ze in des hemels gaarde,
  Al de dierbren hier door u betreurd;
Ook de brave vrouwe, die mij baarde,
  Ons, helaas! zoo vroeg van 't hart gescheurd;
Nu, nu stemt gij met haar in de koren,
  Die het lied ter eer van 's Vaders Zoon

Door het ruim der hemelen doen hooren,
Neêrgeknield voor 's Allerhoogsten troon.

Zouden dan, bedrukte weduwvrouwe!
Die voor mij de beste moeder zijt,
Immer aan die diepgevoelde rouwe
De ons geschonkene uren zijn gewijd?
Zouden wij den dierbren steeds betreuren,
Of ons geene hope bleef op aard'?
Neen! wij willen 't hoofd weêr opwaarts beuren,
Schoon ons oog op zijne groeve staart.

Neen! wij willen (moge God dit geven!)
't Voetspoor drukken, hier door hem betreên,
En naar deugd en reine godsvrucht streven,
Zoo als dit de dierbre deed voorheen.
Eenmaal toch vliedt zorg en smart daarhenen,
En de baan des levens loopt ten end';
Dan zal God ons daar met hem hereenen,
Waar men rouw noch bange scheiding kent.

Almelo, December 1840. G. TEN BRUGGENCATE, HZ.

SIMPLEX SIGILLUM VERI.

De gewoonte brengt het mede, dat de gezellen der Boekdrukkers, hier ter stede, telken jare, op den dusgenoemden *Koppermaandag*, aan de begunstigers der drukkerij, een Nieuwjaarsgedicht aanbieden. De exemplaren van zoodanig vers worden met zorg en netheid gezet en afgedrukt, en zijn daarenboven voorzien van een' fraai-gezetten rand, ter versiering des geheels.

Het dusgenoemd *Koppergeschenk* voor het jaar 1841, ter drukkerije van den Heer C. A. SPIN, alhier vervaardigd, muntte dit jaar inzonderheid uit door een' uitvoerigen, netbewerkten en keurig gezetten rand, in den vorm van een groot antiek kerkgebouw, met eene hoofd- en twee zijdeuren, kerkramen en gevelversierselen, terwijl het gedicht in het midden van het front is geplaatst. Dit kunststukje is in *tien* kleuren gezet en met dezelve geschakeerd, in de manier der bontkleurige *Congreve-druk*, thans in den smaak, en dien men, in couranten en nieuwsbladen, als eene *ver-*

betering en *verfraaijing* der Drukkunst, hoort roemen. En inderdaad, wanneer men de vlijt en moeite, aan de nette en keurige uitvoering des geheels te koste gelegd, gadeslaat, zal wel niemand *daaraan* goedkeuring en lofspraak weigeren; maar het is eene andere vraag: of al dat *kunstwerk* voor eene wezenlijke *verbetering* en *verfraaijing* der Drukkunst te houden zij.

Het drukken met kleuren, of de zoogenaamde *Congreve-druk*, is eene buitenlandsche uitvinding, en het is voorzeker lofwaardig, dat onze vaderlandsche Drukkers getoond hebben, wat zij in dezen *kunnen* verrigten; hiermede is echter nog geenszins uitgemaakt, dat gezegde vinding de eenvoudig-schoone Drukkunst zou kunnen *verbeteren* en *verfraaijen*. Integendeel houden wij dezelve voor eene *verbastering* der kunst, en eene soort van schijnvertooning, die alleen aan kinderen en onkundigen behagen kan, gelijk zulks het geval is met een' kwakzalver op eene dorpskermis, die, met zijn' bonten tooi, schijnbare tooverkunsten en laffen beuzelpraat den grooten hoop weet te begoochelen. De eenvoudige, zuivere, zwarte druk wordt door zulke nietige kunsten verdrongen; en, mogt de smaak voor dezelve toenemen en allengs de bovenhand verkrijgen, dan gaat, in evenredigheid daarvan, de schoone Drukkunst langzamerhand weder verloren, terwijl de goede smaak in wansmaak veranderd wordt. Een voorbeeld hiervan ziet men aanvankelijk in de verkeerde aanwending van vreemdsoortige letters; waarvan men sommige, met den eersten oogopslag, kwalijk herkent.

Wenschelijk is het derhalve, dat eene beuzelachtige zucht tot het volgen van vreemden niet verder voortga. Eenmaal getoond hebbende, dat men *kan*, wat de vreemdeling *vermag*, behoorden onze vaderlandsche Drukkers te bedenken, dat hun Vaderland tevens het Vaderland is van DEN VADER DER DRUKKUNST; dat zijn roem in hetzelve alsnog waardiglijk wordt gehandhaafd, en door *wezenlijke* verbeteringen (niet door wansmaak en kwakzalverij) kan verhoogd worden; maar elke verbetering drage het merk der *eenvoudigheid*, want deze is *het zegel der waarheid; zij* is *het sieraad der schoonheid;* en, haar, verlatende, begeeft men zich op den weg, waarop de echte kunst, door modezucht voortgedreven, eenmaal ten val moet neigen.

Het is ons aangenaam hierbij te kunnen voegen, dat een

zoo bevoegd beoordeelaar als de Heer SPIN geheel instemt met onze wijze van beschouwing. De verdienstelijke dichtregelen toch, die het *koppermaandagsvers* uitmaken, en die eene algemeenere mededeeling overwaardig zijn, mogen (hieronder geplaatst) ten bewijze verstrekken, dat ook hij, voor de laatste maal, alleen om te toonen, wat hij vermag, dien wansmaak huldigende, zich met het bekende *Boerhaviaansche: simplex sigillum veri*, volkomen vereenigt.

Amsterdam, Jan. 1841. W. H. WARNSINCK, BZ.

Het bedoelde gedicht luidt aldus:

Wat spreidt ge een streelend schoon,
o Drukkunst! hier ten toon;
Gij, aller kunsten kroon,
Gij, steun en regterhand,
Ja, voedster van 't verstand!

Doch, is die kleurenpracht,
Hoe sierlijk aangebragt,
Wel waardiglijk een dragt
Bij d' eenvoud van den schat,
Op 't wit papieren blad?

Is niet de kunst ontaard,
Die zelv' zich vrij verklaart,
Die 't kenmerk niet bewaart,
Dat kunst van kunsten scheidt:
Van hare oorspronkelijkheid?

Ontaardt de Drukkunst niet, —
Wat bloemen 't oog hier ziet, —
Treedt ze over in 't gebied
Van etsnaald of penseel,
Opdat zij de oogen streel'?

Hoe schoon de prachtkleedij
Van blad of letter zij —
Nooit is de Drukkunst vrij
In 't schoon dat zij verspreidt:
Haar drukt de eenvormigheid.

Wat kunst het oog onthaal' —
Geen spel, geen kleurenpraal,

Geen beeldelijke taal,
Geen vlugtig zinvermaak,
o Drukkunst! is uw taak.

Gij spreidt geen' pronk ten toon?
Gij zijt eenvoudig schoon.
De reinheid is uw kroon,
En 't onbezoedeld blad
Uw allergrootste schat.

Ruk, Drukkunst! u dan los
Van rank en bloem en tros,
Van al dien blaadrendos.
Wie u *gekleurd* bezitt', —
Ons blijft gij ZWART op WIT.

De Gezellen ter Boekdrukkerij van
C. A. SPIN.

OORDEEL VAN PRINS EUGENIUS OVER ROEM- EN OORLOGZUCHT.

Prins EUGENIUS, gelijk men weet, een der uitstekendste Veldheeren van zijnen tijd, oordeelde over den Oorlog in de *volgende* bewoordingen: »De dorst naar roem sluipt somwijlen onze Kabinetten binnen, onder de gehuichelde gedaante der Nationale Eer. Hij neemt ingebeelde beleedigingen tot steunpunt, en veroorzaakt eene forsche en anderen honende taal; zoo tergen zich de volken een tijdlang wederzijds, tot eindelijk honderdduizenden lijken op het slagveld liggen! Het verlangen naar oorlog gaat meestal uit van diegenen, welke deszelfs ellenden niet bij eigene ondervinding kennen, *zoo als* van Ministers, vrouwen en politiserende ledigloopers in groote steden. Eenmaal gaf ik den raad, dat alle groote heeren en dames, die oorlog verlangen, aangehouden behoorden te worden, en dat men hen dwingen moest, elk *4000* dukaten tot de kosten bij te dragen, of wel persoonlijk mede te veld te trekken. Slechts onkunde of ligtzinnigheid drijft de Kabinetten tot oorlog."

HET BEROEP VAN DEN STENOGRAAF. (*)

Men kan zich naauwelijks een begrip maken, hoe moeijelijk de kostwinning van eenen *stenograaf* te *Parijs* en te *Londen* is. Vier of vijf uren achtereenvolgens blijft hij in eene soort van kooi opgesloten, die ter naauwernood groot genoeg is voor zijn' lessenaar; en in dit naauwe bestek moet hij met vliegende pen eenen redenaar bijhouden, wiens hoofdverdienste daarin bestaat, dat hij in den kortst mogelijken tijd het meest mogelijke getal woorden voor den dag brengt, daar dit ongelijk ligter valt, dan met weinig woorden veel te zeggen. Het is echter niet genoeg, dat hij de redenaars bijhoudt; hij moet hen ook begrijpen, en menigmaal begrijpen zij zichzelven niet. Gelukkigerwijs bezitten de *stenografen* de gaaf, om, goed of kwaad, de redevoeringen te verbeteren, verkeerd gebruikte deelwoorden uit den weg te ruimen, te stoute overgangen te effenen, en flaters tegen de taalregelen te doen verdwijnen. Des anderen daags ontvangt nu de redenaar de gelukwenschingen zijner vrienden, die hem verklaren, dat zijne redevoeringen nog bewonderenswaardiger voorkomen, wanneer men ze met beraden zin naleest, dan wanneer men ze van het spreekgestoelte hoort. Hoe kan dit ook anders zijn? De ongelukkige *stenograaf* weet er een liedje van te zingen. De *stenograaf* der regering tooit de adviezèn der afgevaardigden van de ministeriële zijde met eene menigte van bijvoegingen, welke op hen, die de zitting niet bijgewoond hebben, dikwerf eene ongeloofelijke werking doen. Ziehier een voorbeeld. »De afgevaardigde COQUILLARD bestijgt het spreekgestoelte: »Mijne Heeren! (Levendige beweging van oplettendheid.) Ik zal de aanvallen van den vorigen spreker onbeantwoord laten (menigvuldige blijken van goedkeuring); niettemin moet ik verklaren, dat mijne wijze van zien met betrekking tot *Engeland* (hoort! hoort!) onveranderlijk is en derhalve nimmer veranderen zal.'' (lang aanhoudende bijval.) De redenaar verlaat de tribune, en keert naar zijne zitplaats terug, terwijl hij op den weg

(*) Snelschrijver, letterlijker kort- of engschrijver, die met verkortingen, met teekens, enger en gevolgelijk sneller schrijft, dan op de gewone wijs met voluitgeschrevene lettergrepen.

derwaarts de gelukwenschen zijner talrijke vrienden ontvangt.'' Inderdaad echter heeft Mijnheer de afgevaardigde COQUILLARD zijn paar dozijn woorden gesproken, zonder dat iemand in de kamer, de *stenograaf* uitgezonderd, het der moeite waardig geacht heeft, hem de geringste oplettendheid te schenken. De afgevaardigden hebben deze gelegenheid gebezigd, om een snuifje te nemen, of met elkander over de Spaansche effecten te praten, of aan andere dingen te denken. — De arbeid van den *stenograaf* is nog niet ten einde, wanneer eene redevoering in louter abbreviatiën op het papier staat. Daar de zetters deze hieroglyphen niet zouden kunnen ontcijferen, is hij gedwongen, dezelve in gewoon schrift over te schrijven; hiermede is tevens de correctie verbonden, welke de meeste sprekers zoo zeer behoeven. Vervolgens komt nog de revisie der drukproeven; iets van groot gewigt, vooral op dagen, waarop een zware parlementsveldslag geleverd geworden is. — Uit dit alles volgt, dat de arme *stenograaf* eerst des avonds ten 11 ure den tijd heeft zijn middagmaal te nemen. Bij geluk levert de zomer hem tijd van uitspanning en verkwikking. Zijne ontbinding houdt gelijken tred met de ontbinding der kamers. De vijf- of zesmaandsche rust van den *stenograaf* wordt slechts dàn afgebroken, wanneer een *Parijzenaar* of een *Londenaar* zijnen vader of zijne moeder onder zoo dramatische omstandigheden vermoordt, dat de *Fransche* of *Engelsche* dagbladen verpligt zijn eenen snelschrijver naar het geregtshof te zenden; doch dit zijn gevallen, die niet dagelijks voorkomen.

IETS OVER DE VERMEENDE HERLEVING VAN HET TREURSPEL BIJ DE FRANSCHEN.

JULES JANIN beweert, dat het met de heerschappij der *Fransche* tragedie, welker herleving ongeveer een jaar geduurd heeft, reeds weder op het laatst loopt. Na TALMA's dood was het zoogenaamde *Théâtre Français* volkomen in vergetelheid geraakt; de bloote aankondiging van een stuk van CORNEILLE of RACINE was toereikend, om de anders steeds zoo schitterende zaal van dien schouwburg eenzaam en verlaten te maken. Onverwacht verscheen nu, als uit de wolken gevallen, een jong meisje, hetwelk, door de magt harer natuurlijke begaafdheden en harer vorming als

tooneelkunstenares, het schijndoode treurspel in het leven terugriep, en avond na avond duizenden van toehoorders, welke over hunnen eigenen klassieken smaak niet weinig verbaasd stonden, voor het tragische tooneel verzamelde. »De oude Goden zijn teruggekeerd!" riep het verrukte parterre, en de juichende bijval verdubbelde zich, telkenmale Mademoiselle RACHEL eene nieuwe rol in een door haar verjongd stuk speelde. »En daar er onder ons," voegt de Heer JANIN er bij, »nog iets bestaat, dat magtiger is dan het *genie*, te weten de *mode*, zoo was de geestdrift voor CORNEILLE en RACINE, die weder in de mode gekomen waren, bovenmatig groot. Overal wilde men nu de oude treurspeldichters weder hooren, in en buiten den schouwburg. In de salons lispelde men de teedere klagten van HERMIONE, of bulderde men de verwenschingen van CAMILLUS, als *intermezzo* tusschen eene sonate en eene romance; de Hertoginnen mengden er zich in, even zoo de Markiezen; en het *Théâtre Français*, nog onlangs zoo bescheiden en demoedig, zag nu zijne in ongenade vervallene mededingers over den schouder aan. Zoo is *Parijs* een geheel jaar lang, en met hetzelve ook de provinciën, die, ofschoon knarsetandende van spijt, toch altijd *Parijs*, als de lijdzaamste slavinnen, in alles nabootsen, op nieuw met de vertrouwden van beide kunne, met de dwingelanden en treurspelhelden der vorige tijden bekend geworden." De criticus, aan wien wij deze schildering te danken hebben, voegt er bij, dat, daar deze herleving van het oude treurspel geenszins, gelijk men misschien zou kunnen denken, uit behoefte van het hart en van den goeden smaak ontstaan, maar niets anders was dan een gewrocht der mode, men ook natuurlijk kon verwachten, dat deze *renaissance*, even als elke andere, wier naam de mode invoert, of op gelijke wijs als het *rococo*, door eene nieuwe gril van het publiek verdrongen zou worden. Dit keerpunt, meent JANIN, is reeds gekomen. TANCREDO, MITHRIDATES, BAJAZET, POLYEUCTES, BRITTANNICUS, of hoe de helden der *Fransche* Alexandrijnsche versmaat allen heeten mogen, declameren thans reeds weder voor bijna ledige zalen; en de verleden jaar nog, om zoo te zeggen, in klassische stuiptrekkingen liggende *Parijzer dandies* zijn, of in het geheel niet meer in de nabuurschap van het *Théâtre Français* te brengen, of het kost hun moeite, in deszelfs loges, waar zij soms, uit gedienstigheid jegens

eene dame van hunne kennis, de schoonste verzen geeuwend komen aanhooren, niet geheel en al in te slapen.

DE ZONDERLINGE VISCHVANGST.

Drie hengelaars zaten aan den oever der *Seine*, voor het huis van zekeren Heer M. Zij schenen als voor hun bedrijf geschapen; ten tien ure 's morgens gekomen, zaten zij, met het bewonderingwaardige geduld, hetwelk dit slag van lieden eigen is, ten vijf ure des namiddags er nog, uitgestrekt de arm, onafgewend de blik. Hun gezigt scheen den Heer M. zeer te verlustigen; reeds uren achtereen had hij hen door zijn venster gadegeslagen; eindelijk trad hij zijn huis uit en naar hen toe. »Wel, Heeren, hoe gaat het met de vangst?" — »Niet kwaad," antwoordt een van drieën, »gansch niet kwaad; zoo even bijt er een aan." — »Wel, ik zie niets," herneemt de Heer M. — »Ja, ja, gij moogt mij gelooven," zegt de visscher, »of twijfelt gij misschien aan mijne behendigheid? O, gij vermoedt niet, welk een' visch ik daar zoo even aan den angel heb." — »Het zal wat zijn, katvisch denkelijk?" — »Neen." — »Nu dan, hoogstgenomen een vorentje?" — »Ook niet." — »Wel, *wat dan toch?*" — »*Als* gij dan zoo nieuwsgierig zijt en het volstrekt weten wilt," hernam de visscher, met zijne makkers opspringende, »een snoek, Mijnheer, en die zijt gij! Gij zijt den Heere N. zoo en zoo veel schuldig; ik ben *huissier*, en heb tegen u bevel van gijzeling. Gelieft Mijnheer de goedheid te hebben, mij naar *Versailles* te volgen?" De Heer M., die tot nog toe, door zijne bijzondere omzigtigheid, aan al de vervolgingen der geregtsbeambten had weten te ontkomen, zag zich eindelijk verschalkt, en moest den behendigen hengelaar naar de gevangenis volgen.

AARDAPPEL-JUBELJAAR.

In het laatst der jongste maand November schreef men uit *Leipzig:* Om de maat der jubilés en jubelfeesten, waarmede dit jaar reeds zoo rijkelijk gezegend is, vol te meten, zal eerstdaags in onze nabuurschap ook nog een Aardappel-jubeljaar gevierd worden. Met de zaak is het volkomen ernst, en, om de waarheid te zeggen, er zijn er wel van minder alooi gevierd. De eigenaar van het, door deszelfs park, voor de *Leipzigers* zoo uitlokkende riddergoed *Mackern*, de Heer SCHNETTGER, en nog een ander grondbezitter uit dien omtrek, hebben bereids eene openbare aankondiging in het licht gegeven, waarbij zij alle liefhebbers van het edele gewas der aardappelen en van derzelver aanbouw tot een

groot jubelfeest uitnoodigen, bestemd om aan FRANCIS DRAKE, den onsterfelijken man, aan wien wij de overplanting der aardappelen naar *Europa* verschuldigd zijn, den verdienden tol van vereering te brengen. Door echte bewijsstukken heeft men de zekerheid bekomen, dat in 1740 de toenmalige Predikant van het marktvlek *Nauenhof* bij *Grimma* de eerste aardappels in deze streken aanplantte. Dus is een jubeltijd der aardappelen bij ons met geschiedkundige zekerheid geregtvaardigd.

NAÏVE INVAL.

Op zekeren tijd, dat Koning FREDERIK DE II van *Pruissen* eene wapenschouw gehouden had, voerde hem zijn weg ook naar den ambtman van een koninklijk goed. Deze, hiertoe bevel ontvangen hebbende, verzelde den Koning een eindweegs te paard. Met gepasten eerbied reed hij, aan 's Konings linkerzijde, een paar schreden achter hem, en sprak daarbij aanhoudend, op eenen uiterst klagenden toon, over het steeds merkbaarder wordende verval van het hem ter beheering toevertrouwde goed, bewerende, dat al de verzoeken, welke hij tot nog toe om het zenden eener commissie, ten einde daarnaar onderzoek te doen, had ingeleverd, vruchteloos geweest waren. De Koning, wien deze klagten verveelden, zeide eindelijk: »Rijd toch aan den anderen kant; aan dit oor ben ik wat doof." De ambtman deed gelijk hem bevolen was, maar, den gegeven wenk of niet begrijpende, of niet willende begrijpen, ging hij met denzelfden vloed van woorden in zijne jeremiades voort: »Ja, dan moet gij," hernam nu de Koning, »u tot den Minister wenden." — »Och, uwe Majesteit," gaf snel de ambtman ten antwoord, »die is doof aan beide de ooren!" Deze kwinkslag, die den Koning een lachje van goedkeuring afperste, bragt te weeg, dat de grond van des ambtmans klagten weldra uit den weg geruimd werd.

RIJMER EN HET PUBLIEK.

»'k Ben zeker, dat ik *amuseer!*"
Sprak RIJMER, vol van zelfbehagen,
Toen hij zijn rijmpjes in 't Genootschap voor zou dragen;
De man had regt; want keer op keer
Strekt én zijn *werk* én *hij* tot groot *amusement*
Van elk, die beiden kent!

N°. 1. *Mengelw.* bl. 44. reg. 22. v. ond. staat verwarmende, lees: welverwarmde.

MENGELWERK.

OVER HET ONGEPAST EN OVERDREVEN VEREEREN VAN MENSCHEN, ALS EEN KENMERK VAN ONZEN LEEFTIJD.

Door

J. BOEKE.

Wie uwer het zwak met mij deelt, van moeijelijk eenig plaatwerk geheel ongezien te kunnen voorbijgaan, die zal, als hij sedert de laatste weken de Kalverstraat doorgekomen is, opgemerkt hebben, dat de prentenwinkels nu de taak overgenomen hebben, van welke de dagbladen eerst met merkwaardige getrouwheid zich hebben gekweten, door ons bekend te maken met alle de uitsporigheden, tot welke de aankomst en het vervoer van NAPOLEON's overschot onze ligtzinnige en roemzuchtige naburen aanleiding gegeven heeft. Hij heeft dan met mij onder anderen die plaat gezien, waarop de stoute, maar profane verbeelding van den teekenaar den wereldberoerder voorstelt, zoo als hij krachtig, ja ik zou bijkans zeggen ontzagwekkend, met een omkranst en door eenen lichtgloed omgeven hoofd, te voorschijn treedt uit het geopende graf, welks groote en zware zerk hij met de toppen zijner vingeren schijnt opgeligt en omgekanteld te hebben. Hoe het anderen bij dat zien gegaan is, weet ik niet; mij benam het profane der voorstelling al het kunstgenoegen, dat mij het verhevene en stoute van het idee en de kracht der uitvoering zou hebben kunnen geven. Minder gemengd echter was de indruk, dien eene andere plaat op mij maakte. Ik bedoel die, welke de oorlogzuchtige dichtregelen van VICTOR HUGO ten onderschrift heeft. Daar ziet gij den katafalk, die het aangebedene overschot bevat, gedragen door onderofficieren, overdekt met het fluweelen kleed met *de bijen*, en op denzelven het bekende driekantige hoedje. Aan den eenen kant mannen en jongens, die elkander

verdringen en onder den voet werpen. Aan den anderen op den voorgrond twee figuren, stevig van bouw, zwaar van knevels, in het doodskleed gehuld, maar met de ridderorde op dat doodskleed, uit de aarde opgerezen, waarvan de eene ('t is waarlijk bespottelijk!) deftig op krijgsmanswijze de omgekeerde hand naar het hoofd brengt, terwijl de ander een standaard met den adelaar daarop omhoog heft. Die twee verbeelden blijkbaar ligchamelijk herlevende en uit hun graf verrijzende soldaten van het Keizerrijk. Maar de overige gestalten, die gij op de plaat ontwaart, zijn los van de aarde, zweven in de lucht; de omtrekken zijn minder scherp geteekend, en zij zullen dus wel geesten van afgestorvenen moeten verbeelden. Evenwel ontdekt men aan de onderdeelen van die geesten in menschengestalte, dat zij forsch gebouwd en sterk gespierd zijn; want die onderdeelen zijn alle naakt, terwijl aan het bovenlijf doorgaande de uniformen te herkennen zijn, en een hunner zelfs in zijne vlugt de hooge granadiersmuts heeft weten op te houden. Die beerenmuts begeeft zelfs den forschen trompetter niet, die al blazende, in eene horizontale positie, boven den katafalk zweeft, en die mede alleen van boven zijne uniform heeft mogen behouden. — Doch neen, ik kan over dat voortbrengsel van een jammerlijk verwilderd brein niet langer schertsend spreken... Slechts vlugtig deed het mij glimlagchen; ergernis, verontwaardiging werd daarbij in mij levendig. Moeten wij naar zulke voortbrengselen den geest afmeten van het volk, waaronder zij ontstaan zijn en bijval vinden, hoe jammerlijk ziet het er dan uit met hen, die het toppunt van verlichting en beschaving wanen bereikt te hebben! Van welk een' verregaanden wansmaak getuigt zoodanige voorstelling! Welk eene barbaarsche vermenging van het ideale en wezenlijke! En dat ideale, hoe grof, hoe materieel doet het zich voor! Tot welke ruw-zinnelijke voorstellingen van een bestaan na den dood en van de geestenwereld doet zulk eene teekening ons besluiten! Waarlijk, geen beschaafde Heiden zou, achttien eeuwen vroeger, zoodanige voorstelling zich hebben veroorloofd,

gelijk het zoogenaamde Christelijke *Frankrijk* onzer dagen voortbrengt, verlangt en bewondert!

En toch zijn het niet die profane, wansmakelijke plaatwerken, met hare quasi-verhevene en zinrijke bij- en onderschriften, welke alleen of bovenal, bij den nadenkenden, ergernis en verontwaardiging opwekken. Rijker nog aan stoffe daartoe is de zaak, de gebeurtenis zelve, waardoor zij ontstaan zijn en waarop zij betrekking hebben. Ergerlijk en zorgwekkende bovenal is de buitensporige vereering, ja vergoding van het stoffelijk overschot eens geweldenaars en wereldberoerders. Ergerlijk en zorgwekkende zou de aan NAPOLEON's lijk bewezen hulde ook dan zijn, indien hij werkelijk geweest ware, wat velen hem noemen, *een groot man*. Maar tot het verdienen van dien hoogen eernaam behoort meer, dan eene breidellooze eer- en roemzucht, vruchtbaar in buitensporige ontwerpen, sterk door een' ijzeren wil, stout en vurig in het ondernemen, onwrikbaar in het doorzetten, en volleerd in de kunst, om, door het in beweging brengen van vrees, hebzucht en ijdelheid, allen met zich te doen medewerken. Van ware grootheid is zedelijkheid onafscheidelijk, en die bezat hij niet; hij, de koude en harde Egoïst, die vreemd was van alle mededoogen, die de wetten van eer en trouw schaamteloos vertrad, die ter bereiking van zijne bedoelingen evenmin list en veinzerij, als stroomen van menschenbloed spaarde, en dan nog als de weldoener begeerde geprezen te worden van hen, die hij op het hart trapte en dompelde in tranen en wanhoop! En zulk een monster wordt, nog lang na zijnen dood, door geheel een volk, als een Heilige, ja als eene Godheid vereerd, als onvergetelijke weldoener gehuldigd door eene vrijheidlievende natie, die hij bij zijn leven in de schandelijkste slavernij wist te ketenen!

»Maar, wat gaat ons dat aan?" denkt gij welligt. »Wij deelen in dat enthusiasme onzer verblinde naburen »niet, en geene krantenartikels of plaatwerken zijn in staat »het bij ons op te wekken."

Ik geloof dat gaarne, M. H.! Ik mag vertrouwen, dat

de poging daartoe, door een' enkelen, met schendige profanatie van het heilige, ook onder ons aangewend, vruchteloos zal blijven bij allen, die het nog niet vergeten hebben, dat de vergode Keizer ook onze onderdrukker en beul was in zijn leven, en die ware grootheid van schijngrootheid weten te onderscheiden. En toch twijfel ik er aan, of die schandelijke vereering van NAPOLEON daarom voor ons zoo geheel van belang ontbloot is. Er zijn er toch, die beweren, dat zij niet een op zichzelf staand verschijnsel is, maar dat juist dat uitsporige vereeren, om niet weder te zeggen vergoden, van menschen in 't algemeen een kenmerk uitmaakt van onzen leeftijd; dat de neiging daartoe en de strekking daarheen zich allerwegen in onze dagen openbaren. Is dat waar, dan heeft het, als teeken des tijds, regtmatige aanspraak op onze opmerkzaamheid en belangstelling. En wie, M. H., moet dat teeken des tijds niet erkennen, die eenigzins acht heeft geslagen op onderscheidene verschijnselen en gebeurtenissen der laatste jaren, inzonderheid ook onder onze *Duitsche* naburen? Ik behoef die niet allen op te noemen. De eer- en huldebewijzen, in Junij des vorigen jaars te *Straatsburg* en in vele *Duitsche* steden aan GUTTENBERG, den gewaanden uitvinder der drukkunst, zoo ruimschoots toegebragt en ook door onze dagbladen medegedeeld, liggen nog versch in ieders geheugen. En niet minder levendig zullen zij, die vernemen wat in *Duitschland* omgaat, zich herinneren, welke uitbundige eere bewezen is aan den dichter GÖTHE, te *Weimar*, bij zijn Jubilaeum; te *Stuttgard*, aan den dichter SCHILLER, bij de oprigting en plegtige onthulling van zijn standbeeld aldaar. Wie de reeds in eenen tweeden druk verschenen *Briefwisseling van* GÖTHE *met een jong meisje* gelezen heeft, aanschouwde daarin met medelijden en verbazing een onmiskenbaar blijk van de in den volsten zin afgodische gehechtheid en eerbied, waarmede sommigen dien in hoogen ouderdom gestorven' dichter bij zijn leven reeds huldigden. En BETTINE was niet de eenige, die tot deze afgoderij verviel. Doch wij behoeven ten aanzien van

Duitschland niet af te gaan op enkele in het oog vallende verschijnselen, noch op de klagten en verwijten, die wegens de daar heerschende menschenvergoding bij herhaling in Christelijke tijdschriften werden en worden uitgesproken. Wij hebben eene alles afdoende getuigenis. STRAUSS, niet de ook onder ons in concerten en danszalen zoo veel geruchts makende Musicus, maar STRAUSS de Theologant, wiens beroeping, als Hoogleeraar te *Zurich*, vóór twee jaren aldaar zoo veel opschudding veroorzaakte, dat *zelfs* onze nieuwspapieren daarvan gewaagden; — STRAUSS, die, in zijn befaamd werk over het leven van JEZUS, de Evangeliën tot fabelen zoekt te maken, en het geheele menschdom als den waren CHRISTUS te doen aannemen; — deze STRAUSS heeft in een zijner laatste geschriften de waarlijk ontzettende uitspraak ter neder gesteld: »De »eenige eerdienst, (men moge het bejammeren of prijzen, »loochenen kan men het niet) welke den beschaafden mensch »van onze eeuw uit het Godsdienstverval der vroegere is »*overgebleven*, is *de* eerdienst van het Genie." En hij zelf licht die getuigenis nog nader toe, als hij later schrijft: »Een nieuw Heidendom of wel een nieuw Katholicismus »is over het Protestantsche *Duitschland* verrezen! Men »heeft aan éénè menschwording van God niet genoeg, en »verlangt, naar *Indische* wijze, eene reeks van elkander »opvolgende *Avathars* (menschwordingen); men wil den »alleen staanden JEZUS weder met eenen krans van Hei»ligen omgeven, met deze wijziging, dat deze niet louter »kerkelijke Heiligen zijn, maar gelijk in de huiskapel van »ALEXANDER SEVERUS, waarin bij de standbeelden van »ABRAHAM en CHRISTUS ook dat van ORPHEUS geplaatst »was. De rigting van onze eeuw is alzoo, eene openba»ring van de Godheid te vereeren in alle die Geniën, »welke bezielende en scheppende op de menschheid in»vloed hebben geoefend." — Zooverre STRAUSS. En hoezeer hij den geest van zijne eeuw en van een groot deel zijner landgenooten kende en wist te vatten, kan reeds daaruit voldoende blijken, dat zijn lijvig en kostbaar boekwerk *reeds* drie drukken heeft beleefd, en (gelijk ik ergens

las) in *Duitschland* overal, in huisgezinnen, op kantoren en bureaux, ja tot op de toilettafels der dames, zijnen weg wist te vinden.

Zult gij ook nu nog zeggen: wat gaat ons dat aan? Is dan de geest, welke in zoo vele geschriften onzer naburen ook onder ons verspreid wordt, voor ons onverschillig? Is daarin voor ons geenerlei dreigend gevaar? Is men niet nog steeds er op bedacht, om, ondanks den edelen tegenstand, het boek van den vergoder des menschelijken geslachts in het *Hollandsch* te vertalen, en alzoo ook onder ons de eerdienst van het Genie, zoo mogelijk, aanhangers te verschaffen? Wat meer zegt, M. H., de opmerkzame beschouwer ontwaart ook onder ons verschijnselen, die meer dan het vermoeden wekken, dat wij van de besmetting dier ziekte onzer eeuw niet meer geheel vrij zijn gebleven. Op de hulde, aan KOSTER bewezen, wiens gedenkteeken, zoo ik hoor, reeds lang aan 't verzakken is, zal ik mij niet beroepen; maar in de wijze, waarop in der tijd de daad en ook het overschot van den dapperen VAN SPEYK gehuldigd is, zou men ligt iets meer bedenkelijks kunnen ontwaren, al stemt men daarom ook geenszins in den liefdeloozen en bitteren kreet, die door sommigen daarover aangeheven is. En dat althans zal niemand ontkennen, dat in de laatste jaren het oprigten van standbeelden en gedenkteekenen meer en meer ter sprake en hier en daar ter uitvoering gekomen is, en desgelijks het vieren van gedenkfeesten, bij welke het doorgaande ook aan het verheffen en roemen van menschen niet ontbreekt. Daarmede in verband gebragt, is ook *dat* misschien op te merken, dat wij vaak dagbladen en tijdschriften zoo ijverig in de weer zien, om den lof van schilders, toonkunstenaars en andere bekwame mannen uit te bazuinen, ja dat openlijke roemen zelfs uit te strekken tot de toespraken aan gewijde plaatsen gehouden.

Kortom, M. H., het komt mij voor, dat, hoe verre wij *Nederlanders*, over 't algemeen, er, Godlof! nog van af zijn, om onze Godsdienst met eene eerdienst van het Genie te willen verruilen, hoezeer wij nog een' afschuw hebben

van alle eigenlijke menschenvergoding, hoe onzinnig en laakbaar wij de afgoderij der *Franschen* met de asch van hunnen Keizer oordeelen, de zucht nogtans, om menschen te vereeren en te huldigen, ook onder ons als een teeken onzes tijds kan beschouwd worden, wel waardig dat verstandigen daarop letten.

Daarom heb ik aanvankelijk reeds uwe aandacht op hetzelve gevestigd, en wensch ik verder van de mij aangebodene gelegenheid gebruik te maken, om u eenige mijner denkbeelden en opmerkingen betrekkelijk dat onderwerp mede te deelen en met bescheidenheid aan uw oordeel te onderwerpen, ten einde, zoo mogelijk, iets bij te dragen, om uw oordeel over deze strekking van den tijdgeest voor te lichten en te vestigen, haar in hare waarde of onwaarde regt te doen schatten.

Dat ik daarbij de godsdienstige vereering, die een groot deel der Christenheid aan hen bewijst, die zij voor *heilige* menschen houdt, geheel op hare plaats en onaangeroerd laat, *zult* gij *billijk* verwachten en door mijne verdere rede bevestigd vinden.

Willen wij over het zoo even genoemde teeken des tijds naar waarheid oordeelen, dan moeten wij het meer dan oppervlakkig beschouwen, en beginnen met te onderzoeken naar den aard en de waardij van de bron, waaruit dat menschenvereeren en huldigen voortvloeit.

Doch, nu ik beginnen wil met die bron u aan te wijzen, gevoel ik bijkans berouw, dat ik zoo even ook van hetgeen in *Duitschland* en *Frankrijk* plaats vindt gewaagd heb; want ik heb immers zelf reeds erkend, dat er tusschen de menschenvereering dáár en hier nog een duidelijk onderscheid plaats vindt. Bij ons moge ongepaste en overdrevene huldiging van menschen plaats vinden, dáár bestaat menschenvergoding, in den vollen zin des woords. STRAUSS komt er immers openlijk voor uit, dat de aanbidding en dienst van den Eenen Waarachtige te vervangen is en vervangen wordt door de vereering van SOCRATES en PHY-

DIAS, van RAFAEL en COPERNICUS, van SCHILLER en GÖTHE, van allen, die door geestkracht, vernuft, kunst of heilrijke ontdekkingen onder de menschen uitmunten. En dat vele *Franschen* NAPOLEON werkelijk vergoden, behoef ik wel niet nader te bewijzen. Ik zou anders treffende staaltjes kunnen aanvoeren uit de verzen van VICTOR HUGO en CASIMIR DE LA VIGNE, waaruit gij zien zoudt, dat en hoe ook die beroemde mannen zich niet ontzien hebben, hun dichterlijk talent tot het vergoden van den man des geweld schandelijk te misbruiken, en alzoo den volke voor te gaan in dien gruwel der Goddeloosheid.

Want Goddeloosheid, in den eigenlijken zin des woords, dat is Godledigheid, ongeloof aan den almagtigen en heiligen God, is de bron van die menschenvergoding. Dat zou ik nader kunnen ontwikkelen en staven. Ik zou met getuigenissen, aan de achtbaarste mannen in beide landen ontleend, kunnen aanwijzen, tot welk eene schrikbarende hoogte het ongeloof bij velen dáár is gestegen. Ik zou zelfs met u kunnen nagaan, hoe dat jammerlijke ongeloof allengs onder de speculerende *Duitschers* en onder de ligtvaardige *Franschen* uit verschillende oorzaken en aanleidingen is ontstaan en meer en meer veld heeft gewonnen. Doch gij gevoelt zelve, hoe verre mij dit zou afleiden. Een enkel woord moge dus te dezen volstaan.

De aanwezigheid van dat ongeloof is eene daadzaak, door allen erkend, ook die slechts de dagbladen en tijdschriften dier beide landen lezen. STRAUSS zelf ontveinst het ook niet. Hij en zijne geestverwanten mogen soms nog van God spreken; maar dat is geen persoonlijke Opperbestuurder, dat is de Algod, of liever het Goddelijke, dat één is met de schepping en met de menschen, *in* hen en niet *boven* of *over* hen. Ten aanzien van de *Franschen* is het genoeg te wijzen op zoo vele Godtergende stemmen als daartegen opgaan, wanneer het Gouvernement of de Koning, in bijzondere of openlijke redenen, van God of de Voorzienigheid gewaagde.

Het gevoel der afhankelijkheid van eene hoogere magt en de zucht naar het oneindige en volmaakte zijn twee

grondtrekken der menschelijke natuur. Dat gevoel, die zucht zijn den mensch ingeschapen; hij kan beide onmogelijk geheel uitschudden of verzaken. Dat leert ons de opmerkzaamheid op en de kennis van onszelve, en ondervinding en geschiedenis drukken daarop het zegel. Vandaar het merkwaardige verschijnsel, dat nog nooit eenig volk ontdekt is, zoo dierlijk ruw en onbeschaafd, dat niet eenig spoor althans van Godsvereering onder hetzelve zich vertoonde. De mensch moet, moet volstrektelijk uit zijnen aard en gesteldheid iets vereeren en ontzien, al is het voorwerp van die vereering ook nog zoo nietig en ongerijmd, al is het ook een armzalig stukje hout of steen, of een onbeduidend gedierte. Vandaar onder de ruwste volken het *Feticismus*; onder de meer beschaafde, maar door geene Openbaring verlichte Heidenen, de godsdienstige vereering van de gewrochten en verschijnselen der Natuur, van uitmuntende menschen, of van door de verbeelding geschapene, ideale Godmenschen, gelijk de Goden der *Grieken*, *Romeinen* en der oude *Germanen* waren. Vandaar ook het merkwaardige verschijnsel, 't welk velen onzer misschien in hunne nabijheid hebben kunnen opmerken, dat doorgaans met ongeloof het bijgeloof gepaard gaat, zoodat menschen, die aan God noch eeuwigheid betuigen te gelooven, voor het tikken van een houtwormpje niet zelden sidderen, aan de ongerijmdste dingen als voorteekenen hechten, en in hun doen en laten zich daarnaar rigten.

Slechts in de kennis van en in het geloof aan eenen persoonlijken, van de wereld onderscheidenen, met magt en wijsheid het heelal besturenden God kan de ingeschapene zucht des menschen naar het oneindige en volmaakte waarachtige bevrediging vinden. Slechts in de aanbidding en dienst van zoodanig Opperwezen werkt het gevoel der afhankelijkheid op redelijke en heilzame wijze. Zoolang de mensch tot dat geloof zich niet verheffen kon, of niet door openbaring gebragt werd, moest hij noodwendig tot Natuur- en menschenvergoding, tot alle de dwalingen en verkeerdheden des Heidendoms vervallen. Maar even onver-

mijdelijk moet hij ook in dien jammerlijken toestand terugzinken, wanneer hij dat geloof, 't welk eenmaal het deel der menschheid geworden is, weder komt te verliezen. Dat zegt ons eene logische redenering, op de kennis van 's menschen natuur gegrond, en dat is het, wat de verschijnselen onzer eeuw onmiskenbaar bevestigen.

Wij zien het, de boom wordt ook hier aan zijne vruchten openbaar. Over het verfoeijelijke en bedroevende van die vruchten uit te weiden, het onverantwoordelijke en Godschennende van zoodanige menschenvergoding, het troostelooze en rampzalige van het ongeloof, dat haar voortbragt, nader te ontwikkelen, voegt niet aan deze plaats, en zal ook niet noodig zijn, om een iegelijk van u van ganscher harte met mij te doen stemmen in den wensch: God beware ons en ons gansche volk voor die eerdienst van het Genie, voor die vergoding van sterkte en dapperheid, al zou dan ook STRAUSS met zijnen aanhang ons daarom alle verlichting en beschaving ontzeggen!

Nu kunnen wij dan onze aandacht meer bepaald vestigen op zoodanig vereeren van menschen, als ook onder ons plaats vindt, en, ten einde over deszelfs waarde of onwaarde regt te oordeelen, de bron beschouwen, waaruit dat voortvloeit. Zie ik wèl, dan is *achting* de bron, waaruit alle vrijwillige vereering voortkomt, die de eene mensch aan den ander' bewijst. Ik zeg opzettelijk *vrijwillige* vereering, want er kan ook eene *onwillige* eerbewijzing uit dwang en door vrees plaats vinden. Denkt slechts aan de Illuminatiën en andere eerbewijzen, die in der tijd ook hier te lande op NAPOLEON's jaardag of bij zijne overwinningen plaats vonden, of aan de bijdrage, die deze of gene uitreikt, om een gedenkfeest te vieren, om een standbeeld of gedenkteeken op te rigten, enkel en alleen omdat hij, om eene of andere reden, zich niet daaraan durft onttrekken.

Ik spreek nu natuurlijk van vrijwillige eerbewijzen, en

ik herhaal het, dat wij in het algemeen *achting* als derzelver bron hebben te beschouwen.

»Welnu," zegt dan misschien de een of ander bij zichzelven, »dan valt over de zaak weinig meer te praten; »dan kan het oordeel over dit teeken onzes tijds niet twij»felachtig zijn; dan is die zucht, om voorvaderen en tijd»genooten te eeren en te huldigen, welke onze dagen ken»merkt, gewisselijk als een goed en gunstig teeken des »tijds te beschouwen. Achting is immers de erkentenis »en het besef van eene voortreffelijkheid, van eenig voor»regt in anderen, en wel in menschen. De neiging tot »achting voor anderen, het vermogen van haar te koeste»ren en te betoonen, behoort immers tot de edelste nei»gingen en vermogens der menschelijke natuur. De nei»ging tot achting en achtingbetoon is immers eene on»baatzuchtige neiging. De Egoïst, de uitsluitende zelf»zucht acht niemand buiten zichzelven. De dieren kun»nen genegen zijn of haten, vreezen en ontzien, maar »*achten* kunnen zij niet. De achting is dus iets zui»ver menschelijks, iets edels en beminnelijks; en is het »derhalve waar, wat gij zegt en wat ik gaarne toestem, »dat *eerbewijs*, als uitvloeisel, ten bewijze strekt van *ach»ting*, als deszelfs bron, dan volgt daaruit, dat wij de ken»nelijke zucht, om aan menschen eene verdiende hulde »toe te brengen, als een goed, loffelijk en verheugend »verschijnsel onzer dagen mogen erkennen en begroeten."

Ik wenschte wel, M. H., dat ik die schijnbaar zoo juiste en gegronde redenering van den vriend onzes tijds mede als zoodanig kon erkennen en toestemmen, want ik erken liever het goede dan het verkeerde in mijne medemenschen, en ik kon dan, zonder van uwe aandacht nog meer te vergen, mijne rede dadelijk besluiten met een gelukwensch aan u en mijzelven over den heerlijken en heugelijken tijd, waarin het ons gegeven werd te leven. Maar, hoe gaarne ik, om die belangrijke reden, zulks ook zou willen, ik kan tot gaaf toestemmen van die schoonschijnende redenering niet komen, en moet dus uwe aan-

dacht nog wel wat langer vergen, om haar wat meer van nabij en in bijzonderheden te beschouwen.

Trouwens, het is mij niet te doen om te disputeren. Ik zou anders kunnen beginnen met de stelling te bestrijden, dat het achten van anderen tot de onbaatzuchtige grondneigingen of rigtingen van onze natuur behoort, en, in navolging van HELVETIUS, trachten te bewijzen, dat wij eigenlijk alleen onszelve in anderen achten; dat wij daartoe uit den aard onzer natuur volstrekt genoodzaakt zijn. Maar drogredenen, met hoeveel vernuft, scherpzinnigheid en geest ook voorgedragen, blijven toch drogredenen, en ik zal, wat ik als zoodanig erkend heb, niet bijbrengen, al kon ik daardoor ook de drogredenen van een' ander' ontzenuwen. Daarenboven wil ik gaarne toestemmen, en gij allen, vertrouw ik, met mij, dat de mensch niet een geheel zelfzuchtig schepsel is, 't welk in zijn gevoelen en begeeren uitsluitend door het eigenbelang wordt aangedaan en gedreven. Neen, ik erken het, ik stel het vast, ik ga daarvan uit, de mensch heeft het vermogen, de grondneiging zelfs, van iets buiten zich, van andere menschen te achten; en die grondneiging behoort tot zijne hoogere natuur, en niet tot dat lagere, wat hij met de dieren gemeen heeft. Slechts tegen de voor onzen tijd allezins gunstige en vleijende gevolgtrekking, die zoo vlug hieruit afgeleid wordt, opper ik bedenking. Die gevolgtrekking zou eerst dàn doorgaan, indien al de aan menschen bewezene eer uit welgegronde, loffelijke achting voortvloeide. Niet alle achting toch voor anderen is van gelijken aard en waarde. Men noemt het wel alles achting voor den mensch; maar niet altijd, ja slechts zelden misschien, is het *de mensch zelf*, als zoodanig, die geacht wordt. Doorgaans wordt die achting gewekt en verworven door bijzondere eigenschappen of hoedanigheden, die iemand bezit, en alsdan bij overdragt aan den persoon zelven bewezen. En die achtingwekkende eigenschappen en hoedanigheden zijn zeer veelvuldig en onderscheiden. De een wordt geacht wegens zijnen rijkdom, een ander wegens zijnen hoogen stand, een derde wegens zijne be-

kwaamheid, een vierde om zijne talenten, een vijfde om de waardigheid, die hij bekleedt, een zesde om zijne regtschapenheid en godsvrucht. Doch waar zou ik eindigen, indien ik alles wilde opnoemen, wat op verschillende tijden, onder verschillende volken, bij onderscheidene menschen al achting gewekt en verworven heeft? Men zou daarvan zelfs zekere classificatie kunnen maken. Want het is bekend, dat, bij voorbeeld, onder de onbeschaafde volken de ligchaamssterkte het meest en het algemeenst in achting stond; dat de fijngevoelende *Grieken* vooral ligchamelijke schoonheid waardeerden; dat onder krijgszuchtige natiën doorgaans meest aan de dapperheid, onder handeldrijvende volken aan den rijkdom achting wordt bewezen, en dat een ruwe bewoner der Poollanden alleen dien als een groot man schat, die goed zeehonden kan vangen.

Wie gevoelt nu al niet terstond, dat die zoo onderscheidenlijk toegekende achting niet altijd even welgegrond, billijk en loffelijk is? En waarom? Immers daarom vooral, omdat de eigenschap of het voorregt, waardoor zij gewekt en waaraan zij bewezen wordt, niet altijd even waarlijk achtingwaardig is. Het is waar, het oordeel over datgeen, wat wezenlijk achtingwaardig is, kan verschillen en verschilt werkelijk, naarmate van het standpunt, waarvan men bij de beoordeeling uitgaat, en van den maatstaf, dien men bezigt; maar onder redelijk denkende en welgezinde menschen kan echter dat oordeel niet zoo verre uiteenloopen. Ik durf, bij voorbeeld, gerust op u aller toestemming rekenen, als ik stel: een voorregt, door den mensch zelven verworven, staat hooger en verdient meer achting, dan hetgeen hij buiten zijn toedoen bezit, — hetgeen wezenlijk en blijvende is meer, dan het toevallige en voorbijgaande; eene eigenschap, die ook op en voor anderen werkt, verdient meer achting, dan die, welke alleen haren bezitter tot sieraad of voordeel strekt, — het nuttige meer, dan het vermakelijke, — eene deugd meer, dan een talent of ligchaamsvermogen. Wie uwer toch zou in goeden ernst durven beweren, dat aan de vlugheid

eener TAGLIONI, de spierkracht van eenen RAPPO, het muzikaal talent van eenen PAGANINI dezelfde achting toekomt als aan de heilrijke wetenschap van onzen BOERHAAVE, de nuttige en stichtelijke dichtpen van onzen CATS, of de bekwaamheid en werkzaamheid van eenen HOGENDORP of KEMPER? Wie uwer zou onbewimpeld durven bekennen, dat hij meer achting koestert voor eene schoone en bevallige ligtekooi, dan vóór eene leelijke maar trouwe en ijverige huismoeder; dat hij zijnen buurman hooger schat dan zijne ouders, den rijken man, die een groot vermogen van anderen erfde of het aan weduwen en weezen ontstal, hooger, dan den geringen maar eerlijken en ijverigen ambachtsman?

Niemand zou dat willen beweren of durven erkennen. Want allen gevoelen wij immers, dat alleen datgene op achting aanspraak heeft, wat in zijnen aard waarlijk rein, goed, groot, edel en heilzaam is. Allen gevoelen wij, dat ligchaamskracht of schoonheid, vlugheid van hand of voet, of zelfs van den geest, louter uitwendige en toevallige dingen zijn, die de mensch zichzelven niet geeft, en die tot zijne wezenlijke waarde niets toe- of afdoen. Allen gevoelen wij, dat ook de door oefening en inspanning verkregene bekwaamheid slechts eene geringe en betrekkelijke waarde heeft, als het vermaken van anderen haar eenige en hoogste doel en werking is, en zij het ware welzijn van anderen niet kan bevorderen; dat die bekwaamheid alle aanspraak op ware achting verliest, wanneer zij alleen om eigen voordeel verworven, tot eigen voordeel beoefend wordt, en niet gepaard gaat met zedelijke beginselen. Want *dat* bovenal zult gij, vertrouw ik, met mij erkennen, dat hetgeen zedelijk goed is, zoo niet alleen, althans bovenal achting verdient. Het zedelijk goede toch is den mensch uitsluitend boven alle schepselen der aarde eigen; omdat hij alleen een zedelijk gevoel en eene zedelijke vrijheid bezit, en vrijwillig tot het doen van dat goede zich kan bepalen. Het zedelijk goede is niet iets toevalligs of uitwendigs, maar de vrucht van eigen pogen, van het

hoogste en moeijelijkste pogen. Het zedelijk goede voert den mensch het naaste tot Hem, die, als de hoogste volmaaktheid, het voorwerp van de hoogste mate van achting, van eerbied en van aanbidding is. Het zedelijk goede kan den mensch door niets buiten hem, tegen zijnen wil, ontnomen worden. Het zedelijk goede, eindelijk, is uit zijnen aard verbonden met waarheid, kracht en schoonheid; uit zijnen aard nuttig en heilrijk ook voor anderen. Het zedelijk goede heeft alzoo onafwijsbare aanspraak op de hoogste achting, en wel op de hoogste achting van een iegelijk.

Het zijn belangrijke concessiën, die gij zoo al hoorende, gelijk ik onderstel, aan mij gedaan hebt, M. H.; maar daaruit volgen nog andere, waarop ik even zeker reken. Immers zult gij niet ontkennen willen, dat de achting van velen eene loutere *zinnelijke achting* is, die alleen op uitwendige, toevallige, zinnelijke voorwerpen of eigenschappen gegrond is, zoo als ligchaamssterkte, vlugheid of schoonheid, rijkdom of aanzien, of de gaaf, om het oog, het oor of andere zintuigen te streelen. Maar dan dient gij ook tevens wel te erkennen, dat zulk eene zinnelijke achting kwalijk gegrond is; dat zij ten bewijs strekt van eene zinnelijke rigting, van geringe beschaving, vooral van gebrekkige zedelijke ontwikkeling; dat zij uit haren aard onbestendig en veranderlijk is, en te zelfzuchtig en eigenbatig van aard en strekking, om als iets goeds en edels erkend en geprezen te worden.

De achting van vele anderen (dat neem ik desgelijks als toegestemd aan) is *partijdig*. De indruk, dien de voorregten van anderen op hen maken, wordt beperkt en gewijzigd door vooroordeelen en hartstogten. Zulk eene partijdige achting is die, welke sommige kunstenaars en geleerden alleen voor mannen van hun vak koesteren, wijl zij dat vak als het edelste of nuttigste beschouwen. Wij maken aan haar ons schuldig, als wij anderen daarom bovenal of alleen achting toedragen, omdat zij met ons toonen overeen te stemmen in denkwijze en smaak, in werkkring of uitspanning. Het behoeft echter nauwelijks

opgemerkt te worden, dat ook deze soort van achting van zeer egoïstischen aard is; dat te haren opzigte de stelling van HELVETIUS geldig is: *que nous n'estimons que nous dans les autres.*

En dan (wie zou dat niet toegeven?) is er zoo veel *onverstandige achting*, die door schijnbare in plaats van wezenlijke voorregten en goede eigenschappen wordt opgewekt. Gij ontwaart die bij hen, welke, bij voorbeeld, eenen bluffer achten uit hoofde van zijne grootspraak, eenen dweeper wegens zijne geestdrift, eenen huichelaar om zijne vrome manieren. Daar zij tot onmiskenbaar blijk strekt van onverstand en kortzigtigheid en doorgaans aan onwaardigen verkwist wordt, is ook zij ongetwijfeld meer te laken dan te prijzen.

Ik zou nu ook van de *dweepende achting* kunnen gewagen, die, alleen door gevoel en hartstogt geleid, aan de wezenlijke of schijnbare voorregten van anderen eene overdrevene waarde hecht, en daarvoor onmatigen eerbied en bewondering betoont. Ik zou kunnen aanwijzen, hoe deze, even als de zinnelijke achting, dikwerf op eene onbetamelijke en berispelijke wijze zich openbaart, in vleijerij, in laaghartig kruipen of in uitbundige eerbewijzen. Maar mij dunkt ik heb genoeg bijgebragt, om u te doen gevoelen, waarom ik het bedenkelijk vond, om met de lofrede, op onze menschenhuldigende eeuw straks bijgebragt, volledig in te stemmen. Het zal u nu, vertrouw ik, niet meer bevreemden, waarom ik aarzelde, de sluitrede gaaf te beamen: »eerbewijs is een uitvloeisel van ach»ting; achting is goed, edel, loffelijk: derhalve is de ken»nelijke zucht onzer dagen, om menschen te vereeren, »een gunstig en verheugend teeken van onzen tijd."

Daarom echter wil ik het vereeren van menschen, zoo als dat, tot dusverre althans, onder ons plaats vindt, evenmin *onbepaald* veroordeelen. Integendeel, ik wil gaarne erkennen, dat, wanneer men, bij voorbeeld, eenen DE RUITER of CATS of NIEUWENHUIZEN openlijke hulde toebrengt, men mannen vereert, die de achting van alle weldenkenden en regtschapenen verdienen. Ik wil aan waar-

lijk uitstekende mannen, zoo min als de achting, ook het betoon dier achting, eerbewijs en hulde, hebben onthouden. Zelfs dat openlijke roemen en verheffen van dichters, schilders, virtuozen, of uitstekende beoefenaars van wetenschap en kunst, durf ik niet onbepaald afkeuren. De uitstekende gaven van den menschelijken geest toch, door vlijt en oefening ontwikkeld en volmaakt, hebben billijke aanspraak op erkentenis. Ja zelfs wanneer het alleen het gesmaakte kunstgenot is, dat hem doet huldigen, die het verschafte, dan nog is in die dankbare erkentenis iets goeds te erkennen.

Doch er is iets anders, wat, mijns inziens, grond geeft om te twijfelen, of het heerschende en toenemende huldigen van menschen wel ten bewijze kan strekken van heerschende en toenemende achting, welgegronde, loffelijke achting. Niet daarin zie ik dat bedenkelijke teeken, dat godsvrucht en deugd niet evenzeer als talent, kunst en geestkracht openlijk worden gehuldigd. Neen, M. H.! ik ben innig daarvan overtuigd, dat ware godsvrucht en deugd openlijke hulde even min verlangen als behoeven, en dat juist daarom ook hij, die derzelver waardij meest levendig erkent en meest diep beseft, tot een openlijk huldigen misschien minst zich opgewekt voelt. Slechts hij toch, die zelf waarlijk vroom en goed is, kan het zedelijk goede ten volle waarderen en achten, en hij schroomt eene openlijke huldiging meer, dan dat hij die zou verlangen. Maar hierin zie ik een bedenkelijk en zorgwekkend teeken, dat vaak, bij al dat roemen en huldigen van menschen, hun zedelijk karakter zoo weinig in aanmerking genomen, ja als iets onverschilligs bijkans beschouwd schijnt te worden; dat rijkdom en aanzien, kracht en stoutheid, kunst en talent soms vereerd en gehuldigd worden, ook wanneer zij met beginselloosheid en onzedelijkheid gepaard gaan. Hierin vind ik iets bedenkelijks en zorgwekkends, dat, terwijl aan hetgeen schittert, of stoffelijk voordeel, of zinnelijk genot verschaft, achting en hulde wordt toegebragt, die achting blijkbaar minder is en minder dan wel vroeger wordt gekoesterd voor en bewe-

zen aan voorwerpen en betrekkingen, die steeds door de verlichtste en edelste menschen als achting verdienende erkend zijn, en ook door het Evangelie als zoodanig voorgesteld worden. Als voorbeeld noem ik slechts *den ouderdom*, *de overheid*, en *de ouderlijke betrekking*. Ook deze drie, het is waar, zijn niet eigenlijk van zedelijken maar van uitwendigen aard; maar het zijn nogtans betrekkingen, die als 't ware door de uitspraak van alle vroegere eeuwen, van rede, gevoel en H. Schrift, gelijk door het woord en voorbeeld van alle edelen onder ons geslacht, zijn geheiligd en achting en hulde waardig gekeurd. En nu vraag ik een iegelijk uwer, of ook dat een kenmerk onzer dagen is, dat de ouderdom algemeen wordt ontzien, de overheid geëerbiedigd, de ouders als zoodanig geëerd en geacht; of niet veeleer jonge menschen, onderdanen en kinderen vaak jegens die betrekkingen, in woord en daad, eene oneerbiedigheid, eene minachting aan den dag leggen, die elk regtschapen gemoed bedroeft, ergert, ja verontwaardigt? Dat, M. H., zijn bedenkelijke, zorgwekkende teekenen; want zij doen met grond vreezen, dat de tijdgeest zich meer en meer losmaakt van alle noodige, heilige en heilrijke banden; dat de achting meer en meer overgaat van het zedelijke op het zinnelijke gebied; dat de vatbaarheid voor de zachte en stille indrukken van het goede, heilige en eerbiedwaardige plaats maakt voor de behoefte aan en het verlangen naar alwat stout en treffend is, roert en schokt, praalt en schittert.

En wee het volk, waaronder die rigting veld wint, die geest heerschend wordt! Het begint met het goede gering te achten, het eindigt met de stoutmoedige en overgegevene boosheid te bewonderen en te vereeren. Dat is geene uit de lucht gegrepen magtspreuk, M. H.! Wilt gij bewijs, hoort dan, wat een *Franschman* (*) onlangs omtrent zijne natie getuigde: »De tijd, (zegt hij) dien wij beleven, »erkent geene gewigtige, eerbiedwaardige en onschendbare »zaken meer op het zedelijke, burgerlijke en staatkundige

(*) Zie *le Semeur* van 5 Augustus 1840.

»gebied. Men beschouwt en behandelt die allen met ligt-»vaardigheid, en stelt ze zoo veel mogelijk ten voorwerp »van bespotting en laster. Deugd, eerbaarheid, echte-»lijke trouw, belangelooze zelfopoffering, maatschappe-»lijke orde, openbaar gezag en deszelfs handhavers, — wat »is er van dat alles, waarvoor men nog eerbied heeft? »Slechts twee magten worden nog geëerbiedigd: de ruwe, »onbeschaafde kracht, en het geld. Wees sterk of rijk; »in het eerste geval zal men u ontzien, in het tweede u »vleijen."

»Doch hij, die dit schreef, is een ernstig, gemoedelijk, godsdienstig man. Misschien ziet hij de zaak te donker in en is partijdig." — Welnu, hoort dan eene andere getuigenis, die wel niet ligt van dat zwak verdacht zal worden! Zij komt voor in het *Journal des Débats*, een blad, hetwelk juist door den even aangehaalden Schrijver beschuldigd wordt van, uit zucht om de *abonnés* te behouden, aan den verkeerden tijdgeest te veel toe te geven, ja dien te voeden. »Wat zal men zeggen (zoo spreekt »het dagblad) van die nieuwe verkeerdheid, die, van het »Tooneel en uit de Romans in het werkelijke leven overge-»gaan, de aandacht der menigte meer en meer vestigt op de »groote misdadigers, en als 't ware deze op een verheven »voetstuk plaatst en met een' schitterenden straalkrans om-»geeft, verhevener en schitterender naar mate hunne misdrij-»ven afschuwelijker zijn? Wij overdrijven niet: de voorbeel-»den staan voor ieders oogen. De meest *honnête* (ik vertaal »dit woord opzettelijk niet) de meest *honnête* menschen »schromen niet, te dezen aanzien voor de zonderlingste »inzigten uit te komen. Men maakt een onderscheid, ja, »tusschen de misdaden, maar in omgekeerde orde met de »oude zedekunde en met het strafwetboek. Wee de zak-»kenrollers, de gaauwdieven en al de arme martelaars van »de correctionele policie! De kleine ongelukjes, hun we-»dervaren, compromitteren hen op het zeerst; men schuwt »ze, jaagt ze weg en geeft geen kwartier. Maar geldt het »monsters, wier stoutheid en boosheid vaak de wereld »komt verschrikken; geldt het een' LACENAIRE, een'

»PEYTEL, [of, zou ik nu er bijvoegen, eene LAFFARGE]
»ziet, dat zijn misdaden *comme il faut*, dat zijn helden,
»dat zijn *énergique* zielen, krachtige geesten van eene
»uitstekende organisatie! dat is de aristocratie der misdaad!
»Hunne namen vliegen van mond tot mond en weêrgalmen
»in de salons; de dagbladen geven hun levensberigt, de
»romandichters hunne *apothéose*. Tot allen prijs moet men
»hen zien, hunne trekken, hun voorkomen aanschouwen.
»De fatsoenlijke kring bezoekt en complimenteert hen, be-
»geleidt hen in de gevangenis, voor het geregtshof en op
»het schavot, en zelfs de minst ingenomenen (*empressés*)
»betwisten elkander hunne portretten, hunne handschrif-
»ten, ja zelfs hun hoofdhaar!"

Zooverre het *Journal*. Zijn straks genoemde landgenoot spreekt, naar aanleiding dier getuigenis, een treffend en waarachtig woord. »Hoe (zegt hij) hoe zou iets ernstigs,
»heiligs en onschendbaars in de zedelijke orde kunnen
»staande blijven, wanneer de grondslag dier orde en des-
»zelfs opperste Insteller, Regter en Handhaver niet gekend,
»of miskend wordt? — Nooit hebben de volken straf-
»feloos God verbannen uit hunne harten, hunne gewoonten
»en instellingen. De ruimte, die door Zijne verwijdering
»ledig wordt, is zoo groot, dat ten laatste alles daarin
»moet verzwolgen worden en ondergaan."

Ja, M. H., er is slechts één bolwerk, dat den vloed van ontaarding en bederf, zoo verwoestend voor alle bijzonder en algemeen geluk, dien vloed, die, bij onze naburen zoo hoog gestegen, meer en meer dreigt ook bij ons in te breken, — er is slechts één bolwerk, dat dien keeren kan en tot dusverre, hoewel niet geheel, gekeerd heeft; en dat bolwerk is de algemeene erkentenis en eerbiediging van den almagtigen, heiligen Heer van hemel en aarde. Wie Hem en Zijn welbehagen eerbiedigt, die acht den mensch als Zijn schepsel, Zijn kind, en in den mensch alles, wat met Zijn heilig en liefderijk welbehagen overeenkomstig, dat is rein en edel, waar en schoon, heilrijk en weldadig is, en zal dien overeenkomstig ook het eeren en huldigen van zijne medemenschen wijzigen en regelen.

Allerwegen wordt dan ook de dringende behoefte aan algemeene godsvrucht en zedelijkheid levendig erkend, en alle weldenkenden en welgezinden zoeken langs verschillende wegen haar op te wekken en te bevorderen. Wie zou dat niet prijzen, zich daarin niet verheugen en daartoe niet medewerken? Maar zullen ook wij van de zoogenaamde vrijheid van onderwijs, die ook onder dat voorwendsel gevorderd wordt, zulks met grond verwachten? Moet, mag, kan de onderwijzer de taak overnemen, die op ouders en leeraren rust? Zal het lezen van den Bijbel en het opzeggen van den Katechismus op de scholen ware godsvrucht en deugd bij de kinderen kweeken, wanneer de opvoeding, de huiselijke voorgang en omgang niet door eenen vromen, heiligen geest bezield is? Geloove dat, wie het vermag! Ik sta tot heden in de overtuiging, die ik hier mag uiten en ter behartiging u medegeven: Die godvruchtige en deugdzame gezindheid, welke woord en daden regelt en heiligt, wordt niet aangeleerd, maar aangekweekt; niet *de school*, maar *het huisgezin*, het gezin, waarin des Heeren vreeze en ware liefde woont en werkt, is van dien heiligen en heilrijken zin de ware kweeker.

Aanteekening, behoorende tot bl. 164.

Teregt verwijt een der *Duitsche* tijdschriften zijnen landgenooten de afwijking van de gewoonten en zeden der voorvaderen, van welke TACITUS getuigt: »*Monumentorum* »*arduum et operosum honorem ut gravem defunctis asper*»*nantur*," (*de Germ.* C. 27) en herinnert daarbij, dat voor J. VON MULLER, in zijne geboortestad *Schafhausen* en op zijne begraafplaats te *Kassel*, een Monument wordt opgerigt; dat te *Fulda* een standbeeld van BONIFACIUS geplaatst is; terwijl dat van GÖTHE te *Weimar* op het Paradeplein geplaatst zal worden, volgens eene schets van THORWALDSEN; en dat te *Kempen* voor THOMAS A KEMPIS, te *Salzburg* voor MOZART, en te *Leipzig* voor THAER een gedenkteeken zal opgerigt worden.

DE STRUIKROOVERS IN DEN KERKELIJKEN STAAT.

(*Vervolg van bl.* 92.)

De Kardinaal GONSALVI was de laatste der *Romeinsche* Staatsministers, die met de roovers onderhandelde. Van 1818 tot 1825 werden verscheidenen hunner, die ten gevolge dier traktaten amnestie bekomen hadden, en onder anderen de beruchte DIECI-NOVE, zelfs tot *barighelli* in de als naar gewoonte door bandieten onveilig gemaakte vlekken benoemd, en als zoodanig met de policie van het gebergte belast. DIECI-NOVE was *barighel* te *Frosinone*. Die zonderlinge magistraatspersonen namen het hun opgedragen ambt getrouw en met strengheid waar.

Ten gevolge van eene dier overeenkomsten van Kardinaal GONSALVI met de roovers, hadden negen derzelven zich met vrouwen en kinderen overgegeven. Men bragt hen naar *Rome;* aldaar huisvestte men hen in de drooge grachten van het kasteel *St. Angelo*, en gedurende een jaar, dat zij aldaar in bewaring bleven, was het de mode te *Rome*, hen er te gaan bezoeken. De buitenlanders vooral waren als verzot op de roovers; zij teekenden hen uit, deden hun allerlei liefkozingen, en overhoopten hen met geschenken. Evenwel had BARBONE, het hoofd dier bende, van welken wij zoo straks eene zijner verrigtingen verhalen zullen, eigenhandig verscheidene reizigers vermoord, en meer dan eenmaal hadden *Engelschen*, in het gebergte aangehouden, hunne vrouwen, zusters en dochters door dien booswicht voor hunne oogen zien mishandelen. Wat zou de regering wel gezegd hebben, bijaldien een dier vreemdelingen, op geene andere wijs regt kunnende erlangen, den roover met een pistoolschot gedood had? Maar dit geboefte was in de mode, en een *Engelschman* zou zich wel hoeden, eenen man naar de mode zoo te behandelen. Dit gedrag der vreemdelingen te hunnen opzigte, hetwelk door hen als eene soort van toejuiching van hun vroeger leven kon beschouwd worden, moest aan die bandieten een zonderling denkbeeld geven van de wet, die hen veroordeelde. BARBONE gevoelde ook volkomen, welk een man van gewigt hij was. Bij de abdicatie zijner bandieten-waardigheid had hij zich op eene theatrale wijs gedragen. Toen hem een afschrift van het traktaat,

door den Heiligen Vader goedgekeurd en geratificeerd, ter hand gesteld was, had hij op zijne beurt zijne buks, zijnen dolk, de teekenen (*insignia*) van zijn gezag, aan den Paus toegezonden, en hij had zich, alleen, ongewapend, midden door eene ontelbare menigte, die op zijnen weg was zaamgestroomd, naar zijn verblijf in den *Engelenburg* begeven. Zijne vrouw had met hem het gebergte verlaten, en nam in zijne nieuwe woning zijn huishouden waar. Haar uiterlijke was nagenoeg even woest als dat van haren man. Niettemin zeide deze, vrij galant, dat hij zijne bekeering aan twee dames te danken had, aan de Heilige Maagd en aan zijne vrouw. — Daar BARBONE en zijn volk, aan wie men overigens hoogstergerlijke voordeelen had toegestaan, de voorwaarden der capitulatie getrouwelijk nagekomen waren, droeg de regering van haren kant wel zorg ze niet te schenden.

Eenigen tijd daarna, bij een ander geval, schijnt Kardinaal GONSALVI, wien men zijne traktaten met de roovers tot een verwijt maakte, te hebben willen doen zien, dat hij strenge met zachte middelen wist te paren, en toonde zich daarbij in geenen deele naauwgezet omtrent de wijze. Het bewind had eene nieuwe overeenkomst met eene bende gesloten, welke zich uit de overblijfselen der benden van BARBONE, van DIECI-NOVE en van eenige anderen gevormd had. Deze begenadigden nu, omtrent sommige der minstbeduidende voorwaarden van het traktaat, in gebreke gebleven zijnde, noodigde de Kardinaal hen uit tot eene nieuwe zamenkomst, onder voorgeven van over de betwiste bedingen in nadere verklaring te komen. Toen zij bijeen waren en terwijl men raadpleegde, kwamen gewapenden uit kelders te voorschijn, waarin men hen gedurende den nacht verborgen had, omsingelden het huis, en, op een door eenen der met de onderhandeling belaste priesters gegeven sein, bragten zij al die bandieten, tot den laatsten toe, om hals. Dit voorbeeld, eene hernieuwing van hetgeen CESAR BORGHIA in der tijd gedaan had (*), bragt ter beveiliging van het gebergte meer te weeg, dan al de vroeger gebezigde

(*) Men kan bij MACHIAVEL nazien, op welke wijs CESAR BORGHIA zich van VITELLOZZO, OLIVEROTTO, PAGOLO-ORSINI en den Hertog VAN GRAVINA, die *Condottieri*, welke hem in den weg waren, ontdeed.

middelen van zachtheid en van onderhandeling. Op het gezigt der vijfenveertig bandietenkoppen, waarmede men den weg van *Rome* naar *Napels* over *San Germano* bezoomd had, en der gevierendeelde ligchamen, welke op elk der kruispunten van dien weg geplaatst waren, begrepen zij, die de slagting overleefd hadden, dat de regering besloten had, eindelijk niets meer te ontzien; verschrikt legden zij de wapenen neder en verstrooiden zich. Van een' anderen kant begrepen de bergbewoners, die nog geene bandieten waren, maar smaak voor het handwerk gevoelden, dat de voordeelen van hetzelve de gevaren niet langer opwogen, en hielden zich te huis. Van dat tijdstip af dagteekent de geheele verstrooijing der rooverbenden. Met stoutheid en gewapenderhand gedane aanvallen hebben nog wel van tijd tot tijd plaats; maar die aanvallen zijn het werk van lieden, die zich slechts toevallig en tijdelijk vereenigd zien; van boeren, die de verzoeking niet weêrstaan kunnen, om van eene gunstige gelegenheid partij te trekken. Die bandieten uit liefhebberij hoeden zich wel, het fraaije roovercostuum van vorige tijden aan te trekken; zij zijn slecht gewapend, en wanneer drie of vier hunner zich tot eenen rassen overval verbonden hebben, zoo gaan zij weder uiteen, oogenblikkelijk nadat de buit verdeeld is.

Sommigen der bendenhoofden, die in de laatste tijden van het rooverwezen tot eenige vermaardheid geraakt zijn, stelden er eene eer in, zekere hoffelijkheid te toonen; als galante ridders van den grooten weg, eerbiedigden zij de eer der vrouwen, zich vergenoegende, dien eerbied, door het vorderen van nog zwaarder losgelden, te doen betalen. Anderen, en BARBONE behoorde onder dit getal, woeste Don JUANS der bosschen, beroemden zich, met ware bandietenzwetserij, dat zij er niet eene eenige gespaard hadden. Het volgende verhaal is geen der minst merkwaardige hoofdstukken uit de levensbeschrijving van dien bloeddorstigen en wulpschen roover, den AJAX van zoo vele CASSANDRA's. Wij willen Dokter WARINGTON, die een der deelgenooten in dit ontzettend avontuur geweest is, zelven laten spreken.

»Den 18 September 1822 verlieten de Heer B... van *Glasgow*, Mevrouw B..., deszelfs echtgenoote, hunne dochter en ik de stad *Napels*, om naar *Rome* en van daar naar *Florence* terug te keeren. Wij reisden te post, gezamenlijk met Lord G..., welke dienzelfden dag, even als wij, *Napels*

verliet. Lord G... en zijn talrijk gezin vulden twee rijtuigen, zijne bedienden een derde. Op deze wijs bestond onze kleine karavaan uit vier rijtuigen. Ik had reeds te *Glasgow* den Heer en Mevrouw B... leeren kennen; te *Napels* had ik hen wedergevonden. Eigenlijk was ik voornemens geweest, laatstgemelde stad eerst in het begin van October te verlaten; maar de dames, die bezorgd schenen, met den Heer B..., wiens gezondheid zeer zwak was, alleen op reis te gaan, en ook daarenboven eenigzins bang waren, hadden mij verzocht hen te verzellen. Zij dachten daarenboven, dat mijn geneeskundige bijstand voor den Heer B..., die een begin van tering had, van nut zou kunnen zijn. Des te gereeder voldeed ik aan haar verlangen, daar Mevrouw B... eene dier niet dagelijks gevonden wordende vrouwen is, bij welke de schoonheid der ziel voor die des ligchaams niet onderdoet, en hare dochter belooft, haar eenmaal te zullen evenaren.

»Terwijl wij nog te *Napels* met onze reisaanstalten bezig waren, weifelende of wij den togt ter zee of te land wilden ondernemen, had men ons herhaalde malen verzekerd, dat BARBONE's bende, die in het eerste gedeelte van den zomer eenige reizigers op den weg van *Rome* naar *Napels*, over *Terracina* of *San Germano*, had aangehouden, zich ontbonden had. Dat bandietenhoofd, verlaten door zijne medepligtigen, welken de slechte uitslag hunner jongste ondernemingen had afgeschrikt, hield, zeide men, zich in het hart der bergen van den Kerkelijken Staat, naar den kant van *Frosinone* en *Alatri*, verborgen. Dit besliste onzen togt te land. Niet lang echter duurde het, of wij bevonden, helaas! hoe geheel onjuist die berigten waren.

»Bij het uitrijden van *Capua* vertraagde een ongemak aan ons rijtuig onzen gang; eene der veren zakte, en de bak stootte op de as. Men herstelde zulks, zoo goed men in allerijl kon, met hulp van touwen en van een stuk hout, waarmede men de veer ondersteunde; en te *St. Agatha* haalden wij, omstreeks den tijd van het ontbijt, Lord G...'s rijtuigen, op het oogenblik dat zij zouden voortrijden, weder in. Dien avond wilden wij te *Terracina* nachtverblijf nemen. Onze dames gunden zich dus ter naauwernood den tijd om een kop melk te gebruiken, en wij gingen weder op weg, als voren de reis in gezelschap met den stoet van Lord G... voortzettende. Alles ging goed tot voorbij *Itri*;

maar ongeveer twee mijlen van dat vlek stootte een der wielen van ons rijtuig tegen een' grooten, midden op den weg liggenden steen, en de veer bezweek op nieuw; de rijtuigkas begon op het onderstel te stooten, en, wij mogten willen of niet, wij moesten onze vaart vertragen. Niet lang leed het, of Lord G...'s postillons waren ons aanmerkelijk vooruit, en bij eene der wendingen van den bergweg verloren wij hen uit het gezigt. Het was omstreeks drie ure des achtermiddags; de lucht was helder, de warmte voor het jaargetijde vrij sterk, en de weg scheen volstrekt eenzaam. Evenwel, niet ver van het hoogste punt der bergketen, over welke de weg van *Itri* naar *Fondi* loopt, ontmoette ons een detachement soldaten. Dit gezigt stelde onze reisgezellinnen, die min of meer bevreesd begonnen te worden, weder gerust. Daar ik het *Italiaansch* volkomen magtig was, knoopte ik met den bevelhebber van het detachement een gesprek aan. Hij verhaalde mij, dat dien ochtend een herder bij hem gekomen was, en hem verhaald had, dat de roovers in den afgeloopen nacht omstreeks *Fondi* aangekomen waren. »Maar," voegde de officier er bij, »het is zeker slechts een valsch alarm, want ik ben nu den weg van *Fondi* naar den bergpas van *Itri* langs gekomen, en heb overal ettelijken van mijn volk de naburige berghellingen doen doorzoeken, en nergens hebben wij iets gevonden, dat zou kunnen doen vermoeden, dat de roovers zich op nieuw aan dien kant vertoond hadden." Na ons deze geruststellende berigten gegeven te hebben, vervoegde de officier zich weder bij zijn detachement, dat naar *Itri* afdaalde, en wij vervolgden onzen weg.

»Wij hadden deze kleine krijgsbende juist even uit het gezigt verloren, toen wij eene nieuwe ontmoeting hadden. Het was een oude boer, die met een' geweldigen takkebos uit het naburige boschaadje terugkeerde. De goede man zag ons met een voorkomen van ongerustheid en weifeling aan, en riep ons, in het voorbijgaan, op een' bij iemand van dien stand jegens *rijke lieden*, als wij, bevreemdenden toon van deernis, toe: »Excellentiën, mogen de Madonna en ST. ANTONIUS u behoeden!" — De Heer B... en ik wandelden op dat oogenblik ons rijtuig vooruit, hetwelk log en moeijelijk de laatste steilte van den berg werd opgesleept. De zonderlinge schutsbeveling van den landman trof mij; want ik wist, dat ST. ANTONIUS de beschermheilig is, dien de struikroovers bijzonder eeren. Ik ondervroeg den oude;

maar hij hield zich doof, of misschien ook wel verstond hij mijn *Italiaansch* niet. Evenwel, daar ik hem, bij het afscheidnemen, een stuk gelds in de hand drukte, wierp hij een' snellen blik overal in het rond, en beet mij kortaf en half binnensmonds toe, zorg dragende dat de postillon hem niet hooren kon: »Als gij op de hoogte zijt, rijdt snel, zoo snel gij kunt, door!" Die raad was voorzeker goed. Ongelukkiglijk gedoogde de staat van ons rijtuig niet, dat wij dien volgden. Nogtans, toen wij den top van den bergpas bereikt hadden, beval ik den postillon, om, het mogt kosten wat het wilde, de rijtuigen van Lord G... te achterhalen. De postillon zette zijne paarden in galop; maar elke botsing deed den bak van het rijtuig zoo geweldig tegen as en wielen stooten, dat wij, zoo voortgaande, gevaar geloopen zouden hebben dien te verbrijzelen. Wij moesten ons dus wel weder getroosten, op dien zoo gevaarlijken weg niet veel sneller dan stapvoets voort te reizen. Om aan de roovers ontzag in te boezemen, en hun, zoo mogelijk, een grooter denkbeeld van onze weerbaarheid te geven, deden wij de kamenier der dames in het rijtuig stijgen, en wij, de Heer B.... en ik, namen op den koetsbok de plaats in, waar zij te voren gezeten had, onze reisgezellinnen aanbevelende, geen sluijerslip of eindje lint, kortom niets, hetwelk verraden kon, dat vrouwen in het rijtuig zaten, uit de portieren te laten hangen. Al die voorzorgen waren vruchteloos.

»Omstreeks het derde deel der berghelling afwaarts maakt de weg eenen elleboog. Ter linkerzijde rijzen groote rotsen, met kreupelhout en klimplanten bewassen; aan den regterkant loopt eene kleine, bogtige kloof, welker bodem, even als het bed van een' verdroogden stortvloed, met zware stukken rotssteen bezaaid is; aan den overkant dier kloof verheffen zich hooge bergen, bekleed met kreupelhout van mirten en harstachtig struikgewas. Plotseling greep de Heer B... mij aan den arm, en, de hand naar een mirtenboschje uitstrekkende, zeide hij met eene halfgesmoorde stem, om niet door de vrouwen gehoord te worden: »Kijk ginds heen, daar zijn zij!" Snel zag ik naar den kant, waarheen de Heer B... gewezen had, en werkelijk zag ik als een' bruinen, naar het scheen zich bewegenden, klomp, op omtrent een halve pistoolschot van den weg, in het mirtenboschje, dat daar ter plaatse tot aan de borstwering van den weg liep. Wij waren toen nog een honderd schreden

van het boschje verwijderd. Ik twijfelde nog. »Misschien is het een os, die zich daar nedergevlijd heeft, of wel boeren, die takkebossen maken," zeide ik tot mijnen reisgenoot, toen ik plotseling, als het blikkeren van het weerlicht, de tromp van een' snaphaan boven de struiken zag glinsteren. Nu kon ik niet langer twijfelen; de roovers stonden ons daar op te wachten. Werktuigelijk wendde ik mij om, ten einde te zien, of er geene kans van redding overbleef, wanneer wij terugkeerden, of dat niet misschien andere rijtuigen ons volgden. Hoe groot was niet mijne verbazing, toen ik, van de rotsen, welke wij zoo even voorbijgereden waren, achter elkander zeven of acht van top tot teen gewapende kerels op den weg zag nederspringen! De terugtogt was ons dus afgesneden. Terzelfder tijd rezen zij, die voor ons in de struiken gedoken zaten, overeind, en in minder dan eene minuut tijds vonden wij ons door twaalf à vijftien welgewapende bandieten omsingeld, met welke het razernij geweest zou zijn, eene worsteling te willen beginnen. De roover, aan wien de overigen schenen te gehoorzamen, riep ons toe: »Staat en klimt af!" (Het eerste dezer bevelen was overbodig, want reeds had onze postillon de paarden ingehouden.)

»Terwijl wij afstegen, hoorde ik een zwaarlijvig man, die de onderbevelhebber der bende scheen te zijn, tot dengeen, die mij aangesproken had, zeggen: »Er zijn niet dan vrouwen in het rijtuig." — »Des te beter," hernam het opperhoofd; »zien zij er goed uit?" — »*Bellissime.*" — »Voortreffelijk." Dit laatste zeide de kapitein met eenen grimlach, dien ik meende te begrijpen en die mij sidderen deed. Toen wij afgeklommen waren, vorderde die man, die niemand anders dan de beruchte BARBONE zelf was, ons onze beurzen af.

»Deze waren slecht voorzien, want, daar wij reeds bij onze afreize voor eenige onaangename ontmoeting vreesden, hadden wij slechts juist zoo veel gelds bij ons gestoken, als wij voor de reis behoefden. De roover rimpelde het voorhoofd. »*Faccia in terra!*" (Met het gezigt op den grond!) riep hij, en beval ons, dwars onder de wielen van het rijtuig te gaan liggen, terwijl twee man zijner bende ons de tromp hunner snaphanen aan het oor moesten houden en losbranden zoo wij ons bewogen. Het overige der bende maakte de koffers los, wierp die op den grond, en begon

ze te doorzoeken. Onze bagaadje stond nagenoeg in verhouding tot onze beurzen. Eenig linnengoed, managewaad en vrouwenkleedjes waren het voornaamste. Onze dames hadden noch kleinooden noch kostbare stoffen bij zich. In een oogenblik lagen koffers en kisten stukgeslagen en ledig op het midden van den weg, en elk der roovers koos, onder dien verwarden hoop goeds, wat hem het best aanstond; lang hield het kiezen hen niet op. — »Wat is dat!" sprak BARBONE, *terwijl* hij op nieuw het voorhoofd fronste, met vreeselijke stem, »Geen cachemiren! geen juweelen! Dat volk heeft voorzorgen genomen." De luitenant voegde er, op eenen toon, die te gelijk kluchtig en kwaadspellend was, eenige woorden bij, welke zijne medgezellen deden lagchen, en zoo veel schenen te beteekenen als: wij zijn gefopt. — »Gelukkig," hernam BARBONE, »hebben wij, tot vergoeding, de vrouwen.... ja, en ook de mans, waarvan wij een goed losgeld zullen kunnen trekken." — »Ja, ja; komt, laten wij hen met ons nemen!" riep, uit éénen mond, geheel de bende. En terstond, zoo gezegd zoo gedaan, deden zij ons opstaan, rukten onze reisgezellinnen uit den wagen, waarin deze zoo diep mogelijk weggedoken waren, en, niettegenstaande haar geschreeuw en hare tegenkanting, sleepten zij haar met ons in het naburige bosch. Vervolgens deden zij ons, met den uitersten spoed, de eerste steilte van den berg opklouteren. Noch bidden noch tegenspòrrelen kon baten. Twee sterke schavuiten hielden ons elk bij eenen arm en sleepten ons voort; op al te steile plekken duwde een derde van achteren. Tien minuten zouden toereikend zijn, om op zulk eene wijs den kegel van den Vesuvius te bestijgen. Drie kwartier uurs lang waren wij in dezer voege voortgetrokken, en reeds zou ons geschreeuw van den wegkant niet meer gehoord hebben kunnen worden, toen plotseling degenen, die Mevrouw B... ondersteunden, riepen, dat men stil moest houden. De ongelukkige vrouw, afgemat van vermoeidheid en van schrik buiten haarzelve, was in zwijm gevallen. »Ik ben dokter," zeide ik tot den kapitein, die digt bij mij was; »laat mij los, dat ik haar helpe!" — »Laat hem los!" beval het opperhoofd. Zonder tijdverlies deed ik Mevrouw B... ammoniacgeest ruiken, welken ik bij mij droeg, en wreef haar de slapen van het hoofd met rum; weldra kwam zij weder bij, en, mij herkennende, zeide zij in het *Engelsch:* »Dokter, gij zijt een

kruidkundige; weet gij hier in het bosch niet de eene of andere giftige plant te plukken, die snel den dood geeft, dat mijne dochter en ik ze gebruiken?"

»Terwijl zij mij dit zeide, getuigde hare smeekende stem van een vast genomen besluit. Al had ik haar willen voldoen, zou ik het niet vermogt hebben, want terstond daarop grepen twee bandieten mij weder, elk bij eenen arm; men plaatste de vrouwen, zittende, op ineengestrengelde boomtakken, waarover de roovers hunne mantels spreidden, en haar aldus, zich twee aan twee vervangende, bergop droegen. Door dit middel werd ons voortspoeden nog sneller dan te voren; ook zagen wij ons, na anderhalf uur op deze wijs voortgeijld te zijn, op de kruin van zeer hooge bergen, en konden van dezelve te gelijker tijd de zee bij *Gaëta* en de meren van *Fondi* en van *Lenola* (*) gewaar worden. Ontzettende rotsklompen, ettelijke eiken, blijkbaar verscheidene eeuwen oud, en van plaats tot plaats digte boschjes van kastanje- en andere boomen, bedekten de toppen van dit gebergte. Wij moesten ons thans zeker ten minste twee uren verre van den weg bevinden, waarop wij ons rijtuig gelaten hadden. Op het oogenblik, toen wij stilhielden, trof mij de verandering, welke ik op het gelaat der vrouwen gewaar werd; zij waren levende beelden der wanhoop; snikkende en handenwringende, zonden zij de vurigste gebeden ten hemel. Daar zij nu eene wijl op eene soort van burriën gedragen geweest waren, had haar staat van lijdelijke werkeloosheid haar den tijd gelaten om na te denken en zich van het schrikkelijke van haren toestand te vergewissen. De Heer B... en ik waren gedwongen, met de roovers gelijken tred te houden; wij hijgden naar onzen adem, en onze afmatting was zoo groot, dat wij ter naauwernood overwegen konden, hoe zeldzaam en hagchelijk onze toestand was: Mevrouw B... en hare dochter waren beide uitnemend schoon; zij konden voor zusters doorgaan; de jaren alleen maakten eenig verschil tusschen haar beide; Mevrouw B... was eenendertig en hare dochter vijftien. De eene was de bloeijende, de andere de ontluikende schoonheid; elke naderde in hare soort de volmaaktheid. De kamenier, welke

(*) Op bl. 24 van deze vertaling staan abusivelijk deze beide namen van plaatsen met kapitale letteren gedrukt. — *Vert.*

de dames bij zich hadden en die door de roovers nevens haar weggevoerd werd, was eene *Fransche*. Zij had dat levendige en onbedeesde voorkomen, hetwelk, vooral onder de lagere standen, aan de meisjes van dien landaard eigen is; en ofschoon zij op dat oogenblik niet weinig bang was.... vooral voor de geweren, getroostte zij zich vrij filozofisch haar lot. Toen wij de eerste maal tusschen de rotsen halt hielden, at zij zelfs vrij smakelijk een' halven china's-appel, welken een der roovers haar aanbood, want zij had dorst.

»Eene sterke gemoedsaandoening, een zonderling en onvoorzien voorval zijn toereikend, om voor altijd de plaatselijke gelegenheid van het oord, waar ons iets dergelijks is overkomen, in ons geheugen te prenten. Het is als eene tooneelversiering, welke men zich des te beter herinnert, naar mate het stuk zelf, waarbij zij gediend heeft, belangrijker geweest is. Zoo staat het mij nog altijd levendig voor den geest, hoe, op het oogenblik, toen wij onder de eikenboomen op den berg stilhielden, de zon, in de gedaante van een' gloeijenden molensteen, achter een zwart eilandje in de rigting van *Terracina* onderging. De overoude eiken, de lagere bergtoppen aan onze voeten en die prachtige zonsondergang werkten te zamen, om het heerlijkste landtafereel te vormen. Hoe vervuld mijn geest ook van bekommering zijn mogt, gaf ik mij niettemin aan eene soort van werktuigelijke bewondering over. »Ziedaar een landschap, het penseel van eenen SALVATOR ROSA waardig!" zeide ik bij mijzelven. Vervolgens trof mij plotseling de bedenking, dat de voorgrond van dit heerlijke tafereel zoo straks verlevendigd stond te worden door eene handeling, als waarmede die schilder gewoon was zijne werken te stofferen; een schrikkelijk en treurig drama, waarin wij, ondanks onszelven, de aandoenlijkste rollen zouden moeten vervullen. Helaas! hetgeen ik vooruitzag, volgde maar al te spoedig."

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ONTZETTEND VOORBEELD VAN EEN' GEREGTELIJKEN MOORD IN SCHOTLAND.

Terwijl ook in onze gezellige kringen het proces van Madame LAFARGE stof tot levendige twistgesprekken leverde, en met kritische en onkritische, juristische en onjuristische

oogen beschouwd en beoordeeld werd, is plotseling, binnen onze eigene muren, op vaderlandschen (*Schotschen*) grond en bodem, iets gebeurd, hetgeen, wel is waar, met het regtsgeding in *Frankrijk* nicts gemeen heeft, maar hetzelve spoedig uit de oplettendheid verdrongen en op den achtergrond geschoven heeft; terwijl het overigens voor dat gedeelte onzer drukpers, als ook der *Londensche*, hetwelk uit het *Fransche* geding aanleiding genomen had, om de *Engelsche* handelwijs in lijfstraffelijke zaken zegevierend met die onzer naburen te vergelijken, eene Christelijke waarschuwing moge zijn, om niet, bij den splinter in huns naastens oog, den balk in hun eigen voorbij te zien.

Ongeveer drie jaren geleden werd uit de bank te *Dundee*, bij inbraak, de som van 422 pond st., 2 schellingen en 6 pence gestolen. Eene bank is ook in *Schotland* een ding van geene geringe beduidenis; aan hare veiligheid is het geldelijk belang van duizenden verbonden, en het was derhalve niet de betrekkelijk geringe som, maar wel het opzien, door zulk eene inbraak te weeg gebragt, hetwelk de directie bewoog, eene premie van 150 pond op de ontdekking van den dader te stellen, met bepaling, dat de helft dier som voor de, grond tot regtsvervolging verschaffende, aangifte, de wederhelft na veroordeeling van den dus aangegeven persoon zou worden uitbetaald. Twee maanden lang lokte de premie vergeefs; alstoen echter trad een te *Dundee* woonachtige kleedermaker, ALEXANDER MACDONALD geheeten, op, en beschuldigde drie ingezetenen van *Dundee*, JAMES FALCONER, PETER BRUCE en JAMES DICK, van de in het bankgebouw gepleegde inbraak. De beide eersten waren kooplieden en te *Dundee* aanwezig; JAMES DICK was een scheepsreeder, had kort te voren de stad verlaten, en is ook, daar men sedert, ondanks alle nasporingen, niets meer van hem vernomen heeft, waarschijnlijk, op zijn schip, met man en muis vergaan. MACDONALD's aangifte werd toereikend geacht, om een geregtelijk geding tegen FALCONER en BRUCE te beginnen; beide werden gevat, en in de maand Augustus 1838 kwam de zaak alhier voor de Assises. Toen MACDONALD zich bereid verklaard had, zijne getuigenis voor den regter af te leggen, verzette de regtsverdediger der andere partij zich tegen het in den eed nemen van den man, op grond van deszelfs weinige geloofwaardigheid. Hij bood aan te bewijzen, dat MAC-

DONALD vrij algemeen in een' slechten naam stond; dat hij een' door hemzelven uitgegeven wissel bij diefstal ontvreemd en daarna de schuld geloochend hád; dat hij een en andermaal zich als tolbediende verkleed, en in deze vermomming aan eenen theesmokkelaar geld had afgeperst, en dat hij dergelijke misdadige bedrijven bij herhaling gepleegd had. Daar ondertusschen de regtsverdediger erkennen moest, dat MACDONALD nog nimmer in regten beschuldigd geweest was, en daar de wet uitdrukkelijk voorschrijft, dat alleen de getuigenis van zoodanig iemand, die wegens een met deportatie te straffen misdrijf voor het geregt gestaan en schuldig verklaard is, voor niet geloofwaardig erkend moet worden, zoo was men verpligt, MACDONALD tot de verklaring onder eede toe te laten. Zijne aangiften nu bestonden zakelijk in het volgende. Hij zwoer, dat, ongeveer acht maanden vóór de inbraak, FALCONER, BRUCE en DICK hem op zekeren avond, bij een glas whiskey, den voorslag gedaan hadden, om gemeenschappelijk met hen de bank te bestelen; dat hij, met het heimelijke voornemen om hen te verraden, het voorstel aangenomen had; dat hem later, misschien omdat men aan de »eerlijkheid zijner gevoelens" was beginnen te twijfelen, een vreeselijke, door hem met behoorlijke *mentale reservatie* gezworen eed van stilzwijgendheid was afgenomen. Van dien tijd af waren de beschuldigden, wel is waar, over het geheel genomen, achterhoudender tegen hem geworden; nogtans had hij »zijne rol zoo goed en misleidend" weten te spelen, dat hij voortdurend in het geheim gebleven was. Niettemin hád hij den tot de inbraak bestemden dag eigenlijk slechts afgeluisterd." Derhalve niet volkomen zeker van zijne zaak, had hij op den bewusten avond, zonder iets aan iemand te zeggen, zijne woning verlaten, en zich in den omtrek der bank verscholen. Ofschoon hij uit zijnen schuilhoek geheel de voorzijde van het stadhuis, in welks benedenverdieping de bank geplaatst was, duidelijk had kunnen overzien, was hem tot omstreeks middernacht niets verdachts voorgekomen, en stond hij reeds op het punt om weder naar huis te keeren, toen hij plotseling meende, in de voorzaal van het stadhuis eenige schemering van licht te bespeuren. Terstond was hij de straat overgestoken en op den stadhuistrap toegegaan, en had nabij denzelve twee vrouwen ontmoet, van welke de eene hem zeide, dat zij haren zoon zocht. In gezelschap dezer vrouwen was hij den trap van

het stadhuis opgeklommen, en had hier ontdekt, dat het door hem bemerkte schijnsel door het sleutelgat drong; en door datzelfde sleutelgat hadden, zoo hij als de beide vrouwen, met eigene oogen gezien, hoe FALCONER en BRUCE, benevens nog twee anderen, die echter met den rug naar de deur stonden en welke hij daarom niet had kunnen herkennen, zich, door eene opening in den vloer, in de kamer der bank hadden afgelaten. Hij had, zeide hij verder, de policie van het gebeurde willen verwittigen, doch was door de twee vrouwen daarvan teruggehouden, die hem hadden voorgesteld, hoe zijne aangifte hem en haar niet het minste, hun gemeenschappelijk zwijgen daarentegen hun drieën veel gewin kon aanbrengen; en toen hij desniettemin zijn voornemen had willen uitvoeren, hadden zij hem ronduit verklaard, dat zij tegen de Heeren FALCONER en BRUCE nimmer getuigen, ja zonder te aarzelen zijne getuigenis tegenspreken zouden, omdat de man van de eene bij den Heer FALCONER en de man van de andere bij den Heer BRUCE als markthelpers in dienst stonden. — De beide vrouwen ontkenden, op deze verklaring, wel niet, dat zij eens, des avonds vrij laat, misschien wel omstreeks middernacht, den kleedermaker MACDONALD niet verre van het stadhuis ontmoet hadden, ook met hem den stadhuistrap opgeklommen waren, en hier, door het sleutelgat, het tooneel, hetwelk MACDONALD beschreef, werkelijk gezien, en ook de personen der Heeren FALCONER en BRUCE herkend hadden, maar weêrspraken daarentegen MACDONALD's verdere vertelling; verzekerden, dat zij slechts toevallig, bij het opzoeken van het knaapje, in de nabijheid van het stadhuis gekomen waren; gaven te verstaan, hoe zij vermoed hadden, dat de snijder in verstandhouding met de dieven was; stonden, wel is waar, toe, dat de zucht, om de Heeren FALCONER en BRUCE, „die zij daarenboven misschien niet goed herkend konden hebben," te sparen, haar de tongen geboeid gehouden had, doch loochenden, daarover met den kleedermaker gesproken te hebben, en wisten overigens zeer stellig, dat hare mans, op welke uit het getuigde vermoeden vallen kon, dien avond, en zelfs tot den volgenden middag toe, niet te *Dundee* geweest waren. Dit *alibi* werd ook van den kant der twee mans door onverwerpelijke getuigenis gestaafd.

Hoezeer alzoo het bewijs voor de aanklagte, eigenlijk genomen, alleen op de verklaring van MACDONALD berustte,

moet men echter erkennen, dat de gronden van ontschuldiging mede vrij zwak waren. Derzelver voorname steun was de onberispelijke goede naam der beide beschuldigden, die inderdaad zoo vrij van alle smet was, dat er misschien in geheel *Dundee* geen twee menschen gevonden werden, die aan hunne schuld geloof sloegen. Een bewijs van *alibi* werd voor hen beproefd, maar niet voldongen. De tijd, op welken MACDONALD beweerde, de beide gevangenen in het stadhuis gezien en herkend te hebben, was het uur tusschen twaalf en een, en juist op dit uur paste de ingebragte getuigenis niet. Even ongunstig voor de aangeklaagden werkte het *resumé* of beknopt overzigt der regtsverhandeling, door den Lord Opperregter gegeven, die bijna ronduit zijne overtuiging te kennen gaf, dat zij schuldig waren. Na eene beraadslaging van verscheidene uren lang bragt *de foreman*, of eerste der gezworenen, ook werkelijk de uitspraak van *guilty* in. De Opperregter verklaarde hierop, dat het *verdict* met zijn inzigt der zaak volkomen overeenstemde, zette het noodlottige zwarte kapje op het hoofd, en velde, in den gebruikelijken vorm, het vonnis des doods tegen de beschuldigden. Evenwel, ofschoon *burglary* (huisbraak bij nacht) eene halsmisdaad is, werd de uitvoering van het vonnis tweemaal geschorst. Het gerucht had zich verspreid, dat in de kamer der gezworenen de meerderheid van ééne stem de uitspraak bepaald had. Bovendien bleven de beide veroordeelden onafgebroken hunne onschuld volhouden, als ook hunne verklaring, dat zij van de daad en van degenen, door welke dezelve begaan kon zijn, volstrekt geene kennis droegen. De goede naam, dien beide genoten, vergeleken met den kwaden naam van hunnen aanklager, scheen mede bedenkelijkheid te wekken; en de onderstelling, dat deze laatste door het uitloven der 150 pond tot een opzettelijk verzinsel verlokt kon zijn, was in geenen deele ongeloofelijk. Ten laatste echter kwam de bekrachtiging van het vonnis aan, en FALCONER en BRUCE werden den 24 December van hetzelfde jaar ter dood gebragt. Het *Scotts Magazine* van dien dag eindigt zijn verslag der gebeurtenis in dezer voege: »Hun gedrag op het schavot was gepast, ernstig en godvruchtig, hun laatste woord een gebed om genade en vergiffenis voor de ongelukkigen, wier getuigenis hen dus, vóór den tijd, om het leven bragt. En zoo willen wij dan hopen, dat, al dekt

thans een sluijer deze treurige gebeurtenis, de tijd, die scherper ziet dan het oog der verstandigen, en die de geheimste handelingen der listigsten aan den dag brengt, dien sluijer ook eenmaal opheffen, en den tol aan de eeuwige geregtigheid brengen zal.''

Ziehier nu, wat de tijd heeft aangebragt! Toen acht maanden later de Augustus-*assises*, van welke de Heeren FALCONER en BRUCE hun vonnis ontvangen hadden, wederom gehouden werden, bevond zich onder de gevangenen onze kleedermaker ALEXANDER MACDONALD, wegens vervalsching van wissels. Hij werd schuldig verklaard en tot veertienjarige deportatie veroordeeld. Hoe aanmerkelijk, sedert het ter dood brengen der twee kooplieden, MACDONALD's kwade naam zich nog verergerd, en tevens het geloof, dat destijds een geregtelijke moord begaan was, zich versterkt had, getuigde eene uitdrukking van den Opperregter zelven. Hij voegde namelijk in zijne aanspraak aan MACDONALD de volgende aanmerking: Zoowel de uitkomst dezer wisselzaak, als andere, bij gelegenheid derzelve, ter kennisse van het geregt gekomene omstandigheden, moeten eenen smartelijken twijfel doen ontstaan, of zeker bij de *assises* van het vorige jaar gesproken vonnis wel inderdaad twee schuldigen, dan of het niet misschien integendeel twee onschuldigen getroffen hebbe; een twijfel, welks oplossing hij aan God en aan MACDONALD's geweten overliet. Hierop had de kleedermaker, dien men zegt een man van talenten geweest te zijn, en die zijne regtsverdediging in persoon met eene kracht en behendigheid moet gevoerd hebben, welke men verklaarde *worthy of a better cause* (*) geweest te zijn, met eene dankzegging aan de regtbank, doch, ten aanzien der aanmerking van den Opperregter, met de heilige verzekering geantwoord, dat hij omtrent FALCONER en BRUCE de reine onvervalschte waarheid gezegd had. Deze zoo plegtige betuiging, op het oogenblik der uitspraak van een vonnis, hetwelk hem waarschijnlijk voor het overschot zijns levens uit *Schotland* verwijderen zou, had haren indruk niet gemist; en velen, die tot nog toe zich vastelijk overtuigd gehouden hadden, dat de uitgeloofde premie van 150 pond MACDONALD tot eene valsche aanklagt verleid had, begonnen thans in hun geloof aan eenen geregtelijken moord te wan-

(*) Eene betere zaak waardig.

kelen. In dezen staat van zaken verliepen twee jaren; MACDONALD was in dien tusschentijd gestorven, en FALCONER en BRUCE waren bijna vergeten, toen, bij het houden der jongste *assises*, inderdaad »de tijd, die scherper ziet dan het oog der verstandigen, en die de geheimste handelingen der listigsten aan den dag brengt," ook den sluijer ophief, welke tot nog toe deze treurige gebeurtenis bedekt had. — Verscheidene in het voorjaar en in den zomer kort na elkander gepleegde huisbraken en straatrooverijen vonden eindelijk in eenen soldaat van het garnizoen, WILLIAM GADESBY geheeten, haren dader. In zijn verhoor bekende hij niet alleen de misdrijven, van welke hij beschuldigd werd, maar ook een vrij aanmerkelijk getal andere schurkenstreken, alzoo hij, ofschoon eerst 28 jaren oud, reeds van zijn veertiende jaar af het dievenhandwerk gedreven, en zelfs in de laatste tijden zijne vroegere omzigtigheid opzettelijk veronachtzaamd had, om, zeide hij, »eens regt te weten, hoeveel hij toch wel zou kunnen wagen." Alvorens nu den straftijd, waartoe hij gevonnisd werd, te weten de ijzers voor zijn leven, te beginnen, heeft hij nog bij zijn lange zondenregister de ontzettende bekentenis gevoegd, dat *hij* het geweest was, die de bank van *Dundee* bestolen had; dat hij daarbij drie medehelpers had gehad, van welke sedert twee gestorven waren en één *Schotland* verlaten had, en dat *hij zelf*, bij FALCONER's en BRUCE's terdoodbrenging, onder de toekijkers geweest was!.... De mogelijkheid, dat hij uit ijdele roemzucht zich van eene daad beschuldigd kan hebben, welke hij niet begaan heeft, verdwijnt overigens voor de eenvoudige daadzaak, dat hij het van den schrijflessenaar gebroken slot nog altijd in zijn gebruik had. — Welk eene vreeselijke ontdekking voor allen, die nu de pijnigende bewustheid met zich moeten omdragen, dat zonder hun toedoen de Heeren FALCONER en BRUCE den schandelijken dood op het schavot niet gestorven zouden zijn!

ALS GOD HET WIL!

Vertelling.

—— »Daar gij het dan volstrekt wilt, zoo ga in Gods naam! Maar niet in de diepe sneeuw gaan zitten, en zor-

gen, dat gij den wind op de linker wang houdt, Heer SEBALD!" riep de kastelein van een dorp in het *Ertsgebergte* eenen man achterna, die, ligt gekleed, met een' reiszak op den rug en een' knobbelstok in de hand, haastig in de sneeuwjagt naar buiten wandelde.

»Gij hadt hem niet moeten laten gaan, vadertje," zeî de kasteleinsvrouw met bezorgdheid, toen haar man, de met ijs bekorste huisdeur krachtig toeslaande, weder binnentrad, en van wambuis en muts de sneeuw afschudde, welke hem bij het openen der deur wit gepoederd had. »Was er dan wel houden aan?" gaf de waard ten antwoord, en trad voor het enkele, half toe gevrozen vensterglas, om te zien, hoe de wandelaar zich in het dorp door de hoog opgewaaide sneeuwhoopen heenwerkte. »Ik heb hem immers honderdmaal gezegd: »Het kost u het leven, wanneer gij in dit noodweer over den berg naar het stadje gaan wilt." Heeft het wat geholpen? »Ik moet voort; ik heb beloofd er heden te zijn," zeî hij telkens, en vroeg om eene slede of om een' gids. Ja wel, wie heeft er lust, zichzelven of zijn paard in den dood te jagen? Al had hij mij zoo veel goudstukken geboden, als er vandaag sneeuwvlokken vallen, ik zou niet gegaan zijn." — »Ach! de man deert mij," zeî de kasteleines weder; »wat zal vrouw en kind zeggen, wanneer hij op de hoogte doodvriest? Gij hadt hem toch niet moeten laten gaan."

»Och, laat hem maar begaan," hernam de man; »hij zal wel terugkeeren, als hij het dorp uit is. Al kent hij de rigting van den weg, gelijk hij zegt, in zulk eene digte sneeuw, waar hij geen hand voor oogen zien kan, komt hij toch niet te regt. Weet gij wat, vrouw, leg liever nog een paar drooge blokken in de kagchel, dat hij zich ontdooijen kan als hij wederkomt," voegde de waard er bij, en nam op de bank, in het hoekje bij de kagchel, zijn gewone, warme zitplekje weder in.

SEBALD was intusschen het dorp uitgeraakt, en, strijdig met de onderstelling van den kastelein, waadde hij nu, welgemoed, door de versch gevallen, drooge sneeuw naar den berg. De stormwind huilde langs hem heen; de sneeuw kraakte onder zijne stijf bevrozene laarzen: hij hoorde het niet; de scherpe sneeuwpunten zweepten hem de wangen: hij voelde het niet. Binnen een uur zou hij, na driejarige

scheiding, zijne geliefde vrouw, zijn kind wederzien. De vreugd was sterker dan wind en weder.

Hij dacht aan niets dan aan het op handen zijnde wederzien. Wanneer hij de kleine winterkamer van zijn huisje binnentreden, wanneer hij juichend roepen zou: »Welnu, heb ik woord gehouden?" Wanneer hem zijne goede vrouw schreijend aan de borst zou zijgen; wanneer zijn vierjarige KAREL naar hem toe zou springen en roepen: »Vader, wat hebt gij mij medegebragt?" Wanneer hij nu zeggen zou: »Thans kunnen wij vrij van zorgen leven; mijne reis is goed uitgevallen, en zij is de laatste, die ik gedaan zal hebben!" Hoe laafde hij zich reeds bij voorbaat aan dit genot! De borst was hem van buiten met eene dikke korst van ijs en sneeuw overdekt, maar van binnen bloeide de vrolijke lente der vreugde. Bij elken tred drong zijn voet bijna grondeloos door de sneeuw, elke schrede voorwaarts kostte moeite, maar die schrede bragt hem nader bij zijne geliefde woning, en werd hem daardoor ligter dan zijne wandelingen naar de tuinen om de afgelegene residentiestad, waar hij de gezelschappen met de toonen zijner fluit moest onderhouden, en maar al te dikwijls den verlangden zucht naar den huiselijken haard in eenen vrolijken wals versmelten.

Zoo lang als deze maal was hij nog nimmer van huis gebleven. Hij had met zijn talent in *Frankrijk* en in *Engeland* gewoekerd. Overal vond men zijn fluitspel meesterlijk, zijne gevoelvolle wijs van voordragen wegslepend. Men bood hem aanzienlijke sommen, wanneer hij zich aan eenig orkest verbinden wilde; hij wees het aanbod van de hand: men deed de gelegenheden ontstaan, waarbij hij zich den roem van virtuositeit in de kunst verwerven kon; hij bleef bij zijn plan, om slechts in kleinere kringen, tegen geldelijke belooning, zijne gaven te laten hooren. Wanneer eenig kunstliefhebber, uit de hoogte, half met onwil klaagde: »Hoe jammer, dat dit talent aan iemand behoort, die voor roem en kunstenaars-eerzucht geen gevoel heeft!" dan glimlachte SEBALD, en speelde aandoenlijke variatiën op het *Zwitsersche* koelied. De stille zaligheid van een' beminden gade, het genoegzaam levensonderhoud opleverende bedrijf eener kleine boerderij in het gebergte, de zorgvuldige opvoeding van zijnen KAREL, dien hij tot eenen virtuoos wilde vormen en verder brengen dan hij nu nog hopen kon te komen, dit was

het doel, dat hem met zachteren maar rijkeren glans toelachte dan de koude pracht van den roem.

Doch het duistere gevoel, hetwelk hem, nog vermogender dan dit alles, naar zijne geboorteplaats lokte, was die onverbreekbare band van geheime neiging, welke iederen zoon van het gebergte opwaarts trekt naar de hoogten, waar zijne wieg gestaan heeft; waar de natuur geen ander kleed kent, dan afwisselend het met bloemen geborduurde groene of het helderwitte, en nimmer dat vale en zwarte, waarin zij elders treurt; waar de bosschen gedurende eene lange lente van het bruiloftslied der vogels weêrgalmen; waar de reine luchtbron het leven weelderiger drenkt, de borst hooger doet zwellen, het hart warmer doet kloppen, en alle gevoel levendiger doet werken. En de winter, welke dit krachtige leven een tijdlang in zijne koude armen sluit, doodt het niet. Hij scheidt slechts gezin van gezin, opgesloten in hunne afzonderlijke woningen; en de winterzon, de weldoende haard, verbindt in deze oasen der sneeuwwoestijn de huisgenooten tot een nog inniger familieleven. Daar heerscht dan de huisvader als patriarch, koning, in zijnen kleinen staat, en leidt de noeste nijverheid van zijnen bijenkorf. Geene vreemde magt dringt zich bij hem in; geen vreemd voorval stoort den geregelden loop der huiselijke bezigheden. De verzamelde voorraad van den vorigen zomer wordt verarbeid en verteerd, en storm, sneeuw en koude trekken onschadelijk de stille woning der met weinig tevredene eendragtigheid voorbij, tot weder plotseling, den een' of anderen morgen, een vriendelijke zuidenwind den winter dwingt zijn beleg op te breken, en op de weder in vrolijk groen ontluikende velden het verloste volkje naar buiten huppelt, en de eene buur den ander, het eene dorp het andere tot hernieuwd zamenleven komt begroeten.

Welke blijde tooneelen bouwde zich niet de hoop van den terugkeerenden gade en vader, bij de zoo nabij geachte verwezenlijking dezer uitzigten! Hij had zich eene som gelds verworven, waarmede hij al zijne kleine plans kon uitvoeren, die hem tot verzorging kon strekken in zijnen ouden dag, die zelfs, bij eene geregelde huishouding, zijnen kinderen een toereikend erfdeel kon overlaten. En thans was de winter daar, waarin hij, voor de eerste maal, in den engen kring van zijn gezin, de vadervreugde ongestoord genieten, en in de teedere liefde zijner MARIA alles vinden

zou, wat een minnend hart in de innige vereeniging met het voorwerp zijner genegenheid slechts immer verwachten kan.

Onder zulke verheugende gedachten was SEBALD de hoogte opgeraakt, en ging nu, afwaarts, gemakkelijker, hoezeer de sneeuw al gedurig dikker opeenpakte. Nog moest hij een klein boschje door, en dan was hij slechts een' steenworp verre meer van het naaste huis uit het stadje, en in dat huis verwachtten hem de zijnen.

Snel voorwaarts tredende, zag hij eerlang besneeuwde huizen; hij moest dus, zonder het te bemerken, het boschje zijn omgegaan. Hij kwam nader, en herkende — het dorp, van waar hij was uitgegaan! Dit scheen hem onmogelijk; hij meende zoo zeker te zijn, dat hij de regte rigting gehouden had, en evenwel was hij bij dezelfde huizen teruggekomen. Zou hij nu andermaal in dezelfde herberg binnengaan? De avond kon niet meer verre zijn. Hij had stellig beloofd, nog heden te huis te zullen wezen. Zou zijne vrouw niet in angst geraken, wanneer hij nu heden niet kwam? Dit laatste bepaalde zijn besluit.

SEBALD nam naauwkeurig de rigting naar het stadje op, en trad getroost, ofschoon vermoeid, weder op den berg aan. Nergens zag hij baan of weg, geen spoor van slede of voetganger. De stappen, welke hij bij zijnen eersten gang in de sneeuw had achtergelaten, waren reeds niet meer te onderscheiden. Een heftige wind, die in de drooge sneeuw woelde, vulde snel alle laagten en kuilen. Alles geleek eene effene vlakte, op welke ieder steen, iedere struik verdwenen was. In zulke omstandigheden zijn hierom de landlieden gewoon, op zekere afstanden, lange staken, van het eene dorp naar het andere, in den grond te steken, om den voetgangeren tot baken te dienen; maar ditmaal was zulks nog niet gedaan, omdat deze eerste zware sneeuw, met de helft van December iets ongewoons, het nemen dier voorzorg voorkomen had. Er bleef derhalve voor SEBALD slechts één middel over, om de goede rigting te houden, door namelijk, overeenkomstig de waarschuwing van den herbergier, de windstreek gade te slaan. Maar ook dit teeken kan misleiden; anders blaast de wind in het dal, anders op de vrije hoogte. Daarenboven verminderde thans zijne hevigheid; maar hij dwarlde des te verwarrender in de losse sneeuw, en joeg die opwaarts in een' digten nevel, die niet toeliet

vijf schreden verre voor zich heen te zien. De koude was wel niet toegenomen; maar het gevaar van te bevriezen was voor hem daarom niet geringer, want het is niet de felle vorst, die voor den wandelaar, welke zich daarin beweegt, gevaarlijk wordt, maar wel het verstijvende, door merg en been dringende verkoelen, hetwelk den afgematte, wanneer hij stilstaat of zit, den dood doet. SEBALD kende dit gevaar, en duistere herinneringen aan dergelijke door hem beleefde gevallen verdrongen de vroegere vrolijke beelden. Hij nam voor, slechts op den weg te letten en aan niets anders meer te denken. Doch nimmer wordt de mensch zoo spoedig moede, als wanneer hij op het werktuigelijke eener zware ligchaamsbeweging acht geeft. Het is alsdan, of de ziel met eenen nieuwen last op het trage ligchaam drukt. SEBALD was nog niet verre door de diepe sneeuw gewaad, of hij voelde eene afspanning en verslapping, welke hem aan den goeden uitslag zijner onderneming deden twijfelen. Nog kon hij omkeeren; zijne eigene voetstappen konden hem tot gidsen en hulpmiddelen dienen, om hem naar de plaats terug te voeren, van waar de huizen gezien werden. Doch neen! gelijk de zorg voor zijn hem wachtend gezin hem voorwaarts getrokken had, zoo weêrhield thans schaamte hem terug te keeren, en den kastelein, die hem den togt had afgeraden, en hem zelfs geenen gids durfde aanbieden, om nachtverblijf te verzoeken. Hij raapte dus al zijne krachten tot eene nieuwe poging zamen. De angst zijner vrouw, zoo hij heden achterbleef, zweefde hem ook aanhoudend voor den geest. »Sedert een half jaar," dacht hij, »heb ik geene tijding omtrent den welstand van mijn gezin. Zoo een ongeluk het getroffen, zoo zij eens ziek, zoo zij misschien van geld ontbloot waren! Van den kastelein kon ik hieromtrent geen berigt erlangen — misschien wilde hij geen ongeluksbode zijn; daarom zeker poogde hij mij op te houden! Waarschijnlijk dacht hij: beter, dat de man in de sneeuw omkome, dan dat hij zijn gezin ellendig wedervinde!"

In deze akelige vermoedens ontzenuwde zich zijn geest, door het afgematte ligchaam krank gemaakt. Het zweet droop hem van onder den hoed en viel als ijskegels op den grond. Evenwel, de angst om zijne geliefden werd voor hem een nieuwe spoorslag, welke zijne verslapte leden nogmaals sterkte. — Thans was hij voor de tweede maal op de

hoogte aangekomen, welker top of kam van boven eene vlakte vormde, om daarna in eene effene vallei af te dalen, aan welker zoom het stadje, waar hij woonde, gebouwd was. De kam dezer hoogte breidde zich in twee rigtingen, naar het oosten en het westen, uit. SEBALD moest dien bergrug in de rigting naar het noorden doorsnijden, maar waar kon zijn oog, in de digte sneeuwjagt, het spoor ontdekken, dat hem nu tot gids moest dienen? De zich verheffende storm voerde, op zijne ruwe vleugels, het zoet geluid der stem eener geliefde gade niet tot hem. Eindelijk ontwaarde hij, door den sluijer der rondvliegende vlokken, eene piramide van sneeuw. Hij herkende in haar een' berkenboom. Op deszelfs afgebroken top en geknakte takken lag een geweldige sneeuwlast. Nu wist hij ten minste de plaats, waar hij zich bevond. Deze oude boom stond midden op het bergvlak. Niet ver van hier moest hij het boschje aantreffen, van welks uiteinde men, bij helder weder, het stadje zien kon. Van den boom moest hij zich dus nu noordwaarts wenden. Met zijne pelshandschoenen schoof hij, onder aan den stam, de sneeuw van den boombast, om den ruigeren kant te vinden, die, zoo goed als de magneetnaald, onmisbaar het noorden aanwijst.

Slechts eenige minuten wilde hij aan de luwe zijde van den boom blijven leunen, om zich voor den snijdenden wind te beschutten en nieuwe krachten te zamelen. Hij plaatste zich dus aan den zuidkant, en trok uit den zijzak van zijnen mantel, dien hij, bij het waden door de sneeuw, hoog opgeschort had, zijn' trouwen reisgezel, zijne fluit. De bekende boom, waartegen hij leunde en om welken hij als knaap menigmaal gespeeld had, scheen hem vriendelijk te gemoet gekomen te zijn, om den ronddwalende den weg te wijzen. Hij scheen hem nu een verkondiger en getuige, dat zijn huis zich nog in den vorigen toestand bevond. Wat hij vroeger voorgenomen had, besloot hij op nieuw. Hij wilde achter zijn huis, hetwelk, als het voorste aan deze zijde der stad, eenigzins afgezonderd van de overige stond, op zijne fluit MARIA's lievelingslied spelen, en op deze wijs als 't ware eene melodische inleiding tot zijne komst, tot de vreugde van het wederzien leveren; hetzelfde lied, hetwelk hij zoo dikwerf onder het venster zijner MARIA gespeeld had, toen hij om het schoone meisje vrijde.

Toen hij een paar oogenblikken gestaan had, begon hij

van koude te rillen, en het stollende zweet verwekte hem aan het voorhoofd eene onlijdelijke gewaarwording. Hij wilde voort; maar het kostte hem moeite, zijne door het rusten stram gewordene leden op nieuw in beweging te brengen. De vermoeijenis lag met haren looden last op hem, even als had zij, terwijl hij stilstond, tijd gevonden, hem hare boeijen om alle deelen zijns ligchaams te winden. Pijnlijk sleepte hij zich voort. Op de vlakte had de sneeuw zich zoo geweldig opgehoopt, dat hij er tot over de knieën toe inzonk. Menigmaal moest hij zich met de handen eene baan breken. Lang worstelde hij op deze wijs voort, en nog wilde de zoom van het boschje, dat hem alleen van de nabijheid der stad en van het wèl treffen des wegs kon overtuigen, niet opdagen.

Met het verminderen der ligchaamskracht werd ook de ziel kleinmoedig, en de vrees voor het gevaar begon haar te overmannen. Het scheen hem onmogelijk, dat het boschje zoo ver van den gevonden boom kon liggen. Hij geloofde, dat hij het misgegaan had en nu doelloos op de vlakte ronddoolde.

Weder verliep een half uur onder deze inspanning, en nog was er geen bosch te zien. De avondschemering maakte de nedervallende sneeuw nog ondoorzienbaarder, en de laatste zweem van hoop, om eene bewoonde plaats te vinden, ruimde zijne plaats in voor waren doodsangst. Zoodra de worsteling begint, om het ons ontslippende leven aan den dood te ontwringen, verdwijnt voor ons geheel de buitenwereld, en het eigen ik maakt zich meester van al onze denkenskracht. Deze waarheid mag menigen schipbreukeling verontschuldigen, die anderen van de plank rukt, op welke hij zelf zich hoopt te redden. Ook SEBALD dacht thans nog alleen aan zichzelven. De bondel op zijnen rug werd hem te zwaar; hij wierp dien weg. De mantel hinderde hem bij het voortwaden door de sneeuw; hij trok dien van de schouders, en nog slechts met de fluit in de hand, om daarmede de diepte der sneeuw te peilen, spande hij zijne laatste krachten in, om, tegen den wind opworstelende, het bosch te vinden. Hij vond het niet — elk oogenblik werd het donkerder — zijn ligchaam bezweek onder de vermoeijenis — hij zonk aan een' sneuwhoop neder, en gaf zich aan zijn noodlot prijs. Zoo lag hij, met de fluit naast zich. Ach hoe vele zoete herinneringen knoopten zich niet aan

dit geliefde instrument! Het was een geschenk van zijnen leermeester. Hoe menig avonduur had niet MARIA, op zijnen schouder leunende, naar de toonen van hetzelve geluisterd! Aan zijne fluit had hij zijn geluk te danken. Wanneer het ongeluk hem nederboog, had hij in haren klank steeds troost en hoop gevonden. Gaarne zou hij hare taal nog eenmaal gehoord hebben. Hij wreef zijne van koude verstijfde handen, veegde de sneeuw af, waarmede zij bedekt was, en legde haar aan de lippen. Lang aangehoudene toonen kwamen uit haar voort; zij klonken als een roep uit de verte in den wilden winterstorm. In GERALD's oor klonk het als engelenstemmen, die hem van de aarde wegriepen, en, door verstijving overmand, liet hij het instrument vallen.

»Hebt gij het gehoord, moeder? In de geheele sonate heb ik niet eene enkele fout gemaakt! Nu mag vader vrij komen!" sprak de kleine KAREL, van het klavier opspringende en naar zijne moeder huppelende, die met een angstvol hart aan het venster kant zat te werken, en gedurig door de even ontdooide glazen in den storm naar buiten keek.

»Hebt gij dan gespeeld?" vroeg de moeder, uit hare afgetrokkenheid terugkomende.

»Och, moeder, zeker hebt gij weder niet geluisterd. Ik zal haar nog eens spelen; maar dan moet gij luisteren, moedertje." Dit bedongen hebbende, speelde KAREL, met kinderlijke fierheid, eene gemakkelijke sonate van MOZART. »Hoezee! weder zonder fout," juichte het knaapje. »Moederlief, hebt gij het nu gehoord?"

De moeder sloeg hare armen om den lieven jongen, trok hem tot zich, streek hem de blonde lokken van het voorhoofd, en kuste het herhaalde malen.

»Uw vader zal er zich regt over verheugen, wanneer gij hem dat stuk voorspeelt," zeide zij, en beschouwde den kleine nog eenmaal, met de innige bewustheid, dat de vader over hare opleiding tevreden zou zijn.

»Maar hij brengt mij ook iets mede; niet waar, moeder?"

» Ja, zeker."

»Wat dan toch, moedertje? Staat dat dan niet in den brief? Was hij met gedrukte letters geschreven, dan zou ik zelf hem wel lezen. Eene kleine viool en eene kleine

slede zou ik zoo gaarne hebben. Ziet ge, had ik eene slede, zoo kon ik vader vandaag naar den berg te gemoet rijden, en was hij dan moede, zoo kon hij op de sleê gaan zitten, en ik zou hem de hoogte aftrekken."

Glimlagchende wilde de moeder haren zoon op den schoot nemen, om de bange uren der verwachting door zijn lief gepraat te korten; hoor! daar kraakt de huisdeur. »Vader is er!" riep zij, opspringende, en wilde den binnenkomende te gemoet snellen. Ach! het was eene buurvrouw, de petemoei van MARIA. »Zoo is hij dan nog niet gekomen?" vroeg zij, toen MARIA haar naar een' stoel bij de kagchel geleid had. »Ik heb te huis rust noch duur. Al is het ook nog zoo'n weêr, ik moest weder naar u toe."

»Zoo straks is het vier ure; binnen een half uur is het donker, en nog is hij er niet; petemoei!" hernam MARIA angstig.

»Maar heeft hij dan in zijn' brief ook wel zoo zeker den dag van heden gemeend?" vroeg de andere.

MARIA nam den brief van de tafel en las: »Kersavond vier ik zeker in ulieder midden." — Hij schrijft het allerstelligst."

»Dat hij zoo spreekt, heeft mij altijd geërgerd," zei de buurvrouw. »Waar is de mensch, die zoo spreken mag? Ik ben SEBALD, omdat hij nog een kind was, steeds genegen geweest; maar dat stellige in hem, dat zoogenaamd zelfstandige, heb ik nooit kunnen velen. — »Morgen ga ik daar heen! Overmorgen zal ik dat doen!" zoo sprak hij gedurig, zonder immer of ooit: »Als God het wil!" of: »Als wij nog in het leven zijn!" of ook: »Als God mij gezondheid laat!" er bij te voegen. Zie, dat zijn heerlijke spreekwijzen, die zegen over ons brengen."

»Zeker heeft hij er zoo iets bij gedacht," dus verontschuldigde MARIA den aangeklaagde.

»Ei wat gedacht!" ijverde de buurvrouw. »Die het goede niet zegt, denkt ook zelden daaraan. (*) — Ik heb ook dezen nacht zoo akelig gedroomd."

(*) Zou men niet ook, en met nog meer regt, kunnen zeggen: Die het goede, die eene heilzame waarheid te dikwijls, bij alle beuzelachtige gelegenheden, te pas brengt, denkt, uit gewoonte, in het geheel niet meer aan de woorden, welke hij uitspreekt. Nog daargelaten, dat zij menig-

Nu kwam KARELTJE ook toegeloopen. »Tante, komt van daag het Christus-kindje ook bij u?" (*)

»Ja zeker," zei de goede oude vrouw, op eens weder vriendelijk wordende; »ik zal u medenemen. Het Christus-kind heeft u iets medegebragt."

»Dan ga ik met u," riep KAREL.

»En wilt gij dan niet bij mij blijven, om te zien, wat vader u medebrengt?" vroeg de moeder.

»Hoor, moederlief, dan moet gij mij terstond komen halen."

Langen tijd duurde tusschen de twee vrouwen het gesprek nog voort, en liep nu eens over den vader, dan over den zoon. Tranen van verteedering wisselden daarbij die van angst op de wangen der moeder af. Eindelijk stak MARIA licht op, en de buurvrouw ging heen, met den huppelenden KAREL aan de hand, die juichte in de verwachting der hem aangekondigde geschenken. Nu was MARIA alleen. Zij wilde het weinige speelgoed, hetwelk zij voor haren lieveling zich aangeschaft had, op de tafel in orde schikken en den Christusboom versieren; maar de angst overmeesterde haar, hare tranen begonnen sterker te vloeijen. Zij viel op de knieën en bad; ook hierin stoorde haar eene onbeschrijfelijke benaauwdheid. Zij kon het in huis niet langer uithouden; zij moest haren man te gemoet. Zou zij iemand vragen haar te vergezellen? Maar neen, men zou haar hebben willen terughouden; zij besloot dus alleen te gaan. Haastig sloeg zij een' sluijer om het hoofd, zette hare kleine lamp in eene lantaren, en verliet het huis. De storm scheen min of meer bedaard. Zij kon hopen, dat haar licht, thans door geen sneeuwgedwarl gehinderd, meer in de verte zou dringen.

---

maal uit schijnheiligheid gebruikt worden, om zich het voorkomen van bijzondere vroomheid te geven. — *Vert.*

(*) Men weet, dat in vele gewesten van *Duitschland Kerstijd* een kinderfeest is, op gelijke wijs als bij ons *St. Nikolaas*. Er wordt dan des avonds, in een der vertrekken, een zoogenaamde *Christusboom* geplaatst en van vele lichten voorzien, aan en om welken boom ouders of vrienden de geschenken hangen en nederleggen, welke zij voor de kleinen bestemmen, die althans bij lieden van den ouden trant, in den waan gehouden worden, dat het Christuskind dezelve voor hen medegebragt heeft. — *Vert.*

Zij trachtte den weg op te sporen, langs welken hij komen moest; geen spoor van eenig pad, alles digt toegesneeuwd. Nu eerst zag zij het gevaar in, hetwelk haar echtgenoot moest loopen, wanneer hij zich op weg bevond. Aan zichzelven dacht zij niet, maar snelde slechts met verdubbelden angst voorwaarts. Doch hare vrouwenkleeding maakte het vooruitkomen bijna onmogelijk. Wat moest zij doen? Zij stond in de diepe sneeuw, de lantaren hoog ophoudende, opdat zij den misschien verdwaalde tot een leidend gesternte mogt strekken. Op eens hoort zij, digt bij haar, de bekende toonen der fluit! Met eenen kreet van schrik keerde zij zich naar den kant, van waar de klank kwam; maar zij kon niets ontdekken. Edoch de blijdschap had haar vleugels gegeven, en weldra stond zij voor haren reeds half oversneeuwden gade. Hij hield haar voor een droombeeld van zijnen doodslaap, want reeds was zijn zwanenlied ten einde. Doch spoedig keerde, in de armen zijner geliefde gade, levenswarmte bij hem terug, en de sterke ziel werd weder heer over het ligchaam. De storm was thans geheel bedaard. Zij stonden op het punt om hunnen weg naar de stad te nemen, waar thans uit schier alle vensters helder licht hun te gemoet schitterde; want de Christusboomen waren in al de woonkamers ontstoken, en slechts hun eigen huis stond donker en verlaten. Daar naderden hun mannen met fakkels en lantarens. SEBALD herkende onder hen den kastelein uit de dorpsherberg, die met verscheidene zijner buren den wandelenden waaghals, nadat zij vruchteloos op zijn terugkomen gewacht hadden, nagegaan waren, om hem te zoeken. Zij hadden op hunnen togt den bundel en vervolgens ook den mantel gevonden, stelden dezelve den eigenaar weder ter hand, en keerden nu met den dank der verblijde vrouw en met de bewustheid eener goede daad naar hun dorp terug. SEBALD legde, door zijne vrouw ondersteund, met de grootste inspanning het kleine eind wegs tot aan hun huis af. Hij kon niet begrijpen, hoe hij het boschje misgegaan kon zijn, tot dat MARIA hem zeide, dat het reeds vóór twee jaren gerooid geworden was. Zoo als zij in huis traden, bragt de petemoei ook den kleinen KAREL, die, met armen en handen vol speelgoed, schuw naar den zoo lang afwezig geweest zijnde vader toetrad; doch hetgeen ook deze hem medebragt, maakte hem weldra vertrouwelijker. Buurvrouw beval en bereidde, met

even veel oordeel, als goedhartigheid, koude baden voor handen en voeten van den reiziger, om de vorst onschadelijk te maken, en zeide eindelijk bij het heengaan, met opgeheven vinger vriendelijk dreigende: »Mijnheer SEBALD, wanneer gij weder schrijft: »Ik kom zeker," zoo zet er toch de vrome spreuk bij: »Als God het wil!" Nu, goeden nacht!"

HAYDN EN DE STORM.

HAYDN verhaalde menigmaal, welk eene onbeschrijfelijke moeite het hem in zijne jeugd gekost had, in muzijk de beweging der golven te schilderen, gelijk zulks vereischt werd bij eenen storm, voorkomende in eene Opera, welke hij, nog zeer jong zijnde, vóor den Tooneeldirecteur KURTZ moest componeren. KURTZ had geest en smaak, en was zoo ligt niet te voldoen. En de zaak werd des te moeijelijker, daar beide, KURTZ en HAYDN, noch de zee noch eenen storm daarop immer gezien hadden. Hoe kan men datgene schilderen, wat men niet kent? KURTZ ging in groote onrust de kamer op en neder, waar de Componist voor zijn klavier zat. »Denk u," zeide hij, »een' oprijzenden berg en dan een wegzinkend dal; bergen en dalen loopen ijlings elkander na, en elk oogenblik ontstaat een geweldig gebergte en een diepe afgrond." Deze schoone beschrijving bragt niets voldoends voor den dag, ofschoon de Directeur ook bliksems en donderslagen niet vergat, om zijne schildering volkomen te maken. »Schilder mij al dat ontzettende, maar vooral duidelijk de bergen en de dalen," herhaalde hij onophoudelijk. HAYDN liet zijne vingers snel over de touches van het klavier glijden, maakte trillers, sprongen in octaven, enz. KURTZ was met niets van dat alles tevreden. Eindelijk werd de jonge Componist ongeduldig, legde beide handen aan de beide einden van het klavier, en trok dezelve naar het midden, daarbij over al de touches heenstrijkende; vervolgens streek hij weder uit het midden naar de uiteinden over de touches, en riep daarbij: »Haal de Duivel den storm!" — »Juist! juist! nu hebt gij het getroffen," antwoordde KURTZ, terwijl hij hem om den hals viel. HAYDN voegde er bij, dat, toen hij vele jaren daarna bij ruw weder het Kanaal over-

stak, bij op de geheele overvaart had moeten lagchen bij de herinnering aan zijnen storm in den *manken Duivel.*

DR. BAHRDT.

Doctor BAHRDT (geboren 1741, gestorven 1792) trad te *Halle* eens in den winkel van eenen barbier, om zich te doen scheren, en wendde zich tot den man, dien hij er vond, met de vraag: »Zijt gij de barbier?" Deze, die zulks werkelijk was, nam echter de vraag zeer euvel, en antwoordde: »Men noemt mij overal Doctor." — »Zoo?" zei BAHRDT; »dan zijn wij omgekeerde Collega's: ik ben de Doctor BAHRDT en gij zijt de Baard-doctor."

KANT.

»Goed dat gij komt," riep de Gravin van K... Professor KANT toe, toen hij eens, in een gezelschap van heeren en dames, binnentrad; »kunt gij, groote menschenkenner, als gij zijt, bij het eerste binnenkomen in een vreemd huis, ontdekken, of de man dan wel de vrouw er den schepter voert?" — »O ja!" hernam KANT. — »En waaraan wilt gij dit dan onderscheiden?" — »Bemerk ik, genadige Gravin, dat er eene groote stilte in huis heerscht, dan besluit ik daaruit, dat de vrouw het gebied voert, want eerder toch hebben de vrouwen geen rust."

KOSTELIJK HULPMIDDEL.

In zeker dorp vervoegden eenige slagters zich tot den Schout, om hunnen nood te klagen, dat men zoo weinig ossen ter markt bragt; waarop deze zorgvuldige Overheidspersoon de volgende aankondiging liet doen: »Ten gevolge der ons ter ooren gekomene klagten der vleeschhouwers in de Gemeente, wegens gebrek aan groot vee aan de markt, hebben Schout en Schepenen besloten, zich in eigen persoon derwaarts te begeven, ten einde dit gebrek onverwijld moge verholpen worden."

DE KLEINE DUITSCHE DESPOOT.

»Onze genadigste Vorst wil slechts het beste van u allen," zoo sprak een Ambtman tot de bijeengeschoolde boeren. — »Ja wel," zeide een uit den hoop, »ja wel wil hij het beste van ons; maar dat willen wij niet geven."

JOODSCHE GEESTIGHEID.

De bekende Dichter H., die gedurende zijn verblijf te *M.* in zeer benarde omstandigheden geraakte, zoodat zijn rok al gedurig kaler werd, wilde bij eenen *Jood* eenig geld leenen. De man vroeg hem naar zijn bedrijf. »Ik ben *Dichter*," was het, eenigzins hooghartige antwoord. — »Hm!" hernam de *Jood*, »ware uw rok maar *digter!*"

DE KONING EN DE ARME VROUW.

(Eene Vertelling, uit het Hoogduitsch van J. F. CASTELLI.)

De Koning, rijk en magtig, zat in zijn' hof alleen;
Nu schenen hem zijn tuinen en zijn paleis te kleen:
Toen riep hij allen zamen, vermaard, in heel zijn' Staat,
Om huis- en tuinbouw beiden, en pleegde met hen raad.

Zoo kwam een plan ter bane, dat eenen omvang had,
Als waar' de tuin een landschap, 't paleis een kleine stad.
Dat streelde 's Vorsten glorie; hij gaf bevel ten bouw:
Elk staarde vol verbazing, hoe grootsch dat worden zou.

Veel landen en veel weiden omvat het breede plan,
Veel huizen, tal van hutten, die men niet missen kan;
Maar, wie toch zou hier aarz'len? — de Vorst betaalde goed,
En waar een Koning aanklopt, daar opent men met spoed.

Één enkel nietig stulpje, dat eener oude vrouw
Ter schamele woning strekte, vertraagt nog slechts den bouw;
En wat men haar mogt bieden voor 't rookerige ding,
Zij hield zich aan het weig'ren en elken prijs gering.

Dit komt den Vorst ter ooren, en zelf gaat hij haar zien:
(Ach! deed dit menig Koning, min onregt zou geschiên.)
» Waarom," dus spreekt hij minzaam, » uw kluis niet afgestaan?
» Gij ziet, zij is mij noodig; die kluis moet hier vandaan.

» U zal een prijs gewerden, ver boven haar waardij;
» Ik schenk u nog een woning, zoo fraai gij wilt, daarbij;
» Gij slijt de rest uws levens in ongekend gemak;
» Thans moet ge veel ontberen, en... gij zijt oud en zwak." —

» Heer! juist omdat ik oud ben en zwak, behoude ik 't mijn';
» Ik hang zoo aan het oude; neen, waarlijk, 't kan niet zijn;
» Ik ruilde mijne woning niet voor uw vorstlijk huis;
» Ik kan van hier niet scheiden, noch van deze oude kluis.

» Ik werd er in geboren, en leefde er vroom en stil;
» En zal er vredig sterven, zoo God de Heer het wil;
» Ach! moest ik haar verlaten, het was met mij gedaan;
» Daarom, genadig Koning, doe mij van hier niet gaan!" —

» Verhoede dit de Hemel!" riep thans de brave Vorst,
En 't werd zoo ruim en vrolijk hem om zijne ed'le borst:
» Elks eigendom zij heilig! 'k Verdrijf u niet, o neen!
» Een Koning mag slechts *geven*; maar *nemen*, God alleen."

Toen moest, op 's Vorsten wenken, de bouwheer voor hem staan;
» Men brenge 't werk ten einde, maar roer die kluis niet aan!"
En alles werd herschapen en alles uitgebreid, —
In 't midden stond het hutjen in de oude armoedigheid.

En tegenover 't kluisje was 's Konings slaapsalet,
Zoodat hij 't konde aanschouwen van uit het vorstlijk bed:
Men zegt, dat, als de staatzorg den slaap van hem verjoeg,
Een zoete rust hem toefde, wen hij er 't oog op sloeg.

En wie de hut mogt nad'ren, en wie de daad vernam,
Die zegende den Koning, van wien het goede kwam;
Het kluisje werd elk heilig, en, toen die Ed'le stierf,
» REGTVAARDIGE" de bijnaam, dien hij van 't Volk verwierf.

MENGELWERK.

PROEVE, TER OPLOSSING VAN EENIGE BEDENKINGEN, WELKE DE DEELNEMING AAN DE POGINGEN TER ZEDELIJKE VERBETERING VAN VEROORDEELDE MISDADIGERS UIT EEN MINGUNSTIG OOGPUNT DOEN BESCHOUWEN, EN DAARDOOR DERZELVER WELDADIGE BEDOELING VERHINDEREN.

Door

W. H. WARNSINCK, BZ.

De literatuur was, tot in den aanvang der zeventiende eeuw, zeer arm in geschriften, waarin over gevangenissen en gevangenen met genoegzame kennis van zaken werd gehandeld, en het bleef voor het laatste vierde gedeelte der achttiende en de veertig verloopene jaren der negentiende eeuw bewaard, over een zoo aangelegen onderwerp een nieuw licht te verspreiden. De morgenschemering, die de vroegere duisternis in dezen verving, had zich, wel is waar, het eerst in *Europa* doen bespeuren; maar desonaangezien bleef, in dat werelddeel, de gezigteinder met digte nevelen van vroegere onkunde, vooroordeelen en dwalingen omgeven, en de *nieuwe wereld*, die weleer hare beschaving en verlichting van *Europa* ontleende, scheen door de Voorzienigheid bestemd, om, op hare beurt, den weldadigen dag, in het noordwestelijk deel van *Amerika* doorgebroken, over de oostelijk gelegene streken der wereld te helpen verspreiden. De zaak der gevangenen en gevangenissen trok de aandacht van staatsmannen, wetgevers en Gouvernementen, en van lieverlede werd zij eene zaak des volks; *Engeland*, *Duitschland*, *Zwitserland*, *Sardinië*, *Frankrijk*, *Rusland*, *Polen* en *Spanje* namen in dezelve, in meerdere of mindere mate, deel, en aanmerkelijk is het getal vereenigingen, maatschappijen en

genootschappen, die, hoe verschillend ook gewijzigd, zich de zedelijke verbetering van den misdadiger ten doel gesteld hebben.

De beginsels, waarvan men thans algemeen ter bereiking van dit doel, uitgaat, zijn voornamelijk ontleend uit de grondstellingen, die door kundige en bekwame schrijvers uit de zestiende en zeventiende eeuwen werden verkondigd, maar wier stem destijds te zwak schijnt geweest te zijn, om gehoord en gevolgd te worden; en het is daaraan vooral toe te schrijven, dat de hedendaagsche bemoeijingen, over het geheel, voor iets *nieuws*, en *eene vrucht des tegenwoordigen tijds* zijn gehouden. Dit verkeerd begrip is, voor het grootste gedeelte, aan gebrek van genoegzame kennis omtrent de geschiedenis van het gevangeniswezen, in den loop van een aantal eeuwen, toe te schrijven, en, als zoodanig, bij niet weinigen allezins verschoonbaar; dan, dit verkeerd begrip bestaat bij verre de meesten; en is het dan wel te verwonderen, dat men zich huiverig betoont, om de *dusgenoemde nieuwe leer* te omhelzen, en de *voor nieuw gehoudene vrucht* aan te nemen? De tijd, dien wij beleven, kenmerkt zich, daarenboven, door eene blijkbare zucht tot het invoeren van veranderingen en dusgenoemde hervormingen; maar deze voeren altijd noch overal het kenmerk van wezenlijke verbetering met zich, en is het dus niet vreemd, dat ook de zaak van de *zedelijke verbetering der gevangenen*, hier te lande en elders, tot onderzoeken, en het ontstaan van bedenkingen en bezwaren aanleiding heeft gegeven.

Gelukkig behoeft die zaak dat onderzoek en het opperen van bezwaren niet te schromen. In den aanvang van derzelver ontstaan in ons werelddeel, en vooral na het bekend worden der belangrijke werken van den edelen JOHN HOWARD, moge men zich hier of daar, omtrent een geheel vreemd onderwerp, wel eens aan *theoretische bespiegelingen* hebben overgegeven, en dit lag, bij gebrek aan genoegzame ervaring, in den aard der zaak; maar sedert de laatste twintig jaren is de toestand der dingen ganschelijk van gedaante veranderd; men heeft het veld der theoriën

verlaten, en, door grondig onderzoeken en beproeven, is de zaak der gevangenissen en gevangenen, mitsgaders derzelver zedelijke verbetering, uit een *wetenschappelijk oogpunt* beoefend geworden; en het is van uit *dit* punt, dat zij elke tegenbedenking met gerustheid te gemoet ziet.

Onbekendheid met hetgeen hier te lande, gedurende de laatste jaren, van 1823 af, voornamelijk is verrigt geworden, of wel verkeerde begrippen, omtrent de beginselen en bedoelingen van het *Nederlandsch Genootschap: Tot zedelijke verbetering der Gevangenen*, geven, bij velen, alsnog, aanleiding tot het opperen van *tegenbedenkingen*; en daarom wenschen wij *eene proeve* te nemen, om dezelve uit den weg te ruimen. Wij hebben daarbij tevens de bedoeling, om, door eene bescheidene wederlegging der geopperde bezwaren, de deelneming onzer landgenooten aan de zaak des Genootschaps, zoo veel wij vermogen, te bevorderen.

Eene *eerste* en hoogstgewigtige bedenking is: »*Dat de* »*pogingen tot zedelijke verbetering der gevangenen niet* »*aan bijzondere personen, daartoe in genootschappen of* »*maatschappijen vereenigd, maar aan den Staat behooren* »*te worden toevertrouwd.*"

Deze bedenking — waarop wij het antwoord wenschen te leveren — zou allerbelangrijkst zijn, indien men hetgeen men verlangt, met regt, van den Staat zou mogen vorderen. Dan, dat zulks het geval niet is, kan uit het volgende worden opgemaakt.

Het *wettelijk* doel der straf is toch alleen, om, door de opsluiting van den misdadiger, de maatschappij in zekerheid te stellen tegen zijne booze aanslagen — en hemzelven door het gemis zijner vrijheid, af te schrikken van het plegen van herhaalde wanbedrijven. Uit een *zedelijk* oogpunt moge men het wenschelijk keuren, dat die straf tevens een *middel tot verbetering* van den gestrafte zij; maar de verpligting, om dit middel toe te passen, is aan den Staat geenszins bij de wet voorgeschreven. Deze handelt alleen ingevolge de bepalingen, in het *lijfstraffelijk wetboek* vervat, en in hetzelve is geen sprake van zedelijke

verbetering. De Staat zou alzoo de toepassing van het verlangd wordend middel, bij wijze van uitzondering, als *nevendoel*, aan het *wettelijk hoofddoel* behooren te verbinden; dan, aangezien de Staat hiertoe geenszins *wettelijk* bevoegd is, zoo zou deze toepassing, in allen gevalle, afhankelijk zijn van den gevangene, die, alhoewel van zijne *burgerlijke vrijheid* beroofd, in zijne *zedelijke vrijheid* niet mag worden verkort, en die zich alzoo geheel vrijwillig aan deze verordening van den Staat zou moeten onderwerpen. Aan dwang kan hier toch wel niet gedacht worden. Immers al werd dezelve, bij eene wet, voor geoorloofd verklaard, welke goede vrucht ware er van eene aldus gewijzigde zedelijke opleiding te verwachten? Zedelijke verbetering, als *doel* beschouwd, zou dus altoos een *ondergeschikt* en nimmer een *hoofddoel* voor den Staat, in verband met de bestaande strafwet, kunnen uitmaken, en hoe weinig zou daarmede gewonnen zijn? Vooronderstellen wij toch voor een oogenblik, dat de Staat zich konde en wilde belasten met de taak, die men aan denzelven wilde opleggen; altijd zou de zedelijke verbetering als *nevendoel* moeten beschouwd, en dus niet in deszelfs geheelen omvang en met den ijver en de zorg, die het *hoofddoel* vordert en vorderen moet, behartigd kunnen worden; en wat kan men van halve, en juist hierom gebrekkige, maatregelen verwachten?

Wij bevinden ons op een ander standpunt, wanneer de zorg voor de zedelijke opleiding der gevangenen aan bijzondere personen is opgedragen, die de verbetering van den misdadiger zich als *hoofddoel* hebben voorgesteld. Het denkbeeld toch, alsof de toelating van zoodanige personen in de gevangenissen eene soort van regering in eene regering zou kunnen daarstellen, vervalt geheel, wanneer men de beginselen en bedoelingen overweegt, waardoor zij, die zich met de zorg voor de *zedelijke* belangen der veroordeelden belasten, geleid en bestuurd worden.

Hebben wij, hierboven, zoo wij vertrouwen, overtuigend doen zien, dat de Staat de taak der zedelijke verbetering van gevangenen, krachtens de bestaande wetgeving,

niet tot *hoofddoel* kan stellen; evenmin bezit eenig persoon of vereeniging van personen de minste bevoegdheid, om eenige inbreuk te maken op het geëerbiedigd regt van den Staat, waardoor dezelve het *wettelijk hoofddoel der straf*, in deszelfs geheelen omvang, toepast. De bepalingen der strafwet en het inwendig beheer der gevangenissen zijn op den *misdadigen burger* en zijne *stoffelijke* en *ligchamelijke* belangen eeniglijk van toepassing; terwijl de beginselen, waarvan het Genootschap uitgaat, den *gevallen medemensch* en zijne *geestelijke* en *zedelijke* aangelegenheden, bij uitsluiting, betreffen; en het is deze scherpe lijn van afscheiding, langs welke geenerlei botsingen van tegenstrijdige belangen te vreezen zijn. Op deze wijze wordt het *hoofddoel*, dat de Staat zich voorstelt, door het opnemen van een *ondergeschikt doel*, niet in deszelfs vrije werking belemmerd of verhinderd, en het Genootschap kan zich op deszelfs *zedelijk* grondgebied bewegen, zonder de minste schade te veroorzaken aan het *hoofddoel*, dat de Staat zichzelven, regtens, heeft voorgesteld. En is dit zoo, dan zal men wel willen toestemmen, dat de zedelijke verbetering van misdadigers, hoe moeijelijk deze taak ook te achten zij, in handen van een Genootschap, die zich dezelve tot *hoofddoel* stelt, gelukkiger uitkomsten belooft, dan wanneer dezelve door den Staat, als zoodanig, bij wijze van *nevendoel*, werd ondernomen.

Heeft de Staat, door het invoeren van arbeid en het bezorgen van school- en godsdienstig onderwijs, in de groote gevangenissen hier te lande, getoond, de zedelijke belangen der gevangenen geenszins uit het oog te verliezen, zoo kan het aan denzelven niet anders dan welgevallig zijn, wanneer de nadere en bijzondere toepassing van deze weldadige verordeningen van elders wordt ondersteund en bevorderd. Bij de daarstelling der gevangenis voor jeugdige veroordeelden, niet vervat in het oorspronkelijk Koninklijk besluit, nam het Genootschap de kosten, op de zoo aanstonds genoemde onderwerpen, voor werkbazen, school- en godsdienstonderwijzers, geheel voor zijne rekening, en hielp het een en ander, in sommige

kleinere gevangenissen, ondersteunen, en het blijft daarmede naar vermogen voortgaan. Op den zondag, wanneer arbeid en schoolonderwijs in de groote gevangenissen stilstaan, bezoeken de Bestuurders der Afdeelingen des Genootschaps de gevangenen, spreken met hen, lezen hun een eigen opstel of eenig ander nuttig geschrift voor, ter leering, stichting, vermaning en zedelijke opbouwing — en zij doen zulks uit vrije beweging des gemoeds, en met de bedoeling, om aan hunne gevallene natuurgenooten nuttig te wezen. Iets van dien aard kan men van geene ambtenaren der gevangenissen verwachten, in de vooronderstelling, dat de Staat zich met de taak der zedelijke opleiding en verbetering belasten *kon*.

Bedenkt men nu hierbij, dat, in de kleinere gevangenissen, van wege den Staat, geen arbeid verschaft, en geen school of godsdienstig onderwijs gegeven wordt, dan zal men de *geheel zedelijke* bemoeijingen des Genootschaps, in deze verblijven des jammers, wel als niet overtollig of nutteloos beschouwen, en het aan eene vaderlandsche instelling dank weten, dat zij, naar vermogen, in eene wezenlijke behoefte voorziet.

Men zie niet voorbij, dat het geheel *vrijwillige* van deze bemoeijingen het ware levensbeginsel van dezelve uitmaakt! *Zedelijke verbetering* is alleen door *zedelijke middelen* te verkrijgen; terwijl derzelver toepassing buiten het bereik ligt van voorschriften, die niet in de harten der menschen geschreven zijn. De Staat kan alleen als wetgevend gebieder optreden, en dan wordt alles tot de doode letter van *regel* en *voorschrift* teruggebragt; terwijl, waar *deze* bestaan, het *vrijwillige* van elke bemoeijing noodwendig moet ophouden. Maar dat dan ook de taak der zedelijke verbetering derzelver levensbeginsel derven moet, zal wel geen nader betoog behoeven.

Wij hebben ons bij deze bedenking eenige meerdere uitvoerigheid veroorloofd, omdat zij, bij gebrek aan nadenken en behoorlijk onderzoek, eigenaardig geschikt is, om de bemoeijingen en werkzaamheden des Genootschaps, in de gevangenissen, als *overbodig* te doen beschouwen.

Wij vermeenen het tegendeel daarvan te hebben aangetoond, en voegen er alleen nog bij, dat het hooge staatsbestuur, wel verre van de verrigtingen des Genootschaps als overbodig te beschouwen, het aan geene gelegenheden heeft laten ontbreken, om deszelfs hoogstvereerende belangstelling te doen blijken, in den bloei van deze vaderlandsche instelling.

De *tweede* bedenking is deze: »*De gevangenen hebben »het in de gevangenis meestal beter, dan in hun eigen, »vaak armhartig verblijf; en het is geheel ondoeltreffend, »hun lot te willen verbeteren.*"

Ons antwoord op deze bedenking kan zeer kort zijn, door de opmerking, dat zij op eene verkeerde grondstelling berust. Het Genootschap oefent, als zoodanig, niet den minsten invloed uit op het *lot* der gevangenen, als wettiglijk veroordeelde misdadigers; maar poogt alleen derzelver *zedelijke verbetering*, door het aanwenden van *zedelijke middelen*, onder Gods zegen, te bereiken. Het Genootschap bemoeit zich niet met het voltrekken der straffen, en even weinig met de handhaving van orde en tucht in de gevangenissen. Dit alles ligt op het grondgebied van den Staat, en geenszins binnen de grenzen van den *zedelijken* werkkring, dien het Genootschap zichzelven heeft afgebakend; en hiermede vervalt de geopperde bedenking van zelve.

»*Maar* — en zoo zegt men in de *derde* plaats — *echte »verbetering kan alleen in den vrijen toestand plaats grij»pen; en zoo lang de misdadiger zijne vrijheid derft, »kan men niet opmaken, of hij werkelijk verbeterd zij.*"

Wij nemen aan, dat de verbetering van zeden en wandel, in een Tuchthuis, waarin de misdadiger, door de bestaande verordeningen, tot arbeidzaamheid, orde, matigheid, gehoorzaamheid, verdraagzaamheid enz. verpligt wordt, weinig goede waarborgen met zich voert; dáár, waar elke opwelling van drift en verboden lust door een waakzaam oog wordt onderdrukt, en de moedwil buiten de gelegenheid is, zich, ongestraft, aan het bevredigen van ongeregelde hartstogten over te geven, heeft eene uit-

wendige vertooning van deugd zeer weinig waarde; maar verbetert men dien twijfelachtigen toestand, door *niets* te doen? Wij gelooven neen. Immers verhindert de gevangen staat niemand, om tot de kennis van ziehzelven en de erkentenis van gepleegde misdrijven te komen; integendeel spoort hem zijn toestand aan tot nadenken over zijn voormalig gedrag en tegenwoordig lot; en kan die beschouwing, bij eene verstandige en menschkundige leiding en ernstige toespraak, hem niet opwekken, om, uit vrije beweging, het besluit te vormen, om tot den goeden weg terug te keeren? De omstandigheden, waaronder de verloren zoon, in de bekende gelijkenis van onzen Heer, zich bevond, waren hoogst treurig; en juist bragten zij hem tot inkeer en het besluit: »*ik zal opstaan en tot mijnen* »*vader gaan!*" Ook de misdadiger heeft dergelijke oogenblikken, waarin het oog van een geoefend menschenkenner, voor 't minst, de waarschijnlijkheid van eenen beteren zin meent te bespeuren; en zal men het dan, door gebrek aan belangstelling in den gevallen natuurgenoot, wagen, dat de kiem van dat goede zaad, bij gebrek aan zorg en verpleging, verstikt en sterft? Of het tot betere gezindheden schijnbaar gestemde gemoed de vereischte vastheid en kracht zal bezitten, om later, bij herkregene vrijheid, en bij het ontstaan van nieuwe gelegenheid tot zonde, de overhelling tot het booze wederstand te bieden, is niet met zekerheid vooraf te bepalen, maar moet nader blijken. Maar zal men, om den wille dier onzekerheid, nalaten den gevangene toe te roepen: »*Dit is de weg; wandel* »*in denzelven?*" Daarenboven trekt zich het Genootschap zoodanige gevangenen, die, gedurende den tijd hunner hechtenis, blijken hebben gegeven van eenen verbeterden zin, bij derzelver ontslag, aan; en het is aan de Besturen der Afdeelingen en de Correspondenten bij het Genootschap, dat de taak is opgedragen, om hen, door opwekkingen, raadgevingen, vermaningen of bemoediging, tot het volharden op den goeden weg aan te sporen.

»*Ja* — dus hooren wij, in de *vierde* plaats, eene an»dere bedenking — *hier eerst behoorde de werkzaamheid*

»*des Genootschaps aan te vangen, en geenszins in de* »*gevangenis.*"

En van waar bekwamen dan de Bestuurders des Genootschaps de zoo noodige kennis omtrent het karakter en doorgaand gemoedsbestaan der gevangenen? Het zij zoo, dat het, bij Bestuurders der gevangenissen, geenszins ontbreekt aan aanteekeningen, die het doorgaand gedrag der veroordeelden inhouden; en dat eene mededeeling daarvan tot eenige kennis zou kunnen leiden; maar deze aanteekeningen loopen meerendeels geheel over de uiterlijke gedragingen der gevangenen; en dat kan, in groote gevangenissen althans, wel niet anders, bij de veelvuldige en gewigtige bezigheden eener uitgebreide administratie. Die aanteekeningen betreffen dan ook voornamelijk die bijzonderheden, welke met de dienst van het gesticht in verband staan, en zijn, als zoodanig, zeer belangrijk te achten. De inrigting der gevangenissen is echter, als van wege den Staat uitgaande, en op administrative beginselen van orde en regelmaat gegrond, niet zoodanig gewijzigd, dat de aanteekeningen, die zij in hare contrôle opneemt, voor een geheel *zedelijk* ligchaam genoegzaam voldoende zouden mogen geacht worden, om uit dezelve *zedelijke* gevolgtrekkingen, in verband met *mensch-* en *zielkunde*, af te leiden; en mogen zij al, in enkele gevallen, en omtrent sommige individu's, als wegwijzers kunnen verstrekken, op zekere hoogte gekomen, laten zij ons in het onzekere, omtrent hetgeen wij aangaande dezen of dien gevangene te denken en te oordeelen, te verwachten of te vreezen hebben.

Dit zij geenszins gezegd, om de groote nuttigheid en de betrekkelijk hooge waarde van de bedoelde aanteekeningen, voor eene rigtige en welgeordende gevangenisadministratie, te verkleinen; maar om te doen zien, dat datgeen, hetwelk voor een *administratief* beheer belangrijk, ja zelfs onmisbaar te achten zij, zulks niet, of althans niet in die mate is voor eene geheel *zedelijke* instelling.

De ervaring leerde, daarenboven, gedurende een tijdsverloop van meer dan zestien jaren, dat eene persoonlijke

kennismaking met veroordeelden niet, in alle gevallen, toereikend is, om, aangaande derzelver geaardheid, karakter en gemoedsgesteldheid tot uitkomsten te geraken, die eenige zekere gevolgtrekkingen kunnen opleveren; en, is het verloop van een aantal jaren hiertoe ontoereikende bevonden, op welken redelijken grond kan men dan wel de vooronderstelling bouwen, dat eenige tabellarische opgaven tot *die* kennis den weg zullen banen? De *huichelaar* zal wel altoos *zedelijk*, de *sluwe bedrieger gehoorzaam*, en de *listige booswicht* als *vlijtig werkman* op deze aanteekeningen staan aangeschreven; terwijl de *ongelukkige*, die geen boos hart in den boezem omdraagt, maar die zijne driften niet weet te bedwingen, op de lijst der strafgevangenen, met eene *swarte kool* zal staan aangeteekend. En waar zal men dan den *zedelijken* maatstaf vinden, waarmede men de *zedelijke waarde* meten zal?

De bedoelde aanteekeningen kunnen, bij het gedurig en persoonlijk gadeslaan van den veroordeelde, eene zeer nuttige en hoogstbelangrijke zijde hebben, en aanleiding schenken, om zijn karakter en gemoedsbestaan van meer nabij in overweging te nemen, en in zoo verre achten wij dezelve bijzonder hoog; maar wanneer de persoonlijke kennisneming daarmede niet gepaard gaat, zij het ons vergund, om, uit een *zedelijk* oogpunt, en verder kan het terrein des Genootschaps zich niet uitstrekken, aan het voldoende van deze aanteekeningen te twijfelen, en, dien ten gevolge, te blijven beweren, dat eene *voorafgaande* persoonlijke kennismaking met gevangenen, in de gevolgen, niet dan voordeelig zijn kan.

En waarom zal men den *zedelijken* invloed des Genootschaps uit de gevangenissen weren? Hetzelve bezit noch bevoegdheid noch gezag, om eenige der bestaande staatsverordeningen krachteloos te maken, en derzelver werkzaamheden leiden eeniglijk tot zedelijke en godsdienstige opwekkingen tot gehoorzaamheid, pligtbetooning, en het opvolgen der voorschriften van orde, welvoegelijkheid en onderwerping. Eene zoodanige leer mag toch wel overal, en inzonderheid in Tuchthuizen, gepredikt worden. Waar-

om men den invloed des Genootschaps buiten den kring der gevangenissen zou willen verwijderen, kunnen wij bij geene mogelijkheid gissen. De zorg voor ontslagenen wordt hoogst onzeker, indien niet geheel ondoeltreffend, wanneer men, te eeniger tijd, slagen mogt in de bedoeling, om den invloed des Genootschaps in de gevangenissen buiten werking te stellen; want daardoor zou men tevens den *zedelijken* grondslag vernietigen, waarop de zorg voor ontslagenen eeniglijk rusten kan en moet: de, zoo veel mogelijk, naauwkeurige kennis van derzelver doorgaande geaardheid en karakter; eene kennisneming, die, daarenboven, aan den geregelden gang der gevangenisinrigting in geen geval nadeelig wezen kan, en daarom dan ook nergens eenig wezenlijk en op goeden grond steunend bezwaar heeft opgeleverd.

De *vijfde* bedenking, die wij wenschten te wederleggen, luidt aldus: »*De misdadigers behooren tot het uitschot »der zamenleving; derzelver verbetering behoort onder »de droombeelden gerangschikt te worden; en alle be»moeijingen, om hen voortaan van het kwade af te hou»den, zijn vergeefs en ganschelijk verloren.*"

Indien men deze bedenking, als eene ontwijfelbare leer der waarheid, in alle gevangenissen wilde verkondigen, dan ware welligt, door dit dwaalbegrip, het middel gevonden, om alle pogingen tot zedelijke teregtbrenging van diepgevallenen geheel te doen mislukken. Was toch de misdadiger overtuigd, dat de hardvochtigheid zijner medemenschen zoo verre gaan kon, dat zij alle geloof weigerden aan de gedachte van de mogelijkheid, dat hij op den goeden weg zou kunnen wederkeeren, — voelde hij zich verstoken van het vertrouwen zijner natuurgenooten, en, als een schadelijk lid, gesloten buiten den kring van hun maatschappelijk verbond, — dan gewis was de eerste schrede gedaan, die hem, in zulk eene rampzalige gesteldheid, zoude nopen, zich als een' bestendigen vijand te verklaren van de maatschappij, die hem, als een verworpeling, openlijk had gebrandmerkt! Neen, zulk eene leer draagt het merk der overdrijving met zich. Immers kan

eene zachte en menschlievende behandeling de kiem van het goede, zelfs in den meest verwaarloosden misdadiger, weder doen gedijen, en aanhoudende zorg kan haar doen bloeijen; liefdeloosheid en ongeloof aan menschelijke deugd verstikken haar te eenemaal. Daarenboven is het met de billijkheid strijdig, elken misdadiger als een' zedelijken verworpeling te beschouwen; want, terwijl het geregt de daad van den overtreder als strafbaar voor de wet verklaart, zoo is daardoor de onzedelijkheid van den veroordeelde, in elk ander geval, nog geenszins gebleken; en terwijl de Staat tegen iemand, die strijdig met de bestaande wetgeving handelde, een vonnis van gevangenzetting velt, veroordeelt dat vonnis hem niet als een verworpeling, die tegen alle artikelen van het lijfstraffelijk wetboek heeft gezondigd, en, uit dien hoofde, alle vertrouwen onwaardig is. Hij, die een dubbel huwelijk aangaat, kan hoogst eerlijk zijn, en hij, die zich aan het goed van den evenmensch vergrijpt, de regten des huwelijks met naauwgezetheid eerbiedigen; en toch zijn beide strafbaar bij de wet. Zelfs de geheel onbesproken mensch, maar die door zijne zinnelijkheid, in een oogenblik van onbedachtzaamheid, vervoerd wordt, kan eene daad bedrijven, die hem, voor zijn gansche leven of een groot gedeelte van hetzelve, de kerkerstraf op den hals haalt; terwijl een ander, die in zoodanige verzoeking niet geleid werd, in vrijheid omwandelt, en, door onzedelijke gedragingen, die de wet niet straft, voor velen gevaarlijk kan worden. Het ongeloof aan de verbetering van eenen misdadiger is de schrikkelijkste en onregtvaardigste straf, die men hem kan opleggen; hetzelve maakt den diepgevallene tot een' gevaarlijken booswicht, en hij wordt een euveldader uit nood en uit wraakzucht tegen den Staat, uit menschenhaat en vertwijfeling! Dat er voorbeelden bestaan van enkele onverbeterlijke misdadigers, leert de ondervinding; maar derzelver aantal is gering, in vergelijking van het groot aantal veroordeelden; en zal men, om den wille van die weinigen, ook aan de verbetering van het meerderdeel wanhopen? Dat ware wel onbillijk, onregtvaardig en onedelijk!

Terwijl dan nog altijd de vraag overblijft: »wat er van die »weinige dusgenoemde onverbeterlijken, onder eene ver»standige en menschlievende leiding, had kunnen worden?"

Eene *zesde* en laatste bedenking betreft de zorg voor *ontslagene gevangenen.* »*Door dezen te ondersteunen* — zegt men — *moedigt men het plegen van misdaden aan.*"

Maar ook deze bedenking berust, gelijk de meesten, die wij wederlegd hebben, op misverstand en onkunde omtrent de beginsels, waarnaar het Genootschap deszelfs handelingen regelt. Hetzelve zorgt voor den ontslagene, die in den kerker blijken gaf van een' verbeterden zin, en van de zucht, om voortaan zich eerlijk, trouw en onbesproken te gedragen. Zij, van wie men dit niet of waarvan men het tegendeel weet, hebben geene aanspraak op eenige ondersteuning. Daarenboven worden de beteren geenszins voortgeholpen *omdat* zij gevangenen en misdadigers waren, maar *omdat* de terugkeer uit den kerker in het maatschappelijk leven, en het vinden van eene dienst, van eene kostwinning of middel van bestaan, door de begrippen, die er ten aanzien van voormalige gevangenen bestaan, aan zoo vele bezwaren onderworpen is. Wij vragen ulieden, die ons met de straksgenoemde bedenking te gemoet kwaamt: »Zoudt gij, gij, gij eenen ontslagene in »uwe dienst opnemen?" Maar gij schudt het hoofd, en wijst de aangeboden hand af. Wat zal nu de ongelukkige, indien hij overal wordt afgewezen, *omdat* hij eenmaal gegevangen was? Opent die afwijzing, in zijnen staat van behoefte, hem niet de deur, om, uit nood en broodsgebrek, anderwerf misdadig te worden? Ware de ervaring hier niet zoo treurig, dan konden de meeste voormalige gevangenen, zonder medehulp van anderen, hunne vorige betrekkingen weder opvatten, en de zorg des Genootschaps ware overbodig. Maar in de gegevene omstandigheden vorderen menschenliefde en veiligheid van personen en bezittingen, dat het Genootschap tusschenbeiden kome met raadgeving, voorspraak, aanbeveling en voorziening in de meestdringende behoeften, zonder evenwel daarom, wat de geldelijke middelen betreft, met de bestaande Armen-

inrigtingen in gelijke betrekking te komen, vermits elke gift niet als aalmoes, maar bij forme van *voorschot* wordt uitgereikt.

Het is er verre af, dat het Genootschap deszelfs geldmiddelen zou doen dienen, om voormalige misdadigers het brood der luiheid te doen eten, en dat hetzelve daardoor het plegen van misdaden zoude aanmoedigen; maar eene bedroevender les levert de ervaring in zoo menige herhaling van misdrijf, uit nood en behoefte gepleegd, door die ongelukkigen, die, in de afwijzing en terugzetting, bij elke poging, om een middel van bestaan te vinden, een harder lot moesten verduren, dan hun door de hand der geregtigheid, als veroordeelden, in den kerker bereid was.

Zoo hebben wij dan eene *proeve* genomen *ter oplossing van eenige bedenkingen, welke de deelneming aan de pogingen ter zedelijke verbetering van veroordeelde misdadigers uit een mingunstig oogpunt doen beschouwen, en daardoor derzelver weldadige bedoeling verhinderen.* Liefde tot de waarheid geleidde ons hierbij aan de hand van eene rondborstige bescheidenheid, en wij volgden daarbij niet slechts onze innerlijke overtuiging, maar ook die van zoo vele vrienden der menschheid, die, zoo wel hier te lande als in andere Rijken en Staten, hunne gevoelens, denkbeelden en ondervinding met de onze vereenigden. Vroeger kende men over dit belangrijk onderwerp slechts stukswijze bijdragen in theoretische geschriften — thans wordt de zaak van gevangenen en gevangenissen meer in derzelver ganschen omvang en onderling verband, wetenschappelijk en praktisch, beoefend, en de daarover, vooral in de laatste jaren, in het licht verschenen werken en geschriften zijn toereikende, om eene niet onaanzienlijke bibliotheek te vormen. Hierdoor is, vooral in *Duitschland*, *Zwitserland* en *Frankrijk*, in den laatsten tijd, veler aandacht bij dit onderwerp bepaald, en zijn een aantal vereenigingen gevormd ter bevordering van het goede. In vele Staten is men op de verbetering der gevangenissen bedacht, of, worden er nieuwe gebouwd, zij zijn door-

gaans naar het stelsel van *Pennsylvanië* ingerigt; en nevens het staatsbestuur scharen zich welgezinde burgers, uit alle rangen en standen, om de zedelijke verbetering van gevangenen en de belangen van ontslagenen te bevorderen. Waar het staatsbestuur, in het opleggen der gevangenisstraf, geen ander *doel* kent, dan afschrik te wekken voor het bedrijven van misdaden, en daardoor tevens de maatschappij tegen noodlottige aanslagen in zekerheid te stellen, is het bewind er tevens op bedacht, de gevangenissen en de gevangenistucht zoodanig in te rigten, dat de eerstgenoemden voortaan niet langer, door het onderling en vrij verkeer der misdadigers, kweekscholen zullen blijven voor het wanbedrijf. En terwijl dus de Staat den verderen voortgang van het kwade, door afscheiding en afzondering, poogt te bereiken, en alzoo derzelver eenig *hoofddoel* meer nadert, dan zulks vroeger mogelijk was, stellen afzonderlijke personen, hiertoe onderling vereenigd, het zich ter taak, om het *zedelijk hoofddoel*, dat zij zich hebben voorgesteld, de zedelijke opleiding en verbetering van den veroordeelde, te bevorderen. Op deze wijze volgt de *Staat* het voorschrift der *geregtigheid* — de *Maatschappij* dat der *menschenliefde;* beide bewandelen hierbij een' verschillenden weg; maar deze uiteenloopende wegen vereenigen zich in het einde op de bevordering van het welzijn van allen, misdadigen en niet misdadigen. *Belang* en *pligt*, om niet van *menschenliefde* te gewagen, nopen alzoo een ieder, om het zijne toe te brengen ter bereiking van bedoelingen en oogmerken, die, in derzelver aard, strekking en gevolgen, edel en weldadig zijn. En ziedaar de beste aanbeveling!

DE NOORDOOSTELIJKE KUST VAN SIBERIË.

(*Vervolg en slot van bl.* 121.)

Wij willen thans den Heer VON WRANGEL op zijne togten nog kortelijk vergezellen.

Toen hij te *Nishnei-Kolymsk* kwam, bespeurde hij, dat

men de noodige toebereidselen voor zulk eene reis niet gemaakt had, en, daar al zijne pogingen, om het benoodigde aantal sleden en het onmisbare voeder voor de honden bijeen te brengen, mislukten, was hij genoodzaakt, om dat jaar zijne reis naar het noorden over de bevrozen oppervlakte der *IJszee* uit te stellen. Evenwel, om zijnen tijd niet geheel te verliezen, besloot hij, een uitstapje van eene maand langs de kust te doen, die ook nog slechts voor een klein gedeelte bekend was, en zijne onderzoekingen uit te strekken tot aan kaap *Shelagskoi*. Negen sleden werden gereed gemaakt, drie voor de reizigers en zes voor den voorraad van visch, die voor menschen en honden benoodigd was. Men was in de maand Februarij, en gedurende den geheelen togt moest men niet hopen, dat men eene enkele maal eene hut zou ontmoeten. De beschutting van eenen ijsberg, die hen voor den noordenwind beveiligde, was alles, wat zij bij hunne nachtverblijven konden wachten. Zij moesten er zelfs niet op rekenen, dat zij altijd vuur zouden kunnen hebben; want daartoe zouden zij zeker hebben moeten zijn, dat zij ten allen tijde langs het strand een' genoegzamen voorraad van aangespoeld hout zouden vinden.

Als noodzakelijkste voorwerpen voorzagen de reizigers zich van het volgende: een kegelvormige tent van rendiervellen, twee bijlen, eene zaklantaarn, eenige waskaarsen, eene ijzeren plaat, om daarop vuur te ontsteken, een ijzeren drievoet, een ketel, een pot, eenige hemden, voor ieder der reizigers een beerenvel als matras, en eene dubbele rendierhuid als deken voor twee personen. Zij hadden twee zeehorlogies, een secondewijzer, een sextant, een thermometer met wijngeest, drie kompassen, twee verrekijkers, eene maat van lint en eenige andere kleinigheden. Voor vijf menschen bestond de voorraad voor eene maand in $2\frac{1}{2}$ *puds* haverbeschuit, $1\frac{1}{2}$ *puds* vleesch, tien pond bouillonkoekjes, twee pond thee, vier pond kandijsuiker, drie pond zout, 39 porties geestrijke dranken, twaalf pond tabak, en 200 stuks gerookt *youkhala*. De lading van iedere slede woog omstreeks 25 *puds*, en was zoo stevig bevestigd met riemen, dat de slede meermalen kon worden omgeworpen, zonder dat de voorwerpen iets hadden te lijden. Boven op dit smalle voertuig zat de voerman, met de voeten rustende op den dissel der slede, en gereed, om bij het eerste sein er af te springen. Vlak achter den voerman zaten de Heeren VON

WRANGEL en KOSMIN op dezelfde wijze, en evenzeer geleed, om op den grond te springen, zoodra de slede het evenwigt verloor. Ondanks de vracht, waarmede de sleden waren geladen, gleden zij zoo gemakkelijk over de bevrozen sneeuw, dat men ze met ééne hand had kunnen voortschuiven. Als de weg goed was, legden de honden gemakkelijk tien of twaalf *wersten* in het uur af.

De grootste moeijelijkheid bij dergelijke togten bestaat in het medevoeren van genoegzamen voorraad voeder voor de honden. VON WRANGEL vond middel, om hierin eenigermate te voorzien, door op bepaalde afstanden een gedeelte van den voorraad onder de sneeuw te begraven, om het bij zijne terugkomst weder te vinden, hetgeen hem gelegenheid gaf, om de ledige sleden terug te zenden, en dus het getal monden, dat gevoerd moest worden, te verminderen. Maar op zijne eerste reis werden zijne magazijnen door de beeren geplunderd, zoodat bij den terugtogt de reizigers en hunne honden op zeer klein rantsoen werden gesteld. Later leerde de ondervinding hun het middel, om den voorraad voor het wild gedierte te beveiligen, en zoo konden zij bij hunne volgende togten al de voordeelen van deze voorzorgen genieten.

De felle koude noodzaakte hen, te gaan slapen, zonder iets van het bont af te leggen, dat zij des daags droegen, en desniettegenstaande waren zij, zelfs dan, als zij hout genoeg hadden, om vuur te ontsteken, gedwongen, twee- of driemalen in den nacht op te staan, om zich voor de tent met loopen en springen te verwarmen. VON WRANGEL droeg vooral zorg, des avonds van kousen te verwisselen, en zijn reisgezel, de Heer KOSMIN, had bijna het gebruik van zijne beenen verloren, omdat hij deze voorzorg had verzuimd. Twee dagen na hun vertrek beklaagde hij zich, dat zijne voeten bevrozen waren. Men raadde hem zijne kousen uit te trekken, hetgeen hij twee nachten niet had gedaan; maar toen men zijne laarzen had uitgetrokken, bespeurde men, dat zijne kousen vast aan zijne voeten waren bevrozen. Men trok ze met groote voorzigtigheid uit, en gelukkig waren de beenen en voeten zelve nog niet bevrozen. Om ze weder in behoorlijken staat te brengen, was het voldoende, ze een tijdlang met brandewijn te wrijven. De menigte bont, waarmede de reizigers zich moesten omkleeden, belette de uitwaseming, om uit te dampen. Vandaar ontstond gedurende

den dag eene zekere vochtigheid aan de voeten, die des nachts bevroor, wanneer men niet zorgde, van kousen te verwisselen, voordat men zich ter ruste begaf.

De zeehorlogies waren van geen nut. Ondanks alle voorzorgen van den Heer VON WRANGEL, kon de olie aan de koude geen weêrstand bieden, toen de thermometer tot 40° koude van REAUMUR was gedaald.

De twee volgende winters werden door VON WRANGEL in vruchtelooze pogingen gesleten, om zich noordwaarts te begeven, ten einde het vasteland aan de pool op te zoeken, welks bestaan zoo lang een raadsel is geweest, dat ook door deze expeditie niet geheel is opgelost. Op weinig afstand van de kust werd het ijs, ook bij de felste koude, zoo dun, dat het de zwaarte der sleden niet kon dragen. Voorbij deze dunne ijskorst was de zee altijd open, zoover het oog reikte; maar verre was dit niet, want digte nevels rijzen onophoudelijk uit de *Polinya* op, gelijk de *Siberiërs* dit opene gedeelte van den Oceaan noemen. In de strengste winters strekt zich het ijs nooit verder dan 25 *wersten* ten noorden van het eiland *Nieuw-Siberië* uit; en het blijkt uit de ondervinding, dat het onderzoek der poolzeeën, hetzij in sleden, hetzij in schepen, geene gewigtige uitkomsten in het vervolg kan opleveren.

Wij hebben zoo even den moeijelijken togt van VON WRANGEL geschetst langs de kusten; de reis naar het noorden over het ijs was eene veel moeijelijker onderneming. Men moest al aanstonds alle hoop opgeven van aangespoeld hout te zullen vinden, en, daar het onmogelijk was, eenen voorraad van brandstoffen in sleden mede te voeren, moest men er niet aan denken, om zich te warmen, voordat men terugkwam. Het weinige hout, dat men kon medenemen, diende alleen, om water voor thee en soep te koken. Zoodra de maaltijd gereed was, doofde men iedere vonk uit, en de kleinste stukjes hout werden zorgvuldig weder op de sleden gepakt. Een der *Kozakken* was bijzonder met de zorg hiervoor belast; hij moest alle spaanders oprapen, als men een blok hout klein kapte, en toezien, dat er niet meer, dan volstrekt noodig was, werd verbrand.

De schaarschheid van brandstof was niet het eenige bezwaar, waartegen de reizigers hadden te worstelen. De stralen der zon, weêrkaatsende van de schitterende sneeuwvlakte, veroorzaakten bij allen eene hevige oogontsteking.

VON WRANGEL en zijne vrienden vonden baat in het wasschen met brandewijn en het dragen van zwart krippen sluijers. De voerlieden der sleden bezigden een geweldiger middel; zij wierpen snuif in hunne oogen; dit veroorzaakte hun des nachts groote pijn, maar reeds den volgenden morgen waren zij bijna geheel genezen. Om zoo veel mogelijk deze kwelling te ontgaan, besloot VON WRANGEL meestal des nachts te reizen en op het midden van den dag uit te rusten.

Het Paaschfeest wordt door de geheele Christenheid plegtig gevierd, maar nergens met meer pracht, dan in *Rusland*. De reizigers wilden dezen dag dan ook niet ongemerkt laten voorbijgaan. Een ijsblok werd in den vorm van een altaar afgehouwen, waarboven men de afbeelding van ST. NICOLAAS den *Thaumaturg* plaatste, en voor dezelve een paal, waarop de eenige waskaars stak, die men nog bezat. De Heer BEREZENNOÏ verrigtte de dienst, terwijl de *kozakken* en voerlieden der sleden in koor antwoord gaven. De godsdienstige handeling der kleine vergadering was stichtelijk en welgemeend. Een sober feestmaal volgde daarop; het bestond voornamelijk uit rendiertongen, die men voor deze gelegenheid bespaard had, en uit een dubbel rantsoen brandewijn. Maar hetgeen meer dan al het overige medewerkte, om de algemeene vreugde op te wekken, was de weelde, die men zich veroorloofde, door den ganschen dag het vuur te laten branden. Dat vuur was wel niet zeer groot; maar, hoe klein het was, men zat er met groot genoegen bij, en bragt den tijd door met de herinnering aan de moeiten en gevaren, die men ontkomen was, en met droomen van eene gelukkige wederkomst. Misschien was er nooit onder gelijke omstandigheden een vrolijker feest gevierd.

De vierde winter werd door den Heer VON WRANGEL aan zijne grootste en laatste reis over het ijs besteed; hij strekte die uit tot aan het eiland *Kolioutskin*, en het was bij deze gelegenheid, dat hij in vriendschappelijke betrekkingen kwam met de *Tchouktchis*, waarvan een hem voor een groot gedeelte op zijnen togt vergezelde in eene slede, met rendieren bespannen. Dit volk volhardt in deszelfs verzekering, dat er ten noorden van hun land nog eene groote uitgestrektheid lands wordt gevonden; en een oud opperhoofd verklaarde zelfs, dat hij, op een' helderen zomerdag, meermalen bergen, met sneeuw bedekt, had gezien op een' groo-

ten afstand van het land. Hij plaatste zich daartoe op zekere rotsen een weinig ten westen van de kaap, door Kapitein COOK onder den naam van de *Noordkaap* aangeduid. »Maar in den winter," voegde hij er bij, »reikt het oog zoo ver niet en ziet men er niets van. Voorheen kwamen er van tijd tot tijd groote kudden rendieren over de zee, waarschijnlijk uit dat noordelijke land; maar, door de *Tchouktchis* en de wolven verjaagd, keerden zij dadelijk terug. Ik heb zelf zulk eene kudde eens in de maand April zien weggaan; ik volgde haar een' geheelen dag in mijne slede, maar eindelijk werd het ijs zoo hobbelig, dat ik het moest opgeven. Ik geloof, dat die bergen niet tot een eiland behooren, maar tot een groot land, gelijk dat van de *Tchouktchis*. Mijn vader heeft mij verhaald, dat een van onze oudsten er eens heengegaan is, met eenigen van zijn volk, in *baydars* (lederen bootjes); maar ik weet niet, wat zij er hebben gevonden, noch of zij ooit zijn teruggekeerd." Dit opperhoofd gaf verscheidene, evenwel niet alle voldoende redenen voor zijne meening, dat dit land bewoond is; en, om zijne beschrijving duidelijker te maken, nam hij een stuk houtskool, en teekende eene vrij goede kaart van de kust, waarop hij al de eilanden, de baaijen en grootste kapen plaatste.

Gedurende deze laatste reis poogde VON WRANGEL op nieuw noordwaarts door te dringen; maar dezelfde zwarigheden verhinderden hem, en voordat hij naar de kust kon terugkeeren, stak een geweldige storm op, die het ijs deed losbarsten. Al de reizigers bleven staan op eene schots van ongeveer vijftig vademen in omtrek, op welke zij een' vreeselijken nacht doorbragten, geslingerd door de golven van den oceaan, en onophoudelijk in angst, dat hun klein eiland door de ontzettende *torossys* of ijsbergen, welke hen van alle kanten omringden, zou worden verbrijzeld. Maar zoodra de wind bedaarde, voegden de ijsschotsen zich weder aaneen; de stoutmoedige reizigers konden hunnen togt weder voortzetten, en ondanks het gevaar, waaraan zij zoo even ontsnapt waren, rigtten zij hunne schreden op nieuw naar het noorden. Andermaal overviel hen een storm, die hen nogmaals op den oceaan deed ronddrijven; maar deze keer was de schots, waarop zij zich bevonden, veel grooter en bestond uit verscheidene ijsbergen. Voor de derdemaal wendden zij hunne pogingen aan, minder in de hoop van te zullen slagen, dan wel om zich het getuigenis te kunnen ge-

ven, dat zij alles beproefd hadden, wat in hun vermogen was. Tot aan den 23 Maart des middags was het weder goed, met weinig wind; maar toen stak de wind op; wolken pakten zich boven hunne hoofden zamen, terwijl van het noordwesten tot aan het noordoosten, zoover het gezigt reikte, de horizon bedekt was met dien digten blaauwen nevel, die in die streken altijd uit den open' oceaan opstijgt. Ondanks dit stellige bewijs, dat zij niet veel verder konden voortgaan, trokken zij nog negen *wersten* meer noordwaarts. Maar toen kwamen zij plotseling aan eene groote opening in het ijs; aan beide zijden strekte deze zich uit zoover het oog reikte, en daar, waar zij het naauwste was, had zij toch eene breedte van meer dan honderdvijftig vademen. De sterke westewind verbreedde de opening zigtbaar gedurig meer en meer. De reizigers beklommen een' der hoogste ijsbergen, en aanschouwden van zijnen top naar het noorden eene uitgestrekte zee. Het was een vreeselijk, maar stout gezigt! IJsbergen van verbazende grootte dansten als ligte vederen op de schuimende golven; nu eens kantelden zij in het woelende water, dan werden zij met ontzettend geweld tegen den rand van het vaste ijs geslingerd. Deze schokken waren zoo hevig, dat er gedurig groote stukken werden losgescheurd; en het was blijkbaar, dat de ijsvlakte, die aan gene zijde het opene kanaal, waarvoor de reizigers stonden, nog van den onstuimigen oceaan afscheidde, weldra geheel zou verbrijzeld zijn. Het zou eene dolzinnige vermetelheid zijn geweest, indien zij het kanaal op eene der drijvende ijsschotsen hadden willen oversteken; want aan de overzijde gekomen, zouden zij zich nergens veilig hebben kunnen rekenen. In de ijsvlakte zelve, waarop zij nu stonden, kwamen gedurig nieuwe scheuren, die naar geweldige stroomen geleken, door een vastland van ijs heenbruisende. Het was onmogelijk, verder te gaan. VON WRANGEL besloot, terug te keeren. Hij was honderd en vijf *wersten* van den vasten wal af, en het dieplood teekende 22½ vademen op een' kleiachtigen bodem.

DE STRUIKROOVERS IN DEN KERKELIJKEN STAAT.

(*Vervolg en slot van bl.* 191.)

„De bandieten waren moede, zoo wel als wij; sommigen hunner nogtans klommen op de ons omringende boomen, en braken er eenige doode takken van los, om vuur aan te maken; de overigen spreidden hunne mantels op den grond, en deden er de vrouwen op nederzitten. Toen vervolgens de roovers hunne schildwachten uitgezet en zich rondom het vuur verzameld hadden, dat lustig begon op te vlammen: »Wanneer gaat het er op los?" riepen de jongsten, terwijl zij naar den kant, waar de vrouwen zaten, blikken wierpen, welke genoeg deden zien, wat zij bedoelden. »Eerst het avondeten," antwoordde BARBONE op een' norschen toon, »en dan zullen wij zien."

„BARBONE was een man van omstreeks veertig jaren, rijzig en forsch als een HERCULES, en wiens groote zwarte oogen, waarin al het vuur zijner natie schitterde, wiens diepe trillende stem den hartstogt in zijne volle kracht kenmerkten. Zijn kortaf gegeven bevel werd zonder tegenspraak door de roovers gehoorzaamd; zij bragten uit hunne knapzakken sneden schapenvleesch te voorschijn, welke zij op gloeijende kolen deden braden; daarenboven verdeelden zij onderling een' zak met *pagnotten*, en bevochtigden dit wilde maal met *Siciliaanschen* wijn en met rum, waarvan zij ettelijke fleesschen in ons rijtuig gevonden hadden. Al etende wierpen de bandieten ons, gelijk men aan honden doen zou, *pagnotten* en stukken vleesch toe, welke wij niet aanroerden; afmatting en angst hadden ons allen eetlust ontnomen; Mevrouw B... en hare dochter, digt aan elkander op den grond gezeten, waren als vernietigd.

„Toen de roovers hun laatste stuk schapenvleesch en hunnen laatsten slok rum binnen hadden, stonden de minstvermoeiden op, en naderden de vrouwen op nieuw. Alstoen begon een tooneel, dat men niet naar eisch beschrijven, ja zelfs zich naauwelijks verbeelden kan. BARBONE trok een paar dobbelsteenen uit zijn' zak. — »Komaan dan, kameraad," zeide hij, den dikken man, zijnen ambtgenoot, aansprekende; »die de hoogste oogen gooit, heeft de keus." — »Bij ST. ANTONIE, kapitein, gooi ik ze, dan

weet ik wis en waarachtig niet, wat ik kiezen zal, de perzik of het abrikoosje." De kapitein wierp de dobbelsteenen op eene platte rotsplek, tegen welke hij leunde, en ongetwijfeld was hij over zijnen worp tevreden, want ik zag zijn oog glinsteren als de brandhouten in ons vuur. — »Bij ST. ANTONIE, gij neemt zeker de abrikoos, en de perzik is dan mijn!" riep de luitenant, die met zijn deel niet minder vergenoegd scheen. Tot nog toe hadden de beide dames, die aan elkander gedrukt en in haren jammer als bewusteloos op den grond zaten, het vreemde gesprek der bandieten noch begrepen noch zelfs gehoord; de Heer B..., die geen *Italiaansch* verstond, wist niet, wat hij van het tooneel te denken had; ik was dus de eenige, die kennis droeg van hetgeen er omging. Toen ik derhalve den luitenant, met eenen afschuwelijken grimlach, Mevrouw B... zag naderen, haastte ik mij tusschenbeiden te komen. »Eerbiedigt die vrouwen," riep ik, »en gij kunt op een alleraanzienlijkst losgeld rekenen; maar ik zweer u bij de Madonna, dat, zoo gij hare eer aantast, het even zoo goed is alsof gij haar uwe stiletten in de borst drukt!" — »Kom! kom! van zulk eene beuzeling sterft men niet," riep de kapitein al grinnikende. — »Het losgeld krijgen wij toch naderhand," voegde de ruwe luitenant er bij. — »Zoo, denkt gij dat?" zeide ik, daarbij mijne stem verheffende en aan mijne woorden al de vastheid en klem gevende, welke mij mogelijk was; »gij denkt het? Welnu, ik zweer u nog eenmaal, dat, zoo de hand van eenen uwer haar slechts onbehoorlijk aanraakt, gij geen stuiver hebben zult! Eerbiedigt haar, en met mijne eer en mijn leven waarborg ik u voor elke harer beide een losgeld van 5000 *scudi*. Nog heden avond schrijf ik aan TORLONIA, den Pauselijken bankier, dien gij kennen moet, en eer drie dagen verloopen zijn, hebt gij de 10,000 kroonen." — »Ja, of misschien wel de galg," zeide de luitenant. — »Neen, want ik zal uw gijzelaar blijven, en krijgt gij niet in volle veiligheid die 10,000 *scudi*, dan moogt gij mij vrij in stukken hakken; maar nog eens, hoont gij die vrouwen, dan vermoordt gij haar, en gij krijgt geen *baiocco*."

»De toon van overtuiging, die in hetgeen ik zeide doorstraalde, moet zeker de twee bandietenhoofden getroffen hebben. Ik zag, dat zij weifelden en onderling begonnen te raadplegen. Reeds toen dacht BARBONE er aan, om in

rust te gaan leven, en het uitzigt, zijnen spaarpot met ettelijke duizend kroonen te kunnen verrijken, moest noodwendig eenigen invloed op zijne besluiten oefenen.

»Het gefluister tusschen BARBONE en zijnen luitenant had opgehouden. Terstond zag ik, aan de blikken, welke zij op de vrouwen wierpen, dat rede en belang moesten onderdoen voor drift. De voldoening der laatste, meenden zij, stond in hunne magt; de winst was verwijderd en onzeker.

»De luitenant greep reeds Mevrouw B... in zijne armen, toen haar ongelukkige man, eindelijk begrijpende, wat er gaande was, in eene woede opvloog, welke hem alle gevaar versmaden deed; ik geloof hij zou zich op dat oogenblik tusschen tienduizend getrokkene zwaarden geworpen hebben. Op den luitenant indringende, bragt hij hem met al zijne kracht een vuistslag toe; doch, hoe ook door toorn en wanhoop aangevuurd, was de arme B... tot zulk eene worsteling te zwak; een geweldige slag, welken de roover hem op de borst toebragt, velde hem ter aarde. Ik zag het stilet van den ellendeling glinsteren, en snelde mijnen vriend te hulp; maar, vóór dat ik hem bereiken kon, voelde ik eene koude zelfstandigheid, die oogenblikkelijk als in eene kool vuurs veranderde, mij door den rug dringen. Bedwelmd en bijna bewusteloos zonk ik op de knieën. De roover, die mij van achteren gekwetst had, wilde zijnen steek herhalen, toen de donderende stem van zijnen kapitein hem weêrhield. »MALEDETTO,” riep deze, »wanneer gij hem om hals brengt, wie zal dan om de losgelden schrijven?” — Van zijnen kant had de Heer B... den dolk van den luitenant gelukkig afgewend; maar de hand, waarmede hij zulks gedaan had, was door de snede van het lemmer op eene verschrikkelijke wijs doorkorven geworden. BARBONE's roepen redde hem zoo wel als mij; de kapitein hem bij de keel grijpende, ligtte hem op eens van den grond, en, hem als een lijk voor de voeten zijner makkers werpende: »Bindt mij dien razende!” riep hij, »en ook dien ander,” op mij wijzende, »hoezeer ik geloof, dat hij al om koud is.” Ik had den wijden mond van eene donderbus op de borst en de tromp van eene pistool aan ieder oor; ik moest mij dus wel laten binden. Toen wij gebonden waren even als een paar stuks vee, hetwelk men ter markt wil brengen, wierp men ons in een' hoek. Mijne wond veroorzaakte mij eene geweldige

pijn; nogtans kwam het mij voor, dat geen der levensdeelen geraakt was; ik gevoelde geene belemmering in het ademhalen, en geen bloed kwam mij in den mond. Ik wil geenszins die gemoedsbeweging van zelfzucht ontveinzen, eene volkomen menschelijke aandoening, welke mij alstoen mij met mijzelven deed bezig houden; maar in het volgende oogenblik keerde de herinnering aan onze ongelukkige reisgezellinnen in mijnen geest terug, en met schrik wendde ik de oogen naar haren kant.

»Zich van ons ontslagen hebbende, waren BARBONE en zijn luitenant de twee dames op nieuw genaderd, die elkander nog steeds naauw omvat hielden, en beide te zamen slechts èènen angstkreet uitstieten en een zelfde vruchteloos smeekgebed aan de roovers rigteden. Het gelach der schandelijken, hetwelk hen omgaf, en derzelver losbandige taal, schenen die beide ontmenschten nog meer aan te vuren. Elk eene der twee vrouwen om de middel grijpende, trokken zij haar uit al hunne magt naar zich toe, daarbij hare kleederen stukrijtende en hare armen en boezem ontblootende. De krachten der ongelukkigen waren uitgeput. Aan de armen harer moeder ontrukt, die zich nog stuiptrekkende aan haar kleed hechtte, had Mejuffer B..., met eene wanhopige krachtinspanning, getracht, zich midden in den brandenden vuurgloed te werpen; maar, door den roover teruggehouden, had zij reeds den mond des ellendelings zich op den haren voelen drukken; terwijl hare moeder, even als zij, dat hartverscheurend vrouwengeschreeuw deed hooren, hetwelk ziel en ligchaam doet rillen, en nog maanden lang in de ooren weêrgalmt van hen, die het eenmaal vernomen hebben; en de kamenier..... (*) — toen plotseling eene heldere flikkering dit tooneel van ijselijkheid verlichtte; ik hoorde kogels rondom ons fluiten; ik zag een' der roovers waggelen en in het nog altijd brandende vuur rollen, waar hij roerloos liggen bleef; een ander gaf een' vreeselijken schreeuw, en viel, voor onze voeten, voorover met het aangezigt op den grond; verscheidene snaphaanschoten weêrgalmden te gelijk in het rond. »God zij gedankt,

(*) Wij veroorloofden ons hier en elders, ten gevalle onzer Lezeressen, eene verzachting der kleuren van de al te levendige schilderij. Genoeg, het arme schepsel werd het slagtoffer van de dierlijke lusten dier barbaren. — *Vert.*

de roovers worden overvallen!" dit was mijne eerste gedachte. Barbone en zijn medepligtige hadden, op het hooren der schoten, de vrouwen losgelaten en poogden hun geweer te grijpen. »Gaat op den grond liggen!" riep ik Mevrouw B... en hare dochter, welke ik half wezenloos zag naderen, in het *Engelsch* toe; »gaat liggen; het zijn onze redders; de kogels zouden u kunnen treffen!" Maar de vrouwen, met verwilderde oogen en als in eenen staat van verdooving, bleven nu onbewegelijk op hare plaats. De roovers waren intusschen min of meer van den eersten schrik bekomen en begonnen het vuur te beantwoorden. Een hunner, door eenen kogel getroffen, stortte bijna over Mevrouw B... heen. Een ander, ik geloof het was de dikke luitenant, haar bij de haren grijpende, sleepte haar eenige schreden verre achter zich voort; maar, daar de soldaten in menigte kwamen aansnellen, liet hij haar los, na haar nog, in onbeschofte woede, eenen schop gegeven te hebben. De snaphaanschoten bleven middelerwijl aan alle kanten rondom ons henen klateren, en een waar wonderwerk was het, dat niemand onzer getroffen werd. Toen ik geene kogels meer fluiten hoorde, riep ik eenen soldaat, die de touwen, waarmede men ons handen en voeten gebonden had, lossneed; alstoen konden wij ons naar onze ongelukkige reisgezellinnen henenslepen, welke het geluid van het steeds verder zich verwijderende snaphaanvuur nog altijd van schrik deed trillen. De hoogte, waarop de roovers gelegerd geweest waren, was in stilte omsingeld geworden. Zeven hunner sneuvelden of werden gevangen; maar de beide aanvoerders ontkwamen met acht of negen man, het overschot der bende. Terwijl de officier van het detachement ons verdere hulp deed toebrengen, verhaalde hij ons, dat het zijnen soldaten gelukt was, een der schildwachten, welke de roovers uitgezet hadden, te verrassen en te dooden, en dat men hen ongetwijfeld allen gevangen zou hebben, zoo hij niet, het geschreeuw der vrouwen hoorende, en denkende dat zij in levensgevaar waren, geboden had vuur te geven.

»Onze reisgezellinnen begonnen nu weder eenigzins tot zichzelve te komen. De bevelhebber van het detachement deed haar, en ook ons, op draagberries plaatsen; want de krachten van den Heer B... waren uitgeput, en mij veroorzaakte mijne wond, in geheel mijne regterzijde, eene zonderlinge aandoening van verdooving en van zwaarte: drie

of vier soldaten droegen elke berrie; de overige manschap van het detachement geleidde de gevangenen.

»Eerst lang na onze aankomst in de herberg te *Fondi* bekwamen Mevrouw B... en hare dochter uit den staat van wezenloosheid, waarin de ijselijkheden van den doorgestanen avond haar gedompeld hadden. Een heelmeester van *Terracina*, die in den loop van den nacht mijne wond peilde, bevond, dat gelukkiglijk geen der edele deelen gekwetst was. De hand van den Heer B... bleef hem nog steeds eene onlijdelijke pijn doen; evenwel de chirurgijn, die vroeger bij het leger van MURAT gediend had, veroorloofde ons des anderendaags, de reis naar *Rome* voort te zetten, waar wij eerlang van onze wonden volkomen genezen werden. Ongelukkiglijk had dit vreeselijke tooneel eenen doodelijken invloed op het gestel van den Heer B... geoefend. Hij kwijnde den geheelen winter door, en werd in de maand Maart van het volgende jaar weggerukt door de snelle voortgangen der teringziekte, waarvan hij reeds vroeger aangetast was.

»Meermalen heb ik sedert gelegenheid gehad, om Mevrouw B..., benevens hare dochter, die naderhand den advocaat G... gehuwd heeft, weder te zien. Ten gevolge van een gezamenlijk doorgestaan gevaar wordt de vriendschap gemakkelijk naauw en vast. — »Wat waren wel uwe gedachten in die verschrikkelijke oogenblikken?" vroeg ik haar op zekeren dag, dat wij vertrouwelijk zaten te praten. — »Ik dacht aan niets dan aan mijne dochter," antwoordde zij mij.

»Die zelfde BARBONE is het, die sedert door de *Romeinsche* regering in genade aangenomen, ja van een voordeelig ambt voorzien werd. Nog tegenwoordig is hij concierge van het kasteel *St. Angelo.*"

GASPARONE, de nastrever van BARBONE, die met dezen het schrikgebied in de *Apennijnen* deelde, en welken de inwoners der omstreken van *Sonnino* en van *Itri* nog tegenwoordig den *laatsten der dapperen* noemen, heeft zijne rooverslooppbaan op eene minder gelukkige wijs dan zijn confrater besloten. Hij zit tegenwoordig in de vesting *Civita-Vecchia* gevangen. GASPARONE begon, toen hij nog slechts zestien jaren oud was, met den pastoor van zijn kerspel, die hem wegens een' diefstal absolutie weigerde, overhoop te

steken. Hierom voortvlugtig moetende worden, vervoegde hij zich bij eenige *goede kennissen*, welke hij in het gebergte bezat, en werd struikroover. Op zekeren dag hadden de karabiniers de bende, tot welke hij behoorde, omsingeld. GASPARONE liet den moed niet zakken. Twee soldaten, die hem grepen, doodde hij met zijnen dolk. Vervolgens, in een digt bosch verschanst, stelde hij nog zes anderen buiten gevecht. Zijne makkers, die zijnen moed bewonderden en hunnen aanvoerder verloren hadden, kozen hem, in deszelfs plaats tot opperhoofd. Zijn roem verbreidde zich door geheel het land, en niet lang duurde het, of hij telde meer dan tweehonderd man onzer zijne bevelen. GASPARONE erkent, dat hij honderddrieënveertig moorden begaan heeft! Niettemin is hij de rooverkapitein, die zich bij de berghewoners der Pauselijke Staten het meest heeft doen beminnen. Wij hebben veehoeders van den *Monte-Cave* tranen van rouw zien storten, terwijl zij zijne dappere bedrijven verhaalden. Minder onbeschaafd dan BARBONE, van wien hij niet dan met verachting spreekt, heeft GASPARONE er steeds eene eer in gesteld, op zijne wijs galant en hoffelijk jegens de dames te zijn. Een van BARBONE's onderbevelhebbers had, op de wijs als wij verhaald hebben, een Seminarium van jonge knapen opgeligt; GASPARONE schaakte een geheel klooster nonnen. Die meisjes, ten getale van vierendertig op klaar lichten dag uit haar gesticht op den *Monte-Commodo* weggevoerd, werden door de roovers naar het bosch gebragt. Kort daarna zonden zij de armsten terug; de overigen, in holen en kloven verborgen, leefden er tien dagen lang in gezelschap met de roovers, die haar vervolgens, tegen losgeld, ontsloegen, zonder dat eene eenige zich beklagen kon, gehoond of zelfs op eene grove wijs bejegend te zijn.

GASPARONE, die zoo galante bandiet, werd niettemin door zijne bijzit verraden, die hem aan de *sbirren* verkocht. Zoo als zij hem leveren zou, wierp zij voorzigtiglijk zijne buks en dolk het venster uit. Evenwel nam GASPARONE wraak aan haar, wegens hare verraderij; hij verworgde haar met zijne handen, terwijl de *sbirren* de deur openbraken. GASPARONE wist gelijkelijk met beleid te ontwerpen en met kracht te volvoeren; tusschen de 14de en 16de eeuw zou zulk een aanvoerder met de SFORZA's, de CARMAGNOLA's,

de PIETRO SACCONE's en zoo vele andere vermaarde *condottieri* gewedijverd hebben.

BARBONE's onderwerping, GASPARONE's gevangenschap, en de voorbeelden, door Kardinaal GONSALVI gesteld, hebben, gelijk wij zeiden, de verstrooijing der benden ten gevolge gehad. Niettemin ontbreekt er nog veel aan, dat men, gelijk reizigers, die alles van de schoonste zijde zien, zulks beweren, in *Italië* met dezelfde veiligheid zou reizen, als in de overige deelen van *Europa*. Hoezeer door afzonderlijke personen of wel door kortstondig zaamgeschoolde benden begaan, zijn de gewapenderhand gepleegde beroovingen bijna nog even menigvuldig als te voren. Weinige reizigers zijn er, die, wanneer zij een of twee jaren op de wegen van *Italië* verkeerd hebben, niet nu en dan hunne *ontmoeting* gehad hebben. Nog onlangs eerst heeft een kunstbeoefenaar van onze kennis (*) den bandietendolk weinige duimen van zijne borst zien schitteren: hij had niets dan zijn portefeuille en zijne teekenpennen bij zich; het verscheelde weinig, of de roovers, die op deze soort van schatten weinig prijs stellen, zouden over hunne teleurstelling wraak genomen hebben, door hem hunne ponjaarden te doen gevoelen: een naderend gerucht redde hem. Een ander moest, bij zijne aankomst te *Rome*, verscheidene dagen lang zijne kamer houden; al zijne kleederen, zelfs dat, hetwelk hij aan zijn lijf had, waren hem bij *Viterbo* afgenomen geworden. Eindelijk hebben wij, verleden jaar nog, den Heer DABADIE, dien onversaagden reiziger, gedwongen gezien, in een maskeradepak op het paleis van *Monte-Citario*, de residentie der *Romeinsche* Ministers en Kardinalen, te verschijnen, alzoo de struikroovers hem niets dan een *Armenisch* gewaad gelaten hadden, om zijne naaktheid te bedekken. Die maskeradekleeding was inderdaad eene treffende schimpschoot. De *Romeinsche* Ministers, welke vlug van begrip zijn, hebben haar zeker verstaan. Viel het onzen armen reiziger smartelijk, na verscheidene te midden der woeste volkplantingen van *Abyssinië* doorgebragte jaren, zich van zijnen rijken schat aan Oostersche handschriften en oude bescheiden van allerlei aard, ten koste van zoo veel arbeid en moeite verzameld, beroofd te zien, zoo was het, voor de Heeren Kardinalen, Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Policie,

(*) De Heer CABAT.

iets inderdaad bijtends, dat die stoute roof voor de poorten van *Rome* gebeurd was. Was dan werkelijk de omtrek van 's Pausen hoofdstad minder veilig dan *Afrika's* woestenijen, en waren de boeren der jurisdictie van *Rome* min beschaafd dan *Arabieren* of *Abyssiniërs*?....

Zoodanig zou, geloof ik, de meening der burgers van *Rome* wezen; want zij vreezen ruim zoo veel voor die struikroovers uit liefhebberij, dan voor de vroegere bandieten van beroep. Deze ten minste handelden met zekere soort van hoffelijkheid; zij braken iemand niet door onbehendigheid den hals, en men kon het somwijlen nog met hen vinden. Tegenwoordig neemt een ieder het ambacht bij de hand; men wordt op den grooten weg om een dozijn hemden, een horologie, ja om een bagatel aangehouden; daarenboven is dit volk zoo lomp en onhandig, dat zij iemand dooden of verminken, zonder het zelven te willen. Verscheidene reizigers zijn slagtoffers van die afzonderlijke aanrandingen geweest, uitgevoerd door lieden, gewapend met snaphanen en pistolen, welke zij niet wisten te hanteren. De Heer HUNT en deszelfs jonge vrouw, wier dood vóór weinige jaren algemeene verslagenheid verwekte, hebben door een voorval van dien aard het leven verloren.

De Heer HUNT, namelijk, wilde het bezoek bij de tempels van *Pestum*, dat voor ieder reiziger als 't ware tot eene verpligting geworden is, afleggen. Hij had in zijn rijtuig eenig tafelzilver, waarvan hij de onvoorzigtigheid had zich te bedienen, toen hij onder het voorportaal van den *Neptunus*-tempel het ontbijt nam; zijne vrouw, die hem op dit togtje verzelde, had eene gouden keten om den hals en verscheidene ringen aan de vingeren. Ettelijke boeren, die voorbijgingen, zagen deze kostbaarheden. De gelegenheid kwam hun gunstig voor. Met een slecht geweer en voorts met bijlen gewapend, legden zij zich, ettelijke honderd schreden van de tempels, aan den weg in hinderlaag, en hielden het rijtuig van den Heer HUNT, toen hij terugkeerde, aan. Deze deed zelfs geene poging tot tegenweer, gelijk men hem daarmede ten onregte bezwaard heeft; hij nam het voorval veeleer vrij luchtig op, leverde den boeren zijn zilverwerk uit, en wierp hun daarenboven eenige china's appelen, waarmede een der zakken van zijn rijtuig gevuld was, naar het hoofd. Door zulk een schutgevaarte in geenen deele verschrikt, klommen zij op de trede van het rij-

tuig, en een hunner bragt ruwelijk zijne hand aan den hals van Mevrouw HUNT, om de gouden keten, welke zij droeg, los te maken. Haar man, over de onbeschoftheid van den roover gebelgd, zeide hem een driftig woord, terwijl hij haastiglijk de hand in den zak stak. De fielt verbeeldde zich, dat de Heer HUNT naar een wapen tastte, en sprong op den grond, daarbij tevens op hem aanleggende; alstoen was het, dat het schot afging, onwillekeurig, zoo als de roover tot op het schavot is blijven verzekeren; niettemin, de kogel ging den Heere HUNT door de borst en trof zijne vrouw aan het hoofd; hij stierf dien zelfden, zij den volgenden dag.

Terwijl zij verscheidene voorvallen van dien zelfden aard met ophef verhalen, maken de *Romeinen* daarbij vrij kluchtige aanmerkingen over de gevaren, welke die roovers zonder ondervinding en zonder beleid de reizigers doen loopen. Zij gaan daarin zelfs zoo verre, dat zij bijna de tijden terugwenschen, toen de BARBONE's, de FRA DIAVOLO's en de GASPARONE's de wegen tusschen *Rome* en *Napels* bezet hielden. Men was destijds op zijne hoede, zeggen zij; en dan ook, daar die groote bandietenhoofden de mededinging van den eersten den besten niet geduld zouden hebben, waren de aanvallen minder menigvuldig. Te oordeelen, naar den loop, dien de zaken schijnen te nemen, vreezen wij zeer, dat dit beklag niet lang meer zal behoeven te duren. Indien de regering van *Rome* geene krachtdadiger maatregelen ter hand neemt en de oorlog uitbarst, zullen zich weldra nieuwe rooverbenden gevormd hebben. Immers, de zeden zijn dezelfde gebleven, welke zij vroeger waren; de regering heeft de kwade neigingen des volks beteugeld of gestraft, maar heeft niets gedaan om het te verbeteren. De bestanddeelen van het rooverwezen zijn, als immer te voren, aanwezig; wel is waar zijn zij verstrooid, maar streven steeds om zich te vereenigen. Het is eene erfelijke kwaal, een ingewortelde *syphilis*, welker uiterlijke toevallen een geweldig geneesmiddel gestuit, maar welker kiem het niet weggenomen heeft. De arts verzuime slechts eenen enkelen dag zijne waakzaamheid, de lijder geve eenen enkelen dag aan zijne bedorven neiging toe, en het kwaad breekt weder met dezelfde kenteekenen en dezelfde boosaardigheid als voormaals uit.

DE ZANGER.

De Zanger heeft niets dan zijn luit en zijn lied;
Maar 't grensloos gebied
Van Waarheid en Schoonheid, van Reinheid en Deugd
Ligt bloot voor zijn blikken; hij ziet het met vreugd,
En wat het omsluit,
Weêrklinkt in zijn zangen en trilt op zijn luit.

't Genot van dit leven, zijn wellust en smart
Verteedren zijn hart;
Wat Vriendschap en Liefde den stervling bereidt,
Heeft bloemen der vreugd voor zijn treden gespreid;
Hij zingt, wat hij smaakt,
En de aarde ten tempel des Hemels hem maakt.

Bedreigt hem het onheil, of strijdt hij den kamp
Met onspoed en ramp,
Dan zingt hij de smart, die 't genot hem ontrooft;
Bij 't stijgen der klanken verheft hij het hoofd,
En diep in de ziel
Gevoelt hij zich sterk, wat op aard' hem ontviel.

Het lijden rooft nimmer zijn geestkracht en moed,
En vast staat zijn voet;
Hij beeft voor geen nacht, die eens zeker verdwijnt,
Als 't licht van een' eeuwigen morgen verschijnt;
En rein is de troost,
Die, rijk in verkwikking, het lijden verpoost.

De Heerschzucht ontweldige aan de Onschuld de kroon,
't Geweld stijg' ten troon;
Dan, moedig als Tyrteus, besnaart hij de luit —
Tirannen verbleeken — 't geweld wordt gestuit —
De geestkracht ontwaakt —
Het Regt wordt gewroken, de keten geslaakt.

En wordt weêr Astréa, op 't aardrijk gekeerd,
Gediend en vereerd,
Dan ruischt weêr zijn speeltuig, zoo zuiver van toon,
Dan roemt hij de kunsten, haar luister en schoon;

Bij 't klinken der snaar,
Bestrooit hij met bloemen het heilig altaar.

Maar hooger verheft zich de Hymnus en rijst;
Hij huldigt en prijst,
In klanken, wier toonval de zielen doordringt,
De Algoedheid, wier grootte de Aartsengel bezingt;
Maar dan ook heeft de aard'
Voor hem het genot van den Hemel bewaard!

Dan zweeft hij gestarnten en melkweg voorbij
En ademt er vrij,
Dáár ginds, in een spheer, waar geen boei hem omklemt,
Waar liefde zijn aanzijn tot vreugde bestemt;
Hoog rijst dan zijn moed,
En laag drijft deze aard', met haar smart, aan zijn' voet.

De Zanger heeft niets dan zijn luit en zijn lied;
Maar 't grensloos gebied
Van Waarheid en Schoonheid, van Reinheid en Deugd
Ligt bloot voor zijn blikken; hij ziet het met vreugd,
En wat het omsluit,
Weêrklinkt in zijn zangen en trilt op zijn luit.

W. H. WARNSINCK, BZ.

DRIE GRAFLIEDEREN, DOOR MR. A. F. SIFFLÉ NAAR HET HOOGDUITSCH GEVOLGD.

I.

ONDERWERPING AAN GODS WIL.

Naar WITSCHELL: *Wie die Blätter von den Bäumen fallen.*

Als de bladen van de boomen vallen,
Valt het kroost der menschen in het graf.
Dagelijks ziet de maan op nieuwe terpen,
Op ontslapen hartevrienden af.

Heer des Levens! dat uw wil geschiede,
Roept de boô des vredes ons ter rust.
Heer des Doods! ons leidt en hoedt uw liefde,
Van de wieg tot aan de laatste kust.

Ja, de rust is eenmaal toch te wachten.
Zie! daar blinkt het bovenaardsche strand.
Zalig zij, die in den Heere sterven!
Gindsche sterren zijn hun vaderland.

Welk een morgen, als, bevrijd ontwakend,
Door den gloed van beter zon verkwikt,
Dan de geest op 't afgeworpen hulsel,
Zalig, en voor 't laatste, nederblikt!

Heilig, heilig, heilig zijt Gij, Vader!
Die in 't graf den moeden ruste schenkt;
En uw groote Naam zij aangebeden,
Van de wieg tot waar de dood ons wenkt!

Vader! geef ons in het licht te wandlen!
Geef ons wijsheid, heiligheid van zin!
En, slaat eens het uur van ons verscheiden,
Voer ons zacht de vreugd des hemels in!

II.

BLIK OP HET GRAF.

NAAR NIEMEIJER: *Immer näher kommt das Grab.*

Altijd nader komt het graf.
Uren ijlen weg op wieken.
Ach! mijn levenskracht neemt af.
'k Zie het laatste morgenkrieken.
In der lijken sombren tooi
Wordt mijn stof 't verderf ter prooi.

Vaak ontzinkt mij kracht en moed,
Grijpt mij siddring aan en beven,
Als een graf gaapt voor mijn' voet,
Ik den dood mij zie omgeven;
Dof en donker wordt mijn blik;
Door mijn beendren vaart de schrik.

En nog dieper wordt mijn smart,
Denk ik aan dat vreeslijk scheiden,
Aan der vrienden bloedend hart,
Die in 't stil vertrek daar beiden,
Vastgenageld aan den grond,
Zwijgend met bestorven mond.

Zend een' straal van troost mij neêr
Uit het Rijk van licht en vrede!
Toon de ster der hoop mij weêr,
Als een gids ter blijdste reede!
Wen de storm des twijfels woedt,
Stuur mijn hulk op 's levens vloed!

Leer mij moedig verder treên,
Met het oog tot U geheven!
Stort mijn broze hut ineen,
Doe bij U mij eeuwig leven!
Schenke, o Vader! mij uw hand
Rust in 't onbekende land!

III.

TROOST IN DEN DOOD.

Naar MATTHISSON: *Heil! dies ist die letzte Zähre,*
Die des Müden Aug' entfällt!

O, wat heil! nu 't oog des moeden
Daar ontrolt de laatste traan.
Zie! van 't licht uit reine spheren
Lacht hem reeds de scheemring aan. (*bis.*)

Snel, als morgendampen vlugten,
Is des levens droom ontvloôn.
Englen vlechten voor den lijder
Hemelpalmen, frisch en schoon; (*bis.*)

Dalen op het plekje neder,
Waar hij worstelt met den dood;
Bij hun hooge lofgezangen
Zinkt zijn lijk in 's aardrijks schoot. (*bis.*)

Ja! met al uw stofgewemel,
Aardbol! deinst gij uit zijn oog.
Voor den blik des overwinnaars
Opent zich der heemlen boog. (*bis.*)

Harpen ruischen 't welkom tegen,
Waar de boom des levens bloeit.
Englen singen: »Heil den vromen,
»Vroeg van 't kluistrend stof ontboeid!" (*bis.*)

Als op aadlaarswieken stijgend
Naar de Lichtbron, klinkt zijn taal:
»Waar, o Dood! is thans uw prikkel?
»Waar, o Graf! uw zegepraal?" (*bis.*)

GEVOELENS EN GEZEGDEN VAN MEHEMED-ALI.

Voorzeker is het niet van de *Engelschen*, dat men een al te partijdig oordeel ter gunste van MEHEMED-ALI verwachten moet. Hierom kunnen dan ook wel eenige uitdrukkingen, welke het Dagblad van Land- en Zeemagt, *the united Service-Journal*, hem in den mond legt, als echt beschouwd worden. Een *Britsch* officier, die met den Onderkoning van *Egypte* een gesprek gehouden had, deelt namelijk de volgende uitdrukkingen van hem mede, welke hij zegt, dat woordelijk vertolkt zijn: »Beoordeel mij niet naar den maatstaf uwer kundigheden. Vergelijk mij veeleer met de onwetendheid, die mij omringt. Wij kunnen op *Egypte* dezelfde oogpunten niet aanwenden als op *Engeland*. Eeuwen zijn noodig geweest, om u te maken hetgeen gij zijt — ik daarentegen heb slechts weinige jaren voor mij gehad. Bij u zijn ontelbare lieden van verstand, die hunne regering begrijpen en derzelver werken ondersteunen; ik vind hier zeer weinigen, die mij zelfs slechts verstaan en mijne gedachten ten uitvoer brengen. Ik word dikwijls bedrogen, en weet, dat men mij bedriegt; vele anderen worden, wel is waar, ook bedrogen, maar zij weten het niet. Ik zoek iedereen op, die mij onderrigten kan." — »Ervarenis en werkzaamheid is alles. Tijdens den opstand in *Syrie* hadden Kolonel D. en de Heer M. een gesprek met mij, en prezen mij aan, de Geschiedenis te bestuderen, om daaruit de kunst van regeren te leeren; maar ik ben te oud, om Geschiedenis te studeren. Mijn zoon schreef mij, en verzocht om instructiën, hoe hij in den neteligen toestand, waarin hij zich bevond, behoorde te handelen. Ik dacht, de beste instructie is, dat ik zelf er heen ga. Ik kwam te *Jaffa*, en maakte weldra aan den opstand een einde. Dat was praktikale regering." — »De *Engelschen* hebben vele dingen uitgevonden; maar het beste, dat zij uitgevonden hebben, is de stoomvaart." (Ik hernam, dat de uitvinder der stoomschepen een *Amerikaan* geweest was.) »Hadden de *Noord-Amerikanen*

geene vaders gehad gelijk gij, (ging hij voort) zij zouden nimmer zoo vernuftige kinderen geworden zijn." — »Ik ben zoo gelukkig niet geweest, vroegtijdig onderwijs te genieten. Ik was zevenenveertig jaar oud, toen ik lezen en schrijven leerde. Nooit heb ik gereisd, en heb dus ook nimmer eenig beschaafd land gezien, dan het mijne. Hierom beeld ik mij ook niet in, immer datgene te kunnen doen, waartoe gij in staat zijt, noch die hoogte te kunnen bereiken, welke gij bereikt hebt." — »Wat baat het ons, u na te apen, wanneer wij uwen geest niet bezitten? Wanneer ik nu eens de broek van Kolonel CAMPBELL wilde aantrekken, (hier zag hij den zes voet langen Overste aan) zou ik dan daarom zoo groot schijnen, als Kolonel CAMPBELL is?"

DE SLAVENMARKT TE TUNIS.

De slavenmarkt ligt aan het boveneind der stad en is een vierkant pleintje met bogengangen, onder welke de nieuwsgierigen, de koopers en de slavenhandelaars op en neder gaan, omringd van kleine donkere winkels, waarin verscheidene handwerken geoefend worden; ook bestaat er, in een' der hoeken, eene halfverholen kroeg, waar talrijke bezoekers hunnen dorst komen lesschen en hunne pijpen rooken. In het midden der markt verheft zich eene vierkante, drie of vier voet boven den omringenden grond verheven plek, die met tapijten en matten belegd en door eene ligte, groen geschilderde en met kleine zuilen, naar den Moorschen smaak, doorsnedene balustrade omgeven is. In elken hoek van dit vierkant staat een pilaar, die het koepelvormige dak ondersteunt, waarin van plaats tot plaats openingen aangebragt zijn, die een twijfelachtig schemerlicht binnenlaten en tevens bijdragen om de marktplaats koel te houden.

In het binnenste dier afgeschutte plaats, welke 12 voet in het vierkant mag hebben, houden zich de makelaars op, grijsaards met sneeuwwitte baarden, in geel zijden gewaad, den bril op den neus, en met deftigen ernst de piasters tellende, die voor hen liggen; eene bezigheid, welke zij slechts afbreken, om de eene of andere aanteekening op te schrijven. Vóór hen, en met den rug naar hen toegekeerd, ziet men, op de matten nedergehurkt, de ongeluk-

kige voorwerpen dezer handelsspeculatiën; ik telde er negentien in het binnenste der omheining, en acht zaten op de steenen bank, die buiten de balustrade aangebragt is, waardoor zij aan de blikken van het publiek meer prijs gegeven zijn. Ik dacht, dat ik tranen, voor 't minst treurigheid over aller aangezigten uitgebreid zou zien; maar hoe groot was niet mijne verbazing, toen ik de slavinnen met elkander zag snappen en lagchen, alsóf er de voor haar onverschilligste zaak der wereld verhandeld werd; en toch hangt haar geluk of ongeluk van den meester af, die haar kiest. De Negerinnen waren bijna allen jong, doch van den geheelen hoop hadden er slechts twee of drie een dragelijk gezigt; de anderen waren uiterst mager, of hadden Ethiopische gelaatstrekken. Eenige stokoude vrouwen schenen door hare meesters slechts ter markt gebragt te zijn, omdat zij niet meer wisten, wat zij met haar beginnen moesten, en blijde zoude zijn, zich van haar, tegen welken prijs dan ook, te ontdoen.

Inmiddels stroomen de koopers toe. Bijna allen waren *Mauren*, die tot de gegoede klassen schenen te behooren, gelijk hunne lange zijden kleederen, hunne gordels en tulbanden van kostbare stoffen, en wel inzonderheid de rondheid hunner buiken, in *Afrika* zoo wel als in *Europa* het onbedriegelijke teeken van een goed leven, mede bewezen; in eenen hoek werd een rijk opgetuigd paard, met een Moorsch zadel van blaauw, zeer kunstig met zilver geborduurd fluweel, door eenen jongen Neger vastgehouden, die wachtte tot dat zijn heer met zijne aankoopen gereed zou zijn en middelerwijl ijverig snapte.

Zoo even werd de markt geopend; reeds klonk het geroep der slavenhandelaars: *miatinn*, *miatinn*, of *kamsinn*, *tlétamiatt* (200, 250, 300, te weten piasters.) Niets scheen mij zonderlinger dan de wijs, waarop zij hunne waar aanboden; zij deden de arme Negerinnen opstaan; tamelijk beleefd namen zij haar bij de hand, omtrent zoo als men bij ons eene bruid naar het altaar leidt, en voerden haar dus, onder het herhalen van hun geroep, in de menigte rond; die twee slavinnen te verkoopen had, voerde er aan elke hand eene; men zou zich hebben kunnen verbeelden eenen huisvader te zien, die zijne beide dochters rondleidde, of, zoo men deze vergelijking liever wil, eenen danser, die tusschen twee danscressen staat, en op het punt is, om een *en avant trois* uit

te voeren. Menigmaal werden de Negerinnen door eenen kooper uit den hoop aangehouden; terstond begon de verkooper, hetzij de bekoorlijkheden, hetzij de huisselijke bekwaamheden zijner waar aan te prijzen; maar de onbewogen *Maur*, die aan het geswets des uitventers het oor niet scheen te leenen, maar zich bij eigen onderzoek van hare ligchamelijke eigenschappen scheen te willen overtuigen, tot dat hij in staat zou zijn het zich van hare zedelijke te doen, greep den arm der slavin, betastte en drukte dien, om de vastheid van het vleesch te onderzoeken, bekeek alleroplettendst het binnenste der hand, deed zich vervolgens, als een geneesheer, die bij eenen zieke geroepen wordt, de tong vertoonen, bezag tanden en tandvleesch, stak zijne hand in hare *jubba*, en verzekerde zich, dat de boezem niet slap was; en eindelijk moest de verkooper zijne Negerin voor hem heen en weder doen gaan, volkomen op gelijke wijs als een paardenkooper zijn beest doet manoeuvreren! De meeste koopers waren moeijelijk te voldoen, en namen noch met de hoedanigheden der waar, noch met den gevorderden prijs genoegen, maar gingen verder. Somwijlen wordt de slavin vijftien- of twintigmaal aldus onderzocht, betast en gehanteerd, alvorens zij eenen meester of eene meesteres vindt; want onder het getal der gegadingden bevinden zich ook dikwijls Moorsche vrouwen, die voor hare huishouding Negerinnen koopen willen, en deze klasse van koopers is het keurigst en drijft hare vorderingen het hoogst. Wat de Christenen betreft, zoo kunnen zij slechts onderhands en door tusschenkomst van eenen *Maur* slaven koopen.

Ik bemerkte onder de menigte eenen ouden man, welke zijnen zoon met zich gebragt had, een jong mensch van 14 of 15 jaren, die aan de bezigtiging der Negerinnen eene bijzondere oplettendheid scheen te wijden. Ik weet niet, welke geheime drijfveer hem aanspoorde, het onderzoek zoo tot in de geringste bijzonderheden voort te zetten; maar zijn blik hechtte zich slechts op de jongste en de aanvalligste, en steeds bad hij zijnen vader, zijne keus op deze te laten vallen; ook scheen het, dat de goede oude man hem hierin zeer te wille was. Middelerwijl gingen de kleinood- en smisterij-verkoopers, welker straat op de slavenmarkt uitkomt, in het rond, en boden ringen, halssieraden van koraal en gouden ketens van bijzondere gedaante, die zeer gevoegelijk slavenketens genoemd konden worden, te koop.

Daar de meeste dier voorwerpen van opschik eenen vrij matigen prijs hadden, gebeurde het wel eens, dat een koopman aan zijne Negerin een geschenk deed, hetzij om haar op te vrolijken en daardoor te eer aan den man te brengen, hetzij om boven zijne mededingers uit te munten. Ik zag vijf of zes slavinnen verkoopen, welke hare nieuwe bezitters met de grootste bedaardheid en volkomenste onverschilligheid volgden. Overigens hebben zij het regt, om, wanneer zij mishandeld worden, van hare meesters te vorderen, dat zij haar weder verkoopen; met welk gevolg, laat zich begrijpen!

In het midden der omheinde plaats had ik eene dier ongelukkigen opgemerkt, uitgeteerd, met een vermagerd gelaat, en den duidelijken stempel dragende van kommer en ellende; naast haar stond een klein meisje van drie of vier jaren, en aan hare borst lag een knaapje, dat vijf of zes maanden oud kon zijn. Van medelijden doordrongen, kocht ik voor ettelijke *karoeben* aan peren, en legde die op de mat, waarop de arme moeder nedergehurkt zat. Al de overige Negerinnen keken mij met eene half verstandelooze verbazing aan, waarschijnlijk omdat zij niet in staat waren te begrijpen, hoe een *Roemi* (een Christen) een hart kon hebben. Het kleine meisje greep terstond naar de vruchten, zonder zich te bekommeren, van waar zij kwamen; doch de moeder, een oogenblik door mijne daad verrast, bragt vervolgens, naar Moorsch gebruik, hare hand afwisselend aan hart en mond, en haar blik zeide mij, wat zij gevoelde. Eenige oogenblikken daarna, terwijl ik onder de menigte rondging, voelde ik mijnen arm aanraken; ik keerde mij om: het was de Negerin, met haar kind op den arm, en verzeld door haar dochtertje, dat zich aan haar vasthield. Door haren meester weggevoerd, om geveild te worden, had zij mij in het oog gekregen, en, eerst haar voorhoofd, vervolgens hare lippen op mijnen arm buigende, kuste zij mij de hand, en dankte mij op hare wijs voor de geringe verligting, welke ik haar in haar lot had toegebragt. Ik erken, dat ik mij op dat oogenblik schaamde, niet dat ik, onder eenen hoop van *Mauren*, die mij aangaapten, door eene Negerin aangesproken werd, maar omdat ik zoo vurige dankbetuigingen voor eene zoo eenvoudige daad ontving. Het gevoel, dat ik ontwaarde, was te gelijker tijd zoet en bitter; nimmer had ik gedacht, dat men zich voor ettelijke *karoeben* zoo veel genoegen verschaffen kon, en zeker vermoedde de arme moeder,

toen zij mijn onbeduidend geschenk ontving, niet, dat het zien van haar dochtertje mij in gedachten naar *Frankrijk* verplaatst, en dat eene pijnlijke herinnering misschien nog grooter aandeel aan mijne verrigting had, dan medelijden.

DE TROOSTENDE DROOM.

In die lange sluimering verzonken, waaruit, gelijk de troostrijke leer der Christenen zegt, slechts Engelen eenmaal den slapenden wekken, rustte de aanminnige JULIE in hare doodkist. Aan sprakelooze wanhoop ter prooije, lag de moeder neêrgebogen over het stoffelijk overschot van haar eenig, van haar vurig geliefd kind; terwijl de vader, aan het verste vensterraam staande, naar buiten staarde in den helderen nacht, naar het met ontelbare sterren bezaaide uitspansel, welks gezigt hem ditmaal echter niet, gelijk anders, moed en vertrouwen op de wijze liefde der Voorzienigheid in het hart deed stroomen. In dit zijn veelbelovend kind toch was hem alle hoop voor dit leven afgestorven. Daar lag zij nu koud en kleurloos! Zijne bloem was verwelkt; want het was zijn hartverheugend denkbeeld geweest, het grootsche ideaal, dat hij zich van de menschheid vormde, in dit kind te verwezenlijken.

De uitgeputte natuur der vrouw neigt zich eer tot het weldadigste aller heelmiddelen, den slaap, dan het geweldig geschokte wezen van den man. Ook over de ongelukkige moeder breidde die trooster thans zijne vleugelen uit, en in de sluimering, die hare afgematte zinnen benevelde, verscheen haar een zonderling droomgezigt, hetwelk, toen zij ontwaakte, niet weinig bijdroeg tot de gelatenheid, waarmede zij zich het laatste overschot van haar geliefkoosd kind liet ontvoeren.

Zij wandelde (dus droomde zij) in een liefelijk, haar niet onbekend oord, waarin, afgezonderd van de wereld, hare woning lag. Welgemoed was zij naar dezelve op weg; doch plotseling omwolkte zich de hemel; het werd donkere nacht. Zij verdoolde, en toen zij, na lang rondzwerven, eindelijk haar vreedzaam vertrek weder binnentrad, zag zij haren gemaal, gelijk zij zoo even, wakende, hare dochter gezien had. Een plotselinge lichtglans, en in denzelven een bovenaardsch wezen van onbeschrijfelijke schoonheid, scheen

door de kamer naar de legerstede van den ontslapene te zweven.

Donkere en verwarde beelden bewogen zich tusschen dit gezigt en het volgende. Zij bevond zich namelijk alleen in een haar vreemd vertrek, welks versiering den weelderigsten rijkdom verried. Lang wist zij van verbazing en bewondering over den haar omringenden luister niet, waarop zij haar oog zou laten rusten, toen dit zich eindelijk onwillekeurig op twee binnentredende gedaanten vestigde. Het was hare dochter aan den arm van eenen jongeling. JULIE bemerkte hare moeder niet; want de vertrouwelijke liefkozingen van den jongeling en een verlangende blik op iets, dat hij in de eene hand droeg, maakten, dat zij op niets anders acht gaf. Zij trad voor den spiegel, bloeijende in al de bekoorlijkheden harer ontluikende schoonheid, en, terwijl de voorname jongeling haar met de eene hand liefkozend de oogen toehield, liet hij met de andere een' kostbaren shawl om de schouders van het meisje vallen. Nu trad hij terug. Zij zag in den spiegel, zeeg in zijne armen, en beide schenen, dronken van wellustig verlangen, naar den divan te waggelen.

Plotseling trad de glansrijke gedaante, welke de moeder reeds bij het sterfbed van haren gemaal gezien had, op haar toe. — »Gij staat verbaasd over hetgeen gij gezien hebt, (sprak het hemelsche wezen tot haar): weet, dat gij eenen blik in de toekomst van uw, thans aan deze aarde ontrukte kind gedaan hebt! Beroofd van haren vader, haren getrouwen vriend en beschermer, staat JULIE, met het gevaarlijkste geschenk der natuur begaafd, in de weelderige, verbasterde wereld alleen. De edeler gevoelens van haar hart verstikken in het gewoel der vermaken en onder den pestädem der verleiding. IJdelheid, tooizucht en neiging tot verstrooijingen worden hare heerschende hartstogten, en gij zaagt haar voor eenen shawl hare onschuld verkoopen."

Eene geweldige smart, oneindig pijnlijker nog dan die, welke haar beving, toen haar aanminnig kind den laatsten ademtogt slaakte, doorsneed haar het hart. Haar hemelsche vriend bemerkte het en vervolgde: »Daar zelfs de mensch, die zijn verstand magtig is, niets schoons, hetgeen hij gevormd heeft, moedwillig vernielt, wanneer hij daaruit niet iets nog schooners wil doen voortkomen, zoudt gij dan niet eene dergelijke handelwijs van de groote, oneindige Natuur,

dat is van haren alwijzen Insteller, verwachten, die de lentebloesems slechts daarom laat verwelken, ten einde de verkwikkende vrucht zich vorme; die in storm en onweder een plantsoen vernielt, opdat leven en vruchtbaarheid zich over geheele landstreken mogen uitstorten, en doodelijke pestziekten verdreven worden, welke oneindig meer tranen gekost zouden hebben, dan het verlies van het weinige, dat vernield werd?"

Bij deze woorden raakte hij hare oogen aan, en zij gevoelde zich op eenmaal als door ligte wolken opgeheven en steeds hooger en hooger in de ruimte van het oneindige uitspansel voortgedragen. Duizend bloeijende en schitterende wereldbollen zweefde zij in hare rustelooze vlugt voorbij, tot dat zij met haren geleider op een' derzelven nederdaalde. Zij zou dezelve voor onze vriendelijke aarde gehouden hebben, wanneer niet de hoogere levensbloei aller bloemen, kruiden en boomgewassen de werking eener nog weldadiger zon had doen kennen, dan die is, in welker straal de aarde zich koestert. Eene onbeschrijfelijk milde lucht omving haar, en haar geheele wezen werd door onuitsprekelijk zoete aandoeningen, half ligchamelijk, half onligchamelijk, in eene eigenaardige mengeling doordrongen. In den glans der ondergaande zon rustte zij, verloren in het aanschouwen der verheerlijkte landouw, onder eenen prachtvollen boom. Niet lang duurde het, of er verschenen kleine Engelgestalten, die in het geurige gebloemte haar al spelend omdartelden. Geene aardsche verbeeldingskracht zou in staat zijn, de lieftalligheid dier kinderen af te schetsen. Doch, welke zaligheid doortintelde hare borst, toen nu, van onder het lommer der boomen, de edelste en schoonste gedaante te voorschijn trad, welke uw penseel, o goddelijke RAPHAËL! slechts immer geschapen heeft! De frischste levenskracht was met eene aanminnigheid omkleed, welke het hart met aandoeningen vervulde, gelijk ons op aarde slechts in die oogenblikken te beurt vallen, waarin reine liefde voor de eerste maal het jeugdig hart doet trillen.

»Herkent gij haar?" vroeg de Engel.

»Het is mijne dochter!" riep, vol van het zaligste gevoel, de moeder.

»Wel is waar," hernam gene, »doorwandelt ook deze gewesten nog de Dood; maar als een schoon jongeling treedt hij aan de legerstede van den verscheidende, en de ach-

terblijvende ziet den zich aan zijn bekleedsel ontwindenden geest met dien geleider naar schoonere werelden snellen, nader nog aan de eerste Bron van alle leven en zaligheid. Ook kent men hier de smart van het scheiden niet; want hetgeen uliеden op aarde slechts in oogenblikken van zielverrukkende droomen zaligt, het gevoel van innige vereeniging door liefde is hier op het naauwst met het gevoel van het aanwezen zelf vereenigd."

De treurende moeder ontwaakte; maar de droom bleef haar tegenwoordig, en troostend versterkte de tijd het door dien droom in haar hart verlevendigd geloof, »dat alles slechts verwelkt, om schooner weêr te ontluiken."

WONDERBARE REDDING.

De geschiedenis van de laatste overstroomingen, door de *Rhone* te weeg gebragt, maakt gewag van verscheidene voorvallen, bij welke de beschermende hand der Voorzienigheid zigtbaar over onnoozele kinderen gewaakt heeft.

Toen de *Rhone* tot hare grootste hoogte gestegen was, zagen veerlieden, die in de nabijheid van *Avignon* met een vaartuig op de rivier waren, in de verte een donker voorwerp, hetwelk den stroom afdreef. Zij vischten het op; het was eene wieg met een kind van omstreeks tien maanden, dat om zijne moeder schreide. Het kind werd naar den Aartsbisschop gebragt. — In den nacht van den 2 November werd de kanaalwachtersvrouw, die met hare twee kinderen, waarvan het eene een zuigeling was, in een eenzaam gelegen stationshuis sliep, door het bruisen van de *Rhone* uit den slaap gewekt. De golven drongen de benedenverdieping der lage woning binnen, en stonden daarin reeds twee voet hoog, toen de moeder met de beide kinderen naar de bovenverdieping ontvlood. Al hooger en hooger rees het water, en de moeder had nog naauwelijks in haast voor hare kindertjes eene legerstede toebereid, of het drong ook reeds in dit bovendeel van het huis. Half bewusteloos redde de vrouw zich, met levensgevaar, door een venster op het dak, en bleef er, onder aanhoudende stortregens, bijna zonder kleederen aan het lijf en geheel zonder voedsel, drieëndertig uren lang zitten jammeren. De laatste levensvonk was op het punt van uit te gaan, toen zij eene boot

in hare nabuurschap gewaar werd; maar zij was onmagtig, om dezelve aan te roepen. Men bemerkte haar gelukkiglijk, en snelde toe, om haar te redden. Vervolgens zocht men ook, binnenshuis, de lijkjes der kinderen op; doch zie, zij waren beide nog in het leven! Hun bedje dreef op de oppervlakte van het water, en de huishond, die ook op hetzelve gesprongen was, had zich digt tegen hen aangedrukt en hen op deze wijs warm gehouden.

TURENNE'S PRACHTBEGRAFENIS.

Waarschijnlijk zullen weinigen zich herinneren, dat een lijkfeest, als het onlangs met NAPOLEON's overschot gevierde, nog niet zeer lang geleden, en wel op het bevel van NAPOLEON zelven, in *Frankrijk* plaats gehad heeft. Het ligchaam van TURENNE was te *St. Denis* bij de lijken der *Fransche* Koningen bijgezet geworden, en zou, tijdens de vernieling dier grafsteden gedurende de omwenteling, aan de woede van het gepeupel zeker niet ontkomen zijn, ware het niet, dat Professor DESFONTAINES het welbewaard gebleven lijk voor eene mumie had uitgegeven, en hetzelve als zoodanig ten behoeve van het Museum van Natuurlijke Historie gereclameerd had. Aldaar bleef het nu drie jaren lang tusschen eenen olifant en eenen rhinoceros ten toon gesteld; tot dat zulks door den afgevaardigde DUMOLARD werd opgemerkt, die in den Raad van Vijfhonderd met alle kracht tegen zulk eene ontheiliging optrad. Op zijn voorstel werd besloten, het lijk van den Veldheer naar het Museum *des Petits Augustins* te brengen, waar eene menigte andere geredde voorwerpen verzameld was, en van waar NAPOLEON hetzelve met veel praal naar de Invaliden deed brengen, in welk gebouw het thans nog rust. Tot deze overbrenging had men een katafalk op eenen zegewagen opgerigt, die door vier witte paarden getrokken werd. Oude krijgslieden droegen TURENNE's wapenen, oude krijgslieden omgaven den wagen; de Ministers volgden dien, benevens een' onoverzienbaren sleep van volk.

DE DUIKER SCOTT.

Op onderscheidene tijden hebben stoute duikers het schouwspel geleverd, dat zij zich van ontzettende hoogten in het water wierpen, zonder zich daarbij innerlijk of uiterlijk te bezeeren. Thans geeft weder een *Amerikaan* zoodanige vertooningen in *Engeland*. Het *Londensche* blad *the Globe* behelsde daaromtrent onlangs het volgende: »Een ontzettende toevloed van menschen drong zich heden aan de oevers van den *Theems* te zaam, om getuigen te zijn van het naar beneden springen, of liever duiken, hetwelk SAM SCOTT, de *Amerikaansche* duiker, boven van den mast der tegenover *Rotherhithe* voor anker liggende brik *Wakefield*, ondernemen zou. Niettegenstaande den hevigen wind, heeft deze inderdaad buitengewone man het publiek een uur lang met kunststukken van bijzondere behendigheid bezig gehouden. Langen tijd bleef hij in omgekeerden stand, met het hoofd op den top van den mast en de voeten naar de lucht gekeerd, overeind staan. Vervolgens zich daarbij een' doek om den hals windende, riep hij, dat, zoo het geëerde publiek den volgenden dag wederkomen wilde, het zien zou, hoe hij zich verhing. — SAM SCOTT beweert, zich in den waterval van *Niagara* van 597 voet hoogte naar beneden geworpen te hebben. Een andermaal liet hij zich van eene rots der haven *Isaoces*, in de provincie *Cornwallis*, 347 voeten hoog, in zee glijden. »Mijn kop," riep hij het volk toe, »is zoo hard als ijzer;" en, om dit te bewijzen, sloeg hij zich het hoofd met zoo veel geweld tegen den mast, dat deze er van trilde. »Men gelooft," zeide hij, »dat iemand, die zich van eene groote hoogte neêrwerpt, den adem verliest. Ik zal u het tegendeel bewijzen, door u, onder mijn vallen, eenige woorden toe te roepen, welke ik u verzoek vooral niet te willen vergeten." — Daarna trok hij zijne schoenen uit, hief dezelve boven zijn hoofd, nam een' krachtigen afsprong, en riep luidkeels: »Daar gaat hij; goeden dag! Vergeet den duiker niet, wanneer hij wederkomt." Hiermede verdween hij onder de golven, terwijl het water 12 à 14 voet hoog rondom hem opspatte.

De ongelukkige man is sedert op eene zeer tragische wijs om het leven gekomen. Den 11 Januarij l.l., des namiddags, wilde hij van een op de *Waterloo*-brug te *Londen* opgerigt getimmerte in het water springen. Als een voorloopig kunststuk hing hij zichzelven een tijdlang aan eene koord op, van hetwelk hij den strop onder zijne kin wist vast te hechten. Ditmaal echter ontslipte hem de strik, belette hem om hulp te roepen, en verwurgde hem. Eene wijl slingerde hij heen en weder; eindelijk werden de toekijkers, die eerst,

om de vermeende zoo natuurlijke nabootsing, hem geweldig hadden toegejuicht, ongerust, en sneden hem af. Men opende hem eene ader; maar hij was en bleef een lijk.

TOONEELKLUCHT.

Een reiziger verhaalt van den komediantentroep in eene kleine *Fransche* stad, waar hij in den schouwburg eenen genoegelijken avond doorbragt, het volgende: »In het eerste bedrijf van het stuk gebeurde een klein ongelukje; de held, die de hoofdeigenschap van eenen held, eene zwaarklinkende stem, bezat, trekt in volle woede zijn zwaard, maar het gevest alleen blijft hem in de hand, de kling vliegt rinkelend in het hokje van den souffleur — doch dit hindert niet; een held geraakt nimmer in verlegenheid; de onze steekt zijne tegenpartij met het enkele gevest dood. — In het tweede bedrijf was het de heldin, aan welke iets onverwachts overkwam; haar kleed blijft haken aan een' ouden boom, welken de decoratieschilder zeer kunstig met vele takken en uitwassen nagebootst had; met tragischen tred stapt zij verder; het ontrouwe kleed scheurt haar van de heupen, en zij staat — in haren onderrok; doch niettemin speelt zij het tooneel verder, want ook in haren onderrok blijft zij heldin. — De intrigant en aartsbooswicht uit het drama had, meende hij, zijne geweldige knevels regt vast gekleefd; maar het moest nu eenmaal een dag des ongeluks zijn: terwijl hij, naar het voorschrift zijner rol, aan de kamenier eenen kus ontrooft, verplaatst zich het sieraad van zijnen koolzwarten baard boven hare rozenlippen. Het regende letterlijk vreugdetranen onder het publiek, zoodat het drama, door al deze dramatische ongelukken gestoord, niet tot zijne ontwikkeling geraken kon. — In het vierde bedrijf moest een hond op het tooneel verschijnen; zijn acteurstalent werd voorloopig, achter de schermen, door eene ruime portie schoppen ondersteund; eindelijk begint het gekwelde dier overluid te blaffen, en boven uit den engelenbak antwoordt een zijner viervoetige broeders; tusschen hen beiden ontstaat nu een zoo luidklinkend blafduët, dat de held zijne schoonste krachttiraden, de heldin hare aandoenlijkste jammerklagten in den wind spreken. — In het vijfde bedrijf ging langen tijd alles goed; eindelijk moet eene actrice de ongelukkige woorden uitspreken: »Ach, reeds zie ik eene nieuwe ramp ons naderen!" en een algemeen uitbarstend gejuich belet haar voort te gaan, tot dat de tooneelmeester gepast oordeelt op te treden en het publiek voor al de voorgevallene noodlottigheden om vergiffenis te vragen. »Het komt er niet op aan," roept men hem goedaardiglijk van alle kanten toe; »het is nu eenmaal heden een ongeluksdag; laat het gordijn maar vallen." Maar zelfs het ongelukkige

gordijn wildè niet naar behooren zijn' pligt doen; en, toen men hierop met geweld aan de touwen begon te trekken, plofte het al donderend naar beneden, en wikkelde het tooneelgezelschap in eene digte stofwolk, die zich tot ver in den bak verspreidde.''

ZANGERS-INKOMEN TE PARIJS.

Berlioz, die *qua* Criticus even scherp en snijdend is als *qua* Componist, legt in het *Journal des Débats*, bij gelegenheid van het optreden van Mad. Heinefetter, de volgende rekening van Zangers-inkomen te *Parijs* bloot: »De eerste Tenor,'' zoo schrijft hij, »heeft 100,000 fr. inkomen, en zingt daarvoor ongeveer zevenmaal per maand. Hij treedt dus jaarlijks in 84 representatiën op, en trekt derhalve elken avond ruim 1100 fr. Aangenomen, dat eene rol uit 1100 noten of syllaben besta, zoo komt elke lettergreep op 1 fr. te staan. B. v. in *Willem Tell:*

Ma (*) *présence* (†) *pour vous est peut-être un outrage.* (§)
Mathilde, (⁎) *mes pas indiscrets* (‡)
Ont osé jusqu'à vous se frayer un passage. (**)

Deze drie regels kosten dus 34 fr. Veel gelds! Wanneer men nu eene *prima Donna* voor een voddige 40,000 fr. jaarlijks engageert, komt, wel is waar, *Mathilde's* antwoord lang zoo hoog niet, elke harer syllaben namelijk slechts op 8 sous; maar ook dit is nog al een aardig sommetje.

On pardonne aisément (††) *des torts* (§§) *que l'on partage.* (⁎⁎)
Arnold, (‡‡) *je* (***) *vous attendais.* (†††).

Te zamen 8 fr.

Wij lagchen, (voegt Berlioz hierbij) maar de schouwburgen moeten betalen; en zij zullen zoo lang betalen, tot dat zij eindelijk, wanneer hunne kassen ledig zijn, de zalen moeten sluiten. Dat zullen zij alle; en dan zullen de »onsterfelijken,'' die toch moeten eten en drinken, wel dienen te besluiten zanglessen te geven, (d. i. zij, die daartoe in staat zijn) of anders op de openbare pleinen, onder geleide eener guitar, bij vier lichten en op een groen tapijt, te zingen. Veelligt geraakt men dan op den regten weg, om het muzikale gebouw op vastere en beter verzekerde grondslagen te vestigen, daar toch noch de kunst noch onze gewoonten die instellingen meer kunnen ontberen.''

(*) 1 fr. (†) 3 fr. (§) 9 fr. (⁎) 8 fr. (‡) 100 sous. (**) 13 fr. (††) 2 fr. 40 c. (§§) 16 sous. (⁎⁎) 2 fr. (‡‡) 16 sous. (***) 8 sous. (†††) 32 sous.

N°. IV. *Mengelw.* bl. 182. reg. 2. v. bov. staat 92, lees: 150.

MENGELWERK.

GODS WIJSHEID EN WELDADIGHEID IN HET WATER.

Voorgedragen in de Maatschappij *Felix Meritis*,

door

N. SWART.

Waarin de tijden ook mogen verschillen, daarin komen ze allen overeen, dat het in dezelve niet aan klagten mangelt. Hetzij wij de vaderlandsche, hetzij wij de algemeene geschiedenis nagaan, het verschijnsel doet zich als op elke bladzijde aan ons voor. Nu eens is het lot, dan weer de zedelijkheid der menschen meer bijzonder op den voorgrond geplaatst. En hoe luisterrijker zich de gedaante der zaken in één opzigt voordoet, hoe zwarter tafereel de scherpziende zedemeester in een ander opzigt weet te malen. De algemeene grond dezer gesteldheid valt gemakkelijk te gissen. Gebrekkig is de mensch; onvolkomen is zijn toestand op aarde; wat ook wissele of keere (en groot zijn de veranderingen van zeden en lotgevallen), dit blijft, en wordt in elke eeuw te krachtiger gevoeld, te duidelijker opgemerkt, hoe meer vroeger leed vergeten of onbekend gebleven is.

Onze dagen onderscheiden zich door groote vorderingen in de natuurkundige wetenschappen, en vooral door derzelver uitgebreide toepassing op de werkzaamheden en belangen des dagelijkschen levens. De werktuigkunde en inzonderheid de aanwending der stoomkracht hebben de vermogens der menschen tot vervoer niet slechts, maar vooral ter vervaardiging van allerlei voorwerpen der behoefte en weelde, ontelbare malen vermenigvuldigd. Eene stoffe van dankbaarheid den Algoede, die ons daartoe, onder anderen, den langdurigen vrede beschikte; eene stoffe van tevredenheid en lofverheffing, zoo van wege de bestrijding der ongemakken van het leven,

als van wege de verhevenheid der menschelijke natuur, die zulk eene kracht ontwikkelt, en die kracht niet meer om te verwoesten aanwendt, maar om behoud en geluk te vestigen. Doch men is niet in gebreke gebleven, eene zwarte zijde aan dit blinkend voorwerp te doen kennen, ja daarin verlaging van het menschdom en verduistering van den weg der Voorzienigheid aan te wijzen. Ik zal mij bij al de verkeerdheden niet ophouden, die men, te regt of te onregt, uit de vermeerdering der industrie, op grond van uitgebreider natuurkennis, als uit eenen vruchtbaren bodem meent te zien opschieten; ik zal niet zoeken te betoogen, dat, althans in ons land, fraaije letteren en kunsten nog geenszins behoeven te vreezen voor de wetenschappen te moeten achterstaan: dit alleen wenschte ik, dat men, als in ouden tijd, de kennis der natuur, in plaats van aan miskenning, tot aanwijzing en betoog van de aanbiddelijke Hand besteedde, die het alles zoo wonderbaar gewrocht, en aan den mensch, haar beeld op aarde, tot zoo weldadige en heerlijke einden onderworpen heeft. Ik berisp het niet, dat men het bewijs van Gods bestaan thans inzonderheid in het menschelijk hart zoekt: wie gevoelt zijne wet, wie hoort zijne stem niet in het binnenste, en leest niet in de geheele geschiedenis: hetgeen van God kennelijk is, dat heeft Hij den menschen geopenbaard, hunne conscientie mede getuigende? Maar waarom de natuur uitgesloten, ja het in dier voege voorgesteld, alsof hare kennis en beoefening vijandig tegen de godsvrucht overstond, slechts geschikt zijnde, om den Onzienlijke onder al het zigtbare te vergeten, en, bij onze heerschappij over het geschapene, aan onafhankelijkheid van den Schepper zelven te doen denken?

Deze gedachten noopten mij, op een onderwerp terug te komen, dat ik, vele jaren geleden, bij herhaling voor u behandelde. (*) Den eersten keer sprak ik over de kennisse Gods uit de natuur, waarbij mij echter de natuurlijke historie de meeste stof aanbood. Den volgenden bepaalde ik

(*) Zie het *Mengelwerk* van dit Tijdschrift voor 1818, N°. VIII en 1823, N°. XI.

mij uitsluitenderwijze bij den mensch, en het was de ontleedkunde, die mij daarbij inzonderheid geleidde. Het is geenszins noodig, eene zeer bijzondere kennis van deze wetenschappen te bezitten, om met hare uitkomsten bekend te zijn en die tot het gemelde einde aan te wenden. Ik zou er dan zoo min voor berekend zijn, als voor hetgeen ik nu heb voorgenomen, om namelijk een bepaald onderwerp uit de eigenlijk gezegde natuurkunde op gelijke wijze te behandelen, en te spreken over Gods wijsheid en weldadigheid, in het water aan den dag gelegd.

Ik zal mijn onderwerp in drie deelen voorstellen: wat namelijk het water is voor de huishouding der natuur; wat hetzelve is voor het gebruik der menschen; en eindelijk, hoe ook in dezen het schoone en verhevene met het nuttige en goede in Gods werken gepaard gaat.

Hetgeen iederen mensch in het oog loopt, is de onontbeerlijkheid van water, zal er ergens eenige vrucht gedijen. De woestijnen van *Afrika* leveren onmetelijke velden op, waar een eeuwige dood heerscht, omdat geen regendrop dezelve besproeit, geene rivier haar doorsnijdt, geene bron haar verkwikt. En waar dit laatste somtijds plaats grijpt, waar onderaardsch water, door hooger afstrooming gedrukt, zich een' weg naar boven heeft gebaand en zich in vele beekjes verdeeld, daar verheft zich het leven uit den dood, daar vertoont zich menigmaal een klein paradijs van vruchtbaarheid en vreugde in het midden der woestheid, die, zonder deze, voor den reiziger niet zou te betreden zijn.

De reden van dit verschijnsel is thans geen raadsel meer. De natuurkunde vergunt ons, eenen blik in hare geheimen te slaan, die hetzelve genoegzaam oplost. Hoe ontstaat de plant, hetzij dan groot of klein, gras, heester of boom, met hare bloemen en vruchten? Hoe worden de bestanddeelen, die haar moeten voeden en doen groeijen, naar elk deel derzelve heengevoerd? Hoe worden zij uit het zand of de klei toebereid en hiervoor geschikt gemaakt? Ja,

hoe ontstaan op deze wijze onmetelijke bosschen of onuitputtelijke voorraadschuren van zaad en graan, zonder dat de grond, waaruit zij voortkwamen, iets verlieze, de heuvel vlakte, de vlakte dal worde? De kruid- en scheikunde leeren ons het water als de voorname bron kennen van het geheele groeijende rijk; daar de scheikunde heeft doen zien, dat hetzelve in twee bestanddeelen is af te zonderen, die als bepaalde luchtsoorten bekend staan; want het zijn deze, welke, bij de ontleding van alle groeibare stof, bijna alleen overblijven. Het water, zoo geschikt om alles te doordringen en gestaag nog fijner vormen aan te nemen, verheft zich van vezel tot vezel, laat geene plaats onbezocht, en zet overal de deelen af, ter opneming in de plant vereischt.

En *hoe* heeft nu de scheppende Hand gezorgd, dat dit onontbeerlijk vocht alle velden besproeide, de gansche aarde bewoonbaar maakte, en slechts hier en daar, als tot een' wenk ter opmerkzaamheid, door bijzondere regeling eene enkele barre vlakte daarvan uitzonderde? Ziethier het antwoord! Het grootste gedeelte van onzen aardbodem is water; wat wij vast land noemen, is slechts een grooter eiland, zich uit het midden der wateren verheffende. Die onmetelijke waterspiegel biedt dag op dag zijne oppervlakte aan de lucht en zonnestralen. En het vocht, door zijne natuur daartoe genoopt, verdampt al meer en meer, gaat in onzigtbaren nevel over, en vereenigt zich met de lucht, die onzen aardbol van alle kanten omringt, om, door allerlei oorzaken in gedurige beweging gebragt, nu herwaarts dan derwaarts te stroomen. Maar deze vereeniging is niet voor altijd. Hier stuit de bezwangerde lucht tegen een verkoelend voorwerp, een hoog opgestapeld berg- en rotsgevaarte, en, even als aan het koude glas, in het verwarmde vertrek binnengebragt, zet zich de damp aan hetzelve vast, om vervolgens tot water, ook wel tot sneeuw en ijs over te gaan, en de duurzame bronnen te vestigen, uit welke, bij veranderde temperatuur, de beken afstroomen en de rivieren gevormd worden. Daar wederom vallend in de lucht zelve, door plaatselijke of andere oorzaken,

veranderingen voor, en de doorschijnende stof wordt dik, de blaauwe lucht met wolken bezet, het vocht eerst in damp en daarna in regendroppen afgescheiden, en zacht en gelijkmatig, vruchtbaar en verkwikkend daalt de regen des hemels op veld en akker neêr. Door deze en dergelijke middelen is in den bestaanden nood ten volle voorzien. Zoo doet God zijne milde hand open, en laat het aan geene lafenis voor mensch of vee, voor dier of plant ontbreken.

Het ligt in den aard der dingen, dat een voorregt doorgaans aan eenig nadeel is verbonden. Er is geen licht zonder schaduw; en het is eene blijkbare dwaasheid, naar eene wereld te wenschen, waar allen in het bezit van alles waren, hetzij wij daarbij aan menschen, hetzij wij aan zaken denken. Maar daarin mogen wij de voortreffelijkheid der inrigting van het geschapene, daarin de wijsheid en weldadigheid van den Schepper opmerken, dat het onvermijdelijke kwaad zoo veel mogelijk vergoed of ten goede wordt aangewend. Hier nu ontmoeten wij twee dergelijke moeijelijkheden. Vooreerst, dat zoo groot een gedeelte der aarde, als met water bedekt is, voor de bewoning, voor het gebruik van levende en gevoelige schepselen schijnt te moeten verloren gaan. Ten andere, dat de menschen, daardoor van elkander gescheiden, verstoken zijn van de onderlinge hulp, bijstand en wederkeerige verrijking met de voorwerpen, die hier al, elders niet mogen ontstaan. Doch, wat het eerste betreft, behoef ik u te doen opmerken, dat zee en stroomen niet min dan het drooge zijn bewoond; dat het water, even als de lucht, in welke wij leven, voor de minste drukking wijkt, het kleinste insekt in zijnen schoot toelaat, zonder het in eene zijner bewegingen te hinderen, en dat het, van de andere zijde, met verbreede voorwerpen opgevangen, even als de lucht voor den vleugel of het zeil, ja nog volkomener middel biedt, om zichzelven daarin voort te stuwen? Zoo leven en wemelen er duizende schepselen, van den verbazenden walvisch, die ontelbare ponden weegt, tot het slijmdiertje, dat naauwelijks aanraking verdraagt, of tot het mikrosko-

pische voorwerp, waarvoor de droppel eene wereld is. Wat ons de dampkring door de inademing verschaft, om den prikkel des levens te onderhouden, dat wordt voor hen uit de grondstof zelve afgezonderd, door hen bewoond. En niet minder, dan wij, die de aarde betreden, zien zij dagelijks de tafel voor zich aangeregt. Ja, zoo min onder ons het evenwigt verbroken wordt door te groote toename van sommige of verdwijning van andere schepselen, de onzindelijkheid overhand neemt en de aarde door rottende voorwerpen onbewoonbaar maakt, even zoo min ontbreekt het daar aan verslindenden, die de reinheid bewaren, als ook aan wapenen, listen en middelen, die de vervolgden voor geheelen ondergang behoeden.

En wat de tweede zwarigheid betreft, datzelfde water, hoe weinig belet het ons elkander op te zoeken en bij te staan! Hoezeer strekt het integendeel, om allen vervoer gemakkelijk te maken! Hoe moeten wij het niet als den voornamen band van gemeenschap onder de menschen beschouwen! De zeeën, de rivieren, zietdaar de wegen, welke men in den vroegsten tijd heeft ingeslagen en gedurig beter leeren bewandelen! Denkt aan een binnenland, zonder kusten en zonder rivieren, en gij hebt de beletselen voor u, om hetzelve te doordringen. Wat dat land bevat, welke schatten het ons welligt zou opleveren, blijft grootdeels onbekend. En zoo er menschen waren, zij zijn van alles, wat wij hun zouden kunnen mededeelen, jammerlijk verstoken. Het water, het water levert hier gemakken op, welke het menschelijk vernuft, om wegen aan te leggen, en lastdieren in te spannen of andere middelen uit te vinden, verré vooruitstreefden, en nog immer boven de kostbaarste inrigtingen van anderen aard in menigerlei opzigt zijn te verkiezen. — Maar, zegt gij welligt, dit is een toevallig voordeel, waarvan slechts de menschelijke schranderheid zich tot hare oogmerken heeft weten te bedienen. — Doch, zoo vraag ik, wie gaf dan het water die wonderbare eigenschap, dat, daar het voor de minste drukking wijkt, het tevens de ontzettendste gevaarten draagt? Of hebt gij dat nooit opgemerkt, nooit die eigen-

schap der vloeistof, van welke water meest altijd het voornaamste deel uitmaakt, met aandacht gadegeslagen? Verbeeldt u eene zandwoestijn; het schip zal er op rusten, maar, voor zoo ver het er eenigermate is ingezakt, onbewegelijk op blijven staan; doch, op het water gelegd, en zelfs voor een deel in hetzelve neêrgezonken, wordt het door de minste kracht bewogen en in elke rigting voortgestuwd. Op eene voor ons onbegrijpelijke wijze scheiden de onzigtbare vochtdeeltjes of glijden gemakkelijk over elkander; schoon zij bij onderzoek blijken hard als keijen te zijn, en, door storm en wind, ja door eigene zwaarte aangevoerd, in staat, rotsen te doorboren en bergen uit hunne plaats te zetten.

Ik moet er nog een paar aanmerkingen bijvoegen, om dit gedeelte van ons betoog ten einde te brengen. De meeste ligchamen of stoffelijke zelfstandigheden bezitten veerkracht; dat is, de eigenschap, om, ingedrukt zijnde, de oude gedaante met kracht te hernemen. Zoo wordt de marmeren stuiter, op de zerk geworpen, voor een oogenblik afgeplat; maar het geweld, waarmede hij zich dadelijk herstelt, doet hem even zoo hoog weêr opspringen als zijn val was geweest. Bij de druipbare vloeistoffen echter, met name het water, bestaat deze eigenschap slechts in geringe mate. En wij mogen niet nalaten hierin de hand der Alwijsheid op te merken. Want, T. T., zaagt gij ooit de zee, door een' stevigen wind gejaagd; zaagt gij ze, tot bergen opgezet, met het ligte vaartuig spelen; zaagt gij ze de hoogste dijken beklimmen en onzen aan haar ontwoekerden grond met een wis verderf bedreigen? O, verbeeldt u dan diezelfde grondstof als eene veer gespannen, elken stoot met gelijken wederstoot beantwoordende, tot op den bodem toe beroerd; en hoe zou zich eenig voorwerp op dezelve mogen wagen, hoe zou eenige dijk of dam in staat zijn hare woede te beteugelen?

Eindelijk. Alle groote wateren zijn zout. Het schijnt wel haast, dat distillering door de lucht of doorzijging in den grond vereischt wordt, om deze eigenschap, die hetzelve voor ons onbruikbaar zou maken, daaraan te ontne-

men. Wanneer en waartoe die zoutheid ontsta, zal ik niet verder onderzoeken. Maar het schijnt eene waarheid, dat de wereld althans van ééne zijde daaraan groote verpligting heeft. Het water bevriest daardoor oneindig minder spoedig, ja zou anders, meent men, die kusten, welke wij onder de gematigde rekenen, weldra met eene bijna onvernielbare ijskorst omringen, en landen als de onze met *Groenland* en dergelijke streken op gelijke lijn plaatsen.

Zietdaar, G. G., het weldadige en wijze, voor de huishouding der natuur, in eenige opzigten aangewezen! Ik erken, deze blijken van eene welbestuurde Hand, van een wijs en kunstig bestel, zijn misschien niet zoo handtastelijk, als welke in de zamenstelling van plant en dier, vooral den mensch, zijn aan te toonen; maar wie zal ze echter miskennen? Ja, wie ziet er hier en daar niet eene diepte en rijkdom van kennis in, welke zelfs in dat werktuigelijk zamenstel niet is te vinden? Doch wij hebben onze taak niet ten einde gebragt, en zullen dus overgaan, om diezelfde weldadige wijsheid in het water op te merken voor ons bijzonder gebruik.

Misschien merkt iemand aan, dat ik mijne opgaaf reeds ben vooruitgesneld; dat de bevaarbaarheid van het water, ja ook het aangename voedsel, ons door de bewoners van zee en stroomen geleverd, reeds tot het gebruik behooren, door ons van het water gemaakt. Ik erken dit: de natuur en hare voorwerpen schikken zich niet zoo naauwkeurig naar verdeelingen, die slechts voor ons, tot een geregeld overzigt, behoefte zijn. Reeds het eerste bewijs, in deze tweede afdeeling aangevoerd, zal er een nieuw voorbeeld van opleveren. De natuur, zegt men, doet geene sprongen; zij vormt overal zachte overgangen, en immer vindt men voorwerpen, die, als 't ware, met één been op dit, met het andere op dat grondgebied staan.

Inderdaad, het gebruik, door de menschen van het water gemaakt, is zoo veelvuldig, dat ik wanhoop hetzelve algemeen aan te duiden. Het eerste, zoo even door mij

bedoeld, is de aanwending tot drank. Deze is ons met alle dieren gemeen. Honger en dorst zijn de twee eischen, de twee prikkels onzer natuur, om het bouwvallige ligchaam van onderhoud te voorzien. En de laatste wordt alleen door het water bevredigd. Want mogen sommige volken die bevrediging ook voornamelijk in melk aantreffen, en de verfijning van zeden en leefwijze ons tot bier en wijn, tot koffij en thee de toevlugt doen nemen, wat is het anders dan water, hetzij door de natuur, hetzij door de kunst met vreemde, voedende of geurige deelen verbonden? Waar bestaat een grooter gebrek, dan daar het aan deze lafenis mangelt? Wat is zoo onontbeerlijk, zoo verkwikkelijk na lang gemis, zoo krachtig om de bezwekene vermogens te herstellen, als de zuivere en koele bron, als het vocht, dat, als ten teeken van zijne weldadigheid, uit den hemel zelv' afstroomt?

Tweederlei noemden wij de behoefte aan onderhoud van het ligchaam: spijze en drank. Aan geen van beide laat de natuur het hare kinderen ontbreken. Voor den mensch echter is zij het minst zorgvuldig; ten einde hem daarna het meeste wel te doen. Elk dier weet terstond, wat hem voegt, en vindt dit, met meer of minder gemak, voor zich toebereid. Maar de mensch heeft geen zoo bepaald voedsel; onderzoek en beproeving moeten meestal vooraf gaan, eer hij iets daartoe aanwendt, en vele voorwerpen zijn niet, dan na zorgvuldige toebereiding, te gebruiken. Onder de middelen, hiertoe aangewend, speelt het vuur eene groote rol. Doch het water is maar weinig minder belangrijk te achten. Hoe vele stoffen worden alleen door koking in, hoe vele door vermenging met water bruikbaar! En waar is een ander vocht, dat deze zuivere, van allen bijzonderen smaak ontbloote grondstof, in de meeste gevallen, zou kunnen vervangen?

Zindelijkheid is eene behoefte voor den beschaafden mensch. De natuur zelve gaat hem daarin voor. Zij is op allerlei middelen bedacht geweest, om de ophooping der onreinheid te voorkomen. Hier zijn het de stormen en de onweders, die den dampkring zuiveren; daar vele groo-

te en kleine gedierten, die op allerlei krengen azen; elders regen en stroomen, die stof en vuilnis wegvoeren. Maar wat staat ons tot dit einde voornamelijk ten dienste? Ik behoef het niet te noemen, T. T. Waar bij een volk het water in overvloed wordt aangetroffen, daar vindt men doorgaans zindelijkheid. Waar het integendeel aan dezen overvloed ontbreekt, als in vele deelen van het Oosten, daar moet de reiniging als een Godsdienstpligt worden voorgeschreven. En ook dit heilig voorschrift wordt te leur gesteld, wanneer de *Muzelman* zijne wassching kwanswijs met zand verrigt.

Wij stelden daar even vuur en water als de twee groote hulpmiddelen naast elkander, om onze spijzen te bereiden. Het eerstgenoemde zou misschien geene mindere lofspraak dan het andere verdienen, wegens het onberekenbaar nut, dat het ons in vele opzigten aanbrengt, wegens de onontbeerlijkheid van hetzelve, om ook van het water de vereischte dienst te trekken. De mensch, heeft men wel eens gezegd, bezit magtiger noch belangrijker vriend en dienaar, dan het vuur. Dat schenkt hem warmte in de koude, licht in de duisternis, de spade om te graven en het zwaard om zich te verdedigen, spijs om te eten, en het middel, om het zoo geroemde vocht zelf, tot allerlei nut en voordeel, nog oneindig vruchtbaarder te maken. Doch, hoe gevaarlijk, hoe weinig te vertrouwen is die eigen magtige vriend! Aan zijnen band ontsprongen, grijpt hij woedend om zich, en meer, dan hij immer stichtte, heeft hij welhaast verwoest. Hoe stuiten wij zijne woede? hoe stillen wij het gekrijt van vrouw en kind, van den ongelukkigen, die zijn goed en have ziet ter prooije geven? waar zoeken wij troost, als huis bij huis door de vlammen wordt aangetast, en eene wereldstad zich, binnen weinige uren, met vernietiging ziet bedreigd? Het water, zoo vaak de trouwe bondgenoot, wordt hier de teugel voor het vuur. Daarmede, daarmede alleen wordt de felste brand gebluscht. En elders, waar deze gezegende bezitting slechts schaars is uitgedeeld, waar men het nooit volprezen werktuig van onzen VAN DER HEIDE, om het ter regter

plaatse aan te brengen, niet kent — elders mogen geheele steden, met kerken en openbare gebouwen, door de vlam worden weggeraagd, in ons waterrijk land kent men die rampen niet.

Ik sprak daar van een werktuig. En welk eene reeks van nieuwe gedachten opent dat ééne woord voor den geest, die de nuttigheid van het water beschouwt! Hoe vele raderen worden in beweging gebragt door het enkele gewigt van het vallende water! Hoe veel kracht is door een regt gebruik van hetzelve daargesteld, waartoe bezwaarlijk eenig ander middel zou kunnen strekken! Hoe herinnert gij u hier inzonderheid de uitvinding van den *Amerikaan*, die van uit zijn laat ontdekte land eene nieuwe wereld over de oude deed opgaan! Dat zelfde water, hetwelk in zijnen druipvormigen toestand naauwelijks eenige veerkracht bezat, neemt die, tot damp zijnde verhit, in de hoogste mate aan; zoodat het, met geweld te zamen gedrukt, een onberekenbaar vermogen daartegen stelt, en, door de kunstrijke hand des menschen geleid, het onmogelijke mogelijk maakt. Daar ziet gij, in eene uitgebreide werkplaats, als 't ware, honderd handen in beweging, honderd werkzaamheden in vollen gang, honderd voorwerpen in een oogenblik vervaardigd; en het beginsel van al die beweging is een enkel stoomwerktuig, en de veer van al die kracht is een handvol gewoon water. Daar ziet gij als eene reeks van gebouwen, met menschen, met vee, met allerlei koopwaar opgevuld, met onnaoogbare snelheid langs den weg gevoerd; en er is geen lastdier, dat het trekt, geen kunstige toestel van zigtbaar raderwerk, geen zoil zelfs noch iets voorhanden, dat u het wonder verklaart. Een enkele pot met ziedend water bevat het gansche geheim. Vangt slechts den damp op, laat hem tegen de wielen stuiten, en, van zelve rondgedraaid, voeren zij u, waar gij wilt. Daar, eindelijk, leent het water, in twee onderscheidene vormen, zijne dubbele dienst, en de schipper vraagt naar geene winden meer; het magtige gebied van AEOLUS heeft een einde genomen; als de trotsche zwaan drijft de sierlijke boot door eigene kracht daarheen.

Gij weet dat alles, G. G.! Maar hebt gij het ook bedacht? Hebt gij bij al den zegen stilgestaan, die ons dit eenvoudige, dit weinig geachte voorwerp in zoo vele opzigten aanbrengt? Hebt gij ook daarvan tot uzelven gezegd: Hoe groot is God in het kleine! welk eene weldaad van zijne hand is datgene, waarvan de Heiland zelf als van het geringste spreekt, zeggende: »wie u eenen dronk waters zal gegeven hebben, het zal hem vergolden worden." Want voorzeker wij zijn niet blind genoeg, om dat aan toeval of wel eeniglijk aan onze eigene schranderheid toe te kennen, die van niets alles zou weten te maken, het nutteloosste tot de nuttigste einden aan te wenden. Neen, het zijn de bepaalde eigenschappen, de wonderbare, onbegrijpelijke eigenschappen van het water, die ons tot zulk eene aanwending in staat stellen. Wie maakte het zoodanig? wie legde er die krachten in, en deed het, hier in deze, daar in gene gedaante, hier langs dezen, daar langs genen weg, uit de aarde en uit den hemel, uit de zee en uit de lucht, overvloediglijk te voorschijn komen, om zoo vele nooden te vervullen? Waar is een vernuft als dat van den Schepper, om zoo veel en zoo groots in een enkel onaanzienlijk voorwerp zaam te vatten?

Ik beloofde, in de laatste plaats, aan te toonen, hoe ook hier het schoone en verhevene met het nuttige in Gods schepping gepaard gaat. En ik heb hiervoor eenige bijzonderheden gespaard, die anders wederom in het eerste én tweede deel ook hare plaats hadden kunnen vinden.

Spraken de Ouden van eenen PROTEUS, die alle gedaanten kon aannemen; welk voorwerp in de natuur zou meer aanspraak op dezen naam hebben, dan het water? Straks zagen wij het in bijna onzigtbaren damp; vergunt mij, het u aan te wijzen als eene vaste en harde zelfstandigheid, in staat duizenden van ponden te dragen. Vroeger hebben wij gezegd, dat deszelfs zamenstellende deelen hard als keijen waren, zoo als niet alleen deszelfs geluid in een luchtledig vat, maar ook deszelfs uitwerksel in me-

nige omstandigheid aanwijst; en nu verzoek ik u op de sneeuw te letten, die, zachtkens nedergevallen, een meer dan donzen kleed over de aarde uitbreidt, dat, hoe dik ook, zelfs het teederste plantje niet kwetst.

Wie ziet dat niet met welgevallen? Wie bewondert de zuivere witheid niet, alle onreinheid, alle afzigtigheid van eene uitgestorvene natuur met zilverglans bedekkende? En waar is de schilder, die dit zachte, dit luchtige, dit onnavolgbare deksel met verwen maalt? Daaronder rijpt het graan, daaronder voelt zich de aarde zachtelijk gestoofd, en het lentebloempje, dat zijn hoofd daarboven verheft, getuigt van die koestering. Begeven wij ons naar het Zuiden, naar de schoone dreven van *Italië*. Zeldzaam is daar het verschijnsel der sneeuw; slechts de vreeselijke *Vesuvius* draagt het als eene kroone des ouderdoms, te midden van de vlammen, die als van zijnen mond uitgaan. Maar dalen eene enkele maal de zuivere vlokken op de altijd groene beemden neer, terstond verzamelt zich het landvolk bij honderdtallen, als om den kostbaarsten oogst te verzamelen; en, zorgvuldig in kelders bewaard, verstrekt het, gedurende den heeten zomer, arm en rijk tot verkwikking.

Verplaatsen wij ons in het Noorden. Doen wij in de eerste plaats het magtige *Rusland*; het prachtige *Petersburg* aan. Hoe voedt het zijne talrijke bevolking, aan een' uithoek des lands gelegen, door moerassigen grond omringd, in den langen herfst van geene bruikbare wegen inwaarts voorzien? Het water stolt en verhardt het moeras; de sneeuw valt in overvloed neder en gladt de vlakte; de slede vervangt het rijtuig, en wild en vleesch, door de vorst voor bederf bewaard, voorziet markt en keuken. Doch wie kan zich zulke tooneelen voorstellen, vol levendig gewemel; wie kan inzonderheid aan een bergachtig en boschrijk landschap, als *Zweden*, in dezen tooi van het helderst wit denken, zonder opgetogenheid door bewondering? Daar rijst de late morgenzon; daar werpt zij goud en purper over de hooge toppen; daar schemert het oog voor een' glans, dien het naauwelijks kan verdragen. Maar spoeden wij voort tot den *Laplander*, die maanden lang

geene zon aanschouwt: de heldere maan, op de met zilver bedekte aarde teruggekaatst, licht hem op alle paden voor, en het noorderlicht, met dezen bevrozen toestand in onmiskenbaar verband, verheft de schoonheid van het tooneel boven alle gedachten. Verplaatsen wij ons in *Zwitserland*, beklimmen wij de *Alpen*, en schouwen wij op de voorraadschuren van eeuwige sneeuw en ijs, om ganseh *Europa* te voorzien: welk een gezigt, wanneer de zon daarop schijnt, wanneer zich allerlei kleurgemengel in dien onmetelijken spiegel vertoont, of de *Jonkvrouw* haren nooit afgelegden sluijer boven de wolken doet zien! Maar dalen wij een weinig af; volgen wij het beekje, dat, zijpelend te voorschijn gebragt, gedurig toeneemt en dartelend van rots op rots springt; volgen wij het in zijne zamenvloeijing met vele andere, tot eenen geheelen stroom verdikt: daar nadert het een' afgrond, daar stort het zich in denzelven, en, door duizend punten langs de afgebrokkelde bergzijde opgehouden en teruggejaagd, verstuift het tot eene dikke stof, waarin de regenboog zijne kleuren plaatst, tot dat het, weêr verdikt en met donderend geraas in de diepte aangekomen, den stoutsten met kille huivering, den ongevoeligsten met aanbiddend gevoel der verhevenheid bezielt. Dat is de wieg, dat is het geboortelied van uwen *Rijn, Nederlander*; van dien stroom, welke, in vele vertakkingen, u met het omliggende land verbindt, en uwe koopwaren, langs het vlak der zee aangevoerd, tot in het hart van *Duitschland* brengt. Dat is de wieg en het geboortelied van dien heerlijken stroom, welke, tusschen de schoonste oevers voortgevloeid, den reiziger een onvergetelijk schouwspel oplevert. Aan zijnen zoom, door zijn water gedrenkt, groeijen die heerlijke struiken, welker vrucht den aangenaamsten laafdronk in de hitte verschaft. Zoo kruist zich het nuttige, het schoone en het aangename. Zoo daalt van uwe bergen, o Eeuwige! de zegen duizendvoud.

Ik zou deze beschouwing gemakkelijk verder kunnen uitbreiden. Ik zou u voor de zee, als het beeld der oneindigheid, of het beeld van onweerstaanbare magt, kun-

nen plaatsen, om u het grootsche, het verhevene in al zijne kracht te doen gevoelen. Ik zou u op zoo vele verschijnselen in het luchtruim kunnen wijzen, waarbij de waterdamp voorzeker de grootste rol speelt; op wolken, donder en bliksemstralen. Ik zou u kunnen uitnoodigen, om de onderscheidene verschijnsels in den winter met dat oogmerk gadé te slaan, waarbij elke tak van den boom, met doorschijnend glas omgeven, tevens de zonnestralen op allerlei wijze weerkaatst, en, door den wind gewiegeld, allerlei toonen doet hooren. Ik zou u, met den dichter, naar het zacht gemurmel, het liefelijk geruisch der beek kunnen doen luisteren, of, meer vaderlandsch, u op het meer doen schouwen, dat, als een spiegel, het groote vertrek der natuur opluistert. Ja, zou ik niet van het verhevenst, het meest geestelijk genot mogen spreken, ons door Goddelijke en menschelijke geschriften aangeboden, als gedachten op de opgedroogde linnen pap, met de aangemengde zwarte stof, ter neergelegd? Zou ik niet de schilderkunst zelve..... Doch, zoo ergens, hier zou de uitputting der stof verveling wekken. En zelfs moet ik vreezen reeds te veel te hebben gezegd. Zoo klaar is namelijk de zaak, dat zij geen betoog behoeft; zoo nutteloos bewijs, dat men het naauwelijks wil hooren.

Wel dan, M. G., wandelen wij bij dat licht! Merken wij op al dat schoone en goede! Miskennen wij de weldaad niet, noch verzuimen daarin de wijsheid en de magt des Scheppers op te merken! Zoo groot is Hij in het kleine, zoo ondoorgrondelijk in het eenvoudige, zoo klaar afgespiegeld in het minste werk zijner handen! Wat de zon is aan den hemel, dat is het water op aarde — de hand, die ons alles schenkt, de bron, waaruit alles vloeit, het beeld des Onzienlijken. Daarom zien wij ook, gelijk de zon en het vuur, zoo de magtige rivier of de zee, door sommige volken aanbidden — ja de mannen van wetenschap zelve onzen aardbol, nu als eene dochter van TITAN, dan als VENUS, uit den vloed geteeld, aan onze gedachten voorstellen. En de Bijbel, hoe rijk is hij in beelden, van het water ontleend, om ons het hoogste en

beste, de vervulling onzer edelste behoeften af te malen! Hoe treffend beschrijft hij Gods algemeene menschenmin met de woorden: Die zijne zonne laat opgaan over goeden en boozen en regent over regtvaardigen en onregtvaardigen! Welk eene rol spelen bij de Profeten de zee en de wolken, met al de verschijnselen in het door dampen bezwangerd zwerk, om de grootheid en majesteit van *Israëls* God af te beelden! Ja, hoe hooren wij den weergalm daarvan in de beschrijving van dat ontzaggelijk tijdsgewricht, wanneer de Zoon des menschen komen zal in de heerlijkheid des Vaders, om, zittende op zijnen wolkentroon, het oordeel over levenden en dooden te vellen!

Doch, ik zou te ver afdwalen. Mijn betoog is ten einde. Het waren niet dan aanwijzingen, bij welke ik mij bijna schaam het woord natuurkunde in den mond genomen te hebben. Doch ik troost mij met de spreuk van een' der grootste mannen uit ons vaderland, die zoo zeer als iemand de wetenschap aan het algemeen menschenheil dienstbaar maakte, de spreuk van BOERHAAVE: »Het eenvoudige is het kenmerk van het ware."

EEN PAAR BLADZIJDEN UIT HET WERK VAN DEN HEER MR. J. VAN 'S GRAVENWEERT: *Het Noorden en het Oosten.*

»De bemerkingen (?) van LAMARTINE, te dezer plaatse, »(den *Karmel*) over de profeten zijn voortreffelijk; derzelver »wording, bestaan en invloed in *Israël* is inderdaad eene »zeldzaamheid; ik weet, dat men dit aan hooger bestiering »en inblazing kan toeschrijven, en dat de blijken eener bij»zondere bescherming der Voorzienigheid, over hen waken»de, in de oude oorkonden aanwezig zijn; doch ook de af»godendiensten hadden, blijkens het geheele Oude Testa»ment, inzonderheid volgens de boeken der *Rigteren*, der »*Koningen* en der *Kronijken*, derzelver profeten. Zij vorm»den allen in *Israël* en elders eene soort van *kaste* van voor»spellers, van dichters, van wigchelaars, van barden, die »derzelver wetenschap door inwijding of erfopvolging mede»deelden, wier uitspraken voor Godspraken gehouden wer»den, die, als het ware, de stem des volks en der waarheid

»om lief noch leed verzwegen en aan de magtigen der aarde »verkondigden; die geheel afgescheiden waren van de ge- »ordende Priesters, en die, bij het verspreiden van meerdere »verlichting en grondiger kennis, ook der natuur, te gelijk »met alle mogelijke Godspraken, van de aarde verdwenen »zijn. Ik weet, dat men hier van bovennatuurlijke mede- »werking des Allerhoogsten, van de mindere noodzakelijk- »heid der profetiën, van het mindere geloof der volkeren, »van derzelver onwaardigheid om die Godspraken te ontvan- »gen, gewagen kan; doch, wanneer men de geschiedenis »van *Israël* en van alle oude volkeren, ja zelfs, der heden- »daagsche Oosterlingen onbevooroordeeld leest en gadeslaat, »zal men moeten toestemmen, dat noch deze profeten, noch »die volkeren, noch die tijdgenooten veel beter en braver »waren, dan wij heden ten dage in het Westen zijn; dat, »integendeel, wraakzucht, banvloek, meêdoogenlooze ver- »volging, partijgeest, bloedstorting en moord, bij de mees- »ten zonder wroeging gebezigd werden, en dat wij allen den »hemel mogen danken wegens de grootere verlichting der »Westersche volkeren, welke zich, door een' wigchelaar of »een' profeet, wie hij dan ook zijn en in wiens naam hij dan »ook vloeken moge, niet meer tot zulke gruwelen en on- »menschelijkheden, als in die vroegere oudheid zullen doen »wegslepen."

Het bovenstaande, met nog wel meer van dergelijken aard, elders voorkomende, wordt letterlijk alzoo gevonden op bl. 314 en 315 van het tweede Deel van het dezer dagen uitgekomen werk van Mr. J. VAN 'SGRAVENWEERT, getiteld: *Het Noorden en het Oosten*; en vatten wij de meening des Schrijvers wèl, dan schijnt hij over te hellen tot een gevoelen, hetwelk den Profeten, die, onder het *Israëlitische* volk, de eeuwen door, tot op de komst des Zaligmakers, van tijd tot tijd, optraden, niet bijzonder gunstig is, en hen in gelijken rang plaatst met *de profeten, die* (gelijk zijn Ed. zich uitdrukt) *de afgodendiensten hadden.*

Het moge onverschillig geacht worden, gelijk het *ons* inderdaad is, welke meening door den Heer VAN 'SGRAVENWEERT te dezen gekoesterd wordt; maar neemt men in aanmerking, dat zijne *Reisherinneringen*, als die van eenen Landgenoot, voorzeker veler aandacht zullen tot zich trek-

ken, en dat, onder die velen, welligt sommigen de hier ter nedergestelde denkbeelden zouden kunnen aan- en overnemen, dan mogen wij deswege niet onverschillig zijn. De naam des Schrijvers is, door zijnen poëtischen arbeid en zijne voormalige staatkundige betrekking hier te lande, te zeer bekend, dan dat zijn gevoelen, hier of daar, van allen invloed ontbloot zou kunnen geacht worden; en het is *daarom*, dat wij het voornemen opvatteden, om, in eenige bladzijden, aan te wijzen, dat *de wording en het bestaan der Profeten, en derzelver invloed in Israël, geenszins*, met de woorden des Schrijvers, *onder het zeldzame* behoort gerangschikt te worden, en dat men de Godsgezanten des Ouden Verbonds nimmer, met goed regt, op dezelfde lijn mag plaatsen met de *voorspellers, dichters en wigchelaars* der Heidenen; met andere woorden, met de Priesters van BAÄL en ASTHAROTH of de *Babylonische* en *Persische* wijzen en droomuitleggers, om van de Priesters en Priesteressen, die bij *Grieken* en *Romeinen* de orakels spraken, niet te gewagen.

Wij zijn den Schrijver het bewijs voor dit ons gevoelen schuldig, alhoewel hij voor zijne meening geene gronden heeft bijgebragt. Het lust ons echter niet, daarbij in de ontwikkeling van *theologische* stellingen te treden; maar wij wenschen de zaak uit een *historisch* oogpunt te beschouwen; voor onszelven overtuigd, dat daaruit zal blijken, dat dit belangrijk onderwerp door den Heer VAN 'S GRAVENWEERT zeer oppervlakkig en niet met genoegzame kennis van zaken is behandeld geworden.

Het valt toch al aanstonds in het oog, dat de Schrijver de inrigting der *Profetenscholen* onder *Israël* met de eigenlijk gezegde *Profeten* verwart. De eerstgenoemde en derzelver instelling waren, volgens de aanteekening van den Hoogleeraar VAN DER PALM (wiens gevoelen wij, als leek, gaarne overnemen) op I SAM. X: 5, hoogstwaarschijnlijk SAMUEL's werk. Men oefende zich in dezelve, om Gods deugden en groote daden, aan *Israël* gedaan, in gewijde liederen, onder het geklank der muzijkinstrumenten, in de taal der geestverrukking op te zingen. Dit heet, in Bijbelstijl, *profeteren*, dat is, *de taal der geestvervoering spreken; spreken, zich aanstellen, als een Profeet.* Ten aanzien van dit laatste komt dezelfde spreekwijze voor, ten aanzien der zeventig Oudsten van *Israël*, op wie, volgens *Numeri* II: 25, *de Geest*

rustede, dat zij Profetentaal spraken. »De taal der Profeten »(zegt hier VAN DER PALM) was die der hooge verrukking »en des gezags, om den onmiddellijken last van JEHOVAH te »verkondigen. Het voorzeggen van toekomende dingen was »slechts iets bijkomends en toevalligs, dat geenszins bij alle »Profeten plaats had."

Omtrent deze Godsgezanten merkt de Hoogleeraar verder op (Inhoud van het boek JESAJA).: »In eenen Staat, welks »opperbestuur, ook in het burgerlijke, God aan zich had »voorbehouden; in zulk eene Theokratie moest het nood- »wendig meermalen gebeuren, dat buitengewone personadiën »zich vertoonden, die als tolken van den wil des Oppermo- »narchs te voorschijn traden, hetzij tot handhaving der »rijkswetten, wanneer zij straffeloos geschonden werden, het »zij om den raad en de voornemens, of ook, in bijzondere »gevallen, het verlangen en de bevelen van JEHOVAH te »openbaren. Zoodanige mannen waren de *Profeten*; zij »spraken als magt- en lasthebbenden, en wanneer zij hunne »zending op eene voldoende en wettige wijze konden staven, »was niet alleen het volk hun gehoorzaamheid schuldig, »maar ook Koningen moesten zich naar hunne uitspraken »gedragen. — Van zoodanige Profeten vindt men gedurig »in de geschiedboeken der *Israëliten* gewag gemaakt. Zij »stonden op uit alle rangen en standen des volks, en hunne »roeping, hun post was verschillend, naarmate van de ge- »steldheid des Joodschen Staats bij hunne verschijning, van »de behoeften des volks, en van de bijzondere oogmerken »van *Israëls* God. Het voorzeggen van toekomende dingen »was slechts een gedeelte van hun beroep, en werd tot het- »zelve niet volstrektelijk vereischt; weshalve het ook minder »naauwkeurig is, hunne Profetische redevoeringen met den »algemeenen naam van *voorzeggingen* te bestempelen."

Het blijkt uit dit een en ander, dat het bestaan der dusgenoemde *Profetenscholen*, en de bestemming van hen, die in dezelve werden gevormd en opgeleid, zoo wel als de roeping der eigenlijk gezegde *Profeten*, *in de Israëlitische geschiedenis althans*, *geenszins onder de zeldzaamheden moet gerangschikt worden*, gelijk de Heer VAN 'S GRAVENWEERT ondersteld heeft; en dat zijne omschrijving, aangaande de gewijde Godsgezanten, als behoorende *tot eene soort van kaste van voerspellers*, *van dichters*, *van wigchelaars*, *enz.* uit een historisch oogpunt, voor onnaauwkeurig is te houden.

Even ongerijmd is de stelling: *dat die Profeten, bij het verspreiden van meerdere verlichting en grondiger kennis, ook der natuur, te gelijk met alle mogelijke Godspraken, van de aarde verdwenen zijn.* — Niet die meerdere verlichting, maar de invoering van het Christendom in de wereld, heeft aan de zending der Profeten een einde gemaakt. Ook dit is eene *historische* waarheid, waarop de Schrijver van den Brief aan de *Hebreën* het oog heeft, wanneer hij Hoofdstuk I: 1 aldus aanvangt: »*God, voortijds veelmaal, en op velerlei wijze, tot de vaderen gesproken hebbende door de Profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon.*" Met andere woorden; de komst van JEZUS CHRISTUS in de wereld, en de verkondiging van zijne leer onder de *Joden* en *Heidenen*, heeft de noodzakelijkheid van zulke buitengewone zendingen en bijzondere openbaringen van den wil des Allerhoogsten voortaan noodeloos gemaakt. Waar de *Zoon* zelf verschenen is en gesproken heeft, behoeven wij de tusschenkomst van geene *buitengewone Gezanten der Godheid* meer. De CHRISTUS, en Hij alleen, is de waarheid, het licht en het leven. (JOH. I.)

Hetgeen de Heer VAN 'SGRAVENWEERT mingunstigs omtrent de Profeten onder *Israël* gezegd heeft, moge van de Priesters der *Heidenen* en van sommige dwaalgeesten en valsche Profeten onder de Joden waarheid behelzen, maar zulks is in geen geval van toepassing op mannen als een MOZES, SAMUËL, ELIAS en andere dier aloude Godsgezanten.

En toch kleven, naar het begrip des Schrijvers, op deze mannen, minstens op sommigen onder hen, vele verkeerdheden, ja zelfs wanbedrijven, als *wraakzucht*, *banvloek*, *meêdoogenlooze vervolging*, *partijgeest*, *bloedstorting en moord*; terwijl hij den Hemel dankt *wegens de grootere verlichting der Westersche volken, die zich niet meer tot zulke gruwelen en onmenschelijkheden, als in die vroege Oudheid zullen doen wegslepen.* — Onder zulk eene voorstelling verschijnen de aloude Godsgezanten in een hoogst ongunstig licht; en wilde men deze teekening, op gezag van den Schrijver, overnemen, dan zou gewis het oordeel der verwerping van zulke euveldaders niet verre af zijn! Dan, men geve aan den Bezoeker van het *Oosten* iets toe! Hij bevond zich op den *Karmel*, welligt op de plaats, waar eenmaal, *op bevel van* ELIAS, vierhonderd-en-vijftig Baälspries-

ters waren omgebragt; en dat de herinnering daaraan hem gevoelig trof, is gemakkelijk te begrijpen! Intusschen had de Heer VAN 'SGRAVENWEERT bij het rustig opstellen zijner *Herinneringen* in overweging behooren te nemen: dat de zeden der volken in *die* tijden geheel anders waren dan thans; dat bij de Mozaïsche wetgeving de doodstraf op het plegen van de dienst der Afgoden was gesteld; dat de Profeten des Heeren, (de kweekelingen der Profetenscholen) op bevel der afgodische IZEBEL, moorddadig waren omgebragt, en dat de terdoodbrenging der Baälspriesters hierdoor eenigermate kan verschoond worden. Hierbij neme men in aanmerking, dat de ijverige Godsgezant, door de nederdaling van een' bliksemstraal op zijn offer, en de roepstem van het verbaasde volk: »*de Heer is God!*" in heilige vervoering gebragt, in een oogenblik van overijling, het besluit neemt, om de godsdienstige hervorming des volks met den dood der priesters te voltooijen; en men zal, zonder nog, naar onze Westersche zeden of Christelijke begrippen, de daad van ELIAS goed te keuren, of zelfs staatkundig te vinden, den *Hervormer* met eenige verschooning beoordeelen. Alle Hervormers toch waren geene ERASMUSSEN of MELANCHTONS.

Indien de Heer VAN 'SGRAVENWEERT dit een en ander in bedaarde overweging had genomen, dan zou zijne oordeelvelling over de *Profeten des Ouden Verbonds* in eerbiediger en gematigder bewoordingen zijn vervat geweest, en hij derzelver daden niet met zulke hatelijke benamingen vermeld hebben. Maar, daarenboven, ontleenden de Profeten onder *Israël* hun gezag van den bepaalden last, onder bijzondere omstandigheden, aan hen door het Opperwezen (op wat wijze dan ook) opgedragen; maar geenszins van hunne onberispelijkheid en onfeilbaarheid. Zij waren en bleven *menschen*, en, als zoodanig, stonden zij voor misvattingen, dwalingen en gebreken bloot, zonder dat zulks iets ontnam aan de waardij en het hoog gezag der openbaringen, die zij, van Gods wege, den volke verkondigden.

De Heer VAN 'SGRAVENWEERT schijnt de geschiedenis der *Profeten* inzonderheid uit de boeken der *Rigteren*, der *Koningen* en der *Kronijken* geput te hebben; dan hij had daarbij niet moeten voorbijzien, wat de Zaligmaker van deze Godsgezanten getuigde, en in welk eene hooge eere zij werden gehouden bij de eerste verkondigers des Christendoms. CHRISTUS getuigt te hunnen aanzien: »dat Hij niet geko-

men was om de *wet* en de *Profeten* te ontbinden en krachteloos te maken, maar om die te vervullen." En zoodanig getuigenis klinkt eenigzins anders, dan dat van den Schrijver der *Herinneringen!*

Voor het overige verheugen wij ons, met den Heer VAN 'S GRAVENWEERT, over de menschelijker begrippen en zeden van onzen tijd, en wij zien daarin eene weldadige vrucht der verkondiging van het Evangelie, ook aan ons, die eertijds Heidenen waren. Die meerdere verdraagzaamheid blijve voortduren, zonder evenwel in laauwheid en ijverloosheid voor de zaak des Christendoms te ontaarden! Vooral behoede ons de Hemel voor Godsdiensttwisten, die (ook nog in onzen tijd) zoo ligt in *haat*, *vervolgzucht*, *banvloek*, *partijgeest*, *bloedstorting* en *moord* kunnen overslaan, en waarbij dan het tooneel van den *Karmel*, *in spijt der Westersche verlichting*, zou kunnen vernieuwd worden! Men sla hierbij slechts een oog op het gebeurde in het Zuiden van *Frankrijk* en de vervolging der Protestanten, na NAPOLEON's val, en hoede zich, om de *oude Profeten*, meestal als *Hervormers* van de Godsdienst optredende, bij een' staat van diep verval en verbastering, averegts te beoordeelen!

Dit weinige zij genoeg, om den verkeerden indruk weg te nemen, dien het oppervlakkige en onnaauwkeurige berigt, door den Heer VAN 'S GRAVENWEERT, omtrent de *Profeten* onder *Israël*, hier of daar zou kunnen te weeg brengen. Wij hopen, dat zijn Ed., hetgeen wij desaangaande in het midden bragten, eenige aandacht zal waardig keuren.

Amsterdam, Maart 1841. W.

ROBBERT CLIVE, DE GRONDLEGGER VAN DE BRITSCHE RIJKSMAGT IN INDIË.

(Naar het *Engelsch*.)

Hoe heeft de heerschappij der *Engelschen* in *Oost-Indië* zich gevormd en bevestigd? Op welk eene wijs zijn, door *Engelands* volhardend geduld en *Europesche* schranderheid, de vorsten des lands, de naneven der *Mongoolsche* oorlogshelden, de overwinnende en overwonnen natiën dier uitgestrekte gewesten van de aarde verdwenen? Aan welk een verschijnsel heeft men het toe te schrijven, dat eene op

onafmetelijke schaal verspreide, maar in stilstand geraakte en verouderde beschaving door een handvol vertegenwoordigers van eene meer gevorderde en krachtiger beschaving vernietigd geworden is? Welke middelen heeft de erkende bewerker dezer merkwaardige verovering, Generaal ROBBERT CLIVE, tot het verkrijgen van zoo ontzaggelijk eene uitkomst aangewend?

Van dit alles weet *Europa*, *Engeland* misschien uitgezonderd, zoo goed als niets. De geschiedenis van *Indië* is nog niet geschreven; het grootste gedeelte der *Engelschen* zelven is met dit gewigtigste gedeelte hunner jaarboeken onbekend, en de meesten van hen zou men in geene kleine verlegenheid brengen, wanneer men van den slag bij *Buscar* of van het bloedbad bij *Patna* met hen wilde spreken. Laat ons eens den eersten den besten onzer landslieden vragen, of HOLKAR een *Hindoe* of een *Muzelman* geweest is, en hij zal niets weten te antwoorden. Welk lid van het Parlement zou ons weten te zeggen, of de Onderkoning SOERADSCHADAULA te *Aude* of te *Travancore* geregeerd heeft? Iedereen kent PIZARRO en CORTES; van CLIVE en WARREN-HASTINGS weet men slechts even, dat zij bestaan hebben.

En toch was *Mexiko's* verovering, de overwinning van den zwakken MONTEZUMA eene vrij gemakkelijke onderneming. CORTES had veel minder hinderpalen te boven te komen dan CLIVE. De tegenstanders van dezen laatsten, minst genomen dubbel zoo talrijk als de inboorlingen van het *Mexikaansche* rijk of van *Peru*, daarbij op een' hoogen trap staande van beschaving en van nijverheid, bezaten steden, grooter en schooner dan *Toledo* en *Saragossa*, paleizen en godsdienstgestichten, prachtiger en kostbaarder dan de Dom van *Sevilië*. Hunne kooplieden waren rijker dan die van *Barcelona* en van *Kadix*, en de pracht hunner Onderkoningen verduisterde die der Stedehouders van FERDINAND *den Katholijke*. CORTES had geene drommen welgeoefende ruiterij, door krijgselefanten en parken geschut ondersteund, te bestrijden.

De verovering van het onmetelijke, door Oceanen van ons moederland gescheidene *Hindostan* door een handvol *Britsche* burgers is ontegenzeggelijk een wonderwerk der menschelijke geestkracht geweest. Niettemin heeft deze schoone geschiedkundige stof nog geenen haren waardigen bearbeider gevonden: MILL is een drooge kronijkschrijver; RAYNAL

een romantische blaaskaak; MALCOLM is van orde en juistheid ontbloot, en ORME vermoeit door zijne langwijlige uitvoerigheid. De Gedenkschriften over Lord CLIVE's-leven, onlangs door de erfgenamen van Sir JOHN MALCOLM, die de door Lord POWIS geleverde familiebescheiden geraadpleegd heeft, in druk gegeven, bieden den aanstaanden opsteller eener goede geschiedenis der verovering van *Oost-Indië* door de *Britten* kostbare bouwstoffen. WARREN-HASTINGS, CLIVE, DUPLEIX, TIPOE-SAHIB en LALLY-TOLENDAL waren de voornaamste karakters van dit groote drama; maar CLIVE overtrof aan sterkte van ziel, aan genie en aan krijgsbekwaamheid al de overigen. En evenwel is de roem van dezen buitengewonen man op verre na zoo groot niet, als zijne verdiensten en verrigtingen geweest zijn. Het is voor den *Europeër* een ongeluk, wanneer hij verre van het werelddeel, dat hem het leven geschonken heeft, groote daden volbrengt. Even als LALLY-TOLENDAL en DUPLEIX, heeft ook CLIVE aan de oevers van den *Ganges* eenen heldengeest aan den dag gelegd, die, wel is waar, niet voor *Engeland*, maar echter voor zijne eigene toekomst zonder vrucht geweest is.

Deze stichter van het *Indisch-Britsche* rijk stamde af uit een oud-adellijk, maar weinig bemiddeld geslacht. Sedert eeuwen in het bezit van een klein erfgoed in *Schropshire*, had de familie CLIVE hare eigendommen noch vermeerderd noch verminderd. ROBBERT CLIVE werd den 29sten September des jaars 1725 geboren. Hij was een stoute, eigenzinnige, onbuigzame knaap, die uit alle scholen naar huis gezonden werd. Vechten, boomgaarden plunderen, moedwillige of halsbrekende streken van allerlei aard bedrijven, was zijn lust en zijn leven. Zijne ouders beschouwden het nog als een geluk, dat zij den ontembaren wildzang in zijn 18de jaar eene klerksplaats bij de bureaux der *Oost-Indische* Compagnie verschaffen konden; en zoo geraakte hij in 1743 naar *Madras*, met het uitzigt om of aan de landskoorts te sterven, of zijn fortuin te maken.

De *Indisch-Britsche* magt, die thans een kolossus is, was destijds nog geheel niet aanwezig. Eene maatschappij van kooplieden, die een paar vierkante *Engelsche* mijlen land bezat, betaalde daarvoor schatting aan de inlandsche regeringen. Tot hunne verdediging hadden deze heeren slechts een paar kleine, van aarde opgeworpene forten, met ettelijke

stukjes kanon bezet, en eene zeer geringe *Indische* armee, zonder tucht of krijgsdrift, en welker wapening slechts uit pijlen, bogen en schilden bestond. Men leefde duur, en maakte, door nood gedwongen, groote vertering; ook verstond nog niemand de doodelijke werking van het klimaat te bestrijden, dat is, zich aan een' doelmatigen levensregel, aan matigheid en wijze, niet al te afmattende werkzaamheid te gewennen. Door eene wereldzee, welke men thans in drie of vier maanden overvaart, doch welker overtogt destijds een of anderhalf jaar vereischte, van huis gescheiden, verzonken de *Britsche* groothandelaars in *Oost-Indië* in Oostersche werkeloosheid en weelde.

Onder de koloniën, die deze mercantiele leenheeren als beheerschers erkenden, was *Madras* de aanzienlijkste. In den loop der vorige eeuw had men het eerst fort *St. George* zien ontstaan, welks wallen door de golven bespoeld werden; en weldra was, rondom hetzelve, eene groote stad als door een' tooverslag uit den grond opgerezen. Door den handel rijk geworden, versierden de *Britsche* Nabobs de terrassen rondom hunne nieuwe stad met lusttuinen en paveljoenen. Het onverstand der inlandsche regering liet hen in het vol en ongestoord bezit van de vesting en derzelver omgevingen. Zij regeerden — maar, hoe zwak was niet hunne magt, hoe gering hun gezag! Geheel het land erkende den Grooten Mogol, wiens Onderkoning (*Nizam*) *Dekkan* bestuurde, als opperheer; en deze Onderkoning had weder eenen plaatsvervanger in den Stedehouder of Nabob van *Karnatic*. Deze Nabob is tegenwoordig een onbeduidend, schroomvallig bijzonder persoon, wien de Compagnie een genadepensioen verleent; de hoofdstad van den *Nizan* gehoorzaamt aan de in derzelver nabijheid gekantonneerde *Britsche* troepen, en hij zelf ontvangt van den kant des *Britschen* residents welmeenende raadgevingen, welke hij gemoedelijk nakomt. Ook de Groote Mogol is heden ten dage zeer rustig en doet niemand leed; hij ontvangt rekesten, speelt den Monarch, legt zich onder de oogen van eenen *Britschen* kolonel elken avond te bed, en slaapt onbezorgd in, wanneer die kolonel zijnen sleutel in het slot heeft rondgedraaid. De onbeduidendste klerk bij de *Oost-Indische* Compagnie heeft meerdere magt en vrijheid dan de opvolger van AURENG ZEB en SCHAH DJEHAN.

Ik heb hierboven gezegd, hoe de kolonie omstreeks het

jaar 1743 gesteld was, toen de jonge CLIVE met frisschen moed maar niet zeer volle beurs derwaarts op reis ging. Zijne eerste stappen waren moeijelijk. Na eene overvaart, die een vol jaar geduurd had, kwam hij zonder geld en met een ziekelijk ligchaam in een land aan, waar hij niet een' enkelen vriend bezat, en welks zeden hem tegen de borst stieten. Zijn hooghartig en stug gedrag maakte hem vijanden; zijne armoede dwong hem, zich in schulden te steken. Hij nam zijn ambtje zonder lust en ijver waar; en degenen, onder welke hij stond, werden ontevreden. Twee- of driemalen was men op het punt, hem zijn afscheid te geven. In eenen aanval van wanhoop wilde hij zelf zich om het leven brengen: het pannekruid van het pistool vatte geen vuur; hij herhaalde de poging; ook ditmaal was zij vergeefs. Hij onderzocht het wapen naauwkeurig, trok het af, zag dat er niets aan ontbroken had, en riep, het van zich werpende: »Welaan, zoo zal ik dan in het leven blijven; want het schijnt mij nu, dat ik hier op aarde toch nog tot iets degelijks bestemd ben!"

In dien tijd had *Engeland* met *Frankrijk* en met *Spanje* te worstelen. Deszelfs bondgenoot, *Oostenrijk*, bood het tegen de zamenspanning dier twee Mogendheden slechts geringe hulp. LABOURDONNAYE, Stedehouder van het eiland *Bourbon*, een man van waarlijk groote hoedanigheden, overrompelde *Madras*, en dwong de stad zich over te geven; de *Fransche* vlag wapperde op het fort *St. George*, en in hetzelve lag een *Fransch* garnizoen. LABOURDONNAYE veroorloofde den *Engelschen* als krijgsgevangenen te blijven, en zij verlieten zich op het woord van eenen man, die hetgeen hij beloofde steeds gehouden had.

Maar een ander opperhoofd, die eerzuchtiger dan LABOURDONNAYE en daarbij minder naauwgezet was, SCIPION DUPLEIX, Stedehouder van *Pondichery*, achtte zich door de beloften van zijnen ambtgenoot niet gebonden. Deze man voerde groote dingen in zijn schild: hij wilde niet blootelijk den *Britschen* handel met *Indië* vernietigen, maar ook, zoo mogelijk, geheel den *Hindostan* voor de *Fransche* kroon veroveren. Hij verklaarde, dat *Madras* moest geslecht worden. De voornaamste agenten der *Britsche* Compagnie te fort *St. George* verlieten de stad in het gezigt van vijftigduizend inboorlingen, en werden onder militair geleide naar *Pondichery* gevoerd. ROBBERT CLIVE, zich aan zulk eene vernedering

niet willende onderwerpen, verkleedde, daar niemand op hem lette, zich als *Muzelman*, ontvlood bij nacht, en borg zich in het fort *St. David*, hetwelk op geringen afstand van *Madras* lag.

Hij was thans 21 jaar oud: de eenige loopbaan, waarin hij behagen schiep, was thans voor zijnen krijgshaftigen geest geopend. Hij verzocht om eene plaats als vaandrig, en verkreeg dezelve. In een tweegevecht doodde hij een' der meest gevreesde duëllisten zijner Compagnie, en toonde zich in zijn nieuw beroep even onverschrokken, ijverig en naauwkeurig, als hij in zijn burgerlijk ambt traag, nalatig en ondeelnemend geweest was.

Kort daarop werd tusschen *Engeland* en *Frankrijk* de vrede gesloten. DUPLEIX liet de stad *Madras* onverwoest blijven. Maar thans ontstond tusschen de *Fransche* en de *Britsche* Compagnie in *Oost-Indië* een strijd, welke de uitgestrektste gevolgen gehad heeft: twee gezelschappen van kooplieden vochten onderling om het nagelaten rijk van BABER en AURENG ZEB.

Sultan BABER en deszelfs *Turksche* oorlogslieden hadden dien staat in de zestiende eeuw gegrondvest. Nimmer nog was een *Europesche* vorst zoo rijk en — wanneer men het getal zijner onderdanen in aanmerking neemt — zoo magtig geweest, als de zoogenaamde Groote Mogols. De bloote landvoogden van den *Paauwentroon* heerschten over millioenen menschen, en hunne inkomsten stonden gelijk met die van den *Duitschen* Keizer. De Stedehouders dezer Onderkoningen telden zoo veel onderdanen en stonden in gelijk aanzien, als bij ons de Hertog van *Toskanen* of de Keurvorst van *Saksen*. De van verbazing opgetogene reizigers verzekerden, dat al de pracht van het Vatikaan en al de luister van *Versailles* verdwenen bij de praal, welke het hof van *Delhi* ten toon spreidde. Het dwanggezag baart rijkdom, hoopt schatten op elkander; maar datzelfde despotismus verzwelgt ze ook weder en vernietigt zich door de ontwikkeling zijner eigene grootheid. De verslapping der volken, de dwingelandij der grooten, de opstanden van wilde bergvolken bragten na AURENG ZEB's dood eene soortgelijke uiteenvalling van zijn rijk te weeg, als *Europa* na het overlijden van Keizer KAREL den *Groote* beleefd had. AURENG ZEB's kracht en wijsheid hadden zijn rijk te zamen gehouden; die hoedanigheden zonken met hem in het graf, en zijne opvolgers waren scha-

duw-monarchen, die, onder hofnarren en ligtekooijen hun leven verdroomende, hun reusachtig rijk ter prooije lieten aan die het nemen wilde. Het eerst drongen de krijgszuchtige bergbewoners uit hunne onwinbare kloven te voorschijn en plunderden het platte land; kort daarna trok een *Perzische* veroveraar den *Indus* over, bemagtigde *Delhi* stormenderhand, roofde onmetelijke schatten, en maakte zich ook meester van dien *Paauwentroon*, dien de kunstrijkste werkmeesters uit *Europa* met edelgesteenten uit *Golkonda* bezaaid hadden. Zelfs de beroemde diamant *kohi-nur* (de lichtberg), die thans op het afgodsbeeld van *Orissa* vonkelt en te voren in den armband van RUNDSCHIT-SINGH gevat was, viel toenmaals in handen van den verschrikkelijken THAMASP-KOELI-KHAN.

De *Afghans*, de *Sikhs* en *Dschahts* vervolgden rustig het begonnen sloopingswerk. De krijgshaftige stammen der *Radschpoeten* schudden het juk van hunne schouders. Het vreeselijkste dier roofvolken, de *Mahratten*, veroverden *Puna*, *Gwalior*, *Guzerat*, *Berar* en *Tandschore*. De landvoogdijen plunderende, en *Hindostans* vlakten verwoestende, verjoegen zij den verschrikten landman, die zijn kommerlijk zaamgespaard geld in zijnen gordel verborg en in de digtste wouden, bij tijgers en hyenen, eene schuilplaats zocht. Nog kwijnde eene vadzige keizerschaduw in het paleis van *Delhi*, en kocht de deernis der barbaren, wier wachtvuren reeds de muren zijner hoofdstad beschenen, voor schatten gouds. Ook de *Europesche* factorijen beefden voor die roovers; men moest *Calcutta* zelf omwallen. Eene halve eeuw lang spilde *Engeland* goed en bloed, om de *Mahratten* te beteugelen of te verzwakken. Wat zou nu *Indie's* lot worden? Welke Monarch zou uit deszelfs vaneengescheurde brokken weder een geheel vormen? Des Grooten Mogols Onderkoningen waren nog slechts onafhankelijke, door rooverhorden gebrandschatte vazallen. Het in de handen van eenige *Muzelmansche* stamhuizen berustende deelswijze gezag werd met eene van ware veerkracht ontbloote wreedheid geoefend — naast den plunderaar woedde de despoot; nergens was eenig goed geregeld bewind, nergens orde of tucht. De titulaire Keizer van *Hindostan* verleende titels, ontving geschenken en gaf plegtig gehoor aan vreemde gezanten; zijne titulair-vazallen handelden op gelijke wijs. Nog tegenwoordig zijn er te *Lucknow* en *Hyderabad* kleine goedbezitters, die zich vorsten noemen,

en welken men dit genoegen niet bederft, omdat zij volkomen onschadelijk zijn.

De uitputting des volks, de versplintering der regeringsmagt en het maatschappelijk verval van *Hindostan* openden een ruim veld voor de *Europesche* staatkunde. Dit was aan het scherpziend oog van DUPLEIX niet ontsnapt. Alles, wat *Engeland* naderhand in *Oost-Indië* heeft uitgevoerd, had deze schrandere man, als bij voorgevoel, doorzien en ontworpen; wij zijn slechts de voetstappen van eenen *Franschman* gevolgd, jegens wien zijn vaderland ondankbaar geweest is. Ons *Europeesch* rijk op de puinhoopen van de *Aziatische* monarchij der Groot-Mogollen stichtende, volgden wij DUPLEIX wenken, volvoerden als 't ware slechts zijne instructiën, en het waagstuk is gelukt. Vijfduizend zeemijlen ver van *Hindostan* gescheiden, en aanvankelijk slechts in bezit van weinige morgens *Indisch* land, hebben wij ons rijk van kaap *Komorijn* tot aan de eeuwige sneeuwvelden van het *Himalaya*-gebergte uitgestrekt, onze overwinnende wapenen westwaarts tot over den *Hydaspes*, oostwaarts tot over den *Bramapoetra*, tot onder de wallen van *Ava* (in *Achter-Indië*) gedragen, en in het noorden eenen vazal van *Grootbrittanje* op den troon van *Kandahar* geplaatst.

DUPLEIX zag zeer wel in, dat het aan de schoonste en best ingerigte *Indische* armee onmogelijk zijn zou, de *Europesche* taktiek te weêrstaan. Hij begreep echter ook, dat deze krijgslieden van het Oosten, wanneer men hen goed uitrustte, aan wapenhandel en krijgstucht gewende, en aan het bestuur van bekwame veldheeren vertrouwde, luisterrijke overwinningen zouden kunnen behalen, want zij waren niet ontbloot van behendigheid, dapperheid en leerzaamheid. Hunne inlandsche vorsten konden nuttige werktuigen worden, en waren als tegenstanders niet gevaarlijk. Men kon hen of van alle kanten aangrijpen en onderwerpen, of hen met diplomatieke kunst beheerschen en hen als vergulde draadpoppen naar welgevallen doen handelen.

Immers, wie waren die lieden toch, en wat waren hunne regten of aanspraken? Bezaten de Onderkoningen en Nabobs het gezag van leenheeren, dan wel van vazallen? Beide liet zich beweren of bestrijden; want zij gehoorzaamden den Keizer van *Delhi* slechts in theorie, en waren in praktijk volkomen onafhankelijk. Moest men hunne waar-

digheid als erfelijk, dan wel als bij keuze toebetrouwd beschouwen? Ook dit scheen twijfelachtig. Hierbij kwam nog, dat in *Hindostan*, gelijk in elken vervallenden, onherstelbaar verzwakten Staat, de wetten geenen grondslag en de volken geene overlevering en geen vertrouwen meer hadden. DUPLEIX loerde op een voorval, hetwelk voor zijne oogmerken gunstig zijn mogt, en zulk een voorval bleef niet achter.

In het jaar 1748 stierf de Koning van *Dekkan* (*). Hij was, onder die leenmannen zonder leenheer, een der geduchtste geweest. NIZAM-EL-MULK liet de heerschappij over *Dekkan* aan zijnen zoon NAZIR-DSCHOENG na. Maar weldra deed zich tegen dezen eenen mededinger op in zijnen eigenen neef MIRSAFA-DSCHOENG. Oom en neef streden tegen elkander. Middelerwijl meldde zich nog een derde pretendent in den persoon van TSCHOENDA-SAHIB, die op het bezit van *Karnatic*, (†) eene der rijkste provinciën van *Dekkan*, reeds sedert lang door ANAWERDI-KHAN beheerd, aanspraak maakte (§). TSCHOENDA-SAHIB en MIRSAFA-SCHOENG verbonden zich tegen NAZIR-DSCHOENG en ANAWERDI-KHAN. Deze binnenlandsche krijg was voor de plans van DUPLEIX buitengemeen gunstig, en men verbeelde zich zijne blijdschap, toen de nieuwe pretendenten hem aanzochten om hulp, welke hij ook zonder dralen verleende. Door 400 *Franschen* en 2000 naar de *Europesche* wijs in den wapenhandel geoefende *Spahi's* (*Sepoys*, *Cipayers*) ondersteund, behaalden TSCHOENDA-SAHIB en MIRSAFA-DSCHOENG eene luisterrijke overwinning, die hun bijna geheel *Karnatic* in handen leverde. ANAWERDI-KHAN sneuvelde op het slagveld; zijn zoon MUHAMMED, de Nabob van *Arcot*, (**) herzamelde de droevige overblijfsels van zijns vaders armee, en week daarmede naar *Tritschinapole*. NAZIR-DSCHOENG werd door zijn eigen volk vermoord, en DUPLEIX, die met eigene hand eenen Nabob en eenen *Nisam* in het gebied geplaatst had, beheerschte thans in hunnen naam geheel het zuider-

(*) Het middendeel van *Zuid-Indië*.

(†) De streek lands, aan de oostelijke zeekust, waarin *Madras* ligt.

(§) TSCHOENDA-SAHIB was de schoonzoon van eenen anderen Nabob, die niet genoemd wordt.

(**) In *Karnatic*, niet ver van *Madras*, gelegen.

deel van *Hindostan*. Van de rivier *Kistnah* tot aan kaap *Komorijn* (*) tot Stedehouder benoemd, met de schatten van den overwonnen Onderkoning verrijkt, aan het hoofd eener armee van 7000 ruiters, trok hij zegevierend *Pondichery* binnen. Hij droeg oostersche kleeding en deed zich in MIRSAFA-DSCHOENG's palankin dragen. Men stond hem het regt toe, om munt te slaan; welk regt ook sedert aan de stad *Pondichery* uitsluitend behoord heeft. In de plaats van MIRSAFA-DSCHOENG wist DUPLEIX een ander zijner beschermelingen in te dringen. Dertig milliocnen menschen gehoorzaamden hem! Als heer der heeren, welke hij verheven had en in wezen hield, vereeuwigde hij het aandenken aan deze snelle en verwonderlijke uitkomst door medailles, welke hij slaan liet, door eene eerzuil met vele zinnebeelden en opschriften, en door het stichten eener nieuwe stad, waaraan hij den naam gaf van *Dupleix-Fatihabad* (*Dupleix-zegestad*). Op deze wijs dan hadden de *Franschen* de rigting aangewezen, den weg gebaand, het voorspel van *Engelands* zegepralen gevierd.

Ondertusschen had, voor dat oogenblik, de *Britsche* Compagnie hare mededingster met eenen eenigen gewonnen slag de heerschappij over het derde deel van den *Hindostan* zien verkrijgen, en kon hiertegen slechts krachteloozen wederstand bieden. Geslagen en geheel ontmoedigd, waren de *Engelschen* overal voor DUPLEIX terug geweken. De inboorlingen waren voor ons van verachting doordrongen, en waanden, dat er in *Europa* geene natie gevonden werd, die met de *Franschen* te vergelijken ware. Vruchteloos waren alle pogingen der Compagnie, om den te *Tritschinapole* door DUPLEIX en TSCHOENDA-SAHIB geblokkeerden MUHAMMED te ontzetten. Schrik en moedeloosheid waren reeds algemeen, toen een vijfentwintigjarig jongeling, die den titel van Kapitein en Krijgscommissaris had, een hij uitstek stout ontwerp voorsloeg — deze jongeling was onze CLIVE. »Terwijl TSCHOENDA-SAHIB," dus sprak hij, »zich bezig houdt *Tritschinapole* te belegeren, laat ons zijne hoofdstad *Arcot* aantasten; dit is het eenige middel, om MUHAMMED-KHAN te verlossen, en eenen tegenstander tegen onze vijanden te behouden. Is MUHAMMED eenmaal gedood of gevangen, zoo zijn wij vernietigd."

(*) Dus over geheel het landschap *Karnatic*.

Men geeft hem 300 *Spahi's*, 200 *Engelsche* soldaten, en tot officieren een aantal klerken, die nog geen buskruid geroken hadden. In snelmarschen, stormen en regenvlagen niet achtende, rukt hij op *Arcot* aan, overrompelt het, verjaagt het garnizoen, en bezet de stad zonder slag of stoot. Maar de plaats innemen was ligter, dan er zich te handhaven: onbeduidende aarden wallen, grachten zonder water, verzwakte soldaten, die onder den invloed van het klimaat wegstierven en schrale proviand, ziedaar de hulpbronnen, waarover een jong mensch, dat nog niet lang geleden schrijver op een kantoor was, beschikken kon! De vijand haalde versterking, en sloeg zich voor de zwakke wallen van *Arcot* neder. Plotseling, te middernacht, doet CLIVE eenen uitval, houwt de helft der belegeraars in de pan, verstrooit de overigen, zonder een enkel man van zijn volk te verliezen. TSCHOENDA-SAHIB, ofschoon uiterst verslagen, wilde nogtans de belegering van *Tritschinapole* niet opbreken; hij vroeg van DUPLEIX 150 *Fransche* soldaten, deed 2000 man uit *Vellore* komen, voegde van zijne eigene troepen nog 4000 man hierbij, en vertrouwde aan zijnen zoon RADSCHA-SAHIB een leger van 10,000 strijders, dat nu tegen *Arcot* op marsch ging.

Die vervallen vesting scheen volstrekt buiten staat, om eene belegering te verduren. Er was gebrek aan leeftogt. Het kleine garnizoen bestond uit Oosterlingen en *Engelsche* kooplieden; geen innig verband knoopte het aan elkander; het was zonder krijgservarenis, en ondanks het jongst behaalde voordeel, had het geringe krijgsdrift. Maar CLIVE wist aan hetzelve dat blinde, dweepende vertrouwen, die onbeperkte verknochtheid aan den bevelhebber in te boezemen, die steeds als met tooverkracht ter overwinning leiden. Op zekeren dag kwamen zijne *Spahi's* tot hem, en verzochten hem, alle uitdeeling van koren voor zijne *Europesche* soldaten te willen bewaren, want dat zij, (de *Spahi's*) aan eene soberder levenswijs gewoon, zich gaarne met rijstenat vergenoegen wilden. De geschiedenis kent geen aandoenlijker voorbeeld van militaire zelfverzaking en geen treffender bewijs der magt, die eene sterke ziel op eenvoudige gemoederen uitoefent. Vijftig dagen lang weerde men zich met leeuwenmoed; RADSCHA-SAHIB, die beducht was voor de aankomst van een korps *Mahratten*, om welks bijstand de Compagnie onderhandelde, wilde CLIVE tot eene

kapitulatie bewegen, en dreigde geheel het garnizoen over de kling te zullen doen springen, indien men zijne voorwaarden niet aannam. »Zeg hem," antwoordde CLIVE den aan hem afgevaardigden bode, »dat zijn vader den troon geroofd heeft, dat zijne armee uit roofgeboefte bestaat, en dat eene door *Engelsche* soldaten verdedigde bres van zulke lafaards niets te vreezen heeft. Nu werd besloten te stormen. RADSCHA-SAHIB koos een' in de geschiedboeken der *Muzelmannen* gedenkwaardigen dag — het lijkfeest van HUSSEIN, den zoon van ALI. De regtzinnige belijders van den *Islam* gelooven zelfs nu nog, dat elk der hunnen, die op dezen als heilig beschouwden dag in het gevecht tegen ongeloovigen sneuvelt, onmisbaar het paradijs deelachtig wordt. Dit vuur van godsdienstdweeperij verhitte RADSCHA-SAHIB nog meer door dronkenmakende en andere prikkelmiddelen, welke hij aan zijne soldaten deed toedienen, en zoo renden zij in eenen dubbelen roes op de wallen van *Arcot* los.

CLIVE had zijne voorzorgen genomen, en juist lag hij, afgemat van inspanning, te bed, toen er ten storm geblazen werd. Hij sprong op en snelde op zijnen post. De olifanten der vijanden, welken men het voorhoofd met ijzer bepantserd had, stieten als levende muurbrekers gaten in de citadel; doch weldra, de kogels der belegerden in hun vleesch voelende doordringen, vloden deze reusachtige dieren, en vertraden een' hoop gewapenden, die hen gevolgd was, als notendoppen. CLIVE zelf nam de plaats in van eenige min behendige kanonniers, en bediende hun veldstuk, dat geheele rijen nederwierp. De belegeraars waren 10,000, de belegerden 320 man sterk. Niettegenstaande deze ongehoorde onevenredigheid werden de eersten, die met eene blinde razernij tegen de wallen aanstormden, door een zoo moorddadig vuur ontvangen, dat niemand onder de wallen op de been kon blijven. CLIVE had, op het aangevallen punt, zijn hoopje volks in drie gelederen geschaard: terwijl in het eerste gelid de beste schutters niet anders deden dan vuren, waren het tweede en derde gelid slechts bezig met laden, en zoo dikwerf een welgerigte kogel afgeschoten was, ontving de voorman van zijnen achterman een versch geladen geweer. Den geheelen wal langs volgde, iedere seconde, de eene kogel den anderen — eene hagelbui, welke de stormende drommen drie malen nederpletterde. Eindelijk

gaven deze den aanval op; wie zich nog roeren kon, wendde den rug, en weldra was alles eene wilde, verwarde vlugt.

Een uur lang had de strijd geduurd: de bezetting had *zes*, de vijand vierhonderd man verloren. De nacht viel in: CLIVE en de zijnen waren wachtende, dat men den aanval hervatten zou; maar de morgen brak aan, en zie, de vijand was afgetrokken, zijn artillerijpark en ammunitie den *Engelschen* ten buit latende!

Deze zege was het sein van *Engelands* overwigt in *Oost-Indië*. Met verbazing zag thans de regering, welk eenen man zij in CLIVE bezat. Men zond hem uit het fort *St. George* 250 *Engelschen* en 700 *Spahi's* toe. Aan het hoofd eener kleine armee van 1250 man trok hij het *Mahratten*-korps, waarvan wij hierboven gewag gemaakt hebben, in snelmarschen te gemoet. Deze roofsoldaten hadden tot nog toe de *Britsche* Compagnie, omdat haar volk steeds geslagen werd, als bondgenoot gering geacht; maar de schoone verdediging van *Arcot* veranderde thans die minachting in bewondering. Hun aanvoerder MORARI-RAHO brak met zijne manschap op, en nadat deze troepen zich met het hoopje onder CLIVE vereenigd hadden, leverde deze aan de 5000 man, die RADSCHA-SAHIB nog over had, een' veldslag. Onder diens volk bevond zich eene keurbende *Franschen*, die, hoezeer slechts 300 man sterk, de zege langen tijd deed weifelen. Eindelijk bleven de *Engelschen*, nadat 600 *Spahi's* tot hen overgekomen waren, meester van het slagveld. Ook de krijgskas viel CLIVE in handen, die nu ook, zonder slag of stoot, de stad *Kondschewweram* innam. De *Mahratten* beweerden, dat CLIVE's manschap van eenen anderen stam moest zijn, dan de *Engelschen* in het fort *St. George*; en inderdaad ook had hij hen in zulk eene mate verlevendigd, bemoedigd, gehard en onder eene betere krijgstucht gebragt, dat zij voor geheel andere lieden konden doorgaan.

De overwonnen RADSCHA-SAHIB bragt een nieuw leger op de been, verwoestte den omtrek van *Madras* te vuur en te zwaard, vernielde de prachtige villa's der kooplieden, en rukte tot onder de muren der vesting. CLIVE snelde toe, sloeg ook dit leger, verliet het slagveld, om DUPLEIX eerzuil onderstboven te werpen, en maakte *Fatihabad*, de overwinningsstad, met den grond gelijk. De begoocheling van DUPLEIX onoverwinnelijkheid was nu verdwenen, de tooverkracht van deszelfs naam vernietigd. Thans kwam het

er nog slechts op aan, om MUHAMMED-KHAN, die te *Tritschinapole* geblokkeerd was, te ontzetten. CLIVE nam ook deze taak op zich. De in den rug aangetaste belegeraars geraakten tusschen twee vuren en gaven zich over. TSCHOENDA-SAHIB viel in handen der *Mahratten*, die, tot hunne schande, hem om het leven bragten. De *Engelschen* zegevierden overal.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE FRANSCHE JURY.

(Naar ALPHONSE KARR). (*)

Ik heb eene geweldige hoogachting voor de edele instelling der *Jury*, gelijk ik over het algemeen voor alle mogelijke instellingen heb; maar desniettemin kan ik mij van zekere mathematische redenering tegen dezelve niet onthouden.

TACITUS en CICERO hebben gezegd, dat de waarheid slechts ééne gedaante heeft, de logen duizende. Hieromtrent, geloof ik, is wel ieder het eens. Inderdaad, wanneer een eenig regter eene slechts min of meer ingewikkelde zaak te beslechten heeft, zoo zijn er, minst genomen, twaalfderlei wijzen van beslissing, onder welke toch natuurlijk slechts ééne enkele de ware zijn kan. Voor eenen te onregte aangeklaagde is het dus reeds een groot nadeel, slechts ééne kans voor zich en elf tegen zich te hebben; en zeker reken ik nog zeer matig, wanneer ik tegen een juist vonnis maar elf verkeerde stel. Doch zelfs naar dezen maatstaf kan men, bij twaalf gezworenen, twaalf mogelijkheden eener juiste oordeelvelling en daartegen honderd tweeëndertig eener valsche onderstellen.

Hoe dikwijls gebeurt het, dat dezelfde beschuldigde, dien de eene regtbank ter dood veroordeeld heeft, door eene andere volkomen vrijgesproken wordt, en zulks ondanks de voortreffelijk opgestelde redevoeringen van den Heer Procureur-generaal!

(*) De Redactie, die dit naïve stukje hare Lezers niet wilde onthouden, prijst het Vaderland en zichzelve gelukkig, dat het: *c'est tout comme chez nous*, hier geene toepassing vindt.

Over het algemeen is de ambtspligt van dezen man een der belagchelijkste en tevens onzedelijkste, welke ik ken. Vijftien jaren van zijn leven brengt een Advokaat door met het verdedigen van onverschillig wien of wat; vervolgens wordt hij Procureur-generaal, en brengt nu nog eens vijftien jaren door met aan te klagen onverschillig wien of wat. Van tien beschuldigden worden er ten minste vijf vrijgesproken. De Procureur-generaal keert derhalve ten minste vijf malen van het parket naar huis, nadat hij zich vijf uren lang alle mogelijke moeite gegeven heeft, om eenen onschuldige op het schavot te brengen. Vervolgens nuttigt hij een lekker diner, gaat naar den schouwburg of naar gezelschappen, waarin hij met de uiterste beleefdheid en achting ontvangen wordt. Zonderling inderdaad, vooral daar men zulk een' onoverwinnelijken afkeer en weêrzin tegen den beul heeft; en evenwel zou, wilde men den Procureur-generaal en den beul op eene en dezelfde hoogte stellen, de laatste een zeker aantal onschuldigen, willens en wetens, den kop moeten afgeslagen hebben.

De wegens halsmisdaad beschuldigden worden, bij eene zitting der Assises, altijd tot de laatste zitdagen bewaard. De gezworenen zijn dan reeds afgemat en ongeduldig geworden; en niet zelden is een mensch voor al zijn leven tot de galeijen veroordeeld geworden, minder om de zwaarte van hetgeen hij misdreven, dan omdat hij aan eenen Advokaat gelegenheid gegeven had, de *Jury* in eene vier uren lange redevoering te vervelen.

Gewoonlijk verdeelt men de gezworenen in twee klassen: In die gezworenen, welke met het voornemen komen om nimmer schuldig te verklaren; en in die, welke met het voornemen komen om altijd schuldig te verklaren.

De Heer LAFITTE verhaalde eens, dat hij eenen gezworene op de volgende wijs had hooren redeneren: Zoo geheel zonder reden zal men dat mensch daar toch wel niet tusschen twee Gendarmes op het geregtsbankje gezet hebben. Immers zou men niet durven wagen, mij of eenig ander eerlijk man aldus te behandelen. Iets moet de vent dan wel gedaan hebben. Gevolgelijk spreek ik: schuldig!

Zij, welke nooit schuldig verklaren willen, spreken steeds van verzachtende omstandigheden. Een mensch was beschuldigd, zijne zuster vermoord en haar lijk aan stukken gesneden te hebben. De daad was bewezen. De *Jury* verklaarde

hem schuldig, maar met verzachtende omstandigheden. Waar mogen die omstandigheden wel te zoeken geweest zijn? Misschien, omdat het zijne zuster was, of omdat hij de stukjes regt klein gesneden had? — Daarenboven heb ik, met betrekking tot de regtspraak door gezworenen, nog eene opmerking gemaakt, welke ik meen te moeten mededeelen.

Alles is thans in handen van kooplieden, soms wel van kramers en winkeliers: het koninklijk gezag, de dagbladen, de posten en eerambten enz.; zelfs de justitie kon hun niet *ontsnappen*: laat ons eens zien, hoe zij dezelve handhaven. Volgens alle wetboeken en wetgevers, juristen en moralisten van alle tijden en landen, is moord de strafbaarste aller misdaden, hoe zij ook heeten mogen; diefstal staat twee of drie graden lager op de schaal. Sedert de invoering van het *Jury*-gerigt is die rangschikking omgekeerd; de schrikkelijkste, afschuwelijkste, strafwaardigste misdaad is diefstal. Moord vindt veel ligter verontschuldiging; wel te verstaan, dat ik hier van moord uit haat of wraakzucht spreek. Een roofmoord, dat is een met diefstal gepaard gaande moord, wordt even zwaar gestraft als diefstal zelf. — Twee menschen beleedigen onderling elkander, uit haat, verachting, of om welke reden het anders zijn mag. Nu wordt een dier beide door den ander gedood; zeker, dit strookt niet met de voorschriften van wet of zedeleer, denken de gezworenen, maar ons raakt het toch niet van zoo geheel nabij; de maatschappij, de betrekkingen der zamenleving (woorden, die in den mond van eenen gezworene hetzelfde beteekenen, als »ik," op gelijke wijs als het woord »volk" in den mond van eenen demagoog) worden daardoor niet bedreigd. Maar een koopman (zoo als ik zelf er een ben) is bestolen geworden; hij woonde in eene afgelegene straat (even als die, waarin ik woon); de maatschappij (ik) heeft (heb) veel geld. De (mijne) eigendommen worden bedreigd. Gevolgelijk is diefstal de ergste aller misdaden. — O, gij *Egoïsten!*

SCHIPBREUK EN BROEDERLIEFDE.

Statig kliefde de uit *Oost-Indië* terugkeerende *Henriette en Betsy* de golven der Atlantische zee, en stevende, door eene zachte koelte uit het zuidwesten voortgestuwd, het Kanaal in.

Had men voor eenige dagen reeds met blij gejuich de Europesche kust begroet, nu werd deze blijde aandoening op nieuw en krachtiger opgewekt, daar men welhaast toch het vaderlandsche strand zou zien, en zich het vrolijk *welkom* door de manschappen der loodsboot zou hooren toeroepen. De meesten aan boord waren in eene zeer vrolijke stemming; — en geen wonder! — na zulk eene verre zeereis de vaderlandsche kust nabij te zijn, zich met de hoop streelen, magen en vrienden in welstand te sullen ontmoeten; van de vermoeijenissen uit te rusten, en zich in het midden van een geliefd gezin te verpoozen; welk een lagchend verschiet!

Onder de passagiers waren er, die na een langdurig afzijn tot hun Vaderland en hunne betrekkingen wederkeerden; hun verlangen was des te onstuimiger, naarmate zij langer afwezig waren geweest, en, hoe meer zij het einddoel naderden, des te vrolijker klopte hun hart, en de pijnigende gedachte, of zij alles wel zoo zouden vinden, als zij het wenschten, was niet in staat, de vrolijke gewaarwording van het heden te verstoren.

De bedaarde zeeman echter juicht niet zoo luide over de *bijna* volbragte reis; maar eerst dan, als hij de plaats zijner bestemming bereikt heeft. De ondervinding toch heeft hem geleerd, dat, hoe klein de afstand ook moge zijn, welke hij nog moet afleggen, ook daarop nog hem al de gevaren vergezellen, die het grillig element, dat hij bouwt, oplevert. De gezagvoerder van den bodem en zijne stuurlieden juichten daarom niet zoo luid mede; zij namen weinig of geen deel aan de vrolijke gesprekken der passagiers, die reeds in hunne gedachte den vaderlandschen bodem betraden en zich door hunne bloedverwanten en vrienden begroet zagen. Wel waren zij dankbaar en verheugd over de tot dusverre gelukkig volbragte reis; maar zij waagden nog niet dien vrolijken blik in de toekomst, dien de minkundigen en minder door de ervaring onderwezenen zich veroorloofden.

Onder de schepelingen bevonden zich twee broeders van het eiland *Texel*, CORNELIS en ALBERT HOFSTÉ, de eerste 19, de tweede 11 jaren oud. Ook zij verlangden naar de ouderlijke woning, vooral de jongste, wiens eerste reis het was; ook zij verheugden zich bij de gedachte, wanneer het schip ter reede kwam, hoe zij dan het geliefkoosde eiland zouden

zien, waarop zij geboren en opgevoed waren, en den toren zouden herkennen, in welks nabijheid de ouderlijke woning gelegen was.

Meer en meer naderde men de vaderlandsche kust, en op den derden dag werd dezelve vrolijk begroet.

Niemand der passagiers of der schepelingen scheen echter opgemerkt te hebben, dat de ervaren Kapitein met bezorgdheid den barometer gade sloeg en met zijne stuurlieden meermalen in stilte beraadslaagde. Nog immer door eene, hoewel meer en meer aanwakkerende suidwestelijke koelte voortgestuwd, dachten zij slechts aan het einde van hunnen togt, en konden zich het gegeven bevel, om zeil te minderen en te reven, niet verklaren. Spoedig bleek het echter, dat deze voorzigtigheids maatregelen niet te vergeefs waren; want binnen weinig tijds had zich het tooneel geheel veranderd. Aan den westelijken horizon vertoonden zich, even als eene bergketen, donkere massa's, die, in de snel overvliegende losse wolken, boden schenen vooruit te zenden, om hunne naderende komst te verkondigen. Snel groeide de zich immer meer verheffende wind tot eenen vreeselijken storm aan, en het trotsch gevaarte, dat even te voren nog zoo statig de golven had doorklieft, werd thans als eene zwakke hulk heren derwaarts geslingerd, terwijl de stevige masten zich als riethalmen voor den storm bogen. De vreugde had nu bij velen der schepelingen plaats gemaakt voor den angst; slechts het gelaat der ervarene zeelieden bleef kalm; slechts zij behielden hunne rustige houding en die tegenwoordigheid van geest, welke in het gevaar zoo noodig is en waarvan het behoud van schip en leven soms alleen afhangt. Zonder bekommering waren zij echter niet: zij kenden ten volle het netelige van hunnen toestand op eene zee, waar het uitschieten van den wind in den storm de anders zoo vriendelijke vaderlandsche kust tot hunnen doodelijksten vijand maakt.

Wee den zeeman, die, als de storm uit het noordwesten buldert, zich in de nabijheid van onze kust bevindt! Dan baat meestal noch kunde, noch beradenheid, noch onbezweken moed; het is, of eene onzigtbare magt het schip de stranden nader trekt, die men het wil doen ontvlieden, en in angstige verwachting ziet de schepeling het oogenblik te gemoet, dat zijne kiel op eene der banken zal stooten, welke de Natuur als een voormuur voor onze stranden heeft opgeworpen, om de woede eener verbolgene zee te breidelen. Vreeselijk is de

schok, als het sterkgebouwde gevaarte den grond raakt, en alles met dien éénen schok reeds uiteen dreigt te spatten. En dit was het lot van de *Henriette en Betsy*: de storm nam meer en meer in hevigheid toe, en met het uitschieten van den wind scheen hij zijne woede te verdubbelen. In eenen stikdonkeren nacht was het schip de speelbal der golven; geene vriendelijke ster vertoonde zich aan het zwarte uitspansel; alleen het kompas onderrigtte hen nog den koers, welken zij hielden; tusschenbeiden liet zich het vuur van *Kijkduin* zien, en gaf hun de treurige zekerheid, dat zij de kust al te nabij waren.

De Noordzee, welke in den loop der eeuwen zoo veel van ons land heeft ingezwolgen en zware bosschen op deszelfs westkust vernield heeft, in wier boomstammen en takken de visschers, ver in zee, nog meermalen met hunne netten verwarren, zou, in onbeteugelde woede, welligt reeds veel van de Eilandengroep, die zich van de punt van *Noordholland* noordoostwaarts uitstrekt, hebben weggenomen, hàd de Natuur hen niet door weldadige dammen beschermd, en in de *Noorder-* en *Zuider-Haaks* hun trouwe wachters geschonken, die den grimmigen vijand afkeeren. Vooral zijn zij weldadig voor *Texel*, maar dikwerf noodlottig voor den zeeman, wien de naam alleen dezer banken eene kille huivering aanjaagt. De vreeselijke kracht der woest voortrollende zee wordt op hunne breede ruggen gebroken, en, vertoornd over die belemmering, beukt zij ze met zulk eene ontzettende kracht, dat hun zand tot eene zoo vaste massa wordt ineengeslagen, dat het den rotsgrond in hardheid kan tarten. Nu tracht de in zijne vaart gestuite waterberg, terwijl hij woedend uiteenspat, zich met donderend geweld tot de wolken te verheffen, en, als eene lichtende vlam in den stikdonkeren nacht, geeft hij nog in eene schrikverwekkende branding, den zeeman, die hem nabij is, zulks te kennen; niet als eene vriendelijke baak, die hem wil behoeden, maar als het sein des doods, dat hem verkondigt, dat hij zijn graf nabij is: want, helaas! als hij die branding bespeurt, is hij meestal verloren.

Nog worstelde de *Henriette en Betsy* tegen den storm, en de Kapitein en zijne onderhoorigen deden alles, wat zeemanschap vermag, om het veege schip, zoo mogelijk, van de kust te houden. Nog hadden de gezagvoerder en zijne officieren hunne bedaardheid niet verloren; maar gaven met kalmte hunne bevelen, en, niettegenstaande het vuur van

Kijkduin hun immer duidelijker werd, en zij hieruit ontwaarden, dat zij de kust meer en meer naderden, behielden zij hunne rustige houding; maar op den roep van: branding vooruit! konden de beangste passagiers op het gelaat van hen, door wier kalmte zij tot dusverre nog eenigzins bemoedigd waren, maar al te duidelijk lezen, wat hun te wachten stond, en akelige angstkreten mengden zich met het loeijen van den wind, het geraas der hevig beroerde zee en het vreeselijk kraken van het schip. Met een van schrik verstijfd gelaat staarden allen op den geduchten vijand, dien zij, niettegenstaande alle hunne pogingen om hem te ontvlieden, steeds nader kwamen; als in bedwelming vestigden zij hunne oogen onafgebroken op het vreeselijk verheven schouwspel, tot dat zij door eenen hevigen stoot uit hunne bedwelming ontwaakten, en van hunnen treurigen en veegen toestand maar al te zeer overtuigd werden. Nu rolde de noodkreet in vertwijfeling uit aller mond; maar, wie hoorde de stemmen der om hulp roependen in deze waterwoestijn? De krachten van den anders zooveel vermogenden mensch schoten hier te kort: zijne stem was te zwak, om het naastbijgelegen land te bereiken. De Kapitein liet noodschoten doen, en het kruid, dat anders aangewend wordt om te verderven en te dooden, werd nu gebruikt als bode van het doodsgevaar, waarin menschen verkeerden, en moest tot het gehoor van den waakzamen kustbewoner doordringen, om hem den hagchelijken toestand van in nood zijnde zeelieden te verkondigen. Dof, maar onbedriegelijk werd die stem in den storm gehoord, en *Texels* zeelieden werden door haar gewaarschuwd, dat de *Noorder-Haaks* het tooneel van jammer en ellende was. En die stem klonk niet te vergeefs; naauwelijks was zij gehoord, of moedige mannen maakten dadelijk aanstalte om de ongelukkigen ter hulpe te snellen, en noch het huilen van den storm, noch de hooggaande zee hield hen terug, om, met het aanbreken van den dag, in zee te steken.

Het was, of de verbolgen zee, in hare vaart gestuit, zich nu op het ongelukkige schip wilde wreken; want woest rolden hare baren over deszelfs dek, en alleen het want was voor den armen schepeling het eenige toevlugts-oord.

Wie beschrijft het hartverscheurend schouwspel, door den nacht voor het oog verborgen, maar dat de aanbrekende dag deed zien? Doornat en verkleumd, hing alles in het want; van tijd tot tijd liet een, wiens krachten hem begaven, zich

los, en werd door den kokenden afgrond ingezwolgen; terwijl een ander in doodsangst zich zoo vast aan de wevelingen had geklemd, dat de handen ook toen nog vasthielden, toen het ligchaam reeds levenloos was!

Ook de beide broeders KOPERÉ, van wie wij boven spraken, hingen naast elkander in het want van den grooten mast: de oudste had zijnen jongen broeder geen oogenblik verlaten; getrouw bleef hij hem op zijde, en bij elke dreigende golf, die hoog over het schip henen rolde, en hen somtijds bereikte, hield hij zich met ééne hand vast; terwijl hij met de andere zijnen broeder ondersteunde. Toen de dag was aangebroken, zeide hij tot dezen: »ALBERT! ik zie eene flaauwe »schemering van ons *Texel.* Jongen, hebt gij moeds genoeg, »om met mij op de groote ra, die daar te loever van het »schip slingert, te gaan zitten; zij hangt alleen nog aan den »bras, en het zal mij, wanneer wij er eerst op zijn, wel »gelukken, die af te snijden. Ik bind dan u en mijzelven »vast, en wij geven ons aan de genade van wind en golven »over. Ik heb alle hoop, dat zij ons naar het eiland zullen »voeren, en dat wij met Gods hulp hetzelve zullen bereiken. »Hier moeten wij gewis omkomen; het is onmogelijk, dat »de groote mast bij zulk vreeselijk slingeren kan blijven staan, »en valt zij, dan zijn wij reddeloos verloren; doch hebt gij »den moed niet, dan blijven wij; ik wil met u leven of »sterven. Wij keeren, zoo God wil, beiden tot onze ouders »terug, of geen van beiden." De elfjarige knaap, die in zijnen broeder een onbepaald vertrouwen stelde, was dadelijk gereed. Behoedzaam klimmen zij af, laten zich op de ra afdalen, en CORNELIS neemt een gunstig oogenblik waar, om den bras af te snijden. Naauwelijks van dezen band bevrijd, verwijdert het zware hout, dat in het nog daaraan hangend stuk zeil eene kiel had, zich met snelheid van het wrak, en wordt door wind en stroom naar den nog verafgelegen oever gevoerd. De moedige jongeling had zich van een touw voorzien, waarmede hij zichzelven en zijnen kleinen broeder op het gevaarlijk vlot vastmaakte, opdat niet een van beiden door eene baar er mogt worden afgeslagen. Trouw hield hij daarenboven het jongsken omvat, vast klemde hij hem aan zich, wanneer eene golf over hunne hoofden rolde, en hen voor eenige oogenblikken bedolf. Maar spoedig waren de krachten van den kleinen jongen uitgeput, en smeekte hij zijnen broeder, op eigen lijfsbehoud bedacht te zijn en

zich niet meer over hem te bekommeren: doch dan was het antwoord: »Neen, ALBERT, u redden of met u vergaan! »Geef den moed niet op, mijn jongen! Welligt gelukt het »ons om het strand te bereiken; maar niet ik alleen: wat »zou ik aan moeder zeggen, als ik zonder u kwam? Zij heeft »u, toen wij uit zouden gaan, mij zoo aanbevolen.'' Maar, ach! dat strand was nog verre af, en zeker zouden zij het nimmer bereikt hebben; doch zie, terwijl zij door eene baar hoog worden opgeheven, ontdekt het geoefende oog van CORNELIS een zeil, dat regt op hen aanhoudt, en juichende roept hij den kleinen toe: »ALBERT, daar komt eene visschuit »naar ons toe!'' En hij had zich niet bedrogen. Een *Texelsche* visscher, met koene zeelieden bemand, naderde. Zij hadden de worsteling van onze jeugdige schipbreukelingen reeds opgemerkt, en hielden daarom regt op hen aan, om ten minste desen te redden. Nog hield de broederlievende KORSTÉ den jongen ALBERT in de armen, wiens hoofd reeds op de borst was gezonken, toen ook hem zijne krachten begaven. Reeds beval hij zijne ziel aan God, en bad nog voor zijnen broeder en zijne ouders, toen de visscher hem op zijde kwam. Nu verzamelde hij nog eens alle zijne krachten, maakte zich van de banden los, smeekte, dat men eerst zijn broertje zou redden. Met groote moeite werden beiden binnen boord gehaald, zooveel de omstandigheden zulks gedoogden verpleegd en verzorgd, en weldra had CORNELIS het onuitsprekelijk genoegen, zijnen broeder de oogen weder te zien openen: zij waren gered!

De noodlottige maar had zich reeds op het eiland verspreid, dat de *Henriette en Betsy* op de *Noorder-Haaks* vergaan was, en reeds beweenden de ouders van onze jeugdige zeelieden het hoogstwaarschijnlijk verlies hunner kinderen. Wie beschrijft hunne vreugde, toen zij nog dienzelfden dag het berigt ontvingen, dat zij, welke zij verloren achtten, zich, in tamelijken welstand, op het dorp *den Hoorn* bevonden? Vol van den innigsten dank jegens Hem, die hunne kinderen zoo wonderbaar behouden had, spoedden zij zich derwaarts, en ras mogten zij zich verheugen in de aanschouwing van hen, die zij niet hadden durven hopen immer weder te zien.

Twee dagen later had ik de broeders bij mij aan huis, en het was een roerend gezigt, de liefde te zien, met welke de jongste zich aan den oudsten hechtte, dien hij bij ieder

als zijnen redder roemde, zonder wiens zichzelf opofferende zorg hij gewis verloren ware geweest. Uit den mond des oudsten hoorde ik het eenvoudig verhaal, vrij naauwkeurig wat henzelven aanging, doch van het lot der overige schepelingen wisten zij niets anders, dan dat een andere visscher, met de grootste moeite en het uiterste gevaar, weinig tijds nadat zij gered waren, in de nabijheid van het toen reeds gedeeltelijk verbrijzelde schip was gekomen; maar, ach! van hen, die zich daarop hadden bevonden, waren er maar zeer weinigen meer overig: de meesten rustten reeds op den bodem der zee, of hunne lijken waren een speelbal der golven.

H. ALTMANN.

SNELHEID VAN GEMEENSCHAP IN DE XIXDE EEUW.

Veertig of vijftig jaren geleden zou men het voor een verzonnen sprookje gehouden hebben, bijaldien men had hooren verhalen, dat twee zoo ver van elkander verwijderde punten der aarde, als *Bombay* in *Oost-Indië* en *Nieuw-York* in *Noord-Amerika* in den tijd van ongeveer zes weken konden corresponderen. Dit is echter in onzen tijd eene daadzaak geworden; want een brief uit *Bombay*, den 29sten Augustus van het vorige jaar gedagteekend, bereikte den 20sten September *Alexandrië*, den 4den October *Londen*, en kwam den 16den der laatstgemelde maand op de plaats zijner bestemming, te *Nieuw-York*, aan. Derhalve had hij, en dat wel zonder den meest regtstreekschen weg te nemen, in dien korten tijd vier werelddeelen aangedaan.

GEBOORTE VAN EENEN PRINS IN VROEGERE DAGEN.

Wanneer heden ten dage eene Koningin of Prinses de vijfde maand harer zwangerschap bereikt heeft, beginnen doctoren, accoucheurs, vroedvrouwen terstond buitengewone zorgen voor hare gezondheid te dragen. Men laat haar naauwelijks toe, voor korten tijd hare vertrekken te verlaten, al ware het dan in de zachtst rijdende koets en op den gemakkelijksten, effensten weg; zulk een toertje wordt voor den toestand der aanstaande moeder reeds te gewaagd ge-

acht. — CAYET, onderleermeester bij HENDRIK IV, berigt, dat, toen JEANNE D'ALBRET den wensch te kennen gegeven had, om haren gemaal, ANTOINE DE BOURBON, in de *Picardysche* oorlogen te vergezellen, haar vader, de Koning van *Navarre*, haar gebood, wanneer zij bevallen moest, naar hem toe te komen, en in zijne woning haar kraambed te houden; dat hij wel voor het kind zou zorg dragen, onverschillig of het een jongen of een meisje was. Toen nu de Vorstin in de negende maand harer zwangerschap gekomen was, brak zij van *Compiegne* op, deed de destijds zoo moeijelijke reis door geheel *Frankrijk* tot aan de *Pyreneeën*, en kwam, na veertien dagen onderweg geweest te zijn, te *Pau* aan. Hier verlangde zij (voegt de Geschiedschrijver er bij) den laatsten wil van haren vader te zien, die in eene gouden doos bewaard werd, waaraan eene gouden keten van zulk eene lengte hing, dat dezelve vijf en twintig of dertig maal om den hals eener dame gewonden kon worden. Zij deed haren vader eene vraag over die keten. »Zij is voor u bestemd," antwoordde de Koning, »zoodra gij het kind, dat gij onder uw hart draagt, mij in de armen gelegd zult hebben. Ik geef er u mijn woord van eer op, dat alles het uwe zijn zal, als gij mij slechts, wanneer gij in barensnood ligt, een *Bearner* volkslied zingt; ik zal u dan bij uwe verlossing wel hulp bezorgen." Tusschen 12 en 1 ure in den nacht van den 13 December 1553 werd de Vorstin door de barensweeën aangetast; op het berigt hiervan snelde haar vader terstond naar beneden, en zoodra zij hem zag komen, hief zijne doorluchte dochter, die haar geheele leven lang door hare kracht van geest bekend geweest is, met luider stemme het oude *Bearner* lied aan:

»*Notre dame du bout du pont*
Aidez moi en cette heure." *etc.*

Onmiddellijk na hare bevalling hing haar vader haar de gouden keten om den hals, en gaf haar de gouden doos, die zijnen uitersten wil bevatte. Hij overhandigde haar die geschenken met de woorden: »Ziedaar, lieve, dat is voor u; maar dit is voor mij;" en hiermede nam hij het pas geboren wicht in zijne armen, zonder zelfs te wachten, dat het aangekleed was. De kleine Prins werd vervolgens op zulk eene wijze

opgevoed en kreeg zulk voedsel, dat hij daardoor tegen vermoeijenissen en ontberingen gehard werd; menigmaal bekwam hij, op uitdrukkelijk bevel van zijnen grootvader, niet anders te eten dan zeer grof brood. Volgens gebruik van het land, was het kleinkind ook gewoon, barrevoets en blootshoofds, bij winter- zoo wel als bij zomertijd, met de boerenknapen te spelen en rond te loopen. Dit kleinkind nu werd Koning HENDRIK de IV van *Frankrijk*.

ZONDERLINGE WILSBESCHIKKING EN GELUKKIGE VOND.

Het volgende voorval is zoo waar, als het zeldzaam is. Eenige jaren geleden vonden twee heeren, die in het testament van eenen vriend tot volvoerders van deszelfs uitersten wil benoemd waren, onder zijne papieren de volgende aanteekening: 700 Pond st. in till." Zij zochten het geheele huis door naar dit geld, maar vruchteloos, daar zij niet begrijpen konden, wat dit woord *till*, hetgeen gewoonlijk de geldlade in eenen winkel beteekent, hier dan toch te beduiden had. Inmiddels verkochten zij het roerend goed van den overledene, ook eene boekverzameling, welke hij bezeten had, op de bestmogelijke wijze. Nog lang daarna spraken zij somwijlen onderling over de geheimzinnige aanteekening, welke hun zoo vele vergeefsche moeite gekost had; en op eens herinnerde zich daarbij een hunner, dat er onder de boeken van den afgestorvene ook eene folio-uitgave van TILLOTSON's Leerredenen geweest was. »Wie weet," zeide hij, »of niet misschien onder het woordje *till* dat boek bedoeld geweest is!" IJlings snellen zij naar den boekverkooper, door wien in der tijd de bibliotheek verkocht geworden was, en vragen hem, zoo bedaard mogelijk, of hij het door hem gekochte werk van TILLOTSON nog bezat. Dit hun met ja beantwoord wordende, koopen zij het boek weder in, en, toen zij het nu naauwkeurig doorzoeken, vinden zij inderdaad, tusschen de bladen, banknoten ten bedrage van 700 pond. Nog opmerkelijker bij dit geval was het volgende: De boekverkooper verhaalde hun, dat een heer te *Cambridge*, die den catalogus had ingezien, hem last gegeven had, deze uitgave van TILLOTSON aan hem ter bezigtiging toe te zenden. Dit had hij gedaan; doch, daar het boek

aan de verwachting van den besteller niet voldeed, had hij het teruggezonden, en sedert dien tijd stond het weder in den winkel.

AMBTENJAGERS.

Hoe komen toch zoo vele menschen aan ambten? vroeg iemand aan een' vriend, die zich juist met taalstudiën bezig hield. »Dat zal ik u wel zeggen," antwoordde deze: »eenigen *per nominativum*, door hunnen naam; anderen »*per genitivum*, door hunne geboorte; dezen *per dativum*, »door geschenken; genen *per accusativum*, door het aan»klagen van anderen; weinigen *per vocativum*, door waar»achtige roeping; maar velen *per ablativum*, door het »nemen."

WELBESTRAFTE COQUETTERIE.

Eene jonge dame, die niet ten onregte den naam had van *coquet* te zijn, nam eens in eenen gezelschappelijken kring de gelegenheid waar, om ter zijde eenige woorden tot eenen kavallerie-officier te spreken. »Heer Baron," dus begon zij met een geheimzinnig voorkomen, »wanneer gij verkiest venster-parade te houden, wees dan ten minste zoo goed zulks op een uur te doen, wanneer mijne ouders niet tegenwoordig zijn. Gij rijdt steeds ten drie ure voorbij mijn venster, en dit heeft mij reeds menig hard woord van vader en moeder op den hals gehaald. Ik moet u vriendelijk verzoeken het te willen nalaten." — »Het zal niet weder gebeuren, Mejuffer," hernam de officier; »ik beloof het u op mijne eer: maar, om die belofte te kunnen houden, wees dan toch zoo goed mij te willen zeggen, in welke straat ge woont."

LENTE.

Naar buiten, mijn vrienden! den zangtoon geheven!
In 't vrije der schepping de steden ontvlugt!
Naar buiten, naar buiten! naar lagchender dreven,
Naar liefljker oorden, verkwikkender lucht!
De Lente is gekeerd! — ziet de bloemen ontspruiten,

De velden zich tooijen in 't lagchendst verschiet.
De Lente is gekeerd! — hoort de vogelen fluiten,
De bladeren ruischen, en murmlen den vliet.
Op vleuglen der trouw bragt haar de ooijevaar over
Van 't land, waar geen Winter aan Lente zich huwt.
Naar buiten dan, vrienden! aanschouwen wij 't loover,
Genieten en voelen wij 't windje, dat luwt!
De zwaluw, die tjilpt op de vriendlijke daken,
De leeuwrik, die zwiert door het blinkend azuur,
Zij roepen ons op, om de vreugde te smaken,
Het leven te zien der herboren Natuur.
Ja, hoogtijd gevierd en verbannen de smarten!
Gebaad ons in stroomen van vreugde en genot!
In 't loflied gejubeld, met dankbare harten,
Den Schepper ter eer, aller stervlingen God!
O! smaken wij dankbaar en blij deze Lente;
(Hoe spoedig haar schoon zich ook neige ten val!)
Dan wordt ze ons een voorsmaak dier zalige Lente,
Die nimmer verdorren of heenvlieten zal.

Utrecht, 1841. A. H. A. EKKER.

DE PERSONELE BELASTING.

„Ha, vriend! nu krijgt ge uw straf, en dokt een vierde meer!"
Sprak zeker lomperd tot een' ongehuwden heer,
Toen 't nieuw ontwerp op 't personeel laatst werd bepaald;
En 't antwoord was: „Maar ook door de *ezels* wordt betaald."

WAAIJER-SURROGAAT.

V. Wat kan u, Meisjes, thans veraadming geven,
Nadat de Mode uw waaijers heeft verdreven?
Ei, zeg 't, lief kind!

A. Geen nood! Men ziet, waar wij ons heen begeven,
Galante heertjes fladdrend ons omzweven;
Die maken thans, meer dan 't ons lief is, *wind*.

MENGELWERK.

EEN WOORD OVER DE MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, BESCHOUWD ALS EENE CHRISTELIJKE VEREENIGING.

»*De liefde is te gelijk de vijandin van
»onverschilligheid en de eenige moe-
»der van verdraagzaamheid.*"

Mr. J. W. GEFKEN, bl. 34.

Door

W. H. WARNSINCK, BZ.

De bekwame Schrijver van het stukje, getiteld: »*over* »*Christelijke Volksopvoeding en Vrijheid van Onderwijs* »*in Nederland*," de Heer en Mr. J. W. GEFKEN, *Advocaat te 's Gravenhage*, geeft in hetzelve genoeg te verstaan, hoe weinig hij met den tegenwoordigen toestand van het *lager onderwijs* hier te lande en de wet van het jaar 1806, mitsgaders de daarbij behoorende reglementaire bepalingen, is ingenomen. Dit kan wel geene verwondering baren, in eenen tijd, waarin dit zoo aangelegen onderwerp, naar aanleiding van al wat daaromtrent is voorgevallen en alsnog in overweging schijnt, meer dan immer ter sprake is gekomen; en wie zal het den Schrijver euvel duiden, dat hij desaangaande *zijne* denkbeelden koesterde, dezelve verzamelde, en, in eene geleidelijke orde ten papiere gebragt, zijn opstel door de drukpers gemeen maakte?

Het onderwerp zelf is toch hoogst belangrijk en (de ervaring leerde zulks dezer dagen overvloedig) niet slechts voor eene *verscheidene*, maar ook voor eene *verschillende* wijze van beschouwing vatbaar. Men handelt kwalijk, om hen, die van ons in meening verschillen, van onkunde, dwaling of (wat nog erger is) van boos opzet te verdenken en te beschuldigen. Onzes inziens mag men omtrent zulke aan-

gelegene onderwerpen wel eens verschillen, mits het verschil bescheidenlijk gevoerd worde. Daardoor leert men de zaak van alle zijden beschouwen, en komt men, door wrijving van denkbeelden, welligt nader tot de waarheid; en is *dat* de slotsom van het onderzoek, bij uiteenloopende en strijdige gevoelens, wie zou zich dan over dat onderzoek niet verheugen?

Wanneer men echter, ten aanzien van uiteenloopende meeningen en begrippen, de *waarheid* zoekt, dan behooren wij twee zaken vooruit vast te stellen: *vooreerst*, dat wij niet *te hoog* met onze meeningen en begrippen loopen; en, *ten anderen*, dat wij niet *te laag* denken omtrent de gevoelens van hen, die met ons verschillen. Houden wij dit onder de aandacht, dan zullen wij zonder verbittering, met bescheidene vrijmoedigheid strijd voeren, en bij zulk een' strijd zal de overwinning niet aan de zijde van deze of die *meening*, dit of dat *begrip*, deze of gene *partij*, maar aan de zijde der *waarheid* zich verklaren.

De Heer GEFKEN ontboezemt bl. 34 den wensch: »dat »liefde in de kinderharten, in den weg des HEEREN mogt »worden aangekweekt," en voegt er de schoone stelling nevens: »Zij, de liefde, is te gelijk de vijandin van on»verschilligheid en de eenige moeder van verdraagzaam»heid." Wij zetteden deze stelling, als eene spreuk, aan het hoofd van ons betoog, waarin stilzwijgend de vraag ligt opgesloten: of de Heer GEFKEN, in zijn geschrijf., niet wel eens wat *laag* hebbe neêrgezien op de zoodanigen, die met hem niet in dezelfde gevoelens deelen?

Wij bedoelen hier geenszins dit geschrift in deszelfs geheel, maar meer bijzonder die gedeelten van hetzelve, waarin van de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* wordt gesproken. Onze betrekking, als Lid dier Maatschappij, en onze belangstelling in dezelve, nopen ons, om hetgeen te haren aanzien is gezegd te overwegen en aan de waarheid te toetsen. Wij doen dit *openlijk*, *vrijmoedig* en *bescheiden* tevens, vermits hier het zwijgen voor eene verkeerde uitlegging vatbaar mag geacht worden.

Hetgeen de Schrijver omtrent genoemde Maatschappij ter

neder stelde, is, uit een *Christelijk godsdienstig* oogpunt beschouwd zijnde, wel geschikt, om haar en hare Leden in een niet bijzonder gunstig daglicht te plaatsen. Wij vergeven dit aan eenen Man, die zoo godsdienstig schrijft, en wel niet met opzet den Christelijken medebroeder zal veroordeelen; dan wij hadden wel gewenscht, dat hij, op het lofwaardig voetspoor der *Bereërs*, alvorens in diervoege te schrijven, naauwkeurig onderzocht hadde, *of deze dingen ook alzoo waren!* Tot verschooning van zijn geschrijf is het voldoende, op te merken, dat hij de tegenwoordige zaken, in betrekking tot Christendom en Christelijke opvoeding en onderwijs, beschouwt met een oog, waarmede dezelve in den aanvang der *zeventiende* Eeuw, door het meerderdeel van de Leden der *Dordrechtsche* Synode, zijn beschouwd, en dat van *dat* standpunt 's Mans oordeel en veroordeeling is uitgegaan. Insgelijks mag men vooronderstellen, dat de Heer GEFKEN, minder bekend met de werken en geschriften der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, daardoor in zijne ongunstige gevoelens omtrent dezelve is versterkt, of liever is blijven volharden.

Elk onpartijdige bemerkt, dat wij den Schrijver, ter zake van zijne ongunstige oordeelvellingen, veeleer verschoonen dan beschuldigen; maar hij houde het in ons ten goede, dat wij de waardigheid en het karakter der genoemde Maatschappij tegen zijne beweringen verdedigen en handhaven. Mogt ons hierbij, tegen onze bedoeling, een warm woord ontvallen, de Schrijver wete, dat wij geen oogmerk hebben hem te beleedigen, en kenne zulks toe aan onzen waren ijver voor Gods Openbaring en het Evangelie van onzen Heer, gewisselijk verre verheven boven de altoos feilbare uitspraken van menschelijke wijsheid, waar ter plaatse ook verkondigd!

»Het werkzaamst deel aan de Schoolverbetering," zegt de Schrijver, »nam de Maatschappij *Tot Nut van 't Al»gemeen*, ten jare 1784 opgerigt." En dit is eene waarheid. Maar daar wij achter het woord *Schoolverbetering* lezen: »zoo wij dit woord mogen bezigen," blijkt het reeds duidelijk, hoe weinig de Schrijver met die verbetering

is ingenomen. Maar welk bewijs voert hij voor zijne stelling aan? Schetst hij den staat der scholen, vóór 1784, van deszelfs goede en doeltreffende zijde, ten einde, door eene op kennis van zaken gegronde beschouwing, aan te wijzen, *hoe* en *op wat wijze* de toestand van het lager onderwijs, door de bemoeijingen dier Maatschappij, zijns oordeels, zou verslimmerd zijn? Niets van dit alles! En toch behoorde op eene zoodanige beschouwing en een daaruit afgeleid betoog de stelling gegrond te zijn, waarvan de Schrijver uitgaat. Of zou, welligt, hetgeen nu onmiddellijk volgt, als bewijs moeten gelden: »Zij bestond aan»vankelijk voor een groot gedeelte uit Dissenters."? Dit zullen, naar de elders ontwikkelde gevoelens, *niet orthodox-Gereformeerden* moeten heeten; immers de Schrijver vervolgt: »Het zoogenaamd verlicht, juister het onver»schillig gedeelte van Mennoniten, Remonstranten, Luther»schen maakte grootendeels hare leden uit, die echter wel»dra vermeerderd werden met een aantal Gereformeerden »en ook Roomschen van dezelfde kleur." Hierbij moeten wij een oogenblik stilstaan en tot het *hart* des Schrijvers spreken.

Hij zegt, of vraagt, ten aanzien van het onderwijs der jeugd, bl. 35: »Wordt haar geleerd, dat de liefde tot »God in het hart des menschen, gelijk hij ter wereld komt, »niet woont; dat wij van nature geneigd zijn, God en on»zen naaste te haten?" enz. Het smart ons, dat wij de bevestiging dezer stellingen in de aangehaalde zinsneden aantroffen. Wij beschuldigen wel den Heer GEFKEN niet, dat hij den naaste, en dan nog wel het voorgeslacht, haat; maar uitdrukkingen, als: »het zoogenaamd verlicht, juis»ter het onverschillig gedeelte," en »van dezelfde kleur," zijn *onbescheiden*, omdat zij *onbewijsbaar*, en *vermetel*, omdat zij *liefdeloos* zijn. Vanwaar ontleent de Schrijver de bevoegdheid, om de nagedachtenis van dooden op eene zoodanige wijze te gedenken? Waarom was de verlichting, die zij zochten aan te brengen, *zoogenaamd?* waarom behoorden zij tot de *onverschilligen?* waarom hadden anderen *dezelfde kleur?* Kan men dan geen opregt ver-

eerder van God en den Verlosser zijn, wanneer men niet in alles instemt met de decreten der Synode van 1618 en 1619? Dat het *hart* van den Heer GEFKEN die vraag beantwoorde! en dat hij aan het voorschrift des Heeren denke: *Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt!* Dat gebod gaf Hij, die wist, wat in den mensche was; en hoe vermetel is het dan van ons, geesten te wegen, harten te willen kennen en nieren te willen proeven! Waarlijk, toen die bittere woorden den Schrijver ontvielen, wist hij niet, wat hij schreef!

Wij willen ons ook te dezen aanzien tot het *verstand* des regtsgeleerden Schrijvers wenden, en hem afvragen, waarmede hij het gestelde zou kunnen staven? Eene Maatschappij, die, in het *eerste* Artikel harer Wetten, met zoo vele woorden, verklaart: »Het doeleinde der Maatschappij »is: Godsdienst en goede zeden, overeenkomstig met de »grondbeginselen van de Christelijke Godsdienst, te bevor»deren," en, in het daarop volgende *tweede* Artikel, betuigt: »Zorgvuldig, echter, zal zij acht geven, ten aan»zien van het eerste voorwerp, dat zij zich niet menge in »eenige godsdienstige of burgerlijke geschillen." Zoodanig eene Maatschappij geeft, door zoodanige verklaring en betuiging, juist het tegendeel te kennen van hetgeen de Heer GEFKEN, zonder eenigen grond, ten aanzien van hare Leden heeft gelieven aan te voeren; en door *te veel* te willen beweren, bewijst hij eigenlijk *niets*.

Hij gaat echter voort, met te zeggen: »De godsdienstige »beginselen dezer Maatschappij werden genaamd Christe»lijk, zonder dat zij evenwel ooit te kennen gaf, waarin »haar Christendom bestaat. Alle positieve Geloofsbelijde»nissen stelde zij steeds ter zijde, en toonde alzoo duidelijk »genoeg aan, waarin haar nieuwe Christendom *niet* be»stond; maar zoolang het Christendom iets positiefs blijven »zal, meenen wij ook eene Belijdenis van hare zijde te »mogen vorderen; en zoolang deze achterwege blijft, haar »den naam van Christelijk te moeten ontzeggen."

Wij vergeven aan eenen Schrijver, die later (bl. 48) »het Remonstrantisme, het Socianisme en het Deïsme" in

eénen adem noemt en voor *synoniem* schijnt te houden, (met welk regt, laten wij voor 's Mans verantwoording) deze zonderlinge redenering. Ware de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, ten jare 1784, als eene nieuwe *godsdienstige sekte* ten voorschijn gekomen, in *dat* geval mogt het van belang geacht worden hare godsdienstige beginselen te kennen, en de Staat had regt, om van dezelve eene *Geloofsbelijdenis* te vorderen; maar de Maatschappij *is* geene *godsdienstige vereeniging*, en zij draagt zelfs den titel niet van *Christelijke Maatschappij*, alhoewel zij van hare Leden vordert, dat zij tot een of ander *Christelijk* Kerkgenootschap moeten behooren.. Hare, bij hare Wetten, verklaarde bedoeling is, *Godsdienst en goede zeden te bevorderen, en, door het voortplanten van nuttige kundigheden en wetenschappen, voornamelijk bij den mingeoefenden burgerstand, het verstand te beschaven, het hart te vormen, en, zoo veel mogelijk, algemeen geluk te verspreiden.* Waar zou het heen, indien, bij de poging der Maatschappij tot voortplanting van kundigheden en wetenschappen, zij zelve onder de verpligting lage, om, alvorens, de *stelsels* op te geven, die zij, in de verschilllende afdeelingen dier wetenschappen, als de hare erkend en aangenomen hadde? Dit vordert dan ook de Schrijver niet, maar hij vraagt eene *Geloofsbelijdenis*, ten aanzien van het *nieuwe* Christendom, hetwelk (volgens hem) de Maatschappij zou zijn toegedaan. Eene zoodanige belijdenis kan van eene vereeniging als de hare nimmer, met goed regt, gevergd worden, en zij is, daarenboven, geheel *onnoodig*, vermits die Geloofsbelijdenis ligt opgesloten in de aangehaalde Artikelen der Wet, waarbij de Maatschappij hare bedoeling kennelijk openlegt. Niet het *Mozaïsme*, niet de leer van MAHOMED, niet de wijsheid der *Heidenen*, niet de stelsels der oudere of latere *Wijsgeeren;* maar de *leer des Christendoms* maakt het grondbeginsel uit, overeenkomstig hetwelk zij godsvrucht en goede zeden wenscht te bevorderen; en dat Christendom, wat is het anders, dan de zuivere Evangelieleer, door JEZUS en zijne Apostelen der wereld verkondigd, en in de schriften van het Nieuwe

Verbond bewaard? Wij weten het, reeds ten tijde der Apostelen was menschelijke wijsheid er op uit, om een *ander Evangelie* te prediken; en in latere tijden, toen men wijs wilde zijn boven hetgeen geschreven is, en de leer des kruises in godgeleerde *dogma's* inkleedde, vormden zich, van tijd tot tijd, onderscheidene Christelijke Kerkgenootschappen. Ware het beter geweest, wanneer de Maatschappij zich naar een van deze genoemd hadde? Maar bestaat er dan eene *Gereformeerde* of *Luthersche* godsvrucht, of worden er *Mennonietsche* of *Remonstrantsche* goede zeden gevonden? Dan, wat vragen wij? Door het *Christendom*, zoo als dat in het Evangelie verkondigd wordt, ten grondslag te leggen, vermeed de Maatschappij de gevaarlijke klip, waarop reeds sommigen onder de eerste Christenen schipbreuk leden, door zich naar *menschen* te noemen; en gelieft de Heer GEFKEN zulk een gedrag met den naam van onverschilligheid te bestempelen, en het vermijden van alle geschil, ten aanzien van uiteenloopende godgeleerde stelsels, een *nieuw* Christendom te noemen, zulks blijve voor zijne rekening.

Even zoo moge hij staven en verantwoorden, wat hij verder zegt: »Het waren de liberalen van die dagen, »waaruit de leden der Maatschappij bij de oprigting en se»dert bestonden. Althans de geest, die later *liberaal* ge»noemd is, had al spoedig den boventoon. Een nieuw »licht was aangebroken; maar het waarachtig Licht dezer »wereld, JEZUS CHRISTUS, werd miskend, was ergernis, »was dwaasheid."

Men heeft slechts de Werken der Maatschappij, voor zoo verre zij van eenen zedelijk-godsdienstigen inhoud zijn, te raadplegen, om overtuigd te zijn, hoe deerlijk de Schrijver hier den bal misslaat, om geene hardere uitdrukking te bezigen! Gerustelijk durven wij hem uitdagen, om bewijs te leveren van zijne gewaagde stellingen. Dat hij aantoone, *waar* de Maatschappij, in een harer geschriften, den CHRISTUS GODS *miskende*, en de leer des kruises eene *ergernis* en *dwaasheid* achtte! Hare geschriften droegen wel niet de kleur der verschillende Kerkgenootschap-

pen, die de Christenen, helaas! onderling verdeeld en gescheiden houden; maar des te meer bleef in dezelve *de geest van het Christendom* en de *Bijbelsche waarheid* behouden. De Maatschappij heeft een' te hoogen eerbied voor den Stichter des Christendoms, dan dat zij zich zou hebben durven veroorloven, een *ander Evangelie* te verkondigen, dan hetgeen HIJ, die de Waarheid, het Licht en het Leven is, aan de wereld verkondigd en door zijne Apostelen had laten prediken. Zij gaven niet, wat LEO of LUTHER, GOMARUS of ARMINIUS, MENNO of KALVIJN had geleeraard, maar wat de Zoon des Vaders, CHRISTUS, de Heer en het Hoofd der Gemeente, had gesproken; en Zijne woorden hadden bij haar meer gezag, dan de Decreten van Kerkvergaderingen, waar ook gehouden en hoe hoog ook vereerd. Steeds poogden de Schrijvers harer werken de waarheid te betrachten in de liefde; eene liefde, voortvloeijende uit een rein harte, een goed geweten, en een ongeveinsd geloof — geloof aan het Evangelie, onvermengd met bijvoegselen van feilbare medemenschen en medezondaren. De Schrijver had zich van dit alles, bij een bedaard en onbevooroordeeld onderzoek, kunnen overtuigen, en gewis zou hij dan meer overeenkomstig den geest der Christelijke liefde geoordeeld hebben.

Maar zóó verblind schijnt de Schrijver, dat hij, op deze zelfde bladzijde, de magtspreuk nederschreef: »dat de »godsdienstige belijdenis der leden, als zoodanig, hierin »bestond van er geene te hebben." Op zulk eene beschuldiging zwijgt de Maatschappij, en wijst op haren volbragten arbeid, gedurende meer dan vijftig jaren. Deze moge getuigen!

Intusschen is het, uit den geheelen inhoud van dit geschrift, duidelijk, wat de *Schrijver* door Christendom verstaat. Het is de leer, bij het Gereformeerd Kerkgenootschap aangenomen, en wel zoodanig als dezelve in de Handelingen der Synode van *Dordrecht*, in 1618 en 1619 gehouden, is vastgesteld. En nu staat het den Man, als verklaard voorstander dier leer, wel volkomen vrij, met de Maatschappij en derzelver Leden, omtrent hun eenvoudig

Christelijk begrip, van gevoelen te verschillen; maar om haar, te dezer zake, liefdeloos te veroordeelen, en hare Leden, zonder eenig bewijs, voor *Onchristenen* te verklaren, dit staat hem geenszins vrij.

Onzerzijds verschillen ook wij met den Schrijver van gevoelen; maar, aan onze beginselen getrouw, treden wij daarover niet in eenig geschil, en allerminst verklaren wij den Heer GEFKEN, en die met hem hetzelfde gevoelen en geloof aankleven, voor *Onchristelijk.* Begeert, wenscht, poogt hij godsvrucht en goede zeden overeenkomstig de leer der *Dordsche* Vaderen te bevorderen, wij veroordeelen hem deswege in geenen deele; veel minder verdenken wij zijn hart en zijne bedoelingen; integendeel wenschen wij hem en zijnen pogingen Gods besten zegen toe! Maar hij late ons ongemoeid, bij de eenvoudige belijdenis: *Een is onze Meester, namelijk* CHRISTUS.

Op nog andere plaatsen wordt de Maatschappij, meer van ter zijde, in de onvriendelijke aanmerkingen des Schrijvers betrokken; dan daarbij willen wij (ook uit vrees voor te groote uitvoerigheid) niet stilstaan, om ons nog te bepalen bij het gezegde op bl. 57, waar wij lezen: »Schreef »niet de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, eenige »jaren geleden, de prijsvraag uit, waaraan toch het ont»zettend zedebederf onder de dienstbare klasse zou toe te »schrijven zijn?" en hij laat daarop volgen: »Maar die »vraag getuigt tegen de Maatschappij zelve." Hier dacht de Schrijver gewis niet aan hetgeen hij nederschreef! Immers bestaat er geen verband hoegenaamd tusschen de aangehaalde prijsvraag en des Schrijvers gevolgtrekking. De vraag getuigt integendeel vóór de Maatschappij; want zij bewijst, dat het zedebederf onder de dienstboden hare aandacht en belangstelling wekte, en dat zij bedoelde, den voortgang van het kwaad, indien mogelijk, te voorkomen. De Heer GEFKEN zal toch wel niet, in goeden ernst, beweren, dat de schuld van de zedeloosheid der dienstbare klasse bij de Maatschappij behoort gezocht te worden? En wat zegt dan zijn hoogst onvoorzigtige uitval? Indien hij eens goed vond de vraag te opperen: »waarom, onder de Chris-

»tenen, van tijd tot tijd, zoo velen nalaten overeenkom»stig de voorschriften van het Evangelie te leven?" en hem dan werd toegevoegd: »Die vraag getuigt tegen dat Evan»gelie en van het ongenoegzame van de leer des Christen»doms!" zou hij dan niet met alle regt de schouders ophalen, en of glimlagchen, of zich bedroeven?

De Schrijver spreekt in dit stukje zoo vaak van *beginselen*, van *ware* beginselen, enz. en wij laten hem in derzelver ongestoord bezit; maar ook de Leden der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* houden zich aan vaste beginselen. Onverschillig omtrent de resultaten van *menschelijke wijsheid*, die niet zelden op *dwaasheid* uitloopt, staat de wijsheid, die van boven is, bij hen op hoogen, op onwaardeerbaren prijs. Wij zien wel, dat het feilbaar menschelijk verstand, de tijden door, van de oude, Evangelische waarheid is afgeweken; maar wat baat zou het geven, daarover te twisten? Te onvruchtbaarder zou de twist zijn, naarmate de voornaamste geschilpunten, die de Christenen onderling verdeelen, zaken betreffen, waaromtrent de Oneindige zich het oordeel en de kennis heeft vóorbehouden; terwijl *wij* van gisteren zijn en niets weten, en met de bekentenis onzer bekrompenheid moeten eindigen. Hoe meer wij het weinig- ja nietsbeteekenende van alle stelsels, door feilbare menschen uitgedacht, inzien, des te meer hechten wij aan de waarheid, die *in* en *door* CHRISTUS is. Welk gezag — zij het ook van Conciliën of Synoden — kan daartegen opwegen? Als eene *burgerlijke* vereeniging, ter bevordering van verstandsbeschaving, vorming des harten, kennis, godsvrucht en goede zeden, behoeven wij geene geloofsbekentenis; maar indien men ons vragen mogt: »Op welk eenen *grondslag* rusten »alle uwe bemoeijingen?" dan antwoorden wij, onbeschroomd: »Op de grondbeginselen van de Christelijke »Godsdienst." En vraagt men ons anderwerf: »wat hier»mede bedoeld wordt?" dan wijzen wij, niet op de Decreten van *Trente*, niet op de Handelingen van *Dordrecht;* maar op het *Evangelie*, en voegen er nevens: »Onderzoek de Schriften!"

De Schrijver noemt het (bl. 21) »een eenig verschijnsel »in de Geschiedenis, dat eene eenvoudige vereeniging van »bijzondere personen zulk eenen invloed op eene zoo ge»wigtige aangelegenheid (het lager onderwijs) uitoefende." En dat is het ook inderdaad! *Hij* schrijft zulks toe aan den geest des tijds, die tevens de geest der vereeniging uitmaakte; *wij* kennen zulks toe aan het wijs en weldadig bestuur der Voorzienigheid, die de tijden en omstandigheden aan Hare verhevene en liefderijke bedoelingen dienstbaar maakt, en aan den Christelijken geest en Evangelischen zin, die de werkzaamheden onzer Maatschappij geleidden en hebben blijven besturen.

En in dien geest en zin zal onze Maatschappij, onder goed en kwaad gerucht, blijven voortwerken. De stemmen, die zich, tijdens hare vestiging, in 1784, onder andere vormen en in andere bewoordingen, verhieven, hebben niet verhinderd, dat het getal harer Leden van *zevenhonderd* tot *zevenduizend* is aangegroeid, en dat het laatstgenoemde getal later is *verdubbeld.* Die opmerkelijke aanwas, te midden van allen tegenstand en miskenning, leidt ons niet tot eigenwaan, hoogmoed en ijdele zelfverheffing, maar tot de ootmoedige erkentenis: *Tot hiertoe heeft de Heer geholpen!* en tevens tot de blijmoedige overtuiging, dat wij, op den grondslag van het Christendom voortbouwende, ons gesticht niet op een' zandgrond gevestigd hebben. Wij hebben gearbeid, en God heeft ons werk zigtbaar, met overvloedigen zegen, gekroond.

Moge dan menschelijke wijsheid, nevens het hecht gebouw des Christendoms, tempelen van eigene vinding oprigten; het Godsgebouw staat vast, en draagt het Apostolisch opschrift: *Een iegelijk, die den naam van* CHRISTUS *noemt, sta af van ongeregtigheid!*

Zietdaar onze aanmerkingen op het beweerde van den Heer GEFKEN. Wil hij ons te dezer zake met den naam van *Onchristelijk* bestempelen, hij hebbe zijnen wil, maar wete of liever herinnere zich, dat er een tijd komt, waarop wij allen geopenbaard zullen worden voor den regter-

stoel van CHRISTUS. Dáár zullen geene besluiten van Kerkvergaderingen geldig zijn!

IETS OVER DEN WEDREN DER GRIEKEN EN ROMEINEN.

In onzen tijd, zoo rijk aan uitvindingen en navolgingen van allerlei aard, zien wij bijna dagelijks iets nieuws daar gesteld, of zaken nagebootst, die eeuwen lang gesluimerd hadden, om nu, als eene herborene bijzonderheid, den bijval van het tegenwoordige geslacht te winnen. Alles toch moet thans vreemd en nieuw zijn, zal het onze toejuiching wegdragen; en daarom is de menschelijke geest gedurig op veranderingen bedacht, die, nadat dezelve den noodigen lof verworven hebben, weder door andere nieuwigheden vervangen worden, en zoo doende het spreekwoord: niets is bestendig, dan de onbestendigheid alleen, ten volle bevestigen.

Onder deze hernieuwde zaken kunnen wij ook de zoogenaamde wedrennen rekenen, welke overal, in navolging der Ouden, ter onzer verlustiging vertoond worden, door onderscheidene kunstrijdersgezelschappen van onzen tijd. De meesten onzer juichen dergelijke ondernemingen uitbundig toe, en zien in miniatuur, indien ik mij aldus mag uitdrukken, wat de *Grieken* en *Romeinen* in het groot bedreven en aanschouwden. Immers zijn het slechts verre en verkleinde navolgingen dier beroemde volken der oudheid, de oorspronkelijke uitvinders dezer spelen, welke het oog boeijen en het vermaak der volksmenigte bevorderen. En daar wij tevens, hetgeen ter opheldering van de geschiedenis der oudheid niet te misprijzen valt, in de hedendaagsche vertooning van dergelijke renpartijen genoegen scheppen, achtte ik het niet ondienstig, de geschiedkundige overleveringen aangaande de uitvoering dier wedrennen, zoo als die door hunne stichters werden gegeven, benevens nog eenige toepasselijke oogpunten, te overwegen voor diegenen, welke daarvan gaarne iets meer zouden

willen weten, dan eene oppervlakkige voorstelling kan aanbieden.

De *Grieken* met hunnen blaauwen hemel, het teeken der zachtste en schoonste luchtgesteldheid, met hunnen allergunstigsten regeringsvorm, met hunne achting, der kunsten en wetenschappen door eenen vrijheidlievenden geest toegedragen, — de *Grieken* waren de scheppers van alles, wat schoon, edel en grootsch mag heeten. Deze lofwaardige beginselen sproten voornamelijk uit de opvoeding voort, welke niet uitsluitend voor de verstandelijke, maar ook voor de ligchamelijke ontwikkeling zorg droeg. Vaak was een *Grieksch* geleerde een kampvechter, en omgekeerd. Zelfs SOCRATES was in het behandelen der wapenen ervaren, en zijn leerling, de groote PLATO, worstelde, volgens sommige Geschiedschrijvers, in de *Pythische* en *Isthmische* spelen, om den prijs. Ook de beroemde wijsgeer PYTHAGORAS beval zijnen jongeren, na het onderwijs, met elkander te worstelen, of zich in het hardloopen en andere ligchaamsoefeningen te bekwamen; terwijl daarenboven de gestrenge ZENO, even als de genoemde filozofen, eene matige levenswijze aanprees, ten einde de gezondheid en de ligchaamskracht zoo veel mogelijk te bevorderen.

Door de voorbeelden en de lessen van zulke uitstekende mannen aangemoedigd, alsmede door eene verregaande eerzucht gedreven, wijdde zich het geheele *Grieksche* volk, met geestdrift, aan onderscheidene spelen toe, welker beschrijving, indien ik ze alle wilde behandelen, hier veel te omslagtig zoude worden; weshalve ik mij alleen tot het wedrennen (*δρόμος*) zal bepalen, onder voorbehoud, van dezelve ieder afzonderlijk, in een door mij uit te geven geschiedkundig werk, nader te ontleden.

De *Grieksche* spelen kunnen wij in twee voorname hoofddeelen onderscheiden, en wel in geestelijke wedstrijden (*ἀγῶνες μουσικοὶ*) en in ligchamelijke (*ἀγῶνες γυμνικοὶ.*) Tot deze laatste behooren ook de onderhavige, waarbij het bovenal op kracht en behendigheid aankwam, ofschoon tevens een verstandig beleid zeker niet weinig tot den goeden

uitslag bijdroeg, ten minste wanneer iemand met eenen wagen of wel te paard rende, daar het te voet hardloopen daartoe minder aanleiding gaf. Uit deze aanhaling zal men reeds kunnen opmaken, dat de wedrennen in drie soorten verdeeld worden, namelijk: in den wedloop te voet, in den wedren te paard, en in dien met wagens, welke drie soorten ik thans, naar de zoo even genoemde volgorde, zal trachten af te schilderen.

De loopers, die zich tot den wedloop aandienden, waren in vier verschillende klassen verdeeld, te weten: stadieloopers, welke eenmaal de loopbaan uitliepen; dubbele loopers, welke de helft verder of tweemaal het renperk doorliepen; en wederom loopers, welke driemaal den aangewezen weg aflegden, en wapenloopers, welke strijdende de baan voleindigden. Deze hardloopers waren meestal te gelijk athleten of kampvechters, daar tot het eerste niet minder kracht vereischt werd dan tot het laatste. Immers de wapenloopers volvoerden den wedloop in hunne zware wapenrustingen, ten einde eene grootere vaardigheid in het hanteren der wapenen te verkrijgen, en zoodoende, in den strijd, hunne vijanden des te beter te kunnen aanvallen. Vandaar, dat deze spelen krijgs- of wapenloopen (δρόμος ὁπλίτης) genaamd werden, weshalve PINDARUS in zijne vierde *Olympische* Ode HYPSIPYLAS toezingt:

Gij wint den loop gewis, door uwe kopren wapens.

De gewone hardloopers waren echter naakt, gelijk de meeste dezer volksvermaken naakt uitgevoerd werden, daar men alleen bij het schijf- of steenwerpen (δίσκος βάλλειν) in een luchtig gewaad gekleed was. Eer deze loopers ter bane verschenen, hadden zij zich, onder het opzigt van γυμνασταὶ, dat is meesters of opzieners der oefeningen, bekwaamd, om in het renperk naar behooren te kunnen optreden. Zoodra zij nu volleerd waren, en de dag en het oogenblik hunner beproeving daar was, werden zij door het klinken der bazuinen gewaarschuwd, om zich tot den wedloop uit te rusten, hetwelk in het *Gymnasium* of de oefenplaats, waar men baden en wandelen kon, gebeurde.

Deze uitrusting bestond voor de wapenloopers in het aangorden hunner wapenen, nadat zij, even als de anderen, zich met olie bestreken of hunne spieren met eenige zalf gewreven hadden, opdat ze daardoor losser en rekbaarder, en de ligt te ontstane verrekkingen zouden voorkomen worden. Onder dergelijke voorbereidende werkzaamheden spraken de opzieners ieder hunner moed in, en vermaanden hen, zich dapper en manhaftig te gedragen, ten einde met het eereteeken der overwinning bekroond te worden.

Nadat allen zich gereed gemaakt hadden, klonken de bazuinen voor de tweedemaal, waarop de loopers uit het *Gymnasium* naar de loopbaan, (bij de *Romeinen curriculum* genaamd) gingen. Daar gekomen, schaarden zij zich op eenen regel, (*γραμμή*) bij het begin van het perk, dat voor hen lag, en welks midden door een' steenen muur in twee deelen gesplitst werd. Op de helft van dien muur prijkte een obelisk, waaraan de uitgeloofde prijzen hingen; terwijl aan wederzijden van dezen obelisk, en op de uiteinden van den muur, merkpalen en drie altaren, aan de Goden toegewijd, verrezen; overigens was dezelve met onderscheidene beelden, als dat van *Rome*, de Overwinning en de Fortuin, versierd. Eene menigte aanschouwers zaten of stonden rondom het perk, en moedigden de geschaard staande loopers door krachtige uitroepingen en toespraken aan, gelijk wij bij OVIDIUS kunnen zien, die in zijn tiende boek der Herschepping schrijft:

Het volk, HIPPOMENES genegen, schreeuwt met kracht;
»Nu is het tijd, ijl weg, loop voort uit al uw magt,
»Maak spoed, o jongeling! stuif moedig 't eindperk binnen,
»En gij, gij zult de maagd in 't loopen overwinnen."

En dat dergelijke aanmoedigingen niet laauwhartig geuit werden, vermeldt ons DIONYSIUS HALICARNASSIUS, waar hij zegt: »Ik heb een' leermeester dezer kampvechters gezien, die, door het aanmoedigen der worstelaars, bijna even zoo vermoeid was als de worstelaars zelve."

Eindelijk werd het langgewachte sein tot den afloop gegeven, en de hardloopers stoven met eene ongeloofelijke

snelheid voort. Ik zeg met eene ongeloofelijke snelheid, want wij vinden melding gemaakt van loopers, die een hert of een paard voorbijliepen, ja zelfs van eenen jongeling, POLYMNESTOR MILESIUS geheeten, die een' haas met loopen kon bijhouden. Dit verwondere niemand, wanneer men bedenkt, dat een zekere PHILONIDES, hardlooper van ALEXANDER DEN GROOTEN, in één dag 1200 stadiën of 150,000 schreden afliep; terwijl een negenjarig kind, van 's middags tot 's avonds loopende, 75,000 schreden aflegde. Ook HOMERUS spreekt in zijne *Odyssea* van eenen looper ORSILOCHUS, die al zijne tegenpartijders door zijne snelvoetigheid overwon. Vaak noemt hij zijnen ACHILLES den snelvoetige (πόδας ὠκὺς Αχιλλευς) en gewaagt daarenboven, in zijne *Ilias*, van eenen ANTILOCHUS, die insgelijks zeer vlug ter been was.

Men lag zich dus te dien tijde evenzeer op snelheid toe als thans, gelijk te meer blijkt uit hetgeen PLINIUS ons berigt, dat, toen Keizer TIBERIUS zich naar zijnen gevaarlijk zieken broeder DRUSUS, die zich in *Germanië* bevond, begaf, en eenen weg van 1600 stadiën moest afleggen, hij zulks in vierentwintig uren tijds volbragt, en wel met eene verwisseling van slechts drie postwagens (*). Door eene gestadige verbetering had men eene dergelijke vaardigheid verkregen, die, wat de menschelijke snelheid betrof, nog verhoogd werd, doordien vele wedloopers zich de milt lieten uitsnijden of toeschroeijen, ten einde eene onvermoeide ademhaling te bevorderen. De zucht tot overwinning was echter de grootste drijfveer in de volharding van den wedloop. Vandaar dat een hardlooper de hoogste aanmoediging ontving, wanneer hij de prijzen zag, welke in het midden der baan aan den marmeren obelisk hingen, en waarmede de kloeke overwinnaar gekroond zoude worden, die tot het einde toe den loop volhield. (†)

(*) CYRUS, Koning van *Persië*, was een der vroegste en voornaamste instellers der posten.

(†) De Apostelen, en vele Kerkvaders met hen, hebben van deze renspelen hunne schoonste gelijkenissen ontleend, ter leering en tot nut der eerste Christenen.

De tweede soort van deze spelen bestond in het rennen met paarden, door ruiters bereden. Er bestaat een gedenkpenning van Keizer NERO, die een paardenren voorstelt, met het onderschrift *decursis* (renloop) en waarop twee dravende paarden voorkomen, door twee berijders bestuurd. Ook vindt men nog een penning, waarop een harddraver en deszelfs ruiter voorkomt, die met eene speer gewapend is, en door een' voetknecht, een schild en legerstandaard dragende, voorafgegaan wordt. Deze laatste penning, over welks ware beteekenis de geleerden het niet eens zijn, is welligt de paarden-renloop der *Romeinsche* ruiterij, die misschien op zekere wendingen van het schild, door den aanvoerder gedragen, hare krijgsbewegingen volbragt. Zoo lezen wij bij den Geschiedschrijver SUETONIUS, dat NERO, toen hij door de soldaten zijner lijfwacht eenen renloop liet uitvoeren, zelf het schild vooruitdroeg, en dus, gelijk wij vooronderstellen mogen, de manschappen op zijn bevel heeft laten rijden en zwenken. Het schijnt, dat dit spel der *Romeinen* oorspronkelijk van de *Trojanen* afkomstig was, daar de bovengenoemde Geschiedschrijver vermeldt, dat Keizer CALIGULA vele renbaanspelen, gedurende den ganschen dag, gaf, bestaande in eene jagt van wilde dieren, uit *Afrika* afkomstig, en in eenen renloop van *Troje*. Dit spel zou zelfs, naar veler meening, niets anders geweest zijn, dan de middeleeuwsche tornooispelen, vermits het woord tornooi eene verbasterde benaming van *Troje* was. Doch, hoe dit zij, ons is het genoeg te weten, dat dit volksvermaak uit zeer vroege tijden afstamt, en voor eene edele oefening gehouden wordt. Dit laatste blijkt vooral uit de eerste Ode van PINDARUS, waarin deze lyrische Dichter eene overwinning bezingt, door HIERO, Koning van *Syracuse*, in eenen dergelijken renloop behaald, wien hij den naam van κέλης geeft, dat is, overwinnaar in den paardenloop. ARTEMIDORUS noemt de paarden, welke bij de *Grieken* door eenen ruiter bereden werden, κέλητες, *celetes*, waarmede ARISTOPHANES overeenstemt in deze woorden: »De eene »ruiter zal op zijnen harddraver den anderen ruiter op zij-

»de rijden;" (κέλης κέλητι παρακελητίζει.) Volgens PLUTARCHUS droegen de *Vejers* dezen paarden-renloop eene groote achting toe; terwijl TITUS LIVIUS verhaalt, dat de *Numidiërs* in het paardrijden bijzonder vlug waren, en de paarden met geen' toom, maar slechts met eene kleine roede plegen te besturen; hoewel zij van zadel of stijgbeugels niet afwisten. Op een' penning van Keizer AUGUSTUS komt zoo iemand voor, die een moedig paard, bij den bek vastgehouden, voortleidt, gelijk elders, de ruiter op eenen penning van COMMODUS, het paard bij de manen gevat heeft.

Vaak zag men de berijders, onder het rennen, een ander paard bij den teugel medevoeren; terwijl men na een zeker getal ridden, van paarden verwisselde, en met eene groote behendigheid van het eene op het andere oversprong, zonder daartoe stijgbeugels noodig te hebben. Overigens namen de *Patriciërs* en de Ridders voornamelijk deel aan deze soort van spelen, daar het worstelen meer door de lagere volksklasse werd uitgeoefend.

De edelste en meest beroemde uitspanning was echter de wedren met den wagen, door een, twee, drie of vier paarden voortgetrokken. Aan dit vermaak namen de hoogste personaadjen deel, zoo als Veldheeren, Prinsen, ja zelfs Koningen. Dit sproot hoofdzakelijk daaruit voort, doordien de legerhoofden altijd op eenen, met paarden bespannen, wagen plegen te strijden, gelijk wij bij HOMERUS dikwerf vermeld vinden. Er werd dus eene groote behendigheid in de besturing der paarden vereischt, vermits daarvan meesttijds de overwinning afhing, welke men op zijne tegenpartij poogde te behalen. De strijders moesten in de geoefendheid der menners een volkomen vertrouwen stellen, weshalve gewoonlijk die mannen daartoe werden verkozen, welke met de naast hen strijdende krijgers in eene naauwe vriendschapsbetrekking stonden, gelijk b. v. ACHILLES met PATROCLUS en meer anderen (*). Alle degenen, die zich

(*) De bekende *Fransche* Dichter VICTOR HUGO ziet op deze gewoonte, waar hij in eene zijner Oden, aan zijnen vriend DE LAMARTINE gerigt, schrijft:

dus voor den wedren der wagens aandienden, waren rijke of aanzienlijke mannen, dewijl de uitrusting van een zoodanig gespan vele onkosten veroorzaakte, te meer, daar de een den anderen in pracht en luister zocht te overtreffen, ten einde op deze kostbare feestvermakelijkheid zoo veel mogelijk uit te blinken.

Het grootsche gebouw, waarin dergelijke wedrennen gehouden werden, was kwistig versierd met alles, wat eene verfijnde weelde vermogt te scheppen. Het *Circus maximus*, door TARQUINIUS PRISCUS gebouwd, was 437 schreden lang en 125 breed, terwijl de geheele omtrek 1000 schreden bedroeg, en, naar men wil, aan 260,000 menschen plaats verschafte. CESAR had aan den binnenkant, langs de eerste zitplaats, van rondom eene gracht doen graven, ter breedte en ter diepte van tien voeten, opdat het volk geene vrees zoude behoeven te koesteren voor den aanval der olifanten, gelijk zulks eenmaal bij eene feestviering van POMPEJUS het geval was, en ten andere, om in die gracht waterspelen te vertoonen, zoo als ten tijde van AUGUSTUS gebeurde, die er zevenendertig krokodillen ten vermake der menigte liet dooden. Het verheven aanzien van deze renbaan behoeft derhalve geen betoog; terwijl men derzelver fraaiheid eenigzins kan afleiden, wanneer ik vermeld, dat Keizer CLAUDIUS, volgens den Geschiedschrijver SUETONIUS, de *carceres* of stallen, waarin de wagens en de paarden stonden, van marmer liet bouwen, en de merkpalen met goud liet overtrekken. NERO en CALIGULA gingen nog verder, toen zij den grond van den *circus* met stofgoud lieten bestrooijen, zoodat men, gelijk zeker Schrijver aanmerkt, niet zoo zeer daar ter plaatse kwam, om de spelen, als wel, om de weidsche pracht van dit heerlijk gebouw te zien en te bewonderen.

— nous combattrons en frères
Pour les mêmes autels et les mêmes foyers.
Montés au même char, comme un couple homérique,
Nous tiendrons, pour lutter dans l'arène lyrique,
Toi la lance, moi les coursiers.

Een plegtige intogt, beginnende bij den tempel van JUPITER en over de groote markt gaande, opende dit feestvermaak, zoodra de stoet, uit eene verzameling van Afgodsbeelden bestaande, die, op hunne *thensae* of Godenwagens, door muilezels, leeuwen of olifanten worden voortgetrokken en omstuwd waren van potsemakers, dansers, fluit- en citherspelers, wigchelaars en offeraars, welke gouden en zilveren wierookvaten droegen, rijkelijk met reukwerk opgevuld — zoodra deze stoet, zeg ik, in het perk gekomen was, en eenen plegtigen omgang in het aanzien der verzamelde menigte volbragt had, gaf de opzigter van deze spelen het teeken tot den aanvang van den wedren, door een' witten doek van de stallen af te werpen; waarin al de rijders met hunne wagens geschaard stonden. Naauwelijks was dit sein gegeven, of de wagens, met een, twee, drie en vier paarden bespannen, vlogen weg. Immers het kon bijna voor vliegen gelden, vermits de wagen, waarin de menner stond, meer op eene groote zeeschulp, dan op een hedendaagsch rijtuig geleek. Het gevaar werd daardoor des te grooter, ja was zeer groot, indien men bedenkt, dat de leisels der paarden met eenen gordel om het lijf der menners gehecht waren, zoodat hij, die, door eene botsing met zijnen nevenrijder, uit het rijtuig viel, door de voorthollende paarden medegesleept en deerlijk verminkt werd. En eene dergelijke botsing kon zeer spoedig ontstaan, uit hoofde allen te gelijk afreden, en de buitenste het regt had, zoodra hij zijnen nevenman vooruitrende, op diens baan over te steken, en bijgevolg eenen korteren kring te beschrijven, dan hem door het lot ten deel was gevallen. Deze kruising en afwisseling der verschillend gekleurde menners en gareelen droeg veel tot verhooging van dat vermaak bij, hetwelk met groot gevaar gepaard ging, en desniettegenstaande altijd een aantal hartstogtelijke beoefenaars en aanschouwers vond.

Zevenmaal moest men de renbaan hebben doorreden, eer er eenige beslissing over den prijs gedaan werd, en tot vierentwintig maal toe werd de ren gewoonlijk hervat, zoodat men honderd achtenzestig keeren moest rondrijden, om

als overwinnaar gekroond te worden; weshalve HORATIUS te regt mogt zeggen:

Metaque fervidis evitata rotis.

Ten slotte moet ik niet vergeten te melden, dat niet alleen mannen, maar ten laatste zelfs vrouwen in den wedren met paarden naar den prijs dongen. CYNISCA, zuster van den *Lacedemonischen* Koning AGESILAUS, was de eerste vrouw, die zich voor den ren met vier paarden liet aandienen, en zij had het geluk den uitgeloofden prijs te behalen. Ter gedachtenis dezer overwinning werd er te *Sparta* een standbeeld te harer eere opgerigt, waaronder men eene dichterlijke beschrijving dier merkwaardige gebeurtenis liet plaatsen. Zij zelve wijdde aan den tempel te *Delphi* eene koperen triomfkar, met vier paarden bespannen; terwijl hare beeldtenis, door den beroemden APELLES geschilderd, in vervolg van tijd nevens dat geschenk werd gehangen, om het roemruchtig aandenken dezer moedige *Spartane* zoo veel mogelijk op te luisteren.

Zietdaar de renspelen der oudheid zeer beknoptelijk voorgesteld! De zucht naar roem was de groote drijfveer, welke menigeen bewoog, zijn leven te wagen, ter verkrijging van eenige weinige lauweren, die velen met den dood moesten bekoopen. Men verwondere zich echter niet over deze te hoog gedrevene eerzucht, noch schrijve zulks aan de minder zedelijke beginselen van het Heidendom toe; — neen! wij zijn met hetzelfde euvel behebt, niettegenstaande wij den naam van Christenen dragen en in eene verlichter eeuw leven. De roem wordt nog hedendaags vaak ten koste van ons geweten en van ons eeuwig geluk gezocht; terwijl de liefhebberij voor onderscheidingsteekenen, en meer dergelijke kleinigheden, op duizenderlei geoorloofde en ongeoorloofde wijzen nagejaagd wordt. Ik zal niet zeggen, dat ik eene gepaste roemzucht laak. Verre zij dit van mij! Eene wijze roembegeerte schept veel goeds, nuttigs en edels; doch meerendeels ziet men de roemgierige bestrevers al hun geluk zoeken in de dingen dezer wereld, welke als eene schaduwe voorbijgaan en

geen het minste gedenkwaardige teeken achterlaten. Laat ons dus liever streven naar eenen geestelijken roem, dat is, naar de dingen, welke niet vergaan, want dan wacht ons de onvergankelijke lauwerkroon in de gewesten der onverderfelijkheid en der eeuwige gelukzaligheid.

Leeuwarden. M. H. DE GRAAFF.

ROBBERT CLIVE, DE GRONDLEGGER VAN DE BRITSCHE RIJKSMAGT IN INDIË.

(*Vervolg en slot van bl.* 295.)

Majoor LAURENCE, een ervaren officier en CLIVE's eerste begunstiger, kwam uit *Engeland* terug en verbaasde zich over zijnen beschermeling. Reeds destijds had CLIVE vijanden en benijders, die de door hem behaalde voordeelen gaarne aan het blinde geluk zouden toegeschreven hebben; maar LAURENCE gaf hun een duchtig bescheid. »Spreekt mij van geen geluk," voerde hij hun toe; »zulk een geluk hebben slechts groote geesten; het is de eerkroon van het genie, van koelbloedigheid, tegenwoordigheid van geest en ijzeren volharding. Kapitein CLIVE is tot een' oorlogsman geboren; die jonge koopmansklerk, zonder militaire studiën en zonder ervarenis, heeft zich gedragen als een oud veldheer."

De van alle kanten in het naauw gebragte DUPLEIX verloor den moed niet, ofschoon zijn slaperig, ondeelnemend, in wellusten verzonken hof hem alle ondersteuning weigerde. Zijne heldenplans stemden niet in met de vernuft najagende onverschilligheid van *Versailles*. Hij versterkte zijn leger met het snoodste geboefte, aan de handen der geregtigheid ontkomen of van de galeijen ontslagen. Zonder ervarene officiers, zonder geld en zonder geoefende of aan krijgstucht gewone troepen, beproefde die buitengewone man nog altijd zich staande te houden. Door kuiperij, omkooping, verlokking, onttrok hij bondgenooten aan de *Engelschen*, offerde aan het slagen zijner plans geheel zijn vermogen op, putte zijn crediet uit, en rustte niet eer, voor dat het volstrekt gebrek aan alle middelen hem er toe noodzaakte. CLIVE verzuimde niets, wat den ondergang van zijnen woedenden vijand kon bespoedigen. Door ligchaamslijden gepij-

nigd en niets onder zijn bevel hebbende dan 700 recruten, deels nog onervarene *Spahi's*, deels schuim van volk, in de *Londensche* kroegen bijeengezameld, trok hij op tegen de door *Fransche* garnizoenen bezette vestingen *Coveling* en *Tschinglepaut*. Een kogel uit een dezer forten doodde eenen van zijn volk, en terstond nam al het overige de vlugt. CLIVE bragt, door gebeden en bedreigingen, zijne manschap weder bijeen, en deed háár, tegenover het fort, een kamp betrekken. Bij de eerste kanonschoten kropen de uitgezette wachten in een' regenbak. En met dit korps maakte CLIVE zich echter van beide de vestingen meester, waarvan de eene kapituleren moest en de andere vernield werd. Van zijne overwinning te *Madras* teruggekomen, nam hij de zuster van den beroemden sterrekundige MASKELYNE ten huwelijk, en reisde vervolgens naar *Engeland*, om aldaar een tijdlang rust te genieten, het eenige, dat in staat was zijne verzwakte gezondheid te herstellen.

Tien jaren waren intusschen verloopen. De arme, onbekende Compagnieklerk was thans Generaal, en bragt vermogen, roem en aanzien in zijn vaderland terug. Zijn bejaarde vader, een edelman van de oude school, had moeite aan dit wonderwerk te gelooven; hij was echter wel verpligt zulks te doen, toen ROBBERT al de schulden der familie betaalde, toen de op zijn erfgoed liggende hypotheken verdwenen, en toen eindelijk de stad *Londen* den zevenentwintigjarigen jongman als redder van haren handel begroette. CLIVE hoopte lid van het Lagerhuis te worden; doch, hoezeer hij aan dezen wensch eene aanzienlijke som gelds opofferde, geraakte hij niet verder dan tot eene betwiste verkiezing, welke de adem van den partijgeest uitwischte. »Waar het op verkiezingen aankomt," zegt WALPOLE, »is regt een ijdele klank." CLIVE leerde de praktische waarheid van dien zetregel uit eigene ondervinding kennen; vruchteloos had de welbespraaktheid van eenen FOX voor hem gestreden.

Hij keerde naar *Indië* terug, waar zijne gelukster zoo glansrijk opgegaan was. De ten gronde gerigte DUPLEIX was kort te voren naar *Frankrijk* scheep gegaan; maar een doodvijand der *Engelschen* heerschte in *Bengalen* en bedreigde de *Britsche* magt. Tot Gouverneur van het fort *St. David* benoemd, vermeesterde ROBBERT CLIVE de vesting *Gheira*,

die aan eenen gevreesden zeeroover tot sluiphol diende, en trok daarna onverwijld naar de plaats zijner bestemming.

De toenmalige Onderkoning van *Bengalen*, SOERADSCHA-DAULA, een zwakke geest in een ontzenuwd ligchaam, lafhartig, wellustig, en even weinig in staat om te denken als om te handelen, meende met een handvol buitenlanders, welke de *Franschen* tot vijanden hadden, ligtelijk klaar te komen. Hij nam het fort *William*, hetwelk de Gouverneur op eene schandelijke wijs ontruimde, in, en deed 149 *Britsche* gevangenen binnen eenen kelder van 20 voeten in het vierkant, die onder den naam van *the black hole* (het zwarte gat) geschiedkundig geworden is, opsluiten. In deze enge ruimte op elkander gedrongen, moesten de ongelukkigen, van dorst, hitte en gebrek aan versche lucht, binnen weinig tijds tot op het getal van 26 jammerlijk wegsterven. Terwijl zij, in eene soort van krankzinnigheid, de tanden in hun eigen vleesch sloegen en hunne medebroeders onder den voet traden, beschouwden hunne beulen hen, bij toortslicht, door het naauwe tralievenster, en mengden een woest spotgelach onder het gehuil der slagtoffers! Eindelijk deed SOERADSCHA de poort van het zwarte gat openen; honderd drieëntwintig reeds in verrotting overgegane lijken werden ter regter en ter linker zijde opeengestapeld, en zesentwintig levende geraamten waggelden naar buiten, onder het gezigt van het monster, dat hen grijnzend aanstaarde. De vrouwen alleen van dit gedrogt toonden medelijden met de ongelukkigen: men gaf hun een weinig rijst, een weinig water, eene hut, en daarna, hoezeer schoorvoetende, de vrijheid (*).

Deze barbaarschheid schreeuwde om wraak. ROBBERT CLIVE, die tot wreker verkoren was, handelde van dat oogenblik af naar een geheel ander stelsel dan te voren: hij

(*) Men vindt in *Engelsche* mengel- en andere werken omstandige verhalen, door sommigen van hen, die dit schrikgeval overleefd hebben, van hun ontzettend lijden gegeven. Bij het lezen daarvan rijzen de haren te berge; ook is het relaas in *Engeland* bijna tot een volksvertelsel geworden, dat in ieders mond en aan allen bekend is. Toen, in het hevigst van hunnen angst, de ongelukkigen, onder aanbod van aanzienlijke geldsommen, hunne wachters smeekten, den Onderkoning van hunnen toestand te gaan verwittigen, kregen zij tot antwoord: »Wij durven niet; hij slaapt.''

hield het voor even ongerijmd als gevaarlijk, een volk, hetwelk tot alle trouweloosheden in staat was, naar de grondbeginselen van het regt der volken te behandelen; hij bedroog de *Hindoes*, brak zijne traktaten met hen, en bestreed hen niet alleen met vuur en zwaard, maar ook met de wapenen der kuiperij, der valschheid en des verraads. Eerst nam hij de vestingen *William*, *Budschbudsch* en *Hooghly* weder in, en sloopte ze; vervolgens leende hij het oor aan de onderhandelingen, welke SOERADSCHA, die te *Murschidabad* door de overwinningen van den *Britschen* Generaal in zijne woeste zwelgerijen gestoord werd, hem deed voorslaan. Twee diplomaten, de Heer WATTS, een *Engelschman*, en OMITSCHUND, een inboorling van *Bengalen*, ontvingen den last, om den Nabob te verschalken. OMITSCHUND, een behendig, hebzuchtig, slaafsch onvermoeid en doortrapt schepsel, een even gevaarlijk als allerbruikbaarst werktuig, zocht, vóór alle andere dingen, zichzelven te dienen, en zijne zelfzucht kon hem tot dubbele verraderij verleiden. Door zijne pogingen en die van WATTS werd eene uitgestrekte verraderij tegen SOERADSCHA op het touw gezet. Terwijl nu laatstgemelde in zijnen angst louter nuttelooze intrigues en andere dwaasheden beproefde, welke een zwak verstand en zedelijke slechtheid hem ingaven, bemagtigde CLIVE de stad *Tschandernagor*; en de deelnemers aan het eedgenootschap, dat SOERADSCHA van den troon stooten en zijne kroon op het hoofd van MIR-DSCHAFIR, een' beschermeling der *Engelschen*, plaatsen moest, werden met elken dag meer talrijk en geducht. Aan derzelver hoofd stonden: MIR-DSCHAFIR, SOERADSCHA's opperveldheer; DSCHOGGET-SEID, de rijkste bankier van *Indië*; de Minister van finantiën REUDOKLOP, en OMITSCHUND zelf. Laatstgenoemde had gevorderd, dat, in het contract der zamenzwering, aan hem eene som van 300,000 pond sterling verzekerd wierd; CLIVE stemde hierin toe, en onderteekende een blad *rood* papier, hetwelk de clausul betrekkelijk OMITSCHUND bevatte. Een ander blad van *wit* papier, waarop die clausul niet voorkwam, werd evenzeer door al de zaamgezworenen onderteekend, OMITSCHUND alleen uitgezonderd — een ware schelmenstreek, die steeds eene vlek op CLIVE's naam zal blijven. Toen het er nu echter op aan zou komen om te handelen, deinsden zijne nieuwe bondgenooten lafhartig terug. MIR-DSCHAFIR zocht voorwendsels en uitvlugten, en de door

CLIVE zaamgeroepen raad beweerde, dat het hoogst onwijs gehandeld zou zijn, onder zulke omstandigheden de kans des oorlogs te beproeven. CLIVE zweeg, zette zich neder in de schaduw van een boschje Mango-boomen, nabij de rivier *Plessey*, waar het gedruisch van pauken en cimbalen uit het leger van SOERADSCHA, dat slechts eene *Engelsche* mijl van het *Britsche* kampeerde, naar hem over klonk, en peinsde een vol uur lang over het gewigtige besluit, hetwelk hem nu te nemen stond. Het gold de verovering of het verlies van *Indië;* hij koos, en *Indië* was voor de *Engelschen* gewonnen.

De veldslag aan de *Plessey*, die voor *Grootbrittanje* een rijk, in omvang zoo groot als *Duitschland*, verwierf, kostte CLIVE slechts 22 dooden en 52 gekwetsten. Hij kon tegen de 60,000 strijders van SOERADSCHA, slechts 3000 man, en onder dezen 1000 *Engelsche* soldaten, overstellen. In de gelederen van het kleine *Engelsche* heir bevond zich dat beroemde 39ste regement, hetwelk nog tegenwoordig in zijne vanen het woord *Plessey* en daaronder de lofspreuk *Primus in Indis* draagt. Toen de opgaande zon dien onoverzienbaren drom van ruiters en voetknechten bescheen, met snaphanen, pijlen, bogen en pieken gewapend, voorzien van geweldig zwaar kanon, door witte ossen getrokken en door olifanten voortgeschoven, moest CLIVE verloren schijnen. Niemand kon droomen, dat deze bruisende stroom in het zwakke hoopje van den *Britschen* Generaal (een tegen twintig!) eenen onoverkomelijken dam zou vinden; dat deze geheele menigte weldra, naar alle windstreken verstrooid, den overwinnaar hare pakkaadje, haar kanon en hare ontelbare wagens prijs zou geven. En evenwel gebeurde dit. Een troep *Fransche* bondgenooten hield bij de algemeene nederlaag stand en liet zich in stukken houwen. De verraderij van SOERADSCHA's hovelingen voltooide den triomf der *Britsche* wapenen: naauwelijks begonnen zijne troepen min of meer te wankelen, of eenige trouweloozen gaven hem den raad om af te trekken. Deze eerste achterwaartsche beweging verdubbelde den moed der aandringende *Engelschen*, en stortte het reusachtige leger des Onderkonings geheel en al in verwarring. Terwijl de ellendige SOERADSCHA, met een geldkistje in de hand en als boer verkleed, zich uit een venster van zijn paleis in een schuitje nederliet, kroonde Generaal CLIVE met eigene hand MIR-DSCHAFIR, en opende

aan OMITSCHUND de oogen omtrent het bedrog, dat hem gespeeld was. Dit laatste tooneel had plaats aan het huis van den bankier DSCHOGGET-SEID, waar OMITSCHUND met de overige zaamgezworenen gekomen was en zijn loon verwachtte. Men las er alleen het *witte* traktaat voor (dat is het echte), zonder van het *roode* gewag te maken. »Welaan,'' zeî CLIVE, die geen *Hindostánsch* verstond, tot den tolk SCRAFTON, »het is nu tijd, dat wij den Heere OMITSCHUND opheldering geven.'' Op deze woorden keerde SCRAFTON zich tot laatstgemelden, en zeide: »Vriend OMITSCHUND, het roode verdrag is slechts eene scherts geweest; gij krijgt niets.'' De bedrogen man zonk onmagtig in de armen zijner dienaren, werd eerst razend, dan geheel verstandeloos, en stierf na weinige maanden. MIR-DSCHAFIR's soldaten kregen SOBRADSCHA in handen, en hij werd in het paleis van den overweldiger ter dood gebragt.

De beschermeling en koninklijke draadpop van den *Britschen* veldheer liet nu eenen regen van goud op zijnen beschermheer en op de *Britsche* Compagnie nederdalen. Eene vloot van honderd vaartuigen voer met wapperende vlaggen den *Ganges* af, terwijl trompetten en bazuinen aan het volk op de oevers den feestelijken togt verkondigden; deze vloot bragt den *Engelschen* 800,000 pond sterling in gemunt goud. MIR-DSCHAFIR opende voor Generaal CLIVE de schatkamer van *Bengalen*; en deze laatste, tusschen twee bergen van goud en zilver voorttredende, in opeengeschudde hoopen van geldstukken uit alle tijden naar welgevallen woelende, met diamanten en robijnen bekranst, werd uitgenoodigd, daarvan zijn deel te nemen. Hij kon het geheel voor zich behouden hebben, want hij was heer en meester, en ook andere groote mannen, gelijk ALEXANDER en TAMERLAN, zijn, waar het op roof in het groot aankwam, niet zeer naauwgezet geweest; maar, opmerkelijk genoeg, was en bleef de beheerscher van *Bengalen* de onderdanige dienaar van andere, verre van daar gezetene heeren, van eenen Koning, die niet wist, dat men, aan het andere einde der wereld, een nieuw koningrijk voor hem veroverd had, en van eene maatschappij van kooplieden, die geene eer- maar slechts hebzucht kenden. CLIVE behield twintig lak ropijen (omtrent 300,000 pond sterling) als eigendom voor zich, ofschoon hem niets gemakkelijker geweest ware, dan zich het dubbele dier som toe te eigenen.

De Directeuren der Compagnie, louter onwetende en kleingeestige lieden, wier eenig streven, zoo als wij hierboven reeds aanmerkten, op winst gerigt was, en die, gelijk alle menschen van gering verstand, nimmer iets dommers voor den dag bragten, dan wanneer zij gezamenlijk (*in corpore*) besluiten namen, waren, vóór den slag aan de *Plessey*, op het schrandere denkbeeld gekomen, dat hunne *Indische* kolonie eene Constitutie moest hebben. Zij fabriceerden er dan ook eene, die in de hoogste mate jammerlijk en verward was, en welker verordeningen geene burgerlijke maatschappij hoegenaamd een paar maanden lang in stand zouden gehouden hebben. Deze heerlijke staatsregeling werd naar *Calcutta* opgezonden, en CLIVE ontving dezelve juist toen geheel *Bengalen* den Protector van den nieuwen Koning huldigde. De beambten der Compagnie te *Madras* en te *Calcutta* beschouwden deze Constitutie alsof zij in het geheel niet bestond, bragten geen enkel artikel derzelve ten uitvoer, en kozen CLIVE tot hun eenig opperhoofd. Toen men te *Londen* van de overwinning aan de *Plessey* kennis kreeg, haastte men zich, de zoo onberaden ontworpen Constitutie voor nul en van geener waarde te verklaren, en CLIVE werd algemeen Stedehouder van *Bengalen*. Thans had zijn gezag geene grenzen meer. »Hoed u, Generaal CLIVE te mishagen!" zeide op zekeren dag MIR-DSCHAFIR tot een' zijner hovelingen. — »Waarlijk dat doe ik," antwoordde de gewaarschuwde; »ik sta geenen ochtend op, zonder voor zijnen hond drie diepe buigingen te maken." Dit was bijna geene overdrijving: *Europeërs* en inboorlingen lagen voor de voeten van CLIVE.

CLIVE, die, gelijk alle wezenlijk groote mannen, met ijzeren volharding onophoudelijke zucht naar daden paarde, was er verre van verwijderd op zijne lauweren te willen rusten. Ook daagde weldra een nieuwe Pretendent op, SCHAH-ALEM, die met talrijke troepen den naauwelijks verworven troon van den overweldiger MIR-DSCHAFIR bedreigde. Laatstgemelde, niet minder laf en zwak dan zijn voorganger, was geneigd, om zich in der minne met SCHAH-ALEM te verstaan, wiens gunst en sparing hij koopen wilde. Doch CLIVE weigerde hieraan zijne toestemming, en deed hem begrijpen, hoe dwaas zoo onteerend een voornemen was. »Wanneer gij," dus sprak hij, »uwen vijanden geld geeft, zal het u nimmer aan vijanden ontbreken; uit alle

hoeken van *Indië* en van *Asië* zullen zij komen opdagen. Leer u verdedigen. Verjaag ze liever door schrik, dan dat gij ze door belooningen aanlokt. Geloof, wat ik u zeg, en verlaat u op mijne hulp."

MIR-DSCHAFIR deed wèl, CLIVE's woorden geloof te schenken. SCHAH-ALEM en deszelfs 40,000 oorlogslieden, uit onderscheidene volken zaamgebragt, verstoven als kaf vóor de 450 *Europeërs* en de 2500 *Spahi's*, welke CLIVE tegen hen aanvoerde. MIR-DSCHAFIR trok weder zegevierend zijne *hoofdstad* binnen. Op zijnen grenzenloozen schrik volgde eene grenzenlooze vreugde, en, om aan den Gouverneur-generaal een blijk zijner dankbaarheid te geven, stond hij hem de 30,000 pond sterling af, welke hij tot nog toe, wegens de afgestane landstreek ten zuiden van *Calcutta*, jaarlijks van de Compagnie getrokken had.

Maar de Koning, wien CLIVE zulke luisterrijke diensten bewees, geraakte hierdoor juist geheel en al onder de magtige hand van dien man. Het was vooruit te zien, dat zoo krachtig eene bescherming den beschermeling weldra lastig vallen, en dat MIR-DSCHAFIR eene verraderij begaan zou, in de hoop zich onafhankelijk te maken. Inderdaad opende hij eene briefwisseling met de *Hollandsche* factorij te *Tschinsauro*, en deze zond een aanzienlijk oorlogseskader, hetgeen echter CLIVE, die in tijds eenen wenk bekomen had, vernietigde. Deze les was voor den trouweloozen genoeg; en CLIVE, die *Engelands* gezag in *Bengalen* nu vast genoeg gevestigd oordeelde, vertrok naar *Londen*. Hij had voor zijn vaderland een koningrijk gewonnen, en voor hetzelve den weg gebaand, om onmetelijke schatten te verkrijgen. PITT had in het Parlement gezegd, dat men dezen van zelf ontstanen veldheer beschouwen moest als »een man van genie, die door God zelf bestemd was, om op de slagvelden te zegevieren." Bij zijne komst werd hij tot Pair van *Ierland* verheven, en kreeg toegang ten hove; maar het vijandige beginsel zijns levens openbaarde weldra deszelfs werking op de dreigendste wijze. Een bij het algemeen gehate glans omgaf de *Indische* Nabobs, van welken CLIVE, hoezeer meer wegens zijne stelling dan wegens zijne gebreken, om zoo te spreken, het ideaal was. De sommen, welke hij op onderscheidene tijden uit *Indië* had overgemaakt, stonden bijna met eene jaarrente van 50,000 pond sterling gelijk; destijds echter was eene rente van 50,000 pond zeldzamer dan thans

eene van 100,000. Zijne benijders wilden niet bedenken, dat de bezitter van dit vermogen aan *Grootbrittanje* eenen reuzenstaat had geschonken, en evenzeer vergaten zij, welk een eervol gebruik hij van zijne inkomsten maakte; zij vergenoegden zich met hem te haten, zonder in aanmerking te nemen, wat hij verdiend en wat hij gedaan had. Eene som van 50,000 pond was door hem aan zijne arme bloedverwanten en met name aan zijnen vader uitgekeerd geworden, die, ondanks zijnen hoogen ouderdom, tot dien tijd toe zelfs zonder dienstboden had moeten leven. Terwijl de groote hoop van het *Engelsche* volk CLIVE als eenen Nabob haatte, vreesden en haatten hem de overige Nabobs, als ook de bewindhebbers der *Oostindische* Compagnie, omdat hij voor hen een te magtige mededinger was. CLIVE botste te zeer tegen de ondeugden, de ijdelheden en vooroordeelen der eenen zoo wel als der anderen.

In den boezem der Compagnie vormde zich tegen hem eene magtige partij. Het hoofd zijner vijanden, een eergierig en wraakzuchtig man, SULLIVAN geheeten, was nog altijd de trotsche minachting indachtig, waarmede CLIVE eertijds de herhaalde bevelen der Compagnie had opgenomen. Hij wilde, dat men het laatste geschenk van MIR-DSCHAFIR aan CLIVE, de bewuste 30,000 pond jaarlijksche inkomsten, ten voordeele der Compagnie benaderen zou. Er was een regtsgeding op het tapijt gezet, hetwelk de Gouverneur-generaal zich voorbereidde met nadruk te keer te gaan; en niemand dacht er aan, om de in den persoon van eenen Nabob door andere Nabobs aangetaste billijkheid te verdedigen, toen omstandigheden, waarvan wij weldra melding zullen maken, de dingen van loop deden veranderen.

De Nabob van 1780 was een ding, zoo als het thans niet meer bestaat. Tijden en gebeurtenissen hebben de zeden dier klasse van menschen, die thans nog slechts in de letterkunde der achttiende eeuw aanwezig is, verzacht en derzelver opvoeding veredeld. Tegen deze ruwe Satrapen, die zich met den roof op eene weerlooze natie gemest hadden, rigtte COWPER's zedelijk-godvruchtige Muze hare geduchtste strafredenen. Het was een ziekelijke, afgeleefde Nobob, een ruwe dienaar zijn buiks, ontoegankelijk voor elk menschelijk gevoel, een walgelijk middending tusschen NERO en TURCARET, tusschen TIBERIUS en den burger-edelman, dien alle romanschrijvers tot het onderwerp hunner, drie boekdeelen

groote, melodrama's in proza maakten. Hetzelfde karakter verscheen ook op het tooneel als een belagchelijke huistiran, geldverkwister, najager van ijdele praal en eertitels. De Nabobs waren de gewone doelschijf der hekelschriften. De prachtige, maar slecht onderhoudene Oostersche paleizen, waarin zij woonden, hunne verspillingen en weelde, hunne luimen en grillen, hunne wijze van spreken, waarin nog een bijsmaak van de brandewijnskroeg gevonden werd, — dit alles wekte onwil en verontwaardiging bij de goede en bij de booze bestanddeelen der maatschappij, bij de lagere volksklassen, tot welke zij oorspronkelijk behoorden, en bij den adel, in welks kring zij wenschten opgenomen te worden. Verfoeid zonder gevreesd te zijn, veracht en met den vinger nagewezen ondanks hunne schatten, stonden zij afgezonderd daar in deze spheer van minachting, spot en haat; gevoelens, welke door geen deernis verzacht werden, want men wist, hoe zij vorsten geplunderd en landen uitgezogen hadden, om dezen rijkdom te verwerven, van welken zij thans niet eens gebruik wisten te maken.

Dan, er was tusschen deze soort van lieden en CLIVE naauwelijks de oppervlakkigste gelijkheid merkbaar. Wel is waar, CLIVE had meermalen, tot zijne groote doeleinden, laakbare, ja slechte middelen aangewend; maar nimmer had hij uit lage zelfzucht gehandeld. Zijne zucht tot pronk, welke hem in *Oostindië* eigen geworden was, als ook eenige andere zonderlingheden, deden geene afbreuk aan zijne groote hoedanigheden: hij was en bleef een der grootste helden van zijnen tijd, in het burgerlijke leven een alleredelst karakter, als staatsman zeker zonder naauwgezetheid of gewetensbezwaar, maar overigens van eene alles overtreffende schranderheid, voorzigtigheid en beleid. Ongelukkig voor hem was hij eene soort van zinnebeeld geworden — hij vertegenwoordigde het verkeer met *Indië*. SAMUEL JOHNSON sprak van hem met afschuw. Het volk vertelde zich onderling, dat geheele steden, welker bewoners hij had doen neêrsabelen, zijn eigendom geworden waren. Met schrik wees men elkander in zijne woning zekere kist, waarin men beweerde, dat de schatten van *Murschidabad* besloten waren. De destijds in de mode zijnde teekenaar BROWN, aan wien men opgedragen had, de schets van een' tuin en park des Nabobs te ontwerpen, zeide aan zijne vrienden, dat het zien van die geheimzinnige kist hem met ijzing vervuld had;

en dat hij niet begrijpen kon, hoe iemand zoo verstokt, zoo geheel doof voor de stem van zijn geweten kon wezen, dat hij digt naast dit gedenkteeken zijner gruweldaden nog slapen kon!

CLIVE, die van gelaat in hooge mate leelijk was, begreep ongelukkig niet, dat eene eenvoudige en pronklooze kleeding het best gevoegd zou hebben *en* voor zijn persoonlijk voorkomen *en* voor de herinneringen, dat hij *Bengalens* veroveraar was; het goud en de zijde, het brocaat en de diamanten, met welke hij zich overlaadde, gaven hem prijs aan de spotternijen der saletjonkertjes, voor welke hij ontegenzeggelijk, in smaak en sierlijkheid, verre moest onderdoen. Hij bezat te gelijker tijd 30 rokken en 200 kanten overhemden: de elegante wereld glimlachte over die pronkende garderobe, en het volk beschouwde het paleis, hetwelk hij te *Claremont* deed bouwen, met bijgeloovige vrees. »Zie eens," dus spraken de boeren tegen elkander, »hoe geweldig dik die muren zijn; de *Oostindische* heer weet wel, waarom hij zijnen bouwmeester zoo sterk een huis doet bouwen; als zijn tijd daar is, zou de Duivel hem zeker komen halen, indien hij niet zulke voorzorgen nam!" Onder de lieden, die op deze schrandere wijze redeneerden, was ook een dweepende jonge kwakzalver, WILLIAM HUNTER geheeten, die zich later, onder den naam van WILLIAM HUNTINGTON, *de begenadigde zondaar*, eenen grooten aanhang verschafte, en in wiens brieven en geestelijke redenen de duivelskunsten van Lord CLIVE eene groote rol spelen.

Zeker zou niemand den van zoo vele kanten benijden en gehaten man in zijne bescherming genomen hebben, bijaldien niet nieuwe, de Compagnie verschrikkende, gelukswisselingen zijnen magtigen bijstand zelfs voor die genen noodwendig gemaakt hadden, welke hem bederven wilden. Als lid van het Huis der Gemeenten, en bij afwisseling nu eens de partij van FOX, dan weder van PITT of van GRENVILLE toegedaan, had hij bij zijne partij eenig aanzien en invloed verkregen. Terwijl echter de wangunstige Directeuren hem terugstieten, het Huis der Gemeenten hem geene aandacht verleende, en de gemeene man in hem eenen bondgenoot van den Booze waande te zien, verlustigden de aanzienlijke gezelschapskringen zich ten koste dezer plotseling zoo schatrijk geworden familie, welker leden gedeeltelijk

vele moeite hadden, in hunnen stand op deze hun ongewone hoogte zich welvoegelijk te gedragen. Men verhaalde, dat de oude CLIVE op zekeren dag bij het *lever* des Konings met naïve rondborstigheid uitgeroepen had: »Wees maar gerust, uwe Majesteit; weldra is mijn zoon te *Londen*, en dat is terstond eene stem meer voor u." Zoo hadden dan al de vermoeijenissen en al de veroveringen van den Generaal voor hem geene andere vrucht gehad, dan dat hij daardoor eenen afgezonderden stand bekwam, zonder steun en zonder waarborg voor de toekomst; en zeker ware het hem niet gelukt de *Sullivansche* partij tot zwijgen te brengen, wanneer niet hoogst ongunstige tijdingen uit *Indië* de Directeuren gedwongen hadden, zich in de armen van den eenigen man te werpen, die hunne zaken in *Hindostan* herstellen kon.

Zij, welken CLIVE, te *Madras*, *Murschidabad* en *Calcutta*, aan het hoofd des bestuurs had achtergelaten, hadden van hunne magt zoo schandelijk een misbruik gemaakt, dat de inboorlingen tot wanhoop overgeslagen waren. Opstand bij opstand, een bestuur zonder innerlijke sterkte, eene staatsregeling zonder organisatie, een muitend leger, verlatene dorpen en uitgeplunderde inwoners, welker afgeperst goed de Compagnie toch niet verrijkte, — zietdaar het tooneel, hetwelk de landen, door CLIVE eerst onlangs aan SOERADSCHA ontrukt, thans aanboden. Geene tucht, geen regt, geene billijkheid werd er meer gevonden; de zwakken konden op geenen bijstand meer rekenen, de slagtoffers der dwingelandij geene hoop meer voeden. Dertig millioenen aan slavernij gewone menschen ontwaarden met schrik, dat de Oostersche tirannij de *Britsche* nimmer geëvenaard had. Men had begonnen met MIR-DSCHAFIR, als verdacht van verraderlijke ontwerpen, te onttroonen. Zijn opvolger, MIR-KOSSIM, wekte weldra nog grooter mistrouwen, dewijl hij meer bekwaamheid bezat. Nu werd MIR-DSCHAFIR in het bewind hersteld, en MIR-KOSSIM, na alvorens, uit wraakzucht, een vreeselijk bloedbad aangeregt te hebben, vlood in het gebied des Nabobs van *Audi*. Al deze wonden moesten geheeld en eene door zoo vele barbaarsche handelingen in verval geraakte regering andermaal op eenen beteren voet gebragt worden. Al de Directeurs beweerden uit éénen mond, dat niemand dan CLIVE in staat was *Bengalen* te redden. Hij liet er zich toe overhalen, doch alleen onder het beding, dat aan zijnen vijand SULLIVAN alle gezag

ontnomen zou worden. Zonder bedenken offerde men dezen op, en CLIVE reisde weder naar *Indië*, waar een zwaar dagwerk op hem wachtte. Het bestond in niets minder, dan in het ondernemen eener volslagene hervorming; hij moest de hebzucht aan ijzeren banden leggen, en alle ondeugden en gebreken, die tót nog toe toomeloos geheerscht hadden, onbewimpeld aantasten. Dit ondernam hij, en de buitengemeene vastheid, waarmede hij zoo vele knevelaars en onderdrukkers strafte en te keer ging, wekte hem nieuwe vijanden, die alles, wat in hunne magt was, te werk stelden, om zijne pogingen te verijdelen. Dit gelukte hun niet; CLIVE hervormde de geheele inrigting van het bestuur, dempte het muiten der aan krijgstucht ongewone troepen, schreef aan de naburige provinciën wetten voor, en verschafte *Grootbrittanje* ook bij de verwijderde Nabobs ontzag en achting. Hierna keerde hij naar *Londen* terug, waar men echter, in stede van hem te beloonen, gevoel noch begrip van zijne onschatbare verdiensten scheen te hebben.

Toen kort daarna een misgewas de anders zoo vruchtbare Oostersche velden zonder oogst liet, ging er een vreeselijk geschreeuw op, niet anders dan alsof CLIVE het ongeluk, hetwelk de Hemel zond, veroorzaakt had. Immers de actiehouders liepen gevaar, hunne dividenden te missen. Deze vrees joeg de geldzucht in het harnas, en weldra zag CLIVE zich van alle kanten aangetast. Er volgden verhooren op verhooren, beraadslagingen op beraadslagingen, en CLIVE's geheele wijs van zijn en handelen, welker zwakke zijde wij hier boven getoond hebben, moest door de gevreesde zeef van hem vijandige Committé's en die eener volksvertegenwoordiging doorgaan. In het aangezigt van dit gevaar bleef CLIVE onbewogen, gelijk hij het tegenover vijandelijke legers geweest was. Den gezamenlijken aanval zijner vereenigde vijanden verduurde hij met eene vastheid, kracht en tegenwoordigheid van geest, die den grooten CHATHAM bewondering afpersten. Toen men hem voorhield, wat hij van SYA-DSCHAFIR aangenomen had, riep hij uit: »Bij mijne arme ziel, zoo ik mij thans over iets verbaas, dan is het, dat ik met zoo weinig tevreden geweest ben!" Het Lagerhuis eindigde het geding met eene handelwijs, die den knoop op eens moest doorhakken: men stemde gelijktijdig met witte en zwarte stemballen. Aan den eenen kant verklaarde men den aangeklaagde schuldig, dat hij zijne magt misbruikt en

zijne schatten op onregtmatige wijs verworven had; aan den anderen erkende men, dat hij den Staat onwaardeerbare diensten had bewezen! Eene gezonde redeneerkunde verzette zich tegen deze zonderlinge tegen elkander opweging zijner daden, en CLIVE had met grond aan zijne regters kunnen toevoegen, dat dit geene uitspraak was, en dat zij hem of schuldig of onschuldig moesten verklaren; maar openbare vergaderingen nemen het somtijds zoo naauw niet, wanneer het op gezond menschenverstand aankomt.

Dat deze van roem en rijkdom verzadigde man ten langen laatste nog zelfmoordenaar werd, kan ons naauwelijks verbazen. Hij was het voorwerp van eenen, wel is waar onverdienden, maar algemeenen haat. De vertegenwoordigers dierzelfde natie, aan welke hij een Rijk geschonken had, krenkten hem door zijdelingsche blaam. Daarenboven had de luchtstreek des keerkrings zijne gezondheid ondermijnd. Een tijdlang kwijnde hij ziekelijk daarheen, gedrukt door zwaarmoedigheid en hypochondrie; daarna zocht hij in het gebruik van opium lenigting voor zijn zielelijden. In het jaar 1774 eindigde hij eigendunkelijk zijn leven, een leven vol luister en roem, en welks vruchten de late nakomelingschap nog genieten zal. Aangeklaagd millionair, veroveraar, koopmansbediende, satraap, veldheer met meer dan koninklijke onafhankelijkheid, bij de eenen belagchelijk, bij de anderen gevreesd, bespot, gehoond, gehaat, in zegepraal op de handen gedragen, tot aan den rand van het schavot gesleept, — welk gebruik kon zulk een man van den avond zijns levens wel maken? (*)

(*) Op deze vraag kan de Christelijke Godsdienst alleen een antwoord geven, dat den zelfmoord in elk geval als eene, voor God strafbare en den Christen onwaardige, misdaad veroordeelt. — *Vert.*

DE SLAG BIJ LUTZEN IN 1813.

(*Een Verhaal uit dat Tijdperk.*)

Helder en heerlijk bescheen de eerste straal der opgaande zon Saksens heerlijke landouwen; nog lagen dorpen en gehuchten in het halfdonker der ochtendschemering gehuld;

in en om dezelve waren nog de talrijke oorlogscharen in diepen slaap gedompeld, uitrustende van geledene vermoeijenissen en krachten zamelende tot volgende. Doch naauwelijks had de dagvorstin den gezigteinder met een gloeijender rood overgoten, of trompetgeschal, horenklank en het rommelend geluid der veldtrommen ontrukten den krijgsman aan de droomen, die hem misschien naar huis, in den beminden kring der zijnen, hadden teruggevoerd, en drongen hem, in plaats daarvan, het ruwe beeld der werkelijkheid op. IJlings grepen, bij den eersten trompetstoot, in het *Pruissische* leger allen de wapens op, en ordenden zich met vrolijken ijver in hunne gelederen. Met vasten blik zagen de oude, in menigen strijd beproefde soldaten naar de hoogten, op welke, den geheelen nacht door, de wachtvuren der *Franschen* geflikkerd hadden, en waar nog hier en daar een nagloeijend plekje te zien was; driftige moed schitterde den jongen soldaten uit de oogen, en wilde strijdlust kookte in aller borst, want zij wisten, dat het heden een heete dag zou worden; een heete en gewigtige dag, op welken FREDERIK WILLEM's krijgscharen voor het eerst in open veldslag hunne krachten tegen die der soudenieren van den *Franschen* Keizer zouden meten.

Ook Kapitein VAN R. deed zijne kompagnie aantreden. Reeds vóór de reveille was hij op de been geweest, en had eene hoogte bestegen, aan welker voet het nachtleger van zijn regement zich had uitgestrekt. Van hier zweefden zijne blikken naar het oord, waar zijne beminde woonstede gelegen was, en in haar het dierbaarste, dat hij op aarde bezat. Op zijne sabel geleund, staarde hij weemoedig naar de hemelstreek, waar het gouden morgenrood de komst der zon verkondigde. »Zal ik u wederzien," dacht hij, »mijn geliefde vaderhuis? Zal ik u immer weder in mijne armen drukken, mijne trouwe, mijne dierbare MARIA?"

En zie, terwijl hij dit dacht, steeg de zon, in hare volle majesteit, al hooger en hooger, en blikte zoo minzaam, zoo schoon, zoo verzekerend naar hem henen, dat het vertrouwen op den algoeden Bestuurder van ons leven met deszelfs gansche sterkte in zijn hart ontwaakte; vol blijmoedige hoop strekte hij nu zijne armen naar de eeuwige Lichtbron uit, als wilde hij zich onafscheidbaar aan haar hechten, en bad: »O Gij goede, lieve Vader in den Hemel! in uwe handen beveel ik mijn lot; ik zelf toch ver-

mag het te leiden noch te besturen; bescherm mij, Gij Albehoeder, en laat mij, na volbragten krijgsmanspligt, behouden tot mijne dierbare, mijne engelgoede MARIA terugkeeren! Gij ziet in mijn hart; Gij weet, hoe ik gewillig bloed en leven voor het lieve vaderland veil heb; maar, o Gij goede Vader in den Hemel, mijne arme MARIA zou het niet overleven!"

Verder vermogt hij niet te spreken; tranen der diepste weemoedigheid tevens en der innigste godsvrucht verstikten zijne stem; en waarlijk, deze tranen behoefde hij zich niet te schamen, hoezeer hij krijgsman was, wien men een vochtig oog niet zelden tot schande toerekent, daar men zegt, dat schreijen een' dapper' soldaat niet past. Eene hatelijke grondstelling. Heil den krijgsman, die nog tranen heeft, die, in het woeste gewoel van het hedendaagsche soldatenleven, nog niet verhard is; heil hem, wanneer hij nog een kinderlijk vertrouwen op zijnen Schepper bezit, nog gevoel voor godsvrucht! Alsdan zal hij waarlijk moedig en sterk zijn in al de gevaren van zijnen stand, gelaten en standvastig in zijnen laatsten doodskamp. Nog eenmaal vouwde R. ootmoedig zijne handen, blikte vol geloof en vertrouwen opwaarts in het met rood doorgloeide blaauw des ochtendhemels, greep met aandoening de sjerp, die hem over den schouder hing, en bedekte die met vurige kussen. Zijne MARIA toch had ze hem, op den ochtend van den uitmarsch, omgehangen.

»Mijn WILLEM," had het meisje gezegd; »neem dit, als eene gedachtenis van mij, met u in het veld; en geloof mij, mijn geest zal u steeds omzweven! O mogt deze sjerp, die ik onder heete tranen voor u geborduurd heb, met de gansche kracht der liefde, eenen talisman gelijk, alle onheil van u afwenden, en aldus de genius zijn, die u voor mij behoudt! Zie dit vuurkleurige lint, hetwelk ik onontknoopbaar om het midden der sjerp gehecht heb; het zij eén beeld mijner liefde! Even gelijk niemand dezen knoop kan losmaken, zonder dien te doorsnijden, even zoo moet geene magt op aarde de liefde voor u mij uit het hart kunnen rukken, dan alleen de alvernielende dood, en zulks nog slechts voor deze wereld; want valt gij, mijn WILLEM! in den heiligen strijd, o druk dan stervende den laatsten kus op deze sjerp, en vereenigd zweven onze zielen van hier naar het land der eeuwige liefde!"

»De sjerp zal mijn dierbaarst kleinood zijn, o mijne MARIA!" riep WILLEM met geestdrift uit, drukte het beteuttle meisje tot afscheid nog eenmaal aan zijn heftig kloppend hart, en ijlde naar buiten, aan het hoofd zijner kompagnie. Toen vervolgens het verzamelde regement onder krijgsmuzijk opmarcheerde, wenkte WILLEM, in het voorbijtrekken van het huis zijns ooms, nog eenmaal met de sabel zijne MARIA een laatst vaarwel toe; en legde daarbij veelbeteekenend de linkerhand aan haar geschenk, de sjerp.

Deze sjerp nu, daar waar de vuurkleurige strik haar omsloot, drukte R. aan zijne lippen, en stond daarbij in het aandenken aan het vurig beminde meisje verzonken, toen plotseling, beneden aan zijne voeten, de eerste trompet zich liet hooren; een vleugelhoren volgde, daarna eene trom, toen nog eene, toen meerdere en gedurig meer, tot dat eindelijk geheel de legerplaats van het krijgsgeschal weergalmde.

»God behoede mij om harentwille!" riep R., uit zijne mijmering ontwakende, en snelde naar zijne kompagnie. Hij trad voor het front, zag monsterend van den eenen vleugel naar den anderen, en verheugde zich niet weinig over de heldere, vrolijke blikken, die van onder de kleppen der schako's tegen de ochtendzon in keken, en over den heldenmoed, die op de aangezigten zijner fuseliers te lezen was, welke allen er uitzagen, alsof zij zeggen wilden: »Breng ons maar, waar de blaauwe boonen vliegen, Kapitein, en wees verzekerd, dat wij u geene schande zullen aandoen!" R. kommandeerde de kompagnie, wel is waar, nog slechts eerst sedert een paar maanden; maar hij had ses jaren als Luitenant bij dezelve gestaan; hij kende ieder zijner soldaten, en allen waren zij hem met zulk eene trouw en liefde toegedaan, dat zij elk oogenblik gaarne bloed en leven voor hem opgezet zouden hebben.

Gedurig levendiger werd het in de legerplaats; de ruiterij was te paard gestegen, en stond in de schoonste orde achter de onafzienbare liniën van het voetvolk geschaard. »Sabel uit!" — »Op schouder 't geweer!" klonk hier en daar de stem van eenen officier, die met zijn eskadron of met zijn detachement tot het volvoeren van den een' of anderen last op marsch ging; rammelend vlogen de bliksemende klingen uit de stalen scheeden, die reeds te lang, voor de zaak der vrijheid, in dezelve waren opgesloten geweest.

De oude knevelbaarden, die het werk reeds meermaals bij de hand gehad hadden, gespten zich onder het afrijden de keelriemen vaster, opdat in het gewoel des gevechts de helm hun niet van het hoofd mogt vallen, en wierpen den mantel op den linker schouder; maar allen klopte het hart hooger, dan gewoonlijk, toen zij nu naar de hoogten opzagen, van waar reeds in gelid geschaarde bajonetten hun te gemoet blonken, en vijandelijke kurassiers heen en weder draafden, even alsof zij den lust naauwelijks beteomen konden, om met de aanrukkenden handgemeen te worden.

»Op schouder 't geweer!" kommandeerde nu ook R. voor het front zijner kompagnie; want zoo even had hij order bekomen, om, gemeenschappelijk met een eskadron dragonders, zich bij de voorwaarts staande veldwacht te voegen en de vijandelijke voorposten aan te grijpen.

»Heer Kapitein!" riep de oude Kolonel van het regement aan R. toe, »ik ken u, en behoef u slechts aan te bevelen, dat gij niet vergeet, tot welk een regement gij behoort. Ik heb mijne redenen, waarom ik u tot den eersten aanval kommandeer. De overige drie kompagniën van het bataljon zullen u ondersteunen. Wanneer het eerste kanonschot valt, grijpt gij aan — en nu, voorwaarts, in den name Gods!"

Met den stormmarsch snelde thans R., aan het hoofd zijner kompagnie, langs de lange rijen van het opmarcherende voetvolk henen, en voorts op den grooten weg gedurig verder voort in de rigting naar een dorp, hetwelk aan den voet der door den vijand bezette hoogten gelegen was. Lustig draafden de dragonders voort, met het pistool tot het flankeren in de hand gereed, en de breede Engelsche kling aan den vuistriem hangende. Op verren afstand en met langzamen, plegtigen tred volgden al de legerdrommen te voet en te paard, en verdeelden zich regts en links, in de schoonst geregelde slagorde zich uitbreidende. Zware veldstukken ratelden met een dof gedreun op den hobbeligen straatweg, en met brandende lonten trokken de kanonniers daarnevens, terwijl hun dreigend gelaat als 't ware de verwoesting verkondde, welke hunne donders stonden aan te regten.

R. was bij de veldwacht aangekomen, die uit eene Gardekompagnie bestond; hij kende den Kapitein, welke dezelve kommandeerde, en maakte met hem nadere afspraak over de bijzonderheden van den aanval. »Daar, achter de wilgen, schuilen de honden," zei deze; »zij hebben echter nog

niet de minste beweging gemaakt, om mij te willen aangrijpen; ook geloof ik niet, dat zij voor het dorp zullen standhouden; maar dáár konden zij wel eens harde noten te kraken krijgen!"

Inmiddels reden, regts achter hen, in snellen draf, een paar stukken der rijdende artillerie eene kleine hoogte op, vatteden post, en werden op het dorp gerigt. De kanonniers gaven vuur, en snorrend vlogen de kogels over de hoofden der benedenstaanden. Snel volgde, op deze eerste losbranding, eene tweede aan den linker vleugel, en nu bulderde het geschut onophoudelijk voort.

R. had bij het eerste schot ten aanval doen blazen, en wierp zich, in vollen marsch, met zijne fuseliers op de links liggende tirailleurs; terwijl de Gardekapitein met zijne zaamgetrokken wacht de regts liggende wilgen aangreep, en de dragonders op den rijweg, met frisschen moed, de vijandelijke kurassiers te gemoet vlogen, die uit het dorp op de infanterie wilden inhouwen.

Het gevecht begon. Na korte tegenweer weken de vijandelijke tirailleurs en snelden naar het dorp. »Voorwaarts!" riep R., »voorwaarts! — dat wij het eerst in het dorp komen!" De horenblazers bliezen tot het avanceren; de tamboers sloegen den stormmarsch. »Hurrah! hurrah!" klonk het uit aller kelen, en de dapperen vlogen zoo snel voorwaarts, dat, digt achter den vliedenden vijand, R. en zijne fuseliers het dorp binnendrongen.

»Halte! — avancez!" klonk het aan den eenen kant; »hurrah! — voorwaarts!" aan den anderen. Hoog zwaaide R. de sabel, om aan de zijnen een teeken te geven, en hield het vuurkleurige lint aan zijne sjerp met de linkerhand vast omsloten. Hageldigt kwamen de kogels uit het pelotonvuur der vijanden aangefloten. Het eerst van allen stortte R. op hen in; zijne fuseliers volgden, en sloegen en staken nu zoo wakker om zich heen, dat niets in staat was hun weêrstand te bieden. De *Franschen* werden overhoop geworpen; maar menig dappere *Pruis* lag tusschen de grijsmantels op den grond gestrekt. Reeds hadden onze wakkere strijders het midden van het dorp bereikt, zie daar galoppeerde uit eene zijstraat een troep groene ruiters op hen aan, die, na een salvo uit hunne karabijnen gelost te hebben, op hen inhieuwen.

»Thans komt het er op aan, kameraden!" riep R. en

greep de sabel in de linkerhand, want een karabijnkogel had hem de regter half verbrijzeld. Hij legde de gekwetste hand in zijne sjerp, en MARIA's lint werd door het bloed van haren geliefden nog rooder geverwd; maar onwrikbaar stond hij pal, en moedigde onverschrokken de zijnen aan, om met de bajonet door de ruiters heen te breken. Dan, helaas! gedurig kleiner werd het hoopje der *Pruissen*, bloedend zonk nu de een dan de ander nevens den dapperen aanvoerder ter aarde, want de groenen hieuwen er moorddadig op in. Eindelijk sprong een vijandelijk officier op R. aan, en riep: »Heer kameraad, neem met uw handvol volks kwartier!"

»Van het lijfregement geeft niemand zich over!" riep R.

»Van het lijfregement geeft niemand zich over!" riepen zijne fuseliers hem na, en, aangevuurd door het heerlijk voorbeeld van hunnen kommandant, wierpen zij zich, in een' digten drom zaamgepakt, met herzamelde kracht, op de zwakste zijde der vijanden.

Reeds bloedde R. uit verscheidene nieuw ontvangene wonden, zijn troep werd gedurig kleiner en ijler, en gedurig digter drongen zich de groene ruiters zaam; daar klonk het plotseling aan het eind des dorps: »Hurrah! hurrah!" en, met de sabels hoog boven het hoofd gezwaaid, drongen de *Pruissische* dragonders er binnen. Maar hunne hulp kwam te laat; R.'s spitsbroeders waren bijna tot den laatsten man neêrgesabeld; hij zelf stond zonder schako, en hield nog slechts met zwakke hand de sabel tot dekking boven het ontbloote hoofd. De van achteren bestookte vijanden hieuwen des te woedender in — eindelijk trof de vreeselijke houw van een der vijandelijke ligte dragonders, ook hem, en hij zonk te midden zijner broeders neder.

»O mijn God! o mijne MARIA!" stamelde hij onder het vallen, en met zijne laatste kracht drukte hij de bloedige sjerp aan zijne stervende lippen. »MARIA!" steunde hij nog eenmaal met naauwelijks hoorbare stem, en zijne bewustheid verliet hem.

(*Het vervolg hierna.*)

REGTSOEFENING BIJ DE AVAREN EN TARTAREN VAN DEN KAUKASUS.

Een der talrijkste en misschien der geduchtste onder de krijgshaftige volksstammen, welke de bergen van den *Kaukasus* bewonen, is die der *Avaren*. Van zuiver *Mongoolsch* geslacht zijn bij dezen stam, in welken geene vermenging met andere het *Tartaarsche* bloed verbasterd heeft, tot op den huidigen dag de zeden, gewoonten en bijgeloovigheden der horden van DSJINGIS-*Khan* bewaard gebleven. De bergstreken bewonende, die zich van *Derbent* tot aan den *Elbroes*, in hunne taal den *berg der zeven sneeuwmannen*, uitstrekken, voeren de *Avaren*, even als de *Tschetschenzen*, de *Lesghiërs*, de *Abasen* en andere *Cirkassische* bergbewoners, eenen aanhoudenden oorlog tegen de *Russen*, en hun voorname rijkdom bestaat in den buit, dien zij op deze vijandelijke naburen maken, als ook in de gevangenen, welke zij bij hunne plotselinge invallen wegslepen, en gewoonlijk aan *Kurden*, *Armeniërs* of *Perzianen* verkoopen. Een der gebruiken, welke den *Avaren*, die, gelijk de overige krijgszuchtige stammen, na elken gelukkig uitgevallen strijd of rooftogt, de gevangenen onderling verdeelen, bijzonder eigen zijn, is het volgende. De gevangenen worden allen op eene en dezelfde plaats bij elkander gebragt en hier zeven zonnen lang ten toon gesteld, opdat al de tot den stam behoorenden hen in oogenschouw nemen, hen toetsen, en hun zoodanige vragen mogen doen, als zij gepast zullen oordeelen. Den achtsten dag verzamelt zich eene regtbank, welke uit zes der meest geachte grijsaards van den stam, en den *Khan* als voorzitter bestaat, om alle aanklagten te hooren, die tegen den eenen of anderen der gevangenen ingebragt mogten worden. De vonnissen, door dezen gevreesden raad geveld, worden onverwijld voltrokken, en, zoo eene van deszelfs uitspraken de doodstraf toekent, wordt, bij waardering door scheidsmannen, eene vergoeding vastgesteld voor dien of diegenen der *Avaren*, aan wie de ter dood veroordeelde gevangenen geacht worden toe te behooren, omdat zij dezelve met gevaar van hun eigen leven hebben ingebragt.

Een van deze wilde Assizen, waaromtrent de *Russische* dagbladen bijzonderheden behelzen, is verleden jaar in het

woud van *Bujnaki*, niet ver van *Tiflis*, de hoofdstad van het Gouvernement *Georgië*, gehouden geworden.

Den 10den Junij 1840 had een allerbloedigst gevecht, bijna een veldslag, plaats tusschen de *Russische* troepen onder bevel der Generaals FESI, KARABBE en SYKOUET, en de *Cirkassische* stammen, welke onder aanvoering van SCHAMHEL, den *Khan* der *Tschetschenzen*, die thans als het opperste hoofd van het verbond aller bergvolken beschouwd wordt, vereenigd waren.

De strijd, die op de uitgestrekte vlakte van *Daghestan*, aan den voet der hoogten van *Satka*, geleverd werd, duurde van het aanbreken des dags tot lang na zonsondergang. Alstoen trokken de bergbewoners, nadat zij een luisterrijk voordeel op de troepen van den Czaar bevochten hadden, in hunne ontoegankelijke rotskloven terug, rijk beladen met buit, en talrijke gevangenen met zich voerende. De *Avaren*, die voor hun aandeel, tot deze door SCHAMHEL met zoo veel beleid bestuurde onderneming, een contingent van duizend ruiters, onder bevel van BAKY-MIRZA, den zoon van hunnen *Khan* ALENDLE, geleverd hadden, keerden met 138 gevangenen, welke zij uit de gelederen der *Russen* weggerukt hadden, naar hunne tenten terug.

In het middelpunt van het woud van *Bujnaki*, op eene van boomen vrije plaats, waar de honderdjarige sparren en eiken door 's menschen hand geveld of door boschbrand verteerd zijn, verheft zich eene soort van met riet gedekte stulp, welke men het slot van den *Khan* noemt. Dit woud is eene der wijkplaatsen van dezen Nomaden-vorst. Het uiterlijk voorkomen dezer vorstenwoning gelijkt niet in het geringste naar de prachtige paleizen van den *Tartaren-Khan* der *Krim*, maar van binnen ontmoet men dezelfde weelde, denzelfden rijkdom. De toegang tot dit verblijf is door belemmeringen, welke deels de natuur, deels de hand der menschen opeengestapeld heeft, voor ieder ander dan eenen *Avaar* ontoegankelijk.

Op deze opene plek werden, nadat men alle voorzorgen tegen mogelijke vlugt genomen had, de op de *Russen* gemaakte gevangenen ten toon gesteld: elken gevangene waren de handen vast op den rug gebonden, en daarenboven had hij een dier stroptouwen om den hals, van welke de *Tartaren* zich tot het opvangen van wilde paarden bedienen, en welke zij *arcan* noemen. Het eind van dit touw

was, in een gemeenschappelijk middelpunt, aan eenen diep in den grond geslagen paal gehecht, en vijftig *Avaren*, met snaphanen en *yatagans* gewapend, hielden onafgebroken over de gevangenen wacht, terwijl, den geheelen dag door, de tot den stam behoorenden op het plein rondgingen, met onrustige nieuwsgierigheid de hier ten toon gestelde ongelukkigen gadesloegen, derzelver gelaatstrekken poogden te herkennen, en hun, zoo in *Tartaarsche* als in *Russische* spraak, listige strikvragen voorlegden.

In de woning van den *Khan* zaten middelerwijl de zes regtende grijsaards, met den *Khan* zelven aan hun hoofd, want het getal der regters moet zeven zijn, gelijk aan de zeven besneeuwde toppen of manen van den berg *Elbroes*, welken de stam als den zetel der Godheden beschouwt, die over de menschen na derzelver dood gerigt houden.

Toen almede het getal van zeven dagen onder deze, de regtspraak voorafgaande toebereidselen verstreken was, deed, op het oogenblik dat de opgaande zon met hare eerste stralen den digten gordel van groenend loof doorboorde, waarmede het zwaar geboomte de opene boschplek omgaf, een *Avaar* drie slagen op de zilveren cimbels, die bestendig voor de woning hangen, waarin de *Khan* vertoeft. Op dit sein traden MENDLY-*Khan* en de zes grijsaards naar buiten.

De *Avaren* zijn noch *Mahomedanen* noch *Christenen*. Hunne Godsdienst, wanneer men dien naam aan hun eigenaardig Heidensch geloof mag geven, schrijft aan het eerste voorwerp uit de natuur, waarop bij het begin van elken dag hunne oogen komen te rusten, eene bovennatuurlijke, hoezeer kortstondige magt toe. De Godheid, welke zij zelven op deze wijs zich geven, en waarin zij een blind geloof hebben, duurt voor hen slechts vierentwintig uren lang, en wordt des anderen daags door eene nieuwe vervangen.

Toen de *Khan* en de grijsaards uit de tent traden, sloegen zij hunne oogen in de hoogte, en, daar MENDLY-*Khan* eene raaf gewaar werd, die, zich in de morgenlucht badende, langzaam voortzweefde, riep hij: »De raaf is God!" en oogenblikkelijk ging rondom hem een kreet van blijdschap en aanbidding op.

Nu werd een tapijt in de gedaante van een hoefijzer op den grond gespreid; op hetzelve namen de regters, en in derzelver midden de *Khan*, met onder het lijf gekruiste bee-

nen, zitting; de cimbels werden met schel geklank tegen elkander geslagen, en toen dit geluid zweeg, traden, op eenen wenk van het stamhoofd, drie aanklagers te voorschijn.

»Ik heb vijf der gevangenen voor *Kabarders* (*Cirkassiërs* der vlakte) herkend," zeide ALI-KAZTAN, een van de dapperste krijgslieden der *Avaren*, en stapte in het midden van den kring; »die verachtelijke overloopers dienden in de gelederen der *Russische* troepen; nog op dit oogenblik zijn zij in de montering der slaven gekleed; ik beschuldig hen van verraad, want zij hebben de wapenen tegen hunne broeders gevoerd; derhalve vorder ik, dat zij met den dood gestraft worden."

Hierna verscheen een tweede aanklager, MAHOMED-*Bey*. »Onder het getal der gevangenen," zeide hij, »bevindt zich een *Russisch* officier, wiens straf ik verlang. Die officier heet FINTHAYER; verleden jaar is hij, gekleed als een gemeen soldaat, in onze bergen gekomen en heeft zich voor eenen deserteur uitgegeven. Medelijdend hebben wij hem opgenomen, omdat wij hem voor ongelukkig hielden. Hij heeft onder onze tenten geslapen, van onze rijst gegeten, onze *kumys* gedronken; vervolgens is hij naar de zijnen teruggekeerd, en heeft hun aangebragt, wat hij van onze magt en onze ontwerpen beluisterd had. De officier FINTHAYER is een spion der *Russen*; ik vorder zijn leven, als boete voor zijn laaghartig en misdadig gedrag."

AZRAL-LENG, een derde aanklager, verweet aan eenen anderen officier, NIKOLAAS BUCHANOF geheeten, dat hij hem op de mis van *Vladikaukasus* bedrogen had, want dat hij hem met gouden muntstukken, die eene bijmenging van ander metaal bevatteden, twee paarden had betaald, welke hij hem verkocht had; gelijk het dan over het algemeen bij de *Cirkassiërs* en *Avaren* gebruikelijk is, dat zij zich, zelfs midden in den oorlog, naar *Vladikaukasus* begeven, om er met de *Russen* handel te drijven; wel te verstaan, dat men zich voorbehoudt, terstond na afloop der jaarmarkt, de wapenen weder op te vatten.

»Wij hebben de aanklagten van ALI-KAZTAN, MOHAMED-*Bey* en AZRAL-LENG met onpartijdig oor gehoord," sprak MENDEY-*Khan* en rees op van zijnen zetel; »men brenge de beschuldigden voor ons, en bij de raaf, den God des huidigen dags, zweren wij, ons te zullen nederzetten noch rus-

ten, alvorens regt geoefend zij tegen beschuldigden en beschuldigers.''

De vijf *Kaberders*, die in de gelederen der *Russische* troepen gevangen genomen waren, verschenen het eerst. Zij erkenden hunne *Cirkassische* afkomst, doch voerden als verontschuldiging aan, dat de *Russische* gezaghebbers hen gedwongen hadden, in dienst des Keizers te treden en er in te blijven.

»De gevangen vogel vlugt en keert naar zijne bosschen terug, zoodra hij de deur zijner kooi open vindt,'' zei de *Khan*.

De *Kabarders* zwegen; na eenige seconden aarzelens echter nam een hunner weder het woord: »Wij hebben tegen onze broeders niet gestreden,'' zeide hij.

»Hebt gij dan ten minste eenen der *Russische* slaven gedood?'' vroeg hem de *Khan*.

»Neen, nimmer!'' hernam met eenen zucht de *Kabarder*.

Stilzwijgen heerschte in de vergadering; de regters schenen te raadplegen, en de menigte verwijderde zich, om hen in hunne overwegingen niet te storen. Drie cimbelslagen riepen het volk terug, en *Khan* KIRDLY sprak in de volgende bewoordingen het oordeel uit: »Geloofd zij de raaf, die aan de geregtigheid zijn licht schenkt! De wolf zelf berecht zijne gelijken niet; er mag geen *Cirkassiër* zijn, die oorlog voert tegen *Cirkassiërs*. Verrader is, die, ten behoeve der slavernij, tegen zijne vrije broeders de wapenen opvat. Mogen onze *yatagans* op de hoofden der *Moskoviten* vallen als hagelslag op eenen ter vernieling gedoemden akker! Mogen de *Russen* verdwijnen als de rook onzer haardsteden! Maar even zoo treffe onze geregtigheid den verrader als de straal des bliksems. Dood aan de schuldigen! De paal straffe hun verraad!''

De *Kabarders* werden onder gebaren der vreeselijkste wanhoop weggevoerd.

Nu werd de officier FINGMANER voorgebragt; maar op geene der vragen, welke de regters hem deden, gaf hij eenig antwoord, alleen door teekenen te kennen gevende, dat hij de landstaal niet verstond.

MOHAMMED-*Bey*, zijn aanklager, drong er op aan, dat men getuigen hooren zou. Er traden verscheidene op, en toen nu allen verklaarden, dat zij dien officier ten stelligste herkenden, velde de *Khan* het vonnis, dat hem de oogen

uit derzelver holten gerukt zouden worden, omdat hij met derzelver hulp den weg naar den stam gevonden had; dat hem de beenen afgehouwen zouden worden, omdat zij hem door het land gedragen hadden; dat men hem gesmolten lood in de ooren zou gieten, omdat deze de woorden der *Avaren* opgevangen hadden; dat hem de tong uit den mond gesneden zou worden, omdat zij hem had gediend, om het gehoorde te berigten; en eindelijk, dat hij met den paal ter dood gebragt zou worden.

Toen hij dit barbaarsche vonnis vernam, verloor de ongelukkige officier het stoïcismus, waarvan hij tot nog toe blijken gegeven had, en liet zijn vroeger besluit varen. Hij barstte uit in bedreigingen en in gesmeek, en, zich ten laatste aan onbegrensde vertwijfeling overgevende, dreigde hij, in *Kabardische* taal, met eene spoedige wraak voor den hoon, dien men in zijnen persoon den Keizer aandeed.

»Onze uitspraak is regtmatig!" riep de *Khan*; vervolgens omarmde hij MOHAMED-*Bey*. »Gezegend zij uwe ontdekking!" zeide hij tot hem; »die *Rus* was werkelijk een spion. Laat hem razen; de paal zal hem weldra doen verstommen."

Eindelijk verscheen voor deze vreesselijke regters de laatste der beschuldigden, BUCHANOF, die door AZRAL-LENG aangeklaagd was, dat hij hem met vervalscht geld betaald had. »Het goud, hetwelk ik voor de paarden betaald heb," gaf hij op de beschuldiging ten antwoord, »is hetzelfde, waarmede, weinige dagen te voren, de betaalmeester van ons legerkorps mij mijne soldij voldaan had. Mist de munt haar vereischt gehalte, zoo kan dit niet met regt aan mij geweten worden, en, alvorens mij te veroordeelen, kunt gij u overtuigen, dat zij in al de Staten van mijnen verheven Beheerscher gangbaar is."

»Is hetgeen gij ons zegt ook waar?" vroeg de *Khan*, en wierp daarbij een' doordringenden blik op den officier, wiens edele en onverzettelijke bedaardheid hem echter in dit hagchelijk uur niet verliet.

»Ik spreek de waarheid, en roep daarbij de heilige Maagd en den heiligen NIKOLAAS tot getuigen!" hernam BUCHANOF: »die waardig is het zwaard te dragen, zoekt zijn leven door geene logen te redden."

»Ik stel het vonnis tegen u uit," sprak de *Khan*, »tot dat — moge dit oogenblik nabij zijn! — uw Keizer in onze handen valt. Hebt gij de waarheid gesproken, zoo zult gij

vrij zijn en uw Keizer gestraft worden; loogt gij, dan wacht u straf, en over uwen Keizer zullen wij niet als vijanden, maar als regters regt spreken."

De regtzitting was ten einde; de cimbels klonken weder met vreeselijk geraas. De regters lieten zich een maal voorzetten, dat uit *pillau*, gekookt schapenvleesch en *kumys* bestond, welk laatste een drank is, die van verzuurde paardenmelk bereid wordt. Daarna ging men over tot het deelen van den buit en van de gevangenen, terwijl de ongelukkige gevonnisden aan de beulen overgeleverd werden, die onverwijld hun werk begonnen.

Vier dagen daarna ontdekten de *Russische* schildwachten, die aan de linie van den *Terek* op de voorposten stonden, bij het eerste licht van den dageraad, zes van bast ontbloote en met bloed geverwde boomen, welke de wilde *Avaren* gedurende den nacht in het gezigt des vijands opgerigt hadden, en aan welke de verminkte ligchamen hunner slagtoffers gespiest waren.

DE TURKSCHE ALMANAK.

Indien er nog een bewijs vereischt wierd, hoe hemelsbreed de *Turksche* begrippen en gebruiken in vele opzigten van de onze verschillen, zou hiertoe onder anderen hun *takwim* of almanak kunnen dienen. Dezelve schikt zich volkomen naar hunne behoeften, neigingen en vooroordeelen; want, even als de onsterfelijke kalendermaker MOORE, besteden de *Turksche* astrologen al hunne oplettendheid, om het volksgeloof te huldigen, en onder hunne opgaven vinden wij, bij veel, dat goed en nuttig is, niet weinige ongerijmdheden. Wij willen onzen lezeren eens eene zoo naauwkeurig mogelijke afbeelding van zulk eenen *takwim* geven. De breedte daarvan bedraagt ongeveer negen duim Nederlandsch, en de lengte weinig minder dan twee ellen; hieruit kan men zich een begrip vormen van den ongemakkelijken vorm eens zulken tijdwijzers. Bovendien ziet men allerlei versierselen, als sterren, halve manen, schilden, spheren, eenige teleskopen, wapenen en trofeën. Hierop volgt een in pathetischen stijl geschreven berigt over het juiste oogenblik, waarop de zon door de linie zal gaan, met betrekking tot de tijdrekening van *Kopten*, *Grieken* en *Arabieren*. Op dien dag

is het nieuwjaar (*nevroes*) en met denzelven begint de astronomische almanak. Nu komen verscheidene lofspraken, die met zegeningen over alle ware geloovigen besloten worden. Onder deze wordt men de teekens van den dierenriem, elkander van de regter- naar de linkerhand volgende, gewaar, naar de oude *Turksche* wijs met *Perzische* namen, als: zwijn, hond, os, luipaard, krokodil, slang, aap, schaap, rot, paard, hen en haas, en alsdan, van de linker- naar de regterhand loopende, onze dierenriemteekenen met *Arabische* benaming, als ook de namen der planeten en die van zon en maan. Vervolgens deelt de *takwim* zich in twaalf afdeelingen; zij behelzen: 1. merkwaardige dagen; 2. dagen der week; 3. *Arabische*, 4. *Grieksche* tijdrekening; 5. heerschende constellatiën; 6. uur en minuut, waarop dagelijks de zon opgaat; 7. middag-, 8. namiddag-, 9. avond-, 10. ochtendgebeden; 11. opgang der maan; 12. gemengde berigten. Wij laten hier iets volgen, getrokken uit de opgaven omtrent de maand *Moharrem*, die met den 22sten Februarij begint. Eerste dag: de maan zal in het noorden hoog en glansrijk opgaan; 3de dag: de tweede hitte stijgt in het water; 5de dag: de ooijevaars komen; 10de dag: *Aschordag*; (de gegoede lieden doen uit allerlei vruchten een geregt bereiden, hetwelk *Aschora* heet en aan de armen uitgedeeld wordt) 11de dag: de derde hitte daalt op de aarde neder en de twee jaargetijden scheiden zich van elkander; de kracht des winters is gebroken, en alle strenge koude, die nog mag volgen, kan van geenen langen duur zijn; 14de dag: het riet drijft spruiten; 16de dag: de oudewijven-winter begint; 19de dag: de eerste Maart van den ouden stijl; 20ste dag: houtduiven komen aan; 22ste dag: de oude-wijven-winter neemt een eind; 27ste dag: de tijd van den zijworm begint. — In de zesde afdeeling leest men: Daar de zon ten twaalf ure ondergaat en de dag alsdan een eind neemt, gevolgelijk zonsopgang zich niet altijd gelijk blijft, moet het morgengebed zich daarnaar rigten; doch de tijd van het avondgebed blijft steeds dezelfde, vermits zonsondergang niet verandert. — Thans komen wij tot de laatste afdeeling: de gemengde berigten; voorschriften, wat men op elken dag behoort te verrigten. Eerste dag: bezoek vrolijke gezelschappen; 2de en 3de: gelukkige dagen; 4de: leg bezoeken af bij de grooten des rijks; 5de: leer muzijk; 6de: zoek de geleerden op; 7de: koop mannelijke slaven;

8ste: een middelmatige dag; 9de: huwelijk meisjes uit; 10de: begin eenige onderneming; 11de: werk in goud en zilver; 12de: onderneem verbeteringen aan de zeekust, bij voorbeeld aan werven enz.; 13de: verheug het hart der behoeftigen; 14de: onderhoud u met de wijzen; 15de: bereid reukwerken; 16de: maak confituren en conserven; 17de: vermijd bergbeklimming en reizen; 18de: bezoek beroemde Ministers; 19de en 20ste: gelukkige dagen; 21ste: bezoek de vromen; 22ste: heb omgang met vrouwen; 23ste: koop landerijen; 24ste: houd u stil; 25ste en 26ste: gelukkige dagen; 27ste: knoop handelsbetrekkingen aan.

HET LID DER STATEN.

Een Lid der Staten kwam eens in den tusschentijd der zittingen naar huis, en de boeren, door welke hij benoemd was, vroegen hem: »Maar, waarom leest men dan nooit in de krant, dat ook gij iets gesproken hebt?" — »Mannen," was zijn antwoord, »daar hebt gij geen verstand van. Leest gij dan niet menigmaal in de courant: *algemeen gemompel!?* Welnu, daar ben ik dan ook bij."

PHARAO'S DROOM.

Iemand maakte eens de aanmerking, dat hij den droom van PHARAO toch maar niet begrijpen kon, want hij zag niet in, hoe het mogelijk was, en hoe een mensch zich verbeelden kon, dat zeven magere koeijen zeven vette opaten, zonder dat men het haar kon aanzien. »Dat heb ik ook niet kunnen begrijpen," zei een koopman, die er bij tegenwoordig was, »tot dat ik eene vrouw nam. Ik had zelfs meer dan zeven groote en dikke kas- en andere handelsboeken; mijne vrouw daarentegen had maar één klein, dun huishoudboekje. Ondertusschen had, met het eind van het jaar, dat kleine boekje al mijne groote en dikke boeken verteerd, zonder dat men het dit kon aanzien. Sedert dien tijd geloof ik aan den droom van PHARAO."

DE PARUIKMAKER EN DE KAPPER.

Kort geleden verschenen twee zoogenaamde haarkunstenaars voor eene *Parijser* regtbank. De een, die PRECHARD heette, bragt tegen den ander, wiens naam LIONEL was, eene klagt van injurie in. Wij zullen zijne eigene woorden hier laten volgen:

»Gij kent, mijne Heeren," dus hief hij aan, »het spreekwoord: *goede* waar behoeft geen uithangbord. Evenwel, niet altijd *is* dit spreekwoord een waar woord, en derhalve poogde ik, toen ik mij hier nederzette, een goed uithangbord voor mij te bedenken. Lang peinsde ik er over, en eindelijk vond ik er een uit, hetwelk voor eenen man van mijn *état* voortreffelijk paste. Het was in het jaar 1809, en de paruiken waren toen zeer in trek. Mijn uithangbord vertoonde ABSALOM, toen hij met de haren aan een' boom bleef hangen. Onder het beeld stond dit versje:

Gaat niet voorbij, maar blijf eens staan,
Ziet mij mijn' armen Absalom aan;
Had de goê man een paruik gedragen,
Ligt had hij den dood nog kunnen ontjagen.

De Regter (lagchende): »De gedachte is niet nieuw! maar wat heeft dit uithangbord met uwe aanklagt te maken?" — PRECHARD: »Zeer veel — mijne tegenpartij heeft mijn uithangbord in zijn uithangbord bespot — want gij moet weten, partij is een vijand der paruiken." — *De Regter:* »En wat was dan zijn uithangbord?" — PRECHARD: »Nimmer zal ik mijnen mond met deszelfs beschrijving of met de herhaling van zulke rijmelarij bezoedelen! Laat hij zelf het doen." — LIONEL: »Goed, dat zal ik. Mijn uithangbord, dat hij voor eene beleediging houdt, pleit ten behoeve van mijn beroep, gelijk het zijne ten voordeele van zijn handwerk. Ik ben kapper en haarsnijder; hij is slechts paruikmaker. Mijn schild vertoont eenen man, die, bij het baden, in het costuum, dat vader Adam vóór den val droeg, op het punt is om te verdrinken. Een hulpvaardig mensch, die zwemmen kan, wil hem redden; hij heeft hem reeds in de lokken gegrepen, maar vergeefs, de ongelukkige moest sterven, want hij draagt eene paruik, en

deze is het, die zijn helper naar boven trekt. Onder het beeld staat dit versje:

Vrienden, wilt toch geen paruiken dragen;
Te laat zoudt gij uwe dwaasheid beklagen.
Ziet eens het lot van deez' armen bloed,
Hoe zijn paruik hem verdrinken doet!

Een Homerisch gelach (*) klonk op het hooren dezer dichterlijke uitboezemingen door de zaal, en de Regter zond partijen zonder vonnis naar huis.

(*) Men zal zich herinneren, hoe HOMERUS, in den eersten zang der *Ilias*, de verzamelde Goden, op het gezigt van den manken Vulkanus, die, vader en moeder willende verzoenen, den post van schenker op zich neemt, in een onuitbluschbaar gelach, gelijk de Dichter het noemt, doet uitbarsten.

ZIJ ZULLEN HEM NIET HEBBEN!

Daar de woorden van het bekende Duitsche Rijnlied zich thans tot allerlei slag van geestigheden moeten laten gebruiken, was het ook eenen handelsbediende ingevallen, binnen in zijnen nieuwgekochten hoed een papiertje met de woorden te plakken: »Zij zullen hem niet hebben!" Niet weinig verbaasd was echter de eigenaar van dien nieuwen hoed, toen hij, uit het koffijhuis naar zijne woning willende terugkeeren, op de plaats, waar hij zijnen fraaijen hoed had nedergelegd, eene allerleelijkste, kaalgedragen viltkap vond, waarin met tamelijk groote letters te lezen stond: »Zij hebben hem al!"

EENS BEDELAARS GRAFSCHRIFT.

Wat mij in 't leven ontbrak — een huis — dat schonk mij de dood;
Mij, in dit leven zoo arm, maakte de dood tot een' rijke!
Bamneling was ik op aard', — geborgen ben ik in 't graf,
En ook de naaktheid des ligchaams dekte de ontfermende dood!

MENGELWERK.

DE ROEPING VAN MOZES EEN SPIEGEL VAN GODS DEUGDEN OF VOLMAAKTHEDEN.

Door

A. L. KIERS, Predikant te *Giethoorn.*

Het is meermalen opgemerkt, dat de bruikbaarheid en waardij van onzen Bijbel aanmerkelijk verhoogd wordt, door dat een groot gedeelte bestaat uit geschiedenis; geschiedenis, die ten naauwste verbonden is met de geloofswaarheden, in denzelven geopenbaard, ja welke die waarheden in duidelijker licht stelt, en ons geloof daaraan versterkt en bevestigt. Met die gedachte las ik het geschiedverhaal van MOZES roeping tot leidsman en bestuurder van *Israëls* volk; (*Exod.* III: 1—10) en ik meende, dat dit ons verstrekt tot een' spiegel van eenige van Gods deugden of volmaaktheden. De korte uiteenzetting dier gedachte is de bedoeling van dit stukje.

I. Eerst zal ik daartoe herinneren, wat ons de geschiedenis van die roeping vermeldt; II om, ten tweede, op te zamelen, wat zij ons leert van Gods deugden of volmaaktheden.

I. Nadat MOZES 40 jaren aan het hof van *Egypte* had doorgebragt, vlugtte hij van daar, uit vrees voor FARAO. en begaf zich naar *Midian*, gelegen in het naburig *Arabië.* Het toeval... neen! zoo moge hij spreken, die zich schaamt den naam van God te noemen, — wij kunnen of mogen de hand des Allerhoogsten in zijne geschiedenis niet voorbijzien — niet het toeval, maar de Goddelijke Voorzienigheid bragt hem aan het huis van JETHRO, een Vorst en Priester in dat land; en diezelfde Voorzienigheid deed hem met dien man vermaagschapt worden, daar hij

deszelfs dochter ZIPPORA zich ter vrouwe nam. Hier leefde hij dan wederom 40 jaren, om de derde 40 jaren met *Israël* in de woestijn te kunnen doorbrengen. Zijne levenswijs onderging in *Midian* eene geheele verandering. In *Egypte* toch was hij opgevoed in alle wetenschappen en kunsten, die daar werden beoefend; daar had hij zich, welligt, gemengd in de staatsbelangen; daar, hoogstwaarschijnlijk, als krijgsman, meermalen gewigtige diensten bewezen aan FARAO en al het volk; in één woord, daar was zijne levenswijs meer vorstelijk, gelijk men het verwachten konde aan het hof van een' der rijkste en magtigste Koningen uit dien tijd. Hier, in *Midian*, daarentegen, was zijne levenswijs meer eenvoudig; hij scheen teruggekeerd tot den meer kinderlijken leeftijd van ABRAHAM, IZAÄK en JAKOB, daar het stille herderlijke beroep hem onledig hield. Wij zien hem vs. 1 als herder de schapen van zijnen schoonvader hoeden. Echter was hij niet den gewonen dienstknechten gelijk, van welke ieder herdersvorst er velen in eigendom bezat; neen, zijne betrekking was meer gelijk aan die van JAKOB bij LABAN; hij was opperherder, die alle dienstknechten of slaven onder zich gesteld zag, die den togt regelde van de geheele kudde, en aan ieder der onderhoorigen de afzonderlijke landstreek aanwees, werwaarts hij zich met het vee wenden moest. Zoo zwierf hij dan dagelijks om in de *Arabische* woestijnen, en er is geen twijfel aan, of JETHRO had zoo min eenige reden, zich te beklagen over *zijne* dienst, als LABAN, vroeger, over die van JAKOB. Reeds 40 jaren had hij zich met dit opzigt over de kudden zijns schoonvaders belast. Weinig merkwaardigs zal hem daarbij bejegend zijn; zacht en kalm vloot zijn leven daarheen; het scheen op deze wijs zou hij zijne dagen hier ten einde brengen. Dit was zeker ook de geliefkoosde gedachte van MOZES zelven; dit zijn hoogste wensch. Maar anders was het door God bepaald. Op het eind van het 40 jarig tijdvak drijft hij de kudden dieper de woestijn in, dan hij anders gewoon was; zoodat hij zich bevond in de nabijheid van den berg *Sinaï* of *Horeb*. Vragen wij: waarom hij

zich derwaarts begaf? Mozes zelf had daarmede geene andere bedoeling, dan om betere weiden voor het vee te zoeken; want de omtrek van *Sinaï* was zeer vruchtbaar, zoodat naderhand het *Israëlitische* leger, meer dan een jaar lang, zich daar konde ophouden. Ook was het gebergte altijd een geliefkoosd verblijf voor de schapen en ander klein vee, die daar bij voorkeur weidden en welig tierden. Maar, volgens Gods raad, was het om hoogere redenen, dat hij derwaarts gaan moest; want hier was de plaats, dat hij tot leidsman van *Israël* zoude worden aangesteld. — Terwijl hij hier vertoefde, trok eene bijzondere vertooning zijne geheele opmerkzaamheid tot zich. Hij zag, vs. 2, »een braambosch brandende in het vuur, en »de braambosch werd niet verteerd." Te midden der woestijnen vond men hier en daar kreupelhout, struiken en andere gewassen; soms stond dit zoo digt bijeen, en was het tot zulk eene hoogte opgegroeid, dat het een bosch uitmaakte. Meermalen werden die bosschen door brand vernield, hetzij de onvoorzigtigheid der herders dezelve deed vuur vatten, hetzij zij door den bliksem getroffen werden. Was het braambosch nu ook verteerd, naarmate de vlammen woedden, hoogst waarschijnlijk had het de aandacht van MOZES weinig tot zich getrokken. Maar, ofschoon het vuur het van alle kanten scheen te hebben aangegrepen, nogtans verteerde het hout niet; het bleef de woede der vlammen trotseren (*). Dit nu verwonderde hem ten hoogste; het maakte zijne belangstellende nieuwsgierigheid gaande; en zijn besluit was genomen, de zaak naauwkeurig te onderzoeken. — Wij zien hier in MOZES den man, dien wij juist in hem verwachten moesten, wanneer wij denken aan zijne opvoeding in alle kunsten en wetenschappen der *Egyptenaren*, en tevens aan zijn daarop volgend herderlijk leven. Het kon niet anders, of het vreemde en ongewone moest bij hem den wensch doen geboren worden,

(*) De mogelijkheid van zulk een bosch, dat brandde en niet verbrandde, heeft MUNTINGHE aangewezen in zijne *Gesch. d. Menschh.* IV. Aanm. No. 38.

om de eigenlijke oorzaak te leeren kennen. Welligt werd hij tot dit onderzoek nog te meer aangedreven door zijne godsdienstige kundigheden. Dewijl JEHOVA zijne onmiddellijke tegenwoordigheid aan eene plaats meermalen had te kennen gegeven door vuur, vlam of rook, is het zeer mogelijk, dat hij nu ook eene verschijning vermoedde; althans dat een zeker donker voorgevoel daarvan hem te meer tot dit onderzoek aanzette. Hij begeeft zich dus naar het oord, waar het braambosch gelegen was; maar, tot op eenigen afstand genaderd, wordt het vreemde en zonderlinge nog vermeerderd. Tot tweemaal toe hoort hij zich bij zijnen naam roepen: »MOZES, MOZES!" (vs. 4); en dat op eene plaats, geheel eenzaam, welligt in den nacht, wanneer hij nog te minder eenig mensch daar verwachten konde. Zijn vermoeden van de mogelijkheid eener openbaring is nu verhoogd. Althans hij betuigt zich bereidvaardig, om te hooren en te gehoorzamen. Daarom is het zijne eerbiedige betuiging: (vs. 4) »Ziet hier ben »ik," gereed om te doen, wat Gij mij gebieden zult. Hoe gepast volgt daarop het gebod, niet digter tot het braambosch te naderen, maar eerst »de schoenen van de voeten »te trekken, omdat de plaats, waar hij stond, heilig land »was," (vs. 5.) Om het doel van dit gebod wèl te vatten, is het noodig op te merken, dat men in het Oosten niet met bestovene schoenzolen tot Koningen of Vorsten naderen mogt; hierdoor zoude zich de Vorst ten hoogste beleedigd geacht hebben. Daarom werden de schoenen in het voorportaal van het paleis uitgetrokken, en blootvoets ging men dan verder. Op dergelijke wijs betoonden ook de afgodendienaars hunnen eerbied voor hunne gewaande Godheden; nimmer betraden zij eenigen tempel met schoeisels aan de voeten (*). Soortgelijke eerbied werd nu ook van MOZES gevorderd voor JEHOVA. Hij moest de schoenen van zijne voeten trekken; want de plaats, waar hij stond, was heilig land. De plaats zelve had wel niets bij-

(*) Zie MUNTINGHE, *Gesch. d. Menschh.* N°. 49 der nieuwe uitgaaf.

zonders; maar de onmiddellijke tegenwoordigheid van JEHOVA maakte die tot een heiligdom; even gelijk naderhand de tabernakel, en later de tempel voor heilig verklaard werden, omdat God zich daar in het bijzonder openbaarde, daar wilde gediend worden en zijn' zegen schonk. Door dit gebod nu was MOZES zeker genoeg, zich niet bedrogen te hebben, met hier eene Goddelijke verschijning te vermoeden. Hij was nu voorbereid, om eene openbaring te ontvangen, en, met volkomene bewustheid van zichzelven, aan te hooren, wat hem gezegd en geboden zou worden. Nu hoorde hij dan eene stem van uit het braambosch, zeggende: »Ik ben de God uws vaders, de »God ABRAHAMS, IZAÄKS en JAKOBS," (vs. 6.) Welk eene eer voor MOZES, dat JEHOVA zich aan hem wilde bekend maken; en wel in een' tijd, waarin de Godspraken zoo lang gezwegen hadden, en niemand met eenig buitengewoon onderrigt was verwaardigd! Hij was dan in de woestijn voor zijnen God niet verborgen. En die God was dezelfde, die ABRAHAM, IZAÄK en JAKOB reeds had geleid en beweldadigd. Ja hij kende dien God uit de geschiedenis der Aartsvaderen, en wist, dat Hij heerlijke beloften geschonken had, die zeker zouden vervuld worden. Wij kunnen er dus niet aan twijfelen, of MOZES was zeer verblijd over die verschijning; maar die blijdschap ontnam hem geenszins het noodige ontzag en den verschuldigden eerbied. Neen, om daarvan te doen blijken, »verbergde »hij zijn aangezigt, want hij vreesde God aan te zien," (vs. 6.) Hij boog zich derhalve ter aarde, en bedekte zijn aangezigt met zijnen mantel, of hield, voor het minst, zijne oogen door zijne handen gesloten. Op zoodanige wijs gaf men, in die dagen, zijnen eerbied te kennen; terwijl hij te meer tot het bedekken van zijn aangezigt kan zijn gedrongen geworden door het bijgeloovige denkbeeld, dat niemand konde blijven leven, die een teeken der Godheid gezien had. Daar lag hij dus ter aarde gebogen, als in aanbidding. Maar zijne oplettendheid was ten hoogste gespannen, opdat hem niets ontgaan mogt van alles, wat God tot hem spreken wilde. En, hoeveel hooger klom

niet die oplettendheid en zijne vreugde tevens, toen hij door den Heer hoorde verklaren: »Ik heb zeer wel ge»zien de verdrukking mijns volks, hetwelk in *Egypte* is, »en heb hun geschrei gehoord van wege hunne drijvers; »want ik heb hunne smarten bekend. Daarom ben ik ne»dergekomen, dat ik het verlosse uit de hand der *Egypte»naren*, en het opvoere uit dit land naar een goed en »ruim land, naar een land vloeijende van melk en honig; »tot de plaats der *Kanaäniten* en der *Hethiten* en der »*Amoriten* en der *Pheriziten* en *Heviten* en *Jebusiten*," (vs. 7, 8.) Waarlijk, blijdere tijding konde aan MOZES nimmer worden medegedeeld. Hoewel hij zelf niet deelde in de verdrukking zijner broederen, hoewel hij in *Midian*, te midden zijner betrekkingen, zijne betamende wenschen vervuld zag, was hem de gedachte aan de verdrukking zijner land- en geloofsgenooten ten hoogste grievend en smartelijk. Bij herhaling had hij zeker gebeden, dat de tijd mogt aanbreken, waarin de belofte van verlossing, aan ABRAHAM gedaan, zou vervuld worden. En ziet! thans was die tijd genaderd. De Heer zoude het volk doen optrekken naar *Kanaän*, gelijk Hij reeds aan ABRAHAM had toegezegd. Ja binnen weinig tijds zoude dit geschieden; en hij zelf zoude, in de hand van JEHOVA, het werktuig wezen, om die verlossing daar te stellen. Ook dat werd hem nog verzekerd; want de Godspraak vervolgde: »En »nu, zie, het geschrei der kinderen *Israëls* is tot mij geko»men, en ook heb ik gezien de verdrukking, waarmede »de *Egyptenaren* hen verdrukken: zoo kom nu en ik zal »u tot FARAO zenden, opdat gij mijn volk (de kinderen »*Israëls*) uit *Egypte* voert," (vs. 9, 10.) Ziet daar dus MOZES geroepen en aangesteld tot leidsman van *Israël*; hem de moeijelijke taak opgelegd, voor hen tusschen te treden bij FARAO, — hunne reizen in de woestijn te besturen, — in naam van God tot hen te spreken, en hunne belangen te behartigen! Dan, hoe eervol die roeping ook was, MOZES liet zich niet door eerzucht verblinden, om het zware en moeijelijke daarvan voorbij te zien. Daarom wendde hij herhaalde pogingen aan, om van het be-

stuur ontslagen te worden, en niet voordat JEHOVA al zijne zwarigheden had uit den weg genomen, nam hij het aanbevolene werk op zich. Maar, eenmaal daarin gesteld, bleef hij onwankelbaar daarin volharden, en regtvaardigde dus door zijn gedrag de Goddelijke keus, die hem, boven anderen, daartoe had uitgekozen.

Ik mag de geschiedenis niet dieper intreden, dewijl ik, II. in de tweede plaats, uit dit verhaal zou opzamelen, wat het ons leert van Gods deugden of volmaaktheden.

Duidelijk leeren wij God hier kennen als: den *Getrouwe*, — den *Goedertierene*, — den *Almagtige*, en den *Alwijze*.

1. Als den *Getrouwe*. De roeping van MOZES toch diende, om *Israël* te verlossen uit de slavernij van *Egypte*. Wij lazen het immers: »De Heer had de verdrukking zijns »volks gezien, dat in *Egypte* was. Hij was nedergekomen »om hen te verlossen." Hij gebood MOZES »heen te gaan »tot FARAO, opdat hij hen mogt uitvoeren," (vs. 7—10.) Dat was het, wat JEHOVA zelf, vóór meer dan vier eeuwen, aan ABRAHAM beloofd had; want, in een gezigt, had Hij tot hem gezegd: »Weet voor zeker, dat uw zaad »vreemd zal zijn in een land, dat hun lieder niet is, en »zij zullen hen dienen, en zij zullen ze verdrukken vier- »honderd jaren. Doch ik zal het volk ook rigten, het- »welk zij zullen dienen; en daarna zullen zij uittrekken »met groote have, en het vierde geslacht zal herwaarts »wederkeeren; want de ongeregtigheid der *Amoriten* is »tot nog toe niet volkomen," (*Gen*. XV: 13, 14, 16.) Dergelijke belofte was herhaald aan JAKOB; want toen hij gereed stond, op de roepstem van JOZEF, naar *Egypte* te reizen, verzekerde hem de Allerhoogste: »Ik zal u »daar tot een groot volk zetten; ik zal met u afftrekken »naar *Egypte*, en ik zal u doen weder optrekken, mede »optrekkende; en JOZEF zal zijne hand op uwe oogen »leggen," (*) (*Gen*. XLVI: 3, 4.) In het vertrouwen op

(*) In dit laatste vond JAKOB geene onduidelijke aanwijzing, dat de terugkeering niet bij zijn leven zou plaats heb-

die belofte was JAKOB gestorven, (*Gen.* XLVIII: 21) en ook JOZEF gedacht daaraan in zijne laatste oogenblikken. Ja deze was zoo vast overtuigd van de aanstaande terugkeering naar *Kanaän*, dat hij het de zijnen op het plegtigst beloven liet, zijne beenderen, bij hunnen optogt, met zich te voeren, opdat hij ook in het land der vaderen rusten mogt, (*Gen.* L: 24, 25.) *Israël* mogt dus verdrukt zijn in dat vreemde land, het mogt schijnen, dat hun Beschermgod hen verlaten had, de Heer hield echter zijn oog nog altijd op hen gevestigd; nog altijd bleven zij *zijn* volk, zijn eigendom (vs. 7, 10); nimmer wankelde zijn besluit, hen eens uit te redden met een' magtigen arm. Maar daartoe moest eerst de bestemde tijd zijn aangebroken. Vierhonderd jaren moesten er verloopen. Zoo lang moesten zij vernederd worden. Dat was noodig voor hun volksgeluk; noodig, om hen allen, door den druk, ten naauwste te vereenigen; om hen, in dien druk, zich te doen oefenen in kunsten en wetenschappen, wier kennis zij behoefden tot eene genoegelijke en veilige inwoning in *Kanaän;* om hen te oefenen in onderwerping en andere deugden, geschikt om het volksgeluk te verhoogen; eindelijk om hen daardoor gewillig te maken, om het rijke *Egypte* te verlaten, zich de moeijelijkheid eener lange reize te getroosten, en de *Kanaänieten* moedig en dapper te beoorlogen; om hen, volgens Gods wil, uit te roeijen, tot straf hunner hooggestegene zonden. Zoo waren dan de *Israëlieten* verdrukt, en wel tot hun eigen nut; echter niet langer, dan den tijd, door God bepaald. De vier eeuwen waren verstreken. Nu verschijnt God aan MOZES; verschijnt, om hem de oude beloften te herinneren, en te gebieden, dezelve, in zijnen naam, te vervullen. — Wel mogt de geschiedschrijver aanteekenen: »God ge»dacht aan zijn verbond met ABRAHAM, IZAÄK en JA-

ben. Hij zou bij JOZEF in *Egypte* sterven. — Op dergelijke wijs was ook, bij de voorspelling aan ABRAHAM, aangaande het lot der nakomelingschap, melding gemaakt van zijn' eigen dood.

»KOB" (*Exod.* I: 24); want wij leeren Hem kennen als den Getrouwe, wiens beloften nimmer falen. — Het is als stond het met groote letteren te lezen: »Alwat de Heer »heeft toegezegd, gebeurt zeker."

2. Niet minder blijkt Hij ons te zijn de *Goedertierene*. Tot bewijs wil ik minder daarop doen letten, dat JEHOVA het volk staande hield onder de zware verdrukking, hetzelve voor geheelen ondergang bewaarde, ja het nog te meer in getal deed toenemen, naarmate er wreedere middelen werden uitgedacht, om het te verzwakken. Ik wil daarop minder letten, omdat, hoeveel daaruit ook te ontleenen zijn zoude, om mijne stelling te bewijzen, ik dit geenszins tot mijn betoog behoeve, dewijl het geschiedverhaal zelf daartoe overvloedige stoffe aan de hand geeft. Het kan toch onze opmerkzaamheid niet ontgaan, met welk eene teederheid God tot MOZES spreekt over de verdrukking. Het is als deelt Hij zelf in den nood, als worden de smaadheid en het leed Hemzelven aangedaan. Niet slechts noemt Hij *Israël* bij herhaling *zijn* volk (vs. 7, 10), maar »Hij had *zeer wel gezien* de verdrukking; Hij had »*de smarten bekend*. Het geschrei der kinderen *Israëls* »was *tot Hem gekomen*," (vs. 7, 9.) Hoe kan dit menschlievender en treffender worden uitgedrukt? Neen, geen der zuchten of tranen was voor Hem verborgen. Met deelneming had Hij die alle gadegeslagen, om, te zijner tijd, niet alleen uitkomst te schenken, maar ook wrake te nemen over hunne verdrukkers. En wat zegt de beschrijving van het beloofde land, »een goed en ruim land, een land »vloeijende van melk en honig, de plaats der *Kanaänieten*, »der *Hethiten*, *Amoriten*, *Phereziten*, *Heviten* en *Jebu*»*siten*"? (vs. 8.) Is het niet als wil de Allerhoogste, dat zij zijne goede bedoelingen erkennen, om hun het gehoorzamen aan zijnen wil gemakkelijker te maken? Bij hunne verhuizing konden zij toch niets verliezen, maar alles gewinnen; want dat vruchtbare land, dat zoo ruim was, dat zoo vele stammen had kunnen voeden, zoude ook voor hen het noodige meer dan overvloedig verschaffen. Die toezegging moest niet alleen den moed van MOZES verhoogen,

maar ook het geheele volk gewillig maken, om zich met blijdschap over te geven aan de leiding van dien goeden God, die zoo duidelijk hun geluk bedoelde. — Had het volk zich welligt zoo vele belangstelling en deelneming waardig gemaakt? Muntte het misschien boven andere natiën zoo zeer uit in algeheele aankleving aan God en zijne dienst, dat wij dezelve meer aan hunne voortreffelijkheid dan aan Gods goedheid zullen dankweten? Deze stelling zoude geheel aandruischen tegen de geschiedenis. Het is waar, van de godsdienstige en zedelijke toestand des volks, gedurende hun verblijf in *Egypte*, staat ons zeer weinig opgeteekend; maar, bij wettige gevolgtrekking moeten wij besluiten, dat zij in beide zeer verachterd waren. Het doet terstond niet veel goeds van hen vooronderstellen, wanneer wij zien, dat zij zich aan de dwingelandij gewillig onderwierpen; dat zij zich, geheel lijdelijk, lieten vertreden, dat zij het konden dulden, van hunne dierbaarste regten beroofd te worden, en niet eer tot hunnen God begonnen te roepen, voordat het lijden bijna onverdragelijk was geworden, (*Exod.* I: 23.) En wat zegt het getuigenis, door MOZES van hen afgelegd? Hij vreesde, dat zij den God der vaderen niet meer zouden kennen (*Exod.* III: 13, 14); dat zij het niet wilden gelooven, dat de Heer hem verschenen was, en hem dus geen gehoor zouden verleenen. (*Exod.* IV: 1.) Of kunnen wij ons op dit getuigenis minder verlaten? Beoordeelde hij hen welligt onbillijk, om te eerder ontslagen te worden van den moeijelijken post, hem thans opgedragen? Maar, wat zegt ons dan de geschiedenis van hunne omzwerving in de woestijn? Zij, die daar gedurig konden klagen over het gemis der *Egyptische* vleeschpotten en groenten, — die het manna durfden verachten, — die zich, bij *Sinaï*, om het gouden kalf verzamelden, ten einde een godsdienstig feest te vieren, — die, bij herhaling, opstonden tegen MOZES en AÄRON, de leidslieden en bestuurders, hun van God gegeven, en telkens tegen God murmureerden? — En dat volk had God in *Egypte* aangezien, — met deelneming had Hij hunne klagten gehoord. Dat volk wilde Hij redden

uit de slavernij; wilde Hij in het beloofde land genoegelijk doen wonen, daar met weldaden overladen; ja uit hen eens de zegen voor alle natiën doen geboren worden! Neen waarlijk, dit kunnen wij niet toeschrijven aan eenige verdienste der *Israëlieten*; maar alleen aan Gods goedheid en liefde. Wij leeren hem dus kennen als den Goedertierene, die zijne schepselen gaarne de hoogste mate van geluk doet genieten, waarvoor zij slechts eenigzins vatbaar zijn. — Het is, als staat het met groote letteren: »Barmhartig en genadig is de Heer, langmoedig en groot van »goedertierenheid."

3. Ten derde leeren wij Hem kennen als den *Almagtige*. Groot was de nood, waarin *Israël* verkeerde. Dagelijks werden zij zwaarder verdrukt, en nog klom de onmenschelijkheid der dwingelanden gedurig hooger. Daardoor was bij hen alle moed vergaan en alle lust uitgedoofd tot eenige groote onderneming. En wie was nu de man, die zich aan hun hoofd zoude stellen? die hunne vrijlating zoude eischen van den trotschen Koning, en daardoor zijne gramschap op zich laden? Het was MOZES, die als herder leefde in *Midian*, die dus, van wege zijn beroep, veracht was bij de *Egyptenaren*; MOZES, bij wien, in tachtigjarigen leeftijd, het vuur der jeugd verdoofd was? MOZES, die uit *Egypte* was gevlugt, en derwaarts niet konde wederkeeren, zonder zijn leven in gevaar te brengen. Ware hij 40 jaren vroeger tot dat werk geroepen, toen hij nog verkeerde aan het hof van FARAO, dan was er misschien uitzigt geweest, dat hij slagen konde. Hij had van daar gunstig kunnen werken op zijne geloofsgenooten; welligt sommige aanzienlijke *Egyptenaren* aan zich kunnen verbinden; zoo eene zamenzwering voorbereiden, opdat *Israël* eenparig opstond, en hun doel niet mislukken konde. Maar ziet! thans was hij van alle die hulpmiddelen geheel verstoken; en nu juist wordt hem geboden het volk uit te leiden. Ach, wat zoude hij vermogen bij een' Koning, die zich moedwillig verharden zoude? wat bij zijn volk, aan hetwelk hij geheel vreemd was geworden, en dat den nek maar al te gewillig kromde

onder het juk van den dwingeland? Neen, MOZES zelf rekende het bijna onmogelijk, wèl te kunnen slagen. Vandaar alle zwarigheden, die hij opperde, bij zijne roeping; vandaar, nadat reeds alle die zwarigheden waren opgeheven, nog de ernstige bede, dat toch iemand anders mogt gezonden worden, (*Exod.* III: 11—IV: 13.) Maar, wat hij ook mogt inbrengen, met welk eenen aandrang hij ook smeekte, alles te vergeefs. De Heer bleef hem gebieden naar *Egypte* te trekken, om *Israël* uit te leiden. — Wie merkt het niet op, dat dit alles juist zoo bestuurd werd, opdat Gods magt te meer zou openbaar worden; opdat niet alleen *Israël*, maar ook geheel *Egypte* het erkennen zoude: de Heer is God en niemand meer (*)? Nu bleek het toch duidelijk, de verlossing was niet het werk van menschen, maar het werk des Allerhoogsten. Zij werden uitgeleid door eene sterke hand, waartegen de Koning zich te vergeefs verzet had, en zijne gewaande Godheden zelfs niets vermogten. De laatste nakomelingschap moet daardoor nog in dien God, als den Almagtige, gelooven; want het is al staat het met groote letteren: »De Heer »doet alwat Hem behaagt met het heir des hemels en met »alle inwoners der aarde. Niemand kan Hem wederstaan; »want door het geringste werktuig weet Hij zijn welbeha»gen te volbrengen."

4. Lezen wij nog eens het geschiedverhaal na, ook dan vinden wij, gemakkelijk, menigvuldige bewijzen voor zijne *groote wijsheid*. God had *Israël* zeker kunnen verlossen, zonder zich te bedienen van de tusschenkomst van eenig mensch. Maar, gelijk Hij, in vroegeren tijd, sommigen had uitgekozen, om, door middel van dezen, anderen te beweldadigen, zoo wilde Hij ook nu niet anders handelen. En wie konde beter tot leidsman des volks worden aangesteld, dan MOZES? Dat gewigtige werk mogt toch niet

(*) Dat dit waarlijk mede beoogd werd door de *Egyptische* plagen, zegt ons de geschiedenis; want de Heer zelf verklaarde, dat de *Egyptenaars* het moesten weten, dat JEHOVA God is, *Exod.* VII: 5, XIV: 4, 18.

aan een' vreemdeling worden opgedragen; het moest iemand zijn uit het nakroost van ABRAHAM. Maar een gewoon *Israëliet* was daartoe niet geschikt. Door onverstand en onhandelbaarheid zoude hij de goede zaak meer nadeel dan voordeel hebben aangebragt. Neen, de toekomstige leidsman moest, reeds van zijne vroege jeugd, daartoe worden opgevoed. Hoe wijs werd daartoe MOZES lot, van den beginne af, geregeld, door hem, in de prille jeugd, toe te vertrouwen, aan de zorg zijner moeder, — door hem vervolgens te doen onderwijzen aan het hof van *Egypte*, en hem eindelijk verder te bekwamen in *Midian!* Hoe wijs was *thans* zijne roeping! Van wege zijne geklommene jaren mogt hij al minder geschikt schijnen tot het groot en moeijelijk werk, hij was echter juist in dien leeftijd, die hem daarvoor het best berekend maakte. De drift en onstuimigheid zijner jeugd was lang bekoeld; zijne langdurige ondervinding had hem eenen grooten schat van kundigheden doen verzamelen, die hij, iederen dag, ten nutte des volks kon aanwenden. En zijne jaren waren nog niet te hoog geklommen, om de vermoeijingen in de woestijn te kunnen verdragen, en het einde der omzwerving te beleven. Hoe wijs was de verschijning ingerigt, waarmede hij thans werd verwaardigd! Dewijl God zich aan hem openbaren wilde, was er een uiterlijk, zigtbaar teeken noodig, om zijne opmerkzaamheid gaande te maken, en hem in die gemoedsstemming te brengen, die vereischt werd, om Gods woorden met aandacht en eerbied te kunnen aanhooren. Welk een teeken nu konde daartoe worden uitgekozen? een beeld of eene zekere gedaante? maar welk beeld kan gemaakt worden, dat den Allerhoogste zoude gelijkvormig zijn? Zoude dit geene aanleiding tot afgoderij of beeldendienst hebben kunnen geven? althans, om zich te lage en te zinnelijke denkbeelden van den Onzienlijke te vormen? Veel meer overeenkomstig dus met Gods wijsheid was het, het brandende braambosch te stellen als teeken zijner onmiddellijke tegenwoordigheid; want voor ABRAHAM was vuur en rook reeds het zinnebeeld geweest van Gods nabijheid, (*Gen.* XV: 17, 18.)

Er was dus overeenstemming met Gods vroegere handelwijzen. Langzamerhand werd daardoor, bij MOZES, het vermoeden gewekt van de mogelijkheid eener Goddelijke openbaring, — die gedachte werd trapswijs versterkt, en klom eindelijk tot zekerheid. Nu was hij bewaard voor te groote schrik en ontsteltenis, waardoor hij had gevaar geloopen zijne zelfbewustheid te verliezen. Geheel bij zijne zinnen, hoorde hij God, zich aan hem openbaren, als den God der Aartsvaderen ABRAHAM, IZAÄK en JAKOB. Dat versterkte zijnen eerbied, maar vermeerderde tevens zijne vrijmoedigheid en verhoogde zijn vertrouwen; zoodat hij met zijnen God durfde spreken, en alle zwarigheden openbaren, die hem verhinderden, het groote werk blijmoedig aan te vangen. Alle die zwarigheden werden daardoor weggenomen, zoodat hij met het grootste vertrouwen heenging naar *Egypte*, om het groote werk moedig te beginnen en gelukkig te voleindigen. — Wie moet alle die schikkingen van God dus niet van harte toejuichen, en Hem erkennen als den Alwijze? Het is als staat het met groote letteren: »Alwat de Heer doet, is wèl gedaan. Bij »Hem is wijsheid en raad; daar is geene doorgronding van »zijn verstand."

DE BEURS VAN PARIJS.

Honderd jaren geleden wist men te *Parijs* naauwelijks, wat eene *beurs* is. Ten tijde, toen, aan het *Fransche* hof, de maitressen onbeperkt regeerden, en de verkwistende adel het laatste gevoel van eer en schaamte in ballet en opera, in minnarijen en champagne verstikte, kende men geen ander middel, om ijlings rijk of arm te worden, dan de gunst van den dobbelsteen of van de ligte vrouwen. De *Engelsche* gelukzoeker LAW, de uitvinder in *Frankrijk* van het papierengeld en van de aktiën, moest eerst te huis de galg ontvloden zijn, zich rijk gestolen hebben, en onder het regentschap des Hertogs VAN ORLEANS Minister van Financiën worden, om aan de bedorvene *Fransche*

wereld eene nieuwe wijze te leeren, hoe men, zonder veel moeite, van schoenlapper millionnair en omgekeerd van millionnair een bedelaar worden kan. In het jaar 1716 schiep hij eene bank, verbond met die inrigting eene handelmaatschappij op den *Missisippi*, en strooide zijne bankbiljetten onder de begeerig daarnaar grijpende menigte. Hiermede was voor fortuinzoekers en intriganten eene ruime speelplaats geopend. LAW's aktiën werden eene onuitputtelijke, zoo al niet goud- dan toch papiermijn. De geheele wereld begon deze ellendige, kortstondige geldbriefjes na te jagen, zoodat er een ware geeuwhonger naar dezelve ontstond. De menschen namen aktiën en onophoudelijk aktiën, zoo lang tot dat dezelve de waarde der klinkende munt in het koningrijk tachtigvoud te boven gingen, en eindelijk het bankroet te weeg bragten, hetwelk de bron der onbeschrijfelijkste onheilen werd.

Ondanks hare kwade gevolgen, had echter deze uitvinding de papier-speculatie gaande gemaakt. Die er verliezen bij geleden had, dacht op nieuwe ondernemingen, op reizen, leeningen, associatiën. De zaak werd tot een stelsel, tot een nood- en hulpmiddel voor slechte, onbekwame financiebesturen, en het gevolg was, dat men naar eene papiermarkt, thans even noodig als elke andere markt, begon om te zien. Weldra was zij gevonden. — In het jaar 1724 kwamen de *Parijsche* makelaars en wisselaars in het hôtel *Mazarin* bijeen, om zaken van dien aard met elkander te verhandelen; van daar trokken zij naar de *Jezuitenkerk*, vervolgens naar het *Palais-royal*, van oudsher het hoofdkwartier der spelers, en eindelijk verhuisden zij, na de revolutie, in een provisioneel gebouw van de straat *Feydeau*, waaraan men den naam van *la Bourse* gaf. NAPOLEON, het groot gewigt van dezen speculatietak bevroedende, en wel inziende, dat de handel in het algemeen, en de papierhandel in het bijzonder, de drijfveer in het uurwerk van het hedendaagsche staatsbestuur zou worden, beval, voor het koopmansbedrijf een eigen paleis te bouwen, en daarin eene groote, uitsluitend tot den handel met publieke fondsen bestemde, zaal in te

rigten. — Den 24 Maart 1808 legde de architekt BROGNARD den eersten steen der tegenwoordige beurs op het ledige erf van het afgebroken klooster der *Filles St. Thomas*; het bouwen duurde onafgebroken tot in 1814 voort, als wanneer het een tijdlang stilstond, zoodat het gebouw eerst in het jaar 1826 voltooid werd.

Wij houden het voor overbodig, dit gebouw voor onze lezers te beschrijven. Menigen hunner hebben het ongetwijfeld, op de plaats zelve, door eigene bezigtiging leeren kennen; anderen hebben zeker daarvan in eenigen prentenwinkel, of ook in een magazijn of museum, eene lithographische of houtsneê-afbeelding gezien. Is het den lezer hierbij gegaan als den schrijver dezer opgave, dat hij namelijk dit beursgesticht in den eersten opslag voor een *Romeinsch* prachtgebouw uit de tijden van AUGUSTUS gehouden, en alleen uit het opschrift den waren aard en bestemming van hetzelve heeft leeren kennen, zoo zal hij ontwijfelbaar ook terstond bij zichzelven gedacht hebben: in eene eeuw, waarin het gouden kalf meer dan immer aangebeden wordt en het geld Goddelijke eer erlangt, moet er billijkerwijs ook een geldtempel zijn. Zulk een tempel is er dan nu ook inderdaad te *Parijs*; en, ofschoon dezelve uiterst ruim is, kunnen echter deszelfs zalen nog bezwaarlijk de menigte der geloovigen bevatten.

Over het al of niet fraaije van het gebouw is veel gesproken en getwist. Het is meestal beoordeeld geworden naar de grootte der som van 25 millioenen, (franks?) welke het gekost heeft, als ook naar het kunstmatige van den arbeid, maar niet naar den stijl of de uitdrukking van het geheel, dat wel met enkele goede antieke fragmenten gemengd, maar over het algemeen zeer slecht en onzuiver zaamgesteld is. Wanneer men ziet, hoe eene gedrongene langwerpige ruimte met eene hooge, schrale kolonnade van ruim zestig zuilen omgeven is, wel is waar van de sierlijkste gedaante en van den voortreffelijksten, scherpsten arbeid, maar tot niets anders dienende, dan om aan de daarachter geplaatste vensters het licht te benemen; wanneer voorts duidelijk in het oog springt, dat deze weelde-

righeid van versierende deelen, zonder eenig begrip van de schoone *Grieksche* bouwkunst, zonder het geringste gevoel van bouwkundige karakteristiek, uit bloote zucht om eene vertooning van achtbaarheid te geven, is aangewend, zoo moet men betreuren, dat zoo groote sommen op eene zoo onverstandige en ondoelmatige wijs verkwist geworden zijn; want dit zuilenbosch kon slechts dan eene inderdaad achtbare vertooning maken, wanneer de andere deelen van het gebouw daarmede in overeenstemming gebragt waren.

Het inwendige der beurs onderscheidt zich voordeelig van het uitwendige, en verdient inderdaad grootsch genoemd te worden. Niet ligt zal men ergens elders eene dergelijke zaal ontmoeten, zoo wel met opzigt tot de grootte als tot de versiering, tot welke laatste men grijs op grijs geschilderde basreliefs heeft aangewend en plafondsschilderingen van eene oogbedriegende juistheid, die, door PUJOL en MEUNIER uitgevoerd, de onderscheidene handelsoorden en *Fransche* koopsteden vertoonen. Een uitgestrekt, rond, door ijzeren sparwerk gedragen koepelgewelf overspant de wijde ruimte, die haar licht van boven, door eene aanmerkelijke opening in het midden des koepels, ontvangt. Nagenoeg 3000 menschen kunnen in de zaal zelve plaats vinden, zonder nog de boven in dezelve rondloopende galerij te rekenen, die, zeer fraai, met smaakvol uurwerk en andere versierselen prijkt, en thans alleen voor toekijkers bestemd is, maar vroeger ook voor de speculerende dames diende, welke hier zeer talrijk bijeenkwamen om te koopen en te verkoopen. Van dit standpunt laat zich de effectenbeurs het best overzien. Hier is veel minder gedrang dan beneden in de zaal, maar daarentegen een veel sterker gegons, omdat het geluid der in dezelve sprekende en roepende stemmen van het gewelf terugkaatst. Na eenigen tijd echter gewent zich het oor aan dit in den beginne hoogstpijnlijk en bijna onverdragelijk gedruisch, en het oog ziet met verbazing neder op de beurswereld, die in de laagte dooreenwemelt en eene verwarde massa vormt. Eer wij den lezer dezen chaos pogen

te verklaren, zij hij zoo goed te begrijpen, dat men de *Parijsche* beurs zeer wel bezoeken en met eigene oogen bezigtigen kan, zonder het geringste vermoeden te hebben van hetgeen er eigenlijk uitgevoerd wordt. Het beursbedrijf, zoo als het zich in desselfs uiterlijk vertoon aan den beschouwer voordoet, heeft iets blijkbaar dubbel- of liever veelzinnigs. Men weet niet, hoe men het heeft, wanneer men voor de eerste maal, tusschen 2 en 3 ure, de hooge, ruime zaal der effectenbeurs binnentreedt, daarin duizende menschen op en neder ziet woelen, duizende verschillende stemmen door elkander hoort murmelen, en het onderwerp der algemeene gesprekvoering niet begrijpt. Wat de beurs is, wat er gedaan wordt, hierover laat het uiterlijke voorkomen ons in volstrekte onzekerheid. Wij zien in de zaal en in de zijgangen slechts eene menigte menschen bijeen, die in korte, afgebrokene zinsneden met elkander praten, en, na zekere tusschenpoozen, getallen zonder zamenhang uitspreken, welke de omstanders met een bedrukt of een blij gelaat in hunne zakboekjes opteekenen; niets kondigt aan, dat deze lieden geldzaken verhandelen; zij kunnen even zoo goed over letterkunde of andere onderwerpen spreken, en tot tijdverdrijf vraagstukken van rekenkunde oplossen. En evenwel is hier de plaats, waar een zoo reusachtig spel met openlijke fondsen gedreven wordt, dat men er niet zelden de waarde van geheele koningrijken verspeculeert; de plaats, waar overvloed en armoede soms in minder dan een uur tijds elkander vervangen.

Ziehier in de eerste plaats iets, geschikt om te beter het beeld te leveren van het tooneel, waarop zulke albewegende drama's gespeeld worden. Aan het uiteinde der zaal bemerkt men eene afgezonderde, kringvormige ruimte, die van hekwerk omgeven is, waarin op vier onderscheidene punten toegangen geopend zijn. Drie derzelve zijn eenvoudige deuren, die met de algemeene beurszaal in verband staan; aan den vierden kant verlengt zich de opening tot eene soort van gang, die naar de bijzondere zaal der makelaars leidt. Binnen in deze afgeschutte ruimte is een tweede, kleinere en iets meer verheven kring,

de *korf* (*la corbeille*) geheeten, om welken de wisselagenten in het rond staan, met het aangezigt naar het middelpunt gekeerd, elkander weêrkeerig aanroepende en antwoordende, wisselbrieven, obligatiën, aktiën, alles door elkander, aanbiedende, aannemende of weigerende. Het groote rond heet het *parquet*, ongetwijfeld omdat het een houten vloer heeft, terwijl het overige der zaal met marmersteenen geplaveid is. Deze inrigting getuigt van eene wijze voorzorg, want kregen de makelaars der effectenbeurs verkoudheid of zinkingziekte, dan mogt wel geheel *Frankrijk* zich te bed leggen. Aan het eene einde der omslotene plaats staat op een houten staketsel eene plank, waarop de som aangeteekend is, welke de amortisatiekas op den loopenden beursdag tot inkoop van renten bestemt; hier naast ziet men eene kleine hoogte, die van tijd tot tijd door den openbaren *roeper* beklommen wordt, wiens taak het is, bij het begin der beurs en vervolgens na het sluiten van eenigen koop, den koers onder het publiek af te roepen, hetwelk, met aanhoudend gegons, het parket omgeeft.

Het oppervlakkige gezigt van den beurshandel heeft, gelijk wij hierboven reeds aangemerkt hebben, over het geheel weinig aanlokkelijks of treffends. Wij hebben wel eens gehoord, dat de beurs eene speelbank in het groot is, en verwachten dus misschien aldaar, even als aan zulk eene bank, de geheele toonschaal der menschelijke gemoedsstemming te zullen zien: mismoedigheid, met kenteekenen van beginnende wanhoop; razende, tandenknersende vertwijfeling, die tegen zichzelve en tegen het noodlot woedt; uitbarsting der vreeselijkste verwenschingen, uit den mond van ongelukkigen, die hun laatste geld op het spel gezet hebben, kortom angst, schrik en ellende in allerlei gedaanten en op de bontste wijs dooreengemengd. Niet het geringste spoor van dit alles is op de beurs te zien. Het drama en melodrama treedt hier niet zoo openlijk te voorschijn als aan de roulettetafel, om welke de spelers zitten,

> Aan ernst gelijk den hellenregteren,
> Aan angst 't misdadig schimmenheir.

De beslissing der aan de beurs op het spel staande belangen is nimmer oogenblikkelijk genoeg, om zoo ijselijke uitwerkselen, als epileptisch strakstaande oogen, gebalde vuisten en dergelijke te voorschijn te brengen. Integendeel, de spelers op de beurs gaan in afzonderlijke groepen de zaal op en neder, met een' genoegelijken glimlach op het gelaat, bij gelukkig geslaagde verhandeling en bij verlies steeds met koelbloedigheid en zelfbeheersching; velen toonen een' bedachtzamen, stelselmatigen ernst, de meesten echter ongevoeligheid, slappe gedachteloosheid op den laagsten trap, het eigenlijke zedelijke niets. Zij grepen naar het middel van broodwinning, dat het best met hunne bekwaamheden en hunne wijsbegeerte strookte, naar het hazardspel. En inderdaad ontstaat hier nu en dan, door het bloote toeval, een geluksgebouw, hetwelk nogtans meermalen snel weder instort, en den huisheer onder het puin begraaft of voor de tromp van een pistool brengt.

In de zijgangen der beurszaal, waar de zoogenaamde *coulissiers* zich ophouden, is het EOLUS-hol, van waar de winderige tijdingen losgelaten worden, die aan de beurs zoo menigmaal de verwoestendste stormen verwekken. Van hier gaan de aktietijdingen en beursgeruchten uit, die de papieren soms geweldig doen rijzen of dalen, en honderden van menschen in een oogenblik arm of rijk maken. In de laatste tijden had men de leugenfabrijk te erg gedreven, zoodat de regering eindelijk raadzaam oordeelde tusschenbeiden te komen; maar het misdrijf was hier zoo listig aangelegd en zoo fijn gesponnen, dat het spreekwoord er door gelogenstraft werd. Inderdaad is het niet wel mogelijk na te sporen, hoe op de beurs geruchten ontspringen, opwellen, voortstroomen en zich verbreiden, hoe tijdingen verspreid en of zij al dan niet met een boos opzet uitgestrooid worden. Een aanzienlijk bankier, of ook misschien de eerste de beste, laat soms een onoverdacht, van kwade bedoeling geheel vrij woord vallen, hetwelk door een ander beursspeler opgevat en oververteld wordt. Bij den eersten spreker was het een los gezegde. De naverteller mogt het nu opgenomen hebben hoe hij wilde, zoo is dit opne-

men reeds van beduidenis, en het navertellen kan van veel gewigt worden. Komen hier nu nog halve verstaners, verkeerd begrijpers bij, die hetgeen zij van het gehoorde meenen te weten aan iemand mededeelen, welke het kleuren der woorden, zoo in het ligte als in het donkere, goed verstaat, alsdan ontstaat er oogenblikkelijk een gepraat. Geraakt nu dit ter kennis van arglistigen en van ligtgeloovigen, dan is de groote beurstijding kant en klaar. Wee dan den ongelukkige, die, ter goeder trouwe, wat al te onbedachtzaam medegespeeld heeft! De *coulissiers* lagchen in hunne vuist, als zij een door hen verzonnen of verbreid nieuws, hetwelk hun een percentje of wat in den zak jaagt, iemand op de mouw hebben weten te spelden. De philosophie dezer lieden gaat inderdaad tot in het ongeloofelijke. Het zijn wàre *Stoïcijnen;* zij spotten en schertsen, terwijl honderden naast hen en door hen aan den bedelzak geraken. Deze gewoonte, om op het ongeluk van anderen, op de kans der beurs, zoo als men het noemt, te speculeren, overpantserd allengskens des menschen ziel met eene edelaardige eeltkorst, die even zeker tegen alle morele verwarming beschermt, als een mollig lamsvel of donsen borstkussentje long en ingewanden tegen ligchamelijke verkouding; ja het verschaft eindelijk aan den bezitter de benijdenswaardige hebbelijkheid, om al het lijden van zijnen medemensch met eenen grimlach te aanschouwen, of, gelijk SWIFT zich uitdrukt, met Christelijke gelatenheid te dragen.

De *Parijsche* beurs heeft voor in- en buitenlanders ongelijk minder aanlokkelijkheid, sedert de dames van dezelve verbannen zijn. De algemeene zedelijkheid moge er bij gewonnen hebben, de bijzondere nieuwsgierigheid heeft er veel bij verloren; want deze dames vormden, zoo al niet het aanminnigste sieraad, toch ten minste de schilderachtigste stoffering der beurs, en ontegenzeggelijk de merkwaardigste, hoezeer tevens de onverklaarbaarste klasse der beursspelers. De galanterie der beursknechts had aan dit vrouwelijk gedeelte van het speelgezelschap kleine stoeltjes verschaft, die echter, op bevel van den min galanten

directeur der beurs, haar weder ontnomen werden. Men zag er vrouwen uit alle standen, van de Hertogin tot de schoonmaakster. De makelaarsbedienden, onophoudelijk bezig met de trappen der galerij op en af te klouteren, haalden de lastgevingen der vrouwelijke principalen af, en bragten die aan hunne patroons. Men onderscheidde twee afdeelingen: de eigenlijke speelsters en de zoogenaamde *breisters* (*tricoteuses*). De speelsters der eerste klasse waren dames met hoed, pelsmantel en cachemiren kleed, welke het haardspel in de fondsen op een' grooten voet en met aanzienlijke kapitalen dreven.. De breisters waren vrouwen met mutsjes, katoenen rokken en zwart-sajetten kousen, die, zoo als de spotters zich uitdrukten, *piasters fricasseerden*. Onder deze vrouwen vertoonde zich de speelduivel, die bij de mannen zich doorgaans nog al achter zekere welvoegelijkheid en aangenomene bedaardheid verbergt, in zijne volle naaktheid en leelijkste gestalte. Wanneer een man in een' frak *à la Humann* met een' ander' spreekt, die een jasje van afgedragen duffel aan het lijf heeft, dan wekt dit geene bijzondere verwondering, omdat manskleeding in onzen tijd geene onbedriegelijke gevolgtrekking levert tot stand, vermogen en opvoeding; maar dat eene dame, in zijde en fluweel gekleed, op gelijken voet handel dreef met eene vrouw in een morsig katoenen pak, dit heeft mij telkens verbaasd, hoe dikwijls ik het ook gezien heb. Mij staat, uit het bedoelde tijdperk, nog levendig een gesprek voor den geest, hetgeen ik twee beursspeelsters hoorde voeren, van welke de eene tot de hoogste, de andere tot de laagste rangen der maatschappij behoorde. — »*Ah, madame, ma chère dame*," riep op zekeren dag eene vrouw in een smerig huiskleed, »*le Miguel va mal, très mal.*" — »*Bah!*" hernam eene in hare nabijheid zittende dame met een' rijkversierden hoed, »*j'en suis chargee.*" — »*Moi, j'ai lâché le mien.*" — »*Merci, ma chère.*" — De dame met den fraaijen hoed boog zich over de balie der galerij en gaf naar beneden een' wenk; oogenblikkelijk sprong een vlugge makelaarsbediende den trap op en stond nevens haar, om haren last te ontvangen. »*Comment, le Miguel a fléchi, monsieur?*" — »*Ce n'est rien, madame, un faux bruit; avant la fin de la bourse il se sera remis.*" — »*Non, le Miguel est trop chanceux. Vendez, et achetez-moi des ducats.*" — »*A l'instant.*"

Opmerkelijk was het, dat de vrouwen, als door eene ge-

heime sympathie gedreven, bijna uitsluitend in vreemde effecten speculeerden, welker koers meestal veranderlijk en grillig is. — Sedert een bevel der regering aan de dames den toegang tot de beurs ontzegd heeft, zijn de voorname speculatrices verdwenen. De zoogenaamde breisters alleen zijn nog overgebleven, die thans achter de beurs aan het hek post vatten, en van daar hunne lastgevingen aan de makelaars doen toekomen; zij vormen er eene niets minder dan fraaije of lieftallige groep.

Er zijn lieden, die beweren, dat de makelaars in effecten nuttige dienaren van den Staat zijn, welke voor denzelve geld weten op te jagen en het staatskrediet te doen rijzen; iets, dat ons echter nog zoo uitgemaakt niet voorkomt. Doch hetgeen wij nog minder begrijpen, is de groote blijdschap, waarmede men allerwegen over het rijzen der fondsen en den bloei van het staatskrediet hoort spreken. Is niet zulk eene blijdschap voorbarig? Tegenwoordig behoeven de Staten geen krediet, en daarom hebben zij het; want gewoonlijk hebben die genen het grootste krediet, die er nooit of slechts zelden gebruik van maken. Die het gebruiken wil en er naar zoekt, vindt het dikwijls niet. Laat ons eerst eens zien, hoe het gaan zal, wanneer de Staten in het naauw geraken, en, in plaats van den last hunner schulden bij toenemende krachten te verminderen, toevlugt moeten nemen tot nieuwe leeningen. Wie weet ook, of het niet beter ware, dat de Staten in het geheel geen krediet hadden, en dus de inkomsten van latere tijden niet bij voorraad konden verteren, even als jonge lieden van rijken huize, die woekerverbindtenissen aangaan, om van de hun voorgeschotene kapitalen niet alleen dubbelen, ja driedubbelen interest te betalen, maar dezelve ook te eeniger tijd dubbel of driedubbel terug te geven. Doch dit vraagstuk behoeven wij hier thans niet te onderzoeken. *Retournons à nos moutons*; dat is te zeggen, naar onze makelaars, en herinneren wij in de eerste plaats, dat, bijaldien het door velen beweerde stelsel gegrond en het beurspel inderdaad een voortreffelijk ding is, waardoor het algemeen krediet opgebeurd en ondersteund wordt, men de daartoe betrekking hebbende wetgeving behoorde te verbeteren, daar zij in dit geval, om een zacht woord te bezigen, uiterst inconsequent is. Heeft daarentegen de wetgeving regt, en is het beurspel een misdrijf, alsdan behoorde men het niet ongestraft te la-

ten, althans in een beschaafd land op geenerlei wijs lieden te dulden, aan welke het niet alleen geoorloofd is zich over de wetten heen te zetten, maar aan welke zulks nog daarenboven winst, ja zelfs eer en onderscheiding verschaft.

Over het algemeen speelt de negentiende eeuw, met hare aanspraken op hoogere beschaving en veredeling, somtijds eene belagchelijke rol. Ondersteld eens, dat, over ettelijke honderde jaren, een geleerde oudheidkenner aan zijne tijdgenooten het volgende verhaalde: »In het jaar 1840 heerschte te *Parijs*, hetgeen toenmaals niet alleen de hoofdstad van *Frankrijk*, maar ook, volgens de meening der *Franschen* zelve, die der geheele beschaafde *Europesche* wereld was, zulk eene verregaande zedeloosheid en gebrek aan orde, dat de wetten er algemeen veracht werden. De wetboeken van dien tijd verboden uitdrukkelijk het zoogenaamde beursspel, en bedreigden ieder, die er zich aan overgaf, met kortere of langere gevangenisstraf; edoch de woede van dit spel was destijds zoo geweldig, dat de regering de spelers niet alleen ongemoeid en ongestraft liet, maar dat zij zelfs opzettelijk lieden benoemde, die bij dit spel het ambt van middelaars moesten vervullen. Deze lieden hadden een algemeen erkend, openlijk karakter, en werden overal goed ontvangen. Sommigen erlangden het eerekruis; anderen waren kapiteins der nationale garde; zij maakten, te *Parijs* zelfs, opzien door hunne weelde, onderhielden de schoonste danseressen, en huwden hunne dochters uit aan de hoogste staatsbeambten.'' Wat zouden zij, die zulke mededeelingen vernamen, daarvan wel zeggen? Hoogstwaarschijnlijk zouden zij de barbaarschheid van anno 1840 betreuren. En zouden zij daarin niet regt hebben? Het beursspel brengt over tallooze huisgezinnen meer onheil nog dan echtbreuk en verkwisting, en menig dief verdient de galg minder dan menig agioteur.

Het reusachtige spel, met staatspapieren gedreven, is een der zonderlingste, in deszelfs gevolgen onberekenbaarste verschijnselen van onzen tijd; maar de menschen loopen er onbezorgd over heen, alsof er noch in de aanleiding daartoe, noch in de uitwerkselen daarvan iets bedenkelijks gelegen ware. Overweegt men echter, dat dit spel niet mogelijk ware, wanneer niet, door aanhoudende leeningen, de staatsschulden vermeerderd, en daardoor aan de thans levenden en de nakomelingen steeds zwaardere lasten wierden

opgelegd, zoodat alle hoop op vermindering der buitendien reeds zoo drukkende belastingen verdwijnt; overweegt men, dat de speculatiën in effecten den waren koophandel niet bevorderen, maar dien veeleer op zijwegen voeren, waarbij slechts eenige kapitalisten zich ten koste van den grooten hoop verrijken; overweegt men verder, dat dit spel een gevolg is van onze gebrekkige finantiestelsels, die de huishouding van den Staat niet naar de krachten van den Staat inrigten, maar naar de behoeften van den sleutergang des bestuurs, en dat de verlegenheden der regering steeds grooter moeten worden, hoe meer, door opeenstapeling der staatsschulden, de belastingen zelve zich verzwaren; overweegt men eindelijk, dat het spelen in de fondsen, meer nog dan eenig ander hazardspel, in strijd is met alles, wat, als orde, braafheid, trouw en vertrouwen geacht en geëerbiedigd behoort te worden; overweegt men dit alles, zeg ik, zoo geraakt men in eenen kring van verderfaanbrengende oorzaken, die met elken dag wijder wordt, en, als in eenen afgrond, aller welvaart en zedelijkheid dreigt te verzwelgen.

Het ergste der zaak is, dat bij dit beursspel iedereen een' blinddoek voor de oogen en niemand de kaarten in handen heeft, of het moest zijn, wat wij niet gelooven willen, dat somwijlen de Ministers een partijtje mede speelden. De handelswereld loochent, het Journalismus verzekert zulks, en de, onder voorwendsel van mistig weder, te laat bekend gemaakte telegraaf-dépêches hebben inzonderheid aan de kleine, scherpspottende dagbladen, over enkele Ministers, en met name over THIERS, stof tot allerlei pikante anecdoten gegeven, om welke na te vertellen mij plaats en lust ontbreekt, zelfs wanneer ik van hetzelfde gevoelen als de Heer THIERS was, die in 1830 over de leden van het Ministerie POLIGNAC schreef: »De menschen spiegelen zich steeds min of meer af in de oordeelvellingen, waartoe zij over zich aanleiding geven,". en die in zijne Geschiedenis der *Fransche* Omwenteling zeer treffend van MIRABEAU zegt: »Het cynismus zijner uitdrukkingen verontschuldigde alle verdenking"; hij voegt er zelfs bij: »en allen laster." De plaatsing eens Ministers van binnenlandsche zaken, die over estafetten en telegrafen te beschikken heeft, is gewisselijk uiterst gunstig en uiterst verleidelijk voor beurshandelingen; doch, zelfs met gevaar van voor een dweeper of voor een' onnoozelen hals gehouden te worden, erken ik opregt, dat

ik van de menschen in het algemeen, en zelfs van de *Fransche* Ministers in het bijzonder, geene zoo erge gedachten heb, om hen tot zoo geheel slechte daden in staat te achten; en, bij gebrek aan voldoend bewijs, houd ik de onderstellingen en beschuldigingen der booze courantierstongen, dat namelijk gewigtige, met den telegraaf ontvangene tijdingen door de Ministers tot groote beursoperatiën gebezigd zouden zijn, voor ongegrond, voor bloote gissingen, zoo al niet voor boosaardigen laster.

Eene der onbeschaamdste aktielogens, welke ik hier ter plaatste mede beleefd heb, was de bekendmaking van een manifest, waarin de Schah van *Perzië* den oorlog aan *Rusland* verklaarde, en hetwelk in verscheidene dagbladen het licht zag, juist op een oogenblik, waarop de houding van het *Russische* hof in *Frankrijk* ongerustheid wekte. De gehoopte aanval van *Perzië* op *Rusland* verminderde deze ongerustheid, en veroorzaakte eene aanmerkelijke rijzing in de effecten; de rente steeg drie francs te gelijk; vijftien bankroeten en twee zelfmoorden waren er het gevolg van. De verzinner van het manifest won er 10,000 francs rente bij, en werd sedert een der voornaamste *lynx de la bourse*. Eer aan zulke slimme guitenstreken, dan aan vertrouwde mededeelingen en wenken der Ministers, is het toe te schrijven, dat menige lieden te *Parijs* zoo verwonderlijk snel rijk geworden zijn.

Beschouwen wij nu, na de inrigting der effecten-makelaardij, de personen der makelaars zelven, zoo krijgt de zaak een geheel ander aanzien. De makelaar in effecten is, wat zijnen persoon betreft, een braaf, eerlijk man, wien het, zelfs in den droom, niet eens invalt, dat hij iets kwaads doet. Hij bevindt zich ten naastenbij in denzelfden toestand als de Christenpriester der negende eeuw, die voor een' goudgulden absolutie wegens moord verleende, en daarbij opregtelijk dacht Godewelbehagelijk te handelen. De zeden van zijnen tijd beheerschen den makelaar der negentiende eeuw, even als die van den zijnen den geestelijke der negende beheerschten. Hij meent den Staat nuttig te zijn, door geld voor denzelve te vinden, en wordt niet gewaar, dat hij bij denzelve de plaats van den woekeraar vervult, die jonge lieden van goeden huize ruïneert, door hen te helpen schulden te maken en hun vaderlijk erfgoed vooruit te verteren. Door de bank genomen, is de *Parij-*

sche makelaar een *homme comme il faut.* Hij houdt een schitterend huis, heeft eene gratieuze vrouw, tracht in de *Bouffes* en in de Opera den *Faubourg Saint Germain* de loef af te steken, is een uitgeleerde meester in het tilburymennen, een groote paardenkenner, maar daarentegen een zwak dilettant in de schoone kunsten: hij schildert niet, leest zeer weinig, en blaast somwijlen de fluit.

Tot beursspeler van beroep behooren menigerlei gaven en talenten: men moet beleid, stoutheid, werkzaamheid, geduld, wereld- en menschenkennis bezitten, van den staat der zaken wèl onderrigt zijn, de openbare meening kennen en geene eigene meening hebben, en tot op een centime toe de uitwerking eener voorgeslagen conceptwet, eener redevoering in de kamer, die van een diplomatiek protocol, van een gezegde des Ministers en van eene koninklijke ordonnantie kunnen berekenen; men moet alles weten, wat in *Europa* voorvalt, wat bij TORTONI gesproken en gefluisterd wordt, over geen verlies in verbazing of verslagenheid, over geene winst in vreugdvervoering of verrukking geraken. Men mag slechts één gebrek, ééne zwakheid hebben, die echter den mensch oneindig sterk maakt tegenover zijnen zwakken medemensch, te weten de volkomenste egoïst te zijn. Kortom, tot eenen uitgeleerden beursspeler behooren al de hoedanigheden en krachten van een groot man. — Dit alles heeft de makelaar niet noodig; en hieruit verklaar ik mij ook de omstandigheid, dat onder deze laatsten louter koppen met eene uitdrukking van regt burgerlijke genoegelijkheid en welbehagelijkheid gevonden worden. Welk eene koopmansgelatenheid in het aannemen van orders! Welk eene onverzettelijke gelijkvormigheid in deze machines! En dat alles bij den ondergang van zoo vele honderden, rijken en armen! — De Hemel beware alle andere landen voor het indringen van eenen zoo reusachtigen en barbaarschen papierhandel, voor eene zoo afschuwelijke speelwoede, die, honderdmaal erger dan de razernij, welke de Furiën gezegd werden in te boezemen, duizenden te gelijk bevangt en in de ellende jaagt!

FRAGMENTEN UIT WALTER SCOTT'S BRIEFWISSELING OVER EN MET MISS CARPENTER, NADERHAND LADY SCOTT.

Het stil en eenzelvig voortloopend leven van den Griffier eener regtbank en van een' op zijne landgoederen wonenden *Schotschen* Baronet kan onmogelijk dezelfde dramatische belangrijkheid hebben als het leven van eenen CHILDE HAROLD; maar, wanneer die Griffier den naam van WALTER SCOTT draagt; wanneer de bekleeder dier onaanzienlijke bediening verstandelijke kracht genoeg bezit, om geheel de wereld aan zijne denkbeelden cijnsbaar te maken; om tot punt van gemeenschap te strekken tusschen het tegenwoordige en het verledene, de aristocratie en het volk, de republiek en de monarchij, de poëzij en de wezenlijkheid; alsdan doet elke der bewegingen van dien buitengewonen man, elke zijner daden, elk der polsslagen van zijn leven ons hart trillen, wekt al onze belangneming, maakt zich meester van geheel onze sympathie. WALTER SCOTT is niet blootelijk een man van genie; voor alle andere dingen is hij een volksschrijver geweest. De groote waarheid der zedeleer, dat het menschdom eene vereeniging van broeders is, werd nimmer met meer welsprekendheid en meer geluk gepredikt, dan door hem; de onliefderijke gevoelens, welke het verschil der standen doet geboren worden, de haat van den rijke tegen den arme, de verbittering van den arme tegen den rijke hebben nimmer behendiger verzoener gehad. Dit is het, wat WALTER SCOTT's geschriften zulk een' aan het wonderdadige grenzenden bijval gegeven heeft; ditzelfde heeft ook zoo veel bekoorlijkheids bijgezet aan de onderscheidene over hem in het licht verschenen levensbeschrijvingen; misschien zal dit gevoel ook met eenige deelneming de fragmenten zijner briefwisseling doen ontvangen, uit welke dit artikel bestaat. Men zal in dezelve eenige nog onbekende omstandigheden vinden van het bijzondere leven diens beroemden Romanschrijvers.

SCOTT's jeugd werd door geene geweldige hartstogten gestoord. De jonge regtsgeleerden, zijne makkers, waren zelfs gewoon met hem over de koelheid van zijn temperament te schertsen; evenwel schijnt het, dat die koelheid niet de eenige beschermer zijner deugd geweest is, maar dat eene

kuische en reeds vroeg ontstane liefde (schoon minder vroeg dan die van DANTE voor zijne BEATRIX of van BYRON voor MARIA DUFF) post vatte in het hart van den advocaat-poëet, en er de aanvallen der kwade hartstogten trotseerde. Mag men de geruchten gelooven, zoo is het aan deze liefde, dat wij de aandoenlijkste bladzijden van het *Lied des laatsten Minnezangers*, van ROKEBY en van REDGAUNTLET te danken hebben. Naar men wil zijn de heldinnen dier drie werken niet anders dan het driedubbele portret van een en hetzelfde voorwerp, dat van WALTER SCOTT's eerste genegenheid.

Het was op een' zondag, bij het uitgaan der kerk van de *Grey Friars*, dat hij voor de eerste maal met den *groenen mantel* kennis maakte, want *zij* droeg een' groenen mantel; eene ontoereikende bescherming tegen eene plotselinge regenbui, zoo niet, door een gelukkig toeval, haar bewonderaar voorzien geweest ware van een paraplui, welks schutdak hij boven het aanminnige kopje zijner onbekende uitbreidde. Hij geleidde haar naar huis, en door een ander, niet minder gelukkig toeval bleek het, dat zij digt bij hem woonde, zoodat het gezamenlijk naar huis keeren, waar ook de gelieven zich in gezelschap bevinden mogten, eene gewoonte werd, die van geen' regen of zonneschijn afhing. Door eene derde gunst des noodlots waren Mevrouw SCOTT en de moeder der jonge juffer in hare jeugd vriendinnen geweest, ofschoon zij elkander sedert jaren uit het oog verloren hadden. De mama's hernieuwden de kennis gemakkelijk; maar de vaders hadden nog geenen omgang met elkander, toen de oude Heer SCOTT, een zoo prijselijk als zeldzaam gemoedsbezwaar over de liefdesbetrekking van zijnen zoon met eene juffer, aan welke de voorname verwantschap harer familie veel hooger aanspraken in het leven kon doen maken, gevoelende, zich verpligt oordeelde haren vader te waarschuwen. Het was een achtbare Baronet, die de zaak ligt opnam, en, hoezeer den Heer SCOTT bedankende, hem verzekerde, dat hij zich vergist had. Deze vaderlijke tusschenkomst, waarvan hij eerst lang daarna kennis kreeg, veranderde dus niets in WALTER's betrekkingen tot zijne welbeminde, en verscheidene jaren lang vleide hij zich misschien met de hoop, dat hij met haar vereenigd zou worden. Maar teleurstelling volgt, gelijk een vermaard *Engelsch* Dichter zegt, met schamperen lach de vooruitge-

melde hoop, en ten langen laatste had WALTER SCOTT de bittere smart, dat zijn *groene mantel* in de armen van een' gelukkiger medeminnaar overging. Vruchteloos deed hij, om de schaal naar zijnen kant te doen overslaan, een klein aantal exemplaren zijner vertaling van BURGER's vermaarde Ballade (*) sierlijk drukken en prachtig inbinden; de gedrukte dichter slaagde niet beter dan de dichter in manuscript. Zeer gelukkig voor WALTER SCOTT had die gebeurtenis denzelfden invloed op zijn lot niet, als eene dergelijke op dat van Lord BYRON. Hij was van geen gestel, dat den Genius der Droefheid tot Muze kon nemen. (†) Bij hem bestuurde het hoofd altijd het hart, en een gelukkig huwelijk deed weldra zijn' rouw in een poëtisch, maar het hart onverteerd latend aandenken verkeeren.

In Julij 1797 ging Sir WALTER SCOTT, gebruik makende van de vacantie bij het Hof van Sessiën, de meren van *Cumberland* bezoeken, verzeld door zijnen broeder JOHN en door ADAM FERGUSON. Hunne eerste rustplaats was *Halyards*, in *Tweeddale*, destijds bewoond door zijns vaders vriend, den vermaarden wijsgeerigen geschiedschrijver. Zij bleven er een paar dagen, en gedurende dien tijd had SCOTT zijne eerste en laatste ontmoeting met DAVID RITCHIE, het origineel van den *Zwarten Dwerg*. Van hier hunnen weg naar het zuiden voortzettende, bezochten de drie reizigers vervolgens *Carlisle*, *Penrith* enz., en sloegen ten laatste hun hoofdkwartier te *Gilsland* neder, welks wateren destijds weinig bezocht waren. Uit dit punt deden zij onderscheidene togten naar al de schilderachtigste oorden van het land, overigens daarbij die soort van werkeloos leven leidende, hetwelk SCOTT in zijne *St. Ronans Wells* beschreven heeft. Reeds terstond na zijne aankomst te *Gilsland* had de jonge dichter zich laten innemen door de bekoorlijkheden van eene der jonge dames, die met hem onder hetzelfde dak gehuisvest waren, en het was na met haar een deel van den *Romeinschen* muur te zijn gaan bezigtigen, dat hij de dichtregelen opstelde, beginnende in eene *Fransche* navolging (§) aldus:

(*) LENORE. (*Hurrah, die Todten reiten schnell!*)

(†) GÖTHE heeft van BYRON gezegd, dat hij door den Genius der Droefheid aangeblazen werd.

(§) Het oorspronkelijke niet bij de hand hebbende, vermeenen wij met deze aanhaling te mogen volstaan. *Vert.*

Daigne accepter ces fleurs, dont le pourpre ondoyant
Sur le vieux rempart en ruines &c.

. . . . .

Maar eene ernstiger genegenheid deed hem weldra den voorbijgaanden inval eener week vergeten.

Op zekeren dag terwijl hij met FERGUSON een toertje te paard deed, ontmoeteden zij, verscheidene mijlen van *Gilsland*, eene jonge Amazone te paard, welker schoonheid en bevalligheid hen verbaasd deden staan. Zij verloren haar niet uit het gezigt, alvorens zich verzekerd te hebben, dat zij tot het bij die wateren verzamelde badgezelschap behoorde. Dienzelfden avond was er bal, en Kapitein SCOTT verscheen op hetzelve in zijn uniform; FERGUSON kleedde zich als *Edimburger* vrijwilliger. Niet weinig naijver ontstond er onder de twee jonge lieden, om aan de schoone onbekende voorgesteld te worden; maar het geluk neigde zich niet naar ééne zijde, want zoo al de beide montering-dragende jongelingen het voorregt hadden met de jeugdige Miss te dansen, zoo had hun vriend, die gedurende het bal zijnen horlvoet zeker meer dan eenmaal verwenscht had, het genoegen, aan de schoone vreemde zijne hand te mogen bieden, om haar naar de eetzaal te geleiden. Dit was de eerste inleiding van SCOTT bij Miss CHARLOTTE MARGARETHE CARPENTER.

. . . . .

»Zonder juist eene regelmatige schoonheid te zijn, was zij rijk aan bevalligheden. Rank, sierlijk en vlug, als eene toovernimf, had dit behoorlijke kleine vrouwtje, gelijk de herder van *Ettrick* haar noemde, eene min of meer naar het bruine hellende kleur en groote, welgeopende oogen, waarin het schoonste *Italiaansche* bruin schitterde. Een stroom van gitzwarte zijden lokken golfde op hare schouders neder. Bij de ingetogenheid eener *Engelsche* juffer, die de wereld nog weinig gezien heeft, voegde zij eene natuurlijke vrolijkheid, wel passende bij haren *Franschen* tongval. Onmogelijk kon men zich een aanminniger wezen verbeelden." Het is de Heer LOCKHART, die dus spreekt, en wij zouden er eene gewetenszaak uit maken, een enkel woord aan dit bekoorlijk portret eener schoonmoeder, door de hand eens schoonzoons ontworpen, te veranderen.

Miss CHARLOTTE was dochter van JEAN CHARPENTIER, van *Lyon*, een' Royalist met hart en ziel, die onder de ko-

ninklijke regering een' ambtspost vervuld had, (*) en van CHARLOTTE VOLERE, deszelfs echtgenoote. Deze dame was eene Protestante, en hare kinderen, dat is CHARLOTTE en haar eenige broeder CHARLES, werden in de godsdienst hun-

(*) In verscheidene door mij geziene akten wordt aan den Heer CHARPENTIER den titel van *écuyer du Roi* gegeven. (Noot van den Heer LOCKHART.)

Een van WALTER SCOTT's levensbeschrijvers, de Heer GEORGE ALLAN, heeft in zijn werk de onderscheidene geruchten opgeteekend, die met betrekking tot dit huwelijk in omloop geweest zijn. »De jonge dame," zegt hij, »ging door voor de dochter van eenen *Lyonschen* koopman, JEAN CHARPENTIER geheeten; maar men fluisterde elkander in het oor, en dit gerucht is nimmer op eene voldoende wijze weêrsproken, dat haar zoogenaamde voogd, de Markies VAN DOWNSHIRE, eene veel nadere en wel eene bloedsbetrekking tot haar had. Na eene langdurige briefwisseling tusschen den aanstaanden en Lord DOWNSHIRE, werd tot het huwelijk besloten, en had het den 24 December 1797 te *Carlisle* voortgang. Waarschijnlijk was het omstreeks dezen tijd, en om aan zijne bruid genoegen te geven, dat SCOTT de Presbyteriaansche kerk, waarin hij opgevoed was, vaarwel zeide en tot de episcopale kerk overging. Men weet, welk een weêrzin men in *Grootbrittanje* gevoelt tegen huwelijken met buitenlanders. Miss CARPENTER's landaard zou dus reeds alleen genoeg geweest zijn, om SCOTT's familie tegen haar voorin te nemen; maar de geruchten, die omtrent de wettigheid harer geboorte in omloop kwamen en geloof vonden, wekten de geweldigste ontevredenheid. De jonge juffer had bij zich zekere Miss NICHOLSON, die voor hare Gouvernante doorging, maar van welke men zeide, dat zij hare moeder was; en *waar* was het, dat Miss CARPENTER haar eenen kinderlijken eerbied toonde. Tante JENNY en al de oude ongehuwde juffers van het *Schotsche* geslacht beriepen dus eenen krijgsraad, om te beraadslagen, of zij wel met voegzaamheid het jonge paar zouden kunnen bezoeken, zoolang de verdachte persoon zich bij hetzelve bevinden zou. De debatten werden met zoo veel gezond verstand als kracht van uitdrukking door eene oude dame van hare kennis geresumeerd. Zij verklaarde, dat, »zoo lang Miss NICHOLSON zich wèl gedroeg, het er weinig op aankwam te weten, *wie*

ner moeder opgevoed. Bij den dood van haren man, in het begin der Omwenteling, week Madame CHARPENTIER in de eerste plaats naar *Parijs* en vervolgens naar *Engeland*, al waar zij eenen beschermer vond in den Markies VAN DOWNSHIRE, die, tijdens zijne reizen door *Frankrijk*, met de familie eene naauwe vriendschap aangegaan en zelfs eenigen tijd onder haar dak doorgebragt had. De Heer CHARPENTIER, het onweder ziende zamentrekken, had 4000 pond sterling in *Engeland* uitgezet, welke som zelfs voor een gedeelte op de goederen van Lord DOWNSHIRE gehypothekeerd was. Toen nu ook de moeder overleed, hetwelk kort na de aankomst der familie te *Londen* gebeurde, bleef de Markies eenige voogd der kinderen. Een oom van moeders zijde, welken zij hadden, de Ridder DE LA VOLERE, Kolonel van een *Russisch* regement, schijnt in den veldtogt van 1813 gesneuveld te zijn. CHARLES CHARPENTIER verwierf, door den invloed van zijnen voogd, eenen post in dienst der *Oostindische* Compagnie, en klom op tot het voordeelige ambt van Handelsresident te *Salem*.

Het was aan zijne moeder, dat WALTER SCOTT het eerst van zijn huwelijksontwerp kennis gaf. De brief voert geene

---

duivel zij was." De oude Heer en Mevrouw SCOTT toonden minder verstand; zij deden geheel de buurt van hunne klagten weêrgalmen, en vermeerderden daardoor de opspraak nog aanmerkelijk. WALTER SCOTT bemerkte al die kleingeestigheden niet, of veinsde zulks niet te doen; hij had slechts huiselijk levensgenot en geene romaneske genietingen gezocht. Twee anecdoten bewijzen, dat hij den zetregel had aangenomen: *platonic love, platonic nonsense!* Een oude, hem bijzonder genegen bediende verweet hem eens in het vriendelijke, dat hij een huwelijk aangegaan had, hetgeen zijne familie verdriet deed. »Kom, kom!" hernam hij, »het zal mij 's avonds t'huis doen blijven." Toen, bij eene andere gelegenheid, een zijner vrienden de vrijheid nam, over zijne keus te schertsen; antwoordde hij: »Die vrouw zal mij kinderen geven, en zich met mijnen letterarbeid niet bemoeijen; dat is alles, wat ik verlang." [Dit laatste gezegde dunkt den *Nederduitschen* Vertaler niet waarschijnlijk, te oordeelen naar den fijnen smaak der jonge dame, in hare brieven aan den dag gelegd, en ook geenszins in het karakter van een' man als WALTER SCOTT.]

dagteekening; maar het blijkt, dat, tijdens hij geschreven werd, Miss CARPENTER reeds van *Gilsland* naar *Carlisle* vertrokken was.

Aan Mevrouw SCOTT, *George's Square*, *Edinburg*.

Waarde Moeder! Ik zou de zorgen en genegenheid, welke gij mij steeds bewezen hebt, zeer slecht erkennen, wanneer ik pligtvergeten genoeg was, om u noch mijnen vader over den gewigtigsten stap, dien ik in mijn leven doen kan, te raadplegen. Hoe gelukkig acht ik mij, uwen raad en uw onderrigt in zoo belangrijk eene zaak te kunnen verzoeken! Uit deze voorafspraak zult gij natuurlijk wel raden, dat het een huwelijk betreft, en gij zult u hierin niet vergist hebben. Ofschoon mijne kennis met de jonge dame nog van geene zeer oude dagteekening is, wordt deze omstandigheid eenigermate opgewogen door den naauwen omgang, welken wij met elkander gehad hebben, en door de gelegenheden, welke zich voor mij hebben opgedaan, om haar gedrag en hare denkwijs in vrij netelige betrekkingen te leeren kennen en waarderen, en wel zoodanig, dat ik haar werkelijk, in weinige met elkander doorgebragte weken, beter heb kunnen beoordeelen, dan het mij bij een langer, door de etiquette en alle verdere belemmeringen der groote wereld gehinderd, verkeer mogelijk zou geweest zijn. Wacht van mij geene beschrijving van haar persoonlijk voorkomen; mijn broeder zal u die wel geven, gelijk ik mij dan evenzeer op hem verlaat, om u al die bijzonderheden mede te deelen, welke de beperkte ruimte van eenen brief niet gedoogt. Bij deze gelegenheid heb ik niet minder het gezond verstand geraadpleegd dan mijn hart. Zonder al te zeer vooringenomen te zijn, kan ik u verzekeren, dat het karakter der juffer zacht en opgeruimd is, dat zij een zeer gezond oordeel bezit, en dat hare godsdienstige beginselen wel gevestigd zijn, iets hetwelk ik weet u veel genoegen te zullen doen. Ik heb zeer rondborstig met haar over den aard mijner uitzigten gesproken, en zij meent zeer wel genoegen te kunnen nemen met den stand, dien ik zou wenschen, dat mijne vrouw in de wereld bekleedde. Haar vermogen, hetwelk voor een gedeelte van haren broeder afhangt, die te *Madras* eenen winstgevenden post bekleedt, is vrij aanmerkelijk, 500 p. st. 's jaars. Met deze inkomst en met die, welke mijn post mij verschaft, twijfel ik niet, of wij zullen in de maat-

schappij den rang kunnen volhouden, welken mijne afkomst en stand mij het regt geven te bekleeden.

Lieve Moeder, ik kan u niet genoeg zeggen, hoe bevreesd ik ben, u in deze zaak ligtzinnig of onberaden voor te komen. Wees verzekerd, dat eene maar al te versche ondervinding (gij begrijpt wel, waarop ik zinspeel) mij belette, zoo overhaast in mijne besluiten te zijn, als waartoe de aangeboren warmte van mijn karakter mij anders wel eens wegsleept. Innig smeek ik voor haar die moederlijke genegenhied, welke de goedheid van uw hart haar niet onthouden zal, vooral daar zij eene wees is, zonder bloedverwanten en bijna zonder vrienden. Haar voogd is, ik moest gezegd hebben was, want zij is meerderjarig, Lord DOWNSHIRE, wiens toestemming ik echter vragen moet; dit is een eerbiedsblijk, hetwelk zijne liefderijke zorg voor zijne pupil verdient. Ik behoef u niet te zeggen, dat ik mij, in mijnen nieuwen toestand steeds gelukkig zal rekenen, aan mijne broeders en vooral aan zuster ANNA van dienst te kunnen zijn. Van hunnen kant, hoop ik, zullen mijne vrienden wel alle mogelijke oplettendheden willen hebben voor eene vrouw, die om mijnentwille het uitzigt op een veel schitterender lot, dan ik haar kan aanbieden, laat varen, en die naar *Schotland* overkomt, waar zij geenen anderen vriend heeft dan mij. Ik zou u over dit onderwerp uitvoeriger schrijven, maar het is reeds laat, en, daar ik ook aan vader schrijven moet, zal ik het hierbij laten. Het komt mij voor, (maar gij zelve zijt bevoegder om in de zaak te oordeelen) dat in de omstandigheden, waarin ik mij bevind, gij wèl zoudt doen met, onder mijn couvert, te *Carlisle*, aan Miss CARPENTER te schrijven.

Schrijf mij eens eenen regt langen brief over dit mij zoo gewigtig onderwerp; zend mij uwen raad en vooral uwen zegen; gij zult gevoelen, hoe noodwendig het is, geen oogenblik te dralen met het te doen, en de zaak, tot dat gij verder van mij hoort, geheim te houden; want, hoe ver de dingen ook gekomen zijn, kan er eene tegenwerping van Lord DOWNSHIRE, of ook duizend andere zwarigheden, tusschenbeiden komen. In zoodanig een geval zou het mij niet bijzonder aangenaam zijn, dat mijne teleurstelling wereldkundig werd.

Geloof mij steeds, waarde Moeder, uw gehoorzame en liefhebbende Zoon,

WALTER SCOTT.

SCOTT bleef in *Cumberland* tot op het tijdstip, dat de Assizes van *Jedburgh* hem tot zijne ambtspligten terugriepen; doch niet zoodra was hij weder vrij, of hij nam andermaal den weg naar *Carlisle*. De volgende briefwisseling werpt een opmerkelijk licht op het gedrag der partijen en op den aard der zwarigheden, welke de vergedrevene voorzigtigheid en de vooroordeelen der familie van den jongen advocaat in het midden bragten. Miss CARPENTER vooral doet er zich op eene zeer beminnelijke wijs in kennen. Het schijnt, dat SCOTT, door de tegenwerpingen zijner familie ongeduldig gemaakt, een oogenblik het voornemen had, om de loopbaan der regten te laten varen, en zich met zijne bruid in eene der *Engelsche* koloniën te gaan nederzetten. Zie hier eenige der brieven, die ter gelegenheid van deze gewigtige zaak geschreven zijn.

Brief van Miss CARPENTER *aan* WALTER SCOTT, *Esq.*, *Advocaat*, *te Edimburg*.

Ter naauwernood een uur geleden heb ik een' brief van Lord DOWNSHIRE ontvangen. Gij zult erkennen, niet waar? dat ik wel goed ben, u oogenblikkelijk te schrijven; maar ik vrees, dat al mijne goedheid niet toereiken zal, om u uw geduld tot aan het eind van dit leelijke gekrabbel te doen behouden. Lord DOWNSHIRE schrijft, dat het hem aangenaam zal zijn, eenen brief van u te ontvangen. Het is toch een alleruitmuntendst mensch. Zijn brief is zoo goed en liefderijk, vol van uitmuntenden raad en volkomen in den geest van uwen laatsten. Ik moet, zegt gij, mijn hart zorgvuldig raadplegen; denkt gij dan, dat ik dit niet gedaan heb, alvorens u mijne toestemming te geven? Waar is het, dat ik over dit onderwerp niet gaarne veel nadenk. Alsdan word ik bang. Het is iets verschrikkelijks, als men bedenkt, dat het voor al zijn leven is. Hoe zal ik ooit weder kunnen lagchen, na iets zoo verschrikkelijks gedacht te hebben? Nooit of nimmer, vrees ik. Ik voel mij gekrenkt, te hooren, dat uwe verwanten dit huwelijk als onberaden beschouwen. Is het hun niet allen aangenaam, dan moet gij mij vergeten; want ik ben te fier, om in eene familie te treden, die mij niet als haars gelijke beschouwen zou. Mag ik u verzoeken, Mijnheer, zonder verwijl aan Lord D. te schrijven? Spreek met hem ronduit, even als met mij, en ik ben zeker, dat hij al zijne pogingen zal aanwenden, om

u van dienst te zijn. Bemint gij mij waarlijk, zoo moet gij ook hem beminnen, en hem schrijven als aan eenen vriend.

Adieu, au plaisir de vous revoir bientôt.

C. C.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ABD-EL-KADER.

Ziehier het beeld, hetwelk Dr. MORITZ WAGNER, in zijne Reizen, van dien zoo vermaarden *Emir* ontwerpt: »ABD-EL-KADER is thans 32 jaren oud. Zijne gestalte is klein en schraal, en heeft iets dierlijks; zijne kleur is zeer blank. Zijne oogen zijn blaauw-grijs en schitteren, vooral wanneer hij met ijver over iets spreekt. Hij draagt baard en knevels, die donkerzwart maar niet zeer digt zijn; in zijnen mond ontbreekt een halve voortand, en ook zijne overige tanden zijn niet zoo fraai als bij de meeste *Arabieren*. Zijne stem is diep, maar welluidend. Godsdienstdweeperij is de meest heerschende trek van zijn gelaat. Op het voorhoofd, op de regter wang en op de regter hand draagt hij eene kleine *tatouering*. Zijne kleeding is hoogst eenvoudig, nog meer van pronk ontbloot dan die der meeste *Scheiks*. Gewoonlijk draagt hij een' witten *haikh*, en daarover een' bruinen, van kemelshaar geweven *bernoes*. Uit eenen hoop gemeene *Arabieren* zou men hem niet onderkennen. Alleen in zijne wapenen en in het zadeltuig van zijn rijpaard toont hij eenige pracht. Even eenvoudig is zijne overige leefwijs. Sedert de *Franschen* zijn paleis te *Maskara* vernield hebben, bewoont hij de gewone tent der *Arabieren*, welke hij zelden, en dan nog voor korten tijd, met zijn te *Tekedempt* nieuwgebouwd paleis verwisselt. Hij is matig in zijne voeding, schuwt noch honger noch vermoeijenissen, en gaat door voor den besten ruiter in geheel het land. ABD-EL-KADER's moeder leeft nog; zij heet ZORA, en staat onder de *Arabieren* in den reuk van heiligheid. Het is eene reeds bejaarde vrouw van bedaarden en helderen geest, en zij deelt geenszins in den dweependen haat der overige inboorlingen tegen de *Christenen*. Terwijl de overige grooten en *Marabouts* van het land meestal vier vrouwen hebben, heeft ABD-EL-KADER er slechts ééne; deze is schoon en beminnelijk, van een' stil-

len, naar het zwaarmoedige overhellenden aard, en leeft slechts voor hare kinderen. Haar gemaal acht haar, doch toont haar weinig teederheid. Niet zelden duurt het maanden, eer hij haar eens bezoekt; doch, ondanks alle aansporing, heeft hij evenwel nooit kunnen besluiten, meer dan deze ééne vrouw te nemen. Zijne buitengewone kuischheid te midden van een volk, dat zich aan de schandelijkste ontuchtigheden overgeeft, is een der meest in het oog vallende eigenheden van het karakter dezes merkwaardigen mans. Het gezin van den *Emir* bestaat uit twee dochters, de eene nabij den huwbaren ouderdom, de andere een kind van drie jaren. Zijn eenige zoon is in October 1837, vier jaren oud zijnde, gestorven. ABD-EL-KADER is zeer vroom en zijn geloof met geestdrift toegedaan. Driemaal daags houdt hij, in het gezigt van zijn leger, voor zijne tent zijn gebed en buigt zijn hoofd in het stof. Somwijlen predikt hij ook, met aanwending van al de pracht zijner beeldrijke Oostersche taal, welker geheim hij in hoogeren graad bezit dan eenig *Marabout*. Zijne liefelijk klinkende stem komt hem hierbij zeer goed te pas. Desniettemin deelt hij niet in de wilde, terugstootende dweepzucht van den grooten hoop zijner landgenooten. Hij spreekt levendig, maar nooit met heftigheid. Niet zelden is zijn onderhoud schitterend; krachtige woorden en treffende gedachten stroomen hem dan van de tong. Aan eenen afgezant van den Maarschalk CLAUSEL, die hem, na het innemen van *Tlemsen*, eenen dreigenden brief geschreven had, antwoordde hij: »Wanneer gij aan den zeeoever staat en de visschen ziet zwemmen, denkt gij misschien, dat gij slechts de hand behoeft uit te steken om ze te grijpen; maar zij ontslippen u op het oogenblik, dat gij waant hen gegrepen te hebben. Volg hen, zoo gij durft, in het u vreemde element! Even als de visch heer is van den oceaan, even zoo is de *Arabier* de gebieder der woestijn." Over het algemeen regeert ABD-EL-KADER de *Arabieren* met veel zachtheid, oefent dikwijls grootmoedigheid jegens zijne vijanden, en de doodstraffen zijn in dit land nooit zeldzamer geweest, dan onder zijne heerschappij. Opmerkelijk is het ook, dat er nimmer, zelfs niet in tijden van tegenspoed, toen zijne getrouwste stammen van hem afvielen, pogingen gedaan zijn om hem te vermoorden. Hij woont in eene opene tent, en doorwandelt dikwerf alleen en ongewapend

de *docars*, (dorpen van tenten) waar hij steeds met liefde en eerbied ontvangen werd."

DE FRANSCHE PACHTER EN VORST SCHWARTZENBERG.

In den veldtogt van het jaar 1814 werd *Petit-Bourg* door den Vorst VAN SCHWARTZENBERG, opperbevelhebber van de legers der bondgenooten, bezet. Hij vestigde er zijn hoofdkwartier, en uit deze stelling sloeg hij de troepenbewegingen om *Parijs* en *Fontainebleau* gade, waar de groote gebeurtenissen van dat gewigtig tijdsgewricht beslist werden. De voornaamste *Oostenrijksche*, *Pruissische* en *Beijersche* officieren waren op de naburige landgoederen ingekwartierd; de soldaten lagen in de vlekken en dorpen van den omtrek, en wel in zulk eene menigte, dat vele huisgezinnen gedwongen werden, er zelfs tot twintig toe op te nemen; een uiterst drukkende, maar door den oorlog en den toestand der zaken onvermijdelijk geworden last. Hoe streng men zich nu ook beijverde, om krijgstucht onder de troepen der verbondene Mogendheden te handhaven, ging er nogtans zelden een dag, ja een uur voorbij, waarop niet de eene of andere geweldddadigheid geoefend werd. Nu eens was een korenveld platgetrapt, dan weder waren, in het fraaije park van *Petit-Bourg*, boomen afgezaagd, om brandstof te erlangen tot het toebereiden der ontzettende stukken rundvleesch, en meer dergelijke feiten, welker herinnering zich uit het geheugen, althans van het tegenwoordig geslacht, bezwaarlijk verliezen zal. Hoe veel gestolen mondbehoeften, hoeveel kostbaar, maar half rijp van de boomen geplukt fruit, waarmede de *Kozakken* zich te goed deden! Hoe veel kleine plunderingen van eijeren, hoenders en duiven, die op de pachthoeven gepleegd werden! Een overwinnaar is de grootste van alle ontvreemders. Doch dan komt ook alles op één uit, of het een veroverd koningrijk is of een geroofde os of hoen: dit zijn zoo goed als kleine koningrijken! Onbeschrijfelijk hebben de landeigenaars in dien tijd moeten lijden. Het eene oogenblik den aanstormenden vijand ter prooije gelaten, het andere door de *Franschen* zelven bezet, die of een kortstondig voordeel behaalden of grond slaakten, werd zulk eene hoeve soms twee- of meermalen op éénen dag door vreemden en door weinig minder vijandelijk handelende

vrienden overstroomd. — Desniettemin was er gedurende dezen strijd een tijdvak, waarin men zelfs niet over zich verkrijgen kon, eene klagt bij den bevelhebber in te brengen, zoo streng eene straf was door de legerverordeningen op het geringste vergrijp der soldaten gesteld; ja bij ernstiger misdrijven was de krijgsraad oogenblikkelijk met een doodvonnis bij de hand. Uit menschelijkheid getroostte men zich dus liever het verlies van een schaap of van een pond of wat vruchten, dan den ongelukkigen marodeur aan het strafregt zijner landgenooten over te leveren. Ondertusschen werd toch eenmaal een zoo verregaande diefstal gepleegd, dat de beroofde, een pachter van *Choisy-sous-Etioles*, welk dorp omstreeks *Villeneuve-Saint-Georges* gelegen is, daarover in den woedendsten toorn geraakte. Door dringende omstandigheden genoodzaakt, met zijn gezin drie of vier dagen ter laatstgenoemde plaats door te brengen, had de pachter zijne boerderij aan eenige vrouwen moeten toevertrouwen, die tweemaal 's weeks boter en kaas op de naaste markt te verkoopen hadden. De *Duitsche* soldaten, van des pachters afwezigheid kennis bekomen hebbende, braken 's nachts in zijnen wijnkelder, voerden uit denzelven in den eersten nacht al zijnen afgetapten gewonen wijn mede, en handelden in de beide volgende op dezelfde wijs met vijfhonderd flesschen extra-fijnen wijn, dien hij voor bijzonder plegtige gelegenheden bewaarde. Alles ging, door den duister begunstigd, stil en onbemerkt in zijn werk. Het is niet gebleken, of niet ook het hoenderhok zwaar te lijden gehad had; de hoofdzaak heeft voor nevendingen waarschijnlijk geene oplettendheid gelaten. Toen nu de pachter terugkwam, was zijne gramschap onbegrensd. Als een razende wolf, want woede maakt ons den wilden dieren gelijk, was hij weldra in geweldige sprongen de ruimte doorgerend, die zijne woning van de *Seine* scheidde, stak de rivier over, en vervoegde zich in het hoofdkwartier bij den Vorst VAN SCHWARTZENBERG; want hij twijfelde niet, of de dieven behoorden tot de in den omtrek liggende regementen, hetgeen ten overvloede door verlorene knoopen, schoenspijkers, pompons en vele andere blijken bevestigd werd. Een *Duitscher* toch is veel te onbedacht, om niet zoodanige, tot een regelmatig vonnis vereischte bewijsstukken achter te laten. Met zijne gewone minzaamheid verleende de Vorst den landman gehoor, en, nadat hij de aan-

klagt vernomen had, vroeg hij hem: of hij ook wist, tot welke straf de door hem beschuldigden onmisbaar veroordeeld moesten worden? — »Ik weet het," hernam de van woede nog ziedende pachter; »maar zij hebben het verdiend!" — »Bedenk er u nog eens op," sprak de Vorst op nieuw, »en kom morgen ochtend weder bij mij. Blijft gij er op staan, zoo wordt krijgsraad gespannen, en dan volgt er, gelijk van zelf spreekt, een doodvonnis."

Mijn besluit blijft onherroepelijk, dacht de pachter in het naar huis gaan; waarom zou ik die plunderaars nog sparen? En dan, kan ik het helpen, dat hunne eigene wetten hen ter dood veroordeelen? Ik zou met gevangenisstraf tevreden geweest zijn.

Den volgenden dag reikt de Vorst den nog steeds onbuigzamen pachter de hand, en zegt: »Welnu, wat hebt gij besloten?"

»Dat ik er niet van afzie, de dieven voor den krijgsraad te brengen," hernam de harde klager.

»Zijt gij bij geval in uw vroeger leven ook soldaat geweest?" vroeg de Vorst op nieuw.

»Op mijnen ouderdom is ieder hier te lande soldaat geweest."

De Vorst peinsde eene wijl; vervolgens hief hij weder aan: »De drie *Duitschers* zijn mij reeds uitgeleverd geworden; alvorens ik echter morgen den krijgsraad doe bijeenkomen, noodig ik u, om ten 10 ure bij mij op het kasteel te komen."

De hoevenaar verscheen stipt op het bestemde uur; maar tot nog toe had niets zijnen wraaklust doen wankelen. In zijn oud soldatengemoed vereenigde zich de gramschap van den geplunderden landbouwer met den stillen wrok van den overwonnen krijgsman, en tusschen die beide hartstogten geraakten verstand en medelijden in de klem.

»Ziedaar de drie soldaten, tegen welke gij als aanklager optreedt; het zijn drie *Saksers*, en wel broeders!" zeî de Vorst tot den pachter.

»Het doet mij leed, dat zij broeders zijn. Het is zeker hard, *drie broeders te doen fusilleren*; maar het is hunne eigene schuld."

»Eer wij hen naar den krijgsraad zenden," viel de Vorst hem in de rede, »moeten gij en de delinquenten te zamen met mij eten. Wij willen alle vijf eerst ons ontbijt nemen. Komt, gaat zitten!"

Toen deze zonderlinge en in den beginne niet weinig ver-

jegene gasten eenige glazen wijn gedronken hadden, en de bedienden steeds vlijtig bleven inschenken, gewenden zij zich allengskens aan hunnen wonderlijken toestand.

»Waar hebt gij den oorlog helpen voeren?" vroeg de Vorst den pachter, zonder daarbij eenig oogmerk te verraden.

»In *Italië* en ook in *Duitschland*, uwe Hoogheid!"

De *Saksers*, die de *Fransche* taal magtig waren, luisterden met ingespannene oplettendheid naar het op deze wijs begonnen gesprek.

»Zijt gij ook wel eens bij de inneming van eenige stad tegenwoordig geweest?"

»Voorzeker!"

»Ook bij andere aanvallen?"

»Ja, Prins; het ging er menigmaal heet genoeg toe. Eens vooral joegen wij den vijand van achter eene pachthoeve op, en legden de woning in de asch; al wat er in was, was goede buit."

»Op uwe gezondheid!" zeî de Vorst, en schonk den *Franschman* eigenhandig zijn glas weder vol. »Ga voort met uwe vertelling!" (De drie soldaten haalden naauwelijks adem.)

»*Ma foi!* wij maakten het, zoo als men in een veroverd land gewoon is; wij aten, dronken, en namen kwartier bij de burgers. Ik kwam bij eenen Predikant te wonen, en gedurende de twee maanden, welke ik bij hem doorgebragt heb, kan ik gerust verzekeren, dat het braadspit zelden zonder hoenders geweest is."

»Uwe gezondheid, heer pachter!" Met deze woorden schonk de Vorst hem alweder in.

»En, waren zijne hoenders vet, zoo was zijn wijn niet minder lekker; ik heb zijne laatste flesch leeggedronken."

»Ongetwijfeld werd zij u dan regt *vriendschappelijk opgedrongen?*"

»Wel waarom niet? Daar was die oude vrek de regte toe. Maar ik had wel eens willen zien, wie mij belet zou hebben, mijn eigen keldermeester te wezen."

»Doch, zoo hij u nu eens den sleutel geweigerd had?"

»Ik was immers soldaat; wel, dan had ik de deur opengetrapt."

»Uwe gezondheid, heer pachter!" En de Vorst schonk in. »Dus zoudt gij de deur opengetrapt hebben? Maar... de krijgsraad...?"

»Ba! *krijgsraad in een veroverd land!* Nu ja! Liever, ik zou veroordeeld geworden zijn, om bij de achterhoede van het regement te blijven."

»Pen en papier!" riep de Vorst eenen bediende toe. Hij schreef, en las vervolgens den pachter de volgende regels voor: »Ik, pachter te *Choisy-sous-Etioles*, een gewezen »soldaat, die den oorlog in *Italië* en in *Duitschland* heb »helpen voeren, en somwijlen, uit eigene aandrift en tegen »den wil mijns gastheers, diens wijn gedronken, maar daar-»voor nimmer straf geleden heb, bewillig desniettemin, dat »de tegenwoordige drie *Saksische* soldaten, tot straf dat zij »mijnen wijnkelder geplunderd hebben, *zonder genade ter »dood verwezen worden.*" — »Onderteeken, heer pachter!" Doch de pachter nam de hem toegereikte pen niet, maar daarentegen stok en hoed, en poogde, vol schaamte, de deur te bereiken.

»Neen! zoo komt gij niet weg!" riep de Vorst hem lagchend achterna. »Bereken uw verlies, en wij zullen het zamen vereffenen. Doe alsof ik u den wijn had afgekocht."

»Gaat!" sprak hij vervolgens tot de van vreugd en aandoening verstomde *Saksers*. »Ik veroordeel u onherroepelijk, *drie maanden lang water te drinken.*"

KINDERARBEID IN DE ENGELSCHE FABRIJKEN.

De mishandeling der *Engelsche* fabrijkwerkers, aan welke op vele plaatsen slechts de keus overblijft, om zich met lijf en ziel ter genade der rijke fabrijkanten te stellen, of wel van honger te sterven, is reeds dikwijls het onderwerp van openbare verhandelingen geweest; maar, zoo de praktikale grondregel van *hondenwerk met hondenloon*, op volwassenen toegepast, reeds onze deernis wekt, zoo rilt elke vezel van het menschelijk gestel van verontwaardiging, wanneer men kinderen van 8 tot 10 jaren onder meer dan menschelijke inspanning bezwijken en daarbij aan gedurige mishandeling blootgesteld ziet. De volgende daadzaken zijn gebleken uit geregtelijke, onder eede afgelegde getuigenissen in een plaats gehad hebbend geding binnen de fabrijkstad *Leeds*, en hierbij kan men verzekerd zijn, dat, hetgeen in de fabrijk van den bij het proces betrokken eigenaar te *Leeds* voorviel, in elke vlasspinnerij van *Engeland* gebruikelijk is. — De vast-

gestelde arbeidsuren voor de, in de vlasspinnerij van den Heer MARSHALL, te *Leeds*, (een bekend *liberaal* lid van het Parlement) werkende kinderen, waaronder vele beneden de 9 jaren gevonden worden, zijn van 5 ure 's morgens tot 9 ure 's avonds. Gedurende dit gansche tijdsverloop van zestien uren worden veertig minuten rustens voor het middagmaal en buitendien geene enkele minuut verademing toegestaan. Het werk geschiedt in eenen met longverterend stof vervulden dampkring; het is den kinderen *niet geoorloofd te drinken* of ook slechts een oogenblik te gaan zitten; het is hun niet geoorloofd een woord te spreken, of in den zomer zich het zweet af te droogen; de geringste overtreding dezer vreeselijke verbodsbepalingen wordt aan de kinderen met onttrekking van de middagrust en van het middageten, als ook met zweepslagen op de bloote schouders gestraft. Zinkt een dier blanke slavenkinderen, door slaap overweldigd, neder, zoo grijpt de steeds aanwezige fabrijk- of liever slaven-opzigter het aan, en dompelt het tot over het hoofd in eene gereedstaande kuip vol ijskoud water; daarna wordt het kind met zweepslagen weder aan zijn werk gedreven, en de natte kleederen kleven vast aan deszelfs door den ingespannen arbeid zweetende leden! — De ijzingwekkende gevolgen van zulk eene handelwijs op ligchaam en geest van geheele geslachten fabrijkwerkers zijn met geene woorden te schilderen. Doch dit kan bij herhaling verzekerd worden, dat in de bovenstaande schildering geene syllabe vervat is, die niet op onwedersprekelijk bewezene daakzaken berust.

DE SLAG BIJ LUTZEN IN 1813.

(*Vervolg van bl.* 349.)

MARIA, de dochter van den Predikant te *D.*, had zoo even het venster van haar slaapkamertje geopend, en met vroom gevoel in den lagchenden lentemorgen naar buiten gezien, toen hare vriendin, AMALIA VAN R. op de pastorij kwam, om haar tot eene ochtendwandeling af te halen.

»O dat is lief van u, AMALIA!" riep het meisje; »maar dan moet mijn broeder ook mede. Wacht, ik ga op vaders kamer, om hem te roepen!" Met deze woorden snelde MA-

RIA heen, om FERDINAND te halen, die ook naauwelijks gehoord had, dat AMALIA beneden was, of hij maakte zich; zoo snel zijn gekwetste arm het veroorloofde, gereed om uit te gaan, en sprong, nog knoopende aan den band, waarin hij dien droeg, den trap af. De oude Dominé zag met regt innige vreugde door het venster, toen de twee meisjes met FERDINAND over het voorplein gingen, en vooral verheugde hij zich over den knappen jongen zelven, die in de zwarte huzaren-uniform regt manhaftig daar henen trad, en den arm zoo trotsch in het windsel droeg, alsof het eene ridderorde ware. De zachte blaauwe oogen en het jeugdig blozende gelaat met de kleine zwarte onderofficiersknevels, staken regt zonderling bij het vreeselijke doodshoofd af, hetwelk van den schako naar beneden grijnsde. De Prediker kon zich niet verzadigen met zijnen FERDINAND te zien, en zich naauwelijks verbeelden, dat hij een en dezelfde persoon was met den luchtigen *Berlijner* student; die vóór zes weken was teruggekeerd; over het algemeen had de knaap een zoo manhaftig voorkomen gekregen, dat de een weinig schuins staande schako slechts met moeite, in den zwarten krijgsman, ook den vrolijken kwant deed herkennen. Op de Universiteit had, wel is waar, FERDINAND allerlei kwajongensstreken uitgevoerd, welke zijnen vader niet zelden voor de toekomst bezorgd gemaakt hadden; maar bij dat alles troostte de oude heer zich met de herinring aan zijne eigene akadêmische loopbaan, en meer nog met de herhaalde verzekeringen van AMALIA: »FERDINAND, vaderlief, begaat zeker nimmer eenige misdaad, ook niet de geringste; daarvoor sta ik u borg!"

Nu, dacht dan de Predikant, aan eene goede vrouw is geen ding onmogelijk; die kan alles, en dus ook een' man tot orde brengen en er hem in houden; het zal nog wel gaan.

FERDINAND en AMALIA waren door Mevrouw VAN R. en door wijlen de pastorin, die boezemvriendinnen geweest waren, reeds van kindsbeen af voor elkander bestemd geworden, gelijk men zulks evenzeer omtrent WILLEM VAN R. en MARIA gedaan had. De harten der kinderen stemden volkomen in met de wenschen hunner-ouders; FERDINAND en AMALIA hielden hartelijk veel van elkander, en WILLEM en MARIA beminden zich weêrkeerig boven alle beschrijving. WILLEM was, overeenkomstig zijne neiging, soldaat gewor-

den, en FERDINAND had te *Berlijn* in de Godgeleerdheid gestudeerd, om eens, wanneer alles naar wensch slaagde, zijnen vader in deszelfs predikambt te kunnen opvolgen, opdat zij allen, wanneer WILLEM te eeniger tijd het goed overnam, ongescheiden zouden kunnen bijeen blijven. Thans echter was ook hij de roepstem van zijnen Koning gevolgd, en had, tot bestrijding van den algemeenen vijand, de wapenen opgevat. Als zwarte huzaar had hij aan het eerste gevecht, dat geleverd werd, deel genomen, en ook terstond reeds het ongeluk gehad, gekwetst te worden.

Het was een wonderschoone morgen; de hemel lachte in zijne vergeet-mij-niet-kleur zacht en minzaam den stervelingen toe, en MARIA, die een weinig achter de anderen gebleven was, vouwde, vol van een vroom vertrouwen, hare handen, en bad om het behoud van haren geliefde; door dit gebed wilde zij haar heden meer dan immer beklemd hart lucht geven. Zij nam WILLEM's beeldtenis, welke zij aan een vuurkleurig lint steeds op haar hart droeg, en kon zich bij het gezigt daarvan niet langer van schreijen onthouden. Het beeld zag haar zoo liefdevol en vriendelijk, maar daarbij ook tevens zoo weemoedig aan, dat de smart, van haren hartvriend gescheiden te zijn, gedurig onlijdelijker werd, hare tranen verdubbelden, en haar snikken eindelijk FERDINAND en AMALIA uit hunne liefdesmijmeringen wekte.

»O mijne lieve, lieve MARIA!" zei AMALIA troostend, »schrei toch niet; vertrouw op God; Hij, die den doodelijken slag van FERDINAND's hoofd geweerd heeft, zal ook uwen WILLEM beschermen; gij, goed, lief meisje, zult hem voorzeker niet verliezen!"

»Ach, ik ben heden zoo angstig, ik weet niet waarom; geheel mijn hart is zoo onbeschrijfelijk beklemd! Of WILLEM wel zoo, even als wij, den blaauwen hemel aanschouwt? — O God! wie weet, of ik hem niet reeds verloren heb?"

»Kom, zusjelief, wees sterk en moedig!" zei de huzaar; »eerst eergisteren nog hebt gij immers een' brief uit *Leipzig* ontvangen, die naauwelijks een paar dagen oud was, en in vijf dagen tijds is er zeker niet zoo veel bijzonders voorgevallen. Gaat het er al eens heet toe, zoo denk, alle kogels treffen niet. Mijn arm zal spoedig geheeld zijn, dan ga ook ik weder naar mijn regement; en hoe zal ik dan ferm en welgemoed van u afscheid kunnen nemen, wanneer gij te huis zoo troosteloos achterblijft?"

»O lieve FERDINAND! nog in lang kunt gij niet weg," riep nu de verschrikte AMALIA. »Geniet toch in rust de oppassing, welke gij thans kunt hebben. Daar ginds wordt het zeker weder erger met u, wanneer gij de trouwe zorg uwer zuster ontbeert."

»Mijne AMALIA," zei FERDINAND, het meisje met den linkerarm aan zijn hart drukkende, »gij weet, hoe lief ik u, hoe lief ik mijnen vader en MARIA heb; doch het zou verraad aan mijnen Koning en aan mijn vaderland zijn, wanneer ik een oogenblik langer bleef, dan mijne wond zulks noodig maakt. Er is thans behoefte aan goede armen, en hoe frisscher en moediger wij ons tot het groote werk begeven, des te spoediger zal het volbragt zijn, en ongestoord blijf ik dan bij u, als een vrij man, in zijne vrije woning, aan de zijde zijner trouwe vrouw zijn leven slijtende."

»Wij meisjes hebben zeker ook gevoel, en wel een regt warm gevoel, voor de vrijheid van ons vaderland, en beminnen onzen Koning zoo goed als gij; maar aan het bloedige oorlogswerk kunnen wij zoo koelbloedig niet denken, en willen deze meerderheid aan u, mannen, ook in het geheel niet betwisten; doch geloof vrij, dat het voor ons minnend hart eene regt groote, bittere smart, ja een ware doodsangst is, wanneer wij weten, dat hij, dien wij liefhebben, aan zoo vele gevaren blootgesteld is."

»Ach, ja wel!" zuchtte MARIA, »dag en nacht denken wij aan ulieden, en wagen het niet, ons levendig voor te stellen, hoe gij woedend op leven en dood met de vijanden vecht, zonder de doodsmart uwer arme meisjes te tellen."

»Gij doet ons onregt, lieve MARIA; geloof niet, dat wij, om het welzijn van ons vaderland, het uwe immer vergeten; zie, dat juist maakt mijn vaderland uit, daarom noem ik het met trotschheid mijn lieve *Duitsche* land, omdat het voor mij een rein hart heeft opgekweekt, dat in trouwe liefde voor mij klopt, en omdat al de lieven, die ik op aarde bezit, er in wonen. Mijn vaderland en mijne liefde voor u, mijne dierbaren, hangt zoo naauw aan elkander, dat ik aan de laatste niet denken kan, zonder tevens voor het andere te ontbranden; en de gedachte, dat een lief en vroom meisjeshart voor ons bidt, verheft en versterkt ons meer dan ons eigen bidden, omdat gijlieden dan toch veel beter bidden kunt dan wij. Ja, dat geloof ik gewis. Zie, even als uw broeder, als mijn vader en ik, u nooit iets hebben kunnen

weigeren, en even als gij het steeds waart, die eigenlijk de heerschappij in huis voerdet, op echte meisjesmanier, met een lief woord en een' vriendelijken blik, even zoo, meen ik, kan de goede God het engelreine meisje, dat Hem bidt, niets weigeren. Denkt ook niet, dat, in het heete gewoel van den strijd, wij, uit dorst naar de overwinning, of zelfs wel uit ijdele eerzucht, niet aan u denken! Toen ik bij *Leitzkau* tot het flankeren voorreed, dacht ik: »O goede God, sterk en hoed mij!" en terwijl ik dit dacht, stond uw beeld, AMALIA, zoo nabij en zoo levendig mij voor de ziel, dat ik, onder het bidden, uwer regt innig indachtig was. »Nu dan, voor mijne lieve AMALIA en voor mijn vaderland!" riep ik mijzelven toe, en galoppeerde nu frischweg op de flankeurlinie in, die zich voor het dorp geformeerd had. De eerste, dien ik ontmoette, was een huzaren-officier, die mij wakker en stout te gemoet draafde; hij wilde, op *Fransche* manier, regt netjes en sierlijk met mij beginnen te schwadronneren; maar ik gaf hem, in plaats daarvan, zoo snel mogelijk een veeg in de regterhand, dat hij de sabel liet vallen, en snel zijn paard wendde, om achter zijne linie te komen. Den hoogen schimmel, dien hij reed, had ik drommels gaarne gehad; daarom zette ik hem wakker achterna, en zat mijnen man reeds digt op den nek, toen ik den roep achter mij hoorde: »Arrètéz, Prussien!" en eer ik het voorzag had ik den houw in den schouder. Tot geluk kwam onze Luitenant, een hupsche moedige jongen, juist aangerend, en deelde den huzaar zijn verdiende loon toe; ik reed terug, liet mij verbinden, en was regt blijde, toen uw oom, AMALIA, mij zeide, dat ik naar huis rijden, u allen zijnenwege groeten moest, maar toch vooral niet langer wegblijven, dan mijne wond het vereischte. Zie, lieve MARIA, even als ik aan mijne lieve AMALIA dacht, zoo denkt onze goede WILLEM ook zeker met de teederste liefde aan u, wanneer hij zijne fuseliers in het vuur leidt."

»En evenwel kondt gij, om den schimmel van den *Franschman* buit te maken, u zoo blindelings in het gevaar wagen? FERDINAND, FERDINAND, eer wij weder scheiden, zult gij mij plegtig moeten belooven, om den wille van geen paard ooit weder uw leven op het spel te zetten."

»Het was eene soort van dronkenschap, waarin men zichzelven niet regt meester is; heb ik maar eerst dat werk wat meer bij de hand gehad, dan zal ik er wel wat bedaarder

bij worden." Door het vertellen van haren broeder was MARIA merkelijk opgebeurd, en begon reeds weder met AMALIA te schertsen, en te dreigen, dat FERDINAND en WILLEM, voor al den angst, welken zij thans hunne meisjes aandeden, naderhand eens ter deeg getuchtigd zouden worden.

Aldus pratende, waren zij op eene hoogte gekomen, van welke zij verre heen in de landstreek zien konden, aan welker grenzen thans het krijgstooneel genaderd was, en waar MARIA wist, dat haar WILLEM zich bevond. Er was voor haar iets weemoedig geruststellends in gelegen, dat zij van hier haren blik aan dat gedeelte van den horizon hechten kon, hetwelk haren geliefde verborg, en met tranen van minnend verlangen staarde zij in het vriendelijke blaauw dier hemelstreek. Een tijdlang hadden alle drie hier, in gedachten verzonken, bij elkander gestaan, toen MARIA, met al de teekenen der hoogste ongerustheid, den peinzend naast zijne AMALIA staanden FERDINAND vroeg: »Luister toch eens — wat is dat voor een dof gedreun, dat van daar ginds hier henen klinkt? — Om Gods wil," voegde zij, bleek wordende, er bij, »het is misschien wel schieten!"

FERDINAND luisterde oplettend, ging met het oor op den grond liggen, en zei toen: »Ja, meisjes, het is kanonvuur en wel een zeer zwaar — niet ver van hier, misschien tien of twaalf mijlen — het moet er heet toegaan."

»O Gij goede, goede God!" zuchtte MARIA half onmagtig, »mijn arme WILLEM!" en AMALIA klemde zich angstig aan haren FERDINAND, als wilde zij hem beletten daar henen te snellen, waar het doodelijke geschut brullend den heeten dag verkondigde. FERDINAND, welken die bekende roepstem mede onrust bragt, en die haakte het gevaar der wapenbroeders te deelen, om daarna ook deel te hebben aan hunne zegepraal, poogde niettemin de meisjes neder te zetten, en zeide, dat zonder schieten de zaak toch niet afgedaan kon worden, ofschoon het beter ware, met de sabel er op te toffelen, en vol te houden tot dat geen *Franschman* meer op den *Duitschen* grond aanwezig was. Vervolgens ried hij, vooral met oogmerk om MARIA zoo spoedig mogelijk aan haren angst te ontrukken, terstond naar beneden in het dorp te gaan, en zijnen vader, als ook AMALIA's moeder, kennis van de zaak te geven. Bevend volgde AMALIA hem; maar MARIA, die haren geliefde, in dezen heeten slag gekwetst, hulpeloos waande te zien sterven, en in haren

angst zich deze vreeselijke beelden nog vreeselijker afschilderde, moest zich door haren broeder bijna naar huis laten dragen, waar zelfs de hartelijke, liefdevolle vertroostingen van den goeden, ouden vader, die haar vóór alle dingen tot een vast vertrouwen op Gods bescherming en de zegepraal der regtvaardige zaak vermaande, de troostelooze naauwelijks gerustsstellen konden. Doch FERDINAND kon het, ondanks het smeeken van zijnen vader, ondanks de heete tranen van zijne AMALIA, die snikkend hem aan den hals hing, te huis niet langer uithouden.

»Neen, vader," sprak hij, »ik kan, ik mag niet langer toeven; ik voel, dat mijn arm weder zoo ver hersteld is, dat ik de sabel kan voeren, en zoo is het dan mijn heilige pligt, naar het regement terug te keeren en dood en gevaar met mijne wapenbroeders te deelen. Alle, zelfs het minste dralen zou verraad zijn aan Koning en vaderland, misdadig omtrent God, die ons thans zoo heerlijk tegen de verachters van zijn woord bijstaat, die ons op dit oogenblik aanmaant met alle krachten te strijden, en voor wiens roepstem ik het houde, dat ik, juist nu, het gebulder van het geschut heb moeten hooren; derhalve wil ik dan ook nog heden, nog in dit zelfde uur, onder zijne hoede, mij met mijn paard op weg begeven. Wij zijn op dit oogenblik toch reeds treurig gestemd; laat ons maar terstond het bittere van het afscheid er bijvoegen, en op deze wijs den kelk des lijdens, dien wij toch drinken moeten, eer wij tot de vreugde komen, in ééne teug ledigen. Is het niet zoo, vader? Heb ik geen gelijk, mijne waarde AMALIA?"

Het meisje zonk schreijend aan zijne borst, en waagde niet langer, den wakkeren strijder van het op hem rustende werk des doods terug te houden; evenwel was het haar onmogelijk, regtstreeks in zijn vertrek te bewilligen; maar de oude Predikant, zich vermannende, verblijdde zich over zijnen zoon, lachte goedkeurend door de tranen henen, welke het scheiden van zijnen eenigen hem afperste, en zeide: »Rijd met God, mijn lieve, goede FERDINAND; strijd, onder zijne bescherming, dapper voor uw vaderland, voor de vrijheid van het *Duitsche* volk, voor uwen Koning; maar mijn zoon, denk daarbij ook aan uwen ouden vader; denk aan het hart, dat met zoo trouwe liefde aan u hangt! God zal, dit vertrouw ik, alles ten beste keeren; Hij zal met u zijn, gelijk Hij met u allen, gij wakkere strijders, zoo blijkbaar

is, en zal u gezond tot de uwen terugvoeren; of, mag dit niet zijn, heeft Hij u verkoren om als offer voor uw vaderland te vallen, zoo...." De oude man kon niet verder spreken; zijn snikken smoorde zijne stem; luid weenende stonden de meisjes om hem en om FERDINAND, die, zelf innig aangedaan, zijne krachten zamenraapte, ras opsprong en naar buiten snelde, om aanstalten tot zijne reis te maken. Eer een half uur verloopen was, draafde hij op zijn wakker paardje dezelfde hoogte over, waar de roepstem van het geschut hem in de ooren geklonken had; was hij over den heuvel henen, zoo was ook het dorpje uit zijn gezigt verdwenen; hij hield dus zijn paard een oogenblik aan, zond nog den laatsten blik, den laatsten kus naar beneden in het dal, en draafde toen moedig henen naar het oord, van waar nog gedurig zware slagen van het geschut zijn oor troffen. Van het afscheidstooneel geen woord!

De eerste dagen verliepen in sprakelooze smart, en zelfs daarna wilden rust en tevredenheid hare woning niet weder in het midden der verlatenen opslaan. Stil en in zich gekeerd zat de droeve vader in het prieel van zijnen kleinen tuin, en het gezigt der weder verjongde natuur mét al hare heerlijkheid, dat anders zijn hart zoo weldadig verkwikte, was niet in staat, den ouden man zijn lijden te doen vergeten; in zijn vriendelijk tuinkamertje, waar hij zich anders door den een' of anderen lievelingsarbeid, of door zijne hem zoo waarde boeken, zoo gaarne boeijen liet, kon hij het nu in 't geheel niet meer uithouden; zijn eenigste troost was nog, met WILLEM's moeder, bij welke hij in dezen tijd bijna geheele dagen doorbragt, van de beide afwezigen te spreken, en op de landkaart elke plaats op te zoeken, waar zij zich waarschijnlijkst bevinden zouden. In zijne jeugd had hij het schoone *Saksen* nagenoeg geheel doorkruist, en met name kende hij de streek, waar de oorlog thans woedde, zeer naauwkeurig. Zoo kwam dan, bij het lezen der namen van deze of gene plaats, den goeden oude menig vroeger door hem beleefd voorval in de gedachte, welks mededeeling de bedroefde moeder en hemzelven eenigzins afleiding en troost verschafte. De twee meisjes echter vermogten, wegens al te grooten angst en onrust, aan deze gesprekken geen deel te nemen; nu eens wandelden zij treurig in den tuin van het slot, dan weder bestegen zij den heuvel, en zagen naar de onlangs nog zoo onrustige land-

streek henen, die zich thans stil en kalm voor hare blikken uitstrekte, en in die stilte het lot der haar dierbare personen voor haar verborg. Deze verlatenheid was bijzonder voor de arme MARIA regt benaauwend; een bang voorgevoel zeide haar, dat haar WILLEM in de gevaren van den schrikkelijken dag gedeeld had, en met nog banger voorgevoel hield zij zich verzekerd, dat de gevaren van dien dag niet sparend hem voorbijgegaan waren. Met ongeduld wenschte zij naar eenig berigt van hetgeen destijds gebeurd was, en evenwel zag zij dat berigt met den hoogsten angst te gemoet. De zoo gevreesde boodschap kwam dan ook, en was voor de geheele familie schrikkelijk, het allerschrikkelijkst voor MARIA: bij *Lutzen* was het tot een' moorddadigen slag gekomen, na welken de vijand het veld behouden had; WILLEM's regement had den aanval gedaan, en was in het heetst van het gevecht geweest. WILLEM zelf — dus luidde de brief van een' zijner regementskameraden aan den Predikant — had met zijne kompagnie de spits der voorhoede uitgemaakt, en was, bij den storm op *Groot-Görschen*, als echte zoon zijns vaderlands gevallen. *Fransche* dragonders hadden hem en zijne getrouwen, met welke hij al te vermetel in het dorp gedrongen was, omsingeld, en het wakkere hoopje bijna geheel in de pan gehakt.

Doodsbleek, met een' wanhopigen uitroep van: »Nu moge God ons bijstaan!" legde de oude man den brief uit de hand; de vrouwen traden de kamer binnen, en lazen terstond op zijn aangezigt de vreeselijke tijding, welke de brief gebragt had. Wie zou zich vermeten, den ontzettenden toestand der ongelukkigen te schilderen? WILLEM's moeder was troosteloos, en de van alle hoop beroofde MARIA stortte in eene heete zenuwkoorts, uit welke slechts hare jeugd en de sterkte van haar door geene stadsopvoeding verzwakt ligchaam haar, na eenige maanden, vermogten te redden.

(*Het vervolg hierna.*)

CUBA.

Ongastvrij Cuba! wie u roem',
Uw weeldrig erf een' lusthof noem',
En in uw' kreits zijn Eden zoek',

Uw naam klinkt mij in 't oor als vloek!
Hoe mild de Schepper u beschonk,
Ik zie in u een moordspelonk;
En, vond ik buiten u geen rust,
Dan welkom Groenlands barre kust!
Of moest ik immer balling zijn
In Zara's heete zandwoestijn,
Ik koos het ijs, of 't schroeijend zand,
Voor uw ongastvrij, weeldrig strand,
Waar Godsdiensthaat en dweepzucht woont,
Waar zelfs geen doode wordt verschoond,
Waar priesterwoede, uit ketterhaat,
Zelfs lijken in den kerkban slaat,
En aan het zielloos overschot,
God lastrende in den naam van God,
Een plekje gronds tot rust ontzegt,
Zoo lang aan 't stof de banvloek hecht;
Een banvloek door de hel gewrocht,
En slechts door goud weêr afgekocht.
Gij, gij, ontmenschte Priesterschaar!
Gij hebt, met huichlend rouwmisbaar,
Uw' ketterhaat, die niets verschoont,
Reeds tweemaal aan mijn' stam betoond, (*)
De laatste woning 't stof betwist,
En doode en doodkleed uit de kist
Gescheurd, gesleurd door stof en slijk;
Gij zongt den boetpsalm bij het lijk;
Gij hebt de reeds verstijfde leên
Ten spot doen strekken van 't gemeen,
De ziel in 's Hoogsten naam verdoemd,

(*) Des Dichters Oom en Neef stierven te *St. Jago.* Aan beide lijken werd aanvankelijk, als aan die van ketters, eene rustplaats op het kerkhof ontzegd. Een te *St. Jago* wonende vriend der overledenen verwierf echter, voor eene belangrijke geldelijke opoffering, de toestemming der Geestelijkheid tot de begravenis, onder de volgende plegtigheden: de doodkisten werden in de kerk gebragt en geopend, de lijken gehuld in een schandkleed, de banvloek werd uitgesproken en het *Miserere* gezongen; daarna volgde de absolutie en begravenis. En dit alles gebeurde in de tegenwoordige Eeuw!

Haar 's Duivels zeekre prooi genoemd,
En eerst na 't huichlendst kinderspel
Verklaardet gij haar uit de hel,
Uit kerkban, en van eeuwge straf
Verlost, en gaaft gij 't lijk een graf!
Ach! gave God, verdoolde schaar,
Die knielt bij 't dweepziek kerkgebaar,
Dat ras van uw misleid gezigt
De tastbre blinddoek wierd geligt:
Dan zoudt gij, om uwe eigen schuld
Met demoed en berouw vervuld,
Niet langer, met een trotsch gevoel,
U zetten op Gods regterstoel,
Noch dooden weren uit het graf,
En doemen hen tot eeuwge straf.
Dan, ziende op 's Hoogsten menschenmin,
En 't hart vervuld met Christenzin,
Zoudt gij, waar 't doodkleed werd gespreid,
De oneindige barmhartigheid
Geenszins, met strafbren eigenwaan,
In uw bekrompen banden slaan;
Maar, in uw eigen oog te kleen
Als midlaar voor Gods troon te treên,
Berustende in des Hemels wil,
Zweegt gij bij 't graf ootmoedig stil.
Ongastvrij Cuba! wierd dit lot
Uw volk verleend, door gunst van God,
Bij 't Eden, dat Zijn hand u schonk,
Dan noemde ik u geen moordspelonk;
Dan ware uw naam geen vloek; uw strand
Wierd dan, voor Zara's schroeijend zand
Noch Groenlands eeuwenheugend ijs,
Ontvlugt, maar ware een Paradijs.

HET QUID PRO QUO.

In een klein stedeken achter *Landsberg* aan de *Warta* besloot een schoolmeester, zijnen Koning FREDERIK WILLEM DEN IV, die er zou doorreizen, plegtstatig aan het hoofd zijner kweekelingen te begroeten. Zijn rok had eene snede, die hem bij zulk eene groote gelegenheid al te ouderwets

voorkwam. Hij liet zich dus in haast een' nieuwen maken, natuurlijk te borg, want, hij was een Duitsch schoolmeester. Dus ligchamelijk uitgedost, rustte hij zich verder intellectueel toe met eene redevoering en een gedicht; de eerste wilde hij voor den Koning opzeggen, het andere hem overhandigen. De gewenschte, vooruit bezongen dag was gekomen, de nieuwe rok ook; de Koning ontbrak nog alleen. Reeds vroeg stond de arme schoolmeester, aan de spits zijner, ditmaal eens regt schoon gewasschen bengels, op den grooten weg; deelde nu en dan, onder de al te dartele schooljeugd, oorvijgen uit, om rust en orde te handhaven, en poogde zichzelven, in de tusschenpoozen van werkeloosheid, naar al de regelen der logica te bewijzen, dat zijn gedurig toenemende honger slechts inbeelding was. De Koning kwam nog altijd niet. Eindelijk moest de dialektiek van den schoolmonarch voor zijnen honger onderdoen. Als een voorzigtig bevelhebber, stelde hij posten uit, die hem 's Vorsten aannadering berigten moesten, en ijlde toen in zijne woning. Nog naauwelijks had hij hier, om hem niet te bemorsen, zijnen nieuwen rok uitgetrokken, nog naauwelijks een paar beten roggebrood met spek doorgezwolgen, of een zijner schildwachten, *Frits de primus*, vliegt de deur in, met den roep: »Schielijk, schielijk, meester, de Koning komt!" IJlings werpt de man zich het kleed aan het lijf, rent voort, en komt nog even bij tijds, om zijne onderdanige rede aan den vriendelijken Vorst te houden. Toen zij ten einde is, tast hij in den zak, om zijn gedicht te overhandigen, en reikt den Koning het papier, dat hij er uithaalt, toe. De Koning ziet het in, fronst de wenkbraauwen, doch glimlacht weldra minzaam, en geeft het zijnen adjudant over, met de woorden: »Zorg voor de betaling!" In de haast had namelijk de schoolmeester in den verkeerden zak getast, en, in stede van het gedicht, de onbetaalde kleedermakersrekening den Vorst overhandigd.

HENDRIK DE IV OP REIS.

Hendrik de IV van *Frankrijk* kwam op zekeren dag, na eene vermoeijende reis, te *Amiens* aan. Een redenaar der plaats, gezonden om hem te begroeten, begon zijne aan-

spraak met eene lange reeks van hoogdravende eerbenamingen, zoo als: »Verheven Souverein! Goede! Genadige! Grootmoedige! — »En dood-moede," viel de Koning hem in de rede.

Dezelfde Vorst werd eens, in een landstadje, door den hoofdredenaar der plaats met eene aanspraak verwelkomd. Terwijl de man harangeerde, begon, op geringen afstand, een ezel uit al zijne magt te balken. »Één voor één, als het u belieft, Heeren!" zei de Koning.

REGTMATIGE RANGÖRDE.

Een voerman haalde eenen anderen voerman op den grooten weg in. »Wat hebt gij op uwen wagen geladen?" vroeg de achterste den voorsten. »Rum en brandewijn," was het antwoord. — »Nu, blijf mij dan maar vooruit; dat is in den regel: ik breng grafzerken."

ONGELUKKIGE MISVATTING.

Op een bal danste eene jonge juffer van ongeveer achtenveertig jaren met een jong officier. Zij gleed uit, en zou gevallen zijn, had haar danser haar niet nog juist van pas opgevangen en opgehouden, waarbij hij toevallig haar de hand drukte. Met aanminnige beschaamdheid fluisterde hem de schoone toe: »Spreek met mijne moeder!"

WIEN PAST DE SCHOEN?

Te *** maakte een handelaar bekend, dat hij zijne katoenen, ter opruiming, beneden den prijs, dien zij hemzelven kostten, wilde uitverkoopen. Iemand, die den man kende, zeide: »Dat kan hij niet; want hij heeft er geen »halven cent voor betaald!"

MENGELWERK.

DE HEERSCHAPPIJ VAN HET EIGENBELANG OVER 'S MENSCHEN VERSTAND. (*)

Door

S. K. DE WAARD,

Leeraar der Doopsgezinden te Haarlem.

Ik heb ergens gelezen, dat de *St. Simonisten* hunne leer, die zoo wat naar een stelsel van gemeenschap van goederen trekt, onder anderen ook aan een' van de Heeren ROTHSCHILD gepredikt hebben, maar zonder gewenschten uitslag. Men kon den man hare nuttigheid en noodzakelijkheid voor het algemeene welzijn van ons geslacht maar niet beduiden. Veel beter ging dit steeds bij lieden, schraal van beurs, maar rijk in hervormingstheoriën, en ingenomen met het denkbeeld, om eene nieuwe wereld van welvaart en geluk te scheppen, van welker niet-bestaan zij proefondervindelijk overtuigd zijn. — Ik denk niet, dat mijne Hoorders juist zoo hoog met de leer van ST. SIMON loopen, om zich te verwonderen, dat een *Croesus* daar nog al wat tegen heeft. Maar waarom schudt deze het allermeest daarover zijn hoofd? Hebben zijne millioenen waarlijk het vermogen, om zijne oogen voor de gebreken van het bedoelde stelsel te openen, en het goede, zoo er dat in gevonden mógt worden, voor hem te bedekken; of ontveinst de man zijne overtuiging, opdat hij niet door dezelve gedrongen worde tot eene dadelijke scheiding van persoon en goederen? Is het op zijn verstand of op zijnen wil, dat zijne schatten hunnen invloed oefenen? Ik houd mij verzekerd, dat, als wij de zaak in

(*) Eene Voorlezing, gehouden in het Departement *Haarlem* der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, den 2 Maart 1841.

't afgetrokkene of met opzigt tot de menschen in 't algemeen beschouwen, ook het eerste geenszins mag uitgesloten worden, en acht het er verre af, dat het verstand des menschen van zijn belang onafhankelijk zoude zijn.

Geen nadenkende zal hierin ligt van mij verschillen; maar velen schijnen er toch niet zoo van doordrongen te wezen, als dit, om het belang der zaak, wenschelijk geacht mag worden. Gij kunt dit dikwijls opmerken in het harde oordeel, dat men velt over de genen, die in spreken en handelen zich door hun belang laten besturen. Als zij van regt en waarheid afwijken, of ook maar schijnen dit te doen, dan neemt men bijna altijd als ontwijfelbaar zeker aan, dat dit met bewustheid en opzettelijk ter kwader trouw en tegen beter weten aan geschiedt. En de leerboeken, die ons de regelen aanwijzen, om de waarheid te vinden en de dwaling te vermijden, zeggen ons wel met groote naauwkeurigheid, hoe wij, bij het waarnemen van de dingen buiten ons, onze zintuigen moeten gebruiken, hoe wij begrippen moeten vormen, hoe die scheiden en verbinden, hoe sluitredenen maken, en bij wettige gevolgtrekking van de eene waarheid tot de andere komen, om voor alle gevaar van dwalen ons te hoeden; maar wat den mensch het allermeest tot dwaling leidt, en hem van de waarheid verwijdert, dat roeren de meesten ter naauwernood aan.

Ik heb voorgenomen, G. H., thans uwe aandacht daarbij te bepalen, en tot onderwerp mijner voorlezing gekozen: *de heerschappij van het eigenbelang over 's menschen verstand.* Gij zult, hoop ik, dit onderwerp uwer aandacht niet geheel onwaardig achten. Het ligt op een gebied der menschelijke kennis, waarop de onderzoeker doorgaans zijne moeite ruim vindt beloond, op dat der kennis van den mensch zelven. Het is niet alleen in *theorie*, maar ook voor de *praktijk* belangrijk. Daarenboven, gedachtig aan de plaats, waar ik de eer heb te spreken, hoop ik dit, in den volsten zin, *tot nut van 't algemeen* te doen, en eene dienst aan mijn geheele geslacht te bewijzen, door een goed deel van deszelfs gebreken van de

lijst der verkeerdheden des harten op die der dwalingen des verstands over te schrijven. Op uwe belangstelling vertrouwende, verzoek ik uwe toegevendheid en verschooning voor het gebrekkige van mijne voordragt.

Het begrip van mijn onderwerp is eenvoudig en duidelijk. Al wat ons verhindert, om van eenige zaak, die anders binnen het bereik onzer kennis en bevatting ligt, een juist denkbeeld te krijgen en daarover naar waarheid te oordeelen, dat belemmert de vrije werking des verstands, dat voert daarover meer of minder heerschappij. Terwijl ik dit aan het eigenbelang, dit woord in ruimen zin genomen, toeken, is dat wel daarvan te onderscheiden, dat de mensch *spreekt*, zoo als zijn belang dat medebrengt, en een ding wit of zwart *noemt*, wanneer en omdat hij wenscht, dat dit zoo door anderen beschouwd worde; iets, dat zeker nog al zoo eens gebeurt in de wereld. Ik handel thans niet over *spreken*, maar over *denken*; niet over hetgeen men aan anderen *wil doen gelooven*, maar over *eigene beschouwing en overtuiging*, en beweer, dat die beschouwing en overtuiging veelal door het belang worden gewijzigd en bepaald.

Ik zal die heerschappij des belangs eerst uit de ondervinding, als een gewoon verschijnsel bij de menschen, U aanwijzen; ten andere, haar uit hare oorzaken nader verklaren; om daarna U nog met een woord te doen opmerken, van hoeveel belang het zij, haren vermogenden invloed wel in gedachte te houden.

I. Het kan oppervlakkig schijnen, alsof *belang* en *verstand* niets met elkander gemeen hadden. De vragen: wat ziet gij met het oog des ligchaams of der ziel, en wat verlangt gij te zien? betreffen toch geheel onderscheidene dingen. Men moet zien, wat er is, en zoo als het is, en men kan er dat maar niet plaatsen, noch het naar willekeur veranderen. Hoe gaarne ieder zijn' uil voor een' valk houde, er wordt daarmede geen enkele veêr in den vogel

veranderd; hij behoudt zijn uilengezigt: wat toovert dan de valkengedaante voor het oog des aanschouwers? Of ik al den paal, die de grens van mijn regt aanwijst, gaarne verder vooruit zag geplaatst, hij wijkt daarom geen duimbreed uit zijne steê: waar is dan de wonderkracht, die hem voor mij verzet? — Het vreemde dezer zaak verdwijnt, als wij behoorlijk onderscheiden tusschen het eigenlijke wezen der voorwerpen buiten ons en de gedaante, waarin wij ze waarnemen. Dat dit een en ander dikwijls verschilt, weet ieder: wij kunnen immers op velerlei wijze miszien. Dit laatste nu, de gedaante, waarin wij de dingen zien, staat met den wil des beschouwers wel degelijk en in allernaauwst verband. Ja, die uil blijft een uil op zichzelven en voor ieder' anderen; maar voor dien, die hem als een valk wil zien, heeft de gedaanteverwisseling plaats, en gaat zonder tooverij, ja zeer natuurlijk toe. Die grenspaal van mijn regt blijft wel onbewegelijk staan, en ieder ander, met uitzondering mogelijk van mijn' buurman, ziet hem ook op dezelfde plaats; maar voor mijn oog wordt hij verplaatst, gelijk de voorwerpen, als zij door eene middelstof gezien worden, die de lichtstralen breekt. Doch dat de ondervinding spreke!

In geene zaak roep ik met meer vertrouwen het getuigenis der ondervinding in, dan ter staving van de waarheid, dat de mensch in zijne beschouwing en beoordeeling van allerlei zaken door het belang wordt bestuurd. Ik behoef naar geene bewijzen te zoeken; zij liggen voor de hand en bieden zich als van zelve in overvloedige menigte aan. Nemen wij ten voorbeelde slechts eene en andere van de meest bekende zaken. Daar moet eene ledige staatskas aangevuld, een *deficit* gedekt worden. Er zijn vele lieden, die daarvoor raad geven; onder anderen deze tweederlei soort. Sommigen zeggen: men moest de couponknippers eens ter deeg nazitten: het is schreeuwend; daar zijn tonnen en millioenen schats, waarvan geen cent wordt betaald! Anderen meenen, die belasting ware onbillijk en onuitvoerbaar; maar de grondbezittingen, daar moet men het van hebben, en daar kan men het van krijgen.

Gij kent die menschen niet; maar behoef ik u te zeggen, dat die eersten geen groot deel van die tonnen en millioenen bezitten, en dat onder de laatsten geene lieden zijn, die akkers aan akkers hebben getrokken? — Er is sprake geweest over het verplaatsen van den zetel des bestuurs dezer Provincie van hier naar de Hoofdstad des Rijks. Wij hebben gehoord, wat wederzijds daarvan werd gezegd. Hier was het: welk eene ongehoorde hardheid en onbillijkheid, eene stad, na langgevestigd bezit, van een voorregt te berooven, welks verlies haar ondergang zou zijn, en dat ten behoeve van het magtige *Amsterdam*, voor hetwelk de aanwinst geheel onbeduidend zoude wezen! Daar voerde men de magt, d. i. de volkrijkheid van *Amsterdam* juist tot een' grond voor het tegendeel aan, en leî ons de kaart van *Noordholland* voor oogen, en wees op onze ligging, zoo nabij de grenzen, en vroeg, of het dan niet de ongerijmdheid en de onbillijkheid zelve ware, daar den zetel des bestuurs te willen hebben. — Toen de korenwet bij ons behandeld werd, heb ik landbouwers gehoord, die het graan verkoopen, en stedelingen, die het koopen en betalen moeten. Luide riepen gene: zou men dan, terwijl men ons met drukkende lasten heeft bezwaard, nog het land voor den vreemdeling openlaten, dat die onze korenmarkten overlade, en wij te gronde gaan? En deze: moeten wij dan, moeten onze arme dagglooners het brood duurder eten, opdat er de boeren wèl bij varen, of opdat eenige rijke grondeigenaars hunne schatten vermeerderen? — Hoort Gij sommigen zeggen: die ellendige stoomfabrieken; bronnen zijn het van armoede en zedeloosheid! terwijl anderen er dat onheil niet in vinden; let maar eens op, het zijn geene menschen, die in dezelfde betrekking tot die inrigtingen staan. Wilt Gij meer, vraagt den regter naar de uitkomst, als hij de getuigenissen van partij en tegenpartij heeft gehoord; den geschiedschrijver, hoe er de berigten uitzien, van deze en gene zijde ingewonnen. Leest de dagbladen van verschillende kleur. Hoort de stemmen van de linker en regter zijde, in de vergaderingen, waar de volken vertegenwoordigd worden. Kortom, gaat alle

standen der maatschappij door; daalt tot de laagste af; klimt tot de hoogste op; vestigt uwe opmerkzaamheid op beschaafde en onbeschaafde volken; overal en altijd vindt Gij hetzelfde verschijnsel weder. Men behoeft, waar eenig belang in het spel komt, maar weinige woorden van de menschen te hooren, en men weet, aan welke zijde het hunne gelegen is.

En zoo is het ook met een' en denzelfden mensch; zijne beschouwing der dingen blijft doorgaans niet gelijk, als zijn belang omtrent dezelve gewisseld is. Ik spreek niet van hen, die als de weerhaan draaijen met elken wind, en even gemakkelijk van partij als van rok verwisselen. Het dagboek uwer ervaring moet gansch niet naauwkeurig zijn bijgehouden, als Gij daarin niet leest van menschen, zelfs die op vastheid van beginselen roemen, en die toch vroeger en later andere namen gaven aan dezelfde zaak, omdat zij later wenschten, wat zij vroeger vreesden. O! stond het voor menigeen geschreven: zoo hebt gij toen over die zaak, over dien mensch gesproken, hij zou nog meer reden hebben om zich over zichzelven te verwonderen, dan nu over de verandering der dingen, die er rondom hem is voorgevallen.

Het is mogelijk, dat er onder U zijn, die het bijgebragte getuigenis der ondervinding niet laten gelden voor hetgeen ik daarmede bewijzen wil. Zij zullen dan tegen mij aanvoeren: gij hebt verklaard, te willen handelen, niet over hetgeen de menschen *zeggen*, maar over hetgeen zij *denken*, over hunne wezenlijke beschouwing en overtuiging; en de ondervinding leert ons alleen, wat zij *zeggen*: hoe dikwijls blijft hunne wezenlijke meening daarbij voor ons verborgen! — Maar neen, ik verwacht die tegenwerping niet. Ook ik ken de onzekerheid der gevolgtrekking: zoo wordt er gesproken, dus ook zoo gedacht. Doch denkt aan het volstrekt algemeene des aangeduiden verschijnsels, en zegt, of een *Timon* zelfs bij allen, die dan hunne overtuiging opzettelijk moesten ontveinzen en de waarheid geweld aandoen, dit vooronderstellen kan. Neen, hier

moet *verstandsdwaling*, door het belang te weeg gebragt, worden erkend.

Doch ik behoef mij ook niet eens alleen op de *algemeenheid* van dat spreken naar den eisch van het belang te beroepen. Ik schroom niet toe te staan, dat men lette zoo wel op de *hoedanigheid* als op de *hoeveelheid* der personen, die aan de eene en andere zijde zich laten hooren. Er zijn, aan weêrskanten, lieden, wier braafheid en goede trouw boven alle verdenking verheven zijn. Vindt Gij in 't geheel in uwen kring den man niet, van wien Gij zegt: rond en eerlijk is hij, en zuiver als goud in zijne beginselen; maar zijne vooringenomenheden, die moet men hem ten goede houden? Kent Gij er niet, wie het gansch niet schemert, en aan wier opregtheid te twijfelen Gij met reden voor eene beleediging zoudt houden, en die toch, als het hunne zaken, hunne liefhebberijen, hunne vrienden, hunne kinderen, het lieve vaderland, of wat hun al lief en dierbaar is, aangaat, tot de wonderlijkste beschouwingen en scheefste redeneringen zich laten vervoeren? Weinig moet hij wel op de menschen acht geven, die dit niet dagelijks opmerkt; of liever, het is zoo algemeen, dat het uit gewoonte niet meer opgemerkt wordt. En wat in de gewone gesprekken zich openbaart, datzelfde treffen wij ook in de verhandelingen der geleerden aan. Eene meening behoeft maar met zeker aangenomen of verworpen stelsel in verband te staan, en straks ziet men de partijen tot verdediging en aanval gereed, en de schranderste en geleerdste mannen kunnen dikwijls de waarheid niet zien, dewijl dat stelsel hun in het licht staat. Somwijlen belijden zij dit zelven, als zij, eindelijk die vooringenomenheid overwonnen hebbende, tot andere overtuiging zijn gekomen. — Neen, Toch.! tegen dat getuigenis der ondervinding valt niets in te brengen. Wij moeten het als een gewoon verschijnsel aannemen, dat wij menschen, bij de beschouwing en beoordeeling der dingen, door het belang worden beheerscht. Verschillend is buiten twijfel die heerschappij des belangs bij verschillende menschen, naar mate der helderheid van hun

doorzigt, der schranderheid van hun verstand, en naarmate zij meer of min in eigenlijken zin *egoïst* zijn. Maar geheel van haren invloed bevrijd, ik geloof niet, Toeh., dat Gij zulk een' mensch op de aarde zult vinden, al reist Gij haar ook in alle rigtingen rond, al bezoekt Gij ook iedere plek tusschen hare aspunten, waar ons geslacht zijnen zetel gevestigd heeft.

II. Ik heb omtrent de *verklaring* van het aangewezen verschijnsel reeds een' enkelen wenk gegeven. In het tweede gedeelte mijner rede moet ik hetgeen tot die verklaring dient nader ontwikkelen, door *de oorzaken van de heerschappij des belangs over ons verstand* voor U in het licht te stellen.

Die oorzaken, Toeh., liggen in de natuur van den mensch, en daarin juist niet diep verborgen. Er is een wijsgeerig stelsel — jammer, dat het al weer ten achtere is, omdat men maar altijd voortphilosopheert (*) — er is een wijsgeerig stelsel, dat de geheele massa der bestaande dingen eenvoudig verdeelt in twee deelen, in *ik* en *niet-ik*. Wat men ook in theorie van die leer moge zeggen, de teekenen der tijden duiden nog niet aan, dat het haar aan praktische aanhangers spoedig zal ontbreken. Zegt niet: welk eene ongelijkmatige verdeeling, dat kleine *ik* en dat onmetelijke *niet-ik!* Niet zelden schijnt de mensch die verdeeling zelfs in omgekeerde rede nog voor ongelijkmatig te houden, dat kleine *niet-ik* en dat groote *ik*, gelijk dan ook bij de philosophen het eerste in het laatste zich verloor, of, gelijk men spreekt, daarin opging. — Of wij het bekennen willen of niet, inderdaad verdeelen wij allen zoo. (†) Wij kunnen bij de beschou-

(*) Zou men ook in een' cirkel ronddraaijen? Zie GELLERT's *Fabelen; de Historie van den Hoed.*

(†) Moest ik eene *Grammatica* schrijven, mij dunkt ik zou allereerst handelen over de *Bezittelijke Voornaamwoorden*, als de groote rededeelen, die alle overige regeren: want elk woord krijgt voor mij eene veel krachtiger, dikwijls geheel andere beteekenis, als ik er het woordje *mijn* voor

wing van eene zaak veel vergeten; maar of het tot ons *ik* al of niet behoort, of het daarmede meer of minder in betrekking staat, dat vergeet niemand, dat is reeds in aanmerking genomen, vóór dat wij er zelven aan denken. En hiermede is in het algemeen de reden gegeven, waarom het belang op al onze beschouwingen, op al ons denken en redeneren van grooten invloed wezen moet.

Wij moeten echter, tot meerdere opheldering van de zaak, in bijzonderheden treden, en de wijze nagaan, waarop ons verstand werkzaam is. Ik zou, met de *Logica* in de hand, U van regel tot regel, van *formule* tot *formule* kunnen aantoonen, hoe het, bij het gebruik en de toepassing van die alle, grootelijks aankomt op de persoonlijke gesteldheid desgenen, die ze gebruiken en toepassen moet. Maar ik zou vreezen, zoodoende, twee fouten te begaan, die men beide aan een openbaar Spreker niet gemakkelijk vergeeft: mijne rede zou te lang worden en te droog. Bepalen wij ons daarom liever bij de twee voorname werkzaamheden, die het verstand te verrigten heeft, om tot de waarheid te komen: *juist waarnemen* en *juist oordeelen;* en Gij zult zien, dat het noch in het eene, noch in het andere van het eigenbelang onafhankelijk is.

Juist waarnemen. Kan de mensch dat? Ik ben geen *Pyrrhonist*, M. H., noch ook de leer toegedaan van die nieuwe twijfelaars, die het gebouw der menschelijke kennis met hunne verwoestende wapenen derwijze hebben aangevallen, dat zij zelven achten geen steen op den anderen gelaten te hebben; die stoutweg beweren, dat de mensch niet alleen niet kan weten, *hoe* de dingen buiten hem zijn, maar ook niet, *of* ze zijn; maar die toch, als zij het hoofd hard tegen een' balk stooten, niet dan met een pijnlijk gezigt over de mogelijkheid van het niet be-

---

plaats. Als b. v. het regt wordt gekrenkt, dat veroordeelt ieder regtschapen mensch; maar veel zwaarder wordt de misdaad, en veel scherper zijn oordeel over dezelve, als *zijn* regt wordt gekrenkt.

staan van dien balk redeneren. Doch men behoeft geen verklaard *Scepticus* te zijn, om te erkennen, dat onze kennis van de meeste, ja van alle zaken, in onzen tegenwoordigen staat, gebrekkig is, en dat de voorstelling, die wij daarvan verkrijgen, grootelijks van deze drie omstandigheden afhangt: vooreerst, de zijde, waarvan, en het standpunt, waaruit wij die beschouwen; ten andere, de bijzondere aandacht, die wij op bepaalde deelen en eigenschappen van dezelve vestigen; eindelijk, de verwachting, die wij vooraf daarvan hebben opgevat, of de voorstelling, die wij er in onze verbeelding van hebben gevormd. En in dit alles heeft het eigenbelang de hand.

Wat is er, gelijk in de Natuur, zoo ook in elken stand en in iedere betrekking van het leven, dat niet van gedaante verandert, naar gelange men het van deze of gene zijde, van verre of van nabij beschouwt? Hetzelfde landschap biedt de schoonste verscheidenheid en afwisseling van gezigten aan, of is eentoonig en vervelend; dezelfde toren staat scheef of regt, naar dat de beschouwer zich aan deze of gene zijde bevindt. Zoo schijnt ook dikwijls, naar het bepaalde gezigtspunt, eene inrigting tot heil of ten verderve voor den lande, eene daad loffelijk of berispelijk. En hoe veel, dat, in de verte gezien, nog al wat vertooning maakt, wordt onbeduidend, mogelijk afzigtelijk, als het van nabij wordt beschouwd! Nu moet wel een wijs waarnemer onpartijdig zijn, en de zaken van alle zijden en uit de meest verschillende oogpunten beschouwen. Maar hier zit juist de knoop. Het is het eigenbelang, dat ons van die wijsheid en onpartijdigheid voor een goed deel berooft. Het plaatst ons onwillekeurig op dat standpunt, van waar wij de zaken zoo gaarne zien. Wij mogen, onszelven overwinnende, het al eens verlaten; dikwijls zonder dat wij het merken, zijn wij er naar teruggekeerd, en zien weer hetzelfde als te voren. De staatsdienaar aan de zijde van zijnen Koning, en de volksvertegenwoordiger op de bank der oppositie; zij zien het punt van overweging elk van zijne zijde en met een verschillend oog. Als de tijd het rad der gebeurtenissen heeft omgedraaid, en daarmede

deze mannen van plaats en belangen doen verwisselen, dan zien zij beide het ding weer anders. Maar dan zijn ze ongelukkig meestal ook vergeten, wat ze te voren gezien hebben; want ook op het geheugen heeft het belang eenen veelvermogenden invloed.

Naauw verwant met dit verschil van gezigtspunt is het verschil van opmerkzaamheid op deze of gene deelen of eigenschappen van eenig voorwerp. Dat overzien en in ons begrip bevatten van de dingen in hun geheel, dat is zoo onze zaak niet. Wij vestigen den blik altijd het meest, dikwijls uitsluitend, op bijzondere gedeelten; en de indrukken, welke deze op onze ziel maken, bepalen het denkbeeld, dat wij ons van de zaak vormen. Hoe kan het anders, of dit denkbeeld moet verschillende zijn, naar gelange de aandacht onderscheiden wordt gerigt? Laat een natuurkundige, een oudheidkenner, een landbouwer, een handelaar, een krijgsman, of wien gij hier ook wilt bijvoegen, ieder afzonderlijk dezelfde reis doen, en hoort hun verslag van dezelfde landen; hoe hebben zij ze niet met verschillende oogen gezien! Op plaatsen, voor den een' zoo aantrekkelijk, dat hij er naauwelijks van scheiden kon, daar heeft de andere zich verveeld. Inrigtingen, welker nuttigheid de een niet hoog genoeg weet te verheffen, die heeft de andere niet eens opgemerkt, of hij komt terug, om ze te bedillen. Menschen, met wier eenvoudigheid en rondheid de een is ingenomen, die noemt de andere onbeschaafd en lomp. Ziet, zoo gaat het ons, reizigers door de wereld! Al betreden wij ook denzelfden weg; al staan wij ook op dezelfde plek in het veld des maatschappelijken levens, onder dezelfde personen, voor hetzelfde gebouw van wetenschap, kunst en smaak, of voor het groote staatsgebouw: wij zien niet hetzelfde, omdat de aandacht des eenen hierop, die des anderen daarop gevestigd is. In het gedrag van dezen mensch is, gelijk het gewoonlijk gaat, wijsheid en dwaasheid, goed en kwaad. Sommigen zien op dat eerste, en spreken van hem, als van een' Engel; anderen merken het laatste op, en hij is hun een Duivel. Dit boek heeft schoone en min-

der schoone bladzijden; de eerste hebben de aandacht van deze, de laatste die van andere lezers tot zich getrokken, en zoo is het eene kostelijke aanwinst voor onze litteratuur, of — naar de prullenkast verwezen. Maar wat is het, dat onze aandacht bestuurt, en op dit of dat punt bijzonder rigt, daarbij boven andere doet verwijlen? Behoef ik hier het veel gebezigde woord wel voor iemand uwer te noemen? Hoe weinig ontglipt onzer opmerking, wat maar van verre met ons belang in verband staat; hoeveel zien wij voorbij, omdat het ons niet betreft! — Scherpziende oogen hebben wij voor het kwade in personen of zaken, die ons in den weg staan; maar die integendeel ons dienstig zijn, daarvan staan voor ons de deugden in het licht, de gebreken in de schaduw. Vanhier gebeurt het niet alleen, dat de een iets hoogst voortreffelijks ziet in hetgeen, wat de ander als verwerpelijk beschouwt; maar ook, dat veranderde omstandigheden en betrekkingen, vooral waar behoefte aan dienstbetoon uit ontstaat, soms op eens iemand de oogen openen voor goede hoedanigheden in personen, welke hij te voren in hen niet had gezien; terwijl integendeel, als men iemand niet meer noodig heeft, ook hetgeen anders in hem geprezen werd weldra uit oog en geheugen verdwijnt. De attentie is anders gewijzigd; daarom worden de dingen ook anders waargenomen.

Er is nog iets, waardoor het eigenbelang op de juistheid onzer waarnemingen eenen verstorenden invloed heeft. Het doet ons, namelijk, zoo ligt een denkbeeld opvatten van eene zaak, nog vóór dat wij die hebben beschouwd; en wel een denkbeeld, waarin wij behagen scheppen, dat onze geheele ziel inneemt. Het zijn die kinderen onzer verbeelding, die kleur en gedaante geven aan de voorwerpen, welke deze geenszins hebben, ja ons als voor de oogen tooveren, wat in het geheel niet bestaat. Ik behoef mij geenszins te beroepen op het domste bijgeloof, dat al de hersenschimmen, die men het eenmaal in het hoofd heeft gepraat, buiten zich kan zien, noch op dweepers, die enkel in eene wereld leven van gevoel en verbeelding, zoo hoog en fijn van lucht, dat het gezond verstand er niet

in kan ademen. Ik zou op geleerden kunnen wijzen, om hunne uitgebreide kennis, heldere inzigten en diep nadenken beroemd. Geschiedkundigen van grooten naam hebben eerst den loop der gebeurtenissen naar hunne denkbeelden ontworpen, *geconstrueerd* noemt men het; daarna onderzoekende, vonden zij inderdaad ook alles juist zoodanig geschied, als het door hen was gedacht. Niet anders is het vele en groote stelselmakers in allerlei wetenschappen gegaan, en beroemde oordeelkundigen en uitleggers van gewijde en ongewijde schriften. Dat, meenen zij, terwijl zij het boek openen, dat moet er staan, en dat moet het beteekenen. En zij zien toe; en het staat er voor hen ook zoo te lezen, en het heeft ook dien zin. Zoo hebben wij, gewone menschen in het gewone leven, ook onze te voren opgevatte gedachten over gebeurtenissen, gevoelens, woorden, hoe die gesproken zullen zijn en wat er mede is gemeend; en zoo wordt het dan ook bevonden te zijn. Wij zijn hierin niet geheel ongelijk aan den man, die meende een voorwerp *voor* zijnen kijker te hebben, en tegen iets aan zag, dat *in* den kijker zat.

Als eene tweede werkzaamheid van het verstand, waarop wij hebben te letten, noemde ik *juist oordeelen*. Ook hierin wordt het door het eigenbelang ligtelijk belemmerd. Ik behoef dit, na al het gesprokene, niet in het breede meer te betoogen. *Waarnemen* en *oordeelen* zijn werkzaamheden van den geest, zoo naauw met elkander verbonden, dat hetgene van het eerste, met opzigt tot ons onderwerp, bewezen is, ook noodzakelijk van het laatste geldt. Immers, is die waarneming niet naauwkeurig, en heb ik geene juiste kennis verkregen van de zaken, waarover ik oordeelen zal, hoe kan dan mijn oordeel gegrond wezen? Met onwaarheid beginnende, zal ik toch wel tot geene ware gevolgtrekking komen. Als *a* gelijk is aan *b*, en *b* gelijk aan *c*, dan is *a* ook gelijk aan *c*. Ja, dit gaat voortreffelijk met mathematische lijnen; maar als nu *a*, *b* en *c* niet zulke lijnen, maar zaken vertegenwoordigen, welke voor ons eene sterke aantrekkende of afstoo-

tende kracht hebben, dan zijn al die oorzaken, die wij omtrent het *waarnemen* opmerkten, ook hier aanwezig, om ons in die vergelijking te doen miszien en alzoo verkeerd oordeelen.

Doch het oordeel is meestal niet met eene enkele daad van vergelijking en gevolgtrekking verrigt. Eene geheele reeks van grootheden staat tegen eene andere ter vergelijking over, en eene zeer uitvoerige bewerking toont eerst duidelijk de regte slotsom aan. De uiterste naauwlettendheid wordt daarbij vereischt op het gewigt van ieder bewijs, de wettigheid van elke gevolgtrekking, en wel dezelfde naauwlettendheid omtrent de gronden voor en tegen. Maar Gij herinnert U, wat ik van het eigenbelang en deszelfs invloed ter besturing en bepaling van de opmerkzaamheid heb gezegd; en Gij zult gevoelen, dat er juist daardoor fout op fout in de redenering moet gemaakt worden, als er een maar eenigzins ingewikkeld vraagstuk, met dat belang in verband staande, op te lossen is. Men ziet alle bewijzen, die voor een gewenscht besluit pleiten, en deze in hunne volle kracht; maar de andere, hoe vele worden er van voorbijgezien, en die er nog overblijven, hoe zijn ze niet van kracht en zamenhang geheel beroofd! Wat wonder, dat men zichzelven het regt toekent, en ook meent dat naar waarheid en billijkheid te doen, ofschoon de zaak aan den onpartijdige zich in een gansch ander licht vertoone?

Daarenboven hoe verschillend is niet de kracht en indruk der bewijzen, om ons tot overtuiging te brengen! Daar zijn twee uitersten. Beide zijn ze der waarheid nadeelig. Overhaasting in het oordeel, en traagheid om tot overtuiging te komen, die schier alle kracht van bewijs wederstaat. Meent niet, dat dit een en ander, als lijnregt tegen elkander strijdende, ook alleen bij verschillende personen gevonden kan worden, bij ligtgeloovigen en ongeloovigen. Neen, de ongeloovigsten zijn te gelijk ligtgeloovig op hunne beurt; maar voor andere, voor de tegenovergestelde zaken. Dezelfde mensch is nu spoedig met zijn oordeel gereed; dan moet hij zich wel tienmaal

bedenken, of het ook nog anders kan zijn, en elk aangevoerd bewijs wordt door hem gewogen en nog eens gewogen, vóór dat hij tot een besluit komt. — Hoe komt dat? — Neen, Toch., Gij vraagt dat niet in ernst. Daar mogen tevens nog andere redenen voor bestaan; eene, die meer dan alle andere te zamen geldt, is eenvoudig daarin gelegen, of het slot van zijn betoog is, dat hij gelijk heeft, of ongelijk.

Eindelijk, gelijk ik straks van vooraf opgevatte denkbeelden gesproken heb, die de juistheid der waarneming verhinderen, zoo zijn er ook vooraf opgevatte besluiten; *vooroordeelen* noemt men ze. Vooroordeelen? Mag men daarvan spreken in deze verlichte eeuw? In vele opzigten toont zij zich op zonderlinge wijze van vooroordeelen vrij. Wat is er aangenomen, dat niet op nieuw wordt onderzocht, in twijfel getrokken, verworpen? Maar, Toch., ik zou toonen van uwe verlichting geen groot denkbeeld te hebben, als ik meende U te moeten aanwijzen, dat al dat nader onderzoeken, twijfelen en verwerpen ook geenszins zonder vooroordeel toegaat, en dat vrij van vooroordeel zijn, een goed is, waarop niet ligt iemand, neen, in volstrekten zin, niemand met regt zich beroemen zal. En welke vooroordeelen zijn nu de hardnekkigste, de onoverwinnelijkste? Het zijn die, welke in onze belangen hunnen grond hebben, welke daardoor gesteund worden. Welsprekend moest gij zijn, als gij wildet betoogen, dat onze Maatschappij goed is en den naam waardig, dien zij draagt, voor hen, die eenmaal tegen haar zijn ingenomen; maar indien deze dan nog hun gewin hebben in hetgeen, waartegen zij is gerigt, uw naam zou ik boven dien van DEMOSTHENES schrijven, als gij ook maar eene enkele van hunne twijfelingen kondet overwinnen.

Ik meen hiermede genoegzaam verklaard te hebben, wat de ondervinding ons, aangaande de heerschappij van het belang over ons verstand, leert. Ja, naar waarheid zoeken, enkel om der waarheid wil, door niets in het opsporen van haar zich te laten belemmeren, door niets weerhouden te worden, om haar aan te nemen, waar en

hoe men haar vinde, dat klinkt fraai en is gemakkelijk gezegd. Maar, als nu de waarheid deze is, dat het stelsel, door u verdedigd, van grond is ontbloot; dat in uw regtsgeding het ongelijk aan uwe zijde is; dat uw mededinger u overtreft in geschiktheid en bevoegdheid voor den post, waarnaar gij staat — ik houd u voor een rondborstig man, en eerlijk genoeg, om ook hier de waarheid aan te nemen, als zij u middagklaar bewezen wordt; maar zijn de zaken maar eenigzins ingewikkeld, dan moet gij gansch geen gewoon mensch zijn, als het geene groote moeite kost, om u aan het verstand te brengen, wat de man, die tegen u overstaat, terstond zoo duidelijk inziet en volkomen bevat.

III. Zijt Gij het met mij eens, G. H., omtrent de waarheid van het gesprokene, Gij zult dan evenzeer met mij overtuigd wezen, dat wij ons met geene nuttelooze en onvruchtbare bespiegeling hebben bezig gehouden. Integendeel, de kennis der heerschappij van het belang over ons verstand kan ons, bij regt gebruik, ten hoogste nuttig zijn in het leven. Vergunt mij, nog met één woord uwe aandacht daarop te vestigen.

Bij regt gebruik, zeide ik: want de stelling, door mij voorgedragen, is ook voor misbruik vatbaar. De twijfelaar zal haar gereedelijk aangrijpen, om zijn wantrouwen tegen alle geschiedkundige waarheid, ja zijn loochenen van de waarheid der menschelijke kennis in het algemeen te regtvaardigen. Maar geschiedt dit met grond? Een verstandig regter weet, dat de getuigen, die voor hem verschijnen zullen, partijdig kunnen zijn; maar hij vooronderstelt daarom nog niet, dat alle een valsch getuigenis zullen geven. Nog meer; hij weet, dat deze of die medderdaad in de zaak, die hij beslissen moet, meer of min betrokken is, en hij kent daarvan den invloed op zijne verklaring, en zelfs dan nog acht hij die verklaring niet van alle waarde ontbloot, maar hoort haar met oordeel des onderscheids. Zoo ook vinden wij wel reden tot voor-

zigtigheid, niet tot onbepaald wantrouwen, in de heerschappij van het belang over het verstand.

Tot het regte gebruik van de overwogene waarheid hebben wij op haar te letten met het oog op onze medemenschen en op onszelven.

Ik sprak van eene dienst aan geheel ons geslacht te bewijzen, door een deel van deszelfs gebreken van de lijst der verkeerdheden des harten op die van de dwalingen des verstands over te schrijven. Ik beweer daarmede niet, dat die dwalingen, door het eigenbelang te weeg gebragt, onschuldig, alle geheel onschuldig zouden zijn; zij staan met zedelijke gebreken in het naauwst verband, ja hebben daarin haren grond. Maar dwalingen zijn het toch, veel meer verschoonbaar, dan opzettelijke kwade trouw. En zoo is die dienst geenszins gering in de oogen van een ieder, die liever het goede dan het kwade, of, zoo gij wilt, liever het kleiner dan het grooter kwaad in zijnen evenmensch ziet. Treurig ware het voor dezen gesteld, zonder de overtuiging, die ik bij U heb trachten te verlevendigen. Laat haar varen, en wat zult Gij van de zedelijke gesteldheid der menschen denken? Ziet daar dien man, die vroeger geheel eenstemmig met u over sommige misbruiken sprak. Sedert zijne verheffing tot dien hoogen post spreekt hij uit een' anderen mond, en laakt niet meer, maar verschoont of prijst, wat hij te voren gispte. Die lage vleijer der genen, die hem bevorderd hebben, of hem verder kunnen bevorderen! — Hoort die twee partijen. Beide, zoo als zij de zaak aan u voorstellen, hebben volkomen gelijk. Een van beide is alzoo onbeschaamd genoeg, om zich door leugens te regtvaardigen! — Vraagt eens, hoe, in geval van onteigening of toegekende schâvergoeding, de menschen berekenen, wat hun toekomt. Die gewetenloozen, het kost hun niets, de buitensporigste verklaring voor billijk op te geven! — Hoort in twisten pleitgedingen de ongerijmdste stellingen verdedigen door mannen, die anders nog al weten, wat regt en waar is. De zaak moet gewonnen worden; naar regt en waarheid vragen zij niet! — Denkt aan collegiën en vergaderingen

van allerlei soort en rang. Men komt bijeen, om algemeene belangen te behartigen; maar ziet, wat er gebeurt, als bijzondere aangelegenheden in het spel komen. Gevoel van pligt, van heiligen ambtspligt kent men niet!... Doch waar zoude ik, dus voortgaande, eindigen? Wat ik bedoel, is niet iets, dat wij hier of daar, maar dat wij overal opmerken. Ik ben afkeerig van overdrijven, met welk doel het ook geschiede. Neen, ik zeg niet, dat er geene draaijers zijn, geene aanbidders van de opgaande zon, geene menschen, die het blozen verleerd, en die woord en gebaren in hunne magt hebben, om hunne gedachten en gevoelens te verbergen. Maar, met den aangewezen invloed des belangs op het verstand voor oogen, kan ik al die harde uitspraken niet onbepaald doen, en zie ik, dat de menschen dikwijls niet zoo slecht zijn, als zij schijnen te wezen. Denken wij aan dien invloed, eer wij over anderen oordeelen, over hen vooral, die in geheel anderen kring dan wij zijn geplaatst, in andere en veranderde betrekkingen en verbindtenissen leven, en die in hunne belangen tegen ons over zijn gesteld, en ons oordeel zal zachter en billijker zijn.

Wat ons de menschen in een minder ongunstig licht doet beschouwen, datzelfde leert ons tevens, niet te veel van hen te verwachten, niet onbedachtzaam hun ons vertrouwen te schenken. — *Consequent* zijn, zichzelven gelijk blijven, dat mag men toch van een' man van beginselen vorderen? — Ja, M. H.; maar ziet de wereld wisselen, de groote en kleine belangen keeren, en denkt aan het gesprokene, en rekent op die *consequentie* toch niet te veel, zoo gij u niet aan droevige teleurstelling wilt wagen. Vergeet dat gesprokene ook niet, waar het de vraag geldt, aan wien gij uwe belangen vertrouwen moogt. Gij hebt raad en voorlichting noodig in eene zaak van groote aangelegenheid. Gij spreekt met eenen man, der zake kundig en van edele inborst. Vergunt mij u te vragen: zijn uwe belangen ook met de zijne in strijd? Niemand uwer zegge: zou ik dan dien stipt eerlijken en door en door kundigen man wantrouwen? Mijn vriend, ook ik ken

uwen raadsman en acht hem hoog; ook ik haat, als gij, het wantrouwen, dat steeds begint met het kwade te vermoeden: maar een vertrouwen, dat geen acht slaat op het vermogen des belangs, om het oog, dat anders helder ziet, te benevelen, neen, dat is het regte niet. Wilt gij weten, wie het zijn, die het meest verbitterd in het gemoed zeggen: daar is geen deugd, daar is geen goede trouw in de wereld! Zij zijn het, die, den aangeduiden raad niet in acht nemende, in hun vertrouwen worden teleurgesteld.

Maar wij hebben ook, en vooral met opzigt tot onszelven, op die heerschappij des eigenbelangs te letten, opdat wij daartegen op onze hoede zijn. Wij kunnen het voor ons, als redelijke wezens, toch niet anders dan diep vernederend achten, onder eene magt te staan, die onzen vrijen geest in zijne werking belemmert en onze oogen voor de waarheid verblindt. En de dwalingen, waartoe zij ons voert, op zichzelve reeds niet onschuldig, brengen op hare beurt te weeg, dat wij begeeren, wat onredelijk, en doen, wat onregtvaardig is. Zouden dan onze inzigten en onze overtuiging geene voorwerpen van oplettendheid, van strenge beproeving moeten zijn, of zij ook door ons belang zijn gewijzigd? Maar meer dan dit. Er is niet slechts te vragen, of wij door het belang tot dwaling vervoerd zijn, maar ook te waken, dat wij het niet worden; er is te strijden tegen die vernederende en verderfelijke heerschappij, opdat wij hare banden verbreken. Hoe zullen wij tot die vrijheid komen? Denkt niet, dat dit met oefening des verstands tot uitbreiding onzer kennis, tot opscherping van ons oordeel te doen zij. Deze is nuttig, maar op zichzelve niet genoeg. Men komt met haar niet tot de grondoorzaak van het kwaad; die ligt in het verkeerde hart. Het is de zelfzucht, die ons overheerscht; daartegen moet gestreden, die moet overwonnen en bedwongen worden, of al het andere baat ons niets. Zelfzucht — Leden der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen!* De naam onzer Maatschappij moet niet tegen ons getuigen. De geest van haren stichter, de geest van Hem,

dien deze in ootmoed volgde, die moet in ons zijn; die is het, welke ons verstand vrij maakt, om onbelemmerd de waarheid te zoeken.

DE GENEESKUNDE OP JAVA.

> Le roy FERDINAND, envoyant des colonies aux *Indes*, pourveut sagement qu'on n'enast aulcuns escholiers de la jurisprudence, jugeant avecques PLATON, que c'est une mauvaise provision de pais que *jurisconsultes* et *médecins*.
>
> MONTAIGNE.

De Oostindische bezittingen trekken tegenwoordig niet weinig de aandacht tot zich van het zoogenoemde moederland, en met regt; aan eene dochter, welke zoo veel voor de hulpbehoevende moederlijke huishouding overmaakt, mag wel eene meer dan gewone oplettendheid geschonken worden. Terwijl, zoo als dit van zelf spreekt, de stoffelijke belangen van de kolonie steeds op den voorgrond staan, schijnen evenwel de belangen der bezorgers niet altijd even zeer behartigd. Men zoude dit althans vermoeden uit een en ander, hetwelk dezer dagen, ook over de geneeskundige dienst of uitoefening der Geneeskunde op *Java*, is te berde gebragt. Deze aanmerkingen hadden wel geene regtstreeksche betrekking tot het eigenlijk doel van de geneeskundige dienst, d. i. wat de uitoefening der Geneeskunde voor eene kolonie behoorde te wezen. Zij zagen meer op degenen, die zich als Geneeskundigen of als geneeskundige ambtenaren op *Java* bevinden. Vooral hadden zij ten doel de overweging, van waar deze herkomstig zijn; zij zagen op derzelver landaard. Het scheen er niet zoo zeer om te doen: *wie zijn zij*, aan welke op *Java* de gezondheid en het leven der *Europeanen* toebetrouwd wordt, als wel: *van waar zijn zij?* Het is echter in de Geneeskunde even als in andere vakken, dat persoon en beroep niet wel van elkander gescheiden kunnen worden. Kunde is voor elke betrekking een hoofdvereischte; maar tot de uitoefening der Geneeskunde wordt nog meer vereischt; het is niet onverschillig, *wie haar uitoefent*.

Een artikel in het bijvoegsel tot het *Handelsblad*, N°. 2919 d. d. 16 Maart 1841, sprak over dit onderwerp meer uit een gekrenkt zoogenoemd *Nationaal* gevoel, dan in het wezenlijk belang der kolonie in bekwame Geneeskundigen, van welke landaard zij dan ook mogten wezen. Men overwege slechts het navolgende: »Te wenschen is het, dat *Nederlanders* in »deze gewesten niet meer met leede oogen moeten aanzien, »dat vreemdelingen, van welke de kolonie nog maar al te »veel voorzien is, zoo wel in militaire als civiele betrekkin»gen, hun de ambten of bedieningen voor den neus wegne»men; wat zal toch wel de kolonie vaster aan het moeder»land verbinden, dan dat de kinderen en kindskinderen van »het tegenwoordig geslacht, die inwoners van *Java* blijven, »zeggen kunnen: mijn vader of grootvader was een *Hollan»der.* Om hiervan het bewijs te hebben; sla men slechts het »oog op de geneeskundige dienst en militaire administratie. »Jaren lang was de chef van de geneeskundige dienst een »vreemdeling; doch thans mogen wij het geluk (*) genieten, »een' *Hollander* aan het hoofd te hebben. Het ware ook te »wenschen, dat het Gouvernement eenige jonge, aan eene »Hollandsche Akademie gepromoveerde Doctoren op *Java* zocht »te krijgen, ten einde bij de geneeskundige dienst geplaatst »te worden."

Het is prijzenswaardig, het volk voor te staan, waartoe men behoort; maar de *Nationaliteit* behoort ook hare grenzen te hebben; want in zekeren zin gaat de *Humaniteit* de *Nationaliteit* toch verre te boven, en eene Nationaliteit met vooringenomenheid, welke buiten deze geene andere verdiensten erkent, moet wel zeer bekrompen zijn. Wie toch zou meer regt op onderscheiding hebben; een Nederlandsch Geneeskundige, als met stoom, bij aanneming gevormd, te leveren binnen zes maanden, tegen een' vooraf bepaalden prijs; of een buitenlander met een welverdiend, niet gekocht Diploma, na welvolbragten studietijd? Zoude men met billijkheid vreemdelingen kunnen en mogen afwijzen, die met een wezenlijk wetenschappelijk doel hun vaderland verlaten, om zich geheel aan de belangen van het land te wijden, aan hetwelk zij met goede bedoelingen derzelver

(*) Dit geluk schijnt echter zoo bijzonder groot niet te zijn, volgens een artikel in het *Handelsblad* van 24 Maart 1841. N°. 2926.

diensten aanbieden? Zijn er niet reeds meerdere van die vreemdelingen het slagtoffer geworden van hunnen te grooten ijver voor de beoefening der natuurkundige wetenschappen? Zoo lang de Nationalen voor dergelijke ondernemingen geenen lust toonen, daartoe te vadzig of te onkundig zijn, valle men niet op vreemden, die hun leven voor de uitbreiding der wetenschap veil hadden en ten offer bragten. Zoo lang de Nederlandsche artsen, onder het geklag en gemor over eene zoogenoemde overbevolking, het overbevolkte gild in *Nederland* niet willen verlaten, bestaat er geene reden van beklag over de steeds aanrukkende drommen *Duitsche* Geneeskundigen naar *Java*, hun *Eldorado*, om er hun geluk te beproeven, of, met TANTALUS, ook daar honger en dorst te lijden. Dat er veel aan te merken valt, hoe het met velen hunner gesteld is, doet niets af op het vraagstuk, of men wezenlijk van zijne grootouders af een *Hollander* moet wezen, om voor eenige betrekking op *Java* in aanmerking te kunnen komen. Men kan het dengenen niet ten kwade duiden, die in omstandigheden verkeeren, zoo als men dezen straks nader zal leeren kennen, dat zij elke gelegenheid aangrijpen, om zich te redden uit den draaikolk, waarin zij bedreigd worden weg te zinken. Welk Geneeskundige grijpt niet naar het *lancet*, wanneer hem niets anders overblijft, dan tusschen dit en het *musket* te kiezen?

Het moet echter, aan den anderen kant, eenen onaangenamen indruk maken, de belangen van zoo velen aan dergelijke pogingen toevertrouwd te zien. Wat toch mag men, over het algemeen, verwachten van menschen, die gedreven of zelfs gedwongen werden hun vaderland te verlaten, omdat het hun geen verblijf of brood meer verschaft? Het zoude hun geen brood geweigerd hebben, hadden zij zich niet misschien den grond hunner geboorte onwaardig gemaakt. Bij de beoordeeling der genen, die in de Nederlandsche bezittingen van verre af eene vrijplaats, brood en betere vooruitzigten zoeken, kan men echter ligt partijdig worden, en onder verdenking kunnen geraken, uit partijdigheid, een te donker tafereel op te hangen. Om deze redenen willen wij niet verder voortgaan met te onderzoeken, wie degenen zijn, welke zich aanbieden, om voor de bewaring der gezondheid en de herstelling van ziekten vooral der *Europeanen* op *Java* en verder af zorg te dragen

en werkzaam te zijn. Wij willen liever eenen *Duitscher* laten optreden, om hem over velen zijner landgenooten te hooren. Zijn over het algemeen zeer juist oordeel zal daarenboven buiten verdenking van partijdigheid blijven. Wij laten den Heer Dr. E. SILBERG (*) dan nu verder spreken, en zullen slechts eene enkele aanmerking tusschen haakjes invoegen, wanneer de Schrijver, die bij ondervinding spreekt en zeer wèl gezien heeft of onderrigt werd, eene enkele maal mistast.

In de geneeskundige dienst op *Java* wordt grootendeels door militaire Artsen voorzien; slechts te *Batavia*, *Samarang* en *Sourabaya* wordt door het Bestuur een burgerlijke Geneeskundige aangesteld. De geheele dienst staat onder het beheer van eenen dusgenoemden Eersten Officier van Gezondheid, die zijn verblijf te *Weltevreden* (en den rang van Kolonel) heeft. De dienst wordt verder onder hem uitgeoefend door drie dirigerende Officieren van Gezondhied, waarvan een den rang (van Luitenantkolonel, de anderen dien) van Majoor hebben, en verder door Officieren van Gezondhied van de (eerste), tweede en derde klasse. In de Pharmaceutische dienst wordt desgelijks voor Apothekerij van de eerste, tweede en derde klasse voorzien. Zeer vele (misschien wel de meeste) Artsen en Apothekers, zijn *Duitschers*, de overigen meestal *Hollanders*. Hier en daar worden (zoogenoemde) *liplap* gevonden.

Het ontbreekt ook op *Java* niet aan wetenschappelijke Artsen. (†) Sommigen hunner blijven zich zelfs aan de studiën toewijden; maar over het algemeen wordt de Geneeskunde toch meer als een ambacht behandeld, dan als eene positive

(*) *Bemerkungen über den Zustand der Medicin auf der Insel Java. Ausland.* 1839. N°. 46—50 en *Medic. Unterhaltungs-Bibliothek, Leipzig*, 1839. 3 B.

(†) In de laatste tijden scheen de lust ook onder de Nederlandsche artsen aan te wakkeren, om in militaire betrekking naar de *Oostindiën* te gaan. Eenige *Doctores medicinae*, en daaronder wien het ook in het vaderland aan een bestaan niet zoude ontbroken hebben, begaven zich derwaarts. Mogt hun voorbeeld navolging vinden, opdat de uitoefening der Geneeskunde op *Java* geheel in waardige en bekwame handen mogt komen!

wetenschap. De oorzaken hiervan moeten gezocht worden, gedeeltelijk in den eigenaardigen toestand dergenen, die naar *Java* trekken; maar zij liggen ook in de algemeene invloeden, aan welke de *Europeanen* op *Java* onderhevig zijn.

Velen der hier thans woonachtige *Europeanen* worden door eene of andere reden gedrongen hun vaderland (*Duitschland*) vaarwel te zeggen. Zij waren of in strijd geraakt met de wetten, welke zij overtreden hadden, en moesten vlugten, om geene slagtoffers van derzelver overtreding te worden; of ten gevolge van wangedrag zouden zij in de maatschappij niet langer zijn geduld geworden; of zij konden, tot armoede vervallen, niet meer in hunne behoeften voorzien, en gingen vervulling van deze in een ander wereldrond najagen. (En zulke menschen, welke tegen de maatschappelijke orde in hun vaderland zoo zeer gezondigd hebben, dat zij uit die maatschappij zich verwijderen moeten, vinden *meer*, dan slechts eene schuilplaats in de Oostindische bezittingen!)

Allen verlieten het vaderland met een door smart of wrevel overkropt hart; hunne eenigste nog opwellende gedachte was de hoop, op de *goudkusten* van *Java* voor dit alles vergoeding te zullen vinden!

Anderen werden voortgezweept door eerzucht, geuddorst of ontevredenheid met een hun te beurt gevallen lot. Eene gevaarlijke kansrekening voor de toekomst scheen hun voordeeliger, en zij zetteden hun geheele bestaan op de kans van één gelukkig lot tegenover duizende nieten. Zij verlieten den grond der geboorte met onderwerping, (?) maar niet zonder smart; die grond had hunne verwachtingen niet verwezenlijkt.

Anderen togen uit op goed geluk; om de fortuin na te jagen; terwijl zij te vergeefs buiten zich zochten, hetgeen zij slechts in zichzelven konden vinden. Ook zij moeten voor deze dwaling boeten. Met het kwellend gevoel, als dat van eenen TANTALUS, zagen zij reeds van de schepen, die hen naar *Oostindiën* overbragten, weemoedig naar het vaderland terug, van hetwelk zij met iederen golfslag meer en meer verwijderd werden. Ik heb met eenigen van zulke ongelukkigen op mijne reis naar *Java* kennis gemaakt. Ik trachtte de woeste smart, die in hun boezem woelde, te lenigen, maar te vergeefs. Met het vaderland uit het oog, hadden zij ook alle zedelijke beradenheid verloren.

Anderen ondernamen de reis met een meer bepaald voornemen. Zij maakten zich bekend met hunne aanstaande bestemming. Kalm en beraden gingen zij eene toekomst tegen, die hen niet scheen te kunnen verrassen. Zij landden op *Java*. De bezwaren der reis waren doorgestaan; nieuwe moed verlevendigde het alreeds ontmoedigde hart. Naauwelijks waren zij vier weken aan land, of ook de laatste begoocheling was voor altijd verdwenen. Eene verzengde luchtstreek ontzenuwt geest en ligchaam. De thermometer klimt niet zelden boven de 96° F., somwijlen tot 100°.; zelden daalt hij tot 60°. Wat ik hier van de thermometer zeg, is met betrekking tot die in de schaduw. Ik zag op *Sourabaya* den thermometer ten een ure des namiddags meermalen tot 131°. F. rijzen. (Zekerlijk in den zonneschijn?) De uitwaseming der moerassige gronden in de Hollandsche bezittingen wierpen de aankomenden op het ziekbed. Zij stierven geheel verlaten van de hun vroeger zoo dierbare betrekkingen. Zij, die herstelden, konden weldra zich overtuigen, dat ook hier elk zijne standplaats aangewezen was; dat het Bestuur verdiensten weet te onderscheiden en te beloonen, en dat het geluk hier evenmin als in *Europa* iedereen toelacht. Zij blijven gescheiden van hunne dierbaarste betrekkingen voortleven, door niets gehecht aan den grond, die hun thans tot verblijf verstrekt. Het eigenbelang, hetwelk een uitvloeisel van de luchtstreek schijnt te zijn, begunstigt de hebzucht, maar onderdrukt vriendschap en liefde. De bezoldiging der ambtenaren van mindere en zelfs nog van sommige hoogere rangen zijn, naar het cijfer, schijnbaar aanzienlijk, maar met de daad zijn zij niet aanzienlijker dan in *Europa*, want de eigenlijke waarde van het geld op *Java* is gering en de behoeften der *Europeanen* moeten duur gekocht worden. De aanzienlijke en winstgevende betrekkingen zijn zonder uitzondering in het bezit van dezen. Het maatschappelijk leven kent slechts *rijkdom* en *armoede!* Het is zeldzaam, dat een arts tot de rijken behoort. De middelstand, die kunsten en wetenschappen het meest begunstigt, wordt in de *Oost* niet gevonden. Het geld strekt tot maatstaf van het maatschappelijk leven. Hiermede verdwijnt ook de laatste straal van hoop, en slechts de zucht naar het vaderland houdt stand. Ik heb geen *Europeaan* op *Java* leeren kennen, die niet weemoedig naar het vaderland terugzag, en wiens streven niet daarhenen strekte, om naar hetzelve terug

te keeren. Het vertrek naar de *Oost* was gemakkelijk — de terugkomst is aan vele bezwaren onderhevig. De uitreis kan voor omtrent *f* 400 geschieden, en de Regering bekostigt den overtogt. De kapiteins der schepen eischen het vier- of vijfvoudige voor de terugreis. Zij berekenen het geld naar den koers in de Oostindische bezittingen. Te midden van eene kostbare leefwijze valt er niet aan te denken, zoo veel over te leggen, om de noodige gelden voor eene terugreis bijeen te brengen. Men moet ook zestien dienstjaren volbragt hebben, om een verlof voor twee jaren met vrijen overtogt te erlangen. Twintig dienstjaren geven eerst aanspraak op pensioen. Slechts weinigen leven zoo lang, en hoe duur koopen zij dan deze gunst! Het voorkomen dezer naar geest en ligchaam uitgeputte voorwerpen, dunharig geworden, met een dof oog, verkondigt, dat zij in de ontwikkeling geknakt zijn. Enkelen dient het geluk, om binnen korten tijd rijk te worden. De namen van dezen worden door de dwaze wereld genoemd; maar zij gewaagt niet van het oneindig grootere getal, welke door de smart en het luchtgestel bezwijken, en zij ziet degenen over het hoofd, die, met een geprangd gemoed naar het vaderland terug ziende, in *Indië* een even kommerlijk leven leiden, als hun vroeger in *Europa* te beurt viel. De enkele gelukkigen staan voor de verbeelding van hem, die met een sanguineus temperament bedeeld is, en prikkelen hem ter navolging aan; zij zijn het lokaas van duizende ongelukkigen.

Ook de zedelijkheid vindt geen steunpunt in de koloniën. Geloof, vriendschap en liefde zijn hier ijdele klanken, die bij het meerendeel der *Europeanen*, welke hier gevestigd zijn, slechts eenen glimlach wekken. Men leert in derzelver midden spoedig de schaduwzijde der Europesche beschaving kennen. Het ligchaam wordt ontzenuwd onder de vrijheden, welke men zich in het maatschappelijk verkeer veroorlooft; de gevoeligheid wordt uitgeput en de levenskracht verspild onder het gebruik van sterke dranken, wier misbruik bevorderd wordt door het vooroordeel, dat, men moet *drinken* om te kunnen blijven leven (*aut bibendum, aut moriendum*); desgelijks door het gebruik van aangezette spijzen en door den kunstmatig opgewekten wellust. Onder zulk eene weelde en dusdanige zinnelijke genietingen verdwijnt alle gevoel voor een hooger levensgenot. *Geld* blijft de eenige drijfveer, *Geld* moet er zamengeschraapt worden, om zich de behoef-

ten van het leven te kunnen verschaffen; *geld* behoort er toe, om naar het vaderland te kunnen terugkeeren; *geld* is noodig, om door zingenot het verlangen naar het vaderland (heimwee) te kunnen verdooven!

Hetgeen ik hier van de *Europeanen* in het algemeen gezegd heb, is ook op de artsen toepasselijk; vooral op de *Duitsche*. De *Hollanders*, welke naar *Java* oversteken, zijn beter met de omstandigheden, die hen wachten, bekend; hun karakter is meer phlegmatisch dan sanguinisch; zij staan derhalve niet voor zoo vele teleurstellingen bloot als het chevalereske, avontuurzoekend karakter der *Duitschers*.

Onder de middelen, welke de uitbreiding der kundigheden onder de artsen belemmeren, reken ik het gemis aan boekerijen, die echter, indien zij ook bestonden, welligt niet zouden gebruikt worden. Slechts weinigen houden het studeren vol; het heete klimaat ontneemt den geest veerkracht en *energie*. Het maatschappelijk leven, de veelvuldige treurige ondervindingen, die velen *Europeanen* hier te beurt vallen, verijdelde vooruitzigten, misleidingen van allerlei aard, verdooven het gevoel van menschenliefde, den ijver voor het algemeen welzijn, de geestdrift voor het hoogere. Hierbij komt nog het meer stoffelijke streven der *Hollanders* in het algemeen, welke meer belang in de *vruchten* dan in den *bloesem* stellen.

Uit dit oogpunt zou men kunnen opmaken, waarom ik de Europesche geneeskunst op *Java* met eenen verdorden boom vergelijk. De beoefening der geneeskunde, waaraan het beschaafde *Europa* behoefte heeft, vereischt eene vereenigde inspanning van ligchamelijke en zedelijke krachten, zoo als die in geen ander vak vereischt wordt. Waar beide deze krachten uitgeput zijn, daar kan de Geneeskunst niet gedijen.

Terwijl de arts ter eene zijde door het luchtgestel, door maatschappelijke en bijzondere omstandigheden, in de behoorlijke uitoefening zijner kunst zich belemmerd gevoelt, worden hem ter andere zijde nog grootere zwarigheden in den weg gelegd door den gebrekkigen toestel ter genezing, waarover hij beschikken kan. Men vindt op *Java* op verre na niet zoo vele geneesmiddelen, als waarover de arts in *Europa* kan beschikken. In de apotheken ontbreekt meermalen een derde en somwijlen nog meerdere der geneesmiddelen, welke in de *Pharmacopoea Belgica* gevonden worden, en onder deze dikwijls belangrijke en wel onontbeerlijk te

noemen geneesmiddelen. Onder de nog voorhanden zijnde worden er dikwijls nog gevonden, die derzelver kracht verloren hebben door de zeereis, door de verandering der luchtstreek, door den vochtigen, heeten dampkring op *Java*. Om b. v. eenige werking te bespeuren van de geconcentreerde *aqua lauro cerasi*, moesten er verscheidene lepels in de apotheek op *Sourabaya* voorgeschreven worden. Op *Weltevreden* moest men 6—8 greinen *opium*, 10—12 greinen *belladonna* voorschrijven, om daarvan eenige werking te bespeuren. Hetgeen op de reis niet bedorven raakt, verliest verder door den tijd deszelfs kracht. Onder de geneesmiddelen, die spoedig bedorven en tot groot ongerijf van den arts onbruikbaar worden, behooren op *Java* meest alle kruiden, bloemen, extracten, alsmede een groot getal der wortels. Van de tot dusverre bekend gewordene *alcaloïden* is slechts het *chininum* verkrijgbaar. Daar het getal goede scheikundigen gering, de onverschilligheid over het algemeen groot is, en er gebrek aan behoorlijke toestellen bestaat, zoo wordt de bereiding van soortgelijke middelen moeijelijk. Het gebrek aan behoorlijke geneesmiddelen wordt des te gevoeliger, dewijl hier hardnekkige ziekten van de buiksingewanden heerschen, en vooral *diarrhéen* met bloedontlastingen en *dysenteriën* veelvuldig worden waargenomen; deze bieden dikwijls aan alle uit *Europa* herkomstige middelen tegenstand, en worden, in spijt der Europesche Geneeskundigen, niet zelden door onkundige *Javanen* spoedig en gelukkig genezen. De *Europeanen*, die het gemis van degelijke geneesmiddelen uit *Europa* welligt door krachtige inlandsche middelen op *Java* zouden kunnen doen vervangen, blijven hiervan echter geheel onkundig. RUMPHIUS, HORSFIELD, BLUME hebben daarover eenige wenken gegeven in hunne kruidkundige werken. Zeer verdienstelijk heeft zich deswege ook onze geleerde Landgenoot WAITZ gemaakt, die met zesentwintig geneesmiddelen proeven genomen en de uitkomst daarvan medegedeeld heeft; maar desniettegenstaande bemoeit zich niemand verder met dit belangrijk onderzoek. De meeste artsen behooren tot den militairen stand. Deze vooronderstellen genoeg gedaan te hebben, wanneer zij den lijder geneesmiddelen voorgeschreven hebben. Elke maand wordt de soldij toch geregeld betaald; door wetenschappelijken arbeid en menschlievende pogingen kan geen meerder loon verworven worden. Wat tot zulk

eene wijze van doen aanleiding geeft, meen ik voldoende aangewezen te hebben.

Java bezit hospitalen genoeg. Men vindt er van zes verschillende klassen; die der minste worden, even als de woningen der *Javanen*, uit bamboes opgerigt, waar de behoefte die vereischt.

Tot dusverre de Schrijver, wiens oordeel, als *Duitscher*, over het gros zijner landgenooten, wel niet partijdig zal wezen.

Onder zulk eene gesteldheid ware het wenschelijk, dat ook bij de Nederlandsche Geneeskundigen de lust mogt ontwaken, om zich in *Nederlandsch-Indië* te gaan vestigen, bij minder gunstige vooruitzigten in *Nederland* zelve, waarover thans een zoo algemeene kreet opgaat. Tot heden zijn het evenwel slechts enkelen, die, na welvolbragte studiën, bij een onbesproken gedrag, eene bestemming naar de *Indiën* verlangen. In zoo vele andere takken ziet men menschen optreden, waarvan de maatschappij niet, als voorheen, zich hier ontdaan heeft, maar die met wezenlijk goede bedoelingen zich dáár eene loopbaan trachten te openen en een voordeeliger bestaan te verwerven. De Geneeskunst alleen maakt hierop eene uitzondering, en schijnt met elken dag meer en meer in de handen van vreemden over te gaan, van welker zedelijk bestaan wij niet de beste berigten ontvangen; en doorgaans zijn het ook de bekwaamsten niet, die uit ons midden naar eene bestemming in de Indische bezittingen omzien. Wat mag daarvan toch wel de reden zijn?!

DE KONING EN DE LANDLIEDEN IN ZWEDEN TEN TIJDE VAN GUSTAAF DEN IV.

Bij menschengeheugen had zich geen Koning van *Zweden* aan de bewoners van het zuidelijke deel der provincie *Schonen* vertoond, toen men er, in September van het jaar 1801, plotseling de tijding ontving, dat GUSTAAF besloten had, verzeld door onderscheidene heeren van zijn hof, van *Malmö* naar den omtrek van *Falsterbo* te komen, met oogmerk om aldaar eene hazenjagt bij te wonen. Nadat men zorgvuldig berigt had ingewonnen, of de Vorst op zijne reizen wel ook

dezelfde wegen insloeg, die door gewone, niet gekroonde reizigers gevolgd werden, schoolde jong en oud aan de wegen, langs welke hij komen moest, te zamen, om met eigene oogen waar te nemen, hoe een Koning er dan toch eigenlijk wel mogt uitzien. Zeer dikwijls hadden zij, in predikatiën en bij andere plegtigheden, God en den Koning gezamenlijk hooren noemen, en zich hooren vermanen, de geboden van beiden met onderdanigheid te gehoorzamen. Te weinig hadden zij zich immer bemoeid, over het onderscheid tusschen hemelsche en aardsche gezaghebbers na te denken, dan dat zij niet thans, nu de tijding van 's Konings doorreis hun zoo onvoorziens gewierd, iets uiterst buitengewoons verwacht zouden hebben. De wonderlijkste en onnoozelste vermoedens werden geuit, en het klinkt ongeloofelijk, maar is niettemin letterlijk waar, dat er naauwelijks iemand gevonden werd, die zich den Koning als een man van vleesch en beenen voorstelde; men verwachtte een bovenaardsch wezen, of, minst genomen, een mensch met een verheerlijkt ligchaam, te zullen zien. Men verbeeldde zich zijn hoofd omringd van eene soort van lichtglorie, en zij, die den Koning te *Malmö* gezien hadden en het tegendeel verzekerden, vonden nergens geloof. Reeds met het krieken van den dag had eene menigte wagens zich langs den rijweg verzameld, omdat men vernomen had, dat de Koning te *Hammar* het ontbijt zou nemen. Dat hij *eten* kon, was reeds een groot nieuws, en men was er uiterst verbaasd over. Toen de torenklok het zevende uur, den gewonen tijd, waarop de landlieden ontbijten, had aangekondigd, steeg de verwachting ten top, en met eene soort van beven zag men 's Konings verschijning te gemoet.

Middelerwijl was voor de pastorij te *Falsterbo* de blaauwgeschilderde *Holsteinsche* wagen opgereden, waarin HANS PERSSON, de getrouwe knecht des predikants, in zijnen netgeschuijerden blaauwen zondagsrok zijnen heer zat te wachten. Op de in veren hangende wagenbank, die aan den regterkant van het rijtuig, waar dominé gewoonlijk zat, iets dieper doorhing, lag een met roodgebloemd katoen overtrokken en met mollig dons gevuld kussen. Het duurde ook niet lang, of de predikant, insgelijks in zijn' besten rok gekleed, trad het huis uit, zette zich aan de regterhand van HANS PERSSON neder, en wees zijnen pleegzoon eene plaats aan in het stroo aan zijne voeten. Door het allerwegen bekende

smakkende geluid met de tong — de zweep toch stak slechts bij wijs van sieraad den voerman onder den linkerarm — werden de paarden in beweging gebragt, en nu ging het voorwaarts naar *Hammar*, om den Koning te zien. Het hart des pleegzoons sprong op van vreugde, en duizenderlei avontuurlijke begrippen doorkruisten elkander in zijn hoofd.

»Kan de Koning vliegen?" was zijne eerste vraag; doch deze werd met zulk een zijne eigenliefde kwetsend gelach ontvangen, dat hij zich van alle verdere vragen onthield, hoezeer de predikant hem tevens liefkozend op het hoofd tikte en zeide: »Neen, mijn zoon; hij kleeft vaster aan de aarde dan gij."

Het rijtuig rolde nu, bij aller stilzwijgen, een' geruimen tijd voort, gedurende welken de predikant waarschijnlijk zijne aanspraak overpeinsde, tot dat eindelijk HANS PERSSON, die middelerwijl zeker nagedacht had, hoe men best de tegenwoordigheid des Konings tot voordeel van zijnen heer zou kunnen bezigen, dezen te kennen gaf, dat hij — HANS — zich zeer verwonderen zou, zoo mijnheer de dominé deze schoone gelegenheid niet waarnam, om aan de verzamelde leden der gemeente het getrouwelijk vervullen hunner aan den predikant verschuldigde pligten op het hart te drukken. De predikant hernam kortaf, dat dit niet wel voegen zou, en verzonk op nieuw in zijn vroeger stilzwijgen, waarin hij volhardde, tot dat zij bij de menigte der wachtende landlieden kwamen, die hen omringden, en hunnen leeraar vroegen, hoe zij zich bij de aankomst des Konings behoorden te gedragen. De predikant antwoordde hun, dat zij de hoeden moesten afnemen en daarbij roepen: »God behoede den Koning!" Maar de landraad had hun door den geregtsdienaar doen weten, dat zij *hurrah!* roepen moesten, met welk nieuwmodisch woord, hetwelk zij vroeger nooit gehoord hadden, de *Zweedsche* boeren in *Zuid-Schonen* grootendeels niet veel ophadden.

Na lang heen en weder praten, bleven de meeningen tusschen het oude, veelbeteekenende »God behoede den Koning!" en het nieuwerwetsche, van beteekenis ontbloote »*hurrah!*" (welks invoering bij het *Zweedsche* volk veel moeijelijkheid gehad heeft) verdeeld, en de twee partijen, zich scheidende, namen hunne standplaatsen afgezonderd van elkander.

Met blijdschap sprong de knaap uit den wagen, om zich

bij de jongens te voegen, die op boomen en daken geklouterd waren. Eindelijk kwam er een rijtuig aanrollen, een ongewoon hooge, lange, zonderling geschilderde, op vier wielen staande soort van kist, waarin twee heeren met rokken, die van zilver-galon schitterden, en met groote driekante hoeden op het hoofd, gezeten waren. Wat er in die geweldig groote kist verborgen mogt zijn, wist niemand met zekerheid te zeggen. Misschien wel de Koning, die incognito reist, meenden sommigen der onnoozelsten. Toen het rijtuig naderkwam, werden snel al de hoeden van het hoofd gerukt, en een aanschouwer van kleine statuur, die, ongelukkig achter grootere geplaatst, hoewel hij zoo hoog mogelijk op de teenen ging staan, niets zien konde, riep: »Was dat nu de Koning?" — »Neen, dat was de Koning niet, kinkels!" antwoordde eene ruwe stem uit het rijtuig; »als de Koning komt, zult gij mond en oogen wel anders opsperren!" Terstond daarop vernam men, dat het des Konings *kok* met den keukenwagen geweest was. Doch, daar toevalligerwijs de koster der gemeente KOK heette, en geen der boeren het minste denkbeeld had van hetgeen *kok* anders beteekenen kon, kwam weldra het gerucht in omloop, dat de koster van den Koning reeds aangekomen was en gevloekt had als een ketter.

Lang moest men zich met deze koks-aankomst vergenoegen. De tijding daarvan verspreidde zich in de naburige dorpen; en zij, die bezigheidshalve hun huis niet hadden kunnen verlaten, beklaagden hun ongelukkig lot, hetwelk hun niet vergund had, den koster van den Koning te hooren zingen: want zij geloofden, dat 's mans ambtspligt was, vóór en na Koning GUSTAAF's maaltijden een' psalm aan te heffen, gelijk zulks bij de zamenkomsten en feestgelagen hunner gilden gebruikelijk was. Beter onderrigt waren echter spoedig degenen, die den kok in de keuken ten dienste stonden, waar de dochters uit het dorp, met onderlingen wedijver, naar de eer dongen, om den in zilver gekleeden *voornamen heer* te helpen. Eenige der mooiste, aan welke hij de genade zijner plompe liefkozingen bewees, voelden in zich eene aandoening van ijdelheid opwellen, die haar vroeger geheel onbekend geweest was; de minder mooije meisjes, welke de kok zijne oplettenheid onwaardig keurde, merkten daarentegen met des te grootere verontwaardiging op, hoe de keukenvoogd de boter bij ponden te

gelijk in het vuur wierp, om het feller te doen branden, en over het algemeen, hoe onverantwoordelijk hij met *Gods lieve eten* omging.

Ondertusschen brandde men aan den grooten rijweg van verlangen om den Koning te zien, en uit verveling begon men op nieuw het twistpunt te behandelen, hoe men zich bij deszelfs komst te gedragen had. De schoolmeester had de schooljeugd om zich heen verzameld, den weg ter wederzijde met zonne- en andere bloemen versierd, en was voornemens, om, wanneer de Koning naderen zou, een »*hosanna!*" aan te heffen. Een hulpprediker, die tot een beroep voorgedragen was, had zijn wijde priesterkleed aangetrokken, hetwelk kletterend in den wind wapperde, en was op een groot brok steen aan den weg geklouterd, van waar hij, ten spijt der *hurrah*-schreeuwers, met te meer nadruk dén Vorst zijn »God zegene den Koning!" wilde toeschreeuwen. Zelfs onze predikant, die eerwaardige en beminnelijke grijsaard, had zijne gewone bedaardheid verloren, en las met beklemde borst zijne begroetingsrede over; terwijl hij het eigenlijk met zichzelven nog niet eens was, of hij de geheele aanspraak al of niet wilde houden. Alle heggen en heiningen, alle boomen zaten intusschen vol menschen, met de oogen onafgewend naar den kant gekeerd, van waar men dên Monarch verwachtte. »Daar komt de Koning!" riepen eenige jongens op een dak. Onder de toeschouwers ontstond eene geweldige beweging — alle blikken hechtten zich aan eene stofwolk, die van den weg opging. Weldra echter schoot uit dezelve, op een met schuim bedekt paard, den hoed achter in den nek, de geregtsdienaar te voorschijn, en stelde al de reikhalzende kijkers droevig te leur. Andermaal eene wolk! — Doch het was de landraad, die uit dezelve voortkwam. Nog vrij ver verwijderd, riep hij met luider stemme en driftige gebaren: »Plaats! plaats! de Koning komt!" Op hetzelfde oogenblik echter suisde ook reeds de Koninklijke reiskoets, eenen looper vooruit, met zulk eene snelheid voorbij, dat de schoolmeester met zijn choor van jongens niet meer dan: »Ho....," en de hulpprediker op zijnen steen niet meer dan: »God...." konden uitbrengen, alvorens het rijtuig reeds buiten het bereik hunner stemmen was. Verdrietig, krabbelde de hulpprediker van zijne verheven standplaats naar beneden, en

stiet, in zijnen wrevel, een zeer hoorbaar: »Naar den Duivel!" uit; vervolgens haalde hij ettelijke malen diep adem, hetgeen hij in de laatste drie uren niet in staat geweest was te doen, daar hem de verwachting en ook de vrees, zijne rol voor het aangezigt des Konings niet goed te zullen uitvoeren, het hart beklemd hadden. Gedurende dien tijd was de schoolmeester, nadat hij van zijne eerste verbazing bekomen was, ijverig bezig, alle rondom hem verzamelde knapen, zoover hij hen met zijne lange armen en magere handen bereiken kon, op oorvijgen te vergasten; want hij beweerde, dat het choor, op het door hem met zijnen hoed gegeven teeken, niet snel genoeg met het *hosanna* ingevallen was. Voor de schooljeugd waren de indrukmakende gebaren van haren onderwijzer het sein tot eene algemeene vlugt — de predikant stak de vruchteloos bestudeerde aanspraak in zijn zak — kortom, ieder was te leur gesteld. Zoo ging het de *anti-hurrah*-partij.

Middelerwijl was de Koninklijke wagen voortgerold en tot het van dezer standplaats eenigzins verwijderde punt gekomen, waar de veldwachter, een zeer beleefd en den vooruitgang toegedaan man, aan het hoofd der *hurrah*-partij had post gevat. Allen hadden beloofd zich naar zijne aanwijzing te zullen gedragen. Toen derhalve het rijtuig hen voorbijreed, riepen zij *hurrah!* en bogen zich tot op den grond, hetgeen echter niets anders ten gevolge had, dan dat onder hunne buiging de koets voorbijsnelde, zonder aan eenen eenigen der geheele *hurrah*-partij de gelegenheid te laten om den Koning te zien.

De honden in het dorp hadden juist zoo geblaft, als men zulks, bij het doorkomen van ongekroonde reizigers, van hen gewoon was.

Op deze wijs vermogt dan geen van de talrijk vergaderde toeschouwers met juistheid te zeggen, wie van de aangekomene heeren de Koning geweest was. Zooveel slechts was uitgemaakt, dat niemand derzelven in voorkomen overeenstemde met de begrippen, welke men zich van eenen Koning gevormd had. Degeen, die bij de boeren nog het meeste effekt gedaan had, was 's Konings lijfkoetsier. Deze toch zwaaide zijne lange zweep, zonder zich in het minste te bekommeren of zij paarden of menschen trof; iets, hetwelk op eene voldoende wijs bewees, dat hij een duidelijk bewustzijn had van zijne hooge roeping, de lijfkoetsier eens grooten

Konings en de zelfheerscher aller postpaarden in geheel het land te zijn.

De koets hield eindelijk stil voor de schoonste hoeve van het groote dorp; de Koning stapte uit, en ging, begroet door het uit »*hurrah!*" en »God behoede den Koning!" gemengde geroep, tusschen de toeschouwers door, het huis binnen. In het voorbijgaan klopte de landraad eenen der ijverig *hurrah*-roepende knapen op den schouder en zeide: »Bravo, mijn zoon! gij maakt het beter, dan de stomme Jorissen, uwe schoolkameraden, daar ginds;" welk kompliment de knaap met eene diepe buiging, innerlijk welbehagen en de zekere hoop op een goed kermisgeschenk aannam. Onverwijld ging de Koning met zijn gevolg aan tafel, en de maaltijd begon, zonder dat de boeren iets van een tafelgebed en nog minder van een' psalm veraamen. »Die, daar aan het boveneind der tafel, is de Koning," fluisterden thans onderling de aanschouwers, welke zich binnen en buiten het huis op de punten hadden zaamgedrongen, van waar men, al was het dan slechts in gunstige oogenblikken, een oog in de eetkamer kon werpen. Met de uiterste verwondering merkte men op, dat de Koning, volstrekt als een *gewoon mensch*, de eene beet na de andere in den mond stak, kaauwde en doorslokte.

Tegen den avond keerde GUSTAAF DE IV naar *Malmö* terug, na, op de hier boven beschreven wijs, zijnen onderdanen een juist denkbeeld van eenen *Koning* gegeven te hebben.

DE SLAG BIJ LUTZEN IN 1813.

(*Vervolg van bl.* 412.)

FERDINAND vond zijn regement op den terugtogt van *Lutzen* naar *Bautzen*, waar het wederom tot eenen veldslag kwam, in welken hij zich zoo voordeelig onderscheidde, dat hij door zijne strijdmakkers eenparig tot verkrijging van het ijzeren kruis werd aanbevolen. De bittere tijding van het sneuvelen zijns vriends, die spoedig bij deszelfs oom, den chef van het eskadron, waarin FERDINAND diende, ontvangen werd, liet den armen jongen de vreugde over zijn geluk, dat hij ridder van het ijzeren kruis geworden was, niet

genieten, en met treurig verlangen haakte hij naar een zeker en omstandig berigt van WILLEM's dood. Eerst de wapenstilstand, die nu weldra volgde, verschafte hem hiertoe gelegenheid. WILLEM's regement lag niet ver van het dorp, waar het sterk versmolten huzarenregement kantonneerde. FERDINAND nam voor éénen dag verlof en reed naar het stadje.

»Kapitein R. is te *Görschen* gevallen," verzekerden al de officieren van het regement, »als braaf soldaat gevallen, want de aangeboden lijfsgenade heeft hij, met koelbloedigen moed, van de hand gewezen; dit moet men hem tot eer van zijnen naam en van ons regement nageven. Vraag slechts de fuseliers, die met hem in het dorp geweest zijn, heer kameraad; zij zullen u verhalen, hoe het er toegegaan is." Tien of twaalf wilde knapen, de eenigen, welke, bij het bloedbad te *Görschen*, door de klingen der vijandelijke ruiters gespaard geworden waren, werden geroepen en verzekerden hetzelfde. Een oud onderofficier voegde er nog bij: »Ik heb digt nevens mijnen goeden Kapitein gestaan, toen de *Beijersche* officier hem den kop kloofde, en mijn bajonet heeft er den *Beijerman* voor geteekend; bijna geheel de kompagnie is met den Kapitein gesneuveld; wij overigen waren even gaarne met hem gestorven, en dat zou ook wel gebeurd zijn, hadden de dragonders er ons niet uitgehakt; — waren die maar vijf minuten vroeger gekomen, zoo was de Kapitein gered geweest. Ja, ja, kameraad, ik heb hem zien vallen, en zoo veel tijd niet gehad, dat ik hem ter zijde heb kunnen dragen, want de *Beijerschen* hebben ons, met de dragonders, die ons waren komen helpen, weder uit het dorp geworpen, en daarna hebben de *Pommerschen* het genomen."

Troosteloos keerde FERDINAND naar zijn regement terug, en bragt den ouden ridmeester het treurige nieuws, hetwelk hij opgedaan had. Bij denzelven vond hij zijne benoeming tot officier in het regement liggen, en werd, als zoodanig, nog dienzelfden dag gekommandeerd, om met een klein detachement naar *Pruissen* te gaan, ten einde er de landweer te helpen inrigten, zoodat hem naauwelijks tijd overbleef, om met weinige regels den zijnen tijding van zich te geven. Van WILLEM schreef hij niets, daar hij den ongelukkigen te huis geene hoop kon geven, en hun toch ook het laatste vonkje daarvan door zijne maar al te zekere

narigten niet ontrooven wilde. Uit *Tilsit* schreef hij vervolgens andermaal, en ontving aldaar ook, door brieven van zijnen vader en van zijne AMALIA, kennis van den treurigen toestand, waarin zij allen, en inzonderheid zijne ongelukkige zuster, zich bevonden.

De wapenstilstand was ten einde, en daags vóór het weder uitbarsten der vijandelijkheden was FERDINAND met een aanvullingscommando bij het regement teruggekomen.

»FERDINAND," zei de Ridmeester, na de eerste begroetingen, »veel tijd, om van den marsch uit te rusten, kan ik u niet laten. Nog dezen avond rukken wij uit naar de keten der voorposten, en met het slaan van middernacht wordt de vijand aangegrepen. Van elk eskadron moet eene afdeeling voorwaarts rijden en zoo mogelijk de vijandelijke veldwachten verrassen, terwijl de overige manschap, voor het geval van nood, tot een tweede treffen bespaard blijft. Maak u derhalve gereed, mijn zoon, want ook gij met uwe schaar moet voorwaarts!"

FERDINAND, door den vurigsten ijver voor het welzijn van zijn lijdend vaderland bezield, en daarenboven wel bekend met de grondstelling van ieder wakker soldaat: »hoe meer dienst, hoe meer eer," verblijdde zich innig over het bekomen bevel en gunde zich naauwelijks zoo veel tijd, om slechts eenige rust en verkwikking na den zoo even ten einde gebragten marsch te genieten. Met het slaan van elven stond hij nevens zijne manschap op de loopplaats in het dorp, en ontving hier nogmaals de tot den overval noodige bevelen. Van elk eskadron werd eene afdeeling gedetacheerd en rukte zoo stil mogelijk uit; ook FERDINAND met de zijnen, hebbende hij eenen boer te paard naast zich, die als wegwijzer dienen moest en eene lantaren onder zijnen mantel droeg. Onderweg werden de ruiterwachten, welke men geposteerd vond, medegenomen, tot dat men tot de uiterste derzelve gekomen en dus den vijand zeer nabij was. Ongeveer duizend schreden van een dorp, hetwelk, volgens verklaring van den boer, door *Beijersche* ligte kavallerij bezet was, werd achter een boschje halt gehouden. De boer moest bijlichten en FERDINAND zag op zijn horologie. Het was kwart voor twaalven. Nog vijftien minuten, en het bepaalde oogenblik was daar! Allen klopte van verwachting het hart hoog en steeds hooger, naar mate de eene minuut na de andere vervloog.

»Zeer digt voor ons, heer Luitenant," fluisterde de huzaar, dien men, als verloren post, zoo even opgenomen had, »moeten de vijandelijke vedetten staan; ten minste heb ik heden, toen het nog dag was, twee *Beijerschen* hier bij dit boschje gezien."

Zoo zacht mogelijk onderzochten de huzaren hunne pistolen, haalden de patroontasschen naar voren, en verbeidden, aldus voorbereid, het verlangde en geduchte oogenblik. De maan was bewolkt, en slechts dan, wanneer het voorbijdrijvend zwerk gedoogde, dat een harer stralen op den troep der gewapenden viel, kon FERDINAND zijn volk overzien. De blanke doodshoofden aan de schakos schenen alsdan grijnzend naar den kant te staren, waar hun buit te zoeken was. Hoe nader de tijd kwam, des te stiller werd het; geen man, geen paard verroerde zich. Juist wilde FERDINAND andermaal op zijn horologie te zien, toen de torenklok in het dorp begon twaalf ure te slaan.

»In Gods naam, voorwaarts!" kommandeerde FERDINAND half luid en zwenkte zijne zwarte strijders om den hoek van het boschje. Naauwelijks was de halve troep het rond, of het *quivive!* der vijandelijke vedette liet zich hooren.

»Marsch, marsch!" riep FERDINAND, en een kogel van den nu vurenden vijand vloog hem fluitend langs het oor. Snel waren de vlugtenden ingehaald, en FERDINAND's sabel wierp den eenen derzelven van het paard, terwijl de ander door eenen onderofficier, die naast den luitenant reed, neêrgehouwen werd. In een oogenblik was het dorp bereikt, waarin echter de trompetter reeds alarm blies. Een troep ruiters, waarschijnlijk de veldwacht, die aan het uiterste einde van het dorp gelegen had en op het hooren van het door de vedette geloste schot snel te paard gestegen was, sprong den binnendringenden *Pruissen* te gemoet, doch werd met gemak en snel overhoop geworpen, zoodat het oponthoud, door deze ontmoeting veroorzaakt, naauwelijks merkbaar was. Pijlsnel vloog men nu het dorp binnen, waar alles nog in verwarring door elkander joeg. Midden in hetzelve stormde een in der haast bijeengeraapte hoop den aanrennenden huzaren tegen; vooraan een, die op een' grooten schimmel zat, welke door het halfdonker van den nacht FERDINAND tegenschemerde en terstond daarop met diens zwarten ruin zamentrof.

»Halt, *Pruissische* hondsvot!" brulde de schimmelruiter,

maar liet er oogenblikkelijk een klagend »Ach, God!" op volgen, toen FERDINAND's kling hem door het aangezigt joeg.

De ontruiterde schimmel maakte regtsomkeer, en stormde te gelijker tijd met FERDINAND en diens huzaren op de aanrennende ligte kavallerij. Zonder moeite werd deze overhoop geworpen, daar, na den val van hunnen aanvoerder, want dit was de door FERDINAND gevelde schimmelruiter, de hoop niet meer te ordenen noch te houden was. In wilde vlugt renden de *Beijerschen* naar het andere eind van het dorp, om aldaar in het ruime veld te geraken; maar ook hiervoor was gezorgd, vermits, volgens vroeger gemaakte schikking, een wakker onderofficier met twintig ruiters het plaatsje rondgereden was en thans ook van dien kant de vlugtenden te gemoet drong.

Vreeselijk ging men nu onder hen te werk; doch spoedig klonk uit het midden van den omsingelden hoop de kreet: »Pardon! pardon!" — »Zit af!" riepen van hunnen kant de zwarten. Dit barsche bevel werd door de beangste vijanden zoo snel mogelijk gehoorzaamd en op deze wijs geheel de troep gevangen genomen.

FERDINAND deed de buit gemaakte paarden zamenkoppelen, de gevangenen in het midden nemen, en draafde vervolgens, zonder zich langer op te houden, naar de plaats terug, die tot het herzamelen der uitgerukte troepen bestemd was, en waar het achtergebleven gedeelte van het regement geschaard stond.

Hier aangekomen, deed FERDINAND rapport van de welgelukte verrassing, en zorgde vervolgens, zoo goed zulks geschieden kon, voor zijne gevangenen, die verder achterwaarts gebragt moesten worden en alvorens eenige verversching behoefden, hetgeen des te noodiger was, daar de meesten dier ongelukkigen gekwetst en nog niet verbonden waren. Tot den morgen wilde men hier blijven staan, omdat sommige detachementen nog terug verwacht werden. Middelerwijl hielden de huzaren zich bezig met de mantelzakken te doorzoeken.

»Kijk eens!" riep een flinke borst uit FERDINAND's afdeeling, »daar heeft mij die weêrgasche vent een *Pruissische* sjerp in zijn' mantelzak!" en met deze woorden haalde hij het uniformstuk, waarvan hij sprak, uit den buitgemaakten zak te voorschijn. Andere husaren waren er bij gekomen, en allen bekeken, zoo goed de doorbrekende schemering

toeliet, den buit van hunnen kameraad; zij hadden dien geheel ontrold, toen FERDINAND op de groep oplettend werd en insgelijks toetrad.

»Echt is ze," zei een huzaar, de sjerp op de handen wegende, terwijl hij haar den Luitenant toereikte, »want zij is drommels zwaar!" FERDINAND streek onnadenkend langs de blinkende strepen, toen hij plotseling in het midden eene dikte voelde. Het was de digt ineengeknoopte strik van een zijden lint. Een duister voorgevoel doortintelde hem. »Om Gods wil, laat mij zien!" riep hij; »die sjerp, dunkt mij, ken ik!"

Hij bezag haar nader, en herkende, bij het nog flaauwe schemerlicht, de sjerp van zijnen vriend WILLEM, welke zijne zuster MARIA gevlochten had. Vóór WILLEM's uitmarsch had hij ze bezien, en hij wist ook, hoe MARIA met den vuurkleurigen strik gedweept had. Geen twijfel bleef hem over, het was de sjerp van zijnen WILLEM. De mogelijkheid, om door dit middel iets naders omtrent zijnen gesneuvelden vriend te vernemen, kwam hem levendig voor den geest.

»RICHTER," dus heette de huzaar, die de sjerp gevonden had, »zie dat gij den *Beijersman* vindt, welke deze sjerp in zijn bezit gehad heeft; — er is mij veel, er is mij alles aan gelegen, hem te spreken, want dit mensch moet mij narigten kunnen geven. God, als hij hem maar niet neêrgesabeld heeft!"

»Leeft de kerel nog, heer Luitenant, zoo zal ik hem u spoedig leveren. Hier, van dit bontje is de mantelzak gekomen, en onder den geheelen hoop is maar één zoo'n paard. Wie bontje bereden heeft, moet ook van de sjerp weten!" En hiermede liep RICHTER achter het front naar de gevangenen. Vol angstige verwachting zag FERDINAND hem na, en hoorde duidelijk, hoe hij onder den hoop der gevangenen vroeg: »Kameraden, wie van u heeft den bonten bereden?" Geen antwoord. Mistroostig drukte FERDINAND de sjerp van zijnen WILLEM, van zijne MARIA, aan zijn hart, want hij dacht niet anders, dan dat de meester van het bonte paard onder de gesneuvelden zijn moest. Nog eenmaal hoorde hij RICHTER zijne vraag herhalen, en een flaauw: »Ik!" drong hem in het oor. Pijlsnel vloog hij naar de plaats, waar RICHTER bezig was eenen ligten dragonder van den grond te heffen, wiens hoofd verbonden en die zoo zwak was, dat hij zonder hulp niet staan kon.

»Kameraad!" riep FERDINAND hem toe, »waar hebt gij die sjerp gekregen? Om Gods wil spreek!"

»Bij *Lutsen*," antwoordde met naauw hoorbare stem de man, aan wien de vraag gedaan was, — » bij *Lutsen*," — meer kon hij niet uitbrengen en zonk half onmagtig in RICHTER's armen.

»FREDERIK!" riep FERDINAND, en de geroepen oppasser snelde naderbij. FERDINAND ontrukte hem de matten flesch, welke hij aan een koord om het lijf droeg, en reikte die den gekwetsten *Beijer* toe. Het arme mensch dronk, en, door den wijn verkwikt, was hij nu sterk genoeg om te spreken en antwoord te geven.

»Bij *Lutsen*," zeide hij, »werd mij, aan het uiteinde van een dorp — ik geloof het ding heet *Görschen* — waaruit wij zoo even uwe dragonders verjaagd hadden, het paard onder het lijf doodgeschoten. Ik ging terug, en kwam aan eene plaats, waar wij kort te voren een' troep infanterie onder de klingen gehad hadden, en waar dooden en gekwetsten nog hageldigt op elkander lagen. Een jong officier lag met gekloofde schedel aan eene tuinschutting."

»Hemel, mijn WILLEM! — was hij dood?" riep FERDINAND sidderend.

»Ja, zoo kwam het mij voor, De sjerp hing hem over den schouder, en hij had ze krampachtig met de eene hand gegrepen, — een oogenblik staarde ik hem aan — daar zag ik, dat zich de hand bewoog. Ik kreeg innig medelijden, en ik dacht: Kom, hier moet gij eens een goed werk doen, wanneer het nog mogelijk is — wie weet, of gij in deze wereld er wel weder gelegenheid toe zult vinden! Ik hief dan den gekwetste een weinig op, bond hem eerst een' doek over de gapende wond in zijne hersenpan, en liet hem toen eenige druppels rum uit mijne veldflesch in den mond vloeijen."

»God loone er u voor, kameraad, — God loone u! Verder!"

»Nu sloeg hij de oogen op, zag in het rond, drukte de sjerp, welke hij nog steeds in de hand geklemd hield, aan de bleeke lippen, hief de oogen naar den hemel, en keek mij toen aan met een' blik — heer Luitenant, met een' blik, dien ik voor geen koningrijk geven zou, en die mij in mijn laatste uurtje nog eens troosten en versterken zal! Zie, heer, ik ben een oude kerel; reeds vóór dertig jaren heb ik kogels hooren fluiten, — een lafaard ben ik niet — maar

toen ik daar zoo dien gekwetsten Kapitein in mijnen arm had en hij mij zoo aankeek, zie toen liepen mij de zilte tranen over de wangen — want zóó was ik nog nooit te moede geweest, en — doch gij wilt eerst weten, hoe het verder ging — gered is hij."

»Gered? — leeft hij?"

»Ja, ja, heer Luitenant, daarop kunt gij u verlaten, gered is hij, maar — gevangen. Ik dacht: half gedaan is niets gedaan; dus gaf ik mijnen LAZARUS eerst nog een' slok rum, liet hem toen weder voorzigtig tegen de schutting leunen, regt voorzigtig; — want de arme man was deerlijk toegetakeld; — de arm was hem ook verbrijzeld, en nog daarenboven had hij een paar steken in de borst. Vervolgens liep ik naar eene boerenwoning, en, ranselde met mijne kling zoo lang onder de boeren, die zich daar verscholen hadden, in het rond, tot dat eindelijk twee van hen besloten eene ladder te halen en den gekwetste er op weg te dragen. Zoo kwamen wij te *Lutzen*. Hier was een gewemel van gekwetsten, dat er naauwelijks doorkomen aan was. Ik liep om een chirurgijn op te zoeken, en liet zoo lang eenen ligt gekwetsten kameraad van mijn regement bij den Kapitein. Eindelijk had ik een' veldscheer bij de lurven gekregen, die bewilligde met mij te gaan en mijnen officier te verbinden. Toen ik bij den Kapitein kwam, was juist een *Fransche* voltigeur bezig hem de sjerp af te nemen, zonder zich door de beden van mijn' geblesseerden kameraad te willen laten gezeggen. Maar ik pakte het mannetje, en wierp het zoo, een stap of wat ver, tegen eenen muur, dat het schreeuwend en vloekend wegliep, zonder onzen gekwetste verder overlast aan te doen. Deze werd goed verbonden, en nu poogde ik hem op een' der wagens te krijgen, van welke er verscheidene gereed stonden, om de gekwetsten naar *Weissenfels* te brengen. Zoo als ik er juist een' gevonden had, wenkte mij de Kapitein tot zich, en zeide toen: »Kameraad, gij hebt den zegen van God almagtig aan mij verdiend, — ik kan het u niet vergelden; maar zie hier, neem mijne beurs, horologie en sjerp; de twee eerste voor u, — de sjerp, — kameraad, ik stel innig vertrouwen in u," — (hij noemde mij vervolgens zijnen naam en den naam der plaats, waar hij te huis hoorde, en verzocht mij, zoo het geschieden kon, den sjerp daarhenen aan den Predikant te bezorgen.) »De *Franschen* nemen ze mij anders toch af,"

voegdé hij er bij. »Mijn verzoek zult gij, hoop ik, mij niet afslaan. Bezorg het zoo als ik gezegd heb, en meld daarbij, hoe het met mij gesteld is, — misschien hebt gij er spoedig gelegenheid toe; ik wenschte zoo gaarne, dat zij vernamen, dat ik nog leef!" Met deze woorden drukte hij mij nogmaals de hand. Horologie en sjerp nam ik aan, met oogmerk om beide aan zijne verwanten te bezorgen; doch zijne beurs weigerde ik. Regt hartelijk zeiden wij elkander vaarwel; ik hief hem op den wagen, en ging toen weder naar mijn regement. De plaats, waar de Kapitein woonde, lag niet ver van *Berlijn;* daar wist ik den weg, alsoo ik eigenlijk een *Pruis* van geboorte en eerst in 1808 onder de *Beijerschen* gekomen ben. Ik besloot dus, zoodra ik in den omtrek der plaats gekomen zou zijn, mij bij de verwanten van den Kapitein zoo lang op te houden, tot dat ik *Pruissische* dienst kon krijgen, — want het leven onder de *Franschen* gevalt mij niet meer, en daarenboven viel het mij hard, tegen mijne landlieden te vechten. Gaarne had ik dit besluit op stel en sprong uitgevoerd; maar, de mensch wikt, God schikt! — bij *Bautzen* werd ik door het been geschoten en lag tot nu omtrent vóór acht dagen in het hospitaal — toen eerst ben ik weder bij het regement gekomen; nu, in dezen nacht hebben de *Pruissen* mij gehaald, zonder dat ik de moeite behoefde te nemen om bij hen te komen! — en dat is goed ook, want wie weet, of ik wel zoo gelukkig bij des Kapiteins familie gekomen zou zijn, als ik dacht. Gij zijt zijn bloedverwant; gij zult dit nu wel bezorgen, — hier is het horologie, hetwelk ik zorgvuldig verborgen heb, zoodra de trompetter alarm blies, want ik verwachtte er terstond al niets goeds van."

Innig verblijd en gelukkiger, dan hij immer gedacht had te worden, door de van nieuws ontstane hoop op WILLEM's leven, had FERDINAND den eerlijken *Beijersman* voor zijne goede boodschap wel willen omhelzen. »Braaf, braaf mensch!" riep hij, »waarmede kan ik u beloonen? Het horologie moet gij behouden; het is het uwe, naar den wil van den Kapitein zelven het uwe; de sjerp neem ik, — maar ik betaal ze u — daar, neem!"

»Ei wat, heer Luitenant," hernam de *Beijer*, »beloonen hoeft gij mij niet; ook kunt gij dit niet doen, want de blik van den Kapitein heeft mij genoeg beloond. Ik neem noch horologie noch geld. — God zij dank, heb ik beide niet

noodig; doch, wilt gij mij regt gelukkig maken, zoo bezorg mij dienst in uw regement. De wond aan mijn hoofd is van geene beduidenis, en had mij slechts zoo aangedaan, omdat ik van de vorige nog zwak was. Een paar dagen rust en wat oppassing, zoo ben ik weder een duchtig ruiter."

»Dienst zult gij hebben, kameraad. Daarvoor laat mij slechts zorgen!" — »Ja, broeder," riepen eenige officieren, die gedurende het verhaal er bij gekomen waren, »dien braven kerel moeten wij bij het regement hebben!"

»Ja, ja!" riepen de huzaren door elkander, »stijg maar, hoe eer hoe beter, weêr op je bontje!"

De goede man was buiten zichzelven van vreugde, en, in spijt van zijn nu verbonden hoofd, reed hij, bij het opbreken van het regement, op zijn trouwe bontje naast FERDINAND, die hem in zijne afdeeling behield. Uit zijn naaste kwartier schreef deze naar huis, en meldde aan zijne bedroefde verwanten het blijde nieuws, dat hij opgedaan had, om door dezen verkwikkenden straal van hoop allen op te beuren, en om inzonderheid de smart zijner arme zuster te lenigen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

POPE ALS SCHILDER.

Omstreeks het jaar 1720 kreeg POPE zulk eenen hartstogtelijken lust in het schilderen, dat hij begon te weifelen, of hij zich aan het penseel of aan de schrijfpen behoorde te wijden. Hierdoor leverde hij een nieuw bewijs, hoe zelfs de verstandigste menschen niet zelden door hunne drift verblind worden, om aan eene gril of eene lief-hebberij de voorkeur te geven boven de strekking van hun genie en het oordeel hunner gezonde rede. Deze dwaasheid van POPE deed zijnen eerwaardigen vriend, den ouden JONATHAN RICHARDSON, de aanmerking maken: »Welke eene wonderlijke anomalie! welk eene verdooldheid van den menschelijken geest! Deze voortreffelijke dichter geeft zich alle bedenkelijke moeite, om voor den slechtsten schilder van zijnen tijd gehouden te worden, en spant met onzinnigen ijver al zijne krachten in, om in het slijk der kunst rond te woelen!" RICHARDSON sprak dit oordeel als een bevoegd regter, als een man van het vak, want ook hij werd door dezelfde dwaasheid aangestoken;

doch hij toonde voor verbetering niet onvatbaar te zijn, zoodra hij bemerkte, als schilder geene uitstekende rol te zullen spelen: hij erkende volmondig, dat hij geen APELLES was, en zijn brief, welken hij, met betrekking daartoe, aan SWIFT geschreven heeft, is eene regtstreeksche satyre op zijne eigene pogingen als schilder. Hij zegt daarin: »Ik heb vijf à zes Madonna's neêrgeklad en ook eenige engeltjes, die er uitzien zoo als de *Indianen* zich hunnen duivel zouden hebben kunnen voorstellen." Het is almede bekend, dat SWIFT driemaal gezeten heeft, om zich door hem te laten portretteren, en dat een dier afbeeldsels voor Miss VAN HOMRIGH bestemd was. Dikmaals beproefde hij ook, de trekken zijner aangebedene Miss MARTHA BLOUNT na te bootsen, maar merkte zelf te dien opzigte al lagchende aan: »Zeker zal zij mij in dit leven den smaad niet vergeven kunnen, dien ik door mijn portretteren harer uitnemende schoonheid heb aangedaan."

SPAANSCHE LOGEMENTEN.

De ontvangst en het onthaal, welke den reiziger in een Fransch of Engelsch logement te beurt vallen, zijn zeer onderscheiden van die, welke hem in eene Spaansche herberg wachten. In eene *posada* wordt men door geen' dienstvaardigen tafelknecht, met het servet over den arm, onder diepe buigingen het huis binnengeleid; geen aardig juffertje ontvangt u al neigende, en verwelkomt u met den vriendelijken blik harer schitterend zwarte oogen. In *Spanje* ontvangt en verwelkomt den reiziger geen mensch; niemand vraagt naar zijne bevelen of zijne wenschen; men laat het aan hemzelven over, al tastende langs de donkere steenen muren zijnen weg te zoeken, tot dat hem eindelijk eene lichtschemering van het op den grond ontstoken vuur naar de keuken wijst. Geene mindere opmerking verdient het dat de rang des reizigers niet het geringste onderscheid in deszelfs behandeling te weeg brengt. Dáár ontmoet men geene bijzondere gebruiken tot het verwelkomen van den met extrapost reizenden *gentleman*, van den gewonen reiziger met de diligence, en van de gasten eens nog minderen rangs. In eene Spaansche *posada* zijn alle standen gelijk: geene afzonderlijke tafels worden er aangeregt, geene bijzondere eer bewezen;

er is geene rangorde, er bestaan geene beleefdheidsformaliteiten; de *caballero*, de koopman, de muilezeldrijver worden, de een als de ander, aan zichzelven overgelaten.

VISITES EN CONTRA-VISITES.

Onlangs herstelde een oude zonderling, in eene kleine stad in *Engeland*, van zijne vrij gevaarlijke ziekte. De heelmeester van het plaatsje, die, gelijk in de Engelsche provinciesteden menigmaal het geval is, te gelijk ook apotheker is, zond hem door eenen leerling de rekening wegens de visites, welke hij bij hem afgelegd en de artsenijen welke hij hem geleverd had. Nadat de oude man de rekening zorgvuldig had nagegaan, zeî hij met veel ernst tot den discipel van Eskulapius: »Zeg uwen meester, dat ik hem de geleverde geneesmiddelen zonder eenige korting betalen zal; maar dat, wat zijne visites betreft, ik niet in gebreke blijven zal, mijne contra-visites bij hem af te leggen."

SCRIBE.

SCRIBE, dat gelukskind van het Fransche drama, heeft onder alle schrijvers wel het best verstaan, uit inkt goud te maken. Sedert zijn eerste stuk ten tooneele verscheen, houdt hij naauwkeurig boek van de vertooning en de opbrengst zijner fabrikaten. Het is thans dertig jaren geleden, (in 1811) sints zijn eerste stuk in den vaudeville-schouwburg gegeven werd; dit, met de meeste daarop in den eersten tijd gevolgde, reeds lang vergeten product heette *de Dervisch*. Den 31sten December van het jaar 1840 vertoonde de schrijver van het *Verre d'eau* zijn rekenboek aan eenige vrienden; blijkens hetzelve, heeft SCRIBE, tot op die dagteekening, uit de opbrengsten der Fransche schouwburgen, niet minder dan 2,102,000, zegge twee millioenen eenmaal honderd en twee duizend francs, in den zak gestoken!

TEGENWOORDIGHEID VAN GEEST.

GUSTAAF WASA, de bevrijder en Koning van *Zweden*, had zijne gemalin KATHARINA, met welke hij geen gelukkig leven geleid had, door den dood verloren. Hij ging tot een tweede huwelijk over, en koos nu eene dame, die jong en schoon was, MARGARETHA, de dochter van eenen voormaligen Rijksraad. Zij was vroeger reeds met den jongen STURE, eenen *Zweed* van voorname geboorte, verloofd geweest, en werd door hem allerteederst bemind; desniettemin beslisten

de verwanten der bruid en hare eigene staatszucht, door den glans eener kroon verlokt, ten voordeele van GUSTAAF. MARGARETHA werd Koningin, en de echtvereeniging in October 1536 te *Stokholm* voltrokken. Voor altijd was nu voor STURE de geliefde bruid verloren. Teeder had hij haar bemind; teeder had zij zijne min beantwoord. Nu was zij Koningin en zijne liefde hopeloos. Desniettemin wenschte hij vurig, haar nog eenmaal te zien. Niet lang na haar huwelijk begaf hij zich naar het koninklijk paleis, en wist zich met haar, die zijne bruid geweest en thans zijne Koningin geworden was, eene geheime zamenkomst te verschaffen. Hij lag juist, door zijnen hartstogt weggesleept, voor haar op de knieën, toen de Koning onverwacht in de kamer trad. »Wat beteekent dit tooneel?" vroeg GUSTAAF op forschen toon. Zonder de tegenwoordigheid van geest der Koningin zouden beide waarschijnlijk verloren geweest zijn. Bedaard nam MARGARETHA het woord en zeide: »STURE verlangt mijne zuster MARITA ten huwelijk, Sire!" De Koning gaf oogenblikkelijk zijne toestemming, en STURE kreeg op deze wijs eene vrouw, aan welke hij nimmer gedacht had. De echtverbindtenis was gelukkig, en dertien kinderen zijn daarvan de vrucht geweest.

GODDELOOZE HOOP, HET UITWERKSEL VAN ANGSTIGE BESCHROOMDHEID.

Toen eens, in zeker gezelschap, het gesprek onder anderen viel op de zonderlinge uitwerkingen, welke soms vrees en angst kunnen te weeg brengen, gaf een hooggeacht Godgeleerde de meening te verstaan, dat zij bij anders brave lieden zelfs misdadige wenschen kunnen verwekken. Als bewijs zijner stelling verhaalde hij het volgende: »Toen ik nog te *E*. woonde, had ik eenen amanuensis, die een goed maar uiterst bedeesd jong mensch was. Na veel en aanhoudend aansporen van den kant zijner vrienden, had hij eindelijk het heldhaftige besluit genomen, om te wagen, eens op een naburig dorp, waar des zomers vele aanzienlijken, die in den omtrek hunne buitenplaatsen hebben, ter kerke gaan, te prediken. De predikant nam het aanbod van den jongman aan, en liet hem zelf den zondag kiezen, waarop hij zijne preek wenschte te doen. Vlijtig arbeidde hij nu aan zijn opstel, en gaf mij hetzelve vervolgens ter beoordeeling. Ik vond de preek, met eenige kleine veranderingen, niet onwaardig om aldaar gehouden te worden, en deelde den jongen man nog eenige raadgevingen mede, ten einde daarvan, bij het van buiten leeren en uitspreken zijner rede, gebruik te maken. De bepaalde zondag kwam immiddels steeds nader. Eensklaps begon het jonge mensch mij te klagen, dat hij van angst over de preek, welke hij houden moest, bijna niet wist, wat hij deed. Ik hield hem

alles voor, wat geschikt kon zijn, om hem van die schroomvalligheid te ontheffen, en inderdaad scheen hij ook iets geruster te worden; doch vrijdagavond vóór den bepaalden zondag komt hij weder bij mij, en verzekert mij, dat zijne benaauwdheid zoo groot geworden was, dat hij duidelijk voorzag, de preek niet te zullen kunnen houden. Daar ik nu wel bemerkte, dat hij vooralsnog geen' meester over zijnen angst zou kunnen worden, herinnerde ik hem alleenlijk zijnen pligt, om in dat geval den predikant, voor wien hij het prediken op zich genomen had, onverwijld door eenen bode te doen weten, dat hij verhinderd was de preek te doen, ten einde alzoo die geestelijke gelegenheid hebben mogt, zich nog eenigermate voor te bereiden, om zelf te prediken. »Ach!" zei de schroomvallige, »ook dat zou ik niet gaarne doen." — »Wel," vroeg ik, »waarop wilt gij dan wachten? Hoopt gij misschien, zaturdagavond of zondagochtend van uwe angstvalligheid bevrijd te zullen zijn?" — »Dat niet... maar," (al stotterend kwamen de woorden er uit) »het blijft toch altijd mogelijk, dat in den nacht vóór zondag.... de kerk afbrande." — Ik (dus ging de verhaler voort) schreef nu zelf aan den predikant, en berigtte hem, dat, tot mijn leedwezen, mijn amanuensis door eene onoverkomelijke verhindering belet werd de preek te houden."

TE LAAT.

Het gesprek van den dag liep te *Parijs* op den 11den April l. l. over de tragi-komische verrassing van den bankier M** op de *Chaussée d'Antin*, toen hij bij eenen man, die geld op onderpand schiet, de diamanten zijner vrouw, welke 120,000 francs gekost hadden, voor 50,000 francs beleenen wilde. »Neem er de echte steenen uit," zei hij tot den woekeraar, »en zet valsche daarvoor in de plaats, want ik zou liefst niet willen, dat de zaak ruchtbaar wierd." — »Gij komt te laat, Mijnheer," antwoordde de ander; »uwe vrouw is u te gaauw geweest: reeds een jaar geleden heb ik de echte steenen van haar gekocht.".

LETTERKENNIS GEEN VERNUFT.

Men wilde eens eenen letterkundige aan iemand voorstellen als een' man van vernuft, zijner kennismaking wel waardig; »want," voegde de voorsteller er bij, »hij kent den geheelen MONTAIGNE van buiten." — »Dan behoeft gij zoo veel moeite niet te nemen," was het antwoord; »ik bezit het werk zelf."

MENGELWERK.

GISSING NAAR DEN OUDERDOM VAN HET BOEK JOB.

Ofschoon eenige geleerden het boek JOB onder de jongere voortbrengselen van den alouden letterkundigen akker rangschikken, en hun gevoelen vooral daardoor trachten te staven, dat MOZES het niet schijnt gekend te hebben, en DAVID en SALOMO de eersten zijn der gewijde schrijvers, bij wie men sporen van bekendheid met dit boek aantreft; de meesten nogtans, en onder anderen ook de Hoogleeraar VAN DER PALM, (*) komen met elkander overeen, dat dit boek *het oudste dichtstuk der wereld* is, en op het tooneel der aartsvaderlijke eeuw te huis behoort.

Bij de innerlijke, uit de taal en zeden ontleende, bewijzen voor dit laatste gevoelen waagde ik eene gissing te voegen, waartoe ik bij het lezen van twee *Chaldeeuwsche* opschriften in de stad *Palermo*, op bevel van WILLEM II in het Latijn vertaald, aanleiding kreeg. Het eerste luidt aldus: »Toen IZAÄK, de zoon van ABRAHAM, in de »vallei van *Damas* (†) heerschappij voerde, en EZAU, de »zoon van IZAÄK, in *Iduméa* regeerde, landden verschei»dene *Hebreeuwen* en een groot aantal inwoners van *Da»mas* en *Phenicië* op dit driehoekig eiland, en kozen »hunne verblijfplaats in deze schoone streek, aan welke »zij den naam gaven van *Panormus*." (§) — Het tweede opschrift, op de poort der stad, luidt volgender wijze: »Er is geen andere God dan God alleen; geen andere

(*) *Verhandelingen, Redevoeringen en losse Geschriften*, D. I, bl. 88.

(†) Denkelijk het dal *Guta*, bij *Damaskus*.

(§) *Panormus* of *Panormos* is een Grieksche naam, en beteekent *veilig voor alle schepen*. De Latijnen vertaalden het *Totus portus*, d. i. *voor alle natiën*. Zie *Voyage en Sicile*, 1836, en SAINT-NON, *Voyage pittoresque*.

»mogendheid dan deze zelfde God; geen andere heerscher »(gebieder) dan de God, dien wij aanbidden. De bevelhebber van dezen toren is SEPHO, zoon van ELIPHAZ, »den zoon van EZAU, broeder van JACOB, den zoon van »IZAÄK, den zoon van ABRAHAM. De naam van dezen »toren is *Baych*, en die van den naburigen toren is »*Pharat.*"

Wij laten het gevoelen omtrent den tijd der stichting van *Palermo* en den ouderdom der opschriften daar. De schrijver der *Reis naar Sicilië* (*) stelt, dat deze stad gesticht is door eene Grieksche kolonie, derwaarts gelokt door de schoone verhalen van ARCHIAS van *Corinthe*, in het derde jaar der vijfde Olympiade, of in 758 vóór onze jaartelling; terwijl er zijn, die meenen, dat de opschriften hun aanzijn zouden te danken hebben aan den hoogmoed der *Saracenen*, die in de negende eeuw *Sicilië* innamen. (†) Zeker gaat het, dat *Palermo* of *Panormus* onder de oudste steden behoort, (§) en de *inhoud* althans der opschriften geschiedkundig niet onecht kan zijn. In het tweede der opschriften komt de naam voor van ELIPHAZ, den zoon van EZAU, en negen malen vindt men dezen naam in het boek *Genesis* en der *Chroniken* (⁎) aan den zoon van EZAU gegeven. Bekend is het ook, dat EZAU verscheidene zonen had, waarvan de oudste ELIPHAZ heette, gewonnen bij zijne vrouw ADA; dat de oudste dier zonen, dat is ELIPHAZ, mede verscheidene zonen had, waaronder TEMAN en ZÉPHI of ZEPHO voorkomen, en dat zij vorsten waren in het land *Edom* of *Iduméa*, in het gebergte van *Seïr*. In het boek JOB komt viermaal de naam voor van ELIPHAZ *den Temaniter*, en wordt daardoor steeds dezelfde persoon aangeduid, gelijk in het boek *Genesis* en der *Chroniken* altoos van slechts éénen ELIPHAZ,

(*) *Voyage en Sicile*, 1836.

(†) Zie de *Notes historiques* van L. DE LAVAL, in zijn *Comte du Néty*, 1074—1086. Tom. 2.

(§) MELA, II. 7. *Sil. It.* XIX. 262. Zie J. LEMPRIERE, *Class. Dictionary*, ad vocem.

(⁎) H. XXXVI: 4, 10, 11, 12, 15, 16, I *Chron.* I: 35, 36.

namelijk den oudsten zoon van EZAU, gesproken wordt. Er zijn derhalve, naar het bij den eersten opslag schijnt, twee personen in het gansche O. T. onder den naam van ELIPHAZ bekend. Nemen wij nu aan, hetgeen niemand zal willen afraden, dat ELIPHAZ's oudste zoon, t. w. TEMAN, aan één' zijner zonen den naam van zijn' vader, of ELIPHAZ, gegeven heeft, dan wordt het niet onwaarschijnlijk, dat deze jonge ELIPHAZ het *epitheton* of den bijnaam moest krijgen van *den Temaniter*, of *den zoon van* TEMAN, (of wel *tot het gezin van* TEMAN *behoorende*) om hem van zijnen grootvader ELIPHAZ, den vader van TEMAN, te onderscheiden. (*) Ik vertaal hier met opzet *zoon van* TEMAN, en geloof niet, dat men die vertaling zal verwerpen. Het is toch onbillijk, dat men *Temaniter*, *Suhiter*, *Jebusiter* enz. altoos zou willen vertalen: *afstammeling*, of *tot den stam van* TEMAN, SUHA, JEBUS enz. *behoorende*. Wanneer de nakomelingschap van iemand reeds een *stam* geworden was, zou het moeijelijk geweest zijn, den leden van den stam dan eerst den naam hunner afkomst te geven. Men deed dit dus noodwendig dan al, wanneer de nakomelingschap nog maar een *gezin* of *familie* uitmaakte. En als men ons dit wil toegeven, dan zou ik het bijkans voor uitgemaakt durven houden, dat de oudheid van het boek JOB tot de tijden van JACOB en EZAU opklimt.

Bij deze gissing waag ik nog eene tweede, welke aan de eerste niet weinig waarde schijnt bij te zetten. De naam van JOB komt nergens anders in den Bijbel voor. Hieruit zou ik opmaken, dat dezelve bij de *Israëliten* niet bekend was, maar eene verkorting is van den naam JOBAB; en deze JOBAB is weder een afstammeling van EZAU en een

(*) In de Maleische taal zou men zeggen ELIPHAZ *besâr*, d. i. *den ouden*, (eigenlijk *den grooten*) en ELIPHAZ *kitjil*, d. i. *den jongen*, (eigenlijk *den kleinen*). Maar van zulk eene spreekwijze vind ik althans geen spoor in het O. of N. Testament.

der Koningen van *Edom!* (*) De opsteller van het boek JOB heeft misschien JOBAB in JOB veranderd, of omdat hij eene toenmalig gebruikelijke verkorting van dien naam volgde, of omdat hij den naam van den hoofdpersoon zijner geschiedenis wilde bedekt houden, zonder dien nogtans geheel te verzwijgen. En op deze wijze zou de naam JOB, zoowel als ELIPHAZ, voor het aartsvaderlijk tijdperk dezer geschiedenis pleiten.

Wat den derden hoofdpersoon der geschiedenis aangaat, namelijk BILDAD *den Suhiter*. Wij weten, dat een van ABRAHAM's zonen uit KETURA SUAH genaamd (†) en woonachtig was in *Woest-Arabië*. Deze SUAH was mede vader van een' grooten stam, die naar zijnen naam genoemd werd; en als men nu de bijvoeging van *den Suhiter* eenvoudig vertaalt: *den zoon* of *kleinzoon van* SUAH, en de gedachte varen laat, dat men juist een' nakomeling in een' reeds verren graad van verwantschap op het oog moet houden, dan moet ook deze BILDAD in den aartsvaderlijken tijd zijne plaats vinden, ofschoon zijn naam (BILDAD) nergens elders dan in JOB voorkomt. — Voorts verschijnt nog ZOPHAR *de Naämathiter*. De naam ZOPHAR komt wederom nergens in het O. T. voor, dan alleen in het boek JOB. Misschien echter biedt dezelve ons daarom juist gelegenheid aan tot eene welligt geoorloofde gissing, dat namelijk de laatste letter van het woord, de *Resch*, door de haast of onnaauwkeurigheid der afschrijvers, in de plaats gesteld is van de *Chet;* eene onnaauwkeurigheid, welke ten aanzien van andere letters meermalen begaan, en door de groote overeenkomst van gedaante der beide letters *Chet* en *Resch* niet geheel onwaarschijnlijk is. (§)

(*) *Genesis* XXXVI: 33. JOBAB, de zoon van ZERAH van BOZRA.

(†) *Genesis* XXV: 2.

(§) Zie MUNTINGHE, *Crit. Vet. Foed.*, pag. 47—48 en 50. En vergelijk EICHHORN, *Einleit. in das A. T.*, Tom. 2. § 87. BAUER, *Crit. s. V. T.*, pag. 201 tot 203. CAPELLUS, *Crit.* I., Lib. IV. PAREAU, *Inst. Interpr. V. T.*, pag. 72 seqq.

Het laatste been der letter *Chet* door een' der afschrijvers in de haast weggelaten, wordt dezelve al dadelijk een *Daleth;* en de gelijkenis van deze letter aan den *Resch* is zoo groot, dat zij ligt met elkander kunnen verwisseld worden. Wil men nu deze veronderstelling toegeven, dan wordt ZOPHAR ZOPHAH, en deze ZOPHAH was een der nakomelingen van ASER. (*) Doch die naam staat te ver in de geslachtslijn van ASER, dan dat wij er voor ons tegenwoordig oogmerk ons voordeel mede doen kunnen; behalve dat ook de *Septuaginta*, of *de vertaling der zeventigen*, van het O. T. overal SOÔPHAR heeft. (†) Intusschen is het juist geen vereischte, dat dezelve in de vroegste Mozaïsche geslachtsregisters voorkome, en niets belet ons te gelooven, dat ZOPHAR of ZOPHAH ten tijde der Aartsvaderen geleefd hebbe, en wel toen JACOB met zijne zonen in *Kanaän* woonde. De naam van *den Naämathiter*, welke met die van *Namiter* niet verward moet worden, zal hoogstwaarschijnlijk aanduiden, dat hij van *Naäma*, eene stad in *Juda*, geboortig was. (§) — NAÄMA, de moeder van Koning REHABEAM, bijgenaamd *de Ammonitische*, kan wel in geen aanmerking komen, dewijl ik mij niet herinner, ergens in den Bijbel een voorbeeld gevonden te hebben, dat eene vrouw haren naam aan eenen stam of nakomelingschap gegeven hebbe. (*)

Eindelijk treffen wij nog den naam aan van ELIHU, den zoon van BARACHEËL *den Buziter*. (‡) Ook deze behoort tot de aartsvaderlijke tijden. BARACHEËL toch was de zoon of kleinzoon van BUZ; en deze was de zoon van NAHOR, den broeder van ABRAHAM. (**) Wij vinden van hem aange-

(*) I *Chron.* VII: 35, 36.

(†) Zie DATHIUS, *versio latina V. T.* ad l.

(§) JOSUA XV: 41.

(*) Zie G. T. SEILER, *das Buch Hiob*, bl. 3. Over de ligging van de landstreek *Uz* zie DATHIUS, l. c. in notis ad Cap. I: 1.

(‡) JOB XXXII: 2, 4, 5, 6.

(**) *Gen.* XXII: 21. Ik begrijp niet regt, waarom er zijn, die ELIHU voor BILEAM houden, *Num.* XXII: 5.

teekend, dat hij was van het geslacht RAMS. Dezen naam houden eenigen voor eene verkorting van ARAM, den naam van eenen *Syriër*, naar wien een huisgezin of geslacht van *Syriërs*, waaruit ELIHU gesproten was, zou toegenaamd zijn. Anderen houden RAM voor den vader van AMINADAB, (1 *Chron.* II: 9, 10) die ook ARAM genoemd wordt (MATTH. I: 4.) Anderen weder houden hem voor ABRAM; (*Gen.* XI: 27) die vervolgens ABRAHAM genoemd werd (*Gen.* XVII: 5.)

Batavia, 26 Aug. 1840. Dr. S. A. BUDDINGH.

MADAME MARA.

Er bestaat eene opmerkelijke omstandigheid, die noodwendig de aandacht van elken beminnaar der kunsten moet treffen, en van welke men tot nog toe de ware reden niet doorgrond heeft; te weten, dat heden ten dage de theatrale loopbaan der groote kunstoefenaars veel minder langdurig is, dan zij het eertijds was. Madame PASTA keert in den bloei harer jaren tot het afgezonderde leven terug; Madame MALIBRAN sterft, neêrgedrukt onder den last harer lauweren; het publiek te *Londen* en te *Parijs* schijnt Mejuffer GRISI reeds moede te worden; RUBINI is voornemens het tooneel te verlaten; terwijl daarentegen de BILLINGTON, de MARCHESI, DAVID, de vader, en zelfs Madame CATALANI, hunne kunstgaaf eene kwarteeuw behouden hebben, en terwijl BRAHAM, en bovenal Madame MARA, wier kunstleven waarlijk bijna een wonderverschijnsel geweest is, hunnen roem nog veel langer hebben mogen genieten. Is het de aard der hedendaagsche muzijk, waaraan men dit verschil moet wijten? Is het misschien de steeds toenemende wuftheid des publieks, hetwelk behagen schijnt te scheppen, de tooneelmonarchen even gemakkelijk van den troon te bonzen, als die, door welke het bestuurd wordt? Of zou het ook wel de overmatige hoogte der bezoldigingen wezen, welke men tegenwoordig aan groote kunstenaars toekent, en die, hen te

vroeg naar het *dolce far niente* doende haken, hun het verlangen ontneemt van gedurig nieuwe pogingen te doen om te behagen? Wij zouden bijna overhellen om te gelooven, dat alle drie deze oorzaken zich vereenigen, om het door ons opgemerkte uitwerksel te weeg te brengen; eene opmerking, ons ingeboezemd door de herinnering van Madame MARA's levensloop, van welke wij voornemens zijn, onzen lezeren hier een beknopt overzigt te geven.

GERTRUDE ELISABETH SCHMAL werd in 1749 te *Kassel* geboren. Zij was de eenige dochter van JOHANN SCHMAL, toonkunstenaar en hersteller van muzijkinstrumenten. Reeds van hare vroegste jeugd af aan toonde zij zulk een vurig verlangen om de viool te leeren bespelen, dat haar vader bewilligde, haar eenige lessen op dat instrument te geven, en inderdaad maakte zij daarop weldra buitengewone vorderingen. Daarenboven was zij met eene stem begaafd, welker streelende zoetheid en groote omvang opmerkelijk waren. Tien jaren oud zijnde, verzelde zij haren vader, eerst naar *Frankfort*, vervolgens zelfs naar *Londen*, waar zij in de *taverns* speelde en zong, met dankbaarheid ontvangende, wat de toehoorders haar wel wilden geven. Negtans bleef haar roem niet lang binnen dien nederigen en engen kring beperkt. Zij werd in eenige voorname gezelschappen voorgesteld, en inzonderheid hare stem werd het voorwerp der algemeene bewondering. Men deed den ouden SCHMAL begrijpen, dat zijne dochter de viool moest laten varen, welker beoefening hinderlijk voor de ontwikkeling van haar zangtalent kon zijn, en die daarenboven geen bevallig instrument was in de handen eener vrouw. In haar geboorteland teruggekomen, nam zij er eenige zanglessen van eenen ouden *Italiaanschen maëstro*, PARADISI geheeten.

Daar SCHMAL wenschte, aan zijne dochter een meer vast bestaan te verschaffen, deed hij pogingen, om haar eene plaats onder de muzijk des Konings van *Pruissen* te verschaffen, en FREDERIK gelastte zijnen eersten zanger MORELLI, hem een rapport in te leveren over de soort van talent, hetwelk de jonge SCHMALIN bezat; want dus noem-

de men haar, volgens het toenmalig gebruik der *Duitschers*, om aan de geslachtsnamen van vrouwen eenen vrouwelijken uitgang te geven. MORELLI antwoordde den Koning, dat zij zong *als eene Duitsche*; en dit alleen was genoeg, om FREDERIK tegen haar voorin te nemen; ook werd haar aanzoek van de hand gewezen. Alstoen begaf zij zich naar *Leipzig*, waar zij zich met zoo veel bijval op een Concert liet hooren, dat zij eene verbindtenis aan het kleine *Duitsche* tooneel verwierf. Te gelijker tijd legde zij zich toe op de studie van het klavierspel, en maakte daarin zulke snelle vorderingen, dat zij eerlang in staat was, publieke concerten te geven. Van *Leipzig* ging Mejuffer SCHMAL naar *Dresden*, waar haar kunstroem bleef aangroeijen, en alstoen besloot haar vader, andermaal eene poging bij den Koning van *Pruissen* te doen; maar op alle aanzoeken, welke men hem deed, gaf FREDERIK steeds niets anders tot antwoord, dan: »Eene *Duitsche* zangeres!.... ruim zoo gaarne zou ik mijn paard hooren hinniken." Eindelijk echter kreeg nieuwsgierigheid bij den Koning de overhand, en hij deed haar bij zich in de zoogenaamde kleine vertrekken ontbieden. Toen zij binnenkwam, zat FREDERIK voor het klavier, nam haar, met zijnen scherpen blik, zwijgende, een tijdlang op, gelastte haar vervolgens te naderen, en zeide min of meer barsch: »Gij komt om iets voor mij te zingen?" — »Wanneer zulks uwe Majesteit behaagt," antwoordde Mejuffer SCHMAL; en, zich aan het klavier plaatsende, zong zij eene aria, zonder zich evenwel bijzonder veel moeite te geven, want het paardengehinnik lag haar nog altijd op het hart. Toen zij geëindigd had, vroeg de Koning haar, of zij in staat was op het eerste gezigt van het blad weg te zingen. Toen zij dit met ja beantwoordde, trok hij een geschreven zangstuk van zeer groote moeijelijkheid uit den zak, en met een voorkomen van ongeloovigheid legde hij het haar voor. De jonge zangeres, er nu hare kunsteer in betrokken ziende, nam het manuscript, en voerde het stuk met zulk eene volkomenheid uit, dat de door haren zang bekoorde FREDERIK geene andere proeve verlangde, maar haar op staan-

den voet, met den rang van *prima donna*, aan de groote Opera verbond.

Te *Berlijn* in eene zoo luisterrijke betrekking gevestigd, en op het toppunt van haren roem, zag Mejuffer SCHMAL zich weldra door eenen zwerm van aanbidders omringd, die naar hare hand dongen. Zij gaf de voorkeur aan JAN BAPTISTA MARA, een' kunstoefenaar van geene geringe bekwaamheid op de violoncel, maar van een' ruwen aard en een niet zeer geregeld gedrag. De Koning, die hem kende, deed de jonge zangeres waarschuwen voor de dwaasheid, welke zij op het punt stond om te begaan; maar haar besluit was genomen. Zij huwde MARA, en weldra had zij er berouw van. De wonderlijke luimen van haren man en de ondeugd van dronkenschap, waaraan hij zich gedurig overgaf, maakten haar uiterst ongelukkig. Nogtans verdroeg zij hem verscheidene jaren lang. Straks zullen wij zien, bij welke gelegenheid deze echtelingen zich gescheiden hebben. Middelerwijl willen wij opmerken, hoe de lompheid van MARA's manieren zoo algemeen bekend was, dat zij hem niet zelden zeer scherpe antwoorden op den hals haalde. Op zekeren avond zong zijne vrouw in het geestelijk Concert te *Parijs*. Een liefhebber, zeer gevoelig voor het bekoorlijke der muzijk, maar naar het schijnt niet zeer ervaren in de *Italiaansche* taal, riep uit al zijne magt: »Bravo! bravo!" De Heer MARA, die naast hem zat, maar niet dacht dat hij hem kende, veroorloofde zich, hem, op eenen toon, welken hij nog al beleefd poogde te maken, toe te voegen: »Mijnheer zal gelieven op te merken, dat men in *Italië* *bravo* aan de mans en *brava* aan de vrouwen toeroept." — »Ik begrijp u, Mijnheer," hernam de liefhebber; »en het is ongetwijfeld om dezelfde reden, dat Mevrouw uwe echtgenoote Madame MARA is en UEd. Mijnheer MARO" (*maraud.*) (*)

Madame MARA bleef drie jaren lang te *Berlijn*. Na

(*) Een zoogenaamde *Calembourg* of klankspeling, die, even als eene andere, welke later volgt, onmogelijk in de daartoe gelukkiglijk minder geschikte *Hollandsche* taal over te brengen is. *Vert.*

verloop van dien tijd, daar eenige reizende *Engelschen* haar verhaald hadden, hoe gemakkelijk vreemde kunstenaars in *Engeland* hunne fortuin maakten, kreeg zij eenen sterken lust, om *Grootbrittanje* te bezoeken. Maar, hoe zou zij uit *Pruissen* geraken? Zij wist, dat het vruchteloos zijn zou, daartoe verlof van den Koning te vragen, want dat hij het nimmer verleenen zou. Zij veinsde derhalve, de buitenlucht te moeten genieten, om van de gevolgen eener ziekte te bekomen, die niets minder dan geveinsd geweest was; en, toen zij hiertoe een verlof bekomen had, maakte zij daarvan gebruik, om naar *Weenen* te gaan. Hare vlugt vernomen hebbende, zond FREDERIK in aller ijl eenen koerier aan zijnen Ambassadeur, met last om de uitlevering der zangeres van den Keizer te vragen; maar JOSEPH, die zelf een groot bewonderaar van hare begaafdheden was, waarschuwde haar, zoo snel mogelijk *Weenen* te verlaten, opdat hij den Koning mogt kunnen antwoorden, dat deszelfs aanzoek te laat kwam. Werkelijk hielden MARA en zijne vrouw zich eenigen tijd verborgen, en, toen FREDERIK's toorn bekoeld was, keerden zij naar *Weenen* terug, waar zij twee jaren vertoefden, alzoo de voorslagen, die hun uit *Londen* gedaan waren, zonder gevolg bleven. Van *Oostenrijk* begaf Madame MARA zich naar *Frankrijk*, alwaar zij zich herhaalde malen in het geestelijk Concert liet hooren, maar waar zij eene geduchte mededingster vond in Madame TODI. Men verhaalt bij die gelegenheid, dat, een liefhebber aan een ander gevraagd hebbende, welke der beide zangeressen hij boven de andere verkoos, deze ten antwoord gaf: »*Ah, c'est bientôt dit.*" (*bien* TODI.)

Het was den 29sten Maart 1784, dat Madame MARA voor het eerst te *Londen* in het *Pantheon* zong. Zij debuteerde met eene groote aria van PUGNANI, en zong in het tweede gedeelte van het Concert eene aria van NAUMANN. De bijval, dien zij won, was kolossaal. Van dat oogenblik af werd *Engeland*, vele jaren lang, haar gewoon verblijf. Maar zoo, van den eenen kant, haar verwonderlijk talent er haar talrijke eerekroonen en nog tal-

rijker guinjes verwierf, had zij er menigen smaad te verduren, welken deels haar weinige eerbied voor het publiek haar berokkende, deels de niet zeer handelbare luim van datzelfde publiek. Het eerste krakeel had plaats bij het gedachtenisfeest van HÄNDEL in de abdij van *Westminster*. Nimmer nog had Madame MARA' bewonderenswaardiger talent aan den dag gelegd, dan in het lied: »*Want ik weet, mijn Heiland leeft*," en in dat: »*Looft den Heer!*" Niettegenstaande den verbazenden omvang van het kerkgewelf, trilde hare stem door hetzelve met zulk eene kracht en zoetheid tevens, dat zij haren toehoorders onwillekeurige tranen uit de oogen perste. Doch, gelijk wij gezegd hebben, deze dag was haar, in een ander opzigt, noodlottig. Daar zij onvoorzigtig genoeg geweest was van, terwijl de koren zongen, te gaan zitten, niettegenstaande al de toehoorders en zelfs Hunne Majesteiten stonden, werd deze onvoegzaamheid haar in de dagbladen van dien tijd scherp verweten. Vervolgens beging zij andermaal een' dergelijken misslag bij de muzikale plegtigheid te *Oxford*, daar zij na het zingen van haar solo ging zitten. De Vicekanselier haar hebbende doen aanzeggen van op te staan, stond zij op, maar om heen te gaan. Alstoen deed de Vicekanselier haar verwittigen, dat zij niet behoefde terug te komen, en verbood haar tevens voortaan te *Oxford* te zingen. Madame MARA verontschuldigde zich in de dagbladen met te zeggen, dat, sedert eene pleuris, welke zij in *Duitschland* gehad had, haar eene gedurige pijn in de zijde was overgebleven, welke haar niet veroorloofde lang te blijven staan. Ongelukkiglijk bezigde zij in haren brief uitdrukkingen, die voor den Vicekanselier zeer honend waren; zoodat hare regtvaardiging haar meer schaadde dan baatte. Na dien tijd was haar verblijf in *Engeland* niet dan eene voortdurende reeks van aanvallen, tegenbeschuldigingen en kleine twisten tusschen haar en de dagbladen. De bijzonderheden van dit gekrakeel zouden tegenwoordig van gering belang zijn; maar, om de aardigheid, zullen wij een enkel der tegen haar in het licht gegevene artikels overschrijven; het is uit *the World* van

Maart 1792. Dit uittreksel kan tevens een denkbeeld geven van den stijl der *Engelsche* dagbladen in dien tijd.

»Aan Madame MARA.

»Zeg mij, Madame, of gij in 1784, bij het gedachtenisfeest van HÄNDEL, niet den eerbied, dien gij aan de koninklijke familie verschuldigd waart, op de lompste wijs geschonden hebt, door gedurende de koren te gaan zitten, en heen te gaan, toen gij gezongen hadt?

»Hebt gij te *Oxford* niet even zoo geheel de Universiteit beleedigd? en hebt gij daarover geen verwijt ontvangen, met het bevel om niet weder op te treden?

»Hebt gij, bij het Concert van SALOMON, het publiek niet langen tijd op u laten wachten? Werdt gij daarna bij uwe verschijning niet uitgefloten; en werd niet uw man, om zijn onbeschoft gedrag te dezer gelegenheid, van de trappen geworpen?

»Zijt gij niet, in den loop van het jongste tooneelsaizoen, herhaalde malen in de groote Opera uitgefloten, omdat gij geweigerd hadt, aan de redelijke verlangens des publieks te voldoen, van welks goedheid gij leeft?

»Zijt gij niet uitgefloten geworden om uw onvoegzaam gedrag gedurende de plegtigheden van de vasten, en was niet bovenal laatstleden Woensdag dat gedrag hoogst ergerlijk? Hebt gij de bestraffende afkeuring der aanwezigen niet gebraveerd, tot dat een boodschappende chinasappel u de treffende bewijzen hunner gramschap kwam overbrengen, en u dwong, te midden van het gefluit, het gejouw en de verwenschingen van een iegelijk, te vertrekken?

»Doet gij niet bij handenvol vrijbiljetten uitdeelen, om u te ondersteunen tegen het publiek, dat betaalt, en het regt heeft, uwe onbeschoftheid en oneerbiedigheid te straffen?

»Zijn dit geene voldoende antwoorden op de nietige redenen, welke gij geeft, waarom het u zou vrijstaan, naar welgevallen, een *Engelsch* auditorium te honen? Zulks is ten minste het gevoelen der genen, die van gedachte

zijn, dat ieder bij zijn gedrag de regelen in acht moet nemen van de betamelijkheid en van het

» *Gezond Verstand.*"

Madame MARA, ontdekt hebbende, wie de schrijver van dit artikel was, tastte hem voor de regtbanken wegens laster aan. Zij verkreeg eene uitspraak te haren voordeele, maar slechts een' schelling aan vergoedingsgeld. Diezelfde schrijver werd ook door den Directeur der Concerten van *Coventgarden* in regten aangegrepen, die beweerde, dat het tegen Madame MARA in het licht gegeven honende artikel hem aanmerkelijke schade toebragt, alzoo die zangeres, uit vrees voor beleedigingen, weigerde op zijn benefiet te zingen. Hem werd echter zijn eisch ontzegd.

Wij komen nu tot het oogenblik, waarop het ongelijk in Madame MARA's huiselijke oneenigheden niet meer uitsluitend aan den kant van den man was. In het jaar 1794 verliet Madame MARA, destijds 45 jaren oud, de echtelijke woning, om den jongen FLORIO, eenen fluitspeler, naar *Bath* te volgen. Geweldig was in den beginne de toorn van den Heer MARA; maar het schijnt, dat liefde daaraan minder deel had dan geldbelang; ongetwijfeld vreesde hij, dat zijne vrouw hem niet meer zou willen laten deelen in de winsten, welke haar talent haar verschafte. Toen immers Madame MARA zich verbonden had, een onderling vastgesteld gedeelte der bezoldiging, welke zij trok, aan hem uit te keeren, liet hij haar volle vrijheid, om haren smaak voor den schoonen fluitspeler te volgen. Maar het huiskrakeel werd weldra ernstiger, en niet lang duurde het, of de zaken liepen uit op eene volslagene scheiding tusschen MARA en zijne vrouw. Zij bleef met haren beminden FLORIO in *Engeland*. De man stak over naar *Holland*, waar hij, van de eene plaats naar de andere zwervende, en zich gedurig meer en meer aan zijne drift voor wijn en sterke dranken overgevende, eindelijk in eenen staat van volstrekte verstandeloosheid verviel. Om te leven, was hij er op het laatst toe gebragt, in kroegen en speelhuizen de viool te moeten strijken; en

eindelijk, in 1808, stierf hij aan de hoofdbron van den jenever, te *Schiedam*.

In 1802 ging Madame MARA naar *Parijs*, waar zij in tegenwoordigheid van den eersten Consul zong en ook twee Conçerten gaf. Van daar begaf zij zich naar *Berlijn*, waar het verlangen om haar te hooren zoo sterk was, dat de parterrelootjes tot voor drie Friedrichsd'or verkocht werden; zij was destijds vierenvijftig jaren oud. Op uitnoodiging van Keizer ALEXANDER ging zij over naar *Rusland*, en bleef te *Petersburg* tot in 1807. Het volgende jaar begaf zij zich naar *Moskou*. Hier werd FLORIO, bij vergissing, in de plaats van eenen ander, die denzelfden geslachts- maar eenen anderen voornaam droeg, gevat. De Keizer echter, zoodra men de dwaling ontdekt had, haastte zich, al de kosten te vergoeden, welke die onaangename zaak hem veroorzaakt had, en deed daarenboven, bij wijs van schadeloosstelling, eene aanzienlijke som aan hem uitbetalen.

Gedurende de elf jaren, welke Madame MARA en FLORIO met elkander te *Moskou* woonden, vielen er tusschen hen menigvuldige krakeelen voor, te weeg gebragt door de ongetrouwheden van den muzikant ten opzigte zijner weldoenster. FLORIO stierf in 1819, in eenen staat van krankzinnigheid. Tegen het einde van datzelfde jaar kwam Madame MARA, na eene afwezigheid van achttien jaren, in *Engeland* terug. Zij gaf er een Concert in de zaal van de groote Opera, en zong er verscheidene stukken, onder anderen een, de aria: »*What, though I trace*," met eene kracht en gemakkelijkheid, allerverbazendst in eene vrouw van meer dan zeventig jaren. Vervolgens verliet zij *Engeland* weder en keerde naar *Rusland*. In 1824 zette zij zich te *Reval* neder, waar zij door een rijtuig, dat haar onderstboven reed, bijna verpletterd zou geworden zijn. Den dag, toen zij haar tweeëntachtigste jaar ten einde bragt, kwam een talrijk gezelschap der aanzienlijksten van *Reval* bijeen, om haren geboortedag te vieren. Bij deze zamenkomst werd eene Cantate van GOETHE uitgevoerd, welke HUMMEL voor vier stemmen had gezet,

en waarin *Duitschlands* beroemde Dichter de schitterende toejuiching herinnerde, welke de groote zangeres veertig jaren geleden verworven had, toen hij haar in het Oratorio van *Santa Elena al Calvario* voor de eerste maal had mogen hooren. Zij overleed te *Reval*, op den 20sten Januarij 1832, in den ouderdom van drieëntachtig jaren.

Madame MARA was klein van gestalte; zonder fraai te zijn, waren hare trekken bevallig, en hadden vooral eene uitdrukking van vrolijke luim, die onweêrstaanbaar was; haar glimlach was bekoorlijk. Zij had ver vooruitstekende en onregelmatig geplaatste tanden. Hare houding was edel, en in hare oogen schitterde het vuur van genie en gevoel. Hare stem was vol, helder klinkend, van eene volmaakte zuiverheid en juistheid. Om derzelver buigzaamheid te vermeerderen, was zij gewoon, onder het zingen, in hare eenzaamheid, de moeijelijkste ligchaamsoefeningen te nemen, hetzij met dansen, hetzij met opzettelijk de geweldigste gebaren te maken. Zij was eene zeer goede toonkunstenares en componeerde zeer bevallig. Aan hare eerste studiën op de viool schreef zij de gemakkelijkheid toe, waarmede zij alles op het eerste gezigt kon zingen. Hare gesprekken waren aangenaam en geestig, en gedurende de laatste jaren van haar leven werd haar omgang door lieden van alle rangen gezocht. Zij woonde de zittingen der zangakademie te *Reval* regelmatig bij, en gaf aan de kunstoefenaars menigmaal goeden raad, dien zij volijverig volgden. Ongelukkig was zij in de noodzakelijkheid, tot haren dood toe, van anderen onderstand te ontvangen; want bij den brand van *Moskou* had zij haar geheele vermogen verloren.

FRAGMENTEN UIT WALTER SCOTT'S BRIEFWISSELING OVER EN MET MISS CARPENTER, NADERHAND LADY SCOTT.

(*Vervolg en slot van bl.* 397.)

Brief van WALTER SCOTT *aan eene zijner Tantes.*

Aan Miss CHRISTIAN RUTHERFORD, *Ashestiel*, bij *Selkirk*.

Is het u, lieve Miss CHRISTY, niet wel eens in uw leven gebeurd, van, hoe driftig gij het ook wildet, eene lade niet te kunnen openen, omdat zij te overvol was? Is u dit ooit overkomen, dan moge deze gelijkenis u de reden van mijn stilzwijgen doen begrijpen. Ik had u zoo veel te vertellen, dat ik niet wist, waarmede ik beginnen zou. Wat mijne liefde en achting jegens u betreft; geloof mij, want ik meen het opregt, deze slapen nimmer, ja zelfs sluimeren niet; en alleen uwe kwade vermoedens hieromtrent zijn in staat geweest mij te bewegen, u over iets te schrijven, waarin ik hoog belang stel, doch dat nog zeer onzeker is. Hem! hem! Maar komaan, laat ik maar met de deur in huis vallen en er alles in eens uitrammelen. Ik ben druk aan den gang, om een zeer beminnelijk meisje te trouwen, waarvoor ik gedurende mijne reis naar de *Cumberlandsche* meren genegenheid heb opgevat. Zij is in *Frankrijk* geboren, doch, daar hare ouders van *Engelsche* afkomst waren, is haar geslachtsnaam CARPENTER. Vroeg reeds ouderloos gebleven, is zij in *Engeland* opgevoed geworden, en thans toevertrouwd aan de zorgen van zekere Miss NICHOLSON, dochter van wijlen den Deken van *Exeter*. Miss CARPENTER is meerderjarig, enz.

Wat aangaat hare persoonlijke hoedanigheden, zoo zal ik u alleen zeggen, dat zij een uitmuntend oordeel en een voortreffelijk karakter bezit, hetwelk ik menigmaal op harde proeven gesteld heb gezien. Ik moet u voor haar om uwe welwillendheid en vriendschap verzoeken; want ik reken op u en op Miss R., om haar, bij hare komst te *Edimburg*, de *kaart van het land* te geven. Ik moet u zeggen, dat er niets romanesks in haren geest is. Ofschoon in *Frankrijk* geboren, heeft zij de denkwijs en manieren eener *Engelsche*,

en het zou haar zeer spijten, indien men meende te vinden, dat zij er andere had. Voor het oogenblik bevindt zij zich te *Carlisle*, waar ik mij bij haar vervoegen zal, zoodra onze schikkingen in orde zullen zijn. Eenige zwarigheden zijn door mijnen vader geopperd, uit hoofde van zekere vooroordeelen, welke gij wel begrijpen kunt. Eene zijner tegenwerpingen was de onzekerheid harer inkomsten; die moeijelijkheid is ten deele uit den weg geruimd door de aankomst harer renten voor dit jaar, tevens met de verzekering, dat dezelve regelmatig betaald en zelfs bij vervolg van tijd vermeerderd zullen worden. Eene andere tegenwerping was hare geboorte: »Kan er iets goeds voortkomen uit *Nazareth*?" Maar daar het niet de geboorte alleen en op zichzelve genomen was, die het bezwaar uitmaakte, is de tweede hinderpaal met den eerste vervallen. Miss CARPENTER heeft zich in deze geheele zaak met eene gepastheid gedragen, die op beide mijne ouders, ondanks hunne vooringenomenheid, grooten indruk gemaakt heeft. Zij is geene schoonheid; daaraan ontbreekt veel; maar haar persoon en voorkomen zijn zeer innemend. Het is eene *brunette* met levendige manieren, maar die, als het te pas komt, ook ernstig wezen kan. Zij is in het Anglikaansche Protestantismus gedoopt en opgevoed. Ik geloof u genoeg gezegd te hebben, enz.

WALTER SCOTT.

Brief van Lord DOWNSHIRE.

Aan WALTER SCOTT, *Esq.*, Advocaat te *Edimburg*.

Londen, 15 October 1797.

Mijnheer!

Verre van uwen brief als ongepast te beschouwen, heeft de ontvangst daarvan mij genoegen gedaan. Een eenig punt, meer volledig opgegeven, zou dien zelfs geheel en al voldoende gemaakt hebben, te weten de aard der inkomsten, welke gij reeds nu bezit, en de soort van *douaire*, welke Miss CARPENTER, in redelijkheid zou kunnen verwachten, indien gij vóór haar kwaamt te overlijden. Ofschoon zij de jaren heeft, om, zonder mij te raadplegen, voor haarzelve te kunnen beslissen, heeft zij niettegenstaande hare keus wel aan mijne goedkeuring willen onderwerpen. Mijne dubbele betrekking als voogd en als vriend verpligt mij dus, alle zorgen aan te wenden om haar geluk te verzekeren, zoo

door haar vóor het oogenblik een aangenaam levenslot te verschaffen, als door te beletten, dat zij, bij eenig onverhoopt toeval, in belemmerde omstandigheden kwame te geraken. Haar verstand en hare opvoeding zijn haar grootste vermogen; zij kan dus, om de taal der wereld te spreken, geene zeer hooge aanspraken maken. Maar haar broeder, die mede aan mijne voogdijschap toevertrouwd geweest is, bemint haar hartelijk en heeft geen huisgezin. Hij zal ontwijfelbaar in staat zijn haar ruim te verzorgen, want in de *Indiën*, waarheen ik hem voor eenige jaren gezonden heb, en waar ik met genoegen zeggen kan, dat hij eene hooge mate van achting geniet, gaat het hem zeer voordeelig. Ik maak hiervan geen gewag, om u aan te sporen, iets meer te doen, dan hetgeen verstand en voorzigtigheid u veroorloven; maar ik hoop, bij ommegaanden post, iets van u te vernemen, vermits, van het eene oogenblik tot het andere, zaken mij verre van *Londen* roepen kunnen. Daar ook doorgaans kinderen het gevolg eener gelukkige huwelijksvereeniging zijn, zou ik wel wenschen, uwe bedoelingen en verlangens te dien opzigte te mogen weten. Ik hoop, dat gij mij geenen te onbescheiden vrager zult achten; zelfs mag ik mij hiervan verzekerd houden, wanneer gij bedenkt, dat ik slechts pogingen doe, om het geluk en de welvaart te verzekeren van een achtingwaardig meisje, voor hetwelk gij genegenheid betuigt en voor hetwelk ik van mijnen kant hoogachting en eerbied koester. — Ik ben, Mijnheer, uw nederige en gehoorzame dienaar

DOWNSHIRE.

Brief van Miss CARPENTER *aan* WALTER SCOTT.

Uw laatste brief, Mijnheer, behelst eene zoo fraaije reeks van *pout-êtres* en zulke aardige gissingen, dat men, zonder u te vleijen, u verzekeren kan, dat gij in de kunst van zelfkwellerij een uitgeleerd meester zijt. Voor het overige hebt gij, in al uwe onderstellingen, den bal allerdeerlijkst misgeslagen. Ik was den brief van Lord D. wachtende, om vollediglijk op al uwe zeer gepaste vragen ten opzigte mijner familie te antwoorden. Miss NICHOLSON zegt, dat, toen zij aanbood u eenige berigten te geven, gij dezelve geweigerd hebt, en raadt mij thans Lord D.'s antwoord af te wachten. Denk niet, dat ik de luije gespeeld heb. Ik heb zeer lange brieven aan mijnen voogd geschreven, en

alle hadden zij u, Mijnheer, ten onderwerp. Hoe kunt gij verlangen, dat ik u over het huis antwoorde, voordat ik nog berigt uit *Londen* heb? Dit is volstrekt onmogelijk; en ik zou haast denken, dat het u een weinig in het hoofd schortte, met u te verbeelden, dat ik vóór den 12den der volgende maand te *Edimburg* zou kunnen zijn. O neen, mijn waarde Heer, daaraan is in lang nog niet te denken.

Ik gevoel mij zeer gestreeld, dat uwe moeder wel aan mij heeft willen denken; bied haar mijnen eerbiedigen groet. Gij schrijft mij niets van uwen vader; ik hoop dat het beter met hem gaan mag. Van den eenen dag tot den anderen wacht ik tijding van mijnen broeder. Gij kunt uwen oom zeggen, dat hij handelsresident te *Salem* is. Hij zal den naam van CHARLES C. op de lijst van de ambtenaren der Compagnie vinden. Mijne complimenten aan Kapitein SCOTT.

Sans adieu!

C. C.

Van dezelfde aan denzelfden.

Waarlijk, Mijnheer SCOTT, dat gedurige schrijfgekrabbel is mij geene aangename bezigheid. Ik heb u gezegd, dat ik er niet van hield, en evenwel blijft gij telkens aanhouden, dat ik u schrijve, en dat wel per ommegaanden. Het kan niet anders zijn, het moet u in het hoofd schorten. Zeker zou ik uwe gril niet te wille geweest zijn, zoo gij mij niet te verstaan gegeven hadt, dat mijn zwijgen het voorkomen had van iets geheimzinnigs. Ik heb geene reden hoegenaamd, om u de afkomst mijner ouders te verbergen; beide waren *Franschen;* hun naam was CHARPENTIER, en zij woonden te *Lyon*, alwaar men u, indien gij naar hen mogt willen vernemen, berigten zal, dat zij de algemeene achting genoten en *dans un très-bon style* leefden. Mijn vader bekleedde een' regeringspost. Ik heb het ongeluk gehad hem te verliezen, voordat ik nog al de grootte van zulk een verlies gevoelen kon. Bij zijn' dood werden wij aan de zorgen van Lord D., die zijn boezemvriend geweest was, toevertrouwd; en kort daarop had ik ook de smart, mijne moeder te verliezen. Wij namen den naam van CARPENTER aan, toen mijn broeder naar *Indië* vertrok, ten einde de kleine moeijelijkheden te voorkomen, welke een Fransche naam hem zou hebben kunnen berokkenen. Zijt gij nu voldaan? Lord D. zou u al de verlangde inlichtingen hebben

kunnen geven, want hij heeft mijne familie gekend. Gij zegt, dat gij hem *presque* bemint; maar tot dat dit *presque* een *tout-à-fait* geworden zal zijn, kan ik u niet beminnen, dat zeg ik u. Voordat ik nu dezen langen epistel eindig, zoo veroorloof mij nog u een' kleinen raad te geven. Gij zet veel te veel *il fauts* in uwe brieven. Dat is wat al te vroeg begonnen; en luister, op uwe *il fauts* neem ik de vrijheid niet veel acht te slaan, maar de mijne, hoop ik, zult gij eerbiedigen en nakomen. *Il faut* zorg voor u dragen; *il faut* aan mij denken; *il faut* overtuigd zijn, dat ik opregtelijk ben uwe

C. C.

Van dezelfde aan denzelfden.

Carlisle, 28 October.

Ik heb, vóór het vertrek van den post, slechts een oogenblik, om u te verzekeren, beste vriend, dat de vreemdeling eene hartelijke ontvangst gevonden heeft. (*) Zijne groote gelijkenis met een' mijner vrienden zal hem mij dierbaar maken. Hij zal mijn onafscheidelijke gezelschapper zijn. Het eenige, dat mij spijt, is, dat hij mij de duizend vragen, die ik hem zou willen doen, moet onbeantwoord laten, en vooral deze: welken grond heeft uwe vrees? zijn uwe vrienden van gedachten veranderd? Ik smeek u, doe mij daaromtrent de waarheid weten. Misschien is het hun niet naar den zin, dat ik eene *Fransche* ben. Schrijf mij terstond; tracht wat opgeruimder te zijn, en geloof, dat ik steeds ben uwe opregte

C. C.

Dezelfde aan denzelfden.

31 October.

. . . . Uwe gedurige vrees omtrent hetgeen uwe vrienden betreft ontrust ook mij niet weinig. Op de jaren van uwen vader laten vooroordeelen niet gemakkelijk los. Oude lieden, dit weet gij, hebben zoo veel wijsheid en ondervinding, dat men zich door hen behoort te laten leiden. Heeft hij er iets tegen, dat ik eene *Fransche* ben, zoo verontschuldig ik hem van ganscher harte, want ik zelve ben

(*) Walter Scott had haar zijn portret gezonden.

niet zeer Franschgezind. O, wat veroorzaakt dat alles mij een kwelling! Wanneer zal het toch een einde nemen? En, om de maat der ellende vol te maken, spreekt gij om naar de *Westindiën* te gaan. Ik ben zeker, dat uw vader en uw oom u een' jongen, koppigen losbol noemen, en dat doe ik ook. Om ingang aan zulk een denkbeeld, als dat van eene verhuizing naar de *Westindiën*, te geven, moet gij zeker besloten hebben, alle denkbeeld aan mij te laten varen. Ik begin reeds berouw te gevoelen, dat ik uw portret heb aangenomen. Ik zend het u terug, zoo gij nog eenmaal aan de *Westindiën* durft denken. Waarlijk, dat zou het regte middel zijn, om mij de genegenheid uwer vrienden te verschaffen! Hen verlaten om den wil van eene vreemde, om iemand, die niet de helft der bekoorlijkheden en der goede hoedanigheden bezit, welke gij u verbeeldt, — mij dunkt ik hoor, hoe uw oom u een' koppigen knaap noemt; ik ben er zeker van, en zelden nog heb ik mij in mijne gissingen bedrogen. Wat zegt uwe zuster van dit alles? Ik vermoed, dat zij er over denkt, zoo als ik in hare plaats zou doen. Zij siddert zeker van ongerustheid voor het geluk van haren broeder. Doe mijne complimenten aan uwe moeder, zoo gij denkt dat zij haar aangenaam kunnen zijn en niet te onpas komen. Herinner mij bij gelegenheid aan mijne oude kennis, den Kapitein SCOTT. Heden avond hebben wij hier het eerste bal. Zoudt gij niet gaarne bij ons wezen? Ik kan uw antwoord raden: »Dat zou mij groot genoegen doen." *En attendant celui de vous revoir, je suis toujours votre constante*

CHARLOTTE.

Brief van Lord DOWNSHIRE *aan* WALTER SCOTT.

Kasteel *Hartford*, 29 October 1797.

Mijnheer! Uwen geëerden brief heb ik wel ontvangen. Hij was zoo mannelijk, zoo braaf, zoo rondborstig, zoo verstandig, dat Miss CARPENTER's vrienden tegen de door u voorgeslagene huwelijksverbindtenis niets kunnen hebben. Tijd en plaats tot de trouw zullen van haar afhangen, en nog heden avond zal ik haar schrijven. Gij verzekert dus aan haar en aan hare kinderen al wat haar van haren broeder kan toekomen. Ik hoop, dat gij bij haar alle mogelijk geluk dezer aarde smaken mogt. Steeds zal ik mij gelukkig

achten, tijding van u te ontvangen en mij uwen getrouwen vriend te mogen noemen, als ook uwen nederigen en gehoorzamen dienaar

DOWNSHIRE.

Op hetzelfde blad.

Gisteren avond heb ik den hier ingesloten brief van Lord DOWNSHIRE ontvangen. Draagt hij uwe goedkeuring weg, dan zal het mij aangenaam zijn, u zoodra mogelijk te zien: ik heb u duizend dingen te zeggen; maar wat ik u bidden mag, denk nog in langen tijd aan geen huis. Ik ben zeker, dat ik slagen zal in u te overtuigen, dat wij behooren te wachten tot dat uw vader de dingen meer naar uw genoegen geschikt zal hebben, of dat ik tijding krijg van mijnen broeder. *Il faut* van mijne meening zijn. *Adieu.*

C. C.

SCOTT gehoorzaamde de bevelen van zijn meisje en vertrok naar *Carlisle*, alwaar hij bleef tot de opening der Sessiën, die steeds op den 12 November bepaald waren. Ziet hier nog eenige der brieven, welke hem zijne bruid vóór de voltrekking des huwelijks geschreven heeft.

Aan W. SCOTT, *Esq.*, Advocaat, te *Edimburg.*

Carlisle, 14 November.

Uw brief kon op geen gelukkiger oogenblik aankomen. Het leedwezen, hetwelk gij mij te kennen geeft, dat gij *Carlisle* hebt moeten verlaten, verwondert mij zeer. Waarlijk, ik kan niet gelooven, dat het om mijnentwille zij: ik ben al den tijd, dat gij hier waart, zoo zwaarmoedig geweest. Ik weet niet, wat mij schortte, maar ik voelde mij neerslagtig en inderdaad ongesteld: het was mij zelfs pijnlijk, te moeten spreken. De regeling onzer kleine plans, alles nam eene zoo ernstige wending, dat ik meer begon na te denken, dan ik anders gewoon ben of gaarne doe. Ik voor mij geloof niet, dat lieden, die veel denken, regt van harte gelukkig kunnen wezen. Mijn zetregel is: Weg met peinzen en mijmeren! en reeds vooruit heb ik het besluit genomen, om met alles en allen, wat ik te *Edimburg* vinden zal, tevreden te zijn; dit is een verstandig uitgedacht plan, is het niet? Hier ingesloten de haarlok. Zij

hebben mij bijna al mijn haar afgesneden. Miss NICHOLSON heeft er een deel van genomen en zendt het naar *Londen*, om er iets van te maken; maar dit moogt gij niet weten, want het moet eene verrassing voor u zijn. Het doet mij veel pleizier, dat uw vader over de geldzaken beter tevreden is. Dat zal zich wel schikken: laat die kleinigheid u niet ontrusten.

Adieu, Monsieur, j'ai l'honneur d'être votre très-humble et très-obéissante

C. C.

Gij hebt mij den geheelen dag regt droevig gemaakt. Om 's hemels wil klaag toch niet meer, dat gij arm zijt! Zijt gij niet tienmaal rijker dan ik ben? Reken toch ook op uzelven en op uw beroep. Ik twijfel er geen oogenblik aan, of gij zult het ver brengen en eindelijk *un homme riche* worden; maar vooralsnu, zie op de genen, die beneden u staan, leer daaruit met uw tegenwoordig lot tevreden te zijn, en verban alle kwellende gedachten. Wij zullen met hetgeen wij hebben regt goed leven. Het spijt mij te vernemen, dat gij *une mauvaise tête* hebt. (*) Ik hoop u van al uwe smarten te genezen. Ik geloof, dat gij te veel werkt; ben ik eenmaal meesteres, dan zal ik u dat niet toelaten. Ik zou het u ook niet vergeven, dat gij u van *Leonore* (†) ontdeedt. Denkt gij, dat mij eenige uitgaaf als overbodig kan voorkomen, wanneer uwe gezondheid en uw genoegen er mede gemoeid zijn? Dat kan ik van u niet gelooven, en het verheugt mij, dat gij de dienst bij de ruiterij niet verlaat; want ik houd van alles, wat *onderscheiding* heet. Vergeet niet ergens eene plaats voor de oude koets te vinden. Ik zou die gaarne, voor het geval eener mogelijke reis, behouden; zulk een rijtuig is oneindig gemakkelijker dan de postchaizen, en zal ons kunnen dienen tot dat wij equipage houden. Welk denkbeeld is u in het hoofd gekomen van de plaats te willen bepalen, waar uw gebeente rusten moet! Waren wij getrouwd, zoo zou ik denken, dat gij mij moede waart. Een fraai compliment, waarlijk, kort vóór ons huwelijk. Ik reken wel, dat ik dien dag niet beleven zal. Hebt gij altijd zulke verheugende

(*) WALTER SCOTT had over hoofdpijn geklaagd.
(†) Zijn eerste paard bij de vrijwillige ruiterij.

denkbeelden, wat moet uw omgang dan vermakelijk en vrolijk wezen!

Vaarwel, mijn hartevriend; draag goed zorg voor uzelven, zoo gij mij bemint, want ik ben er maar niet in het minste belust op, dat gij die schilderachtige en romaneske plek, het kerkhof, gaat bezoeken. Vaarwel nog eens, en geloof, dat gij opregt bemind wordt door

C. C.

10 December.

Kon ik inderdaad gelooven, dat mijn brief u slechts de helft van het genoegen verschaft heeft, hetwelk gij zegt, zoo zou ik eindelijk, mijn waarde SCOTT, nog eene onvermoeide *sérieuse* worden, al ware het alleen om u te behagen. Dit is veel gezegd. Gij zult, hoop ik, gevoel hebben voor het compliment, dat ik u maak; maar vlei u niet, mij altijd zoo verpligtend te vinden. — Verlaat u op mij, liefste vriend, dat ik den vroegstmogelijken tijd voor ons geluk bepalen zal; en is dit niet zoo vroeg, als gij het wel gewenscht zoudt hebben, moet gij daarom niet boos op mij worden. Het komt slecht uit, dat gij geen goede huishouder zijt, want ik van mijnen kant ben de beste huishoudster niet; ik zal mijn best doen. Ik hoop u spoedig te zien, en u mondeling te verzekeren, dat ik u hartelijk liefheb. Maar ik wenschte wel, dat het eerste paar weken al voorbij was. Ontvang mijn' liefdegroet en al die fraaije dingetjes. *Adieu!*

CHARLOTTE.

P. S. Beoefen uw Fransch, en vergeet niet, dat gij mij weêrkeerig Italiaansch moet leeren; gij zult eens zien, welk eene domme scholier gij krijgt. *Aimez* CHARLOTTE.

Carlisle.

Ik heb gisteren avond tijding van mijne vrienden uit *Londen* gekregen; zonder fout zal ik nog deze week het contract hebben. Ik zal het u oogenblikkelijk toezenden; maar, om zoo veel tijd niet te verliezen als gij schijnt te vreezen dat al het heen en weder schrijven kosten zal, wil ik vooruit dat alles afsnijden met te bepalen, dat gij vrijdag aanstaanden hier zult zijn en dingsdag den 21sten... dingsdag, o! mijn lieve SCOTT, dan word ik voor altijd de uwe.

C. C.

P. S. Schik de zaken zoo, dat wij op den dag uwer aankomst niemand van uwe familie zien. Ik zal zoo moede en zoo onthutst en verlegen zijn, dat ik mij aan haar niet tot mijn voordeel vertoonen zou.

Mistriss SCOTT, gelijk men uit deze brieven kan afnemen, stelde zich somwijlen wel eens aan verwijt bloot, wegens wat al te veel vrouwelijke ijdelheid; doch gelukkig de mans, wier vrouwen geen ander gebrek hebben! Hare voorspelling heeft zij vervuld gezien. SCOTT bragt het ver; maar het was niet in zijn beroep. Hij werd een rijk man, of ten minste hij kon veel geld verteren, en niet alleen een eigen huis, maar ook zijn kasteel hebben en equipage houden. Het is waar, dat al de adellijke luister van *Abbotsford* als een droom verdween na het bankroet van CONSTABLE, bij hetwelk de verantwoordelijkheid van den vrijheerlijken Romanschrijver voor 120,000 p. st. betrokken was, gelijk hij zelf het berekende, doch zoo het schijnt inderdaad voor eene nog zwaardere som. Van dat oogenblik af aan moest hij alle uiterlijke praal vaarwel zeggen en in afzondering leven; maar Lady SCOTT werd op deze proef niet gesteld, want zij stierf in het jaar, dat op die groote lotsverwisseling volgde, te weten den 15 Mei 1826. Een van SCOTT's levensbeschrijvers zegt, dat men in gemoede dit verlies voor hem als geen ongeluk beschouwen kan in de omstandigheden, waarin hij zich alstoen bevond, daar hij zich afbeulen moest, om zijne schulden te betalen, en de wereld vaarwel moest zeggen, welker sieraad hij geweest was. Dat zijne vrouw met minder moed, dan hij, den tegenspoed verduurd zou hebben, dit is iets, waaraan nog getwijfeld mag worden; maar is het niet een schoon grafschrift voor haar: »Hier ligt Lady SCOTT, geboren Miss CARPENTER, die dertig jaren lang het huiselijk geluk van haren onsterfelijken gemaal heeft uitgemaakt."?

DE KLEINE REDDER DES VADERLANDS.

(*Zwitsersche Geschiedenis.*)

'T Was een schoone herfstmaand in het jaar 1332; de lucht was zacht, de hemel helder; de zon, die tegen den middag den nevelsluier had doorgebroken, zonk schitterend

achter de bergen, en kleurde de rotsen, de wateren, de bosschen en de toppen der oude torens met gedurig liefelijker glans. Op eenigen afstand van *Lucerne* stond een knaap van oogenschijnlijk twaalf jaren op een stuk rots te hengelen. Zich buigende over de wateren van de *Reuss*, stond hij daar stokstijf als een beeld, met de oogen op de plaats, waar hij zijn dobber had uitgeworpen. Het hart klopte hem ieder oogenblik, als hij een van de gouden forellen, die in de stralen der ondergaande zon dartelden, den angel zag naderen; maar telkens scheen de visch zich weder te beraden, raakte het snoer met een zijner vinnen aan, zwom weg, en nam de hoop van den knaap mede.

Nadat hij eenigen tijd in deze vermoeijende houding was gebleven, stond de kleine visscher eensklaps op, en, zijne hengelroede met een verdrietig gezigt op den oever werpende, zeide hij: »Niets, volstrekt niets, zelfs niet eens een van die kleintjes, die daar springen, alsof zij den gek met mij steken! 't Was wel de moeite waard, om, vóór dat ik begon, een gebed te doen aan den heiligen LEGER! 'k Had maar moeten weten, dat hij me zoo weinig zou hooren!" De knaap mompelde nog eenige onverstaanbare woorden, en bleef toen plotseling staan, alsof zijn geweten hem zijne oneerbiedigheid verweet, en maakte driemaal ootmoedig het teeken des kruises. Hij bukte zich daarop, om zijne hengelroede op te rapen, lei die over zijnen schouder, nam zijn ledig vischkorfje in de hand, en wandelde langzaam, langs den oever der rivier, naar de stad terug.

Het gelaat van FRITS, den kleinen visscher, behield nog eenige oogenblikken de uitdrukking der teleurstelling, die hij had ondervonden. Dien avond niets te huis te brengen, was hem een groot verdriet. 't Was de geboortedag van zijnen vader, dien hij innig liefhad, en de knaap had in het geheim voorgenomen, hem op een schotel visch te onthalen. Toen hij zijne taak had afgewerkt, had hij schielijk zijne hengelroede en zijn vischkorfje gehaald, en nadat hij zijn plan aan zijne moeder had medegedeeld en het kleine KAATJE op de rozenwangen gekust had, was hij naar eene diepe en vischrijke plek van de *Reuss* gesneld, waar hij met vertrouwen zijn snoer had uitgeworpen, vromelijk den heiligen LEGER biddende, dat die zijne vangst mogt zegenen.

»Een slechte dag!" herhaalde de knaap bij zichzelven, terwijl hij met nedergeslagene blikken voortging, »een

slechte dag! ... En toch had het goed moeten gaan. 't Is het feest van twee heiligen, van Sint PETER en Sint PAULUS. En dan is het de dag, waarop mijn vader geboren is, en ik had zoo gehoopt van daag iets voor hem te doen! Helaas, wat kan ik voor hem doen, behalve wat visch vangen; ik ben zoo klein en zoo zwak!"

FRITS was inderdaad klein en zwak. Eene ziekelijke kindschheid had hem dat voorkomen van kracht en frischheid onthouden, hetgeen men anders bij knapen van zijnen leeftijd vindt. Hij scheen ter naauwernood twaalf jaren oud, schoon hij reeds veertien telde. Zijne makkers ontzagen hem in hunne spelen, en zijn vader, die meermalen gevreesd had hem te zullen verliezen, legde hem in zijnen timmermanswinkel enkel gemakkelijken en dikwijls afgebroken arbeid op. Doch FRITS, naar het ligchaam weinig ontwikkeld, was het veel meer naar de ziel; hij vreesde God, had zijne ouders lief, was innig gehecht aan zijn zusje, dat naauwelijks vijf jaren oud was, en zijne jonge borst klopte met geweld, als hij voor de honderdste maal hoorde vertellen van het toen nog niet oud verbond op den *Grütli*, van den slag van *Morgarten*, en van den heldenmoed van TELL van *Burglen* en zijnen zoon WALTER.

De kleine visscher intusschen wandelde voort, denkende aan zijnen vader, aan den heiligen PETER, en aan den visch, dien hij niet gevangen had, toen hij, bij eene kromming van den weg, eensklaps den top van den *Pilatusberg* in het oog kreeg, die tot dusverre voor zijne blikken was verborgen geweest door de hooge en boschrijke heuvelen, die den linkeroever van de *Reuss* omboordden. Honderdmalen had FRITS met verbazing dien zonderlingen berg aanschouwd; honderdmalen had hij met eene soort van bijgeloovige vrees de omtrekken gadegeslagen van het reusachtige aangezigt, aan denzelfs top geplaatst (*), als ware het een wachter of een booze geest des lands; maar op het oogenblik, waarvan wij spreken, gevoelde de jonge visscher eene nog sterkere verbazing dan gewoonlijk. De purperen glans van de prachtig ondergaande zon wierp zulk eenen gloed op

(*) De top van *Mont Pilate*, ten zuiden van *Lucerne*, vertoont het beeld van een menschelijk gelaat in liggende houding. Dese bijzonderheid heeft in die streken aanleiding gegeven tot het bijgeloof, waarop hier wordt gedoeld.

de rotspunten van hét steenen gelaat, en deed op zulk eene scherpe wijse neus en voorhoofd uitkomen, dat het geheel kleur en leven scheen te hebben, en nooit hadden de sombere bosschen, die de kin en de bovenlip bedekken, zoo zeer het denkbeeld opgewekt van eenen baard en snorren. Dat gezigt veranderde den loop der denkbeelden van den knaap. Hij herinnerde zich, hoe hij dikwijls, op de knieën van zijne grootmoeder gezeten, de oude vrouw had hooren verhalen, terwijl zij met den vinger op den berg wees, hoe PILATUS, de goddelooze landvoogd der *Joden*, daarboven blootgesteld aan de bliksemstralen en de strengheid der koude, voor het onregtvaardige oordeel boette, dat hij eens over den Zaligmaker der menschen had uitgesproken. Dat denkbeeld, hetgeen het hart van den knaap deed verstijven, deed hem zijne schreden verhaasten en het hoofd afwenden; maar weldra bragten het verwijderd geluid der schelletjes en het gezigt van een vreedzaam landschap zijnen geest weder tot kalmte; aangenamer herinneringen drongen zich aan hem op, en vóór dat hij de eerste huizen had bereikt, was hij verdiept in de overpeinzing der bekende geschiedenis van WILLEM TELL en zijnen zoon.

»Welk een moed!" dacht FRITS. »Zelf bij den boom te gaan staan, met den appel op het hoofd, en tegen zijnen vader te zeggen: »Schiet; uw zoon is gereed!" Zou ik in zijne plaats even moedig zijn geweest?" vroeg de knaap zichzelven plotseling af. Op het eigen oogenblik stond de gedaante van den Gouverneur GESSLER voor zijne verbeelding; zij had een lang zwaard, een hoed met pluimen, en het gelaat geleek volkomen naar dat van PILATUS op den berg met de flikkerende wangen en den vreeselijken baard. FRITS beefde; het antwoord op zijne eigene vraag bestierf hem op de lippen; na eenige oogenblikken te hebben nagedacht, mompelde hij zachtjes, het teeken des kruises makende: »O heilige LEGER, maak mijnen arm en mijn hart sterk, opdat ik eenmaal nuttig moge zijn aan het vaderland, gelijk WALTER TELL van *Burglen!*"

Het werd intusschen laat, en de schemering, die in den herfst zoo sterk afsteekt bij den glans der ondergaande zon, wierp een' somberen sluijer over alle voorwerpen, toen FRITS de plaats bereikte, waar de molens hem verhinderden den oever van de *Reuss* verder te volgen. Op dit oogenblik begonnen de klokken voor het avondgebed te luiden.

»Het is laat," zei de knaap bij zichzelven. »Als ik de stad doorga, dat houdt mij nog lang op, en mijne moeder is misschien reeds ongerust. Als ik het molenaarspad eens ging? Eenige steenen overspringende, kom ik bij de nieuwe huizen; van daar ben ik gaauw bij de brug, en ik zal t'huis zijn vóór dat de vesperklok ophoudt."

Zoo sprekende, liep de kleine visscher weder naar den oever der rivier. Weldra kwam hij aan eene plaats, waar weder huizen stonden. Daar was hij genoodzaakt langzamer te gaan; de schaduw der huizen en de duisternis van den avond, die geheel gevallen was, noodzaakten hem, op het gevoel den weg te zoeken. Eensklaps, terwijl hij zijne handen vooruitstak, om zich niet te stooten, wijkt eene deur, die op eene reet stond, voor zijne aanraking, en eene stem in de duisternis doet hem eene vraag, waarvan de knaap niets begreep. Op hetzelfde oogenblik, en vóór dat hij nog over hetgeen er gebeurde kon nadenken, antwoordden twee of drie andere personen, die achter FRITS liepen, en die hij niet had bemerkt, op de geheimzinnige vraag met even onverstaanbare woorden; zij drongen vervolgens voort, om binnen te treden, en stuwden ook den knaap verder, dien zij waarschijnlijk voor een der hunnen hielden.

De eerste gedachte van FRITS, aldus opgesloten, was, om te schreeuwen: »Laat mij er uit! Ik wil er uit!" Maar de komst van andere personen, met dezelfde omzigtigheid binnengelaten, en het weinig bemoedigend voorkomen van hen, die hem omringden, deden hem de woorden op de lippen besterven. De vrees, dat hij geslagen en mishandeld zou worden, indien hij zijne tegenwoordigheid te midden van menschen liet bemerken, die zich schenen te verbergen, deed hem besluiten, om zich verborgen te houden, tot dat hij onbemerkt kon ontsnappen, en, stilletjes achter eene vooruitstekende punt van den muur sluipende, bleef FRITS een onzigtbaar toeschouwer van het tooneel, dat wij zullen beschrijven.

In eene soort van kelder, die geene andere opening had, dan de deur, waarvan wij gesproken hebben, was een twintigtal mannen vereenigd, van het hoofd tot de voeten in donkere mantels gewikkeld. De digte duisternis van de plaats werd slechts ten deele weggenomen door den flaauwen schijn van drie hoornen lantaarns, die aan haken in den muur hingen. De bleeke stralen van deze lichten ver-

meerderde den angst nog van den armen knaap, omdat zij hem hier een bleek gezigt, daar een paar woeste oogen, elders een groep onbewegelijke beelden toonden, die op ieder geluid van buiten schenen acht te geven en met geheimzinnige teekenen met elkander spraken.

Dat stomme tooneel duurde eenige oogenblikken, tot dat er, na het binnentreden van nog een paar personen, eenige woorden op zachten toon werden gewisseld met den man, die voor portier gespeeld had. Deze wierp een' verschenden blik op de vergadering; vervolgens ging hij naar de deur, draaide den sleutel om, schoof er nog twee zware grendels voor, en voegde zich toen bij het overige gezelschap.

»Broeders," begon daarop een van de laatstaangekomenen met eene zware stem, »wij zijn allen hier, geloof ik. Het oogenblik is gekomen, waarop wij ons aan elkander moeten vertoonen, opdat wij malkaar kennen." Na het spreken van deze woorden sloeg de spreker zijnen mantel open, ligtte zijne muts af, en de verbaasde knaap zag het gelaat van een der eerste regeringsleden van *Lucerne*. Naauwelijks had FRITS den tijd gehad, om hem te herkennen, of de geheele vergadering gehoorzaamde aan het geuite verlangen, en ieder wierp op eene tafel, die in het diepste van den kelder stond, de kleederen, die hem onkenbaar maakten. Toen zag de knaap, in plaats van onbekende gestalten, met toenemende verbazing een aantal edelen en ridders, de aanzienlijksten van het land, gewapend met zwaarden of dolken, allen zonder uitzondering eene roode mouw hebbende aan den regterarm van hun wambuis. Nadat zij elkander eenige oogenblikken hadden aangestaard bij het licht van eene fakkel, die een van allen aanstak, gingen zij op banken in eenen kring zitten, en de eerste spreker vatte in dezer voege het woord weder op: »Mijne heeren, gij ziet het, wij zijn allen vrienden en broeders, voorstanders van dezelfde zaak. Die zaak, de Hemel beschermt haar en geeft haar den steun van den zeer magtigen Heer van *Aargau*, dien gij daar ziet, afgezonden door onzen gemeenschappelijken Heer, den Hertog van *Oostenrijk*, om onze grieven te hooren tegen de gemeene *burgers*, die onze plaatsen innemen, en om ons met zijnen raad en zijne magt te dienen bij de poging, die wij willen in het werk stellen, om onze regten te herwinnen."

Zoo sprekende, was de magistraatspersoon opgestaan. Hij nam eerbiedig een' heer, die aan zijne zijde zat, bij de hand, en stelde hem, onder het noemen van zijnen naam en zijne titels, aan de vergadering voor. Het was iemand van een fier uitzigt, eene trotsche en edele houding. Zijne kostbare en kenrig gemaakte kleedij getuigde, dat hij gewoon was aan het hof te verschijnen, en de adelaar van *Oostenrijk*, met kostbare gesteenten versierd, was op zijn fluweelen wambuis gestikt. Hij sprak op zijne beurt eenige oogenblikken, en, nadat hij aan de voornaamsten de hand had gegeven, ging hij weder zitten en liet het woord aan den eersten spreker.

Is het niemand mijner lezers ooit gebeurd, dat hij zich in een van die toestanden bevond, wier hooge belangrijkheid het hart als met verdubbelde snelheid doet kloppen, als het ligchaam zich schier niet doet gevoelen en alleen de ziel schijnt te leven, wier vermogens door de grootheid van het gevaar schijnen verdubbeld? FRITS, de jonge visscher, bevond zich in een van die toestanden. Zonder bij den eersten opslag den geheelen omvang van het gevaar te kunnen begrijpen, dat hij in deze nachtelijke bijeenkomst liep, had toch eene soort van instinktmatige vrees zijne leden verstijfd en zijne lippen gesloten; later vermeerderden de rang der mannen, de sombere uitdrukking van hun gelaat, het gezigt hunner wapenen zijne vrees. Maar toen de knaap, na aandachtig te hebben geluisterd naar de woorden van den magistraat van *Lucerne* en die van den Heer van *Aargau*, het doel der bijeenkomst begon te begrijpen, trof de grootte van het gevaar zijnen geest zoo geweldig, dat zijn verstand als eensklaps buitengewoon werd ontwikkeld, en hij den zin van woorden leerde verstaan, die anders voor hem onbegrijpelijk zouden geweest zijn. Arme FRITS, wat zouden de timmerman RUOBI en zijne vrouw HASLIEBEN gezegd hebben, indien zij hadden geweten, dat hun kind daar stond met gerekten' hals, gebogen lijf, ter naauwernood durvende ademhalen, schoon het hem was, of het hart hem uit de borst wilde springen, met de oogen gevestigd op mannen, op wier gelaat de wreedheid was te lezen, die maar weinige schreden van hem verwijderd waren, en voor wie hij slechts door den vooruitspringenden muur was verborgen!

De beraadslagingen waren afgeloopen; er was een plan beraamd en goedgekeurd, dat weinige uren later zou wor-

den volvoerd. Men sprak niet meer, en nog luisterde de knaap; hij kon schier niet gelooven, wat hij gehoord had. Eindelijk kon de natuur, door overspanning uitgeput, deze niet langer dragen. Het hoofd van den kleinen FRITS begint te duizelen; hij voelt zijne knieën knikken; hij poogt zich aan den muur vast te houden, en die beweging verraadt hem; hij is bemerkt.

»Wij zijn niet alleen, wij zijn verraden!" riep eene vreeselijke stem. Oogenblikkelijk wordt de knaap gegrepen, uit zijnen schuilhoek gerukt, naar het midden van den kelder gesleept; toornige stemmen ondervragen hem, dolken staan hem op de keel. 't Was te veel voor den armen FRITS; zijne oogen sloten zich; zijne wangen werden met eene doodelijke bleekheid bedekt, en hij viel bewusteloos neder, zonder een enkel woord te hebben gesproken.

»Houdt op!" riep de magistraatspersoon, zijnen arm boven den bewusteloozen knaap uitstrekkende, wiens bleek hoofd op zijne knieën rustte, »houdt op, en bedenkt, wat gij doet, vóór gij u wreekt! Wilt gij uwe zwaarden met het bloed van een kind bezoedelen?"

»Werpt hem in de *Reuss!*" riep een der zaamgezworenen. »Komt hij weder bij, dan kan hij althans niet klappen."

»'t Is een spion, en als spion moet hij behandeld worden," riep een tweede.

»Zou men hem hier niet tot morgen kunnen opsluiten?" vroeg een derde. »Ik zou ongaarne het bloed storten van een kind, dat hier welligt bij toeval is gekomen."

FRITS intusschen kwam langzamerhand weder bij zijne kennis. Eerst opende hij de oogen en sloot ze weder; hij zag vervolgens verbaasd rondom zich heen, en hief eindelijk zijne gevouwene handen tot den magistraat op, die hem nog altijd ondersteunde. Het hart van den man werd bewogen; hij was zelf vader, en de herinnering van zijnen eigen zoon vervulde hem met medelijden voor den armen knaap. Hij deed FRITS zachtkens eenige vragen, zette hem toen op eene verwijderde bank neder, en nam weder plaats onder de zaamgezworenen.

»Vrienden en broeders!" sprak hij op zachten toon, nadat hij hun een teeken had gegeven om naderbij te treden, »van onze bijeenkomst is gindsche knaap getuige geweest, maar zonder het te willen. Ik heb er mij van verzekerd door zijne antwoorden, en door het vischtuig en korfje, dat

hij nog bij zich heeft. 't Is zeker te betreuren, dat andere ooren, dan de onze, onze beraadslagingen hebben gehoord; maar het zou nog meer te betreuren zijn, indien wij onze onderneming aanvingen met eene nuttelooze en hatelijke misdaad, die het volk, dat wij aan ons willen onderwerpen, later tegen ons in het harnas zou jagen. 't Zou onverstandig zijn, den knaap te dooden; nog onvoorzigtiger, hem hier opgesloten te laten. Zijn geschreeuw zou kunnen worden gehoord in de zaal van het kleedermakersgild, die boven dezen kelder is. Mijn raad is, dat men den knaap oogenblikkelijk loslate, maar zijne tong door eenen eed binde. Overigens is de schrik van den armen knaap zoo groot geweest, dat zijn geheugen in de war is; hij schijnt naauwelijks iets van het gebeurde of van zijnen toestand te begrijpen. Wij hebben niets van hem te vreezen."

Er werden eenige bedenkingen tegen dezen raad ingebragt, maar ten laatste werd het plan goedgekeurd. Men liet FRITS in het midden van den kring treden, en de voornaamste der vergadering sprak hem op strengen toon aldus aan: »Luister, knaap, en onthoud, wat ik u zeg! Het toeval en uwe onvoorzigtigheid hebben u op eene plaats gebragt, waar gij niets te maken hadt. Weet, dat de dingen, die gij gehoord hebt en waarvan gij zeker niets hebt begrepen, betrekking hebben op een groot feest, dat wij binnen kort moeten geven, en waarop ieder zal worden gevraagd, ook de kinderen. Maar dat feest kan nog geen plaats hebben; 't moet nog worden klaargemaakt; zoolang moet het voor iedereen geheim blijven. De edelen, die hier vergaderd zijn, vergramd omdat gij hen beluisterd hadt, wilden u dooden. God heeft hun hart tot medelijden gestemd. Gij kunt van hier weggaan, zoodra gij voor het beeld des Verlossers den eed zult hebben uitgesproken, dien ik u zal vóórzeggen."

FRITS werd bevende voor de tafel gebragt, waarop een kruisbeeld stond, en daaronder lagen kruiselings twee dolken. De spreker greep hierop de ijskoude hand van het kind, legde die op de scherpe dolken, en zeide hem, met eene plegtige en sterke stem, den eed voor, dien de knaap moest nazeggen: »Ik zweer voor God den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest, voor de Heilige Maagd MARIA, en den beschermheilige onzer goede stad en al de heiligen van het Paradijs, dat ik aan geen mensch noch levend schepsel

zal vertellen, wat ik hier gezien en gehoord heb. Als ik dezen eed breek, dan moge de toorn van God en van Zijne heiligen op mijn hoofd nederdalen!"

Na deze woorden met eene gesmoorde stem te hebben gestameld, sloot FRITS, te zwak om dit tooneel langer door te staan, andermaal de oogen en viel bewusteloos neêr. Toen hij weder tot zichzelven kwam, lag hij aan den oever van de *Reuss*, verre van de plaats der zamenzwering. In het eerste oogenblik herinnerde hij zich niets van het gebeurde en luisterde gedachteloos naar het ruischen der golven. Spoedig evenwel riep het geluid van de klok der hoofdkerk hem tot zichzelven terug. Hij stond schielijk op, wierp vreesachtige blikken in de duisternis, uit angst dat hij vervolgd werd, vloog toen de brug over, en bevond zich weldra voor de deur der woning, die RUONI, de timmerman, bewoonde.

Toen hij de keuken binnentrad, hoorde hij zijne moeder bij de wieg van KAATJE een slaapliedje zingen. »Zijt gij het FRITS?" vroeg zij, toen zij de deur hoorde sluiten.

FRITS liep zonder te antwoorden naar de wieg der kleine, die half sluimerende hem de armen toestak en zijnen naam noemde, en, zijn gelaat in het dek verbergende, poogde hij zijne geweldige aandoeningen meester te worden. »Ik ben t'huis," zeî hij bij zichzelven, de wieg, zijne moeder en zijn zusje aanrakende, »ik ben t'huis; zij kunnen mij niets doen, en het is voorbij."

»Stoute knaap," zeî eindelijk HASLIEBEN, die zijne gejaagdheid niet bemerkte, »gij spreekt geen woord, omdat ge knorren verdiend hebt. Al zoo lang ben ik ongerust over u geweest. 'k Was bang, dat ge in de *Reuss* waart gevallen, en als de kleine had willen slapen, was ik u gaan zoeken. Maar laat uw korf eens zien; brengt gij een goed zoodje?"

»'k Heb niets gevangen, moeder," zei FRITS met eene zachte stem.

»Niets? Wat? Geheel niets?" hernam HASLIEBEN lagchende. »Durfdet ge daarom niet t'huis komen? Komaan," ging zij voort, hem op de wang tikkende, »troost u; ik heb niet al te veel op uwe vangst gerekend. De pot, die daar ginds te vuur hangt, zal ons een goed maal verschaffen, en ik zal een flesch oud bier gaan halen, om op de gezondheid van uwen jarigen vader te drinken."

. FRITS sidderde, doch zijne moeder merkte het niet; zij was in de keuken gegaan en hield zich daar met de toebereidselen tot den maaltijd bezig, toen FRITS haar volgde. »Moeder," vroeg hij met eene stem, die hij vruchteloos kalm wilde doen schijnen, »waar is vader toch van avond?"

De toon van den knaap was zoo ongewoon, dat MASLIEBEN er door getroffen werd. »Wat scheelt u?" riep zij met schrik, en liet het licht der lamp op zijn gelaat vallen. »Wat scheelt u, FRITS? Wat is u gebeurd? Zijt gij in de rivier gevallen? Neen, uwe kleederen zijn droog. Heeft slecht volk u geslagen? Zeg mij spoedig, wat u overkomen is!"

»Niets, moeder, niets," antwoordde FRITS, en deed zijn best om te glimlagchen, hetgeen pijnlijk in strijd was met zijne bleekheid; »maar ik wou vader spreken."

»Hij zal wel gaauw t'huis komen," zei MASLIEBEN. »Hij is daar aanstonds naar de zaal der slagters gegaan, waar eene vergadering is van verscheidene gilden, om over de zaken van de stad te spreken; maar hij heeft beloofd, vóór den avondmaaltijd t'huis te komen."

»O, dan is het goed," hernam de knaap op een' toon, dien hij onverschillig wist te maken; en toen bukte hij zich naar het vuur, als om zich te warmen, maar 't was opdat zijne moeder zijne gemoedsbeweging niet zou bemerken.

»Moeder," zei hij op eens, opstaande en met vastheid, »ik wil mijn avondgebed gaan doen in de kapel der Heilige Maagd, hier vlak bij." En toen, ziende dat zijne moeder zich tegen zijn verlangen wilde aankanten, voegde hij er bij: »Ik moet; ik heb het beloofd."

MASLIEBEN maakte nu geene bedenking; zij vermoedde, dat haar zoon eene of andere geringe fout had begaan, en daarvoor op die wijze moest boeten. Na gezien te hebben, dat KAATJE sliep, en na het vuur wat te hebben aangestookt, nam zij haren zoon bij de hand, en beide gingen te zamen naar de kapel der Heilige Maagd, die digt bij hunne woning stond. FRITS was liever alleen gegaan; maar hij onderwierp zich, uit vrees dat hij zijne moeder ongerust zoude maken. De kapel binnentredende, die slechts door eene enkele lamp flaauw werd verlicht, wierp de knaap zich voor een kruisbeeld neder, en MASLIEBEN knielde op eenigen afstand naast hem.

»Almagtige God!" bad de knaap, zijne handen wringen-

de, »en gij, heilige Maagd, wier Zoon voor de zonden der menschen zoo veel geleden heeft, hebt medelijden met den kleinen *Zwitser!* Zegt, o zegt, wat hij doen moet, en geeft hem kracht, om u te gehoorzamen!"

Na eenige oogenblikken vurig te hebben gebeden, stond FRITS bemoedigd op. Hij zag, dat MASLIEBEN druk in gesprek was met twee vrouwen van hare kennis. De knaap ging naar haar toe, en zeide halfluid en lagchende: »Moeder, wees niet ongerust; ik ga vader halen; denk maar om ons maal!" En vóór dat MASLIEBEN had kunnen antwoorden, liep hij snel weg, trad de kapel uit, twee straten door, een plein over, en stond voor de deur van de zaal, waar het slagtersgild bijeen plagt te komen.

In eene groote zaal, wier ruwe muren geen ander sieraad hadden, dan eenige hellebaarden, die op koppels gezet waren, bevonden zich op dit oogenblik twaalf of vijftien burgers, eenigen leden van het slagtersgild, anderen behoorende tot de overige gilden van *Lucerne.* Tafels en houten banken, die op verschillende plaatsen van het vertrek stonden, dobbelsteenen en drinkbekers toonden, dat deze plaats dikwijls tot uitspanning werd bezocht; maar op het oogenblik, waarvan wij spreken, vormden de verzamelde burgers slechts ééne groep rondom eene groote tafel, waarop verscheidene bierkahnen prijkten. Twee mannen, in het kostuum van de herders van *Unterwald*, schenen het voorwerp te zijn van de voorkomende beleefdheid der burgers; zij onderhielden zich met dezen, beantwoordden hunne vragen, en schonken hen dikwijls in.

»Ja, bondgenooten," zei eindelijk een man met witte kruin, deken van het slagtersgild, »wij zouden vroeg of laat uwe hulp weer noodig kunnen hebben. *Oostenrijk* is op ons zeer gebelgd, sedert wij, door de hulp van God en door uwen bijstand, overwinnaars zijn gebleven in den krijg tegen *Aargau.* Vruchteloos hebben wij het regt der verdragen geëerbiedigd; men zal ons zeker niet met rust laten, en, zoo wij worden aangevallen, de edele lieden van onze streek zullen ons niet bijstaan."

»Ik meende," zeide een der herders, »dat uw verbond met onze kantons en het later gebeurde hun alle middelen ontnomen had, om u te schaden."

»Gij hebt gelijk, vriend," riep driftig een jong mensch van het gild der smeden; »wij hebben ze tot zwijgen ge-

bragt. Bij Onze Lieve Vrouw van *Einsiedlen*, ze zouden nu moeite hebben, om ons den kleinen vinger te buigen!"

»Ik heb dezer dagen een kostbaar zwaard gemaakt voor den oudsten zoon van het adellijk huis van WOLHAUSEN," zei een wapensmid, »en toen ik het hem heden bragt, zei hij mij, dat hij het spoedig ten nutte van het land hoopte te gebruiken."

De deken schudde het hoofd met de houding van iemand, die niet overtuigd is. »God geve, dat het zoo zij!" sprak hij. »Ik drink op onze duurzame verbindtenis met onze vrienden van *Schweitz*, *Uri* en *Unterwald!* Hunne vriendschap sta eens bij, als de nood het vordert! Moge hun bondgenootschap ons in deszelfs schoot opnemen, en hun lot eens het onze worden!"

Het geheele gezelschap stemde met dezen wensch in, en met hunne hoornen bekers elkander aanstootende, bragten zij die aan hunne lippen, toen de groote zaaldeur plotseling werd geopend door een' knaap, die met haastige schreden het vertrek binnentrad.

»Wat wil die knaap?" vroeg de eerste, die hem bemerkte.

»'t Is mijn FRITS," zei RUONI. »Wat wilt gij? Laat uwe moeder mij halen?"

De knaap scheen te hooren noch te zien; hij sloeg het oog op den grond, en scheen bang te zijn, om de mannen te zien. Zoo bleef hij eenige oogenblikken staan, en toen, alsof hij plotseling een besluit genomen had, keerde hij zich eensklaps naar eene groote kagchel, die in het midden van het vertrek stond, boog de knie, maakte eene beweging met de hand, als om de opmerkzaamheid te vestigen, en sprak met eene zachte, maar duidelijke stem de volgende woorden: »Kagchel, gij, die gemaakt zijt van dingen, die geen leven hebben, tegen u mag ik spreken, en gij moet naar mij luisteren; want de arme FRITS weet verschrikkelijke dingen, en hij heeft een *Zwitsersch* hart, al is zijn ligchaam klein en zwak."

»Wat scheelt het kind?" riep RUONI, ontsteld van de tafel opstaande. »Zou de booze geest in hem gevaren zijn?"

»Hoor mij, hoor mij, kagchel, ik bezweer het u!" ging de knaap voort, alsof hij niets had gehoord; »gij zijt geen mensch, en u mag ik zeggen, wat ik gezien heb."

»Stil," fluisterde de deken der slagters, en dwong RUONI,

om weder te gaan zitten. »Stil; laat ons ten einde toe hooren!"

»De arme FRITS had van avond in de Reuss gevischt," ging de knaap op dezelfde wijze voort, »en keerde naar huis terug. 't Was donker; de vesperklok luidde; de knaap was bedroefd, want hij had geen visch gevangen, en de PILATUS van den berg zag er dreigend uit, alsof hij zeide: Wee het land!"

»De knaap bazelt," mompelde een der aanwezigen tegen zijnen buurman. »RUDNI moest hem wegbrengen; wij hebben geen tijd, om zulke zottepraat aan te hooren."

»Stil, zoo gij uw leven liefhebt!" zei de dekender slagters, wiens oog met levendige belangstelling op den knaap was gevestigd.

»En toen de arme knaap," ging FRITS met eene bewogene stem voort, de oogen altijd op de kagchel gevestigd houdende, »langs den oever ging digt bij de zaal van het kleedermakersgild, hebben mannen, die haastig voortliepen, hem in een' donkeren kelder gedrongen, waar eene menigte andere slechte menschen waren. Eerst wou hij vlugten; maar God en de Heilige Maagd hebben het niet gewild, omdat er iemand zijn moest, die de woorden dier slechte menschen moest hooren, welke de burgerij haten en haar den dood zweren."

Eenigen der aanwezigen huiverden bij deze woorden; allen zagen elkander ontsteld aan, maar geen woord werd er gesproken.

»Die mannen," ging de knaap voort, »waren *Messire* RUDOLPH PFEIFFER, het regeringslid, de edele Baron van THORBERG, de heer RAMSCHWAG VAN ROTHENBURG, de ridder van WOLHAUSEN en zijn zoon, en nog vele andere groote en aanzienlijke mannen; maar de kleine FRITS kent hunne namen niet. Er was ook bij hen een edele Graaf, die van *Aargau* kwam, die in dienst is van den Hertog van *Oostenrijk*, en die geld en soldaten beloofd heeft. En al die mannen, geen enkele uitgezonderd, hadden aan den regterarm eene roode mouw, en waren in dien kelder gekomen met zwaarden en dolken onder hunne mantels, om met elkaar te bepraten, hoe men de burgers moet dooden en weer meester van de stad worden."

De aandoening van den kleinen visscher benam hem een oogenblik de spraak; hij drukte zijne beide handen tegen

zijn voorhoofd, als om zich alles te herinneren, en ging toen langzaam voort, met nadruk sprekende: »Nog in dezen nacht, als wij nog drie uren onder zijn, zullen zij, met hulp van hunne bedienden en vazallen, bij al de hoofden der gilden binnendringen en hen op hun bed vermoorden. Dan zullen zij gaan naar de poorten der stad en de schildwachten dooden, zich van het stadhuis meester maken, van de gevangenis en de torens, en dan zullen zij morgen ochtend allen ophangen, die zich niet willen onderwerpen. En over weinige dagen, als de soldaten, door *Oostenrijk* beloofd, zullen zijn gekomen, zullen zij het verbond met de kantons verbreken, en de lasten en heerendiensten weder herstellen, om het arme volk te verdrukken."

Een verward gedruisch ontstond in de zaal, en meer dan één mond opende zich, om den knaap te ondervragen. »Vrienden," fluisterde de deken, op FRITS wijzende, »gelooft gij, dat die knaap deze dingen liever aan die kachel zou willen zeggen, dan aan zijn' eigen vader, als hij niet door een' eed gebonden was?"

De knaap hief het hoofd weder op. »God en de Heilige Maagd mogen den armen FRITS bijstaan!" ging hij met diepe aandoening voort. »Ik meende te sterven van angst. Ik ben gevallen, en zij hebben mij gezien. Toen zijn de zwaarden der goddeloozen op mijne borst geweest, en hun mond en hunne oogen waren vol toorn. Toen is mij als een slaap overvallen, en toen ik weder wakker werd, hoorde ik *Messire* RUDOLPH PFEIFFER zeggen: »Gij moet hem niet dooden; gij moet hem niet opsluiten; gij moet hem laten gaan." O, *Messire* PFEIFFER is veel beter dan de anderen, want hij heeft den armen FRITS het leven gered. Toen hebben zij hunne dolken kruiselings onder het kruisbeeld gelegd, en hebben den knaap met de hand op die dolken laten zweren, dat hij het aan geen levende ziel zou vertellen. O God, o JEZUS, onze Heer, en gij, Heilige Maagd MARIA, hebt medelijden met den kleinen *Zwitser!* En gij, o heilige LEGER, patroon van onze goede stad, bid voor hem!"

Toen hij deze woorden had gesproken, waggelde de knaap; BUONI ving hem op in zijne armen, en drukte hem, zonder een woord te spreken, diep bewogen aan zijn hart. Op hetzelfde oogenblik hoorde men eene vrouwenstem aan de deur: »Is mijn FRITS hier niet?" vroeg zij angstig; »hebt gij mijn kind niet gezien?"

De deken der slagters stond op; hij sprak eenige woorden fluisterend tegen de mannen, die hem omringden, en over wie hij zeker gezag scheen te oefenen. Vervolgens nam hij den knaap uit de armen van zijnen vader, drukte hem in de zijne, en geleidde hem naar de deur: »Vrouw," zei hij tegen HASLIZEEN, »neem uwen zoon mede naar huis, zonder tegen iemand te spreken. Breng hem naar bed en verlaat hem niet; hij heeft rust en oppassing noodig. Zoo gij ziet, dat hij ontsteld is, doe hem geene vragen; hij zou u niet kunnen antwoorden. Wacht uwen man niet zoo spoedig te huis; de belangen des lands vorderen zijne tegenwoordigheid hier. Vaarwel; stilte en rust; morgen zult gij meer weten."

Na een' nacht van onrust en alarm, dien de meeste burgers van *Lucerne* niet in hun bed doorbragten, bestraalde de eerste dageraad de zegepraal der goede zaak en der vrijheid; eene zegepraal, die door gematigdheid en menschelijkheid stond gekenmerkt. In alle straten der stad zag men groepen van mannen, vrouwen en kinderen, sommigen gewapend, anderen half gekleed; terwijl de eersten, met vuur, de bijzonderheden, die er in dien nacht waren gebeurd, verhaalden, de laatsten die met verbazing en blijdschap aanhoorden. Afdeelingen van gewapende burgers hielden de wacht bij de gevangenis en de torens, die tot verdediging der stad dienden; anderen stonden als schildwachten voor de huizen der edellieden. Langzamerhand echter verstrooiden zich de groepen, en de grootste menigte stroomde de stad uit naar den linkeroever van het meer. Daar lagen twee visschersvaartuigen, gereed om te vertrekken, en de roeijers schenen vol ongeduld, om van den gunstigen wind gebruik te maken en daardoor hun werk te verligten. Een weinig ter zijde spraken de eerwaardige deken der slagters en twee andere hoofden der gilden, wier ijver en voorzigtigheid veel hadden toegebragt, om de genomene maatregelen te doen slagen, met eenige burgers, die in reisgewaad waren, en onder welke men ook de beide vroeger genoemde herders van *Unterwald* zag. Weldra vestigde zich de aandacht met belangstelling op eene groep, die uit de stad kwam en zich naar de booten begaf. Het was RUONI, die mede afgevaardigd was naar de drie kantons van het *Zwitsersche* eedgenootschap, om de tijding van het gebeurde over te brengen en hulp te vragen; het was RUONI, die

zijnen zoon aan de hand had, en wiens hellebaard KASLIEBEN droeg. Het gelaat van FRITS, nog bleeker dan gewoonlijk, vertoonde de sporen van den schrik des vorigen avonds en de onrust van den nacht; maar eene innige vreugde straalde van zijn gelaat, en scheen als 't ware zijne krachten te verdubbelen.

Toen de knaap, aan den oever van het meer gekomen, zag, dat aller oogen op hem gevestigd waren, bedekte zijn gelaat zich met een' hoogen blos; hij boog het hoofd verlegen naar den grond. Doch toen velen hem en zijnen vader de hand kwamen drukken, toen hij zijne moeder geluk hoorde wenschen, en de deken en zijne beide ambtgenooten hem op het voorhoofd kusten, toen hief FRITS bewogen het hoofd omhoog; zijne oogen, vochtig door vreugdetranen, waren beurtelings gevestigd op de vrienden, die hem omringden, op zijnen vader, op het meer, op den top van den *Pilatus*, die door de stralen der morgenzon was verguld, en, zijne handen vouwende, fluisterde hij, met een' glimlach van geluk op de lippen: »Lof en dank zij Gode, Sint PETER en Sint PAULUS en der Heilige Maagd en den heiligen LEGER, onzen patroon! 't Was geen onheil voor het vaderland, dat de PILATUS van den berg gisteren voorspelde; 't was onheil over de boozen, verlossing voor onze vaderstad, vrijheid voor de burgers, en moed voor den armen FRITS, die, al is hij klein en zwak, toch ook iets voor zijn vaderland gedaan heeft, even als WALTER, de zoon van WILLEM TELL van *Burglen*!"

DE SLAG BIJ LUTZEN IN 1813.

(*Vervolg en slot van bl. 460.*)

Het leger der bondgenooten behaalde nu, onder des Allerhoogsten bijstand, het eene voordeel na het andere op de *Fransche* krijgsdrommen en op die van derzelver vrienden, en drong steeds dieper het schoone *Saksen* in, den ouden *Rijn* al gedurig nader komende; terwijl FERDINAND's regement dien voorttogt onafgebroken verzelde. In de bloedige dagen van den *Leipziger* slag hadden onze zwarten het hard te verantwoorden. FERDINAND vocht gelijk het eenen *Duitscher* betaamde, en in het digtst van het gedrang bleef de

oude WERNER — dit was de naam van WILLEM's redder — trouw en wakker aan zijne zijde, den jongen waaghals nimmer uit het oog verliezende. Bij *Möckern* hieuw hij eenen *Franschen* dragonder-officier, die door FERDINAND geweldig benaauwd geworden was, en in het wegrijden zijn pistool op den wakkeren jongeling wilde lossen, zoo duchtig in de vuist, dat het juist zoo even losgedrukte wapen hem uit de stuk gehouwen hand viel en het schot in den grond ging. Wegens deze en meer andere bewijzen der innige en ijverige toegenegenheid van WERNER voor FERDINAND, had de laatste den braven ouden krijger zoo lief gekregen, dat hij hem niet meer van zich verwijderde. Op elke veldwacht, die hij betrok, was WERNER bij hem, en op elken togt, waartoe hij gekommandeerd werd, vergezelde hem WERNER; in elk kwartier woonde hij bij hem, naar den uiterlijken schijn als oppasser, maar inderdaad als vriend, — als vaderlijke vriend. WILLEM's sjerp had FERDINAND behouden, en hij beschouwde die dikwerf, wanneer hij en de oude alleen te huis waren, met weemoedige herinnering aan alles, wat hem op aarde lief en dierbaar was, maar ook met blijde en vertrouwende hoop, dit alles, zijne AMALIA, zijnen WILLEM, zijne MARIA, zijnen geliefden vader — allen weder te zullen zien. Alsdan zag hij, in zijne verbeelding, het oogenblik daar, waarop hij in WILLEM's gezelschap het lieve dorpje, dat al wat hun beiden het waardst was omvatte, het eerst zou wederzien, het zou bereiken, en dan — o onbeschrijfelijke wellust! — zich in de armen der zijnen zou werpen. Doch dan stoorde hem ook menigwerf in zijne mijmering het gezigt der bloedvlekken op de sjerp, als wilden zij hem herinneren, dat WILLEM den dood zoo nabij geweest, en dat het nog onzeker was, of hij daaraan wel had kunnen ontsnappen. Onrustig sprong hij dan van zijne zitplaats op, en wist in den angst zijns harten niet, waarheen hij zich zou wenden.

»Heer Luitenant," zei dan de oude WERNER, »onze oude stelregel mag niet falen, God zal het goed maken; zeker vinden wij den Kapitein nog."

Met elken dag had FERDINAND dit gehoopt, maar met elken dag te vergeefs. In iedere stad, waar een hospitaal was, won hij berigten in; maar geen derzelve was dat, hetwelk hij wenschte. Reeds lang zou hij alle hoop, om immer den vriend zijns harten weder te zien, hebben opge-

geven, zoo niet WERNER door zijn vast vertrouwen hem versterkt en staande gehouden had. Men had zich nu den overtogt over den *Rijn* gebaand; het *Pruissische* leger drong voorwaarts, en kwam in het nieuwbegonnen jaar de hoofdstad van het groote Keizerrijk steeds nader. De 30ste Maart was de beslissende dag, op welken dit middelpunt van het dwanggezag bezweek, en met hetzelve de magt van den dwingeland te gronde ging. De zegevierende legerscharen der bondgenooten trokken over den geduchten *Montmartre* de *Boulevards* op, en paradeerden, in militairen luister, op de schoone en hooggeroemde pleinen, waar de oude en jonge garden voormaals hunne revuen hielden. Een wapenstilstand, ditmaal de onbedriegelijke voorbode des vredes, werd gesloten. Alles in het leger der bondgenooten gaf zich aan de uitbundigste vreugde over, en ieder hoopte nu spoedig, zeer spoedig, weder te huis, in het lieve, vrijgevochten vaderland te zijn.

FERDINAND echter kon men niet onder de hoogverheugden tellen. »God weet," zeide hij, wanneer zijne lustige kameraden hem aanspoorden deel in hunne vrolijkheid te nemen, — »God weet, dat ik diep en innig gevoel, welk een heil wij bevochten hebben, en dat ook ik met wellust het oogenblik verbeid, waarop ik mijn trouwe meisje, in de blijdschap van het wederzien, aan mijn hart zal drukken, waarop ik verheugd al de mijnen weder begroeten zal; — maar, broeders, ik kan mij over geen geluk van harte verheugen, voordat ik weet, waar mijn WILLEM zich bevindt. Leeft hij? en zoo ja, waar leeft hij? — deze vragen ontrusten mij te zeer, dan dat ik mij, ook slecht voor een oogenblik, aan dezelve onttrekken en van ganscher harte vrolijk zou kunnen zijn. Hoe zeer ik ook naar huis verlange, bij God! zonder WILLEM kan ik niet gaan."

In zijnen brief had hij MARIA met de gewisse hoop, om weldra WILLEM te zullen wedervinden, getroost: wat zou hij haar schrijven, nu deze hoop zich niet verwezenlijkte; wat haar zeggen, wanneer zij gansch[e]lijk verijdeld was? — Het regement kreeg zijne kantonnementen aan de noorderoevers der *Loire*. FERDINAND, zoo nabij de afgetrokken *Fransche* armee, won overal berigten in. Bij elk transport *Pruissen*, die van den kant der *Spaansche* grenzen uit de gevangenschap terugkeerden, deed hij zorgvuldige navraag naar den Kapitein; maar niemand kende hem, niemand wist

van hem eenig berigt te geven. In dezer voege liep de eerste helft der maand April voorbij; vele vrijwilligers, van hunnen krijgspligt ontslagen, namen den blijden terugweg naar het vaderland aan. Met een verlangend oog zag FERDINAND hun achterna; zijn oom gaf hem verlof om insgelijks te vertrekken, naar zijne verkiezing, met verlof of met zijn afscheid. Verlangend en met tranen in de oogen keek hij naar den hem als toewenkenden gezigteinder heen; het werd hem zoo beklemd, zoo ondragelijk in het vijandelijke *Fransche* land, en evenwel was het hem niet mogelijk hetzelve te verlaten. Eens, het was op eenen helderen lentemorgen, reed hij met den ouden WERNER naar *Orleans*, in de nabijheid van welke plaats het regement gekantonneerd lag. Digt voor de stad ontmoette hem een sterk commando krijgsgevangen geweest zijnde *Pruisen*, die zingend en juichend den breeden rijweg langs kwamen. Zij gingen in onderscheidene hoopjes. Het voorste bestond uit *Pommersche* landweer, kenbaar aan de witte kragen.

»Waar zijt gij gevangen geraakt, kinderen?" vroeg FERDINAND. »Bij *Rheims*, heer Luitenant," antwoordde een onderofficier.

»Allen?"

»Ja, ten minste grootendeels; er zijn van ons bij *Rheims* twee bataljons gevangen genomen, louter *Pommeren*."

Juist wilde FERDINAND, die zich in zijne blijde verwachting al wederom bedrogen zag, met WERNER verder rijden, toen twee vrolijke knapen met roode kragen, arm in arm, hen voorbijslenterden, en een derzelven den anderen zijn brandewijnfleschje toereikte, met den uitroep: »Vivat het lijfregement."

Als een elektrieke schok doortintelde dit woord geheel het wezen van FERDINAND. »Zijt gijlieden van het lijfregement?" vroeg hij, bevend van verwachting.

»Ja, heer Luitenant, — van het fuselier-bataljon."

»Waar zijt gij gevangen?" vroeg WERNER snel daarop.

»Bij *Lutzen!* — maar, waarom...."

»Zegt mij, om Gods wil, kent gij Kapitein R., en wat is er van hem geworden?"

»Wel ja, dien kennen wij goed; het is immers onze Kapitein, en hij is met ons gevangen genomen te *Görschen*, waar de *Beijerschen*...."

»Maar, in 's hemels naam, waar is hij thans."

»Hij kan misschien nog wel daar in de stad wezen — de rijtuigen met de officieren stonden voor het logement, toen wij uitrukten.''

Dat onze twee ruiters nu in vollen ren naar de stad ijlden, behoef ik wel niet te zeggen. De marcherenden stoven uit elkander, toen FERDINAND's ros door hen heenstoof, en zonden hem vloek op vloek achterna. Aan de poort reed WERNER nog eene oude *Française* overhoop, die met heesche stem haar: *boire la goutte!* riep, en met haar vaatje zoo snel niet uit den weg kon komen, als de wilde ruiters en door wilden. Zoo ging het de stad in, zoo de straten door naar de markt, waar, voor een groot huis, de officieren juist in hunne rijtuigen wilden stijgen. Juichend vloog FERDINAND hun te gemoet, en — een oogenblik daarna lag hij snikkend in de armen van zijnen WILLEM! Lang en vast hielden beiden elkander omstrengeld, zonder een woord te kunnen uitbrengen; de oude WERNER, die mede afgesprongen was en de paarden hield, bad en weende te gelijk. Innig aangedaan stonden de *Duitsche* officieren, stonden de *Franschen* zelve rondom deze groep.

Eindelijk werden de vrienden hunne zinnen weder magtig, en nu kwam het tot nadere verklaringen en tot de beantwoording der vragen: »hoe is het u gegaan? — hoe gaat het te huis? — hoe maakt het MARIA?''

Allen gingen in het huis terug. Nog eer men binnen was, riep FERDINAND aan WERNER toe: »Geef de paarden aan eenen jongen over, en kom oogenblikkelijk bij ons!'' — Hij kwam.

»WILLEM, — kent gij dien ouden knevelbaard niet meer?'' —

WILLEM keek WERNER aan, en bedacht zich.

»Aan wien hebt gij uw horologie en uwe sjerp gegeven?''

»God in den hemel!'' riep WILLEM nu, »dan is het de brave *Beijer!*''

Nieuwe vreugde, nieuwe verrukking. WILLEM drukte WERNER aan zijne borst.

Na weinige uren waren de vrienden in FERDINAND's kwartier, en terstond daarop bij den ouden Ridmeester. Slechts éénen dag vertoefden zij; den volgenden ontving FERDINAND zijn ontslag van het regement, en snelde nu, in gezelschap van WILLEM en den ouden WERNER, met extrapost naar

huis. Een rijknecht bragt de paarden in korte marschen hun achterna.

Te *Parijs* stond WILLEM's regement, bij hetwelk hij zich aanmeldde. Tot verdere dienst was hij volstrekt onbekwaam, daar hem de eene arm geheel lam geschoten was. De chef van het regement overhandigde hem de voor hem bestemde orden, het kruis en die van *Wladimir*, beloofde hem zijn afscheid te zullen bezorgen, en veroorloofde hem gaarne, terstond huiswaarts te reizen.

Nog eenmaal trad R. voor het front zijner kompagnie. De brave jongens, die nog te zamen met hem gevochten hadden, snelden toe, drukten en kusten hunnen dapperen aanvoerder tot afscheid de hand, en wilden naauwelijks gedoogen, dat hij hen verliet. R. was door zoo veel liefde innig aangedaan, zeide hun een hartelijk vaarwel, en snelde vervolgens met FERDINAND, die nu in het geheel geen geduld meer had om in de woelige *Fransche* hoofdstad te vertoeven, zonder rust of verwijl naar de vaderlijke streken.

Den eersten Mei des avonds kwamen zij te *Berlijn* aan. — Nog vier mijlen waren zij van *B.* verwijderd. Daar zij in den nacht niet wilden aankomen, besloten zij een paar uren rust te nemen en vervolgens verder te rijden, om den anderen morgen, met het aanbreken van den dag, in de armen hunner geliefden te zijn.

Reeds vroegtijdig waren, op den tweeden Mei, WILLEM's moeder en zuster naar de pastorij gegaan, wel bewust, welk eene schrikkelijke herinnering voor hen allen aan den dag van heden verbonden was, en voor de arme MARIA, die pas hersteld was, eene wederinstorting vreezende. — Weemoedig vriendelijk vonden zij den ouden Predikant en innig bedroefd zijne dochter.

Geen van allen waagde het, den anderen te herinneren, wat, nu een jaar geleden, op dezen dag was voorgevallen; en toch zag ieder het den anderen aan, dat hij het niet vergeten had. Wanneer de Dominé de spoedige terugkomst der verdedigers van het vaderland gedenken wilde, viel zijn blik op MARIA's bleeke wangen en in tranen zwemmend oog, en de woorden bestierven hem op de tong.

In deze gemoedstemming hadden de twee familiën eene poos gezeten, toen de hofhond, door zijn luid geblaf, de aankomst van eenen vreemdeling verkondigde.

»Goede God," riep AMALIA, »daar komt een huzaar van FERDINAND's regement!"

Allen sprongen naar het venster. Met een vriendelijk gelaat en oogen, waarin de blijde boodschap, welke hij bragt, reeds bij den eersten blik te lezen was, trad de oude WERNER snel het voorplein over. De Predikant ijlde hem te gemoet, doch reeds stond hij in de kamerdeur, en bragt met moeite, op den toon alsof hij rapport deed, maar met ontroerde stem, de woorden uit: »Zij komen heden nog; beiden komen zij!"

Een luide schreeuw der meisjes antwoordde hem.

Bevend nam de Predikant zijn fluweelen kapje van het hoofd, vouwde eerbiedig de handen zamen, en hief de oogen naar boven. Sidderend vloog Mevrouw VAN R. op den huzaar toe.

Doch, eer het nog tot verklaringen komen kon, kletterden sabels en sporen door de achterpoort van het huis, de kamerdeur vloog open, en WILLEM en FERDINAND stoven binnen, de eerste met MARIA's sjerp, nog door zijn bloed geverwd, over den schouder.

Het tooneel des wederziens te beschrijven, is mij niet mogelijk; iets dergelijks moet gevoeld, kan niet geschilderd worden.

Na eene korte poos lagen allen op de knieën, en dankten Hem, die zoo groote dingen aan hen gedaan had.

Toen MARIA het breede likteeken op haars WILLEM's voorhoofd kuste, en deze, op WERNER wijzende, riep: »Dat is de brave *Beijer* uit den slag bij *Lutzen!*" vloog het geheel verteederde meisje naar den ouden toe, en kuste hem, in spijt van zijnen knevelbaard, de bruingebrande wangen.

Na verloop van eenigen tijd bekwam R. zijn afscheid met rang van Majoor, en bleef nu voortaan op het slot zijner voorvaderen. WERNER woonde bij hem. FERDINAND werd nog in dit jaar zijns vaders adjunct.

Kort daarna sierde WILLEM's moeder de twee bruiden met den mirtekrans; de Predikant legde zegenend, voor Gods oog, de handen der jonge paren plegtig in elkander, en beiden sleten voorts den zaligsten ouderdom in den kring hunner gelukkige kinderen.

Eenige jaren later bevond ik mij in het liefelijke *D.*, om mijne vrienden in hunnen huiselijken gelukstaat te bezoeken. Ik vond geheel de vereenigde familie in de pastorij bijeen.

MARIA, dat zachte, hemelsche wezen, zat aan het venster, en wiegde op haren schoot een' kleinen engel, in welks aanminnige trekken het volkomen evenbeeld der moeder te herkennen was. R. stond naast haar, en zag met wellust op moeder en dochter neder. FERDINAND zat, met zijne AMALIA in den arm, aan het andere venster; voor hen stond een tweejarige, fiksche knaap, en dreigde op eene kluchtige wijs den vader met een blinkend huzaren-doodshoofd, dat hij met beide handjes omhoog hief. De oude Predikant vatte WERNER, die mij van het slot derwaarts geleid had, bij de hand, en wees hem de gelukkige groep, als wilde hij hem zeggen: »Zie, dat is uw werk!'' Doch de oude huzaar vouwde vroom de handen zamen en zeide: »Wanneer ik eens het eeuwige hoofdkwartier binnenruk, moge dan de Heer der heirscharen, bij de groote parade hier namaals, over mij geene al te strenge monstering houden!''

DE CAMELLIA'S.

Niet alle lezers en lezeressen weten misschien, dat de *Camellia*, die bloem, welke thans zoo zeer de gunst der mode geniet, in *Japan*, *China* en *Indië* te huis behoort; nog minder is het waarschijnlijk bekend, dat LINNAEUS haar dezen naam gegeven heeft uit dankbaarheid jegens Pater CAMELLI, eenen Jezuit, die haar in 1739 uit *Japan* naar *Europa* gebragt had. De bloem versierde eerst de tuinen van *Engeland*, doch ging spoedig van daar naar *Italië*, vervolgens naar *Frankrijk* en eindelijk naar *Duitschland* over. De thans nog zeer geliefkoosde soort, *Camellia Japonica*, was 47 jaren lang in *Europa* de eenige; van haar verkreeg men, door kunstige bevruchting, andere, bastaard-soorten, die langen tijd in groot aanzien stonden. In het jaar 1792 eindelijk verschenen de witte, de gevulde roode, enz. en met deze verminderde de voorkeur voor de eerste. *Japan* en *China* hebben sedert nog andere soorten geleverd, die in onze tuinen weder bastaard-soorten voortgebragt hebben, van welke men op nieuw bastaarden bekomen heeft, zoodat er tegenwoordig meer dan zeshonderd verscheidenheden van *Camellia's* bekend zijn.

DE BARMECIDEN-STOKJES.

La harpe's treurspel *de Barmeciden* was op het *Théâtre Français* niet wel opgenomen. Kort na dit hem overkomen ongeluk ging de hierover natuurlijk niet zeer gestichte dichter met zijne vrouw op de kermis wandelen. Uit eene marktkraam riep hun de koopman toe: »Barmeciden-stokjes, Heeren en Dames! schande-koop! de nieuwste mode!" Toen Mevrouw la harpe dit hoorde, dacht zij, dat de openbare meening haren echtgenoot eene ruime vergoeding verschafte voor de onbillijkheid der kritiek. »De kooplieden," sprak zij tot hem, »nemen den titel van uw treurspel te hulp, om onder deszelfs bescherming hunne nieuwigheden aan den man te brengen." Het gelukkige paar trad aan de kraam, en de vrouw vroeg, wat een Barmeciden-stokje kostte; te dien tijde namelijk droegen de dames wandelstokjes. »Twaalf sous," was het antwoord. — »En van waar hebben zij dan toch hunnen naam?" — »O, druk maar eens op den knop, Madame, en gij zult het terstond begrijpen." Madame drukte, en oogenblikkelijk liet zich een schel gefluit hooren.

DALAYRAC'S EERSTE VIOOL.

Het was in het jaar 1767. Pierre dalayrac, *subdelegaat* van *Languedoc*, bestuurde met alle zorgvuldigheid de opvoeding van zijnen zoon nicolas; doch niet dan met tegenzin leerde deze Latijn en Grieksch. Om hem eene uitspanning te verschaffen, nam de vader eenen muzijkonderwijzer vóór hem aan. De eerste meester van dezen naderhand zoo beroemden componist was een arme vioolspeler, die eerst in den schouwburg *Petit Bourbon*, te *Parijs*, een' tijdlang onbeduidende muzijk afgezaagd had, en daarna in de provinciën gegaan was, geen ander vermogen medenemende dan zijn strijkstok en viool. Joseph jouvenel, zoo heette hij, was over de snelle vorderingen van zijnen jongen scholier zoo verbaasd, dat hij den vader ried, hem naar *Parijs* te zenden, waar hij ontwijfelbaar spoedig eenen grooten naam zou maken. »Mijn lieve jouvenel," zei dalayrac, »ik ben *subdelegaat*, en mijn zoon zal mijn opvolger zijn; ik wil geen muzikant van hem maken." — »Zijn talent zal

over uw voornemen zegevieren!" — »Dan zult gij de goedheid hebben, van heden af uwe lessen te staken," hernam de oude heer, die over de voorspelling van den violist in geenen deele gesticht was. — »Zoo als gij verkiest; maar uw zoon is tot toonkunstenaar geboren, en zal het worden, hoe gij er u ook moogt tegenkanten." — De oude JOUVENEL kwam nu niet meer in het huis van DALAYRAC; maar dagelijks bezocht de jonge NICOLAS zijnen leermeester, die met hem steeds van LULLI, QUINAULT, LAMBERT, RAMEAU en MONDONVILLE sprak. — »O mijn lieve kleine NICOLAS, wat beklaag ik u; uw vader zal u dwingen, afstand te doen van den roem, die u wacht; gij zult eens een *obscure subdelegaat* moeten worden." — »Neen, JOUVENEL, ik zal mijn' vader daarin niet gehoorzamen," hernam de jonge DALAYRAC; »ik word muzikant." — »Nu, dan geef ik u mijne beste viool tot geschenk," sprak de oude JOUVENEL; »wanneer hare snaren eens onder uwen krachtig gevoerden strijkstok trillen, zult gij u misschien uwen eersten leermeester herinneren." — »Nooit zal ik u vergeten, mijn waarde JOUVENEL!" — Weldra mogt NICOLAS, ingevolge een verbod van zijnen vader, zijnen ouden muzijkmeester niet meer bezoeken. Hij troostte zich daarmede, dat hij eenige door dezen uit *Parijs* medegebragte opera-stukken speelde. Op zekeren dag zeide zijn vader tot hem: »Mijn zoon, gij zijt nu veertien jaren oud; het wordt tijd, dat gij u een beroep kiest." — »Ik wil muzikant worden;" en met deze woorden opende hij een kastje en nam er de viool van den ouden JOUVENEL uit. »Ziedaar mijn' trouwen vriend," riep hij met geestdrift; »hij zal mij in het ongeluk troosten, en mij de dagen van geluk nog gelukkiger maken." Zijn vader rukte hem de viool uit de hand. »En ik zal het vervloekte ding verbrijzelen!" Dit zeggende, hief hij reeds den arm op, om het instrument tegen den muur te slaan. — »Vader, houd op," riep de jonge DALAYRAC, »of ik stoot mij dezen dolk in de borst! Geef mij mijne viool; zonder haar kan ik niet leven; zij heeft aan JOUVENEL, mijnen ouden leermeester, behoord; ik heb hem beloofd, haar, als een pand zijner opregte vriendschap, in waarde te houden." — De onstuimigheid en ongeveinsde wanhoop van den zoon sloegen den toorn des vaders neder, die eindelijk begreep, dat hij NICOLAS van zijne roeping tot de toonkunst niet kon afhouden, en beloofde, aan zijne neiging geene verhin-

dering meer in den weg te leggen; ook heeft hij woord gehouden.

IETS RAKENDE ROSSINI.

De aanvankelijk in twijfel getrokkene tijding heeft zich nu toch bevestigd, dat ROSSINI werkelijk 600,000 francs tot stichting van eene wijkplaats voor oude en zwakke toonkunstenaars gegeven heeft. Daarenboven sticht hij in zijne geboortestad *Bologna* eene openlijke school, op welke kosteloos onderwijs in het zingen gegeven zal worden; hij zelf neemt er het bestuur van op zich. In allen gevalle is dit eene daadzaak, welke veel van hetgeen omtrent het karakter van dien merkwaardigen man gezegd is weêrlegt.

ANECDOTE VAN DEN GENEESHEER FRANK.

Om het sterfbed van den beroemden, in 1820 te *Weenen* overleden arts FRANK zaten acht zijner collega's, en hielden consult. Op eenmaal begon de patiënt overluid te lagchen en zeide: »Mij valt de Fransche grenadier op het slagveld van *Wagram* in, die, met acht kogels doorboord, lag te sterven. Morbleu, riep hij, er zijn dan acht kogels noodig, om eenen Franschen grenadier het leven te benemen!"

KAMERAADSCHAP.

Een Parijzer dagblad verhaalt het volgende voorval: Onlangs werd zeker schrijver, een man van veel moed en koelbloedigheid, des avonds door eenen woesten knaap aangevallen, die hem met ontblooten dolk zijne beurs afvorderde. »Wel duivels," riep hij, »ik was juist op het punt om hetzelfde request bij u in te leveren; doch daar ik zie, dat gij een kameraad van mij zijt, zoo kom met mij, en onder een glas wijn wil ik den buit, dien ik daar zoo even op een' ander' gemaakt heb, met u bekijken en deelen." De nieuweling in het handwerk liet zich bedotten, en ging met zijnen nieuwbakken vriend, die niet verzuimde hem aan de zorg der eerste patrouille, in welker nabijheid zij kwamen, vriendschappelijk aan te bevelen.

GEDACHTEN BIJ HET GRAF VAN A. C. W. STARING.

Met diep ontroerd gemoed
Wijde ik uw graf mijn' groet,
Te vroeg ontslapen zanger!
Gij, STARING! de aarde ontrukt...
Waar is de plaatsvervanger,
Die uwen voetstap drukt?

Treur, achtbre *Wildenborch!*
Uw bloei was al zijn zorg;
Hij gaf u vreugd en leven; —
Uw heldre zon zeeg neêr;
't Is somber in uw dreven...
Uw landheer is niet meer!

De trots van Gelderland,
Wien braafheid en verstand
Met schoonen glans mogt sieren, —
Zijn levensdraad brak af;
Schonk hem de kunst laurieren,
Nu weeklaagt ze op zijn graf.

Nu zwijgt zijn citertoon,
Zoo krachtig, kunstig, schoon,
En Febus priesterscharen
Staan in het kunstenkoor
Den lievling na te staren,
Dien het te vroeg verloor.

Weêr heeft het vaderland
Een' kostbren diamant
Uit de achtbre kroon verloren!
En gade en minnend kroost
Staan, bij der dichtren koren,
Weemoedig, zonder troost!

Maar, welk een treffend woord
Lokt mij naar 's kerkhofs poort
En schenkt den geest bedaring:
»Uit nacht rijst morgenrood,"
Het was uw spreuk, o STARING!
»Het leven uit den dood." (*)

Vorden. L. SCHIPPER.

(*) Woorden des overledenen, op het kerkhof te *Vorden*, waar des Dichters grafplaats gevonden wordt.

MENGELWERK.

DE BOUWKUNST.

Eene Voorlezing.

De Bouwkunst bekleedt in het gebied der *schoone*, meer bepaaldelijk in dat der *beeldende kunsten* eene voorname plaats, en wel eene zoodanige, die het naast aan het gebied der *wetenschappen* gelegen is, en, als 't ware, voor een groot deel door dezelve wordt ingenomen. In dit opzigt verbindt zij het rijk der *wetenschap* aan dat der *kunst*, en stelt tusschen die beide eenen overgang daar, niet ongelijk aan die overgangen, welke bij de onderscheidene rijken der natuur worden waargenomen, en waardoor al het geschapene, hoe verschillend ook in aard en werking, door zoo vele schakels aan elkander verbonden is.

Beschouwen wij haar van de zijde der *wetenschappen*, in zoo verre deze tot haren aard en wezen behooren, dan geven wij haar den naam van Bouw-*kunde*; terwijl wij, in betrekking tot de schoone gewrochten, die zij daarstelde, haar onder de beeldende *kunsten* rangschikken, en met den naam van Bouw-*kunst* begroeten. Deze opmerking, alhoewel in den aard der zaak gelegen, en, uit dien hoofde, natuurlijk en eenvoudig, is daarom niet minder van groot aanbelang, gelijk wij dit nader zullen trachten aan te wijzen.

Het is moeijelijk, om, op geschiedkundige gronden, met genoegzame zekerheid te bepalen, *wanneer* de Bouwkunst ontstaan zij, en *aan wien* wij hare gewrochten het eerst te danken hebben; maar zeker is het, dat zij, als eene *schoone* kunst, reeds bij de volken der oudheid bekend was, en dat de *Grieken* inzonderheid haar met een gelukkig gevolg beoefenden. Later, en na de verovering van *Griekenland* en *Klein Azië* door de *Romeinen*, werd

deze schoone kunst naar *Italië* overgebragt; terwijl eindelijk de *Gothische* Bouwkunst, alhoewel anders gewijzigd, zich in de zoogenoemde Middeleeuwen aan het Noordelijk en Middel-*Europa* deed kennen, en dat wel omstreeks den tijd, dat *Sarracenen* en *Arabieren*, in *Spanje*, *Portugal* en op de Eilanden der *Middellandsche Zee*, hare kunstgewrochten, onder de regering der *Kalifen*, hadden tot stand gebragt.

Zijn de aloude tempels en paleizen der *Assyriërs*, *Babyloniërs* en andere *Aziatische* volken slechts als zoo vele bouwvallen aanwezig, zoo levert het uitgestrekte *Indië* nog menig voortbrengsel op, hetwelk het merk eener hooge oudheid met zich draagt, en waardoor het hoogstbezwaarlijk wordt, stellig te bepalen, waar ter plaatse de wieg en de bakermat der Bouwkunst het eerst mogen gestaan hebben.

Toen de eerste bewoners dezer wereld, of liever onze eerste voorouders, na derzelver verwijdering uit het dusgenoemde Paradijs, met deszelfs schoonen hemel en schoone aarde, zich genoodzaakt zagen andere, minguntstige streken op te zoeken, hebben zij vermoedelijk, ten einde zich voor de onaangenaamheden van wind en weder, als ook voor den aanval van woest gedierte, te beschutten en te beveiligen, eene bergholte of rotskloof tot verblijf uitgekozen. Later en in gewesten, die zulke toevlugtsoorden niet aanboden, zal men, in woudrijke streken, met behulp van takken en bladeren, door den stormwind daarheen geworpen, of met forschen arm van den stam gerukt, zich eene soort van loofhut hebben toebereid; tot dat het vinden van, en de verkregene vaardigheid in het gebruik van metalen den mensch zal geleerd hebben boomen te vellen tot het daarstellen van eene steviger en duurzamer woning.

De veehoederij en het doorgaand zwervend leven der herders deden nieuwe behoeften ontstaan, en de mensch, allengskens leerende de voortbrengselen uit het planten- en dierenrijk tot zijn nut en dienst aan te wenden, schonk aan de veldtent het aanwezen. Zij, die hun bestaan, bij

de toeneming van beschaving, kennis en behoeften, in andere bedrijven en beroepen zochten en vonden, vereenigden zich in steden, als eene vaste woonplaats, aanvankelijk (even gelijk nog in latere eeuwen het geval was) in van hout opgeslagene verblijven.

Intusschen nam de betrekkelijke rijkdom toe, naar mate de menschen zich maatschappelijk vereenigden; de ruilhandel, visscherij en de vaart op rivieren, meren en andere wateren begonnen te ontstaan, en de rijkdom werd toen de voedster der weelde. Was het wonder, dat deze zich in het uitwendige der woningen, even als in spijzen en dranken, kleeding en huisraad, begon te vertoonen? Dan, er was meer:

De dienst van God met het hart en in geest en waarheid veranderde en ontaardde allengskens in de zinnelijke dienst van Afgoden en Afgodsbeelden, in wouden of op hoogten ten toon gesteld, en door priesters, als onmiddellijke dienaren, bewaakt en omgeven; en in het maatschappelijk leven verhief de rijkste of sterkste zich tot hoofd en gebieder over slaven of zwakken; terwijl elders het volk zichzelf regeerde, door middel van eenen raad van oudsten, die verpligt was voor de belangen der burgers te zorgen. Onder zulk eenen toestand was in het burgerlijke de overheid, en in het godsdienstig leven de Godheid het hoogste, eerste en voornaamste; en het kan, uit dien hoofde, wel geene bevreemding wekken, dat men, bij het verfraaijen van eigene woning, de verblijven van *overheden* en *Goden* geenszins voorbijzag.

Maar op wat wijze ging de aloudheid hierbij te werk? Vestigde men bouwkundige Akademiën? Maar van waar zou men de leermeesters gevonden hebben in eene kunst, die nog niet aanwezig was? Schreef men prijsvragen uit? Maar wie zou die hebben kunnen beantwoorden of beoordeelen, bij gebrek aan de hiertoe noodzakelijke kundigheden? Neen, men volgde daarbij eenen eenvoudigen en natuurlijken weg. Men behield, wat men had, en ging met de ondervinding te rade, ten einde te ontwaren, wat de meeste nuttigheid, gemak en genoegen aanbragt, en

wat men daaraan zou kunnen verfraaijen. Het is te vermoeden, dat men, bij gebrek aan beginselen, hierbij langzaam zal zijn vooruitgegaan; maar in allen gevalle ging men dan toch voorwaarts, aan een volgend geslacht telkens iets overlatende.

Onder de aloude volken bekleedden de *Grieken* eene voorname plaats. De schoone hemel boven — de schoone aarde rondom hen, maakte dit volk inzonderheid ontvankelijk voor de indruksels van het schoone, groote en verhevene; terwijl deszelfs Dichters en Wijsgeeren aan de beschaving en veredeling des volks onafgebroken voortarbeidden. De vorderingen hadden ook hierin allengskens plaats, en gingen, op gelijken tred met de ontdekkingen in de natuur-, meet- en wiskunde, meer en meer voorwaarts op de baan der wetenschap. Hierbij leerde de ervaring, van lieverlede, den waren aard en de groote nuttigheid der wiskundige evenredigheden, ter bevordering van het ordelijke, regelmatige, welstandige en schoone, kennen; en daarmede was de eerste, maar ook de vaste grondslag gelegd, waarop de tempel der Bouwkunst, bij de kunstlievende *Grieken*, kon worden opgetrokken.

Neemt men daarbij in aanmerking, dat dit alles van tijd tot tijd plaats had, en dat men daarbij gedurig met de gesteldheid van zaken en met de verkregene ervaring — en geenszins met vooraf gevormde theoriën — te rade ging, dan laat het zich gereedelijk verklaren, waarom de Bouwkunst bij de *Grieken*, vooral in de eeuw van PERIKLES, tot zulk eene schitterende hoogte is opgevoerd, als ook waarom hunne bouwkundige kunstgewrochten in volgende eeuwen tot modellen gestrekt hebben voor elken kunstenaar, die zijnen naam en roem tot volgende geslachten wenschte over te brengen. Toen de Bouwkunst nog in hare kindschheid was, konden derzelver beoefenaars dwalen en mistasten; maar alras ontdekte men, dat de oorzaak daarvan gelegen was in de afwijkingen van het natuurlijke, eenvoudige en ware, en het verwaarloozen van meet- en wiskundige beginselen. Hierdoor werden inzonderheid de laatsten beter gekend, juister omschreven en

bij een volgenden arbeid naauwkeuriger toegepast; en alzoo naderde de kunst allengskens het toppunt van volkomenheid.

De *Grieken schiepen* die beginselen niet; zij *vonden* dezelve, en het is hun tot eenen onverwelkbaren roem, dat zij dezelve opmerkten en op hunne meesterwerken toepasten. Die beginselen zijn voor de latere geslachten ten regel geworden — niet omdat de *Grieken* dezelve vaststelden, maar omdat zij op de *natuur*, de *waarheid*, en de *ervaring* gegrond zijn.

Er is, behalve de schoone vormen, die de *Grieken* aan hunne gebouwen wisten te geven, nog iets, dat dezelve kennelijk onderscheidt; te weten, de verbinding dier vormen aan de *bijzondere bestemming* van ieder gesticht op zichzelf. Een paleis is bij hen geen tempel — een tempel geene akademie — eene akademie geen renperk of theater. Ieder gebouw behoudt zijn eigenaardig karakter. Immers waren het kiesch gevoel en de goede smaak der *Grieken* te fijn, om daartegen te kunnen zondigen; behalve dat verwaarloozing in dezen met natuur en waarheid in strijd komt.

Wij gewaagden daar van het kiesch *gevoel* en den goeden *smaak* der *Grieken*; en het verdient opmerking, dat beide inzonderheid doorstralen in de aanwending van *bouwkundige sieraden*. Niet één van dezelve is willekeurig aangebragt, maar op de eigenaardige gesteldheid en het voorkomen der oorspronkelijke vormen gegrond, of wel uit de natuur zelve genomen. Hierdoor ontleenen de aangebragte sieraden hare schoonheid van het eenvoudige, ware en natuurlijke voorkomen, dat de fijngevoelende kunstenaar aan dezelve wist te geven, en een geoefend beschouwer behoeft nimmer te vragen, waarom hij dezelve gebezigd heeft. Het geheel verkrijgt daardoor eene eigendommelijke waarde, zonder het vertoon van rijkdom, die vaak de lompen der armoede bedekt.

Zóó hoog rees het standpunt, waarop de Bouwkunst zich bij de *Grieken* wist te verheffen, waarop de *Romeinen* haar vonden en — vooral in de eeuw van AUGUSTUS —

wisten te handhaven! Maar op de schitterende tijdvakken van *Hellas* en *Latium* volgde een tijd van verval. Wel verhief zich de echte kunst weder in de eeuw der MEDICISSEN; maar, hoe is het met dezelve thans, over het geheel, in het beschaafd *Europa* gesteld? en tot welke resultaten komen wij, bij het raadplegen der ondervinding?

Die resultaten zijn geenszins verblijdende.

Onlangs lazen wij, in het *Mengelwerk* van dit Tijdschrift, (*) een stukje, getiteld: *de Beurs van Parijs*, en daarin het volgende: »Over het al of niet fraaije van het »gebouw (in 1828 voltooid) is veel gesproken en getwist. »Het is meestal beoordeeld geworden naar de grootte der »som van 26 millioenen, (franks?) welke het gekost heeft, »als ook naar het kunstmatige van den arbeid, maar niet »naar den stijl of de uitdrukking van het geheel, dat wel »met enkele goede antieke fragmenten gemengd, maar »over het algemeen zeer slecht en onzuiver zaamgesteld is. »Wanneer men ziet, hoe eene gedwongene langwerpige »ruimte met eene hooge, schrale kolonnade van ruim zestig »zuilen omgeven is wel is waar van de sierlijkste gedaante »en van den voortreffelijksten, scherpsten arbeid, maar »tot niets anders dienende, dan om aan de daarachter »geplaatste vensters het licht te benemen; wanneer voorts »duidelijk in het oog springt, dat deze weelderigheid van »versierende deelen, zonder eenig begrip van de schoone »*Grieksche* bouwkunst, zonder het geringste gevoel van »bouwkundige karakteristiek, uit bloote zucht om eene »vertooning van achtbaarheid te geven, is aangewend, zoo »moet men betreuren, dat zoo groote sommen op eene »zoo onverstandige en ondoelmatige wijs verkwist gewor»den zijn; want dit zuilenbosch kon slechts dan eene »inderdaad achtbare vertooning maken, wanneer de andere »deelen van het gebouw daarmede in overeenstemming »gebragt waren." En dit gebouw, waarover zulk een oordeel geveld en elders gezegd wordt, dat men het »in »den eersten opslag voor een *Romeinsch* prachtgebouw

(*) N°. VIII, bl. 374 env.

» uit de tijden van AUGUSTUS zoude houden, en alleen » uit het opschrift der waren aard en bestemming van het- » zelve kan leeren kennen;" dit gebouw is, ter versiering van het groot, magtig en de kunsten bevorderend *Parijs*, vóór slechts weinige jaren, gesticht! Tot welke gevolgtrekkingen geven zulke verschijnselen aanleiding, en welk een oordeel mag men, over het algemeen, uitbrengen omtrent den toestand der Bouwkunst in onze dagen?

Dat oordeel kan, voor den wijsgeerigen beminnaar en beoefenaar van het schoone, geenszins bemoedigend uitvallen; want het wijst ons op den achteruitgang en verbastering der echte kunst.

Immers, en in de *eerste* plaats, blijkt uit de medegedeelde aanmerkingen, dat men thans, over het algemeen, datgeen, hetwelk de oude Meesters als iets *bijkomends* beschouwden, te weten het aanwenden van sieraden, als *hoofdzaak* schijnt aan te merken, en het *wezen* der schoone Bouwkunst in *decorative*-versierselen zoekt.

Uit dit wanbegrip vloeit *ten tweede* voort, dat men het karakteristieke van een gebouw, tot zeker bepaald doeleinde bestemd, niet, gelijk de Ouden, op den voorgrond stelt, maar geheel opoffert aan den valschen smaak, om met uitwendige versierselen te pralen; versierselen, die bij een ander gebouw, tot een ander doel ingerigt, soms zeer gepast zouden voegen, en daarom, op zichzelve beschouwd, niet verwerpelijk zijn, maar die, zonder oordeel des onderscheids aangebragt, eene groote armoede aan *aesthetisch* kunstgevoel verraden.

Ten derde worden wij geleid tot de opmerking, dat men Bouw-*kunstenaar* zijn kan, zonder tevens Bouw-*kundige* te wezen. De *Grieken*, en na hen de *Romeinen* en *Italianen*, legden de *wetenschap* ten grondslag hunner *kunst*. De vruchten van hun *genie* waren in den kweekhof van wis- en meetkunde rijp gestoofd, en daarom vereenigden in hen zich de vereischten van Bouwkundigen en Bouwkunstenaars zoo gelukkig. De weg daartoe was lang en dikwerf moeijelijk, maar ook de uitkomst zeker, en hun roem niet afhankelijk van de wisselingen des tijds en van

het lot. Thans kiest men, over het geheel, eene gemakkelijker loopbaan, waarop men den krans der *kunst* poogt te verwerven, zonder de rijpe vrucht der *kennis* te hebben gesmaakt.

»Maar hoe — aldus klinkt het ons tegen — is dan de »kunstenaar geen zoon der vrijheid? en begeert gij, dat »wij het *genie* aan banden zullen leggen?" Ja, voorzeker, de kunstenaar, dàt is de *echte* kunstenaar, is een zoon der vrijheid; maar hij komt tot dien hoogen rang niet, alvorens hij tot priester der waarheid en der eenvoudigheid gehuldigd is. In die eerwaardige betrekking heeft hij geleerd, de eenige en onveranderlijke wetten van het groote, schoone en verhevene te eerbiedigen; niet omdat hij daardoor tot eene slaafsche dienstbetooning verpligt wordt, maar omdat hij langs dien weg het gewigt en de uitgebreidheid zijner roeping leert kennen en gevoelen. Het *genie* is, ook voor den Bouwkunstenaar, eene voortreffelijke gave, een hemelsch geschenk, hetwelk hem den toegang tot den tempel van den roem en der onsterfelijkheid verzekert; maar den weg, om daartoe te komen, kan de *wetenschap* alleen voor hem afbakenen. Zonder *wetenschap* verheft zich het *genie* op ICARUS-vleugelen, maar gevaar loopende, om, met verzengde wieken, neder te zinken in het hart der baren. Met dezelve bereikt het, als DAEDALUS weleer, het gewenschte strand en de begeerde haven, waar kransen groenen en eerekroonen schitteren.

Orde is de hoofdwet der schepping; orde heerscht in het gebied der natuur en in hare gadelooze werken; en zou het in het rijk van het schoone anders zijn kunnen? zou dáár de vrijheid in wettelooze losbandigheid kunnen ontaarden? — Neen, nimmer!

En zijn dan beginselen en regelen de schalmen van eene zware keten, onder wier gewigt het *genie* des kunstenaars bezwijken zou? Neen; het zijn ligte banden en zachte koorden, die hem aan het bedenken en betrachten van alwat waar, goed en schoon is verbinden, en hem daar-

door doen gevoelen, wat het inheeft een echte zoon van PHEBUS APOLLO te zijn.

En zijn dan die wetten, beginselen en regelen het werk van vroegere *Grieken* en latere *Romeinen?* Neen, zij zijn geen menschenwerk, maar op den aard en het innerlijke wezen der natuur gegrond, en *daarom*, even als deze, duurzaam en onveranderlijk. Tijdgeest, wansmaak en modezucht mogen, voor eenen tijd, gebied voeren; maar er komt eens een tijd, waarin natuur, eenvoud en waarheid hare geschondene regten zullen hernemen en doen eerbiedigen. Dan behoudt het echte metaal alleen zijne waarde, en aan het klatergoud wordt door niemand eenige waardij toegekend.

Het is te bejammeren, dat de algemeen heerschende onkunde, door valschen smaak en gemis van rein gevoel gevoedsterd, den schijn van het wezen zoo weinig weet te onderscheiden, en aan het blinkende de voorkeur geeft boven datgene, hetwelk alleen met een' zachten luister praalt. Intusschen kan dit de overtuiging van den echten vriend van het schoone niet doen wankelen; en, ontbreekt het hem ook aan vermogen om den tijdgeest te bezweren, hij blijft aan de beginselen der ware wijsheid getrouw, en onthoudt zich, om vrijwillige offeranden aan den afgod van zijnen leeftijd te brengen, waar en door wien dezelve ook gehuldigd wordt.

De zucht tot het blinkende en geruchtmakende behoort onder de kenmerkende verschijnselen van den tegenwoordigen tijd: wij vinden haar in het burgerlijk leven even zeer als in het staatkundige, en zij zwaait haren staf in het gebied der wetenschap even als in dat der kunsten. Dit is geen vreemd verschijnsel in de geschiedenis der wereld en der menschheid, die uit tafereelen van opkomst, bloei en verval is zaamgesteld.

Ook de Bouwkunst heeft die tijden gekend, en derzelver tegenwoordige toestand geeft, over het geheel, den kunstminnaar geene stof tot blijdschap; maar... op de tegenwoordige duisternis volgt welligt eenen beteren dag, waarin men weder in den geest der Ouden en der oude Meesters

doordringen, en innig beseffen zal, dat men, om Bouw-*kunstenaar* te zijn, moet beginnen met Bouw-*kundige* te wezen.

»Moeten wij dan de Ouden *navolgen?*" Neen, dat ware eene slaafsche oerbetooning, den vrijen kunstenaar onwaardig. Wij behooren in den geest der Ouden te denken, te gevoelen zoo als zij gevoelden, en natuur *en* waarheid te bestuderen gelijk zij hebben gedaan. Geen *echt* Bouwkundige zal in den naam van PALLADIO zweren; maar hij zal aan de grondstellingen vasthouden, die, door natuur, eenvoud en waarheid, den echten kunstenaar, de eeuwen door, ten rigtsnoer gegeven zijn, en waaraan de genoemde kunstenaar zijnen roem had te danken.

De *Gothen* dachten en gevoelden anders dan de *Grieken*, maar hielden zich daarbij aan vaste beginselen, en hierom vervullen hunne bouwkundige gewrochten ons met een gevoel van ernstige verrukking. Wie trad immer eene statige Domkerk binnen, waarin, bij eene eerbiedwekkende stilte en het schemerdonker van geschilderde kerkglazen, de eenvoudige praal der graftomben hem niet aan den dood herinnerde; terwijl de ranke pilaren en de ten hemel zwevende gewelven hem niet opwaarts voerden naar de gewesten des lichts en des levens? — Maar waar blijven die verhevene en plegtige indrukken, wanneer wij ons in menigen Christentempel van onzen leeftijd zien overgebragt, wier uitwendig aanzien ons aan eenen tempel ter eere van DIANA of VENUS doet denken; terwijl het inwendige, door uiterlijke praal, van alle karakter ontbloot, met geringe moeite, in eene balzaal zou te hervormen zijn.

Wij kunnen het niet genoeg herhalen: het zijn geenszins de vormen der deelen, maar derzelver onderlinge gelukkige verbinding tot de daarstelling van één geheel, tot één bepaald doeleinde ingerigt, die het wezen der Bouwkunst uitmaken. Om hiertoe te geraken, wordt eene gegronde en meer dan oppervlakkige kennis der meet-

en wiskundige wetenschappen vereischt, gepaard aan eenen zuiveren smaak en een warm gevoel voor het schoone.

Gelukkig zijn de kunstenaars, die, onder den zuiveren hemel van het aloude *Latium* geboren, de beste modellen, uit den besten tijd, en in den zuiversten stijl bewerkt, dagelijks voor oogen hebben! Gelukkig de *Nederlander*, wiens lot hem vergunt *Italië* en *Sicilië* te bezoeken, waar de oorlogswoede van barbaren en de plondersucht der *Britten* niet, gelijk in *Griekenland*, hebben gewoed; en waar hij, bij de beschouwing van de aloude overblijfselen der kunst, zoo wel de *materiële* als de *intellectuële* grootheid der Ouden zal leeren bewonderen! Bovenal gelukkig hij, die, de verdischten van Bouwkundige en Bouwkunstenaar in zich vereenigende, zich niet enkel aan vormen hecht, maar in den geest der Ouden poogt door te dringen, ten einde als zij te denken en te gevoelen!

Het zegt luttel, uit *Italië*, *Sicilië* of *Griekenland* naar huis te keeren, met eene gevulde portefeuille van schetsen en teekeningen, op de plaatsen zelve vervaardigd, en tevens met het doel, om daarvan, bij de eerste de beste gelegenheid, partij te trekken, zonder smaak of oordeel des onderscheids, en daarbij volksgewoonten, zeden, luchtsgestel en wat niet al voorbijziende. *Grieken* en *Romeinen* waren ongetwijfeld groote Bouwmeesters; maar, onder eene andere hemelstreek, andere Godsdienst, andere regeringsvormen, andere volksgebruiken, zouden zij hunne bijzondere en openbare gestichten *anders* hebben opgetrokken. Dit houde men onder het oog, bij het bestuderen van den geest en de bijzondere bestemming der kunstgewrochten.

De verwaarloozing daarvan is dikwerf oorzaak, dat de ware kunstkenner de schouders moet ophalen over menig hedendaagsch kunstproduct. *Amsterdammers* en *Parijzenaars* zijn geene *Pompejers*, en daarom is de bouwtrant van *Pompeji* en *Herculanum* voor hen onvoegzaam. *Wil* men echter navolgen, dan blijve men ten minste *consequent*, en behoude de kleine vertrekjes met derzelver geheele *distributie*; maar deze past in het geheel niet op

onze leefwijze, en is derhalve te eenemale onbruikbaar. Mogt men dit opmerken en gevoelen, en daardoor leeren, dat men met al dat nabootsen nimmer eenig degelijk werk kan voor den dag brengen!

Het vreemde en vreemdsoortige, het schitterende, bonte en opgeschikte behaagt doorgaans aan de menigte, die, uit onkunde, de Bouwkunst, in hare eenvoudig-verhevene schoonheid, nimmer heeft leeren kennen; en daardoor verkrijgen die gedienstige nabootsers eene zekere mate van bekend- en befaamdheid. De ervaring leert het en de zaak valt niet te ontkennen. Intusschen zoekt de echte kunstenaar iets hoogers; hij wenscht vermaardheid en roem! Maar daarenboven, hoe ras wordt die alledaagsche bekend- en befaamdheid vergeten; terwijl vermaardheid en roem het zegel der duurzaamheid met zich dragen. En zij het ook, dat onkunde en wansmaak, voor zeer langen tijd, den schepter zwaaijen en kroonen van klatergoud uitdeelen, de echte kunstkenner houdt zijne hulde terug, en de nakomelingschap zal, het ware van het valsche wetende te onderscheiden, den lauwer der zegepraal aan den verdienstelijken kunstenaar toewijden.

Nederland heeft evenmin, als zoo menig ander Land, immer eene eigene Bouwkunst bezeten, en doorgaans, gelijk in menig ander opzigt, zoo ook hier, den vreemdeling gevolgd. Dat echter de *Nederlander* aanleg bezit tot, en gevoel voor het schoone der Bouwkunst, daarvan heeft de teregt beroemde VAN KAMPEN het bewijs geleverd. Zijn welverdiende en aan hem door de nakomelingschap gewijde roem spore dan onze Nederlandsche Bouwkundigen aan, om in zijne voetstappen te wandelen, opdat hunne verdiensten eenmaal de zijne mogen evenaren! Daartoe komt men niet door het kopiëren van gebrekkige en hoogst onvolkomene navolgingen, waarmede, in dezen tijd, vooral *Engelschen* en *Franschen* hunne steden ontsieren, hunne openbare wandelplaatsen bederven; daartoe komt men niet door het volgen van eenen stijl, die geen stijl is, en nergens te huis behoort; daartoe komt men niet door eene zamenstelling van ongelijksoortige deelen,

die geen bepaald karakter aan het geheel bijzetten; daartoe komt men niet door eene onvoegzame aanwending van sieraden, bontkleurige verwen en blinkend verguldsel; maar door eene grondige kennis van de wetten en regelen van het schoone, in den geest der Ouden, toegepast op elk voortbrengsel der kunst.

Mogt, hetgeen wij gezegd hebben en de denkbeelden, die wij ontwikkelden, onze vaderlandsche kunstenaars opwekken, om hunne *zelfstandigheid* te bewaren en te behouden, waar dezelve ook elders mogt verloren zijn gegaan! Het ontbreekt ook bij ons, helaas! niet aan proeven van onkunde, wansmaak en kunstverbastering; maar deze zullen dan ook, waar zij aanwezig zijn of daargesteld worden, den wijden afstand doen kennen, waarop deze zoogenaamde kunstvoortbrengselen van de meesterstukken der oudheid geplaatst zijn, en gewis zal de droevige ervaring daarvan den echten Bouwkunstenaar bedacht doen zijn, om zijnen voet te zetten op den regten en eenigen weg, dien de Ouden bewandelden, ten einde ook eenmaal de deelgenoot van hunnen onvergelijkelijken kunstroem te zijn!

Zietdaar de bedoeling, waarmede wij dit opstel vervaardigden, en zoo veel mogelijk in algemeen verstaanbare bewoordingen, ook ter kennisneming van hen, die geene Bouwkundigen zijn, vervat hebben! Zoo moge veler oog voor den wansmaak, modegeest en volgzucht des tijds, waarin wij leven, geopend, en vooral de roem der kunst en daarin die des vaderlands bevorderd worden! Dat zij zoo!

NOG IETS OVER FREDERIK DE HOUTMAN.

Met een ander oogmerk onlangs weder het stuk van Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS, *over het leven en de letterkundige verdiensten van* FREDERICK DE HOUTMAN, in de *N. W. der Maats. v. Letterk.* D. III. St. II. bl. 301 env. opslaande, kwamen mij tevens op nieuw eenige aanteekeningen in handen, welke ik er vroeger opgemaakt had. Een paar er van wil ik bij dezen mededeelen.

De ontdekking der zuidelijke starrenbeelden.

MERULA schrijft ze toe aan zekeren PIETER DIRKSZOON *van Embden*, op de eerste reize van CORNELIS DE HOUTMAN gestorven; ADRIAAN METIUS en WILLEM BLAEU daarentegen aan FREDERIK DE HOUTMAN, gedurende zijne gevangenschap op *Sumatra.* Allen zijn kundige tijdgenooten, en hunne stellige maar strijdige opgaven schijnen dus onvereenigbaar. De Heer G. MOLL (*vroegere Zeetogten* enz. bl. 56) beslist dan ook ten dezen alleen niet, maar vraagt zelfs ten slotte: »Is FREDERIK HOUT»MAN welligt dezelfde, die door MERULA PIETER DIRKZ »genoemd wordt?" — De Heer BODEL meent, bl. 317, het pleit ten voordeele van HOUTMAN voldongen te hebben, en komt, bl. 321, tot het besluit, hetgeen ook wel het ware zal zijn, dat PIETER DIRKZ. de eerste waarnemer is geweest, maar HOUTMAN er meerdere heeft bijgevoegd, en dat de opmerkingen van beiden hand aan hand zijn gegaan. »Onze HOUTMAN (zegt hij) kan zoo wel als »P. DIRKZ. in de wiskunst den *Amsterdammer* P. PLAN»CIUS tot leermeester gehad hebben. Welk echter het »juiste verband zij, waarin beide sterrekundigen, de *Oost»fries* en de *Hollander*, tot elkander stonden, is mij nog »niet geheel duidelijk."

Het volgende moge dit ophelderen. PIETER DIRKSZOON KEIZER (volgens MERULA een leerling van PLANCIUS) deed de eerste reize van CORNELIS DE HOUTMAN als *opperstuurman* mede. Hij overleed op den 11 Sept. 1596 voor *Bantam*, weinige dagen na het gevecht aldaar. Hij wordt bij die gelegenheid genoemd »een zeer ervaren »zeeman, aan wien de Maatschappij van Verrelanden, en »de schepen, die zich thans te *Bantam* bevonden, zeer »veel verloren." (*Ned. Reizen*, D. I. bl. 221.)

FREDERIK DE HOUTMAN, die zijnen broeder ook op die eerste reize vergezelde, was daarentegen toen nog een jongeling, BODEL gist, bl. 314, van ruim 20 jaren, en een leerling van ADRIAAN METIUS. METIUS zelf verklaart dit in zijne *Fondamentale ende grondelycke onder-*

wysinghe van de Sterrekonst enz. Amst. 1621, bl. 4, 5, waar hij zegt: »Daer zijn by de Zuyderpool nooch veel »sterren die haer boven onsen Horizon niet vertbonen: van »welcke de principaelste zijn by den kloeckmoedighen Gou»verneur FREDERICK HOUTMAN (een tijts gheweest in de »*Astronomie* mijn discipel) in *Oost-Indien* op het Eylandt »van *Sumatra* wel neerstelijck gheobserveert, ende in »goede ordre in dese naervolghende constellatien ende »beeltenissen beschreven.

»De voghel Phoenix heeft 13 sterren. De Duyve met »een olijftak heeft 11. De Vlieghe heeft 4. De vlieghen»de Visch heeft 5. Den Camelion heeft 9. Den zuyder »Triangel heeft 4. De Paradijsvogel heeft 9. Den steert »van Scorpio heeft 9. Den Pauw heeft 19. Den Indiaen »heeft 11. Den Reygher 12. Den Indiaenschen Exter »heeft 6 sterren."

Is het nu niet zeer natuurlijk, dat FREDERIK DE HOUTMAN, na den dood van PIETER DIRKSOON KEIZER, zich diens waarnemingen zal hebben ten nutte gemaakt, en met de zijne vermeerderd, doch zonder hem te noemen, hebben uitgegeven in 1603.? Is het niet zeer natuurlijk, dat de gestorvene al meer en meer vergeten werd, terwijl de ander in eere en aanzien opklom? — Het getuigenis van METIUS ten voordeele van zijnen beroemden leerling, ofschoon tot dus ver, door de lateren voorbijgezien, doch door WILLEM BLAEU herhaald en bevestigd, droeg, in verband met HOUTMAN's eigen werkje, er natuurlijk toe bij, om KEIZER te doen vergeten. Hij heeft nogtans in MERULA eenen handhaver zijner eer gevonden. Misschien zal, nu zijn naam beter bekend is, de een of ander ons nog iets meer hem betreffende berigten kunnen.

Verblijf op Sumatra.

De tweede reize der HOUTMANS is minder bekend in hare bijzonderheden. Er is daarvan geen bijzonder journaal uitgegeven, waarschijnlijk ten gevolge van het gebeurde op *Sumatra*. Zij geschiedde voor Zeeuwsche rekening met de schepen *de Leeuw* en *de Leeuwin*, te *Ar-*

nemuiden getimmerd en uitgerust voor rekening van BALT. DE MOUCHERON en zijne vrienden. Behalve de gebroeders DE HOUTMAN waren op deze schepen als hun toegevoegd de beproefde Engelsche zeeman JOHN DAVIS en de Onderkoopman GUYON LE FORT, een aanverwant van DE MOUCHERON. (*) Voorts THOMAS COOMANS, en HANS of JAN DEKKER van Vlissinge (†) en m. a. Zeeuwen.

De schepen, in 1598 uitgevaren, kwamen in Junij 1599 voor *Atsjin*, waar, zoo als men weet, CORNELIS DE HOUTMAN met meer anderen aan zijn eigen boord verraderlijk werd omgebragt, terwijl FREDERIK en die met hem aan land waren werden gevangen genomen, en door de schepen, die vertrokken, achtergelaten. De Hoogleeraren MOLL en VAN KAMPEN houden het ten onregte daarvoor, dat hij door VAN CAERDEN verlost werd. De Heer BODEL heeft het tegendeel aangetoond, doch besluit even zoo ten onregte met te zeggen, dat hij aldaar moest blijven vertoeven, »tot *een ons onbekend geluk* hem, in dit of

(*) LE FORT nam, na het omkomen van CORNELIS DE HOUTMAN en COOMANS, waarbij hij ook zelf gevaar had geloopen om het leven te verliezen, het bevel op en bragt de schepen terug. Hij nam als Viceadmiraal onder JORIS VAN SPILBERGEN, bevelhebber op *de Ram*, den 5 Mei 1601 de reis naar de *O. I.* op nieuw aan, doch werd evenwel uit die betrekking ontzet, uit hoofde van eene zamenspanning met zijn scheepvolk tegen den Admiraal. Hij stierf op die reize in het begin van Maart 1603.

(†) DEKKER behoorde tot degenen, die met FREDERIK DE HOUTMAN gevangen werden genomen en door LE FORT achtergelaten. Hij was P. VAN CAERDEN gedurende diens verblijf voor *Atsjin* van Nov. 1600 — Febr. 1601 van veel dienst; werd ook benevens nog 9 anderen door dezen uit zijne gevangenschap verlost, en kwam den 11 Oct. 1601 in het vaderland terug. Ook hij verliet het evenwel reeds weêr in Maart 1602, als koopman op een der schepen van SEBALD DE WEERD, en werd door dezen, den 3 April 1603, in die betrekking, en gesteld over meer anderen, wederom te *Artsjin* achtergelaten. Een aanmerkelijk verschil in toestand inderdaad.

»het volgend jaar, de wederkeer naar *Nederland* ver»schafte."

Houtman zelf zegt, dat zijne gevangenis 26 maanden duurde. Hij kan dus niet met van caerden vertrokken zijn. Ook blijkt uit het verslag van diens reize, dat hij hem moest achterlaten, »maar heimelijk toezond 15 Ve»netiaansche ducaten, een N. T., een Psalmboek bene»vens nog andere dingen tot zijn gerijf," en dat met frederik houtman achterbleef zekere jan dirksz. van *Dordrecht*. Bij welke gelegenheid hij zijne vrijheid verkreeg, is niet moeijelijk te bepalen.

Na de terugkomst van *de Leeuw* en *de Leeuwin*, alsmede van *de Maan* en de *Langebark*, welke aan de vereeniging van den Middelburgschen Burgemeester adriaanse ten haaf *c. s.* behoorden, werden in *Zeeland* door de beide associatiën de handen ineengeslagen en op nieuw *vier* schepen uitgerust, t. w. *de Zeelandia*, *de Middelburg*, *de Langebark* en *de Zon*, die onder laurens bicker, een *Hollander*, en gerard de roy, een *Vlaming*, den 28 Jan. 1601 in zee staken en zich allereerst naar *Sumatra* moesten begeven, om dáár de verbrokene betrekkingen te herstellen. Zij hadden tot dat einde, behalve de koopwaren, voor een half millioen in specie aan boord. Twee derzelve (de *Zeelandia* en de *Langebark*) lieten op den 23 Augustus voor *Atsjin* het anker vallen. Bicker volbragt er zijne zending hoogst gelukkig. Hij verkreeg niet alleen voor beide schepen eene volle lading peper, maar vertrok ook den 14 December met een gezantschap van den Sumatraschen Vorst aan Prins maurits aan boord; nam bij *St. Helena* de rijkgeladene Spaansche kraak *St. Jacob*, en kwam met dezen prijs zoo wel, als met zijne eigene schepen, den 20 Junij 1602, in *Zeeland* terug, waar de oudste der gezanten, abdul zamát, den 9 Augustus overleed. — Kan het dus wel twijfelachtig zijn, of de houtman heeft bij de komst van bicker zijne vrijheid herkregen? Die komst voor *Atsjin* komt vrij juist overeen met de 26 maanden, welke frederik als den duur zijner gevangenschap opgeeft; en die terugkomst

stemt volkomen overeen met het jaartal der uitgave van zijn *Spraeck en Woordenboeck*, of 1603.

Weinige maanden na BICKER (5 Mei 1601) stevende een ander Zeeuwsch eskader van drie schepen weg onder JORIS VAN SPILBERGEN en GUYON LE FORT, reeds boven vermeld. *De Ram, het Schaap en het Lam* moesten ook *Atsjin* aandoen. Zij kwamen dáár den 16 Sept. 1602, en vroegen thans vergoeding voor de schade, aan de lading der *Leeuw* en der *Leeuwin* in 1599 toegebragt; iets, waartoe natuurlijk LE FORT de meest bevoegde was. Van de gevangenen werd niet meer gesproken. Deze waren dus toen reeds allen ontslagen. Overigens werden ook zij even heusch ontvangen als BICKER en LE ROY ten vorigen jare. Deze schepen keerden nogtans eerst in Mei 1604 terug, en derhalve nadat DE HOUTMAN reeds weder voor de derde maal naar de *O. I.* vertrokken was, in December 1603, met de vloot van STEVEN VAN DER HAGEN, met welke, op het schip *Delft*, ook het gezantschap van *Atsjin* werd terug gevoerd, waar het in November 1604 aanlandde.

Wat den man van *Madagaskar* betreft, en wel uit de Baai van *Anton Gil*, uit wiens mond HOUTMAN zijne Madagaskarsche zamenspraken had verzameld, het komt mij voor, dat deze almede in verband stond met genoemde reizen. De man had, toen HOUTMAN schreef, (waarschijnlijk in 1602) wel reeds vier jaren met onze natie gevaren. Dit komt overeen met de uitreize der *Leeuw* en *Leeuwin*, de eerste Zeeuwsche schepen naar de *O. I.* Voegt men er bij, dat de later uit dat gewest uitgevarene veelal die Baai inliepen, dan is het mogelijk, dat de HOUTMANS reeds op den tweeden togt hen met dezelve bekend hadden gemaakt, en dat de man alstoen aan boord was gekomen. Het kan evenwel ook zijn, dat *de Langebark*, die een weinig later, doch desgelijks nog in 1598, voor de eerste maal was uitgevaren, en nu de tweede reize onder BICKER voorspoedig volbragt, reeds op haren eersten togt dezelfde Baai had aangedaan, alstoen den man

had opgenomen, en dat hij sedert op dien bodem was gebleven. In dat geval zouden wij hieruit kunnen opmaken, dat FREDERIK HOUTMAN met *dat* schip is teruggekeerd.

Wat betreft de getuigenis van VALENTIJN, (bl. 311 in eene noot onderteekend LAUTS aangehaald) dat wij hem, HOUTMAN, eerst en meest verpligt en schuldig zijn voor de ontdekking van *Nieuw-Holland;* ook deze meen ik eenigzins anders te moeten verklaren, dan dáár geschied is. Tot de vloot van VAN DER HAGEN, door wien HOUTMAN tot Gouverneur van *Amboina* werd aangesteld in Febr. 1605, behoorde ook het jagt *het Duifken* van 30 lasten, schipper WILLEM JANSZOON, hetwelk dáár voor de dienst gestationeerd bleef. Nog in datzelfde jaar uitgezonden om *Nieuw Guinea* op te nemen, zag men van hetzelve in 1606 de noordelijkste punt van *Nieuw-Holland*, of *het groote Zuidland*, op 160° O. L. van *Teneriffe* en 11° Z. B. en voer die kust verder langs. — *Het Duifken* werd vervangen door het jagt *de Eendragt*, behoorende tot de in April uitgezeilde vloot van P. VAN CAERDEN, waarmede DIRK HARTOG in 1609 de Westkust van *Nieuw Holland* aandeed; terwijl hij aan de geheele streek den naam gaf van zijn vaartuig, aan een voorliggend eiland zijnen eigenen mededeelde, en HOUTMAN's naam toekende aan eene gevaarlijke zandbank, *de Houtmans-Abrolhos*, sedert het verongelukken van het schip *Zeewijk* in 1726 ook wel *Zeewijksdroogte* geheeten. Anderen stellen de laatste ontdekkingen in 1616. De gronden hiervoor ken ik niet.

J. AB UTRECHT DRESSELHUIS.

WAARNEMINGEN OMTRENT EENIGE VOGELSOORTEN, INZONDERHEID DE ZWALUWEN.

In een der jongste nommers van het Engelsche maandwerk *New Monthly Magazine* komt eene verhandeling over de vogels voor, waarin verscheidene opmerkelijke en waarschijnlijk niet algemeen bekende bijzonderheden nopens dit be-

langrijk gedeelte der levende schepping gevonden worden. De schrijver behandelt slechts vogels, welke zijn vaderland bezoeken. Onder de algemeene opmerkingen, welke hij vorafzendt, is er eene, betrekkelijk de zorg, door de Voorzienigheid gedragen, om het uitsterven of de vernietiging der vogelgeslachten te verhoeden.

»Wanneer men hen naauwkeurig gadeslaat," zegt *hij*, »dan blijft men van verwondering opgetogen over de wijze zorg, met welke de Voorzienigheid voor het behoud der onderscheidene soorten gewaakt heeft; zij verdwijnen niet, ondanks al de kunsttuigen, welke de mensch tot hunne vernietiging heeft uitgedacht; ondanks de vereenigde werking van regen, sneeuw en winterkoude. Inzonderheid schijnt de natuur den wreeden oorlog voorzien te hebben, welke in het jaargetijde hunner minnarijen en paring tegen hen gevoerd zou worden; zij heeft hen in staat gesteld, de maar al te dikwerf volkomene verwoesting hunner broeisels te herstellen, wanneer de baldadige schoolknaap zich met de menigvuldige roofdieren vereenigt, om dezen luchtbewoners hun kroost te ontrukken. Dus, bij voorbeeld, indien men ettelijke eijeren uit het nest van een' faizant, een' lijster, een berkhoen, een' patrijs, eene wulp of andere soortgelijke vogels wegneemt, zal steeds het wijfje er op nieuw andere bijleggen, tot dat het getal, hetwelk zij uitbroeden kan, weder vol is. Hoe dikwerf hebben niet merels of andere kleine vogels zich al de eijeren, welke zij gelegd hadden, zien ontrooven! Wel nu, de ouders, welke die wreede plundering ondergaan hebben, bouwen een nieuw nest, en hebben hetzelve binnen weinige dagen, even als het eerste, nogmaals met eijeren gevuld. — Niet zonder belangneming zal men de uitlegging van dit verschijnsel lezen. Nabij het hart van het wijfje bestaat in de vogels een *plexus* of zamenweefsel van bloedvaten, die gedurende den broeitijd steeds vol zijn. Zoo lang de hoeveelheid der te leggene eijeren niet voltallig is, of op nieuw moet aangevuld worden, ja zoo lang het wijfje broeden moet, wordt het bloed naar die vlecht geleid, ten einde in de behoefte der wedervoortbrenging te voorzien. Is deze arbeid volbragt, alsdan herneemt het bloed zijnen loop naar den borst-*plexus*, en er is niet aan te twijfelen, of de ronde en gladde oppervlakte der eijeren brengt verkoeling en verzachting toe aan het heete onderlijf der moeder, op deze wijs de moeijelijke

zelfopsluiting, welke moederpligt haar oplegt, in eene taak van genoegen en liefde veranderende."

De eerste soort, welke de Schrijver tot het voorwerp zijner beschouwing neemt, zijn de onderscheidene familiën der zwaluwen. Hij haalt voorbeelden aan van de vertrouwelijke gemeenzaamheid, die door eenige derzelven jegens de menschen getoond wordt; hoe zij in stallen en schuren, onder afdakken en deurgewelven nestelen, te midden van al de drukte van het landbedrijf; hoe men, in het ontzettende gewoel van *Londen* zelf, zwaluwen op de palen der straatlantaarnen, en aan de kappen dier lantaarnen, hunne nesten bouwen en hunne jongen heeft zien uitbroeden. De Voorzitter der Societeit van Tuinbouw te *Londen*, de Heer THOMAS ANDREW KNIGHT, heeft het volgende voorbeeld van het herinneringsvermogen en van de schranderheid eener zwaluwsoort medegedeeld: »Vele jaren achter elkander kwam een paar zoogenaamde vliegenvangertjes (*muscicapa grisola*) in mijne trekkas nestelen. Zoolang de warmte der plaats beneden de 72 graden bleef, broedden de vogels op de gewone wijs; doch steeg de hitte boven dien trap, alsdan verlieten zij hunne eijeren, alsof zij bewust waren, dat nu een middel buiten hen genoeg was, om de broeding te doen voortgaan; daalde de thermometer weder, dan hernamen zij terstond hunne taak."

De Schrijver gaat niet kracht de dwaze meening te keer, dat sommige zwaluwen op onze boomvruchten of andere fruiten zouden azen. »Herhaalde malen," zegt hij, »heeft men de maag dier zwaluwen geopend, zonder ooit iets anders dan insekten daarin te vinden. Zeker, zij zweven in de nabijheid der boomen, waarop zich rijpe vruchten bevinden; maar de reden is klaarblijkelijk, daar juist die vruchten de insekten in menigte aanlokken."

Even zeer bestrijdt hij het vroeger zoo algemeen aangenomen en voor bewezen gehouden gevoelen, dat sommige zwaluwen geene trekvogels zijn, maar zich bij het eerste gevoel der koude in het slijk van poelen en moerassen dompelen, om er den winter in eenen staat van gevoelloosheid door te brengen en bij het begin der lente weder te ontwaken. Te dezer gelegenheid zegt hij: »Die vogel heeft tot eene menigte wonderlijke fabeltjes stof geleverd. Dus, bij voorbeeld, heeft men beweerd, dat hij des winters eene wijkplaats zocht onder het water. Ik zal al de sprookjes

daaromtrent niet herhalen, ofschoon zij bij ligtgeloovigen nog altijd weergalm vinden, zóo zeer is de menschelijke geest genegen tot alles, wat wonderbaarlijk klinkt! De verhuizing der zwaluwen is eene daadzaak, die tegenwoordig boven alle tegenspraak verheven is: men weet thans met eene zekerheid, die geenen twijfel meer overlaat, dat zij van het eene land naar het andere reizen. Menigmaal heeft men hen de zeeën zien overtrekken; voelen zij, dat vermoeijenis hunne vlugt verzwakt, alsdan zetten zij zich een oogenblik in de holte tusschen de golven neder, even als wilden zij een zeebad nemen, en verfrischt en uitgerust hervatten zij daarna hunnen togt."

Over de bouwing der zwaluwnesten sprekende, beschrijft de Auteur de manier, waarop de stad- of huiszwaluw (*hirundo urbica*) daarbij te werk gaat. Die bouwwijze is in een land als het onze, waaraan de natuur dezen vogel in zulk eenen weldadigen overvloed geschonken heeft, genoeg bekend. Minder is zulks de bouw van het nest der oever- of zandzwaluw (*hirundo riparia*), waaromtrent hij op deze wijze spreekt: »De zandzwaluw bouwt naar een geheel ander plan. Het is een onvermoeid mijngraver, die zijne woning in het zand uithoolt, op dezelfde wijs als de oude *Egyptenaren* zich tempels uitbeitelden in de rotswanden. Beschouwt eens oplettend den bek van dit *vogeltje*. Ofschoon deszelfs snavel niet groot is, is hij hard en scherp, en ons beestje, dat even zeer sappeur als mineur is, weet er zich uitmuntend van te bedienen. Door middel zijner scherpe klaauwtjes hecht het zich aan eenen vasten zandoever; vervolgens, den bek digt gesloten houdende, doet het daarmede, als met een houweel, geweldige slagen tegen de harde zandkorst, van welke het bij elken slag stukjes doet afspringen. Is het geslaagd, eene opening uit te holen, alsdan draait het zich zoolang daarin rond, tot dat het daaraan eene kringvormige gedaante gegeven heeft, zoo regelmatig alsof zij met een' passer getrokken was. Ondertusschen neemt de zandzwaluw hierbij hare afstanden uit geen middelpunt, maar rigt zich naar den omkring. Heeft zij in het zand haren ingang tot stand gebragt, zoo onderneemt zij, als mededingster van BRUNEL, een' waren *tunnel* te graven, en, alsof zij wist, dat zij, een gewelf vormende, daarbij de noodige voorzorgen moet nemen, verzuimt zij niets, wat in zulk een geval de voorzigtigheid

aanraadt. Nu eens vormt zij eenen vasten vloer voor hare begonnen woning; dan weder, met hulp van haren rug, bepleistert zij derzelver zoldering; zorgvuldig effent zij elke hobbeligheid, en werpt alle kiezelgruisjes, welke haar huis belemmeren zouden, naar buiten. Kortom, zij wendt alles aan, wat strekken kan, om het tevens net en hecht te maken."

In dit gedeelte van zijn opstel spreekt de Schrijver ook met een woord (want het diertje, hetwelk dezelve vormt, behoort niet tot *Groatbrittanje*) van de eetbare *Oostindische* zwaluwnestjes, die eene, bij de *Chinezen* vooral, zoo geliefde lekkernij uitmaken. »Men weet," zegt hij, »dat de Keizer van *China*, die hemelbroeder van zon en maan, zich van zwaluwnesten bedient, om smaak en geur aan zijne spijzen bij te zetten. Hij bezigt daartoe de nesten, die blank en appetijtelijk voor het oog zijn. Wat de zwarte en vuile betreft, deze gebruikt hij om zijnen bamboezen zetel te besmeren. Naar het schijnt verkrijgen deze nesten derzelver slijmerige en kleverige hoedanigheid van de *ulvae* of het zeewier, uit hetwelk zij zaamgesteld zijn. Doch na die opheldering blijft nog de vraag over, waarom de hemelsche Keizer zijnen troon er mede doet bestrijken. Hieromtrent moeten wij de diepe kunde der Chinesche professoren inroepen, wier voorlichting ons tot dusverre ontbreekt."

Bij al de zorg, welke de zwaluwen, even als de meeste dieren, voor hunne jongen dragen, heeft men hen beschuldigd, in zekere gevallen, hun broedsel te verlaten. Onze Schrijver, hoe ook met zijn onderwerp ingenomen, durft hen van deze blaam niet zuiveren. »Dat de zwaluwen, bij bijzondere omstandigheden, hun laatste broedsel verlaten, is eene daadzaak, waaraan men niet meer twijfelen mag; ook de huiszwaluwen (*martinets*) hebben zich aan die inbreuk op de natuurwetten schuldig gemaakt. Doctor JENNER spreekt van een paar zwaluwen, hetwelk viermaal in hetzelfde jaar gebroed had. De drie eerste malen ging alles wèl; maar de jongen van het laatste broedsel kwamen in het begin van October uit den dop: tegen de helft dier maand verlieten de beide ouden het land, hun nog half vederloos gezin achterlatende, dat weldra van koude en honger omkwam. Den 17 Mei van het volgende jaar kwamen de oude vogels aan hetzelfde nest terug, dat nog de geraam-

ten hunner gestorvene jongen bevatte; zij wierpen dezelve naar buiten. — De Heer BLACKWALL heeft getoond, dat deze soort van kindermoord menigmaal plaats heeft. Onder andere voorbeelden haalt hij er een aan van een paar zwaluwen, dat, een oud verlaten nest voor zich willende innemen, gedwongen was, de riffen van drie geslachten uit hetzelve weg te ruimen, alvorens zich er te kunnen vestigen. Ongeveer terzelfder tijd en nagenoeg op dezelfde plaats beproefde een ander paar, een nest van de daarin geblevene lijken te zuiveren, doch kon er niet in slagen. Wat deed het alstoen? Het sloot met slijk de opening van het nest, dat op deze wijs tot eene graftombe gemaakt werd, en bouwde een nieuw nest voor zichzelf. Aanvankelijk had de Heer BLACKWALL het sterven dier geheele broedsels aan eenig toeval toegeschreven, hetwelk den dood der oude vogels, of van een' derzelven, mogt veroorzaakt hebben; maar eindelijk, voor de ontegenzeggelijke waarheid wijkende, moest hij erkennen, dat het eene vrijwillige verlating was. De Ouden roemden de vroomheid, waarmede de zwaluw hare dooden begroef: hebben niet misschien waarnemingen, gelijksoortig als die, waarvan BLACKWALL gewaagt, tot dit geloof aanleiding gegeven? En is, alles wèl overwogen, die omkeering van het natuurgevoel bij deze vogels dan zoo verbazend en zoo laakbaar? Vindt zij niet hare uitlegging in eene andere wet der natuur, die niet minder diep in het hart van elk levend wezen gegrift is? te weten de zorg voor zelfbehoud? Wat konden die arme ouders wel anders doen? Door de warmte eener koesterende herfstzon aangedreven, hadden zij, in hun beperkt doorzigt, gehoopt, nog een broedsel te kunnen opkweeken; maar, bij het vorderen van het jaargetijde, week de zon gedurig verder van hen weg, de dagen werden somber, de nachten koud; geene insekten meer, op welke zij langs vijvers en grachten konden jagt maken; zij moesten of omkomen of verhuizen! De zucht tot het leven behield de overhand.

»Menigmaal hebben wij, in het westen van *Engeland*, gadegeslagen, hoe angstig de zwaluwen, wanneer de tijd der algemeene verhuizing nadert, over hun laatste broedsel waken, hetzelve nopen het nest te verlaten en de jeugdige wieken in het vliegen te oefenen. Tegen het einde van September des afgeloopen jaars scheen een paar dier vogels,

hetwelk zijn nest tegen den ingang van het huis geplaatst had, alle middelen uitgeput te hebben, om zijne jongen aan het vliegen te brengen. De kleintjes aarzelden, durfden niet, drongen zich achter in hun naauwe nestkamertje op elkander. Zou men dan zonder hen moeten vertrekken? Eindelijk, het was op een' zondagavond, verzamelden al de zwaluwen uit de buurt zich om de deur, waaraan het nest gehecht was. In wijde kringen zwierden zij rondom hetzelve heen, en, langs de opening voorbijstrijkende, gaven zij telkens een' kleinen schreeuw. Het was alsof zij hunnen vrienden toeriepen: »Brengt dan toch die koppige kinders het nest uit; jaagt hen met geweld naar buiten; wij moeten weg; zij blijven anders zeker achter." De waarschuwing was niet vergeefs, want des anderen daags was geheel het gezin verhuisd.

»WHITE maakt gewag van een geval, waarbij het mannetje alleen zich aan gezinverlating schuldig maakte; het wijfje, liefderijker en teederder aan hare jongen gehecht, bleef bij hen, tot dat zij in staat waren haar naar eene zachtere luchtstreek te volgen. »Al onze zwaluwen," zegt die innemende Schrijver, »waren dit jaar reeds in de eerste dagen van Augustus vertrokken, een eenig paar uitgezonderd, en zelfs van deze twee vogels verdween er een drie dagen daarna, zoodat er slechts een overbleef. Dat achterblijven van dezen eenigen moest een' vermogenden beweeggrond hebben, en hieromtrent besloot ik, mij zekerheid te verschaffen. Ik bespiedde de bewegingen des vogels, en ontdekte eindelijk, dat hij in den dakstoel der kerk twee jongen opkweekte, wier ligchaam zich met het eerste dons begon te dekken, en die van tijd tot tijd den hongerigen snavel uit het nest staken. Zoo ging het voort tot op den 27 Augustus; de moeder (want eene moeder moest het wezen) werd gedurig angstiger en onrustiger. Den 31sten zag ik, hoe zij met hare twee kleinen rondom den kerktoren fladderde. Ongetwijfeld bereidde zij hen voor tot eene lange reis, want sedert zag ik hen niet meer, en men vond daarna het nest ledig."

»In *Amerika*," zegt onze Schrijver, »is de purperzwaluw (*hirundo purpurea*) even geliefd en wordt even zeer door ieder gespaard, als bij ons de huiszwaluw. »Ik heb," zegt de vermaarde WILSON, »slechts een eenig man ontmoet, die de zwaluwen niet lijden mogt, en niet dulden wilde,

dat zij hunne nesten aan zijn huis bouwden. Het was een gierige en barsche Duitscher. Wanneer men hem naar de reden van zijnen haat tegen die vogels vroeg, antwoordde hij: »Wel zij eten mij mijne *erwten* op." Ik zei dien *Duitscher*, dat ik nog nooit gezien of gehoord had, dat zwaluwen erwten aten; maar hij antwoordde mij, met onverstoorbare bedaardheid, dat hij zelf menigmaal die vogels rondom zijne korven had zien vliegen en gedurig *snip snap* doen. Nu begreep ik, dat de *bijen* van den *Teutoniër* de slagtoffers moesten zijn, en tegen zulk eene aanklagte durfde ik, helaas! mijne lieve zwaluwen niet verdedigen." (*) — »Bedrieg ik mij niet," dus gaat de Engelsche Schrijver voort, »dan zijn de zwaluwen in *Europa* aan bijenmoord onschuldig; en evenwel wordt zulks door VIRGILIUS, in het vierde boek der *Georgica*, aan die vogels verweten."

Vervolgens verheft de Schrijver zich tegen den wreeden oorlog, welken de meeste jagers, of tot oefening van hand en oog, of, hetgeen erger is, om hunne reeds verkregene behendigheid te toonen, de arme zwaluwen aandoen. »Mogen wij," zegt hij, »wel van dit onderwerp afstappen, zonder onze afkeuring te kennen te geven van die zoo wreede en hatelijke jagt, die op de zwaluwen gemaakt wordt; eene jagt, bij welke de mensch met zijne behendigheid pralt ten koste der vernieling van eenen nuttigen vogel, die de herbergzaamheid, welke men hem verleent, door zoo wezenlijke diensten betaalt: het is reeds eene barbaarschheid, nutteloos eene arme zwaluw te dooden; maar men denke daarenboven aan de jongen, die, door het vermoorden hunner ouders, aan de vreeselijke doodstraf der kinderen van UGOLINO worden overgegeven."

»Er is," gaat hij voort, »nog eene andere, niet minder afschuwelijke verlustiging, die, gelukkig voor ons, slechts in vreemde landen gebruikelijk is; ik bedoel het zwaluw-

(*) Om de aardigheid, die in deze anecdote verholen ligt, te begrijpen, moet men de woorden in het Engelsch overzetten. *Peas* zijn erwten en *bees* bijen. Beide woorden worden eveneens uitgesproken, met onderscheid alleen van de voorletters. Nu weet men, dat den *Duitschers* verweten wordt, dat zij de twee verwante letters *b* en *p* met elkander verwisselen. Onze *Duitscher* dus, *bees* (bies) willende zeggen, zeî *peas* (pies.)

hengelen. De hengelaar neemt daartoe zijne standplaats op den een' of anderen toren. Het aas is een veertje, hetgeen de arme vogel in zijne vlugt weggrijpt, om er zijn nest mede te bekleeden. »De vogelbeul werpt van tijd tot tijd snippertjes papier in de lucht, om zijne prooi aan te lokken, op gelijke wijs als de visscher zemelen in het water strooit, waar hij naderhand visschen wil. Niet zelden rukt de zwaluw in hare krachtige vlugt den hoek met zich mede, en ontkomt aldus aan haren verraderlijken vijand, ofschoon niet aan den dood."

Ter gelegenheid dat hij het geslacht der leeuwerikken behandelt, spreekt onze Schrijver ook van den zeeleeuwerik (*alauda alpestris.*) »Deze soort," zegt hij, »is zeer verre over de aarde van het uiterste noorden naar het zuiden uitgebreid. Kapitein JAMES ROSS heeft er eenen bij *Port-Felix* gedood, en Kapitein PHILIP PARKER KING heeft eene andere medegebragt van de straat van *Magellaan*, of juister *Magalhaens*. Die leeuwerik is een der liefelijkste zangvogels. AUDUBON, die deszelfs levensgewoonten aan de kusten van *Labrador* bestudeerd heeft, beschrijft op de volgende wijze de zorg der oude zeeleeuwerikken voor hunne jongen. »Reeds meermalen," zegt die geleerde vogelbeschrijver, »had ik op mijne togten langs de kusten van *Labrador* en tusschen de talrijke eilanden, welke dezelve bezoomen, dezen leeuwerik in den leg- en broeitijd gadegeslagen; maar tot heden toe was het mij nimmer gelukt, hem te hooren zingen, noch ook de geheime wijkplaats te ontdekken, waar hij zijn nest verbergt. De soort, welke ik hier gevonden heb, is opmerkelijk door de liefelijkheid van haren zang en het fraaije van haren vederdos. Zie hier eenige bijzonderheden nopens hare gewoonten: *De* zeeleeuwerik legt zijne eijeren te midden der dorre en eenzame vlakten van *Labrador*, niet verre van de zee. Het voorkomen des lands vertoont als 't ware een golvend veld van granietruggen; de grond is overdekt met een tapijt van mossen en *lichens*, eindeloos verscheiden in grootte en in kleur. Nu eens zijn die mossoorten groen; dan weder zoo wit als de sneeuw zelve; sommige hebben al de bekende kleurtinten en breiden zich uit in wijde platen. In het midden van deze laatsten plaatst de leeuwerik zijn nest. Hij kiest de daartoe geschikte plek zoo schrander uit, en de kleur zijner vederen komt zoo volkomen met die van het mos overeen, dat, wanneer men niet den voet op

den vogel plaatst, hij in volle gerustheid onbewegelijk blijft zitten. Komt men hem echter al te digt op het lijf, alsdan vliegt hij op, maar veinst zulks op eene gebrekkige wijs te doen, om u uit te lokken hem te vervolgen. Die list slaagt, bij onervarene jagers, bijna altijd. Het mannetje ondersteunt de liefderijke list van zijn wijfje zoo goed hij kan, innig verblijd wanneer het hun gelukt hunne jongen te redden. Zoo zij, ondanks hunne pogingen, hen de prooi van eenen roover zien worden, dan slaken zij een zoo klagend en aandoenlijk gekerm, dat een natuuronderzoeker daardoor tot deernis bewogen zou worden, indien een natuuronderzoeker voor deernis toegankelijk ware, wanneer het de bevordering der kennis van het dierenrijk betreft.

»Hun nest, tot aan den rand toe in het mos gedompeld, is van sprankjes gras gevormd, die in het rond gelegd zijn, totdat zij eene dikte van omtrent twee duimen bereiken; aan den binnenkant is het met vederen van onderscheidene vogels bekleed. De legtijd valt in het begin der maand Julij. De eijeren, vier of vijf in getal, zijn grijs, met bruine of bleekblaauwe sprikkels. De jongen verlaten het nest vóór dat hunne vleugels nog sterk genoeg zijn om hen te dragen; eene week lang volgen zij, over het mos fladderend, de ouden; men ziet hen heen en weder loopen, met liefelijken toon *piep! piep!* kwelende, en bij den minsten zweem van gevaar de wijk nemende onder de vleugelen hunner moeder. Vervolgt men hen, dan openen zij de wieken, om zich in hunne vlugt te helpen; zij verstrooijen zich in alle rigtingen, en ontsnappen dus ligtelijk aan hunnen vervolger. Moeijelijk is het, er meer dan éénen magtig te worden, of er moeten vele jagers bijeen zijn en ieder eenen vogel voor zijne rekening nemen. Zoo lang de vervolging duurt, vliegen het mannetje en wijfje den vijand achterna, angstig klagende over het gevaar, dat hun kroost bedreigt. Menigmaal hebben ons dus vader en moeder naar onze boot verzeld; zij streken op de rotsen, die in onzen weg lagen, neder, en schenen door hun geschreeuw ons te bezweren, hun hunne geroofde kinderen terug te geven."

Onder de vogelsoort, *bruans* (*emberisidae*) geheeten, van welke de Schrijver drie soorten optelt, spreekt hij nog ten slotte van den *ortolan*, (*emberiza hortulana*) die slechts zeer zelden *Grootbrittanje* en de op gelijke poolshoogte gelegene landen, maar daarentegen menigmaal het zuiden van *Duitsch-*

land en *Frankrijk* bezoekt. Het is een, als lekkernij voor de keuken, zeer geachte vogel. Van de wijze, om hem daartoe voor te bereiden, wordt het volgende gezegd: »Noch de sierlijke leest, noch de rijke kleuren, noch het liefelijk gekweel van den *ortolan* beschermen hem tegen de eischen van dat ligchaamsdeel, van hetwelk een spreekwoord zegt, dat het noch oogen nooh ooren heeft. In eenen strik gevangen, wordt de vogel aan de frissche buitenlucht, aan den vrolijken zonneschijn ontrukt en in eene kamer opgesloten, waar hij geen ander licht ziet dan eene droeve nachtlamp. Weldra weet hij geen onderscheid meer tusschen dag en nacht; doch, in zoo verre gelukkig in zijn ongeluk, heeft hij aan koren- en gierst-aren, aan gekruid wittebrood, kortom aan geenerlei lekker voedsel gebrek; ook vergeet de kleine gulzigaard spoedig de vrijheid, welke hij ontberen moet, om zich met al het lekkers, dat hem omringt, te mesten; hij maakt daarvan zoo ruimschoots gebruik, dat geheel zijn ligchaam bijna niets anders meer is dan een klomp vet, die een smakelijk geregt belooft. Zoodra hij het gewigt van drie oncen bereikt, heeft voor hem het uur des doods geslagen. De onverzadelijke veelvraat zou zich doodeten en in zijn vet verstikken; maar daartoe laat men hem den tijd niet. Zie hier, overigens, wat het wijdvermaarde kookboek, *le Cuisinier des Cuisiniers*, van hem zegt. De lijkrede is zoo kort, dat men bijna zeggen zou, dat de opsteller zich gehaast heeft er een einde aan te maken, om zich te spoediger op het vleesch van zijn slagtoffer te vergasten: »De *ortolan* is een klein vogeltje, »nagenoeg van de grootte eens leeuweriks; het is grijsachtig, »met geelachtigen hals en buik. Het is nooit lekkerder, »dan in Augustus en September. Het levert een smakelijk »en ligt verteerbaar voedsel."

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE NOORDKAAP. (*)

Hammerfest ligt niet verder dan een dertigtal mijlen van de *Noordkaap*, en van al de inwoners der stad is de geeste-

(*) Met voorkennis van Vertaler en Uitgever deelen wij onzen Lezeren deze proeve uit MARMIER's *Lettres sur le Nord* mede. Dit werk onderscheidt zich door deszelfs belangrijken

lijke de eenige, die deze uiterste grens van *Europa* bezocht heeft. De reis is evenwel noch zoo moeijelijk noch zoo gevaarlijk als eenige reizigers haar geschilderd hebben: wij deden haar in drie dagen; anderen hebben ze in nog korteren tijd gedaan. Maar men moet bekennen, dat rondom de rotsen, die de punt dezer kaap vormen, de zee zelden kalm is. Zelfs wanneer de wind stil is, woeden de hooge golven dezer ijszee met zoo veel geweld, alsof zij nog door den storm van den vorigen dag beroerd wierden, en de kust is met klippen bedekt, waarop de golven zich, met een geluid als dat des donders, breken. Wanneer men hier door een' storm overvallen wordt, biedt zich voor het ranke vaartuig geene schuilplaats aan; geene kust beschermt het, en bij aanhoudenden tegenwind kan de togt van dertig mijlen dertig dagen duren.

Ik voor mij had, reeds van mijne komst in *Finmarken*, die reis naar de kaap als de verpligte grens van een verblijf in het Noorden aangemerkt. Terwijl ik hiervoor toebereidsels maakte, kwam een mijner landgenooten, de Heer DE SAINT-MAUR, te *Hammerfest*, en wij besloten te zamen te vertrekken. Het vaartuig lag in de haven gereed; de matrozen hadden reeds hunne lederen kielen en groote laarzen aan; maar de Noordewind woei allerhevigst. Te zeilen of roeijen was onmogelijk. Wij wachtten aldus eene gansche week, naar den gezigteinder turende en de wolken raadplegende. Eindelijk draaide de wind naar het Oosten, en wij gingen scheep.

Deze geheele zee is met naakte eilanden doorzaaid, die slechts door eenige visschersgezinnen bewoond en door *Laplanders* bezocht worden, welke er in de maand Mei hunne rendieren heenvoeren, en in September terugkeeren. De naam dezer eilanden wijst hun karakter aan. Het is het Walvisch-, Beeren-, Rendier- en Meeuwen-eiland: *Hwalö*, *Biœrnö*, *Renö*, *Maasö*. Lange sneeuwvlakten liggen er ge-

---

inhoud en bevalligen vorm boven de duizend-en-ééne vertaling, waarmede ons Publiek dagelijks als overstroomd wordt, en levert eene hoogst leerzame en aangename lektuur op. Wij wenschen door dit staal tot het lezen van het geheele werk uit te lokken, waarvan de vertaling eerstdaags door den Boekhandelaar A. TER GUNNE, te *Deventer*, zal in 't licht verschijnen.

durende het gansche jaar over, en dikke nevels omhullen hen dikwijls geheel.

Aan gindsche zijde van *Maasö* houden de eilanden naar het Noorden op; men komt in volle zee, en weldra ziet men de drie hoogten van *Stappen*, die, even als obelisken, uit den schoot van den Oceaan oprijzen. De middelste, veel hooger en uitgestrekter dan de andere, had de blikken der *Laplanders* getroffen; zij begroetten ze van ver als een' heiligen berg, en kwamen op hare kruin offeren. Eertijds bevonden zich hier eenige woningen; ook was er eene kerk op *Maasö*. Toen LODEWIJK FILIPS naar de Noordkaap reisde, hield hij zich eenen nacht bij den koster van *Maasö*, een' anderen bij een' visscher van *Stappen* op. Zijne reis in het Noorden is reeds eene volksoverlevering geworden. De visschers hebben ze elkander verteld, de vaders hebben ze aan hunne kinderen overgebragt, en de naïve kronijkschrijvers dezer koninklijke Odyssea hebben zich niet bij de eenvoudige waarheid kunnen bepalen; zij hebben die vergroot en naar hunne verbeelding opgesierd. Men verhaalt dan, dat hier eens uit de Zuiderstreken, uit die tooverlanden, waar de boomen gouden appelen dragen, een voornaam prins kwam, die, even als in de toovergeschiedenissen, zijn' hoogen rang en rijkdom onder het eenvoudige Noorweegsch wollen kleed verborg. Eerst hield men hem voor een leergierig student, die zich door het reizen kennis trachtte te verzamelen, of voor een' koopman, die den staat der visscherijen van *Lofodden* wilde kennen, te meer daar hij zachtaardig, beleefd en geenszins moeijelijk te bedienen was. Maar weldra ontdekte men, dat het een aanzienlijk personaadje was, want hij had een' reisgenoot bij zich (den Graaf DE MONTJOYE) die nooit dan met ontbloot hoofd tot hem sprak, en die op den grond sliep, terwijl de prins zich op een bed legde. Eens trad de vrouw van den boer, bij wien de twee reizigers den nacht hadden doorgebragt, in hunne kamer, op het oogenblik, dat zij zich aankleedden, en zij zag, dat de prins onder zijn grof gewaad van *vadmel* fijne lakensche kleederen droeg, die met goud en diamanten starren bedekt waren.

Ook zegt men, dat eene oude Noorweegsche vrouw, aan wie hij eene aalmoes gegeven had, hem uit dankbaarheid de hand drukkende, tot hem zeide: »De lieden van dit land beschouwen u als een dier gewone reizigers, die wij som-

tijds zien doortrekken; maar *ik* weet wel, dat gij grooter zijt dan de *Fogde* en de *Amtmann* (de twee hoogste staatspersonen der provincie), en zelfs dan de bisschop van *Drontheim*. Ik weet, dat gij een prins zijt, en hoor! — de oude BRITE liegt niet — gij zult eens koning zijn."

Ten tijde, toen LODEWIJK FILIPS door deze zoo weinig bezochte streken reisde, droeg hij echter geen fijn laken onder zijn kleed van *vadmel*, geen diamanten kruis op zijne borst. De zucht om te zien, op te merken en zijne kennis uit te breiden, had hem, met geringe hulpmiddelen, deze lange en moeijelijke reis doen ondernemen. Hij kwam van zijn kollegie van *Reichenau*, slechts van eenen matigen wisselbrief op *Koppenhagen* voorzien, en toen de goede BRITE hem voorspelde, dat hij koning zou worden, moet de prins haar met een' zonderlingen, ongeloovigen glimlach hebben geantwoord. Dit gebeurde in 1795; aan het maken van koningen werd in *Frankrijk* toen nog weinig gedacht.

De kerk van *Maasö* is naar *Hawsünd* overgebragt; de koster is dood, de visschers zijn opgebroken, en de beide eilanden verlaten. Over de gansche Finmarksche kust zou men verscheidene dergelijke verhuizingen kunnen optellen, alleen door gebrek aan hout veroorzaakt. Als de *Noorweger* zich aan den oever der zee gaat nederzetten, zoekt hij eene baai, die niet te ver van denneboomen verwijderd is; maar wanneer de *Laplanders* er des zomers komen, verwoesten ze zijn klein bosch, houwen zijne boomen midden door, en deze loopen dan niet meer uit. De arme visscher, na verloop van eenige jaren gebrek aan brandstof krijgende, is genoodzaakt, den grond, waarop hij zijne woning gebouwd heeft, te verlaten. Hij zegt zijne huisgoden vaarwel, en gaat elders eene minder verwoeste plaats opzoeken. Somtijds ook sterft het gansche gezin op deze naakte rotsen uit; zijne brooze hut valt in puin, en niemand denkt er aan, zich het rampzalig overschot ten nutte te maken.

Tegenover *Stappen* zien wij eene lange rotsachtige kust verrijzen, door eene diepe baai afgebroken, en overal met onregelmatige hoogten en steile rotsen bezet: dit is het eiland, dat op zijn uiterste punt de *Noordkaap* draagt. Men heeft het *Mager*-eiland genoemd; de naam van woest eiland ware nog juister geweest.

Te *Giestvär*, die van klippen omringde golf, vindt men nogtans eene woning en een' koopman, den laatsten koop-

man van het Noorden. Onze matrozen wisten dit slechts bij overlevering, en wij dwaalden nu eens naar het Oosten, dan weder naar het Westen over de golven, naar het dak van een huis zoekende, doch overal slechts rotspunten ziende. Eindelijk zagen wij de masten van een Russisch schip, dat diep in de baai voor anker lag: hiernaar rigtten wij onzen koers. Nabij het vaartuig was eene houten hut, tot magazijn dienende, en meer niets. Maar veel verder, achter eene groep rotsen, met zeeplanten en mos bedekt, zag men eene rookwolk omhoog stijgen. Dit was de woning van den koopman, eene armoedige woning, waar het gansche gezin zich digt op elkander moest schikken, om den reiziger een weinig plaats te maken: ter zijde een nog geringer huis, waar men eenige fleschen brandewijn, eenige zakken meel, garen en leder vindt: dit is de winkel; — digt hierbij twee aarden hutten, door visschers bewoond; overal rondom naakte, ruwe rotsen, de doodschheid en stilte der woestijn en de *IJszee*. Des zomers komt hier een twaalftal kleine Russische schepen om te visschen: want op de kust vindt men zeer veel visch. De eerste verschijnen in Junij, de laatste vertrekken in de maand September weder. Van dit tijdstip af zien de bewoners van *Mågerö* geen vreemdeling, noch hooren eenig nieuws meer. Het overige der wereld is voor hen gesloten. De golf ruischt tegen hun strand, de storm loeit boven hun hoofd, en de nacht omgeeft hen.

En echter, toen wij digt bij de woning waren, kwam ons de moeder met een vrolijk gelaat te gemoet, en twee blaauwoogige jonge meisjes gaven ons hartelijk de hand, terwijl zij zeiden: »Weest welkom!" Voor deze aldus op den uitersten hoek van den aardbol geworpen en afgezonderde ongelukkigen is de onbekende vreemdeling, dien een schip naar hun verwijderd strand voert, geen vreemdeling. Hij is een vriendelijke gast, die hun een' straal levens in hunne kille eenzaamheid brengt; en toen de waardige vrouw des koopmans ons vroeg, wat wij verlangden, teekende haar gelaat eene soort van teedere bezorgdheid, en terwijl MARTHA en MARIA, hare beide meisjes, om ons heen huppelden, lachten zij met oogen en lippen ons toe, alsof wij hare broeders waren.

Weldra was de voor ons bestemde kamer gereed, de tafel opgeredderd en met een laken bedekt. Wij hadden reisproviand medegebragt; maar de goede jufvrouw KIELSBERG

voorkwam al onze wenschen, en liep driftig nu naar de kast, dan naar de keuken, om alles te halen, wat wij mogten noodig hebben. Nooit heeft de Noorweegsche gastvrijheid mij zóó getroffen. De arme vrouw kon ons geen damast tafelgoed of zilveren schotels voorzetten; maar ze bragt ons haar laatste bord en haren laatsten room. Na in stilte al hare rijkdommen te hebben opgeteld, nam zij een' sleutel, die aan haar' gordel hing, opende een buffet en haalde er eene flesch likeur uit, die zij voor groote feestdagen bewaarde. Ach! het was de oliekruik der weduwe, en ik zou mij de magt van den profeet gewenscht hebben, om ze onophoudelijk te vullen.

Terwijl zij zoo bezig was ons te bedienen, vroeg ik haar naar het verledene, en zij verhaalde mij haren levensloop: hoe zij als jong meisje bij hare ouders te *Drontheim* gewoond, en hoe zij die plaats, welke haar eene groote stad toescheen, verlaten had, om in deze eenzaamheid te gaan wonen. »Dit is 20 jaar geleden," sprak zij; »mijn man ginds te veel mededinging vindende, verzocht om het koopmansregt van *Giestvär*. Hij vroeg mij of het mij niet te veel zou kosten, mij van de wereld, waar ik geleefd had, te scheiden. Maar ik zeide, hem met vreugd te zullen volgen, waar hij ook henen ging. Wij waren toen nog jong en schiepen ons schoone vooruitzigten. Wij hoopten, na verloop van eenige jaren, onze zaken te kunnen verkoopen en met onze kinderen naar *Drontheim* terug te keeren. Wij kwamen op dit eiland, waar slechts eene visschershut stond. Wij bouwden dit huis, het magazijn, den stal, en in den aanvang scheen alles aan onze verwachtingen te zullen beantwoorden. Ik bragt gelukkige jaren in deze arme woning door. Maar weldra kwam eene lange reeks van ongelukken onze hoop verwoesten, en thans vraag ik niet meer om naar de wereld, waar ik geleefd heb, en mijne geboortestad terug te keeren. Mijne ouders zijn gestorven, zonder dat ik hen voor het laatst heb mogen omhelzen; mijn man is ziek, en mijn zoon is verleden herfst, op de vischvangst, verdronken." Bij deze woorden beefde hare stem; hare twee dochters, haar op het punt ziende te weenen, vlogen haar om den hals en bedwongen door haar kussen den moederlijken traan.

Terwijl zij zich aldus aan hare herinneringen overgaf, sloeg het middernacht op de berookte klok onzer kamer, en

in dit uur, waarin duisternis de zuidelijke gewesten omhult, kwam het licht aan onzen noordschen hemel te voorschijn. De zon, die den ganschen dag niet geschenen had, wierp een bleek schijnsel aan den gezigteinder. De mist, die over de vallei lag, trok op en verdreef: de door den wind gejaagde wolken braken op de bergwanden en verdeelden zich. Door derzelver scheuren zag men blaauwachtige omtrekken en getande kruinen. De zee en de rotsen kwamen nu van lieverlede in al hare uitgestrektheid te voorschijn. Het was als eene tooneeldecoratie, bij 't ophalen van 't gordijn. Het koeltje kwam uit het zuiden; het moest ons in korten tijd naar de *Noordkaap* brengen. Wij riepen onze matrozen, die zich reeds gereed maakten om te gaan slapen: maar door hun een glas brandewijn te geven, deden wij hen den slaap vergeten. Zij heschen vrolijk het zeil en wij vertrokken.

Van *Givstvär* tot de *Noordkaap* rekent men ongeveer vijf mijlen. De baai uitkomende, ziet men ter linker zijde niets dan de volle zee, ter regter de kust van het eiland. Dit is een hooge rotswand, door loodregte lagen gevormd, door de golven en den storm afgespoeld en gebrokkeld, en hier en daar door sneeuwstrepen overtrokken. Op den top ziet men noch planten noch struiken, en zijn voet is met klippen omgeven, waarop de golven, zelfs bij stil weder, klotsen, schuimen en zich met geweld breken. Naar het zuiden strekte zich eene lichtstreep, als een purperen lint, langs den gezigteinder uit. Maar hier was alles zwart, de zee, de rotsen en de door de golven geslagene holen in de bergwanden. Geen ander zeil dan het onze was in de ruimte zigtbaar. Geen spoor van menschen vertoonde zich aan onze oogen. Men zag slechts de meeuw op de rotspunt gezeten, en den zwarten pellikaan, zijn' langen hals boven 't water uitstekende, als om te zien, wie de vermetelen waren, die hem in zijnen slaap kwamen storen.

Na gedurende ruim een uur dien rotswal te hebben langs gevaren, wees de stuurman ons eene hoogte, die boven de anderen uitstak, en die zich steeds verder in zee scheen vooruit te dringen: dit was de *Noordkaap*. Zij gelijkt naar een' grooten vierkanten toren, door vier zware bolwerken omringd. Dit is de toren, aan welks voet de golven te vergeefs hare kracht verspillen; dit is de citadel van den Oceaan. Van den west- en noordkant was het onmogelijk er te lan-

den. Alomme zagen wij niets dan eene keten van rotsen, en een' steilen wand, zich loodregt uit den schoot der zee verheffende. Onze gids deed ons de punt omzeilen, en wij kwamen in eene kleine, in 't midden van 't gebergte uitgehoolde baai. Hier werden wij door een vreemd gezigt verrast. Voor ons lag eene groep rotsen, even als leisteen in breede lagen verdeeld of als lava vermaald; in het midden het groene en heldere water der baai, voor den wind beschermd en effen als een spiegel; en aan het strand dier stille haven, aan den voet der naakte, steile toppen, een bloem- en grasperk, en een zilveren beekje, dat door de steenbrokken kronkelt. Aan deszelfs boorden bloeide het blaauwoogige *vergeet mij niet*, de goudlokkige ranonkel, de wilde geranium met haar violetkleed en fluweelen blaadjes; de kleine bosch-anjelier, en een weinig verder verbergden de hooge takken van den engelwortel graszoden. Ik kan niet zeggen, welken indruk deze onverwachte plantengroei op mij maakte. Het was als een laatste levensstraal op dezen onbezielden grond, als een laatste glimlach der Natuur in de dorheid eener woestijn.

Terwijl onze matrozen een' grooten voorraad van den engelwortel verzamelden, boog ik mij naar den vochtigen grond, om naar het gemurmel van het beekje te luisteren; dat in kleine watervallen van den eenen steen op den anderen viel, door de graszoden heenzijgde en naar het strand vloeide. Ik zag die lieve, blaauwe bloempjes, en mijne gedachten vlogen van hier tot in onze valleijen, om er haar evenbeeld te zoeken. Hier mijmerende, kwamen vreemde denkbeelden in mij op: dat frissche, heldere water, dacht ik, dat zich dwaselijk in de zilte golven van den oceaan stort, is het beeld van die deugdzame en reine zielen, die zich in den draaikolk der wereld verliezen; en die eenzame bloempjes, aan den oever der *IJszee* ontloken, schenen mij de zoete herinneringen der vriendschap, die een trouw gemoed te midden eener door eigenbaat verkilde wereld bewaart. Ik beken, dat deze en nog vele andere overdenkingen, die ik den lezer schenk, niet zeer ter gunste der wereld luidden; maar waar zou het geoorloofd zijn sombere gepeinzen voort te brengen, zoo het niet aan de *Noordkaap* ware?

Uit deze menschenhatende mijmering werd ik gewekt door de stem mijns reisgenoots, die mij naar de kruin van den

berg wees en de rotsen beklom. Deze berg is niet hooger dan duizend voet, maar steil en moeijelijk te beklimmen. Hier treft men eenen hoop gebroken steenen aan, die, wanneer men er den voet op zet, loslaten en naar beneden rollen; ginds vochtige mosplekken, waarop men uitglijdt zonder eenig steunpunt te vinden, of hooge rotsklompen, waaraan men zich met handen en voeten moet vastklemmen, om ze te bestijgen.

Als men de engelwortels en de bloemzoden verlaten heeft, ziet men niets meer dan schrale, langs den grond kruipende dennen, die hunne spierige takken huiverend uitsteken, als om eenig vocht en warmte op te vangen. Hoogerop verdwijnen ook zelfs deze planten, en men ziet niets dan een' naakten of met sneeuw bedekten grond.

De top van den berg is vlak als een terras, met eene geelachtige aarde bedekt en hier en daar met rendiermos en eenige stukken kwarts, van schitterende blankheid, bezaaid. Wij liepen met kinderlijke vreugde over deze uitgestrekte vlakte; want wij hadden het doel onzer wenschen en inspanning bereikt. Nu eens bogen wij ons over den kant der rots, om met ons oog de diepte van den afgrond te peilen, en de verwoede golven tegen de klippen te hooren klotsen; dan weder zochten wij in de verte eene menschelijke woning, en alom vonden wij niets dan het doodsche land. Soms, door de betoovering dezer woeste natuur eensklaps aangegrepen, bleven wij onbewegelijk en peinzend staan, terwijl wij het voor onze oogen uitgestrekte tafereel aanstaarden. Aan onze regterzijde verhief zich het vaste land, de *Nordkyn*, de uiterste punt van *Europa;* ter linker eene lange rond uitloopende en in nevel gehulde bergketen, en voor ons de *IJszee*, zonder eind of grenzen. Aan de oostzijde vertoonde de zon hare vriendelijke schijf nog, en wierp eene vergulde vore op de golven; maar tegen het Noorden en Zuiden pakten de wolken, een oogenblik door den morgenwind verdreven, zich opeen en wogen als een looden gevaarte op den Oceaan. Het was een nacht als van *Israël* met de vuurkolom, de bajert met den hemelschen lichtstraal; en het denkbeeld dezer verwijderde eenzaamheid, waarin wij ons bevonden, het gezigt van dit aan het einde der wereld geslingerd eiland, het woest gekrijsch der meeuwen, zich met het windgehuil en het golfgeloei parende, al de gezigten dier vreemde streek en al die klaag-

toonen der wildernis bragten ons in eene soort van verstomming, die wij niet konden verwinnen. Zij, die de maagdelijke bosschen van *Amerika* gezien hebben, hebben welligt dienzelfden indruk ondervonden. Elders kan de natuur den geest bij de aanschouwing harer luisterrijke schoonheden boeijen; hier beheerscht en vermeestert zij dien. Bij zulk een tafereel gevoelt men zich klein; in het gevoel zijner nietigheid buigt men het hoofd, en wanneer dan eenige woorden aan de lippen ontvloeijen, kan het slechts eene ootmoedige verzuchting, een vurig gebed zijn.

Het afdalen van de *Noordkaap* was nog veel moeijelijker dan het opstijgen. Wij konden ons op de glibberige mosplekken en de steile rotsklompen niet overeind houden. Wij moesten op handen en voeten langs den grond voortkruipen. Indien wij een mispas deden, liepen wij gevaar in den afgrond neder te storten, en zoo wij te hard tegen een' lossen steenklomp stieten, rolde hij met een woest geraas langs het enge voetpad, en kon hen, die voor ons waren, in zijn' val medeslepen. Maar na een' marsch van twee uren kwam de gansche karavaan veilig en behouden weder aan boord. Als een bijzonder geluk keerde de wind, op het oogenblik, dat wij het anker tusschen de klippen van het strand ligtten, naar het Oosten. Deze verandering kwam zoo juist van pas, dat wij ze, even als de oude reizigers, van eenig Laplandsch toovenaar schenen gekocht te hebben.

Te *Giestvdr* komende, vonden wij het gansche gezin van den koopman bijeen, om ons op te wachten. MARTHA en MARIA waren op zijn zondags, met haar nieuwe jurk, gekleurde voorschoot en muts met blaauwe linten, gekleed. Hare moeder had in onze nederige kamer de luttele melk, die zij van hare koeijen had kunnen krijgen, op de tafel gezet, en men had met de meeste zorg twee donzen bedden voor ons opgemaakt, om onze vermoeide leden uit te rusten. Maar wij kenden de Noordsche streken reeds te goed, om van den grilligen wind, die thans onze zeilen beloofde te doen zwellen, geen gebruik te maken, en wij zeiden met spijt de gastvrije woning vaarwel, waar wij met zoo veel hartelijkheid waren ontvangen geworden. »Vaarwel voor altijd!" stamelde jufvrouw KIELSBERG, ons de hand drukkende. »Neen, niet voor altijd!" riepen hare kinderen. De goede moeder haalde de schouders op en antwoordde niet.

De jonge meisjes kwamen naar buiten, om ons nogmaals te groeten. Deze zwijgende houding der moeder en het gedrag der dochters opmerkende, waande ik de treurige ondervinding, die zich het verledene herinnert, en de vrolijke hoop, die zich met de toekomst vleit, te aanschouwen.

Des avonds vertoefden wij te *Havsund*. Dit is eene bekoorlijke engte tusschen twee met gras bedekte heuvelen. Op een' dezer heuvels ligt het huis van den geestelijke van *Hammerfest*, die hier tweemaal 's jaars eenige weken komt doorbrengen; op den anderen ziet men de onlangs gebouwde kerk en de koopmanswoning met hare magazijnen. De grond draagt noch moeskruiden noch boomen; de winternachten zijn er even lang en donker als aan de *Noordkaap*; maar de waarnemingen der luchtgesteldheid van den Heer PARROT, professor te *Dorpat*, leveren hier een' belangrijken uitslag op. In Augustus rijst de thermometer niet hooger dan tot tien graden; in Januarij daalt hij, in de grootste koude, niet lager dan tot op twaalf. Den vorigen winter teekende hij eens dertien; maar dit was iets buitengewoons. De kust wordt zeer schaarsch bewoond, en het binnenland is eene volkomene woestenij. Het geheele kerspel, dat zich verder dan twintig mijlen uitstrekt, telt slechts 360 *Laplanders* en 120 *Noorwegers*. Maar in de maand Mei verzamelen zich eene menigte schepen van *Nordland*, *Hilgeland* en *Finmarken* in de nabijheid om te visschen, en eenige Russische schepen komen hier ieder jaar eene lading visch halen.

De koopman van *Havsund* is een rijk en schrander man. In eenige jaren heeft hij magazijnen aangebouwd en eene traanfabrijk opgerigt. Zijn huis, waarvan hij zelf architekt was, is weidsch en smaakvol gebouwd. Dit alles geeft hem een' eigenaars-trots, waarin hij zich gaarne voor zijne gasten streelt. Hij bragt ons van het kantoor naar de zaal, en bij iederen voetstap zag hij ons aan, als wilde hij eene goedkeuring van onze lippen opvangen en in onze oogen een gevoel van bewondering lezen. Maar dit was nog slechts de inleiding zijner zegepraal. Terwijl wij ons des avonds aan tafel zetteden, ging hij, heimelijk, naar de vergulde pendule, waar hij de stolp afnam, op eene veer drukte, en, zie! de tooverpendule begint op eens het air van *Fra Diavolo* te spelen. Nimmer zal ik den triomferenden en tevens vorschenden blik vergeten, dien hij, bij het hooren der eerste toonen, op ons wierp. Indien wij alstoen een' zedelijken

moord hadden willen plegen, zouden wij onzen gastheer slechts een onverschillig gelaat hebben moeten toonen. Maar zoo wreed waren wij niet: wij juichten luide de tooverkunst zijner pendule toe, en uit erkentelijkheid ledigde hij een vol glas wijn op het welzijn van ons land. Deze dronk, waarvoor wij hem opregtelijk dank zegden, was niets dan het begin van een vreeselijk verraad. De ongelukkige nam hieruit aanleiding, om eene staatkundige verhandeling op te disschen, waarin hij al de landen van *Europa* monsterde. Te vergeefs trachtte ik mij uit den verraderlijken strik, dien hij mij gelegd had, los te spartelen; te vergeefs trachtte ik hem tot zijne betrekking van burger van *Hawsund* terug te brengen; al mijne pogingen waren vruchteloos. Terwijl ik hem over zijne buren, de *Laplanders*, sprak, volgde hij het leger van DON KARLOS in *Spanje*; terwijl ik hem naar de opbrengst der visscherij in de laatste jaren vroeg, somde hij de Engelsche staatsschuld op. Ik zag, dat de strijd onmogelijk was. Ik onderwierp mij als een martelaar, en hoorde geduldig toe, tot het hem behagen zou aan zijn vertoog een einde te maken. Maar des anderen daags wachtte hij mij met vasten voet op, en ik ontkwam slechts door de vlugt aan de ontwikkeling eener nieuwe staatkundige theorie. »Lieve hemel!" zeide ik, den weg naar *Hammerfest* inslaande, »waar toch zal men de staatkunde ontvlieden, zoo zij ons nog tot op den 71sten breedtegraad vervolgt?"

HET STANDBEELD VAN DE RUYTER.

Het was een gelukkig denkbeeld, bij Bestuurders en Leden van het Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, te *Vlissingen*, opgerezen, om dáár ter plaatse een standbeeld, ter eere van hunnen beroemden Stadgenoot, den grootsten van *Nederlands* Zeehelden, den onsterfelijken DE RUYTER, op te rigten; en dat denkbeeld is op de gelukkigste wijze ter uitvoering gelegd.

Tot tweemaal stond dat standbeeld voor ons. Eerst, toen hetzelve, door den Heer ROYER, in klei was geboetseerd — naderhand, toen het, in de fabrijk van de Heeren VAN VLISSINGEN en DUDOCK VAN HEEL, in ijzer gegoten voor ons stond en onze bewondering wekte; en thans, nog vervuld

van de indrukken, die deze dubbele beschouwing bij ons verwekte, gevoelen wij de behoefte, om dezelve aan onze Landgenooten mede te deelen.

Zoodra wij vernamen, dat de Heer ROYER zijnen voltooiden arbeid voor eene openlijke beschouwing bestemd had, begaven wij ons naar de plaats der tentoonstelling. Was het vreemd, dat wij, op den weg derwaarts, aan DE RUYTER, aan zijn leven en daden, en al wat hij eenmaal, als Held, Mensch en Christen, geweest was, indachtig waren? Was het vreemd, dat wij ons daarbij aan de portretten herinnerden, die, bij zijne achtingwaardige nakomelingen tot op dezen dag bewaard, in hooge eere worden gehouden? Was het vreemd, dat wij ons daarbij den grooten Man voorstelden, als ware het ons vergund geweest hem te hebben mogen aanschouwen en ontmoeten? Eindelijk, was het vreemd, dat wij, met zijn beeld voor het oog der ziel, de plaats der tentoonstelling naderende, begeerig werden, ons ideaal met het werk des kunstenaars te vergelijken, en daarnaar ons oordeel in te rigten?

In de geschetste gemoedsstemming dan traden wij toe, om de schepping van ROYER te aanschouwen: — Wij stonden voor het standbeeld van DE RUYTER!

Er bevonden zich, op dat tijdstip, weinig bezoekers in het vertrek. Niemand sprak, maar aller oog was op het kunstwerk gevestigd. Nu en dan hoorde men een zacht gefluister, gelijk men dit verneemt in de voorzaal van eenen Vorst, wanneer deze eene openlijke gehoorgeving verléent. Die stilte, dat fluisteren trof ons. Was het een blijk van eerbied voor de nagedachtenis van den Held van *Chattam*? 't Is mogelijk, ja waarschijnlijk: want... *dáár stond* DE RUYTER!

Het is ons niet mogelijk, den indruk te beschrijven, dien de eerste aanblik van het uit klei gevormde standbeeld bij ons verwekte. Neen, wij zagen geen *standbeeld*. Ons gevormd ideaal... DE RUYTER *zelf* stond dáár voor ons; en het eerste woord, dat wij, na een langdurig aanschouwen en zwijgen, tot een' onzer medebewonderaars rigtten, was dit: »ROYER *heeft* DE RUYTER *gezien*."

Ja, dáár staat hij, zoo als hij stond op het dek van *de zeven Provinciën*. Hij kent de sterkte en overmagt der vijanden; maar in zijn binnenste ontwikkelt zich eene stoute gedachte, die hij niet roekeloos aangrijpt, maar met bedaarden zin, met soldaat- en zeemanschap overweegt. Neen,

hij *heeft* overwogen, hij *nam* een besluit, en, men ziet het hem aan, hij *is* overtuigd, dat zijn doel, met Gods hulp, zal gelukken! Zoo, zoo zullen zijne lippen zich openen; hij zal het hoofd ter zijde wenden, de regterhand opheffen, met den staf van bevel op het vijandelijk Admiraalschip wijzen en zeggen: »Stuurman ZEEQER, dat is onze man!"

Het werk van den Heer ROYER heeft eene *dubbele* verdienste; het vertoont ons DE RUYTER naar ligchaam en ziel. Ja, zóó moet hij zich vertoond hebben, met dien vasten ligchaamsbouw en met die onverstoorbare bedaardheid en vastheid van ziel, die in elken gelaatstrek spreekt en ons den waarlijk grooten man doet herkennen. Inderdaad, de grootste lofspraak, dien wij aan den Heer ROYER kunnen toebrengen, is in deze weinige woorden vervat: »Hij heeft DE RUYTER *gezien!*"

Die lofspraak sluit tevens het geheim zijner kunst in zich; want dat *zien* heeft hem in staat gesteld, zulk eenen voortreffelijken arbeid te leveren.

Daar staat de kunstenaar voor ons, in het oogenblik, dat aan hem de moeijelijke taak is opgedragen, een standbeeld voor den beroemden Zeeheld te vervaardigen; daar staat hij voor de beeldtenis des grooten Mans, den verwinnaar van zoo vele magtige Koningsvloten, den behouder, naast God, van zijn vaderland; en toch maar alléén de *Held*, de *Zegepraler*, de NELSON zijner eeuw; terwijl *Vlissingen* zijnen *onvergelijkelijken* DE RUYTER verlangt!

De kunstenaar gevoelt het regtmatige van dat verlangen; het wordt hem een heilige pligt, hetzelve te bevredigen; en zie! de getrouwe geleidster der kunst, de *Geschiedenis*, biedt hem hare gewillige dienstbetooning; zij stelt het leven van den Held, door de keurige schrijfstift van BRANDT gemaald, in zijne handen, en nu *ziet* hij, *wie* DE RUYTER geweest is! Dat gedenkboek ligt, van nu aan, in zijne werkplaats, voor hem opengeslagen, en de kunstenaar wordt elken dag meer en meer met zijnen Held vertrouwd. Nu ontwikkelt zich in zijn binnenste het ideaal van DE RUYTER's *zedelijke* grootheid; en terwijl het, geheel voltooid, voor zijne ziel zweeft, roept hij, even als weleer ARCHIMEDES, uit: »Ik heb mijn doel gevonden!"

Gelukkig de kunstenaar, die op deze wijze, en langs den gulden weg der eenvoudigheid en der waarheid, het toppunt

der kunst bereikt, en zijnen naam ziet opteekenen in den tempel des roems en der onsterfelijke eere!

Wij verlieten het standbeeld van *klei*, om in dat van *ijzer* de technische bekwaamheden van de Heeren VAN VLISSINGEN en DUDOCK onze hulde te brengen.

Het gieten in *metaal* moge, wat de bewerking betreft, minder moeijelijkheden dan het gieten in *ijzer* opleveren; evenwel en ondanks deze opmerking schijnt men in *België* bezwaren gemaakt te hebben, om het standbeeld van RUBBENS in éénen vorm te gieten. In *Duitschland*, en bij de vervaardiging van het standbeeld van den vermeenden uitvinder der Drukkunst, zag men, eigen onvermogen beseffende, zich genoodzaakt, de hulp van *Fransche* kunstenaars in te roepen; maar niet alzoo was het in *Nederland*. Hier *had* men, wat men elders moest *zoeken*; hier bragt men *op eenmaal* tot stand, wat men elders *bij gedeelten* slechts had kunnen volbrengen. Eere zij onze vaderlandsche kunstenaars die de moeijelijke taak, zonder aarzelen, op zich namen en zoo gelukkig wisten te volvoeren!

Het mag inderdaad bewondering wekken, eene massa van zevenduizend Nederlandsche ponden ijzers, in eene gloeijende lava herschapen, in den vorm te doen overgaan, die, door middel van een *tweede* standbeeld van *pleister*, bij gedeelten in onderling verband gebragt en in den grond bevestigd, was zamengesteld. Ware die zamenstelling en de bewerking des geheels niet uiterst moeijelijk, men zou daartegen elders geene bezwaren hebben geopperd, en de naijverige *Duitscher* vooral zou zijnen roem niet aan den *Franschman* hebben afgestaan. Bij ons kende men die bezwaren evenzeer; dan men bezat *moed* en *geduld*, twee kenmerken van ons doorgaand volkskarakter, om eene proeve te wagen, die men met *kennis van zaken* ondernemen wilde, en de gelukkigste uitkomst heeft die proefneming, als een meesterwerk, gekroond. Wij zagen anderwerf, maar nu in *ijzer*, den grooten DE RUYTER voor ons, zoo als ROYER hem had gedacht.

De indruk, dien wij bij dat aanschouwen ondervonden, werd, onder veranderde omstandigheden, eenigzins anders gewijzigd. Bij onze *eerste* beschouwing gaf de stof, waaruit het beeld was vervaardigd, (*de klei*) ons eene, evenwel ras voorbijgaande, gewaarwording van *broosheid*; — bij de *tweede* deed de stof (*het ijzer*) op ons gemoed eene andere wer-

king, meer overeenkomende met onze denkbeelden aangaande de *vastheid* van DE RUYTER's beginselen en karakter als Held, als Mensch en als Christen. Immers *onwrikbaar* stond hij pal voor de zaak des vaderlands, der menschheid en van het Christendom; en toen wij het ijzeren standbeeld verlieten, kwamen ons onwillekeurig de woorden van FEITH te binnen:

Gij zijt de vreugd van elk, die 't vaderland bemint,
Als hij uw weêrga zoekt, maar slechts uw lijkbus vindt.

Het is ons de vervulling van eenen aangenamen pligt, hier onze ongeveinsde hulde te brengen, zoo wel aan de technische bekwaamheden van de Heeren VAN VLISSINGEN en DUDOCK VAN HEEL, als aan de kunstverdiensten des Heeren ROYER. De bewondering, die hun welgeslaagde arbeid in het hart van elken regtschapen *Nederlander* moet verwekken, zal hunne streelendste belooning en tevens voor hen de hoogste lofspraak zijn.

Toen wij het standbeeld aanschouwden, was men voornemens hetzelve naar *Vlissingen* over te brengen. Met dit denkbeeld voor den geest, vervaardigden wij de volgende regels:

Vlissingen! verwelkom met gezangen
'tUur, dat u geluk en roem voorspelt!
Groet den dag, waarop gij zult ontvangen
'tBeeld van *Neêrlands* grootsten Oorlogsheld!
Vlecht festoenen, strengel lauwerkransen,
Stem den feesttoon, steek de scheepstrompet!
De echte kunst, omschitterd van haar glansen,
Heeft uw' wensch de kroon op 't hoofd gezet.

't Beeld van Hem genaakt uwe oude wallen,
Dien gij vaak zaagt keeren van zijn' togt,
Als Hij, op de magt van *Brit* of *Gallen*
Zegepralend, zijn triomfen kocht.
Zult gij 't niet aan vreemde en landzaat toonen,
En dan zeggen: »Hij was goed en groot;
»De eerste Zeeheld onder BATO's zonen,
»'t Vaderland getrouw tot in den dood?"

Heeft niet de aanblik van zijn grafgesteente
U, VAN SPEYK! ontgloeid met heilig vuur?

Dacht Gij niet aan RUYTER's kil gebeente,
  In uw jongst, beslissend levensuur?
Hebt Gij toen niet, met den dood voor oogen,
  Aan 't geweld een schriklijk perk gezet,
En, in vuur en kruiddamp opgevlogen,
  De eer van *Neêrlands* watervaan gered?

RUYTER! spoorde uw *graf* de deugden te eeren,
  Wier herdenken 't hart verrukt en streelt,
Wat zult Gij dan niet aan 't nakroost leeren,
  Bij 't aanschouwen van uw treffend *beeld?*
Onvergeetlijk wordt nu 't viertal dagen,
  Onvergeetlijk wordt nu *Chattams* brand,
En de roem door de aarde U opgedragen;
  Onvergeetlijk *Syracuse's* strand!

Is de zeekroon ons van 't hoofd gevallen,
  Ons, ons bleef nog de oude heldenmoed;
Hij steunt niet op kracht van duizendtallen,
  Maar op d' adeldom van 't Neêrlandsch bloed.
Waar miljoenen *Sparta's* kroost bestrijden,
  Snort de pijl vergeefs op 't staal kuras,
Als driehonderd aan den dood zich wijden
  Op de stem van één' LEONIDAS.

23 Julij, 1841. WARNSINCK.

PRINS MONTO SARCHIO EN MICHIEL ADRIAANSZ. DE RUYTER.

Geen zielegrootheid is aan praal,
  Aan pracht of stoet verbonden;
Dat merk des adels van den geest
Wordt, bij verheven zielen, 't meest
  In needrigheid gevonden.

Zij is het, die, wat rang hier 't lot
  Den sterveling moog' schenken,
Hem meer in grootheid schittren doet,
Dan weidsche praal, of knechtenstoet,
  Die rondvliegt op zijn wenken.

't Was eenvoud, roemrijk voorgeslacht!
  Zij kon uw deugd verhoogen;

Wat titel, rang of eermetaal
U sieren mogt, geen schijn, geen praal,
Het wezen boeide uwe oogen.

Gij, Ruyter! vondt in eenvoudszin
Den waren roem gelegen;
Wat glans uw krijgsrok schittren deed,
Veel schooner, dan de glans van 't kleed,
Blinkt ons uw eenvoud tegen.

Daar maakt zich Spanjes vlootvoogd op,
In Neêrlands gloriedagen,
Om hem te groeten, Neêrlands Held,
Wiens krijgsmoed iedre golfslag meldt,
Die ooit zijn kiel mogt dragen.

Één wensch blijft Monto Sarchio
Slechts in den boezem kweeken;
Zijn oog moet Ruyter zien; hij gaat,
Met halskarkant en borstsieraad,
Met zwaard en ridderteeken.

Met al wat aan den eerrang past
Van 's Konings dienstgetrouwen;
Hij siert zijn hoofd en heldenborst
Met teekens van zijn hof en Vorst,
Om Hollands Held te aanschouwen.

Zoo treedt men, waant de Kastiljaan,
Als 't voegt den Zeeheld tegen,
Wien, bij de lauwren, die hij torscht,
De siersels prijken op de borst,
Door moed en trouw verkregen.

Met dat gevoel, dat eerbied wekt,
Met opgetogen zinnen,
Treedt Sarchio, in dos en praal,
Zich schildrend reeds het weidsch onthaal,
De Ruyter's woning binnen.

Maar hoe! in geen paleis of hof,
Waar eer en pracht hem beiden,
In geen verblijf, dat blinkt en spreekt

Van pracht, door weelde en goud gekweekt,
Ziet hij zich binnenleiden.

O Neen! 't eenvoudigst woonvertrek
Treft, boven des Spanjaards oogen,
Daar orde, zonder stijve pracht,
Bij gulheid, die hem tegenlacht,
Den indruk komt verhoogen.

En nu de Ruyter, Hollands eer,
De roem van Hollands vloten? —
Het praalloos wambuis dekt hem 't lijf;
Al koutend toeft hij bij 't bedrijf
Van blijde huisgenooten.

Hier vindt men, bij een hoofsch gebaar,
Geen vleijende begroeting;
Vreemd is men hier, bij gul bescheid,
Van schijn en valsche needrigheid:
Oud-Hollandsch is de ontmoeting.

Hier ziet men kroon noch wapenschild
Der zalen glans vermeêren;
Neen! 't schoonste sieraad, dat er prijkt,
Waarvoor bij hem elk sieraad wijkt,
Is 't heilig woord des Heeren.

De Bijbel prijkt er als kleinood,
Zijn hoogste schat op aarde;
Bij hem zijn rang en roem slechts schijn:
Een Christen, naar Gods woord, te zijn,
Is titel, hem van waarde.

Deugd was, bij eenvoud, steeds het merk
Van Ruyter's eedle daden;
Deugd schitterde in zijn oog veel meer,
Dan wapendos en oorlogseer,
Dan star of krijgssieraden.

De Spaansche Grande buigt en staart
En durft naauw 't spreken wagen;
De Hollandsche eenvoud, hier verspreid,
Doet Spaanschen trots en deftigheid
Verstomd staan en verslagen.

o Ja! dat zwijgen was veel meer,
Dan luide lofbetooning;
't Was tolk van eerbied voor den Held;
't Was hulde, die geen lofspraak meldt
Of weidsche krijgsbelooning.

Ja, eenvoud sierde u, voorgeslacht!
Zij kon uw deugd verhoogen;
Wat titel, rang of eermetaal
Gij oogsten mogt, geen schijn, geen praal,
Het wezen boeide uwe oogen.

Gij, Ruyter! vondt in eenvoudszin
Den waren roem gelegen;
Wat glans uw krijgsrok schittren deed,
Veel schooner, dan de glans van 't kleed,
Blinkt ons uw eenvoud tegen.

Haast zal uw standbeeld, edel Held!
Voor Neêrlands oog verrijzen:
Het rijze, uw heldenroem ter eer!
Geschiednis schreef uw deugden neêr;
De naneef blijft ze prijzen.

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

FEESTDRONK

AAN

NEÊRLANDS KONING EN KONINGIN.

(*Groningen*, den 27 Julij 1841.)

Als '*t welkom, Koning, in dit oord!*
Weêrgalmt aan Aa en Hunze's boord,
En rolt, van dorp tot dorp, naar Eems en Fievel voort;
Als Gruno's Stedemaagd, in feestgewaad zich tooijend,
En van de poort der eer de Oranjevaan ontplooijend,
Met frissche loov'ren heeft versierd paleis en huis;
Als tusschen 't lagchend groen de driekleurvlaggen prijken,
Zich zacht bewegende op het fluist'rend windgesuis;
Als heel dees grijze vest de aloude trouw doet blijken,
En 's Konings inkomst een' triomftogt mogt gelijken;

Als 't *welkom, Koningin!* zich mengt in 't feestgedruisch,
En duizenden, om strijd, U, vorstlijk Paar! begroeten,
Gedoog dan, dat de Poëzij
Zich zedig scharende in der feestgenooten rij,
De tolk van zachter vreugde zij,
En, bloemen strooijend voor uw voeten,
Een' stillen zucht van 't hart U wij'!

Die zucht is LIEFDE, van oneindig hoog're waarde,
Dan al de pracht, en praal, en grootheid van deze aarde:
Ja, liefde is 't heilig snoer, dat Neêrland aan U boeit.
Hoe ook de diadeem verblindend moge stralen,
Gij weet het, Koning! niets kan bij de liefde halen,
Die voor U in de borst van vrije burgers gloeit.

Die zucht der liefde stijgt voor U tot d' Albehoeder
Op vleug'len des gebeds; voor U ook, Neêrlands Moeder,
Die edel zijt en vroom. Verlicht, ô God! bestraal
Den Koning door Uw' geest! Dat de allerrijkste zegen,
Als in een' milden bloemenregen,
Op Hem, op zijn Geslacht, op Neêrland nederdaal'!

SPANDAW.

AAN ***.

Ach wat deedt gij, Onbedachte,
Die uws Vaders huis verliet,
En den eersten uwer pligten,
Uwen Kinderpligt, verried!

Kan er zegen op u rusten,
Zegen op een Echtverbond,
Dat, Natuur en Rede honend,
Eer en pligt baldadig schond?

Kan er zegen op u dalen,
Die het heilige gebod:
„Eer uwe Ouders!" (beef, Vermeetle!)
Hebt vertreden en bespot?

Wee u, zoo uw arme Vader,
  Dus verlaten van zijn Kind,
Dat hij, eer het hem verzaakte,
  Schier afgodisch heeft bemind;

Wee u, zoo die droeve Vader,
  Dus gegriefd, gehoond, gesard,
Zwichtende onder 't zielelijden,
  Eens bezweek voor zijne smart!...

Wee dan, wee u! Helsche Geesten
  Folterden u dag en nacht,
Krijschend: „Gij, gij hebt uw' Vader"
  (— God, een *Vader!* —) „omgebragt!"...

Maar de teerling is geworpen;
  Keeren staat niet in uw keus.
Zelv' hebt ge u de boei geklonken:
  Lijden zij voortaan uw leus!

Lijden, ja! Want ach, Verblinde,
  Hartstogt slechts gaaft gij gehoor,
Sloot uw hart voor Vaderbeden,
  En voor wijzen raad uw oor.

Boet door *lijden* dan, Verdwaasde!
  Werp u voor uw' Vader neêr,
En — nog kunt gij 't! — schenk dien Vader
  Zijn Verloren Dochter weêr!

Dood niet de oorzaak van uw leven!
  Spaar u 't vreeslijkst naberouw!
Huldig d' oudsten uwer pligten!
  Dochter waart gij eer, dan *Vrouw*.

Aug. 1841. IJ.

JAMMERLIJK BIJGELOOF IN DE XIXDE EEUW.

(Woordelijk vertaald uit de *Berliner Allg. Kirchenzeitung* van 5 Junij l. l.)

»Wij hebben reeds in 't verleden jaar gewag gemaakt van eene tot hiertoe nog niet bekend geweest zijnde *gestigmatiseerde*, waarvan men in het *Oostenrijksche* veel sprak. Pater ANTON TURNER, te *Ofen*, heeft thans eene levensschets van haar uitgegeven, van welke in de *Darmstadter allgemeine Kirchenzeitung* het volgende medegedeeld wordt:

»MARIA DOMINICA LAZZARI is den 16 Maart 1815 te *Trient* geboren. Hare moeder was reeds 51 jaren oud, toen zij haar ter wereld bragt. Haar vader was molenaar. De menschen waren zeer arm, en leden vaak gebrek. Van haar zesde jaar af leidde de Heere zijne bruid op den weg des kruises. Zij was eene bestendige martelares van hare kindschheid af tot nu toe. Haar eerste lijden bestond in ziekten, van welke zij wel van tijd tot tijd genezen werd, maar zij was toch meestendeels altijd krank. Haar tweede lijden kwam van Satan, door toelating Gods, wegens haar geduld; deze hare kwalen zullen eerst naderhand aan het daglicht komen. De derde soort van haar lijden kwam van de wereld, dat is van hare medemenschen, om hare godsdienstigheid en andere schoone deugden. Thans echter heeft de Heer het licht op den kandelaar gezet en zijne uitverkorene tot een licht voor de geheele wereld geplaatst. In 't jaar 1833 werd zij ziek, en gevoelde een hevig branden over het geheele ligchaam; kort daarna kreeg zij de hevigste pijnen in het hoofd, in de handen, in de zijde en in de voeten. Des winters behoefde men in haar vertrek nooit te stoken, want de koude was voor haar eene verkwikking. In 't jaar 1834 ontving zij de teekenen der wonden van CHRISTUS aan hare handen en voeten en in hare zijde; in 1835 ontving zij de wondenteekenen der doornenkroon van CHRISTUS; menigvuldig vloeit het bloed nu nog alle vrijdagen uit hare wonden, waarvan zich iedereen overtuigen kan; want van 1833 tot 1840, toen ik zelf, om er mij van te overtuigen, eenen weg van 200 uren gemaakt heb, zijn er reeds 20—30,000 personen geweest, Bisschoppen, Prelaten, Vorsten en Grooten, Priesters en leeken, en menschen van alle Natiën; derhalve (?) kan er geen bedrog plaats hebben. De Bisschoppen hebben in haar vertrek een altaar opgerigt, en vieren in hare tegenwoordigheid de heilige Mis. Zeer groote wonderen heeft de Almagtige aan zijne uitverkorene gedaan, waarvan ik er slechts één, als een blijk van zijne almagt, wil opgeven. Den 4 Augustus 1838, ten dage van den heiligen DOMINICUS, ontving zij de heilige communie; de

Priester reikte haar de heilige Hostie; zij nam haren Heer en haren God op de tong, en Hij bleef op de punt van hare tong liggen, om allen, die nog mogten twijfelen, van zijne almagt te overtuigen, omdat zij niet konden begrijpen, dat een mensch zonder eten of drinken leven konde. Het gerucht van dit wonderwerk Gods klonk weldra door geheel *Tyrol*, *Beijeren* en andere streken, en de menschen vloeiden van alle kanten te zamen, om God te aanbidden in den tempel van zijne levende bruid, welke zij verzochten hun de heilige Hostie te laten zien; terstond deed zij den mond open, stak de punt harer tong uit, en toonde aan alle aanwezigen dit wonderwerk, hetwelk 55 dagen duurde. Den 27 September wilde de Priester de heilige Hostie uit den mond nemen; maar de Heer wilde er niet uitgaan, maar ging in den tempel zijner bruid. De heilige Hostie was den 55sten dag nog onbeschadigd en had niet een' enkelen rimpel."

Zijn wij in de 19de Eeuw?!!

EERLIJKE DIEFSTAL.

Te *Baden* sprak men vóór eenigen tijd veel van het volgende voorval. Een jonge Graaf speelt, met afwisselend geluk, dagelijks aan de Roulette, en wint, na vele zware verliezen, op eens 30,000 gulden. Hij brengt dit geld naar zijne woning; maar den volgenden morgen is het verdwenen, en met hetzelve de oude FRITS, des Graven bediende. Evenwel, na verloop van acht dagen, verschijnt deze laatste weder. »Waar komt gij van daan?" snaauwt de Graaf hem toe. — »Van *Weenen*." — »En wat hadt gij daar te doen? Waar is mijn geld?" — »Ook te *Weenen*. Ik dacht, Heer Graaf, gij zoudt blijven voortspelen, en dan het kostelijke geld zeker weder verliezen; daarom heb ik het naar *Weenen* gebragt, en hier is de quitantie van Mijnheer uw' vader."

DE PRAATZIEKE DAME.

Eene uiterst praatzieke dame, die haren arts om raad vroeg, overstelpte hem met zulk een' geweldigen stroom van woorden, dat hij zelf niet aan het woord kon komen. De in het naauw gebragte doctor wist geen ander middel te bedenken, om zich gehoor te verschaffen, dan te zeggen: »Mevrouw, laat mij uwe tong zien." De dame gehoorzaamde, en terstond ging de doctor voort: »Nu, Mevrouw, trek de tong niet terug voordat ik heb uitgesproken."

MENGELWERK.

VERHANDELING

OVER DE

DRONKENSCHAP,

BIJZONDER OVER DE MAATREGELEN, DIE, TER WERING VAN DEZE ONDEUGD, IN VROEGERE TIJDEN, BIJ ONDERSCHEIDENE VOLKEN, ZIJN GENOMEN.

Door

W. F. BUCHNER,

Med. et Chir. Doctor te Gouda. (*)

Toen ik bij twee vorige gelegenheden, G. H., in uw midden gesproken heb over de verschijnselen en uitwerkselen der dronkenschap, en over den schadelijken invloed van het misbruik der sterke dranken op den mensch, beloofde ik tevens, bij eene derde gelegenheid, u het vervolg op die stoffe te leveren.

Om die belofte te vervullen, ben ik thans opgetreden. Mijne tegenwoordige rede heeft de strekking: om aan te wijzen, dat het misbruik der sterke dranken, sedert het begin van derzelver invoering in *Europa*, steeds toeneemt; alsmede de maatregelen op te geven, welke van tijd tot tijd door de regéringen en door bijzondere personen zijn genomen en tot stand gebragt, ten einde dit misbruik te beteugelen en te verhoeden. Dit mijn onderwerp zal in de eerste plaats gelegenheid geven, de uitvinding van het

(*) Voorgedragen in het Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* te *Gouda*, vóór zes jaren.

stoken der gebrande wateren, derzelver geschiedenis en toenemend gebruik te behandelen, om vervolgens van het overmatig gebruik op onzen bodem in het algemeen, en in de stad onzer inwoning in het bijzonder te spreken. In het tweede gedeelte zal ik trachten aan te wijzen de maatregelen, tegen de uitbreiding der sterke dranken genomen; de verbod- en strafwetten, tegen derzelver gebruik en misbruik in onderscheidene landen vastgesteld. Het zij mij vergund ter opheldering hier aan te merken, dat ik daar, waar ik van dronkenschap spreken moet, deze ondeugd in het algemeen neem, onverschillig of dezelve het gevolg van gedisteleerde, geestrijke vochten, van wijnen of van andere bedwelmende dranken zij.

Duidt het mij niet ten kwade, G. H., wanneer ik een onderwerp ga behandelen, dat door velen onaangenaam en walgelijk, gelijk de zaak zelve onteerend voor de menschheid zal genoemd worden. Mijne vroeger gedane belofte, destijds goedgunstig aangenomen, moge mij eensdeels verontschuldigen, en overigens de pligt, die op den Geneesheer rust, om de oorzaken der ziekten in alle hare wijzigingen op en na te sporen, in dezen voor mij pleiten!

Deze verpligting van mijnen stand, om de oorzaken der menschelijke ellenden van nabij gade te slaan; de dagelijksche ondervinding, hoe vooroordeelen, verkeerdheden, ingebeeld weten van zaken, welke voor den ingewijde in de kunst met een' digten sluijer zijn omhuld; de buitensporigheden in de leefwijze; de onmatigheid in spijs en drank; de dwaasheden in de wijze van zich te kleeden, en nog vele andere zaken meer, een heir van ziekten als kunstgewrochten voortbrengen, dit alles dwingt den Geneeskundige, gelijk HIPPOCRATES zegt, zich veelal met walgelijke zaken bezig te houden. Want het zijn immers de beklagenswaardige Geneeskunstoefenaren, van wie men verlangt, dat zij alle ziekten als met eenen tooverslag zullen genezen met drankjes van aangenamen smaak en met verzilverde pillen. Kan de Geneesheer aan de opgevatte verwachting niet beantwoorden, welnu, dan heeft hij de ziekte niet gekend, den zieke verkeerd behandeld, en de

doodgraver wordt geacht meer aan de kuur dan aan de ziekte verpligt te zijn.

Deze en soortgelijke aardigheden, die het leven der Geneesheeren geenszins streelen of veraangenamen, dwingen hem, na te vorschen, wie de grootste bondgenoot des doods zij: de onmatigheid der menschen, of de kunst der Artsén. In dat onderzoek vinden wij menigmalen troost wegens de onvolmaaktheid onzer kunst.

Menig oogenblik, dat welligt meer winstgevend had kunnen besteed worden, heb ik aan dat onderzoek toegewijd. Dat het misbruik der sterke dranken eene plaats vond bij die nasporingen, zal geenszins vreemd schijnen.

Niet alleen toch als de vruchtbare oorzaak eener lange reeks van ziekten des ligchaams, maar ook als verwoestende het geestige en ziele-leven, verdienen zij de aandacht der Geneesheeren, der Zedeleeraars, der Regtsgeleerden, ja van een' iegelijk, voor wien menschelijk geluk en welvaart geene ijdele klanken zijn. Wie herinnert zich niet den uitroep van SHAKESPEARE, over den wijngeest sprekende: »Als hij nog geen' naam heeft, noemt hem dan Duivel!" De beroemde HUFELAND noemt hem, in zijn werk: *de kunst om het leven te verlengen*, het vloeibare vuur, dat meer verwoestingen aanregt, dan de verschrikkelijkste lavastroomen der vuurspuwende bergen.

Dan, ter zake!

Het juiste tijdstip, wanneer de kunst, om geestrijke dranken of gebrande wateren te vervaardigen en toe te bereiden, ontdekt werd, kan niet met zekerheid worden opgegeven. Er zijn geleerden, die beweren, dat de arak of brandewijn, uit rijst vervaardigd, reeds aan de *Grieken* zoude bekend geweest zijn; dan stellige bewijzen hiervoor ontbreken.

Het eerst vindt men iets stelligs bij den *Arabischen* Geneesheer RHASES, die in het jaar 923 stierf. Zoo verre de geschiedkundige nasporingen reiken, is het blijkbaar, dat de kunst, om wijngeest te stoken, eene *Arabische* uitvinding is; dat de oude heldenvolken zonder sterke dranken wisten te strijden; dat de *Grieken* en *Romeinen*

geenen brandewijn of jenever behoefden, om de wereld te veroveren en over alle Koningen te zegepralen, en dat evenmin de *Tyriërs* en *Karthagers* die dranken noodig hadden, om den zeehandel der toen bekende wereld te drijven en met hunne oorlogsvloten alle bekende zeeën te bevaren.

In de 13de of 14de eeuw werd de kunst, om brandewijn te stoken, door de *Mooren* naar *Spanje* overgebragt. Deze kunst bleef echter tot het jaar 1333 zeer moeijelijk, omslagtig en weinig bekend; de chemisten van dien tijd dreven dezelve nog als een geheim, en de gebrande wijnen, zoo als men ze destijds noemde, omdat dezelve alleen uit wijn werden gestookt, gebruikte men alleenlijk als geneesmiddelen.

Het waren dan ook Geneeskundigen, die de sterke dranken en hunne wijze van bereiding bekend maakten, en als geneesmiddelen tegen vele, ja bijna tegen alle ziekten aanprezen. In het zeldzame werk van den Kardinaal VITALIS DU TOUR, in het begin der 14de eeuw geschreven, vindt men eene verhandeling over de bereiding van den brandewijn, dien hij als een algemeen geneesmiddel beschouwde. Men houdt dezen geneeskundigen Kardinaal voor den man, die het gebruik van den brandewijn buiten *Spanje* bekend maakte. Anderen willen hem deze verdienste betwisten, en houden eenen Geneeskundige, ARNOLD BACHOUNE van *Villa Nova* in *Catalonië*, of van *Ville Neuve* in *Languedoc*, voor den man, die den brandewijn in het begin der 14de eeuw, en wel in 1315, in *Europa* bekend maakte. Maar deze ARNOLD was een groot ketter; immers hij was Geneeskundige, en de meeste zijner schriften werden door beulshanden verbrand. Of men nu om de verdiensten des Kardinaals te verkleinen, dan wel om hem te verschoonen, aan dezen ARNOLD de bekendmaking van de bereiding en het gebruik van den brandewijn in *Europa* hebbe toegeschreven, laat ik onbeslist.

De *Arabieren*, zeer matig van aard en als belijders van den Koran, beschouwden den brandewijn als een

geneesmiddel, en gebruikten denzelven ook alleen tegen ziekten. De minder matige volken van *Europa* waren al spoedig niet meer tevreden, dat de Geneesheeren en Apothekers hun de geestrijke dranken toedienden; zij vonden den gemakkelijker' en minder kostbaren weg, die naar de slijterijen, tapperijen en *fleschianen*, zoo als zij vroeger genoemd werden, leidt. Als een verschrikkelijke engel des verderfs verbreidde zich deze *Arabische* uitvinding spoedig over geheel *Europa*, wrekende de mishandelingen, aan de *Mooren* in *Spanje* gepleegd.

Zoolang de brandewijn alleen als geneesmiddel onder het beheer der Geneeskundigen en Apothekers bleef, breidde zich het gebruik van denzelven langzaam uit. Met onweêrstaanbare kracht en snelheid vond zijne uitbreiding tegen het einde der 15de en in het begin der 16de eeuw plaats, en wel voornamelijk ten gevolge der buitensporige lofspraken, hem toegezwaaid. Men roemde denzelven als een voorbehoedmiddel tegen bijna alle ziekten, en als een middel om jong en schoon te blijven. Zulke groote deugden konden niet missen bijval te vinden en aan den brandewijn vele vrienden en groote vereerders te verschaffen: want waar is het oude moedertje, de bejaarde vrijster, ja de eerwaardige matrone, die niet gaarne haar 18de jaar zoude zien terugkeeren? Ook onder ons, mannen, (laat ons het maar openhartig erkennen!) zal hier en daar wel een ernstig oud heer te vinden zijn, die gaarne zijne deftigheid in ruil zoude geven voor den 20jarigen ouderdom met al deszelfs gebreken en verkeerdheden.

Kortom, het ging met den brandewijn als met de thee en de niet-besmettelijkheid van den braakloop. De belangen van handel en fabrijken verhieven hunne stemmen ten voordeele van den brandewijn. Het is bekend, dat daar, waar MERCURIUS zijnen welgevulden buidel laat zien, AESCULAPIUS en andere veel grootere Goden dan hij een goed heenkomen moeten zoeken, en blijde zijn mogen, er nog heelshuids af te komen.

Intusschen verhief het gezond verstand nog van tijd tot

tijd zijne stem, keurde het gebruik der brandewijnen af en wilde die naar de Apotheken verbannen hebben, en alleen als geneesmiddel het gebruik veroorloven. Eerst na het jaar 1595 werd het stoken van brandewijn uit koorn algemeen, niettegenstaande de tegenweer, die hier en daar nog geboden werd. In *Zwaben* onder anderen klaagden de landlieden over het gebruik der granen in de brandewijn-stokerijen, en wilden zulks verboden hebben, omdat men daarmede de gaven Gods misbruikte. De *Zwaben* worden in *Duitschland* beoordeeld en behandeld gelijk de bewoners van zekere stad in *Overijssel;* maar deze klagt was toch waarlijk geen domme *Zwaben*-streek! zij strekt hun tot roem en eere.

Wanneer de sterke dranken in deze landen in gebruik gekomen zijn, laat zich met geene zekerheid bepalen; dat zulks echter reeds zeer vroegtijdig heeft plaats gahad, is meer dan waarschijnlijk. De koophandel der *Vlamingers* was in de 14de en 15de eeuw de wereldhandel, en hunne markten waren die van *Europa.* Waar handel en fabrijken bloeijen, tiert doorgaans alles welig, zoowel het goede als het kwade. Het kan althans geene vreemde stelling genoemd worden, wanneer men voor waarschijnlijk aanneemt, dat de handel en scheepvaart het gebruik der sterke dranken uit het zuiden naar *Vlaanderen* heeft overgebragt. Zeker is het alvast, dat in de 16de eeuw het gebruik en misbruik der sterke dranken in deze landen zeer algemeen geweest is. Een *Engelsch* Schrijver merkt in zijne annalen op het jaar 1521 aan: »De *Engelschen* waren onder alle Noordsche volken het minst aan het misbruik van sterke dranken verslaafd en aan dronkenschap overgegeven. Zij werden overal wegens hunne matigheid in het drinken geprezen en ten voorbeeld gesteld, aanbevolen, tot dat zij voor het eerst in de *Nederlandsche* oorlogen leerden, eene groote hoeveelheid bedwelmende dranken in te zwelgen, en daardoor hunne gezondheid te verwoesten." — Welk een onderscheid tusschen de *Engelschen* van dien en van onzen tijd! Dit is echter zeker, dat de

Engelschen goede leerlingen waren, en al spoedig hunne leermeesters hebben overtroffen.

Een ander bewijs, dat het gebruik der sterke dranken hier te lande in het laatste gedeelte der 16de eeuw algemeen was, blijkt uit de ordonnantiën van het jaar 1583, waarbij de accijns op den brandewijn voorkomt. Dat het gebruik des brandewijns niets nieuws in dien tijd was, wordt kenbaar door de menigvuldige bepalingen ter voorkoming van smokkelarij, in de ordonnantiën voorkomende, alsmede daaruit, dat van den brandewijn, op jeneverbessen, venkel, anijs en andere kruiderijen overgehaald, als van gewone dranken wordt gesproken.

Naarmate zich de zeevaart, de handel en de fabrijken uit *Vlaanderen* en *Braband* naar *Zeeland* en *Holland*, ten gevolge der oorlogen tegen de *Spanjaarden*, verplaatste, in dezelfde evenredigheid nam het gebruik der sterke dranken toe, en breidde zich het misbruik van dezelve meer en meer uit. Het getal der branderijen wies van jaar tot jaar aan. Vooral vond deze aanwas in de provincie *Holland* plaats. Omtrent de jaren 1670 tot 1680 waren te *Schiedam* 10 tot 12 branderijen gevestigd. Eene eeuw later, in het jaar 1774, beliep dit getal 120; in 1792 220, in 1798 260, en in de geheele provincie *Holland* niet minder dan 400, welke gezamenlijk wekelijks 6400 okshoofden of 38,400 ankers leverden, bedragende in het jaar 332,800 okshoofden of 1996,800 ankers. Van deze werden 1800,000 ankers uitgevoerd en de overige in de provincie *Holland* geconsumeerd. Na het jaar 1803 is het getal der branderijen niet toegenomen; te *Schiedam* bestaan er tegenwoordig niet meer dan 180. Hieruit vloeit echter geenszins voort, dat het binnenlandsch verbruik der sterke dranken zoude verminderd zijn: het tegendeel is waar, en die afneming alleenlijk eer gevolg der verminderde verzendingen naar buitenslands, voornamelijk naar *Amerika*, waar de heilrijke invloed der Matigheidsmaatschappijen eenen belangrijken invloed op het verbruik der sterke dranken uitoefent.

Uit de bovenstaande berekening blijkt, dat de provincie

Holland alleen jaarlijks nagenoeg 200,000 ankers noodig had tot eigen gebruik. Wijlen de beroemde *Utrechtsche* Hoogleeraar VAN GEUNS, die, in zijne verhandelingen over de gezondheid en het leven der ingezetenen, zijne nasporingen bepaaldelijk ook over de sterke dranken uitstrekte, heeft aangetoond en door bewijzen, uit de opbrengst der accijnsen afgeleid, gestaafd, dat de jaarlijksche consumtie in de toenmalige Bataafsche Republiek bedragen heeft 480,000 ankers of 80,000 okshoofden. Door zijne verdere berekening wordt bewezen, dat over de geheele uitgestrektheid der Republiek door vijf man vier ankers sterken drank verbruikt werden. Uit diezelfde berekening zien wij al verder, dat in het jaar 1803 in de provincie *Utrecht* juist tweemaal zoo veel sterke drank verbruikt werd als in het jaar 1750..

Tot beginsel voor zijne berekeningen neemt de Hoogleeraar aan, dat een derde van de bevolking voor kinderen beneden de 14 jaren moet worden afgetrokken; vervolgens nog ruim een derde voor vrouwen en mannen, die geene sterke dranken gebruiken; zoodat iets minder dan een derde der geheele bevolking de verbruikers der sterke dranken zijn. Deze berekening op onze stad toepassende, is gebleken, dat hier een vierde meer per hoofd dan vóór dertig jaren verbruikt wordt. Althans uit de aangiften op 's Rijks- en Stads-kantoren blijkt, dat in het jaar 1835 niet minder dan 145,485 kannen in deze stad zijn verimpost. Deze, verbruikt wordende door 4000 individu's, die men volgens de rekening van Prof. VAN GEUNS, geëvenredigd aan de bevolking, verkrijgt, bewijzen, dat er eén anker per hoofd verbruikt wordt.

Deze berekeningen leveren de overtuigende bewijzen, dat het gebruik der sterke dranken in deze landen niet minder algemeen is dan in andere; dat hetzelve eene schrikbarende hoogte bereikt heeft, en dat onze stad te dezen het erbarmelijke voorregt geniet, andere gewesten en steden zoo niet te övertreffen, althans met de meest consumerende onder dezelve, op zijn minst genomen, gelijk staat.

Het zoude hier de geschikte plaats zijn, in een beredeneerd betoog te treden over den schadelijken invloed der sterke dranken op den mensch in het algemeen, zoowel als in het bijzonder; dan, daar zulks reeds in mijne vroeger hier uitgesprokene verhandelingen geschied is, mag ik mij aan geene herhalingen schuldig maken. Alleen zij het mij vergund, eenige voorbeelden van den verderfelijken invloed der sterke dranken in het groot aan te halen.

Beroemde Geneeskundigen en Geleerden beweren, en gronden hunne berekeningen op hoogst waarschijnlijke beginselen, dat, indien de pest eenmaal in de vijfentwintig jaren hier heerschte, het verlies aan menschen, door haar veroorzaakt, niet grooter zijn zoude, dan door de sterke dranken in een gelijk tijdvak aan de maatschappij wordt toegebragt.

In het jaar 1725 was het getal der geboorten te *Londen* zoodanig verminderd, dat, van regeringswege, een onderzoek naar de oorzaken dezer ontvolking werd in het werk gesteld. Men vond dezelve in het misbruik van sterken drank, en verhoogde, om dit misbruik met zijne gevolgen te beteugelen, de belasting op de sterke dranken. Na het jaar 1758 viel het gunstig gevolg van dezen maatregel niet meer te betwijfelen: het getal der geboorten was tot de natuurlijke verhouding met de bevolking teruggebragt.

Schrikbarend zijn de resultaten, als wij den verderfelijken invloed der sterke dranken op de maatschappij, uit de sterflijsten opgemaakt, in overweging nemen. In die van *Londen* van 1726 tot 1755, loopende alzoo over een tijdvak van dertig jaren, vindt men, dat gedurende dien tijd niet minder dan 2238 menschen onmiddellijk door en in dronkenschap zijn omgekomen. In hetzelfde tijdvak waren door moord, zelfmoord en geregtelijke doodstraffen 2077 gestorven, bijna 200 minder dan het eerste getal. En hoe vele zelfmoorden, moorden en de doodstraf berokkenende misdrijven zullen nog wel op rekening van het misbruik van sterken drank en dronkenschap moeten gesteld worden!

Te *Petersburg* gaf een pachter van het brandewijnmonopolie, waarmede hij eene zeer goede rekening ge-

maakt had, in het jaar 1779, uit erkentelijkheid, een feest aan den geringen volksstand, met dat ongelukkig gevolg, dat de gasten door den overvloed van brandewijn spoedig beschonken en met elkander handgemeen werden; velen werden doodgeslagen, velen stierven door dronkenschap op straat, en een niet minder groot aantal, beschonken op straat in slaap gevallen, kwam door koude om. Dit feest van den edelmoedigen pachter kostte aan 635 menschen het leven.

Hiermede aan het einde van het eerste gedeelte mijner verhandeling gekomen zijnde, zal ik tot het tweede overgaan, en trachten aan te wijzen de maatregelen, tegen de uitbreiding van het gebruik der sterke dranken genomen; de verbod- en strafwetten, tegen derzelver gebruik en misbruik in onderscheidene landen vastgesteld.

Men heeft de vraag geopperd, of het wel geoorloofd ware, den mensch in het gebruik van sterke dranken door strafwetten te beperken. Onze beroemde VAN GEUNS antwoordt op deze vraag, dat het niet waarschijnlijk ware, dat het kwalijk toegepaste denkbeeld van vrijheid in den burgerstaat steun of bescherming vinden zoude. Men kan hier bijvoegen, dat het denkbeeld van onwettigheid der straffen tegen dronkenschap en dronkaards alleenlijk door eenen boozen Geest of in het brein van eenen menschenhater kan uitgebroeid zijn.

Dronkenschap is eene der verderfelijkste ondeugden der menschen, in maatschappijen vereenigd. Niemand zal tegenspreken of ontkennen, dat het eene groote misdaad is, waaraan zich de dronkaard schuldig maakt. Hij verdooft de edelste gave, door God aan den mensch gegeven, het verstand en de rede; hij schudt de menschheid uit, en daalt af tot het redelooze vee. In alle welgeordende Staten bestaan strafwetten tegen giftmengers, kwakzalvers, tegen bedrog in den verkoop van levensmiddelen, tegen den invoer van verbodene goederen uit plaatsen, waar besmettende ziekten heerschen, tegen woekeraars, en tegen zoo vele andere zedelijke misdrijven. Niemand zal echter de dwaze stelling verdedigen, dat daarmede de vrijheid in

den burgerstaat te kort zoude gedaan worden. Alle strafwetten, wel is waar, beperken de vrijheid; maar van wien? Van den boosdoener. Tot wat einde? Om van het misdrijf af te schrikken, en het algemeen tegen ondeugden in veiligheid te stellen. Waarom zouden geene pogingen mogen aangewend worden, om juist die bron te stoppen, uit welke het meeste kwaad opwelt? Wat heeft het tot hiertoe geholpen, en wat zal het voor het vervolg uitrigten, wanneer men alleen aan de zedepredikers de taak overlaat, hunne stemmen tegen de grootste ondeugden te verheffen, en alles van den goeden wil der menschen verwacht, zonder dat de regeringen, de justitie, de politie, eene krachtdadig medewerkende hand bieden?

Het is deze wetteloosheid niet alleen, waardoor de maatschappij schade lijdt, en de dronkenschap, zoo al geene bescherming, althans eene oogluikende toelating ondervindt. Grooter is het nadeel, dat de gewoonte der zamenleving te weeg brengt. Terwijl deze de dronkenschap behoorde te verachten, en den dronkaard van het gezellige verkeer uit te sluiten, ziet men veelal het tegendeel plaats grijpen. Men beschouwt de dronkenschap als eene aardigheid, en den beschonkene als een voorwerp van vermaak. Anderen gaan nog verder: zij kennen geene gezellige genoegens, zoolang zij hun verstand niet door dronkenmakende dranken bedwelmd en in verwarring gebragt hebben. Hoe vaak moet men niet het stuitende gezegde hooren: »Wat hebben wij een pleizier gehad! »Wij waren zoo dronken, dat wij elkander niet meer zien »konden en niet wisten, waar wij waren." De schandelijkste en schaamteloosste voorvallen bij drinkgelagen worden nog veelmalen en lang daarna als schuldelooze grappen aan den man gebragt.

Men behandele de dronkenschap ligtvaardig, als eene vergeeflijke zwakheid van den mensch; — men dulde den dronkaard in alle maatschappelijke betrekkingen; late hem ambten bekleeden, waarin hij tot eene satyre van zijnen stand wordt; — men verontschuldige zijne verkeerdheden, zijne daden van willekeur, de mishandelingen, die

hij anderen aandoet, — omdat dezelve in dronkenschap gepleegd werden: de ondervinding zal doen zien, dat in zoodanige maatschappijen alle vermaningen tot handhaving der goede zeden nutteloos zijn; dat de goede vruchten van eene doelmatige opvoeding der jeugd verloren gaan, en alle ondeugden den hoogsten trap bereiken. Men zal dan eene voorspelling van den toestand der zaken in het jaar 2025 zien verwezenlijkt. Daarin luidt het onder anderen: »Men zal, om de natuurlijke vrijheid in den burgerstaat »niet te kort te doen, alleen de verstandige lieden op- »sluiten; en aan den grooten hoop van dwazen onbe- »perkte vrijheid laten. Men zal de dieven niet meer straf- »fen, maar wel de botterikken, die zich laten bestelen; »opdat de schranderheid van het volk op alle mogelijke »wijze worde aangekweekt. De grootste dronkaards zul- »len de bekwaamste en meest bevattende mannen zijn; »alleen dronkenschap zal als aanbeveling gelden, om amb- »ten en bedieningen te mogen vervullen. — Men zal »niet, gelijk de *Germanen* deden, de zaken in de raads- »vergaderingen eenmaal nuchteren en eenmaal beschon- »ken, maar tweemaal beschonken zijnde behandelen. »Vooral zal het strafbaar zijn, aan eene oude gewoonte »te herinneren, waarbij de besluiten, in vergaderingen »genomen, onderscheiden werden in zulke, welke des »morgens, en in zulke, welke des namiddags genomen »waren. De eerste droegen den naam van morgenspraken »en hadden kracht van wet, omdat men aannam, dat de- »zelve met nuchteren zinnen waren tot stand gekomen; »hetwelk zelden het geval zijnde met de namiddagsbeslui- »ten, aan deze de kracht van wet deed betwisten."

Met de algemeen verkregene kennis van de menschelijke neigingen, begeerten en hartstogten verdraagt zich de stelling niet, dat de mensch geen' steun voor zijne zedelijkheid en deugd buiten zich zoude behoeven. Godsdienst en pligtbesef zijn voor vele menschen niet genoeg, om hun afschrik van de ondeugd in te boezemen. Hunne grove zinnelijkheid kent geene straffen, die niet met ligchamelijke kastijding en smart gepaard gaan. De dronkaard be-

hoort gewoonlijk tot die, alleen voor de bevrediging hunner zinnelijke behoeften levende wezens, tot die ruwe egoïsten, voor welke zedelijkheid en deugd woorden zonder beteekenis zijn. Waarom zoude men voor dezen niet even goed eenen steun in strafwetten kunnen vinden, ter beteugeling van hunne neiging, om zich aan dronkenschap over te geven? De ondervinding, door de criminele regtspleging verkregen, levert de onwederlegbare bewijzen, dat het menschkundig gehandeld is, de ondeugd door strafwetten te beteugelen, en dat menig eene misdaad achterwege blijft, alleen uit vreeze van door de straf te zullen getroffen worden.

Het zij intusschen verre van mij te beweren, dat de dronkenschap alleen door ligchamelijke kastijdingen zoude moeten gestraft worden. Integendeel houde ik het daarvoor, dat de geesel der satyre, beschimping en minachting, dáár, waar het zedelijk gevoel niet geheel is uitgebluscht, meer dan ernst en gestrengheid vermogen. De welaangebragte satyre verbetert dikwijls het hart; de straf vaak alleen den uitwendigen schijn.

Wanneer men de geschiedenis raadpleegt, dan vindt men, dat de maatregelen, ter beteugeling van het misbruik der sterke dranken bij de hand genomen en in het werk gesteld, tot drie afdeelingen kunnen gebragt worden, als, in de eerste plaats, verbod en straffen; ten andere, minachting van den dronkaard; en ten derde, vrijwillige Matigheidsvereenigingen of Maatschappijen.

De Geneeskundigen hebben onafgebroken tegen het gebruik en misbruik der geestrijke en dronkenmakende dranken geijverd. Zij hebben niet opgehouden, van de vroegste tijden af aan tot op den tegenwoordigen tijd, hunne stemmen te verheffen, en de nadeelige gevolgen aan te wijzen, welke daaruit voor de menschelijke maatschappijen in het algemeen, voor iederen stand, voor ieder huisgezin en voor iederen mensch voortvloeijen. De geleerden, welke de geneeskundige staatsregeling en politie tot onderwerpen hunner nasporingen kozen, hebben de noodzakelijkheid van wetten tegen het onbeperkt gebruik van sterke

dranken en dronkenschap bij de besturen aangedrongen. De geregtelijke Geneeskundigen hebben zich met de zorgvuldigste naauwgezetheid bevlijtigd, het gewigtige vraagstuk op te lossen, in hoe verre, namelijk, beschonkene personen, eene misdaad plegende, verschooning verdienden, uit hoofde van den bewusteloozen toestand, waarin zij dezelve volvoerden? of zoodanig een misdadiger, gelijk anderen, zonder eenige toegevendheid moest gestraft worden, dan wel, of er, daar de dronkenschap reeds eene misdaad op zichzelve is, geene verzwaarde straffen op misdrijven, in dronkenschap gepleegd, moeten toegepast worden?

Het onderzoek naar en de ontwikkeling van de verschillende wijzen, waarop deze onderwerpen behandeld zijn, behoort niet tot ons onderwerp, en zoude verwijdering van het doel ten gevolge hebben, indien ik mij daarmede wilde bezig houden.

Zoowel in deze als in de vorige eeuw waren vele geleerden van meening, dat het stoken van sterke dranken moest beperkt, de verkoop op alle mogelijke wijzen bemoeijelijkt, en zoowel door goede politiewetten, als door hooge belastingen, tegengegaan worden. Onze geleerde VAN GEUNS was mede een voorstander dezer denkbeelden. Anderen wilden den verkoop der sterke dranken naar de apotheken teruggebragt, en ze als geneesmiddelen beschouwd en behandeld hebben; vertrouwende, dat de Heeren Apothekers, door de vast te stellen prijzen, met naauwgezetheid zouden zorg dragen, dat hunne begunstigers zich in de apotheek geen roes dronken.

De oudste bekende volken beschouwden de dronkenschap als een groot en afzigtelijk misdrijf; zij verachtten en straften den dronkaard. Te *Sparta* werden de beschonkenen op heeter daad gestraft en verbannen; zelfs de Bacchusfeesten maakten op deze wet geene uitzondering. Van de oude *Indianen* wordt verhaald, dat zij eene wet hadden, die aan de vrouwen veroorloofde, hare mannen, beschonken zijnde, te dooden; zelfs de Koning was van deze wet niet uitgesloten: de vrouw, welke hem in zulk

eenen toestand doodde, ontving een geschenk en de hand des troonopvolgers. Die goede oude tijden waren dan toch ook wel eens booze tijden. Gelukkig ten minste voor vele mannen, dat deze wet thans niet bestaat!

Bij de andere *Grieksche* volken werd de dronkenschap almede zwaar gestraft. Te *Athene* werd een *Archont* (zoo veel als eerste overheidspersoon,) wegens die misdaad ter dood gebragt. Bij anderen bestond eene wet, dat misdrijven, in dronkenschap gepleegd, dubbel moesten gestraft worden. Bij de *Romeinen* mogten de mannen vóór hun 30ste jaar, en de vrouwen levenslang geen wijn drinken, behalve alleen op de groote offerfeesten. De dronkenschap was bij hen eene zoo gehate ondeugd, dat vrouwen, die zich daaraan schuldig maakten, met den dood gestraft werden. Ook wil men de gewoonte, de vrouwen met eenen kus te begroeten, uit deze wet afleiden: zoo doende toch ontdekte men op eene listige wijze, of zij ook drank gedronken hadden. Nu, dat waren dan toch ook regte JUDAS-kussen!

Aan de *Karthaagsche* veldheeren was het gebruik van wijn verboden. Bij het aanvaarden van hun bevelhebberschap moesten zij met eede bezweren, geen' wijn te zullen drinken, zoolang hetzelve duurde.

In de verzameling van de wetten der *Romeinsche* Keizers na de aanneming van het Christendom worden geene wetten tegen de dronkenschap gevonden. KAREL DE GROOTE was de eerste, die er straffen tegen vaststelde. Zijne opvolgers maakten bij herhaling verbod- en strafwetten tegen dronkenschap en dronkaards. Onder de bepalingen, daarin voorkomende, verdient opmerking, dat het toedrinken strengelijk verboden was, en zelfs dan, wanneer het slechts door gebaren geschiedde, met een pond penningen moest gestraft worden.

In den loop der 16de eeuw werden de branderijen in onderscheidene Staten van *Duitschland*, in *Zweden* en *Frankrijk* verboden. In de meeste Staten mogten de tappers en herbergiers geene drinkgelagen zetten, en het was hun alleen geoorloofd naar buitenshuis te verkoopen. Eeni-

ge dier verbodswetten leveren belangrijke bijzonderheden op, en verdienen eene korte vermelding. In het jaar 1582, en bij herhaling in 1605, werd de brandewijn te *Frankfort aan den Main* verboden, en wel op klagten, door de barbiers ingediend: »dat de destijds plaats hebbende groote sterfte aan het gebruik des brandewijns »was toe te schrijven."

In de strenge strafwetten van FRANÇOIS DEN I, Koning van *Frankrijk*, tegen de dronkenschap, komt voor: »dat »ieder zijner onderdanen, wie hij ook zijn mogt, die be»schonken mogt gevonden worden, terstond met gevange»nis bij water en brood gestraft, en in geval van herhaling »met roeden zoude gegeeseld worden. De misdrijven, in »dronkenschap bedreven, zouden niet verschoond, maar »eveneens als bij andere misdadigers gestraft worden; ter»wijl bovendien, naar goedvinden van den regter, nog »eene verzwaarde straf wegens de dronkenschap kon wor»den opgelegd." — De verordeningen van het Parlement van *Parijs*, 12 Jan. 1672, houden in: »dat niemand op »verbodene uren eene tapperij mogt binnentreden." Aan alle ambtenaren was verboden, tapperijen of herbergen te houden, dezelve te bezoeken of daarin regtzittingen te doen plaats vinden, alles onder vastgestelde straffen, en, in geval van herhaling, met verlies van ambt of bediening.

Het Parlement van *Dyon* gebood, 12 Julij 1718, dat geene gehuwde personen, hunne kinderen noch dienstboden, tot op een uur afstands van hunne woningen, tapperijen of herbergen mogten bezoeken, op straf van 50 *Fransche* ponden voor iedere overtreding. Tevens werd bepaald, dat contracten, gesloten met onkosten in herbergen, van verbindende kracht noch waarde zouden zijn.

Bij de *Fransche* wetgeving had men destijds het beginsel aangenomen, dat de herbergen alleen voor reizende lieden en voor vreemdelingen bestonden, maar niet voor de ingezetenen, die, ten hoogste genomen, de vrijheid hadden, den wijn, dien zij in hunne huizen wilden drinken, van daar te laten halen. Geldboeten en lijfstraffen waren daarbij met geene karige hand uitgedeeld.

Heilrijk waren de gevolgen dezer verordeningen voor de *Franschen*. Ook thans nog is de dronkenschap in *Frankrijk* eene betrekkelijk zeldzame ondeugd. Vele reizigers verzekeren, op hunne togten door dit uitgestrekte rijk, slechts zelden eenen beschonkene ontmoet te hebben. — In eenige kantons van *Zwitserland* werden de drinkebroêrs niet alleen gevangen gezet, maar hun tevens het gebruik van wijn voor den tijd van een jaar ontzegd. Deze konden geen verlof erlangen, om weder wijn te drinken, dan nadat zij de toestemming van al de kantons verworven hadden. — In het jaar 1695 verzochten de Stenden van *Osnabrug* aan de regering, dat het stoken en verkoopen van brandewijn mogt verboden worden. Onder meer andere drangredenen werd ook deze gebezigd: »opdat het vernuft (*Witz*) der *Osnabruggers* niet mogt verdronken worden!"

Eene belangrijke verordening verscheen in het jaar 1691 in het Hertogdom *Brunswijk-Lunenburg*, waarin voorkomt: »dat de verkoopers van brandewijn en andere sterke »dranken voor niet meer dan voor zeven centen *Franschen* »of *Rijnschen* brandewijn, en voor niet meer dan voor »zes centen gewonen brandewijn, aan éénen persoon »schenken of tappen mogten, op eene boete van *f* 36-:, »waarvan een vierde ten voordeele van den aanbrenger »strekte. Het borgen van brandewijn was verboden. En, »bij klagten wegens schuldvorderingen, mogten de regt»banken aan den schuldeischer niet meer dan 1 Rthl. voor »brandewijn-schulden toewijzen. De politie moest de »tapperijen dikwijls visiteren." Later werden deze wetten, in het jaar 1736, door Koning GEORGE hernieuwd en nog bijgevoegd: »de dronkenschap zal met drie dagen gevan»genis bij water en brood, en in geval van herhaling, »crimineel met dwangarbeid en tuchthuis gestraft worden." Ook werd te *Brunswijk* aan iemand, die in en door dronkenschap stierf, eene eerlijke begrafenis geweigerd.

FREDERIK, de groote Keurvorst en eerste Koning van *Pruissen*, die de uitgezochtste en schoonste lijfwacht van alle *Europesche* Vorsten had, ontdekkende, dat zijne lie-

den zich aan het gebruik van sterken drank overgaven, vaardigde een streng verbod daartegen uit, met dat gevolg, dat zijne steeds nuchtere lijfwacht de schoonste en dapperste van *Europa* bleef.

In *Pruissen* werd in 1718 eene strenge wet tegen dronkenschap en het toedrinken uitgevaardigd. Manslag en andere zware misdaden, in dronkenschap gepleegd, mogten, volgens die wet, niet verontschuldigd, maar moesten integendeel zwaarder gestraft worden, opdat elk en een iegelijk tot de overtuiging mogt komen, dat de dronkenschap geene der geringste oorzaken van de misdaad was geweest. Geld- en gevangenisstraffen werden verzwaard, de doodstraf met het zwaard in die met den strop; die met den strop in die met het rad verwisseld, en die van het rad eindelijk scherper gemaakt, zoo vaak de misdaad in dronkenschap was bedreven. — Süszmilch, de deugdzame en godsdienstige Schrijver over de goddelijke orde, wil de dronkenschap met infamie gestraft hebben.

Bij ons schijnen geene strafwetten tegen de dronkenschap en het misbruik van sterken drank bestaan te hebben, althans voor zoo verre ik heb kunnen opsporen. Alleenlijk vindt men, dat in de jaren 1771 en 1772 het gebruik van koorn in de branderijen werd verboden, wegens het groote gebrek aan levensmiddelen, dat ten gevolge van misgewas in bijna alle landen van *Europa* heerschte.

Reeds te veel van het geduld mijner geachte Hoorders en Hoorderessen gevergd hebbende, door opsomming der verbods- en strafwetten tegen dronkaards en dronkenschap, besluit ik dit gedeelte mijner rede. Er zijn ook bewijzen genoeg geleverd, zoo ik meen, dat de wetgevers geoordeeld hebben, dat, van alle ondeugden der onmatigheid, er geene is, die zoo veel en zoo groot nadeel aan de maatschappij in het algemeen en aan den mensch in het bijzonder veroorzaakt, als het misbruik van dronkenmakende dranken, en dat het afzigtelijke van dit misdrijf niet genoeg ten toon gesteld en door strenge straffen kan geweerd worden.

Dat de beschonkene door zijne walgelijke gebaren, door zijn redeloos gesnap, door dwaasheden in al zijne handelingen afschuw en verachting inboezemt, behoeft geen betoog. Men beschouwe hem op straat, ten doel eener woeste straatjeugd. In gezelschappen en in iedere andere betrekking verwekt hij afschuw en verachting, waarvan ter waarschuwing van anderen een nuttig gebruik kan gemaakt worden. In de gewoonte der *Spartanen* vinden wij te dezen een leerzaam voorbeeld. De regering van *Sparta* had het gebruik ingesteld, om van tijd tot tijd voorbedachtelijk eenige slaven overmatig te laten drinken, en ze dan, wanneer ze beschonken waren, in de eetzalen der jeugd te brengen, om hen, door hunne dwaasheden, bespottelijke gebaren, door het stameren en zingen of liever bulken van liederen, en door al hunne handelingen, aan de aankomende burgers van den Staat, tot waarschuwing tegen de ondeugd der dronkenschap, als afschuwwekkende toonbeelden, voor te stellen.

Plato stelde de *Cyrcensen*, die overmatige drinkers waren, ten toon. Toen zij hem verzochten, hun wetten te geven, antwoordde hij: »uwe kwade neiging is met »goede wetten niet overeen te brengen."

Een beroemd buitenlandsch onderwijzer, door zijne schriften over de opvoeding ook bij ons gunstig bekend, had de gewoonte, op *Spartaansche* wijze, zichzelven aan zijne kweekelingen ter waarschuwing ten toon te stellen. Hij had het ongelukkig zwak, zich enkele malen, bij voorkomende gelegenheden, aan dronkenschap schuldig te maken. Wanneer dit had plaats gehad, verscheen hij den volgenden morgen haveloos, morsig en beslijkt onder zijne leerlingen, hun vermanende de oogen op hem te vestigen, het schandelijke zijner ondeugd in hare geheele afschuwelijkheid te beseffen, en in hem een waarschuwend voorbeeld tegen de ondeugd der dronkenschap te aanschouwen; daarbij dankbaar te erkennen de groote verpligtingen, welke zij hadden aan een verbeterd onderwijs, waardoor aan hunne opvoeding eene edeler, meer doelmatige leiding werd gegeven. Hij stelde hun voor, hoe de verachtelijke

toestand, waarin zij hem nu zagen, alleen aan de min goede opvoeding, die hij had genoten, en aan de slechte gewoonte, die in zijne jeugd heerschte, om een' roes als eene aardigheid te beschouwen en zonder roes geene vermaken te kennen, moest worden toegeschreven.

Naar het mij toeschijnt, behoorde ieder onderwijzer van de gelegenheid, die zich niet zelden aanbiedt, gebruik te maken, om aan zijne leerlingen het walgelijk gedrag van eenen beschonkene tot waarschuwing doelmatig voor te stellen. Waarschijnlijk zoude daarmede veel gewonnen worden, althans meer dan door de wijze, waarop de dronkaards in de schouwburgen ten tooneele gevoerd worden, namelijk om des vermaaks wille, en meer geschikt om tot navolging op te wekken dan om van eene ondeugd af te schrikken.

Eindelijk komen wij dan tot het laatste gedeelte dezer rede, namelijk tot de vrijwillige vereenigingen tot matigheid.

Voor zoo verre mij bekend is, behoort hiertoe, en wel in de eerste plaats, het verbond, door den Graaf VAN DIEDERICHSTEIN in het jaar 1517 opgerigt, waaraan bijna de geheele Adel van *Oostenrijk* deelnam. In aanmerking genomen hebbende, dat de onderscheidene verbods- en strafwetten niet toereikende waren om doel te treffen, verbonden zich deze Edelen, het vloeken, het overmatig drinken, maar vooral ook het toedrinken achterwege te laten en af te schaffen.

Iets later werd de orde van den gouden Ring in de *Palts* gesticht. Bij de opneming in de orde, ontvingen de Ridders eenen gouden ring en leiden de gelofte af, niemand te zullen toedrinken, en aan niemand het toedrinken te beantwoorden.

Het derde verbod van dien aard werd ten jare 1600 door den Landgraaf MORITZ VON HESSEN gesticht, onder de benaming van de Matigheidsorde. Het reglement bevat 15 artikelen, uit welke ik hier het voornaamste zal laten volgen.

De allezins merkwaardige aanhef van het reglement luidt aldus: »Wij doen elk en een iegelijk weten, dat op de

tegenwoordige bijeenkomst der Vorsten te *Heidelberg*, tot verhoeding van overmatig drinken, alsmede van andere onbehoorlijke handelingen, welke zoo ligt ten gevolge van onmatig drinken plaats grijpen, maar bijzonder ter eere Gods, die geboden heeft zich voor onmatig eten en drinken te hoeden, voorloopig voor twee jaren een verbond is gesloten. De Ridders verbinden zich, gedurende twee jaren, zich niet dronken te drinken, onverschillig met wat drank het ook zijn moge; zoo ook, om niet meer dan zeven ordebekers bij iederen maaltijd te ledigen." (Hoe groot die bekers waren, wordt niet opgegeven. Waarschijnlijk, echter, de toenmalige tijden in aanmerking nemende, waren zij niet van het kleinste gehalte.)

De Ordebroeders mogten niet meer dan twee maaltijden in de vierentwintig uren houden. Hiervan waren uitgezonderd de soep, tusschen de twee maaltijden en het avondbrood, waarbij geen wijn mogt gedronken worden.

De Ridders hadden de vrijheid, bij de soep en bij het avondbrood wijn te drinken, mits dezelve van de 14 bekers voor de twee maaltijden werden afgetrokken.

Opdat niemand over dorst mogt klagen, zou het ten allen tijde vrijstaan, bier, minerale wateren, gewoon water, limonade en dergelijke onschuldige dranken te drinken, alles zonder onmatigheid.

De brandewijn, de *Spaansche*, de *Italiaansche* en de witte wijnen waren verboden, alsmede de dronkenmakende bieren. Wanneer echter eenig lid der orde een' sterken lust tot dergelijke dranken kreeg, mogt hij niet meer dan éénen beker daarvan ledigen, en moest daarvoor een aan de sterkte van den wijn geëvenredigd getal van de 14 bekers worden afgetrokken. Brandewijn mogt nimmer gebruikt worden.

De zeven bekers, voor eenen maaltijd bepaald, mogten niet in eene of twee teugen geledigd worden; maar men moest ten minste driemaal daarover drinken.

De wijn mogt niet van den eenen tot den anderen maaltijd bewaard, en dan in eens gedronken worden.

Alle overtredingen moesten aan den Stichter en Patroon

der orde kenbaar worden gemaakt. De overtredingen werden op driederlei wijzen gestraft. De grootste straf was, om gedurende een jaar noch te paard noch te voet een ridderspel bij te wonen. De tweede of gemiddelde straf was, om gedurende den tijd van het verbond geen' wijn te drinken. De derde of de geringste straf ontnam aan den overtreder zijne twee beste paarden of *ƒ* 300.

Het toedrinken aan anderen en het bescheid doen was geheel verboden. Ook waren de Ridders verpligt, zulks aan anderen te beletten.

Uit het bijgebragte blijkt, dat de Matigheidsgenootschappen van onzen tijd, die reeds zulke groote en voortreffelijke uitkomsten in *Amerika*, *Engeland* en *Schotland* opleveren, geene geheel nieuwe inrigtingen, geene vindingen van onze dagen zijn; dat soortgelijke vereenigingen, die, alhoewel met meer vrijheid ten aanzien van het gebruik des wijns verbonden, den brandewijn streng verboden, reeds in de oudheid bestonden. Hoe wenschelijk zoude het zijn, dat de Matigheidsgenootschappen zich over de geheele aarde uitbreidden; dat dus ook de pogingen, door eenen edelen menschenvriend in de *Nederlanden* reeds aangewend, bijval mogten vinden en spoedig doel treffen, opdat het misbruik van sterken drank bij onze landgenooten beteugeld, en, kan het zijn, geheel afgeschaft worde, en alzoo welvaart en geluk de plaats innemen der ziel en ligchaam verwoestende ellende, onafscheidbaar met het misbruik der sterke dranken verbonden!

DE OPGRAVING VAN HET LIJK VAN NAPOLEON.

(Volgens echte Bescheiden.)

Het is bekend, hoe Keizer NAPOLEON op het Eiland *St. Helena* den eindpaal van zijne aardsche loopbaan vond. Men scheen echter, na den dood van den man, bij zijn leven zoo zeer gevreesd, nog bezorgd te zijn, dat de wereld door zijne overblijfsels zoude kunnen verontrust worden. Er zijn althans geene geringe voorzorgen genomen, dat het gebeente van NAPOLEON niet de prooi wierd van den eersten den bes-

ten gelukzoeker, die, om welke reden dan ook, zou trachten zich van hetzelve meester te maken. Hiervan getuigt de bezorging van het graf, tot welks opening zoo veel arbeid en tijd moesten besteed worden. Het cement, tot het metselwerk gebezigd, is stellig van eene betere gehalte geweest, dan het hier te lande in der tijd bij wijze van dwangmiddelen gebezigde!

Nagenoeg twintig jaren mogten de overblijfsels van eenen man rusten, die bij zijn leven aan zoo velen zoo weinig rust gegund had en zoo velen tot een' schrik geweest was.

Hoe men over NAPOLEON moge denken, hoe hij vooral door het nageslacht zal beoordeeld worden, (bij den *Nederlander* kan dat oordeel wel niet twijfelachtig zijn) in de wereldregering bekleedt hij eene plaats, uit welke hij door geene redeneringen kan verdrongen worden. Gedenkwaardig zal dus altijd het Eiland blijven, waar de man des gewelds tot eene zekere werkeloosheid gedwongen werd; waar de beheerscher van zoo velen bukken moest voor den wil van den Beheerscher des grooten Heelals.

De zonderlinge lotwissel van dien buitengewonen man bij zijn leven heeft ook daarin na zijnen dood nog verandering gebragt. Aan zijn overschot zou niet de rust des grafs ten deel vallen; de man, bij zijn leven vergood en gevloekt, zou na zijnen dood aanvankelijk wederom vergood worden; — een sluijer bedekt nog, wat er misschien eens met deze asch kan gebeuren. De vergode HENDRIK IV en de aangebeden TURENNE, wat is niet derzelver overblijfsels wedervaren, toen een teugelloos graauw de graven van *St. Denis* met de woede der Kannibalen openbrak en verbrijzelde! (*)

Terwijl zelfs in *Frankrijk* de nagedachtenis van NAPOLEON door velen nog gevloekt werd, verhieven zich echter niet weinige stemmen om hem te vergoden. Het was dezen niet genoeg, NAPOLEON in het aandenken te doen voortleven; zijne plaats was hem trouwens ook te wèl in de Geschiedenis verzekerd, om ooit uit haar te kunnen verdwijnen; maar het lag verder in het plan van sommigen, de herinneringen aan NAPOLEON op te wekken en te verlevendigen, door zijn lijk uit het stille graf op te eischen en dit op het woelig tooneel des levens te vertoonen, om..... De wegen des

(*) *De Abdij van St. Denis te Parijs. Vaderl. Letteroef.* voor 1840. N°. XI. Meng. bl. 548.

Heeren zijn echter niet die der menschen. Wie weet, wat de Geschiedenis van onzen tijd nog eens met betrekking tot het doel dezer opgraving aan het licht zal brengen? Eene vergoding der overblijfsels van NAPOLEON, bij wijze van herinnering zijner groote daden, (*) was gewis niet het eenige doel van een zichzelf verheffend Egoïsmus. Wat hiervan zij, het *Fransche* volk, of liever het Ministerie, of wel hij, die aan het hoofd van hetzelve stond, wenschte het stoffelijk overschot in het midden van *Frankrijk* te bezitten; het *Engelsche* Ministerie, welligt ook niet zonder geheime bedoelingen, gaf gereedelijk aan dit verlangen toe, en er werd tot de teruggaaf en overneming van het lijk van NAPOLEON besloten.

Het kan niet onbelangrijk geacht worden te vernemen, hoe, te midden van zoo vele toebereidselen, om het lijk van NAPOLEON te gaan afhalen en overnemen, er ook aan gedacht werd, om Geneeskundigen te raadplegen, omtrent de voorzorgen, welke konden en moesten genomen worden, zoo wel bij de opgraving van het lijk, als gedurende deszelfs overtogt.

Tot dit einde werd eene Commissie uit den Gezondheidsraad (*Conseil de Salubrité*) door den Minister van Binnenlandsche Zaken benoemd. De werkzaamheden dezer Commissie moesten met grooten spoed verrigt worden; want, den 2 Junij bij den Minister geroepen, moest zij in den kortstmogelijken tijd haar berigt uitbrengen, hetwelk den 5 Junij plaats had. Zij bestond uit de Heeren BOUTRON, D'ARCET, PELLETIER en OLLIVIER (*d'Angers*), die de werkzaamheden van *Rapporteur* op zich nam. Wij zullen een en ander uit dit niet onbelangrijk berigt mededeelen.

Alvorens eenig oordeel te vellen, vond de Commissie noodig, eenige inlichtingen in te winnen, wat er na den dood van den Keizer had plaats gehad. De bekende getrouwe kamerdienaar van NAPOLEON werd tot dit einde door de Commissie geraadpleegd. Uit diens mededeeling bleek, dat

(*) Niet alleen met betrekking tot NAPOLEON, maar desgelijks uit andere oogpunten, is een der aandacht overwaardig woord gesproken door den Eerw. J. BOEKE, *over het ongepast en overdreven vereeren van menschen, als een kenmerk van onzen leeftijd.* *Vaderl. Letteroef.* voor April 1841. No. IV. Meng. bl. 161.

de borst- en buikholte door Doctor AUTOMARCHI geopend waren. Beide deze holten waren, na uitneming van hart en maag, weder gesloten. Het lijk was niet gebalsemd, maar na deze kunstbewerking aangekleed met de uniform der Jagers te paard van de oude Garde. Van den 6 op den 7 Mei was het lijk op een paradebed ten toon gesteld. Den 7 des ochtends verspreidde het reeds eene doodlucht. Het was nog dienzelfden avond in eene kist van blik, gevoerd met witte zijde, gelegd; het hoofd rustte op een kussen van dezelfde stof. In deze kist was ook geplaatst de maag en het hart, elk afzonderlijk in eene welgesloten zilveren vaas, gevuld met wijngeest. Deze eerste kist was, na naauwkeurig gesoldeerd te zijn, in eene tweede looden kist gezet, waarvan desgelijks alle naden met zorg gesoldeerd werden. Eene derde van acajouhout ter dikte van 18 m. m. ontving beide, en werd met schroeven gesloten. Onverwijld na den dood van NAPOLEON was door den Gouverneur Sir HUDSON LOWE last gegeven tot het metselen van eenen grafkelder ter diepte van 2 tot 3 meters, ter breedte van een meter en vijfentwintig centimeters. Het graf was met eene dikke rollaag gesloten, op omtrent een meter afstands van den bodem, en verder toegemetseld.

Het viel der Geneeskundige Commissie moeijelijk, vooraf te bepalen, in welken toestand het lijk van NAPOLEON zou gevonden worden. Indien de kisten behoorlijk gesloten en in dien toestand gebleven waren, kon het lijk in eene soort van Mummie veranderd wezen. Het kon echter ook gedeeltelijk verweekt of vloeibaar geworden zijn. Alles hing af van den toegang der lucht, van den invloed der vochtigheid; het was vooral de laatste, voor welke men beducht mogt zijn, te meer daar het graf eerst na den dood des Keizers gemetseld was.

Wat nu de overneming en vervoering van het lijk betrof, bepaalde zich de Commissie tot een tweeledig voorstel. Indien de kist, waarin het lijk gelegd was, kon overgenomen worden, zonder voorafgaande opening, zou het voldoende zijn, deze in eene kist van gegoten lood, in hetwelk niet zoo ligt scheuren ontstaan, te plaatsen, welke dan wederom in eene ebbenhouten kist zou gezet worden. Moest daarentegen het lijk vooraf herkend worden, dan kwam het er vooral op aan, dat het onderzoek, of het voorhanden lijk wezenlijk dat van den voormaligen Keizer was, met den

meesten spoed bewerkstelligd wierd. Hoe korter de overblijfsels aan den invloed der lucht werden blootgesteld, des te minder zouden zij natuurlijk gevaar loopen verdere verandering te ondergaan.

Bij de opening nu der kist, die plaats moest hebben om het lijk te herkennen, bleek de nuttigheid dezer voorziening. De kist was naauwelijks twee minuten geopend geweest, of de gelaatstrekken begonnen reeds zoodanig te veranderen, dat het aangezigt minder kenbaar werd, terwijl eene voortgaande verandering oogenschijnlijk toenam. Het onderzoek was dan ook binnen gezegd tijdsverloop verrigt, en de kist werd dadelijk wederom gesloten.

Met den Scheepsarts, Dr. REMY GUILLARD zullen wij in geen verder onderzoek treden naar de oorzaken, die de ontbinding van het lijk zoo hadden tegengehouden, dat het nog zoo kenbaar was gebleven als dit nader zal blijken. Als eene der voornaamste oorzaken zal hier echter in aanmerking kunnen komen de zorg voor het naauwkeurig sluiten der kisten, waarin het lijk bewaard is geworden; terwijl ook de zorg, aan het metselwerk van den grafkelder besteed, tot bewaring der kisten, en dus tot behoud van het geheel, niet weinig schijnt bijgedragen te hebben. Slechts een zeer klein gedeelte der buitenste kist was eenigzins aangetast. Dat de grafkelder met zeer veel zorgvuldigheid bewerkt was, kan ook daaruit blijken, dat er vier en een half uur arbeids vereischt werd, om ééne der lagen door te breken.* De werklieden waren met de opening van den grafkelder, om bij de kisten te kunnen komen, bezig van des ochtends half twee tot half tien ure. De Commissarissen konden toen eerst in den kelder dalen, om zich te overtuigen, dat alles ongeschonden was en overeenkomstig de voorhanden zijnde bescheiden.

Nadat de kisten, een voor een, met voorzigtigheid geopend waren, door het wegnemen van elks deksel, kwam men eindelijk op de blikken kist, die een weinig geoxydeerd was. Haar deksel mede doorgesneden en opgeligt zijnde, zag men een bekleedsel of kleed van wit satijn, waarmede het ligchaam van NAPOLEON bedekt was. Dr. GUILLARD rolde het satijn voorzigtig op, van de voeten naar het hoofdeinde, en gedurende nagenoeg twee minuten bleven de overblijfsels van den man, voor wien *Europa* gesidderd had, ontbloot. Met deze werden ook eenige der

versiersels zigtbaar, waarmede men het lijk, als met de laatste overblijfsels eener vroegere hoogheid, omkleed of omhangen had.

Gelijk reeds gezegd is, schijnt de aanvankelijk plaats gehad hebbende ontbinding gestuit te zijn door de voorzieningen, bij het kisten van het lijk genomen. NAPOLEON lag daar voor het oog van den arts, aan wien deze laatste bezorging opgedragen was, zoodanig, dat hij zegt: »Ik herkende hem terstond; zijn ligchaam was zoo wèl bewaard gebleven, en zijn hoofd vertoonde nog zoo veel uitdrukking, dat er niet te twijfelen viel.” Het was echter, alsof alles door een' ligten witte wasem bedekt werd, die van het satijn herkomstig scheen; inzonderheid waren schedel en voorhoofd daarmede overtogen; minder ontwaarde men dien op de handen en teenen. De man, die bij zijn leven zich en anderen zoo weinig rust gegund had, lag in eene gemakkelijke houding met uitgestrekte armen, waarvan de linker echter een weinig gebogen op de dij rustte; de onderste ledematen waren mede een weinig gebogen. Het hoofd rustte op het kussen; de bekleedselen van het voorhoofd waren geelachtig, hard verdroogd; de wangen daarentegen zacht, opgezet en wit. De kin zag blaauwachtig; het scheen of de baard na den dood nog een weinig aangegroeid was. Was dit met de nagels aan de vingers ook het geval geweest? Zij waren wit en lang. De kin vertoonde nog het eigenaardig voorkomen, hetwelk deze bij NAPOLEON had. De oogen, uit welke bij het leven zoo veel vuur geschitterd had, waren gesloten; de neus had aan de zijvleugels een weinig geleden; de gewrichten waren stijf en onbewegelijk; de huid daarentegen scheen niets van hare levendigheid verloren te hebben; dit kon vooral van de handen gezegd worden. Het ligchaam kon gezegd worden over het algemeen beter bewaard gebleven te zijn, dan een gedeelte van de kleeding op sommige plaatsen; de reeds vermelde uniform, donker groen met rood, had de kleur behouden; de epauletten en drie op de borst vastgehechte ordesteekenen waren zwart geworden; de gouden kroon, die boven het officierskruis van het legioen van eer schittert, had haren glans bewaard. De zolen der laarzen waren losgesprongen en deden de bleeke teenen ter wederzijde uitkomen. De dijen werden gedeeltelijk bedekt door den bekenden kleinen hoed. Tusschen de beenen lagen de zilveren vazen, boven eene van welke

een arend gezien werd; zij bevatteden het hart en de maag, en werden niet uit hare plaats genomen.

Twee minuten, op zijn langst genomen, waren toereikende om dit alles op te nemen, volgens het getuigenis van Dr. GUILLARD. De hem getrouw geblevene vrienden mogten nog eens den man aanschouwen, dien zij tot in den dood waren blijven aankleven. Zij hadden den Keizer ter zijde gestaan, toen zijne gelukstar helder over hem scheen; zij verlieten hem bij zijne daling, in het ongeluk, in de ballingschap niet.

De kist werd na dit onderzoek op het naauwkeurigst gesloten, nadat vooraf het satijn, met een weinig creosoot bestreken, wederom over het lijk ontrold was. Zes kisten besloten nu het lijk: eene van blik, twee looden, eene van acajou, eene van ebbenhout; alle werden in eene eiken kist geplaatst: dit geschiedde den 15 Oct. 1840.

De overtogt, de behouden aankomst in *Frankrijk* zijn bekend. De plegtigheden bij de ontvangst zijn beschreven. De optogt, de plaatsing der kist in eene monster-lijkkoets zijn in plaat gebragt. De nieuwsgierigheid van zoo velen is bevredigd. Met belangstelling zeker hebben nog eenige tijden medegenooten den dooden Keizer zien overbrengen naar zijne, gelijk het zich thans laat aanzien, laatste rustplaats, te midden der krijgslieden, wier aanvoerder hij eens geweest is. Is er eenig graf, hetwelk van een' zeldzamen lotwissel getuigt en stof tot nadenken oplevert, het is dit graf.

Is het niet, wanneer men van dit graf op het voorledene terugziet, alsof de Profeet JESAIA ook van onzen tijd gesproken heeft H. X: 13 en 14? Maar ook bij ditzelfde graf ziet men vervuld, wat de Ziener dengenen voorspelde, die eerst den volken tot eene roede zou wezen, maar tegen wien de Heer der heirscharen ook een geesel zou verwekken: »Ziet! de Heer, Heer der heirscharen, hakt de hoog»getopte takken af met schrikbaar geweld; en wat nog »hoog van stam is, wordt afgehouwen, en wat verheven »is, ter aarde geworpen!"

BEETHOVEN
VAN 1770 TOT 1827.

Van al de dichters, die tot heden toe geleefd hebben (en muzikanten en schilders zijn, in den waren zin van het woord, ook dichters) is BEETHOVEN misschien degeen, wiens werken den besten en volledigsten spiegel leveren van zijnen aard en inborst. De voortreffelijkheden en de gebreken van den *kunstenaar*, zijn genie, zijne verhevenheid, zijne stoutheid en onafhankelijkheid, zijne grilligheid, duisterheid en buitensporigheid, zijn evenzeer en in dezelfde mate in den *mensch* weder te vinden. Zijne compositiën zijn steeds als 't ware de getrouwe weêrklanken van zijne gevoelens en gedachten. Is hij gelukkig in liefde of in vriendschap, vol hoop en vol vertrouwen, of wel door verdenking en minnenijd gefolterd, arm, van elk verlaten, moedeloos in het tegenwoordige, bezorgd voor de toekomst,

Steeds is zijn taal gezang,

het is door zijne muzijk, dat hij aan de wereld zijne smart of zijne vreugde openbaart. Om derhalve den *kunstenaar* wèl te verstaan, moet men den *mensch* kennen; om den waren zin zijner werken te vatten, moet men weten, in welke omstandigheden en onder welke indrukken zij geschreven zijn. In één woord, zijne levensgeschiedenis is de beste voorbereidende studie zijner muzijk.

LODEWIJK VAN BEETHOVEN werd, den 17 December 1770, te *Bonn* geboren. Zijn vader was, in hoedanigheid van *tenor*, bij de Keurvorstelijke kapel aangesteld, en zijn grootvader, die insgelijks LODEWIJK heette, had eenige geachte stukken gecomponeerd. (*) Van zijne vroegste kindschheid

(*) »Gij zegt mij," schreef hij in 1826 aan zijnen vriend WEGELER, »dat men mij ergens een' natuurlijken zoon van wijlen den Koning van *Pruissen* genoemd heeft; reeds lang geleden had men mij hiervan gesproken; maar ik heb het vaste besluit genomen, nimmer over mijzelven te schrijven, en op niets te antwoorden, wat over mij geschreven wordt. Ik laat volgaarne aan u over, der wereld de braafheid mijner ouders, en vooral die mijner moeder, bekend te maken."

af liet de jonge LODEWIJK zulk eene ongemeene geschiktheid voor de toonkunst blijken, dat hij nog naauwelijks lezen, schrijven en rekenen kon, op den ouderdom van vijf jaren namelijk, of zijn vader begon zelf zijne muzikale opvoeding; later kreeg hij tot meesters, eerst PFEIFFER, een uitstekend kunstenaar, hoezeer zijn naam weinig bekend geworden is, vervolgens VAN DER EDER, den Organist van het Hof, en eindelijk NEEFE, VAN DER EDER's opvolger, die zijnen kweekeling met de meesterstukken van JAN SEBASTIAAN BACH en van HANDEL bekend maakte. Elf jaren oud, deed BEETHOVEN zich opmerken door de voortreffelijke wijs, waarop hij al de werken der oude meesters op het piano uitvoerde. Reeds beproefde hij, zelf variatiën, cantates en aria's te componeren, die ongelukkiglijk nimmer in druk verschenen zijn. Toen hij zijn vijftiende jaar bereikte, in 1785, benoemde de Keurvorst hem tot Organist zijner kapel; en, ofschoon het tegendeel beweerd geworden is, schijnt het, dat hij dit ambt bij beurtwisseling met zijnen meester waargenomen heeft. De volgende anecdote, welke WEGELER verhaalt, zou, des vereischt, daarvan een genoegzaam bewijs leveren:

In de katholijke kerk te *Bonn* was het de gewoonte, drie dagen lang, gedurende de lijdensweek, de Klaagliederen van JEREMIA te zingen, eene soort van koraal, dat zich tot vier noten bepaalde, waarvan er eene over verscheidene woorden, ja geheele phrasen, herhaald werd, tot dat eindelijk, bij het laatste woord, de zang in het finale overging. Daar gedurende die drie dagen het gebruik van het orgel verboden was, had men in de kerk een piano, om de stem van den zanger te ondersteunen. Toen BEETHOVEN nu eens op zijne beurt de taak had om tot accompagnateur te dienen, vroeg hij aan den zanger HELLER, of deze hem wel zou durven veroorloven, te beproeven, of hij hem van den weg kon helpen en hem den toon kon doen verliezen. HELLER nam de uitdaging aan, want, zeide hij lagchende, hij was zeker van de overwinning. Weldra echter moest hij erkennen, dat hij zich te veel had vertrouwd. De accompagnateur toch begon zoodanig te moduleren, dat de zanger, misleid door de kunstige verbinding der accoorden, het finale niet kon wedervinden. In plaats van over zijne nederlaag te lagchen, was hij dwaas genoeg daarover boos te worden, en zelfs zich er bij den Keurvorst over te gaan beklagen. Die Vorst

vond de hem gespeelde part kluchtig genoeg, maar gebood evenwel den jongen Organist, om voortaan op eene eenvoudiger en min kunstrijke wijs te accompagneren.

Te dien tijde had BEETHOVEN nog geen onderwijs van eenig bijzonder beroemd pianist genoten; ook liet zijn spel, hoe uitmuntend in vele opzigten, uit het oogpunt van kieschheid en van smaak nog veel te wenschen over. Bij eene reis, welke hij met den Keurvorst en deszelfs kapel naar *Mergentheim* deed, had hij het geluk STERKEL te hooren, en maakte zich in weinige uren (?) al de voortreffelijkheden van dien virtuoos eigen. Gedurende dien reistogt kozen de muzikanten, die op een jagt achter den Keurvorst den *Rijn* afvoeren, tot koning zekeren vrij beroemden kluchtspeler, LUCHS genaamd. De nieuwe souverein haastte zich, zijn huis op een' deftigen voet te regelen, en BEETHOVEN, tot *koksjongen* benoemd, ontving daarvan een aanstellingspatent in forma, hetwelk hij sedert, als een aandenken aan dit gelukkige tijdperk zijns levens, zorgvuldig bewaard heeft.

In het volgende jaar, of wel, naar de meening van sommige Schrijvers, in 1790, deed de jonge Organist van *Bonn* eene reis naar *Weenen*, met het eenige oogmerk om MOZART te hooren, aan wien men hem met aanbevelingsbrieven voorzien had. Toen, bij zijn eerste bezoek, MOZART hem verzocht eens te willen spelen, zette hij zich terstond aan het piano, en improviseerde een stuk, hetwelk door den vermaarden componist met blijkbare onverschilligheid aangehoord werd, in de overtuiging, gelijk hij zelf zeide, dat het een van buiten geleerd studiestuk was. BEETHOVEN, wiens eigenliefde hierdoor gekwetst werd, kon zich niet onthouden uit te roepen: »Welnu, geef mij dan zelf een thema, als gij mij niet gelooven wilt." — »Wacht, u zal ik beet hebben!" zei MOZART bij zichzelven, en schreef dadelijk een motief op van eene chromatieke fuga, hetwelk omgekeerd een tegenmotief bevatte voor eene dubbele fuga. BEETHOVEN doorzag de opgaaf oogenblikkelijk; hij bearbeidde zijn motief, welks verborgen zin hij op staanden voet raadde, bijna drie kwartier uurs lang, met zoo veel kracht, oorspronkelijkheid en waar genie, dat zijn verbaasde en gedurig oplettender geworden toehoorder, die naauwelijks zijn' adem durfde laten gaan, zich niet onthouden kon eindelijk op de teenen in een naastgelegen vertrek te sluipen en aan zijne aldaar bijeen zijnde vrienden toe te fluisteren: »Houdt

dat jonge mensch in het oog! Gij zult er te eeniger tijd van hooren spreken.''

Naar *Bonn* teruggekeerd, hervatte BEETHOVEN den loop zijner gewone bezigheden. Alleenlijk, daar zijne ouders geen eigen vermogen bezaten, zag hij zich gedwongen, middelen van levensonderhoud te zoeken. Niettegenstaande den buitengewonen weêrzin, welken hij tegen het geven van onderwijs had, een weêrzin, die met de jaren bij hem gedurig toenam, besloot hij eenige leerlingen aan te nemen. Maar Mevrouw VON BREUNING zelve, de weduwe van eenen Hofraad, die een bijzonder vermogen op zijnen geest verworven had, kon hem niet bewegen, zijne onderwijzerspligten regelmatig te vervullen. Op zekeren dag had zij hem aangespoord, een' zijner kweekelingen, die in het hôtel van den *Oostenrijkschen* ambassadeur, tegenover haar huis, zijn verblijf hield, niet vergeefs te laten wachten. Lang draalde hij, maar ging eindelijk op weg. Toen hij echter voor de deur van het hôtel gekomen was, bezweek zijn besluit; hij keerde naar Mevrouw VON BREUNING terug, en riep uit, zoodra hij haar zag: »O, Mevrouw, wees niet boos, maar het is mij heden onmogelijk die les te geven; morgen zal ik het tweemaal doen.'' In dit huisgezin, hetgeen, behalve de moeder, uit drie zoons en eene dochter bestond, sleet hij de gelukkigste uren van zijn leven. Als vijfde kind in hetzelve ontvangen, sloot hij er eene naauwe vriendschap met een' der zoons, STEPHAN geheeten, als ook met Freule ELEONORE, die sedert aan Docter WEGELER huwde. Aldaar was het, dat hij dien smaak voor letterkunde opdeed, welke hem tot aan zijnen dood is bijgebleven. Eindelijk ondervond hij ook daar, voor de eerste maal, de aandoening der liefde. Het voorwerp zijner min was JOHANNA VON HONRATH, van *Keulen*, eene juffer, die menigmaal eenige weken in het gezin der VON BREUNINGEN kwam doorbrengen. Zij was schoon en lieftallig, bezat eene fraaije stem, en beminde de muzijk met geestdrift. Menigmaal zong zij hem, schertsenderwijs, het bekende liedje voor:

Scheiden, waarlijk, valt niet zoet,
Waar het hart ons blijven doet;
Doch, helaas! ik moet, ik moet.

Zijn gelukkiger medevrijer was Majoor GRETH, van *Keulen*, die het meisje ook werkelijk trouwde.

In 1793 verliet BEETHOVEN zijne geboortestad, om te *Weenen*, op kosten van den Keurvorst, zijne theoretische en praktische studiën, onder bestuur van JOSEPH HAYDN, te gaan voltooijen. Ongelukkiglijk verwijderde weldra een weêrkeerige tegenzin meester en leerling van elkander. Het zij hij BEETHOVEN's talent niet doorzag, het zij hij er naijverig op was, HAYDN veronachtzaamde den jongen man, en poogde hem zelfs in de meening van anderen te benadeelen. Vroeg men, wat hij van hem dacht, dan antwoordde hij, min of meer de schouders optrekkende: »Het is een goed executant." Voegde men er dan bij, dat BEETHOVEN's eerste compositiën gemakkelijkheid, vuur en oorspronkelijkheid aankondigden, dan hernam hij koeltjes: »Hij speelt het klavier goed." — BEETHOVEN, van zijnen kant, gewaar wordende dat zijn meester hem op geenen zijner misslagen oplettend maakte, vatte daarover een hevig misnoegen op, en hield op les bij hem te nemen. Toen vervolgens HAYDN, eene wijl daarna, het verlangen te kennen gaf, dat BEETHOVEN, op den titel zijner eerste compositiën, er zou bijvoegen: »Kweekeling van HAYDN," weigerde hij zulks ronduit, zeggende: »Het is waar, lessen heeft hij mij gegeven, maar nooit heeft hij mij iets geleerd." (*) — Eene andere, nog vreemder omstandigheid, bevestigde weldra BEETHOVEN's vermoedens en vermeerderde zijnen afkeer van HAYDN. Toen hij zijn eerste werk, de drie thans zoo bekende en bewonderde trio's voor piano, viool en violoncel, voltooid had, deed hij dezelve in de gezelschapszalen van Prins LICHNOWSKI, ten aanhooren van de bloem der kunstoefenaars en kunstminnaars van *Weenen*, uitvoeren. Deze trio's verwierven eenen onbeschrijfelijken bijval, en HAYDN voegde volijverig zijnen lof bij dien der overige toehoorders. Evenwel, BEETHOVEN in een' hoek der zaal ter zijde genomen hebbende, gaf hij hem al fluisterend den raad, om het derde trio in *ut mineur* niet in het licht te geven, aangemerkt, zeide hij, dit hem niet zoo veel eer zou doen als de beide andere. — De jonge componist, die integendeel gevoelde, dat juist dit trio het beste der drie was, nam dezen raad met eene verontwaardiging op, welke hij moeite

(*) De aanmerking wordt nog scherper, wanneer BEETHOVEN, gelijk natuurlijk, in het Hoogduitsch sprekende, het woord *Stunden* gebruikt heeft. *Vert.*

had te bedwingen, en sloeg dien in den wind. Het vervolg deed zien, dat hij zich niet vergist had. Van toen af aan zette hij, wegens dit gedrag, een' wrok tegen den maker van het Oratorio *de Schepping*, en gispte, zoo dikwijls de gelegenheid zich voordeed, deszelfs werken met bitterheid. Maar mogelijk is het, dat HAYDN niet willens en wetens blind was; misschien oordeelde hij dit trio, hetwelk echter inderdaad nog oneindig fraaijer is dan de beide andere, minder dan deze. BEETHOVEN zelf heeft zich in vervolg van tijd zulke averegtsche oordeelvellingen te verwijten gehad. Nimmer begreep hij de muzijk van WEBER, noch die van ROSSINI. Toen men hem eens zijn gevoelen over *Il Barbiere* vroeg, gaf hij ten antwoord, dat ROSSINI een zeer goed decoratieschilder zou geweest zijn. Later, het is waar, deed hij den *Italiaanschen* componist meer regt; want eindelijk zeide hij, te moeten erkennen, »dat hij een groot toonkunstenaar zou geworden zijn, bijaldien zijn meester hem wat meer de roê had doen voelen."

Na HAYDN's vertrek naar *Engeland* begon BEETHOVEN het contrapunct te bestuderen onder ALBRECHTSBERGER, een uitmuntend muzikant, maar een zeer slecht componist, die nogtans door zijne werken over het muzijkonderwijs en door zijne bekwaamheid als werkelijk onderwijzer veel roems verworven heeft. Van dat oogenblik af arbeidde BEETHOVEN met voorbeeldige vlijt, ofschoon ALBRECHTSBERGER hem als een zeer eigenzinnig en stijfhoofdig discipel afschetste, en zich menigmaal over zijne vermetele nieuwigheden, welke hij grove misslagen noemde, bitter beklaagde. Van zijnen kant betuigde de leerling niet zelden afkeer en diepe verachting voor de theoriën, welke zijn meester zich zoo veel moeite gaf hem te doen aannemen. Het boek van oefeningen of studiën, hetwelk hij onder de leiding van ALBRECHTSBERGER geschreven heeft, is na zijnen dood onder zijne papieren gevonden en door eenen muzijk-uitgever in druk gebragt, nevens andere handschriften, die nimmer het licht hadden behooren te zien. Die oefeningen zijn beneden het middelmatige, en hebben voorzeker in zichzelve geene hoegenaamde waarde; maar in andere opzigten zijn zij niet zonder belang; zij dienen, om ons het karakter en de wending van geest van BEETHOVEN te leeren kennen, die gewoon was op den rand van het blad kantteekeningen te schrijven, spottende aanmerkingen inhoudende omtrent het nuttelooze

en schoolvossige der taak, welke zijn onderwijzer hem oplegde. »Men verbeelde zich," zegt FERDINAND RIES, »BEETHOVEN, zich krommende onder het juk der regelen, welke zijne vurige verbeeldingskracht hem aandreef af te werpen. Hij had geen blind geloof in de onfeilbare leer der school. Tegen het gezag van de groote meesters der kunst stelde hij het zijne; in één woord, hij had zijn' eigen regel, die niets anders was dan het instinkt van zijn genie. Verweet men hem onnaauwkeurigheden, alsdan dreef hij met die berispende pedanten den spot; en was hij in eene goede luim, dan wreef hij zich, met een vrolijk gelaat, de handen; vervolgens, in lagchen uitbarstende, riep hij: »Ja, ja, zij verbazen zich en breken zich het hoofd, omdat zij dit niet in hunne traktaten over de harmonie gevonden hebben!" — »Op zekeren dag," dus gaat dezelfde Schrijver voort, »sprak ik hem onder het wandelen over twee quinten, die hij in een zijner eerste quatuors voor de viool geplaatst had, en die door de grondregelen der harmonie gewraakt worden. »En wie heeft die quinten dan verboden?" vroeg hij. — »Wel, MARPURG, KIRNBERGER, FOX, in één woord al de theoretici," gaf ik ten antwoord. — »Welnu," hernam hij, »dan veroorloof *ik* ze."

(*Het vervolg hierna.*)

DE DESERTEURS.

(Een Voorval uit den Zevenjarigen Oorlog.)

Het was in November van het jaar 1761. De *Oostenrijkers* onder den Maarschalk DAUN waren van *Dresden* naar de hoogten van *Siptitz* en de stad *Torgau*, eene tot nog toe voor onwinbaar gehoudene stelling, gemarcheerd; FREDERIK, de groote Monarch van *Pruissen*, had zijne geslagene legermagten herzameld, en, alsof het ongeluk zijne zinnen verward had, scheen hij besloten te hebben, zijn lot aan de uitkomst van eenen eenigen veldslag te vertrouwen. Vijf jaren van dien vreeselijken worstelstrijd, die onder den naam van den zevenjarigen oorlog bekend geworden is, waren verloopen; en, ofschoon de Koning nog altijd, aan het hoofd zijns legers, het veld hield, scheen het echter, dat hij aan het geduchte bondgenootschap, hetgeen zich

tegen hem verhief, niet lang meer het hoofd zou kunnen bieden. *Oostenrijk* en *Rusland*, *Frankrijk* en *Zweden*, gelijk ook het halve *Duitsche* Rijk, waren tot zijnen ondergang vereenigd, met al de vastheid van persoonlijken haat en nijd en van staatkundig belang. De oude Vorstenhuizen van *Europa* behandelden hem slechts als een' koninklijken *parvenu*, en hunne kuiperijen hadden hem tot zulk eenen staat van laagte gebragt, dat hij bij zichzelven overwoog, of hij aan zijn ongelukkig, voortaan van roem beroofd leven een eind behoorde te maken, of nog eenen laatsten strijd tegen zijne zegevierende vijanden te wagen.

Inderdaad was zijne gelukszon aan het tanen; zelfs zijne hoofdstad *Berlijn* bevond zich in de magt zijner vijanden. Destijds was het, dat hij aan zijnen vriend, den Markies D'ARGENS, de twee zwaarmoedig-schoone verzen schreef:

Quand on a tout perdu, quand on n'a plus d'espoir,
La vie est un opprobre et la mort un devoir. (*)

Bij geheel de *Pruissische* armee, van de hoogste stafofficieren tot den geringsten soldaat, was alles in de meest gespannen verwachting, wat de Koning toch wel bedoelen mogt, dat hij zijn leger tegenover eenen nog van zijne overwinning doordrongenen en door zijne sterke stelling dubbel geduchten vijand in slagorde schaarde. De gemeene krijgsknecht, dien menige grooten dezer aarde niet anders dan als een stuk slagtvee beschouwen, bezit toch natuurlijk verstand en gevoel. Hij beoordeelt bij zichzelven de bekwaamheden en ontwerpen van den aanvoerder, aan wiens beleid en behendigheid zijn leven toevertrouwd is; en hier hadden de vele ongelukken, die den *Pruissischen* Vorst tot op den oever des verderfs hadden gebragt, bij den soldaat niet alleen het geloof aan de onfeilbaarheid der overwinning, hetwelk eenen Generaal, op het punt om slag te leveren, zoo voordeelig is, geheel vernietigd, maar ook zijn vertrouwen

(*) Als alles ons ontzinkt, als hoop voor wanhoop zwicht,
Dan is het leven schande, en wordt het sterven pligt.

Ziedaar de taal van den man zonder Christendom; de Christenwijsgeer beschouwt den zelfmoord, in elke denkbare omstandigheid, als eene ongeoorloofde en tevens laffe daad. — *Vert.*

op des Konings geluk, ja zelfs op diens verstand, doen wankelen.

Onder deze mismoedige en misnoegde soldaten, die, bij het treurig naderen des winters en de nog droevere uitzigten van hun eigen lot, voor *Torgau* in het leger stonden; die bij al het lijdelijk geduld, hetwelk gewoonte, opvoeding en nooddwang aan het grǫs der menschen verleenen, zich voor verloren hielden, en het eind huns lijdens in den ongelijken strijd van morgen, wanneer hun wanhopige veldheer op dien slag bleef staan, wenschten te vinden, dachten sommigen aan hunne ververwijderde hutten, aan hunne bejaarde ouders, wier eenige steun zij waren, aan de thans door krijg en hongersnood verwoeste akkers, en twijfelden bijna aan eene Voorzienigheid, wanneer zij over de meêdoogenlooze hardheid nadachten, waarmede men hen als redelooze dieren ter slagtbank dreef, om aan den vrouwelijken haat van Keizerin ELISABETH of aan de jaloerschheid van eenige weinigen te voldoen, op wier wenk de helsche geesten des oorlogs losgelaten waren, om millioenen schuldelooze schepselen te verdelgen.

Deze gedachten echter, die onwillekeurig in het gemoed der soldaten opwelden, toen de verschillende voorteekenen van den op handen zijnde slag zich deden ontwaren, bleven in hun binnenste besloten, ja werden door de besten hunner zelfs, als misdadig, daaruit verbannen.

»Wat mag den ouden FRITS toch wel in het hoofd komen?" zei KAREL SCHULTZ, die den geheelen oorlog medegevochten had, maar thans ook geloofde, dat alles te vergeefs was.

»In het hoofd komen?" herhaalde ADOLF ARNDT, een zijner kameraden; »wel, het hoofd is hem op hol."

»Dat geloof ik ook bijná," hernam KAREL; »de oude knaap is dol; ik heb het reeds vroeger door anderen hooren zeggen, die het beter weten kunnen dan wij."

»Ik geef even min om sterven als een ander," zei ADOLF weder; »maar, voor den duivel, men wil toch gaarne eene mogelijkheid voor zich zien. Hier is het zoo goed als zeker, dat wij allen in stukken gehouwen worden, en dat van geheel de armee geen trommel heel blijft."

»Ach!" zei KAREL, »denkt gij nog wel eens aan ons kleine, allerliefste *Rathenau?*"

»Zou ik niet?" hernam ADOLF. »Uwe en mijne stulp aan de *Havel* en de boomgaarden tusschen beide en de schoone korenvelden, welke wij gewoon waren samen te bebouwen. Wanneer hebt gij het laatst tijding van uwe vrouw gehad?"

»In geen jaar, en toen was zij doodsiek, nadat mijn dochtertje gestorven was. Dat lieve kind, maar veertien jaren oud geworden! Toen ik bij mijn vertrek haar mondje kuste en haar de traantjes van de wangen droogde, dacht ik niet, dat... dat...."

»Kom, kom!" zei ADOLF, »aan zoo iets moeten wij in het geheel niet denken. Gij weet, mijne vrouw is dood, en heeft mij, te huis, een geheel nest met kinderen nagelaten. Één daarvan heb ik zelfs nog niet eens gezien; het kwam ter wereld zoo als wij weg waren, en mijne arme KAROLINE stierf in het kraambed." — Terwijl hij dit zeide, schoof hij zich de muts in het gezigt en wendde zich af, als 't ware om haar regt te zetten, maar inderdaad om zich een' traan uit de oogen te vegen.

»Ik wenschte, dat het met den oorlog gedaan was; ik verlang naar vrede," zei KAREL. »Ik heb er mijn bekomst van; ik moet rust hebben; ik word oud en stomp; ware het niet om de mijnen, die achterblijven, zoo had ik lang den slaap gezocht op het slagveld. Ik ben het trommelen en trompetten, het kommanderen en het dreigen van den dood zoo moede als den roem. Die is toch. veel te duur. Onze oude FRITS is gek, en *wij* moeten er voor boeten. — Doch wien hebben wij daar?"

»Wat? — het is FREDERIK, de zoon van onzen buurman FROMM? Wel, goeden dag, jongen! wat heeft u onder de soldaten gedreven?"

De beide veteranen omarmden den jongen nieuweling en drukten hem warm aan hun hart.

»Ja, eindelijk hebben zij mij toch beet gekregen," zei FREDERIK; — »doch, mij is het wèl; t'huis was ik toch ongelukkig, en zoo is het, geloof ik, wel het geval bij iedereen."

»Hoe zoo?"

»Vader is gesneuveld, moeder van verdriet gestorven, mijn liefste is met een' winderigen Luitenant weggeloopen; doch het is niet mooi van mij, dat ik van mijne zaken spreek,

terwijl gij waarschijnlijk liever van de uwe zoudt willen hooren."

»Nu, welk nieuws brengt gij ons dan mede? — Misschien brieven?"

»Ja, hier is een brief aan ADOLF van zijne dochter."

»Geef hier!"

»En hier is er een voor KAREL, van... van...."

»Van mijne vrouw?" vroeg deze.

»Neen, maar van uwe dochter."

»Van mijne dochter?"

»Zoo is het."

»En waarom schrijft mijne... Van mijne dochter? en niets van mijne vrouw?"

»Neen!"

De oude soldaat wierp een vorschenden blik op den Jobsbode, en smeet toen den brief met kracht op den grond.

»Ik kan hem niet lezen."

»Kom, kom; daar, neem hem maar weêr! Wij moeten toch allen éèns sterven," zei FREDERIK.

»Dus is zij dood?"

»Ja, sedert twee maanden."

»Wee mij! wee mij!" riep de oude soldaat, zeeg op eenen steen neder, en bedekte zich het aangezigt met de handen; »ik had het gedacht, ik wist het immers. Ja, ik had het voorgevoel, dat wij elkander in deze wereld niet wederzien zouden. O mijne vrouw, mijne lieve, goede, trouwe vrouw!"

»Kom, wees getroost," zei FREDERIK; — »vat moed, en lees, wat uwe dochter u schrijft."

»Ik kan niet — ik ben er niet in staat toe — lees gij het. Ik kan niet zien; de tranen verblinden mij de oogen. Vervloekt zij al dat oorlogen! Ik was een gelukkige, welgestelde boer, van eene schaar gezonde, vrolijke kinderen omgeven, en door God met de beste aller vrouwen gezegend; door den oorlog ben ik nu eenzaam en verlaten. Mijn kleine eigendom is weg, mijn levenstijd verspild, mijne akkers liggen braak, mijn huis in puin, mijn kind, welks onschuldig aangezigtje ik nooit heb mogen zien, moest de wereld uit, waarin het pas aangekomen was, en mijne vrouw, die, sedert ik haar verliet, niets dan ellende ondervonden heeft, is dood — dood, en ik kon niet om haar zijn, hare tranen droogen, haar kille lijk in mijne armen

sluiten en het aan mijne borst drukken! Duizend millioenen vervloekingen over het oorlogen! Lees den brief!”

»Zoo luister dan, arme man!” zeide FREDERIK, het cachet brekende:

»Veelgeliefde Vader!

»Onze dierbare moeder is dood. Zij heeft veel uitgestaan. Zeven maanden lang lag zij ziek. Zij had geen arts en dikwijls bed noch voedsel. Waarschijnlijk had zij kunnen herstellen, wanneer wij slechts eenig geld hadden weten te krijgen; maar dat was niet mogelijk. U beminde zij steeds en bad voor u. Uw naam was het laatste woord, dat zij sprak; zij bad, dat gij naar huis mogt komen en voor uwe kinders zorgen. Zij ligt op het kleine kerkhof aan het water. Er ligt geen zerk op haar graf, maar de plaats zullen wij nooit vergeten. Het dorp is een puinhoop. Onze hut hebben zij ons wegens eene schuldvordering afgenomen. Wij hebben geen dak. God, die de raven spijst, is de eenige, die voor ons zorgen kan! O lieve vader, wanneer zult gij wederkomen? Broeder ALBERT is niet regt gezond en mijne zuster heeft geen werk. Vaarwel!

»Uwe u liefhebbende Dochter

»LOUISE.”

Middelerwijl had ADOLF den aan hem gerigten brief gelezen; hij was van zijne tweede dochter en luidde aldus:

»Geliefde Vader!

»Gij moet naar huis komen; ik weet het niet regt te zeggen, maar MARIE is niet meer zoo, als zij was toen gij van ons weggingt. Een heer heeft haar huwelijksvoorslagen gedaan; maar de menschen zeggen, dat hij haar nooit trouwen zal. Zij echter gelooft het en heeft hem lief; zij zegt, dat zij met hem naar *Amsterdam* wil gaan. Wij zijn allen gezond, maar zeer ongelukkig, en verlangen naar u, vurig geliefde vader!

»Uwe getrouwe Dochter

»THERESE.”

Het was laat in den nacht geworden — de beide oude soldaten waren alleen.

»Hoe veel geld hebt gij?” vroeg ADOLF.

»Geen tien groschen. En gij?”.

»Geen dreyer."

»Kijk! wat drommel glinstert daar zoo op den grond?"

»Het is geld, en zie eens, een heele beurs!"

»Laat ons kijken!"

Zij bukten zich, en raapten inderdaad eene half opene beurs met verscheidene thalers van den grond; eenig kleiner geld was er uitgevallen. Bij naauwkeuriger onderzoek ontdekten zij, dat het ander eind der beurs zorgvuldiger toegebonden was; hierin vonden zij tien louis d'or aan goud. Beiden stonden versteld. Steeds is er in het vinden van eenig ding iets geestbedwélmends en tooverkrachtigs; maar voor deze beide ongelukkigen, die reeds met de gedachte zwanger gingen, om naar huis, waar hunne tegenwoordigheid zoo noodig was, te vlugten, een oogmerk, dat slechts met geld, hetgeen zij niet bezaten, uitvoerbaar was, — voor hen was het werkelijk als eene tooverij, toen zij bij het sterrelicht zooveel geld zagen blinken, als zij noodig konden hebben om te vlugten, en, nog bovendien, hunne huisgezinnen te ondersteunen en voor hunnen stand gelukkig te maken. De Hemel zelf scheen hun dit geld te hebben toegeschikt; het scheen hun toe te roepen: »Gaat naar huis, naar uwe arme kinderen! Het is de wil der Voorzienigheid."

»In de eerste plaats laat ons deelen," zei ADOLF.

Zij gingen onder eenen boom zitten en deelden eerlijk. Elk kreeg zeven en een halven louis d'or.

»Ik zou het niet doen," zeî KAREL, »zoo ik dacht, dat ik immer den eigenaar zou kunnen ontdekken."

»Ik ook niet," hernam ADOLF; »ik ben geen dief."

»Maar," begon KAREL weder, »morgen wordt de slag geleverd; wij zijn er allen om koud, de eigenaar der beurs zoowel als gij en ik. Het komt dus op hetzelfde uit, wie het geld heeft. Blijven wij — goed, dan ligt het weder, waar wij het gevonden hebben; blijven wij niet, zoo blijft toch waarschijnlijk hij, wien het toebehoort. Wat is er dan veel over stuur?"

»KAREL!" riep ADOLF; »maar wanneer nu één van ons beiden blijft?"

»Laat ons zweren, dat de overlevende dan voor de weezen van den gestorvene zal zorgen!"

»Ik zweer het!"

»Ik ook!"

»Maar als nu geen van ons het overleeft?"

»Ja, dat is wat anders."

»Onze kinderen!"

KAREL zweeg.

»Zij zullen van honger — en, wat nog erger is, van kommer sterven."

»Wij hebben hier niemand, wien wij het geld zouden kunnen vertrouwen, om het hun te brengen."

»Neen, niemand."

»KAREL!" zei ADOLF, voorzigtig in het rond ziende.

»Wat wilt gij?" fluisterde deze op gelijke wijs.

»Morgen is er geene *Pruissische* armee meer."

»Ik weet het."

»Wanneer wij ons, tot morgen, stil onder een' dezer oude windmolens nederleggen, dan begaan wij geene misdaad, en kunnen daarna gaan, waarheen wij willen."

»Ach, mijne arme kinders!"

»Deze brief!"

»Geef mij uwe hand!"

»Daar, jongenlief!"

»Alles rondom ons is stil."

»Goed."

»Derhalve — laat ons!"

»Adieu, *Torgau!*"

»Adieu, oude FRITS!"

De twee veteranen slopen, met kloppende harten, door het donker van den nacht, ongezien de eene groep na de andere, ongezien de schildwachten voorbij. Eindelijk kwamen zij gelukkig, door het netwerk der uitgezette posten, in het vrije veld. Zij schepten ruimer adem en begonnen te loopen; juist wilden zij elkander met eenen gelukwensch in de armen vallen, toen eene barsche stem hun te gemoet riep: »Halt! Wer da?"

Beide vlugtelingen stonden, en het bloed stolde hun in de aders; maar zij gaven geen antwoord.

»Wer da?" riep de stem ten tweeden male.

KAREL en ADOLF spanden hunne geweren.

»Laat ons ongemoeid onzen weg gaan," sprak KAREL, »en wij zullen u geen leed doen; houdt gij ons aan, zoo geven wij vuur."

»Ha!" riep hij, die hen aangeroepen had, terwijl hij digt voor de geweerloopen trad, »deserteurs! Neder het geweer!"

Een dubbele slag met den degen sloeg hunne wapens neder, die hun buitendien uit de hand gezonken zouden zijn, want voor hen stond, in groote ruiterstevels, blaauwen rok met roode opslagen, driekanten hoed en den staart in het haar — *de Koning!*

»Wie zijt gij?" donderde hun FREDERIK toe, terwijl zijne scherpe blaauwe oogen van woede en verontwaardiging schitterden.

»Ongelukkigen, uwe Majesteit!"

»Deserteurs zijt gij; en dat nu! 's avonds vóór een' slag, nu het vaderland elken arm, elken droppel bloeds vordert! zich nu als dieven en roovers in den nacht wegstelen en uwe dappere kameraden aan den dood overlaten! Weg met de geweren, bloodaards!"

De beide schuldbewuste deserteurs sagen elkander aan en gehoorzaamden.

»Volgt mij!"

Zij volgden hem.

De Monarch ging snel voort, tot dat hij aan de voorposten gekomen was; hier gaf hij hen aan de wacht over, en verhoorde hen onverwijld in eigen persoon.

»Hoe heet gij?"

»KAREL SCHULTZ."

»En gij?"

»ADOLF ARENDT."

»Gij behoort tot het regement MÖLLENDORF?"

»Ja, Sire!"

»Toen ik u ontmoette, waart gij bezig te deserteren?"

»Ja, Sire!"

»Gij erkent dit dus?"

»Ja, Sire!"

De Adjudant-generaal, die onbemerkt op eenen kleinen afstand volgde, trad nu nader, en tevens met hem eene patrouille van drie man met eenen officier.

»Overste KAUNITZ," sprak de Koning tot zijnen Adjudant, »deze beide schurken, die ik bij het deserteren betrapte, hebben hunne misdaad bekend. Zij kunnen geene aanspraak op genade maken. Breng hen met de patrouille naar den eersten wachtpost, en deel aan den kommanderenden officier mijn bevel mede, hen binnen een half uur tijds te doen doodschieten."

De Adjudant boog zich, en de twee gevangenen werden

weggevoerd. De Koning zag den treurigen troep op militaire wijs afmarcheren, en het geluid van hunnen zwaren tred was bijna weggestorven, eer hij zijne vonkelende oogen van de arme drommels afwendde, die dus plotseling op den rand der eeuwigheid geworpen waren. Ofschoon volgens onze begrippen beklagenswaardig, moesten zij den Vorst, die zoo geheel veldheer was en zijn leger aan de strengste krijgstucht gewend had, als schuldig aan de gevaarlijkste en in den militairen stand onteerendste misdaad voorkomen.

Spoedig keerde Overste KAUNITZ terug.

»Sire, de beide arme kerels zijn afgeleverd, en de executie zal zoo straks plaats hebben; maar....''

»Wat maar?''

»Overste MÖLLENDORF heeft mij verzocht, uwer Majesteit deze beide, bij de gevangenen gevondene, brieven te overhandigen, daar hij hoopt, dat... misschien....''

»Ga voort!''

»Dat uwe Majesteit misschien ze zou willen lezen.''

»Wat behelzen zij?''

De officier las ze overluid.

»Wat wil Overste MÖLLENDORF daarmede zeggen, dat hij mij die twee brieven doet brengen?'' vroeg de Koning.

»Sire...!''

»De kerels zijn schuldig.''

»Ja, Sire, dat bekennen zij ook zelven. Hunne schuld is aan geen' twijfel onderhevig.''

»En juist nu, nu morgen het lot van mijn rijk beslist moet worden!''

»Overste MÖLLENDORF heeft mij verzocht, uwer Majesteit mede te deelen, dat het karakter der beide lieden voortreffelijk is; dat zij lang en dapper in uwer Majesteits dienst gestreden hebben; dat zij bij het regement algemeen bemind en bij elken aanval de eersten geweest zijn.''

»Ik hoop toch niet, dat Overste MÖLLENDORF mij den dwazen raad wil geven, om aan de schuldigen genade te schenken?''

»Hij verzocht mij, uwe Majesteit voor te stellen, hoe een gevoel van... van....''

»Van wat dan?''

»Van koelheid in de dienst zich van de troepen heeft meester gemaakt, en dat het misschien geraden zou zijn, dat gevoel zoo min mogelijk te doen stijgen.''

»*Mon Dieu, Monsieur le Colonel!* wat wil hij dan?"

»Hij heeft mij gevolmagtigd, in zijnen naam aan uwe Majesteit te kennen te geven, dat algemeen, zoo wel bij de subalterne officieren als bij de soldaten, een tegenzin tegen het slagleveren in de tegenwoordige omstandigheden heerscht. Wanneer het uwe Majesteit, in hoogstderzelver wijsheid, waaraan wij ons steeds onderworpen hebben, mogt kunnen behagen, ten minste.... hij denkt het zou eene goede uitwerking doen, wanneer...."

»Wanneer ik aan de twee deserteurs genade schenk?"

»Ja, Sire!"

»Dat zal ik niet doen, Heer Overste! Ik wil het niet. Mijn besluit staat vast. Ik zou mijn volk tot wijven en jongens maken. Deserteert een soldaat, zoo sterft hij."

De Adjudant zweeg; de Koning ging snel met hem voort, en, eer een van beiden het merkte, waren zij op de plaats der strafoefening aangekomen. Een detachement van twintig man stond, zwijgend en somber, opgemarcheerd tegenover eene opene plek, waar de beide slagtoffers, van hunne montering ontbloot en met gebondene handen, reeds geknield lagen. In gelederen geschaard, stonden de overige troepen er rondom. Er heerschte eene doodsche stilte, slechts nu en dan afgebroken, wanneer hier of daar een geweer of sabel rammelde. Het tooneel was, zoo veel zulks vereischt werd, door flambouwen verlicht, die van afstand tot afstand door onbewegelijke handen vastgehouden werden, en bij het sterkere licht onderscheidde men de bedrukte of misnoegde gelaatstrekken der fakkeldragers.

Het door den Koning vastgestelde half uur was op twee minuten na verloopen. De Luitenant, die de executie kommandeerde, stelde zich aan den vleugel zijner manschap en hief den degen op.

»Geeft acht! Vaardig!"

Het geknak der geweerhanen van twee gelederen deed hooren, dat het kommando gehoorzaamd was.

»Legt aan!"

Kletterend vielen de geweren in den aanslag.

»Halt!" riep eensklaps een oud soldaat.

Dit vermetel storen der executie verwekte algemeene verbazing.

»Sire!" sprak de man, voortredende, »mag een oud soldaat, des avonds vóór eenen slag, waarin hij misschien

het leven voor uwe Majesteit laten zal, om eene gunst smeeken?"

»Spreek, oude knevelbaard!"

»Schenk aan éénen — ten minste aan éénen dezer beide lieden genade!"

»Het zij zoo! Maar, wien zullen wij nemen? Wilt gij den geen, die sterven moet, uitkiezen?"

»Neen, Sire! Laat het lot beslissen!"

»Goed!"

»Doe hen naar gindschen steen voeren en met dezen dobbelsteen gooijen; die de meeste oogen werpt, moge morgen uwe Majesteit op het slagveld dienen!"

»Het zij zoo!" sprak FREDERIK, die, even gelijk later NAPOLEON, in zijn hart de soldaten meer beminde dan de officieren; »uit genade, en om u te toonen, hoe ongaarne ik zelfs schuldigen straf, bewillig ik in het verzoek."

Een luid vreugdegejuich ging op, en evenwel was de vreugde maar half. De twee soldaten werden voorgebragt en losgebonden. Het strakstaan hunner oogen toonde, hoe na zij den dood, die hen nog altijd bedreigde, geweest waren; maar bedaard en standvastig traden zij voorwaarts en zagen elkander aan.

»Reik mij de hand, vriend!" zei KAREL; »wij zijn er erg aan toe."

»Ja, ja," antwoordde ADOLF, terwijl hij de hand des anderen vatte, — »maar daarom toch geen vijandschap!"

»Neen, niet de minste. Integendeel, zoo ik sterven moet, beveel ik u mijn gezin."

»En ik desgelijks."

»Nu nog eene omarming!"

Zij omarmden elkander.

»Welaan," riep KAREL, »geef mij de dobbelsteenen!"

Er was er slechts één, en hij moest uit de vrije hand geworpen worden.

KAREL deed, zonder aarzelen, den worp.

»Vijf!"

»Geef hier!" zei ADOLF. — »Ha! ook vijf!"

»Nog eens!" riep KAREL en wierp.

»Zes!" sprak de Koning. »Gij zijt vrij!"

KAREL bedekte zich, deels uit vreugde, deels uit smart over zijnen nu zeker den dood gewijden vriend, het gezigt met de harde en van de zon bruingebrande handen.

Dezelfde overtuiging van zijnen dood had ook ADOLF, want vol van ijzing en wanhoop riep hij: »Zoo vaar dan henen, leven!" en met de kracht der vertwijfeling wierp hij den teerling tegen den steen.

Een schreeuw van verwondering borst van aller lippen, en veranderde weldra in een oorverdoovend gejuich. De dobbelsteen was door midden gesprongen. Een der twee stukken toonde zes oogen, het ander één.

»Sire," sprak de oude soldaat, die het eerst dit middel van beslissing had voorgeslagen, »uwe Majesteit heeft aan KAREL reeds het leven toegezegd, en ADOLF is volgens de voorwaarden van het Godsgerigt vrij."

»Goed — goed!" hernam de Koning. »Zij zijn vrij! Zijn er nog meer, die deserteren willen, zoo mogen zij tot morgen wachten, en slaan wij den vijand niet, dan deserteren wij allen met elkander."

De morgen brak aan. De slag van *Torgau* werd geleverd, en de overwinning bekroonde FREDERIK's hoofd met nieuwe lauweren. KAREL en ADOLF vochten zoo dapper, dat hun gedrag de oplettendheid van den bevelhebber tot zich trok. Men kon zeggen, dat zij door wonderen van heldenmoed het lot van dezen beroemden veldslag hadden helpen beslissen.

De stukgesprongen dobbelsteen is bewaard gebleven, en wordt nog tegenwoordig, door den beleefden opziener van het kunstkabinet, op de derde verdieping van het koninklijke slot te *Berlijn*, aan de bezoekers van hetzelve vertoond.

KEIZER JOZEF II IN HOLLAND.

(Oorspronkelijke Anecdote.)

Het luimige stukje, betiteld: *De Koning en de Landlieden in Zweden ten tijde van* GUSTAAF IV, hetwelk voorkomt in het Mengelwerk van dit Tijdschrift voor 1841, N°. IX, herriep mij voor den geest een daarmede min of meer overeenkomend voorval, waarvan ik zelve, in mijne

vroege kindschheid, getuige ben geweest. Het betreft Keizer JOZEF II, een man, die in zijn' korten levensloop veel gedaan heeft, en den lust om nog meer te doen, ten einde verlichting en vooruitgang te bevorderen, zoo duidelijk heeft te kennen gegeven, dat hij door velen, als een groot man en uitstekend Vorst, is bewonderd, door anderen, als een heethoofd en omverwerper van door derzelver oudheid gewettigde begrippen en gebruiken, gelaakt en gehaat is geworden. Wie in deze wél of kwalijk geoordeeld hebben, in het midden latende, wil ik mij bepalen bij mijne overtuiging, dat niemand JOZEF II onder de alledaagsche menschen of weinigbeduidende Vorsten zal rangschikken, en op die overtuiging mijne hoop vestigen, dat de volgende Anecdote den Lezeren van dit Tijdschrift niet onwelkom wezen zal.

Bedrieg ik mij niet, zoo was het in het jaar 1781, dat JOZEF II, Keizer van *Duitschland*, onder den naam van *Graaf van Falckensteyn*, het Gemeenebest der *zeven vereenigde Provinciën*, (zoo als ons Vaderland toen heette) althans een gedeelte van hetzelve, en wel met name de Provincie *Holland*, doorreisde. Op zekeren vooravond in den zomer van het gemelde jaar bevond ik mij, *à la suite* van mijne ouders en eenige andere meer of min bejaarde lieden, op zekere hofstede, niet ver af gelegen van, en het uitzigt hebbende op, het toen nog onbedreigde en door geenen dijk beklemde *Haarlemmer Meer*. Het gezelschap was bezig met theedrinken, toen men gewaar werd, dat er een huurrijtuig, met drie paarden bespannen, voor het groote hek van de buitenplaats stilstond. Het vrij lang vertoeven van dat rijtuig wekte de aandacht van een' der aanwezige heeren, die, er den eigenaar van de hofstede opmerkzaam op gemaakt hebbende, van dezen ten antwoord kreeg: »Dat gebeurt wel eens meer; er komen dikwijls vreemdelingen, die met den tuinman de plaats rondgaan; misschien zijn er ook ditmaal reizigers met dien wagen aangebragt." — »Het moest de Keizer eens zijn!" was de invallende gedachte, die een der bezoekers uitte, en waardoor aller nieuwsgierigheid dermate werd geprikkeld, dat er een algemeen verzoek uit ontstond, dat de gastheer zou laten vragen, wie de voerman inhad. Aan dit eenparig verzoek werd voldaan, en na weinige oogenblikken kwam de afgezonden knecht terug, met het berigt, dat de voerman de waarheid niet dan met

schroom had durven zeggen, dewijl hij er te *Hillegom* om was beknord geworden, maar dat inderdaad de *Graaf van Falckensteyn* zijn rijtuig in huur had en op dit oogenblik de hofstede doorwandelde. — »Nu, zoo moeten wij toch partij trekken van deze ontmoeting, en den Keizer trachten te zien en te spreken!" — »Wij moeten hem te gemoet wandelen." — »Zou het niet beleefder zijn, hem in huis te noodigen?" — »Neen, dan ontsnapt hij ons nog!" Dit waren, onder meer, de uitroepingen van de verschillende leden des gezelschaps, die ijlings opstonden en door elkander liepen, eer nog juist bepaald was, wat men het best doen zoude. Eindelijk trok men het huis uit, de eigenaar met zijne echtgenoote aan het hoofd van de bejaarde gasten, ik en mijn broertje (4 jaren oud), dien ik nog niet genoemd heb, doch die ook daar was, achteraan, naar de plek, waar de Keizer noodzakelijk langs moest komen, om weder zijn rijtuig te bereiken.

Hier zij het mij vergund, den Lezer te verzoeken, voor een oogenblik zijne aandacht te vestigen op mij, wier toenmalige gedachten zoo veel overeenkomst hebben met de denkbeelden, welke zich de *Zweedsche* Landlieden onder GUSTAAF IV (volgens het genoemde stukje) van een' vorstelijken persoon vormden, dat ik niet kan nalaten, dezelve in al hare kinderachtige dwaasheid bloot te leggen, ten einde die overeenkomst duidelijk te doen blijken. Een Vorst, een Keizer althans, stelde ik mij voor als een' het gewone menschengeslacht in ligchaamsgrootte ver te boven gaanden man, met een norsch, gansch onvriendelijk gelaat, langen zwarten baard en dito wenkbraauwen, donkere vonkelende oogen; die voor niemand een goed woord overhad, en, als hij ging, statig voortstapte in zijnen langen wit satijnen, met kleine bloemen geborduurden tabbaard, waarvan de sleep door twee kleine jongens gedragen werd; zijn hoofdhulsel eene groote puntig toeloopende muts, almede van wit satijn met gekleurde bloempjes; het geheel een voorwerp van angst en schrik, waarvoor een ieder, en wel inzonderheid een kind, doodelijk bang wezen moest. En zulk een voorwerp ging ik zien! Tegen zulk een schrikbeeld zouden welligt mijne ouders het wagen te spreken! Ik weet niet, of ik zonder hunne tegenwoordigheid wel met het gezelschap zou hebben durven medegaan!

Daar naderen, van den tuinman vergezeld, drie heeren

van gewone grootte en op de gewone wijze gekleed; de voorste met een' grijs lakenschen rok aan, eene zwarte das om den hals, laarzen aan de beenen, gekapt, volgens de mode van dien tijd, met *boucles* en een' staart, wit gepoederd, met een' hoed op..... neen af, want de man beantwoordde den groet der heeren en boog tegen de vrouwen van ons gezelschap. En nu die man — hij was de Keizer! Noch wit satijnen tabbaard, noch sleepdragers, noch puntmuts, noch zwarte lange baard, noch onvriendelijk gelaat, noch reusachtige gestalte; een mensch als andere menschen, en zelfs bij uitstek eenvoudig en minzaam, dat was de Keizer!! Men verbeelde zich mijne verbazing!

Na een kort gesprek, voldeed JOZEF II aan het verlangen, dat hem de eigenaar der hofstede te kennen gaf, van hem in zijn huis te mogen ontvangen, en eene der dames had de eer van door den Vorst zelv' de zaal, ter opwachting bestemd, binnengeleid te worden. Toen wij allen daar gekomen waren, werd den Keizer wijn aangeboden; hij bedankte en zeide: »*Je ne bois que de l'eau.*" — Daarop, hem gevraagd zijnde, of hij *Amsterdam* reeds gezien had, antwoordde hij: »*Pas encore; je tiens la capitale pour la bonne bouche, cette ville puissante, avec ses négociants, dont un coup de plume fait trembler l'Europe!*" Iemand uit de onzen hernam hierop: »*Il en a pu être ainsi autrefois, Monseigneur! mais en ce moment où nous sommes, en guerre avec l'Angleterre, la prise de nos vaisseaux marchands est fort à redouter et ne saurait qu'être ruineuse pour les négociants et desastreuse pour la patrie entière. Si nous osions nous flatter de l'intercession de Monsieur le Comte, peut-être qu'un accommodement.....*" — »*Je joindrai mes prières aux vôtres,*" antwoordde de Keizer, »*pour que le Ciel vous accorde la paix!*" Daarop eene beleefde buiging in het rond makende, verliet hij ons.

Om het belangrijkste van het gesprek met JOZEF II niet te onderbreken, heb ik tot nog toe eene kleine bijzonderheid achterwege gelaten, zonder welker vermelding ik echter dit verhaal niet eindigen wil. Zij is deze. Kort na het binnentreden van den Vorst, terwijl deze zich bezig hield met het gezigt op het *Meer*, en over de scheepvaart op dat groote water met den eigenaar der hofstede sprak, vroeg de heer uit JOZEF's gevolg, die mijne moeder ingeleid had, zeker bemerkende, dat mijn broeder en ik zich digt aan

haar aansloten, of wij hare kinderen waren, en zeide, toen zij toestemmend geantwoord had: »*Madame, vous devriez les présenter au Comte de Falckensteyn; il aime beaucoup les enfants.*" Waarop mijne moeder ons bij de hand vatte, een paar schreden voorwaarts deed, en de vrijheid nam van den Keizer aan te spreken met de woorden: »*Permettez moi, Monsieur le Comte, de vous présenter mes enfants.*" Dit geviel wél; de Keizer wendde zich naar ons om, begroette mij vriendelijk met de woorden: »*Bonjour, Mademoiselle!*" streek mijn' broeder onder de kin, zeggende: »*C'est un joli garçon!*" vroeg voorts aan mijne moeder, of zij nog meer kinderen had, en bleef zich nog eenige oogenblikken met haar onderhouden.

Nadat den Vorst uitgeleide gedaan en hij weder in zijn rijtuig gestapt was, werd natuurlijk nog een' geruimen tijd onder het gezelschap van de zoo onverwachte als belangrijke en aangename ontmoeting gesproken, en alwat de Keizer gedaan en gezegd had nog eens herdacht en herhaald. Dit alles nu heb ik sedert zoo dikwijls hooren oververtellen, dat het mij onuitwischbaar in het geheugen is geprent geworden, en ik derhalve thans meer van het gebeurde heb kunnen zeggen, dan het geval zou zijn geweest, indien ik blootelijk op *mijne* herinneringen, uit hetgeen plaats greep toen ik slechts zes jaren oud was, had moeten steunen.

Of JOZEF II ooit weder aan de vermelde ontmoeting gedacht hebbe, is mij niet bekend; of hij woord gehouden en voor ons gebeden hebbe, evenmin; maar dat zijne gezindheden jegens mijn Vaderland niet zoo vriendschappelijk waren, als zijne manier van spreken tegen enkele personen uit hetzelve, is alras gebleken. Naauwelijks te *Weenen* teruggekeerd, verlangde hij (gelijk bekend is) de vernietiging van het *Barrière-Tractaat*, (onze veiligheid tegen *Frankrijk* en het huis *Oostenrijk*) en later de vrije vaart op de *Schelde*. Acht millioenen schats kostte ons in 1785 het afwenden van den oorlog, met welken hij ons bedreigde; en zoo werd bewaarheid, wat FREDERIK *de Groote* gezegd had: »Het Gemeenebest zal mijn' broeder JOZEF wel met een drinkgeld tevreden stellen." Maar zonder zijn bezoek waren wij welligt van zijne onbillijke eischen en bedreigingen en van eene lastige geldspilling bevrijd gebleven.

OCULISTEN.

Toen onlangs de beroemde oogarts GRÄFE gestorven was, bevond men, dat hij een vermogen van honderdduizenden had nagelaten. STIEGLITZ, die als een arme dokter naar *Hanover* kwam, laat, zegt men, een half millioen na. Met betrekking tot eene Fransche oogendoktores, die kort ge-

leden stierf, schrijft een Parijzer blad: »Aan het gasthuis der stad *Auxerre* is eene som van 100,000 francs, tot het verzorgen van arme en zieke matrozen, vermaakt. Dit legaat is door zekere ROSE MULLOT nagelaten, die uit eene matrozen-familie afkomstig was. Aan het vermogen, waarover zij op eene zoo menschlievende wijs beschikt heeft, was zij op eene zeer merkwaardige wijs geraakt. Nadat zij lang als meid gediend had, trad zij in het huwelijk en leefde zeer kommerlijk. ROSE MULLOT was eene groote liefhebster van honden, en had eens het verdriet, dat haar liefste hondje door eene oogkwaal aangetast werd. Tegen deze kwaal bezigde ROSE een middel, hetwelk zij eens door hare moeder had hooren aanprijzen; en ziet, het hielp. Door deze goede uitkomst aangemoedigd, wendde zij het ook op menschen aan, en trad in kompagnieschap met een' Parijzer arts. Hierdoor gedekt, trotseerde zij alle tegen haar begonnen regtsgedingen, en won gedurig meer vertrouwen en uitgebreider praktijk. Uit deze bron ontstond ROSE MULLOT's aanzienlijk vermogen. Toen zij stierf, bedacht zij in haren laatsten wil ook de honden, als de eerste oorzaken van haar geluk en de voorwerpen harer onafgebrokene genegenheid: zij beschikte ter verzorging van zieke honden almede eene som van 500 franken."

LEVENSREDDING DOOR EEN' KWINKSLAG.

Een der ijverigste verdedigers van het Royalismus in *Frankrijk* was de in der tijd zeer bekende MARTAINVILLE, gedurende de restauratie eerste Redacteur van het dagblad *le Drapeau blanc*. Nog slechts een vijftienjarige knaap, werd hij voor de revolutionaire regtbank gebragt, onder de beschuldiging, schrijver te zijn van een stukje, dat ten titel had: *Tabel van het maximum van levensmiddelen en koopwaren*. Toen bij deze gelegenheid de voorzitter der regtbank, in het denkbeeld misschien dat hij tot den ouden Adel behoorde, hem DE MARTAINVILLE noemde, antwoordde hij medig: »Burger-President, ik heet niet DE MARTAINVILLE, maar blootelijk MARTAINVILLE. Ik verzoek u, niet te vergeten, dat gij hier zijt om mij te *verkorten*, niet om mij te *verlengen*." Al de regters schoten in een schaterend gelach; want zelfs onder de bloedigste tooneelen van het schrikbewind lachte men in *Frankrijk!* MARTAINVILLE werd van de tegen hem ingebragte beschuldiging vrijgesproken. Men vond hem *te kort* voor de guillotine!

No. XI. *Meng*. bl. 528. reg. 9. leze men PALLADIO.

MENGELWERK.

REDEVOERING

OVER

MR. JOHAN VAN HEEMSKERK,

BIJZONDER ALS PROZASCHRIJVER, AANGETOOND UIT ZIJNE BATAVISCHE ARCADIA, EN HET GEWIGT DERZELVE VOOR DE KENNIS VAN DE ZEDEN EN GEWOONTEN ONZER VOORVADEREN.

Door

J. VAN HARDERWIJK, RZ. (*)

Wanneer men eenen blik werpt op de Geschiedenis onzer vaderlandsche Letterkunde, en meer bepaald het oog slaat op de Dichters en Taalopbouwers, die dezelve met hunne onsterfelijke werken hebben verrijkt, dan streelt het ons, dat wij in zoo vele verschillende vakken van Poëzij en Letterkunde voor den nabuur niet behoeven te wijken, maar hem, in verhouding tot de beperkte plek, waarop onze letterkundige bloemhof tiert, meer schoonheden kunnen aanwijzen, dan waarop hij, zoo vaak met minachting op onze letterkundige voortbrengselen nederziende, trotschelijk zich verheft. Geen dichtsoort, geen schrijftrant is er, waarin de *Nederlander* ook niet zijne werken geleverd heeft. Gij kent ze bij name, M. H., die starren, die, in het gouden tijdvak onzer letterkundige geschiedenis, in de roemvolle zeventiende eeuw, aan onzen letterkundigen hemel hebben geschitterd; maar gij herinnert u niet minder zulk eene aanzienlijke rij van Dichters en Pro-

(*) Voorgelezen in het *Rotterdamsche* Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, den 18 November 1840.

zaschrijvers, die, vroeger of later, door hunne letterkundige voortbrengselen, belangrijke bijdragen tot het gebouw onzer vaderlandsche Dicht-, Taal en Letterkunde hebben aangebragt. Te bejammeren is het, dat sommige dier letterkundige werken, wel geheel, als 't ware, toebehoorende aan den tijd, waarin zij het licht zagen, en buiten twijfel den onmiskenbaren stempel dragende van den stand, waarop poëzij en proza zich bevonden, zoo zeer in vergetelheid geraakt zijn, en omtrent dezelve maar al te veel het stilzwijgen wordt bewaard. Het is waar, men heeft vooral in den laatsten tijd getracht, vele werken van beroemde mannen, van sieraden onzer Letterkunde, uit de vergetelheid terug te roepen; waar velen blijven in onze dagen toch niet zelden als in eenen hoek verborgen liggen. Wij weten, door het afleggen van den ouden vorm en het aandoen van een nieuw gewaad, zijn sommigen uit dien mist der vergetelheid te voorschijn gekomen, en, uitgelokt door het bevallige kleedje, zijn velen onzer Landgenooten met het wezen en de innerlijke waarde dier werken, of wel voor het eerst bekend, of bij vernieuwing aan dezelve herinnerd geworden. Der *Zeestraat van 's Hage naar Scheveningen*, een der zinrijkste gedichten van den vernuftigen HUYGENS, viel niet lang geleden dat lot ten deel; de gevoelige, godsdienstige en stichtelijke poëzij van den edelen CAMPHUYSEN genoot die eere; terwijl nu en dan in keurige verhandelingen de onwaardeerbare en te weinig op prijs gestelde verdiensten van eenen JUSTUS VAN EFFEN, van eenen VAN VONDEL als prozaschrijver, van eenen JOHAN DE BRUNE als menschkundig zedeschrijver, van JOHAN VAN HEEMSKERK als Dichter, en anderen, in het licht gesteld en regtmatige hulde toegebragt werden. Er zijn er echter meerdere, die voor de letterkundige Geschiedenis onzes Vaderlands van het hoogste belang zijn; en onze Geschied-, Letter- en Oudheidkundigen kunnen voorzeker den verdienstelijken SCHELTEMA niet genoeg dank weten, vele zulke Schrijvers en hunne schriften in derzelver waarde, in zijn belangrijk *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, te hebben doen kennen.

Als zoodanig maakte hij ons met den door mij het laatst genoemden Dichter JOHAN VAN HEEMSKERK bekend, wiens *Minnekunst*, *Minnebaat*, *Minnedichten* en *Mengeldichten* met veel lof bekend zijn geworden.

Van dezen Dichter is een wezenlijk sieraad onzer Letterkunde voorhanden, dat in onzen tijd misschien ook te veel vergeten ligt, en hetwelk, voor de ontvouwing onzer oudste vaderlandsche Geschiedenis van zeer veel belang zijnde, tevens een bewijs oplevert van de belezenheid en geleerdheid des Schrijvers, en van den levendigen, bloemrijken en sierlijken stijl dier dagen. Ik had mij voorgenomen, M. H., u heden eenigzins meer met dat geschrift bekend te maken, en u JOHAN VAN HEEMSKERK als Prozaschrijver te doen kennen, door u over zijne *Batavische Arcadia*, en het gewigt derzelve voor de kennis van de zeden en gewoonten onzer Voorvaderen, te onderhouden. De aangenaamheid des onderwerps strekt mij wel ten waarborg van uwe belangstellende aandacht, doch ik roep die echter voor mijzelven van uwe welwillendheid bescheiden in.

Eerst wensch ik u iets omtrent den persoon van VAN HEEMSKERK mede te deelen, om daarna over het genoemde werk u te onderhouden.

JOHAN VAN HEEMSKERK werd in het jaar 1597 te *Amsterdam* geboren. Hij was de neef van den beroemden VAN HEEMSKERK, die zijnen naam in de jaarboeken onzer Geschiedenis, door zijnen togt naar *Nova Zembla* en den glorierijken zeeslag voor *Gibraltar*, vereeuwigd heeft, bloedverwant van den onsterfelijken HUGO DE GROOT, bij wien hij, als lid van het huisgezin, toen hij den zomer van 1624 te *Parijs* doorbragt, verkeerde, en op wiens vriendschap en toegenegenheid hij zich steeds met reden verhief. HEEMSKERK oefende zich van 1617 tot 1621 in de Regtsgeleerdheid aan de Hoogeschool te *Leiden*, en handhaafde door een werkzaam en nuttig leven den roem van zijn geslacht. Na ook buitenslands, in zijne betrekking als Advocaat, werkzaam te zijn geweest, bleef hij, na zijne terugkomst, in '*s Gravenhage* wonen en aldaar de

regtsgeleerde praktijk uitoefenen. Hij zette zich later te *Amsterdam* neder, alwaar hij in 1640 den post van Schepen bekleedde, en in verscheidene ambten, gedurende vijf jaren, met lof diende; vervolgens werd hij tot den aanzienlijken post van Raadsheer in den Hoogen Raad geroepen, in welken stillen en gerusten werkkring hij bleef tot den jare 1656, toen hij onverwachts aan zijne betrekkingen en vrienden, aan geleerdheid en letteren, door den dood ontrukt werd. Zoo als wij reeds zeiden, was hij als Dichter tot vóór weinige jaren minder bekend; doch zijne poëtische verdiensten zijn, gelijk wij opmerkten, door den Heer SCHELTEMA, in het ware licht geplaatst. Als liefttallig minnedichter, en ook als navolger van eenige lierzangen van HORATIUS, of dichtwerken van OVIDIUS, prijst hij zich door geestigheid en zachtheid aan; en de Heer SCHELTEMA maakt geene zwarigheid, hem als minnedichter, na HOOFT en POOT, bij CATS, JONCKTIJS, REAEL en WESTERBAEN, in den eersten rang te stellen. Dan, M. H., wij kunnen en behoeven ons niet langer bezig te houden met de dichterlijke verdiensten van VAN HEEMSKERK, en gaan dus tot ons onderwerp, na het aangemerkte omtrent zijnen persoon en maatschappelijke betrekkingen, meer bepaald over.

Het is ons, uit hetgeen wij van VAN HEEMSKERK weten, gebleken, dat hij een man was van uitstekende geleerdheid en fijn vernuft. Bekend, blijkens zijne navolgingen van OVIDIUS en HORATIUS, met de schriften der Ouden, zal hij, buiten twijfel, met de herderszangen der *Grieken* gemeenzaam zijn geweest, die inzonderheid *Arcadië* als het hoofdtooneel van het herdersleven beschrijven. *Arcadië*, het *Grieksche Zwitserland*, ligt in het hart van den *Peleponnesus*. Hooge bergen, met de schoonste bosschen bezet, bedekken hetzelve; vruchtbare valleijen, bloeijende landouwen leveren de bevalligste tooneelen op; terwijl in de vette weilanden de kudden, onder het opzigt van den *Arcadischen* herder met den herdersstaf of de fluit in de hand, en aldaar al de rust en genoegens van het *idyllische* leven genietende, in menigte gra-

zen. Dicht- en Toonkunst werden bovenal door de *Arcadiërs* beoefend. PAN werd als de God der *Arcadische* herders vereërd, die echter hun leven niet altijd in tooneelen van zedelijke onschuld, tusschen de zorg voor hunne kudden en akkers, tusschen Muzijk, Dans- en Dichtkunst verdeelden. Van dit *Arcadië* gewagen nu de zangen der Dichters; daarop wijzen zij ons, als op den bloemtuin des levens, als op eene gouden eeuw, waar, in den schoot der landelijke natuur, onder den stillen en onbewolkten hemel, de mensch slechts nadenkt over de wijze, op welke hij zorgeloos, door onschuldige vreugde, zijn aanzijn verhoogen en veraangenamen zal; daarin worden ons al die tafereelen van een betooverd land, die verbloemde liefdesverhalen afgeschilderd; en het zijn zulke tafereelen, aan welke zij allen het opschrift van *Arcadische* gegeven hebben. *Spanje*, *Italië* en *Engeland* hadden reeds dergelijke werken geleverd. Ook deze, M. H., zullen HEEMSKERK niet vreemd zijn geweest; terwijl de geest des tijds, waarin hij leefde, hem bovendien nog wel aanleiding kan gegeven hebben, om zijn werk op dusdanige leest te schoeijen. De *Muider* Drossaard vooral had het getoond, hoe de *Nederduitsche* taal in het beschrijven van vrijaadjen, waarbij men van allerlei *Arcadische* spelen droomde en alles door liefde verhoogd werd, niet voor de *Italiaansche* of *Fransche* behoefde te wijken; en er was ook, zoo als een geleerd Schrijver opmerkt, wanneer men den toenmaligen staat onzer letterkundige Geschiedenis nagaat, in het eerst der zeventiende eeuw bij onze Dichters eene allerzeldzaamste zucht, om hunne gaven dienstbaar te maken aan het genoegen en de eer der jufferschap.

HEEMSKERK wilde dan een zoodanig jufferwerk leveren, en verlangde, dat de *Nederlanders*, even als de *Italianen*, *Spanjaarden* en *Engelschen*, hun *Arcadië* zouden bezitten. Dat hij ook dien naam aan zijn werk gaf, deed hij niet enkel uit zucht tot navolging, maar »omdat hij het lage en moerassige *Holland*," om deszelfs eigendommelijke heerlijke streken, »als zijne lustige en vermakelijke landouw beschouwde," en daardoor op het denkbeeld kwam,

om het Vorstelijk *'s Gravenhage*, wiens Vijvermaagd den vreemdeling zoo veel schoons in paleizen, bosch en lustwaranden aanwijst, bij eene *Batavische Arcadia* te vergelijken.

Deze bevallige *Batavische Arcadia* zag in het jaar 1637 te *Amsterdam* het licht. De eerste druk was zeer spoedig uitverkocht; eene tweede oplage werd noodzakelijk; dezelve verscheen met vermeerderingen en verbeteringen van den Schrijver, die »door inzigt van rijper jaren, en omslag van ernstiger bezigheden, afkeerig was geworden om bloemen en bladen voor vruchten voort te brengen, en dus met vele deftige en gedenkwaardige zaken het werk zelf, en inzonderheid de aanteekeningen, verrijkt heeft." HEEMSKERK's *Arcadia* is sedert verscheidene malen, in 1648 reeds voor de vijfde reis, en het laatst nog in 1756 in *'s Hage*, herdrukt geworden; in 1729 had men reeds al de aanhalingen uit vreemde Schrijvers in de toenmalige uitgave overgezet, en dus hierdoor hetzelve voor meer algemeen gebruik en nog aangenamer lectuur dienstig gemaakt: het is uit de laatste uitgave, dat wij u verder met HEEMSKERK's behagelijk loof- en lijstwerk willen bekend maken.

Het oogmerk van dit geschrift is de voorstelling van vele bijzonderheden uit onze oudste Vaderlandsche Geschiedenissen en de ontvouwing van vele merk- en wetenswaardige aangelegenheden, de zeden en gewoonten onzer Voorvaderen betreffende, ten doel hebbende, om »aan onze *Hollandsche* jeugd een uitheemsch tijdverdrijf te verschaffen, dat haar al mallende de liefde tot het Vaderland en den ijver voor de vrijheid zoude inscherpen." Hij doet dit ook; en het werk bevat eenen schat van geleerdheid, van Oudheid- en Geschiedkunde, van Regtsgeleerdheid en schoone proeven van Dichtkunst tevens, waarmede dan ook, zoo als ergens gezegd is, de *galanterie* op eene aardige en bevallige wijze verbonden wordt.

Een speelreisje, op eenen dag uit *'s Hage* naar *Katwijk* over *Rhijnland*, door eenige jongelieden gemaakt, kiest de Schrijver voor zijn verdicht tafereel, en geeft aanleiding

tot die gesprekken der reisgenooten, waarin al dat belangrijke en aangename voorkomt. Het is een gezelschap van vrolijke vrienden, waarin de liefde tevens hare lonkjes en lachjes rondwerpt, en waar onschuldige boert en scherts het genoegen vermeerderen. De bedeesde en bijna hopelooze REYNHERT, die de onvergelijkelijke ROSEMOND zoo gaarne de zijne wenschte te noemen, de goede WOUTHER, die men zoo verlangend aan RADEGOND, dat meisje, dat het ten volle deed blijken, »dat het geenszins het geringste van verstand in eene vrouw te achten is, goed verstand van het huishouden te hebben," verloofd zag; WAARMOND, de letterminnaar, die met deze liefdesgevalletjes lacht, en de door eigene schuld in zijne minnarijen zoo ongelukkige DIEDERIK, maken de handelende personen uit. Op het genoemde togtje worden nu de onderwerpen behandeld, die ons met de afkomst onzer Voorvaderen, hunne wetten, voorregten en regeringsvormen, hunnen moed en hunne trouw, hunne vrijheidsliefde en afkeer van dwingelandij op de aangenaamste en leerzaamste wijze bekend maken. De stijl is geheel naar den aard van elk onderwerp, hoewel hier en daar niet vrij van die weelderigheid en dichterlijke versierselen, die, bij overtolligen opschik en gezochtheid, meer het kunstige dan het natuurlijke en eenvoudige kennen doen. Het *Nederlandsche* proza, de waarlijk klassieke gewrochten van dien tijd bezaten doorgaans dit gebrek; de figuren, de beelden, het zoogenoemde poëtisch-proza, alles toont, dat HEEMSKERK dat losse en ongedwongene niet bezat, hetwelk later meer in den schrijftrant van BRANDT en anderen uitblonk. Eene kieschheid echter, hoe dartel en weelderig soms, die wel eens té vergeefs bij andere Schrijvers en Dichters van dien tijd gezocht wordt, kenmerkt zijne *Arcadia;* en geene »wulpsche ongebondenheid" deed hij, evenmin als de zoó verdienstelijke verbeteraar van den *Hollandschen* schrijfstijl, VAN EFFEN, »hoe ook bewimpeld, zulk vergif, dikwijls hoe fijner hoe kwaadaardiger, uit zijne pen op de *Nederlandsche* zeden druipen." De eerbiedwaardige LUBLINK, roemde het proza van HEEMSKERK hoog; hij

schreef eens: »dat hij voorheen dikwijls had nagedacht, wat hem toch in zijnen jeugdigen leeftijd zoo bijzonder in de geschriften van HEEMSKERK had bekoord; bij gevorderde jaren was hij overtuigd geworden, dat het zeker dit verschil van stijl naar eisch van het behandelde was, en vooral ook deszelfs rijkdom in beelden, niet minder dan in de gedichten van Vader CATS." In het beschrijven, M. H., is het nu en dan alsof wij eene schilderij van FRANS HALS, TER BURG, VAN MIERIS, BOTH of RUISDAAL aanschouwen; het keurige, fijne, de »toontjes en kneepjes," die het eigendommelijke van HOOFT uitmaken, hervinden wij hier.

Wilt gij eene proeve? Ik bied u de beschrijving van eene juffer, eene heldere brunette aan, en gij zult voorzeker de *détails* en de levendigheid der kleuren bewonderen. Zij wordt beschreven, zoo als DIEDERIK en ROSEMOND haar aan het strand ontmoeten: »Schoon van aanzicht, en welgemaakt van leden. Haar verw liep wat na den bruinen; maar 't was een bruin zoo helder, en zóo minzaam, dat 'er nauw iet minnelijkers te bedenken is. Haar oog was wonder wakker en vriendelijk, haar lach uitermaten bevallig, haar zedigheit zoet, en al dit, zoo aardig onder een gemengt, maakte een aangenaamheit in 't oog van de aanschouwers, die de gunst van alle, die haar zagen, krachtelijk na zich trok. 't Gewaat, daar zoo schoonen lichaam in omvangen was, was niet min aardig en welvoegende: zijnde een bleekgroen Satijnen hongerlijn, de verw van 't wilgebladt zeer nakomende: gebeelt met gestikt loofwerk, en geboort met een klein net kantje van gout en zilver. Den onder-rok (dien men, doordien de boven-rok opgespelt was, meest zag) was van witte nopjes; de bef, met een netten neusdoek daarover, quam sluikjes om de schouderen, en de neusdoek voor op de borst met twee afhangende tippen, waaraan een klein scheidsel, tusschen beiden open gelaten, vertoonde aan den boesem even 't begin van een sekere poeselige rondigheit, die het gantsche gestel van den hals en 't halsgewaat, met zijn weemelend op en neer gaan, een zonderlinge

aangenaamheit gaf. Om hals en armen hadze schoone peerlen: een roose van diamanten op de borst: En op 't hooft een swarte hoedt, geciert met afhangende witte en bleekgroene pluimen. Aan haare handen hadze witte doorsneden hantschoentjes, en in d'eene van dien een waaijer, waar de verwen van zilver en groen met verscheiden beelde-werk kunstig ondereen inspeelden. Zoo schoonen en bevalliglijk gekleeden jonkvrouw hielt het oog van ROSEMOND....." Maar genoeg, M. H.! Is het niet alsof gij in een onzer Museums een schilderijtje van TER BURG voor u ziet? Voorzeker! wanneer men in de uitgekomen *Camera obscura* de beschrijving bewondert van de oude tante, *bij wie menschen op een kopje thee komen om verder het avondje te passeren*, en waar HILDEBRAND ze onder anderen beschrijft: »Zij heeft van het beste op, met een net wit satijn lintjen met tandjes, — zij draagt het haar gepoederd, althans er komt een weinigjen van dat wit, met een mesjen gelijk gestreken op haar voorhoofd, en dat staat heel wel bij haar helder welgedaan gezigt; zij heeft om haar hals een aardig snoertjen van kleine paarlen, met een juweelen bootjen, en een hoogen dikgeplooiden kamerijkschen doek in haar lage japon van weerschijne zijde met ruim lijf," dan zal men het schoone in dat oude waarlijk niet zoo geheel voorbijzien, maar veeleer toestemmen, dat HILDEBRAND zich een groot meester heeft ten voorbeelde gesteld, zonder eigene oorspronkelijkheid te verliezen.

Zoo gij een' tegenhanger mogt verlangen, ik durf u gerust opwekken en aanraden, om de beschrijving te lezen van eene landjonkvrouw, reeds door den Hoogleeraar SIEGENBEEK, in zijne *Proeve van Nederduitsche Welsprekendheid*, om de bevalligheid en geestigheid, opgenomen. Wanneer gij dat geestige zangstertje (onder dien naam is zij bij HEEMSKERK bekend) in al hare zachtheid en beminnelijkheid voor u ziet, met hare nette en bevallige kleeding, dan zult gij een tafereeltje als van METZU, in al deszelfs eigendommelijke uitvoerigheid, aanschouwen; het zal u de nedergezette *Camera obscura* zijn;

waarin gij de fijnste schakeringen der voorwerpen zult wedervinden. Gij zult het moeten toestemmen, dat een schilder model noch *costum* behoeft, wanneer hij zulke beschrijvingen voor zich ziet; en gij zult tevens erkennen, dat dezelve getuigen van HEEMSKERK's levendige voordragt en meesterschap over de taal.

Zoo gij eenen breeden en fikschen trant zoudt willen bewonderen, ik zou u dan wijzen op *het wijf uit de herberg*, ook door den Hoogleeraar aangehaald. Dan zoudt gij de onhebbelijke kasteleinesse, ruw van vorm, ongemanierd van zeden, de furie voor u zien, die, tot oneer van het lieve geslacht, het beste schijnt tevreden te zijn, als vechterijen en zuiperijen de hoofdbezigheden harer woeste en tierende kalanten uitmaken. Het is geene schets, M. H.; het is eene uitgewerkte schilderij! Het is het sterksprekendste contrast van onbeschaafdheid en ruwheid met welopgevoedheid en bevalligheid; doch ik mag, schoon zij naar het leven is geteekend en ik u de lezing aanbeveel, niet voortgaan, om u die hofmeesteresse te doen kennen, die, met de kan in de hand, al slingervoetende naar den wagen komt, waar zij de eerbaarheid der herderinnen en de bescheidenheid der herders zoo zeer tergt, dat zij den voerman bevelen, dadelijk met zijn drinkgelag te eindigen en zonder uitstel af te rijden. Het geheel, wel iets hier en daar van het min kiesche van JAN STEEN bezittende, zou ons, buiten twijfel, aan het penseel van eenen FRANS HALS herinneren, stout en breed behandeld, natuurlijk en krachtig van coloriet.

En, M. H., al dat sierlijke, al dat bevallige is nu het lijst- en loofwerk, waarin het meer belangrijke, leerzame en nuttige besloten is, en dat, hoe soms ook overladen, en zich, door zonderlinge mengeling van boert en ernst, wel wat bont vertoonende, het hoofdwerk des te treffender en verrassender doet uitkomen. Dat hoofdwerk nu is, ons met vele gewigtige zaken onzes Vaderlands en onzer Voorvaderen te doen bekend worden. HEEMSKERK doet het op eene duidelijke en krachtige wijze, die nog meerdere waarde ontvangt door de hoogstbelangrijke aanteekenin-

gen, waarmede hij zijn werk verrijkt heeft. Veel geleerdheid en belezenheid ten toon te spreiden was eigen aan den tijd, waarin hij leefde, toen alle geleerden hunne werken met uitgebreide aanteekeningen als opvulden: ook dien overvloed vindt men hier; doch alles is hoogstlezenswaardig en tot wezenlijke toelichting dienende. Wij willen trachten een doorloopend verlag van vele bijzonderheden te geven, die door het gezelschap, dat wij nu eenigzins kennen, behandeld en besproken worden.

Heemskerk geeft ons, na de afkomst onzer Voorvaderen geschetst, van de Grafelijke tijden, vooral van de verdeeldheden der *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen*, in het breede gewaagd te hebben, eene beschrijving van »de vrijheid van dat vrije volk, genoegzaam ongekrenkt van eeuwe tot eeuwe, hand over hand, den nazaten overgegeven, en zorgvuldiglijk bij hetzelve bewaard gebleven; hoe het de ondragelijke boeijen van eene schandelijke en nooit geledene slavernij, wreveligerwijze aan hals en aan handen gelegd, en alle teekenen van dienstbaarheid manhaftig heeft doen afschudden; hoe het, door Gods genade, zoo vele ijselijke bloedbaden, schrikkelijke verwoestingen, door de nooit genoeg volprezen oorlogsdaden der *Nassausche* helden ontworsteld is; hoe de *Nederlanders*, van open en minnelijken aard, zeer genegen zijn tot den handel, bekwaam tot alle kunsten, onbekende kusten bezocht hebben, tot de uiterste oevers der wereld doorgedrongen zijn. De bloei der letteren, de oorlog ter zee, de winst in koopvaardij, de geheele vestiging der Republiek, alles doet het volk kennen, naauwelijks elders zoo groot, en nergens zoo veel zekerlijk bijeen in het overige *Europa*, als men in *Nederland* alleen zien kan." Te midden, M. H., van deze geschiedkundige beschrijvingen vindt men belangrijke zaken over het strandregt, het regtersambt, over de verbeurdverklaring van goederen; hoe het meerendeel ook van onze *Hollandsche* steden, ja geheele landstreken, »daarin bij handveste als van ouds wijselijk hebben voorzien, en ten tijde zelfs van de Graven dit bloedafpersend kwaad voorzigtiglijk afgekocht of afgebeden hebben," op-

geteekend; terwijl hij, gelijk uit zijn werk blijkt, de voorlooper mag genoemd worden van den verdienstelijken Priester CORNELIS LOOS van *Mentz*, THOMAS ERAST, JOANNES WEIHER, maar inzonderheid van onzen beroemden landgenoot BALTHASAR BEKKER, die door hunne bestrijding des bijgeloofs aan tooverij en krachtdadige medewerking tot afschaffing der heksenprocessen zulken naam en verdiensten verworven hebben.

De *eerste* wenk tot afschaffing van de pijnbank wordt hier gegeven, en levert ons van HEEMSKERK's liefderijke en verlichte denkwijze tevens het bewijs op; aantoonende, hoe vele onschuldigen, onder schijn van regtsvordering, zijn omgekomen. »Hoe kan 't yemant wonder geven," zegt hij, »dat men door zulk onbesuist recht plegen zoo veele Toovenaars gevonden, of veeleer zoo veele arme menschen tot Toovenaars gemaakt heeft?" en, terwijl hij dat alles met veel regtskennis ontwikkelt, roept hij uit: »Ik wenschte, soo het met de welstandt van 't Gemeenebeste mogt bestaan, dat men van dese wreede wijse van Regtspleeginge onder ons meede geen wetenschap noch wetvorderinge, veel min welgevallen, en hadde!" Het beuzelpraatje, als of *Katwijk Katwijk* heeten zoude, omdat de kollen in schijn van katten daar kwamen dansen, gaf WAARMOND aanleiding, om over betooveren en toovenaars in het breede te spreken.

Van iedere vraag, van elken aardigen kwinkslag trekt WAARMOND partij, om uit het een en ander belangrijke en merkwaardige opmerkingen, ook omtrent de zeden en gewoonten onzer Voorvaderen, te ontleenen. Zoo, M. H., zal elk uwer het dichtjuweeltje van onzen BELLAMY, zijn *Roosje*, kennen; maar bij de regelen:

»Zoo gij mij nu geen kusje geeft,
»Dan draag ik u in zee!"
»Nu roept en schatert al de jeugd:
»»Draag Roosje nu in zee!""
»Hij grijpt haar ijlings van den grond
»En loopt met haar in zee!"

zullen sommigen niet denken aan hetgeen men omtrent dit

in zee dragen, afkomstig van een oud gebruik onzer Voorvaderen, opgeteekend vindt. Aan het strand zien ROSEMOND en DIEDERIK deze stoeijerijen, en HEEMSKERK laat den laatste verhalen, dat wat men ook voorgaf, ten einde de vrijers daardoor den aard van hunne vrijsters zouden leeren kennen, meenende dat, indien het meisje dit haren minnaar ten goede afnam, men daaruit mogt gissen, dat hij eene goede vrouw in haar te verwachten had, dit gebruik afkomstig is van de gewoonte onzer Voorvaderen, die, toen zij nog ruw en onbeschaafd waren, met een schaapsvel of ossenhuid om de schouders liepen, en, zoowel mannen als vrouwen, twee of driemaal daags des zomers in het water sprongen en zich baadden. HEEMSKERK's gevoelen over het in zee dragen is echter afkeurend, beschouwende hij hetzelve als »eene onaardige liefkozerij, te eenemale onguur en buiten alle reden."

Verder worden door hem verschillende bijzonderheden omtrent het vermaak van het Papegaaischieten, hetwelk door JACOBA VAN BEIJEREN, in gezelschap van vele aanzienlijken en van den Adel des lands, voor eene harer geliefkoosde uitspanningen gehouden werd, medegedeeld. *Zuidbeveland* was het tooneel dier vermaken, waar Vrouw JACOBA menigmaal van hare bedrevenheid in dit voorvaderlijk genoegen blijken gaf, en als Koningin van het Schuttersgilde werd vereerd. Vervolgens berigt hij omtrent haar vele zaken, en vergenoegt zich niet alleen met overigens verschillende gewoonten onzer Vaderen op te geven, maar spoort vele derzelven van zeer vroegen tijd, ook bij andere volken, op.

Dit doet hij voornamelijk omtrent eene gewoonte, die door alle tijden heen het teeken van eerbied, achting en liefde is geweest, en bij ons het blijk van die innige teederheid en genegenheid aanduidt, die eerbare min en echtelijke trouw kunnen aantoonen. Het is die gewoonte, »die," zoo als BILDERDIJK zegt, »de plaats neemt van een groet;" en gij gevoelt, M. H., dat hier het kussen bedoeld wordt. Geen wonder, dat in een reisgezelschap, waar men, bij jeugdige vrolijkheid, scherts en dartel ge-

snap, wel eens een kusje zal gestolen hebben, dit ook den veelwetenden en gaarne onderrigtenden WAARMOND aanleiding zal gegeven hebben, om over deze gewoonte wat breeder uit te weiden. Over een gebruik, waarbij de heiligste eed verzegeld, de innigste liefde uitgedrukt wordt, dat, gelijk onze genoemde Puikdichter zegt:

»De vonken drijft in de oogen,
Hoofd- en geestbedwelmend zoet,
Dat de vlammen spreidt door 't bloed,
En den boezem van genoegen
Zuchten, beven doet en zwoegen;"

over dat gebruik zullen mijne Hoorders en Hoorderessen dan nog wel eenige oogenblikken HEEMSKERK willen hooren.

»Het kussen," zegt hij, »kan geacht worden zoo oud te zijn als de wereld, en die soete vriendelijkheit schijnt plaatse gevonden te hebben, soo haast de menschen wisten datse menschen waren. Immers dat het onder d'eerste Oudt-vaders over duysenden jaren in gebruik is geweest, hebben wij ontwijfelbaar bescheydt van." Hij toont aan, dat de alleroudste onder de *Grieksche* Dichters er meer dan eens in hunne »geestige werken" gewag van maken. »Bij ons werden huyden ten daage," gaat hij voort, »twee woorden gevonden, daar men dese soetigheidt eygentlijk mede beteekent." Hij geeft dit op, en bedoelt *kussen* en *zoenen*. Het laatste heeft ongetwijfeld zijnen oorsprong van het woord *verzoenen;* omdat bij eenig ontstaan verschil of gerezen twist »dese vriendelijkheidt als voor een Godspenning verstrekt, van dat alles versoent, en de voorige liefde weer in haare volle kragt is." De kus is een heilig onderpand van liefde, vrede en eerbied; en hij wijst dit aan, door verder het onderscheid op te geven tusschen den kus der vriendschap, den kus des vredes, den kus des eerbieds, den kus der beleefdheid, en het boos misbruik van het kussen, denkende hier aan den JUDAS- of verraders-kus. WAARMOND vergeet niet, zoo als wel van zelf spreekt, hier te gewagen van de kusjes van onzen JANUS SECUNDUS, wiens poëtische kusjes toen reeds in het Ne-

derduitsch door den Ridder WESTERBAEN waren overgezet. Hij breidt dit onderwerp uit, door op te geven, hoe in *Spanje* en *Italië* dit gebruik niet bestond, daar argwaan, minnenijd en achterdocht hiervoor de wacht hielden; gelijk ook, naar de leenregten van *Lombardijen*, een leenman zijn leengoed verloor, wanneer hij des Leenheers vrouw gekust had; terwijl vooral in *Italië* en *Spanje* de man naar alle gestrengheid der wetten, hetzij met geeseling of verbanning, gestraft werd, wanneer hij een meisje een' kus gegeven had. Na breedvoerige aanhalingen, die alle van 's mans geleerdheid, oudheid- en geschiedkundige kennis blijken dragen, doet hij eindelijk allergeestigst, door eenen uitroep van REYNHERT, die gewoonte, als, volgens de wetten der beleefdheid, bij de *Hollanders* niet verboden, kennen: »Wel," riep REYNHERT, »is er om een kusjen in *Italiën* en *Spanjen* dus veel te doen, soo zijn wij wel in een gelukkig landt gebooren, daar de meysjes door de wetten selfs van beleeftheidt verbonden zijn, sulken soeten vriendelijkheidt niet te weygeren." De bladzijden, M. H., die hij verder aan dit onderwerp wijdt, zijn hoogstbelangrijk; en wie iets over dit gebruik verlangt te weten, zal hier alles vinden, wat zijnen weet- en onderzoeklust bevredigen kan. Van den verraders kus sprekende, zegt hij: »Ik wil hoopen, dat wij noch soo veel van de oude *Hollantsche* opregtigheydt onder ons hebben, dat sulke verdoemelijke grouwelen bij d'onse niet gevonden werden." — Dan, M. H., wij zullen onze opgaven van deze mededeelingen staken, vertrouwende, dat gij reeds uit den rijkdom der zaken het naïve, geestige, leerzame en bevallige van HEEMSKERK's schrijftrant zult hebben leeren kennen.

Die kleur en toon, bij zoo veel geschiedkundige belangrijkheid, bragt dan ook dien opgang te weeg, die zijner *Batavische Arcadia* te beurt viel. »Het togtje," zegt de Schrijver van *Hollands roem in Kunsten en Wetenschappen*, »loopt in éénen dag af, en zeker is het te bejammeren, dat HEEMSKERK zijn plan niet heeft kunnen volvoeren, om hetzelfde gezelschap, van tijd tot tijd, door de

voornaamste steden van *Holland* om te voeren, en zich van al het merkwaardige, tot de oudheid, de geschiedenis of de zeden en gewoonten onzer Voorvaderen, betrekking hebbende, door den kundigen op de plaatsen zelve te laten onderrigten; dan hadden wij veelligt op eenen *Hollandschen* ANACHARSIS kunnen roem dragen."

Hoezeer nu, M. H., onze Letterkunde hiermede niet verrijkt is geworden, zoo hebben echter, na HEEMSKERK, vele Schrijvers zijnen trant, die nieuwe soort van Letterkundige voortbrengselen in onze taal, nagevolgd, en hem tot model gekozen. Onder deze schriften kunnen wij als de verdienstelijkste noemen de *Walchersche Arcadia* van GARGON, de *Zuidhollandsche* van BRUIN, ook de *Arcadische Vrijerijen* van onzen LE FRANCQ VAN BERKHEY; doch geen hunner heeft HEEMSKERK in naïviteit en geestigheid, bij ernst en geleerdheid, kunnen op zijde komen. *Hollands Arcadia* van LOOSJES mag voorzeker onder die allen bovenaan geplaatst worden. Zij, die het, na HEEMSKERK, beproefden om in dien trant te schrijven, zijn er voor uitgekomen, dat zij zich HEEMSKERK ten voorbeelde hebben gesteld, en de getuigenissen van sommigen dier Schrijvers zijn zoo vele lofspraken op onzen verdienstelijken Geleerde en Dichter. »Wij hebben," zegt GARGON, »den grooten HEEMSKERK, dien wijzen en doorgeleerden Raadsheer, tot een voorganger, wiens volgeestige *Arcadia* de toejuiching van alle onze Vaderlanderen verdient en verkregen heeft, en genoemd zal worden, zoolang men onze taal spreken zal." Zoo zegt VAN BERKHEY, dat zijn werk den oorsprong verschuldigd is »aan den eerbied en den smaak zijner jongere jaren voor de eenvoudige en eerbare zangen, vooral in navolging van HEEMSKERK," dien hij zich heeft trachten ten voorbeelde te stellen. Wij zien dus, M. H., hoe hagchelijk het is, den trant eens anderen na te volgen, wanneer men niet met die gaven is toegerust, vereischt, om, bij het behoud van eigendommelijkheid en oorspronkelijkheid, iets te leveren, dat met het vernuft en den schrijfstijl des zoodanigen is gelijk te stellen; en het blijkt maar al te duidelijk, hoe onberaden

het is, om, geprikkeld door de zucht van mogelijk meerder naam te maken, den schrijftrant van eenen bij het publiek opgang makend Schrijver na te volgen; men ziet, (dit zij echter zonder bepaalde toepassing op de navolgers van HEEMSKERK gezegd) hoe velen op de klippen van eigenwaan schipbreuk lijden. Wie den aanleg, den geest, de geleerdheid van zulk eenen Schrijver niet bezit, zal wel schrijven, maar de Letterkunde met niets blijvends verrijken; en wanneer ook weder allen zulk eenen trant voor den hunnen verkozen, dan zou de eentoonigheid spoedig voor de verveling, de verveling voor de onverschilligheid, de onverschilligheid voor minachting plaats maken. Men hoede er zich in onze dagen voor: de zucht naar het vreemde, het wonderbare, is ook bij ons al te veel doorgedrongen, en waar een Schrijver onder ons opstaat, die, in proza of poëzij, de vonken zijner oorspronkelijkheid doet schitteren, daar kruipen niet zelden velen hem na, die eindelijk niets anders leveren dan de doorslaande proeven van hunne zwakheid en onbedrevenheid. Allen waren ten tijde van HEEMSKERK en na hem geene HEEMSKERKEN, evenmin als men thans vele HILDEBRANDS of JONATHANS vinden zal.

Dan, M. H., wij keeren tot de *Arcadia* van onzen Schrijver terug. Het geheele werk bevat eene afwisseling van onderwerpen, die, in eenen sierlijken en bevalligen stijl voorgedragen, boeijen en veel leerrijks en nuttigs bevatten. Te midden nu van zoo vele belangrijke bijzonderheden is het bovendien doorweven met schoone gezegden, geldende voorschriften en erotische dichtstukjes, die den toon van natuurlijke eenvoudigheid, van vriendschap, teederheid en liefde ademen. Vrijheid en Vaderland waren hem heilig en dierbaar; voor hen en den grond, die van zoo veel roems getuigde en zoo veel schoons en voortreffelijks bezat, gloeide zijn boezem; daarom schreef hij het als zoo vele gulden spreuken in zijne *Arcadia* neder, en ze zijn ons als kostbare planten in dezen smaakvollen lusthof. Oordeelt zelf, M. H., als hij zegt: »Het is te bemerken, hoe uit een klein vonkjen van burgerlijke tweedragt, soo

't niet wijselijk bij tijds gedempt wordt, dikwijls een vinnig vuur van onuitblusselijken oorlog ontstaat: en dat armoede en uiterst verderf menigmaal moet ter nederleggen 't geen, daar al de wijsheidt van de wereldt en weelde geen raad toe geweten heeft." Als hij spreekt van de vrijheid, door onze Vaderen zoo duur gekocht, en ophaalt van de rampen, die *Naarden*, *Haarlem*, *Leiden*, ja heel *Holland* getroffen hebben, dan zegt hij het met zoo veel nadruk: »Zij zijn het, die u kunnen zeggen, dat de grondslag van uw tegenwoordig geluk in de kalk van uwer Voorvaderen bloed en tranen gemengt en gemetselt is geweest." Als hij van regtsplegingen of andere gewigtige zaken handelt, en van de noodzakelijkheid eener spoedige afdoening derzelve, of van andere aangelegenheden gewaagt, dan uit hij den wensch (hij moge in onze dagen nog geen ijdele klank zijn!): »Maar och! of God gaave, dat er onder ons geene zaken gevonden werden, die drie, en driemaal drie, ja vrij veel meerder jaren aan een spijker bleven hangen!" Zijn, M. H., deze en zoo vele andere, die wij nog zouden kunnen aanvoeren, geene spreuken der wijsheid? Die het beeld van den volmaakten Regtsgeleerde of Raadsheer wenscht te aanschouwen, leze de hoogstbelangrijke aanteekeningen, die hij, zoo gepast als ernstig, uit een in den jare 1600 uitgegeven werk van eenen *Franschen* Regtsgeleerde aanhaalt. Het is eene beschrijving, die met gouden *letters* in iedere regts- of raadzaal prijken moest. Ieder, in hooge betrekking geplaatst, zoude dan voorzeker op niets anders uit zijn, dan om te leven tot nut van anderen, en steeds trachten het belang van zijnen naasten voor te staan en te bevorderen, en deugd en verdiensten te eeren, waar en bij wie ze gevonden worden.

Ik zoude, geachte Hoorders, te wijdloopig worden, wanneer ik u nog meerdere proeven uit dit voortreffelijke werk wilde voorhouden. Zoo echter de belangstelling in de *Batavische Arcadia* nog meer bij u kan worden opgewekt, door u eene enkele proeve te leveren, hoe onze *Hollandsche* OVIDIUS, zoo als de Heer D'ESCURY hem noemt, de toonen der liefde en der min voor schoonheid en bevallig-

heid aangeslagen, en met de tuiltjes der Dichtkunst zijne lustwaranden heeft versierd, dan wil ik u uit het Lofdicht ter eere van de lofwaarde ROSEMOND de volgende regelen mededeelen; te zullen u tevens overtuigen, welke een keurige navolger HOOFT in HEEMSKERK gehad heeft:

„Dees' minnelijke Maagt, die soet en zedig schoon,
Door HUYGENS, HEYNS of HOOFT, moest zijn gestelt ten toon.
De tulpjes in haar thuyn die schijnen haar te groeten,
En 't dierbaarst van haar schoon te leggen aan haar voeten.
De witte lelytjes zijn bleek van loutre nijdt,
Omdat een witter wit langs haaren boesem glijdt:
De roosjes werden root, en tuygen met haar bloosen,
Dat haare kaakjes zijn met schoonder root bekroosen.
Kortom, 't zij dat gij hayr, of hant, of oog besiet,
Noch minsaams is er meer, noch schoonder is er yet."

Ik spoed ten einde. Ik heb getracht, M. H., u een overzigt van de *Batavische Arcadia* van HEEMSKERK te geven; en gij zult met mij, buiten twijfel, zooveel de schets, die ik u voorhield, dit toeliet, het voortreffelijke van het werk hebben bewonderd. Bewaren en handhaven wij den roem onzer vaderlandsche Letterkunde, door zoo veel schoons en verdienstelijks, dat in de werken van Schrijvers, Redenaars en Dichters, ook van vroeger tijd, voorhanden is, in het licht te plaatsen en meer algemeen te doen kennen! Velen zijn er nog, die bijzondere opmerking verdienen, en die, even als de *Batavische Arcadia*, geheel vergeten daar neder liggen. 't Is waar, het werk van onzen HEEMSKERK is, door de veelvuldige en breedvoerige aanhalingen, niet van te groote omslagtigheid vrij te pleiten; maar het draagt dan toch den stempel van de grondige geleerdheid en veelomvattende kennis des Schrijvers; een stempel, dien vele werken van onze dagen missen, waarin maar al te veel de sporen van oppervlakkigheid en luchtige bewerking te ontdekken zijn. Bewaren wij oorspronkelijkheid en degelijkheid in onze Letterkunde; besnoeijen of rukken wij ze uit, de vele vreemde planten, die men op onzen letterkundigen bodem zoo gretig over-

brengt en wil doen tieren, door te toonen, wat wij zelve bezitten, wat ons waarachtig, schoon en schitterend eigendom is! Vele zullen bij den gloed, die er van afstraalt, kwijnen of wel geheel verdorren. Wij weten het, de *Batavische Arcadia* zal, wanneer wij haar onder de zee van vertalingen of nietsbeduidende Romans, die ons tegenstroomt, aantreffen, al van geene meerdere waarde beschouwd worden. dan als het schuim, dat afspat van de baren; maar laat de klinkklank en gezwollenheid, steeds zonder ziel en zin, die niet zelden duizelig maakt, ons niet aftrekken van het degelijke, ware, goede en schoone, al bezit de vorm ook der *Arcadia* het modekleed van onzen tijd niet! Neen, M. H.! Men is thans zoo ijverig bezig met zoo vele werken te *illustreren*, op te sieren met ets- of plaatwerk. Wanneer houtsneê of steendruk aan bevallige tafereelen hare kunst wil wijden, ze zouden in het werk van HEEMSKERK eenen rijkdom van onderwerpen aantreffen; en dit, in het meer smaakvolle gewaad van onze dagen gedost, opgetooid met de bloemen van teeken- en graveerkunst, zoude, als een sieraad van de Letterkunde der zeventiende Eeuw, ook nog in de onze eene keurige en hoogstbelangrijke verzameling uitmaken van hetgeen voor geleerdheid, zoo wel als voor de geschiedenis, de Oudheidkunde en de Dichtkunst onzes Vaderlands, van het hoogste gewigt is. Wij kunnen ons niet weêrhouden, hier ook den wensch te uiten, dien wij in het werk van den geleerden D'ESCURY, omtrent dit, zoo veel men kan nagaan, eerste oorspronkelijke werk van dien trant in onze taal, vinden opgeteekend: »Mogt," zegt hij, »er nog eens iemand gevonden worden, die, met de kennis van HEEMSKERK toegerust, zijn gestaakt plan ten uitvoer bragt: wij zouden ons dan met een zeer nuttig werk verrijkt zien, waartoe de schriften, welke thans bijna of liever in het geheel niet meer gelezen worden, veel belangrijks zouden kunnen aan de hand geven."

En hier, M. H., zoude ik kunnen eindigen, ware het niet, dat VAN HEEMSKERK mij nog eenige gedachten aan de hand gaf, die nimmer gepaster en doeltreffender kunnen

worden voorgedragen dan in de tegenwoordige oogenblikken, en die tevens, bij het kernachtige van zijnen stijl, de kroon zetten op de volk- en vaderlandlievende gevoelens, die overal in zijn werk doorstralen. Ik mag ze u niet onthouden; ze gelden ons als *Nederlanders*, als vrije burgers, ontworsteld aan vernedering en slavernij.

Is de maand, die wij beleven, zoo hoogstbelangrijk, door de bijna wonderdadige verlossing, die, nu zevenentwintig jaren geleden, *Nederland* te beurt viel; heeft toen die vrijheidszucht, die onze VAN HEEMSKERK, als een hoofdtrek der *Nederlanders*, met zulke krachtige en levendige verwen afmaalt, schitterend uitgeblonken; rees toen de toon van lof en dank uit volle borst ten hemel: bij de herdenking van deze voor ons Vaderland en volksbestaan hoogstgewigtige gebeurtenis blijve de taal van HEEMSKERK, sprekende van de verlossing onzer Voorvaderen van *Spanjes* dwingelandij, (zoo toepasselijk op onze bevrijding van de *Fransche* overheersching) ons diep in het geheugen en in het hart geprent: »Uwe verlossinge soo dier gekogt zijnde, behoordt u ook te dierbaarder te zijn, sonder eenige de minste inbreuk op de verkregene vrijheit te konnen gedoogen, dan met het instappen over uwe doode en onder den last besweekene lichaamen." »En Godt geeve, dat gij alle eendragtelijk des sins moogt zijn, van dat kostelijk pandt eeuwig te willen bewaaren: en soo als gij 't van de voorouders ontfangen hebt, handt over handt den nasaaten onverbroken over te geven." »Met het eindigen van de vaderlandtsche Vrijheidt souden wij ons selven, en al het onse, ten einde sien." »Doch" (en ook deze woorden van onzen Schrijver, door hem van MAURITS gebezigd, zoo gewigtig ook in onze dagen, vervulle de God onzer Vaderen genadiglijk!) »de Almogende gunne u, o mijn waarde Vaderlandt, dat het noyt soo verre weder met u mag komen! En laate u ten dien eynde lang (ja lang, lang mag ik wel seggen) behouden den grooten en gelukkigen Voorstander van uwe tegenwoordige vrijheidt en voorspoedt: dien regten Hollandschen Oorlogs-Heldt, die hem selven en zijn Landt, door zijne Helden-daaden en gunst-

winnende wel-levendheidt, allenthalven soo beroemdt en bemindt heeft gemaakt."

BEETHOVEN

VAN 1770 TOT 1827.

(*Vervolg van bl.* 603.)

Bij zijne aankomst te *Weenen* had BEETHOVEN edelmoedige en hem met ware genegenheid toegedane beschermers gevonden. VAN ZWIETEN, de Lijfarts der Keizerin, strekte hem, om zoo te spreken, tot *cicerone* in de kunstwereld, en behandelde hem volstrekt of hij zijn eigen zoon geweest was. Het huis van dien beroemden man werd weldra de meest geliefde verblijfplaats van den jongen componist. Aldaar hoorde hij voor de eerste maal, met groot orkest, de werken van HÄNDEL, van BACH, als ook van de grootste *Italiaansche* meesters, bij opklimming tot PALESTRINA, uitvoeren. Onder het getal zijner overige vrienden willen wij inzonderheid den Prins en de Prinses LICHNOWSKI noemen, die hem niet alleen tafel en huisvesting aanboden, maar hem ook een jaargeld van 600 florijnen toelegden, te ontvangen zoolang hij nog geen voegzaam bestaan gevonden zou hebben. »De Prinses hield zooveel van mij," zeide hij eens, »dat zij somwijlen wel gewild zou hebben, mij onder eene glazen stolp te kunnen zetten, opdat toch niemand, onwaardig mij te hooren, mij door zijne aanraking of adem bezoedelen mogt!" Maar al die oplettendheden waren BEETHOVEN tot last. Daarenboven was hij te zeer op zijne onafhankelijkheid gesteld, om zich aan eenigerhande regel te onderwerpen. 's Prinsen tafel was dagelijks ten vier ure aangeregt; die stiptheid werd hem ondragelijk. »Wel hoe!" zei hij, zich daarover aan eenige vrienden beklagende, »zal ik dan dagelijks ten drie ure naar huis moeten gaan om mij te scheren en mijn toilet te maken? Dat houd ik nooit uit." — Inderdaad, hij at ook veel menigvuldiger in gaarkeukens, dan bij zijnen beschermer.

Reeds had BEETHOVEN door onderscheidene compositiën de algemeene aandacht op zich gevestigd en ging te *Weenen* voor eenen pianist van den eersten rang door, toen hij, zegt de Heer SEYFRIED, een zijner levensbeschrijvers, om-

streeks het eind der achttiende eeuw, eenen geduchten mededinger vond in WÖLFL: »Men zag alstoen, in zekeren zin, den ouden *Franschen* strijd der *Gluckisten* en *Piccinisten* herleven, en de talrijke muzijkliefhebbers der Keizerstad verdeelden zich in twee partijen. Aan het hoofd van BEETHOVEN's voorstanders stond de Prins LICHNOWSKI; terwijl een der warmste beschermers van WÖLFL de vermaarde Baron RAIMOND VAN WETZLAR was, wiens bekoorlijke *villa* (te *Grünberg* niet verre van het Keizerlijk lustpaleis *Schönbrunn* gelegen) aan al de in- en buitenlandsche kunstoefenaars een verrukkend zomerverblijf aanbood. Aldaar verschafte de edele wedijver dier beide kampvechters menigmaal een uitstekend genot aan een talrijk maar toch uitgelezen gezelschap. Elk hunner bragt er zijne nieuwste zamenstellingen; elk gaf er zich, zonder terughouding, aan al de ingevingen van zijn wegslepend kunstvuur over; somwijlen plaatsten zij zich ter zelfder tijd aan twee piano's, en improviseerden beurteling op thema's, welke zij elkander opgaven, of wel zij speelden *à quatre mains* een *capriccio*, hetwelk, bijaldien men het even snel had kunnen opschrijven als zij het componeerden, ongetwijfeld een lang en beroemd aanwezen gehad zou hebben."

BEETHOVEN was, toen hij te *Weenen* kwam, vast voornemens, om, zoodra zijne studiën volbragt zouden zijn, naar zijne geboortestad terug te keeren, om er den post van Hof-organist te bekleeden. De oorlog, die *Duitschland* in verwarring bragt, en de dood van den Keurvorst wierpen de ontwerpen, welke hij voor zijne toekomst gemaakt had, ten eenemale overhoop. Gedwongen eene beslissende partij te kiezen, zag hij van den terugkeer naar zijn vaderland geheel af, en vestigde zich in de *Oostenrijksche* hoofdstad. Zijne beide broeders waren er bij hem gekomen; hij genoot er van onderscheidene kanten de voordeeligste en vereerendste bescherming, welke een kunstoefenaar slechts verlangen kan; zijn budget van inkomsten overtrof er reeds zijn budget van uitgaven; eindelijk, *Weenen* was op dat tijdstip misschien die gene der hoofdsteden van *Europa*, welke eenen toonkunstenaar de beste gelegenheden en hulpmiddelen aanbood. Mannen van genie, die toen reeds zulk eenen heerlijken luister over *Duitschland* verspreid hadden, HERDER, WIELAND, LESSING, GÖTHE en zoovele andere schrijvers; toonkunstenaars als GLÜCK, SEBASTIAAN BACH en diens

zonen, MOZART, HAYDN en SALIERI, hadden onder den Adel en al de hoogere burgerklassen smaak en gevoel voor het schoone verspreid. Het was in dien gouden tijd der kunst, dat BEETHOVEN achter elkander en met zeer korte tusschenpoozen sommige zijner voornaamste meesterstukken schreef: de drie aan HAYDN opgedragene sonaten, de zes eerste quartetto's, het onnavolgbare septuor, de eerste en tweede symphonie, en het oratorio CHRISTUS *op den Olijfberg*. Al deze werken kwamen vóór het jaar 1804 in het licht, omstreeks welken tijd des makers roem zich reeds over het vaste land van *Europa* verspreid en *Engeland* bereikt had. Het volgende fragment, hetwelk wij aan den Heer MOSCHELES, den *Engelschen* vertaler en uitgever van BEETHOVEN's levensbeschrijving door Dr. SCHLINDER, ontleenen, bewijst echter, dat destijds een deel van *Duitschland* omtrent BEETHOVEN nog een oordeel velde, hetgeen meer dan zonderling mag geheeten worden:

» Toen ik mij, negen jaren oud," zegt de Heer MOSCHELES, » te *Praag* bevond, gevoelde ik eene hevige begeerte, om de beste hedendaagsche voortbrengselen in het vak der muzijk te leeren kennen; en om aan die begeerte te voldoen, teekende ik in bij een muzikaal kabinet, hetwelk mij de werken van DUSSEC, STEIBELT, WÖLFL, KOSELUCH en EBERL verschafte; die onderscheidene werken boden mij geene voor mij onoverkomelijke moeijelijkheden aan, ofschoon ik ze slechts las om ze te ontcijferen, zonder in eenigen deele bijzondere zorg voor mijne wijze van uitvoering te dragen; maar mijn onderwijzer, de Heer DIONYSIUS WEBER, de stichter en bestuurder van het *Prager* Muzijkconservatorie, vreesde, dat mijne drift voor de nieuwere muzijk mijne systematische pianostudiën benadeelen mogt, en verbood mij, het leeskabinet te bezoeken. Daarenboven voegde hij in het plan mijner opvoeding, hetgeen hij aan de goedkeuring mijner ouders onderwierp, dat ik nimmer andere stukken zou spelen, dan van MOZART, CLEMENTI en SEBASTIAAN BACH. Evenwel moet ik erkennen, dat ik, ondanks dit verbod, dank zij mijn zakgeld, vrij dikwijls de verbodene plaats bezocht. Om dezen tijd vernam ik van eenigen mijner makkers, dat te *Weenen* een *jonge componist* zich opgedaan had, *die de zonderlingste muzijk schreef, welke men zich verbeelden kan, eene muzijk, welke niemand lezen noch begrijpen kon, dol en strijdig met alle regels*; die componist, zeide men,

mij, heette BEETHOVEN. Terstond liep ik naar mijn geliefkoosde kabinet, om zoo excentriek een genie te leeren kennen, en ik vond er de aandoenlijkste sonate. Dit was in 1804. Daar mijn kleine vermogen mij niet toeliet het stuk te koopen, schreef ik het heimelijk af. Het vreemde van deszelfs stijl veroorzaakte mij een onbedenkelijk genoegen, en in mijne bewondering dreef mijne geestdrift mij tot de onvoorzigtigheid, mijnen meester van de zaak te spreken; doch hij wilde naar niets luisteren: strengelijk herinnerde hij mij het door hem gedaan verbod, en beval mij op nieuw, geen excentriek muzijkstuk te bestuderen, alvorens mijnen stijl gevestigd te hebben op voorbeelden, die beter vertrouwen verdienden. Evenwel, zonder mij aan dit zijn voorschrift te storen, ontcijferde ik al de werken van BEETHOVEN, naarmate zij het licht zagen, en zij verschaften mij aandoeningen en genoegens, welke geen ander componist mij tot nu toe had doen ondervinden."

Op dien tijd echter was BEETHOVEN reeds begonnen voor de muzijkhandelaars te schrijven. Een aan zijnen vriend WEGELER geschreven brief, die den 29sten Junij 1800 gedagteekend is, behelst de volgende zinsnede: »Mijne opstellen worden mij goed betaald, en ik kan zeggen, dat mij meer besteld wordt, dan ik kan afdoen. Voor elk mijner werken vindt ik zes of zeven uitgevers, ja meer, zoo ik wil. Men dingt mij niet meer af; ik zeg mijnen prijs, en men betaalt. Gij begrijpt, hoe aangenaam mij dit is. Bij voorbeeld, ik ontmoet eenen vriend, die in geldverlegenheid is, en mijne beurs is niet genoeg gespekt om hem te helpen; welnu, ik behoef slechts te gaan zitten en te schrijven; weinige uren daarna heeft mijn vriend aan niets meer gebrek."

Ondertusschen waren de sommen, welke hij toen ter tijd voor zijne voornaamste werken ontving, in geenen deele aanzienlijk. Men betaalde hem ongeveer *f* 120 voor zijn septuor, even zoo veel voor de eerste symphonie, de helft daarvan voor het eerste concerto, en weder *f* 120 voor de groote sonate in B. Doch, welke ook de prijs mogt zijn, waarvoor de uitgevers deze werken aankochten, onbetwistbaar is het, dat BEETHOVEN's symphoniën en concerto's in geheel *Duitschland* met onbeschrijfelijke geestdrift ontvangen werden. Zijne vrienden smeekten hem, eene opera te schrijven. De regeringsraad SONNLEITNER nam op zich, de opera *Leonore*, (meer bekend onder den titel van *Fidelio*) naar het

Fransche stuk *l'Amour conjugal*, voor den *Weener* schouwburg te bearbeiden. Lang weêrstond BEETHOVEN het verlangen zijner vrienden; eindelijk gaf hij toe. Hij nam eene woning in den schouwburg zelven en ging met drift en lust aan het werk. Behoeven wij het wel te herinneren? die opera, bestemd om eenmaal door geheel *Europa* met de uitbundigste toejuiching ontvangen te worden, onderging aanvankelijk hetzelfde lot als de *Barbiere* van ROSSINI. Zij maakte een volkomen *fiasco* en kon in 1805 slechts tweemalen ten tooneele gevoerd worden. In het volgende jaar weder opgevat zijnde, zoo als wij haar thans kennen, werd zij iets beter ontvangen; maar eene kabaal dwong BEETHOVEN, haar na de derde opvoering terug te nemen. »Eerst het nageslacht zal deze schoone partitie weten te waarderen," schreef de Heer VAN BREUNING aan zijnen vriend WEGELER, toen hij hem van BEETHOVEN's teleurstelling verslag deed. Tien jaren later reeds werd deze voorspelling vervuld. In 1815 verwierf *Fidelio* te *Berlijn* het glansrijkste onthaal, hetwelk sedert op alle schouwburgen van *Duitschland* bevestigd geworden is.

Het is tijd, om onze lezers te verwittigen, dat BEETHOVEN op het tijdstip, toen hij *Fidelio* schreef, zich reeds, volgens zijne eigene uitdrukking, als *het ongelukkigste van Gods schepselen* beschouwde. In 1800 had zijne kwaal zoo snelle en schrikbarende voortgangen gemaakt, dat hij zich omtrent zijnen toestand niet meer misleiden kon. Doch laten wij hooren, hoe hij zelf zijne gewaarwordingen beschrijft:

»Een booze, mij nijdige geest, mijne slechte gezondheid, heeft den stand mijner schaakstukken in wanorde gebragt; ik wil zeggen, dat het zintuig des gehoors sedert drie jaren dagelijks zwakker bij mij wordt. Ik kan verklaren, dat ik tegenwoordig een hoogst ellendig leven slijt; ik vermijd alle gezelschap, omdat ik de menschen wel niet zeggen kan, *dat ik doof ben.* Oefende ik een ander kunstvak, dan ging dit nog aan, maar in het mijne is het eene onlijdelijke foltering; en dan mijne vijanden, gij weet ik heb er vele, wat zouden deze niet zeggen, zoo zij mijn gebrek te weten kwamen? Om u een denkbeeld van mijne verregaande doofheid te geven, moet ik u zeggen, dat ik in den schouwburg, wil ik de akteurs hooren, gedwongen ben, digt aan het orkest plaats te nemen. Op zekeren afstand hoor ik de hooge noten der instrumenten of der stemmen niet, en het

verbaast mij dagelijks, dat er lieden zijn, die in den omgang mijn ongeluk niet bemerkt hebben. Daar ik dikwijls aan zekere afwezigheid van geest onderworpen ben, schrijft men mijn niet-antwoorden aan die kwade gewoonte toe. Spreekt men met eene min of meer zachte stem tegen mij, dan versta ik niets; ik hoor de klanken, maar kan de woorden niet onderscheiden; en evenwel is mij niets hinderlijker, dan dat men tegen mij schreewt. God alleen weet, hoe dit eindigen zal! VERING verzekert, dat, zoo ik al nooit mijn volle gehoor wederkrijg, mijn toestand echter stellig verbeteren zal. Reeds meer dan eens heb ik mijn leven verwenscht. PLUTARCHUS heeft mij zelfbeheersching geleerd. Is het mij doenlijk zoo wil ik het lot trotseren, hoezeer er waarschijnlijk in mijn leven oogenblikken komen zullen, waarin ik *het ongelukkigste schepsel op Gods aardbodem* zijn zal. — Gelatenheid! welk eene ellendige toevlugt! en evenwel is het de eenige, die mij overblijft. Het geluk is een rollende bal, die natuurlijk niet altijd liggen blijft op hetgeen edelst en best is."

Een andere brief, omtrent vijftien maanden later geschreven (16 November 1801), toont ons BEETHOVEN in nog droeviger en ongelukkiger toestand. Het gebrom en gesuis in de ooren zijn eenigzins verminderd, maar hij hoort nog minder duidelijk dan te voren. In 1800 waren er oogenblikken, waarin zijne ziel zich met den wensch streelde, om zijne oude vrienden weder te zien en eenigen tijd in hun midden te vertoeven; zijn land, het schoone oord, waar hij het levenslicht aanschouwd had, speelde hem nog even schoon, even bekoorlijk voor den geest, als toen hij het verlaten had; kortom, het oogenblik, dat hij *Vader Rhijn* begroeten en zijne vrienden zou wederzien, zou voor hem een der gelukkigste van zijn leven wezen. »Wanneer zal die zoo heilrijke stond vóór mij opdagen?" voegt hij er bij. »Ik weet het nog niet. Wat ik u zeggen kan, waardste vriend, is, dat gij mij niet alleen als kunstoefenaar maar ook als mensch verbeterd zult vinden, en mag mijn land eens weder betere dagen zien, zoo wil ik mijne kunst slechts ten voordeele der behoeftigen wijden."

In 1801 daarentegen gevoelt hij hetzelfde verlangen, om *Vader Rhijn* te begroeten en zijne vrienden weder te zien, niet meer; hij denkt niet langer aan het goede, dat hij doen

kan. Wat is wel droeviger, dan deze zinsneden, welke wij uit zijne briefwisseling trekken?

»Zoo het niet om mijne doofheid ware, zou ik reeds sedert lang half de wereld doorgereisd zijn. Er is voor mij geen grooter genot, dan mijne kunst in het publiek te oefenen en te doen schitteren."

»Denk niet, dat ik bij u gelukkiger zijn zou. Wat zou er mij wel gelukkiger maken? Uwe liefderijke zorgen zelfs zouden mij pijnlijk vallen; elk oogenblik zou ik op ulieder aangezigten de deernis zien, die ik u inboezem, en dit zou mij nog slechts ongelukkiger maken.

De schoone streken van mijn vaderland, wat zou ik daar wedervinden? Niets! O, het heelal zou ik willen omvatten, ware ik slechts van dat ongelukkig gebrek verlost! Mijne jeugd, dit voel ik, begint eerst. Mijne ligchaamskrachten vermeerderen, sedert eenigen tijd meer dan immer. Met elken dag nader ik meer en meer mijn doel, waarvan ik het gevoel heb, maar dat ik niet beschrijven kan; daar is BEETHOVEN's leven! Men spreke mij van geene rust; ik ken geene andere dan den slaap, en het spijt mij genoeg, dat ik daaraan meer tijd moet opofferen dan te voren. Men ontneme mij slechts *de helft mijner ramp*, en dan zal ik, als een geheel en volledig mensch, bij u mijne oude vriendschapsbanden gaan hernieuwen. Gij moet mij zoo gelukkig, als ik hier op aarde zijn kon, wederzien, en niet als een rampzalige. O neen, dat zou ik niet kunnen verdragen. Ik wil tegen het noodlot worstelen; het zal mij niet nederslaan. O, wat is het schoon, zijn leven duizendvoud te vermenigvuldigen! Een vergeten bestaan, dit voel ik, is niet hetgeen voor mij past."

In het volgende jaar (1802) schreef hij dat testament (*),

(*) Dit testament, met de eigene hand van BEETHOVEN geschreven, is thans in het bezit van de Heeren CRAMERS EN COMP. in *Regentstreet* te *Londen*. Daar hetzelve weinig bekend is, achten wij het hier in deszelfs geheel te moeten invoegen:

»Voor mijne Broeders KAREL en .... BEETHOVEN. O gij menschen, die mij voor haatdragend, onhandelbaar en menschenschuw houdt, en mij als zoodanig voorstelt, hoezeer verongelijkt gij mij! Gij kent de verborgene oorzaken niet, die mij dus aan u doen voorkomen. Van mijne kindschheid

welks inhoud zoo aandoenlijk is. ' Doch, helaas! verre van met den tijd in beterschap toe te nemen, verergerde zijne kwaal nog steeds. In 1810 sprak hij niet meer van tegen het

---

af dreef mij hart en geest tot welwillendheid en menschenliefde; ik gevoelde zelfs eenen sterken drang om edele daden te verrigten; maar bedenkt, dat ik reeds zes jaren lang onder eene vreeselijke kwaal moet zuchten, die door onkundige artsen gedurig erger gemaakt wordt; dat, van jaar tot jaar met bedriegelijke hoop op beterschap gevleid, ik eindelijk er toe gekomen ben, geen ander uitzigt meer te hebben, dan onder eene kwaal te blijven lijden, welker genezing uiterst langdurig, misschien wel onmogelijk zijn zal. Bedenkt, hoe ik, geboren met een driftig, gloeijend temperament, geschikt om al de aangenaamheden van den gezelligen omgang te genieten, reeds vroeg in mijn leven gedwongen geworden ben, mij daaruit te verwijderen en een eenzaam aanwezen te lijden. Poogde ik somwijlen mijn gebrek te vergeten, hoe hard werd ik dan daarvoor niet gestraft door de smartelijke bewijzen mijner hardhoorendheid! en nogtans was het mij onmogelijk, de menschen toe te roepen: *Spreekt harder, schreeuwt! want ik ben doof!* Hoe kon ik besluiten, de verzwakking van een zintuig te erkennen, dat bij mij volkomener dan bij ieder ander behoorde te zijn? van een zintuig, hetwelk ik in de hoogste volkomenheid bezeten heb; eene volkomenheid zoo groot, als slechts bij weinige lieden mijner kunst immer gevonden werd! Neen, ik kon het niet.

» Vergeeft mij dan, wanneer gij mij ziet terugtreden, in plaats van mij, gelijk ik zoo vurig gewenscht had, onder u lieden te mengen! Mijn ongeluk is nog des te gevoeliger voor mij, daar het te weeg brengt, dat men mij miskent. Voor mij bestaat er geene afleiding of verademing meer in het gezelschap der menschen, geen genoegen in hun geestrijk onderhoud, geene wederzijdsche ontboezeming der aandoeningen van het hart! Bijna gansche lijk alleen en op mijzelven levende, zonder gemeenschap met anderen, uitgezonderd die, welke eene gebiedende noodzakelijkheid beveelt, aan eenen balling gelijk, maakt, telkenmale dat ik de menschen nader, eene vreeselijke angst zich van mij meester; elk oogenblik vrees ik, dat men mijnen toestand ontdekken zal. Op deze wijs, toen ik nu de laatste zes maanden buiten heb-

noodloot te worstelen; hij dacht aan zelfmoord! Ik zou gelukkig, misschien de gelukkigste der menschen zijn, zoo niet een booze geest zijnen zetel in mijne ooren had opge-

---

doorgebragt, en mijn bekwame geneesheer mij aanbeval, mijn gehoor zoo veel immer mogelijk te sparen, is zijn voorschrift in volkomene overeenstemming met mijne toenmalige geneigdheid geweest.

»Wanneer ik evenwel, niettegenstaande de beweegreden, die mij van omgang en gezelschap verwijderen moest, mij er in wil medeslepen, welk eene smart maakte zich alsdan niet van mij meester, wanneer b. v. iemand nevens mij in de verte het geluid eener fluit vernam, en ik er niets van hooren kon; wanneer hij eenen veehoeder hoorde zingen, en ik niets hooren kon! de wanhoop, waarin zulks mij stortte, was zoo hevig, dat er weinig aan ontbrak, of ik zou een eind aan mijn leven gemaakt hebben!

»Kunstliefde alleen heeft mij weêrhouden. Het kwam mij onmogelijk voor, de wereld te verlaten, alvorens alles te hebben voortgebragt, wat ik gevoelde te moeten voortbrengen. Dus heb ik dan dit treurige leven voortgesleept, ja hoogst treurig bij een gestel zoo zenuwachtig, dat de geringste beuzeling in staat is, mij uit den vergenoegdsten in den pijnlijksten toestand te doen overgaan.

»Geduld! zie daar de naam van den levensgids, dien ik aannemen moet en reeds aangenomen heb. Ik hoop, dat mijn besluit van duur zal zijn, dat ik het mag volhouden tot dat het aan de meedoogenlooze Parsen behagen zal, mijnen levensdraad af te snijden. Misschien word ik iets beter, misschien niet; om het even, ik heb besloten te lijden. Een wijsgeer te worden, als men nog slechts acht en twintig jaren oud is, dit valt niet gemakkelijk, oneindig minder nog voor den kunstenaar, dan voor wie anders het ook zij. O Godheid! Gij doorziet uit den hoogen mijn hart; Gij kent het; Gij weet, of het voor iets anders klopt dan voor menschenliefde en zucht om wèl te doen! O menschen, wanneer gij dit lezen zult, herinnert u dan, hoe gij mij verongelijkt hebt; en dat die ongelukkig is zich trooste, wanneer hij ziet, hoe een ander, ongelukkig als hij, ondanks al de hinderpalen, welke de natuur hem in den weg legde, alles gedaan heeft, wat in zijn vermogen was, om onder de uitstekende menschen en kunstenaars gerangschikt te worden!

slagen. Had ik niet ergens gelezen, dat de mensch het leven niet vrijwillig verlaten moet, zoo lang hij nog in staat is er eene goede daad te verrigten, waarlijk ik zou reeds lang, door eene daad van mijn' eigen wil, hebben opgehouden te leven.... O, hoe schoon is het leven! maar het mijne is voor altijd vergiftigd."

Gij, mijne Broeders, KAREL en ....., zoo bij mijn verscheiden Professor SCHMID nog leeft, bidt hem dan, in mijnen naam de geschiedenis mijner kwaal op te stellen, en voeg dit blad, hetgeen ik thans hier schrijf, bij het verhaal van mijn lijden, opdat ten minste na mijnen dood de wereld, zoo veel het nog mogelijk is, zich met mij verzoene!

»Ik stel u, bij dezen, beide tot erfgenamen van mijn klein vermogen (indien het dien naam verdiene); deelt het eerlijk met elkander; bemint en helpt elkander wederkeerig. Gij weet, dat ik u reeds lang al het kwaad vergaf, hetgeen gij mij gedaan hebt. U, Broeder KAREL, dank ik in het bijzonder voor de liefde, welke gij mij in de laatste tijden betoond hebt. Mogt gij een minder droevig leven leiden, dan het mijne geweest is! Scherp aan uwe kinderen deugd in; zij alleen maakt gelukkig, het geld niet: ik spreek bij ondervinding, want zij is het, die mij in mijn ongeluk ondersteund heeft; aan haar en aan mijne kunst ben ik verschuldigd, dat ik niet geëindigd heb met zelfmoord.

»Vaart wel en hebt elkander lief! Ik zeg bij dezen dank aan al mijne vrienden, en inzonderheid aan Prins LICHNOWSKI en aan Professor SCHMID. Ik wensch, dat de instrumenten van Prins L..... bij een uwer bewaard blijven, en dat er tusschen u hierover geen twist zij. Zoodra gij er een voor ulieden voordeeliger gebruik van kunt maken, zoo verkoopt ze; het zal mij een genoegen zijn, zoo ik u aan gene zijde des grafs nog van eenig nut kan strekken. Dat nu dan voorts mijn lot zich vervulle! Ik ga den dood met blijdschap te gemoet. Kwam hij, vóór dat ik al, wat ik als kunstenaar vermag, heb kunnen ontwikkelen, zou zulks, hoe hard mijn deel ook zij, te vroeg wezen, en ik wensch, dat hij later komen moge. En evenwel, zou ik in het andere geval niet nog reden hebben om mij te verheugen, daar hij mij van een lijden ontheffen zou, welks eind niet te voorzien is? Kom dan, o Dood! wanneer gij wilt; ik zal u zonder sidderen verwachten. En gijlieden, vaart-

In 1809 besloot BEETHOVEN, achtende, dat een vaste en voor geheel de levensdienst verzekerde toestand de voorkeur verdient boven een los en onzeker bestaan, den post van Kapelmeester te *Kassel* aan te nemen, welk ambt de Koning van *Westfalen* hem op de voordeeligste voorwaarden had doen aanbieden. »Toen was het," zegt de Heer SEYFRIED, »dat drie kunstvrienden, dien naam inderdaad waardig, Aartshertog RUDOLPH, (sedert Kardinaal Aartsbisschop van *Olmutz*), benevens de Prinsen LOBKOWITZ en KINSKY, tusschenbeiden kwamen, en in de vereerendste, vleijendste bewoordingen eene akte deden opstellen, bij welke zij den vermaarden kunstenaar een jaargeld van 4000 florijnen verzekerden, om hetzelve zijn leven lang te genieten, zoo lang hij geenen post van gelijk inkomen verworven zou hebben, (iets, dat hem nimmer heeft mogen gebeuren) onder het eenige beding, dat hij dit inkomen binnen de grenzen van het *Oostenrijksche* grondgebied zou verteren. Door deze blijken der bewondering, welke zijne begaafdheden inboezemden, innig bewogen en voor altijd door de banden der

---

wel; vergeet mij niet geheel, wanneer ik gestorven ben! Ik heb eene herinnering verdiend, daar ik mijn geheele leven door geijverd heb, om u gelukkig te maken: zijt het!

LODEWIJK VAN BEETHOVEN."

»*Heiligenstadt*, 10 October 1802.

Op den omslag:

»Ik neem, en wel droeviglijk, van u afscheid! Helaas! de zoete hoop, welke ik herwaarts gebragt had, om ten minste eenigermate te herstellen, verlaat mij nu geheel. Even als de herfstbladeren verwelkt ter aarde vallen, even zoo heeft de hoop zich van mij losgemaakt; ik vertrek van hier bijna zoo als ik er gekomen was, en zelfs de vrolijkheid, welke mij in de schoone zomerdagen zoo menigmaal verlevendigde, is verdwenen. O Voorzienigheid, doe voor mij een' eenigen dag van vreugde schitteren; sedert zoo lang reeds is in mijn binnenste de echo der ware vreugde mij vreemd! O Godheid, wanneer zal ik haar, in den tempel der natuur en der menschen, eens weder kunnen genieten? Nooit? Neen... dit zou te wreed zijn!"

»Aan mijne Broeders KAREL en ....., om na mijnen dood te lezen, en te doen gelijk hierin gezegd is."

dankbaarheid vastgesnoerd, bleef dan ook BEETHOVEN tot aller genoegen, en (zegt diezelfde Schrijver) hij ging rusteloos maar onvermoeid voort te scheppen, den tempel zijner onsterfelijkheid op te bouwen, tot dat de engel des vredes nederdaalde, om hem zachtkens op zijne vleugelen naar de onbekende gewesten der hemelsche harmonie te voeren."

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE TOLEDO-STRAAT TE NAPELS.

(*Eene Reisherinnering van* LUDWIG AUGUST FRANKL.)

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope.
Georg. IV.

De *Toledo*-straat is de groote slagader van het *Napolitaansche* stadleven. Hier stroomt de vloed der menschenbaren van des morgens ten vijf ure, en houdt niet op vóór twee ure na middernacht; dan begint eene ebbe van drie uren, doch slechts eene zoodanige, als men bij voorbeeld te *Weenen* na tien ure des avonds ontmoet. De *Toledo*-straat snijdt *Napels* in twee ongelijke deelen, loopende van de haven of van het koninklijk paleis zacht opwaarts, en men moet frisch aanstappen, wil men in een half uur tijds haar boveneinde bereiken. Zij mag breed genoemd worden, maar slechts in verhouding tot de honderd en honderd naauwe, kromme, morsige steegjes, die ter wederzijde in haar uitloopen.

Ter regter en ter linker zijde zijn, in onafgebrokene reeks, de winkels, met alle kostbaarheden, welke de weelde van eene koninklijke verblijfplaats vereischt, als ook met al datgene opgevuld, hetwelk in de behoeften van het huiselijk leven voorzien kan. Hier is een eeuwigdurend stooten en gestooten worden het onvermijdelijke entreegeld. De baan voor de rijtuigen evenaart bijna altijd die in den *Weener Prater* op Paaschmaandag; koets sluit zich aan koets, want de *Napolitaan* zit nagenoeg den geheelen dag tusschen vier wielen; de geweldige hitte maakt zijne vadzigheid begrijpelijk. Waar is het echter ook, dat men zich voor een' zeer billijken prijs kan laten voortsjokken, 2 carlini een geheel uur lang. De fiakers hebben eene geheel bijzondere wijs om

hunne diensten aan te bieden; terwijl men zonder erg zijns weegs gaat, rijdt een voerman, met het geroep: *una carozza!* (eene koets!) u zoo volkomen dwars voor de voeten, dat men geen stap verder doen kan. Elke tien schreden herhaalt zich hetzelfde tooneel. Eindelijk huurt men dan zulk eene karos. Men moet echter zich niet verbeelden, daardoor uitsluitend meester van dezelve te zijn; weldra klimmen een paar *Lazzaroni* of wel handwerksknapen, die werk in de stad rond te brengen hebben, achterop, en wel niet steelsgewijs; de fiaker, daar hem nu toch eenmaal zijn rid betaald is, duldt hen ongestoord, en zij zelven knoopen met de *Eccellenza* in het rijtuig heel vriendschappelijk een gesprek aan; zelfs de schitterendste equipaadje is van deze ongenoodigde gasten niet vrij. Omnibussen rijden onophoudelijk op en af. Voor drie gran rijdt men de geheele *Toledo*-straat ten einde.

Dit onophoudelijk gerij, het geschreeuw van koopers en verkoopers, en de honderderlei uitroepen, welke het geweldige dringen der voorbijgangers afperst, vormen een *tutti*, hetwelk de gezondste ooren en hoofden wee maakt. Niets staat er te koop, of het wordt met onbeschrijfelijken ophef en luidruchtigheid veil geboden. Ik heb eenen ijsverkooper gehoord, die zijne waar in verzen aanprees. Plotseling dringt zich een man, met handen en ellebogen schermende, door de menigte, en deelt, al schreeuwende, onder dezelve gedrukte aankondigingen van eene nieuwe herberg, eenen nieuwen winkel enz. uit. Op het voetpad ligt een slechts om de lenden min of meer bekleede *Lazzaroni*, en slaapt midden onder het vreeselijke geraas. Niemand stoort hem, want de naasten wijken goedaardiglijk ter zijde, en alleen de verder afzijnde morren en schreeuwen om de vertraging, wijl zij de reden daarvan niet kennen. Een onophoudelijk klingelen dringt u in de ooren, en spoedig ontmoet men eene geheele kudde geiten of koeijen, die voor ieder huis stilhouden. Met de stem van een Stentor roept derzelver drijver: *latte! latte!* (melk!) Nu verschijnen de op de onachtzaamste wijs gekleede dienstmeisjes, met ongeordende haren en slaperige oogen, (menigmaal is het reeds middag) en de verlangde voorraad melk wordt voor hare oogen gemolken. Hierna trekt de kudde verder op, en voor elk huis herhaalt zich hetzelfde tooneel.

Niet ver van elkander hebben wisselaars alle soorten van

geld, op tafeltjes gestapeld, voor zich staan, en tegen een klein loon kan men bij hen inruilen, wat men noodig heeft.

Een luid geroep van: *Eh viva! eh viva!* dat als een loopvuur langs de *Toledo*-straat voortsnelt, maakt den voorbijger oplettend. Een draagzetel komt, rood en met bloemguirlandes beschilderd. Twee manspersonen dragen dezelve; het volk wijkt ter regter en linker zijde, en met vrolijk gelaat roept ieder zijn: *Eh viva!* Binnen den draagstoel zit eene glinsterend in het wit gekleede vrouw, en houdt een kindje in den arm, dat, prachtig opgetooid, ten doop gedragen wordt: heeft de vrouw het kind in den regter-arm, zoo is het een *jongen*; in den linker, zoo is het een *meisje*.

Maccaroni zijn een heerlijk eten — te *Napels* namelijk, want daar alleen verstaat men de dubbele kunst, om de blanke slangen te bereiden en op te eten, en aan de wijs, waarop hij dit laatste doet, wordt ieder vreemdeling terstond als zoodanig herkend. In de *Toledo*-straat kan men het maccaroni-eten uitmuntend leeren. De *Lazzaroni*, die menigwerf in het geheel geene woning bezit, houdt ook zijne maaltijden op straat. Ik heb eens zulk eenen kunstenaar in het maccaroni-eten lang genoeg staan aankijken. Een van de zon verbrand man met een' zwaren baard zat op het voetpad, twee knapen, zijne kinders, nevens hem, en voor hem stond een groote aarden schotel; beurtelings grepen deze drie met alle vijf de vingers in denzelven, en trokken er eene dikke, eindelooze pruik van maccaroni-darmen uit; dan staken zij de hand zoo ver mogelijk in de hoogte, bogen het hoofd achterwaarts, zoodat de nederhangende einden tot in den mond reikten; de boven zwevende hand bewoog zich alsof zij broodkruimels strooide, en wat zij in hare mildheid uit de hoogte over den mond liet afdalen, slurpte de mond in de diepte met gretige erkentelijkheid naar binnen. De groep was door de slangen als geheel omwonden, en leverde eene belagchelijke parodie van den *Laocoön* in het Vaticaan. Maccaroni en een glas wijn maken den armen *Napolitaan* volkomen tevreden, en heeft de bedelaar vier of vijf gran bijeenverzameld, dan is hij ook reeds te lui tot bedelen, hetwelk zeker, bij de groote hitte, den vloek: in het zweet uws aangezigts zult gij uw brood winnen! waar maakt. De liefde voor zijne maccaroni bewijst de *Napolitaan* reeds door de teedere naampjes, welke hij daaraan geeft; bij voorbeeld: *occhi di pernice* (patrijzen-

oogen), *stella* (sterren), *seme di melone* (meloen-zaden), *dieci frutte* (tienderlei vruchten), *peperoni* (peperkorrels), *stivaletti* (laarsjes), *canarini*, *maccaroncini* en nog verscheidene andere even vleijende benamingen.

Terwijl ik de hier boven beschrevene groep beschouwde, werd mij mijn zakdoek gerold; en evenwel had ik mij, om voor het stooten beveiligd te zijn, met den rug tegen eenen huismuur geplaatst. De zakdoekenrollers zijn een te *Napels* bijzonder talrijk dievengeslacht; en elke vreemdeling wordt door fatsoenlijke *Napolitanen* gewaarschuwd, den zakdoek in den zijzak te dragen; ja zelfs daar is hij, wanneer het gedrang sterker wordt, niet volkomen veilig. Ik heb gelegenheid gehad, de bewonderenswaardige behendigheid en gevatheid dier lieden gade te slaan; zij verborgen den gestolen doek niet, maar gebruikten dien oogenblikkelijk, met onverschillige houding, even alsof hij hun eigendom was, tot het bekende einde.

Een' aandoenlijken indruk maken, midden onder het dolle dringen en razen der menigte, zekere wit of zwart gekleede vrouwen: zij liggen met ter aarde gebogen, dubbel omsluijerd aangezigt, zonder spraak of beweging, op de knieën; alleen de regterhand, die zij weemoedig uitstrekken, geeft haren schroomvalligen, aan de mildheid der voorbijgangers gerigten wensch te kennen. Somwijlen ligt een klein wichtje voor hare voeten; meermalen zijn zij door grootere kinderen omknield. Deze vrouwen zijn weduwen, die door het verlies van haren echtgenoot tot den bedelzak geraakt zijn, maar die het misschien besterven zouden, zoo zij dien openlijk moesten dragen. De regering veroorlooft haar, wanneer zij zich door een braaf gedrag zulks waardig maken, dit sprakelooze aalmoesvragen onder den sluijer. Weinigen gaan zonder iets te geven eene zoo harttreffende, het medelijden innig aandoende verschijning voorbij.

Een eigenaardig gezigt leveren kleine hutten, van welke men bij den eersten aanblik de bestemming niet regt begrijpt. Eene naauwe, vierkante ruimte, die slechts een enkel mensch bevatten kan, zendt aan elken hoek een' pijler opwaarts, die te zamen een ligt dak ondersteunen. Van voren ziet men een Madonna-beeld, met bloemen omgeven, voor hetwelk, zoodra het donker wordt, bontkleurige lampen branden. De vier zuilen zijn insgelijks met bloemen omwonden; china's-appelen en citroenen zijn op eene soort van

borstwering netjes in orde geschikt; het geheel heeft het voorkomen eener nis aan eene dorpswoning, waar een Lievevrouwen-beeld voor de geloovigen tentoongesteld en opgesierd is. Evenwel, zulk eene beduiding heeft dit hutje niet. Ter regterhand van den in hetzelve staanden man is een langwerpig vat, hetwelk om eene spil beweegbaar is, en waaruit hij ijswater in drinkglazen tapt. Nadert nu een dorstige, aan welke het niet ontbreekt, dan drukt hij er snel een' verschen citroen in uit, en verkoopt voor een gran deze ongesuikerde limonade. Deze menschen heeten *acquajuoli* en gelijken naar een *perpetuum mobile*, want de hitte maakt den verkoelenden drank tot eene hoofdbehoefte voor de *Napolitanen*. Op in de open lucht geplaatste tafeltjes wordt nu ook weder ijs, doch evenzeer zonder suiker, voor zeer geringen prijs verkocht, en de *Lazzaroni* eet het even dikwijls, als de rijke heer het fijne en gesuikerde in het elegante koffijhuis.

Muzijk wordt in de *Toledo* naauwelijks gehoord; het gedruisch verdooft die; doch treft men er gewoonlijk blinden aan, die op de mandoline of guitar iets krassen, dat voor liederen moet doorgaan. Men ontmoet vele blinden of aan de oogen lijdenden; de met lava geplaveide straten dragen daartoe gewis het hare bij.

Even als te *Weenen* de linnen- en lintkramers, vormen te *Napels* de fruit- en groenteverkoopers eene eigenaardige klasse van menschen. Een groenteventer draagt zijne moeskruiden niet zelf rond; daartoe is hij te gemakkelijk; hij verkondigt zijne komst door een luid, helklinkend geroep, hetwelk ik echter, ondanks de uiterste oplettendheid, niet heb kunnen verstaan; vervolgens verschijnt hij zelf, eenen ezel voortleidende, die de uitgeroepen waar draagt; gewoonlijk is dit lastdier met bloemen opgepronkt en deszelfs ledertuig daarmede omwonden. Over het algemeen zijn bloemen hier zoo overvloedig, dat zij bijna niet geacht worden; wanneer men door de *Toledo* rijdt, werpen u menigmaal kinderen de heerlijkste ruikers in het rijtuig, om u zoo te dwingen dezelve te koopen.

Eene bijzondere volksklasse vormen ook de handelaars in oude boeken, die aan de hoeken der straten, op slechtgetimmerde tafels, in de grootste wanorde hunne letterschatten uitstorten. Wil men een boek bij hen koopen, zoo moet men het eerst zelf opzoeken, want de antiquarius weet nooit,

wat hij bezit; deze gewis loffelijke noch hoffelijke gewoonte vindt men zelfs in anders voortreffelijke boekwinkels van het zuidelijke *Italië.*

Een digt opeengedrongen volkshoop, die bijna den toegang stopt, omgeeft in eenen kring eene tafel, waarop een geestelijke uit de eene of andere monniksorde staat te prediken; hij houdt zijne leerrede met eene levendigheid en een vuur, welke niemand, die van zulk een tooneel niet zelf getuige geweest is, zich kan verbeelden.

Het vallen van den avond maakt geenen stilstand in dit sterk bewogen leven; de vloed stijgt zelfs nog hooger, want de koelte van den nacht lokt nu eerst de *Napolitanen* uit de huizen aan de vensters en op de balkons, die den geheelen dag door, om de zonnestralen te keeren, digt met gordijnen behangen zijn. Op de hoeken der straten branden pikpannen, om aan de voorbijgangers het tabakrooken gemakkelijker te maken. De man, welke deze vlam onderhoudt, steekt de cigaren aan, en wordt voor deze dienst met eene kleinigheid begiftigd. In ketels, onder welke vuur gestookt wordt, braadt, ziedt en bakt alwat maar eenig volk tot spijs kan dienen. Alle winkels zijn schitterend verlicht. Het getal der rijtuigen vermindert, dat der voetgangers vermeerdert. Guitar- en mandoline-spelers trekken nu de *Toledo*-straat door; hen volgen zangers; stukken uit de meest geliefde opera's worden gehoord. De bevolking der koffijhuizen heeft voor dezelve plaats genomen. Andermaal ziet men de geiten- en koeijendriften met hunne schelletjes voor elk huis stilhouden; het gewoel en gedrang duurt voort tot den tijd der schouwburgen; ten half negen ure wordt het iets stiller.

Eensklaps beweegt zich een zonderlinge optogt dwars door de menigte; snel treedt dezelve voort, als bevreesd om de algemeene vrolijkheid te storen: wit of rood gekleede mannen, wier aangezigt vermomd is, dragen brandende flambouwen; hen volgen zes mans in het rood, die op hunne schouders eene met rood laken behangene lijkbaar dragen; op dezelve ligt de gestorvene, het strakke, vaak misvormde gelaat met niets bedekt, — eene vreeselijke, schoon stilzwijgende vermaning voor de luidruchtig woelende menigte in het rond; op het lijk volgen oude mannen, met zwarte mantels omhangen, elk op den schouder een klein zwart vaandeltje dragende en overluid biddende: het zijn de armen van ST. JANUARIUS, den Beschermheilige van *Napels.* Nog eer men

den tijd heeft, om de gedaanten en den geheelen stoet naar eisch op te nemen, heeft het volksgewemel dien reeds weder verzwolgen en kort daarna het een of ander kerkgebouw dezelve opgenomen. De onder de menigte ontstane kortstondige stilte wordt door een verdubbeld gedruisch vervangen.

Tweemaal daags voerde mijn weg mij door de *Toledo*-straat, en steeds hebben er nieuwe trekken en tooneelen uit het volksleven zich voor mij ontwikkeld; maar ook telkens moest ik dit vermaak met duizeling of hoofdpijn betalen.

HET VUURFEEST IN OOSTINDIË.

Reeds is een overgroot getal der meest belangwekkende berigten uit *Oostindië* tot ons gekomen, waarin ons de eigenaardige Godsdienstgebruiken, zeden en gewoonten van dat wereldoord geschilderd worden; evenwel komt ons het volgende, uit het *Asiatic Journal* ontleend, als iets nieuws voor, hetwelk waarschijnlijk ook door onze lezers hunner opmerkinge niet onwaardig zal geacht worden.

De *Oostindiër* is, gelijk men weet, in geloofszaken menigmaal een onbarmhartig dweeper en razende zelfkweller, die als 't ware eene eigene genieting in zijn pijnvol boetelingsleven schijnt te vinden; doch willen wij ditmaal niet van eenig bloedfeest te *Jaggernauth* of te *Benares*, maar van een eigenaardig volksvermaak spreken, dat gedeeltelijk ook wel een oud Godsdienstbedrijf zal zijn, maar door ons, voornamelijk omdat *het vuur* daarbij de hoofdrol speelt, niet zoozeer op den *Indischen* grond, als wel in *Perzië*, onder de *Guebren* of Vuuraanbidders, gezocht zou geworden zijn. Ja, hetgeen wij thans zullen verhalen, heeft zelfs eenige gelijkheid met de *Duitsche* keerkrings- of *Johannes*-vuren, die, even als de voorvaders der *Germaansche* stammen, ongetwijfeld derzelver oorsprong in *Azië* gehad hebben, en hierdoor verkrijgt ons berigt ook een geschiedkundig belang.

De bewoners van een dorp of vlek komen op zekeren feestdag ter bepaalde plaatse bijeen, graven hier, onder alle teekenen van vrolijkheid en gezelligen lust, eene soort van gracht of drooge sloot, ongeveer twintig voet lang, tien voet breed en drie of vier voet diep, vullen die vervolgens met droog hout, en steken dezelve daarna op verscheidene pun-

ten in den brand. Terwijl nu het opgestapelde hout allengskens in kolen en asch verkeert, bestrijken zich die genen der *Hindoes*, die ditmaal tot meer bijzondere viering van het feest besloten en zich daartoe voorbereid hebben, de ontbloote deelen van hun ligchaam met een geelachtig sap, dat met olie aangemengd is. Tot nog toe hebben de *Europeërs* niet kunnen ontdekken, uit welke bestanddeelen deze zalf bestaat, die blijkbaar een behoedmiddel tegen te groote hitte en brandwonden is; en misschien tast men niet geheel mis in het vermoeden, dat het sap eener zekere soort van uijen een voornaam gedeelte van dit smeersel uitmaakt, aangemerkt dit als een beproefd middel tegen de werking van het vuur bekend is.

Wanneer nu de eerste laag hout weggebrand is, wordt er eene tweede iets dunnere op den rooden kolengloed gelegd; en terwijl deze nieuwe brandstof in heldere vlammen opslaat en zoo sterk eene hitte verspreidt, dat zij, die de verrigting aanschouwen, verscheidene schreden van den rand der gracht verwijderd moeten blijven, zet de plegtige optogt zich in beweging, en gaat, of liever danst, door de geheele lengte der gracht heen en weder terug, en wel met langzaam afgemeten tred, met vrolijk gelaat en gebaren, zoodat er geen schijn is, dat iemand van het vijandelijk element eenige schade of hinder ondervindt. Men heeft zelfs moeders, met hare teedere zuigelingen op den arm, door deze vreeselijke vuurzee zien dansen, uit welke men niet begrijpt, hoe een mensch onbezeerd kan terugkeeren. Zeker moest, in zulke omstandigheden, het haar wel het eerst gezengd, zoo niet afgebrand worden; maar wij weten, dat de *Indianen* hun hoofd bijna geheel gladgeschoren dragen; doch daarentegen ontstaat de vraag, hoe daarbij het teederste zintuig, het oog, verschoond kan blijven, en met opzigt hiertoe deelt ons de berigtgever het niet geheel voldoende antwoord mede, dat zij gedurende den dans de oogen aandachtig gesloten houden, en, zoolang deze vuurproef duurt, zekere lofzangen doen hooren, welke zij waarschijnlijk aan de magten van het element, dat door geheel *Asië* als Godheid geëerd wordt, nevens al de ligchaamspijn, welke zij, voor zoo verre zij die mogen gevoelen, door geenerhand uiterlijk kenteeken verraden, als dank-, prijs- en liefde-offer toewijden.

EEN HUWELIJK UIT LIEFDE!

Verhaal.

MARIA JAMESON was de eenige dochter van eenen rijken veehandelaar in *Leicester* en de oogappel van haren vader. Op haar achttiende jaar heette zij een van de schoonste meisjes uit den omtrek, en gezondheid en vrolijkheid lachten uit hare groote blaauwe oogen. Doch opgevoed in den schoot des geluks, vroeg moederloos geworden, was zij gewoon ieder harer wenschen te zien vervullen en hare oogenblikkelijke luimen op te volgen; zelden dacht zij aan de gevolgen, en vergat de mogelijkheid, dat hare zoetste hoop bedrogen, hare helderste uitzigten verduisterd konden worden.

Zoo was MARIA JAMESON, toen in *Leicester* de verkiezing moest plaats hebben van een lid voor het Parlement. Haar vader, een der notabelen van de stad en voorzitter van het *comité* voor den *Whig*-candidaat, liet de zittingen van dit *comité* in zijne eigene woning houden. De candidaat zelf, een *Londensche* bankier, was met zijnen kantoorklerk, die voor secretaris speelde, bij hem gehuisvest. Deze klerk, HENRY STOFFORD, was van goede familie, maar zonder vermogen, omstreeks zevenentwintig jaren oud, en van een voorkomen, dat gemakkelijk indruk moest maken op het hart van een eenvoudig, argeloos meisje. Hij zag MARIA, en besloot, dat zij de zijne zoude worden; hij poogde hare liefde te winnen, en bezat weldra haar hart. Van dat oogenblik waren hunne geheime bijeenkomsten gekenmerkt door den vollen gloed eener eerste liefde, en bij MARIA rees geen de minste twijfel op, of haar vader zou volmondig zijne toestemming geven tot hunne verbindtenis. Zij vond zich bedrogen. Hij weigerde zijne goedkeuring, en deed dit met onverbiddelijke gestrengheid, want de geringe betrekking van STOFFORD en zijn onbeduidend inkomen strookten niet met de hoogvliegende plannen, die hij voor de toekomstige huishouding zijner eenige dochter had gemaakt.

Weken verliepen; de dag der verkiezing naderde, en de gelieven ontmoetten elkander nog gedurig. Doch de kans, om de toestemming des vaders tot de huwelijksverbindtenis te verkrijgen, was zoo hopeloos, dat HENRY den avond vóór zijne afreize het meisje met gebeden bestormde, om hem

naar *Londen* te volgen. Dat was het eenige middel, om voor het oog der wereld de zijne te worden, en den vader tot eene bewilliging te bewegen. MARIA streed eenen harden strijd; zij moest kiezen tusschen haren vader en haren geliefde, tusschen een eenzaam en verlaten leven en de bekoringen van eenen gelukkigen echt, gelijk zij droomde. Ter kwader ure gaf zij hare toestemming, en kwam, niet vervolgd door haren vader, met STOFFORD te *Londen* aan. Den volgenden dag werd het huwelijk kerkelijk voltrokken.

De eene maand verliep na de andere, zonder dat MARIA eenig ander verdriet leerde kennen, dan dat, hetwelk het ongeopend terugzenden harer brieven door haren vader haar veroorzaakte. Van tijd tot tijd rees de gedachte wel in hare ziel op, of zij niet verkeerd had gehandeld, en zich te beschuldigen had van groote ondankbaarheid jegens dien vader, die haar zoo teeder had bemind. Maar dan kreeg het denkbeeld weder de overhand, dat zij regt had, om zich met den man te verbinden, dien haar hart had gekozen, en dat haar vader zijne magt te buiten was gegaan, door zijne toestemming te weigeren. En liet ook somtijds de stemme des gewetens zich niet tot zwijgen brengen, dan behoefde HENRY slechts te huis te komen en haar vol liefde aan zijn hart te drukken, en ieder zelfverwijt zweeg; wat haar duisternis scheen, was helderheid geworden.

Twee jaren had MARIA alzoo in eenen gelukkigen echt geleefd, toen het onregelmatige tehuiskomen van STOFFORD haar begon te ontrusten. Zij smeekte hem, weder geregelder in zijne levenswijze te worden, gelijk vroeger, en poogde hem de bekentenis te ontlokken, wat hem zoo laat had opgehouden en waar hij geweest was. Maar hij ontweek hare vragen, of zweeg op hare gebeden, of stootte hare liefkozingen koel terug. Omstreeks dezen tijd trad HENRY op zekeren avond nog later dan gewoonlijk in de kamer, waar zijne vrouw zat, met haar slapend kind naast zich. Zijne oogen flikkerden; zijn waggelen verried den beschonkene, en met eenen vreeselijken, door dronkenschap hem in den mond gelegden vloek, riep hij: »Ik ben weggezonden." Deze aankondiging en de wijze zijner verschijning troffen de ongelukkige, onvoorbereide vrouw als een donderslag. Hare oogen rustten een oogenblik op haren echtgenoot; toen sloten zij zich, en zij viel bewusteloos neder. STOFFORD lachte woest, toen hij zijne verbleekte vrouw op den grond zag

nederzinken, en zocht een glas water; doch vóór dat hij het had gevonden, stortte ook hij neder. Het gerucht deed eene bejaarde, op de benedenverdieping wonende dame toesnellen. STOPFORD stond op, wierp zich op eenen stoel, en staarde de pogingen der dame star aan, die zijne vrouw weder zocht bij te brengen. Het gelukte haar; maar MARIA ontwaakte slechts, om hare ellende in al derzelver uitgestrektheid te gevoelen.

Den volgenden morgen ging STOPFORD uit, om, zoo als hij zeide en misschien ook ten oogmerk had, eene nieuwe betrekking op te zoeken. Doch hij ontmoette een zijner drinkgezellen, begeleidde dezen bij het verrigten eener boodschap, en liet zich gemakkelijk overhalen, om hem in een' zoogenaamden club te volgen, waarvan STOPFORD sedert kort lid was geworden. Het was lang na middernacht, toen hij in denzelfden toestand als den vorigen avond terugkeerde. Tegen den middag ging hij weder uit, voorgevende heden te zullen doen, wat hij gisteren had verzuimd. Het werd avond, en hij kwam niet terug. MARIA telde de uren, die langzaam en treurig voorbijkropen. Sombere gedachten vervulden hare ziel, en tranen stonden in hare oogen. Zij dacht aan het geluk van het verledene, aan de waarschijnlijke ellende der toekomst, en gevoelde al de zielskwellingen, die eene vrouw ondervinden kan, als zij laat in den nacht haren echtgenoot zit te wachten, en iedere klokslag haar herinnert, dat hij aan zijne pligten ontrouw is, en dat elk uur hem en haar en de hunnen eene schrede nader aan den afgrond des verderfs brengt. Hoop en vertwijfeling kampen in haren boezem, tot dat zij tot wezenloosheid vervalt, of een wanhopig besluit neemt. Zoo ging het MARIA. In woeste, aan waanzin grenzende uitbarsting harer aandoeningen snelde zij het huis uit, om haren echtgenoot te zoeken. De torenklok sloeg vier ure. Zij vermoedde, waar zij hem zou kunnen vinden, en telde den smaad en de beleedigingen niet, die zij op haren weg had te verduren. Het schuchtere meisje was in de vastberadene vrouw verkeerd, die haren echtgenoot van het pad zijner verkeerdheid wilde terugroepen, vóór zij zich der wanhoop overgaf. Zij bereikte het huis, dat zij zocht, vloog, zonder iets te vragen, ademloos de trappen op, en stond voor de geopende deur van een vertrek, waar HENRY STOPFORD zat, zelf dronken, in den kring zijner dronkene medgezellen, een ontuchtig lied

zingende. Toen hij de binnentredende gewaar werd, bestierf hem het woord op de lippen. Zijne drinkgezellen zagen op, en, in plaats van medelijden te gevoelen met de ongelukkige vrouw, barstten zij in een duivelsch gelach en in woorden uit, die MARIA, in onuitsprekelijke ontzetting, uit het vertrek en uit het huis joegen. — Van dit oogenblik af had zij eenen afkeer van haren echtgenoot. In den loop van den morgen kwam de verdwaasde man te huis, en verzocht zijne vrouw spottend om vergiffenis voor de ontvangst, die zij in den club had gevonden. Zij antwoordde hem niet, en zette den man, dien zij eens had aangebeden, zwijgend het koude overschot van eenen vroegeren maaltijd voor. Hij at en ging weder heen.

Van nu af aan beleefde MARIA treurige dagen en weende bittere tranen. Te zwak en te krank, om voor zich en haar kind te arbeiden, verkocht zij het weinige, dat zij kon ontberen, en toen zij niets meer had, om te verkoopen, hield de milddadigheid der oude dame haar en haar kind in het leven. Zoo zat MARIA in eenen kouden Decembernacht bij een armoedig vuurtje naast haar slapend kind, met eenig naaiwerk bezig, dat des morgens gereed moest zijn en haar voor de eerste maal zelve eenig geld zou doen verdienen, toen zij een woest geschreeuw op de straat hoorde naderen en weldra aan de huisdeur hoorde kloppen. De deur werd geopend, en MARIA verbeeldde zich den naam van STOPFORD te hooren. Men kwam den trap op naar hare kamer. Twee nachtwachts traden binnen, en legden een menschelijk wezen, dat geen teeken van leven gaf, op den grond neder. MARIA zag den levenloozen vleeschklomp aan. Was dat haar HENRY? Kon dat de man zijn, om wiens wil zij het ouderlijke huis, hare vrienden en haren vader had verlaten, dien zij met haar geheele hart had bemind, wiens lach haar iedere droefheid had doen vergeten, wien zij tot aan haren laatsten ademtogt had willen liefhebben? Het was zoo. Het was HENRY STOPFORD, die, met slijk bedekt, als levenloos op den vloer lag. MARIA huiverde. Ware hij krank op de straat nedergevallen, hoe gaarne had zij hem verpleegd en opgepast! Maar dronken — tot bewusteloosheid dronken! De afkeer maakte zich zoozeer van haar meester, dat zij hem wilde laten liggen en den roes laten uitslapen. Doch teederder gevoel ontwaakte weldra in haar. Zij bad God om kracht, en stond op, om den ongelukkige eene legerstede

gereed te maken. Op eens reutelde het in zijne borst, en alles was stil. De dronkenschap had haar werk voltooid, en HENRY STOPFORD werd voor rekening van de armenkas begraven.

Door den nood gedrongen, schreef MARIA aan haren vader. Hij kwam, kuste haar en haar kind, maar weinige maanden later was ook MARIA STOPFORD bezweken.

DE VROLIJKE SCHOENLAPPER.

Keizer KAREL DE V begaf zich gewoonlijk, in de tijden van uitspanning, welke hij zich veroorloofde, naar *Brussel;* en daar hij altijd gaarne de meeningen van de geringsten zijner onderdanen over hemzelven en over zijne regering leerde kennen, zoo ging hij menigmaal verkleed uit, mengde zich in gezellige kringen, en nam deel aan gesprekken, zoo als het toeval ze hem aanbood. Op zekeren avond gebeurde het, dat zijne laarzen plotseling herstel noodig hadden, hetwelk niet gevoegelijk tot 's anderen daags verschoven kon blijven; men wees hem naar eenen schoenlapper, maar het ongeluk wilde, dat het juist ST. CRISPIJN's feest was. De schoenlapper had geen lust om te werken, en dacht aan niets dan aan vreugd en vrolijkheid. Evenwel, de Keizer zeî hem, waartoe hij zijne dienst behoefde, en beloofde hem ruime betaling. »Wel, vriend," hernam de man, »weet gij dan niet, dat het heden ST. CRISPIJN is en dat niemand van ons ambacht werkt? Ja, al kwam Keizer KAREL zelf, ik zou geen steek voor hem doen; maar wilt gij bij ons binnenkomen en met ons drinken, dan zult gij ons van harte welkom zijn; wij zijn zoo lustig, als de Keizer het zijn kan."

De Monarch nam het aanbod aan, en, terwijl hij de uitbarstingen hunner plompe vrolijkheid zat aan te zien; zonder daaraan op gelijke wijze deel te nemen, sprak zijn vrolijke gastheer hem aan: »Ik geloof, naar uw scherp rondkijkend gezigt te oordeelen, dat gij een politieke hoveling zijt; ja, neem ik uwen *langen neus* in aanmerking, dan kunt gij wel een bastaardje van den Keizer wezen; doch gij moogt zijn wie gij wilt, gij zijt onze gast en moet met ons op Keizer KAREL's gezondheid drinken." — »Bemint gij

Keizer KAREL dan?" vroeg de Vorst. — »Of ik hem liefheb? Wel, dat zou ik hopen! Ik heb al zijn lange neusschap lief, en nog liever zou ik hem hebben, als hij ons wat minder belastingen op de schouders legde. Maar, wat raakt ons de politiek? Laat den beker rondgaan en weest vrolijk!"

Niet lang daarna nam de Keizer zijn afscheid en dankte den schoenlapper voor zijn gastvrij onthaal. »Gij waart ons welkom," hernam deze; »maar wees verzekerd, noch voor u noch voor uw geld zou ik heden ST. CRISPIJN de schande hebben willen aandoen van te werken; neen zeker, zoo als gezegd is, al waart gij zelfs de Keizer in eigen persoon."

KAREL, wien de rondborstigheid en de grappige invallen van den schoenlapper bevallen hadden, deed hem den volgenden morgen aan het Hof roepen. Men kan zich verbeelden, hoe de arme man te kijken stond, toen hij zag en hoorde, dat zijn gast van gisteravond zijn Monarch was! Hij vreesde, dat zijn schertsen over den langen neus hem duur te staan zou komen; doch de Vorst gedacht daaraan met geen woord, maar dankte hem op nieuw voor zijn vriendelijk onthaal, en noopte hem, om, als loon daarvoor, de eene of andere gunst te verzoeken; dien geheelen dag en den volgenden nacht mogt hij tijd nemen, om te bedenken, wat hem het meeste genoegen geven en zijne eerzucht het best zou streelen.

'sAnderen daags verscheen de schoenlapper weder, en verzocht den Keizer, te willen veroorloven, dat de schoenlappers voortaan eene gekroonde laars in hun wapen mogten voeren. De Keizer stond hem deze bede toe, en, daar 's mans eerzucht met zoo weinig tevreden geweest was, vergunde hij hem, nog eenmaal een verzoek te doen. Een glans van vergenoegen verspreidde zich over het aangezigt van den schoenenflikker, en vol vreugde zeî hij: »Nu, als dan mijn innigste wensch vervuld zal worden, zoo gelieve uwe Majesteit te bevelen, dat voortaan het gilde der schoenlappers den voorrang boven het gilde der schoenmakers hebben zal." De Keizer bewilligde hem ook dit verzoek, en beval, dat in het vervolg de schoenmakers eerst na de schoenlappers zouden komen. Nog op den huidigen dag ziet men in *Vlaanderen* eene kapel, welker muren rondom met eene laars en eene kroon daarboven versierd zijn, en telken male

als, vóór de Omwenteling, te *Brussel* een openbare optogt gehouden werd, hadden de schoenlappers steeds den voorrang boven de schoenmakers.

OP DEN DOOD EENS NACHTEGAALS.

(Uit het Hoogduitsch van HÖLTY, door W. R. BOER.)

Hij is niet meer, die voorjaarszangen kweelde,
Zoo zacht en teêr;
Wiens klagend lied mijn oor en harte streelde; —
Hij is niet meer,
Wiens toon, zoo rein, mij door de ziele beefde,
Als 'k aan de beek,
Daar de avondwind door 't domlig loover zweefde,
Ter neder streek.

Diep uit de volle borst sloeg hij zijn toonen,
Zijn droeve klagt,
En de echo's, die in rotsspelonken wonen,
Herhaalden 't zacht.
Dáár klonken luid gezang en veldschalmeijen;
Tot blijden dans
Vereenigde de landjeugd hare rijen
In d' avondglans.

Op 't grasperk hoorde een jongling, opgetogen,
Naar 't zoet geluid;
En smachtend zag in des geliefden oogen
De jonge bruid.
Ze omarmden, vol van zuiver zielsverlangen,
Bij oogentaal,
Elkander, doof voor uwer zustren zangen,
O nachtegaal!

Zij luisterden, tot dof het avondklokje
In 't dorpje klonk,
En Hesperus, gelijk een gouden vlokje,
Door wolken blonk,
En keerden toen naar 't nedrig hutje weder
Vol levenslust,
De borst vervuld met liefde, rein en teeder,
En zoete rust.

NUT VAN EEN' KWADEN NAAM.

Voor de *Assises* in het Prinsdom *Wallis* stond onlangs een onverlaat wegens het begaan eener zware misdaad te regt en bekende zich schuldig. Toen nu de regter de gewone vraag aan de *Jury* deed, sprak de *foreman* of eerste der gezworenen, na een kort met de overigen gehouden beraad, het verdict van: *niet schuldig*. De regter hem hierop gevraagd hebbende, hoe hij zulk eene uitspraak doen konde, daar de beschuldigde zelf de daad erkend had, gaf het waardige hoofd der *Jury* ten antwoord, dat hij en zijne ambtgenooten den man van kindsbeen af gekend hadden, en wisten, hoe hij zijn geheele leven lang de grootste logenaar van het kerspel geweest was.

EEN DUITSCH PARADIJS.

Een Duitsche Ambtman van *Ifflandschen* stempel, die zijne boeren geweldig knevelde, liet zich eens in derzelver bijzijn ontvallen: »Ik wil het goed, waarover ik Ambtman ben, door mijn beheer, in een waar Paradijs herscheppen." Een van hen zeî daarop tot zijn' buurman: »Als hij zoo voortgaat, kon het nog wel gebeuren, dat wij, als Adam en Eva in het Paradijs, naakt daarin moesten rondloopen!"

EEN OUDDUITSCH RIJMPJE OP HET GEWETEN.

Het boos Geweten is een hond,
Die blaft en huilt ter aller stond,
Een haan, die onophoudlijk kraait,
Een klok, die immer luidt en zwaait,
Een vloed, die altijd stroomt en ruischt,
Een orgel, dat steeds piept en suist,
Een voerman, die zijn rossen jaagt,
Een wagen, die al knarsend klaagt,
Een pols, die rustloos kloppend slaat,
Tot voor 't Gerigt de zondaar staat.

MENGELWERK.

BRIEFWISSELING MET EENEN JOOD.

(*Ten vervolge van No. I dezes jaars.*)

IV.

Ik vind mij verpligt, Mijnheer, u nog eens te antwoorden, ten einde u toch niet in den waan te laten, dat ik zonder genoegzame reden, uit onverschilligheid of vooroordeel, bij mijne belijdenis blijve. Want ik moet bekennen, dat uw voorstel van de zaak, op zijne beurt, eene gunstige, ja eene schitterende zijde heeft. Er is op de wijze, als de Christen het beschouwt, niet alleen meer bepaaldheid in den weg van God te ontdekken, maar ook het leerstuk der onsterfelijkheid, in de Schriften des Nieuwen Verbonds zoo stellig verkondigd, heeft inderdaad zijne groote waarde, niet slechts als teugel voor de ondeugd, maar inzonderheid als het grootste geschenk voor den mensch, voor den regtschapene en vrome, wiens hart met het vlugtige, onzekere en in honderd opzigten gebrekkige van dit leven niet voldaan kan zijn. Ik moet te dien opzigte met uwe uitroeping en aanklagt der zonde, willends of onwillens, instemmen. Was het Christendom wezenlijk, was het geworden en gebleven, wat het naar uwe voordragt schijnt te zijn, en, naar mijne overtuiging, had moeten worden en blijven, ik stemde ligtelijk met u in, en de tijd was waarschijnlijk nader, dat *gansch Israël zou zalig worden.* Had hetzelve het zuivere Mozaïsmus, hersteld en van zijne uitwendigheden ontdaan, tot de Godsdienst der volken gemaakt, met inbegrip van opstanding en oordeel, toen reeds algemeen onder de Joden geloofd, en door het thans meer opgehelderde Messias-begrip van zelf met beter licht bestraald, — zoo als eene partij in de kerk, de Joodschgezinde partij, van den beginne af aan, genoegzaam blijkt gewenscht en gewild te hebben, en ge-

lijk latere kleine gezindten tot op dezen dag toe willen, — het was eene andere zaak geweest. Maar dit werd welhaast als gruwelijke ketterij verfoeid en verworpen, en is nog, bij allerlei regtzinnigen, in den allerslechtsten naam. In de plaats daarvan heeft men allerlei wonderbare begrippen omtrent den persoon van Christus, omtrent den Heiligen Geest, als een' derden persoon in de eenige Godheid, gaan vormen; waarbij de Moeder des Heeren, als bijna van gelijken rang, daarna gevoegd, en eindelijk nog een sleep van Heiligen, als middelaars en voorspraken, is gecreëerd. Over deze en honderd andere onbegrijpelijke dingen heeft men getwist, in het geloof aan dezelve, naar de vooronderstelde ware meening, de grootste waarde gesteld, en zich om deugd of ware Godsvrucht weinig bekommerd.

Ik wil daarom niet zeggen, dat het Christendom alle waarde verloren heeft. Ik geloof zelfs, dat het in allerlei vorm, en vooral daar, waar men den Bijbel in waarde houdt, nog altijd veel nut sticht, de zeden zuiver houdt en het ongeluk verzacht. Maar gij kunt niet ontkennen, dat hiertegen niet weinig kwaad over staat. De onverdraagzaamheid en vervolgzucht, zoo wel onderling, als tegen hen, die Christus niet belijden, is wel nergens zoo erg, zoo vreeselijk geweest, als hier. En dit uit den aard der zaak. Waar zoo veel van het geloof afhangt, waar de Katholijk meent liever het ligchaam te moeten dooden, dan de ziel te laten verloren gaan, daar is het te begrijpen, dat men, uit menschenliefde, volken vernietigt en landen verwoest. En kwam er nog eens een einde aan deze twisten; maar, ach neen! voor een' tijd moge er eenige rust schijnen te heerschen, ligt meer uit onverschilligheid en ongeloof, dan uit betere overtuiging, met den vernieuwden ijver voor het goede schijnt ook het kwade weer aan te wakkeren; althans het geleerde, Protestantsche Duitschland vecht op nieuw met de pen weer even dapper als in vroegere dagen.

Ziedaar, Mijnheer, wat het, behalve andere zaken, voor ons moeijelijk maakt en altijd zal maken, Christenen

te worden! Overtuigd van uwe billijkheid, twijfel ik niet, of gij zult dit toegeven, en mij wel vergunnen, bij verschil van openbare belijdenis, te blijven uw broederlijke Vriend.

V.

Ik was, geachte Vriend, vroeger mede in uw denkbeeld, dat een zuiver Theïsmus, zoo als gij voorstelt, de beste vrucht van het Evangelie zou zijn geweest, en heb er wel eens aan gehecht, dat een Joodschgezinde partij in de eerste kerk zich inderdaad afkeerig schijnt te hebben betoond van die denkbeelden omtrent den persoon van den Zaligmaker, welke al spoedig algemeen zijn aangenomen. Het was, vreesde ik, het Heidendom, dat op de vermenigvuldiging van personen in de Godheid en andere min zuivere begrippen, omtrent verscheidene zaken in de Godsdienst, zijnen invloed had betoond. En geheel zonder grond mag dit ook wel niet zijn. Althans de wijsgeerte, zoo als die oorspronkelijk onder de Grieken was beoefend, en naderhand met Oostersche denkbeelden werd vermengd, bleef blijkbaar niet zonder invloed op de wijzigingen, welke het kerkelijk leerstelsel vervolgens onderging, en die zoo veel aanleiding tot twisten en scheuringen gaven.

Ondertusschen kan men toch niet ontkennen, dat het Evangelie zelf, *en* in de historische voorstelling van Jezus, *en* in de latere verkondiging door de Apostelen, zoo als wij die in hunne Brieven en elders aantreffen, grond opleverden, om in Hem meer dan den stichter van eene school of den prediker van eene leer te zien, en dat er een waas van verhevene geheimzinnigheid over het geheel ligt verspreid, dat niet kon nalaten dieper nadenken en verschil van gevoelens op te wekken. En dan vraag ik mijzelven, was dit niet goed en noodig, zoo wel als natuurlijk? Zou eene bloote aanwijzing van enkele hoofdwaarheden en pligten de menigte geboeid, het hart gewonnen en die geestdrift gewekt hebben, zonder welke geene groote dingen tot stand komen?

Om het eenige volk der Joden bij de kennis en dienst

van den waarachtigen God te houden, was er zoo groot een toestel van plegtigheden en inzettingen noodig geweest, die met de zaak zelve schijnbaar niets te doen hadden, en in lateren tijd inderdaad strekten, om de hoofdzaak uit het oog te doen verliezen en het Jodendom in koude vormen op te lossen: was het menschdom dan nu op eens tot zoodanige rijpheid gekomen, dat het alle zinnelijk omkleedsel kon missen, en eene Godsdienst zou willen volgen, die niets van middelaarschap, van offerdienst, met één woord, van voorwerpen wist, met welke zich, zoo niet de zinnen, dàn toch de verbeelding kon bezig houden, — die slechts op den éénen Onzigtbare en Onbegrijpelijke verwees? Zou zulk eene leer, *en* toen *en* later, bij onbeschaafde volken ingang en invloed hebben verkregen, tot zulke herscheppingen, als inderdaad noodig waren?

Ik wil het verkeerde gebruik, dat hiervan door de menschen gemaakt is, niet verdedigen. Wij zien het misbruik in alle zaken plaats grijpen, maar daarna ook niet zelden, onder Gods voorzienig bestuur, het goede uit het kwade voortkomen. De Joden van den eersten tijd maakten zich de verstrooijing over den aardbodem waardig, maar droegen daardoor, in Gods hand, bij, om hunne betere denkbeelden heinde en verre bekend te maken, ja zich, in vervolg van tijd, in dien stand te plaatsen, dat hunne Synagogen, als 't ware, de eerste kweekhoven werden voor het gepredikte Evangelie. En zoo de Christus lijden moest, om in zijne heerlijkheid in te gaan, — en voorzeker kon het Christendom, kon de Christus (al bepaalt gij u ook tot de waarheden van de zoogenoemde Natuurlijke Godsdienst) zonder dat lijden nooit voor ons geworden zijn, wat Hij thans is, de overste leidsman en voorganger van ons geloof; — moeten wij dan niet wederom zeggen, dat de boosheid der latere Joden Gods raad vervulde, Zijn oogmerk diende?

Desgelijks moeten wij ook bij de Christelijke Godsdienst *en* op het zaad letten, door God uitgestrooid, *en* op den oogst, in weerwil van alle onkruid, door de leiding Zijner

hooge wijsheid, daarvan verzameld. Het Christendom was, door de Profeten en de later uit hunne voorspellingen ontwikkelde denkbeelden, op eene bepaalde wijze voorbereid. Men verwachtte het *Godsrijk*, en den *Gezalfde des Heeren*, als koning van hetzelve. Dat moest eene geheel nieuwe en heerlijke schepping zijn, waarvan het ons echter in alle bijzonderheden niet bekend is, hoe men zich het een en ander voorstelde; waarschijnlijk nog al onbepaald. Het tooneel zou, ja, op deze aarde zijn, en van de Joden, van hunnen God en Godsdienst zou het heil uitgaan. Maar zou het daarom eene geheel aardsche, op aardsche grootheid doelende, voorbijgaande stichting zijn? Zoo mogt er de gemeene Jood, de verlaagde, verbasterde man van dien tijd, over denken, gewis, de ware Israëliet niet. En hoe veel het ook kosten mogt, om hem tot het denkbeeld van eene geheel geestelijke heerschappij te verheffen, die hier wel beginnen maar in den Hemel zou worden voortgezet, hij kwam er toe: de Gekruiste werd zijn Messias, de Christenkerk zijn Godsrijk, waarin de Geest van Jehova woonde en alles tot volmaaktheid en zaligheid opleidde. Het denkbeeld van een volk Gods, van een uitverkoren geslacht, een gemeenebest van geloof en zeden, bleef daarbij behouden; en hoe hoog moesten niet natuurlijk de gedachten omtrent Hem rijzen, die over deze maatschappij als koning regeerde!

Zouden het wel de ware Joden geweest zijn, die kort daarna dien persoon als op den achtergrond plaatsten, en hem enkel als een' leeraar, den stichter eener betere denkwijze wilden hebben aangemerkt? Ik vraag dit inzonderheid met het oog op het Evangelie. Hoe komt de zaak daar voor? Hecht zich niet de geheele aandacht aan den persoon? Lees de geschiedenis, hetzij dan als geheel waarheid, hetzij ook (zoo als gij ligt zult meenen) voor een groot deel als verdichting, maar dan toch verdichting, op de eigene denkbeelden zijner aanhangers gegrond; lees, wat er vóór, wat er bij zijne geboorte voorviel, wat de Dooper leerde en van hem verkondigde, ja den toon, door den nederigen man zelven, bij onderscheidene gele-

genheden gevoerd, zijne wonderen, — niet een enkel, na worstelend bidden volbragt, als hij de Profeten, maar bij menigte als uit zijne eigene magt voortgevloeid, — en daarbij zijne volmaakte wijsheid, heiligheid en liefde, zijne betuigingen omtrent zichzelven, als den Meester en den Heer, den Zoon en naauwvereenigde met God, voorts zijne verrijzenis, zijne hemelvaart en heerlijkheid, gezeten aan de regterhand der kracht Gods, vanwaar hij komen zal, om te oordeelen de levenden en de dooden. —

Stel, dat hij niet was opgestaan, dat het derhalve onmogelijk was geworden zich aan zijn' persoon te hechten, dat hij gebleken was de *Messias* niet te zijn, dat al het wonderbare als een droom was voorbijgevaren; zouden de Apostelen dan toch zijne leer verkondigd, zijn voorbeeld tot bevestiging aangevoerd, zich zelfs op zijne wonderen beroepen hebben? en zoo al, zou dan hunne prediking ingang gevonden hebben? zou zij de wereld hebben doorloopen, om die te herscheppen, en eene betere stichting, op de puinen der oude Godsdienst, bij de volken te gronden? Voorzeker, gij gelooft het niet. Dit is de weg niet, om op de menschen te werken.

Ondertusschen kon het, bij de gesteldheid der zaken, zoo als die wezenlijk heeft plaats gehad, niet uitblijven, dat het navorschend verstand allerlei vragen omtrent die verheven personaadje en zijne betrekking tot de Godheid opwierp, en dat ook omtrent andere dingen, de kracht zijns hooggeroemden doods, den Geest, dien hij zenden zou, zijne toekomst, enz. enz., bij de geleerden en wijsgeeren, die zich welhaast onder zijne belijders schaarden, en tot voorgangers der gemeente gekozen werden, velerlei denkbeelden ontstonden. En toen de kerk, tot magt en aanzien geraakt, als het vischnet, rein en onrein opving, en menschelijke dwaasheid en hartstogt zich onder alle hare bemoeijingen mengden, wat wonder, dat toen vooral het onkruid welig opschoot en het goede graan grootendeels verstikte?

Neen, ik wil het veelvuldig kwaad niet ontkennen, de dwaasheden, de gruwelen, het jammerlijk bijgeloof en

twist en haat niet verbloemen, waartoe het Christendom aanleiding of voorwendsel opleverde. De kerkelijke geschiedenis getuigt het te luide, zoo wel van vroegere tijden, als bij en na de Hervorming. Doch staat gij mij niet evenzeer toe, dat de Christenkerk, in haren meest ontaarden toestand, dien der hierarchij en plompe werkheiligheid, van onberekenbaar nut is geweest, om onze woeste voorvaderen te temmen, en onder het juk van orde, op de baan van hoogere uitzigten, in 't kort in dien toestand te brengen, dat er eenmaal licht uit de duisternis straalde? Staat gij het mij niet toe, dat de latere twisten, dat het onderzoek der H. Schrift, de poging om deszelfs geheimen te ontraadselen, de aanval en verdediging derzelven, van oneindig belang is geweest tot bevordering van wetenschap en wijsgeerte? Staat gij mij niet toe, dat deze wrijving der denkbeelden, zij moge dan somtijds vlam verwekt hebben, over het geheel eene warmte en leven heeft te weeg gebragt, van welke men zou kunnen zeggen, dat zij eene menigte van zonden bedekt?

Voor het overige is het wel waar, dat er nog altijd een aantal partijen in de kerk bestaan, en dat deze zelfs, vooral in Duitschland, ook bij de Protestanten onderling, met vernieuwde hitte worden gevoerd. Maar, behalve dat de naast voorafgaande tijd, de tijd der vrijheid en verlichting geacht, niet zeer gunstig voor eene al te naakte, bloot verstandelijke leer getuigt; maar onverschilligheid, onkerkelijkheid en, ja, ook onzedelijkheid zich al vrij zigtbaar in haar gevolg vertoonden, zoo komt het mij toch voor, dat de verschillen niet zoo steil en scherp, niet zoo wezenlijk en, aan de eene of andere zijde, zoo gevaarlijk zijn, als wel in vroegere tijden. Het groote doel der liefde en heiligheid komt bij allen meer op den voorgrond. De waarheid maakt zich baan. En wordt er nog veel omgehaald, wat weinig ter zake doet, men geeft ze meer voor hetgeen zij zijn — *speculatiën*.

Mij dunkt, wat men ter verschooning van de gedurige afwisseling der wijsgeerige leerstelsels heeft gezegd, — dat zij de waarheid slechts elk van eene andere zijde ver-

toonen en elkander tot de volmaaktheid verhelpen, — dat kan men ook op de Christelijke Godgeleerdheid toepassen. Eenzijdigheid is het menschelijk zwak, en die moet toch, als men zoo gedurig op een ander standpunt geplaatst wordt, vanzelve afnemen.

Dit zij dan ook het gevolg onzer briefwisseling, mogt zij al niet kunnen strekken, om u geheel tot mijn gevoelen over te halen! Ik scheid er thans uit, na nogmaals betuigd te hebben, enz.

N. S.

BEETHOVEN

VAN 1770 TOT 1827.

(*Vervolg en slot van bl.* 653.)

In 1815 trof BEETHOVEN een nieuwe slag: zijn broeder KAREL stierf, een' eenigen achtjarigen zoon achterlatende, dien BEETHOVEN volijverig als kind aannam. Van dat oogenblik af was zijn leven niets anders meer dan eene onafgebrokene reeks van verdrietelijkheden, beroovingen en folteringen, tot op den dag, toen de dood hem van al zijn lijden verloste. In de eerste plaats had hij een lang en kostbaar regtsgeding te voeren tegen de weduwe zijns broeders, (eene booze vrouw, gelijk hij zelf ons zegt) die haar kind terugvorderde; verder waren de inkomsten, welke hij van zijne werken trok, voor zijne gedurig aangroeijende uitgaven niet langer toereikend: de ziekte zijns broeders alleen heeft hem 10,000 florijnen gekost. »Mijn jaargeld bedraagt 3400 florijnen in papier," schrijft hij aan RIES; »ik betaal eene huur van 1100 florijnen; mijn knecht en diens vrouw komen mij op 900 florijnen te staan; reken nu zelf, wat mij overschiet; en boven dat alles heb ik nog mijn neefje te mijnen laste. Tot nog toe is hij op school en kost er mij 1100 florijnen; maar hij is er niet wel, en ik zal gedwongen zijn, mijne huishouding zoodanig in te rigten, dat ik hem bij mij in huis nemen kan. Hoeveel moet men niet verdienen, om hier te kunnen leven! Er is geen eind aan de uitgaven, want — want — want — kortom, gij weet het wel."

Gelijk hij aan RIES geschreven had, besluit hij dan ook

eene eigene huishouding op te zetten. Hij maakt zich, men vergeve de triviale uitdrukking! tot een Janhen. Het volgende fragment, hetwelk wij uit zijn dagboek overnemen, zal den lezer een denkbeeld geven, hoedanig op dien tijd zijn huiselijk leven was, en aan welke verdrietelijkheden hij zich vrijwillig onderworpen had.

1819. Januarij 31. De huishoudster weggezonden.
Februarij 15. Komst der keukenmeid.
Maart 8. De keukenmeid zegt mij, dat zij over veertien dagen verhuizen wil.
—— 22. Komst der nieuwe huishoudster.
Mei 12. Komst te *Mödling. Miser et pauper sum.* (*)
—— 14. De huishoudster vordert zes gulden 's maands.
Julij 20. Ik geef aan de huishoudster haar afscheid.
1820. April 17. Komst der keukenmeid. — Een booze dag.
Mei 16. Ik zeg der keukenmeid hare dienst op.
— 19. De keukenmeid vertrekt.
— 30. Komst der huishoudster.
Julij 1. Komst der keukenmeid.
—— 20. Heden avond gaat de keukenmeid heen.
—— 30. De vrouw uit *Unter-Döbling* komt. — Drie kwade dagen 10, 11, 12 en 13.
Augustus 13. Te *Lerchenfeld* gegeten.
———— 20. De maand der vrouw is uit.
September 6. Komst van het meisje.
October 22. Het meisje vertrekt.
December 12. Komst der keukenmeid.
———— 18. Ik zend de keukenmeid weg.
———— 27. Komst der nieuwe huishoudster.

»Maar genoeg," zegt SCHINDLER, aan wien wij deze bijzonderheden ontleenen, »genoeg gezegd om dit treurig beeld van een verward huishouden te schilderen! Zoodanig was voortaan het huiselijk leven van BEETHOVEN, en zoodanig moest het blijven tot op zijnen dood! — Om de maat van zijn lijden vol te meten, vergold hem dat kind, hetwelk hij zoo zeer beminde, niet alleen met ondankbaarheid, maar onteerde zelfs zijnen naam. Naauwelijks de kindschheid uitgetreden, nam hij ondeugende gewoonten aan, veronachtzaamde zijne studiën, en deed zich eindelijk van de hoogeschool wegjagen. Een verschrikkelijke slag voor den armen

(*) Ik ben arm en ellendig.

BEETHOVEN: ieder, die destijds in zijne nabijheid kwam, kon op zijn bleek en vermagerd aangezigt het verdriet lezen, hetwelk de slechte gedragingen van zijnen neef hem veroorzaakten." — SCHINDLER haalt vervolgens verscheidene brieven aan, welke BEETHOVEN in den loop van 1825 aan dit jonge mensch geschreven heeft.

»Van dag tot dag word ik magerder, en ik voel mij ernstig ongesteld; niemand hoegenaamd bekommert zich over mijnen toestand. Is het mogelijk, zoo kom weder bij mij; ik zal alles doen, wat ik kan, om u zoo veel vrijheid, als slechts doenlijk is, te laten. Alwat ik van u verlang is de zekerheid, dat gij des zondags, wanneer gij niet bij mij zijt, uwen tijd op eene verstandige en ordelijke wijze doorbrengt."

. . . .

»Lieve zoon, laat ons daarover niet meer spreken. Kom in mijne armen terug; gij zult geen enkel verwijt van mij hooren. Om Godswil ren toch niet zelf in uw verderf; gij zult met al de liefde ontvangen worden, welke ik steeds voor u gehad heb. Wat de toekomst betreft, hierover zullen wij als een paar vrienden spreken. Ik zweer u bij mijne eer, dat gij geen verwijt ontvangen zult; trouwens, waartoe zouden verwijtingen dienen? Gij hebt van mij niet anders te verwachten dan de innigste genegenheid en de ijverigste bezorgdheid voor uw welzijn."

. . . .

»Ik verblijd mij, dat ik u nog eenmaal zien zal; en zoo nog eenige wolk van mistroostigheid mijn voorhoofd mogt verdonkeren, schrijf zulks aan geen blijvend misnoegen toe; weldra zal die wolk verdreven worden door de vervulling uwer beloften, door een verbeterd gedrag, door uw geluk, gegrond op opregtheid en deugdsbetrachting."

Alles was vruchteloos. De neef kwam zijnen oom niet opzoeken, of kwam hij al, zoo verliet hij hem weldra weder, om nieuwe buitensporigheden te begaan. Hij schuwde den arbeid zoo zeer, dat hij in 1826, toen hij gedrongen werd om zich aan een examen bij de polytechnische school te onderwerpen, eene poging deed om zich het leven te benemen. Ongelukkiglijk bragt hij zich zelfs geene wond toe. Had hij zich destijds om hals gebragt, zou BEETHOVEN misschien eenige jaren langer geleefd hebben. — Den 3 December van hetzelfde jaar kwam die nietswaardige in haast

op het buitengoed, hetwelk zijn oom destijds bewoonde, om deszelfs hulp af te dwingen in eenige verlegenheden, waarin zijn slecht gedrag hem gewikkeld had. BEETHOVEN aarzelde niet, maar vertrok oogenblikkelijk naar *Weenen* in een open rijtuig (daar zijn broeder JAN, de eigenaar van het huis, geweigerd had, hem zijn overdekt rijtuig te leenen); onderweg overviel hem een onweder, en dwong hem, om, door en door nat, de wijk te nemen in eene slechte herberg. Te *Weenen* aangekomen, moest hij zich te bed begeven, en van dit siekbed is hij niet weder opgestaan. Op eene heftige verkoudheid volgde eene longontsteking, die niet week, dan om plaats te maken voor waterzucht. Men riep terstond zijne gewone geneesheeren, Drs. BRAUNHOFER en STAUDENHEIM; maar geen van beiden kwam: de eerste omdat hij te ver van daar woonde; de ander onder men weet niet welk voorwendsel. Eenige dagen daarna verscheen een chirurgijn, dien hij niet kende, (Dr. WAWRUCH, clinisch Professor) om hem hulp toe te brengen. Een naar het gasthuis gebragte koffijhuisknecht had de volgende verklaring aan Dr. WAWRUCH gedaan: »Eenige dagen geleden had BEETHOVEN's neef, terwijl hij biljart speelde, mij opgedragen om eenen dokter voor zijnen oom te gaan halen; maar, daar ik mij reeds ongesteld voelde, kon ik die boodschap niet doen." Dus zou, bijaldien die koffijhuisknecht niet naar het gasthuis gebragt ware, BEETHOVEN in zijne laatste ziekte den raad noch de hulp van een' eenigen arts ontvangen hebben. — In plaats van hem op te passen, gaf zijn neef zich aan zulke buitensporigheden over, dat de policie hem uit de stad joeg. Die tijding was voor BEETHOVEN de genadeslag. Hij gevoelde, dat zijn einde naderde. Zeven dagen vóór zijnen dood zeide hij tegen degenen, die bij hem waren: *Plaudite, amici; comedia finita est* (*). Zijn droevig levensspel zou inderdaad niet lang meer duren; hij gaf den geest op den 24 Maart 1827, ten half zes des morgens, den ouderdom bereikt hebbende van zesenvijftig jaren, negen maanden en drie dagen. 't Was een hem

(*) Eene zinspeling op de aanspraak der tooneelspelers aan de toeschouwers bij de oude *Romeinen*, wanneer een stuk ten einde was: *actum est, plaudite!* (Het spel is uit; klapt in de handen!)

vreemd persoon, de Heer ANSELMUS HÜTTENBRENNER, die hem de oogen sloot.

»Ofschoon BEETHOVEN nog niet oud is, (had de Heer RUSSELL een geruimen tijd te voren reeds gezegd) is hij, uit hoofde zijner zware hardhoorendheid, voor de zamenleving verloren. Hij veronachtzaamt tegenwoordig zijn uiterlijke zoo zeer, dat hij in zijn voorkomen iets heeft van een' wilde. Zijne wezenstrekken zijn forsch en sterk uitkomende; zijn gelaat is vol kracht en karakter; zijn haar, dat door schaar noch kam sedert jaren aangeroerd schijnt te zijn, overdekt zijn breed voorhoofd in zulk eenen overvloed en wanorde, dat de slangen, welke het hoofd eener Gorgone omgeven, alleen in staat zijn, het beeld van zoodanig eene verwarring te leveren. Zijn doorgaand gedrag stemt met dit zoo weinig aanlokkelijke voorkomen vrij naauw overeen. Slechts in den omgang met zijne vertrouwdste vrienden toont hij de welwillendheid en minzaamheid, die hem eigen zijn. Zijne doofheid heeft hem van al de genoegens des gezelligen omgangs beroofd, en zijnen inborst allengskens doen verzuren. Gewoonlijk brengt hij zijne avonden in het afgelegenste hoekje van een koffijhuis door, hen, die het doorgaans bezoeken, schuw ontwijkende, wijn en bier drinkende, kaas en haring etende, en de dagbladen lezende. Op zekeren dag kwam een vreemdeling, wiens gelaat hem niet moet bevallen hebben, nevens hem plaats nemen. BEETHOVEN zag hem strak aan, en spoog op den grond, alsof eene padde hem ontmoet ware; vervolgens las hij ettelijke regels uit een dagblad, hetwelk hij in de hand had, wierp een nog duidelijker blik van afkeer op zijnen buurman, en spoog hem wederom voor de voeten. Dit zonderlinge gebarenspel duurde bijna een kwartier uurs; eindelijk, woedend en alle geduld verliezende, sprong BEETHOVEN op, en met den uitroep: »welk eene afgrijselijke tronie!" vloog hij het huis uit.

»Zelfs jegens zijne beste vrienden gedraagt BEETHOVEN zich steeds als een bedorven kind. Altijd heeft hij papier in den zak; want het is ondoenlijk, een gesprek met hem te voeren anders dan bij geschrifte. Zijn conversatieboek dient hem tevens om daarin, oogenblikkelijk zoo als zij hem invallen, zijne muzikale denkbeelden op te teekenen. Die soort van noten zou voor elk ander toonkunstenaar volstrekt onverstaanbaar zijn, want zij hebben geenerhande vergelijk-

bare waarde; hij alleen is in staat, uit dezen doolhof van punten en strepen de rijkste en wonderlijkste harmoniën te voorschijn te brengen. Zoodra hij voor eene piano zit, vergeet hij blijkbaar alwat hem omringt en denkt aan niets meer dan aan hemzelven en aan zijn instrument. Doch zijne doofheid moet hem beletten alles te hooren, wat hij speelt; ook, speelt hij *piano*, zoo brengt hij menigmaal geenen toon hoegenaamd voort: alsdan hoort hij *met het oor der ziel.* Terwijl zijn blik en de bijna onmerkbare beweging zijner vingeren aan de omstanders doen zien dat hij voortspeelt, blijft de piano even stom als de muzikant doof is.

»Ik heb hem hooren spelen; maar, wil men die gunst van hem verwerven, dan moet men het zeer behendig aanleggen, zoo onverwinnelijk is zijn afkeer van alles, wat naar eene *tentoonstelling* gelijkt. Al de aanwezigen verlaten het vertrek, waar hij is, behalve de heer des huizes, die een zijner gemeenzaamste vrienden is. Weldra begint tusschen hen een schriftelijk gesprek, b. v. over het onderwerp der banken. Eensklaps laat zijn gastheer als onwillekeurig de vingers over eenige klavieren van de piano gaan, waarnevens hij gezeten is, en, allengskens beginnende eenige brokken uit stukken van BEETHOVEN te spelen, begaat hij opzettelijk zoo grove misslagen, dat de componist de hand uitsteekt en hem wijst, hoe hij had behooren te doen. Nu is BEETHOVEN aan den gang gebragt; zijn vriend verlaat hem onder eenig voorwendsel, en vervoegt zich, in het aangrenzende vertrek, bij het overige gezelschap, hetwelk met geduld de uitwerking van dit kleine complot zit af te wachten. BEETHOVEN, zich alleen ziende, gaat aan de piano zitten. Aanvankelijk lokt hij uit dezelve van tijd tot tijd eenige snel opeenvolgende, maar afgebrokene klanken, even alsof hij vreest bij het begaan eeniger misdaad betrapt te zullen worden; maar weldra verliest hij de herinnering van zijnen toestand, en speelt voor de vuist eene fantaisie, vooral opmerkelijk door verscheidenheid van stijl en het plotselinge der overgangen. Zijne toehoorders zijn in verrukking. Zij, die hem nog nooit gehoord hebben, slaan inzonderheid de uitwerking gade, welke de muzijk op hem te weeg brengt. De sterke, statige, geweldige passages schijnen meer zijn gevoel te wekken, dan de zachte en teedere. Zijne spieren trekken zich zamen; de aders zwellen hem aan het voorhoofd en de wangen; zijne oogen, die

reeds op zichzelven hard zijn, schieten wilde blikken; zijn mond loopt vol schuim; kortom, BEETHOVEN gelijkt in dien toestand naar eenen toovenaar, aangeblazen door de geesten, welke zijn magtwoord opgeroepen heeft."

Deze schets vertoont ons BEETHOVEN in zijne laatste jaren, als wanneer zijne excentrische gewoonten den hoogsten trap van derzelver ontwikkeling bereikt hadden. Toen hij nog jong was, hield hij veel van gezelligheid; vooral beviel hem de omgang met uitstekende en elegante vrouwen, en meer dan één der jonge lieden van zijne jaren bezat hij de gaaf, om aan de schoone sekse te behagen. Ook was hij bijna gedurig verliefd; maar zijne liefde duurde zelden een jaar lang, en de vrouwen, welke hem dezelve inboezemden, behoorden tot eenen te hoogen rang, dan dat hij zou hebben mogen hopen haar te huwen. Hij zelf berigt ons zulks: »Op zekeren dag," zegt RIES, »toen ik mijne scherts met hem dreef betrekkelijk eene jonge schoone, welker verovering ik beweerde dat hij gemaakt had, erkende hij mij, dat deze hem langer dan eenige andere in hare banden gehouden had, namelijk *zeven maanden lang*. — »Ik bemin een lief en bekoorlijk meisje," schrijft hij in 1801 aan zijnen vriend WEGELER, »en het is de eerste maal, dat ik gevoel, dat het huwelijk mij gelukkig zou kunnen maken; maar ach! zij is boven mijnen stand..." Overigens, men vergisse zich niet, sprak BEETHOVEN hiermede slechts de taal der wereld; want, wat zijn eigen gevoel en denkwijs betrof, hij achtte zich veel grooter en edeler, dan al de edelen en grooten van dat *Weener* hof, het meest aristocratische aller hoven van *Europa*. Het volgende uittreksel uit een' zijner brieven, dat hem ons te dezen in al zijne naaktheid vertoont, schijnt ons in vele opzigten de aandacht onzer lezeren wel waardig:

»Aan Mevrouw VAN ARNIM.

»*Töplitz*, 1812.

»Lieve, goede BETTINA! Koningen en vorsten kunnen ongetwijfeld professoren en geheimraden benoemen en hen met titels en ordesteekenen overladen; maar groote mannen te maken, geesten, die zich boven den grooten hoop verheffen, dit staat niet in hunne magt; zij kunnen zelfs niet pogen hen te doen ontstaan, en dus zijn zij wel gedwongen hen te eeren. Wanneer twee mannen als ik en GÖTHE hen

voorbijgaan, moeten die groote heeren de grootheid zulker mannen wel opmerken. Gisteren, bij het naar huis keeren, kwam de geheele keizerlijke familie ons te gemoet; wij zagen haar reeds in de verte op ons aankomen. Oogenblikkelijk liet GÖTHE mijnen arm los, om ter zijde te gaan; alwat ik hem zeide, kon hem niet bewegen, eenen stap verder voort te gaan. Toornig drukte ik mijnen hoed dieper op het hoofd, knoopte mijnen rok digt toe, en ging, met de armen op den rug, regt toe regt aan; midden door den stoet. Prinsen en officieren maakten mij oogenblikkelijk plaats; Aartshertog RUDOLPH nam den hoed voor mij af, en de Keizerin groette mij het eerst.... Die magtigen der aarde *kenden mij.* Het was eene onbetaalbare klucht voor mij, te zien, hoe de stoet GÖTHE voorbijtrok; hij hield zich ter zijde, met zijn' hoed in de hand en het hoofd zoo diep gebogen als hij kon. Naderhand heb ik hem voor dit gedrag eens regt op de pijnbank gehad; ik heb hem geene genade bewezen, maar hem al zijne zonden voorgehouden, vooral die, waarover *gij* te klagen hebt, BETTINA!" (*)

BEETHOVEN had in den grond een goed hart; maar hij was zeer opvliegend, en zijn toorn, wanneer deze uitbarstte, ging somwijlen alle palen te buiten. In zijne herinneringen van BEETHOVEN verhaalt RIES hiervan de volgende anecdoten: »Op een door BEETHOVEN gegeven concert voerde men voor de eerste maal zijne fantaisie voor het piano met orchest en koren uit; plotseling vergist de clarinet, op een oogenblik dat zij obligaat speelt, zich acht maten; woedend springt BEETHOVEN op, en, zich naar het orchest wendende, werpt hij den muzikanten lompe scheldwoorden toe. »Van voren af aan!" schreeuwt hij eindelijk met eene donderende stem, en het orchest, door blik en toon van den *maëstro* als in tooverdwang gebonden, haast zich te gehoorzamen. Ditmaal was de uitvoering onberispelijk, en de fantaisie verwierf den schitterendsten bijval. Maar na het concert stonden de toonkunstenaars in massa op, en zwoeren, in BEETHOVEN's tegenwoordigheid, niet meer te zullen spelen. Bij een ander dergelijk geval hielden zij zoo goed woord, dat zij hem de concertzaal uitzetteden."

Op eene der *soirées* van den Graaf VAN BROWNE speelden

(*) Van dit laatste gezegde ontbreekt ons de sleutel. *Vert.*

BEETHOVEN en RIES te zamen een stuk *à quatre mains*, in tegenwoordigheid der aanzienlijksten van *Weenen*. Op het oogenblik toen zij begonnen waren, veroorlooft zich een jonge Graaf, eenige woorden half luid aan eene der bij hem zittende dames toe te fluisteren; BEETHOVEN houdt eensklaps de handen van RIES op het klavier tegen, staat op, en roept overluid: »Voor zulke varkens speel ik niet," (*für solche Schweine spiel ich nicht.*) Vruchteloos smeekt men hem, den schuldige zijn vergrijp te willen vergeven, en niet geheel het gezelschap daarvoor te straffen; hij geeft aan niets gehoor. Op zijne hardnekkige weigering wendt men zich tot RIES, en smeekt dezen, eene sonate te spelen; maar BEETHOVEN verbiedt hem, eene enkele noot te doen hooren, en de gehoorzame leerling, voor de uitwerking van zijns meesters gramschap beducht, durfde diens verbod niet overtreden.

Gedurende zijn verblijf te *Weenen* had BEETHOVEN slechts twee leerlingen, Aartshertog RUDOLPH en FERDINAND RIES, welken laatsten hij eene inderdaad vaderlijke toegenegenheid betoonde. Men begrijpt, van hoeveel waarde de lessen van zulk eenen meester voor dezen waren; ook onderwierp hij zich steeds zonder morren aan al deszelfs grilligheden. Niettegenstaande deze grenzenlooze onderdanigheid, verloor hij nogtans die zoo zeldzame en zoo onwaardeerbare gunst; zie hier, bij welke gelegenheid; het is RIES zelf, die het verhaalt:

Toen BEETHOVEN de andante in *fa majeur* en de sonate in *ut majeur* voltooid had, speelde hij dezelve aan zijnen vriend KRUMPHOLZ voor, in tegenwoordigheid van RIES. In verrukking over het schoone stuk, gaven de beide toonkunstenaars hun verlangen te kennen, om het nog eenmaal te hooren. Naar huis keerende, kwam RIES het hotel van Prins LICHNOWSKI voorbij, en ging een oogenblik naar boven, om de geboorte van dit nieuwe meesterstuk aan dezen te melden. Vervolgens, overgehaald door den aandrang van den Prins, speelde hij er hem van voor, wat hij onthouden had. Prins LICHNOWSKI, zelf een voortreffelijk toonkunstenaar en met eene ontzettende kracht van geheugen begaafd, onthield op zijne beurt de voornaamste passages. BEETHOVEN willende plagen, ging hij op staanden voet naar hem toe, en verzocht hem dringend, dat hij hem zijn gevoelen wilde zeggen over eene andante, welke hij gecompo-

neerd had. Men verbeelde zich BEETHOVEN's verbazing, toen hij zijn eigen stuk herkende! Weldra echter week verbazing voor toorn. Begrijpende, dat RIES de eenige was, die deze onuitgegevene andante hem had kunnen mededeelen, zwoer hij, voortaan niets meer in deszelfs bijzijn te zullen spelen, en hij had de kleingeestige koppigheid woord te houden. Op zekeren dag, na eene in den *Augarten* gegevene *matinée musicale*, had de Prins ettelijke muzijkliefhebbers bij zich op het ontbijt genoodigd. Toen het maal ten einde was, sprak men over de Opera *Fidelio*, die destijds in repetitie was, en men begaf zich naar den componist, om de voornaamste stukken der nieuwe partituur op de piano te hooren. Zoo als BEETHOVEN voor dezelve zou gaan zitten, beval hij RIES, de kamer te verlaten. De leerling gehoorzaamde al schreijende. De Prins, die onwillekeurig oorzaak geweest was, dat hij zijns meesters gunst verloren had, waagde een woord van voorspraak; maar nu stond BEETHOVEN woedend op, en weigerde eene eenige noot aan te slaan. Ook heeft RIES hem nimmer weder hooren spelen.

Eene andere anecdote, welke RIES almede verhaalt, toont ons het karakter van zijnen meester in een verschillend en gunstiger daglicht: »In 1804 schreef BEETHOVEN te *Heiligenstadt* een zijner schoonste werken, de heroïsche symphonie. In deze symphonie had hij BONAPARTE, destijds Eersten Consul, op het oog, dien hij zeer hoog achtte en met de vermaardste Consuls van *Rome* gelijkstelde. Ik zelf en verscheidene zijner vrienden hebben die symphonie, in welgecopieerde partituur, op zijne schrijftafel zien liggen, ten titel het woord BONAPARTE voerende en daaronder, veel lager, den naam LUDGI VAN BEETHOVEN; geen woord meer stond er bij; ook weet ik niet, of hetgeen hij tusschen die twee namen in blanco gelaten had bestemd was om gevuld te worden, noch wat de schrijver er tusschen had willen voegen. Ik was de eerste, die hem de tijding bragt, dat BONAPARTE zich tot Keizer verklaard had. BEETHOVEN vloog op in toorn en riep: »Ook hij dan is niets meer dan een gewoon mensch! Nu gaat hij de regten van den mensch met voeten treden, en om niets meer denkende, dan om het verzadigen zijner staatzucht, zal hij hooger willen klimmen dan alle anderen en een dwingeland worden." Hierop naar

de tafel gaande, nam hij het titelblad, scheurde het aan stukken, en wierp het op den grond. De eerste bladzijde werd vervolgens op nieuw afgeschreven, en de symphonie ontving alstoen den titel van *Sinfonia eroica*. Later kocht Prins LOBKOWITZ dit stuk van BEETHOVEN, en verscheidene jaren lang werd het in zijn paleis uitgevoerd."

Wat betreft zijne muzijk in het algemeen, en den invloed, dien zij op de nieuwere school kan geoefend hebben, willen wij hier, ten besluite, de oordeelkundige aanmerkingen van den Heer MOSCHELES overnemen: »Mijne bewondering voor BEETHOVEN's muzijk heeft tot heden toe geene verandering ondergaan; — ik vergis mij, zij is nog gedurig toegenomen. In het eerst stootte BEETHOVEN mij niet minder terug, dan hij mij aantrok. Elk zijner werken bestuderende, gevoelde ik mij door het daarin heerschende denkbeeld betooverd, en als verblind door den glans van zijn genie; maar zijne plotselinge episodes, zijne snijdende dissonanten, zijne stoute modulatiën verwekten bij mij eene onaangename gewaarwording. Die indruk was echter van korten duur. Alwat mij vreemd geschenen had, kwam mij weldra onmisbaar voor. Die schertsende afwijkingen, welke plotseling, te midden van het stuk, als spookgestalten oprezen en mij zoo grillig voorgekomen waren; die orkanen van geluiden, welke ik als een onontwarbaren chaos beschouwde — dit alles had ik leeren begrijpen en beminnen. Maar, in zóó verre mijne eerste critische uitzonderingen intrekkende, stel ik niettemin nog heden als algemeenen regel, dat zoodanige excentriciteiten als die van BEETHOVEN alleen met *zijne* werken overeengebragt kunnen worden en voor andere componisten gevaarlijke voorbeelden zijn. Werkelijk hebben allen, die poogden dezelve na te bootsen, hunne onderneming zien mislukken. Zal nu de muzikale wereld de jongstgenomene proeven, om BEETHOVEN in stoutheid en oorspronkelijkheid nog te boven te gaan, goedkeuren? Dit is eene vraag, welker beantwoording ik aan het nageslacht overlaat."

WAARNEMINGEN OMTRENT EENIGE VOGELSOORTEN, INZONDERHEID DE NACHTEGALEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 545.)

Over de vinken sprekende, maakte onze Schrijver gewag van de wreede gewoonte, om dien liefelijk zingenden vogel te blinden, wijl men heeft opgemerkt, dat zulks zijnen zang versterkte. Hij vermeldt hierbij eene wijze om zulks te verrigten, die, wil men het dan volstrekt bewerkstelligen, in zoo verre minder barbaarsch mag heeten, dat zij den vogel de grootere pijn van het uitsteken of uitbranden der oogen bespaart en het gezigtswerktuig zelve niet vernielt. Zij, die dit middel aanwenden, veroorzaken slechts aan de randen der beide oogleden, met hulp van een' gloeijenden metaaldraad, eene kleine brandwonde, welke vervolgens de beide in aanraking gebragte oogleden doet zamengroeijen. Alvorens heeft men het diertje gewend, in den duister zijn voedsel te vinden.

Onder al de soorten der kleine zangvogels, welke onze noordelijke gewesten bezoeken, roemt de *Engelsche* Schrijver SWEET inzonderheid de gemeenzaamheid en gezelligheid van de *Sylvia hippolais*, waaraan de *Engelschen* den naam van *Chiffchaff* geven. De Heer SWEET, een dier vogeltjes in eene kooi geplaatst hebbende, zag, hoe het in zijne gevangenschap bijna terstond welgemoed begon te eten, en spoedig ook leerde, uit een aan hetzelve voorgehouden lepel, melk te drinken. Na verloop van twee of drie dagen had het in dezen ongewonen drank zulk een' smaak gekregen, dat het dengeen, die den lepel droeg, de geheele kamer door navloog, en, zonder de minste schuwheid te toonen, hem op de hand ging zitten. Van tijd tot tijd schoot het, met snelle vlugt, naar de zoldering van het vertrek, en kwam telkens met eene gevangene vlieg terug. Eindelijk werd de lieve vogel zoo mak, dat hij op de knie van zijnen meester bij het vuur kwam zitten slapen. Zette men de vensterramen open, zoo deed hij niet de minste poging om te ontvlugten. Dit ziende, waagde het de Heer SWEET, hem in den tuin te lokken, om te beproeven, of hij ook van daar, uit de volle vrijheid, zou terugkeeren. Met moeite bragt men er hem toe, om naar buiten te komen; lang aarzelde hij, ofschoon

men hem den lepel met melk van verre wees. Tweemalen, na zulk een uitstapje gedaan te hebben, keerde hij uit eigene beweging binnenshuis terug. De derde maal ging hij op een' boom zitten, van waar hij echter weder op de hand van den Heer SWEET vloog en melk uit den lepel dronk; vervolgens ging hij zich in een' waterbak baden, en vloog toen in eene struik, om zich te droogen. Hier echter ontwaakte in den trekvogel de natuurdrift, hem door het jaargetijde ingeboezemd, en behield zij de overhand boven al de aanlokkelijkheden van het huiselijke leven. SWEET hoorde hem nog wel, maar zag hem niet weder, en riep hem vergeefs. Het was tegen het einde van November; ongetwijfeld is hij zijne stamgenooten nagetrokken, die reeds eenigen tijd te voren het land verlaten hadden.

Met betrekking tot eene andere soort der *Sylviën*, *de Sylvia trochylus*, die haar nest op den grond bouwt, leest men in *le Naturaliste champêtre*, een werk vol anecdoten betrekkelijk de levenswijs der vogels, een door eene dame medegedeeld voorbeeld der gehechtheid van dien vogel aan de woning, welke hij bouwt. »Ik wandelde," dus verhaalt die dame, »in eenen boomgaard, toen iets, dat op den grond lag, mijne aandacht trok. Het scheen een groenachtige bal te zijn, en, toen ik het opgeraapt had, bemerkte ik, dat het een nest was, hetwelk de *Trogloditen* begonnen hadden te vervaardigen. Nu speet mij mijne overhaasting, en, zoo voorzigtig als ik kon, plaatste ik het nestje weder op den grond, ofschoon ik weinig hoop had, dat de eigenaars, na zulk eene verplaatsing, hun werk zouden voortzetten. Evenwel, tot mijne groote verbazing, zag ik des anderendaags, dat zij aan het nest hadden voortgebouwd, en na verloop van ettelijke dagen lagen er zelfs twee eijeren in. Doch, helaas! plotseling dringt een troep eenden in den boomgaard, die met hunne breede pooten en groote platte bekken in een oogenblik het nest uit elkander gerukt en de eijeren verstrooid hadden. Ik haastte mij, de lompe vogels te verjagen, voegde, zoo goed ik konde, het nestje ineen, en plaatste de eijeren er weder in. Een derde ei, hetgeen nog dienzelfden avond bij de twee anderen gelegd werd, bewees mij, dat ook nu de vogeltjes den moed niet hadden laten zinken, en na eene week tijds hadden nog vier daarbij gelegde eijeren het geheele getal tot zeven vermeerderd, die door de moeder zorgvuldig uitgebroed wer-

den, tot dat zeven jongen den dop verlieten. Het jonge broedsel slaagde volkomen, en op zekeren ochtend had ik het genoegen, allen te zien wegfladderen."

Weder eene andere *Sylvia* (*Sylvia locustella*) is als 't ware de buikspreker onder de vogels. »Niets is verlustigender," zegt WHITE in een' brief aan PENNANT, »dan naar het getjilp van dit vogeltje te luisteren. Men zou zweren, dat het digt naast ons zit, wanneer het menigmaal vijftig roeden van ons verwijderd is; en omgekeerd zou men meenen het uit eenen grooten afstand te hooren, wanneer het zich digt bij ons oor bevindt. Zoo ik niet min of meer een insektenkenner was, en wist, dat er in dit jaargetijde nog geene sprinkhanen zijn, zou ik mij verzekerd gehouden hebben, dat een dier beestjes van tijd tot tijd zijn gewoon geruisch uit de struiken deed hooren. Het geluid wordt zoo natuurlijk nagebootst, dat de landlieden zelven u uitlagchen, wanneer gij hun zegt, dat dit gesuis het gekweel eens vogels is. Het is alsof het dier lust in spotten vindt. Menigmaal, in eene digte haag, zal het, een paar schreden van u verwijderd, zijn gezang doen hooren, mits het slechts weet, dat het goed verborgen zit. Stapt er iemand naar de andere zijde der haag, alsdan zal het, even als eene muis zou kunnen doen, langs den grond door wortels en struiken voor u uitloopen, soms wel tweehonderd schreden ver. Nooit echter vertoont het zich open en onverborgen voor uw oog; maar 's morgens zeer vroeg, wanneer men zorg draagt het niet te storen, kan men het hier of daar op een takje zien zitten, uit volle keel zingende en met de wiekjes klappende."

Ten aanzien van den nachtegaal, deszelfs verblijf en levensgewoonten, inzonderheid wat *Grootbrittanje* betreft, zegt onze Schrijver het volgende:

»De naam van den nachtegaal herinnert reeds alleen zoo veel, wat tot deszelfs lof gezegd en gezongen is, dat de beste wijs, om deszelfs zang te prijzen, misschien zijn zou, er geen woord verder van te zeggen. Immers is hij door de dichters aller tijden en landen geroemd geworden, van de lier der aloudheid af tot die van het hedendaagsche *Ierland*, welke het *Rozenboschje aan de oevers van den Bendimir* vereeuwigd heeft. (*)

(*) THOMAS MOORE.

»MILTON, zoo gevoelig voor de bekoorlijkheden der toonkunst, doet, reeds bij den aanvang van zijn gedicht, den nachtegaal verschijnen, waar hij hem, in een der schoonste gedeelten van hetzelve, het bruiloftslied voor onze eerste ouders laat aanheffen. Het proza is niet minder welbespraakt geweest in den lof van den kleinen zanger. Men zie slechts, met welk eene geestdrift en sierlijkheid PLINIUS (L. X, 29) de kracht van deszelfs stem en weergaloozen zang beschrijft; men zie de bewondering, welke de eerlijke en vrome *Engelschman* ISAAC WALTON voor hem aan den dag legt, om niet van ontelbare andere Schrijvers te spreken. Wat zou men, na die allen, nog kunnen zeggen? Evenwel, HOMERUS zelf heeft zijn' ZOÏLUS gehad, en ook de nachtegaal heeft de eer niet mogen genieten, aan den, overigens zeer origineelen, Schrijver eener Reis door *Engeland*, den Heer SIMON, te behagen. Waar is het echter, dat deze, die van oordeel was, dat de nachtegaal niet weet te zingen, ook verklaart, dat RAPHAËL niet verstond te schilderen. Wij zijn niet vernuftig genoeg om zoodanige paradoxen te verdedigen, en schamen ons niet, over den nachtegaal te oordeelen, gelijk de geheele wereld het doet.

»De nachtegaal (*luscinia Philomela*, *Motacilla luscinia* LIN.) komt omstreeks de helft van April in *Engeland* aan: de mannetjes, even als die van den basterd-nachtegaal met zwarten kop (*Curruca atricapilla*) komen verscheidene dagen vóór de wijfjes; zij zijn gemakkelijk te vangen, en de vogelaars, wier fijn gehoor en scherp gezigt hen spoedig ontdekt, verliezen geen' tijd om hun lagen te leggen, ten einde zich van hen meester te maken, alvorens de andere sekse verschijnt; want het is ongelukkiglijk maar al te waar, dat, wanneer een nachtegaal gevangen wordt, nadat het teedere van zijnen zang hem het hart eener geliefde gewonnen heeft, hij de smart van zijn verlies in zijne kooi nimmer overleeft: hij sterft er van verdriet.

»Indien de nachtegalen op sommige plaatsen buitengemeen talrijk zijn, zoo zijn er daarentegen oorden, waar men hen nimmer vindt. In den omtrek van *Londen* ziet men er velen. Kenners roemen de stem van die uit het Graafschap *Surrey*. De Graafschappen *Sussex*, *Southampton*, *Dorset*, *Somerset* en het oostelijke deel van het Graafschap *Devon* worden door hen bezocht; maar in dat van *Cornwal* zijn zij onbekend. *Essex*, *Suffolk*, *Norfolk* en een groot gedeelte

van *York* bezitten dien vogel; maar bij menschengeheugen is hij in het Graafschap *Lancaster* niet gehoord, ofschoon hij somwijlen zoo noordelijk optrekt als *Carlisle*.

»Aan de inwoners van het Prinsdom *Wallis* is het niet gegund, hem te hooren, ofschoon, door eene *licentia poetica*, DYER hem er heeft doen zingen. Niettemin is zijn zang bijzonder liefelijk in de *Nachtegaal-vallei* bij *Bristol*, en hij heeft ook in de *Gallische* taal eenen naam: *Eos* (*). Noch *Schotland* noch *Ierland* bezitten hem. Uit vaderlandschen ijver heeft men pogingen gedaan, om hem aan de luchtstreek van *Caledonië* en van *Wallis* te gewennen; maar wij gelooven niet, dat zulk eene proeve immer omtrent *Ierland* genomen zij. MOORE's landslieden mogen zich echter troosten: hebben zij al geene nachtegalen, zoo hebben zij eenen dichter uit den stam van ANACREON.

»*Rusland*, *Siberië* zelfs, ook *Zweden* en zuidwaarts *Provence*, *Italië*, *Noord-Afrika*, *Egypte*, *Syrië*, *Smirna* en de *Grieksche Archipel* weergalmen van den welluidenden zang der nachtegalen, die daarentegen nimmer de eilanden in het Kanaal noch ook het *Fransche* gewest *Bretagne* bezoeken, hoezeer zij in al de overige deelen van *Frankrijk* gevonden worden.

»De meest gewone plaats, waar de nachtegaal zijn nest maakt, is op den grond. Het is zeer luchtig zaamgesteld uit verdorde bladeren en van den eiken- en den witten beukenboom, doormengd met een weinig struisgras en toppen van riet, en van binnen bekleed met zachte wortelvezelen; het heeft zelfs zoo weinig zamenhang, dat het bijna onmogelijk is, een nachtegaalsnest, zonder het te breken, weg te nemen, of men moet het alvorens met een touwtje bijeenbinden. In het nest vindt men gewoonlijk vier of vijf olijfbruine eijeren. In deze ruw gevormde wieg ziet de heerlijkste onzer boschzangers het levenslicht.

»Behalve zijne muzikale gaaf, schijnt de nachtegaal ook die te bezitten van te kunnen leeren spreken. MOSCHUS, STATIUS en PLINIUS getuigen zulks, en de laatste maakt zelfs (*Nat. Hist.* X. 42) gewag van *Luscinias graeco atque latino sermone dociles*, (†) die in het bezit der jonge CAE-

(*) Opmerkelijke overeenkomst met de *Grieksche* benaming van den dageraad.

(†) Nachtegalen, die Grieksch en Latijn hadden leeren spreken.

SARS waren. Wij zijn echter verpligt te erkennen, dat alle pogingen om te spreken, welke wij door zangvogels hebben hooren doen, zeer onvolkomen geweest zijn. Wel is waar, zoo men de verbeelding een weinig te hulp riep, kon men de beruchte sprekende vink de woorden *pretty Queen* (*mooije Koningin*) en nog eenige andere hooren uitbrengen; doch alwat zij sprak was, even als hetgeen de tooveres van *Thabala* zeide, eigenlijk gezang, en de klank niet anders dan min of meer geärticuleerd fluiten. Welk een onderscheid met de spraak der papegaaijen, die ware anthropoglotten! Die vogels spreken inderdaad.

»Even als alle tweebeenige toonkunstenaars, hebben alle nachtegalen op verre na niet dezelfde zanggaaf. Men ontmoet onder hen RUBINI's, TAMBURINI's, LABLACHE's en weder anderen, die, als eigenzinnige *artistes*, zich slechts van tijd tot tijd laten hooren, zonder verband, en met lange tusschenpoozen, dikwijls van verscheidene minuten tusschen elken aanhef."

IETS OVER DEN STAAT DER NEGERSLAVEN OP HET EILAND CUBA.

De Gravin MERCEDES MERLIN, eene *Spaansche Creole* van het eiland *Cuba*, in *Frankrijk* gehuwd, maar onlangs naar haar geboorteland teruggekeerd, heeft in het verleden jaar van daar een geschrift overgezonden, waarbij zij poogt te doen zien, hoe veel menschlievender de wetten omtrent de Negerslaven en hoe veel gelukkiger hun lot in die kolonie geacht mag worden, dan in de bezittingen van andere natiën; waarvan dan ook weder het gevolg is, dat zij zich in aard en gedragingen, boven de elders in slavernij levende Negers, voordeelig onderscheiden. Eenige bijzonderheden, welke zij tot staving daarvan aanvoert, willen wij hier laten volgen.

De zachtmoedigheid van den *Cubaschen* planter jegens zijne slaven boezemt aan dezen een gevoel van eerbied in, dat weinig verschilt van hetgeen men jegens de Godheid koestert. Die verknochtheid van den slaaf kent alsdan geene grenzen; hij zou den vijand van zijnen meester bij klaar lichten dag, op de volle straat, vermoorden; hij zou zich

voor hem, zonder te verblikken, laten doodmartelen. Zijn heer is voor hem vaderland en huisgezin; de slaaf voert zijns meesters naam; zijne vrouw ontvangt diens kinderen, wanneer zij ter wereld komen, voedt ze met haar zog, dient hen, van kindsbeen af, met eene soort van aanbidding, en, wordt hun meester door ziekte aangetast, zoo passen zij hem dag en nacht op, sluiten hem de oogen wanneer hij gestorven is, wentelen zich, onder het uitbrullen hunner smart, op den grond, en scheuren zich in wanhoop het vel met hunne nagels open. Maar ook, doet men in hunne ziel een scherp gevoel van toorn of wraakzucht ontwaken, alsdan komt de woestheid van den wilde weder boven, die nimmer koel is, evenmin in zijnen haat als in zijne liefde. Evenwel, zijn wrok heeft bijna nooit zijnen meester tot voorwerp. Wordt een Negeropstand niet door vreemden aangestookt, hetgeen zelden het geval is, dan is het steeds verbittering tegen den *Majoral* of opzigter, welke het oproer verwekt heeft.

Ziehier een geval, hetwelk tot blijk kan dienen van de zedelijke magt, welke de meester op het gemoed dier wilden oefent:

Weinige dagen na mijne aankomst geraakten de Negers op de suikerplantaadje van een' mijner neven, Don RAPHAËL, in opstand. Die bezitting was pas aangelegd. De slaven, eerst onlangs uit *Afrika* aangebragt, behoorden allen tot de zoogenaamde natie *Couloumie*, een *Afrikaansche* stam, die goede arbeiders levert, maar tevens lieden, welke ligtgeraakt, geweldadig, en bij de minste verdrietelijkheid, die hen treft, steeds genegen zijn zich te verhangen. Het was even vijf ure geslagen; de dag begon aan te breken. Een half uur geleden was RAPHAËL naar een ander zijner eigendommen vertrokken, en had zijne vier kinderen en zijne zwangere vrouw nog slapende achtergelaten. Plotseling ontwaakt PEPIJIA, dit was de naam der vrouw, door een ontzettend geschreeuw, verzeld van voetstappen, die met verhaasting naderen. Verschrikt springt zij het bed uit, opent het vensterluik, en ziet al de Negers der plantaadje in eenen onordelijken drom naar het woonhuis loopen. Terstond daarop vliegen hare kinderen naar haar toe, en klemmen zich, angstig schreeuwende, aan haar vast. Zij had niet dan slaven in hare dienst, en acht zich en de haren onvermijdelijk verloren. Maar nog ter naauwernood heeft zij den tijd ge-

had, hare zinnen min of meer te herzamelen, of eene harer Negerinnen treedt de kamer in: »*Nienja*, wees niet bang," zegt zij; »wij hebben alles gesloten, en MIGUEL is meester gaan halen." De oproerlingen naderden nog steeds, een' bloedigen lap vleesch met zich slepende, dien zij elkander van hand tot hand overgaven, terwijl zij daarbij een schel gefluit lieten hooren, gelijkende naar het geschuifel der slangen uit de woestijn. »Het is het lijk van den *Majoral!*" riepen al de Negerinnen te gelijk, die, rondom PEPIJIA zaamgedrongen, haren schrik poogden te doen bedaren; terwijl de Huisnegers, reeds van het begin des oproers, het veld doorkruisten, om hunnen meester op te sporen. De opstandelingen waren bijna aan de deur van het huis, toen PEPIJIA, door het luik, de *quitrin* of het ligte rijtuigje van haren man in vollen ren ziet aankomen. De arme vrouw, die tot nog toe, aan de zijde harer kinderen, den dood niet zonder moedbetoon had zien naderen, verflaauwde, toen zij haren man, onverzeld en ongewapend, regt op den hoop der razenden zag aanrijden; zij viel in zwijm. Middelerwijl was RAPHAËL digt bij zijne oproerige slaven, die allen gewapend waren en allen naar nog meer bloed-schenen te dorsten, gekomen. Regt tegenover hen houdt hij stil, stijgt uit zijn rijtuig, en, zonder een woord te spreken, met strengen blik en alleen met eenen wenk van zijne hand, wijst hij hen naar *de casa de purga* (het raffineerhuis.) Op het oogenblik staken de Negers hun geschreeuw, laten het verminkte ligchaam van den *Majoral* varen, en, de *machete* (*) langs den grond slepende, met nederhangend hoofd, elkander dringende en voortstootende, gaan zij allen verbluft naar binnen. Men zou gezegd hebben, dat zij in dien eenigen, ongewapenden man den Engel des verderfs waanden te zien.

Ofschoon de opstand voor een oogenblik teruggedeinsd was, wilde RAPHAËL, die de oorzaak daarvan niet kende en de gevolgen vreesde, zijn gezin van het gevaar verwijderen. De *quitrin* kon slechts twee personen bevatten, en het zou onraadzaam geweest zijn, zoo lang te wachten, tot dat andere rijtuigen ingespannen waren. Men hief dus PEPIJIA, die eerst even begon bij te komen, in de chais, en was geslaagd, de kinderen, zoo men best kon, nevens haar

(*) Een wapentuig der Negers, dat min of meer naar den *yatagan* der *Turken* gelijkt.

te plaatsen, toen, op het oogenblik dat men wilde afrijden, een man, met steken doorboord, bijna stervende en naauwelijks kenbaar, zich tot voor een der wielen sleepte, krampachtig de handen aan de treê van het rijtuig klemde, en vruchtelooze pogingen deed om op hetzelve te klimmen. Wanhoop was op zijn bleek gelaat gegrift, dat al de teekenen vertoonde, die den dood voorafgaan; schrik en doodsangst betwisteden elkander zijne laatste oogenblikken. Het was de *Majordomo*, een blanke, die, aan de moordende handen der Negers ontsnapt, zijne krachten inspande, om het laatste overschot zijns levens te redden. Zijn jammergeschrei en zijn angstgesmeek waren hartverscheurend. Voor RAPHAËL was het eene vreeselijke keus, of de bede van eenen stervende af te slaan, of dit van bloed en vuilnis druipende ligehaam als 't ware over zijne kinderen te stelpen. Deernis echter behield de overhand. Men maakte, zoo goed men kon, den *Majordomo* op het voorderdeel van het rijtuig vast, en men vertrok.

Terwijl dit alles op de suikerplantaadje van RAPHAËL voorviel, had de Markies VAN CARDENAS, een broeder van PEPIJIA, wiens plantaadje twee uren van die zijner zuster verwijderd ligt, door eenen slaaf van het haar dreigende gevaar berigt gekregen, en snelde haar te hulp. De woning naderende, werd hij een' troep rebellen gewaar, die, door een overschot van woede of door vrees voor straf gedreven, naar de *Savanes* liepen, om er eene schuilplaats bij de Boschnegers te zoeken. Door de tijding van zijner zusters gevaar verschrikt, had de Markies VAN CARDENAS zich slechts den tijd gegund, om, verzeld door een' zijner Negerslaven, te paard te stijgen en spoorslags te vertrekken. Naauwelijks werden de vlugtenden eenen blanke gewaar, of zij liepen, van top tot teen gewapend, op hem aan. De Markies hield stil, om hen af te wachten; het was eene dolle vermetelheid. Maar zijn Neger, het paard bij den toom grijpende en het doende omkeeren: »*Mi amo*," zeide hij, »ga toch heen!... ik zal mij wel met hen verstaan." Met deze woorden gaf hij het paard eenen zweepslag en deed het op vollen galop wegsnellen. Op hetzelfde oogenblik was de oproerige hoop bij den Neger. Deze bleef pal staan, om zijnen heer te meerder tijd te laten zich te verwijderen. De dappere en trouwe JOSEPH, (want hij verdient wel, dat men zijnen naam als dien van eenen echten

held beware) de moedige en getrouwe dienstknecht, bezweek eindelijk, na eenen langen wederstand tegen de talrijke moordenaars. Hij viel aan den rand des wegs, dien hij verdedigd had, door zesendertig *machete*-slagen getroffen, met gespleten hersenpan; een oor van het hoofd geslagen, en met verbrijzelde ledematen. Niettemin, JOSEPH leeft nog, en ik zie hem dagelijks. Hij draagt verscheidene likteekenen in het aangezigt, maar zijn gelaat is open en vriendelijk; de arme Neger schijnt gelukkig. Zijn meester heeft hem de vrijheid geschonken: in het eerst weigerde hij dezelve, en heeft ze naderhand slechts aangenomen op de voorwaarde, dat hij bij hem blijven en hem als voren dienen mag.

De opstand, niet het gevolg van een vooruit beraamd ontwerp geweest zijnde, was spoedig ten einde; hij was slechts veroorzaakt geworden door eene te harde straf, welke de *Mayoral* aan eenen slaaf had opgelegd. Toen zij naar het huis van hunnen meester liepen, wilden zij hem eigenlijk alleen hunne grieven voordragen. De Negers verzochten RAPHAËL om vergiffenis, en, met uitzondering van twee of drie der schuldigsten, die aan het geregt werden overgeleverd, ontvingen zij pardon. Eene opmerkelijke daadzaak, en die weder een bewijs van de verknochtheid der slaven voor hunnen meester is, bestaat hierin, dat, alvorens op te staan, het eerste denkbeeld der hoofden van het oproer was, den gang der cilinders en het werken der stoommachine te stuiten. Zonder die voorzorg zou de ketel onmisbaar gesprongen zijn en het suikerhuis vernield hebben.

Niet alleen begunstigen de planters op *Cuba* het vrij worden hunner slaven, door hun gelegenheid te verschaffen geld voor zich te winnen, maar menigmaal schenken zij zelven hun de vrijheid. Eene trouwe dienst, een bewijs van verknochtheid, het zogen van een kind uit het gezin, het oppassen van een der leden in deszelfs laatste ziekte, alles ontvangt zijne belooning; en die belooning is altijd de vrijheid. Niet zelden beschouwt de slaaf deze weldaad als eene straf en ontvangt ze al schreijende. Nog eene menigte trekken zou ik kunnen aanhalen, bij welke genegenheid van den heer en dankbaarheid van den slaaf de menschheid gelijkelijk vereeren. Tot op het tijdstip, toen het slavenhalen afgeschaft werd, legden alle natiën, die koloniën bezaten, aan het vrijgeven der Negers hinderpalen in den weg. De

meester, die zijnen slaaf de vrijheid schonk, was gedwongen, aan zoogenaamde controle-regten, eene geldsom te betalen, gelijkstaande met de waarde van den vrijverklaarde. De meer edelmoedige *Spaansche* wet onderwerpt die weldaad aan geenerhande belasting. De geheele verrigting bepaalt zich tot het uitvaardigen van eene bloote *carta de libertad*, welke de meester opmaakt, onderteekent, het oorspronkelijke stuk bij zijne papieren bewaart, en afschrift daarvan aan den Neger ter hand stelt. Met dit papier in zijn bezit, heeft de vrijeling regt, om alle nijverheidsberoepen voor eigene rekening uit te oefenen.

De *liberto* kan op zijne beurt slaven en landeigendommen bezitten; er zijn er, wier vermogen 40 à 50,000 piasters bedraagt. Maar de hardste toestand, waarin een slaaf zich bevinden kan, is, eenen Neger tot heer te hebben. Bijna altijd een onbarmhartig meester, wordt de aangeborene woestheid van dezen laatsten nog vermeerderd door de herinnering zijner eigene slavernij, en doet bij hem jegens zijnen slaaf al de wreedaardigheid van den *Afrikaanschen* wilde herleven. Heeft hij zijne vrijheid bij *coartacion* verkregen, zoo tracht hij voor zich de vrijdommen van den slaafschen stand te behouden; want, bezit de slaaf al geene maatschappelijke regten, hij heeft ook geene maatschappelijke pligten; en de Neger, die door zijne vrijverklaring in het genot der eerste geraakt is, zou daarom niettemin zich gaarne aan de laatste blijven onttrekken. Dus, al bezit hij slaven, huizen, landerijen, evenwel draagt hij zorg, zijnen meester een *medio* (25 cents) daags schuldig te blijven, als uitkeering wegens de laatste 50 piasters, welke hij nog van den prijs zijner vrijheid te betalen heeft. Die uitkeering, welke hem ten aanzien der schatkist nog altijd in den rang der slaven doet blijven, wordt nooit door hem betaald; en op deze wijs onttrekt hij zich, in hoedanigheid van nog niet geheel bevrijden slaaf, aan krijgsdienst en belasting.

Ofschoon de slaaf het regt van eigendom heeft, behoort, bij zijn overlijden, zijn goed aan zijnen meester; maar, heeft de slaaf kinderen achtergelaten, dan maakt de *Cubasche* planter van dit erfgoed nimmer gebruik: getrouwelijk bewaart hij de nalatenschap ten behoeve der kinderen, doet haar vruchten opbrengen, en, zoodra de som genoegzaam aangegroeid is, geeft hij aan die kinderen, naar orde van eerstgeboorte, hunne vrijheid. Menigmaal zelfs laat de vrij-

geworden Neger zijn erfgoed, bij voorkeus, aan zijnen meester over. Ziehier daarvan één voorbeeld uit duizend soortgelijke. Ten tijde toen de Cholera hier te lande heerschte, paste eene oude ziekenverzorgster de Negers van mijnen broeder op. Zij was vroeger zijne slavin geweest; maar, hoezeer reeds lang geleden vrijgelaten, bleef zij hare dienst als naar gewoonte voortzetten. Ook haar greep de ziekte aan; terstond deed zij haren meester verzoeken, bij haar te willen komen: »*Mi amo*, ik ga sterven," zeide zij tot hem; »ziehier achttien oncen, die ik nog bijeengespaard heb; zij zijn voor u... Wat dit andere kleine geld betreft, zal *su merced* het wel onder mijne makkers willen verdeelen... En hier, dit oudje, (haar man) hij gaat ook sterven (hij was gezond); maar indien middelerwijl *su merced* zoo goed wilde zijn, kan zij hem nu en dan eens een once laten toekomen, om hem te helpen zijn leven ten einde te slepen." Het goede grootje stierf niet, maar integendeel genas zij op eene wijs, die verdient verhaald te worden. Mijn broeder, wiens liefdadigheid overal werkzaam was, waar hij droefheid of ellende zag, wilde de arme lijderes noch opgeven noch verlaten. Hij meldde schriftelijk den geneesheer de bijzonderheden van haren toestand, en vroeg voor haar nu snelle hulp. In dien tijd, toen het kwaad op zijn hevigst was, schoot aan de geneeskundigen niet zelden de *tijd* te kort, en somwijlen ging het recept mondeling van den eenen tot den anderen ziekenoppasser over, natuurlijk niet zonder op die reis hier of daar verandering te ondergaan. In antwoord op zijnen brief ontving mijn broeder drie pakjes met poeders, en daarbij het mondelinge voorschrift, om dezelve van uur tot uur in te geven. Met moeite deed men ze door de reeds stervende zieke innemen. Een oogenblik nadat dit gebeurd is, komt de dokter. — »Wel nu!" zegt hij, »hoe maakt zij het?" — »Zij heeft alles ingenomen." — »Alles ingenomen?" — »Ja, maar met moeite heeft zij het door de keel gekregen." — »Door de keel gekregen? Mijn God! gij hebt haar vermoord. Het middel was tot een geheel ander einde bestemd." Mijn broeder was de wanhoop zelve, dat hij de goede oude vrouw den dood berokkend had. Verre vandaar: hij had haar gered. Een oogenblik na de laatste gift te hebben ingenomen, bedaarde de Negerin, viel in een' diepen slaap, werd beter, en nog tegenwoordig past zij weder zieken op.

Ik wil hier nog eene andere daadzaak aanhalen, welke de grootheid en terens de kieschheid van ziel eens Negers bewijst. De Graaf DE GIBACOA bezat eenen slaaf, die, zich wenschende vrij te koopen, zijnen meester vroeg, welke som hij daarvoor vorderde. — »Geene hoegenaamd," antwoordde hem de heer; »gij zijt vrij." De Neger zeide niets, maar hij keek zijnen meester aan; een traan glinsterde in zijn oog, en hierop ging hij heen. Na verloop van eenige uren keerde hij terug met eenen uitmuntenden *Bosale*-Neger, dien hij op den *barracone* van het geld, dat hij tot zijne eigene vrijmaking bestemd had, was gaan koopen. — »*Mi amo*," zeide hij tot den Graaf, »zoo straks hadt gij éénen slaaf, nu hebt gij er twee."

De Negers maken de belangen hunner heeren geheel en al tot de hunne, en kiezen in derzelver geschillen voor hen partij. Generaal TACON, gewezen Gouverneur van de *Havannah*, die zoo veel wezenlijk goede dingen in die kolonie tot stand gebragt heeft, maar wiens harde en onbuigzame aard hem zoo veel vijanden gemaakt heeft, schiep behagen, om door daden van dwanggezag den Adel te vernederen. Hij had onder anderen den Markies DE CASA-CALVO vervolgd, die na lang lijden in ballingschap gestorven was. Eenigen tijd daarna gaf Generaal TACON een groot middagmaal. Verscheidene koks werden hiertoe in requisitie gesteld; maar de beste kok, dien men kende, was de Neger ANTONIO, toebehoorende aan de Markiezin D'ARCOS, dochter van den ongelukkigen CASA-CALVO. In de verblinding van zijnen hoogen stand, dacht de Gouverneur, dat niets hem weêrstaan kon, en verlangde den kok van deszelfs meesteres, die, gelijk men wel denken kan, hem weigerde. Hierdoor gevoelig gekrenkt, deed de Kapitein-generaal den slaaf niet alleen de vrijheid toezeggen, maar ook nog daarenboven eene groote belooning, wanneer hij zijne meesteres verlaten en tot hem overkomen wilde. De slaaf antwoordde: »Zeg den Gouverneur, dat slavernij en armoede bij mijne meesteres mij liever zijn, dan vrijheid en rijkdom bij hem."

WAT LEERT MEN HIERUIT?

Een waarschuwend Verhaal.

Toen ik te *Heidelberg* studeerde, zou ik het romantische *Zwarte Woud* gaan bezigtigen. Mijn reisgezel op dezen togt was een medestudent, wiens verstand vroegtijdig ontwikkeld was, een Stoïcijn, boven de zwakheden der menschelijke natuur verheven. N. scheen toen reeds zich voor te bereiden tot den deftigen post, dien hij nu bekleedt, aan het hoofd van een der conservative kantons van *Zwitserland.*

Wij gingen op reis met het voornemen, om onzen togt zoo aangenaam en gemakkelijk mogelijk te maken, waartoe onze welvoorziene geldbeurs ons volkomen in staat stelde. Onze eerste rustplaats was *Karlsruhe.* Daar moesten wij een bezoek afleggen bij mijnen geachten bloedverwant, den Graaf VAN G., Gezant van den Koning van *Wurtemberg.* De Graaf scheen des te meer verheugd, dat wij juist nu kwamen, omdat het hem later onmogelijk zou zijn geweest, ons te ontvangen, daar zijn koninklijke meester dan, incognito den Groothertog willende bezoeken, bij hem zijnen intrek zou nemen.

Onze tweede dagreis bragt ons aan de badplaats *Baden.* Sedert den tijd van onzen togt is dit oord zoo bekend geworden aan iedereen in heel *Europa*, dat er niets nieuws van te zeggen valt. Ongelukkig overviel er ons een hardnekkige regen, die er ons twee dagen lang geboeid hield. Nu weet iedereen, wat *Baden* is bij regen:

Waar vindt men dan er heil, dan in 't gevaarlijk... *spelen*?

Inderdaad, de wandeling, die op den drempel van het speelhuis uitloopt, heeft veel van een muizenval.

Ook wij traden binnen met de menigte. Aan twee groote tafels zag men eenen kring van woedende spelers, die ondanks de ordelinten, waarmede velen versierd waren, er zeer onedel uitzagen. Eene reusachtige *roulette* vertoonde in hare talrijke kleine holen en haar noodlottig balletje, dat met eene zoo groote snelheid voortrolt, dat men niet weet, waar het zal blijven liggen, een gepast zinnebeeld van hen, die deszelfs bewegingen volgen, en niet weten, tot hoe verre zij zich zullen laten medeslepen. Het *rouge et noir* leverde

rondom het groene tapijt een aristocratischer gezelschap op. Men zag daar met droefheid een jong meisje uit een der eerste geslachten van *Duitschland*, tot dusverre door hare zedige schoonheid versierd. Aan hare linkerhand zit een jonge Prins, zeer bekend om de ligtzinnigheid van zijn karakter, thans veel meer vervuld van ijver, om haar te bekoren, dan van belangstelling in het spel, waaraan hij deel nam. Aan hare regterzijde zat de moeder van het jonge meisje, geheel verdiept in de beschouwing der kaarten, die elkander op de tafel voor haar afwisselden. Het was een gevaarlijker toestand, dan die van HERCULES, toen hij tusschen de deugd en de ondeugd had te kiezen. Zij stond als tusschen twee ondeugden, en als FIGARO bleef haar de gelegenheid over, om ze zamen te voegen. Dit tooneel trok mijne geheele aandacht. Om het langer te kunnen gadeslaan, wierp ik eene kroon op de tafel. Het geluk was mij gunstig; ik liet het begaan, en na eenige oogenblikken hadden gedurig verdubbelde winsten eenen vrij aanzienlijken hoop geld voor mijne plaats opgestapeld.

Ondertusschen zwierf een jonge groote mijnheer, die den naam had van in *Heidelberg* te studeren, treurig van de eene tafel naar de andere, nadat hij tot den laatsten stuiver had verloren. Toen hij den hoop kroonen zag, om welke niemand zich bijzonder scheen te bekommeren, begreep hij, dat er partij zou te trekken zijn van den stoffel, wien ze toebehoorden. Hij kwam mijnen naam te weten, en ontdekte terstond, dat hij sedert langen tijd eene groote vriendschap had gevoeld voor den medestudent, wien hij tot dusverre nooit met een enkel woord had verwaardigd. Daar de regte lijn de kortste weg is, om van het eene punt tot het andere te komen, nam ik de vrijheid, om hem in de rede te vallen bij den aanvang van zijne geïmproviseerde vriendschapsbetuigingen, door hem te vragen, hoeveel geld hij noodig had. Na eenige woorden, die den vreeselijken toestand moesten schilderen, waarin hij verkeerde, verklaarde hij, dat een paar kroonen, ten hoogste, voldoende waren, om hem uit zijne verlegenheid te redden. Ik verzocht hem van de tafel te nemen, wat hij meende te behoeven. Daar al te goed hier op aarde buurmans gek is, en daar men, als men toch aan het nemen is, zooveel moet nemen, als men krijgen kan, nam mijn nieuwe vriend ook... alles. Hij bood mij aan, om mij eene schuldbekentenis te geven.

Ik antwoordde hem, dat ik begreep, dat het woord van eer van mijnheer VON W. even goed was als een schriftelijk bewijs, en dat ik er dus geen verlangde. Hij drukte mij de hand als iemand, die hem volkomen regt liet wedervaren, en ik heb sedert nooit meer van hem of van zijn geld gehoord. Zietdaar reeds de eerste afdeeling van mijn verhaal: *wat leert men hieruit?*

Zoodra de hand van mijnheer VON W. mijn geld van de speeltafel had weggenomen, moest ik op nieuw inzetten, indien ik mijne plaats wilde behouden. Maar van dat oogenblik keerde de fortuin, gekrenkt zeker omdat ik hare gunsten zoo gering had geschat, mij den rug toe. Ik werd er halsstarrig tegen in, ledigde mijne eigene beurs, en leende de eene handvol voor, de andere na van mijnen reismakker, die onze gezamenlijke reisbeurs in bewaring had. Na verloop van eenigen tijd deed deze wijze MENTOR mij opmerken, dat, indien ik nog van plan was den togt naar het *Zwarte Woud* te volbrengen, het hoognoodig was, dat ik met spelen eindigde. De raad was goed; de zon, die weder begon te schijnen, deed mij dezelfde aanmaning, en ik onderwierp mij zonder veel moeite.

Langs beschaduwde wegen zouden wij naar het bekoorlijke bad *Hub* trekken, en begaven ons te voet op weg. Op eenige mijlen afstands van *Baden* verdeelt de weg zich in twee takken. De eene loopt naar eene hoogte, waarop het sierlijke badhuis van *Hub* is gebouwd, waar wij eenen aangenamen en schitterenden gezelschapskring zouden vinden. Reeds had ik met vrolijke drift dien weg ingeslagen, toen MENTOR, die eenige schreden achter was gebleven, mij bij mijn rokspand terugtrok.

»Wel, dit is de weg immers naar *Hub*," zei ik.

»Ja," hernam hij; »maar zoo gij meent, dat wij, nadat gij zooveel geld verspeeld hebt, nog in de duurste logementen onzen intrek kunnen nemen, dan bedriegt gij u zeer. Een uurtje van hier zullen wij eene kleine herberg vinden, waar wij het goedkoop zullen hebben."

Ik was hongerig, misschien nog meer naar goed gezelschap, dan naar spijs. Het scheen mij een hard vonnis. Ik had er evenwel niets tegen in te brengen. Ik had MENTOR'S geld zoo goed als het mijne verspeeld, en veroordeelde hem tot water en brood, wat hij niet verdiend had. De eerste van alle leermeesteressen, de ondervinding, begon hare prac-

tische lessen, die vrij wat meer waard zijn dan de voorlezingen van alle geleerden.

Zoo goed en zoo kwaad, als het was, aten en sliepen wij in onze afgelegene herberg. Den volgenden morgen zetteden wij te voet onzen togt voort langs den stuivenden weg van *Offenburg*. De zaak werd ernstig. De ondervinding herhaalde hare lessen met eene gedurig krachtiger welsprekendheid. Zij liepen alle over den tekst, dien ik weldra van buiten leerde, en dien ik, gedurende de geheele reis, zoo dikwijls bij mijzelven opzei, als een vrome zijn paternoster: »Dwaas, al hadt gij eens zooveel geld kunnen winnen, als gij nu verloren hebt, zou dan die onverwachte winst u zoo veel genoegen hebben gegeven, als het verlies u nu verdriet veroorzaakt? Gij weet het tegendeel. Gij weet wel, en kunt er niet aan twijfelen, dat die lieve heeren, die den dag doorbrengen, kleine schupjes in de hand, onophoudelijk roepende: *Faites votre jeu!* dat niet doen uit pleizier, want het is vreeselijk vervelend, en nog veel minder om u genoegen te doen, aangezien uw genoegen hen volstrekt niet raakt. Het is dus blijkbaar, dat zij er voordeel van hebben, en dat kunnen zij slechts hebben ten uwen koste. En dus, om nu nog niet eens van zoogenaamde vrienden te spreken, die u meênemen, zoudt gij een *waarschijnlijk* verlies opzoeken, dat u veel meer verdriet kost, dan een *onwaarschijnlijk* gewin u vreugde zou veroorzaken? 't Is al te gek; en gij zult het zeker niet weer beginnen." Mij dunkt, dat was zoo kwaad niet geredeneerd voor iemand van twintig jaren.

Wij wandelden intusschen altijd voort, met meer of minder zon en stof, gelaten en berustende. Doch de mensch is niet altijd stoïcijnsch genoeg; en toen eene kar, met hout beladen, voorbijkwam, waren wij sybaritisch genoeg, om ons eenige oogenblikken op de takkebossen neder te vlijen. Deze onverwachte hulp verligtte onzen togt naar de baden van *Ripolzau*, waar de gastvrijheid onze beproevingen eenigzins verzachtte. Onder de bezoekers van deze afgelegene vallei behoorden ook de baron VON REIZENSTEIN en zijne beminnelijke gade, die te dier tijd gewoonlijk hun verblijf hielden in het paleis van *Heidelberg*. Zij waren de weldoeners en schutsengelen van het kleine aantal studenten, die in hunnen kring waren toegelaten. Mevrouw bewees ons alle zorgen, die onze honger en onze vermoeidheid noodig

maakten. Zij voorzag zelfs in onze toekomstige behoeften. Toen wij hare woning verlieten, zag ik onze ransels, die tot nu toe getrouwelijk op onze schouders hadden gerust, in handen van een jong meisje, eene schitterende schoonheid, in het schilderachtig gewaad van het *Zwarte Woud;* lokken van het schoonste blond, sierlijk door de natuur gekruld, omgaven haar gelaat en haren hals met een' gouden glans. Ik vroeg haar, wat zij met onze goederen dacht uit te voeren; maar zij stootte mij terug, alsof ik er niets mede te maken had, en zeide mij, dat ze haar waren overgegeven, om ze te dragen, in hare kwaliteit van gids. Ik vooronderstelde, dat MENTOR bedrogen was en niet wist, in welke handen ons goed was gevallen. Bij zijne komst scheen hij ook verbaasd; de badmeester, die hem een goeden gids had beloofd, om den berg te beklimmen, waar men ligt dwalen kan, had hem niet gezegd, dat zijne dochter de bevalligste schoone uit den omtrek, tot gids zoude dienen.

Op den top van den berg gekomen, die met een eeuwenoud bosch was begroeid, moesten wij eenige oogenblikken rust houden, en vooral ook rust gunnen aan onze jonge reisgenoote, die onze bagaadje niet had willen afgeven. De denneboomen, hoe fraai zij ook zijn mogen, geven weinig schaduw, en de brandende zon wist tot ons door te dringen. Dat was het oogenblik, om de schatten te gebruiken, waarmede Mevrouw VON R. ons voor de ure van dorst had voorzien. Ik zie mij nog, met een klein pennemes de china'sappelen doorsnijdende, eene heerlijke verkwikking in dit oogenblik, ze met de suiker bestrooijende, die de goede dame ons, zorgvuldig in een papier gewikkeld, had medegegeven, en alles broederlijk deelende met onze gids, die de voor haar nieuwe vrucht met een zeker hoogmoedig genot gebruikte. Indien de hoogaanzienlijke dame hare gaven alzoo aan eene eenvoudige boerin had zien verspillen, haar trots had er door gekrenkt kunnen worden, maar niet haar gevoel van betamelijkheid; want wij behandelden het schoone HANSJE met den meestmogelijken eerbied.

Wij hadden de *Murg* bereikt, en bevonden ons in het midden van dat *Zwarte Woud*, hetwelk *de rigueur* het verblijf behoort te zijn van de woestste bandieten. Ik had niet te vergeefs sidderende het tooneelspel zien spelen: *De man van het Zwarte Woud*, en twijfelde geen oogenblik, of ik zou van achter iedere rots een monster zien te voorschijn sprin-

gen, dorstende naar ons bloed. Maar de geesten der slagtoffers waren talrijker, dan hunne moordenaars. Die spoken, die eene groote rol in het landschap spelen, zijn statige dennen zonder tak of schors, wier stammen als bleeke schimmen oprijzen, tot dat de bijl ze neêrhouwt.

Wij trokken altijd te voet verder. Onze hoeden en ransels van gewast linnen gaven ons eene sprekende gelijkenis met de arme *Duitsche* gezellen, die, op hun ambacht reizende, op kosten van de milddadigheid der vrome zielen leven. De ligtheid van onze beurs deed er ons nog meer naar gelijken, en gelijk zij, waren wij genoodzaakt de eenvoudigste herbergen op te zoeken. Toen wij aan een der weinige voorbijgangers, welke wij ontmoetten, vroegen, hoeveel tijd wij noodig hadden, om zeker stadje te bereiken, antwoordde hij ons op den toon van wezenlijke belangstelling: »Och, vrienden, de weg is daar niet heel veilig. En daarenboven, wat zoudt gij er uitrigten? Gij zoudt er zeker geen werk vinden." Wij lieten ons echter niet afschrikken, en bereikten laat, toen het geheel duister was, eene eenzame woning aan den zoom van het bosch. De waardin opende ons met een ontsteld gelaat en als verbaasd over onze komst. Zij verklaarde, dat zij ons niets te eten kon geven en naauwelijks een bed kon aanwijzen. De dood van haren echtgenoot, die eenige jaren geleden had plaats gehad, was de reden, volgens haar zeggen, waarom zij noch tijd noch lust had gehad, om voor het noodige te zorgen. Wij moesten het toch voor lief nemen en traden binnen. In eene lage kamer, die zij ongetwijfeld eenvoudig eene keuken noemde, zagen wij door de geopende deur een aantal mannen van een ongunstig voorkomen. Nadat zij ons verwaardigd had met een souper, dat letterlijk bijna enkel uit brood en water bestond, mogten wij tot dessert ons uitstrekken op matrassen van eene voorbeeldelooze morsigheid, en ons daarop in slaap laten wiegen door al de opbeurende schrikbeelden, die zulk eene plaats kon opwekken. De voorzigtigheid is de moeder der wijsheid. Wij waren aan onze liefhebbende betrekkingen rekenschap verschuldigd van ons leven; geen middel, om het te beveiligen, mogt verzuimd worden. Wij sleepten voor de deur van het afgeschoten vertrekje, dat ons weinig zeker scheen, eene zware kist, die sedert onheugelijken tijd in eenen hoek der kamer was verbannen. Op de kist plaatsten wij eene karaf, rustende tegen de klink van de deur, en daarop wis-

ten wij nog een glas te zetten. Alles stond zoo juist in evenwigt, dat iedere poging, om de klink op te ligten, een' stortval van glas moest veroorzaken, en een geweldig geraas. Achter zulk eene vesting kon men althans eene verdediging beproeven!... Den volgenden morgen ontwaakten wij, tot onze groote verbazing, levende, en toch hadden de vijanden in huis ons gedurende den nacht hevig aangevallen; maar erkennen moet ik, dat het vijanden waren, die ongestraft de barricaden braveerden, en tegen welke wij geene wapenen hadden, om ze af te weren. 't Was eene reden te meer, om zoo spoedig mogelijk uit dit hol te vlugten; doch in het eerste oogenblik scheen dit onmogelijk. 't Was met groote moeite, dat wij den kolos van voor de deur wegschoven, wiens zwaarte wij den vorigen avond schier niet hadden gevoeld. Wij zouden het *Zwarte Woud* niet hebben durven verlaten, zonder *eenige* rooversgeschiedenis; wij hebben niets beters weten te ontmoeten, wat er toch eenigzins naar geleek.

Wij kwamen te *Gernsbach;* van daar loopt de weg terug naar *Baden;* maar wij hadden besloten die plaats te ontwijken, en wendden ons regtsaf naar andere badplaatsen, waar de duivel van het spel ons niet aangrijnsde, naar *Wildbad* in *Wurtemberg*. Alles, wat ik mij van de aangenaamheden van dezen weg herinner, is, dat wij hem gedeeltelijk aflegden onder eenen stortregen; terwijl wij, om een' korteren weg te nemen en niet nat te worden, de bedding van eenen stroom hadden gekozen, op het oogenblik droog, en die regelregt van den berg afliep. Wij waren wel van den regen in den drop geraakt.

Wij gingen deftig souperen te *Wildbad*, als menschen, wier beurs rijkelijk voorzien was. Maar, toen wij onder den maaltijd onze zakken doorsnuffelden, berekenden wij tot onzen grooten schrik, dat wij, ondanks de wonderen onzer spaarzaamheid sedert ons vertrek uit *Baden*, na het souper te hebben betaald, met ons beiden nog slechts een daalder en eenige kreutzers over hadden. 't Was eene goede gelegenheid, om mijne inwendige vloekrede tegen het spel en den speler te herhalen: »Dwaas! al hadt gij," en wat er meer volgt. Maar het opzeggen van die les hielp niet, om ons op dit oogenblik uit den brand te redden. Wij hadden nog drie dagen noodig, om regelregt naar *Heidelberg* terug te keeren, en wij moesten daarenboven nog slapen in het

logement te *Wildbad*. Wij dronken geen enkel glas wijn meer dan noodig was, om te maken, dat wij althans onze schuld konden betalen. Dit was goed voor het oogenblik; maar men moest aan de toekomst denken. *Karlsruhe*, aan eenen zijweg gelegen, was zeker digter bij, en de Graaf VON G. zou ons te eerder helpen, omdat ons ongeval eenig medelijden verdiende. Doch, om te voet te *Karlsruhe* te komen, hadden wij ten minste twee dagen noodig, en in die twee dagen moest men toch slapen en eten ook. Daarbij plaatste de dikke Koning van *Wurtemberg*, (hij is in 1816 gestorven) die thans in die stad zijn moest, zich als een spook tusschen ons en de beurs van zijnen Gezant. Het gesprek aan de *table d'hôte*, dat voornamelijk liep over het bezoek van den Koning bij zijnen buurman, en over zijn verblijf in de woning van zijnen zaakgelastigde, was ons alles behalve aangenaam. Wij moesten intusschen eene partij kiezen. Ik verzocht mijnen reisgezel, niet te meenen, dat het mij kolderde, en ik riep met luider stem den eersten bediende van het hotel: Ik beval hem, te zorgen, dat wij den volgenden morgen een rijtuig gereed vonden met de vier beste paarden, die er te krijgen waren. Van het oogenblik af, waarop ik dit bevel op hoogen toon had uitgesproken, was het blijkbaar, dat wij in de schatting van de bedienden en zelfs van het gezelschap waren gerezen. De hofmeester bragt ons weldra de verzekering, dat *Onze Genaden* op het aangeduide uur alles gereed zouden vinden.

Ons vertrek geleek dus geheel niet op dat van de vorige dagen. MENTOR had begrepen, dat bij deze gelegenheid mijne stoutheid het schip van staat voor eene bijna zekere schipbreuk had beveiligd. Het eenige middel, om uit de verlegenheid te geraken, was, zoo gaauw te *Karlsruhe* te komen, dat wij vóór dien tijd geene onvermijdelijke onkosten behoefden te maken. Wij moesten daarbij ook prachtig genoeg verschijnen, om geene afwijzing te ondervinden aan het paleis van den Gezant. Wij reden snel, overtuigd, dat het grootste gevaar overwonnen was, toen tegen den middag onze equipage, zot genoeg om te willen dineren, en te gelooven, dat wij dit ook zouden verlangen, voor een prachtig hotel aan den weg stilhield. Een geweldig rumoer van zweepslagen en paardengetrappel deed meester en knechts naar de deur vliegen, met het servet onder den arm. Het was blijkbaar, dat ons een kostbaar diner boven het hoofd hing; een

gevaar, waaraan wij ons volstrekt moesten zoeken te onttrekken. Ik begreep, dat dit het oogenblik was, waarop wij, in plaats van het *spel* op te geven, de *kaarten* moesten blootleggen; eene ellendige woordspeling, die mij telkens voor den geest komt, als ik aan dit geval denk. MENTOR had namelijk eene prachtige kaart van *Duitschland* in een' fraaijen vergulden koker. Ik greep die, klom uit het rijtuig met een gezigt, waarop de ernst van diep nadenken stond te lezen; ik kreeg eene groote tafel in het oog, die reeds met een tafellaken werd bedreigd, en wierp er mijne kaart op. Nadat ik mijnen reisgezel had ingefluisterd, om te doen, wat ik deed, en geene verwondering te laten blijken, spreidde ik het verbazend groote blad in al deszelfs uitgestrektheid over de tafel uit, die er geheel mede bedekt was. Wij hadden beide een potlood en memorieboekje, en een van ons had een kompas, en wij begonnen met groote drift metingen te doen en aanteekeningen te maken. Na eenige oogenblikken vonden wij middel, om het zeer oneens te worden over de ligging en den afstand van sommige punten uit den omtrek, die men van eenen naburigen heuvel kon zien. Als waren wij Ingenieurs, brandende van ijver, om dat verschil te doen ophouden en zich van de waarheid te overtuigen, vlogen wij de deur uit, met nadruk de lieden uit het hotel bevelende, om niet te raken aan de kaart en de papieren, tot dat wij zouden zijn teruggekomen. Doch wij hadden geen plan, om spoedig terug te keeren. Zoodra wij buiten waren, haastten wij ons, om het reservekorps van onze beurs te laten oprukken, en de vijf of zes kreutzers, die wij nog bezaten, te besteden tot een diner voor menschen, die honger hadden, alsof het hun aan geen geld ontbrak. In een afgelegen hoek kochten wij voor twee of drie kreutzers brood en voor even zooveel kersen. In het veld vonden wij eene heldere en eenzame beek, en daar besloten wij ons sober, maar vrolijk maal met een teug van hare ijskoude wateren. Wij zorgden, dat het niet te spoedig was geëindigd; en toen wij eindelijk zeker waren, dat de paarden de noodige rust genoten hadden, keerden wij met haastige schreden naar het hotel terug, als lieden, die hunnen tijd hadden vergeten en die haast hadden om verder te trekken. Wij lieten ijlings inspannen, betuigden aan de waardin onze spijt, dat wij van hare tafel geen gebruik konden maken, die grooten roem

had, en beloofden haar, ons schadeloos te zullen stellen zoodra wij terugkeerden.

Toen dit tweede gevaar was afgewend, reden wij in galop weg, denkende aan het einde van ons leed te zijn. Maar nog wachtte ons bezwaar. Een snelle rid deed ons vroegtijdig aanlanden aan het schoone hotel *züm Zäringer Hofe* te *Karlsruhe.* Begrijpende, dat wij niet vóór den volgenden dag zouden behoeven af te rekenen, gingen wij deftig naar het hotel van den Graaf VON G., aan wien ik eenige regelen had geschreven, toen ik eene stem achter ons hoorde, die, op zeer bescheiden toon, ons vroeg, of *Onze Genaden* hem zijn geld niet zouden kunnen geven. De stem van een' struikroover in het *Zwarte Woud*, die ons de beurs of het leven gevraagd had, had ons niet vermeteler en onbetamelijker in het oor kunnen klinken, dan die van onzen armen postiljon, die vroeg, wat hem toekwam. Dat kwam van ons jagten! Wij hadden zoo hard gereden, dat hij nog tijd had, om den nacht te gaan doorbrengen in eene herberg twee mijlen op den terugweg, waar hij beterkoop teregt zou komen. Ik herinner mij, dat ik, in den angst van mijn hart, mij naar de knecht van het logement keerde, en met levendige ontroering vroeg: »Is de Koning nog hier?" Van het antwoord hing de opheffing of de vermeerdering onzer verlegenheid af. »Hij is heden morgen vertrokken," klonk het als heerlijke muzijk in onze ooren. Ik kreeg op eens al mijn zelfvertrouwen terug; en zei op een' deftigen, diplomatischen toon tegen den postiljon, dat ik aan de ambassade van *Wurtemberg* dringende zaken had te verrigten, die noodzakelijk vóór de zijne moesten gaan; maar dat hij ons derwaarts slechts had te vergezellen, en dat ik hem zijne rekening zou betalen, zoodra ik van daar kwam. Hij had er vrede meê, volgde ons, en bleef voor de deur van het hotel staan, als een derde lantaarnpaal.

De Graaf VON G., weder vrij geworden, ontving ons met die vriendelijkheid, die hem kenmerkte. Hij vroeg met belangstelling naar onze reis. Deze was door onze togten te voet eenige dagen verlengd, en hij vroeg, of ons ook eenig ongeval bejegend was, en of wij geen gebrek aan geld hadden gekregen. Dat was eene tijdige vraag. Hij deed haar vergezeld gaan van een bemoedigend handgebaar, waarmede hij eene lange groene beurs voor den dag haalde; en ik antwoordde, dat inderdaad mijn reisgenoot, die penningmeester

was, niet over de zwaarte van de kas had te klagen. Ik wenkte dezen, om zonder omslag de welkome versterking aan te nemen, welke de Graaf VON G., die hier de plaats van vader voor mij bekleedde, ons aanbood.

Weldra vond ik nu gelegenheid, om het hotel even te verlaten en naar ons logement terug te keeren, en nam onzen geduldigen postiljon op het sleeptouw mede, die ons stellig een rond jaar zou hebben blijven wachten.

De vriendelijkheid van den Graaf VON G. bepaalde zich hierbij niet. »Gij hebt zeker goed gedineerd vrienden," zeî hij; »want ik weet, dat er op halfweg een goed logement is. Als gij eenigen trek hadt, zoo zoudt gij ons kunnen helpen aan een klein souper, dat wij voor den Koning bestemd hadden, die ons heden morgen onverwacht heeft verlaten. Wij hebben onder anderen een tarbot in gelei, die heerlijk moet zijn." Wij twijfelden er niet aan; want, de Koning misschien uitgezonderd, was er geen grooter lekkerbek dan zijn goede en vriendelijke Ambassadeur. Men zal ligt begrijpen, dat wij, ondanks ons diner, ons opofferden, om den Graaf en de Gravin VON G. aan den vorstelijken maaltijd te helpen, waarmede zij zonder onze hulp bitter verlegen zouden zijn geweest. Zulk eene goede daad moest wel are belooning vinden. Ik soupeerde als een Koning.

Toen ik, na onze gelukkige terugkomst te *Heidelberg*, onze acht dagen van kommer en gebrek overdacht, en de ernstige lès, die ons gelukkig niets anders dan gemak en genoegen had gekost, begon ik met hartgrondige overtuiging mijne vroegere verwensching te herhalen: *Dwaas! al hadt gij eens zooveel geld kunnen winnen, als gij nu verloren hebt, zou dan die onverwachte winst u zooveel genoegen hebben gegeven, als het verlies u nu verdriet veroorzaakt?* Dat is dan ook bij mij een paal boven water geworden. Ik heb sedert nimmer weder de verzoeking gevoeld, om aan de speeltafel te komen.

Ik heb in de wereld hier en daar jonge vrienden, voor wie deze geschiedenis nuttig kan zijn, en die ik daarbij kan toeroepen: *Wat leert gij hieruit?* Dat is, dunkt mij, eene voldoende verontschuldiging, voor het laten drukken van dit korte en overigens weinigbeteekenende reisverhaal; misschien geeft het mij ook het regt, om mij op mijne beurt te noemen

MENTOR.

SALOMON DE CAUS.

Miss COSTEL deelt in haar jongste werk over *Frankrijk* den volgenden belangrijken, door MARION DE LORME in de maand Februarij 1641 uit *Parijs* geschreven' brief mede:

Volgens uwen uitdrukkelijken wensch, heb ik uwen *Engelschen* Lord, den Markies VAN WORCESTER, de *honneurs* van *Parijs* gemaakt. Ik leid hem, of eigenlijk leidt hij mij van de eene merkwaardigheid naar de andere, kiest steeds de ernstigste en gewigtigste voorwerpen, spreekt zeer weinig, luistert daarentegen met ongemeene oplettendheid, en hecht op degenen, welke hij uitvraagt, zijne groote blaauwe oogen, als wilde hij tot in het middelpunt hunner gedachten boren. Doorgaans is hij met geene der ophelderingen, welke men hem geeft, volkomen tevreden, en ziet de dingen nimmer in het licht, waarin zij hem getoond worden. Dit kunt gij onder anderen beoordeelen uit een bezoek, hetwelk wij in *Bicêtre* afgelegd hebben, waar hij zich verbeeldt in eenen bewoner van het dolhuis een Genie ontdekt te hebben. Ware deze krankzinnige niet volstrekt razend geweest, zoo ben ik vast overtuigd, dat uw Markies om zijn ontslag verzocht en hem met zich naar *Londen* genomen zou hebben, om er op zijn gemak, van den ochtend tot den avond, naar zijne dolzinnigheden te luisteren. Wij gingen over de binnenplaats van genoemde huis, en ik, van angst meer dood dan levend, drong mij digt aan den Lord, toen van achter een paar geweldig dikke ijzeren traliën een afgrijselijk aangezigt oprees, en eene holle stem de woorden riep: »Ik ben niet dol, ik ben niet dol; ik heb eene ontdekking gedaan, die het land, hetwelk ze aannam, tot het rijkste der wereld zou maken." — »Wat heeft hij dan ontdekt?" vroeg ik den man, die ons rondleidde." — »O, Mevrouw," gaf deze ten antwoord, »niets van eenig aanbelang; ge zoudt het van uw leven niet raden: het gebruik, dat men van den damp van kokend water kan maken!" Ik lachte. »Die man," dus ging de oppasser voort, »heet SALOMON DE CAUS. Vier jaren geleden kwam hij uit *Normandije*, om den Koning een berigt voor te leggen van de verwonderlijke uitwerkingen, welke zijne uitvinding zou kunnen hebben. Volgens hem zou men gelooven moeten, dat door middel van damp schepen voortgestuwd en rijtuigen in beweging gebragt zouden kunnen

worden. De Kardinaal heeft den gekskap weggezonden, zonder naar hem te willen luisteren. Doch SALOMON DE CAUS liet zich daardoor niet afschrikken, maar volgde met onvermoeide halsstarrigheid den Kardinaal op al zijne schreden, tot dat deze, verstoord hem overal te ontmoeten en tot afmattens toe door zijnen waanzin vervolgd, bevel gaf, hem te *Bicêtre* op te sluiten, waar hij nu sedert vierdehalf jaar zit, en, gelijk gij gehoord hebt, elk, die het huis bezoekt, toeroept, dat hij niet dol is, maar eene onwaardeerbare ontdekking gedaan heeft. Hij heeft zelfs een boek over de zaak geschreven, dat ik in mijn bezit heb." Lord WORCESTER, die van dit alles geen woord verloren had, verzonk in diep gepeins, verlangde daarop het boek te zien, las eenige bladzijden, en sprak: »De man is waarlijk niet dol. In mijn land zou men hem vorstelijk beloond hebben, in plaats van hem op te sluiten. Laat mij bij hem; ik zou hem gaarne over het een en ander ondervragen." Op zijn verzoek werd hij in het hok gebragt, doch kwam kort daarna treurig en vol gedachten terug. »Thans zeker is hij krankzinnig," zeide hij; »teleurstelling en gevangenis hebben hem van zijn verstand beroofd, maar het verlies van dat verstand hebt gijlieden te verantwoorden; toen gij hem in dat hok wierpt, hebt gij het grootste Genie van zijnen tijd vernield." Hierop zijn wij vertrokken, maar sedert spreekt hij van niets, dan van SALOMON DE CAUS.

BEZOEK VAN HET OUDE SERAIL TE ADRIANOPEL.

—— Onze eerste uitgang was naar het oude Serail gerigt, dat, in zijne vervallen pracht, eenzaam en verlaten tusschen zijn donker geboomte liggende, mij reeds lang door zijn geheimzinnig voorkomen had aangelokt. Over eene breede, bestrate esplanade kwamen wij aan de buitenpoort, vóór welke men ons twee ronde groote steenen toonde, waarop de hoofden der ter dood gebragten ten toon gesteld plagten te worden. Regts en links van dien ingang lagen, in eene soort van loods, oude kanonstukken op derzelver affuiten. Door deze poort traden wij op het eerste voorhof of binnenplein, hetwelk vrij groot en met kleine steenen geplaveid is, tusschen welke het gras welig opschiet. Alles rondom ons was hier doodstil; elke tred wekte eenen hollen

weërgalm uit de onbewoonde ruimten, en de trappen, die naar de gebouwen leidden, waren half ingestort. Eene op het plein staande fontein was met kleefkruid omwassen, en om de gebrokene waterpijpen speelden kleine hagedissen. Het kwam mij voor, alsof ik mij in een betooverd slot bevond, dat eensklaps door deszelfs bewoners verlaten was. In eenen put hing nog de emmer; wij trokken dien naar boven en dronken van het ijskoude water. Onder een poortgewelf stond een vergulde dames-draagstoel, die, met zijne dunne traliestaven, naar eene groote vogelkooi geleek. Het tweede binnenplein was met gebouwen omgeven, waarin de bedienden gewoond hadden, en voerde, door eene soort van kiosk, over het derde of laatste, naar den zetel der gelukzaligheid en de geheimen van den Harem.

Honderd jaren vroeger zou het doorgaan door deze poort de gang naar ons graf geweest zijn; thans vlogen slechts ter regter en linker zijde eenige roofvogels en wilde duiven op, die angstig fladderden, als wilden zij ons waarschuwen, niet verder door te dringen. Op dit binnenhof en voor de gebouwen heerschte dezelfde verlatenheid als op het eerste en tweede plein. Onze denkbeelden van Oostersche weelde en pracht eens Serails werden door hetgeen wij hier zagen vrij wat lager gestemd: overal oude houten gebouwen, met geschilderde versierselen zonder eenigen smaak overladen. Thans gingen wij verder, om het Salamik, of mannenhuis, als ook de Harems te bezigtigen. Het eerste bestaat voornamelijk uit een min of meer naar eenen toren gelijkend en vrij hoog opgetrokken gebouw, van welks bovenplat wij, na met gevaar van den nek te breken langs een' gebrekkelijken trap te zijn opgeklouterd, een overheerlijk gezigt op de stad en haren omtrek genoten. Inwendig is dit gebouw in drie verdiepingen verdeeld, van welke de ondersten drie en de bovenste twee kamers bevatten. Hier rusteden weleer de Sultans, en luisterden naar het geklater der waterfonteinen; hier overpeinsden zij, welken Vizier of Pacha zij met het zijden koord zouden begunstigen. In gindschen hoek lag de Groote Heer en maakte met zijn hand eene horizontale beweging, wanneer de Grootvizier hem de namen van gevangenen of verdachten, menigmaal ook misschien slechts van rijken met al te verlokkelijke bezittingen, voorlas; en die handbeweging schoot als een verdervende bliksemstraal over het land, verbreidde honderdvoudig lijden, en verwoestte

het geluk van geheele familiën. In die voorvertrekken stonden de grooten des rijks en wierpen zich op hunne aangezigten voor den beheerscher der geloovigen, wanneer hij door hun midden naar het achter gelegen, allerkostbaarst versierde vertrek trad, waar de Kislar-Aga hem zegevierend de pas aangekomene blanke slavin vertoonde. Hoe veel tranen mag deze bodem niet ingezogen, hoe vele verwenschingen mogen deze wanden niet gehoord hebben! Meer, waarschijnlijk, dan de vloer kon dragen, die thans vermolmd en ingestort is. Van de wanden is het bekleedsel meerendeels afgevallen en overdekt de verhevenheden, waarop de prachtige zitkussens lagen. De fonteinen zijn opgedroogd en liggen vol stof. Het geheel is een bouwval. De Harem echter is in minder vervallen toestand dan de overige gebouwen. Aanvankelijk weigerde de opzigter, het kiosk der Sultanes voor ons open te sluiten, en kon daartoe slechts door eene groote fooi bewogen worden. Dit gebouw bestaat uit een regelmatig vierkant met twee deuren, tusschen welke eene soort van balkon uitspringt, uit welks vensters men den Harem naauwkeurig kon gadeslaan. Hier was de woning der gesnedenen, ten einde zij de ingangen naar de vertrekken hunner arme gevangenen steeds in het oog mogten hebben. Eerst traden wij in eene soort van voorzaal, fraai met marmer bevloerd en nog in tamelijk goeden staat; in het midden zag men de steeds onontbeerlijke kamerfontein. Deze zaal diende tot gemeenschappelijke verlustigingsplaats. Zij had in het rond verhevenheden, om tot divans gebruikt te worden, en een' wand van kunstig gesneden hout. De vensters bestaan voor een gedeelte uit gekleurd glas met groteske bloemen en zijn van dubbele traliën voorzien. Nog veel rijker en meer in den Oosterschen smaak zijn de binnenste kamers; de wanden zijn er met tegels belegd, welker bonte beschildering in levendige kleuren bloemen-guirlanden verbeeldt. Het wekte een zonderling gevoel, hier te wandelen, waar, behalve den Grooten Heer, geen mannelijk wezen geduld werd; zich neêr te strekken op de divans, welker kussens de Sultanes gedrukt hadden, en de kleine, nog goed in stand geblevene muurkasten te openen, waarin de Odalisken hare kleederen en kostbaarheden bewaarden. Ik weet niet waarom, maar alles, wat wij tot elkander zeiden, spraken wij al fluisterend, even als vreesden wij slapende wachters buiten de deur te zullen wekken. Ook hielden wij ons

hier niet zeer lang op, want onze geleider scheen zijne volmagt te buiten gegaan te zijn, toen hij ons deze vertrekken toonde; gedurig dreef hij ons tot spoed aan, en keek telkens naar de poort van het plein, als vreesde hij eenen verrader te zien opdagen. Een der genen, die ons verzelden, de Dragoman of tolk van den *Engelschen* Consul, verklaarde ons eenige spreuken uit den Koran, die aan de wanden geschreven waren, en toonde ons de namen der zes Profeten, MAHOMED, OSMAN, OMAR, ALI, ABUBEKR en HASSAN, die bijna in alle *Turksche* huizen hier of daar met groote letters te lezen zijn. Hier waren zij in het aardewerk der wanden ingebrand.

Wij verlieten den Harem. Ik plukte mij nog haastig eene wilde bloem, die in eene der kamers uit den vloer opgegroeid was, en legde dezelve ter gedachtenis in mijne brieventasch. Een groot hertebeest, dat zich op het binnenplein scheen te vervelen, verzelde ons onder sierlijke sprongen tot aan de poort der gelukzaligheid, waar het ons met trotsche houding verliet en naar de vertrekken terugkeerde. Wij wandelden nu naar de stad, die, ofschoon met naauwe en kromme straten, gelijk alle *Turksche* steden, ons toch iets zindelijker voorkwam dan het te voren bezochte *Schumla.*

KNOEIJERIJ.

In der menschen maatschappij
Heerscht alom veel knoeijerij;
Ware ze ongekend op aard',
Bleven regt en trouw gepaard,
Woonde deugd in ieders hart,
Schaarscher trof ons leed en smart:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij bederft de maatschappij.

Treft ons bloedig de oorlogsroê,
Is men eindlijk 't vechten moê,
Deftig schrijft men boeken vol
Met verdrag of protokol;
Maar lokt voordeel in 't verschiet,
Dan ontziet men 't moorden niet:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij ontvolkt de maatschappij.

Zwaait de tweedragt met haar staf,
Rukt ze eens Konings rijkskroon af,
Dan, uit quasi medelij',
Kiest zijn nabuur soms zijn zij',
En verlost hem uit den druk,
Maar grijpt zelf naar 't grootste stuk:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij verscheurt de maatschappij.

Stort een volk, tot onderstand
Van het lieve vaderland,
Millioenen in de kas,
En komt 't geld in nood te pas,
Dan vindt men de kas weldra,
Maar geen cent pecunia:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij besteelt de maatschappij.

Twist men over geld en goed,
Dan komt de advocatenstoet,
Schrijft en wrijft, en pleit en regt,
Tot na jaren 't wordt beslecht;
Klein is dan der twistren deel,
Dat der advocaten veel:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij verarmt de maatschappij.

Is oom Rijk den dood nabij,
Dan staat neefjen aan zijn zij',
Flikt en fleemt ik weet niet hoe;
Maar sluit oom zijne oogen toe,
Dan heeft ras de droefheid uit,
Zingen, dansen is 't besluit:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij bedot de maatschappij.

Is de post van predikant
In een stad of dorp vacant,
Dan verschijnen proponenten
Met en zonder preektalenten;
En wie hunner krijgt de plek?
Wel, somtijds de grootste gek:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij ontsiert de maatschappij.

Lijdt de zieke felle pijn
Van kolijk of flerecijn,
Dan komt Esculaap met spoed
En tapt bekkens vol met bloed,
Geeft laauw water en zoo voorts,
En dra volgt de laatste koorts:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij tierceert de maatschappij.

Vrome zus of fijne klant
Roept, al zuchtend, moord en brand
Over Adams jammerval
En het aardsche tranendal;
Maar hun jonger levenstijd
Was den wellust toegewijd:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij bedriegt de maatschappij.

Dikwijls ziet een snoevend heer
Smaadlijk uit den hoogen neêr
Op den man, wiens denkend hoofd
Wind en waan hun glorie rooft,
Of wiens kleed, wat kaal van draad,
In geen snijders schuldboek staat:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij verlaagt de maatschappij.

Schrijft een wakk're kastelein
't Ruim debiet van bier of wijn
Met het krijt op 't schrapjesbord,
(Zelden komt hij krijt te kort)
Dan, in plaats van ééne flesch,
Staan, och je! er vier, vijf, zes:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij onteert de maatschappij.

Komt de loting der militie,
Dan valt, vóór de comparitie,
Soms een zinking op het oog;
Aanstonds praalt een bril omhoog;
Maar naauw is de nood voorbij,
Of men voelt zich zinkingvrij:
Knoeijerij, knoeijerij;
Zij misleidt de maatschappij.

Wie, wie noemt een levensstand,
Wie een rijkgezegend land,
Of een burgermaatschappij,
Wars van alle knoeijerij?
't Klinke hard voor ons gehoor,
Knoeijers zitten dikwijls voor;
Maar toch glanst in volle klaarheid
Deze onloochenbare waarheid:
Dat men, hoe de knoeizucht wroet,
Mannen vindt, wier rein gemoed,
Wier opregtheid, wier verstand
Eere doen aan 't vaderland,
En wier leus, in krijg en vreê,
De edle leus is: *regt door zee.*

Gorinchem, Sept. 1841. P. VAN ZUTPHEN, AZ.

IETS, RAKENDE JOHN LOCKE.

Men deed dezen beroemden geleerde eens de vraag, hoe hij het toch aangelegd had, om zulk eene verbazende massa van kundigheden op te doen, zoo menigvuldig en zoo rijk, en daarbij toch zoo grondig en diep. Hij antwoordde, zijne geringe wetenschap daardoor verkregen te hebben, dat hij zich nooit geschaamd had naar dingen te vragen, welke hij niet wist, en dat hij zich tot een' vasten regel had gemaakt, met de grootste oplettendheid naar de beschrijvingen te luisteren, welke lieden van eenig beroep over de voorwerpen gaven, die binnen hunnen bijzonderen werkkring lagen. — EDMUND BURKE, dat welsprekende lid van het Parlement, volgde hetzelfde plan; en toonde in zijne gesprekken steeds de levendigste belangneming voor alle kundigheden, welke hij van anderen erlangen kon.

MONSIEUR DE LATOUR.

Omtrent dezen, onder de regering van LODEWIJK DEN XV, zoo beroemden schilder behelzen KAY's *Edimburger Portretten* eenige historische bijzonderheden, die wij hier willen mededeelen:

Nadat Monsieur DE LATOUR in zijn 33ste jaar lid der Ko-

ninklijke Schilderakademie geworden was, werd hij weldra aan het hof geroepen. Zijn vrijheidlievende en op onafhankelijkheid gestelde geest deed hem datgene van de hand wijzen, wat voor anderen een voorwerp van het ijverigste streven geweest zou zijn. Eindelijk echter gehoorzaamde hij aan de herhaalde bevelen van den Monarch. De plaats, welke LODEWIJK gekozen had, om zich te doen portretteren, was een rondom van vensterramen voorziene toren. »Wat moet ik in deze lantaren uitvoeren?" vroeg LATOUR gemelijk. »Weet uwe Majesteit dan niet, dat, om te kunnen schilderen, het licht slechts van ééne zijde moet invallen?" — »Ik had deze afgelegene plaats gekozen," antwoordde de Koning, zich verontschuldigende, »opdat wij er ongestoord zouden zijn." — »O zoo," hernam de schilder; »ik wist niet, dat de Koning van *Frankrijk* zelfs geen heer in zijn eigen huis was." Later naar *Versailles* geroepen zijnde, om Madame DE POMPADOUR ('s Konings alvermogende minnares) te schilderen, gaf hij norsch ten antwoord: »Mijne gebiedenis aan Mevrouw de Markiezin, en zeg haar, dat ik niet in de stad rondloop om te schilderen." Eerst op dringend vertoog zijner vrienden gaf hij toe, doch slechts onder beding, dat hij met Madame alleen gelaten zou worden. Deze voorwaarde herhaalde hij bij zijne komst, en verzocht daarenboven verlof, om, ten einde *à son aise* te kunnen schilderen, zich te mogen beschouwen alsof hij te huis was. Toen hem dit toegestaan was, ontdeed hij zich van kniegespen, kousebanden en das, hing zijne paruik over den arm eener girandole, en zette een zijden kapje op. In dit gemakkelijke *deshabillé* had hij nog naauwelijks zijn werk begonnen, of de Koning trad binnen. »Hadden wij niet afgesproken, Madame," zei de kunstenaar, terwijl hij opstond en zijn kapje van den kalen schedel nam, »dat geen mensch ons storen zou?" De Markiezin erkende zulks; de Koning lachte, en verzocht hem met zijnen arbeid voort te gaan. »Ik kan uwe Majesteit niet gehoorzamen," hernam LATOUR; »het is onmogelijk. Wanneer Mevrouw de Markiezin weder alleen is, kan zij mij doen waarschuwen." Met deze woorden nam hij kniegespen, kousebanden, das en paruik, en, de kamer verlatende, mompelde hij nog: »Het is toch regt onaangenaam, zoo gestoord te worden!" De favoriete schikte zich naar de luim des schilders en het

portret werd voltooid. Het was levensgrootte, kreeg eene plaats in het *Louvre*, en geldt voor een der uitstekendste in zijne soort. LATOUR schilderde geheel de koninklijke familie, en hof en stad hielden zijne werkplaats als belegerd. Bij eene zeldzame gaaf van gezellig onderhoud, eenen zuiveren smaak, wetenschappelijke vorming, veelomvattend geheugen en voortreffelijk hart, kon het hem aan geene vrienden ontbreken. Zijn huis was de verzamelplaats der beroemdste mannen in kunst, wijsbegeerte en letteren. Daarenboven de gunsteling van den Koning en van den vermoedelijken troonopvolger, was de als kunstenaar trotsche LATOUR nogtans zonder verwaandheid of hoogmoed, en gaf, tot tweemaal toe, de *St. Michaël*-orde terug.

DANKBAARHEID VAN EEN' HOND.

Een mijner vrienden, die een gedeelte zijner jeugd op *St. Domingo* doorgebragt heeft, vertelde mij een voorbeeld van dankbaarheid in eenen hond, voor de waarheid van hetwelk ik geloof te kunnen instaan. De eigenaar van het huis, waarin deze vriend met zijne ouders woonde, bezat eene zeer schoone teef van het ras der bloedhonden. Dit arme dier werd vrij slecht verzorgd, en was meestal genoodzaakt, zijn voedsel op de markt te stelen. Deze moeijelijke wijs, om aan den kost te komen, werd nog lastiger voor de teef, toen zij kort daarna jongen kreeg. De vader van mijnen vriend, die den hond gaarne zag en hem reeds te voren nu en dan wel eens eten gegeven had, trok zich de hongerige moeder in haren hulpeloozen toestand aan, en verschafte haar voedsel, zoodat zij niet noodig had haar kraambed te verlaten en op stelen uit te gaan. Toen zij zich nu weder sterk genoeg gevoelde, liep zij op zekeren dag naar de markt, en weldra zag men haar met hoog opgeheven kop bedachtzaam naar huis draven, terwijl zij in haren bek, zoo net mogelijk, een geheelen, onaangetasten kalfsomloop droeg. Dit lekker beetje op deze wijs steeds in de hoogte houdende, ten einde het niet op den grond mogt sleepen, zocht zij haren weldoener op, en legde, onder vriendelijk staartgekwispel, haren roof voor zijne voeten.

MENGELWERK.

OVER DE ZUCHT TOT VOLMAKING.

Door

J. A. BAKKER.

Niet ongepast kan het zijn, ons eenige oogenblikken bezig te houden over eene zucht, die zoo algemeen is in onze eeuw van *vooruitgang*, in eenen tijd, die dagelijks zoo vele verbeteringen ziet tot stand komen, zoo vele plannen tot toekomstige hervormingen ziet in het werk stellen, terwijl er toch nog zoo veel te verbeteren overblijft; namelijk, over de zucht tot volmaking.

Het is alleen aan den mensch eigen, altijd werkzaam te zijn, om zijne uiterlijke omstandigheden te doen vooruitgaan, om zijne kennis te verrijken en zijnen geest te beschaven; hij alleen op deze wereld is nimmer met zijnen toestand volkomen tevreden; er ontbreekt hem immer iets, hetwelk hij poogt te bezitten; nimmer zijn zijne wenschen voldaan. Hij is geheel anders dan de mieren, bijen en bevers: deze vergaren, werken en bouwen door alle eeuwen op dezelfde wijze; de mensch vergaart, werkt en bouwt altijd anders, tracht het doorgaans beter te doen, en zulks gelukt hem meestal.

De geschiedenis des menschdoms leert ons, dat het nimmer op de loopbaan des vooruitgangs rustte; dat het van den staat der ruwe onbeschaafdheid tot dien van barbaarschheid of halfbeschaving, en verder tot dien trap van ontwikkeling opsteeg, dien wij thans hetzelve zien bereiken. De rusteloosheid der menschen, om altijd hunnen toestand te verbeteren, om gemakkelijker gehuisvest, warmer gekleed en smakelijker gevoed te zijn, was hiervan eene der voornaamste redenen. Maar als die verbeteringszucht zoodanig toeneemt, dat het niet genoeg is langzaam voort te gaan, maar dat men als met éénen sprong het toppunt van

volmaking wil bereiken en naar het onmogelijke tracht, dan is zij eer eene oorzaak van tijdelijken teruggang, en maakt velen belagchelijk of ongelukkig.

Er is een Fransch spreekwoord dat zegt, dat het betere somtijds de vijand van het goede is. Dit is op velen van onzen tijd toepasselijk, die, even als een *Jan Perfect* naar eene hersenschimmige volmaking jagende, eindelijk niets dan rampen en den ondergang van hunne fortuin inoogsten; die het goede overal voorbijzien, om het betere, waarvan zij altijd zwanger gaan, aan te prijzen; die, even als een al te ijverig bouwmeester, altijd aanraden, om nog hechte en stevige huizen en gestichten, die gemakkelijk, door doelmatige reparatiën, zeer bruikbaar en sierlijk konden worden, tot op de grondvesten omver te halen en er nieuwe op te rigten naar die volmaakte plannen, waarvan zij eene menigte in voorraad hebben. Deze overdrevene volmakingszucht schijnt voornamelijk in onzen tijd, meer dan vroeger heerschende te zijn, en zij komt mij voor een groote hinderpaal te wezen tot dien waren vooruitgang, waarvan men tevens een' zoo grooten ophef maakt. Ik zal zulks in vlugtige trekken trachten aan te toonen.

Alle kunsten en wetenschappen, die op de nijverheid, het spoedig vervoer en de verlichting, in den stoffelijken zin, betrekking hebben, zijn in onze eeuw op eene verbazende wijze vooruitgegaan; en er zijn velen, die in machinerie, in de stoomvaar- en rijtuigen, in de gaspitten, die straten en zalen verlichten, de zegepraal van den menschelijken geest zien, en hierin den gereeden weg meenen te vinden, om het menschdom, goedkoop, spoedig en zeker, al scheen zelfs de zon niet meer, tot de volmaking te brengen.

Bij anderen heeft de staatkundige koorts, die op het einde der 18de eeuw zoo hevig woedde, nog niet uitgewerkt. Zij droomen van den volmaakten staat, van vrijheid zonder ondergeschiktheid en onderscheid van rangen en standen, van opheffing van belastingen, van goedkoope besturen, van den besten regeringsvorm, van zamengestelde Constitutiën, waarin de onderscheidene staatsmagten

zoo juist in evenwigt zijn en zoo volkomen elkander opwegen, dat deze machines, indien zij al in de werkelijkheid konden verwezenlijkt worden, niet in beweging te brengen zouden zijn, maar onveranderlijk stil zouden staan. Hoezeer het er in het staatkundige niet zeer helder uitziet, en de vooruitgang in vele opzigten niet zeer merkbaar is, vooral is men in de kunst, om de staatsuitgaven in een juist verband met de inkomsten te brengen, nog zeer ver ten achtere, en kan men van deze staatkundige dweepers weinig goeds verwachten. Aan de vruchten kent men den boom. Waar oproer en sluipmoord vaak de middelen zijn, deugt zeker het doel en de grondslag niet. Wij moeten, wat de staatkundige volmaking aanbelangt, veel aan den tijd, aan den invloed van beschaving en opgeklaarde denkbeelden overlaten. De Constitutionele Monarchij is eene inrigting, waarop de 19de eeuw trotsch is, waarvan zij ieder volk een geschenk wil maken. Jammer is het, dat dit *cadeau* meestal wat duur te staan komt, zoodat ons de constitutionele regeringen en volksvertegenwoordigers eene groote dienst zouden bewijzen met de kosten hiervan wat te verminderen; dit zoude een groote stap op den weg tot volmaking der gezonde staatshuishoudkunde zijn. Neen, het zijn niet alleen de nijverheid, de snelheid van het vervoer, het heldere licht bij avond, die genoegzaam zijn, om aan alle handen werk, aan alle monden brood te verschaffen, en aan alle eerlijke ondernemingen een' goeden uitslag te bezorgen; hier behoort meer toe, in het onderzoek waarvan wij ons thans niet kunnen verdiepen. Staatkundige instellingen alleen kunnen dit ook niet doen plaats grijpen; maar zij kunnen al of niet, doelmatig ingerigt, hierop voor- of nadeelig werken, gelijk de ondervinding reeds dikwijls geleerd heeft.

Veelzijdige kennis onder alle standen te verspreiden, ziet daar, volgens anderen, het geheim gevonden, om het menschdom met rassche schreden tot de volmaking te doen naderen. Maar zij, die zulks staande houden, begrijpen niet, dat oppervlakkige kennis dikwijls zeer vele ongegronde meeningen en gevaarlijke dwalingen met zich voert.

Verspreiding van kennis en verlichting moet met keuze en beleid gepaard gaan, en het is hier, dat het meer op de gehalte, den aard en de bruikbaarheid, dan op de hoeveelheid en ongelijksoortigheid van kundigheden aankomt, die zoo menigeen voor zijne eigenlijke bestemming in de maatschappij hebben ongeschikt gemaakt.

Wij zien dus, dat er in onze eeuw, bij al het overdrevene, onder al het klatergoud, waarmede men ons de oogen tracht te verblinden, toch zeer veel goeds bestaat, dat door het menschdom tot deszelfs volmaking dienstbaar kan gemaakt worden: nuttige kunsten en wetenschappen; eene rijke verscheidenheid van staatkundige instellingen; een groote overvloed van allerlei kundigheden; zoodat het thans oogenschijnlijk zoo veel moeite dan voorheen niet moet kosten, om spoedig rijk, geleerd, en in eene of andere lucrative administrative of staatkundige betrekking geplaatst te worden. Zeer velen verbeelden zich zulks; maar waar dit het geval is, moeten ook velen zich teleurgesteld zien. Echter kan, bij een goed en verstandig gebruik der vele hulpmiddelen, die onze tijd aanbiedt, de volmaking des menschdoms op eene doelmatige wijze bevorderd worden, als men er maar niet op eens te veel en te spoedig de uitwerking van verwacht. Ik ben genoodzaakt dit hierbij te voegen, omdat ik meen, dat het *geduld* niet onder de hoofdeigenschappen van het thans levende geslacht behoort.

Men zal mij misschien hier tegenwerpen, dat de zucht tot volmaking geenszins zoo algemeen is, als ik dezelve wil doen voorkomen; dat er nog velen zijn, die, in plaats van vooruit te gaan, stilstaan, ja zelfs nog wel eenige eeuwen zouden willen terugkeeren, om ons op het standpunt van onze goede voorvaderen te brengen. Ik voor mij durf gerust staande houden, dat zij, even als wij allen, van die zucht bezield zijn, met dit onderscheid alleen, dat de meesten gelooven de volmaaktheid met weinige sprongen te zullen bereiken, en zij daarentegen in de, soms niet geheel onschuldige dwaling verkeeren, dat zij dit gewenschte punt nu bereikt hebben, of dat men vroe-

ger er reeds op was gekomen, en thans op eene jammerlijke wijze er van vervallen is. Wij zijn echter genoodzaakt een ernstig woord tegen hen te rigten en hun te vragen, of dan de volmaaktheid hier op aarde kan bestaan, en of dezelve ooit in eenig tijdpunt is aanwezig geweest? Indien men hun verder vroeg naar al de eigenschappen, die deze volmaaktheid hier bezitten moet, zouden zij verlegen staan, of ieder van hen zoude een geheel verschillend tafereel er van ophangen. Zij maken geen onderscheid tusschen de kennis, die wij van den tegenwoordigen toestand en dien van vroegere eeuwen kunnen verkrijgen. Het zal altijd wel waar blijven, dat wij den eersten beter dan den laatsten zullen kennen, en dat wij aan dit gebrek door onze verbeeldingskracht te hulp komen. Zij, die de volmaakbaarheid des menschdoms ontkennen, verloochenen de menschelijke natuur; en die in den stroom des tijds willen stilstaan of hiertegen willen opworstelen, worden onfeilbaar door denzelven medegesleept, en lijden soms deerlijk schipbreuk.

Streven wij dan met kalmte en voorzigtigheid voorwaarts; trachten wij het goede, dat bestaat, te behouden en van het gebrekkige en verkeerde te zuiveren, en verbeuzelen wij onzen tijd niet met tegen de openbare meening en het misbruik van de vrijheid der drukpers, die groote hefboomen van onze eeuw, te schermen en te declameren. Pogen wij liever deze meening te verlichten en te leiden, en strijden wij tegen het misbruik der pers door de pers zelve, door de overdrevenheid, de verkeerde voorstellingen te regt te wijzen en den laster te ontmaskeren. Vergeten wij geenszins, de reeds genoemde Fransche spreuk, dat het betere de vijand van het goede is, in het oog te houden, doch echter zóó, dat wij er nimmer misbruik van maken, en dezelve tot een voorwendsel van onze traagheid en gehechtheid aan den ouden slender gebruiken. Pogen wij overal, waar het pas geeft, verlichting, kennis, beschaving, welvaart en nijverheid te bevorderen, en vooral heldere godsdienstige en zedelijke denkbeelden tot opbouw van Christelijke deugd en goede zeden onder alle standen

te verspreiden. Dit zal ons nader aan de volmaking brengen; dit zal ons kracht geven, om de vele hinderpalen, die wij op den weg van den vooruitgang ontmoeten, uit den voet te ruimen. Houden wij het oog onwrikbaar op het punt der volmaaktheid van het ware, schoone en goede gevestigd, dat als eene heldere ster in een eindeloos verschiet ons tegenschittert. Wij zullen dit licht wel nimmer bereiken, want de afstand is grenzenloos; maar onwrikbaar ons oog en onzen weg daarheen gehouden, en noch ter regter noch ter linker zijde afgeweken, en wij zullen den glans dezer ster van lieverlede sterker zien worden; eenmaal, bij nadering, wordt dezelve eene zon, die overal hare liefelijke stralen zal doen doordringen. Zij zal het menschelijk geslacht hoe langer hoe meer veredelen, en de meesten onzer natuurgenooten uit dien staat van dierlijkheid opheffen, waarin zoo velen nog verzonken zijn. Godsdienst, kunst, wetenschap, vrijheid en regt stralen van dit weldadige hemellicht uit. Vangen wij die stralen op met een dankbaar gemoed en onder ijverige pogingen, om het licht ook aan andere minder bedeelden deelachtig te doen worden. Gelooven wij nimmer, dat wij hier beneden de volmaaktheid zouden kunnen bereiken of bereikt hebben; maar rusten wij nooit, om dezelve nader te komen, in onze betrekking als leden van het gezin, van den Staat en van de Maatschappij, als menschen en als Christenen, waardoor wij ons waardige volgelingen zullen betoonen van Hem, die de volmaaktheid van den Hemelschen Vader als het doel van ons streven aanwees.

BEZOEK IN HET KRANKZINNIGENGESTICHT TE SIEGBURG, BIJ BONN.

(Fragment van mijne Reisverhalen en Herinneringen uit het Westen van *Duitschland* en uit *België*, in het jaar 1841.)

Wanneer wij de schepping zien, ontdekken wij, dat alles, in eene opklimmende orde, tot edelere bestanddee-

len, vormen en werkkringen overgaat. Van den steen tot het kristal, van het kristal tot het metaal, van het metaal tot de plantenwereld, van deze tot het dierenrijk, en van het dierenrijk tot den mensch, bestaat eene opklimming, waarvan de mensch het volmaaktste is. Alles wat schoon, edel en goed is vereenigt zich in hem, dien de wijze Albestuurder naar zijn eigen beeld schiep. De mensch werd het brandpunt, dat alle stralen tot zich trekt en van zich doet uitgaan, want hij is de heer der aarde, en schijnt het volkomenste te zijn, wat eene aardsche schepping kan voortbrengen. Ziet het verheven voorhoofd, de indrukwekkende oogen, de gestalte van den mensch. Hij is, gelijk de *Grieken* het noemden, ανθρωπος, een wezen, dat rondom zich en ver boven zich kan heenzien. De spraak en het verstand zijn hem alleen eigen. Al keert zijn ligchaam, gelijk het ligchaam der dieren, tot stof terug, waaruit het geformeerd werd, zijne ziel is echter onsterfelijk. En welke grootsche kiemen van kunstgevoel, welke heerlijke ideën over de grootheid van God, welke hoopvolle uitzigten op de gewesten des lichts en op een volmaakter leven, dan wij hier in dit oord der onvolmaaktheid en onbestendigheid leiden, liggen er in de menschelijke ziel verborgen! o Het is zoo schoon, de geniale gewrochten van bouw- en schilderkunst te mogen aanstaren, en in al derzelver verhevenheid te kunnen begrijpen; het is zoo verrukkelijk, een bergachtig landschap, doorsneden met de vruchtbaarste dalen, of de woeste natuurtafereelen te aanschouwen, en derzelver schoonheden met welgevallen of met ontzetting aan te staren; het is zoo zalig, in stille afzondering, dichterlijke meesterstukken te lezen, of over den dood en de onsterfelijkheid te peinzen, en onze ziel tot de bron des lichts en des levens te verheffen! Maar helaas! men vindt menschen, welke dit onschatbaar geluk niet ten deel mag vallen, dewijl eene vreesclijke ziekte hen voor de genieting van dat alles niet alleen onbekwaam maakt, maar hen ook dikwerf tot eenen staat van wezenloosheid, afhankelijkheid en ontaarding teruggevoert, die beneden het dierlijke daalt: ik bedoel de krank-

zinnigheid, de ongelukkigste van alle kwalen, in zoo ver dezelve voor geene genezing vatbaar is. Immers het edelste en het grootste vermogen van den mensch: het verstand, wordt daardoor in deszelfs geregelde werking gestremd, zoodat de onderhoorige zintuigen vaak eene verkeerde en meestal onnatuurlijke rigting erlangen. •Een krankzinnig mensch is een schip zonder roer, dat, te midden van den storm, tot een speelbal van wind en baren verstrekt, en her- en derwaarts geslingerd wordt. Zijne stem en zijne redeneringen klinken valsch als een ontstemd muzijkinstrument, en het geheel levert een betreurenswaardig voorbeeld van verwarring, gevoelloosheid of woestheid. Dit laatste euvel werd vooral in vroegere dagen waargenomen, toen er nog geene of althans zeer gebrekkige inrigtingen ter verpleging der krankzinnigen bestonden. De ongelukkigen werden destijds niet alleen uit de maatschappelijke zamenleving verbannen, even als de melaatschen onder de *Israëliten*, maar men sloot hen in hokken of holen op, klonk hen dikwerf in ketenen, en behandelde hen als dieren. Terwijl de melaatschen het voorregt der zamenleving met de zieken van gelijken aard genoten, hield men de krankzinnigen afzonderlijk gevangen, zoodat hun toestand, door eene dergelijke uitsluiting van de wereld en van de menschen, deerlijk verergerde, en deze hersenkwaal, die, door eene geschikte behandeling, bij velen gedeeltelijk of geheel had kunnen genezen worden, tot eene volslagene razernij oversloeg. In dien verschrikkelijken staat werd de mensch, dat verheven beeld der Goddelijke magt, die heer der schepping, afzigtelijker dan het afzigtelijkste dier. De bloeddorstige tijger, de gulzige hyëna of de hongerige wolf, al zijn ze bezig, hunne prooi met eene aangeborene woestheid op te sporen en te verscheuren, leveren een minder ijzingwekkend gezigt op, dan een mensch, die zijne bovennatuurlijke kracht ter kastijding van zijn eigen ligchaam gebruikt, of zijnen Schepper met de vreeselijkste verwenschingen vloekt. Wanneer wij, in eene bloeijende maatschappij en te midden van bedrijvige wezens, de zinnebeelden der vergankelijkheid aanschouwen, en beden-

ken, dat de nacht des grafs menschen omgeeft, die vroeger insgelijks, even als thans hun nakroost, ijverig werkten, en het vrolijke en weldadige zonlicht met verheuging zagen — dan is dit gezigt van de verblijfplaatsen des doods niet zoo afschrikwekkend, als het gezigt van een' mensch, die reeds bij zijn leven van die werkzame maatschappij wordt uitgesloten. De dooden, welke in hunne graven rusten, hebben waarschijnlijk, bij het min gelukkige, ook het genoegelijke dezes aardschen levens genoten; zij hebben veelligt het schoone gezien en bewonderd, het goede nagejaagd en gesmaakt, en het ware gezocht en gevonden. Zijn er al onder hen, welke met geen gerust geweten gestorven zijn, dan nog hebben ze misschien slechts voor een oogenblik de folteringen eens verwaarloosden levens ondervonden; doch de hoop op eene genadige vergeving kan die folteringen nog verzacht hebben, wanneer zij hunne brekende oogen tot den grooten Kruislijder ophieven, die den berouwvollen zondaar aanneemt. En zij, die in geloof, hoop en liefde geleefd hebben, hoeveel genot smaakten zij niet in dit kortstondige leven, en met welk een onbeschrijfelijk zoet gevoel van geluk zagen zij het morgenrood des eeuwigen levens dagen, na den nacht des grafs! Maar de krankzinnige gevoelt niet, geniet niet en leeft niet, wat wij door gevoel, genot en leven in eenen zedelijken zin verstaan. Hij is levend dood voor allen en voor alles, weshalve zijne ziekte de beklagenswaardigste en ongelukkigste van alle kwalen is, en de lijder onze aandacht, in onze pogingen tot hulp en verzachting van zijn lot, ten volle verdient.

Niet alleen geneeskundigen, maar ook edele menschenvrienden rekenden het tot hunnen pligt, in eene zorgvuldige behandeling der krankzinnigen te voorzien, het ontstaan en de oorzaak hunner ziekte op te sporen, en dezelve, naarmate van hare verschillende hevigheid, in klassen te verdeelen. Er werden gestichten opgerigt, waar men deze kranken huisvestte, en voor een gepast huishoudelijk en geneeskundig toevoorzigt zorg droeg. In het eene land kwamen echter zoodanige gestichten spoediger

tot stand dan in het andere, gelijk zulks gewoonlijk met allerlei nieuwe praktijken gebeurt, en zij waren van onderscheiden aard en van verschillende waarde, met betrekking tot het geneeskundig en maatschappelijk nut. In ons land b. v. heeft men, in de laatste dagen, raadzaam gevonden, eene meerdere uitgebreidheid en eene betere inrigting aan de bestaande krankzinnigenhuizen te geven, en wel naar aanleiding van die onzer *Duitsche* naburen, welke te dien opzigte alleraannemelijkst waren en eene wijze navolging verdienden. Vooral werd het gesticht te *Siegburg*, bij *Bonn* gelegen, ten hoogste aangeprezen, als het onderzoek der *Nederlanders* overwaardig, waartoe ik in de gelegenheid gesteld werd, door de vriendelijkheid van eenen *Duitschen* Professor, die mij aan den Opperlegatieraad aanbeval. Ofschoon ik de *Rijn*-streken met industriëele oogmerken doorreisde, kon ik evenwel niet nalaten, toen ik mij te *Bonn* bevond, *Siegburg* te bezoeken, en van het krankzinnigengesticht aldaar eenige narigten te geven ten dienste en ten nutte mijns vaderlands, alhoewel dit uitstapje den Schrijver bijna het leven had gekost, waarvan ik in mijne uit te geven Reisverhalen nader verslag zal doen.

Ik gevoel regt levendig, dat een kundig geneesheer gewis merkwaardigere berigten nopens het krankzinnigengesticht te *Siegburg* zoude gegeven hebben, dan waartoe ik bekwaam ben. Mijn onderzoek bepaalde zich daarom meer tot het administrative en lokale, (*) dan tot de geneeskundige behandeling der zieken, welke naar hunne geaardheid en naar den graad hunner krankzinnigheid geregeld wórdt.

Het *Siegburgsche* krankzinnigenhuis ligt op eenen berg,

(*) Ik heb de meeste, voor mij zoo aangename, inlichtingen van den kundigen Bestuurder des gestichts, den Heere JACOBI, ontvangen. Ook bij andere *Duitsche* geleerden heb ik het heuschste dienstbetoon ondervonden; gelijk almede van de *Belgische* letterkundigen: een schoon bewijs, dat het rijk der kunsten en wetenschappen boven dat der staatkunde verheven is.

van waar men de omringende vlakke landstreek geheel kan overzien. Deze ligging bevordert eene aangename frischheid van lucht, en is zeer gunstig voor de gezondheid der bewoners. Reeds op een' aanmerkelijken afstand kan men dit witgepleisterde gebouw uit het groene loof zien oprijzen, en hoe meer men hetzelve nadert, des te aangenamer en schooner doet zich deszelfs ligging voor. Aan den voet des bergs gekomen, die nagenoeg ¾ uur in omtrek heeft, ziet men, dat dezelve grootendeels met wijnstokken beplant is, wier ranken zich onderling bevallig omkronkelen. Naar boven gaande, geniet men van den top een heerlijk uitzigt op het wijduitgestrekte landschap. Behalve vele kleine woudbeken en grootere waterstroomen, die naar den *Rijn* vloeijen, ziet men deze rivier, van het *Zevengebergte* tot aan *Keulen*, statig voortrollen. Heuvelen en dalen, weiden en bergen, dorpen, vlekken en steden wisselen elkander op eene schilderachtige wijze af, en verhoogen en verlevendigen de schoonheid der landstreek. Op dien bergtop stond, in het begin der 11de eeuw, een slot, hetwelk door deszelfs bezitter, den Paltsgraaf HENDRIK, in den jare 1060, aan den Aartsbisschop HANNO ten geschenke gegeven werd. Deze Heilige, wiens graf een bezienswaardig gedenkteeken oplevert in de reliquiënkapel van de schoone *Siegburgsche* kerk, die insgelijks op dezen berg ligt, liet het slot tot eene *Benedictijner* abdij inrigten, waarvan men naderhand het tegenwoordige krankzinnigenhuis heeft gemaakt.

Zoodra de wandelaar, op een' zacht glooijenden weg, naar de hoogte voortstapt, en den portier zijne toegangskaart heeft vertoond, komt men op een ruim pad, hetwelk rondom het gesticht loopt, en, met een' daaraan grenzenden, welaangelegden en ruimen tuin, tot wandelplaats der krankzinnigen dient, die van de gezonde en verkwikkende buitenlucht overvloedig gebruik kunnen maken. Bij de intrede in het gebouw ziet men gewoonlijk eerst de keuken en den spijskelder, waar zich allerlei soort van eetwaren en dranken bevindt, welke in kruiken, vaten, kisten en kasten zeer zindelijk en ordelijk bewaard worden. Van

daar gingen wij naar die krankzinnigen, welke men volgens den minst vastgestelden prijs en regel des gestichts behandelt, en dus tot de laagste klasse behooren. Deze opmerking leidt mij tot de beschouwing van de verdeeling en het bestuur der onderscheidene klassen, welke in de navolgende opgaven vervat zijn:

De laagste klasse betaalt jaarlijks voor hare verpleging 175 Th. (*f* 315. Holl.) indien ze in de *Rijn*-provinciën te huis behooren; voor personen uit andere Provinciën van *Duitschland* 250 Th. (*f* 450.) en voor vreemdelingen 300 Th. (*f* 540.). Deze lieden, wier kamers in eenen gang uitkomen, kunnen elkander daar ontmoeten, spreken en heen en weder wandelen, ter verpoozing hunner eenzaamheid. Voor diegenen, welke men beter dan de laagste klasse wenscht gehuisvest en bediend te zien, zijn drie hoogere klassen opengesteld, die hier, in eene opklimmende orde, volgen:

A. Aan de eerste klasse geeft men: *a.* 1°. Een beter gemeubileerd vertrek, dan in de laagste klasse. Dit vertrek bevindt zich in de afdeeling voor den gegoeden stand, en wordt gewoonlijk door iemand met twee personen van dezelfde klasse bewoond.

2°. De deelneming en het gebruik van de gemeenschappelijke spijs-, woon- en spreekkamer van den gegoeden stand.

3°. Een kost, welke met dien van de beambten des gestichts gelijkstaat.

4°. Eene meer naauwgezette bediening.

De prijzen dezer klasse zijn: 1°. Voor de bewoners uit de *Rijn*-provinciën 275 Th. (*f* 495.); 2°. voor personen uit andere oorden van *Duitschland* 350 Th. (*f* 630.); 3°. voor vreemdelingen 400 Th. (*f* 720.).

b. Indien er voor een' zieke bij deze klasse, in plaats van den onder N°. 3 vermelden kost, een betere verlangd wordt, waarbij menigvuldigere en uitgezochtere spijzen voorkomen, gelijk in de tweede klasse letter *B.*, dan geschiedt de betaling der vermelde driederlei soorten van per-

sonen als volgt: 1°. 350 Th. (*f* 630.); 2°. 425 Th. (*f* 765.); 3°. 475 Th. (*f* 855.).

c. Stelt men zich met den genoemden kost tevreden, maar verkiest men voor den zieke een' afzonderlijken oppasser, dan betaalt 1°. 380 Th. (*f* 684.); 2°. 455 Th. (*f* 819.); 3°. 505 Th. (*f* 909.).

d. Wordt er voor dezen bijzonderen oppasser insgelijks de kost der beambten gevraagd, dan betaalt 1°. 405 Th. (*f* 729.); 2°. 480 Th. (*f* 864.); 3°. 530 Th. (*f* 954.).

e. Ontvangt de oppasser een hooger loon dan 72 Th. (*f* 129-60.) zoo moet de patient het meerdere bovendien voldoen, gelijk bij de tweede en derde klasse insgelijks geschiedt.

B. Aan de tweede klasse geeft men: *f.* 1°. Een behoorlijk gemeubileerd vertrek in de voor hoogere standen bestemde afdeeling, hetwelk de zieke alleen of met nog één' persoon bewoont.

2°. Gelijk aan N°. 2 der eerste klasse.

3°. Een veelsoortiger en fijner kost, welke uit duurder bestanddeelen vervaardigd wordt.

4°. Een afzonderlijken bediende, dien de zieke, met den naast hem wonenden patiënt, gemeen heeft.

Hiervoor wordt betaald 1°. 400 Th. (*f* 720.); 2°. 500 Th. (*f* 900.); 3°. 550 Th. (*f* 990.).

g. Indien er voor den zieke, onder deze klasse begrepen, in plaats van den hier onder N°. 3 voorkomenden kost, de tafel der beambten gevraagd wordt, bij N°. 3 van de eerste klasse genoteerd, dan betaalt 1°. 325 Th. (*f* 585.); 2°. 425. Th. (*f* 765.); 3°. 475 Th. (*f* 855.).

h. Wordt echter de bediening van N°. 3 der tweede klasse, benevens een' geheel bijzonderen oppasser, gevorderd, dan betaalt 1°. 465 Th. (*f* 837.); 2°. 565 Th. (*f* 1017.); 3°. 615 Th. (*f* 1107.).

i. Verlangt men bovendien voor dezen oppasser de deelneming aan de tafel der beambten, dan betaalt 1°. 490 Th. (*f* 882.); 2°. 590 Th. (*f* 1062.); 3°. 640 Th. (*f* 1152.).

C. Aan de derde klasse geeft men: *j.* 1°. Twee welgemeubileerde kamers, waarvan de eene tot woonkamer, de

andere tot slaapkamer dient, of ook één ruim en voor den zieke geheel beschikbaar vertrek, in de afdeeling van den hoogen stand.

2°. Gelijk aan N°. 2 bij de tweede klasse. Tevens kan men den maaltijd, wanneer zulks begeerd en door den Directeur toegestaan wordt, op zijne kamer nemen.

3°. Gelijk aan N°. 2 bij de tweede klasse.

4°. Een geheel afzonderlijken bediende.

5°. Het gebruik van het rijtuig en de paarden van het gesticht, benevens andere uitspanningen en vermakelijkheden.

Hiervoor wordt betaald: 1°. 500 Th. (*f* 900.); 2°. 600 Th. (*f* 1080.); 3°. 650 Th. (*f* 1170.).

k. Indien voor iemand, tot deze klasse behoorende, de kost der beambten, onder N°. 3, *a.* der eerste klasse aangehaald, begeerd wordt, dan betaalt: 1°. 425 Th. (*f* 765.); 2°. 525 Th. (*f* 945.); 3°. 575 Th. (*f* 1035.).

l. Vraagt men, buiten den kost dezer klasse, de tafel der beambten voor den oppasser, dan betaalt: 1°. 525 Th. (*f* 945.); 2°. 625 Th. (*f* 1125.); 3°. 675 Th. (*f* 1215.).

Aldus zijn de verschillende opgaven van de sommen, die tot het jaarlijksch onderhoud der zieken benoodigd zijn. Overigens vloeit het uit den aard der zaak voort, dat de aangestipte voordeelen en uitspanningen slechts aan diengenen te beurt kunnen vallen, welke in eenen toestand verkeeren, geschikt om dezelve te genieten; dit kan evenwel in eene zeer beperkte mate toegestaan worden, zoo lang de zieken zich in de afdeeling der erge krankzinnigen bevinden, terwijl daarenboven geneeskundige verordeningen en tijdelijke uitzonderingen hierin veranderingen kunnen maken. Verder behoeft iemand, die tot eene der drie hoogere klassen behoort, de kleeding van het gesticht niet te dragen, maar kan, met toestemming van den Directeur, eene zoodanige kleederdragt voor eigene rekening erlangen, als hij verkiest, zonder dat zulks eenige korting in het tarief te weeg brengt. Dit geldt almede voor huisraad en meubelen, welke meer tot uiterlijk prachtvertoon strekken. Moet men ook, op aanzoek der naastbestaan-

den, voor deze zieken fijnere of buitenlandsche wijnen aanschaffen en andere kostbare zaken ten dienste hunner verpleging in het werk stellen, dan wordt dit alles, indien de geneesheer het niet schadelijk acht, voor rekening van den patiënt aangeschaft.

Deze laatste bepalingen, in verband met de voorgaande, geven een berekend en beredeneerd verslag van de onkosten der verpleging in dit gesticht; thans ga ik de vereischten der opneming behandelen, in de navolgende zeven punten hoofdzakelijk en regelmatig vervat:

In de eerste plaats wordt een uitvoerig berigt over de afkomst, den ouderdom, de woonplaats, den stand, het bedrijf en de Godsdienst gevorderd, benevens eene opgave, of de patiënt gehuwd is of niet, dan of hij weduwnaar is, en hoe zijne ouders heeten, waar hunne woonplaats ligt, en welken stand zij in de maatschappij bekleeden.

Ten tweede. De opgave van de wijze der verpleging, voor den zieke gevorderd.

Ten derde. Een schriftelijk bewijs, waar bij diegenen, welke de opname van den zieke in het gesticht verzoeken, zich verpligten, het bedrag der verplegingskosten kwartaalsgewijs uit te betalen. Tevens moeten zij, die niet door eenige openbare autoriteit ingezonden zijn, voor de rigtige voldoening der gelden een zeker onderpand kunnen geven, waarover de directie de noodige beschikking kan maken. De opneming der zieken en de betaling van hun onderhoud geschiedt altijd voor een geheel kwartaal. Sterft een patiënt gedurende den loop van het eerste kwartaal, dan vervalt het overschot der vooruit betaalde gelden in de kas des gestichts; sterft hij echter later, of wordt hij vóór den afloop van een kwartaal weggezonden, dan bekomt de kas slechts het vooruit betaalde der verplegingsgelden voor die maand, waarin de patiënt vertrekt; daarentegen neemt het gesticht, in geval de zieke overlijdt, de kosten der begrafenis op zich.

Ten vierde. Eene verklaring van de hand des plaatselijken geneesheers, dat de patiënt, in zoo ver een naauwkeurig onderzoek daarover eenig licht verspreiden kan,

noch aan de vallende ziekte, noch aan eene door beroerten ontstane verlamming, noch aan kankerachtige gezwellen, noch aan eenige andere, hoogere graden eener venerische ongesteldheid lijdt, vermits alsdan, wanneer deze kwalen den krankzinnige eigen zijn, de opneming in het gesticht geene plaats vindt.

Ten vijfde. In het bij N°. 3 verlangde bewijs moet de verpligting omschreven worden, dat men den zieke, indien de Directie zijn verblijf in het gesticht niet langer veroorlooft, op de eerste aanschrijving deswege terughaalt.

Tes zesde. Eene zoo veel mogelijk naauwgezette beantwoording der gevorderde vragen, of wanneer deze, door den te grooten afstand der woonplaats, niet in alle opzigten te verkrijgen zijn, ten minste eene behoorlijke opgave van den levensloop des krankzinnigen, hetgeen door iemand zijner naastbestaanden, of door hem, die het naauwkeurigst met zijne geaardheid, denk- en levenswijze, meeningen en lotgevallen, kortom alles, wat op zijne ziekte betrekking heeft, bekend is, het best verrigt kan worden. Zulke berigten zijn zeer dienstig voor eene oordeelkundige en gepaste behandeling der patiënten in het gesticht, en kunnen veel tot hunne genezing bijdragen.

Ten zevende. Eindelijk wordt er van vreemdelingen eene verklaring van des bevoegde autoriteiten verlangd, waaruit blijkt, dat niets de opname van den patiënt in het gesticht te *Siegburg* verhindert. Zelfs van de inwoners des lands wordt eene dergelijke verklaring gevorderd, gelijk bij Ministeriëel besluit van den 16 Februarij 1839 bepaald is, hetwelk voorschrijft, dat niemand op eene enkel persoonlijke aanvrage, al geschiedt het ook door de ouders of door een' echtgenoot, maar op aanzoek van de Justitie of van het plaatselijk Bestuur opgenomen wordt; terwijl men tevens eene schriftelijke opgave van den geneesheer des krankzinnigen verzoekt, waarbij deze den physieken toestand des patiënts kennelijk maakt.

Zietdaar de bepaalde eischen der opneming, welke zeker een iegelijk billijk zullen voorkomen. Vooral de hier boven vermelde Ministeriele aanschrijving is van het uiterste

gewigt, daar men anders iemand, zonder den minsten grond, ligtelijk in een krankzinnigenhuis zoude kunnen plaatsen. Mij toch is het bekend geworden, dat een man, die zijne vrouw mishandelde en op allerlei wijzen het leven zocht te verbitteren, eindelijk op de gedachte kwam, haar voor krankzinnig te verklaren en in een gekkenhuis te doen plaatsen, gelijk dan ook geschiedde, vermits de opnemingsverordeningen niet zoo gestreng waren als de *Pruissische.* Deze vrouw bezat echter niet alleen een gewoon, maar zelfs een zeer vlug verstand, zoodat zij weldra, niettegenstaande zij eerst, door deze krenking harer regten als vrouw en als redelijk denkend wezen, in eene zware koortsachtige zenuwziekte verviel, waarvan zij gelukkig herstelde, uit het gesticht gelaten werd, tot diepe beschaming van haren ontaarden man, die daardoor zijne verfoeijelijke oogmerken zag mislukken.

Onze begonnen wandeling in het gesticht te *Siegburg* willen wij thans weder vervolgen, en gaan daarom van het verblijf der laagste klasse naar dat van den gegoeden stand, die de tweede verdieping van het gebouw bewoond. Hier vinden wij eene kamer, waarin de zieken dagelijks bij elkander kunnen komen, en waar eene kleine leesbibliotheek te hunner beschikking staat, weshalve de bewoners dezer afdeeling grootere voorregten genieten dan de laagste klasse. De derde verdieping, van waar men een fraai uitzigt op de omliggende landstreek heeft, wordt door de tweede en derde klasse bewoond, die insgelijks eene algemeene conversatiekamer bezitten, alsmede een biljartvertrek, eene goede boekerij, eene verzameling van allerhande groote landkaarten, die aan den wand dezer conversatiekamer hangen, en een marionettentheater. De gansche toestel, zoowel van het tooneel, de schermen en de poppen, waren door de krankzinnigen des gestichts vervaardigd, die des avonds, tot hun vermaak, tooneelvoorstellingen gaven. Overigens staat boven elk vertrek der onderscheidene afdeelingen de geaardheid van deszelfs bewoners, als: bescheidenheid, bedachtzaamheid, zachtzinnigheid, welwillendheid, mededeelzaamheid, getrouw-

heid, vriendschappelijkheid, enz. in tegenoverstelling van berispelijke karaktertrekken; door dezen maatregel wordt men reeds dadelijk eenigzins met de denk- en handelwijze der verschillende zieken bekend, en kan men hen, in vele opzigten, gemakkelijker verplegen. Zindelijkheid, luchtigheid en helderheid zijn in het algemeen de voorname eigenschappen der vertrekken, welke daardoor een behoorlijk verblijf voor derzelver bewoners opleveren.

De vleugel van het gebouw, welke door de vrouwen bewoond wordt, is in alles gelijk aan dien der mannen, in zoo ver de vrouwelijke handwerken en andere vrouwelijke bedrijven daarin geene uitzondering maken. Toen ik mij in een dezer vertrekken der vrouwelijke afdeeling bevond, kwam ik bij eene jonge en schoone dame, die aan eene tafel zat, waarop eenig borduurwerk lag. Zij zag opmerkzaam naar de ondergaande zon, die het voor haar liggende landschap in eene bekoorlijke tint hulde. Ik vernam, dat het eene *Duitsche* dame was, sprak haar in die taal aan, en nam de natuur tot onderwerp mijns gespreks, waartoe de heerlijke landstreek, de liefelijke avondstond en de pracht der ondergaande zon mij eene gereede aanleiding gaven. Ik ondervond, tot mijn genoegen, dat het onderwerp wél gekozen was, en de gedachten der krankzinnige, die men niet altijd even juist kan nasporen, insgelijks aan de beschouwing der natuur gewijd waren, gelijk mij uit eenige van hare woorden bleek. Het scheen mij zelfs toe, dat de kalme schepping eene kalme gemoedsgesteldheid aan het bevallige wezen, hetwelk naast mij stond, schonk, dewijl het beeld der vrije en fraaije natuur, mijns inziens, voor vele krankzinnigen heilzaam werkt; vermits de aanleidende oorzaak tot deze ziekte al te dikwerf door menschen ontstaat, weshalve het gezigt op eene woelige stad voor deze patiënten allernadeeligst zoude zijn. Maar de natuur, waar alles, in den avondstond, rust rondom ons ademt, en waar onze gedachten tot God opklimmen — daar erlangt de geest eene heilrijke stemming, daar druppelt vaak een zachte balsem in gewonde harten, en wordt de ontstelde ziel bezadigder, want in de natuur is de woe-

lige wereld verre van ons af en de hemel ons nabij. Geheel vervuld van deze aangename gewaarwording, scheidde ik van de schoone zieke, en zeide haar, bij het gemoedelijk vaarwel, dat zij de natuur meermalen tot voorwerp harer gedachten en beschouwingen moest nemen, welke raadgeving zij met een' ligten hoofdknik, doch met een diep melancholisch gelaat toestemde, even alsof er, door mijn gezegde, herinneringen aan gelukkiger dagen in haren geest opkwamen.

Uit deze beknopte opgave van de localiteit zal men genoegzaam ontwaren, dat er voor het gezellig verkeer, een der hoofdvereischten van de menschelijke natuur, zeer goed en regelmatig gezorgd is. Ook ten opzigte van de veiligheid wordt hier allezins zorg gedragen, daar diegenen, welke aan de onderlinge bijeenkomsten hinderlijk zouden zijn, in hun vertrek zoo lang teruggehouden worden, tot dat zij van hunne gevaarlijke geaardheid genezen zijn en van het gezelschap der andere lijders kunnen gebruik maken. De krankzinnigheid toch vertoont zich in onderscheidene karakters en graden. Bij sommigen, gelijk ik gezien heb, geeft zij aanleiding tot eene oogenschijnlijke verdooving van het gevoel, en het is dan een akelig gezigt, wanneer men de wezenlooze gelaatstrekken en de doffe oogen dier ongelukkigen gadeslaat. Bij anderen daarentegen ziet men het tegenovergestelde. De ongeregelde werking der woedendste hartstogten brengt hunne spieren in eene krampachtige beweging, doet hunne aderen opzwellen en hunne vurige oogen op eene verschrikkelijke wijze heen en weder rollen en als 't ware uit het hoofd puilen. Ik zag een dergelijk persoon, die, om zijne verregaande kwaadaardigheid, op een' in den grond geschroefden, dwangstoel aan armen en beenen was vast gebonden. Hij had reeds een' geruimen tijd in dien benaauwden toestand gezeten, zoodat de hevigste woede eenigzins bedaard was; maar de donkere blik, dien hij mij nog toewierp, was de blik van een' hyena, die zijne prooi, van achter de ijzeren traliën, met een begeerig oog bespiedt. Een ander lag te bed, en deed niets anders dan zeer schielijk

en onophoudelijk praten, ofschoon niemand bij hem was. Een derde stond, zonder tegen iets te leunen, op zijne teenen boven op eene tafel, en vond er genoegen in, om in dien ongemakkelijken stand uit een venster naar de binnenplaats te zien. Sommigen liepen met papieren handmolentjes, en genoten een kinderlijk vermaak bij het gedurig ronddraaijen. Eenigen zaten tegenover elkander, terwijl hun hoofd in de hand en de ellebogen op de dijbeenen rustten, en zagen elkander onophoudelijk en onbewegelijk aan. Waar somtijds de een niets anders deed dan lagchen, daar pruilde een ander. Deze liep snel en met kleine treden door het vertrek, en gene ging deftig en met afgemetene stappen; een derde danste, en een vierde lag, zoo lang hij was, op eene bank uitgestrekt, zonder de minste beweging te maken. Ook liepen er krankzinnigen, die in eenen tusschenstaat verkeerden; en deze zijn wel niet zoo afschuwelijk te aanschouwen als de ergere zieken, maar zij leveren een huiveringwekkender gezigt op, en zijn, dunkt mij, ongelukkiger, even als die menschen, welke tusschen hoop en vrees zweven, zich in een' pijnlijker toestand bevinden dan diegenen, welke met hun lot bekend zijn.

Dit alles vormt een vreemdsoortig doch tevens een bedroevend schouwspel van den deerniswaardigen staat, waarin iemand verkeert, die het gebruik van zijn verstand verloren heeft; maar het leidt ons ook op tot de blijdere gedachte, dat eene zorgvuldige verpleging den lijders somtijds het gekrenkte verstand kan wedergeven, en hen op nieuw in de maatschappij kan terugvoeren. Het is dus voor elk land van belang, welingerigte krankzinnigenhuizen in genoegzaam aantal te bezitten, ten einde de lijders gemakkelijk en naar behooren kunnen opgenomen en verzorgd worden. Ook in ons vaderland, waar men het bestaande gebrek aan dergelijke huizen zoekt te verhelpen, mag, mijns inziens, het gesticht te *Siegburg*, in onderscheidene opzigten, als een navolgenswaardig voorbeeld aangeprezen worden.

Geschreven te *Bonn*, Aug. 1841. M. H. DE GRAAFF.

TOGT NAAR HET HOOGSTE BEWOONDE PUNT VAN EUROPA EN NACHTVERBLIJF ALDAAR.

Ik noodig mijne lezers tot een uitstapje naar den *Faulhorn*. Deze bergtop is, gelijk men weet, het hoogste punt van den aardbodem, hetwelk, althans in *Europa*, bewoond wordt; en sedert het zulks wordt, bezit de *St. Bernard* voor de reizigers eene merkwaardigheid minder. Trouwens kan deze laatste ook, met betrekking tot de uitgestrektheid en bekoorlijkheid van het tooneel, hetwelk er zich voor de blikken ontrolt, met het eerste in geene vergelijking gebragt worden.

Wij bestijgen dan te *Bern* het postrijtuig, rijden 's morgens ten 6 ure af naar *Thun*, waar wij ontbijten, en doen ons over het heerlijke *Thuner*-meer naar *Neuhaus* brengen. Alvorens wij echter over het vlak van dit kristalheldere ijswater verder gevoerd worden, moet ik mijne togtgenooten opmerkzaam maken op twee bergen, die zich majestueus voor ons gezigt verheffen. De eene, welken wij spoedig weder uit het oog verliezen zullen, is de 8000 voet hooge *Stockhorn*. Hij vertoont met oogmisleidende juistheid het beeld van een' ontzaggelijken reuzenburg, daar de naar eenen toren gelijkende horen uit het midden eener horizontaal voortloopende bergmassa, die hare grijze, steile rotsruggen aan het meer toekeert, ten hemel rijst. De andere berg is de *Reus*. Deze regelmatige natuurpiramide, omstreeks 10,000 voet hoog, verheft zich uit eene liefelijke vallei. Wij zien zijn spits toeloopend hoofd, zelfs nog in het sneeuwgewest, met een' groenenden sluijer omhuld; iets, hetgeen des te meer opmerking verdient, daar men deze onderscheiding aan geenen anderen berg van gelijke hoogte bemerken zal, vermits gewoonlijk rotssteen of grijze kiezelaarde alle plantengroei verdringt. De ons voorbijsnellende oevers zijn zoo betooverend als afwisselend. De talrijke scheepjes en schuiten getuigen van het drukke verkeer tusschen dezelve, en verlevendigen den blaauwen waterspiegel, waarin de schitterende sneeuwgebergten zich, als 't ware, aan eenen tweeden hemel aansluiten.

Thans zijn wij te *Neuhaus*, eene soort van haven, aangekomen, en kunnen te *Untersee* of *Interlaken* het middagmaal houden, want de scherpe lucht heeft onzen eetlust

aangezet. Op laatstgemelde plaats bezoeken wij het gewezen klooster, en bewonderen aldaar een' geweldig grooten notenboom, welks hoogte en dikte, niet alleen in *Zwitserland*, maar misschien in geheel *Europa*, huns gelijke niet hebben. Daarna stijgen wij naar den heerlijken, ligt beklimbaren bouwval van het slot *Unspunnen*, van waar, daar het nagenoeg midden in het dal ligt, het oog de bekoorlijkheden van dit paradijs in derzelver volle pracht omvat. Deze, ik mag wel zeggen, volkplanting uit alle landen ligt, met hare vriendelijke huizen en tuinen, in eenen kring rondom ons, en wij zien, op de grasrijke beemden, jong en oud in vertrouwelijk verkeer met menschen en vee. De ruïne zelf is van binnen en buiten met een digt gewaad van klimop bekleed, een vrolijk, schoon beeld van eenen jeugdkrachtigen grijsaard. Weldra zullen de *Jonkvrouw*, de *Monnik* en nog andere der hooge sneeuwbergen, welker hoofden wij reeds over de ons nadere heuveltoppen zien uitkijken, in hunne gansche majesteit zich aan ons vertoonen. Doch laat ons naar *Lauterbrunnen* opbreken.

De weg daarheen loopt door een naauw dal. De *Lütschine* schiet als razend, door de ruwe en steile rotsen ter wederzijde, uit haar bed naar beneden, en vult het dal met een ontzettingwekkend gebruis, niet zonder den wandelaar menige sporen te toonen van de verwoestingen, welke zij in het voorjaar aanregt. Weldra echter zullen wij de *Staubbach* (*), even als eene witte doekstreep, door den wind heen en weder gedreven, zien wapperen, en naauwelijks gelooven kunnen, dat zij uit eene hoogte van nabij de 900 voeten nederstort. Reeds van hier ziet men, wit als melk, haren stroom, nog wegens den afstand zwijgend, naar beneden schieten, en slechts een ligte nevel verkondigt hem, terwijl hij door een' vrij grooten steenhoop heendringt, dien hij zich uit bijna volkomen aan elkander gelijke steentjes opbouwt, en die door een' prachtvollen regenboog bewaakt wordt.

De *Blümlis-alp* (†) sluit het thans wijder wordende dal,

(*) Letterlijk *stofbeek*, zoo genaamd wegens het bijna als stof nederkomende water.

(†) *Blümli*, *Zwitsersche* uitgang, voor het *Duitsche Blümlein*, *bloempje*. Zoo *Mädeli* voor *Magdelein*, en bij eigennamen RUDELI, REGULI enz.

en in den achtergrond ziet men, hoe uit zijnen glinsterenden sneeuwschoot eene ontelbare menigte watervallen, als zilverdraden, over den zwarten rotswand afloopen.

Met het aanbreken van den volgenden morgen beklimmen wij den schoonsten *Alp* van het *Oberland*, den *Wengern-alp* namelijk. De weg loopt zeer steil van *Lauterbrunnen* bergop, en voert zelfs onder eenen waterval henen, die echter wegens zijnen wijden boog geen hinder doet. Op dit punt aangekomen, kunnen wij nog eenmaal geheel het dal overzien en deszelfs schoonheden ons oog laten voorbijglijden.

Achter ons hebben wij, geheel in onze nabijheid, de hoofdsieraden van het *Berner Oberland:* den *Blümlis-alp* met zijne uitgestrekte sneeuwvelden; de *Jonkvrouw* met hare heerlijk schitterende zilverhorens; den *Monnik* met zijne graauwe rotsenpij en tweeduizend voeten hooge sneeuwkap; den *Eicher* met zijne taaije rotsgronden, van welks top menigmaal ontzettende ijsklompen met donderend gekraak losbreken en in onafzienbare diepten nederstorten; somberen *Ahorn*, den hoogsten van allen, (16000 voeten) die zich in het oneindige blaauw des hemels verheft onder de gedaante van een' scherpen hoek, waarvan de noordzijde tot op den hoogsten top kale rotsen vertoont, terwijl de minder steile oostzijde sneeuw op zijnen rug draagt; den *Schreckhorn*, van dezelfde gedaante, maar nog spitser, en rondom door de sneeuw wit gekleurd; eindelijk den *Wetterhorn* met zijne duizend voeten hooge sneeuwpiramide, aan welker voet de schoonste ijsvelden zich in het dal uitbreiden. Door de nabijheid dier bergpracht wordt het vergezigt beperkt. De *Wengern-alp* vormt het middelpunt van dit Panorama. Hij is geheel naakt en toont slechts hier en daar eenig geboomte, doch wegens zijnen weelderigen grasgroei is hij uitnemend tot veeweide geschikt, en van alle kanten hooren wij de zachte toonen der welluidende klokjes, waarmede men hier de kudden siert. Van de veelsoortige *Alpen*-bloemen willen wij hier slechts eenige *Alp*-roosjes plukken, welker zacht rood ons oog bijzonder wèl doet en die hier in ontelbare menigte groeijen; eene aangename verpoozing, daar het sneeuwkleed der magtige aardreuzen rondom ons het gezigt doet schemeren. Vóór wij verder gaan, willen wij aan de bekoorlijke *Jonkvrouw* ons afscheid toeroepen, en daar zij met de taal des hemels meer gemeenzaam is dan met de zwakke toonen der aardkinderen, zoo doen wij het met ka-

nongedonder. Doch, welk een wonder! Lang laat zij ons op antwoord wachten, en toen het eindelijk komt, is het niet zij, die het geeft, maar haar kuische buurman, de *Monnik*.

Binnen weinige minuten zullen wij het heerlijke *Grûndelwald* in het vreedzame dal van denzelfden naam kunnen zien, maar bezwaarlijk onderscheiden, of wij eene weidende kudde of een door menschen bewoond dorp voor ons hebben. Op dezen afstand gelijkt het meer naar de eerste. De ongemeen groote ketelkom, welke het dal vormt, ligt in hare geheele pracht voor ons, en niet ongaarne rust men hier een poosje, om zijne oogen aan deze verhevene schoonheden der natuur te weiden.

Van *Grûndelwald* opwaarts stijgende, beklimmen wij de zoogenaamde ijszee. De weg daarheên is wel vermoeijend, maar ook moeite beloonend. De onafzienbare ijswoestijn (13 uren lang en 6 breed) schijnt een dood heelal der natuur. Men hoort geen geluid, dan alleen het bruisen der *Lûtzschine*, die, allen wederstand ten trots, haren loop onder de ijsmassa genomen heeft en eenen schuimenden waterval vormt, welken men beneden zich in de 50 vademen diepe ijskloof ziet storten. Het is een ijzingwekkend, maar zielverheffend genoegen, in deze vreeselijke ijshel neder te zien (*). Ontelbare barsten en wijdgapende spleten, die zich bij sterke hitte onder ver klinkende slagen vormen en het water hemelhoog doen opspuiten, doorkruisen dezelve. Zeer dikwijls, inzonderheid bij verandering des weders, storten van de naburige sneeuwbergen, den *Eicher*, de *Jonkvrouw*, den *Monnik*, den *Blûmlis-alp*, de *Fischerhornen* en nog eenige andere, onder vreeselijk geklater, zware ijsklompen neêr. Deze ijslavinen zijn echter, wegens derzelver afstand, den wandelaar niet gevaarlijk, maar vormen integendeel, door de groote hoogte, van welke zij nederkomen, voor zijn oog den schoonsten, als uit melk bestaanden waterval. Gewoonlijk toch breken zij de hoogste toppen af, en gedurende hunnen val, die menigmaal verscheidene duizend voeten bedraagt, verbrijzelen zij zich aan de uitstekende rotskanten, waardoor het heerlijke schouwspel te weeg gebragt wordt.

Noordwaarts van den door ons vermelden waterval komen

(*) Weinige jaren geleden vond er een onderwijzer uit *Geneve* door onvoorzigtigheid zijnen dood.

wij aan het *Warme Vlak*. Nogtans ziet men hier slechts de kale rots, van welke de *Lützschine* eenen aanmerkelijken watertoevoer erlangt. Thans komen wij aan het *Eiland*, eene midden in de ijszee zich verheffende weideplaats. De hier grazende schapen verheugen zich blijkbaar, als zij weder eenmaal menschen zien mogen. Gaarne zouden zij ons te gemoet snellen, maar het *Eiland* en zij met hetzelve zijn omrasterd. Den geheelen zomer blijven zij op deze *oasis*, en maken de grappigste bokkesprongen, wanneer zij, misschien na langen tijd, eens weder een mensch te zien krijgen. Alsdan heffen zij gezamenlijk eenen vreugdekreet aan, die, hoe onharmonisch ook, evenwel inderdaad iets aandoenlijks heeft. — Nu begeven wij ons, op de onveilige baan, weder naar *Gründelwald* terug, en doen door den vooruitgezonden gids de ijstrappen herstellen, welke het water; dat sedert ons opklimmen over dezelve neêrgeloopen is, onbegaanbaar gemaakt heeft: want de oppervlakte wordt door de kracht der zonnestralen nat, en eerst door de nachtvorsten weder bruikbaar. Morgen bestijgen wij van hier het doel onzer reize, den *Faulhorn*.

Vroeg 's morgens ten 6 ure verschijnt de gids, en zegt op zijne bescheiden wijs, dat, zoo wij niet al te lang en te dikwijls uitrusten, wij het doel binnen twaalf uren kunnen bereikt hebben. Dien ten gevolge neemt ieder zijnen *Alpenstaf* in de hand, en wij beklimmen in de eerste plaats den grooten *Scheideck*, een' heerlijken *Alp*, welke tegenover den vroeger vermelden *Wengern-alp* ligt. De weg is bijna overal steil, en met bewondering ziet men, hoe de van boven komende *Sennen*, zonder het gevaar te achten, met hunne melkvaten op den rug, langs denzelven voortsnellen, om het dal van boter, melk, kaas enz. te vporzien. Zijn wij iets verder gevorderd, dan krijgen wij hier ook gelegenheid, om de beroemde *Zwitsersche* kaas te zien maken, hetwelk bij eene slechts min of meer talrijke kudde om den anderen dag gebeurt. De *Sennen*-hutten, die op vier palen, twee ellen boven den grond verheven, staan, zijn tot het bewaren der kazen bestemd, en daarom zoo hoog gebouwd, wijl daardoor de togt van boven en beneden gelijkmatig sterk wordt, en ook de kruipende insekten verhinderd worden deze lekkernij te naderen.

Gedurig wordt nu de weg meer en meer afwisselend; dan eens steil, dan weder effen, voert hij door lange rotspaden

en overheerlijke weideplaatsen; hooger ontmoeten wij sneeuwvelden en ons hinderende struikheggen van *Alp*-roosjes. Deze laatste zijn het eenigste heestergewas, hetwelk men hier ontmoet, want de boomen hebben wij reeds lang als kniehout in het dal achtergelaten. Thans rijzen wij allengskens als uit de aardsche gewesten opwaarts, en eene andere, schoonere wereld schijnt zich voor ons te ontsluijeren. Eene heldergroene zee van golvend gras, gelijk de weelderigste heuvels, die op hunnen vetten grond slechts immer vormen kunnen, verbindt zich met den helderblaauwen hemel en verkwikt het door de sneeuw verblinde oog. Een onuitsprekelijk gevoel van welbevinden maakt zich van ons meester, en het is alsof wij alle aardsche zorgen in de wolkenstreek hebben achtergelaten. De zon zendt slechts zachte en liefelijk koesterende stralen op ons neder, en laauwe windjes omdartelen ons met hunne kruidgeurige wieken. Men gevoelt steeds meer en meer de nabijheid des hemels en verwondert zich tevens over die der aarde.

Hoezeer het schijnt alsof wij van alle levende wezens geheel verlaten waren, blijkt ons daarvan weldra het tegendeel, want van heinde en ver komen loeijende en blatende kudden rundvee en schapen op ons aan, om het gewone door hen verwachte geschenk te ontvangen. Onze gids heeft hiervoor gezorgd en reikt aan elk dier een weinig zout toe. Kluchtig is het te zien, met welk eene gretigheid zij de hand van den gever lekken; zij schijnen als dronken van verrukking, en verzellen ons een' geruimen tijd. Zoodra zij echter de behoefte gevoelen om van hare melk ontledigd te worden, keeren zij om, en, aan de *Sennen*-hut gekomen, wedijveren zij om den voorrang in het afleveren der melk, en begeven zich daarna, onder beschutting van het mosdak, ter ruste.

De zon begint ons nu allengskens hare stralen te onttrekken, en de ons omringende aardkolossen schijnen in krachtiger omtrekken zich op den donkerblaauwen hemel af te teekenen. De gemsen zetten hunne schildwachten uit, doch verraden zich door het afrollen der steenen. De gids, met dit teeken bekend, maakt er ons opmerkzaam op. Daar staan zij, bijna zwevend, op de steile rotsruggen — ook zij bemerken ons — met wantrouwen slaan zij een oogenblik lang de vreemde verschijning gade — de wacht

geeft, door een schel geluid, van het naderende gevaar kennis en — weg zijn zij.

Nog slechts weinige schreden, en wij zijn op den top van den *Faulhorn*. Hier aangekomen, vinden wij eene warme kamer, waar ons, bijna zoodra wij er den voet in zetten, eene onwederstaanbare matheid overvalt; van welke omstandigheid de oorzaak wel meer in de zoo ijle lucht en de plotselijke verandering der temperatuur te vinden is, dan in de vermoeijenis, waarvan men zelfs luttel gewaar wordt. Uit dezen hoofde staat er in het vertrek een bed, hetwelk men, zoo het niet reeds door vroeger aangekomenen *geheel* is ingenomen, zonder pligtplegingen ook met onbekenden deelt. Bij deze gelegenheid waren wij getuigen van een kluchtig voorval, hetwelk door die gewoonte tusschen eenen in het bed liggenden jongen *Engelschman* en eenen juist aangekomen' *Franschman* van gelijke jaren plaats greep. De jonge Lord namelijk, om te gemakkelijker te kunnen slapen, weigerde den ander' zijn aandeel in het bed. Nu zijn er bedden en slaapvertrekken genoeg in huis, maar slechts ééne kamer waar gestookt wordt en waar men zich dus op deze hoogte het behagelijkst bevindt. Hoe dronken van slaap ook, had de Lord weldra bemerkt, dat hij met eenen nationalen vijand te doen had, en verweet nu aan dezen, in een schrikkelijk barbaarsch, maar hem rad genoeg van de tong stroomend *Fransch*, de *impolitesse* van zijn begeeren. De booswordende *Franschman* wierp nu den *incivilisé*, zoo hij zeide schertsenderwijs, het bed uit. De *Engelschman*, tot volkomen bewustzijn en tevens tot besef van billijkheid teruggekomen, zeide: *Yes*, *Sir*, *you are in the right*, (*) lachte, en bestelde een kop thee.

De jonge *Franschman* slaapt nog altijd door. Vóór zonsondergang wekt men hem, en alles stroomt nu naar den eigenlijken top des bergs, want het huis ligt, om beter beschut te zijn, eenige schreden zijwaarts. Reeds staat de zon aan den rand der kim en gelijkt naar een' gloeijenden brandkogel. Steeds rooder en rooder kleuren zich de sneeuwbergen; gedurig digter wordt de nevelsluijer in de dalen. Eindelijk verdwijnt de zonneschijf geheel, en nog slechts de hoogste bergtoppen vertoonen hunne door haar vergulde tinnen. Thans kust ook dezen de laatste lichtstraal, en zij

(*) »Ja, Mijnheer, het regt is aan uwe zijde."

hullen zich in hun nachtgewaad. De *Alp*-horen der veehoeders zwijgt, en eenige kanonslagen van den top des bergs wekken eene donderende echo, welker nagalm zich in den dalnevel schijnt te verliezen en ons tot het naar huis keeren vermaant.

In deze behagelijke woning gaat het nu vrolijk toe. Naauwelijks is de zon onder, of ieder haakt reeds weder ongeduldig naar haar opgaan. Den *Engelschman* schijnt inmiddels niets belangrijker, dan tien duizend voeten hoog boven het oppervlak der aarde te kunnen slapen en op *Europa's* hoogstbewoonde punt thee te drinken. *Yes*, riep hij, in tamelijke geestdrift, *I say, Sir, Switserland is a very fine country.* (*) *Monsieur le Français* vraagt reeds lang, welke wijnsoorten er te krijgen zijn. Hij is buiten zichzelven van geluk, en was juist op het punt, om eenen stier te embrasseren, toen de gids hem deed opmerken, dat het dier horens had. Zijne grootste spijt is, dat niet alle aanwezigen zijne taal verstaan. Hij helpt zich echter, met *Duitsch*, *Zwitsersch*, *Fransch*, *Engelsch* en alle talen, van welke hij maar een woord verstaat, door elkander te spreken. Al de aanwezigen schijnen slechts een eenig gezin te vormen, en de avond verstrijkt onder de aangenaamste gesprekken. Nog in de schemering komen twee *Engelsche* dames met hare gidsen op ezels aangetogen. Zij vallen bijna in zwijm wegens het vreeselijk geraas en den digten tabaksrook, en willen liever in een koud slaapvertrek of in het kamertje der gidsen hare thee gebruiken, dan te midden van dit zamenraapsel aller natiën, *who sing, even on sunday, rundelays upon the altar of nature*, en aan welker wirwar *an Englishman is not ashamed* deel te nemen. (†) Evenwel noch het gidsenkamertje noch eenig der slaapvertrekken veroorlooft haar, den verkwikkenden drank naar wensch en met het vereischte gemak te genieten: in de laatsten is het te grimmig koud, en in het eerste kan geene Lady welvoegelijkerwijs vertoeven. Onzer dames blijft dus niets anders over, dan *faire bonne*

(*) »Ja, Mijnheer, ik zeg, *Zwitserland* is een zeer schoon land."

(†) »Die zelfs op zondag drinkliedjes zingen op het altaar der natuur, en aan welker wirwar een *Engelschman* zich niet schaamt deel te nemen."

mine à mauvais jeu; (*) dien ten gevolge worden zij in de familie opgenomen, en vinden dit ten laatste zelve allerliefst. Weldra slaat het middernacht. Om met vernieuwde krachten op te staan, begeeft men zich naar bed. Die niet gewoon is zacht en rustig te slapen, doet het zeker hier.

Vóór zonsopgang komen de gidsen en slaan alarm op alle deuren. Alles rijst in de meestmogelijke haast ten bedde uit. Die geen mantel heeft, slaat eene deken om de schouders. Men drinkt eenige kopjes koffij of thee, en bestijgt nu de hoogte, om in de verkwikkende morgenlucht het verheven schouwspel te verbeiden, hetwelk de natuur ons voorbereidt. Een ijverige redetwist begint over het juiste punt, waar de zon zal opgaan, want de onderscheidene witte strepen des gezigteinders worden door vele hoog opstekende bergtoppen afgebroken en misleiden des te ligter den waarnemer. Thans ontbranden allengskens de toppen der sneeuwbergen, en derzelver gedurig hooger gloeijende purperkleur verkondigt de op handen zijnde verschijning van het goudstralende hemellicht. Daar rijst het! Een bliksemglans schiet door de onafmetelijke ruimte, en elke mond verstomt. Steeds hooger en hooger rolt de schitterende vuurkogel opwaarts, en schijnt op de toppen der nog omfloersde bergpiramide uit te rusten. De stralengloed verspreidt zich steeds sneller over valleijen en meren. Na de eerste huldiging, den jongen dag toegebragt, verkeeren de purpermantels der *gletschers* in een glinsterend zwanenkleed, en Gods heerlijke wereld vertoont zich weder in jeugd en in majesteit! Van den hoogen *Sendis* en de *Tyroler Alpen* af tot den *Montblanc*, den *St. Bernard*, den *Mont Rosa* enz., ligt de onuitsprekelijk schoone keten der *Alpen* met derzelver ontelbare *gletschers* voor ons tarend oog ontrold!

De hooge *Sendis* beheerscht geheel het landschap, van *Tyrol* af tot aan het *Zuricher*-meer; de *Rigi* gelijkt, van hier gezien, naar een' hooiklamp, die rondom door het meer der *Vierwoudsteden* en door dat van *Zug* omgeven schijnt; desgelijks de *Pilatus*- (†) en de *Rosberg* met deszelfs geweldige aardvallen. Aan de *Zuricher* sneeuwbergen

(*) »Van den nood eene deugd te maken."

(†) Bij verbastering dus genaamd; eigenlijk heet hij de *Mons pileatus* of Hoedberg, naar de wolkenkap, dien hij van tijd tot tijd op het hoofd draagt.

verbinden zich de *Rosenlauig-gletscher*, de *Ahorn*, de *Schwartswald-gletscher* en nog andere, die op hunne beurt in verband staan met den *Wetterhorn*, *Wellhorn*, *Mettlenberg*, *Fischerhornen*, *Finstern-Ahorn*, *Schreckhorn*, *Jonkvrouw*, *Monnik*, *Eicher*, *Blümlis-alp*, en met nog vele der aanmerkelijkste sneeuwbergen, die uit hoofde van derzelver grootte ons zeer nabij schijnen te zijn. Verder zuidwaarts volgt de *Grimsel*, de *Gantersteg*, *St. Bernard*, *St. Gothard*, *Mont Rosa*, *Montblanc*, en eindelijk de *Savooische* hooggebergten aan de grenslijn tusschen *Italië* en *Frankrijk*.

Wie zou wel in staat zijn, een beeld te ontwerpen van datgene, wat het oog naauwelijks vermag te omvatten, en wiens verbeeldingskracht is zoo rijk en verheven, dat zij een dergelijk kan scheppen en vasthouden? Het zwoegende, stoffelijke menschenleven is aan onze blikken onttoogen; wij zien noch menschen, noch, onder den drukkenden dampkring der lagere wereld, de werken hunner handen. Hier zijn wij in eene andere wereld, die ons grooter, verhevener en schooner voorkomt en al onze verwachtingen en begrippen overtreft. Hoe verkwikkend en versterkend is niet de zuivere berglucht, en welk een voedsel zuigt het hart hier niet in door de oogen!

Het veelkleurige prachtgewaad der natuur is wijd en breed voor ons uitgespreid, en velden, bergen, kloven, en de heerlijkste meren, waaruit de majestueuze aardreuzen schijnen op te duiken, voltooijen het koloriet van het bonte aardtapijt.

Niet zelden verwekt het aanstaren dezer zich in den blaauwen aether verliezende gebergten eene bange beklemming, want hunne gevaar dreigende ijsvormingen doen, voor die beneden in het dal zijn, vrees ontstaan; maar hier zijn zij des te bekoorlijker, en in derzelver glans bekruipt ons een gevoel van veiligheid en van onbeschrijfelijke gelukzaligheid.

Ik ben op bijna al de toegankelijke bergen van *Zwitserland* geweest; maar met de getuigenis van de meeste reizigers, die aan den *Faulhorn* den voorrang toekennen, moet ik instemmen. Op den *Faulhorn* volgt in dit opzigt onmiddellijk de *Rigi*, en het uitzigt van denzelven is misschien liefelijker, wijl hetzelve naar den zuidkant eene breedere vlakte vertoont en de afdaling van *Zwitserland* naar den kant van *Duitschland* duidelijker laat waarnemen; maar de

Faulhorn biedt grooteren omvang, een meer romantisch, meer hartverheffend gezigt, en heeft een meer mannelijk karakter.

Thans zeggen wij den geliefden berg vaarwel, om den heerlijken waterval, die den naam van *Giessbach* draagt, in oogenschouw te nemen. De weg derwaarts voert ons, langs de tegenovergestelde zijde van die, aan welke wij opgeklommen zijn, bergafwaarts, en wij kunnen nu de ondermijnde scherphoekigheid des bergs volkomen overzien. Hij hangt naar den zuidkant, bij eene hoogte van 200 vademen, tien voet over, en leunt hier op de eerste afplatting, van waar men gemakkelijk, hoewel dan ook somwijlen eenigzins steil, den *Giessbach* daar ter plaatse bereikt, waar hij zich in het meer van *Brientz* stort.

Van uit het huis des schoolmeesters, hetwelk, digt aan de uitstrooming des watervals in het meer, op een' heuvel gelegen is, overziet men het betooverende spel der natuur, dat zich, in veertien vallen, van eene hoogte van 600 voeten, door de schoonste loof- en naaldbosschen naar beneden slingert, in deszelfs volle pracht. Daar de stroom, bij de vele rotsen, van welke hij overspringt, ook van eene afstort, onder welke men veilig vertoeven kan, terwijl men het water met vreeselijk gedruisch over zijn hoofd ziet nederwaarts schieten, zoo levert het een tooverachtig gezigt, wanneer men des avonds in de grot, welke zich aldaar gevormd heeft, vuur ontsteekt.

Thans zetten wij ons in een schuitje, en bezoeken nog den *Reichenbach*. Deze waterval, dien men van hier in weinige uren bereiken kan, en die, wegens zijnen breeden val en den schilderachtigen vorm der hem omringende rotsen, eene bijzondere bekoorlijkheid heeft, is een der drie schoonste van het *Berner Oberland*. Ook hij bezit het opmerkelijke zijner broederen; te weten, dat men onder deszelfs neêrvallend water een beschermend dak tegen de brandende zonnestralen vindt; iets, dat vooral hier ter plaatse zeer verkwikkend is.

Wij hebben nu het merkwaardigste van het *Berner Oberland* gezien, en laten ons nog op het liefelijk-romantische meer van *Brientz*, langs den *Ringelberg* voorbijroeijen; een eiland, welks hoogste heuvel de oudste kerk van het kanton op den rug draagt. Wij stappen te *Interlaken* aan wal. Van hier wandelen wij door het bekoorlijke dal naar *Neu-*

haus, van waar wij ons aan boord der stoomboot naar *Thun*, en van daar, op de *Aar*, tusschen derzelver weelderige, meestal verrassend schoone oevers, naar *Bern* laten terugvoeren.

Thans kunnen wij zeggen, al het schoon, wat *Zwitserland* aanbiedt, gezien te hebben; want, hoezeer hetzelve nog duizend merkwaardigheden bevat, zijn deze slechts herhalingen van hetgeen wij hier bewonderd hebben. Uit het oogpunt van het uitzigt en van den weg daarheen (dien men, van *Bern* vertrekkende, nog korter nemen kan) bezit *Zwitserland* slechts een' eenigen *Faulhorn*.

VINCENZ, GEZEGD: DE OVERWINNARES. DOE WEL, ZIE NIET OM.

»*Veel meer mooijs vind men nog hier opgeteekend. Wij bemerken: dat wij deze boeken, niet in hun geheel vertalen, maar spoorslag geven tot vertalen aan die pa.... wij zeggen: aan die menschen, die met hunnen geest langzamer voortkomen als paarden en wel langzamer als de dampkracht.*''

Het bovengenoemde Boek, bl. 73.

Onder den titel VINCENZ *gezegd: de Overwinnares*, verwachte de geëerde lezer niet een of ander behagelijk verhaal, romantisch tafereel, of eene hartroerende en zieltreffende geschiedenis. Wie, slechts op den titel afgaande, zoodanig iets te gemoet zag, zou zich zeer teleurgesteld vinden; maar wie iets buitengewoons vooronderstelt, zal zich niet bedrogen zien.

VINCENZ *gezegd: de Overwinnares*, is een boek, gedrukt te *Hanau*, voor rekening van den verzamelaar, ter boekdrukkerij van het Weeshuis, in 1840. Wij herhalen: in het jaar *eenduizend achthonderd veertig*.

Hoe is dit boek in ons land gekomen? Ingevoerd? Ingesluikt? Waarom moest het te *Hanau* gedrukt worden? Wij weten het niet. Het is ons toegezonden.

Maar wie is dan de verzamelaar? Ook hier moeten wij het antwoord vooreerst schuldig blijven.

Wij zullen trachten hem uit zijn boek, als den leeuw uit den klaauw, te doen kennen, voor zoo verre dit mogelijk is.

Men ontmoet nu en dan menschen, die iets *karrikatuur-achtigs* hebben; waarom niet ook boeken? van platen is dit bekend; deze worden opzettelijk tot zulk een doel bestemd, hetwelk met boeken en menschen niet het geval is. Wie toch zal zich gaarne tot eene karrikatuur stellen, en wie zal eene vrucht zijner hersenen opzettelijk als eene karrikatuur, een wangedrogt of monster het licht doen zien? Wij zien nogtans van tijd tot tijd in de Natuur monsters of wanschapenheden ter wereld komen, en wel volgens vaste wetten, gelijk de Natuurkundigen beweren. Wat dus in de natuurlijke wereld somwijlen schijnt te moeten gebeuren, is ook in de zedelijke wereld geene onmogelijkheid. De Schrijver dezer mededeeling bezit reeds in zijne verzameling eenige dergelijke voorwerpen, welke door dit boek eene belangrijke aanwinst verkregen heeft. Hij kan niet voorbij, den titel van eenigen op te geven, om liefhebbers van dergelijke voorwerpen tot een bezoek van zijne verzameling uit te lokken. Onder deze dan munten uit:

Eenige nuttige Wetenschappen van wijlen IZAAC HOEK, *Predikant te Pijnacker. Te Rotterdam, bij* HENDRIKSEN.

Lettre de Mr. FREDERIC KRAUSS *sur le Magnetisme. Paris, impr. d'* HERHAN *et* BIMONT.

Medicina Gentilis, hoc est Nosos etc. vel Morbi sub directione insolita. Groning. 1832.

AELBERT DERKSCHEN: *het duizendjarig Rijk*, met geen minder doel geschreven, dan om *voor Hunne Hoogmogende Heeren Leden van de tweede Kamer der Staten Generaal van het Koningrijk der Nederlanden te komen preken, ten einde Hunne Hoogmogenden, allen, te bekeeren.*

Onder alle zonderlinge voortbrengsels der drukpers en kromme sprongen van den menschelijken geest is VINCENZ *gezegd: de Overwinnares*, wel een der zonderlingste. Terwijl men bij vele anderen met deernis de sporen van een' zwartgalligen of gekrenkten geest ontwaart, vertoont VINCENZ zich steeds van zulk eene kluchtige zijde, dat men, als voor de *vier kroonen*, ondanks zichzelven, om den Paljas moet lagchen, al bedroeft men zich ook, dat iemand zich tot een' Paljas leenen kan.

Maar het wordt tijd den lezer met VINCENZ *gezegd: de Overwinnares*, bekend te maken.

Maar zeg ons toch vooraf: met wien hebben wij te doen — met eenen *man* (VINCENZ) of met eene *vrouw* (*de Overwinnares?*) — Vraagzieke lezer! Het boek prijkt wel met vier allerliefste plaatjes, (waaronder een portret) waarop allerlei, te veel om in eens te verhalen, te zien valt; maar het portret van den *Auteur* — (door dit woord te gebruiken, behoeft het geslacht niet dadelijk bewezen te worden) *dit* missen wij.

Maar hoe ziet er het boek dan uit? — Daar zullen wij u niet langer onkundig van laten.

XLVII + 348 + 20 bladzijden worden door een rooskleurigen omslag zaamverbonden, op wiens eerste blad te lezen staat: *doe wel, zie niet om;* terwijl het vierde met een zedig lauwerkransje prijkt. Op de keerzijde van het eerste blad kunt gij lezen: *beter ten halve gekeerd, als geheel gedwaald.* Dit motto ware wel zoo goed geplaatst op het titelblad, waar men uit *eerste Deel* ontwaart, dat er nog andere moeten volgen. Op de derde bl. van den omslag vindt men eenige regels uit SOUTHEY, beginnende met: *Most blessed water!* En nu (om de woorden van den schrijver en verzamelaar te gebruiken, hetwelk wij meermalen zullen doen): *suster* ANNA! *suster* ANNA! *ziet gij niets komen?* (bl. XV). Geduld wat, geëerde lezer! Wij zijn nog niet tot het *voorwoord* gekomen. Er gaan nog vijf motto's vooraf, ontleend aan POPE, FENELON, SHAKSPEARE, HEINROTH en Mr. S. IZ. WISELIUS. Op een ander titelblad neemt VINCENZ ook eene andere gedaante aan, en verschijnt hij *als de Ster in het Oosten.*

Het boek is opgedragen aan het vrouwelijk geslacht door den verzamelaar: *Tot vermeerdering of ter verkrijging van veronachtzaamd huisselijk en algemeen geluk!* En ziedaar ons aan het *voorwoord.* Het is gerigt tot GIJSBRECHT's *Neven,* KENAU's *Nichten en verdere opmerkzame Lezers en Lezeressen.* Het is als een vervolg te beschouwen der *vriendelijke Toespraak des Leeuws* aan de voornoemde Neven, Nichten enz. enz. enz. De leeuw houdt deze toespraak staande, in den eenen poot het zwaard, in den anderen den bundel pijlen en met de tong uit den bek. Vlak voor hem staat een *fashionable* met een *riche propriëtaire* naast een boer, en vrouwen uit alle onze provinciën, naar de kleederdragt te oordeelen, staan aandachtig naar den leeuw, die in dichtmaat spreekt, (dit is ook geen alledaagsch verschijnsel) te

luisteren. Op den achtergrond ziet men een' put met een' hangenden emmer daarin, door twee Engeltjes gekroond. *Zuster* ANNA! *zuster* ANNA! *ziet gij niets komen?*

Maar zijt gij nu niet nieuwsgierig, lezer, te weten, waarover dit boek zal handelen? Dit vooronderstelt ook de schrijver. *Al zijt gij ook niet van Enkhuizen geboortig, of al ware uw naam ook niet* AGATHA! De schrijver verstaat de kunst, zijne geestigheid al spoedig aan den man te brengen.

Om der *zwakke Lezeressen* wille zal hij zijn *voorwoord* onderteekenen, en wij willen u, geëerde lezeressen, ook niet langer van deze onderteekening onkundig laten. De verzamelaar onderteekent zich, bl. XLVII, COSMOPOLITE! (*) Wat dit zal heeten, kunt gij echter reeds op bl. XI lezen. Het beteekent WERELDBURGER, en wil zeggen, *dat wij*, wel te verstaan de verzamelaar, *overal en nergens te huis zijn even als de slakken*, en wat er meer volgt tot bl. XIII. Het woordeken *wij* moet te kennen geven, dat alle wereldburgers, het zij één of gezamenlijk, *maar één doel hebben, namelijk het goede*. En wat werd nu de aanleiding tot dit geschrift? Nota bene, hetgeen nu slechts tot aanhangsel geworden is: de beoordeeling van het werkje van HEINRICH ZSCHOKKE, *genaamd de Brandewijnpest, door de Vaderlandsche Letteroefening, in Januarij* 1839! — Maar, terwijl de *Cosmopolite* slechts een hoogstbelangrijk en zeer kort zamentreksel uit ZSCHOKKE, maar vier zijdjes groot, wilde leveren, geraakte hij in het bezit van al meer en meer *frisch-water-boeken*. Nu weet een ieder, dat water doet zwellen en uitzetten; en terwijl onze *Cosmopolite* van den brandewijn werd afgedreven, doordien hij zich steeds meer en meer in het water verdiepte, (gelukkig dat hij niet vers.... is!) zijn de vier zijdjes tot meer dan vierhonderd bladzijden uitgedijd. »En nu zullen onze Lezers wel al be-

(*) Daar de *Cosmopolite* zich niet genoemd heeft, kunnen wij slechts gissen. Het komt ons echter niet geheel onwaarschijnlijk voor, dat hij een en dezelfde is met den Heer J. (JUT) uit *Hanau*, van wien de Heer O. G. HELDRING zegt, in zijn voorberigt tot het *Iets over de genees- en heelkracht van het koude water*. 1839. *Nijmegen*, bij THIEME: »Het vorige jaar bezocht mij de Heer J., en bragt mij, onder eene menigte Duitsche Volksboeken, eene reeks van »koud-waterschriften mede."

»ginnen te bemerken, dat wij hen eigenlijk slechts met »frisch water te gemoet treden, over welke kleinigheid wij »intusschen moeten verzoeken, hun oordeel een weinigje op »te schorten.'' Het is dus een waterboek, dat voor ons ligt, geëerde lezer, en ook gij u kunt aanschaffen; en nu zult gij ook komen te weten, hoe het aan den naam van VINCENZ gekomen is. De waterman, die te *Gräfenberg* (*) boven aan de tafel zit, en als een kokeler met eene voorbeeldelooze vaardigheid het eene glas na het andere ledigt, PRIESSNITZ, heeft tot doopnaam VINCENZ — hij is dus als de Peter of Peetoom van dit boek te beschouwen. — Maar VINCENZ, *de Overwinnares?* — »Het frissche water komt de »hoogste rang toe in de schepping; de Natuur, onze over- »winnares door de terugkeer tot haar en door het frissche »water, is vrouwelijk in het Latijn, en Nicht KENAU be- »streedt ook de Spaansche peper; derhalve wordt een wa- »ter- ja een frischwaterboek aan het vrouwelijk geslacht »opgedragen.'' (Bl. XVIII.)

Op soortgelijken toon gaat het alles door elkander door zeven-en-veertig bladzijden heen. Minder om ons niet te vermoeijen, dan wel om niet te veel van het geduld der lezers te vergen, zullen wij den *Cosmopolite* hier niet verder volgen. Nog slechts deze mededeeling, waaruit men hem proeven kan. Hij doet zich voor, alsof hij met de meeste Hollandsche artsen in aanraking is geweest, die hij zegt als opregte gemoedelijke menschen te hebben leeren kennen, onder anderen ook den Heer *Burggraaf te Ede, met hoe een talrijk kroost hij zich ook gezegend vindt.* Van den Heer VOS, te *Breukelen*, zegt hij vernomen te hebben, »dat zijn Ed. ook reeds een' grooten stap deed op het pad »naar de Bron des Heils;'' en verder: »Wij hopen en »vertrouwen, dat Z. E. op dat pad zal voortgaan, en dat »weldra de giet- en stortbaden door een gat in den zolder »den pottenwinkel geheel zal uitspoelen en de bloedzuigers »zal doen zwemmen. Of dat Z. E. buurman, die eene rui- »mere behuizing heeft, tot het zegenbad zal medewerken, »dáár waar het kille berg- of het zeewater niet volstrekt »wordt vereischt,'' bl. XXXII. Wij houden het er voor, dat de *Cosmopolite* groote behoefte heeft aan het stort- of

(*) *Iets over de genees- en heelkracht van het koude water. Nijmegen*, 1839, bl. 28.

drupbad op den schedel. Maar genoeg. Wij moeten nu nog iets zeggen omtrent den eigenlijken inhoud van dit curieuze boek; hetgeen wij tot dusverre medegedeeld hebben, heeft alleen betrekking tot het zoogenoemde voorwerk.

Alvorens daartoe te geraken, ontmoet men al wederom een motto, ontleend aan het *Journal de la Haye*, 1838; en nu begint de *Cosmopolite* met *vrij vertaalde uittreksels en bemerkingen uit de Geschiedenis der Watergeneeskunde van* MOZES *tot op onzen tijd, ten bewijze dat het frissche water een »All-" Geneesmiddel is, door Prof.* OERTEL *in Ansbach.*

Het ontbreekt hier niet aan aardigheden, zoowel in rijm als onrijm, die gedeeltelijk van Prof. OERTEL afkomstig zijn; gedeeltelijk een uitvloeisel schijnen te wezen van den geestigen *Cosmopolite.*

Van Prof. OERTEL verhaalt hij onder anderen, dat zijn Hooggel. een werk schreef *en ook nog een ander werk, 't welk den fluweelen titel voerde: Medicinale bokken van Doctoren, welke zich voor onfeilbare Heeren over leven en dood houden, in de Cholera ter aarde geveld,* (bl. 2.)

Van Dr. JOHANN SIGMUND HAHN, Doctor te *Schweidnitz*, geb. 1696, gest. 1773, leest men, dat hij genaamd werd de *Water-generalissimus*, en dat hij de eerste was, die het *ten alle tijden* en *in alle ziekten, in allen ouderdom, bij ieder geslacht en gemoedsgesteldheid*, het geheele jaar door aanwendde! Het is waarschijnlijk om deze redenen, dat de *Cosmopolite*, tegenover bl. 128, het afbeeldsel van dezen *Water-generalissimus* ons aanbiedt. Maar eere, wien eere toekomt, reeds CHERMIS deed, (zoo als men bij PLINIUS kan lezen, L. 29. C. 1) wat hier aan den Watervoogd wordt toegeschreven.

Onder de geestigheden, welke wij in proza den *Cosmopolite* verschuldigd zijn, behoort eene moeder met hare drie dochters, welke in de droevige noodzakelijkheid schijnen geweest te zijn, volgens den schrijver, zich de eene kies na de andere te laten trekken: *hadden zij hare hoofden des morgens en des avonds frisch gewasschen, of nat koude omslagen gelegd, die waarlijk lieve meisjes, misschien ook nog wel de moeder, hadden hare tanden en haren tot een lokkebroodje kunnen aanwenden!*

Moet men den *Cosmopolite* geen gelijk geven, wanneer hij bl. 73 zegt: »veel meer mooi's vind men nog hier opgetee-

»kend," en dan (om ook het dichterlijk talent van den *Cosmopolite* te doen kennen) verzen leest als deze:

HAHN (*de Water-generalissimus.*)

HAHN kraaide, wakker! maar ja wel,
De Mensch niet altijd even snel,
Voor stoom en voor koud water bang,
Laveert nog honderd jaren lang.

PRIESNITZ, die vindingrijke vriend,
Roept nu: »wie wil van frisch gediend?
't Is tijd te weeren 't kwik en 't vuur, (*)
Te huldigen alleen Natuur!"

De Mensch herneemt: »wat 's dat nu weer,
Is 't dan zoo snood dat ik laveer,
Of als kapel { bij droogte leef,
langs bloemen zweef?
In 't kort: geen hunner is mijn neef."

En dat het niet bij eene enkele dichterlijke opwelling blijft, kan mede blijken op bl. 92, waar de schrijver eene mededeeling uit den *Triomf der Geneeskunst met koud water, of: roep-stem aan alle menschen enz.*, (katten en honden onder dit *enz.* begrepen) waarschijnlijk door C. ZOCZEK, aldus besluit:

ZOCZEK! zal ons' huisboek zijn,
Of ook, als wij aan de lijn
Varen op de *Vecht* of *Rijn*,
Ter lectuur, ten baken zijn.

Maar, terwijl wij den geachten lezer, ondanks onszelven, zoo veel water-onzin voorzetten, is het, of iemand ons toeroept:

(*) »Het kwikzilver en de ontsteking," bl. 8. Het doet ons leed, waarde *Cosmopolite*, u al wederom te moeten toeroepen, dat uw PRIESNITZ ook hier de oudste brieven niet heeft. Zekere Dr. BARRA, te *Lyon*, schreef reeds in 1676 een boeksken, *de l'Usage de la glace, de la neige et du froid*, en deed dit, blijkens de voorrede, om het misbruik van het *antimonium* en der aderlatingen tegen te gaan.

Jongens, laat de duiker neer,
Want de sloot is volgeloopen;
't Land behoeft geen water meer,
En het vee dient niet verzopen.

Genoeg zal uit het medegedeelde gebleken zijn, welk eene soort van boek men voor zich heeft. Het is eene soort van zamenraapsel van geschriften over het koude water. Onder deze zijn op verre na niet altijd de beste gekozen, en wat er nog goeds in zou zijn, wordt door de dwaasheid van den schrijver bedorven.

Om echter niet bloot verzamelaar te wezen, al loopen er ook *vrije bemerkingen* onder, zoo heeft het den schrijver goedgedacht, op bl. 314, de vruchten en resultaten zijner onderzoekingen mede te deelen, en wel onder het opschrift: *te zamentrekking voor lusteloose Lezers en Lezeressen*, welke uitgedijd zijn tot bl. 342. In deze zamentrekking is het, of de *Cosmopolite* allen mogelijken onzin, zoo van zichzelven als van anderen, samengetrokken, en de Neven van GIJSBRECHT tot het doelwit zijner zottigheden gesteld heeft. Wij willen slechts eenige der zotste aphorismen, gelijk de *Cosmopolite* ze noemt, uit hetgeen hij voor zijn eigen werk verklaart, aanhalen:

»De Watergeneeskunde vervult alle pligten der Ge»neeskunde."

»Het werktuigelijk gestel van den mensch (dus niet van de »vrouw zonder hoofd!) en van alle zuigdieren is berekend »om dikwijls benat (beregend) te worden met koud water."

»De geheele *Apotheke*, die de mensch behoeft, draagt hij »onder zijne huid; de sleutel daartoe is — het water."

»De wilden hebben hunnen medicijnmeester; hij heet VIN»CENZ PRIESSNITZ."

En wie is nu die VINCENZ, anders ook gezegd *de Ster uit het Oosten*, en *de Overwinnares?* »Hij is een geneeskun»dige *Genius* van de eerste grootte; vroeger was hij een »Boer op den *Gravenberg*, welke gelegen is in het zuide»lijke gedeelte van *Oostenrijks Silezië*; niet de eerste wa»ter-Doctor naar de tijdrekening, maar eene geschiedkundige »gestalte, een *Genius* van den eersten rang met een geluk»ster van den eersten glans boven zijn hoofd. Hij heeft het »geluk gehad ter regter tijd geboren te zijn in eenen tijd, »dat het natuurlijke zinvermogen, na eene lange sluimering,

»de oogen opent, de voelhoorntjes uitstrekt en alzoo twijfelt »aan de verschimmelde leerstellingen der, zoogenoemde, »oude wetenschappen." De *Cosmopolite* is dus ook tegen de *ontologie*. Maar de Ster in het Oosten is opgegaan. Het is welligt om deze reden, dat de *Cosmopolite* een zoo ongunstig oordeel over *Amsterdam* velt, waarvan hij zegt: »Het »is geworden óf niet — wil óf behoefte boven moerassen op »palen te wonen." (Is het niet of in eens al de Neven en Nichten van GIJSBRECHT in Bevers herschapen zijn?) »Van »boven die palen hebben zij toch een doel — *geld* te win»nen, en er schijnt toch over die palen eene straat te loo»pen, die der koe-kinderen, waar de Christenen in spijt »der Joodjes vragen: hoe staan de Ardoins, de coupon, de »mandaatjes, de papillotjes, de enveloptjes?" En daarenboven hebben die Belialskinderen »*tonnetjes aan* DUTERAGE »*gegund en hun koffijpotje met fl. 3 pr.* ℔ *betaald.* Neen! »het ging ADAM beter; die kende nog geen water met lood»deelen, geene koperdeelen, geen theewater, geen wijn »noch Ratafia." — Het zijn evenwel niet alleen de Neven en Nichten van GIJSBRECHT, die zoo van de Natuur afgeweken zijn; *de Rottjes* (*) maken het niet beter. De Koning en Prins FREDERIK HENDRIK schijnen daarentegen bij den *Cosmopolite* als watervrienden bekend te zijn, want hij roept uit: *Eere zij den koninklijken watervriend!*

Wij zijn den lezer nu nog de beschouwing van twee der vier reeds vermelde plaatjes schuldig. Als kunstvoortbrengsels staan zij met het boek gelijk. De *Gratiën* in het *Staubbad*, onder het *Tropfbad* en de *Douche* zijn alles behalve *gratieus* afgebeeld. Ook hier heeft de *Cosmopolite* zijn rijmtalent niet willen begraven, maar heeft elk der plaatjes met een onderschrift verheerlijkt. Van de *Gratiën* zegt hij:

»Drie Gratiën bewijzen,
»Hoe zij uit 't stof verrijzen."

De mannen die begoten, bedrupt of overstort worden, zeggen:

»Maar 't mannelijk geslacht,
»Is ook op lucht, bedacht."

Onder al den hier uitgestalden onzin is toch het doel, om

(*) Zoo noemt de *Cosmopolite* de ingezetenen van *Rotterdam*.

hiervan een woord te zeggen, duidelijk-onvoorwaardelijke aanprijzing van het water als een »All''-geneesmiddel. In beteren stijl, ofschoon ook eenigermate overdreven, was het *Iets over de genees- en heelkracht van het koude water*, belangeloos door eenen Apotheker geschreven, op welken stand de *Cosmopolite* desniettegenstaande niet minder verbolgen is dan op de Dokters. Terwijl hij een aantal namen van Geneeskundigen optelt, hebben wij dien van MEYLINK te vergeefs gezocht, die toch, door het koud water aan te prijzen, zijn beroep stellig niet bevoordeelde; en zulk eene belangeloosheid verdient, in onzen van egoïstische pogingen overvloeijenden tijd, niet onopgemerkt te blijven. Dr. S. heeft dus in den *Gids* wat al te erg met den kunstbroeder omgesprongen. Welligt is dit echter aan de toenemende liefhebberij voor de valkenjagt toe te schrijven, en wee dan den reiger, die door zulk een' valk geschoten wordt! Doch de toon was welligt den *Cosmopolite* niet overdreven genoeg; en zonder overdrijving vinden verkeerde dingen geenen krachtigen ingang: dit toont in onze dagen het *waterzuipen* en het gebruik van *Zout met Cognac!* en uit dit oogpunt herhalen wij: *les extrêmes se touchent.* — *Water* zal de *ontsteking* wegnemen zonder *aderlating! Zout* met *Cognac* wordt tot hetzelfde einde als *onfeilbaar* aangeprezen! Men voelt zich als gedrongen, hier de woorden van VONDEL te bezigen:

Wie kan dit onderlingh geschil
Beslechten, en haer beide eendraghtigh
Vereenigen?
Men kan geen rechtuitstrijdigheen
Vereenigen. Dat blijft een reghel,
Die vast gaet.

Er bestaat echter toch één middel, niet om te vereenigen, maar om het geschil te beslechten: de *waarheid* in te roepen. Maar, om aan de inspraak der waarheid gehoor te geven, wordt een niet verblind oog en een open oor vereischt, en daarenboven een onbevooroordeeld verstand, door deze voorgelicht. Waar vooringenomenheid en overdrijving de heerschappij hebben, daar schieten alle redelijke pogingen te kort, tot dat schade of schande de oogen openen. Tot zoo lang moeten de verstandigen geduld hebben.

LIEFDE ZOEKT LIST.

Verhaal.

De geëerde lezer vergeve het mij, dat ik het verhaal dezer ware gebeurtenis onder eenen zoo afgezaagden titel in de wereld zende. Of, om mij naar waarheid uit te drukken — niet om een gedeelte der schuld op een ander te endosseren — de lezer vergeve het aan de meisjes, die mij drongen en dwongen, dat ik haar de geschiedenis, *tant soit peu*, ook eens in letterdruk zou verhalen; maar dan mogt ik volstrekt geen ander opschrift nemen, dan: *liefde zoekt list.* Zij zelve (het zijn hare eigene woorden) kenden de liefde niet, en wisten daarom ook niets van hare listen en treken; maar het spreekwoord hadden zij meer gehoord, en mijne geloofwaardigheid in hare oogen verbande elken twijfel, of het geval ook eene dichterlijke fictie mogt zijn, uitgevonden om haar den schoonen voormiddag, achter een opgeschoven raam en eenige bloeijende *geraniums* en maandrozen gezeten, al koutende te korten. Hoe ik er in betrokken was, wisten zij even zoo min als het de lezer weten zal, want ik vertelde aan mijne vrolijke vriendinnen alles in den derden persoon, en veroorloofde mij dezelfde naamsveranderingen als nu ik op mijne kamer zit te schrijven, ten einde men het in de *Letteroefeningen*, de plaats daartoe door KEETJE bepaald, moge lezen.

Zoo dood gemakkelijk haalden zij mij niet over. Maar de listige dames wisten haar doel toch wel te bereiken. Des avonds verbeurden wij pand. Eene onoplettendheid in dat edele spel kostte mij de tijdelijke opoffering van mijn' cigarenkoker. En hoe zij nu gezien hadden, en of er bedrog onder schuilde — dat zij zoo; maar toen het vonnis werd afgelezen, dat de eigenaar van het ter inruiling gereed liggende pand beantwoorden zou aan eene spreuk, die door SOFIE zou worden opgeschreven — toen nam de laatste, bij gebrek aan ander papier, een stukje van den brief, dien morgen ontvangen, waarin haar vergund werd nog eenige dagen te blijven, liet zich een potlood geven, krulde de nette vingers half en half om het papiertje, dat stevigheidshalve op het deksel van een werkdoosje gelegd was, en schreef met de grootstmogelijke geheimzinnigheid een

paar woorden. Het geheimvolle papier werd toegevouwen en op de tafel gelegd, van waar de schrijfster, even als een goochelaar, die wil doen zien, dat hij niets aanraakt, zich zoo ver mogelijk verwijderde. Nu werd de cigarenkoker opgeheven, voor den mijnen herkend, en ik las overluid: »liefde — ondeugende meiden!" — »Dat staat er niet!" riep eene andere, en SOFIE knikte toestemmend. »— Zoekt list," zeide LOTJE zeer bedaard, het oog even toeknijpende, en de wang optrekkende, hetgeen hare zuster gewoon was het hijschen der seinvlag van kiespijn te noemen, en daaraan leed inderdaad het arme meisje in die dagen veel.

Zietdaar, lezer! de aanleiding tot het drukken van de volgende vertelling.

* * *

Snel zweefde de elegante stoomboot over de rivier. Forsch sloeg haar klepperend scheprad in het water, en de heldere lucht had geen wolkje, dan de streep van rook, die zich krullend uit de buis verhief en eene lange vlag van zwartgrijs verre over kajuit en paveljoen deed waaijen. Van tijd tot tijd klom de kapitein op eene der râderkassen, en schreeuwde zijn *langzaam* — *stop*, tusschen de halfgeopende vuist door, aan de machinisten beneden toe. Intusschen heeft zich een bootje met passagiers bij, nagenoeg onder de vervaarlijke raderen gewaagd. De vlugge schipper heeft scherp het oogenblik bespied, dat hij de riemen moest inhalen; hij grijpt het hem toegeworpen touw, slaat het om den ijzeren haak aan de voorplecht, en de kleine ruk, dien dit aan het sloepje geeft, doet het bedaard naast de prachtige boot blijven liggen. Reeds ontsnapt de stoom met gonzend geraas aan den engen kerker. Naauwlettend ziet de conducteur naar koffers, hoededoozen en dergelijken reistoestel; een gedeelte der passagiers op dek leunt over de kampanje, en zoo landen de menschen uit het bootje op de boot aan. Een burgerman met langen blaauwen jas en eene paraplui in een zakje neemt eene hunner plaatsen in, zet een pakje, in een' rooden zakdoek geknoopt, op de bank vóór zich, ziet op, en neemt den hoed af. Op hetzelfde oogenblik gaat het bevel: *zet aan!* naar beneden; het rad wentelt om, de stoombuis zwijgt, en de boot is weder in volle vaart.

Een paar menschen heeft bij het komen aan boord dadelijk rondgezien, om zich niet te vergissen. De man ziet aan het plaatje: *passagiers, die voor plaats nemen, mogen niet achter de raderkassen komen, of betalen de groote kajuitsvracht,* (tot mijne groote ergernis, tusschen twee haakjes, heb ik nog nooit tusschen de woorden *groote* en *kajuit* een koppelteeken zien staan) waar hij wezen moet, en wijst zijne vrouw daarheen; maar hij blijft zelf bij zijne sluitmand op het punt van opstap staan, niet zonder angst, dat deze uit zorg voor zijne bagaadje ontstane stoutheid hem voor eene overtreding van het gindsche, op de raderkas gespijkerde bevel zal worden aangerekend. Meer evenwel, dan met hen, hebben wij te doen met dat andere paar menschen, die den middelmuur des afscheidsels niet eens hebben aangezien, maar regt toe regt aan naar het geridderde, gemantelde, geboäde, lezende, dominerende, bouillondrinkende en daardoor op de dinersoup tot groote verslapping derzelve anticiperende publiek zijn doorgestapt. Het is een bejaard heer met eene jonge dame. Slechts met een' vlugtigen blik overtuigt hij zich, dat zijne goederen even goed als zijn en zijner dochter persoon uit het sloepje op dek zijn geraakt, wijst dezelve aan den conducteur met den steel der pijp, die hij met den kop in zijne hand houdt, knoopt zijn' jas los, en ziet, onder het ligten van den hoed en het links en regts even buigen van het hoofd, den trap te bereiken, langs welken hem de dochter een paar passen is vooruitgegaan naar de groote kajuit.

»Mij dunkt, vader, wij moesten maar beneden blijven. Hier kan ik beter wat lezen, en bovendien ben ik niet geheel en al vrij van kiespijn."

Het schalksche ANTJE wist wel beter. Vader zou bij zulk fraai weder omlaag blijven — vader, die niet ligtelijk wind en weder op de boot ontzag, omdat hij als een rooker van het allereerste kaliber, nooit langer ter plaatse des verbods van deze zijne liefhebberij vertoefde dan noodig was, en wanneer over vlugge en fraaije stoombooten gesproken werd, altijd de boot van *Rotterdam* op *Dord* het grootkruis der stoomvaartuigen noemde, vermits daar het barsche verbod niet uitgevaardigd, maar vrijheid tot rooken in de groote kajuit gelaten was. Maar ANTJE wilde zelve wel beneden blijven, niet om te lezen, niet om zwelling der wang en pijn der kiezen te ontgaan, maar om — nu om? Dat zullen wij nader zien. Vooraf zij gezegd, dat ANTJE beneden mogt

blijven, omdat de oude Heer niet wist, wat ANTJE wel wist. Hij was ook een weinig bijziende, maar zette nooit den bril op, dan om te lezen of te schrijven. Dien altijd te dragen, liet hij, naar zijn zeggen, voor modieuze heertjes over.

De Heer VAN W**, met wien wij daar onze lezers hebben bekend gemaakt, was het wel op eene kleiner schaal, dan NAPOLEON, maar hij was toch ook in zijne soort een »groote koopman in tabak," een der pilaren van de beurs zijner geboortestad. Nu hij ouder geworden was en zijne schaapjes op het drooge — dat wil zeggen, zijn stuivertjes vergaard — had, deed hij zoo nu en dan eens een' goeden slag, en hield overigens de zaken van het kantoor aan den gang, om ze aan den gang te houden. Een' zoon had hij niet, om hem te vervangen. ANTJE was het eenige kind, dat eene reeds sedert jaren overledene vrouw hem had nagelaten. De dochter van eenen mede voorlang gestorven zwager woonde bij hem in, en de beide meisjes, zamen opgegroeid, waren warme vriendinnen, die de zorg voor het huishouden liefderijk deelden; de oude Heer was altijd gewoon te zeggen, dat men haar voor zusters zou aanzien. EMMA had dan ook bij haren oom een leven als een vischje in het water; en indien zij al eens bedacht, dat ANTJE eenmaal erfgenaam van een aanzienlijk vermogen zou worden, dan kwelde het haar weinig, dat hare goede ouders haar niets hadden kunnen nalaten, want zij kende oom en nicht, en wist wel, dat de eerste wel om haar denken en de laatste haar nooit hulpeloos laten zou. Zij gevoelde zich dus weinig afhankelijk, maar zorgde toch oplettend, de haar bewezene liefde altijd met dankbare voorkomendheid te vergelden.

Éene zorg was er, waarmede de oude Heer zich lang had bezig gehouden. Zij was niet ontstaan uit de vrees, dat niemand naar ANTJE zou omzien; want behalve dat de eenige dochter van eenen rijken vader daarvan zelden gevaar loopt, zag het meisje er ook goed uit, of, om het betamelijker te zeggen, zij was schoon. Hierin evenwel gaf haar EMMA niets toe; welligt overtrof deze hare nicht, en dit zou zij in de schatting van eenige jonge heeren, die er in het koffijhuis over zaten te praten, stellig gedaan hebben, indien de geldelijke vooruitzigten der meisjes hadden gelijk gestaan. Of de kas van haren vader inderdaad aan het gelaat van ANTJE eene hoogere bekoorlijkheid bijzette, of liever

het missen van »spijkers" eene schaduw op de bevalligheid van EMMA wierp, laat ik onbeoordeeld.

De zorg van VAN W** bepaalde er zich echter toe, dat ANTJE eenmaal een huwelijk zou doen, waarbij het kantoor aan eenen waardigen opvolger overging. Daartoe was nu ook wel in de woonstad stof voorhanden, maar de oude Heer had zijne eigenheden op dit punt, en daar waren al heertjes genoeg geweest, die hem achter den rug den eernaam van een' »lastigen oude" hadden gegeven, daar hij beide de meisjes, maar ANTJE vooral, gelijk men het noemde, »kort" hield. Hij had echter sinds jaren naauwe handelsbetrekkingen gehad met iemand, die vooraan in *Duitschland* woonde, die oorspronkelijk een stadgenoot, ja, wanneer men het van grootvader tot oudoom uitrekende, nog een verre neef was. Zij hadden elkander sedert jaren niet gezien, maar kenden toch elkanders huisselijke betrekkingen. Zoo wist dan ook VAN W**, dat P** mede een aanzienlijk vermogen en twee zonen had; dat de oudste reeds in de zaken van den vader was opgenomen, en de jongste voornemens was, zich in *Holland* te vestigen, en aldaar een kantoor op te rigten, ten einde met zijnen broeder elkander de ballen van handelsspeculatiën geregeld toe te kaatsen. Die jongste zoon moest, naar de berigten, een knap jong mensch zijn, knap van lijf en leden en knap in den handel. Op dezen had onze oude Heer het oog geslagen, niet ligchamelijk, want hij kende hem niet, maar in gedachten. Een wenk had ingang gevonden, en tusschen de handelsvrienden was afgesproken, of eigenlijk afgeschreven, dat ANTON eens op een kijkje naar *Holland* komen zou, en dat, als ANTON aan den ouden Heer beviel, en de jongelui aan elkander bevielen, de rest zich wel schikken zou. ANTJE wist van die preliminaire dispositie over hare persoon niets ter wereld. Dit alleen wist zij, dat nog geen enkele vlieger was opgegaan, ook die vlieger niet, dien zij nu zelve het liefst had zien opstijgen; maar men had, door ANTJE'S aangaande vaders denkwijze op het punt van *dien* stand ingelicht, voorshands nog niet aan eene proeve, om den vlieger op te laten, durven denken, vreezende, dat de tamelijke vrijheid, die nu nog genoten werd, tamelijk zou worden ingekort, indien Papa merkte, dat er een kaper op de kust was.

Wanneer Papa namelijk de geschikte gelegenheid had, om de meisjes te waarschuwen tegen jonge lieden, die haar

allerlei gekheid van liefde en trouw voorpraten mogten, dan had hij altijd door eene verrassende wending middel gevonden, om met eene waarschuwende predikatie te eindigen, die gerigt was tegen die gouden torren, met veelkleurige rokken, als die van JOZEF, maar waarbij de JOZEFS wel met een lantarentje te zoeken waren. »Zij moeten er zeker zijn," zeide hij dan, »maar sjouwerlieden moeten er ook wezen, en ik zou u toch geen van beide aan een sjouwerman geven." Kortom, van alle soorten van minnaars, die zich ooit of immer voor dochter of nicht mogten opdoen, was er geene soort, die stelliger op de stelligst mogelijke afwijzing kon rekenen, dan — een *officier*. Dat was zoo het zwak van den ouden man, en ik geloof stellig, dat hij hem zou hebben weggezonden, al ware hij een halve engel geweest, zoodra hij den soldatenrok had gezien. De meisjes hadden er wel eens om gelagchen, dat de man zoo tegen eene schaduw te veld trok, want officieren hadden zich nog niet opgedaan, en dan, meenden zij, ware het tijds genoeg. Maar partij meende, het *kon* toch gebeuren, en die heeren konden zoo mooi praten, en dan had hij er maar moeite meê; enzoovoorts. Kortom, dit liedje was al zoo dikwijls gezongen, dat zij het volmaakt van buiten kenden, en, wanneer ooit het geval zich opdeed, geene *ignorantie* konden *pretenderen*, maar wisten, dat zij tegen elke *épaulet* een zuur gezigt zetten, of tot mannen, die epauletten droegen, nog liever in het geheel geen gezigt zetten moesten.

Dat wist ANTJE, en toch had zij nu, bij eene tante te *N** logerende, verzuimd een zuur gezigt te trekken, toen een Luitenant hare kennis en aanstonds veel werk van haar had gemaakt. Foei! eene koude gril had haar over het lijf moeten loopen, toen zij hem zag, maar dat was niet gebeurd. Zij had hem niet te woord moeten staan, maar dat was niet gebeurd. Zij had hem den rug moeten toekeeren, maar dat was ook al niet gebeurd. Zij had, o gruwel! naar hem geluisterd, en in den beminnelijken jongman dat vreeselijke wezen niet gezien, dat vader er in zou gezien hebben; maar ANTJE meende, dat vader ook zoo niet gesproken zou hebben, als hij JULIUS had gekend; en de natuur was boven de leer gegaan, en ANTJE had bemerkt, dat zij JULIUS genegen was, hetwelk zij hem wel niet ronduit, maar toch eventjes gezegd had, en JULIUS had haar niet eventjes, maar ronduit, en wel twintigmaal gezegd, dat hij haar regt

hartelijk liefhad; en dit geloofde ANTJE even goed; als zij altijd, maar nu met uitzondering van de afschuwelijkheid der officieren, haren vader geloofd had.

Zij had hem moeten zeggen, dat haar vader zoo schrikkelijk tegen officieren was, en haar voor den zoon van eenen handelsvriend bestemd had. Maar het laatste wist zij niet, en het eerste had zij hem immers wel tienmaal gezegd. Het had niet geholpen, en wat de jonge lieden daarover al hadden gepraat, weet ik niet; dit weet ik, dat de gouden dagen hunner ontlokene liefde maar al te spoedig voorbij waren; en dat vader, o foei, zoo spoedig! ANTJE zou komen afhalen. Ach! de man wist niet, wat er te koop was; anders had hij ANTJE veel spoediger aan de klaauwen van den tijger ontscheurd! Nu was goede raad duur. JULIUS had het meisje wel gebeden, hem te vergunnen, met haren vader over de zaak te spreken, hem zijne liefde te belijden, en zijne toestemming te verzoeken; de zwarigheden zouden, meende hij, wel uit den weg te ruimen zijn; maar ANTJE, die den ouden Heer beter kende, bezwoer hem, dit niet te doen, daar dit het gereedste middel zou zijn, om voor altijd de gelegenheden af te snijden, elkander, hoe, dit wisten zij zelve niet, nog meermalen te zien en te spreken. Als ik het wèl heb, beloofden zij wederkeerig, elkander niet te vergeten. Zoo werd vader dan vooreerst buiten het spel gelaten.

En nu was het zeer toevallig, dat JULIUS den dag van hun vertrek wist; zeer toevallig, dat hij, voor een paar dagen verlof gevraagd en verkregen hebbende, een paar uren hooger op gegaan, en daar op de stoomboot gekomen was; zeer toevallig, dat hij juist eene politieke kleeding had aangetrokken; zeer toevallig, dat hij met den rug naar de deur in de kajuit druk zat te schrijven; zeer toevallig eindelijk, dat ANTJE juist bang was voor meer kiespijn, en daarom verzocht beneden te blijven. Het toeval schept er meer behagen in, de liefde te begunstigen. Zóó was het dan nu heerlijk weder, zoodat ieder onder de zonnetent op het dek was; en dat de oude Heer stellig bovenop zou blijven ten gevalle van zijne pijp, dit zullen de jonge lieden wel evenmin hebben afgesproken, als dat JULIUS op de boot zou zijn zonder zijn schrikverwekkend gewaad, en ANTJE zou verlangen op de sofa te zitten lezen.

Zij waren den ouden man te slim geweest; want dat JU-

LIUS bleef schrijven, en ANTJE ging lezen, zal ik mijnen lezeren liever niet verzekeren, uit vrees van mijne geloofwaardigheid in eens te verliezen.

Het was niet mooi van JULIUS, dat hij den knecht van den hofmeester omkocht, het was ook leelijk van dezen, dat hij zich liet omkoopen, iedere keer een teeken te geven, als Papa, zijne pijp uitgeklopt hebbende, eens naar beneden kwam, om te vernemen, of ANTJE ook iets verlangde; maar dan zat JULIUS weder aan een ander tafeltje te schrijven, en ANTJE las, alsof er geld mede te verdienen was. Om de andere reisgenooten bekommerde men zich minder, en zoo gebeurde het al eens, dat de een of ander afkwam, een oogenblik in de kajuit bleef, ook wel met ANTJE een enkel woord wisselde, en JULIUS, om alle achterdocht voor te komen, ook wel eens heel eventjes een luchtje ging scheppen. Maar de liefde kan zich zoo moeijelijk geheel verbergen. Zij had zich ten minste niet geheel verborgen voor een' jongman, die ook van tijd tot tijd in de kajuit kwam, en niet onduidelijk het welgevallen opmerkte, waarmede de hem vreemde dame met den hem mede vreemden heer sprak. Hij zag het, maar bemoeide er zich niet mede. Zijne opmerkzaamheid was echter niet zonder invloed op hetgeen verder gebeurde. Hoewel hij aan tafel ver van ANTJE, naast wie JULIUS zich behendig had weten te plaatsen, en haren vader af zat, gaf juist de behoedzaamheid, welke zij in tegenwoordigheid van den laatsten in het oog hielden, te meer voedsel aan zijn vermoeden, dat de jonge lieden elkander zeer wel kenden en een goed oog op elkander hadden.

Men kwam te huis, en gelijk de mond zich ligtelijk opent over datgene, waarvan het hart vol is, zoo kon ANTJE bij hare nicht niet geheel zwijgen van hetgeen gebeurd was, en eer de meisjes zich te slapen legden, wist EMMA, zoo niet het naaste, dan toch het voornaamste van de betrekking met JULIUS, en vaders afkeer van officieren, door de nicht terstond als een schrikbeeld herinnerd, viel haar als lood op het hart. Het duurde lang, eer beiden den slaap konden vatten. Gedurig hadden zij elkander nog iets te zeggen.

De Heer VAN W** las, eer hij zich ter rust begaf, nog eenige brieven, gedurende zijne afwezigheid aangekomen. En onder deze was er een van den Duitschen handelsvriend, met berigt, dat ANTON zeer spoedig komen en zich vertoonen zou. Reeds den anderen morgen, op het kantoor zit-

tende, ontving hij van dezen een briefje, met kennisgeving van zijne aankomst, en berigt, dat hij straks de vrijheid zou nemen, in persoon een bezoek te brengen. Dit, en wie de bezoeker was, werd aanstonds aan de meisjes berigt; maar wat de vreemdeling kwam doen, werd zorgvuldig geheim gehouden, — alleen gezegd, men zou dien middag een' gast aan hem hebben.

Hij werd op het kantoor ontvangen. Men verbeelde zich evenwel de verbazing, dat men wederzijds in elkander reisgenooten van gisteren herkende! Zij hadden zelfs zamen nog een paar woorden gesproken. »Wel, dan hebt gij ook gisteren reeds mijne dochter gezien; nu, gij zult haar straks nader leeren kennen, en gij zult weten, dat... nu, ja! ik wil niets meer zeggen: ik heb veel goeds van u gehoord; maar ik zal niet vooruitloopen. Gij zult ook eene nicht zien, die gij nog niet kent; zij woont bij ons in; wel! wel! dat wil wel treffen. Zamen op de boot, en zonder van elkander te weten! Nu, tot straks. Dan zie ik u aan mijn huis."

De jonge *Duitscher* had reeds veel gehoord, maar bezat tegenwoordigheid van geest genoeg, om zich stil te houden. Hij wist wel, dat, indien de dochter hem beviel, en het hem gelukte hare genegenheid te winnen, deze voor hem in allen opzigte wenschelijke verbindtenis haar beslag zou krijgen; hij wist, dat de oude Heer VAN W** met dit plan was ingenomen; maar hij wist nu tevens, dat het de dochter was, die hij op de stoomboot gezien had, en hij had zeer wel opgemerkt, dat het tusschen haar en den heer, die mede aan boord was, iets meer dan eene dagelijksche kennis was. Maar hij had te gelijk opgemerkt, dat elke schijn daarvan in 's vaders tegenwoordigheid was verborgen. Hier moest dus eene geheime genegenheid plaats hebben. En zijn hart verzette zich tegen het denkbeeld, om, ten gevolge van vaderlijke schikkingen, betrekkingen te willen aanknoopen met een meisje, wier hart kennelijk aan een ander behoorde. Wat zou hij nu straks doen? Dit aan den ouden Heer openleggen? Zeker duister gevoel zeide hem, dat hij dan ANTJE verraden zou, zonder iets daarbij te winnen, en daartoe kon hij niet besluiten. Na veel overleggens besloot hij, een paar regels te schrijven, te trachten, die ongemerkt aan het meisje, dat hem ligtelijk herkennen zou, in handen te spelen, en voorts den afloop der zaak aan het toeval over te laten.

»Tot over de ooren was hij verliefd," zouden onze voorvaders gezegd hebben; maar dat was te weinig. Van de voetzool tot de kruin, ja, zoo mogelijk, van de koppen der spijkertjes in de hak der laars tot het bovenste haartje van den bovensten bodem der zijden waterproef was hij verliefd — in een oogenblik verliefd geraakt; verliefd, dol, razend verliefd; heroïk verliefd; goedhartig verliefd tot smeltens, tot verdamping toe. Zijn hart scheen — scheen — scheen een krater van gas. Hij wist niet, wat hij zeide; dat beteekent niets; hij wist niet, wat hij zweeg; wat hij deed, wat hij niet deed; wat hij aanvatte, wat hij niet aanvatte; kort en goed, hij was smoorlijk verliefd.

»En wie op wie?"

»Dat spreekt immers van zelf, — ANTON."

»En op wie?"

»ANTON zeg ik immers."

»Wat? ANTON op ANTON verliefd?"

»Wel neen; ik meen —"

»*Arrigite aures* (*), nu krijgen wij de rest in poëzij!"

»Maar begrijpt gij niet, dat gij verder zult komen, namelijk in mijn verhaal, met mij niet, dan met mij wel in de rede te vallen."

Dat begrepen zij juist en zwegen als — daar had ik bijna een woord geschreven, hetwelk in deze ware geschiedenis zeer te onpas zou gekomen zijn; want de eenige *Duitscher*, die er in optreedt, komt in een te gunstig licht voor, dan dat wij in zijne tegenwoordigheid ons een scheldwoord zouden veroorloven. Zij zwegen dan, en ik ging voort in mijn verhaal.

Onze *Duitscher* werd op den bestemden tijd ontvangen, en door den gastheer aan de dames voorgesteld. Behoeven wij te zeggen, dat hij zijne eerste opmerkzaamheid op ANTJE vestigde, met de gedachte, dat hij eigenlijk hier was, om *haar* te leeren kennen; dat *zij*, volgens de schikkingen des vaders, het meisje was, wier genegenheid hij zou trachten te winnen, en dat... Het was wel noodig, dat de vader zijne dochter herinnerde, eenen reisgenoot van gisteren vóór zich te hebben; want eene zeer flaauwe herinnering was,

(*) Er steekt niets achter, Dames! FOKKE SIMONSZ. zou het vertaald hebben: *leg nu reis allebei je ooren te luisteren.*

hoe kort het ook geleden ware, slechts van den jongeling bij haar overgebleven, zoodat het haar zonder die aanwijzing, welke echter weder geheel andere herinneringen in hare volle levendigheid opwekte, zou geweest zijn, alsof zij, zoo als men het noemt, hem wel meer meende gezien te hebben, maar zonder dat zij, hetgeen ook in zoodanig geval niet gevergd wordt, kans zou zien, om hem te huis te brengen (*). ANTON echter, die dan ook op de boot minder gehad had, om zijne aandacht bij uitsluiting op te vestigen, en die ANTJE veeleer met eenige opmerkzaamheid had gadegeslagen, herkende haar natuurlijk terstond. Maar met gansch andere gewaarwordingen hing zijn oog aan EMMA. Dit meisje had op hem terstond een' diepen indruk gemaakt; een indruk, die zelfs den vader niet ontging; of liever deze vond het min of meer vreemd, dat de vreemdeling onder het voeren van het algemeene gesprek van tijd tot tijd zijn oog naar de plaats, waar EMMA zat, liet heenglijden, en ANTJE met minder opmerkzaamheid scheen te zien en te hooren. De oude man begreep, dat hij toch eigenlijk gekomen was om te zien en gezien te worden. Bij het laatste had hij hemzelven reeds gunstig genoeg voor zich ingenomen, om den wensch te voeden, dat het eerste met betrekking tot ANTJE evenzeer het geval zou zijn. Maar alsof hij vreesde, dat de *Duitscher* zich vergissen zou, kwam hij op eens, zonder eenige aanleiding, dan een blik van zijnen gast, met de wonderlijke aanmerking tusschenbeiden: »Dat is mijne nicht, en dit mijne dochter." De meisjes, die de verbinding van denkbeelden in het hoofd van den ouden Heer volstrekt niet begrepen, zagen hem vragend aan; en deze, meenende in dat aanzien de vraag naar de reden te lezen, iets waarop hij niet verkoos te antwoorden, zeide: »Ik weet wel, wat ik zeg; dat is mijne nicht en dit mijne dochter," waardoor hij het kluchtige van dit *intermezzo* althans niet verminderde, en ANTON, die de zaak zelf bemerkte, zeer in verlegenheid bragt; eene verlegenheid, waaruit hij, juist door den levendigen indruk, dien EMMA op hem maakte, zich niet wist te redden, zoodat hij zeer blijde zou geweest zijn, als dit *debut* afliep, indien niet de tegenwoordigheid der nicht hem eene ruime vergoeding ware geweest voor de vervelende

(*) Breng ik dezen ingewikkelden volzin ook niet netjes te huis, lezers?

handelsgesprekken van den oom, naar welke hij slechts juist zooveel luisterde, als noodig was, om geene dwaasheden te antwoorden.

ANTON zag zeer wel in, dat VAN W** in hem met ingenomenheid zijnen aanstaanden schoonzoon wenschte; welligt zou hem dit eer eene verhindering dan eene bevordering van opmerkzaamheid op ANTJE zijn geweest; nu gaf het aan de opkomende liefde tot EMMA nieuwen prikkel, en versterkte tevens zijne overtuiging, dat de eerste met den reisgenoot aan boord in eene voor den vader geheel verborgene betrekking stond. Nu, hij bleef er, als gezegd, ter maaltijd, en ging naar huis, mede als gezegd, tot over de ooren verliefd, maar — op de verkeerde. Zijne voorgenomene geheime correspondentie was in den steek gebleven.

Van genoegen wreef de oude Heer in de handen, toen de *Duitscher* des anderen daags een bezoek bragt; maar hij beging eene groote onvoorzigtigheid, toen hij naar het kantoor ging. Wanneer men de liefde wil *forceren*, zal men zelden zijn doel bereiken. Hij wilde nu reeds ANTJE met ANTON een poos alleen laten, en liet dus EMMA onder een of ander voorwendsel bij zich roepen.

De mijn sprong echter verkeerd; want eer EMMA er weder was, wist ANTON genoeg, om zijn vermoeden ten aanzien van JULIUS bevestigd te vinden; had hij ANTJE zijne medewerking beloofd, en van deze wederkeerig de belofte verkregen, om zijne hulp te zijn bij EMMA. Dat ging alles binnen weinige minuten; maar de hoofdtrekken waren besproken, en beide veel geruster, dan eer Papa het vertrek had verlaten; want in zijnen ijver had deze reeds ANTJE dezen morgen een — zoo hij meende — half oog, hetgeen voor haar een paar zeer heldere oogen was, in het raderwerk van zijn plan laten werpen. En hij miste zijn doel, want hij had er niet op gerekend, dat liefde list zoekt. En *welke* liefde hier list zou kunnen zoeken, hoe zou hij dit ook hebben kunnen weten?

ANTJE zeide in een gunstig oogenblik juist zooveel tot hare vriendin, als zij voorshands wilde, dat deze weten zou; en de oude Heer wreef nog wel vijfentwintigmaal zoo genoegelijk in de handen, ja hij had er aan EMMA in zijne verbeelding een fraai geschenk voor toegedacht, toen deze eene kleine ongesteldheid voorwendde; want ANTON had van Papa de vergunning gevraagd en gereedelijk bekomen, om door

de dames op eene wandeling wat nader met de stad te worden bekend gemaakt; en dat ANTJE zich, na vele tegenbedenkingen, eindelijk liet overhalen, om deze taak alleen op zich te nemen — de oude Heer zag hen vergenoegd door het spiegeltje achterna, en wreef zich nogmaals de handen.

Helaas, wat werd hij verschalkt!

(*Het vervolg en slot hierna.*)

VOLKSLIED.

Aan Koning WILLEM II, *na Hoogstdezelfs Reis door de verschillende Gewesten des Vaderlands.*

(Wijze: *Te souviens tu.*)

De Koning leev! Bij 't bloeijen van den vrede,
Sla Hij 't bestuur met zorg en ijver gå!
„De Koning leev!" riep duin en strand en reede,
En de Echo baauwt die blijde klanken na.
„De Koning leev!" riep stad en land te gader,
En nog weêrgalmt die eigen jubelkreet.
Der zwakken steun zij Hij, der weezen vader,
En aller hart zweert Hem den duursten eed.

Die eed van trouw, Oranje toegezworen,
Zal waarheid zijn bij 't laatste nageslacht.
Het was geen klank, in de ijdle lucht verloren,
Toen hart en mond den Koning hulde bragt.
Roept ons de wet om onze trouw te staven,
Niet vruchteloos klink' Willem's oorlogskreet!
Dan strijdt het kroost op zijner vadren graven,
En aller hand volbrengt den duursten eed.

Dat wetenschap, dat kunst en handel bloeijen,
En ons de vreê haar' milden zegen schenk'!
Maar mogten weêr de staatsorkanen loeijen,
Wij volgen dan des Konings eersten wenk.
Herleeft de krijg, de Held zal ons geleiden,
Die meer dan eens zeeghaftig met ons streed,
Voor wien we alom gebloemte en palmen spreidden:
Wij zwoeren trouw, en heilig is onze eed.

Augustus, 1841. A. F. SIFFLÉ.

ZELDZAME KUNSTGREEP.

In het *Weener Tijdschrift voor Kunst en Litteratuur* leest men de volgende waarschuwing: Reeds meermalen heeft zich in *Italië* het geval opgedaan, dat een rondventer een vrij goed geschilderd stuk ten verkoop aanbood, en hetzelve, onder eenen vloed van schoone woorden en aanprijzingen, voor het werk van den eenen of anderen beroemden meester uitgaf. Wanneer men nu naar den naamtrek of het *chiffre* van dien kunstenaar zocht en het nergens vond, zei de bedrieger: »Juist dit behoort ook onder de talrijke menigte der voortreffelijkheden van dit kunstwerk, dat men het *chiffre* met het bloote oog volstrekt niet zien kan, maar daartoe een zeer fijn vergrootglas noodig heeft. Ziehier heb ik er een; gelieve *vostra signoria* nu slechts naar dit plekje te kijken, hier regts in den benedenhoek." En werkelijk zag men nu den naam van den opgegeven meester — maar hij die, daarop vertrouwende, het schilderstuk kocht, was toch bedrogen, want de naam was zeer fijn in het vergrootglas gegraveerd. — Thans vernemen wij bij toeval, dat men ook in *Duitschland* dergelijke bedriegelijke kunstgrepen begint te bezigen.

OORDEEL VAN EEN' DER HINDOES, IN ENGELAND VERBLIJF HOUDENDE.

Twee *Hindoes*, die zich een paar jaren in *Engeland* opgehouden hadden, hebben hunne aanmerkingen over hun verblijf aldaar in druk uitgegeven. In dit geschrift vinden wij, onder anderen, ook eene schildering van het bezoek, hetwelk zij in de Opera aflegden. »Op het tooneel," zeggen zij, »zagen wij eene menigte meisjes, die allen eveneens gekleed en zeer mooi waren; zij dansten, maakten allerlei moeijelijke ligchaamswendingen, stonden op één been, draaiden er op als een tol in het rond, en staken het andere been waterpas van zich uit in de hoogte. Het was de laatste avond, waarop TAGLIONI, eene hooggeroemde *Italiaansche* danseres, in *Engeland* zou dansen, en een *Engelsche* vriend, die ons menigmaal verzelde, vroeg, hoe haar dansen ons beviel. Wat hem betrof, hij was er geheel in verrukking over; maar ons liet het gezigt zeer koel, en wij verwonderden ons magtig, toen wij hoorden, dat zij elken avond, waarop zij het

tooneel betrad, honderdvijftig guinjes ontving. Denk nu eens, honderdvijftig guinjes geeft men in *Engeland* aan een meisje, omdat het, even als eene gans, langen tijd op één been staat, vervolgens het andere regtuit steekt, in dien stand verscheidene malen ronddraait, zoo diep neigt, dat zij bijna op haar achterste zit, en nu eens naar de regter, dan naar de linker zijde van het tooneel springt. En voor dit uurtje draaijen en springen kreeg zij zoo veel, als zes wevers in *Spitalfields* (waar de fraaije zijdewerken vervaardigd worden) in een jaar tijds verdienen kunnen, wanneer zij elken dag veertien uren arbeiden!"

Ook de grafzerken en steenen op de kerkhoven verwonderden deze *Hindoes* niet weinig, en zij verzamelden verscheidene opschriften derzelve, waarvan zij er eenige mededeelen. »Op de grafsteenen," zeggen zij, »vindt men dikwijls allerzonderlingste dingen; somwijlen doen zij den levende den doode beklagen, somwijlen als 't ware den doode uit zijn graf de levenden aanspreken. Te *Chatham* lazen wij op zulk eenen steen, dat een man twee vrouwen begraven had; nadat de naam en de ouderdom der eerste opgegeven zijn, wordt vervolgens gezegd: »De Heer heeft ze gegeven, de Heer heeft ze genomen, de naam des Heeren zij geloofd!" Weinige jaren daarna was ook 's mans tweede vrouw gestorven, en na haren naam en ouderdom volgt de spreuk: »Ik riep tot den Heere, en Hij verhoorde mij en verloste mij van alle kwaad."

TREFFEND ANTWOORD.

De schertsminnende Hertog VAN WARBURTON bragt eens in eene zijner redevoeringen in het Hoogerhuis eene Bijbelsche geschiedenis te pas. Een Bisschop, die naast hem zat, dit eene wijl aangehoord hebbende, trok hem bij de mouw, en vroeg hem: »Wanneer zult gij eens ophouden te prediken?" — »Zoodra ik Bisschop geworden ben," antwoordde de Hertog.

AARDIG GEZEGDE.

Een reiziger ergens in *Noord-Amerika* zijn' intrek in een logement genomen hebbende, vroeg men er hem, hoe het met handel en handelaars te *Nieuw-York* wel stond. »O," gaf hij ten antwoord, »velen zijn er weder op de been gekomen." — »Hoe zoo?" vroeg men verder; »gaat het met de commercie dan weder beter?" — »Neen, zoo meen ik het niet," zeî hij; »ik wil maar zeggen, dat velen, die te voren koets en paarden hielden, thans weder te voet gaan."

MENGELWERK.

VOORLEZING

OVER

DE LEVENSWIJSHEID, DIE SALOMO'S PREDIKER ONS LEERT. (*)

Kent gij, M. H., wanneer gij ernstig nadenkt, een vreemder, zonderlinger verschijnsel, dan het menschelijke leven? De mensch wordt geboren als onvolmaakt wezen op eene zeer onvolkomene aarde; langzaam en trapswijze ontwikkelt hij zijne natuurlijke en zedelijke krachten, en nu ziet hij zich eensklaps op het woelige tooneel des levens verplaatst, niet om daar werkeloos aanschouwer te zijn, maar om er ook zelf eene meer of minder belangrijke rol te vervullen. Welk een bont, onafgebroken en verward gewoel levert dit tooneel niet op! De meesten genieten, wat zij kunnen, met volle teugen en zonder mate. Op de eerste bedwelming, die de beker der vreugde hun opleverde, volgt onverschilligheid, smakeloosheid, afkeer, en het genot heeft voor hen deszelfs prikkel verloren. Anderen zijn gedwongen tot het ondergaan van diepe vernederingen of zware rampen. Zij dragen die morrend, of wel gevoelloos onder het leed, althans zonder eenig nut voor zichzelven. Genoegzaam allen zijn werkzaam tot bereiking van het een of ander doel; maar hunne werkzaamheid gaat van geen vast beginsel uit, streeft ongeregeld voorwaarts, werkt zichzelve tegen, en is vruchteloos. Middelerwijl vertraagt de tijd deszelfs ontembare vaart geen enkel oogenblik; en te midden van al dat genieten en walgen, van al dat lijden en treuren, van al dat slooven en zwoegen, wordt de mensch, naar zijne berekening bijna altijd ontijdig, gestuit door de hand des doods. Hij verlaat de wereld, om

(*) Voorgelezen in eenen letterkundigen vriendenkring.

er niet meer op terug te keeren; en van de wijze, waarop hij den levenstijd heeft besteed, hangt het geluk of ongeluk van geheel zijn volgend aanzijn af. Zoo is dan het leven eene ernstige zaak, die waarlijk niet voor eene beuzeling mag worden gehouden. Zoo hebben wij dan hier op aarde eene les te leeren, die alleen hier geleerd worden kan, en die echter geleerd worden moet. Die les is moeijelijk. Niet gemakkelijk kan men het van iemand zeggen, dat hij in waarheid *geleefd* heeft. Zelfs geloof ik, dat men bezwaarlijk grooter lofspraak voor eenen afgestorvene zou kunnen uitdenken, dan juist deze. Het is immers waar, M. H., dat het regte leven eene *kunst* is; dat daartoe wijsheid, *levenswijsheid* vereischt wordt, en dat, zonder deze, niemand mag hopen het groote doel van zijn aanwezen op aarde gelukkig te zullen bereiken.

Kon het gezegde eenigzins strekken, om u in het denkbeeld van *levenswijsheid* dat belang te doen stellen, dat de zaak verdient, dan zou ik mij van uwe aandacht, belangstelling en toegevendheid kunnen overtuigd houden, wanneer ik u uitnoodig, om met mij over *de ware levenswijsheid* na te denken.

Verwacht evenwel niet, dat ik u hier op eigen gezag lessen van levenswijsheid zal gaan mededeelen. Liever wil ik met u een onderzoek over dit belangrijke vraagpunt aanvangen; liever met u aan eene erkende bron onzen gemeenschappelijken dorst naar levenswijsheid trachten te laven, en u daartoe met de ondervinding van eenen Wijze der gewijde oudheid bekend maken. Ik heb mij namelijk voorgesteld, om *het boek de Prediker* met u te beschouwen, als *eene bron van echte levenswijsheid;* of, met andere woorden, ons het beeld der ware levenswijsheid met die trekken voor den geest te brengen, in welke het den schrijver van dit voortreffelijk stuk voor den geest heeft gezweefd.

Lust het u mij in dit onderzoek te vergezellen, zoo leide het ons tot diepe hoogachting voor den man, wiens grijze ondervinding hem hier zooveel regt van spreken gaf, en vooral tot ernstig streven naar die wijsheid, die, even als zij

ons *leven* leert, zoo ook, volgens het getuigenis des *Predikers*, haren bezitters het *leven* schenkt.

Het zal noodig zijn een paar aanmerkingen dit onderzoek te laten voorafgaan, ter bepaling van hetgeen wij door levenswijsheid verstaan, en ter beantwoording der vraag, in hoe verre het boek *de Prediker* als kenbron van ware levenswijsheid kan worden aangemerkt.

Wij allen weten, in welken zin het woord *wijsheid* in onderscheiding van *geleerdheid* gebruikt wordt. Drukken wij toch door het laatste eene hoog wetenschappelijke, theoretische kennis uit, door wijsheid integendeel verstaan wij die bedachtzaamheid, welke, op regte kennis van den waren aard en de wezenlijke waarde der dingen gegrond, ons overeenkomstig dezelve in denken, spreken en handelen op de regte wijze doet verkeeren. *Levenswijsheid*, d. i. *wijsheid*, om op de regte wijze en in den vollen zin des woords te *leven*, is de bekwaamheid, om zóó te leven, als met onzen aanleg overeenkomt; zóó, dat men, wat in dit leven te doen staat, op de beste wijze kan verrigten; zóó, eindelijk, dat daardoor het hooge doel des levens worde bereikt. Is het dus zeker, dat deze wijsheid, ook zonder geleerdheid verkrijgbaar, voornamelijk eene vrucht der ondervinding is, zoo vloeit hieruit van zelve voort, dat het letten op de levensondervinding van anderen een eerste pligt is voor ieder, die dezelve wil verkrijgen. Men zou echter kunnen vragen, *of* en *in hoever* juist het boek *de Prediker* als kenbron van ware levenswijsheid kan gelden. Het is hier natuurlijk de plaats niet, om de moeijelijke vragen over den oorsprong en den schrijver van dit boek te bepalen. Hetzij men het aan SALOMO toeschrijve, hetzij men (insgelijks niet zonder veel waarschijnlijkheid) het voor een voortbrengsel van lateren tijd houde, in hetwelk een ongenoemd schrijver zich in den persoon en den geest van SALOMO verplaatst, en eene navolging levert van des laatstgenoemden vooronderstelde levensbeschouwing, altijd spreekt hier toch ware wijsheid, op eigene ondervinding gegrond. Gevoel van onvoldaanheid met het aardsche moge hier en daar of eene sombere tint over zijne redenering

werpen, of hem te veel op zinnelijk levensgenot doen aandringen, *deugd* blijft toch de slotsom zijner opwekkingen, en godsvrucht wordt als 's menschen hoogste goed voorgesteld. En, zoo het waarheid is, dat er geene deugd mogelijk is zonder geloof aan onsterfelijkheid der ziel, dan zal de schrijver van dit boek ook deze moeten erkend hebben. Te loochenen is het niet, dat dit geloof bij hem met hevige twijfelingen had te worstelen, vooral ontstaan uit het eenerlei lot, dat steeds op aarde den regtvaardige en den goddelooze trof; (*Pred.* III: 19—21) maar toch de betere mensch behield bij hem de overhand, en met dit zijn geloof rees ook de zuiverheid der deugd, welke hij predikte. Intusschen zien wij dus ook in hem de klippen, waarvoor wij ons te wachten hebben; en ruimer wordt derhalve het gezigtpunt, waaruit wij het leven beschouwen, dan het standpunt was, waarop hij stond. Met deze beperking, die wij wèl onder het oog moeten houden, kunnen wij, geloof ik, 's *Predikers* wijze van zien de onze maken; en, in allen geval, waarin wij ook meenen van hem te moeten verschillen, het zal altijd wel een man zoo als de schrijver van *dit* boek moeten zijn, uit wiens mond wij een' schat van levenswijsheid zullen kunnen verzamelen.

I. Wat is levenswijsheid? II. Is zij begeerlijk? III. Langs wat weg is zij verkrijgbaar? — Ziet daar drie vragen, op welke wij het antwoord van den *Prediker* wenschen te hooren.

I. Om het beeld der levenswijsheid, zoo als de *Prediker* zich dit voorstelde, naauwkeuriger te schetsen, willen wij alles tot *vijf* bijzonderheden trachten te brengen: Hoe de ware wijze dit leven beschouwt. Hoe hij deszelfs vreugde geniet. Hoe hij deszelfs lasten draagt. Hoe hij zijn gedrag jegens anderen inrigt. Hoe hij de taak, hem opgelegd, volbrengt.

Bij de eerste vraag: *hoe de ware wijze het leven beschouwt*, herinneren wij ons al dadelijk SALOMO's uitspraak: *ijdelheid der ijdelheden — 't is alles ijdelheid!* Ziet daar het standpunt, waarvan de *Prediker* uitgaat, en

waarmede hij te kennen geeft, dat al het aardsche *weinig-beteekenend*, *bedriegelijk* en *vergankelijk* is.

Inderdaad, slechts in eene zeer geringe mate kan, voor den wijsgeerigen beschouwer, het woelige tooneel dezer aarde belangrijk heeten. Geen genot kan het geheele hart zóó innemen, of het gevoel van ledigheid en onvoldaanheid blijft over. Geene ondernemingen zijn zóó belangrijk, dat zij ten volle belangstelling wekken knnnen. En doen zij dit ook al, schijnt het aardsche ons iets te beloven, schijnt er zich eindelijk iets op te doen, dat onze verwachting en onze behoeften bevredigt, weldra verdwijnt de begoocheling. *Wat heil is er voor den mensch van al zijnen arbeid, dien hij arbeidt onder de zon?* (I: 3.) *Die het geld liefheeft, wordt van het geld niet verzadigd.* (V: 9.) En zoo de rijkdom al niet door heillooze ondernemingen verloren gaat voor degenen, die na ons zijn zullen, (V: 13) dan wordt die door deszelfs bezitter bewaard tot zijn eigen verderf (V: 12); ja zelfs *de wijsheid*, van welker bezit men zich zooveel voorstelde, wordt vaak de bron van veel verdriets, (I: 13) en te midden van al dat teleurstellende streven brengt de mensch zijne dagen door als eene ijdele schaduw, (VI: 12.) Alles, waarop hij bouwde, stelt hem te leur, en hij zelf komt, te midden van vele vergeefsche pogingen, nader aan het graf. Nu gevoelt hij levendiger dan ooit de vergankelijkheid van al het ondermaansche in en rondom zich, en, terugziende op de baan, die daar achter hem ligt, zal de grijsaard het moeten bekennen: Hier werden de knoppen mijner hoop nimmer tot bloemen; dáár zocht ik echt goud en vond slechts klatergoud; hier droomde ik, dáár speelde ik, ginds beuzelde ik, elders greep ik naar rozen en kwetste mij aan doornen; ja, waarlijk, *ijdelheid der ijdelheden* — *'t is alles ijdelheid!*

Ten naauwste is met deze voorstelling verbonden eene andere van den *Prediker*, wanneer hij de wereld beschouwt als eene gedurige afwisseling van gelijksoortige en herhaling van vroegere tooneelen. *Er is niets nieuws onder de zon.* Ziet daar een onmiskenbare trek der levensbeschouwing van den waren wijze, die zichzelven niet moedwillig misleidt.

De mensch treedt van het aardsche tooneel af, wordt kort betreurd en spoedig vergeten. *Het eene geslacht gaat, het andere komt; de beken loopen in zee uit en keeren tot haren oorsprong weder; de zon gaat op en gaat onder; wat er geweest is zal er zijn, en wat gedaan is dat zal weder gedaan worden. In den eersten opslag zou men van iets meenen te kunnen zeggen: het is nieuw; maar neen, het was reeds daar in de eeuwen, die vóór ons geweest zijn.* (I: 4—10.) Dat het van ware levenswijsheid onafscheidelijk is, deze overtuiging met zich om te dragen, gevoelt gij zelve, M. H. Zij bewaart ons voor al te angstige spanning bij elke nieuwe *nuance* in het *prisma* des levens. Zij bevordert bij ons die heilzame kalmte van ziel, die elk verschijnsel op het aardsche tooneel gelaten afwacht, naauwlettend gadeslaat, en het weer voor andere kan zien wijken. Zij stemt ons tot beoefening der groote les: *nil mirari*, en bewaart ons voor schokken, die ons buiten ons evenwigt zouden brengen. En zij heeft bovendien de verdienste, dat zij met de striktste waarheid overeenkomt, omdat het leven in den grond *eentoonig* is, omdat deze *wereld* die der *verschijnselen* mag heeten.

Of meent gij, M. H., dat deze wijze van zien ons het leven zou doen verachten? Wij zouden dan vergeten, dat de *Prediker* dit leven nog uit een ander oogpunt beschouwt, namelijk als *afhankelijk van Gods bestuur, en zich verder dan het graf uitstrekkende.* Het is *God, die aan de kinderen der menschen die moeijelijke bezigheid hier op aarde gegeven heeft.* (II: 10.) Alles wordt door Hem beschikt; en, *ofschoon de mensch vaak zijn werk niet doorgronden kan,* (VIII: 17) toch slaat *Hij, die hoog is boven de hoogen,* het ondermaansche gade. (V: 7.) Moge het ligchaam sterven, *de geest keert tot zijnen oorsprong weder.* (XII: 7.) Door Hem ter vierschaar gedaagd, zal ons vergolden worden met onkreukbare regtvaardigheid, (XII: 14) en de gevolgen van dit ijdele leven zullen zich alzoo in de eeuwigheid verliezen. — Ziet, M. H., wanneer met de gedachte aan het ijdele des levens zich deze overtuiging vereenigt, dan krijgt de levensbeschouwing

eene hoogere rigting; de belangrijkheid des levens rijst in onze schatting; wij verheffen ons van de aarde en boven de aarde, en gevoelen ons, ja, aan het stof, maar ook aan God vermaagschapt. (XII: 7.)

Om deze hoogere waarde des levens komt het ook ten volle met de echte levenswijsheid overeen, aan deszelfs genoegens deel te nemen. Welaan, beschouwen wij; ten tweede, volgens den *Prediker*, *het levensgenot der ware wijsheid.* Hooren wij van hem, zoowel *wat* het liefst, als *hoe* het best te genieten.

De ware wijze is inzonderheid gesteld op *huiselijk geluk*, en beschouwt dit als een der zuiverste en heiligste genoegens des levens. Niet alleen voor zichzelve bestaande, *geniet hij*, volgens 's *Predikers* les, (IX: 9) *het goede met de vrouw, die hij liefheeft, alle de dagen zijns ijdelen levens.* Gewis, M. H., het zegt veel, zoo SALOMO schrijver van dit boek is, uit *zijn'* mond zulk eene les te hooren. Hoe ver ook in dit opzigt afgeweken, bleef hij dan toch nog opregte huwelijksliefde als het grootste geluk op aarde waarderen. Ziet daar echte levenswijsheid! Immers dit genot is het edelste en reinste. Wat men vereenigd geniet, geniet men dubbel, en ondervindt het, dat de liefde zaligheden oplevert, die nergens anders te smaken zijn. En aan dit huiselijk is *landelijk geluk* ten naauwste verbonden, zal men regt genieten: immers *het genoegen des landbouws gaat alles te boven — een Koning is hij, wiens rijk het veld is.* (V: 8.) Zoo dacht de *Prediker;* en wie, die zuivere en onbedorvene levensvreugde weet te waarderen, zegt het hem niet na? Gewis, in den schoot der vrije natuur geniet men het aanzijn dubbel. Moge de schepping, die ons omringt, ook al niet zoo schoon als de Oostersche zijn, toch blijft zij een tempel Gods; toch drinkt men eerst dáár reine levensvreugde met volle teugen in; vreugde, die in het gewoel der steden ons ontvlugt. Denkt echter niet, dat de ware wijze, die het leven wenscht te genieten, van alle *zinnelijke* vreugde afkeerig is. De *Prediker* leert anders. *Eet uw brood met vreugde*, zegt hij, *en drinkt uw' wijn van goeder harte.*

Laat uwe kleederen ten allen tijde wit zijn, en het uw hoofd aan geen balsem ontbreken. (IX: 7, 8.) Immers, *dat de mensch eet en drinkt, en het goede geniet van zijnen arbeid, dat is eene gave Gods.* (III: 13.) *Het licht is* toch *zoo goed, en het is den oogen goed, de zon te aanschouwen.* (XI: 7.) Ware wijsheid is het dus, te genieten, wat men kan en mag. Maar op wat wijze?

Voorzeker zóó, dat men zich voor die klip wachte, waarop de *Prediker* schipbreuk leed, toen hij het leven alleen op zichzelf en niet in verband met het volgende beschouwde. Immers toen schreef hij de les van genieten zoo onbeperkt voor, als ware genot 's menschen hoofddoel en grootste goed. Voorwaar, zoo zoude onze levenswijsheid in de grootste dwaasheid ontaarden. Immers wat mag dwazer heeten, dan eeuwen op te offeren aan oogenblikken van genot? Maar, het zij ter eere des *Predikers* gezegd, de wijze man bleef hier zichzelven niet gelijk. Hij hervatte zich weder, en kwam tot het besluit, dat *God te vreezen, en zijne geboden te bewaren, des menschen alles is.* (XII: 13.) En ziet daar dan ook de maatstaf voor elk levensgenot aangewezen, dat met echte levenswijsheid bestaanbaar is! Zietdaar te gelijk de grenslijn getrokken tusschen het geoorloofde en niet geoorloofde! En *hoe* dan nu elk waarlijk geoorloofd vermaak te genieten? Voor alle dingen, *vergenoegd en tevreden.* Immers wat baten de uitgezochtste genietingen en de grootste schatten zonder tevredenheid? *Die altijd vorige tijden terugwenscht, en ze voor beter dan de tegenwoordige houdt, doet zulks inderdaad niet uit wijsheid.* (VII: 10.) Maar voorts zal de ware wijze bij zijn levensgenot steeds zorg dragen, dat het zijner waardig zij en zijne hoogere behoefte niet onderdrukke. Immers *God heeft*, naast de zinnelijkheid, *ook het eeuwige in zijn harte gelegd.* (III: 11.) Niet gedachteloos ledigt hij den beker der vreugde; neen, *gelijk hij het goede geniet ten dage des voorspoeds, zoo ziet hij toe tegen den dag des tegenspoeds*, (VII: 14) en *gedenkt aan de dagen der duisternis, dat zij vele zijn kunnen.* (XI: 8.) Vooral houdt hij bij al zijn genot dien grooten dag der verantwoording

in het oog; en wanneer hij zich verblijdt en zijn hart zich verlustigt en wandelt in de wegen zijns harten en in de aanschouwing zijner oogen, zoo *bedenkt hij tevens, dat God hem om alle deze dingen zal doen komen in het gerigt.* (XI: 9.)

Maar, naderen dan nu die dagen der duisternis, worden wij geroepen om *'s levens lasten te dragen*, hoe zullen wij dan hier ons als ware wijzen betoonen? Eene derde bijzonderheid, die wij van den *Prediker* leeren kunnen.

Vooreerst, de ware wijze draagt het leed der aarde *met kalmte en kloekmoedigheid.* Dwaasheid mogt het heeten, te wanen, dat ons iets vreemds overkomt, wanneer 's levens plagen ons treffen: wie de wereld kent, weet, dat *ijdelheid* haar titel en *smarte* het deel harer bewoners is. Daarom neemt de ware wijze bedaard het gedeelte op van den algemeenen last, die hem op de schouders wordt gelegd. En dat te meer, omdat hij in het lijden de beschikking des Allerhoogsten erkent. Immers *Hij geeft moeite en zorg.* (II: 26.) *Hij heeft alle die moeijelijke bezigheden den kinderen der menschen toegeschikt, om zich te bekommeren.* (I: 13.) En zou dan de mensch zich niet gaarne aan Hem onderwerpen? Gewis, hij draagt gewillig den last, hem met zooveel wijsheid opgelegd. En zou die last soms voor zijne schouderen te zwaar wezen, hij weet, er is een oog, dat ook voor den lijdenden liefderijk waakt: Hij, *die, hoog is boven de hoogen*, slaat het alles gade. (V: 7.) En zonder zijnen wil kan hem niets overkomen. Is hem dan de besturing van zijn lot onverklaarbaar, hij mort niet. Immers, *hoe zoude hij rigten met dengenen, die sterker is dan hij?* (VI: 10.) Veel liever belijdt hij zijne onkunde, en zegt: *Wie weet, wat goed is voor den mensch in dit leven?* (VI: 12.) Hij weet, dat *de mensch Gods werk niet doorgronden kan*, (IX: 17) en daarom *eerbiedigt hij hetzelve*, (VII: 13) en houdt zich overtuigd, dat *God met de menschen regt handelt.* (VII: 29.) Inzonderheid beschouwt hij het lijden dezer aarde als een middel om wijs te worden voor een beter leven, en tracht

er die groote lessen uit te leeren, die hem worden aangeboden. Hij weet het, *door de droefheid des aangezigts wordt het hart verbeterd.* (VII: 3.) Hij ziet zich hier de gelegenheid geopend tot uitoefening der schoonste deugden, tot betooning van een' moed, een geduld, eene onderwerping, een vertrouwen, eene hope, die zich anders nooit zoo heerlijk in hem zouden hebben ontwikkeld: en daarom is niet alleen het lijden hem welkom, maar zelfs *gaat hij liever in het klaaghuis, dan in het huis der maaltijden,* (VII: 2) *omdat dáár het einde aller menschen en het harte der wijzen is;* (4). daarom vreest hij zelf den dood niet, dien anderen als de grootste ramp beschouwen, want *de dag des doods is beter dan de dag, waarop iemand geboren wordt;* (VII: 1) en, gelijk die beroemde wijze der oudheid, zou hij het lijden, dat hem moest treffen, te voren wel willen weten, om het, namelijk, niet alleen af te wachten, maar het zelfs te gemoet te gaan.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BRIEFWISSELING MET EENEN JOOD.

(*Ten vervolge en slotte van No. XIV.*)

VI.

Wel nu, Mijnheer, gesteld dat ik Christen wilde worden: waar zal ik mij vervoegen? De Catholijken hebben inderdaad boven u, overigen, veel vooruit. Dat is *ééne* Maatschappij, *één* welgeordend ligchaam, dat van den beginne der Christenheid bestaat, en, zoo het beweert, onveranderd bestaat; waarbij men volkomen weet, waaraan men zich heeft te houden. Verandering of verschil van gevoelen kan daar verdeeling noch verbastering te weeg brengen; want er is eene hoogste regtbank, waarvoor ten laatste alles moet gebragt worden. En zoo eendragt magt maakt, dan schijnt deze kerk alleen geschikt om de wereld ten onder te brengen, en te maken, dat een-

maal allen zijn *ééne* kudde onder *éénen* herder. Het blijkt daarbeneven, dat deze strikte bepalingen van geloof en (kerk) zeden niet beletten, dat de waarheid onderzocht, de geschiedenis, de wijsgeerte, de letteren beoefend worden: want het Catholijke *Duitschland* heeft zijne geleerden evenzeer, als het Protestantsche; en *Frankrijk* heeft in vroeger tijd kanselredenaars opgeleverd, die immer onder de besten zullen gerekend worden. Wat het Catholicismus wijders voor de kunsten gedaan heeft — bouwkunst, schilderkunst, toonkunst — dat behoef ik niet aan te wijzen. De naakte, Protestantsche *Culte* heeft niets, dat zij daartegen kan stellen.

Ondertusschen zou ik er mij toch moeijelijk toe kunnen begeven, om op nieuw zulk eene zinnelijke eerdienst te volgen. De priesterdwang zou mij schrik aanjagen. En òp al de leerstukken, hoe vreemd, hoe schijnbaar strijdig ook met het getuigenis mijner zinnen, met mijn verstand, ja met alles, wat er redelijk aan mij is, geloovig amen te zeggen, dat zou mij zéker, ja, onmogelijk zijn. Ik geloof, men moet dat, in letterlijken zin, *aannemen als een kindeken,* van jongs aan er aan gewend worden, of op een' zeer lagen trap van beschaving staan, wanneer het tot ons komt.

Protestantsch derhalve! Maar hier vind ik niet dan verdeeldheid en onzekerheid. Hoe vele gezindten, en hoe veel verschil onderling bij die gezindten! Hoe veel weifeling omtrent den waren grond der Christelijke denkwijze! Hier den Bijbel alleen, daar, den Bijbel ja, maar naar de opvatting in kerkelijke formulieren bepaald — hier enkel het beschrevene woord, daar toch ook de overlevering, in zoo ver de eerste Heilige Conciliën wel beter onderrigt zullen zijn geweest, dan de latere geslachten! En dan dien Bijbel weer, hier zoo geheel en zoo streng als Gods woord beschouwd, daar met zoo groote vrijheid, met zoo groote stoutheid behandeld — hier het redelijk onderzoek het eenige middel om den Bijbel zelven te verklaren, daar den H. Geest als hoofdlicht daartoe! Wat moet ik er van maken? Waar moet ik mij vervoegen?

Gij weet, wat er in de bijeenkomst, die aanleiding tot onze kennismaking gaf, over deze stof al voor en tegen gesproken werd. Ik behoef dat alles niet weer op te halen. Maar, zeg mij, is het niet moeijelijk voor iemand in mijn' toestand, om hier eene keuze te doen? En staat het wel geschapen, zoo lang de zaken dus staan, dat ooit de volheid der Heidenen zal ingaan en gansch *Israël* zalig worden? Althans, zoo lang gij elkander verdoemt en een echte Jood te dezen al ligt gevaar zou loopen om uit den regen in den drop te geraken. Neen, Vriend! dan liever gebleven die ik ben,

Uw' en aller braven liefhebbende Broeder, enz.

VII.

Ja, mijn Vriend! het is zoo, er heeft nog velerlei verschil van meening plaats. Maar zou men, hoe groot dit verschil ook schijne, toch niet mogen beweren, dat het bijzaken, uitwendigheden of zulke dingen betreft, die onze menschelijke bevatting te boven gaan, — wijsgeerige speculatiën, niet ongelijk aan die, van welke SOCRATES de menschen terugriep, toen hij gezegd werd de wijsgeerte uit den hemel op de aarde verplaatst te hebben. Het is waar, men bevestigt ze met Bijbelwoorden. Maar zeggen die inderdaad alwat men in dezer voege leert, of geven ze er slechts eenige aanleiding toe, en worden wederom door andere uitdrukkingen, ik zeg niet tegengesproken, maar toch zoodanig bepaald en verklaard, dat men blijkbaar daaraan zoo groote waarde niet kan hechten?

Ik heb wel onlangs nog, in een zeer geacht tijdschrift onder ons, het gevoelen zien voorstellen, dat het bloote geloof aan de wonderen, dat is, naar het mij voorkomt, aan den Goddelijken oorsprong van het Evangelie, (*) niet

(*) Men versta mij niet verkeerd. Ik beweer niet, dat met het geloof aan wonderen alles staat of valt. Onder bijgeloovigen zal men ligt zeer gereed zijn een wonder aan te nemen, zonder dat dit zulke hooge denkbeelden omtrent den bewerker derzelven te weeg brenge, zulk een vruchtbaar nadenken wekke, zulken invloed op hart en wandel hebbe,

zoo heel veel zou beteekenen. Het ware geloof, meent men, is daarmede niet gegeven. Er moeten een aantal bepaalde punten worden vastgesteld, tot welker hartelijke omhelzing niemand geraakt, dan door de werking van den H. Geest. Doch ik heb hierop verscheidene aanmerkingen.

De eerste en voornaamste is, dat ik de gewigtigste en belangrijkste waarheden van de Godsdienst zoo duidelijk in den Bijbel vind medegedeeld, dat men daaromtrent, onder verstandigen, niet wel kan verschillen, en doorgaans inderdaad niet verschilt. Het bestaan van een persoonlijk Opperwezen, Schepper, Onderhouder en Regeerder der wereld, algenoegzaam, heilig en goed — zijne dienst in geest en in waarheid, in dankbaarheid, vertrouwen, gehoorzaamheid — zijne wet: heiligheid, liefde, reinheid, allerlei deugd, allerlei volmaaktheid, naar het voorbeeld van Hem, dien Hij ons daartoe tot een' leidsman heeft gegeven — zijne genade voor schuldigen, die berouw hebben en zich bekeeren, in de zending, dood en opstanding zijns Zoons bevestigd — zijne bestemming van den mensch tot eeuwige heerlijkheid, hem naar zijn beeld

---

dat bekeering en wedergeboorte, gelijk die in het Evangelie gevorderd worden, daaruit ontstaan. In een' tijd van ingenomenheid daarentegen met wijsgeerige begrippen, zoo als die thans bij velen bestaat, kan ik mij ligt zeker vooroordeel tegen de wonderen voorstellen, waardoor men derzelver waarheid voor het minst in het midden laat, en zich echter aan de leer en den persoon van JEZUS opregtelijk hecht, en den naam eens geloovigen Christens niet onwaardig is. Doch, wie onder zulke nadenkenden aan de wondergeschiedenis van het Evangelie, met name aan de opstanding van CHRISTUS gelooft, die moge daarmede naar hart en geest nog geen Christen zijn, zijn inzigt, zijne overtuiging is Christelijk, en leidt onmiddellijk, zoo niet verder, althans tot die denkbeelden, welke wij in den tekst voorstellen.

Het bestreden gevoelen komt voor in het werkje van den Heer MERLE D'AUBIGNÉ: *Les Miracles, ou deux Erreurs*, waarvan het *Christelijk Maandschrift* vóór eenigen tijd een breed verslag gaf.

hebbende geschapen, en van den beginne der wereld af alles in het werk gesteld, om hem daartoe te leiden en te voeren, van zijn' val op te rigten en op de baan van geloof en deugd te doen vorderen — inzonderheid door de zending van JEZUS op de wereld, als het licht, als den Heiland, als de toevlugt van allen, den Koning van het rijk der waarheid, wien Hij alle magt gegeven heeft in hemel en op aarde.

Ik zou dit verder kunnen uitbreiden. Doch ik schrijf geene geloofsbelijdenis. Ik vraag alleen: is dit zoo weinig? Of, zoo men hieromtrent overeenstemt, moet men dan niet geacht worden overal rust voor zijne ziele, aansporing tot een braaf gedrag, verheffing tot dankbare godsvrucht, volmaking van den geheelen mensch te kunnen vinden? En zou de wereld, zou er de kerk van CHRISTUS niet waarlijk beter aan toe zijn, dan nu men, om onvruchtbare bespiegelingen en bijzaken, dat alles vaak vergeet, en de Godsdienst tot eene bron van haat en twistinge maakt?

De tweede is, dat ik in de gansche openbaring niet anders dan het werk van Gods geest erken — dat die geest mij toespreekt uit den geheelen Bijbel — dat ik hem eerbiedig in het bestaan en de inrigtingen der kerk, de leidingen der Voorzienigheid, en in de goede aandoeningen van mijn hart; maar dat ik aan geen aanhoudend wonder geloof, hetgeen, buiten of althans boven den invloed der middelen, dezen en dien hooger inzigt, volkomener deugd en ten gevolge daarvan eeuwige zaligheid zou verleenen, terwijl dit aan anderen geweigerd wierd. Verre zij het van mij te beweren, dat de mensch deze hulp gemakkelijk ontberen kan; dat hij geene ondersteuning van boven mag en moet afbidden, en dat God den opregten bidder niet zou kunnen of mogen verhooren. Ik beperk de magt des Oneindigen niet, maar beweer, dat Hij den toegang tot Hem voor allen even zeer geopend heeft.

Ja, moest ik zulk een wonder, als boven genoemd, inderdaad toestaan, ik zou dan niet kunnen nalaten te erkennen, dat de Catholijken, in dit opzigt, het verstan-

digste gevoelen omhelzen. Zij toch kennen die hoogere hulp alleen aan de Herders en Hoofden der kudde toe, vooral aan de Bisschoppen, en den Vorst van dezen te *Rome.* Daardoor zou inderdaad de leer en tucht het best ongeschonden kunnen bewaard blijven; en hun licht en heiligheid deelden zich gereedelijk aan anderen mede. En, schoon ik gaarne toesta, dat de geschiedenis weinig bewijs voor het bezit dezer deugden bij vele hooge geestelijken heeft opgeleverd, hetzelfde kan van hen gezegd worden, die zich, in vroeger en later tijd, onder de leeken, op dit voorregt beriepen. En missen wij dit bewijs, wat blijft ons dan over, behalve de verzekering, misschien welgemeende verzekering, van den begunstigde zelv'?

Inderdaad, ik begrijp niet, hoe Roomschen en anderen, aan *hun Rome* vaak niet minder verslaafd, zoo kunnen ijveren tegen het Algemeene Christendom, dat is die waarheden van het Evangelie, welke allen aannemen, en waarvan wij zoo even de hoofdzaak aangaven; alsof dat, op de scholen geleerd en door eene bekende Maatschappij in hare werkjes verspreid, de jeugd zou bederven en de volwassenen op het dwaalspoor brengen. Ik wenschte toch wel te weten, welke der aangevoerde stellingen, en vooral hoe dezelve te zamen genomen, dien verderfelijken invloed zouden kunnen hebben. Leert men dan in de Roomsche of eenige andere kerk geen God, geene Voorzienigheid, geen eeuwig leven, geene deugd, geene genade, geen gebed en geen CHRISTUS? En, zoo men omtrent het een en ander al meer leert en het nader bepaalt, wordt de mogelijkheid daartoe door den gelegden grondslag weggenomen? Het is waar, de schoolleeraars en schrijvers der bedoelde verhandelingen zijn geene Priesters, geene Godgewijde Heiligen in eenigen bijzonderen zin; maar zij dringen immers ook niet in de geheimen der Godheid, om daaromtrent iets te stellen of te ontkennen. Zij nemen geloovig aan, en deelen even vertrouwelijk mede, wat niemand ontkent, waaromtrent geen twist bestaat; eene betere Godsdienstleer en zuiverder zedekunde, dan de wijsheid dezer wereld immer wist uit te vinden. Laat de Prediker

dat vervolgens wijzigen en aanvullen, zoo als het hem voegzaam voorkomt — laat biecht en vaste en kerk- en bedevaartgang daarbij komen, om het geloof te verlevendigen, de deugd te bevorderen, de godsvrucht te volmaken — waarom zouden zij niet? wat is er voor strijdigheid in met het vroeger geleerde? hoe zou er die kunnen zijn, indien anders een redelijk mensch en een regtgeloovige geene tegenstrijdigheden zijn?

Doch, werwaarts dwaal ik af? En toch is het geene afdwaling. Mijn oogmerk was, u te doen zien, dat er zoo groot en wezenlijk verschil tusschen de Christenen niet bestaat. Bij de Catholijken verschillen de vormen zeker grootelijks. Die kerk heeft met de oude gebruiken waarschijnlijk ook vele oude gebreken behouden. En het groot gezag der Priesters moge in sommige opzigten nuttig zijn, om de kudde des te beter te leiden, het staat, aan de andere zijde, onbetwistbaar aan misbruik bloot. Het heeft wel een schoone schijn, dat het koningrijk der hemelen zich daar als een onverdeeld geheel over den ganschen aardbodem zou vertoonen; maar kan de Paus ook zeggen: mijn koningrijk is niet van deze wereld? Is het eene gepaste navolging van het Jodendom, wanneer het Hoofd en middelpunt der Godsdienst op eene enkele plaats, als in de Hoofdstad der Christenheid, gevestigd is, en niet, zoo als naar Protestantsche denkbeelden, in den *Hemel*, in CHRISTUS; waarbij men zich voor het overige aan de onderscheidene Staten zoo naauw en op zoodanige wijze aansluit, als de omstandigheden dit medebrengen — ten aanzien van zijn geloof en overtuiging slechts aan den Bijbel en zijn eigen geweten gebonden. Doch, hoe belangrijk deze vormen mogen zijn, zij zijn geene stellige beletselen voor het wezen der zake, om zich behoorlijk te ontwikkelen. In deze als in alle andere kerken zijn vele ware Christenen gevonden, vele Evangelische deugden gekweekt, en rust voor hart en geest aangetroffen.

Doch gij geeft zelf reeds genoegzaam te kennen, dat gij deze afdeeling der Christenheid niet zult verkiezen. Maar welke dan? Het komt mij voor, dat dit u geene afschrik-

kende zwarigheid behoeft te baren. Zijt gij eenmaal van het Goddelijke des Christendoms overtuigd, neemt gij de openbaring Gods in den Bijbel ongeveinsd aan, dan vertrouw ik, dat men u niet ligt ergens den toegang zal weigeren, en dat gij u ook door geene te naauwe banden erg zult bekneld gevoelen. In allen gevalle staat u de keuze open, die u na het verhandelde ligt te gemakkelijker zal vallen.

Gij ziet, ik heb niet bepaald alle punten opgenomen, welke gij aangeeft. Een brief is geene verhandeling; men schrijft denzelven meer volgens hetgeen op het oogenblik onzen geest en ons hart vervult, dan wel naar eene vooraf bepaalde leiding. En ik houd het er voor, dat, althans in ons Vaderland, alle verstandigen (hier en daar een *laudator temporis acti* uitgezonderd) voor de hoofdzaak houden, wat ik als zoodanig heb voorgesteld. Komt het, ja, zoo in het rijm te pas, menigeen zou geene zwarigheid maken hiertegen op te komen, groote leemten in mijn voorstel aanwijzen, en een of ander punt, als 't ware, voor eene andere regtbank trekken. Zoo zegt men misschien: Wat helpt het weten, het historisch aannemen der geopenbaarde waarheid, als een werk des verstands? Ziet men niet, dat duizenden daarbij dezelfde onbekeerde, ongevoelige zondaars en liefhebbers dezer wereld blijven? Kan dat dan het ware zaligmakende geloof worden genoemd? Moet het hart niet veranderd worden? En doet dat de bloote leer? — Wat zal ik hierop zeggen? Het menschelijk hart is arglistig meer dan eenig ding; wie zal het kennen? De meeste menschen handelen niet naar hunne overtuiging, zijn het maaksel hunner aangenomene en dikwijls ook maar nageprate leerstellingen niet; er zijn vele andere zaken, die op hen werken, en bij slot zijn zij vrijwerkende wezens, die, naar zij het verkiezen, dus of zoo handelen. Men kan dus gerustelijk toegeven: de leer alleen doet het niet; de Voorzienigheid werkt ook langs andere wegen op den mensch; en al wisten wij ook dit naauwkeurig aan te wijzen, dan zouden er nog altijd raadselen genoeg voor ons overblijven. Het kan dus niet

ontkend worden, het geloof van een welgesteld, berouwhebbend, heilbegeerig hart is eene geheel andere zaak, werkt geheel anders, en is op eene geheel andere wijze kracht en leven, dan waar het hart niet medewerkt, niet opneemt en er zich mede doortrekt. Doch, wat maakt dit alles uit? Toen JEZUS, met betraande oogen, uitriep: »*Jeruzalem, Jeruzalem*, hoe dikwijls heb ik u gelokt, gelijk eene klokhen hare kiekens; maar gij hebt niet gewild" — zal het toch wel niet aan Hem, aan zijne leer of aan zijnen ernst hebben gelegen, dat zij niet wilden?

Doch, laat ik niet wederom op nieuw beginnen. Het is reeds te veel voor een' brief. En ik schroom niet, als in JEZUS naam en in den naam zijner kerk, te betuigen: wie tot mij komt, met opregt kinderlijk geloof tot mij komt, ik zal hem geenszins uitwerpen. Ik ben, enz.

N. S.

IETS OVER HET CHRISTELIJK KERKGEZANG.

Onlangs las ik, in N°. IX van het vijfde Deel van het *Maandschrift voor Christenen van den beschaafden stand*, eene keurige bijdrage van den Eerw. BROES, getiteld: *Een woord over Psalm XXIII, XC en CXXXIX, (hymnen aan Gods volmaaktheden) aangewend tot regtspraak tusschen de voorstanders van het Psalmboek en die van het Evangelische Gezangboek ten openbaren gebruike der Christelijke Gemeente.* Met waardigen ernst en scherpzinnig vernuft, den geleerden Schrijver zoo bijzonder eigen, handhaaft hij de hooge voortreffelijkheid der Lofpsalmen, ter eere Gods en van Zijne volmaaktheden gedicht, zonder daarom den doorgaanden inhoud van den Evangelischen bundel laag te schatten; en 's mans dusgenoemde *regtspraak* is veeleer het voorslaan van een *vergelijk* tusschen de tegenover elkander geschaarde voorstanders van Psalm- of Gezangboek, om van beide, bij de openbare vergaderingen der Christenen, een verstandig, onbevooroordeeld en afwisselend gebruik te maken.

In alle opzigten mag dit *woord* beschouwd worden, als, vooral in de dagen, die wij beleven, op zijn pas gesproken.

Vermeldt toch het gerucht waarheid, dan zijn sommigen er op bedacht, om, met afkeuring der Evangelische Liederen en voorbijgang der nieuwe Psalmberijming, tot die van wijlen PETRUS DATHENUS terug te keeren, en is het daarom allezins gepast te achten, wanneer de waardij van hetgeen elders wordt voorbijgegaan of afgekeurd, met bezadigdheid en overtuigend, wordt aan het licht gesteld.

Verre derhalve van met den eerwaardigen en geleerden Schrijver in gevoelen te verschillen, ontvange hij veeleer hier mijnen dank voor dit lezenswaardig opstel, gepaard met den opregten wensch, dat zijn Christelijk *woord* moge dienstbaar wezen, om vooroordeel en partijdigheid, bij de voorstanders of bestrijders van Psalm- of Liederboek, te verminderen, en, zoo mogelijk, geheel te doen verdwijnen. Intusschen zij het mij vergund, om, naar aanleiding van het aangeprezen opstel, eenige denkbeelden omtrent het Christelijk Kerkgezang mede te deelen, welke mij voorkomen eenige overweging te verdienen.

Te regt prijst de Eerw. BROES de Psalmen, en vóór allen de hymnen aan Gods volmaaktheden, ten *Christelijken* gebruike aan; maar het is mij sedert lange voorgekomen, dat het Profetische gedeelte der H. Schrift, nevens het boek JOB, eenen gadeloozen rijkdom bevatten, overwaardig om daaruit de stoffe te ontleenen tot kerkliederen, niet minder voegende aan den lof van den Allerhoogsten, dan de hoogstgeroemde Psalmen, van MOZES, ASAF en DAVID afkomstig. Hoe veel verhevens, hoe veel groots en schoons vindt men niet bij den Oosterschen OSSIAN, den diepgevoelenden en godvruchtigen JOB; hoe veel echte Poëzij bij den grooten JESAIAS? Leenen de hoogdichterlijke voorspellingen wegens den beloofden Messias zich niet uitnemend voor de zamenstelling van liederen, die op Christenfeestdagen, omstreeks *Kerstijd* of *Paschen*, in de Gemeenten des Heeren zouden kunnen worden aangeheven tot lof van den Verlosser? En zou de orakeltaal van JOËL, in eene Nederduitsche berijming opgenomen, niet heerlijk klinken op het Christen-*Pinksterfeest*? Zoodanige liederen, alhoewel door feilbare menschen vervaardigd, hadden dan toch het voordeel, aan de woorden des Bijbels ontleend te zijn; terwijl de dichters, den tekst volgende, (gelijk bij de berijming der Psalmen) geenerlei gevaar liepen, om dit of dat theologisch geschilpunt of kerkelijk leerbegrip aan te roeren, kwetsende

voor de ooren van andersdenkenden. En hoe veel zouden zulke gezangen niet winnen, behalve aan bijbelsche regtzinnigheid, aan poëtische waarde, niet altijd even gelijkmatig over al de Evangelisehe Gezangen verdeeld? Stel ik mij verder voor, dat een aan JOB of JESAIAS ontleend lied worde aangeheven, onder de leiding van eene aan het verheven onderwerp voegende orgelmuzijk, dan verbeelde ik mij tevens de verheffing van geest en hart, die zich daarbij in de jubelende Christenvergadering zal openbaren. Nimmer toch zal ik den indruk vergeten, dien de uitvoering van HÄNDEL's *Messias* bij mij verwekte, ter plaatse waar de Godspraak van JESAIAS: »*Een kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven,*" enz. in de eenvoudige bewoordingen van den Hoogduitschen tekst, in gezegd *Oratorium* is ingevoegd, en volgaarne beken ik, dat destijds het eerste denkbeeld bij mij ontstond van de groote gepastheid der Profetische Schriften voor het Christelijk Kerkgezang.

Maar waarom zou men zich alleen bij het Oude Verbond bepalen, daar ook de Schriften van het Nieuwe menig onderwerp voor een Christelijk gezangboek kunnen opleveren? Sommige uitspraken van onzen Heer, die gewis sprak gelijk niemand heeft gesproken; enkele verhevene, soms dichterlijke uitboezemingen van den grooten Apostel der Heidenen, en menige liefdevolle vermaning van den zachtmoedigen JOANNES, hoe welkom zouden zij niet zijn aan eene echt Christelijke gemeente? En wilde men het Lam eenen hemelschen lofzang zingen, men had daartoe slechts *het boek der Openbaring* op te slaan.

Ik verbeelde mij, dat zulke Bijbelsche gezangen de Bijbelkennis niet weinig zouden bevorderen, vooral wanneer men (in zoo verre namelijk maat, rijm en dichterlijke behandeling dit gedoogden) den tekst zoo na mogelijk in het lied wedergaf; en met die Bijbelkennis tevens aankweeking van Bijbelschen en Evangelischen zin, vrij van menschelijke spitsvindigheden en dwaalbegrippen.

Eindelijk (want ik wil slechts *wenken* geven) zou men, door het vervaardigen en invoeren van een genoegzaam aantal Bijbelsch-Evangelische gezangen, aan onze godsdienstige bijeenkomsten eene niet geringe mate van opwekkelijkheid kunnen bijzetten. De Roomschkatholijke eerdienst heeft te veel zinnelijks, te veel uitwendig *decorum*, voor eene Godsdienst, die in geest en waarheid behoort te bestaan. De

Kerkhervorming heeft echter daarvan welligt wat veel afgetard. Zal men dat terugnemen? Ik meene neen. Maar de Evangelische Kerk kan aan hare eerdienst een belangrijk toevoegsel van eenvoudige waardigheid bijzetten, door middel van een welgeordend Kerkgezang. Dit is wel iets zinnelijks, maar dat zich naauw met het onzigtbare en geestelijke vereenigen laat, en alzoo onschadelijk is te achten voor de bevordering van Christelijke gezindheden, volmaking en ware godsdienstigheid.

Ik heb mij, in de zamenstelling van dit vlugtig opstel, zeer beknopt uitgedrukt, en mij van eene meerdere ontwikkeling mijner denkbeelden onthouden, vermits er weinig kans bestaat, dat dezelve verwezenlijkt zullen worden. De verbeterde Psalmberijming is niet dan na veel tegenstands ingevoerd, en een nog sterker verzet is aan de Evangelische Gezangen te beurt gevallen; wie weet, welke bezwaren en vooroordeelen zich tegen een Bijbelsch-Evangelisch Liederboek zouden aankanten, vooral in de dagen, die wij thans beleven? Ik hield het daarom voor nutteloos, dit geschrijf verder uit te breiden, ofschoon ik het gronddenkbeeld niet geheel der vergetelheid wilde prijs geven; welligt komt men er, na eene halve eeuw, nog wel eens op terug, en gebeure dit ook nimmer, het zij zoo! Mijne bedoeling had niets anders ten oogmerk, dan de stichting en opbouwing der Gemeente van onzen Heer, hier te lande gesticht.

Ik besluit dit geschrijf met het leveren — niet van een *model* — maar van eene *proeve*, wegens de wijze, waarop men een Bijbelsch-Evangelisch Gezangboek zou kunnen zamenstellen. Het Oude Verbond is hierbij aan poëtische onderwerpen oneindig rijker dan het Nieuwe; en daarom wilde ik eene *proeve* uit het laatstgenoemde leveren, ter verduidelijking mijner bedoeling. Het gekozen onderwerp is uit de algemeen bekende *Bergrede* des Heilands, en wel uit derzelver aanvang, ontleend; waarom ik aan het lied den titel geef van:

DE ZALIGSPREKINGEN.

Zalig zijn zij, die zich arm gevoelen,
  Arm van geest en arm aan eigenwaan,
Die Gods eer en nooit zichzelf bedoelen!
  't Hemelsch rijk zal voor hen openstaan.

Zalig, wie hun zondenschuld betreuren;
't Wezen kiezen boven valschen schijn,
En dien troost alleen begeerlijk keuren,
Die, door Gods genâe, hun deel zal zijn!

Zalig zij, die, wat het lot hun baarde,
Hier zachtmoedig zijn van hart en zin!
't Erfbezit van een gereinigde aarde
Wordt gewis hun loon en rijkst gewin.

Zalig zijn zij, die, opregt van zeden,
Hongren, dorsten naar de reinste deugd!
't Zoet genot der hoogste zaligheden
Schenkt hun eens verzadiging van vreugd.

Zalig zij, die naar Gods wetten leven,
Die barmhartig zijn gelijk als Hij!
Zalig zij; hun zonden zijn vergeven,
God zal ook barmhartig zijn als zij.

Zalig zijn zij, die, opregt van harte,
Vroom en rein aan God hun hulde biên!
Boven de aarde en boven aardsche smarte
Zullen zij het Godlijk aanschijn zien.

Zalig, die, met innig welbehagen,
Vrede stichten, waar de tweedragt woont!
Kind'ren Gods is de eernaam, dien zij dragen,
Waar de Liefde 't werk der liefde kroont.

Zalig zij, die voor de waarheid lijden,
Pal staan voor de zaak van 't heilig regt!
't Hemelsch rijk is hun, ten loon na 't strijden,
Als een erf des Vaders, weggelegd.

Zalig, die, om Christus, smaad verduren;
Wien vervolging op hun proefweg wacht!
Zóó werd ook, in Salem's grijze muren,
Aan Gods Heil'gen 's Hemels raad volbragt.

Christ'nen! laat het denkbeeld u verblijden:
Als ge uw kruis geduldig, willig draagt,
't Heerlijk loon vergoedt uw smart en lijden,
Dáár, waar voor u de eeuw'ge morgen daagt.

Het zal aan aanmerkingen op dit lied niet ontbreken, en gaarne zal ik van anderen eene betere bewerking van het voetstoots gekozen onderwerp te gemoet zien. Insgelijks erken ik, dat het gezang, bij eene meerdere uitbreiding, een dichterlijker aanzien bekomen kan. Dan het was mijn doel, om de woorden der Schrift zoo getrouw mogelijk en tevens met de minste bijvoegselen terug te geven, en daardoor mijne meening, omtrent de bedoelde soort van liederen, door eene enkele, zij het ook gebrekkige, *proeve* te leeren kennen.

Tot hiertoe was dit stukje geschreven en voor de verzending gereed gemaakt, toen eene toevallige omstandigheid, die verzending vertragende, tevens aanleiding gaf, om de geleverde *proeve* met nog eene te vermeerderen, genomen uit *Rom.* VIII vs. 35—39. Ik vermeen het te mogen betitelen:

VERHEFFING VAN CHRISTUS LIEFDE.

Wie zal van Christus liefde ons scheiden?
  Verdrukking, die vervolging baart,
  Gebrek, ontbering, boei of zwaard,
Of wat we, om Christus wil, verbeiden?
  Gods woord heeft ons dit lot voorspeld,
  En 't magtloos woên van 't aardsch geweld,
Dat, dag op dag, gereed ter slagting,
  Den dienstknecht als den Meester hoont,
  En, daar men hem met doornen kroont,
Zijn dienaar prijs geeft aan verachting.

Looft God! wilt Hem uw' dank betalen,
  Die grensloos ons heeft lief gehad,
  In wien we, op 't spoor, dat Hij betrad,
Eenmaal verwinnaars, zegepralen!
  Ja, 't is gewis; geen bange nood,
  Geen rampvol leven, zelfs geen dood,
Geen Engel, overheid noch magten,
  Niets, wat ons treft in 't aardsche dal,
  Niets, wat de toekomst baren zal,
Ontrooft ons 't heilgoed, dat wij wachten.

Geen onafmeetb're hemelbogen,
  Geen afgrond, waar de nacht gebiedt,

Verzwakt den juichtoon van ons lied,
Waarmeê wij Gods genaê verhoogen.
Triomf! verwinnaars zijn wij; ja,
Zingt God ter eer'! 't Hallelujah
Zij Hem gewijd, die ons zal leiden!
Geen schepsel, hoe geducht in magt,
Weêrstaat Gods ongeschapen kracht;
Niets kan ons van Zijn liefde scheiden!

13 Sept. 1841. WARNSINCK.

LIEFDE ZOEKT LIST.

(*Vervolg en slot van bl.* 774.)

De liefde is beschroomd, maar jegens de liefde is zij vertrouwelijk. Nog geen drie straten waren doorwandeld, of ANTON en ANTJE waren reeds als kennissen van vele jaren. Dat de laatste nu wist, in welke betrekking haar vader haren geleider tot haar wilde plaatsen, en de eerste daarvan mede geen geheim maakte, deed daaraan wel het meeste; dat zij elkander beide in de zaak hunner harten noodig hadden, deed het overige. ANTJE nam aan, het hare te doen, om EMMA gunstig te stemmen voor den voor haarzelve bestemden bruidegom, en deze beloofde wederkeerig, den officier, ware het maar mogelijk, bij Papa binnen te loodsen. Het overige zou zich, meenden de jongelieden, zoo het op geene korte baan was, dan op eene lange wel schikken. ANTJE begon min of meer eene zamenzwering tegen haren vader te helpen smeden; zij deed dit met eenen jongeling, dien zij nog slechts een paar dagen kende. Had zij het oogmerk zijner komst vooraf gekend, zij zou hem gevreesd en gehaat hebben; nu was hij haar broederlijke vriend geworden. Zij wist, in welk logement JULIUS zich ophield, en nog denzelfden avond begaf zich ANTON derwaarts.

Gelijk een ervaren veldheer eerst in het algemeen zijn hoofdplan van aanval vormt, en dan daarna meer in de bijzonderheden uitwerkt, zoo begrepen ook onze beide wandelaars, dat de hoofdzaak voor het oogenblik die was, dat men JULIUS met den ouden Heer in kennis bragt. Het middel daartoe was spoedig gevonden. ANTON liet zich bij den krijgsman aandienen, en bragt terstond zijne zaken ter tafel.

Zij spraken niets meer af, dan dat de *Duitscher* zijnen nieuwen bekende als eenen ouden vriend, hier toevallig gevonden, aan den vader van ANTJE zou voorstellen, echter zorgvuldig vermijdende, dezen te doen weten, dat hij een degendrager was. Dit moest wel eenmaal uitkomen; maar de jongelingen meenden, en dat met regt, dat vaderlief eerst den mensch moest leeren kennen, en dat het altijd nog tijds genoeg was, om hem te vertellen, dat deze den gevreesden rang bekleedde.

Zoo gezegd, zoo gedaan. Met het ernstigste gelaat van de wereld kwam ANTON met de vertelling voor den dag, dat hij een' ouden vriend had aangetroffen, die in de hem geheel vreemde stad een dag twee drie om zaken vertoefde. Dat de jongeling, die bereids de vergunning had, om dagelijks van huis en tafel gebruik te maken, ook de vergunning kreeg, om er zijnen vriend te brengen, verstaat zich. Maar als Papa zijnen man op de stoomboot goed had opgenomen, zou hij van die naauwe vriendschap tusschen de beide heeren geen haar bemerkt hebben. Dat had hij nu voor zijnen afkeer van brillen, buiten lezen en schrijven! ANTJE hield zich onverbeterlijk; men zou gezworen hebben, dat zij den vriend van haren vriend nooit had gezien. Papa werd netjes ingepakt, ook door JULIUS, die zich met zijn gansche hart in het allerbeste zondagspakje van zijn verstand, wellevendheid en aangenaamheid vertoonde. Zelfs werd hij ter maaltijd genoodigd; en de goedhartige, maar op *dit* punt stijfzinnige man had, o wonder! het verschrikkelijke monster — eenen militair — aan tafel. Intusschen had het moeite genoeg in, door kunstige wendingen alle navraag naar stand en betrekking te ontduiken. Dit gelukte evenwel zonder eene regtstreeksche leugen, die ik waarlijk geloof, dat de jonge lieden zich onbeschaamd zouden veroorloofd hebben.

EMMA was ten aanzien van JULIUS in het geheim ingewijd. Zij werd het na diens vertrek in nog een ander geheim; te weten, dat ANTON — wat behoeven wij veel woorden? Zij was hem mede niet geheel ongenegen. ANTJE wist het vuurtje goed aan te stoken, en reeds lang had ANTON op zijne liefdeverklaring een niet geheel afwijzend antwoord bekomen, toen de oude Heer nog in de heilige overtuiging verkeerde, dat de zaken zeer goed gingen, en de *Duitscher* weldra met zijn aanzoek voor den dag komen, en ANTJE's onder nadere vaderlijke goedkeuring gegeven jawoord mede-

deelen zoude. Dat JULIUS brieven schreef, en ANTON voor tusschenpersoon in het ontvangen en bezorgen derzelve speelde, meen ik, gehoord te hebben. Of ANTJE zich dit enkel liet welgevallen, dan of zij antwoordde, en alzoo den armen ANTON min of meer gelijk maakte aan een' waterput, waarin de eene emmer naar boven gaat, terwijl de andere daalt, — dit vermeldt de bron, waaruit ik mijn verhaal ontleen, met geene syllabe. EMMA zou het zeker over haar hart niet hebben kunnen krijgen, oom zoo te bedriegen; maar de bevordering van ANTJE's geluk hing er aan, en dit was het gewigt, waarmede zij de veiligheidsklep van haar geweten bezwaarde. ANTJE, die zeer wel wist, dat vader, wanneer hij zich in zijn plan, ten opzigte van haar en ANTON, zag teleurgesteld, niet gemakkelijk zou te bedaren zijn, en even moeijelijk EMMA aan zijn' jongen vriend geven, liet zich alles welgevallen, en zoo bleef de zaak vooreerst *in statu quo*. ANTON had en hield een' liefdehandel, zoo de oude Heer meende met ANTJE, en EMMA zag zonder jaloerschheid, dat het in 's mans tegenwoordigheid ijverig op ANTJE gemunt scheen.

Een bijzonder toeval, dat JULIUS onverwacht en ongezocht in de gelegenheid stelde, om zich diep in de genegenheid van VAN W** te wikkelen, maakte aan al dit intrigueren een einde. Niemand van de jonge lieden had die uitkomst durven hopen. Zij overtrof aller verwachting. En wat er nog het allergelukkigste van was, zij ontsloeg hen van het smeden van verdere zamenzweringen tegen den ouden officieren-*antagonist*, en van het in praktijk brengen der Jezuitsche grondstelling, dat de middelen door het doel worden geheiligd.

JULIUS was weder om zaken in de stad. Die zaken bestonden evenwel alleen in het verlangen, om zijne beminde te zien en te spreken, waartoe hem dan ook door medewerking van ANTON en EMMA, die het geluk, dat zij zelve genoten, ook aan anderen gunden, vrij goede gelegenheid gegeven werd. Hij had aan het huis, waar men hem zoo beleefd ontving, een bezoek gegeven, waarbij ANTJE dan weder ongezouten geveinsd en ANTON met dubbele voorkomendheid behandeld had.

Op denzelfden morgen, dat JULIUS, die des namiddags op reis zou gaan, nog vroeg een kort afscheidsbezoek gebragt had, hield eene fraaije kales voor het huis van den Heer

VAN W** stil. Als ik nu eene verdichte geschiedenis schreef, zou ik daar ik weet al niet wien doen uitklimmen; maar ik mag de waarheid niet te kort doen. Er klom niemand uit, maar de meisjes klommen er met den ouden *Hollander* en den jongen *Duitscher* in, om een' grooten *tour* te gaan rijden, en eerst, wanneer de vale avond met zijne vleugelen het aardrijk zou dekken, terug te keeren. De beide dienstboden hadden in last, na het voormiddag-huiswerk den dag te gebruiken tot het schoonmaken van den koepel in den tuin buiten de stad. Verblijd over het fraaije weder, dat den togt begunstigde, gaf men nog de laatste bevelen, deed het laatste onderzoek, of ook iets vergeten was, beval alle voorzigtigheid aan met vuur en sluiting, en reed af.

Het togtje beantwoordde geheel aan het oogmerk, want het gaf eenen dag van aangename uitspanning. ANTON en EMMA zouden er nog veel meer genot van gehad hebben, indien de eerste niet gedurig tusschen de schroeven eener voorgewende vrijaadje met ANTJE gezeten had, die in de grappige tooneelen, waartoe deze persoonsverwisseling nu en dan aanleiding gaf, eene kleine vergoeding vond van de aandoening, die de scheiding van haren beminde haar dezen morgen had veroorzaakt. Om den dag van pret nog prettiger te maken, hadden zij 's namiddags den inval, om voor een keer van rollen te wisselen. ANTJE zou EMMA en EMMA ANTJE zijn; die van het viertal zich vergiste, zou op eenige versnapering onthalen. De oude Heer was regt vrolijk, en vond, dat ANTON zich in zijn gedrag omtrent de meisjes nu onverbeterlijk wist te houden, en dat ANTJE goed kon veinzen, als EMMA door ANTON behandeld te worden. Met welgevallen merkte hij op, dat zijne dochter daaronder toch waarlijk niet regt vrolijk was. Jammer, dat een noodlottig toeval dit alles op eene zoo ontrustende wijze zou doen eindigen.

Welgemoed en vrolijk kwam men des avonds te huis. Niet zoodra was men echter afgestegen, of de dienstbode, die de deur opende, riep uit: »Gelukkig, dat gij te huis zijt, Mijnheer!"

»Wat is er dan gebeurd?"

»O! wij zijn in de doodelijkste onrust."

»Maar wat is er dan?"

»En als die heer er niet geweest was...."

».Welke heer?"

»Hij heeft wacht gehouden en ons helpen onderzoeken."

»Maar wat is er dan te doen?"

»Er is gestolen. De heer zal het u alles vertellen. Wij zijn als een beroerde zee."

Men vloog naar binnen. Reeds in den gang kwam hun iemand te gemoet, dien men al spoedig herkende voor — JULIUS.

»Wat is er? Wat is er gebeurd? Wat is er toch?" ging het verward dooreen.

»Mijn hemel, JULIUS, gij hier, wat is er?" riep ANTON.

De meisjes waren op het punt van een zenuwtoeval. De vader stond te beven en zocht met moeite een' stoel. Na eenige oogenblikken van verwarring, van staan, van zitten, van heen en weder loopen, van waterdrinken, zeide JULIUS: »Weest bedaard. Het is gelukkig afgeloopen. Het beste is, dat ik het u geregeld vertelle. Anders spreekt alles door elkander. — Ik ging dezen namiddag, gelijk gij weet, naar de diligence. Mijn koffer had ik reeds vooruitgezonden: ik was dus alleen. Juist toen ik den hoek hier in de straat omsloeg, zag ik twee vreemde manspersonen, eene groote mand dragende, op uwe stoep stilhouden. Een van hen trok een' sleutel uit den zak, en opende de deur, even alsof hij hier te huis behoorde. Dit verwonderde mij, omdat ik wist, dat gij allen zoudt zijn uitgereden, en ik toevallig had vernomen, dat ook de meiden niet te huis zouden zijn. Echter moet ik zeggen, dat ik er weinig op nadacht; doch juist toen ik het huis voorbijging, belde een derde persoon aan, die door een der beide anderen onmiddellijk werd ingelaten. Nu vloog mij de gedachte duidelijk door het hoofd, dat hier niemand, althans niemand buiten de dienstboden, te huis was. Zonder eenig bepaald voornemen stapte ik de stoep op; en, ofschoon men de deur voor mij poogde te sluiten, rukte ik die open, en zag deze twee mannen in den voorgang staan. Zonder juist te weten, wat ik deed of doen moest, riep ik onwillekeurig naar boven: »Kom eens af; daar zijn menschen." Onmiddellijk daarop hoor ik de voordeur toeslaan, zie om, en mand en mannen zijn verdwenen. Ik open de deur, en zie hen juist een dwarsstraatje inslaan. Wat zou ik nu doen? Ik hield het voor zeker, dat het dieven waren, die van de afwezigheid der bewoners gebruik maakten, om het huis te bestelen. Aan mijne reis met de diligence dacht ik niet meer. Mijn eerste roep was aan de meiden —

geen antwoord. Het huis aan zichzelf overlaten, om de dieven te achtervolgen, dit achtte ik evenmin raadzaam. Straatgerucht maken en buren roepen wilde ik ook niet. Ik nam dus, voor het oogenblik, door den nood gedrongen, de vrijheid, Mijnheer VAN W**, om over uw huis te beschikken."

»Voortreffelijk," viel deze hem in de rede; »maar spoedig, zeg mij, hoe liep het af? En wat is er meer gebeurd? Ik ben zoo ontsteld, dat ik niet weet, wat te doen."

JULIUS vervolgde: »Ik sloot eerst de voordeur zorgvuldig aan grendels en ketting, zocht daarop in de keuken een mes, en ging den eenen, die nog in huis was, opzoeken."

»En dat durfdet gij *alleen*?"

»Een *militair* kent geene vrees."

»Mijn hemel, Mijnheer! gij zijt, gij zijt een....."

»Zoo aanstonds over mijzelven; laat mij voortverhalen. Ik was er toch niet volkomen zeker van, dat....."

»Mijnheer, zijt gij....."

»Niet volkomen zeker van, dat er slechts één meer in huis was, schoon ik alle reden had, om het te denken. Ik besloot dus voorzigtig te zijn, en kamer voor kamer te onderzoeken. Het was wel vrijpostig, maar de nood dwong mij, daar ik hier vriendschap genoten had, en mij dus nu verpligt rekende, om....."

»Dat zou nu alles goed en wel zijn, Mijnheer; maar gij zijt, naar ik bemerk, een *militair*. Een officier, Mijnheer, een officier....."

»Nu," zeide JULIUS, eenigzins spijtig, »ik heb dan toch geen berouw van hetgeen ik meende te moeten doen. Ik onderzocht dan kamer voor kamer, elke deur achter mij op het nachtslot doende, zoodat de dief, wanneer hij zich ergens in kassen of ledekanten verborgen heeft, want ik wilde niet zoo onbescheiden zijn alles te doorzoeken, nu hier of daar gevangen zit. Maar dat geloof ik niet; want toen ik eindelijk bij den zolder kwam, hoorde ik daar een' zwaren slag en het kletteren van eenige glazen. Toen ik er bij kwam, waren een paar stoelen omgeworpen, eene kist stond onder het dakvenster; ik weet niet of die daar behoorde, maar zij scheen er heen gesleept te zijn; het dakvenster zelf was stukgeslagen, en ik heb niemand of niets gezien. Alleen komt het mij voor, dat het niet enkel om stelen bij den dag is te doen geweest, want ik vond op den zolder dit vuurslag

liggen. Begrijpende, dat men den weg, dien men uitgegaan was, ook weder kon inkomen, bleef ik op den zolder, tot dat ik uwe bedienden aan de voordeur hoorde, die zij natuurlijk met den sleutel niet konden openen. Ik deed dit van binnen. Gij kunt begrijpen, hoe ontsteld zij waren, toen ik het geval verhaalde. Eene van haar heeft een' timmerman geroepen, die het dakvenster met een paar planken heeft digtgespijkerd, en nu ben ik hier gebleven, omdat het voor mijn vertrek toch te laat was, en ik uwe bedienden niet aan hare vrees, die haar welligt tot verkeerde dingen zou hebben uitgelokt, wilde overlaten. Thans biede ik mij aan, om nogmaals het huis te helpen doorzoeken, waarbij ik wel zal vooruitgaan."

Met gespannen verwachting had men het verhaal van JULIUS hooren beginnen, met belangstelling het gehoord, en roerloos zat men een oogenblik, nadat hij geëindigd had. Niet alleen dacht men aan hetgeen had kunnen worden geroofd, aan de zware schade, die men daarin had kunnen hebben, maar eerst en meest aan het levensgevaar, dat men zelf had kunnen loopen. Indien eens een der dieven, of ook meer, zich hier of daar in het huis hadden verborgen; indien zij eens, begunstigd door den nacht, hadden willen stelen, hoe ligt had, bij vrees voor ontdekking, moord van een of ander der huisgenooten.... Dit denkbeeld was niet onnatuurlijk, bij het vinden van vuurslag; het verschrikte hen, en niemand had woorden genoeg tot lof van den kloeken JULIUS, die met schrander beleid dit alles had gekeerd, en oorzaak was geworden, dat men met den schrik was vrijgekomen. Zelfs de oude VAN W** scheen voor een oogenblik den noodlottigen stand te vergeten, en drukte hem dankbaar de hand, zijne erkentenis betuigende aan den moedigen jongeling, wien hij zoo veel te danken had.

Thans werd raad gehouden, wat men doen zou. Het besluit was, dat men aanstonds het gansche huis nog eens naauwkeurig zou doorzoeken, gelijk ook werd bewerkstelligd. JULIUS ging vooruit, in de eene hand een licht, in de andere een' ouden hartsvanger houdende, dien men niet anders uit de lederen scheede had kunnen krijgen, dan door de laatste stuk te snijden. Daarop volgde de oude Heer, gewapend met een pook; dan de meisjes en dienstboden, en eindelijk, op verzoek der vrouwen, ANTON, tot dekking van den trein. Geen kamertje, geen hangkas, geen ledekant

werd overgeslagen. Zelfs kastjes, waarin geen hond, laat staan een mensch, kon kruipen, werden door de beangstigde dienstboden geopend. Niets werd van zijne plaats gevonden. Het bleek dus, gelijk trouwens waarschijnlijk was, dat er slechts één, na de vlugt der twee met de mand, was overgebleven, die het dakvenster had opengebroken en daardoor ontvlugt was, gelijk de Heer VAN W** de mogelijkheid daarvan, door eene zeer breedvoerige beschrijving van de daken zijner buren, bewees. Het beste bewijs echter was *in loco* te vinden. De kist was inderdaad van hare plaats geschoven, gelijk aan strepen op den grond te zien was, en scheen den dief te hebben gediend, om het dakvenster, welks glazen ruiten aan stukken verstrooid lagen, te bereiken. De provisionele toespijkering werd voor den nacht voldoende bevonden, en zoo keerde de trein naar beneden terug, elk met gissingen en weder gissingen. Voorts werd bepaald, dat, voor alle veiligheid, de beide heeren er dien nacht zouden blijven, en met tiendubbele zorgvuldigheid werd de gewone avondsluiting ditmaal nagezien. Men kwam gedurig terug op JULIUS, die door den ouden VAN W** geheel niet als een officier werd aangezien, maar gul en hartelijk behandeld en toegesproken, en zich verheugde in het geluk der nabijheid van zijne geliefde, waartoe de gebeurtenis van dezen middag hem den weg had gebaand, en deze verheugde zich heimelijk over een voorval, dat hem gelegenheid had gegeven, om zich bij haren vader verdienstelijk en geacht te maken.

JULIUS vertrok reeds dienzelfden morgen, met belofte van eerlang terug te komen. Hij deed dit meermalen; en telken male, als hij heenging, kon de oude Heer zich niet onthouden van te mompelen: »Een *charmant* mensch! 't is toch jammer, dat hij officier is!" Met dat al klom hij hooger en hooger in de genegenheid van den vader van ANTJE; en die vader vond het hoe langer zoo jammerder, dat hij een officier was; iets, hetgeen hij zelfs tegen de meisjes niet kon zwijgen. Deze vonden het juist zoo heel jammer niet, want onder officieren konden, meenden zij, ook heel wel brave en hupsche menschen zijn.

Het was na eenigen tijd eene bittere teleurstelling voor den goeden man, dat ANTON hem, eerst met vele omwegen, daarna met ronde woorden verklaarde, hem niet om de hand van ANTJE, maar om die van EMMA te vragen. Hij had zich gevleid, zijnen gunsteling (want dit was de *Duitscher* ge-

worden) eenmaal zoon te noemen. Het viel hem zwaar, die hoop te zien verdwijnen; maar te zeer beminde hij EMMA, om haar geluk te willen verhinderen, en ANTJE, dacht hij, moet nooit trouwen met iemand, die haar uit speculatie neemt.

Dat behoefde ook niet, want op de bruiloft van ANTON en EMMA gelukte het eindelijk, na lang aangewende pogingen, aan de vereenigde dischgenooten, den braven man te bewegen, om zijne toestemming te geven tot het huwelijk van ANTJE met den gelukkigen JULIUS; echter onder het uitdrukkelijk beding, dat deze zijn ontslag nemen zou, waartegen de onlangs gesloten staat van vrede hem geene zware verhindering in den weg legde. De gewezen officier had administrative kennis genoeg, om met goed gevolg te worden opgenomen in de zaken zijns schoonvaders, die JULIUS met elken dag meer begon lief te hebben, en er zich toch eigenlijk over verheugde, dat hij geen officier meer was.

Op het doopmaal van ANTJE's eerstgeboren zoon mogt de gelukkige grootvader zeggen: »Zonder die poging tot diefstal zou mijn kleine naamgenoot geen zoon van JULIUS zijn, want zonder dat had ik ANTJE nooit aan een' officier gegeven."

Allen lachten, en de oude man, die niet beter wist, dan dat die lach zijnen ouden afkeer van de uniform gold, lachte mede.

»Wat diefstal!" riep ANTON uit, de asch van zijne cigaar met den vinger aftikkende; »allemaal gekheid!"

»Hoe meent gij dat?" hernam de grootvader.

»Wel, er was dief noch diefs gelijk geweest," zeide de ander.

»Wat?...." Meer kon de oude VAN W** niet zeggen; hij bleef met den mond geopend en de pijp in de hand zitten.

»JULIUS," hervatte ANTON, »zou nooit uwen afkeer van zijne epauletten overwonnen hebben. Het gansche stukje was eene uitvinding van ons beiden; hij voerde het voortreffelijk uit."

»Satans! wat is dat voor een streek!" riep de oude man hevig uit; maar een blik op zijne gelukkige dochter, die juist haar kind aan de borst legde, deed hem eenigzins bedaren.

»Wie was dan is huis geslopen?"

»Niemand, dan JULIUS zelf.''

»Hoe?''

»Met den sleutel, die gewoonlijk aan een haakje achter de voordeur hangt, en dien hij 's morgens behendig had medegenomen.''

»En de meiden?''

»Gebruikten zeker dien, welken zij gewoonlijk bij zich dragen.''

»En het dakvenster?''

»Had JULIUS aan stukken gestooten.''

»Het is nu te laat; maar het blijft een satansche streek, JULIUS! Ik dacht niet, dat gij ooit tot zulke fielterijen waart in staat geweest.''

»Lieve vader! liefde zoekt list. Ik had te *N** kennis met mijne lieve ANTJE gemaakt, en wist, dat het mij als officier nooit zou gelukken uwe genegenheid te winnen, omdat gij u nooit met eene uniform zelfs zoudt willen inlaten. En ben ik u geen goede zoon, zoo als gij zelf mij duizendmaal hebt gezegd? ANTON hielp mij. Wij vonden het stuk zamen uit, toen ik, op berigt van uw uit rijden gaan, was in de stad gekomen, en wij vernomen hadden, dat ook uwe dienstboden zouden van huis zijn. Vergeef het mij nu, gelijk ANTJE het mij vergeven heeft.''

»Was zij mede in het *complot?*''

»Eerst toen ik de bruid was, vaderlief, heeft JULIUS het mij medegedeeld.''

»En EMMA?''

»Wist ook van niets.''

»Kinderen!'' zeide de vader, »het spijt mij, dat gij zoo uwen ouden vader, die u zoo liefheeft, bedot hebt. Maar ik gevoel, dat JULIUS op den gewonen weg mijne liefde nooit, en ook nooit mijne toestemming zou verworven hebben. Ik wil het dan trachten te vergeten; maar als ik u, JULIUS, niet van eene zoo gunstige zijde, in allen opzigte naar mijn volkomen genoegen, had leeren kennen, zou ik het moeijelijk kunnen vergeven.''

»En als wij u, goede oom! niet zoo goed kenden, als wij u kennen, zoudt gij het nooit hebben geweten. Maar wij weten, dat gij het gaarne vergeven, en er zelfs, met uwen kleinzoon op den schoot, nog wel om zult kunnen lagchen,'' zeide ANTON.

»Laat ons daarvan de proef nemen!" riep ANTJE uit, en reeds had de oude man den kleinen WILLEM op de knie.

»'t Was toch een grappig zoeken, daar 's avonds het heele huis door, naar een' dief, die er niet was; of eigenlijk, dat de inbreker zelf met het licht vooruitging, om den inbreker te zoeken!" merkte ANTON aan.

»Nu, laat er ons maar een speldje bij steken," zeide de vader glimlagchende.

En toen hij nu verder vernam, dat ANTJE en JULIUS elkander reeds zeer goed, en ANTON en JULIUS elkander in het geheel niet kenden, toen de eerste den laatsten als een' ouden vriend voorstelde, — toen ontstak VAN W** zijne uitgegane pijp aan de kaars, dronk zijn glas uit, en zeide, met een' blik op de gelukkige jonge moeder: »'t Is waarachtig wel waar: liefde zoekt list!"

HENDRIK VAN BRAKEL.

O'CONNELL VAN ZIJNEN GOEDEN KANT BESCHOUWD.

O'CONNELL is iemand van een zoo uitgemaakt genie, dat in dit opzigt misschien geen ander lid van het Lagerhuis met hem vergeleken kan worden; hij is zulks in allen deele, en men zou bijna kunnen zeggen, dat zijn genie zich in elke wending, in elke eigenheid zijner redeneerwijze vertoont. Er zijn andere leden van het Lagerhuis, zoo als bij voorbeeld Sir ROBERT PEEL, die meer tact en eene grootere bekwaamheid in de debatten bezitten; maar, zoodra het aankomt op eenigen trek van hetgeen eigenlijk genie genoemd mag worden, gaat niemand O'CONNELL te boven. Bijna alwat hij zegt treft met onweêrstaanbare kracht of rukt weg in geestdrift; en hetgeen de werking zijner rede nog verhoogt, is de omstandigheid, dat zij volstrekt voor de vuist gesproken wordt, zuiver de geboorte is van het oogenblik, en niet de vrucht van angstige en moeijelijke berekening. Zijne sterkte bestaat geenszins in logisch redekavelen; zelden verschaffen zijne adviezen den hoorder het genot eener schoolmatige argumentatie, en wanneer dit al ooit het geval is, verliest zijne voordragt daardoor evenredig aan nadruk. Zijne sterkte, wanneer hij eenen tegenstander bestrijden wil, bestaat in ironie; dit wapen doet hem meestal zegepralen, en niet eer steekt hij het zwaard in de schee-

de, vóór dat zijn vijand vernietigd is. Op het veld van spotten en belagchelijk maken heeft hij ontegenzeggelijk geene wedergade, en niemand kan hem daarin, ook slechts bij nadering, de heerschappij betwisten; desniettemin veroorlooft niemand minder dan O'CONNELL zich persoonlijkheden, of het moest zijn, dat de handelwijs der tegenpartij hem daartoe als uittartte. O'CONNELL's stijl is noch met zorg gekozen noch gepolijst, maar kenmerkt zich door kracht en warmte; hij bemint korte en kernachtige volzinnen, en de gedachten dringen zich in te groote menigte aan hem op, dan dat hij er aan denken zou, om de vijl over zijnen stijl te laten gaan. O'CONNELL schept behagen, (om met SHEIL, in zijne *Portretten van Iersche Staats- en Justitiemannen*, te spreken) met de aan zijn land eigenaardige vruchtbaarheid, geheele nesten van krachtspreuken tevens uit te broeden, bijna zonder die van eenig bekleedsel te voorzien, hetwelk derzelver naaktheid zou kunnen dekken.

O'CONNELL spreekt met een sterk uitkomend *Iersch* accent, hetgeen op een *Engelsch* oor een' eigenaardigen indruk maakt, zonder, op zichzelf genomen, daarom juist onaangenaam te zijn; maar zijne stem is rein en helder klinkend, menigmaal welluidend; zij beheerscht eene uitgestrekte toonschaal met nimmer missende kracht van indruk, en dit is bij hem meer aangeboren gaaf der natuur, dan het gevolg van langdurige vlijt. Hetgeen men gewoon is bevalligen zwier te noemen, ontbreekt aan zijne voordragt en gebaren; de groote, kenmerkende trekken van O'CONNELL's manier zijn stoutheid, vuur, en volstrekt gemis van alle kunstmatige vormen. »Men herkent," zegt SHEIL, »het onstuimige *Iersche* bloed, dat in zijne aderen kookt; zijne levensgeesten zijn in gedurige gisting; nooit schijnt hij treurig of neerslagtig. Zelfs onder de ongunstigste omstandigheden verlaat zijn geloof aan de eindelijke zegepraal der onderdrukte menschheid hem nimmer; ook geen enkel oogenblik is weifeling of schroom aan hem bemerkbaar; steeds rust zijn oog op de lichtzijde van het tafereel, en is de spiegel zijner innerlijke opgeruimdheid. Een fijne glimlach speelt te allen tijde hem om de lippen, hetzij hij in het Lagerhuis zich op zijne zitplaats als vastwortelt, dan wel in eenen huiselijken kring of ook voor eene vergadering des volks op de markt te *Dublin* zich bevindt."

O'CONNELL's leest is rijzig en atletisch; zijne gestalte is

eene der sterkst gespierde in het Lagerhuis; zijn ligchaamsgestel is krachtig en gezond, en, ondanks er meer dan zestig, in strengen en afmattenden arbeid doorgebragte, winters over zijn hoofd gegaan zijn, verschijnt hij, in de volheid zijner kracht, als gladiator in het strijdperk. Zijn gelaat past bij zijne gestalte; het aangezigt is meer rond dan vlak; een frissche blos, het teeken van gezondheid en van goede luim, kleurt zijne wangen. Zijn neus is stomp en plat; zijne oogen zijn donker en spottend. Zijn voorhoofd heeft niets onderscheidends en is niet schoon, zoo ver het kunsthaar eenige beoordeeling daaromtrent toelaat. Zijn geheele profiel gelijkt naar dat van eenen scheepskapitein, en vreemdelingen hebben er hem menigmaal voor aangezien.

DE STAD ALGIERS.

Een inwoner van *Lyon*, die onlangs uit *Algiers* teruggekomen is, deelt nopens die stad en de levenswijs aldaar de volgende bijzonderheden mede.

Door het aanleggen van ontzettende werken is de haven van *Algiers* zeer veilig gemaakt; ook ligt zij steeds vol schepen. Het regeringsplein eindigt in een terras, dat zich honderd en twintig stappen boven de zee verheft; rondom hetzelve loopt eene hechte tralieleuning, waarop men de armen leggen kan en naar beneden in de golven zien. Tegenover, aan den gezigteinder, schijnt kaap *Matifoe* uit de baren op te rijzen; regts dringen de hoogste toppen van den *Atlas* door de wolken; links staan fraaije nieuwe huizen; voorts de groote moskee, de moelje en de drukke marinewijk; voor de voeten van den beschouwer ligt een woud van masten, digt opeengepakt. De schepen vormen eene tweede, eene drijvende stad, uit welke duizend verwarde klanken naar boven dringen. Hier, even als in *Algiers* zelf, is eene zamenstrooming van menschen uit alle landen. Waarschijnlijk vindt men geene stad in de wereld, waar naar evenredigheid zoo veel vreemdelingen zijn. Onder tien menschen, welke men blindelings uit de menigte zou nemen, behooren er zeker geen drie tot hetzelfde land, en zoo er de bezetting niet was, zouden de *Franschen* de minderheid hebben. Van de *Spaansche* kusten zijn er velen overgestoken, desgelijks van de *Balearische* eilanden; uit *Malta* is bijna al het wilde

en ruwe volk gekomen. Onder dezen mengen zich hier *Duitschers*, *Italianen*, *Belgen*, *Polen*, met de deserteurs uit alle *Europesche* legers, die eerst in het *Fransche* vreemdenlegioen dienst nemen, en na hun ontslag als ambtelooze inwoners onder de overigen rondzwerven of eenige nering drijven. Gelijk de kleeding verschilt, verschillen taal en manieren. *Algiers* gelijkt naar eene *Fransche* stad in het dolste woelen van het Carneval. In alle wijken, op alle pleinen der stad wemelt het bont door elkander. *Turken*, *Mooren*, *Moorsche* vrouwen en meisjes, uit welker digt omsluijerde troniën slechts de vurige oogen schitteren; *Joden*, die des zaturdags in zijde gekleed en met allerlei gouden sieraden behangen zijn; de steeds in hun gewaad gedrapeerde *Spanjaarden;* de vrouwen van *Port Mahon* met hare zwarte mantilles; *Negers* en *Negerinnen* in lompen gewikkeld. Bij de vele vreemden in de meest uiteenloopende kleederdragt komen nu nog de *Fransche* uniformen der armee, der militie, der marine en der te *Algiers* zelf gevormde regementen, der *Spahis*, der inlandsche gendarmen, der beroemde *Zuaven*, der scherpschutters van *Vincennes* en der *Afrikaansche* jagers. *Algiers* verliest dagelijks meer van zijne vorige eigenaardigheid. Reeds kleeden zich vele *Joden*, vooral de jonge lieden, naar de *Fransche* wijs; men zou zulks als eene soort van dankerkentenis kunnen beschouwen, want sedert de *Fransche* verovering zijn de *Joden* te *Algiers* uit hunne vroegere vernedering en ellende gered. *Algiers* verfraait zich met elken dag. Verscheidene der door de *Franschen* aangelegde pleinen en straten zijn breed en doen zich heerlijk voor. De met doorloopende bogengangen gebouwde huizen beschutten in den zomer tegen de zonnestralen en in den winter tegen den regen. Ook de voorsteden verlengen zich gedurig meer; buiten de stad ziet men niets dan onder den voet gehaalde oude en pas gebouwde nieuwe huizen. In de naaste omstreken liggen ettelijke honderd huizen op de bevalligste wijs aan de helling der bergen, en door derzelver schitterend wit steken zij schilderachtig af bij de goudkleur van den grond en bij het donker groen van den plantengroei. Zoodra men zich echter meer dan een uur ver van *Algiers* verwijdert, vindt men de nieuwgebouwde huizen, ondanks derzelver bekoorlijke ligging en gezonde lucht, geheel leegstaan, want niemand waagt het aldaar te wonen, zelfs niet

over dag en nog veel minder bij nacht. Vóór dat de vijandelijkheden hervat waren, gingen wij overal ongewapend heen, en de *Arabieren* kwamen vreedzaam, van alle kanten der vlakte, tot ons. Thans ziet men er geene meer; wij zijn binnen onze muren opgesloten, en zonder gewapend geleide durven wij bijna geen voetstap buiten dezelve doen. Daarom ook reikhalzen wij naar vrede. Op de markten vindt men ter naauwernood de onontbeerlijkste levensmiddelen, en, daar alle gemeenschap met het binnenland afgesneden *is*, zouden wij volstrekten hongersnood lijden, wanneer er geen leeftogt te scheep wierd aangevoerd. Ons rundvee komt uit *Italië* en *Sicilië*, de boter van *Port Mahon* en uit *Frankrijk*, versche eijeren uit *Spanje*. Alles is peperduur.

PAUSELIJKE SALAAD.

Paus SIXTUS DE V had, toen hij nog Franciskaner monnik was, met eenen vrij armen maar zeer eerlijken advocaat in naauwe vriendschap geleefd. Deze achtingwaardige regtsgeleerde was sedert tot zulk eene armoede geraakt, dat hij daardoor in eene ziekte verviel. Het toeval wilde, dat zijn geneesheer dezelfde was, als van wien de Paus zich bediende, en dat hij, zonder eenig bepaald doel, van dezen zijnen patiënt met zijne Heiligheid sprak, die echter het gesprek van dit onderwerp afwendde. »Hoor eens," zei des anderen daags de Paus tot zijnen arts, »ik verstout mij somtijds ook wel eens geneesmiddelen toe te dienen, en denk, dat een, hetwelk ik gisteren aan iemand bezorgd heb, van uitwerking kan geweest zijn. Gij spraakt mij van den armen TURINEZ; ik herinnerde mij met genoegen, dat ik in vroeger' tijd dien goeden, eerlijken man gekend heb. Ik heb hem ettelijke kruiden tot eene voortreffelijke salaad gezonden, welke hem naar alle waarschijnlijkheid wel genezen zal." — »Salaad, Heiligste Vader! dat is een nieuwerwetsch recept; dit mirakel zou geen van de geringste zijn, welke uwe Heiligheid mag verrigt hebben." — »Zeg aan TURINEZ," hernam de Paus al lagchende, »dat ik hem niet veroorloof, voortaan eenigen anderen arts meer te gebruiken dan mij; zie, dat is een klant, dien ik u wegronsel, dokter!" Vol ongeduld, om 's Pausen geneesmiddel en deszelfs werking nader te leeren

kennen, snelt de dokter naar zijnen patiënt, bij wien hij inderdaad duidelijke teekenen van beterschap ontwaart, en met verbazing vestigt zich zijn blik op den genezende. — »Toon mij toch eens de salaad, welke gij van den Paus ontvangen hebt, opdat ik zien moge, welke kruiden zulk eene wonderdadige kracht bezitten." — »Ja wel wonderdadig," hernam de advocaat op eenen toon van innig zielsgenoegen; »dat is het regte woord; ik verzeker u, geheel uw herbarium zou zulk eene heilrijke werking niet te weeg brengen." Dit zeggende, haalt de zieke eenen korf met zeer gewone salaadkruiden voor den dag. — »Wat, zijn dat de planten," zegt de arts, er een handvol van opgrijpende, »die u zoo goed geholpen hebben?" — »Tast maar wat dieper, dokter, en gij zult de ware *panacee* vinden." De dokter tast dieper, en nu stoot zijne hand op eene groote menigte gouden zeehinen. »Ja, vriend, zulke medicamenten hebben wij niet." Terstond daarop begaf hij zich weder naar den Paus, en zeide: »Heilige Vader, gij hebt het juist getroffen; zoo waar ik leef, men mag u als den eersten geneesheer van *Europa* beschouwen!" — »Ja, maar ik behandel niet al mijne patiënten op deze wijs," hernam de Paus. — Deze goede daad van SIXTUS DEN V is bij de *Italianen* tot een spreekwoord geworden; en wanneer men bij hen iemand wil aanduiden, die dringend geld behoeft, is men nu nog gewoon te zeggen: »Een salaadje van Paus SIXTUS zou hem kunnen helpen."

NAPOLEON'S BONTEN MUTS.

Een bontwerker te *Dresden*, die voor Keizer NAPOLEON, bij deszelfs terugkomst uit *Rusland*, eene pelsmuts had moeten maken, en in het bezit van de oude, te voren door den Keizer gedragene, en hem in der tijd als model medegegevene, was gebleven, had dezelve tot gedachtenis bewaard en bij erfenis aan zijne familie nagelaten. De tegenwoordige bezitter dier oude muts, vernemende dat de *Fransche* ex-Minister THIERS te *Dresden* gekomen was, acht het geene kwade speculatie, hem dezelve te koop te bieden. Met dit oogmerk doet hij een' *Franschen* brief schrijven, waarin hij de geschiedenis zijner bonten muts verhaalt; hoe zij, uit innige vereering voor den grooten man, als heilige reliquie in zijne familie bewaard geworden was, en hoe

